BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
23 F
121

·.12·23 F 12
B

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI EPISCOPI KISAMI, APOST. S. BIBLIOTHECARII, VIRI DOCTISSIMI, DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBRI X.

Opus immenſa non ſolum eruditione ac pietate refertum, ſed omniũ quoq; tam ueterum quàm recentiorum Philoſophorum quaſi medullam complectens, hincq; ut lectu digniſsimum, iam denuò in lucem editum.

Idem de Eugubij, urbis ſuæ, nomine.

BASILEAE PER NICOLAVM BRYLING. ET SEBASTIANVM FRANCKEN, ANNO M. D. XLII.

LECTORI S.

OPeram certè hoc in libro excudendo dedimus, amice lector, quantū fieri potuit, ut & nitidè & emendatè expreſſa tibi omnia in manus traderemus. Quorū alterum an aſſecuti ſimus, prima ſtatim fronte ita ſe prodit, ut commendatione opus eſſe longiore non putem. De altero, cum cauere non omnino liceret, quin inter feſtinandum (ita ut ſolet) quidam quaſi neui ac maculæ hinc inde aſpergerentur, quibus tamen Lector non omnino ſtupidus nihil, uel parū adeò offendi queat, ne hac quoq; parte diligentiam noſtram deſideraret, locorum omnium qui ita excribendo typis deprauati eſſent, emendatiorem lectionem ad libri calcem adijcere uiſum eſt; idq; in ipſo ſtatim limine admonere te, operæprecium duximus. Vale amice Lector, & operam noſtram boni conſule.

BEATISSIMO PATRI AC SVMMO CHRISTIANAE RELIGIONIS PRINCIPI

PAVLO III.

AVGVSTINVS STEVCHVS BIBLIOTHECARIVS.

BEATISSIME PATER,

Vera mihi ſemper in Philoſophia uiſa eſt ſententia, Sapientiam, atque Pietatem, ex eiſdem fontibus naſcentes, unumq́; ad finem reſpicientes, omnes quoque rationes alias, quibus conſiſtant, habere conformes. Ipſa Philoſophia id clariſſimè probat: quæ cùm ſupremum fructum, præmiumq́; laborum, Sapientiam prommittat, hanc Plato, & Ariſtoteles, philoſophorum facilè principes, non aliam deniq; nobis intelligendam proponunt, quàm Scientiam, Cultumq́; Dei: quod illis ſua lingua dicitur, θεωρεῖν, καὶ θεραπεύειν τὸν θεὸν. Hanc rerum eſſe ſummam, hic demum ſpeculationes, ſtudia, curasq́; Philoſophorum omnes deſinere. Multos igitur uelut in amœniſſimis campis flores ex omni Philoſophia hanc diuinitatem redolentes, decerptos, eorumq́; ſuaueolentem coronam confectam, iure tibi, qui & Sapientiæ, & Religionis obtines principatum, ſacrauimus: tuæ maieſtati congruos honores offerentes, quæ Sacris tuendis, Sapientiæ propagandæ, atq; illuſtrandæ præſidet. Quam cum & autoritate, & ſcientia iamdiu tenueris, rexeris, et ad eam amplificandam animi tui magnitudinem oſtenderis, dum uiris undiq;, ſapientia, moribusq́; conſpicuis, ad religionis moderamen accitis, ex his ſapientiſſimum ſenatum conficis, dum pulcherrimis ædificijs, Vrbem, templaq́; Deorum exornas, bibliothecas Græcis, Latinisq́; præcellentibus ſcriptoribus auges, (mitto enim quòd pacis, quæ ſtabilita religio, difficillimis itineribus ſuſceptis, autor fuiſti) tibi certè De philoſophia, ſupremisq́; ſapientiæ myſterijs libri, uelut arcus triumphales inſcribere, quibus tua memoria, quantum in nobis eſſet, celebraretur in poſterum, par erat.

INDEX EORVM QVAE IN HOC OPERE DE PERENNI PHILOSOPHIA HABENTVR.

LIBRO PRIMO.

CAP. I. De ſucceßione Doctrinæ ab exordio mundi.

II De tribus modis, quibus cognita eſt Sapientia, ſed poſteriore præſtantiſsimo, (bris.

III Quòd Patris ac Filij diuinitas & poteſtas fuerit apud antiquos cele-

IIII Eorum quæ prolata ſunt, comprobatio, ex Theologia Græcorum. & Hebræorum.

V De eadẽ Mente, Progenie, Sapiẽtiaq́; diuina, ex Platone, regina, moderatrice omniũ rerum, omnium maiorũ conſenſu. Et quòd Ariſtoteles eã laudarit, ſuſpexerit, qui de ea locuti eſſẽt, admiratus fuerit.

VI Mentem ex Macrobio eſſe Filiam ſummi Boni, ſummum Bonum ipſum ſupremum Genitorem.

VII Ex eiſdem Chaldæorum oraculis de Mente, diuina Progenie, cuius imago ſit animus humanus, & ex Philone.

VIII De Mente, Prole diuina, ex Mercurio Triſmegiſto: Eademq́; Creatrice animi humani, ſicut ex Chaldæo Philone.

IX. De eadem Mente ex oraculis item Chaldaicis, quòd ſit creatrix, quòd ſpectaculum Deorum.

X De eadẽ Mente, ex Mercurio, & Platonicis, omniq́; eius diuinitate: et quòd ſit mũdi creatrix, et Idea mundi, ipſeq́; mũdus archetypus.

XI. De Mente ex oraculo quoq; Chaldæorum, & Porphyrio, & Proclo: & quòd ſit à Patre, quòd creatrix mundi: & quòd ſit ea quæ dicitur ultramundana Mens.

XII Quòd Mens ſit Deus, opifexq́; mundi: & quòd ueteres Græciæ Philoſophi id agnouerint: & de Ideis.

XIII Ex Proclo, & Porphyrio de Mente & eam antecedente Genitore.

XIIII. Ex eodẽ Proclo, de Genitore, ſummo Bono, progenie diuina, Mente: item de tertio Anima, ſeu ſpiritu: & de diuinitate ipſius Mentis.

XV Mirabile teſtimonium Porphyrij de eadem Mente ab æterno genita.

XVI. Ex Plotino de eadem ipſa mente, & Genitore eius, & eius cum Patre coniunctione: &, quòd poſt Patrem ſit maxima omniũ Mens.

XVII Ex eodem Plotino, quòd Mens ſit poſt ſummum bonum, quòd per eam ad ſummum perueniatur, quòd ſit locus, & Idea omnis pulchritudinis, quòd creauerit mundum.

Quòd.

XVIII Quòd creatio ſit Mentis, Genitore iubente, ipſa operante, et de duobus his, ex eodem Plotino.

XIX De eadem Mente ex Plotino mirabilis Theologia, ut à Patre generetur, omnibus bonis ditetur.

XX Summa eorum, quæ diuinitus Plotinus de Primo & Secundo eſt locutus, De Bono & Mente ab eo genita, Idearum plena, ſapientiſſima origine Mundi.

XXI Ex Theologia Chaldæorum apud Sibyllas, de Prole diuina, quòd ſit Regina mundi uiſibilis, & inuiſibilis: & quòd à Patre princeps conſtituta. Ex quibus eſt conformatio et comprobatio eorum, quæ ſuperius Platonici dixerunt.

XXII Fidele eſſe Magorum, Sibyllarumq; teſtimonium.

XXIII De Verbo diuino, & quo modo ſit Lumen de lumine, ex Mercurio.

XXIIII De diuino Verbo, ex eodem Triſmegiſto: & de uirtute eius, quòd ſit opifex mundi, & quòd naſcatur à Patre.

XXV De Mercurio Triſmegiſto, Theologiamq; eius eſſe ueram, id eſt, ab antiquiſſimo illo Mercurio perſcriptam: de Magis, & Sibyllis.

XXVI De Verbo diuino, ex Philone Iudæo, cuius dictis probetur uerè priſcum illum Mercurium de ipſo Verbo ſuperiora ſcripſiſſe. Multiplexq; de eo apud Philonẽ Theologia, quòd ſit creator Mundi, & origo, quòd Filius Dei, quòd hominis archetypum.

XXVII Ex Platone, Filium habere Patrem: Verbum eſſe diuiniſſimum, Principem præſentium, & futurorum.

XXVIII Ex Theologia Orphei, de Verbo diuino, & quòd ſit uox diuina, & quòd formator mundi.

XXIX Alia quædam ex Philone Iudæo, de Patre, et primogenito Filio, qui ſit uerbum eius, creator mundi, hominis archetypum: & quòd Pater ſit eminentiſſimus, Filius lex, & moderamen mundi, princeps Angelorum, coæternus Patri.

XXX Teſtimonium de Patre, ac Filio, ex Numenio Pythagoreo: et quòd Pater ſit primus, Filius ſecundus: & quòd Filius agat omnia, Pater iubeat: & quòd Pater ſit ipſum Bonum.

XXXI Ex Amelio, de Verbo diuino æterno, pòſt homine facto: Et quòd Amelius teſtimonium Ioannis protulerit: Heraclitumq; etiam de Verbo fuiſſe locutum.

LIBRO SECVNDO. DE DEO TRINO.

CAP. I. De Theologia antiquorum teſtimonium Ariſtotelis, exemplaq; ex alijs quàm ſit ueneranda, ac ſuſpicienda.

II. Quòd à Barbaris Græci didicerunt, & quòd ingenuè diſcipulos eo-

rum ſe Græci fatentur, quo conſtet Barbarorũ Theologiam prio-rem, ac meliorem eſſe, & quòd à Græcis nihil debuit, uel potuit innouari ſuper Theologia.

III De tribus gradibus diuinis, ſiue Numine trino, uel tribus Regibus, ter naq; poteſtate: & de Spiritus ſancti apud antiquos commemoratione, ex Mercurio, Plotino, Pythagora: et quòd procedat à Mẽte.

IIII Examinatur oraculũ Platonis de tribus numinibus, aut hypoſtaſibus, circa quas ſint oĩa: ſed principaliter circa Primũ, q ſit omniũ finis.

V Quomodo Animam ſeu ſpiritũ ex illis duobus produci tradiderint.

VI Quòd Aegyptij ter acclamabant, trinã Deitatẽ deſignantes. et quòd diuinam ſapientiam, omnia eſſe apud eos inſcriptio demonſtrabat.

VII De tribus Regibus, ſiue tribus Intelligentijs, triplicíq; Diuinitate, ex Numenio, Amelio, Plotino Theodoro, Iamblicho, Proclo.

VIII De tribus principijs, ex Proclo, Platonis Theologia contentis, quæ di cuntur Bonum, Mens, Anima, alijsq; nominibus appellantur. Et quòd hæc tria principia, non ſubſtantia tria ſunt, ſed alia ratione.

IX Quòd Proclus teſtatur Platonem de tribus Regibus in Epiſtola ſen-ſiſſe: & de nominibus, quibus deſcribitur ineffabile Principium, nempe Deus Pater.

X De tribus item illis altiſſima Procli Theologia, myſteria Platonis in-terpretantis: & quòd Platonici faciunt tria principia, quorum pri mum gignat ſecundum, tertium ſit habitus amborum.

XI De tribus ſubſiſtentijs, ſiue principijs, ex Plotino: & quòd non ſint plura, neq; pauciora. Et quòd hæc cognitio potius diuina eſt, quàm ratione demonſtrabilis.

XII Profunda Theologia Plotini de tribus ſubſiſtentijs: & quòd à Primo ſit omnis ſapientia Diuinitasq; Secundi.

XIII De trina Diuinitate, ex Numenio: & quòd ſuper his ſanctè, caſteq; loquendum eſt: & de eorum mutua indiuiſibiliq; ſubſtantia.

XIIII De trino Deo, ternaq; Diuinitate ex Calcidio, quo ſenſa ſuperiorum Platonicorum declarantur. Et quòd Primus eſt ſummum Bonum, Secundus Mens, Prouidentia, Sapientia æterna, Tertius Intima-tor & Anima mundi. Et quòd tres has perſonas, & hypoſtaſes apertè & diſtinctè fateantur.

XV De ſecunda Hypoſtaſi, id eſt, Mente creatrice mundi, ex Anaxago-ra diuina naturæ eius deſcriptio, & quòd ab hac creat uiſibilia, & inuiſibilia Anaxagoras, quemadmodum hodierna religio.

XVI Cõprobatio ex Plethone Gemiſto, qđ Magicæ ſentẽtiæ de Trinitate loquãtur, de primo, et ſecundo Creatore, ſiue Deo: et quòd Beſſa-

rion etiam uidit hæc, & confirmauit: quòd Auicenna Arabs hunc Trinitatis ordinem uidit apud Platonicos, ſed non uſquequaque rectè percepit: & quòd Intelligētia primi orbis, eſt eadem & Anima mundi.

XVII *Quòd autore Suida Triſmegiſtus de trina Diuinitate, ſempiternaq; Trinitate ſcripſit, quam ſolam dixit æternam, inſeparabilemq; ſubſtantiam. & quòd creationem per Verbum Dei, quemadmodum & Moſes, extitiſſe dicit.*

XVIII *Diuum Auguſtinum apertè teſtari Platonicos de tribus perſonis ſcri(pſiſſe.*

XIX *De tribus Hypoſtaſibus, ex Apollinis oraculo: & quòd apud priſcos, omnia metricè ſcribebantur: & quòd ab his oraculis myſteria ueterum Philoſophorum manare potuerunt.*

LIBRO TERTIO. De deo Vno.

CAP. I. *De tota Diuinitate: & quòd omnes inſtinctu naturæ Deum ſingulariter in omni ætate nominarint: exemplaq; ex Platone, & Ariſtotele, & Homero, & Demoſthene.*

II *Quòd ſimili ratione locuti ſunt, & quidem diuinius poetæ, qui Homero ſucceſſerūt, de ſingulari Deo et his quæ uerè de eo prædicātur.*

III *Eadem probatio ex priſcis Philoſophis, de laudibus diuinis, ab eis celebratis, quòd ſit unus Deus, quòd Mens Animatioq; Vniuerſi, principium, medium, finis, ex Pythagora, & Archyta, Philolao, & Aſclepio, Acmone, Mercurio.*

IIII *Quòd priſci Philoſophi ſuper uno, ac ſingulari Deo, mirabiliter cum ſacris literis conſenſerunt.*

V *Quòd appellata ſit in ueteri Theologia Natura diuina, prima excellentiſſimaq; Vnitas: & quòd omnia ex ea dixerint eſſe nata, ex Empedocle & Parmenide & Zenone, & Ariſtotele, Meliſſo, Damaſcio: & quòd hanc Vnitatem uocarint immobile Principiū.*

VI *Eadem probatio ex his quæ ſenſerunt Parmenides, & Meliſſus, Em(pedocles, & Plato.*

VII *Priſcam Philoſophiam, Deum appellaſſe ipſum Eſſe: conſenſuſq; eius cum Theologia uera.*

VIII *Quòd Deus in ueteri Theologia appellatus ſit ipſum Vniuerſum.*

IX *Deum in antiqua Theologia appellatum ipſam infinitatem.*

X *Comprobatio eorū, quæ ſunt antè demonſtrata de ſententia priſcorum, nominibuſq;, quibus appellarunt ſummam Diuinitatem, ex Simplicio, qui libros eorū legit, quod retulit etiā doctiſſimus Beſſarion.*

XI *Eadem ratione dixiſſe priſcos Mundum imaginem Dei.*

XII *Deum apud ueteres, Deorum eſſe creatorem.*

XIII *Quòd unus tantum maximus Deus, ideoq; ſolus æternus.*

XIIII Oraculum Apollinis de Deo, & de creatione Deorum.

XV Aliud ex eodem, de Deo, diuiniſq; rebus, teſtimonium.

XVI Aliud oraculum de Deo, locisq; cœleſtibus, quòd Deus fons, principium, creator omnium, inſcrutabilis: quod nemo peccans eum lateat: quod omnia proſpiciat.

XVII Quòd Iupiter ſit Deus ille uerus, magnus, Dæmonis oraculo: quod eius poteſtas, omnibus uenerāda: quòd ſolus ille ſapiēs, largitorq; ſapientiæ: & quòd hæc oracula, uerè ſunt à Dæmone edita Philoſophorum teſtimonia.

LIBRO QVARTO, PLATONIS ET Ariſtotelis Theologia diſcutitur. circa Deum creatorem –

CAP. I. Ariſtotelem ſingularem Deum eſſe confeßum: Non ſolis motibus cœleſtibus, ſed omni item mundo eum præfeciſſe: Eandem fuiſſe Academicorum Philoſophiam: Eandem & Senecæ: Non ſolas intelligentias, quæ cœlum moueant, eum agnoſcere.

II Ariſtotelem aliud Intelligentiarum genus, quàm cœleſtes orbes mouentes ſenſiſſe: ſupra motus cœleſtes, Deos beatos locaſſe: Eorum uerā fœlicitatē deſcripſiſſe: Antiquos qui hæc docuerāt collaudaſſe

III Compendium Philoſophiæ Ariſtotelis, unum ſingularem, moderatorem ſolum ordinū cœleſtiū, uitæq; omnis confiteri. Collatio aliorū quorundam locorum, de priſca Philoſophia, quæ ſingularem Deū prædicat: Deum inuiſibiliter omnia mouere, & regere.

IIII De hoc Philoſophiæ compendio quædam probationes, quòd Ariſtoteles prouectioris ætatis, & ad Alexandrū ſcripſerit, ſæpe magnos uiros ſententiam mutaſſe: Multa ex priſcis Ariſtotelem in contrarium retuliſſe: Multa ſcripſiſſe Ariſtotelem, quæ non extent.

V Examinatur Philoſophia, quæ eſt in Compendio: Vbi unum duntaxat cœli motorem, dominumq; totius uitæ uidetur Ariſtoteles agnoſcere. Quòd minores iſto ſupremo Deos quoſdam confeſſus eſt: Quòd eius poteſtatem omnia inuiſibiliter operari dicit.

VI Ariſtotelem fateri à ſummo Deo factos Deos minores: interpretari Deum, quam Vnitatē Empedocles dixiſſet: confiteri diuinā Prouidentiā quæ naturā excedētia aliquādo inoperetur. Cōpendiū uerè eius eſſe. Loqui nūc emendatius cū de Vno ſingulari, quod alibi de

VII De uno ſingulari ac ſupremo d o, ex eodē Ariſtotele quem pluribus à motu cœli abſoluerit, cuius ſit immenſa ſapientia, qua reſpicit etiam res humanas.

VIII Ariſtotelem miris laudibus efferre, qui Menti rerum creationem tribuiſſent, in quo ſit inclusa confeßio creati mundi. De Mente dixiſſe eum quæ prior præceptor Plato. In his unius Dei cōfeßionē eſſe.

Quòd

IX Quòd etiam in Moralibus unum ſingularem Deum eſt confeſſus, rerum humanarum proſpectorem: Et quòd ad aliam, quàm præſentem uitam prouidentia eius & quæ largiri bonis eum ait Ariſtoteles, referantur.

X Ex eo quod Ariſtoteles de Nectare Deorum ſcripſit, probari & unius ſummi Diuinitatem, qui ſibi & cunctis ſit cauſa felicitatis: & Deos illos non eſſe uertentes orbes cœleſtes. Virtutes, quæ poßidentur à mortalibus, multo magis à Deo poßideri.

XI Admiranda Ariſtotelis Theologia de beatitate diuina: quæ ſit contemplatio: Eandem eſſe minorum Deorũ felicitatem, Deum ſummum contemplantiũ. Ex quo ſumma unius maieſtas comprobatur.

XII De beatitudine Deorum: de unica, ſimplicíq; uoluptate, quam Deo tribuit Ariſtoteles. Conſenſus eius cum ſacris literis, beatitudinem eſſe diuinam contemplationem.

XIII Ariſtotelem ſummum Deum affirmare cum Homero Patrem eſſe Deorum, hominumq́; eiuſdem eſſe generis cum illis. Hinc creationem Deorum, & ſolum Primum æternum demonſtrari.

XIIII Deũ ab Ariſtotele, ueluti generis humani Regem declarari, omni genere ſapientiæ maiorẽ, cui libenter omnes obtemperare oporteat.

XV Mentem, quam exterius uenire ſcribit Ariſtoteles, non niſi ab uno ſingulari Deo uenire poſſe. Quem Theophraſtus eius diſcipulus confeſſus eſt omnium rerum originem.

XVI Appellari legem Deum ab Ariſtotele: imperiũ legis eſſe imperium Dei. Ex his ſequi, ut tacitè fateatur legem hodiernã diuinam eſſe, cui maximè parendum ſit: in his eſſe Dei ſingularis confeßionem.

XVII Quòd Ariſtoteles dicens diuinißimum Reipublicæ genus Monarchiam, uiſus eſt unum Deum ſingularem, qui ſingulariter omnem mundum gubernat, confiteri.

XVIII Ariſtotelem pietatem collaudare, utilemq́; eſſe fateri. Ex his deduci, ut pietatem, quæ uerè Deum colit, creatorem mundi credit & fatetur, collaudarit.

XIX De ſingularis Dei beatitudine, quam Ariſtoteles uidit, uereq́; definiuit. Quòd omnes Ordines mundanos confeſſus eſt à Deo factos, dicens ab eo contineri naturam: & quòd is eſt Verbum Dei, ex Philone.

XX Ariſtotelem fateri Deum maſculum & fœminam creaſſe ad generis humani perennitatem, cum Moſe mirificè conſentientem.

XXI Ariſtotelem cunctis in republica rebus præferre pietatem. Quæ cau

ſa iuſtißima, cur ſit pietas potior. Super hoc, Ariſtotelem præceptoris Platonis ſententiam fuiſſe ſecutum.

LIBRO QVINTO, PLATONIS DE SINgulari ac ſupremo Deo Philoſophia perpenditur.

CAP. I. Platonem unum ſingularem Deum aſſerere. quam cœlo perinde atq; Ariſtoteles tribuat Diuinitatem, non ueram, ſupremamq; illi Diuinitatem, ſed creatam eſſe, factamq; ab illo ſupremo. Deum illum magnum ac ſupremum appellare Platonem ineffabilem, ex Theologia Triſmegiſti. Hunc ipſum, nō corporis modò cœleſtis, ſed etiam animi affirmare Platonem creatorē. Vehementer eos errare, qui dicunt Platonem ſentire creationem perpetuò manantem. Secutum eſſe Platonem Aegyptios & Chaldeos in deſcribenda creatione mundi.

II Non ſolum in Timæo, ſed alijs item locis, Platonem de Deo ſupremo egregiè loqui: Eum cunctarum rerum, etiam Deorum, affirmare creatorem. Exemplum in libris de Republica, de facili Dei rerum omnium creandarum poteſtate. Platonem dicentem, Deum etiam ſeipſum gignere, quis ſenſus.

III Cur Plato in libris de Legibus magis aſtrorū Diuinitatem, quàm ſupremi Dei obtulerit. Quòd ſupremum Deum ſentit ac dicit ineffabilem, de quo cautè ſit loquendum.

IIII Platonem de ſummo ac ſingulari Deo ſenſiſſe, quæ à maioribus audiſſet. Timæum Pythagoreū fateri Deum autorem mundi, itemq; temporis, & omnis cœleſtis ordinis inuentorem: quæ ſecutus ſit, maximeq; approbauerit Plato.

V Exempla, quibus probatur Dei ſingularis & unius confeßio apud Platonem, in cuius potentiam & autoritatem cuncta bona refert idem, confitens eum cunctorum quæ poßidemus autorem.

VI Apud Platonem multa, nomine diuino appellari, ſed unum eſſe ſingularem & ineffabilem creatorem omnium, atq; moderatorem.

VII De ſummo Deo, quem ſummū Bonum uocat Plato, affirmans eū rerūcunctarū cœlo ac terris autorē, à quo rebus omnibus adſit eſſe.

VIII Platonē fateri Deum omnium bonorū nullius autem mali autorem, optimum, pulcherrimum, ueridicum. Prodeſſe dare pœnas, & caſtigari. Dogma de Bonitate, ſumptum eſſe ex Triſmegiſto.

IX Hoc de Bonitate diuina ſumpſiſſe Platonem ex Triſmegiſto.

X Deum creatorem omniū rerum dicere Platonem. Teſtimonia, quibus apparet eum Vniuerſi conditorem nuncupaſſe. Prolem diuinam autorem mundi eſſe Platoni, cui det Patrem in Epiſtola.

Alijs

XI Alijs locis creatorem cœli, ordinumq; cœleſtium moderatorem Platonem dicere Deum, qui diſtribuerit ad gubernacula mundi Angelos ſuos, creator mundi, omnium bonorum repertor.

XII Varia teſtimonia, quibus ſingulari Dei apud Platonē probatur confeſsio: quem et creatorem mundi fatetur, et ei bona cuncta accepta refert.

LIBRO SEXTO. De Dei provid.

CAP. I. Quòd recentiores Philoſophi, qui poſt Platonem et Ariſtotelem floruerunt, Theologiā maiorum uenerati imitatiq;, mirificè cū Theologia cœleſti conſenſerint, unum ſingularemq; Deum appellantes, omniaq; de eo prædicantes, quæ ſunt in libris ſacris. Teſtimoniumq; Theophraſti, & Alexandri de Deo.

II Theologiam Romanorum agnoſcere, fateri, nominare Deum unum ſingularem, proſpicientem omnibus, ubiq; præſentem, mundumq; omnem implentem, immenſæ ſapientiæ, rerum creatorem, animorum largitorem, Mentem Vniuerſi, inuiſibilem, ex operibus agnoſcendum. Variaq; de eo Marci Tullij Philoſophia.

III Senecam unum ſingularemq; Deum ore pleno nominare Autorem mundi, & rerum humanarum Præſidem ſæpius prædicare: Ei cuncta in terris bona accepta referre.

IIII Senecam exordiū mundi fateri à Deo fuiſſe, qui ſingula diſtinxerit, loca rebus, ſitusq; aßignauerit. Antiquior mundo, lucis creator, operis ſui ſpectator, per Vniuerſum diffuſus. Ventorū moderator, largitor, proſpector, cuius decreto cuncta fiant, qui mare diffuderit ad beneficiū noſtrum, benignus Pater, bonorum amantißimus.

V Deſignatio diuinæ naturæ apud Senecam: quòd ſit ratio incorporea, rerum magnarū opifex: per omnia diffuſa, cuſtos, rector uniuerſi, Dominus, & artifex: cauſa cauſarum: Natura rerum ex qua nata ſunt omnia. Quomododo ſit ipſe mundus, aut pars maxima mundi. Qui ſit plenus Ideis æternis, ad quas formauit mundum. Fundator mundi: & quòd ipſa Natura.

VI De ſummo & ſingulari Deo, ex Plutarcho, Philoſopho inſigni, omnes fermè de eo laudes canente, quæ in ſacris literis habentur. Hunc unum adorandum eſſe, non elementa mundi huius: Solem, Lunamq; eſſe ſigna quibus diuina maieſtas innoteſcat: Ea eſſe organum, artemq; Dei. Deum eſſe creatorem mundi, qui templum ſit ſacerrimum, in quod ſpectator operum diuinorum introducatur homo. Mundum eſſe tanquam theatrum, in quo nobis ſpectatoribus Deus inſignes opes ſuas oſtentat.

Deum creaſſe Solem, qui ſit quædam lucis æternæ ſuæ per mun/dum decurrens imago. Diuinam naturam eſſe ac felicitatem, uirtutis excellentiam.

VII Item ex Plutarcho Deum in pelago ſanctitatis habitantem, cuncta recte moderari: Solem in cœlo uelut exemplum ſui collocaſſe. Eſſe eum uirtutis omnis ſimulachrũ & Ideam, quam homines oporteat imitari quoad fas eſt. Principes eſſe diſtributores bonorũ, quæ largitur Deus. Principẽ eſſe imaginem Dei uiuam. Præcipuũ, inſignemq; Dei cultũ, eſſe, imitari bonitatem eius. Ad uirtutes acquirendas opem eius eſſe neceſſariam. Res Romanas creuiſſe, Deo uolente. Deum eſſe regem mundi. Bonorum largitorem.

VIII Affirmare Plutarchũ omnia facienda in Republica, honoris diuini cauſa. Deum eſſe Patrem hominumq; Deumq;, creatorem autem mundi. Hunc priſcos fateri totius ordinis, harmoniæq; autorẽ. Principium iuſtitiæ. Viuens æternũ, optimum. Dæmones malas eũ non feciſſe: ex inordinatione ordinem feciſſe. Optimum artificem, plenum artificij, immortalem, beatum, beneficũ, uidentem uniuerſa.

IX Deum feciſſe hominem animal placidũ, ſociabile. Amore patrio eum hominũ res attendere. Omnia circum mare & terras proſpicientem, omnibus conſulentẽ. Voluntate eius, pulcherrima quæq; fieri. Animam eſſe inſtrumentum eius. In eo ſempiternam eſſe præſentiam. Hominem ad cognoſcendum feciſſe.

X Ex alio Philoſopho, qui dicitur Epictetus, Stoicus autẽ fuit, non Chriſtianus, de Natura diuina, de qua deprædicet quæ ſacræ literæ concelebrant. Eandem eſſe naturam bonitatis ac Dei. Subſtantiam diuinam eſſe Sapientiam, perfectamq; rationem. Deum cunctis proſpicere, mundũ gubernare. Hominis eſſe opificium eius. Ad unum Deum reſpiciendũ eſſe. Ei pro beneficijs gratias haberi oportere.

XI Eadem de ſummo ac ſingulari Deo ſenſiſſe ſubſecutos Philoſophos. Iamblichum affirmare, Deum principium, medium, finem, in eo reſpiciendo & ſequendo felicitatem eſſe. Eum eſſe Dominum omnium bonorum, principium beatitudinis, finemq; omnis Philoſophiæ. Felicitatem eſſe, ſequi mandata eius.

XII Porphyrium, ſingularem, unicumq; Deum commemorare, cui rationabili ſacrificio, caſtisq; cogitationibus ſit litandum. Eum eſſe omnipotentem, omnis uirtutis autorem.

XIII Itẽ ex Simplicio profunda Theologia, de uno bonitatis fonte, unico rerum, ſingulariq; principio. à quo cauſæ cunctæ, cunctaq; principia dependeant. Et quòd ſeſe ad ferendã miſeris opem inclinet.

XIIII Ex eodem Simplicio, Deum eſſe abſoluti boni noſtrorum animorum principium finemq́; in quem unum ſit reſpiciendum: cui quādiu cohæſerit animus, ſua radice hæreat, diuulſus marceſcat. Quòd mundum Deus creauerit.

XV Ex Proclo, de ſingulari Deo, quòd ſit Vnus, quòd Bonū, quòd prima cauſſa, bonorum cunctorum Autor, Deorum etiā creator. Quòd ineffabilis, incogitabilis, Virtutis infinitæ, Naturæ indeficientis.

LIBRO SEPTIMO AGITVR De Mundi creatione.

CAP. I. Omnē nationem à uetuſtiſſimis ſeculis traditione per omnes ætates deſcendēte, fateri mundum creatum. Vidiſſe quędam Creati mundi priſcos ſigna. Fuiſſe famam apud priſcos Creati mundi creberrimam. Rationes, quibus nonnulli noluerunt creatum mundum.

II Reſoluuntur rationes de Aeternitate mundi. Nulli Aeternitatem prodeſſe, ſed uehementer obeſſe. Hunc eſſe mortalibus omnis impietatis, omnis infelicitatis fontem, rerum humanarum confuſionē. Nullam reddi poſſe prouidentiæ rationem, rebus æternis. Non poſſe animos immortales eſſe rebus æternis: aut eos non aſcendere in cœlum: nullaq́; eſſe poſt uitam præmia uirtutum. Stultos eſſe, qui deteriora uelint æterna, quæ ſint melioribus impedimento. Non eſſe malum deſtruere mundum cauſſa maiorum bonorum.

III Diſſoluitur ſecunda ratio, In creando mundo non eſſe prius & poſterius tēpore. Quādocunq; creatus fuiſſet mundus, quæri potuiſſe, cur non prius creatus. In æternitate non eſſe prius & poſterius. In multis hallucinari mentes humanas perinde atq; ſenſus. Omnē infinitatem abſurdam eſſe, & indecoram, præter diuinam. Vnius tantum eſſe naturaliter Aeternitatem. Quòd ſuperſedens Deus Creatione mundi, neq; tardauit, neq; ceſſator fuit. Neq; dici poteſt ſuperſediſſe, ac diſtuliſſe.

IIII Examinantur Philoſophorum, primum Ariſtotelis de Aeternitate rationes. Ariſtotelem non impugnare ſimpliciter Creationē, ſed qualem nonnulli ante eum deprædicaſſent, qui Chaos æternum, Creationem in tempore fuiſſe aſſerebant. Priſcos non quemadmodum calumniatur Ariſtoteles, tempus æternum credidiſſe. Priſcos aſſeruiſſe tempus & cœlum creatum, creatum cœlum ex liquida aquæ ſubſtantia.

V Diſſoluuntur rationes Procli partim è natura, partim opinione Platonis ductæ. Tempus in quo conditus eſt mundus, non eſſe cœleſte

tempus. Plura eſſe poſſe tempora, quàm cœleſte. Redundare, ſuper uacaneamq́; eſſe animam cœli, aut eam eſſe Deum ſummum. Maioris honoris eſſe Deo, æternitatatem ſuam, quàm perennem rerum factionem. Aeternitatem mundi, impiarum opinionum eſſe fontem. Non ſequi poteſtatem æternam Dei, æternam mundi conditionem. Deum non eſſe mutatum cum creauit. Naturalem fuiſſe Dei æternitatem, mundi principium. Platonem nõ æternum, ſed in tempore factum mundum ſcripſiſſe.

VI Patonicos priſcos, non quemadmodũ affirmat Proclus, mundũ æternum dixiſſe, ſed factũ. Diluuntur rationes Plutarchi ſub aliorũ perſona. Deum creantem mundũ, humanisq́; reb. conſulentem non laboraſſe, Deum creaſſe hunc mundũ non cauſa uoluptatis ſuæ, ſed propter homines, quod Stoici etiã fatentur. Vexationes bonorũ, improborũ ſecundas res nõ prohibere quo minus mundus ſit creatus.

VII Diluuntur rationes Epicurei & Cottæ apud Tullium. Earum ſolutionem eſſe, quod ubi Marcus ipſe loquitur, ſecus ſentit. Et ea eſt Academicorum libertas. Platonem non ſuis primũ oculis creationem uidiſſe, ſed apud priſcos legiſſe. Platonem dicere mundũ corruptibilem in poſterum, ſed poteſtate opificis non interiturũ. Non ociatum eſſe Deum, fruentem ante mundum Diuinitate ſua. Non ſuperſediſſe creatione mundi. Sapientibus et ſtultis creando mundo prodeſſe uoluiſſe. Aſſecutũq́; eſſe, quòd bonitatẽ ſuam fecit clariorem. Omnes particulares motus in primum motorem referri.

VIII Diluuntur rationes Simplicij de æternitate mundi. Simplicium ægrè tuliſſe Ioannem Philoponũ rationes Ariſtotelis de Aeternitate motus refutaſſe. Eundem Theologiam Moſaicam contemnentem, non intellexiſſe quæ de Luce & Sole creato idem ſcripſit. Non accepiſſe Moſen ab ab Aegyptijs Theologiam, ſed cõtrà, Aegyptios ab eo. Græcos ab Aegyptijs didiciſſe, ut ſi ſit Aegyptiorum fabuloſa Theologia, ſit etiam Græcorum. Quomodo oporteat intelligi, lucem primum creatã, quarta autem die creatum Solem, Reſoluuntur rationes, quibus Simplicus ex Platone probat æternum mundum.

IX Oſtenditur creationẽ mundi ab antiquiſſimis omniũ nationum fuiſſe confeſſam. Cunctos fermè Philoſoſophos uetuſtæ famæ, patrumq́; traditioni ſubſcripſiſſe. Explicatur in primis Theologia Triſmegiſti de creatione mundi. Triſmegiſtum cum Moſe congruere in deſcribenda creatione. De creatione lucis, ſiue ſolis, ſiderumq́; aliorum, & aëris ex aquæ puriſſima defecatione. Ante omnia de creatione terræ et aquæ, quæ cæteris fuere principia, dictũ chaos ab illis aut

lis aut hyle. De nudatione terræ, ne animaliũ, & hominis ad imagi nẽ creati Dei. Hanc Theologiã uidiſſe Ouidium apud Græcos, La timeq; expreßiſſe. Deos eorum eſſe ſidera, factos ex aqua. Secutos eſſe priſcos Græcos hanc Theologiam exempla ex Platone.

X Orpheum adoraſſe, ſecutũq; eſſe Theologiã Triſmegiſti de conſtituti one mundi. Minores affirmâſſe quæ prior Orpheus ꝓdidiſſet. Pri/ mã Theologiæ partẽ apud Orpheũ, eſſe laudes Creatoris æterni, ſapientiſſ. fœcundiſſimi, Omnia nata eſſe ex fœcũda ſapientia uer bi diuini ſecũdũ Orpheũ. Secũdã theologiæ partẽ eſſe de chao, nẽ pe terræ et aquæ creatiõe, poſt quas ex eis creatæ ſint formæ rerũ. Similẽ eſſe Moſi Orpheũ in hac creationis aßignatione. Phaneta eſſe ſolẽ apud Orpheũ, Amorẽ ipſam diuinã ſapientiã creandi cu/ pidam. Ex chao et Oceano natos eſſe Deos, nempe ſidera cœleſtia.

XI Homerum atque Heſiodum ueneratos hanc Theologiam, ſimiliter at/ que priores de mundi origine, & eius principijs ceciniße. Ter/ ram & aquam Homerum primas res creatas dixiße. Heſiodum primum fuiße Chaos, id eſt, terram & aquam, totamq; creationem affirmaße ac decantaße.

XII Parmenidem, Thaletemq; creationem eße confeßos, Amorem eße Deum ſempiternum apud eos, Solum Deum æternum dixiße Tha letem. Mundum opificium diuinum appellaße. Noctem ante/ ceßiße diem, dixiße Thaletem, ut Moſes tenebras ante lucem. Aquas illas primordiales Moſaicas cum principium dixiſſe, Men tem autem creatricem.

XIII Phyſicos autore Plutarcho confeßos creationem mundi, cuius initi/ um fuerit à terra: Ab aquis ſegregatã ætheriã ſubſtantiã primam.

XIIII Aratum fateri Deum ſummum poſuiſſe ſtellas in firmamento cœli, quemadmodum Moſes. Idem cantaſſe Ouidium.

XV Ariſtotelem, rationem fateri coẽgiße creationem mundi. In æternitate, uel animos eße mortales, uel aſcendere in cœlum non poße, corpo ra ſemper animantes. Sequi ex his in Philoſophia grauißimos er/ rores. Ariſtotelem à maioribus in creatione mundi diſſentire non debuiße. Verba Ariſtotelis quæ diuerſis locis poſita probant eum creationem prudentem uel imprudentem eße confeßum.

XVI Ex dictis oratorum & poëtarum, artium ſermonis, & humani gene ris probatur exordium.

XVII Plotinum apertè fateri, contrà quàm proclus contendat, tempus crea/ tum, cum cuius conditione conſequitur etiã cœli, mundiq; creatio.

XVIII Apertè perſpicueq; Porphirium de temporis exordio ſcripſiſſe Iam

blichum multis rationibus omnia nata eſſe, confiteri: Qui conſen/taneè cum Moſe prædicet hominem diuinitus factum. Itemq; ordi/nes cœleſtes à diuiniſſimo Verbo repertos. Et quòd condemnat hunc mundum, aſſerens ab eo fugiendum eſſe.

XIX Crantorem Platonicũ, uitam præſentem condemnaſſe, eiq; non eſ/ſe & mortem antepoſuiſſe. Quo ſequitur improbatio Aeternita/tis mundi. Idem ex Ariſtotele infertur.

XX Epictetum et Arrianum homines à Deo creatos, inq; mundum, ope/rum diuinorum ſpectatores introductos fateri.

XXI Ex ſententijs Plutarchi de mundo, Principijsq; eius. Ea in quibus nonnulli peccauerunt, de materia prima, de anima malefica. Re/ſponſiones contra calumnias Lucretij, quas contra prouidentiã, temeritatem, & caſum defendens, effudit.

XXII Diſſoluuntur uanæ Lucretij contra mundi creationem, rerumq; or/dinem calumniæ. Coarguitur neceſſariò ſenſiſſe prouidentiã rebus ineſſe, Omnia cauſa noſtri feciſſe Deum: quæ putaſſet Epicurus noxia, uel ſuperuacanea, ſummam prouidentiam habuiſſe.

LIBRO OCTAVO. De Angelis

CAP. I. De Angelis, & ea natura, quæ inter Deum ſupremum, atq; homi/nes intercedit, & quòd de his etiam priſci Philoſophi ſunt locuti: Et de ueris Dijs, fabuloſis excluſis.

II In ſermone Platonis, Ariſtotelisq;, apparere Deos alios, q̃ qui moue/ant orbes cœleſtes. Nec alios eſſe poſſe, q̃ Angelos ſupercœleſtes.

III Quòd Plato de Dijs ſiue Angelis uera ſenſit, et ſcripſit. Et quòd eo/rum ſedes in cœlo conſtituit, quibus Deus gubernationem huma/ni generis tradiderit: & de eorum natura.

IIII Ex Ariſtotele de Dijs ſiue Angelis, quos ſimiliter ac Plato in cœlo ſupra motus ætherios locauit, et beatos eos, rerumq; humanarum cuſtodes dixit.

V Ex cæteris locis probatio, Deos Angelosq; Ariſtotelẽ ſenſiſſe ſupra ſidera motusq; cœleſtes, eumq; de beatitudine eorũ uera ſcripſiſſe.

VI Quòd uitam, naturamq; Angelorum, & felicitatem Poëtæ ſicut & Theologi deſcripſerunt.

VII Conſiderationes ex Marco Tullio, apud quem eſt Deus ſupremus, et itẽ alij Dij nominantur, qui præterquã Angeli eſſe non poſsũt.

VIII Ex alijs autoribus de Angelis ſiue Dijs, poſt ſummum Deum.

IX Ex oraculis Chaldaicis de poteſtatibus, ſiue mentibus ſummis: & quòd has rectores mundi Chaldæi dixerint.

X De triplici ordine Deorum, ſiue Angelorum ex Platonis, præcipuè Proclo, in quo uidetur noſtros ſecutus, ubi à ueritate diſſentiat: & de primo Deorum ordine.

XI Generatim de Dijs, & eorum prima acie, quid'ue Proclus commentitium affixerit,

XII De triplici Hierarchia Deorum, & quid ueri, aut à uero diſſentiens de ea ſcripſerit Proclus.

XIII De ſecundo Deorum ſiue Angelorum ordine, quem ex Dionyſio deducat Proclus.

XIIII De tertia Hierarchia, uel ordine Deorum, ex Proclo, & quòd in eo ſecutus eſt Areopagitam.

XV Quòd Hermias item, quemadmodũ et Proclus, ſecutus eſt Dionyſiũ in definiendis Hierarchijs cœleſtibus, et quid non ueri addiderit.

XVI De alijs generibus, & nominibus Deorum apud Proclum ex Dionyſio, & quid in his diſſentiat à uero.

XVII De eſca Deorum, uel Ambroſia, & Nectare: quæ cùm ueré à Platone, & Ariſtotele fuerit aſsignata, Proclus parumper infecerit.

XVIII Ex Theologia Damaſcij de Dijs, ſiue Angelis & uno ſuperſubſtantiali Deo, & quòd is etiam imitatus eſt Dionyſium.

DE DAEMONIBVS.

XIX Priſcis Dæmonũ naturam innotuiſſe. Profanas literas ſimilia ſacris de Dæmonibus perhibere. Nomen Dæmonũ, Græcum, Hebraicumq; eſſe poſſe. Eſſe hoc nomen commune bonorũ, ac malorum.

XX Exempla quibus monſtratur hoc nomen, diuinã potentiã, numenq; deſignare, & uſurpari pro Deo, Dijsq; à Poëtis, & Philoſophis. Demum quòd malorum poteſtatum ſit proprium nomen. Eſſeq; apud eos bonos & malos Dæmones.

XXI De uario genere Dæmonum apud Philoſophos: & quòd non ſemper phyſicè nomen hoc uſurpent, transferentes nomẽ, naturamq; Dæmonum ad alios. De Dæmonibus ueris et fabuloſis ex Platone, & Poëtis. Et quòd ueri Dæmones ſint aërij. Correctio eius, quòd ſitum aërium dicunt naturaliter Dæmonibus attributum.

XXII Declaratur ſententia Platonis de Dæmonibis, qua tribuit eis legationes, intercæſsionemq; inter hominem, atq; Deum. Et quòd hi ſunt Angeli cœleſtes.

XXIII Separantur ea, quæ promiſcuè de Dæmonibus aërijs et Angelis cœleſtibus locutus eſt Plato. Et, quòd mirè cum ſacris literis conſentit, de principibus humano generi datis.

XXIIII De Dæmonibus eligendis, eorumq́; præſidio, cuſtodiáq; hominum in uita, & poſt, à Platone tradita, in Deos, uel Angelos congruere. Quis ſenſus, cum aiunt iuſtos poſt mortem fieri Dæmones.

XXV Separantur ueri Dæmones à fabuloſis, quos celebrant poëtæ. Veros Dæmona aërios illos eſſe.

XXVI Veri Dæmones oſtenduntur eſſe aërij, natura malefici, ingenio praui, boni nunquam ipſiſmet Philoſophis autoribus. Et quòd etiam Ariſtoteles de Dæmonibus eſt locutus.

XXVII Dæmones eſſe gentem aëriam. Hoc ſacram & profanam ſentire Theologiam. Idem Platonem, Pythagoram, Ariſtotelem prodidiſſe. Teſtimonium etiam diui Pauli.

XXVIII Ex priſca Magorum Theologia, naturæ Dæmonum clara definitio. Eos eſſe maleficos incantationibus præſidentes, quod Plato aſſeruit: eſſe feras agreſtes, Stygios canes, Vltores, carnifices malorum: affectibus malis delectari, domicilijsq́; impiorum: Transferre ſeſe in Angelos lucis.

XXIX Ex Theologia Aegyptiorum uetuſtiſſima apud Triſmegiſtum Dæmonas eſſe, & eſſe malos, malorum inſpirationum autores. His eſſe omnia plena. Vltores impiorum eſſe. Eos eſſe ex alijs aërios, uagos, per phantaſias, & illuſiones decipientes. In quibus cum noſtra Theologia concordia.

XXX Dæmones nidoribus oblectari, ob id materiales appellari.

XXXI Quæ Dæmonibus nonnulli Philoſophi attribuerunt, eos omni mundo præficientes, Angelis congruere, idq́; ab eis deprædicari.

XXXII De Dæmonibus qui dicuntur ſe mulierũ commercio contaminaſſe, alioſq́; Dæmones genuiſſe: Hos eſſe Dæmonas fabuloſos, et quaſi poëticos, non ueros: & quòd is fuit multorum error.

XXXIII Apud Orpheum cum ſint Dæmones boni & mali, hoc nomen deniq; malorum potius eſſe, quàm bonorum, ſicut in ſacris literis.

XXXIIII Dæmonas ab antiquis Philoſophis proditum, dare pœnas toto mundo perſecutionem patientes. Nullum eos elementum admittere cœlo cadentes, ab Empedocle dictos. Pherecydem de eis ſcripſiſſe. Zoroaſtrem principem malorum quendam prodidiſſe. Nomen Dæmonis eis proprie malorum eſſe.

XXXV Dæmonis nomen apud priſcos malorum eſſe. Vera eorum deſcriptio apud Philoſophos ueráq; cognitio: Eos eſſe aërios, uagari per omnem mundum, Deo perſequente dare pœnas.

XXXVI Diuinationem, uaticiniáq; & oracula ab halitu terreſtri fieri non potuiſſe. Ariſtotelem, Plutarchum, Ciceronem iſta ſuſpicatos, ſe ipſos declarare, contrarias rationes opponentes.

XXXVII An oraculũ Apollinis à bono uel malo Dæmone funderetur: Quòd à malo, ſignaq; eius. Quòd ſæpe Deus ſpiritibus, hominibusq; improbis uſus eſt ad prædictionem futurorum.

XXXVIII Dæmones nunquam in conſortio beatorũ fuiſſe, non ex cœleſtibus gaudijs, quæ poßiderent, ſed poſſeſſuri eſſent, ſi rectè operarent, cecidiſſe. Peccatorum eorum fuiſſe ſuperbiam, inuidiamq;.

XXXIX De Dæmonibus è cœlo ruentibus, priſcos quædam cognouiſſe, & prodidiſſe, Pherecydem, Empedoclem, Homerum, Plutarchum ruinam hanc deſignaſſe.

XL De Genijs, ſiue Angelis, ſingulo cuiq; cuſtodibus datis, inter eos & noſtros mirus conſenſus. Teſtes horum Menander, Empedocles, Plutarchus, Arrianus.

XLI Calcidij de Dæmonibus ſententiæ, Dæmones ætherios, quibus ſerena, pura'ue corpora tribuat idem, potius Angelos appellandos. Definitio Dæmonis iuxta eundem.

LIBRO NONO, DE CREATIONE HOMInis, & immortalitate animorum.

CAP. I. Quòd omnes conſenſerunt hominem à Deo creatum: animos uenire diuinitus: & quomodo fuit hæc fama manans à priſcis, temporum longinquitate apud nonnullos denigrata.

II Vt Pythagoras, & Archytas conſentiant hominem à Deo creatum, eiq; ſuper omnes animantes imperium datum. Et quòd hæc fuit etiam totius ſcholæ ſententia.

III Quòd hæc Pythagoreorum, de homine diuinitus creato Theologia ducitur ab Aegyptijs: Et quòd Mercurius Triſmegiſtus eã latius expreßit.

IIII Poëtas antiquos, quos ſecutus eſt Ouidius, Moſaicam de homine diuinitus creato, ſententiã confirmaſſe, idq; etiam Cornutũ aſſerere.

V Quòd etiam Chaldaica Theologia confirmat hominem à Deo creatum, animamq; exterius infuſam in corpus. Et quòd idem aſſerunt Aegyptij Philoſophi, & item oraculum Apollinis.

VI Sententia Platonis de homine diuinitus creato, & quòd in Timæo formationem corporis attribuens minoribus Dijs, poëticè potius dixit, in alijs locis tribuens totum opificium ſummo Deo.

VII Quòd Ariſtoteles mirificè conſentit cum Theologia Moſaica, hominem à Deo conditum, formatumq; corpus, datamq; ſexus uarietatem, animam autem exterius inſpiratam.

VIII Quòd Ariſtoteles de animi immortalitate, ac diuinitate ſenſit, ac dixit, quæ ſuperiores, Chaldæi, Pythagoras, Aratus, Mercurius Triſmegiſtus, exinde Philo, & Marcus Tullius.

IX Quòd confirmauit Ariſtoteles eandem ſententiam alijs locis, quibus ſenſit aperteq́; pronunciauit animum à corpore ſegregatum, idemq́; teſtantur Peripatetici eum ſenſiſſe.

X Ex his quæ ſcripſit in libris De Anima & De partibus animalium ſimilis probatio: & quòd hoc ipſum interpretes Græci contendunt Ariſtotelem ſenſiſſe.

XI Quòd Marcus Tullius pro cunctis Romanis animum & corpus affirmat à Deo ſupremo creatum, ipſumq́; animum eſſe ad imaginẽ, & ſimilitudinem Dei: & quòd cum Moſe mirè conſentit.

XII Variæ, multiplicesque Senecæ ſententiæ de immortalitate, origineq́; animorũ. Fateri eum delibatos, aut fuſos eos à ſpiritu diuino. Futuros in æterna requie inter beatorum choros poſt à corpore diſceſſum. De eorum cum Dijs cognatione. De ſempiterna luce, fortunatorum ſedibus.

XIII De ſempiternis animis hauſtis ex origine diuina, ex eodem Seneca. De eorũ diuina ſtirpe, atq; natura. De natali die, quo peruolabunt ad ſuperos. De uita beata poſt mortem, eiusq́; diuina deſcriptio.

XIIII De ſimilitudine, & imagine animorum cum Deo, ex Platone, qui tota ſua Philoſophia hoc idem perhibuerit: Et quòd hanc cauſam immortalitatis eorum aſſeruit.

XV De Phocylide uetuſtiſſimo poëta, qui dixit animam immortalem, digreſſamq́; à corporn fieri Deum. Et quòd ſimilia confeſſa eſt antiquiſſima Theologia Magorum.

XVI Epictetum in Philoſophia cunctis admirabilem, creatum animum à Deo ad ſimilitudinem ſuam fuiſſe confeſſum: & quòd membra corporis idem diſpoſuerit, animo libertatem dederit.

XVII Aliæ ſuper eodem, Epicteti ſententiæ, quòd animus abſciſſus, ſiue radiauit à Deo: & quid abſciſio aut radiatio animorum.

XVIII Quòd factus eſt homo, in mundumq́; introductus à Deo, ut contemplaretur, quòd membra corporis ad operationes diſpoſita, & quòd is eſt omnium conſenſus.

XIX Quòd Philoſophi duplicem hominem aſſignauerint: ſed uerũ ipſum animum, hunc immortalem, & ſimilem Dei.

XX Quòd ob hanc cauſam dixerunt animum è cœlo cecidiſſe in corpus, in quo uiuat in pœnam: & quòd hæc ſuſpicio non ſit uera: & quòd alio ſenſu intelligendum, quòd priſci prodiderant: Et Plotini ſententia ſuper immortalitate animorum.

XXI Alexandrum Aphrodiſeum, animũ immortalem ſenſiſſe. Separare eũ animã corpoream, ab anima diuiniore. Animi agentis dignitatẽ primum

mum ſummo Deo, tum intellectui noſtro tribuere, utrumque in/corruptibilem, affirmantem. Alexandri clara uerba de intelle/ctus humani incorruptibilitate.
XXII Quòd idem Alexander Aphrodiſeus animum immortalem aſſe/ruit, & dubitationem de mortalitate reſoluit. Et quòd Plato prior & Ariſtoteles hoc ipſum docuerunt, oſtendentes organa labefa/ctari poſſe, animo incorrupto & inuiolato.
XXIII Rationes Plotini de immortalitate: & quòd idem iterum Ariſtote/les & Plato ſunt confeſſi, animam eſſe incorpoream, quemadmo dum Deum: Et epilogus eorum, in quibus mirè cuncti fermè Phi loſophi conueniunt, ſuper immortalitate animorum.
XXIIII Epilogus rationum, quibus uiſus eſt ſapientibus animus immortalis.
XXV Contra rationem, qua putarunt animos retro ſempiternos: et quòd errarunt, omnipotentiam, maieſtatemq; ſummi Dei, qui ſolus ſit præditus motu ſempiterno, imbecillis animis tribuẽtes: et quòd ani mi humani non ſunt per ſe principiũ omnis motus, ſed ſolus Deus.
XXVI Quòd ratio qua ſibi perſuaſerunt animos ingenerabiles, non eſt ue/ra: & quòd errauit Panætius transferens ad animos, legem rerum corporearum. Et quòd Philoſophi conſentiunt non omnia nata oc cidere, è quibus Plato cenſuit mundũ factum non interiturũ. Tum ex ratione decretũ hoc Philoſophorũ neq; uerũ eſſe, neq; animis congruere. Reſoluunturq; rationes Ariſtotelis, quibus probat o/mnia nata interire.
XXVII Quòd lex illa in Philoſophia, omnia orta occidere, etiam à Philoſo/phis aliquando contemnitur: quòd eorũ ſententia, non modò incor porea, & ſimplicia, ſed etiã corporea poſſint incorruptibilia fieri: Et quòd nõ eſt ſẽper uſitatis exẽplis inſiſtendũ: et de duab. naturis.
XXVIII Quomodo ſibi ipſis contradixerunt, animos è celò cadere dicentes, iterumq; reuerti, & quæ fuerit erroris cauſa. Et quòd perperam intellexerunt, quæ de regeneratione fuerant uaticinatæ Sibyllæ.
XXIX Quòd Plato dicens in Timæo ſeri animos in aſtris, & inde demitti, non uidetur id penitus exiſtimaſſe: & quod alijs libris uerìora ſcri pſit, quibus hæc in Timæo refelluntur.
XXX Quomodo uera ſit ſententia, ad animum uniuerſi, particulares reuer ti. quòd hoc myſteriũ Philoſophi recẽtiores peruerſe intellexerint. Quòd ea ſit ſacrarũ literarũ ſententia. Quòd Plato, et Pythagoras dicunt animos ad Deũ reuerti. Et ſuper hoc errores Themiſtij.
XXXI Errores Themiſtij, aliã eſſe animã uniuerſalẽ aſſerẽtis, aliũ ipſum Deũ ſummum. Si foret unus illuminans omnes mentes, intellectus Deũ fore. Rationes cur non ſit unus.

LIBRO DECIMO. DE RELIGIONE.

CAP. I *In religionem ueram cunctos Philoſophos conſenſiſſe: Pietatem, Philoſophiamq; Chriſtianam, quæ ſola cunctas ambages reſoluit, omnes tacitè collaudaſſe: Rerum humanarum finem eſſe, Philoſophorum conſenſu, pietatem: Hanc autem eſſe ſolam Chriſtianam.*

II *Philoſophos perhibere pietatem eſſe uirtutem principem probari hanc ſolam eſſe Chriſtianam. Finem à Philoſophis conſentaneè religioni Chriſtianæ conſtitui, ut Deum ſequamur. Huc omnem uitam dirigendam. Hoc illos dicentes, apertè religionem, quæ ſequitur Deum, reſpexiſſe, probaſſe Philoſophis ueram ſcientiam eſſe, Deum noſcere.*

III *Definiente Platone ueram ſapientiam fugam ex hoc mundo, aſſimilationemq; diuinam tum ſanctitatem, ac iuſtitiam, unam duntaxat religionem Chriſtianam hac definitione concluſiſſe. Probari Platonis hoc teſtimonio, neceſſariò uenturum in terras Deum fuiſſe, quem imitari genus humanum poſſet, Iamblicho apertè fatente diuinam ſimilitudinem comparari, Deiq; præcepta cognoſci non poſſe, niſi Deus ipſe audiatur: palàm hodiernam religionem neceſſariam mundo oſtendiſſe.*

IIII *Beatos Ariſtotele & Platone prædicantibus, qui diuinam iuſtitiam ſequuntur, hodiernam religionem cunctis laudibus comprobaſſe, ſolam magiſtram ueram diuinæ iuſtitiæ.*

V *Platone præferente cunctis obedientiam diuinam, apertè aſſenſum eſſe hodiernæ religioni: ut homines ſcirent iuſſa ſuperna, in terras neceſſariò uenturum fuiſſe Deum.*

VI *Definitionem ſapientiæ ueræ, quæ aſſignatur à Iamblicho, uni Chriſtianæ congruere. Philoſophos in humana ſapientia nullam ſpem habendam aſſerentes, ſolam diuinam hodiernam, ueram eſſe iudicaſſe. Ex his quæ facere Philoſophiam contendunt, & quæ in humana Philoſophia reprehendunt, probari duntaxat Chriſtianam ueram Philoſophiam eſſe*

VII *Philoſophos mundi uoluptates improbantes, omnemq; continentiam admirantes, collaudaſſe, comprobaſſe Chriſtianam religionem, ueram continentiæ magiſtram. Mirabile Plutarchi dictum ad uirtutem, & probitatem, opem Dei eſſe neceſſariam.*

VIII *Philoſophos eam laudantes Philoſophiam, qua uiuitur purè, à corporeis illecebris ſegregamur, apertè religionem Chriſtianam ſpectaſſe. Eos, uoluptates corporeas impedimento eſſe ad cœleſte iter aſſerentes, unam nobiſcum religionem aſſeruiſſe.*

Philoſo/

IX Philoſophiæ finem, cognitionem Dei, maieſtatiſq; eius admirationem Philoſophos aſſerentes, religionem Chriſtianam, cuius finis eſt Dei notio, omnibus ſuffragijs confirmaſſe: Archytam, Plutarchum, Iamblichum, Simplicium hæc dicere.

X Philoſophos præſentem uitam contemnendam, & ad ſolum Deum uertendos animos, odioq; habendum corpus affirmantes, hodiernam religionem comprobaſſe. Mercurij Triſmegiſti, Platonis, Ariſtotelis, Syriani ſuper eo teſtimonia.

XI Philoſophos affirmantes finem omnis Philoſophiæ eſſe contemplationem, & felicitatem ueram, ſolum intuitum Dei, & regnum cœlorum ſentire potuiſſe. In terris nullam eſſe beatos reddentem contemplationem. Ex his cum religione Chriſtiana palàm eos ſentire.

XII Veram ſapientiam, & omniũ quæ fieri poßint optimũ, teſtib. Philoſophis eſſe pietatem: hanc autem eſſe ſimilitudinẽ cum Deo, eamq; felicitatem ueram. Hoc cum à Philoſophia fieri dicant, nullam aliam eos ſpectare potuiſſe Philoſophiam, quàm hodiernam.

XIII Miris laudibus extuliſſe Philoſophos charitatem non fictam: Eo Chriſtianam religionem, cuius fundamentũ eſt charitas, comprobaſſe. De præcepto Pythagoreorum.

XIIII In cultu Dei & pietate Philoſophos, eximias uoluptates ſtatuentes, affirmare, quæ ſemper concinunt ſacræ literæ. Deſiderantes eoſdem perfectam, mirificamq; pietatem, hodiernam deſideraſſe.

XV Philoſophos diuitias contemnendas docentes, maliſq; malas & perniciosas aſſerentes, paupertatem admirantes, curam carnis abijciendam, ſtudium que ad pietatem, & cultum Dei transferendum contendentes, præſentem religionem unicè comprobaſſe. Hanc unam eos uoluiſſe.

XVI Philoſophos aſſerere religionem purè exercendam eſſe quærendumq; acceptißimum Deo cultum, cuncta humana contemnenda. His probari, ea, quæ habentur in religione Chriſtiana, auidißimis animis eos acceptaſſe.

XVII Philoſophos arbitrio libertatem tribuentes, ſed opem diuinam ad opera recta neceſſariam prædicantes, mirificè cum religione hodierna congruere. Mala ex nobis ipſis eſſe, autoribus eis.

XVIII Hieroclẽ, Syrianũ, eximios Philoſophos, uerã iudicare ſapientiã, uirtutũq; principem pietatem, & aßimilationem cũ Deo, & imitationem bonitatis, iuſtitiæq; eius. Eũq; eſſe Philoſophiæ finem, Hanc eſſe beatitudinem, quam Marcus Tull. dicit à Philoſophia donari.

XIX Priſcos à maioribus audiße de præmijs æternis. Famam ſemper inter mor/

ter mortales crebuiſſe futuræ felicitatis poſt hanc uitam. Platonis, & Socratis, & Marci Tull. teſtimonia.

XX Plato & Socrates & Marcus Tullius teſtes, fidem, antiquam eſſe de præmijs iuſtitiæ, ac probitatis. Eos cum noſtris prædicare, fugiendas corporeas illecebras, uitam cœleſtem in corporibus agitandam. Qui hoc egiſſent, in concilio Deorum futuros.

XXI Probos poſt uitam Deos declarandos, quemadmodum ſacræ literæ, prædicare Platonem: Improbos, iniuſtos, ſceleratos cum ſimulibus habitaturos, Tenebras appellare Platonem, pœnas malorum.

XXII Ex Platone de bonorum, malorumq; futura ſorte. Teſtimonium eius hanc Theologiam priſcam eſſe.

XXIII Platonis de præmijs & ſupplicijs poſt uitam, de regno Sacroſancto Beatorum, de teterrimo carcere malorũ, de carnificibus infernis, ſententiæ. Quòd boni bonos, mali malos adeunt. Quòd hæc religio, Fideſq;, non fuit niſi cœlitus antiquis reuelata.

XXIIII Platonem fateri reddituros quoſq; de factis proprijs rationem, bonos cum fiducia: malos, cum ſumma trepidatione. Non illic affore propinquorũ cateruas, qui reos ante Tribunal iudicis defendant. Labores quos pij fortiter exantlaſſent in uita, meritis præmijs afficiendos. Deſcriptio patriæ cœleſtis, nominibus rerum ſenſibus expoſitarum.

XXV Deſcriptio regionis beatæ, Platonis, diuiq; Ioannis. Vt pulchritudo uenuſtaſq; terreſtris, exprimit eis pulchritudinem cœleſtem.

XXVI De pœnis ad inferos, ex Plutarcho. De Dæmonibus carnificibus. De præmijs æternis. Hanc Theologiam eſſe priſcam.

XXVII Ex uetuſtiſſimis Poëtis, de pœnis et præmijs bonorum ac malorum. Philoſophorum ac Poëtarum autore Plutarcho eſſe teſtimonium, manere bonos maxima præmia poſt uitæ curſum.

XXVIII Teſtimonium Plutarchi, Iamblichi, Marci Tullij, Pythagoræ, de præmijs ac ſupplicijs poſt uitam.

XXIX De Mundi exitio.

FINIS.

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI DE PERENNI PHILOSOPHIA

LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

De ſucceſsione Doctrinæ ab exordio mundi. Cap. I.

VT unum eſt omnium rerum principium, ſic unam atq; eandem de eo ſcientiam ſemper apud omnes fuiſſe ratio multarumq; gentium ac literarum monimenta teſtantur. Hæc partim nata à prima hominum origine, per omnes ætates deuoluta eſt ad poſteros: Partim ex multiplici rerum conſideratione parta, Philoſophiæ nomine ſemper celebris fuit. Hanc quidem ſcientiam in primis hominibus cumulatam, abſolutamq; fuiſſe, ea res clariſſimè probat, quòd dum naſcerentur, à Deo ſe creari cernerent: & ab eo paulo antè omnia condita perſpicerent: Cœlum, ac Terras, & Mare è nihilo parta: Animalia, Sidera, Camporumq; uiriditates. Nati autem, colloquio Dei, & præſentia fruebantur: & quicquid temporis à creatione ad eos pulſos è Paradiſo exactum eſt, mirabilium rerum fuit cognitio: fas autem non eſt, tantarũ rerum memoriam poſteris eos non reliquiſſe. Neq; uero probabile eſt, primum hominẽ ſuum, mundiq; ortum ignoraſſe, ſcienterq; filijs ſuis exerta uoce non prædicaſſe: totaq; uita caſum, resq; priores ſuas non commemoraſſe. Ac magnus ille ſator, et parens generis humani à creatione ſua ad mortem, mille annos, demptis ſeptuaginta, uixit: quo temporis ſpacio innumerabiles (licet pauci commemorentur) neceſſe eſt fuiſſe procreatos, qui primum illum generis ſui ducem, diuinitus creatum contemplati, & cum eo locuti fuerint, totamq; creati mundi rationem ab eo didicerint. Plura quoque quorum in eo fuiſſe perſpicuam, exactamq; ſcientiam, mirabilis animi, & corporis ueniens à Deo arguit creatio. Nos enim ab eo nati ſumus. Eum uerò, quem Deus præſens, aſtansq; creauit, multis de cauſis neceſſe eſt, animo & corpore fuiſſe nobiliſſimũ. Quæ igitur ab illo referebantur, ab innumerabilibus quidem audita, paucorum animis (quos ſcilicet terrenæ cupiditates curæq; mortales minus occuparant) retenta ſunt. Qui & ea ipſa & alia, quæ ſeculorum ordo, ætatisq; ſucceſſio afferebant cognoſcentes, poſteris, quorum mentes tantarum rerum ſcientia ad cultum Dei inflammare cupiebant, prodiderunt. Quippe Noë cuius poſt diluuium plus trecentis annis uita proceſſit, plus quingentis anteceſſit, & ſecula diluuio ſuperiora, & interitum generis humani cum filijs non conticuiſſe, ſed maximè prædicaſſe, omniumq; aures hac fama repleuiſſe, & probitas eorum, & humanus inſtinctus oſtendit. Atq; is ipſe optimus iuſtiſſimusq; uir, cuius ante magnam alluuionem ſexcentos annos uita dicitur obiuiſſe, uidit eos, qui primum parentem uidiſſe potuerunt: (ſi quidem diluuium milleſimo, & quingen-

teſimo plus minus anno ab origine generis humani inundauit) uita uerò primi hominis ad millenos annos, demptis ſeptuaginta, progreſſa eſt: proxime quam ſexcenti illi Noë ante diluuium anni, palàm attigerunt. Ac præter alios fortaſſe (quorum nec memoriam, nec numerum annorum Theologiæ uiſum ſit referre: quod una tantum ſeries præſtantiorum hominum, ad texendam principij, omniumq́; deinceps naſcentium ſeculorum hiſtoriam ſatis eſſet) fuit is, qui dictus eſt Mathuſalem, quem inter Adam & Noë poſitum utrunque uidiſſe, familiariterq́; cum utroque uixiſſe, primo quidem ſeruientem, ac ſumma cum pietate, obſequium præſtantem, ab altero ueluti minore obſequium accipientem, ad rationis conſenſum, etiam antiquæ Hebræorum traditiones prodiderunt: Illumq́; ipſum ueriſſima temporum ſupputatio probat, anno ante diluuium deceſſiſſe, natum agente Adam uitæ ſuæ ſexcenteſimum octogeſimumſeptimum annum, ut ducentos quadraginta tres annos Mathuſalem uiuere, uerſariq́; cum Adam, eumq́; uidere potuerit. Cum Mathuſalem autem commertium, conſuetudinemq́; Noë potuit habuiſſe, plus quingentis annis ante diluuium. Omnia igitur ante diluuium uel uidit, uel audiuit Noë, tum in medio quaſi temporum conſtitutus, & diluuium aſpexit, & prædicare trecentos annos poſt, omnibus omnia potuit: præcipuè filijs, à quibus, ceu tribus fontibus, natum omne humanum genus fecit diuortia. Atque anteaquàm deceſſiſſet Noë natus Abraham eſt, ante eius obitum plus quinquaginta annis. Nec uerò pijſſimum hominem patriſq́; ſimillimos filios, par eſt, ſub ſilentio res tantas, tamq́; memoratu dignas preſſiſſe, & ad pietatem, iuſtitiamq́; homines tum originem eorum à Deo docentes, tum pœnam, quæ ſeculum flagitioſum deleuiſſet, commemorantes non inflammaſſe, præcipueq́; ipſum Abraham, quem ſanctiſſimum, piæq́; nationis principem fore proſpicerent. Ab hac igitur ueriſſima cauſa, magnam rerum diuinarum, humanarumq́; ſcientiam deductam par eſt, ſeculis, poſtea & barbarie, ſolitudineq́; primorum hominum plurimum labefactatam, factamq́; ſemper uetuſtate deteriorem. ſiquidem cùm poſt ſparſum, ac diffuſum in omnes terras genus humanum, priores illi & pauci fuiſſent, & longius à ſe receſſiſſent, tum uitæ neceſſarijs excogitandis eſſent intenti, neceſſe fuit rerum præteritarum memoriã neglectam, apud paucos omnino remanſiſſe. Et forte necdum literarum repertus erat uſus, aut diluuio penitus extinctus, aut ne tum quidem repertus. Maioribus igitur hæc ore, non ſcripta poſteris tradentibus, facilior fuit obliuio. Et ueritas quidem apud paucos reſtitit: falſa uerò quædam, obſcuraq́; eius imago, & fabuloſis uulgi rumoribus ſimilis, per omnes dimanauit. Hinc nationes hæ, quæ priores ſunt ſatæ, & in quorum terris natæ, & geſtæ res antiquorum ſunt, earum rerum clariora ac plura, quàm cæteræ, monimenta retinuerunt: dico Chaldæos, Armenios Babylonios, Aſſyrios, Aegyptios, Phœnices, penes quos partim aperta, & detecta, partim fabuloſa, & ſcyrpis & latebris abſconſa, & diſſimulata, partim impijs figmentis uiolata Theologia maiorum reſedit. Factum non tam

ſtudio,

*ſtudio, & induſtria, quàm caſu, dum ueritas à ſuo fonte recedens, fit per omnes
dißipata deterior, affigente unoquoque aliquid, aut quod traditum eſſet, non re/
cordante. Eandemq; par eſt fuiſſe cauſam deprauandæ ueritatis, quæ rerum ſo/
let eſſe cæterarum. Nullus eſt enim rumor ac fama, quin fiat, quanto magis ſpargi
tur, & ab autore diſiungitur, fabuloſior. Idemq; caſus antiquißimam ſapientiam,
doctrinamq;, tanquam rapidus torrens euertit, atque ſermonem et dialecton, quæ
cùm una eſſet, & apud priſcos, uelut in fonte ſuo, eſſet purißima, eaq; tota poſte/
ritas uteretur, facta omnium ab inuicem in omnes terras deductione, ſermonem
quidem eundem omnes ſecũ detulerunt, ſed non longo temporum interuallo ita fi
eret diuerſum, ut plurimũ à primo, natiuoq; illo differret. Multum tamen habuit
ſimilitudinis cum primo, ut facile riui de quo fonte profluxerint, agnoſcas. Hinc
ſermo Chaldæorum, Aßyriorum, Arabum, Aethiopum, totiusq; ferme orientis, ſic
appropinquat Hebraico, ut adulterina germanis, corrupta ſynceris reſpondent.
Perinde igitur, ut ſermo, eſt dißipata & contaminata ſapientia, & tempora ſub
quibus omnia ſeneſcunt, tum cætera quæ mortalitatem comitantur, fuerunt eis exi
tio. Apparent tamen quædam ueteris ſapientiæ ueſtigia, ut tametſi nominibus fal/
ſis, corruptisq; circuntegitur, porrigere certè aliquã ſolertibus de ſe coniecturam
poßit. Vt igitur omnes ab uno principe Deo, ab uno generis autore, qui Deum,
& Angelos eius inuiſibili forma uidit, & cum eis familiariter aliquando uixit,
progeniti ſunt, ſic communem quandam de Deo, rebusq; diuinis ſapientiam opor
tet fuiſſe. Alterum fuit ſcientiæ primordium non à ſucceßione, & reuelatione na/
tum, ſed contemplatione rerum, ſanisq; iudicijs exceptum, primò quidem incer/
tius & obſcurius, eaſdem tamen habens cauſas. Nam Deus naturæ pater & re/
pertor, ſicut ex eo commercio & reuelatione maieſtatem, diuinitatemq; ſuam ho/
mini declarauit: ſic item cum ordine et decore, et numeris, omniumq; pulcherrima
rum rerum formis mundum compleuit, oblata etiam ignaris diuinitatis ſuæ uaria,
certaq; occaſione, ſeipſum oſtendit. Veri quidem eſt ſimile, maiorũ illorum et per/
fectiorem longe et clariorẽ fuiſſe, iſta quæ poſtea ex contemplatione nata eſt Phi/
loſopia. Sed nouißimis ſeculis, omnis & illa & hæc, clariore exorta luce (ueluti
oriente ſole, ſolent ſtellæ obſcurari) abſconſa, uel hebetata eſt, ut quaſi radij fuerint
eius, & uenturum ſolem præcedens aurora. Sic autem tres Philoſophiæ fuiſſe dice
mus ætates, priorem quaſi iuuentam uegetam, robuſtam, quæ cùm ad ſenectutem
perueniſſet, cœperit philoſophorum tempore, ſed ſui longe dißimilis, renaſci, ac
reparari, nouißime non renaſci ſolùm, ſed maior, luculentiorq; quàm unquã fuiſ/
ſet, oriri, lucemq;, quantam poſſent capere mentes, ubiq; diffundere. Eodem uide/
licet, quò proles humana labentes, quæ principio quidem beata fuit, futura immor
talis ſi ſtetiſſet, tum in omne malum peſtemq; delapſæ, poſt reſtitutæ creuit multis
gradibus prior dignitas. Omnem igitur quæ ſemper in hominibus fuit, ſapientiam,
non rationibus his ſolum perſuademur, candẽ apud omnes fuiſſe, ſed multis qui/*

dem illis ac maximis exemplis, cùm ſparſa per omnes gentes ueritatis eius ueſtigia intuemur, quàm libris ſuis Moſes olim, quaſi procul è remotiſsima ſpecula inſpiciendam oſtendit: poſtea luce clariſsima eadem refulgens, omnium oculos, animosq́; compleuit. Digniſsimũ autem eſt oſtendere, idem ſemper omnes gentes crediditſſe, quod nunc credunt, retinentq́; omnes: idq́; duabus rationibus: tũ iudicio, rationeq́; docente, ac ueritate ad ſui confeſsionẽ omnes attrahente: tum ex uetuſtiſsima Theologia, quæ à primis hominibus perueniens, qui Armeni, Chaldæiq́; fuerunt, perpetuis ſucceſsionibus deſcendit ad cæteros barbaros, ab his ad Græcos, ut Plato quoq; teſtatur. Inſignes autem ante omnes in ſcrutanda, perſequendaq́; omni doctrina, fuerunt Græci: è quibus qui ſe Philoſophandi cauſa ad exteras nationes contuliſſent, multas ab eis diuitias auexerunt, ſed minimã ut par eſt, earum partem, quæ literis earũ cælarentur. Apparet et peruerſe quædã eos intellexiſſe, ſiue errore ſuo, ſiue iam etiã apud eos, à quibus ea traderentur, ueritate ueterem dignitatẽ non retiniente. Nam & nomina immutarunt Græci: quædam quidem non adeo multũ, alia tantopere, ut ueræ, antiquæq́; appellationis nullũ remanſerit ueſtigium. Græcos igitur ac Romanos, qui à barbaris & genus duxere quondã, et eorũ ſapientia longo pòſt tempore ad eos defluxit, multa latuerũt, quæ uel tunc, uel multis retro ſeculis apud eos haberentur. Eodẽ enim progreſſu, quanquã non eodẽ tempore, et genus humanũ, et ſapientia eſt propagata. Fuit enim generis humani primordium in Armenia, Meſopotamia, Chaldæa, Aſsyria, ibiq́; ante diluuiũ duntaxat homines uixerũt: Poſt diluuiũ, hæ ipſæ primũ terræ, quas ante diluuiũ tenuerant, habitatæ ſunt, Aſſyriæq́; gentis, & Medæ, Arameniæ, nepotes Noẽ conditores fuerunt: ab his diffuſi paulatim ſunt in omnes terras et diſtributi coloni, quod quodã temporis ſpacio factũ neceſſe eſt. Sapientia quoq; præter eam quam ſecũ detuliſſent ueteres coloni, à Chaldæis peruenit ad Hebræos, excipio quæ ſcripſit Moſes, ab Hebræis ad Aegyptios, ab his ad Græcos, à Græcis ad Romanos. Siquidem Abrahã Chaldæus fuit, in cuius domo ueterẽ Theologiã, patriasq́; traditiones par eſt remanſiſſe, quarũ ille hæres fuerit: Nam & temporũ exactiſsima ſupputatio, & Hebræorũ literæ aſſentiũtur, uitam Noẽ uſq; in tempora Abrahæ perueniſſe: uixit enim Noẽ poſt diluuiũ trecentis quinquaginta annis, Abrahã ducenteſimo nonageſimotertio natus eſt: quocirca quinquaginta, & eo amplius, annos cum illo uixit. Optimi enim cum optimis uiuere gaudent. Ecce autẽ tota ſeries ut hominũ, ſic ſapientiæ inter ſe deinceps implicata uſq; ad Moſen. Princeps humani generis creari ſe uidit à Deo, ſuis eum oculis aſpexit, pulchritudinẽ mundi naſcẽtis ac nati uidit, nomina beſtijs fecit, cæteraq́; percepit, quorũ in eo fuiſſe certiſsimã ſcientiã, multiplex & irrefragabilis ratio demonſtrat. Nepotes eius, qui diu cũ annoſo patre uixerant, uidit Noẽ: &, ut credere fas eſt, formoſum parẽtis corpus, formoſiorẽ animã referentes audiuit. Et quæ diuiniora ſunt, audiuit eos Theologiã diuini parentis recenſentes, ut in Paradiſo creatus, ut moratus, ut pulſus fuiſſet. Qua cœlum ac terræ, animalia, ra-

tione

ſtione creata: quid primũ, quid poſtremũ conditũ: quam arbores illæ, altera uitæ, altera ſciendi boni & mali, uim haberet. Omnẽ enim magni genitoris illius, ac magnæ genitricis ſermonem, Theologiam fuiſſe credendũ eſt, ut perpetui de rebus ante caſum ſuis, de ortu, habitu, formis angelorum & dæmonũ loquerentur: quid enim poſſumus aliud ſuſpicari? Hæc omnia Noë, filiosq; eius retinentes, uidit & audiuit Abraham: Is filio & nepoti narrauit: à Iacob, in omne genus defluxerũt. Præter hãc autem gentis Hebraicæ ſeriem, plures alias fuiſſe credendum, per quas pari progreſſu & pietas, & rerum antiquarum ſcientia ierit. Nobiliorem quidem ac ſynceriorem hanc Hebræorum. Nec uerò ſolus Noë ante diluuium multos annos cum patribus illis diuinis uixit, nec ſolus eos audiuit: nec ſolus item Abraham pius fuit, & antiquas res memoratu dignas à Noë & à filio eius, Shem audiuit, & ſe miniſtrum eius fuiſſe quindecim annos, ſi traditionibus Hebræorum credimus, cõfeſſus eſt: unde enim pietas, & ſapientia Iob, nulla in re cedens ſapientiæ, pietatiq; Hebræorum, manauit? An cenſes & hunc, cum ſit uetuſtiſſimus, uidelicet Abrahæ tempeſtate, ipſum Noë non uidiſſe, loquentemq; non audiſſe? cùm non multum inter ſe diſtarent, ille in Armenia, is in terra Hus, quæ eſt pars Arabiæ deſertæ, adiacens Meſopotamiæ, ſiue Armeniæ minori. Quid Sibyllæ, præſertim Sambethe, quæ etiam in his ipſis locis, id eſt Perſide, uel Chaldæa nata, fertur de genere Noë fuiſſe, cuius extabant uigintiquatuor libri, ubi plurima de Chriſto, plurima item de origine ſuæ gentis, de creatione ſcripſit? Sola igitur ex tam multis Hebræorum familia, ut præſtantior, numeratur: et ſola ad texendam, continuandamq; hiſtoriam neceſſaria. À Barbaris igitur & genus & ſapientia peruenit ad Græcos, nõ tam eo tempore, quo philoſophari gens illa cœpit: ſed multis antè ſeculis. quod ut non ſit ſcriptum, poſſit tamen ex coniecturis rationeq; innoteſcere. Quandoquidem ante Homerum & Heſiodum multos floruiſſe præſtantes uiros ſit neceſſe, à quibus ipſi et carminum rationem, numerumq; ſyllabarum, cum modulatu, & tot, tamq; mirabiles res didicerint. Neq; uerò fas eſt, primum Homerum autorẽ poëſis fuiſſe, quem tametſi Orpheus, Muſæus, Linus, anteceſſiſſe dicantur, plures tamen extiterunt, qui poſſent Theologi certè, ſi non abſoluti poëtæ uocari. Vnde enim illam Homeri grandiloquentiam, tot cultus, cerimonias, ſacrificia, in quibus manifeſtam inuenies cum ſacris literis concordiam, manaſſe putes? Fuerunt ad ſcribendum ueteres tardi, & ſegnes, ſiue quia literarũ uſus nõ eſſet ubiq; receptus, ſiue quòd conſuetudo ſcribendi, & per literas ad poſteritatem res mandandi, nondum eſſet uſitata. Deinde omnia fert ſecum inuidioſa uetuſtas, magnaq; facta ſunt omnibus ſeculis ueterum monimentorum naufragia. Non eſt opus exemplis, quot cum imperio Romano nobiliſſimi ſcriptores interciderunt, quot deſiderantur è Græcis, quorum nomina uix audiuimus. Eadem ergo hæc tempeſtas antiquiſſima ſecula depopulata, abſtulit rerum præteritarum memoriam. Nullaq; eſt lingua, quæ non bonorum autorum deploret interitum. Vt mittam apud Hebræos multa, quæ ſolent ab eis pro-

*ferri, ubi ſunt libri Natam prophetæ, & Achiæ Salonitæ, & uiſio Addo uidentis,
qui citantur in libris Paralipomenon? Vbi tot libri Mercurij Triſmegiſti, uetuſtiſ/
ſimi hominis, quem Iamblichus ad centum & decem millia biblorũ, id eſt chartarũ
è papyro de rebus diuinis, et naturalibus conſcripſiſſe memorat? cuius eſt quicquid
de mundi creatione, de rebus diuinis in Platone admiramur. Equidem ſic ſtatuo, ut
innumerabiles è lingua Latina & Græca ſcriptores ad poſteritatem non peruene/
runt, ſic plurima uetuſtiorum ſeculorum, quæ de creatione rerum, de rebus à regi/
bus geſtis nos docerent, monimenta interijſſe. Seruata tamen eſt pars melior, ſicut
multis minoribus multis ſcriptoribus cadentibus, incolume ſemper fuit Euange/
lium. Hinc igitur nihil habent Græci quod ante Homerum, atque Heſiodum citare
poßint: nam Muſæus ferè nihil ſcripſit: Orpheus, cuius extant hymni, alius uidetur
à uetere illo. quanquam priſci illius à Græcis multa citentur: & certè aliquem do/
cuiſſe Heſiodum neceſſe eſt, ante omnia chaos fuiſſe, poſtea terras apparuiſſe. So/
li igitur Homerus et Heſiodus, aut ſcribere cœperunt, aut iſtorum, uti nobiliorũ tan
tum, ex multis ad poſteros monumenta peruenerunt. Et ut de chao ea dixit Heſio
dus ab antiquis audita, ſic alia per populos ſolita uagari, aut penes ſapientiores ſo
lita recondi ſentire debemus plura longe, ac meliora. Igitur apud Græcos & Ro/
manos, tribus modis periclitata eſt ſapientia: Primùm linguæ diuerſitas, locorumq́;
diſtantia fecit, ut Græcos multa effugerent, quæ apud exteras nationes, Græcis an/
tiquiores, & cum cœlo & terra penè ſatas, haberentur. Tum quæ ſecum ueteres
filij ac nepotes Noë, Iauan, Cittin, Rodanim, à quibus Græca natio eſt condita, Io/
nes, Cyprij, Rodij, detuliſſent, primo illo ſeculo, cùm propter inopiã rerũ uitæ ne/
ceſſariarum, artiumq́; nondum repertarum imperitiam, alia ſequerentur, nec lite/
ris uacare poſſent, facilis fuit obliuio. Poſtremo quòd ea quæ apud priſcos Græcos
illos circumferebantur, tametſi à nõnullis meliore ingenio uiris perſcripta fuiſſent,
multis tamen caſibus intercepta perierunt, ut peruenire omnia ad poſteros non po
tuerint. Multæ tamen reliquiæ remanſerunt, multaq́; ex tot, tantiſq́; diuitijs naufra
gia iactari per undas uidimus, quæ nos impulerunt, ut qua poſſemus ope, ea colli/
geremus: quanquam & hoc peius habet Romanos quàm Græcos, quòd eorum
omnia attingere monumenta non potuerunt: Vt qui genere poſteriores ſunt, ſapi/
entia quoque ſint inferiores. Huius operis autem duplex erit ratio, ut quoniã oſten/
ſum eſt, unam neceſſario fuiſſe ſemper ſapientiam, ſiue ſucceßione proditam, ſiue
coniecturis & iudicijs exceptam, utranque reuocare & conferre cum uera. pro/
pterea conformationes, aut de perenni Philoſophia ſunt appellatæ. Nam cùm una
ſit religio cœleſtis, conſtans eximia pietate & doctrina, eandem fuiſſe ex quo ge/
nus hominum cœpit eſſe, aut indicante natura, aut reuelatione ſuccurrente, obſcu
riorem quidem quondam & penes paucos, poſtea radiantißimam, totoq́; in mun/
do flagrantem, qui uoluerit, intelliget. Hæc ueſtigia, has reliquias ſapientiæ nos ui/
dentes, credidimus maioris cuiuſdã priſcis ſeculis, poſtea maximæ lucis fuiſſe quaſi
radios: ſicq́; in unam omnia ſpectare ueritatem.*

De tribus modis, quibus cognita eſt Sapientia, ſed poſteriore præſtantiſsimo. Cap. II.

IGitur ut à Sapientia inchoemus, ſuperiorem rationem ſtrictius repetentes, dicimus, Sapientiam, ſiue Veritatem uenientem ad homines, uel offerentem ſe de cœlo, tribus gradibus eſſe progreſſam. In primis hominibus uberiorem, largam, & tradente Deo perfectam: poſteà creſcentibus annis diſsipatam, diſiectam, euerſam, magniſq́; temporum atque hominum iniurijs affectam, ad poſteros tanquam fabulam & ſomnium, uilem laceramq́; perueniſſe. Ex his eſt ortus mundi, Deus autor, principia, chaos, aqua, animalia, Mens opifex, diluuium, gigantes, turris rerum diuinarum, certior cum rebus humanis affinitas, notiſsima priſcis ſeculis, poſteris aut penitus ignorata, aut ita obſcura & incerta, ut tantum non pro fabulis habita fuerint. Exorti Philoſophi partim eam uti fabuloſam reiecerunt, partim ſuis monimentis, ut acceperant, obſcurã, & contaminatã tradiderũt: Repulſæ, quam ſuis: ſe reperiſſe iudicijs perſuaderent, prætulerunt. Sic ueritas pro fabulis, obſcura uel falſa pro ueris & certis haberi cœperunt. Tres igitur Philoſophiæ partes, & genera contigit eſſe: Primum fuit illud totum, quod ab origine mundi, quaſi per manus, & famam ſuccedente fama, in multas gentes ſe diffudit, quod niſi uiolatum poſtea fuiſſet, magna rebus humanis ea lux extitiſſet. Alterum genus à Philoſophis, naturas cauſasq́; rerum ſpeculantibus habuit ortum, quod à primo quidem plurimũ receſsit, iudicijs humanis ſæpenumero labentibus, & quam quærunt ueritatẽ, non inuenientibus. Tertia demum Philoſophia illuxit, omnes claritate ſui, prioris tenebras depellens, nõ uno ſe loco continens, ſed radijs replens uniuerſa. Hæc errores Philoſophiæ, et plagas ac uulnera, quæ temporibus fuerant illata, prioris illius ſanauit: mediæ præpoſtera iudicia retexit. Ab omnibus expetita, omniũ hominũ iudicio, uel ipſorũ Philoſophorũ, mundo neceſſaria, ſola digna Sapientiæ nomine: ut in omni lingua et doctrina fraudes, et fabulæ multæ: ſic ſolùm hîc dulcis & optata requies animorum, per incertas hominum coniecturas ante uagantium. Hæc, quæ fuit uera ſcientia rerum humanarum, ſemper aliqua luce refulſit in mundo, ſemper eundem mundi principem, eundem ortũ, eandem animorum immortalitatem, eaſdem culparum pœnas & eadem præmia, peccatorum eandem expiationem, atq; poſtea demonſtrans, quod erit ex ipſis teſtimonijs inter ſe collatis perſpicuum. Igitur quoniam diximus probabile eſſe, quandam fuiſſe ab orbe condito Sapientiæ traditionem, principium habentem à Deo, qui primo homini magnitudinem, diuinitatem, arcanaq́; ſublimia ſua reuelarit, & is in Deo filium ac genitorem eſſe didicerit: hinc claret fuiſſe profectum, quòd omnes ferè gentes aliqua monumenta de Patre ac Filio, & Spiritu, de Angelis bonis & malis, de creatione eorum, & mundi, recondita ſuis literis habuerint. Quæ ſunt erroribus abſterſis in ſuũ locũ reſtituenda. Multa item quæ conſona ueritati, ratione duce reperierunt homines, demonſtranda. Nec nouas res auribus apportabo, ſed longè uetuſtiſsimas: ut appareat neceſſariò unam totius humani generis eſſe religionem.

Quòd

Quod Patris ac Filij diuinitas & poteſtas fuerit apud antiquos celebris. Cap. III.

Nihil habet altius ac maius myſterium Theologia, & ante quod aliud arcanum antecedat, quàm Patris ac Filij diuinitatem, ac notionē. Idq́; eſt in omni rerum diuinarum ſcientia primum myſterium, quod quidem propter magnitudinem, ac neceßitatem nullis unquam ſeculis fuit obſcurum. Quoniam autem non omnibus ſed omnino paucis, in omni ſeculo ſpeculationes, et cognoſcēdæ ueritatis gratia eſt conceſſa, & ueritas quæ libris committitur, perinde caſibus patet humanis, ut cæteræ res, labefactariq́; eam & intercidere ob hanc cauſam contingit, debemus hîc paucorum eſſe contenti teſtimonijs, & ex his deduci in cōſiderationem cæterorū. Ac pro omni ſeculo & ætate, pauca in unaquaque probatione teſtimonia ſufficient: cùm clarum ſit, non apud multitudinem, ſed longè pauciſsimos, ueritatem quaſi à cæteris non receptam, ſed ſpretam potius diuerti, ac morari. Quoniamq́; uetuſtiſsimorum ſeculorum neq; extant, neq; extare à caſibus ſeruata monimenta potuerunt, hoc iudicio nos eſſe conuenit, ut credamus ad ſubſecuta ſecula, priorum ſeculorum ſcientiam, quaſi hæreditatem deuolutam, et à maioribus accepiſſe, quæcunq; de magnis rebus locuti ſunt poſteriores, donec ad primum uſq; hominem tota ſucceßio redigatur. Quæ res prudentiſsimo cuiq; uidebitur neceſſaria: idq́; etiam Plotinus teſtatus eſt. Reliquias autem quaſdam ueritatis, etiam Ariſtotele confitente, poſteritas à uetuſtate deſcendentes accepit, quas à uaſto quodam corpore, quaſi lacera membra ueniſſe credendum eſt. Vtemur ergo, quorum per tempora licebit uti teſtimonijs. Sed de ſucceßione doctrinæ, ubicunq; opus erit, diſſeretur. Primi igitur omnium ſunt Chaldæi, proxime quos & Paradiſus fuit: & primi homines, qui ad partem orientalem paradiſi dicuntur habitaſſe, hanc potißimum regionem tenuerunt. Illud ſaltem eſt certum, hîc poſt diluuium primos homines habitaſſe. Iure ergo antiquißimos ſe iactabant, ſed quod ſæpe fit, inſolentius mendacißimum ſuis annis cumulum addentes. Primi igitur omnium ſunt Chaldæi, ab his Hebræi, Aegyptij, Phœnices, nouißimi Græci, pòſt Romani ſunt nati. omnes autem hos è quibus quidam clariores extiterunt, conſtat tum per illam à primo homine deſcendentem Theologiam, tum toto mundo reſonantibus oraculis, notum habuiſſe, Deū immenſam, immutabilemq́; naturam, alteram ab æterno Mentem genuiſſe, eiſdem eam etiam nominibus, quibus extrema poſtea maiorq́; Theologia, uocantes, nūc Filium Dei, nunc Vocem Dei, nunc Verbū, nunc Mentem, Sapientiamq́;: eamq́; omnium fuiſſe rerum creatricem aſſeruerunt. In quorum dictis recitandis, et recenſentis & interpretis utar officio. Hoc omne antiquißima Chaldæorum, tum Aegyptiorum, demum Theologia Græcorum cognouit. Principes Chaldaicæ Theologiæ fuerunt, quos patria lingua Magos, quaſi ſapientes, ſiue Philoſophos & Sacerdotes appellabant. Anteſignanus ac princeps Aegyptiæ Theologiæ extra cōtrouerſiam fuit. Mercurius Triſmegiſtus. Græcam Theologiam ex antiquis rexit ac celebrauit, quorum nomen peruenerit ad poſteros, præcipue Orpheus, deinceps Homerus et

Heſiodus

Heſiodus, quos Theologos dixerunt: è Philoſophis Thales, Pytl. :goras, Anaxagoras, Empedocles, Parmenides, & Plato. Nouißimi, ſed ſuperioribus nonnihil diſpares, Ariſtoteles, & Theophraſtus. Superiorum igitur pari & uoce & conſenſu dictum, ac traditum poſteris fuit, & literis mandatum, Vnum eſſe rerum fontem, alterius Mentis, creatricis mundi genitorem. Ipſum quidem genitorem genuiſſe quandam Mentem ab æterno, Mentem mundum aliquando creaſſe, ſeorſumq́; ſingula pro omni natione Sapientũ aderunt teſtimonia. Certum eſt enim teſtimonium ſapientum eſſe pro tota natione, ut quod meliores doctioresq́; teſtẽtur, id ſit placitũ ac ſenſus totius gentis. Referunt enim omnes ad peritiores. Magi Perſarũ, & Chaldæorum (nam priores ſunt Perſis Chaldæi, & regno & ortu, eoq́; doctrina potius erat Chaldæorum) Sapientes ac Sacerdotes, ut ſuperius monſtratum eſt, eius nationis fuerunt, qui res regum geſtas ſcriberent, ſecretiores quaſdam ſcientias ſoli cognitas habentes. Hos conſtat non ſolum res diuinas plurimum tenuiſſe, ſed etiam dæmonũ naturas, & euocationes adeò cognouiſſe, ut mira portenta eos euocatos cogerent in conſpectu edere. Hinc Balaham horũ è numero Magorum, ſua tempeſtate celeberrimus, creditus eſt poſſe ueneficijs & incantationibus obeſſe populo Hebræorum, aſcitus à rege Arabum ob hanc cauſam. Habitabat autem is, ut teſtatur Moſes, ſuper fluuium filiorum Amon, id eſt, Euphraten. quo fit perſpicuũ, cum fuiſſe Aramæum, ſiue Chaldæũ, unum nempe ex his Magis. Hæc fuit cauſa ut Magica uel ars, uel uanitas ac ludibrium, his in locis, antiquis illis temporibus eſſet potentiſſima, quòd maxima à primis hominibus, horum locorum habitatoribus tradita eſſet cognitio rerum diuinarum, naturalium, ipſorumq́; dæmonum, quorum ruinam, & priorem, poſterioremq́; naturã par eſt antiquis illis notiorem fuiſſe. Euanuiſſe autem ſeculorum uetuſtate & hanc, & omnem aliam maiorem cognitionẽ. Hinc Sibylla Erythrea, quæ fertur Chadæa fuiſſe, filia Beroſi Chaldæi, tum & Sambethe, clara & aperta, peneq́; innumerabilia, cùm de omnibus diuinis rebus, tum uero de ſummi Dei filio edidit oracula, ut quorum ſimilia ac longè plura in arcanis ſuæ gentis, ſapientumq́; myſterijs latitarẽt. Dupliciaq́; ſunt Theologiæ Chaldaicæ de filio Dei, & ab æterno genita Mente, teſtimonia, Magorum & Sibyllarum, literis Græcorum fideliſsimè comprenſa: ut non ſolum in ſuo fonte uideri poßint, ſed etiam à grauißimis & priſcis ſcriptoribus prolata. In dictis igitur Magorum, à Zoroaſtre deſcendentium (& ſi, quod fieri ſolet, ad ſuperſtitiones, uaniſsimumq́; dæmonum, & elementorum cultum nonnunquam deflexerint) hæc ad alia habẽtur: πάντα ἐξετέλεσε πατὴρ, καὶ νῷ παρέδωκε δευτέρῳ, ὃν πρῶτον κλήζεται πᾶν γένος ἀνθρώπων. Hoc eſt: Omnia perfecit Pater, ac Menti tradidit ſecundæ, quam uocat primam omne hominum genus. Sic ait Theologia Magorum. Declarauit autem nouißima Theologia, creatorem omniũ quæ cernuntur, & quæ fugiunt oculorum obtutum, eſſe Patrem, creantẽ hæc per mediam illam intelligentiam ac Mentem: quæ ſecunda quidem eſt, ſi Patrem reſpicias: prima, ſi res uiſibiles

Teſtimonium Zoroaſtris de filio Dei. alludit ad id quod dicit xps de ſe. omnia mihi tradidit pater meus. Joã.

*& inuiſibiles creatas, quarum hæc ipſa Mens fuit principium. Eoq́; eam dicit uo/
cari ab omnibus hominibus primam, id eſt, principium, fontemq́; omnium rerum.
Quantum ſubeſt hic myſterium? ſiquidem, ut ait Numenius, & poſtea uidebimus,
non erat Pater hominibus notus, cum ſolùm cognoſcentibus, qui mundũ creaſſet.
At is Filius eſt, inquit, Mensq́; ſecunda, quam homines neſciebant habere Patrem,
eoq́; dicebant eam eſſe primam. Siquidem ille ipſe qui mundum creauit, qui ferreba
tur ſuper aquas, molem extendens deſuper cœleſtem, qui hominem ad imaginem
ſuam finxit, ad præmium immortalitatis uocauit, tranſgreſſum è Paradiſo eiecit,
erat ille idem qui poſtea redemit mundum, quem quondam creaſſet, pietate, iuſti/
tia, cultuq́; Dei repleuit. Hunc ergo ſolum homines cognoſcentes, Primum appel/
labant, alterum Genitorem, qui cum hoc genitoris gradu præcederet, minimè co/
gnoſcentes: ne Hebræi quidem, niſi ſapientiores. Solùm ergo hunc filium Dei no/
tum habent Hebræi, et cæci neſciunt, ſe blaſphemare pòſt hominum redemptorem,
qui prius legem Moſi in monte tuliſſet. Atque illud celeberrimum ac ſanctiſſimum
nomen Iehouah, ſemper ferè eſt filij Dei. Is unus cognoſcebatur, primus ab omni/
bus habebatur: totaq́; eſt his Magorum uerbis comprenſa maxima, primaq́; Theo
logia: comprenditur enim diuinitas ac præceſſio, qua pater ac genitor præcedit ge
nitum. Quippe quem & priorem Mentem uocarit, & quaſi dominum ac princi/
pem dediſſe ſecũdæ menti, res creatas dixerit. Apparet generatio, uocat enim eum
Patrem: comprenditur etiam creatio rerum per Patrem, tanquam Dictatorem ſu/
premum, per Filium tanquam miſſum, ac deſtinatum ad rerum creationem. Tum
dicit, Patrem ei tradidiſſe res creatas: id eſt, eadem qua creaſſet autoritate regen/
das. Poſtremo Filium oſtendit eſſe & uocari primam omniũ mentium. Totus er/
go mundus cognoſcebat, prædicabat, adorabat Filium Dei: & qui ſe nouiſſimis ſe
culis uiſibiliter omnibus declarauit, erat ille ipſe, quem òlim obſcurè cuncti uene/
rabantur. Iouem, Creatorem regentemq́; omnia Poteſtatem uocantes: Philoſophis,
religionibus, ſeculis omnibus notum, ut melius declarabitur. Qui ne qua ſupereſ/
ſet amoris ineffabilis expreſſio, ut hominem faceret Deum, fecit ipſe ſeipſum homi
nem. Fuit autem horum Magorum Theologia apud ueteres magno in pretio. atq;
etiam Ariſtoteles in libris de prima Philoſophia eorum meminit.*

Eorum quæ prolata ſunt comprobatio, ex Theologia Græcorum
& Hebræorum. Cap. IIII.

V*Eriſſimum autem eſſe, Magos hæc de Patre ac Genitore Deo, & omnium re/
rũ creatrice Intelligentia cognouiſſe, credidiſſe, prædicaſſe, eo maximè fit per/
ſpicuũ, quòd poſteriores, qui ſunt apud Græcos philoſophati, duces, atq; autores
ſequentes Chaldæos, et Aegyptios, ad quos ſeſe diſcendi cauſa Græci recipiebant,
principia rerũ eodem atq; illi ordine collocauerunt, Bonũ primo in loco, deinceps
Mentem conſtituentes. Siquidem ijdem ipſi Chaldæi, Genitorem Deum non ſolùm
Patrem, ſed etiam Bonum, ut apparet eodem loco, appellant: quod & Plato, et cæ*

teri

teri omnes uſurparunt. Mentē quoq; Græcè νοῦν, ſecūdo loco ſtatuerunt. Mentē dico illam ab æterno à Patre primogenitā, et unigenitam, rerumq́; principiū ab eo conſtitutā. Anaxagoras igitur ex antiquioribus idē imitatus, pronunciauit omniū rerum principiū νοῦν, id eſt, Mentem. quam ne credas eum aliam, atq; Chaldæorū illam, dixiſſe, apparet eo uel maximè, quòd hanc ipſam & ſapientiſſimā cenſuit, et eam uocauit, teſte Ariſtotele, ἀμιγῆ ϗ ἀπαθῆ, ſine complexu, ſine alterius rei commiſtione: quod propriū ac ſolum Dei eſt. Eidem Menti omnia dabat Anaxagoras, atq; Moſes apud Hebræos, Mercurius apud Aegyptios, prædicans eā aggreſſam Chaos modificaſſe, digerendoq́; res creaſſe, et cùm immota, quieſcentiaq́; cuncta eſſent, motū & ordinē dediſſe. Nec Ariſtoteles amicè ac beneuole mentē eius interpretatus eſt, eum ſtatuiſſe æternū Chaos, creationē Mentis anteceſſiſſe, ut à Chaos ad creationem tempus infinitum interceſſerit. Non eſt credendū, Anaxagoram, cuius ſententias antiquā Theologiā ſpirantes inuenias, id ſenſiſſe: Nec ſi anteceſſiſſe Chaos dicat, eò æternitatē confuſionis illius aſſeruit: ſiquidē et Moſes et Heſiodus prædicant antea uacuam terrā inuiſibilemq́; fuiſſe, deinceps terrā, cœlum, lucē apparuiſſe: quos nemo putabit tamen intericciſſe tempus æternū ab illis exordijs, ad res creatas. Didicit ergo Anaxagoras hanc à ueteribus creationē. Siquidē et Euripides, quem ferunt diſcipulum eius fuiſſe, cum præceptore, ut poſtea demonſtrabitur, conſentit. Tum non mundum ſolùm didicit creatum, ſed rationem quoq; creandi: ut Mens informe & immobile Chaos formauerit, motumq́; dederit. πάντων ἠρεμούντων κίνησιν ἐμποιῆσαι τὸν νοῦν ϗ διακρῖναι. Omnibus quondā quieſcentibus, motū Mentē dediſſe, ab inuicēq; ſeparaſſe, ait Ariſtoteles dixiſſe Anaxagorā. Eadem hæc canit & Moſes de Deo, aſſerens prius tenebras fuiſſe, et aquam cum terra commiſtā: Deum autē lucem, tenebris diſiectis, intuliſſe, aquasq; à terra ſeparaſſe. Quis autē is fuerit, diſce ab Anaxagora, uidelicet νοῦς, Mens, Intelligentia, Sapientia, Spiritus. Quæ ſit hæc Mens, conſule Chaldæos, et Mercuriū, qui præcipuo nomine uocant filiū Dei, creatorēq; mundi, νοῦν Mentē, Intelligentiā. Cui præferebant τὸ ἀγαθὸν, ipſum Bonum, Bonitatē ipſam: et hæc, declarantes rerum principia. Platonici quoq; quorū libri ſunt uetuſtiſſimis oraculis ac ſententijs Magorū, & Aegyptiorū referti, eodem ordine, Bonū poſtea Mentē ponunt: Illam uidelicet Mentē, quam primā ab omnibus mortalibus haberi dixit Chaldæus. Ariſtoteles igitur audiens priſcos Menti rerum principatū, creationēq; attribuiſſe, alacri uoce pronunciauit, eā eſſe τῶν φαινομένων θειότατον, omnium, quæ poſſint cogitari, diuiniſſimū: ſubſcribens uidelicet ueteri Theologiæ, Mentem principiū uocanti. Huius Mentis diuinitatē alibi diſſerens, eius infinitam uoluptatē aſſeruit in intelligendo ſeipſam, & in amore diuinitatis ſuæ. Neſciebat enim eam habere Patrem. ueriſſima tamen dixit. Nam Mens intelligendo Patrem, intelligit etiam ſeipſam. Aeternam, ſyncerā, incorruptamq; uoluptatē hanc ei dat Ariſtoteles, quòd ſeipſam (nihil enim habet ſcipſa maius) contēplatur, et agnoſcit.

anaxagoras. de filio dei.

Quam

Quam quidem uocem cœleſti,non humano inſtinctu uidetur protuliſſe. Sed audi & Platonem: qui cùm audiſſet, ab Anaxagora datam Menti rerum creationem, eo ſe maximè dixit acquieuiſſe, cæterorum quorumcunque repudians ſententiam. Nullamq; cenſet rei cuiuſq; reddi poſſe probabilem rationem,niſi mentem ad omnia accerſas:qua rerum principe conſtituta,nihil non pulchrè poſitum & inuentũ poßis affirmare. Nam ſi ſumma Sapientia, Intelligentia, Mensq; fecit,utiq; meliora,lectiora fecit. Si Mens creauit,certè creata ſunt ea, quibus non poßint meliora fieri. optimè igitur omnia. Et quod Moſes etiam ſimile quid, Valde bona:in Phædone igitur, ὡς ἄρα νοῦς ἐςὶ ὁ διακοσμῶν τε καὶ πάντων αἴτιος, ταύτῃ δὲ αἰτίᾳ ἥσθην τε, καὶ ἔδοξέ μοι τρόπον τινὰ εὖ ἔχειν τὸ τὸν νοῦν εἶναι πάντων αἰτίαν: Audiens inquit ex libro Anaxagoræ, Mentem eſſe mundi ædificatricem, omniumq; rerum cauſam, hac ſum mirificè lætatus: & neſcio qua ratione uidebatur mihi optime habere, Mentem eſſe omnium cauſam, dare intelligentiæ omnium rerum principatum. Hæc illi aſſerebant, non tam Anaxagoræ ſententiæ ſubſcribentes, ut quæ mirificè placeret, quàm apud Chaldæos & Aegyptios reperta confirmantes, dictisq; ea ſuis inſerentes. Siquidem & Macrobius Platonicorum de principijs ſententiam proponẽs, duo hæc prima principia conſtituit, τὸ ἀγαθὸν, τὸν νοῦν, Bonitatem, Intelligentiam. Quorum primum eſt nomen Patris, alterum Filij. Filius enim dixit de Patre, Nemo bonus, niſi ſolus Deus. De ſe autem, Ego principium, qui & loquor uobis. His conſtat Magorum ſuperius oraculum, illius antiquæ gentis uerum eſſe teſtimonium: nullamq; hic eſſe debere ſuſpicionem mendacij, ut à poſterioribus ſit conficta. Supereſt autem ueteris Theologiæ Hebræorum teſtimonium, quod mecum reputans, ſoleo uehementr demirari. Ex illo enim Chaldaicæ Theologiæ teſtimonio, probatur antiquã Græcorũ Theologiã ſenſiſſe, per Filiũ Dei, mundũ fuiſſe creatũ. Nam Chaldæus Filium Dei uocat Mentẽ: Græcus aũt fatetur Mentẽ creatricẽ, ornatricemq; rerum: Hebraica autem Theologia, quẽ Chaldæus & Græcus Mentẽ, Aegyptius λόγον, uerbũ, rationẽ, ipſa uocans Spiritũ & Intelligentiã, eandẽ etiã mundi declarat creatricem: Quemq; Anaxagoras uocans Mentẽ, dicit Chaos ordinaſſe, eundẽ Hebræus uocãs Spiritũ, ſuper aquas & Chaos ait operatũ. Ea aũt erat operatio, quòd mundũ, id eſt, cœlũ, omniũ rerũ aliarum condebat principiũ. Eadem quoq; eſt apud omnes nominũ ratio. Intelligentia dicitur à Chaldæo & Græco, ab Aegyptio (ut oſtendam) Ratio: quæ ſi conferas, idem ſunt atq; Spiritus: Spiritus enim eſt Sapientia, eſt Intelligẽtia: huic datur ab omnibus rerũ creatio. Oſtendo etiã alia ratione Hebræos cũ Græcis eſſe concordes in hoc Principio. Siquidẽ nomen iſtud νοῦν, Nun, eſt Hebraicũ. Accidit aũt ſæpenumero, ut nomina, quæ à linguis ad linguas transferuntur, uel numeris ſyllabarum augeantur, uel diminuãtur, uel aliquæ literæ peruertantur: ueluti quod erat Hebraicè Rapa, id eſt, mederi, Græci qui & naſci & loqui ab Hebræorum maioribus habuerunt, addita una ſyllaba dixerunt therapeno. Eodem exemplo, ſed

ex aduer/

ex aduerſo, quod erat Hebraicè Banun, Intelligere, Sapere, fecerunt Græci Nun, Mentem, Intelligentiam. Hoc declarato, claret Theologiam Hebraicam fuiſſe mundum creatum per eandem rem, atq; Theologia Græcorum. Vates Hebræus canẽs opera diuina ait, Qui fecit cœlos intellectu: Hebraicè Thebuna, in quo prima ſyllaba iuxta idioma Hebraicum, eſt adiectitia: eſtq; ea uox, unde deduxit ſermo Græcus ſuam νοῦν, Nun: confitetur Vates Hebræus, Deum creaſſe cœlos per Nun, per Intelligentiam, per Mentem. Apparet enim tam ex ſignificatione, quàm ſono, eandem hic eſſe rem, quam Græcus Theologus celebrauit, Principiumq; rerum dixit, atq; eam, quã confeſſa eſt Theologia Hebraica. Ac Cœlos præcipuè nominauit Hebræus, ueluti rem in omni illa creatione præcipuam. Sic liquet Chaldæos, Græcos, Hebræos cognouiſſe, prædicaſſe Filium Dei, eumq; omnium rerum principium laudaſſe. Quod repetens his rationibus probatur: Theologia Chaldaica, Patrem & Mentem ſecundam, creatricem confitetur. Hanc Mentem collaudant, ſuſpiciunt, uenerantur Anaxagoras, Plato, Ariſtoteles, cuncta Platonicorum familia. omnes igitur hi celebrarũt progeniem Dei, licet ignari. Nituntur enim illa Chaldaica ſententia cuncti. Quoniam autem eadem loquitur Theologia Hebraica ac Chaldaica, & Græca: hæ autem loquuntur & prædicant Filium Dei: neceſſario Filium Dei loquitur etiam Hebraica Theologia. Ecce quæ ſecreto, & quaſi uelata facie illa ſecula loquebantur, nouiſſima clara & illuſtri uoce prædicauerunt, cognouerunt, adorant, uenerantur.

De eadem Mente, Progenie, Sapientiaq; diuina, ex Platone, regina, moderatrice omnium rerum, omnium maiorum conſenſu. Et quod Ariſtoteles eam laudarit, ſuſpexerit, qui de ea loquuti eſſent, admiratus fuerit. Caput V.

MVlta quoq; ſunt admiratione digna, de Mente apud Platonem altiſſimæ Theologiæ noſtræ myſteria. Hanc enim Mentem, quam ſecundum Principium, ac poſt ſummum Bonum cæteri ſtatuerunt, non in Phædone ſolum, ſed alijs multis locis, miris extulit laudibus Plato, dans ei principatum, inuentionem omniũ rerum, imperium cœli & terræ, uocans eam creatricem, imperatricem, reginam, ſapientiam: nihilq; non inuenies de ea apud Platonem, quod in ſacris literis habeatur. Ex omni autem apud eum deſcriptione, ſicut item ex alijs Theologis, claret hanc eſſe prolem Dei æternam, omnipotentem ſapientiam Patris ſui. In Cratylo, Εἶναι δὲ τὸ δίκαιον ὃ λέγει Ἀναξαγόρας νοῦν εἶναι τοῦτο. αὐτοκράτορα γὰρ ὄντα αὐτὸν καὶ οὐδενὶ μεμιγμένον πάντα φησὶν αὐτὸν κοσμεῖν τὰ πράγματα διὰ πάντων ἰόντα: Eſſe, inquit, Iuſtitiam, quam Anaxgoras Mentem dixit, aſſerit Cratylus: quæ quum ſit imperatrix, & regina ac princeps, nulliq; commiſta, eam tradit omnia creare, per omnia commeantem. ſic Plato. Audis Mentem illam, quam Chaldæus memorabat, nunc imperatricem, cunctarum rerum creatricem, ipſum ius, ipſam iuſtitiam: quod etiam Laërtius perhibet ſenſiſſe Platonem, τὴν δικαιοσύνην θεοῦ νόμον ὑπελάμβανεν: Iuſtitiam Dei legem ſuſpicatum eſſe Platonem. Et quod Marcus noſter apertius, Orta autem ſimul eſt, inquit, cum Mente diuina.

diuinæ quamobrem lex uera, atq; princeps apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio eſt recta ſummi Iouis. Quid de Mente diuina poterat diuinius loqui Plato? ut iuſtitia, moderamen, temperantia cunctorum ſit, ut diſpoſitor, ornator, creator, præſens ubiq; tanquam lex, tanquam ſempiternus ordo, cuncta ordinans, quia data eſt ei poteſtas omnis in cœlo & in terra, ipſiuſq; erit iudicare omnem carnē, ipſe Deus iuſtus noſter. Eodem libro Socrates rogat Hermogenem, τί δὲ καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἁπάντων φύσιν, οὐ πιστεύεις Ἀναξαγόρᾳ νοῦν καὶ ψυχὴν εἶναι τὴν διακοσμοῦσαν καὶ ἔχουσαν, Quid, inqt non'ne credis Anaxagoræ, Mentē et Animā eſſe quæ naturā omniū rerū exornet, et cōtineat? Hic Plato rurſum Mentē ornantē omnia, ſuſtinentē, ut uides, fatetur, inuētricē omnis ordinis, omnis naturæ, quæ ordo eſt, et æquitas, moderatricē, ordines rerū certos, certoſq; ſitus, Mentis opus eſſe, quæ Chaos digeſſit, formas deprōpſit, ordinē, & temperamentū ubiq; adhibuit. Et, ut Ariſtoteles perhibuit, cōfeſſus eſt eā Anaxagoras, οὐδενὶ μεμιγμένον, nulli rei admiſtā, nempe nō corporeā, ſed purè diuinā, ab omni corporis cōtagio abſolutā. Nihil aliud de creatore illo mundi, ſacræ literæ loquuntur. Hæc apud eos eſt αὐτοκράτωρ, Dominatrix, Regina omnipotens. Eſt διὰ πάντων ἰὼν, per omnia intenta, præſens ubiq;, totā naturā aptans, ſuſtinens, mouēs cœlū, terris perpetuos ordines adhibēs. In Philebo aūt lōgè maiora: πάντες συμφωνοῦσιν οἱ σοφοὶ ἑαυτοὺς οὕτω σεμνύνοντες, ὡς νοῦς ἐστὶ βασιλεὺς ἡμῖν, οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ ἴσως εὖ λέγουσι: Conſentiunt omnes, inquit, ſapientes, ſeipſos in eo iactātes, quòd Mens ſit regina nobis cœli et terræ. & forte rectè loquuntur. Nihil Plato magnificētius, altæq; Theologiæ noſtræ uenerabilius loqui potuit. Is eſt apud eum Rex cœli, et terræ, qui apud diuū Paulū Rex ſeculorum immortalis, inuiſibilis. In eo Plato fatetur ſapientes omnes conſentire, hunc eſſe regē cœli et terræ. Qui ſunt igitur hi ſapientes? non uidelicet Anaxagoras ſolus, ſed & Chaldæi, ut apparuit, Mercurius Triſmegiſtus, Orpheus, pluresq; alij, quos legerat Plato. ſed ante omnes fuit Moſes, qui hūc, quē ſua lingua Græci Intelligentiā, ſiue Mentē appellarēt, uocauit ipſe ſua, Spiritū, qui ferebatur ſuper aquas, id eſt cœlum moliebatur, ornatūq; cœleſtē, q propriè dicitur κόσμος, ſtatuebat. Ideo Mens dicitur διακοσμοῦσα, exornās. Audi igitur et ſuſpice quæ Plato loquitur de cōſenſu ſapientū, et perpende qui ſint iſti ſapientes, quos ait in eo gloriari, ceu rē magnā diuināq; loquantur. Nā & Ariſtotelē cernes pòſt eandem Mentē mundi fateri principē. Proſequitur in Philebo Plato: Num, inquit, ô Protarche uniuerſa, et hoc quod uocamus uniuerſitatem, gubernare dicemus uim quandam irrationabilem ac temerariam, an cōtrà, καθάπερ οἱ πρόσθεν ἡμῶν ἔλεγον, νοῦν καὶ φρόνησίν τινα θαυμαστὴν συντάττουσαν κυβερνᾶν: quēadmodū hi, qui nos anteceſſerūt, locuti ſunt, Mentē et Sapientiā quandā admirabilē ea componentē, regere ac moderari? Ad hæc reſpondet Protarchus, ne ſanctū quidē uideri, quod prius poſitū fuiſſet: τὸ δὲ νοῦν πάντα διακοσμεῖν αὐτὰ φάναι, καὶ τῆς ὄψεως τοῦ κόσμου καὶ ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων, καὶ πάσης τῆς περιφορᾶς ἄξιον, καὶ οὐκ ἄλλως, ἔγωγ' ἄν ποτε.

aliud teſtimonium platonis de mente dei.

adhuc plato de eodem.

ποτὲ περὶ αὐτῶν εἴποι μι οὐδ᾽ ἐν δοξάσαιμι, Mentem aũt aſſerere cuncta
diſpoſuiſſe, aſpectũ mundi, ſolẽ, lunã, aſtra, omnemq́; cœli conuerſionẽ: id uerò di
gniſsimũ eſſe, nec ſecus unquam ego, ait, de his ſtatuerim. Cernis hîc, quid maiores
tradidiſſent, cernis antiquã Theologiã de Mente, quæ nõ ſolùm crearit, aptauerit,
ut Anaxagoras dixit, ſed ordinet, componat, regat ad omne tẽpus omnia. Huic or/
dinẽ cœleſtẽ creatũ adiudicat, ſolis, lunæ, ſtellarũ. Id enim etiã prodidit Iob & Mo/
ſes, hanc ipſam mentẽ, & Spiritũ ornaſſe cœlos, lucẽ creaſſe, lunã, ſidera accẽdiſ/
ſe, & ut facerent diẽ ac noctẽ, lucerentq́; ſuper terrã, in conuerſiones & reuolutio
nes poſſuiſſe. Attẽdeq́; hæc maiores aſſeruiſſe, uidelicet Chaldæos, Aegyptios, an
tiquiſsimos Græcorũ, Orpheũ, Heſiodũ et Pythagorã, Timæũ, pluresq́; alios, quos
ipſe legit Plato. quo ſit clara diuinitas priſcæ Philoſophiæ. Proſequens Plato, Sci/
mus, inquit, in uniuerſo infinitũ quiddã, & aliquẽ terminũ eſſe, quibus præſit cauſa
κοσμοῦσα τε καὶ συντάττουσα ἐνιαυτούς τε, καὶ ὥρας, καὶ μῆνας, σοφία καὶ
νοῦς λεγομένη δικαιότατα ἄν. exornans, & coordinans annos, et tẽpeſtates,
& menſes, quæ Sapientia & Mens uocatur iuſtiſsimè. O ſacroſancta, cœloq́; miſ/
ſa myſteria. Sentis illã Sapientiã, quã perhibẽt etiã Hebræi fuiſſe mundi creatricẽ,
quãq́; aſſerunt eſſe, de qua Salomon ſcribat, Dominus ſapientia fundauit terrã, ſta
biliuit cœlos prudentia. Et de qua Salomon idẽ, ſimiliter prorſus atq; Plato. τὶ σο/
φίας πλουσιώτερον τῆς τὰ πάντα ἐργαζομένης τίς αὐτῆς τῶν ὄντων
μᾶλλόν ἐστι τεχνίτης, ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου καὶ σοφίᾳ σου κα
τασκευάσας τὸν ἄνθρωπον: quid ſapientia opulentius, quæ operatur omnia,
quis rerũ magis artifex ipſa? qui creaſti omnia uerbo, ſiue ratione tua, et ſapientia
tua hominẽ molitus es? Hæc illa quoq; eſt Sapientia, quæ apud Cabaliſtas Theolo/
gos Hebræorum, eſt ſecundo loco, poſt coronam altiſsimi, obtinens ſecundum gra
dum diuinitatis, cui dant omnium rerum principatum. Sed audi hæc eadem nar/
rantem aſſerentemq́; Platonem. Teſte enim Laërtio, qui ſcribit duo mundi crea/
ti principia ſtatuiſſe Platonen, Materiam, ac Deũ, ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει καὶ
αἴτιον, quem & Mentem appellat, & Autorem ſiue Cauſam. Plato Creatorem,
Imperatoremq́; mundi declarat, conſalutatq́; ipſam Mentem, quam eandem
& Deum, & Cauſam uocet. Claruit igitur quæ ſit Mens, nempe diuina proge/
nies, id eſt, Filia Dei, ut Chaldæus loquebatur, quæ in noſtra Theologia ſimiliter
atq; apud Platonem nuncupatur Sapientia quis item ſit iſte αἴτιος, cui dat mun/
di autoritatem (teſte Laërtio) Plato, diſce ex ſecunda epiſtola Platonis, in qua ui/
debis hunc αἴτιον, & Cauſam mundi, habere Patrem. Imperat enim tribus ami/
cis ut in amicitia adiurent dominũ ac principem & cauſam omniũ rerũ, & cauſæ
patrem. Si cauſa igitur ipſi Platoni eſt Mens, teſte Laërtio, Cauſa autem habet Pa/
trem, Mens ergo Patrẽ habet. De qua re poſtea. Eſt igitur apud Platonem Mens,
Sapientia, Cauſa filius Dei, quia hæc cauſa habet patrem, ut mirabiliter aſſe/
ratur illud oraculum Chaldaicum. Hanc item Mentem, quæ fuit cauſa mundi,

hec & que se/
quuntur diui/
sunt platoni/
testimonia.

Aristoteles hoc ipſum fatetur. in 1. metaphi: cap. 3. in fine.

agnouit, exoſculatusq; eſt multis in locis, honorificeq; de ea ſenſit Ariſtoteles: è quibus eſt admirabile teſtimonium primo de Philoſophia libro. quærens enim de principijs rerum, quæ apud maiores ſuos reperiſſet, cumq; multos offendiſſet, quos in aſsignandis principijs non approbaret, nouiſsimè dixit, νοῦν δή τις εἰπὼν εἶναι καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον καὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως ἁπάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῇ λέγοντας τοὺς πρότερον οἱ μὲν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν, ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσιν. quod eſt, Mentem quidam qui dixit quemadmodum in animalibus, omniq; natura, ſic Cauſam fuiſſe mundi, totiusq; ordinis, is certè uiſus eſt reſipuiſſe præ ijs, qui prius temerariè loquerentur. Itaque huiuſmodi qui ſunt hoc arbitrati, non ſolùm bene & congruè hanc cauſam, principium rerum ſtatuerunt, ſed etiam talem Cauſam attulerunt, unde motus extiterit, uel exiſtat rebus. In his Ariſtoteles, tametſi obſcurè loquatur, ſentit ea, quæ prior Plato docuerat, Mentem ſicut inueniſſet rerum ordines omnes, quantamq; oculis aſpicimus pulchritudinem, ſic dare rebus moderamen in præſens, uinculum eſſe quibus uniuerſa ſuſtineantur, legem rerum cunctarum, mundi nauclerum: utq; ſit rerum moderator, & ſapientiſsimus in omne tempus artifex, ſic fuiſſe in primordio rerum: ut animalia, ut naturam, nunc regat, agatq; in lucem, ſic huiuſcemodi quondam ordines ſua ſapientia reperiſſe. Qui talia locuti eſſent, collaudat Ariſtoteles, aſſerit fuiſſe ſapientes, euigilaſſe inter errores cæterorum cæteris dormientibus. καὶ γὰρ αὖ καὶ ἀναξαγόρας, ὃς δὴ δοκεῖ, καθευδόντων τῶν ἄλλων, τὸν νοῦν πρῶτον αἴτιον τῶν γινομένων ἰδεῖν: Mentem primum uidiſſe fuiſſe cauſam rerum Anaxagoram, inquit Proclus ex ipſo Ariſtotele, optimam rerum Cauſam, à qua principium fuerit omnibus, reperiſſe: Veram originem, unde moueri cœperint cœlum, & aſtra, totusq; inde mundus, deprehendiſſe. O quanta uerbis his ſubeſt diuinitas. Neceſſariò enim Ariſtoteles, qui de Mente mundi inuentrice, talia prædicat de ea Mente, quam Chaldæus antea inuulgauerat, & quam Plato, quod & ipſe Ariſtoteles, uocat Cauſam, & uocans dat ei patrem in epiſtola, ſicut & Chaldæus in oraculis. Hanc ipſam in libris poſt res naturales uocat Diuiniſsimam, eam ſeipſam contemplari dicens. In Moralibus quærens de eius contemplatione, uocat Deum. Sic ex Platone, Chaldæo, Ariſtotele, Mens eſt Deus, eſt Proles Dei, eſt Regina mundi.

Mentem ex Macrobio eſſe Filiam ſummi Boni, ſummum Bonum ipſum ſupremum Genitorem Cap. VI.

Vt autem hæc eſſe ueriſsima conſtet, Mentemq; ſecundam eſſe ab ipſo Patre, ut Chaldæus dicebat, Filiam autem ac Progeniem diuinam, ut Plato in epiſtola (ob quam cauſam Chaldæus uocauit eum Patrem) audienda ſunt, admirandaq;, quæ locutus eſt, ut paulò antè dixi, noſter Macrobius, decerpta ex ipſis Platonicis.

cis. Proferamq; totum locum in Somnio Scipionis: Cæterum, inquit, cùm ad ſummū, & principē omniū Deū, qui apud Græcos τὸ ἀγαθὸν πρῶτον ἐπάντων nuncupatur, tractatus ſe audet attollere, uel ad Mentem, quam Græci νοῦν appellant, originales rerum ſpecies, quæ ἰδέαι ſunt, continentem, ex ſummo natam & profectam Deo: cùm de his, inquam, loquuntur, ſummo Deo & Mente, nihil fabuloſum penitus attingunt. ſed ſi quid de his aßignare conantur, quæ non ſermonem tantūmodo, ſed cogitationē quoq; humanā ſuperant, ad ſimilitudines & exempla confugiunt. Sic Plato cùm περὶ ἀγαθοῦ loqui eſſet animatus, dicere quid ſit nō eſt auſus, hoc ſolum de eo ſciens, quod ſciri quale ſit, ab homine non poßit. Solum uerò ei ſimillimum de uiſibilibus Solem reperit, & per eius ſimilitudinem, uiam ſermoni ſuo attollendi ſe ad comprehenſibilia pateſecit. Ideo & cùm nullum ei ſimulachrum cum Dijs alijs conſtitueret, finxit antiquitas, quia ſummus Deus, natáque ex eo Mens, ſicut ultra animam, ita ſupra naturam ſunt: quò nihil eſt de fabulis peruenire. Ecce audiſti & uidiſti apud Macrobium, non Chriſtianum, duo diuiniſſima ac maxima: ipſum ſummum Bonum, principatum omnium rerum, ut clarebit etiā apud Platonem, Mentem ex eo natam, & profectā, natam inquam à ſummo Deo, qui dicitur à Philoſophis ipſum Bonum, ipſa Bonitas per excellentiā: de quo Mens ipſa, filius eius, perhibuit in hoc mūdo, Nemo bonus niſi ſolus Deus: illa ſcilicet ſontali, præcipua, ſupereminentiq; bonitate. Vidiſti quoq; Mentem continere ſpecies rerum: quo deſignatur creatio, deſignatur (quod uidebis etiam Philonem perhibentem) creator mundi, inuentor cunctarum rerum, quæ in ſuis originibus continentur. Vt enim ipſe Philon dicit, ſi quis nudius & expeditius uelit loqui, nil aliud dicat Mundum archetypum ſiue originarium, quàm ipſum Verbū, Creatorem mundi. Videbis etiam Mercurium Triſmegiſtum, dantem uerbo Dei, ſpecies, aut ideas, origines q; rerum. Hac igitur attributione ſpecierum, perſpicuum ſit, deſignari Sapientiam creandi, & inueniendi è nihilo, ut ſuperius omnes prædicauerunt. Deſignatur hanc Mentem eſſe mundi creatricem, adornatricem rerum, formarum matrem uaſtam, ineſtimabilem ſapientiam. Ecce Plato uocauit eam, ob eandem cauſam, αἴτιον, Autorem: apud quem teſte Laërtio, idem eſt Mens, & Autor, id eſt, Autor mundi, Conditor, per quem omnia facta ſunt. De quo prorſus ſimilis, noſtræ Theologiæ princeps diuus Paulus, ut utranque Philoſophiam conferam: ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἀοράτου πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα. εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα διὰ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισαι, καὶ αὐτὸς ἐστὶ πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε: Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipſo condita ſunt omnia cœleſtia & terreſtria, uiſibilia et inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum, & in ipſum creata ſunt, & ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo con-

ſiſtunt. Hæc diuiniſſima tuba Theologiæ noſtræ. Confer igitur omnia, & gratias a-ge æternæ menti, cuius tanta clementia fuit, ut ſeſe mundo ſemper declarauerit, & ne gentibus quidem ſe abſconderit. Quẽ diuus Paulus uocat Deum inuiſibilem, Macrobius ex Philoſophis ſummum Bonum, Primatum omniũ rerũ, Principẽ rerum cunctarum, eum per excellentiã appellans Deum, ut magnus Theologus noſter. Quem Macrobius Mentẽ, ſiue Intelligentiã, aut Sapientiã natam ex ſummo Deo, quæ contineat ſpecies, Paulus Imaginem Dei, quoniam Filius eſt imago Patris, Primogenitum omnis creaturæ, id eſt, aut genitum ante omnia creata, aut principalem inter omnia, ad cuius magnitudinem cætera nihil attingant: ſupra omnia creata. Quẽ ſuperare cogitationẽ & ſermonẽ dixit Macrobius, & quòd ſcire nõ poſſet, & incomprenſibilẽ, & quòd ſit ſupra naturã, hũc Paulus & inuiſibilẽ, nempe Patrẽ ipſum, tũ et Primogenitũ, id eſt, antecedentẽ omnes creaturas Mẽtẽ. Et cui ſpecies tribuere, ſiue ideas, originesq; rerum dixit antiquitatem Macrobius, hunc Paulus prædicauit fuiſſe, per quem uiſibilia & inuiſibilia ſint creata, ſiue Dij ipſi cœleſtes, quorum nec nomina norunt, nec naturas homines, ſiue homines, omniaq́; terreſtria: & quòd ipſe ſit ante omnia, id eſt ſupra naturam, ut Macrobius: & quod per ipſum omnia ſubſiſtant. Veritas igitur clara, aperta, cognita etiã gentibus. Retulit item Macrobius, cùm de maximis hiſce rebus ſermonem & cogitationem ſuperantibus, Philoſophi loqui inſtituerint, amandare eos, proculq́; iubere faceſſere fabulas: uti autem fabulis, cùm uel de anima, uel aëreis, aut æthereis poteſtatibus, uel cæteris Dijs loquantur. Dixit etiam nullam eſſe cæteris Dijs (nempe quos diuus Paulus citauit ſuperius) ſimilitudinem cum ipſo ſummo Bono & Mente: quia ſunt ante omnia, ſupra omnia. Vidimus etiam teſtari Macrobium, hanc omnem, quam narrauimus Sapientiam, ſtupendamq́; Theologiam, antiquitatem cognitam habuiſſe. Ergo quod Chaldæus, à Zoroaſtre, ſapientibusq́; Perſarum: Sic undique ueris coniecturis, relucet iſtam quam nunc totus colit mundus, Sapientiam omnibus ſeculis & gentibus irradiaſſe, ſed occultiorem quàm nunc, poſteaquam Mens ipſa, bonitate ſua, Patriſq́; ſui, qui eſt ſummum Bonum, clementia impellente, deſcendit de cœlo, hominiſq́; ueſtita figura ſolidaq́; natura, uerſata nobiſcum, locutaq́; eſt ſuam propria uoce Sapientiam.

Ex eiſdem Chaldæorum orac'ulis de Mente, diuina Progenie, cuius imago ſit animus humanus, & ex Philone. Cap. VII.

Cur admiraris autem Græcos & Latinos, Mentis æternæ diuinitatem prædicaſſe rerum cunctarum rationem, inuentionem, ordinemq́; illi dediſſe, Patrem ei eſſe perſpexiſſe, aſſeruiſſe, cùm ſit hæc omnis Sapientia uetuſtiſſima, ab antiquiſſimis gentibus prodita, ad quas diſcendi cauſa Græci adeuntes ex eorum uberrimis fontibus riuulos in Græciam deduxerunt? Ecce igitur eadem Chaldaica Theologia, ut habetur in ſententijs Zoroaſtræorum, tradit hanc ipſam diuinam, æternamq́; Mentẽ, creaſſe ad imaginem ſuã iuxta Moſen σύμβολα πατρικὸς νοῦς ἔσπει/

ρεταῖς

ταῖς ψυχαῖς: Signa, uel indicia paterna Mens inſeruit animis. Hoc oraculo declaratur à paterna Mente, id eſt, ab ea quæ Patris eſt Mens, Patris Sapientia & Intellectus, inuſtum animis noſtris ſymbolū ſuæ diuinitatis: quemadmodum tot locis fatetur Philon Iudæus, aſſerens ipſum, Verbum eſſe archetypum, exemplarq́ animi noſtri: nos ſimulachrum eius, ſicut ipſe ſit imago patris ſui. Haud aliter oraculum, appellans ſymbolum, quod Philon ſimulachrum, imaginem, & quod Moſes imaginem & ſimilitudinem, Hebraicè Zalmenu, Demutenu. Eadē hæc ſenſit et expoſuit Pſellus Philoſophus Chriſtianus declarās ſupradictū locū, ὥσπερ ἡ μωσαϊκὴ βίβλος κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ πλάττει τὸν ἄνθρωπον, οὕτω δὴ καὶ ὁ χαλδαῖος τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦ κόσμου φησὶν σύμβολα ἐγκατασπεῖραι ταῖς ψυχαῖς τῆς ἑαυτοῦ ἰδιότητος. καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν πατρικῶν σπερμάτων οὐχ αἱ ψυχαὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπερκείμεναι πᾶσαι τάξεις ἐβλάστησαν. καὶ ἀλλὰ μὲν τὰ ἐν αὐτοῖς ἀσωμάτοις ὑπάρξεσι συνθήματα ἀσωμάτως ὄντα καὶ ἑνοειδῶς· ἄλλα δὲ ἐν τοῖς κόσμοις συνθήματα καὶ σύμβολά εἰσιν αἱ ἄρρητοι τοῦ θεοῦ ἰδιότητες αἱ καὶ τῶν ἀρετῶν ὑπερκείμεναι. Sicut, inqt, Moſaicus ad imaginem Dei fingit hominem, ſic plane Chaldæus Creatorem ac Patrem mundi dicit ſymbola inſeruiſſe animis, proprietatis ſuæ: ſiquidē à paternis ſeminibus, nō animæ ſolū, ſed et ſuperni omnes ordines pullularunt. Atq́; alia quidē ſigna, quæ ſunt in ipſis incorporeis ſubſtantijs, incorporaliter et unificè exiſtūt: alia uerò in mundo ſigna et ſymbola, ſunt ſecretæ Dei proprietates, quæ et uirtutes ſupereminent. Hæc Pſellus. Apud quē aſpicis à ſeminibus paternis, id eſt, Creatoris mundi, quem Patrem dixit ſuperius, natos eſſe non animos modò noſtros ſed ſupernos omnes ordines. Id diuus Paulus antè eſt confeſſus, Imaginem illam progeniémque diuinam, creaſſe thronos, poteſtates, dominationes, uirtutes. propterea potes Symbola ſentire origines ipſas rerum, ac primordia. Hic etiam Pſellum conſtat eodem loqui modo atque Solomonem de creatione hominis, quòd inſeruerit Deus ſymbola, uel ſimilitudinem proprietatis ſuæ: Solomon autem, ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισεν τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰκόνα τῆς ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν: Quoniam Deus condidit hominem, & imaginem ſuæ proprietatis fecit eum. Pſellus etiā uſus eſt uerbo, quo Empedocles, Ab uno, id ueritate, ἐβλάστησε, pullularunt omnia, homines, beſtiæ, piſces, uolucres, arbores. Denique δολιχαίωνες θεοί, Dij longæui. Sicut Paulus, throni, dominationes, poteſtates: Pſellus aūt ordines ſuperni. Idem refert hæc ſymbola in æternis, intelligibilibus ſubſtantijs, eſſe incorporaliter, ac diuina quadam, ſupereminentiáq; ratione, & per unitatem, aut aggregationē ſimplicē. Eadē in hoc mundo eſſe ſecretas Dei uirtutes, creationem ſcilicet innuit ſupernam, ac inferiorē, uiſibilē, & inuiſibilē. Claret ergo, ſicut & ſuperius, à Mente, id eſt, Sapientia Patris, nata eſſe uiſibilia, et inuiſibilia, mirabiliter ſecū conſentiente cōgruenteq; Theologia, radios undequaq; iactant ſuos:

Ecce omnis lingua confitetur dominum. Similia cernentur apud Philonem de Verbo diuino atq; de Mente apud Chaldæum, de quo dicit, ἀόρατος καὶ σπερματικὸς τεχνικὸς θεῖος λόγος: Inuiſibile, ſeminale, artifex diuinum Verbum. Sunt ergo ſemina rerum apud Philonem in Verbo diuino, ſicut apud Chaldæum de Mente quæ ſeminauerit ſua ſymbola in animis. Idem Philon explicabit hanc Chaldaicam Thelogiam: πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ᾠκείωται θείῳ λόγῳ τῆς μακαρίας φύσεως ἐκμαγεῖον ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα γεγονος: Omnis homo ſecundum rationem habet cum Verbo diuino ſocietatem, factus naturæ beatæ ſimulachrum, aut abſciſsio, aut radius. Quibus uerbis Philon explicat illa ſymbola à Chaldæo propoſita, ſunt enim numero multo ſymbola: quod tribus nominibus Philon declarauit, Imago uel ſimulachrum, Abſciſsio, aut Eradiatio, Moſes diceret Afflatus. Ac numerus multus apud Chaldæum, et pro ſingulari ſymbolum. Eruntq; omnia eadem, & illa tria apud Philonem, & ſymbolum apud Chaldæū, & apud Solomonē proprietas, apud Moſem imago, ſimilitudo, apud Marcū Tullium delibatio, hauſtus: cùm ait animos noſtros hauſtos & delibatos ex diuinitate: & in Tuſculanis, eodem prorſus modo atq; Chaldæus, ut ſit mirum: Humanus, inquit, animus decerptus ex mente diuina: Mentem diuinam faciens animi noſtri originem, ut Chaldæus nobilis apud omnes, implens omnes, ſed ſapientū præcipuè mentes claritate ſua. Agnoſceq; hic Mentem ut ſuperius mundi Creatricē, ſic nunc hominis: quod utrunq; proditum eſt à Moſe. qui cætera quoq; apud eoſdem Chaldæos, antiquiſsimamq; eorum Theologiam uiderit, tam magis obſtupeſcet, quod mihi ſæpe nnmero fateor accidiſſe. Alio præclaro, diuinoq; oraculo de eadem paterna Mente Magus ille, aut totus Magorum chorus ſic loquutus: ἀλλ' οὐκ εἰσδέχεται κείνης τὸ θέλον πατρικὸς νοῦς μέχρις ἂν ἐξέλθῃ λήθης. καὶ ῥῆμα λαλήσῃ μνήμην ἐνθεμένη πατρικοῦ συνθήματος. Quæ ſunt, Sed non admittit illius, nempe animæ, uoluntatem paternam Mens, donec diſcedat ab obliuione, uerbumq; loquatur, memoria paterni ſigni adhibita. Hoc illud, cuius etiam meminit Proclus. Eſtq; ſenſus regius, diuinaq; pronunciatio, nō placere quicquā creatori noſtro, quod anima conetur ſtudeatq;, niſi prius deiecerit, repulerit, excuſſerit obliuionem, & in orationem, laudemq; eruperit, memoriamq; exercuerit, recordataq; ſemper fuerit quod ad imaginem Dei ſit facta, quod paternum ſymbolū acceperit. Hancq; ſententiam declarans Pſellus, hæc loquitur ad uerbum: Non ſuſtinet Mens paterna, cupiditates, impetuſq; uoluntatis animæ, dum permanſerit in obliuione eorum, quibus ditiſsimè locupletata fuit à παναγάθου πατρὸς, patre omnium bonorum, & donec peruenerit ad recordationem ſacrorum ſignorū, quæ accepit ab eo, ediderit q; uocem gratificantem, gratias agentem, adhibita recordatione ſymbolorum patris, qui eam creauit. conſtat enim anima ex ſacris rationibus & diuinis ſymbolis, quæ ſunt ab intelligibilibus formis, ſymbola uero à diuinis & unitatibus: ac ſumus imagines quidem intelligibilium ſubſtantiarum, ſimulachra uero incogni-

Cicero non parum isti sententiæ confert autoritatis.

τὸ incognitorum συνθημάτων ſignorum aut ordinum. Oportet autem & hoc noſſe, quòd omnis anima, ab omni anima ſecundum ſpeciem differt, & quòd quot ſunt animæ, tot ſpecies animarum. Hæc Pſellus. cæteraq; ſunt perſpicua. Quas autem intelligibiles ſubſtantias, ac diuinas unitates dixit, arbitror eum iuxta cæteros Platonicos & Dionyſium Areopagitum ſentire, Deos ſiue Angelos, quos uocant priores νοητοὺς, ſecundos νοερούς: prioresq; item Platonici uocant θείας ἑνάδας, putantes has eſſe ideas, ad quas uelut ſimplices unitates, omnia reuocentur. Quod an uerum ſit, poſtea diſquiretur. Horum imaginem eſſe docet animam noſtram. Similis eſt enim angelus & homo, uterque imago Dei. Cætera quoque quæ de anima Philoſophatur Pſellus, quoniam non ſunt huius loci, prætereo: tantùm oſtendo, nunc oraculum loqui de Mente Dei, uel Patris, quæ ſæpe Mens ipſa, cùm nobiſcum eſſet, eſt locuta, cohortans ad memoriam, & amorem Patris ſui, et quòd oporteat eum diligere, eius meminiſſe, collaudare. quale uates hortabatur animam ſuam, Benedic anima dominum, & noli obliuiſci omnes retributiones eius. Oraculum nunc loquitur ad ipſam animam, ut ſit Patris ac Creatoris ſui memor, alioqui nihil fore gratum quicquid ſtuduerit. Hæc uerò eadem apud Mercurium Triſmegiſtum reperta, magis ſtuporem incutient, erumpereq́; cogent in laudes ſanctiſſimæ, clementiſſimæ, ſempiternæ Mentis: quæ ſicut Chaldæis ſeipſam reuelauit, ſic ab Aegyptijs ſe non abſcondit.

De Mente, Prole diuina, ex Mercurio Triſmegiſto: Eademq́; Creatrice animi humani, ſicut, ex Chaldæo Philone. Cap. VIII.

VT agnoſcas, omnia undequaque ad ueritatem prædicandam ſecula, gentes omnes facere concurſum, audienda ſunt quæ de Mente hac loquitur Mercurius Triſmegiſtus. Vbi dixerat, quòd cum Pater ſit Mens, genuit alterã Mentem opificem, ut declarabitur poſtea: hanc ipſam mentem opificem ſibi ipſi Mercurio, cui apparuerat, ſicut apparuit Adæ, Abraham, Moſi, multisq́; alijs diuinis patribus, ſic inducit loquentem in Pimandro, qui liber eſt notiſſimus, neminiq́; cordato dubium quin ſit Mercurij: παραγίνομαι ἐγὼ ὁ νοῦς τοῖς ὁσίοις καὶ ἀγαθοῖς καὶ καθαροῖς, καὶ ἐλεήμοσι τοῖς εὐσεβοῦσι, καὶ ἡ παρουσία μου γίνεται βοήθεια, καὶ εὐθὺς τὰ πάντα γνωρίζαι, καὶ τὸν πατέρα ἱλάσκονται ἀγαπητικῶς, καὶ εὐχαριστοῦσιν εὐλογοῦντες καὶ ὑμνοῦντες τεταγμένοι πρὸς αὐτὸν τῇ στοργῇ: Quæ ſunt, Accedo ego Mens ad ſanctos, et bonos, et puros, et miſericordes, et Pios, & præſentia mea eſt auxiliũ, et ſtatim omnia cognoſcunt, et Patrẽ inuocant propitiũ cum dilectione, et gratias agũt benedicentes et laudantes coniuncti cum ipſo in charitate. Hæc et alia multa, quæ longum eſſet referre, Mercurius. Habes Mentem de Patre, ac genitore loquentem, ad quem ait ſe adducere bonos & pios, ſe ducem eſſe ad Patrem, ac paternam charitatem. Nil aliud prorſus, quàm quod loquitur eadem Mens ſumpta humana figura apud Theologum noſtrum Ioannem: Et quodcunque petieritis patrem in nomine meo,

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE ROMA

hoc faciam, ut glorificetur pater in filio. Et, Si præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea, ſicut & ego patris mei præcepta ſeruaui, & maneo in eius dilectione. Et, Hæc autem uita æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum uerum, & quē miſiſti Ieſum Chriſtum. Ecce apud utrunq; dilectio erga patrem, collaudatio, benedictio, ad quam inuitabat olim, pòſt noſtra imagine ſumpta Mens ipſa, & de qua dixit Chaldæus, quòd non eſt ei grata ulla actio, quæ ſine recordatione Dei fiat: & quòd ea polluta, & impura ſit anima, cui nulla Dei ſit memoria. Inuitamur ergo à tribus maximis Theologis, duobus antiquiſſimis, altero iuniore, ad cultum, charitatem, memoriamq; Dei. Apud ſecundum & tertium loquitur Mens ipſa: apud primum loquitur alius de ipſa. Apud omnes eſt nomen patris, & ipſa Mens loquitur de patre. Chaldæus eum uocat Mentem paternā. Nouiſſimè autem ubi multa apud Mercurium dixiſſet, reſpondit Mercurius, εὖ μοὶ πάντα, ὡς ἐβουλόμην ἐδίδαξας ὁ νοῦς: Bene me cuncta, ut uolui, docuiſti ô Mens. Nulla igitur ſupereſt dubitatio, & admiratio, unde Platonici, & ante Platonem multi alij, unde Anaxagoras, & quos Plato dixit, Mentē extulerint laudibus, celebrauerint, nominauerint. Omnes item ante Platonem Theologi, pòſt ipſe Plato & Ariſtoteles cum tota familia, creationem, ordinemq; rerum Menti dabant. Chaldæus autem proprius accedens, creatum hominem à Mente confeſſus eſt, ut antè monſtratum eſt. Philo item hanc Mentem declarauit animi noſtri creatricem. Similia igitur audies apud Mercurium, clara, aperta, expoſita, luculenta, ut præ gaudio ne lachrymas quidem continere queam: ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ, καὶ φύσις, ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον αὐτῷ ἴσον οὗ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου. Paulò pòſt: ἐγὼ δὲ ἀναστήσας αὐτοὺς καθοδηγὸς ἐγενόμην τοῦ γένους, τοὺς λόγους διδάσκων, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ σωθήσονται, καὶ ἔσπειρα αὐτοῖς τοὺς τῆς σοφίας λόγους, καὶ ἐτρόφησα ἐκ τοῦ ἀμβροσίου ὕδατος. Mens autem omnium pater, cùm ſit uita & natura, peperit hominē ſibi ſimilem, quem dilexit tanquā propriam prolem. Ego, inquit, eadem Mens, excitatis eis dux ſum generis, docens uerba quo modo, & qua ratione ſeruētur, & inſerui eis rationes ſapientiæ, & nutriui ex immortali aqua. Quanta ſimilitudo eorū, quæ nunc Mercurius, cum his, quæ paulò antè Chaldæus? Symbola dixit ille Mentem animis inſeruiſſe, σύμβολα πατρικὸς νόος ἔσπειρεν ταῖς ψυχαῖς: Mercurius autē eodē uerbo, ἔσπειρα αὐτοῖς τοὺς τῆς σοφίας λόγους: Chaldæus, cæteriq; omnes creationē, rerumq; cunctarum diſpoſitionem Menti attribuerunt. Haud ſecus Mercurius apertè clareq;, omnia Moſi ſimilis: ἀὴρ δὲ πετεινὰ ἤνεγκε, καὶ τὸ ὕδωρ νηκτά. ἀπεχωρίσθη δὲ ἀπ᾽ ἀλλήλων ἥτε γῆ καὶ τὸ ὕδωρ, καθὼς ἠθέλησεν ὁ νοῦς. Aër, inquit, extulit uolucres, aqua natātes. Factaq; eſt ſeparatio ab inuicē terræ & aquæ, quemadmodum uoluit Mens. Quem ergo Moſes dixit aridā ab aquis ſeparaſſe, iubentē dicentemq;, ut congregarentur aquæ in unū locū, & arida appareret, & qui iuſſit aquas producere genus omne animantiū, ecce fuit Mens, rerū creatrix: quod Ana

xagoras

xagoras, Plato conſtanter aſſeruerunt: apud Mercurium enim cæterosq; barbaros hæc legerunt Græci. Ecce quàm diuinè conformat ſeſe Philoni Mercurius, imò tota ſibijpſi uetuſtas reſpondet. Duas Mentes inducit Philon, alterā ſupra nos, alterā noſtram, quæ ſupra nos, noſtrum dicit eſſe archetypum, nos ad ſimilitudinē eius eſſe creatos. Idq; deducit ex libro Moſis, quam Mentem Mercurius, ipſe λόγον, Verbum appellans, quod idem eſt, ut poſtea uidebimus.

De eadem Mente ex oraculis item Chaldaicis, quod ſit creatrix, quod ſpectaculū Deorū. Cap IX.

DE hac ipſa Mente extat apud Chaldæos mirabile myſteriū, & oraculum, quod profertur à Proclo, licet ab eo non tam propriè explicatū: πολὺ γὰρ μόνος ἐκ πατρὸς ἀλκῆς δρεψάμενος νόου ἄνθος ἔχει τὸ νοεῖν πατρικὸν νοῦν ἐνδιδόναι πάσαις πηγαῖς τε καὶ ἀρχαῖς καὶ τὸ νοεῖν, ἀεί τε μένειν ἀόκνῳ στροφάλιγγι. Quæ ſunt, Solus decerpens ex uirtute paterna, Flos Mentis, poßidet ipſum intelligere, paternamq; Mentē indere omnibus fontibus & principijs aut principatibus, & ipſum intelligere, ſeq; manere impigra conuerſione. Hoc oraculum, licet obſcurius, qui oraculorū, myſteriorumq; mos eſt, ſciendū, Florem Mentis uocare principem, egregiā, eximiā, præcellentē Mentē. Quemadmodū Græci & noſtri, florem, & decus, eminentißimū quemq; nuncupant, ſic præcipua, eminentißima, reginaq; Mens, flos Mentis. Eadē hic, & ſuperius paterna Mens. Hæc ex uirtute paterna dicitur habere ſapientiā, ſenſum, ipſum intelligere. Eſt enim ſapientia patris ſui. Philo perhibet repleuiſſe eā patrem ideis æternis, originibusq; rerū, & gignere eum ſapientißimā. Eandē hanc reginā paternamq; Mentē, ait, accepta paterna uirtute, in cæteros diffundere ſapientiā, quos ipſe uocat fontes et principatus, aut principia, nimirum diuinos ordines Angelorum, qui & in noſtris literis Principatus appellantur, fontes quidem, quod ſciam, nunquam: Niſi fontes dictos uelis quemadmodum ἀρχαὶ, principia, principatus, capita, non origines rerum, ut malè creditur à nonnullis Platonicis, niſi quantum habuerint à Deo facultatis. Ab ipſa igitur paterna, reginaq; Mente dicit dari Angelis (quod ſapientißimus Paulus teſtatus eſt, & Plato) ipſum intelligere, ipſum eſſe, & permanere, ſemper'que flecti ſeſe ad ipſum Deum, diuinam, ſempiternam'que eius uenuſtatem: Circunſtant animi dextra, læuáque frequentes: Nec uidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat uſque morari: Expleri nequeunt: Certatim properant illum ſine fine tueri. Hoc appellat Chaldæus ἄοκνον στροφάλιγγα, impigram conuerſionem, conuerſionem uehementem, accenſam, ardentem. Proinde dicuntur etiam Seraphim ardentes, amore flagrantes. Explicantúrque hoc oraculo, quæ prædicauit ſublimis Paulus, quòd per ipſum condita ſunt omnia uiſibilia, & inuiſibilia, omne Deorum genus, Throni, dominationes, principatus, quos etiam Chaldæus appellat πηγὰς, ἀρχὰς. Mercurius aſſerit ab eo creata animalia, terram ab aqua, ut ipſe optaſſet, ſeparatam, creatum hominem ſui ſimilem, inſertas animo noſtro ſapientiæ rationes, uocari nos ab illo, adducique ad Patrem. Chaldæus autem & ſatorem mundi,

ſatorem animarum, & Angelorum, Deorumq́; . Cæteri Aegyptij Solis, aut lucis creatorem: Theologia profectò per omnia ſecula luminoſiſſima: ut qui putet hanc mundi nunc, aliquando non fuiſſe religionem, ac ſapientiam, mireturq́; Patris, ac Filij traditam terris uti nouam religionem, non ſit admiraturus, cognita diligenter, probeq́; explorata uetuſtiſſima Theologia. In cuius apud omnes gentes mirabili, ſtupēdaq́; concordia, nemo erit modò ſolers, modò non peruicacia, aduerſorumq́; dogmatū dura perſuaſione irroboratus, qui non miretur, Deum æternū collaudet, fateatur, noſcatq́; parentem beneficum, qui ſe totum nobis oſtenſurus, qui uarias prius apud homines ſui, obſcuraſq́; uiſiones feciſſet: uenit ipſe, uerſatuſq; eſt aliquādiu nobiſcū, ut nos in æternū cū eo lætaremur. Eoq́; in die iudicij nulla ſupererit excuſatio. Semper enim qualicunq; ratione cognitus eſt: uoluntaſq́; eius, ut rectè uiuamus: poteſtas, quòd per eum creata ſint omnia, quòd ipſe fuerit origo noſtra, ſemper celebris ac nota fuit. De hac item Mente, audire operæpretium mirabile profundiſſimumq́; myſterium, cuius omnis noſtra poſtea Theologia, quæ melius et aptius uetuſtam Theologiā declarauit, fuit explicatio. Adducitur hoc oraculum à Platonicis. Νώσας γὰρ πατρικὸς νόος αὐτογένεθλος, πᾶσιν ἐνέσπειρεν δεσμὸν πυριβριθῆ ἔρωτος ὄφρα τὰ πάντα μένη χρόνον εἰς ἀπέραντον, ἐρῶντα. Cogitādo paterna Mens, quæ eſt per ſe generatrix, et intelligendo, omnibus inſeruit uinculū igne graue, amoris, ut cuncta permaneant tempus in immenſum, amantia. Hæc uerè diuina, cœlituſq́; miſſa uox, primū nominat, ſibi conſtans, Mentē paternam, Mentē Patris, cui Pater eſt. Eā appellat per ſe Genitricē: quod ſcilicet cōcorditer omnis et indefeſſè clamat Philoſophia, Mentem rerū principiū fuiſſe, cuncta de nihilo, tantū ex originibus illis æternis, quarū ſimplex unitas eſt ipſamet, produxiſſe. proinde dicitur ab alijs αὐτόσοφος, per ſe ſapiēs: αὐτοτελὴς, per ſe perfecta: πρωτόγονος, primogenita, id eſt, tū ante omnia ab æterno generata, tum ipſa prima rerū generatrix, origo prima, Eandē dicit ſola cogitatione (quod dogma noſtrū, et Platonicorū eſt) produxiſſe, procreaſſe, inſeruiſſe rebus uinculū amoris, uinculū igneū, quo ſe cuncta amantia, inuicēq́; adhærentia, in omne tēpus perdurarent. Hoc uinculū eſt primū in animantibus miſcendorū corporū mira libido, ut Philoſophus Græcus, & Latinus tradit: ex quo perennis exiſtit generatio, nullo unquā tempore amore deferbente, ſeſe in cunctis animantibus fœmina, marēq́; appetentibus. Quod Ariſtoteles confitens à Deo repertum, profectò confitetur ab illo, quo Chaldæus, id eſt, Mente filia Dei, rerum inuentrice. Id enim ipſe dixit in Politicis: ἅμα δ' ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος. οὕτω προῳκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου, ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν, Quod eſt, Simul autē et natura replet hac circuitiōe, et reditu, ut ſit ſempiterna: quādo nō ſecundū numerū, ſed ſecundū ſpeciē tantū id fieri poterat. Sic puiſa fuit à Deo natura maris et fœminæ ad coniunctionē. Eadē hæc in libris

bris de Generatione et interitu, Cùm cuncta, inquit, corruptibilia eſſent, quoniã plurimum ab eo, quod primum eſt, aberãt, τῷ λοιπομένῳ τρόπῳ συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεός, ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν: reliquo, qui ſupererat, modo repleuit uniuerſum Deus, faciens generationem perennem. Hæc ille, ſcilicet ut generarent omnia mutuis amoribus, ſeſe inuicem ardenter amantia. Quod à Mente diuina factum Chaldeus prædicat, uocans id uinculum πυριβριθῆ, igne graue, inflammatũ. Eoq́; ut apud Philonem uidebis in libro de Mundo, Verbum Dei eſt δεσμὸς ἄῤῥηκτος, uinculum indiſſolubile totius mundi: quoniam non animantis ſolùm ſed etiam inanimis inſeruit amorem æternũ, quo ſeſe mutuo deperirent. Is amor tam mirabilis eſt in arboribus, & herbis, in elementis, aqua, igni, terra, aëre, quam in animalibus. Nec fuit aliud quod Moſes factum prodidit à Deo, Producat unumquodque iuxta genus ſuum. Idcirco & Theologus noſter, Manus tuæ fecerunt me: &, Sicut lac me coagulaſti: &, Antè & retrò formaſti me. cæteraq́; multa. quoniam ille & formas aptas inuenit, et amorem addidit ambobus. Videsq́; ut mirabiliter conſentiant qui religionem Chriſtianam pluſquam annorum duo pene milia anteceſſerint.

De eadem Mente, ex Mercurio, & Platonicis, omniq́; eius diuinitate: & quod ſit mundi creatrix, & Idea mundi, ipſeq́; mundus archethypus. Cap. X.

DVO quoq; extant alia diuina, & ſapientiſſimo cuiq; admiranda teſtimonia de Mente: alterum apud Mercurium Triſmegiſtum, alterum apud Platonicos. Primus Triſmegiſtus, eam illam Mentem Anaxagoræ et Platonis, quam teſte Ariſtotele dixit Anaxagoras ἀπαθῆ, impaſſibilem, Plato οὐδενὶ μεμιγμένον, nulli rei admiſtam, docuit Græcos, ut nomina & proprietates eas et attribuerent, in eo qui inſcribitur Aſclepius: Τὸ οὖν ἀσώματον τί ἐστι; νοῦς καὶ λόγος ἐξ ὅλου ἑαυτὸν ἐκ περιέχων, ἐλεύθερον σώματος, παντός, ἀπλανής, ἀπαθὴς σώματι, καὶ ἀναφής: αὐτὸς δὲ ἑαυτῷ ἑστώς, χωρητικὸς τῶν πάντων καὶ σωτήριος τῶν ὄντων. οὗ ἀκτῖνες εἰσὶ τὸ ἀγαθόν, ἡ ἀλήθεια, τὸ ἀρχέτυπον φῶς, τὸ ἀρχέτυπον ψυχῆς. Quæ ſunt, Quid igitur eſt incorporeum? Mens, inquit, et Verbum, quæ ſeipſam ex uniuerſo ab omni corpore liberam ſuſtinet, & continet: Inerrabilis, impaſſibilis à corpore, & intangibilis: ipſa ſeipſa ſtãs, capax omnium, ſeruatrixq́; rerũ: cuius radij ſunt bonitas, ueritas, lux exẽplaris, exemplar animæ. Hæc Triſmegiſtus: quibus clariora, diuinioraq́;, ne ſi angelus quidem loqueretur, enarraret. Is ut apparet fuit fons Græcæ Philoſophiæ, inde Theologiam hauſerunt, hinc aſciuere uulgatam celebremq́; Mentem illam, rerum originem, & cauſam, cui dabant ſapientiam, inuentionemq́; omnium rerum, eam perinde, ut merita eſſet deſcribentes, prædicantesq́; inerrabilẽ, ut plena eſſet ſcientiæ, ſolertiæ, prudentiæ, cuius omnis inuentio, ut in Phædone dicit Socrates, nõ potuerit eſſe, niſi bona, ſolertiſſima. Eſt enim, inquit Triſmegiſtus, infallibilis, non poteſt falli, & decipi. Deinde nullis corporeis adiumentis ſuſtinetur, nulla corporea ui uiuit, agitatq́;

Vera theologia Trimegisti. philosophi...

b 5 eum,

Quam quidem uocem cœleſti, non humano inſtinctu uidetur protuliſſe. Sed audi & Platonem: qui cùm audiſſet, ab Anaxagora datam Menti rerum creationem, eo ſe maximè dixit acquieuiſſe, cæterorum quorumcunque repudians ſententiam. Nullamq; cenſet rei cuiuſq; reddi poſſe probabilem rationem, niſi mentem ad omnia accerſas: qua rerum principe conſtituta, nihil non pulchrè poſitum & inuentũ poßis affirmare. Nam ſi ſumma Sapientia, Intelligentia, Menſq; fecit, utiq; meliora, lectiora fecit. Si Mens creauit, certè creata ſunt ea, quibus non poßint meliora fieri. optimè igitur omnia. Et quod Moſes etiam ſimile quid, Valde bona: in Phædone igitur, ὡς ἄρα νοῦς ἐςὶ ὁ διακοσμῶν τε καὶ πάντων αἴτιος, ταύτῃ δὲ αἰτίᾳ ἥσθην τε, καὶ ἔδοξέ μοι τρόπον τινὰ εὖ ἔχειν τὸ τὸν νοῦν εἶναι πάντων αἰτίαν: Audiens inquit ex libro Anaxagoræ, Mentem eſſe mundi ædificatricem, omniumq; rerum cauſam, hac ſum mirificè lætatus: & neſcio qua ratione uidebatur mihi optime habere, Mentem eſſe omnium cauſam, dare intelligentiæ omnium rerum principatum. Hæc illi aſſerebant, non tam Anaxagoræ ſententiæ ſubſcribentes, ut quæ mirificè placeret, quàm apud Chaldæos & Aegyptios reperta confirmantes, dictiſq; ea ſuis inſerentes. Siquidem & Macrobius Platonicorum de principijs ſententiam proponẽs, duo hæc prima principia conſtituit, τὸ ἀγαθὸν, τὸν νοῦν, Bonitatem, Intelligentiam. Quorum primum eſt nomen Patris, alterum Filij. Filius enim dixit de Patre, Nemo bonus, niſi ſolus Deus. De ſe autem, Ego principium, qui & loquor uobis. His conſtat Magorum ſuperius oraculum, illius antiquæ gentis uerum eſſe teſtimonium: nullamq; hic eſſe debere ſuſpicionem mendacij, ut à poſterioribus ſint conficta. Supereſt autem ueteris Theologiæ Hebræorum teſtimonium, quod mecum reputans, ſoleo uehementer demirari. Ex illo enim Chaldaicæ Theologiæ teſtimonio, probatur antiquã Græcorũ Theologiã ſenſiſſe, per Filiũ Dei, mundũ fuiſſe creatũ. Nam Chaldæus Filium Dei uocat Mentẽ: Græcus aũt fatetur Mentẽ creatricẽ, ornatricemq; rerum: Hebraica autem Theologia, quẽ Chaldæus & Græcus Mentẽ, Aegyptius λόγον, uerbũ, rationẽ, ipſa uocans Spiritũ & Intelligentiã, eandẽ etiã mundi declarat creatricem: Quemq; Anaxagoras uocans Mentẽ, dicit Chaos ordinaſſe, eundẽ Hebræus uocãs Spiritũ, ſuper aquas & Chaos ait operatũ. Ea aũt erat operatio, quòd mundũ, id eſt, cœlũ, omniũ rerũ aliarum condebat principiũ. Eadem quoq; eſt apud omnes nominũ ratio. Intelligentia dicitur à Chaldæo & Græco, ab Aegyptio (ut oſtendam) Ratio: quæ ſi conferas, idem ſunt atq; Spiritus: Spiritus enim eſt Sapientia, eſt Intelligẽtia: huic datur ab omnibus rerũ creatio. Oſtendo etiã alia ratione Hebræos cũ Græcis eſſe concordes in hoc Principio. Siquidẽ nomen iſtud νοῦν, Nun, eſt Hebraicũ. Accidit aũt ſæpenumero, ut nomina, quæ à linguis ad linguas transferuntur, uel numeris ſyllabarum augeantur, uel diminuãtur, uel aliquæ literæ peruertantur: ueluti quod erat Hebraicè Rapa, id eſt, mederi, Græci qui & naſci & loqui ab Hebræorum maioribus habuerunt, addita una ſyllaba dixerunt therapeno. Eodem exemplo, ſed ex aduer/

plato de creat[ione] · macrobius. · nomina quibus vocabatur filius dei ab antiquis.

ex aduerſo, quod erat Hebraicè Banun, Intelligere, Sapere, fecerunt Græci Nun, Mentem, Intelligentiam. Hoc declarato, claret Theologiam Hebraicam fateri mundum creatum per eandem rem, atq; Theologia Græcorum. Vates Hebræus canēs opera diuina ait, Qui fecit cœlos intellectu: Hebraicè Thebuna, in quo prima ſyllaba iuxta idioma Hebraicum, eſt adiectitia: eſtq; ea uox, unde deduxit ſermo Græcus ſuam νοῦν, Nun: confitetur Vates Hebræus, Deum creaſſe cœlos per Nun, per Intelligentiam, per Mentem. Apparet enim tam ex ſignificatione, quàm ſono, eandem hic eſſe rem, quam Græcus Theologus celebrauit, Principiumq; rerum dixit, atq; eam, quā confeſſa eſt Theologia Hebraica. Ac Cœlos præcipuè nominauit Hebræus, ueluti rem in omni illa creatione præcipuam. Sic liquet Chaldæos, Græcos, Hebræos cognouiſſe, prædicaſſe Filium Dei, eumq; omnium rerum principium laudaſſe. Quod repetens his rationibus probatur: Theologia Chaldaica, Patrem & Mentem ſecundam, creatricem confitetur. Hanc Mentem collaudant, ſuſpiciunt, uenerantur Anaxagoras, Plato, Ariſtoteles, cuncta Platonicorum familia. omnes igitur hi celebrarūt progeniem Dei, licet ignari. Nituntur enim illa Chaldaica ſententia cuncti. Quoniam autem eadem loquitur Theologia Hebraica ac Chaldaica, & Græca: hæ autem loquuntur & prædicant Filium Dei: neceſſario Filium Dei loquitur etiam Hebraica Theologia. Ecce quæ ſecreto, & quaſi uelata facie illa ſecula loquebantur, nouiſſima clara & illuſtri uoce prædicauerunt, cognouerunt, adorant, uenerantur.

De eadem Mente, Progenie, Sapientiaq; diuina, ex Platone, regina, moderatrice omnium rerum, omnium maiorum conſenſu. Et quod Ariſtoteles eam laudarit, ſuſpexerit, qui de ea loquuti eſſent, admiratus fuerit. Caput V.

MVlta quoq; ſunt admiratione digna, de Mente apud Platonem altiſſimæ Theologiæ noſtræ myſteria. Hanc enim Mentem, quam ſecundum Principium, ac poſt ſummum Bonum cæteri ſtatuerunt, non in Phædone ſolum, ſed alijs multis locis, miris extulit laudibus Plato, dans ei principatum, inuentionem omniū rerum, imperium cœli & terræ, uocans eam creatricem, imperatricem, reginam, ſapientiam: nihilq; non inuenies de ea apud Platonem, quod in ſacris literis habeatur. Ex omni autem apud eum deſcriptione, ſicut item ex alijs Theologis, claret hanc eſſe prolem Dei æternam, omnipotentem ſapientiam Patris ſui. In Cratylo, Εἶναι δὲ τὸ δίκαιον ὃ λέγει ἀναξαγόρας νοῦν εἶναι τοῦτο. αὐτοκράτορα γὰρ ὄντα αὐτὸν καὶ οὐδενὶ μεμιγμένον πάντα φησὶν αὐτὸν κοσμεῖν τὰ πράγματα διὰ πάντων ἰόντα: Eſſe, inquit, Iuſtitiam, quam Anaxgoras Mentem dixit, aſſerit Cratylus: quæ quum ſit imperatrix, & regina ac princeps, nulliq; commiſta, eam tradit omnia creare, per omnia commeantem. ſic Plato. Audis Mentem illam, quam Chaldæus memorabat, nunc imperatricem, cunctarum rerum creatricem, ipſum ius, ipſam iuſtitiam: quod etiam Laërtius perhibet ſenſiſſe Platonem, τὴν δικαιοσύνην θεοῦ νόμον ἐπελάμβανεν: Iuſtitiam Dei legem ſuſpicatum eſſe Platonem. Et quod Marcus noſter apertius, Orta autem ſimul eſt, inquit, cum Mente

diuina.

diuina. quamobrem lex uera, atq; princeps apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio eſt recta ſummi Iouis. Quid de Mente diuina poterat diuinius loqui Plato? ut iuſtitia, moderamen, temperantia cunctorum ſit, ut diſpoſitor, ornator, creator, preſens ubiq; tanquam lex, tanquam ſempiternus ordo, cuncta ordinans, quia data eſt ei poteſtas omnis in cœlo & in terra, ipſiusq; erit iudicare omnem carnē, ipſe Deus iuſtus noſter. Eodem libro Socrates rogat Hermogenem, τί δὲ καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἁπάντων φύσιν, οὐ πιστεύεις ἀναξαγόρᾳ νοῦν καὶ ψυχὴν εἶναι τὴν διακοσμοῦσαν καὶ ἔχουσαν, Quid, inqt, non'ne credis Anaxagoræ, Mentē et Animā eſſe quæ naturā omniū rerū exornet, et cōtineat? Hic Plato rurſum Mentē ornantē omnia, ſuſtinentē, ut uides, fatetur, inuētricē omnis ordinis, omnis naturæ, quæ ordo eſt, et æquitas, moderatricē, ordines rerū certos, certosq; ſitus, Mentis opus eſſe, quæ Chaos digeſſit, formas deprōpſit, ordinē, & temperamentū ubiq; adhibuit. Et, ut Ariſtoteles perhibuit, cōfeſſus eſt eā Anaxagoras, οὐδενὶ μεμιγμένον, nulli rei admiſtā, nempe nō corporeā, ſed purè diuinā, ab omni corporis cōtagio abſolutā. Nihil aliud de creatore illo mundi, ſacræ literæ loquuntur. Hæc apud eos eſt αὐτοκράτωρ, Dominatrix, Regina omnipotens. Eſt διὰ πάντων ἰὼν, per omnia intenta, præſens ubiq;, totā naturā aptans, ſuſtinens, mouēs cœlū, terris perpetuos ordines adhibēs. In Philebo aūt lōgè maiora: πάντες συμφωνοῦσιν οἱ σοφοὶ ἑαυτοὺς ὄντως σεμνύνοντες, ὡς νοῦς ἐστὶ βασιλεὺς ἡμῖν, οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ ἴσως εὖ λέγουσι: Conſentiunt omnes, inquit, ſapientes, ſeipſos in eo iactātes, quòd Mens ſit regina nobis cœli et terræ. & forte rectè loquuntur. Nihil Plato magnificētius, altæq; Theologiæ noſtræ uenerabilius loqui potuit. Is eſt apud eum Rex cœli, et terræ, qui apud diuū Paulū Rex ſeculorum immortalis, inuiſibilis. In eo Plato fatetur ſapientes omnes conſentire, hunc eſſe regē cœli et terræ. Qui ſunt igitur hi ſapientes? non uidelicet Anaxagoras ſolus, ſed & Chaldæi, ut apparuit, Mercurius Triſmegiſtus, Orpheus, pluresq; alij, quos legerat Plato. ſed ante omnes fuit Moſes, qui hūc, quē ſua lingua Græci Intelligentiā, ſiue Mentē appellarēt, uocauit ipſe ſua, Spiritū, qui ferebatur ſuper aquas, id eſt cœlum moliebatur, ornatūq; cœleſtē, q propriè dicitur κόσμος, ſtatuebat. Ideo Mens dicitur διακοσμοῦσα, exornās. Audi igitur et ſuſpice quæ Plato loquitur de cōſenſu ſapientū, et perpende qui ſint iſti ſapientes, quos ait in eo gloriari, ceu rē magnā diuināq; loquantur. Nā & Ariſtotelē cernes pòſt eandem Mentē mundi fateri principē. Proſequitur in Philebo Plato: Num, inquit, ô Protarche uniuerſa, et hoc quod uocamus uniuerſitatem, gubernare dicemus uim quandam irrationabilem ac temerariam, an cōtrà, καθάπερ οἱ πρόσθεν ἡμῶν ἔλεγον, νοῦν καὶ φρόνησίν τινα θαυμαστὴν συντάττουσαν κυβερνᾶν: quēadmodū hi, qui nos anteceſſerūt, locuti ſunt, Mentē et Sapientiā quandā admirabilē ea componentē, regere ac moderari? Ad hæc reſpondet Protarchus, ne ſanctū quidē uideri, quod prius poſitū fuiſſet: τὸ δὲ νοῦν πάντα διακοσμεῖν αὐτὰ φάναι, καὶ τῆς ὄψεως τοῦ κόσμου καὶ ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων, καὶ πάσης τῆς περιφορᾶς ἄξιον, καὶ οὐκ ἄλλως ἔγωγ' ἄν

ποτ.

aliud testimonium platonis de mente dei.

aliud plato de eodem.

ποτε περὶ αὐτῶν εἴποι μι οὐδ᾽ ἐν δοξάσαιμι, Mentem aũt aſſerere cuncta diſpoſuiſſe, aſpectũ mnndi, ſolẽ, lunã, aſtra, omnemq́; cœli conuerſionẽ: id uerò dignißimũ eſſe, nec ſecus unquam ego, ait, de his ſtatuerim. Cernis hîc, quid maiores tradidiſſent, cernis antiquã Theologiã de Mente, quæ nõ ſolùm crearit, aptauerit; ut Anaxagoras dixit, ſed ordinet, componat, regat ad omne tẽpus omnia. Huic ordinẽ cœleſtẽ creatũ adiudicat, ſolis, lunæ, ſtellarũ. Id enim etiã prodidit Iob & Moſes, hanc ipſam mentẽ, & Spiritũ ornaſſe cœlos, lucẽ creaſſe, lunã, ſidera accẽdiſſe, & ut facerent diẽ ac noctẽ, lucerentq́; ſuper terrã, in conuerſiones & reuolutiones poſſuiſſe. Attẽdeq́; hæc maiores aſſeruiſſe, uidelicet Chaldæos, Aegyptios, antiquißimos Græcorũ, Orpheũ, Heſiodũ et Pythagorã, Timæũ, pluresq́; alios, quos ipſe legit Plato. quo fit clara diuinitas priſcæ Philoſophiæ. Proſequens Plato, Scimus, inquit, in uniuerſo infinitũ quiddã, & aliquẽ terminũ eſſe, quibus præſit cauſa κοσμοῦσά τε καὶ συντάττουσα ἐνιαυτούς τε, καὶ ὥρας, καὶ μῆνας, σοφία καὶ νοῦς λεγομένη δικαιότατα ἄν. exornans, & coordinas annos, et tẽpeſtates, & menſes, quæ Sapientia & Mens uocatur iuſtißimè. Ô ſacroſancta, cœloq́; miſſa myſteria. Sentis illã Sapientiã, quã perhibẽt etiã Hebræi fuiſſe mundi creatricẽ, quãq́; aſſerunt eſſe, de qua Salomon ſcribat, Dominus ſapientia fundauit terrã, ſtabiliuit cœlos prudentia. Et de qua Salomon idẽ, ſimiliter prorſus atq; Plato. τί σοφίας πλουσιώτερον τῆς τὰ πάντα ἐργαζομένης τίς αὐτῆς τῶν ὄντων μᾶλλον ἐστὶ τεχνίτης, ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου καὶ σοφίᾳ σου κατασκευάσας τὸν ἄνθρωπον: quid ſapientia opulentius, quæ operatur omnia, quis rerũ magis artifex ipſa? qui creaſti omnia uerbo, ſiue ratione tua, et ſapientia tua hominẽ molitus es? Hæc illa quoq; eſt Sapientia, quæ apud Cabaliſtas Theologos Hebræorum, eſt ſecundo loco, poſt coronam altißimi, obtinens ſecundum gradum diuinitatis, cui dant omnium rerum principatum. Sed audi hæc eadem narrantem aſſerentemq́; Platonem. Teſte enim Laërtio, qui ſcribit duo mundi creati principia ſtatuiſſe Platonen, Materiam, ac Deũ, ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει καὶ αἴτιον, quem & Mentem appellat, & Autorem ſiue Cauſam. Plato Creatorem, Imperatoremq́; mundi declarat, conſalutatq́; ipſam Mentem, quam eandem & Deum, & Cauſam uocet. Claruit igitur quæ ſit Mens, nempe diuina progenies, id eſt, Filia Dei, ut Chaldæus loquebatur, quæ in noſtra Theologia ſimiliter atq; apud Platonem nuncupatur Sapientia quis item ſit iſte αἴτιος, cui dat mundi autoritatem (teſte Laërtio) Plato, diſce ex ſecunda epiſtola Platonis, in qua uidebis hunc αἴτιον, & Cauſam mundi, habere Patrem. Imperat enim tribus amicis ut in amicitia adiurent dominũ ac principem & cauſam omniũ rerũ, & cauſæ patrem. Si cauſa igitur ipſi Platoni eſt Mens, teſte Laërtio, Cauſa autem habet Patrem, Mens ergo Patrẽ habet. De qua re poſtea. Eſt igitur apud Platonem Mens, Sapientia, Cauſa filius Dei, quia hæc cauſa habet patrem, ut mirabiliter aſſeratur illud oraculum Chaldaicum. Hanc item Mentem, quæ fuit cauſa mundi,

agnouit,

hec & que se- guuntur diuina sunt platonis testimonia.

agnouit, exoſculatusq; eſt multis in locis, honorificeq; de ea ſenſit Ariſtoteles: è quibus eſt admirabile teſtimonium primo de Philoſophia libro. quærens enim de principijs rerum, quæ apud maiores ſuos reperiſſet, cumq; multos offendiſſet, quos in aſsignandis principijs non approbaret, nouiſsimè dixit, νοῦν δέ τις εἰπὼν εἶναι καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον καὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως ἁπάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῇ λέγοντας τοὺς πρότερον οἱ μὲν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν, ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσιν. quod eſt, Mentem quidam qui dixit quemadmodum in animalibus, omniq; natura, ſic Cauſam fuiſſe mundi, totiusq; ordinis, is certè uiſus eſt reſipuiſſe præ ijs, qui prius temerariè loquerentur. Itaque huiuſmodi qui ſunt hoc arbitrati, non ſolùm bene & congruè hanc cauſam, principium rerum ſtatuerunt, ſed etiam talem Cauſam attulerunt, unde motus extiterit, uel exiſtat rebus. In his Ariſtoteles, tametſi obſcurè loquatur, ſentit ea, quæ prior Plato docuerat, Mentem ſicut inueniſſet rerum ordines omnes, quantamq; oculis aſpicimus pulchritudinem, ſic dare rebus moderamen in præſens, uinculum eſſe quibus uniuerſa ſuſtineantur, legem rerum cunctarum, mundi nauclerum: utq; ſit rerum moderator, & ſapientiſsimus in omne tempus artifex, ſic fuiſſe in primordio rerum: ut animalia, ut naturam, nunc regat, agatq; in lucem, ſic huiuſcemodi quondam ordines ſua ſapientia reperiſſe. Qui talia locuti eſſent, collaudat Ariſtoteles, aſſerit fuiſſe ſapientes, euigilaſſe inter errores cæterorum cæteris dormientibus. ἐγρήγορε γὰρ οὗ καὶ ἀναξαγόρας, ὃς δὴ δοκεῖ, καθευδόντων τῶν ἄλλων, τὸν νοῦν πρῶτον αἴτιον τῶν γινομένων ἰδεῖν: Mentem primum uidiſſe fuiſſe cauſam rerum Anaxagoram, inquit Proclus ex ipſo Ariſtotele, optimam rerum Cauſam, à qua principium fuerit omnibus, reperiſſe: Veram originem, unde moueri cœperint cœlum, & aſtra, totusq; inde mundus, deprehendiſſe. Ô quanta uerbis his ſubeſt diuinitas. Neceſſariò enim Ariſtoteles, qui de Mente mundi inuentrice, talia prædicat de ea Mente, quam Chaldæus antea inuulgauerat, & quam Plato, quod & ipſe Ariſtoteles, uocat Cauſam, & uocans dat ei patrem in epiſtola, ſicut & Chaldæus in oraculis. Hanc ipſam in libris poſt res naturales uocat Diuiniſsimam, eam ſeipſam contemplari dicens. In Moralibus quærens de eius contemplatione, uocat Deum. Sic ex Platone, Chaldæo, Ariſtotele, Mens eſt Deus, eſt Proles Dei, eſt Regina mundi.

Ariſtoteles hoc ipſum fatetur. in 1. metaphi. cap. 3. in fine.

Mentem ex Macrobio eſſe Filiam ſummi Boni, ſummum Bonum ipſum ſupremum Genitorem Cap. VI.

VT autem hæc eſſe uerißima conſtet, Mentemq; ſecundam eſſe ab ipſo Patre, ut Chaldæus dicebat, Filiam autem ac Progeniem diuinam, ut Plato in epiſtola (ob quam cauſam Chaldæus uocauit eum Patrem) audienda ſunt, admirandaq;, quæ locutus eſt, ut paulò antè dixi, noſter Macrobius, decerpta ex ipſis Platonicis.

cis. Proferamq; totum locum in Somnio Scipionis: Cæterum, inquit, cùm ad ſummũ, & principẽ omniũ Deũ, qui apud Græcos τὸ ἀγαθὸν πρῶτον ἁπάντων nuncupatur, tractatus ſe audet attollere, uel ad Mentem, quam Græci νοῦν appellant, originales rerum ſpecies, quæ ἰδέαι ſunt, continentem, ex ſummo natam & profectam Deo: cùm de his, inquam, loquuntur, ſummo Deo & Mente, nihil fabuloſum penitus attingunt. ſed ſi quid de his aſsignare conantur, quæ non ſermonem tantũmodo, ſed cogitationẽ quoq; humanã ſuperant, ad ſimilitudines & exempla confugiunt. Sic Plato cùm περὶ ἀγαθοῦ loqui eſſet animatus, dicere quid ſit nõ eſt auſus, hoc ſolum de eo ſciens, quod ſciri quale ſit, ab homine non poſsit. Solum uerò ei ſimilimum de uiſibilibus Solem reperit, & per eius ſimilitudinem, uiam ſermoni ſuo attollendi ſe ad comprehenſibilia patefecit. Ideo & cùm nullum ei ſimulachrum cum Dijs alijs conſtitueret, finxit antiquitas, quia ſummus Deus, nata´que ex eo Mens, ſicut ultra animam, ita ſupra naturam ſunt: quò nihil eſt de fabulis peruenire. Ecce audiſti & uidiſti apud Macrobium, non Chriſtianum, duo diuiniſsima ac maxima: ipſum ſummum Bonum, principatum omnium rerum, ut clarebit etiã apud Platonem, Mentem ex eo natam, & profectã, natam inquam à ſummo Deo, qui dicitur à Philoſophis ipſum Bonum, ipſa Bonitas per excellentiã: de quo Mens ipſa, filius eius, perhibuit in hoc mũdo, Nemo bonus niſi ſolus Deus: illa ſcilicet ſontali, præcipua, ſupereminentiq; bonitate. Vidiſti quoq; Mentem continere ſpecies rerum: quo deſignatur creatio, deſignatur (quod uidebis etiam Philonem perhibentem) creator mundi, inuentor cunctarum rerum, quæ in ſuis originibus continerentur. Vt enim ipſe Philon dicit, ſi quis nudius & expeditius uelit loqui, nĩl aliud dicat Mundum archetypum ſiue originarium, quàm ipſum Verbũ, Creatorem mundi. Videbis etiam Mercurium Triſmegiſtum, dantem uerbo Dei, ſpecies, aut ideas, origineſq; rerum. Hac igitur attributione ſpecierum, perſpicuum ſit, deſignari Sapientiam creandi, & inueniendi è nihilo, ut ſuperius omnes prædicauerunt. Deſignatur hanc Mentem eſſe mundi creatricem, adornatricem rerum, formarum matrem uaſtam, inæſtimabilem ſapientiam. Ecce Plato uocauit eam, ob eandem cauſam, αἴτιον, Autorem: apud quem teſte Laërtio, idem eſt Mens, & Autor, id eſt, Autor mundi, Conditor, per quem omnia facta ſunt. De quo prorſus ſimilia, noſtræ Theologiæ princeps diuus Paulus, ut utranque Philoſophiam conferam: ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἀοράτου πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα. εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα διὰ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισαι, καὶ αὐτὸς ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε: Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipſo condita ſunt omnia cœleſtia & terreſtria, uiſibilia et inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum, & in ipſum creata ſunt, & ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo con/

b ſiſtunt

ſiſtunt. Hæc diuiniſſima tuba Theologiæ noſtræ. Confer igitur omnia, & gratias age æternæ menti, cuius tanta clementia fuit, ut ſeſe mundo ſemper declarauerit, & ne gentibus quidem ſe abſconderit. Quẽ diuus Paulus uocat Deum inuiſibilem, Macrobius ex Philoſophis ſummum Bonum, Primatum omniũ rerũ, Principẽ rerum cunctarum, eum per excellentiã appellans Deum, ut magnus Theologus noſter. Quem Macrobius Mentẽ, ſiue Intelligentiã, aut Sapientiã natam ex ſummo Deo, quæ contineat ſpecies, Paulus Imaginem Dei, quoniam Filius eſt imago Patris, Primogenitum omnis creaturæ, id eſt, aut genitum ante omnia creata, aut principalem inter omnia, ad cuius magnitudinem cætera nihil attingant: ſupra omnia creata. Quẽ ſuperare cogitationẽ & ſermonẽ dixit Macrobius, & quòd ſcire nõ poſſet, & incomprenſibilẽ, & quòd ſit ſupra naturã, hũc Paulus & inuiſibilẽ, nempe Patrẽ ipſum, tũ et Primogenitũ, id eſt, antecedentẽ omnes creaturas Mẽtẽ. Et cui ſpecies tribuere, ſiue ideas, origines q; rerum dixit antiquitatem Macrobius, hunc Paulus prædicauit fuiſſe, per quem uiſibilia & inuiſibilia ſint creata, ſiue Dij ipſi cœleſtes, quorum nec nomina norunt, nec naturas homines, ſiue homines, omniáq; terreſtria: & quòd ipſe ſit ante omnia, id eſt ſupra naturam, ut Macrobius: & quod per ipſum omnia ſubſiſtant. Veritas igitur clara, aperta, cognita etiã gentibus. Retulit item Macrobius, cùm de maximis hiſce rebus ſermonem & cogitationem ſuperantibus, Philoſophi loqui inſtituerint, amandare eos, proculq; iubere faceſſere fabulas: uti autem fabulis, cùm uel de anima, uel aëreis, aut æthereis poteſtatibus, uel cæteris Dijs loquantur. Dixit etiam nullam eſſe cæteris Dijs (nempe quos diuus Paulus citauit ſuperius) ſimilitudinem cum ipſo ſummo Bono & Mente: quia ſunt ante omnia, ſupra omnia. Vidimus etiam teſtari Macrobium, hanc omnem, quam narrauimus Sapientiam, ſtupendamq; Theologiam, antiquitatem cognitam habuiſſe. Ergo quod Chaldæus, à Zoroaſtre, ſapientibusq; Perſarum: Sic undique ueris coniecturis, relucet iſtam quam nunc totus colit mundus, Sapientiam omnibus ſeculis & gentibus irradiaſſe, ſed occultiorem quàm nunc, poſteaquam Mens ipſa, bonitate ſua, Patriſq; ſui, qui eſt ſummum Bonum, elementia impellente, deſcendit de cœlo, hominiſq; ueſtita figura ſolidaq; natura, uerſata nobiſcum, locutaq; eſt ſuam propria uoce Sapientiam.

Conſert dictũ macrobij paulum.

Ex eiſdem Chaldæorum oraculis de Mente, diuina Progenie, cuius imago ſit animus humanus, & ex Philone. Cap. VII.

CVr admiraris autem Græcos & Latinos, Mentis æternæ diuinitatem prædicaſſe rerum cunctarum rationem, inuentionem, ordinemq; illi dediſſe, Patrem ei eſſe perſpexiſſe, aſſeruiſſe, cùm ſit hæc omnis Sapientia uetuſtiſſima, ab antiquiſſimis gentibus prodita, ad quas diſcendi cauſa Græci adeuntes ex eorum uberrimis fontibus riuulos in Græciam deduxerunt? Ecce igitur eadem Chaldaica Theologia, ut habetur in ſententijs Zoroaſtræorum, tradit hanc ipſam diuinam, æternamq; Mentẽ, creaſſe ad imaginem ſuã iuxta Moſen σύμβολα πατρικὸς νόος ἔσπα-

nota de Zoroastre qui ... translatio ad ...

ρε ταῖς

ρα ταῖς ψυχαῖς: Signa, uel indicia paterna Mens inſeruit animis. Hoc oraculo *declaratur à paterna Mente, id eſt, ab ea quæ Patris eſt Mens, Patris Sapientia & Intellectus, inuſtum animis noſtris ſymbolū ſuæ diuinitatis: quemadmodum tot lo- cis fatetur Philon Iudæus, aſſerens ipſum, Verbum eſſe archetypum, exemplarq́ animi noſtri: nos ſimulachrum eius, ſicut ipſe ſit imago patris ſui. Haud aliter ora- culum, appellans ſymbolum, quod Philon ſimulachrum, imaginem, & quod Mo- ſes imaginem & ſimilitudinem*, Hebraicè Zalmenu, Demutenu. Eadē hæc ſenſit et expoſuit Pſellus Philoſophus Chriſtianus declarās ſupradictū locū, ὥσπερ ἡ μω- σαϊκὴ βίβλος κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ πλάττει τὸν ἄνθρωπον, οὕτω δὴ καὶ χαλ- δαῖος τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦ κόσμου φησὶν σύμβολα ἐγκατασπεῖ- ραι ταῖς ψυχαῖς τῆς ἑαυτοῦ ἰδιότητος. καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν πατρικῶν σπερμά- των οὐχ αἱ ψυχαὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπερκείμεναι πᾶσαι τάξεις ἐβλάστη- σαν. καὶ ἀλλὰ μὲν τὰ ἐν αὐτοῖς ἀσωμάτοις ὑπάρξεσι συνθήματα ἀσω- μάτως ὄντα καὶ ἑνοειδῶς· ἄλλα δὲ ἐν τοῖς κόσμοις συνθήματα καὶ συμβο- λά εἰσιν αἱ ἄρρητοι τοῦ θεοῦ ἰδιότητες αἱ καὶ τῶν ἀρετῶν ὑπερκείμεναι. Sicut, inqt, Moſaicus ad imaginem Dei fingit hominem, ſic plane Chaldæus Crea- torem ac Patrem mundi dicit ſymbola inſeruiſſe animis, proprietatis ſuæ: ſiquidē à *paternis ſeminibus, nō animæ ſolū, ſed et ſuperni omnes ordines pullularunt*. Atq́ *alia quidē ſigna, quæ ſunt in ipſis incorporeis ſubſtantijs, incorporaliter et unificè exiſtūt: alia uerò in mundo ſigna et ſymbola, ſunt ſecretæ Dei proprietates, quæ et uirtutes ſupereminent*. Hæc Pſellus. Apud quē aſpicis à ſeminibus paternis, id eſt, Creatoris mundi, quem Patrem dixit ſuperius, natos eſſe non animos modò noſtros *ſed ſupernos omnes ordines*. Id diuus Paulus antè eſt confeſſus, *Imaginem illam progeniémque diuinam, creaſſe thronos, poteſtates, dominationes, uirtutes*. pro- pterea potes Symbola ſentire origines ipſas rerum, ac primordia. Hic etiam Pſel- lum conſtat eodem loqui modo atque Solomonem de creatione hominis, quòd in- ſeruerit Deus ſymbola, uel ſimilitudinem proprietatis ſuæ: Solomon autem, ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισεν τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰκόνα τῆς ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν: Quoniam Deus condidit hominem, & imaginem ſuæ proprietatis fecit eum. Pſellus etiā uſus eſt uerbo, quo Empedocles, Ab uno, id ueritate, ἐβλάστησε, pullularunt omnia, homines, beſtiæ, piſces, uolucres, arbores. Denique δολι- χαίωνες θεοί, Dij longæui. Sicut Paulus, throni, dominationes, poteſtates: Pſel- lus aūt ordines ſuperni. Idem refert hæc ſymbola in æternis, intelligibilibus ſubſtan- tijs, eſſe incorporaliter, ac diuina quadam, ſupereminentiq́ ratione, & per unita- tem, aut aggregationē ſimplicē. Eadē in hoc mundo eſſe ſecretas Dei uirtutes, cre- ationem ſcilicet innuit ſupernam, ac inferiorē, uiſibilē, & inuiſibilē. Claret ergo, ſi- cut & ſuperius, à Mente, id eſt, Sapientia Patris, nata eſſe uiſibilia, et inuiſibilia, mi- rabiliter ſecū conſentiente cōgruenteq́ Theologia, radios undequaq́ iactant ſuos.

Ecce omnis lingua confitetur dominum. Similia cernentur apud Philonem de Verbo diuino atq; de Mente apud Chaldæum, de quo dicit, ἀόρατος καὶ σπερματικὸς τεχνικὸς θεῖος λόγος: Inuiſibile, ſeminale, artifex diuinum Verbum. Sunt ergo ſemina rerum apud Philonem in Verbo diuino, ſicut apud Chaldæum de Mente quæ ſeminauerit ſua ſymbola in animis. Idem Philon explicabit hanc Chaldaicam Thelogiam: πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ᾠκείωται θείῳ λόγῳ τῆς μακαρίας φύσεως ἐκμαγεῖον ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα γέγονος: Omnis homo ſecundum rationem habet cum Verbo diuino ſocietatem, factus naturæ beatæ ſimulachrum, aut abſciſsio, aut radius. Quibus uerbis Philon explicat illa ſymbola à Chaldæo propoſita, ſunt enim numero multo ſymbola: quod tribus nominibus Philon declarauit, Imago uel ſimulachrum, Abſciſsio, aut Eradiatio, Moſes diceret Afflatus. Ac numerus multus apud Chaldæum, et pro ſingulari ſymbolum. Eruntq; omnia eadem, & illa tria apud Philonem, & ſymbolum apud Chaldæũ, & apud Solomonẽ proprietas, apud Moſem imago, ſimilitudo, apud Marcũ Tullium delibatio, hauſtus: cùm ait animos noſtros hauſtos & delibatos ex diuinitate: & in Tuſculanis, eodem prorſus modo atq; Chaldæus, ut ſit mirum: Humanus, inquit, animus decerptus ex mente diuina: Mentem diuinam faciens animi noſtri originem, ut Chaldæus nobilis apud omnes, implens omnes, ſed ſapientũ præcipuè mentes claritate ſua. Agnoſceq; hic Mentem ut ſuperius mundi Creatricẽ, ſic nunc hominis: quod utrunq; proditum eſt à Moſe. qui cætera quoq; apud eoſdem Chaldæos, antiquiſsimamq; eorum Theologiam uiderit, tam magis obſtupeſcet, quod mihi ſæpe nnmero fateor accidiſſe. Alio præclaro, diuinoq; oraculo de eadem paterna Mente Magus ille, aut totus Magorum chorus ſic loquutus: ἀλλ' οὐκ εἰσδέχεται, κείνης τὸ θέλον πατρικὸς νοῦς μέχρις ἂν ἐξέλθῃ λήθης. καὶ ῥῆμα λαλήσῃ μνήμην ἐνθεμένη πατρικοῦ συνθήματος. Quæ ſunt, Sed non admittit illius, nempe animæ, uoluntatem paternam Mens, donec diſcedat ab obliuione, uerbumq; loquatur, memoria paterni ſigni adhibita. Hoc illud, cuius etiam meminit Proclus. Eſtq; ſenſus regius, diuinaq; pronunciatio, nõ placere quicquã creatori noſtro, quod anima conetur ſtudeatq;, niſi prius deiecerit, repulerit, excuſſerit obliuionem, & in orationem, laudemq; eruperit, memoriamq; exercuerit, recordataq; ſemper fuerit quod ad imaginem Dei ſit facta, quod paternum ſymbolũ acceperit. Hancq; ſententiam declarans Pſellus, hæc loquitur ad uerbum: Non ſuſtinet Mens paterna, cupiditates, impetusq; uoluntatis animæ, dum permanſerit in obliuione eorum, quibus ditiſsimè locupletata fuit à πανάγαθου πατρὸς, patre omnium bonorum, & donec peruenerit ad recordationem ſacrorum ſignorũ, quæ accepit ab eo, ediderítq; uocem gratificantem, gratias agentem, adhibita recordatione ſymbolorum patris, qui eam creauit. conſtat enim anima ex ſacris rationibus & diuinis ſymbolis, quæ ſunt ab intelligibilibus formis, ſymbola uero à diuinis & unitatibus: ac ſumus imagines quidem intelligibilium ſubſtantiarum, ſimulachra uerò incogni-

Cicero non parum isti sententie confert autoritatis.

τὸ incognitorum συνθημάτων ſignorum aut ordinum. Oportet autem & hoc noſſe, quòd omnis anima, ab omni anima ſecundum ſpeciem differt, & quòd quot ſunt animæ, tot ſpecies animarum. Hæc Pſellus. cæteraq; ſunt perſpicua. Quas autem intelligibiles ſubſtantias, ac diuinas unitates dixit, arbitror eum iuxta cæteros Platonicos & Dionyſium Areopagitum ſentire, Deos ſiue Angelos, quos uocant priores νοητοὺς, ſecundos νοερούς: prioresq; item Platonici uocant θείας ἑνάδας, putantes has eſſe ideas, ad quas uelut ſimplices unitates, omnia reuocentur. Quod an uerum ſit, poſtea diſquiretur. Horum imaginem eſſe docet animam noſtram. Similis eſt enim angelus & homo, uterque imago Dei. Cætera quoque quæ de anima Philoſophatur Pſellus, quoniam non ſunt huius loci, prætereo: tantùm oſtendo, nunc oraculum loqui de Mente Dei, uel Patris, quæ ſæpe Mens ipſa, cùm nobiſcum eſſet, eſt locuta, cohortans ad memoriam, & amorem Patris ſui, et quòd oporteat eum diligere, eius meminiſſe, collaudare. quale uates hortabatur animam ſuam, Benedic anima dominum, & noli obliuiſci omnes retributiones eius. Oraculum nunc loquitur ad ipſam animam, ut ſit Patris ac Creatoris ſui memor, alioqui nihil fore gratum quicquid ſtuduerit. Hæc uerò eadem apud Mercurium Triſmegiſtum reperta, magis ſtuporem incutient, erumpereq; cogent in laudes ſanctiſſimæ, clementiſſimæ, ſempiternæ Mentis: quæ ſicut Chaldæis ſeipſam reuelauit, ſic ab Aegyptijs ſe non abſcondit.

De Mente, Prole diuina, ex Mercurio Triſmegiſto: Eademq; Creatrice animi humani, ſicut, ex Chaldæo Philone. Cap. VIII.

VT agnoſcas, omnia undequaque ad ueritatem prædicandam ſecula, gentes omnes facere concurſum, audienda ſunt quæ de Mente hac loquitur Mercurius Triſmegiſtus. Vbi dixerat, quòd cum Pater ſit Mens, genuit alterã Mentem opificem, ut declarabitur poſtea: hanc ipſam mentem opificem ſibi ipſi Mercurio, cui apparuerat, ſicut apparuit Adæ, Abraham, Moſi, multiſq; alijs diuinis patribus, ſic inducit loquentem in Pimandro, qui liber eſt notiſſimus, neminiq; cordato dubium quin ſit Mercurij: παραγίνομαι ἐγὼ ὁ νοῦς τοῖς ὁσίοις καὶ ἀγαθοῖς καὶ καθαροῖς, καὶ ἐλεήμοσι τοῖς εὐσεβοῦσι, καὶ ἡ παρουσία μου γίνεται βοήθεια, καὶ εὐθὺς τὰ πάντα γνωρίζουσι, καὶ τὸν πατέρα ἱλάσκονται ἀγαπητικῶς, καὶ εὐχαριστοῦσιν εὐλογοῦντες καὶ ὑμνοῦντες τεταγμένοι πρὸς αὐτὸν τῇ στοργῇ: Quæ ſunt, Accedo ego Mens ad ſanctos, et bonos, et puros, et miſericordes, et Pios, & præſentia mea eſt auxiliũ, et ſtatim omnia cognoſcunt, et Patrẽ inuocant propitiũ cum dilectione, et gratias agũt benedicentes et laudantes coniuncti cum ipſo in charitate. Hæc et alia multa, quæ longum eſſet referre, Mercurius. Habes Mentem de Patre, ac genitore loquentem, ad quem ait ſe adducere bonos & pios, ſe ducem eſſe ad Patrem, ac paternam charitatem. Nil aliud prorſus, quàm quod loquitur eadem Mens ſumpta humana figura apud Theologum noſtrum Ioannem: Et quodcunque petieritis patrem in nomine meo,

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

hoc faciam, ut glorificetur pater in filio. Et, Si præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea, ſicut & ego patris mei præcepta ſeruaui, & maneo in eius dilectione. Et, Hæc autem uita æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum uerum, & quẽ miſiſti Ieſum Chriſtum. Ecce apud utrunq; dilectio erga patrem, collaudatio, benedictio, ad quam inuitabat olim, pòſt noſtra imagine ſumpta Mens ipſa, & de qua dixit Chaldæus, quòd non eſt ei grata ulla actio, quæ ſine recordatione Dei fiat: & quòd ea polluta, & impura ſit anima, cui nulla Dei ſit memoria. Inuitamur ergo à tribus maximis Theologis, duobus antiquiſſimis, altero iuniore, ad cultum, charitatem, memoriamq; Dei. Apud ſecundum & tertium loquitur Mens ipſa: apud primum loquitur alius de ipſa. Apud omnes eſt nomen patris, & ipſa Mens loquitur de patre. Chaldæus eum uocat Mentem paternã. Nouiſſimè autem ubi multa apud Mercurium dixiſſet, reſpondit Mercurius, εὖ μοι πάντα, ὡς ἐβουλόμην ἐδίδαξας ὁ νοῦς: Bene me cuncta, ut uolui, docuiſti ô Mens. Nulla igitur ſupereſt dubitatio, & admiratio, unde Platonici, & ante Platonem multi alij, unde Anaxagoras, & quos Plato dixit, Mentẽ extulerint laudibus, celebrauerint, nominauerint. Omnes item ante Platonem Theologi, pòſt ipſe Plato & Ariſtoteles cum tota familia, creationem, ordinemq; rerum Menti dabant. Chaldæus autem proprius accedens, creatum hominem à Mente confeſſus eſt, ut antè monſtratum eſt. Philo item hanc Mentem declarauit animi noſtri creatricem. Similia igitur audies apud Mercurium, clara, aperta, expoſita, luculenta, ut præ gaudio ne lachrymas quidem continere queam: ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ, καὶ φύσις, ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον αὐτῷ ἴσον, οὗ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου. Paulò pòſt: ἐγὼ δὲ ἀναστήσας αὐτὸς καθοδηγὸς ἐγενόμην τοῦ γένους, τοὺς λόγους διδάσκων, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ σωθήσονται, καὶ ἔσπειρα αὐτοῖς τοὺς τῆς σοφίας λόγους, καὶ ἐτρόφησα ἐκ τοῦ ἀμβροσίου ὕδατος. Mens autem omnium pater, cùm ſit uita & natura, peperit hominẽ ſibi ſimilem, quem dilexit tanquã propriam prolem. Ego, inquit, eadem Mens, excitatis eis dux ſum generis, docens uerba quo modo, & qua ratione ſeruẽtur, & inſerui eis rationes ſapientiæ, & nutriui ex immortali aqua. Quanta ſimilitudo eorũ, quæ nunc Mercurius, cum his, quæ paulò antè Chaldæus? Symbola dixit ille Mentem animis inſeruiſſe, σύμβολα πατρικὸς νόος ἔσπειρεν ταῖς ψυχαῖς: Mercurius autẽ eodẽ uerbo, ἔσπειρα αὐτοῖς τοὺς τῆς σοφίας λόγους: Chaldæus, cæteriq; omnes creationẽ, rerumq; cunctarum diſpoſitionem Menti attribuerunt. Haud ſecus Mercurius apertè clareq;, omnia Moſi ſimilis: ἀὴρ δὲ πετεινὰ ἤνεγκε, καὶ τὸ ὕδωρ νηκτά. ἀπεχωρίσθη δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἥτε γῆ καὶ τὸ ὕδωρ, καθὼς ἠθέλησεν ὁ νοῦς. Aër, inqt, extulit uolucres, aqua natãtes. Factaq; eſt ſeparatio ab inuicẽ terræ & aquæ, quem admodum uoluit Mens. Quem ergo Moſes dixit aridã ab aquis ſeparaſſe, iubentẽ dicentemq;, ut congregarentur aquæ in unũ locũ, & arida appareret, & qui iuſſit aquas producere genus omne animantũ, ecce fuit Mens, rerũ creatrix: quod Ana-

xagoras

xagoras, Plato conſtanter aſſeruerunt: apud Mercurium enim cæterosq́; barbaros hæc legerunt Græci. Ecce quàm diuinè conformat ſeſe Philoni Mercurius, imò tota ſibijpſi uetuſtas reſpondet. Duas Mentes inducit Philon, alterā ſupra nos, alterā noſtram, quæ ſupra nos, noſtrum dicit eſſe archetypum, nos ad ſimilitudinē eius eſſe creatos. Idq́; deducit ex libro Moſis, quam Mentem Mercurius, ipſe λόγον, Verbum appellans, quod idem eſt, ut poſtea uidebimus.

De eadem Mente ex oraculis item Chaldaicis, quod ſit creatrix, quod ſpectaculū Deorū. Cap IX.

DE hac ipſa Mente extat apud Chaldæos mirabile myſteriū, & oraculum, quod profertur à Proclo, licet ab eo non tam propriè explicatū: πολὺ γὰρ μόνος ἐκ πατρὸς ἀλκῆς δρεψάμενος νόου ἄνθος ἔχει τὸ νοεῖν πατρικὸν νοῦν ἐνδιδόναι πάσαις πηγαῖς τε καὶ ἀρχαῖς καὶ τὸ νοεῖν, ἀεί τε μένειν ἀόκνῳ στροφάλιγγι. Quæ ſunt, Solus decerpens ex uirtute paterna, Flos Mentis, poßidet ipſum intelligere, paternamq́; Mentē indere omnibus fontibus & principijs aut principatibus, & ipſum intelligere, ſeq́; manere impigra conuerſione. Hoc oraculum, licet obſcurius, qui oraculorū, myſteriorumq́; mos eſt, ſciendū, Florem Mentis uocare principem, egregiā, eximiā, præcellentē Mentē. Quemadmodū Græci & noſtri, florem, & decus, eminentißimū quemq; nuncupant, ſic præcipua, eminentißima, reginaq́; Mens, flos Mentis. Eadē hic, & ſuperius paterna Mens. Hæc ex uirtute paterna dicitur habere ſapientiā, ſenſum, ipſum intelligere. Eſt enim ſapientia patris ſui. Philo perhibet repleuiſſe eā patrem ideis æternis, originibusq́; rerū, & gignere eum ſapientißimā. Eandē hanc reginā paternamq́; Mentē, ait, accepta paterna uirtute, in cæteros diffundere ſapientiā, quos ipſe uocat fontes et principatus, aut principia, nimirum diuinos ordines Angelorum, qui & in noſtris literis Principatus appellantur, fontes quidem, quod ſciam, nunquam: Niſi fontes dictos uelis quemadmodum ἀρχαὶ, principia, principatus, capita, non origines rerum, ut malè creditur à nonnullis Platonicis, niſi quantum habuerint à Deo facultatis. Ab ipſa igitur paterna, reginaq́; Mente dicit dari Angelis (quod ſapientißimus Paulus teſtatus eſt, & Plato) ipſum intelligere, ipſum eſſe, & permanere, ſemper'que flecti ſeſe ad ipſum Deum, diuinam, ſempiternam'que eius uenuſtatem: Circunſtant animi dextra, læuáque frequentes: Nec uidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat uſque morari: Expleri nequeunt: Certatim properant illum ſine fine tueri. Hoc appellat Chaldæus ἄοκνον στροφάλιγγα, impigram conuerſionem, conuerſionem uehementem, accenſam, ardentem. Proinde dicuntur etiam Seraphim ardentes, amore flagrantes. Explicantúrque hoc oraculo, quæ prædicauit ſublimis Paulus, quòd per ipſum condita ſunt omnia uiſibilia, & inuiſibilia, omne Deorum genus, Throni, dominationes, principatus, quos etiam Chaldæus appellat πηγὰς, ἀρχάς. Mercurius aſſerit ab eo creata animalia, terram ab aqua, ut ipſe optaſſet, ſeparatam, creatum hominem ſui ſimilem, inſertas animo noſtro ſapientiæ rationes, uocari nos ab illo, adducique ad Patrem. Chaldæus autem & ſatorem mundi,

ſatorem animarum, & Angelorum, Deorumq́;. Cæteri Aegyptij Solis, aut lucis creatorem: Theologia profectò per omnia ſecula luminoſiſsima: ut qui putet hanc mundi nunc, aliquando non fuiſſe religionem, ac ſapientiam, mireturq́; Patris, ac Filij traditam terris uti nouam religionem, non ſit admiraturus, cognita diligenter, probeq́; explorata uetuſtiſsima Theologia. In cuius apud omnes gentes mirabili, ſtupẽdáq́; concordia, nemo erit modò ſolers, modò non peruicacia, aduerſorumq́; dogmatũ dura perſuaſione irroboratus, qui non miretur, Deum æternũ collaudet, fateatur, noſcatq́; parentem beneficum, qui ſe totum nobis oſtenſurus, qui uarias prius apud homines ſui, obſcuraſq́; uiſiones feciſſet: uenit ipſe, uerſatusq́; eſt aliquãdiu nobiſcũ, ut nos in æternũ cũ eo lætaremur. Eoq́; in die iudicij nulla ſupererit excuſatio. Semper enim qualicunq́; ratione cognitus eſt: uoluntasq́; eius, ut rectè uiuamus: poteſtas, quòd per eum creata ſint omnia, quòd ipſe fuerit origo noſtra, ſemper celebris ac nota fuit. De hac item Mente, audire operæpretium mirabile profundiſsimumq́; myſterium, cuius omnis noſtra poſtea Theologia, quæ melius et aptius uetuſtam Theologiã declarauit, fuit explicatio. Adducitur hoc oraculum à Platonicis. Νοήσας γὰρ πατρικὸς νόος αὐτογένεθλος, πᾶσιν ἐνέσπειρεν δεσμὸν πυριβριθῆ ἔρωτος ὄφρα τὰ πάντα μένῃ χρόνον εἰς ἀπέραντον, ἐρῶντα. Cogitãdo paterna Mens, quæ eſt per ſe generatrix, et intelligendo, omnibus inſeruit uinculũ igne graue, amoris, ut cuncta permaneant tempus in immenſum, amantia. Hæc uerè diuina, cœlitusq́; miſſa uox, primũ nominat, ſibi conſtans, Mentẽ paternam, Mentẽ Patris, cui Pater eſt. Eũ appellat per ſe Genitricẽ: quod ſcilicet cõcorditer omnis et indefeſſè clamat Philoſophia, Mentem rerũ principiũ fuiſſe, cuncta de nihilo, tantũ ex originibus illis æternis, quarũ ſimplex unitas eſt ipſamet, produxiſſe. proinde dicitur ab alijs αὐτόσοφος, per ſe ſapiẽs: αὐτοτελὴς, per ſe perfecta: πρωτόγονος, primogenita, id eſt, tũ ante omnia ab æterno generata, tum ipſa prima rerũ generatrix, origo prima, Eandẽ dicit ſola cogitatione (quod dogma noſtrũ, et Platonicorũ eſt) produxiſſe, procreaſſe, inſeruiſſe rebus uinculũ amoris, uinculũ igneũ, quo ſe cuncta amantia, inuicẽq́; adhærentia, in omne tẽpus perdurarent. Hoc uinculũ eſt primũ in animantibus miſcendorũ corporũ mira libido, ut Philoſophus Græcus, & Latinus tradit: ex quo perennis exiſtit generatio, nullo unquã tempore amore deferbente, ſeſe in cunctis animantibus fœmina, marcq́; appetentibus. Quod Ariſtoteles confitens à Deo repertum, profectò confitetur ab illo, quo Chaldæus, id eſt, Mente filia Dei, rerum inuentrice. Id enim ipſe dixit in Politicis: ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ᾽ ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ εἶδος. οὕτω προωκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου, ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν, Quod eſt, Simul autẽ et natura replet hac circuitiõe, et reditu, ut ſit ſempiterna: quãdo nõ ſecundũ numerũ, ſed ſecundũ ſpeciẽ tantũ id fieri poterat. Sic, puiſa fuit à Deo natura maris et fœminæ ad coniunctionẽ. Eadẽ hæc in libris

bris de Generatione et interitu, Cùm cuncta, inquit, corruptibilia eſſent, quoniã plurimum ab eo, quod primum eſt, aberãt, τῷ λοιπομένῳ τρόπῳ συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεὸς, ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν: reliquo, qui ſupererat, modo repleuit uniuerſum Deus, faciens generationem perennem. Hæc ille, ſcilicet ut generarent omnia mutuis amoribus, ſeſe inuicem ardenter amantia. Quod à Mente diuina factum Chaldæus prædicat, uocans id uinculum πυριβριθῆ, igne graue, inflammatũ. Eoq́; ut apud Philonem uidebis in libro de Mundo, Verbum Dei eſt δεσμὸς ἄρρηκτος, uinculum indiſſolubile totius mundi: quoniam non animantis ſolùm ſed etiam inanimis inſeruit amorem æternũ, quo ſeſe mutuo deperirent. Is amor tam mirabilis eſt in arboribus, & herbis, in elementis, aqua, igni, terra, aëre, quam in animalibus. Nec fuit aliud quod Moſes factum prodidit à Deo, Producat unumquodque iuxta genus ſuum. Idcirco & Theologus noſter, Manus tuæ fecerunt me: &, Sicut lac me coagulaſti. &, Antè & retrò formaſti me. cæteraq́; multa. quoniam ille & formas aptas inuenit, et amorem addidit ambobus. Videsq́; ut mirabiliter conſentiant qui religionem Chriſtianam pluſquam annorum duo pene milia anteceſſerint.

De eadem Mente, ex Mercurio, & Platonicis, omniq́; eius diuinitate: & quod ſit mundi creatrix, & Idea mundi, ipſeq́ mundus archethypus. Cap. X.

DVO quoq; extant alia diuina, & ſapientiſſimo cuiq; admiranda teſtimonia de Mente: alterum apud Mercurium Triſmegiſtum, alterum apud Platonicos. Primus Triſmegiſtus, eam illam Mentem Anaxagoræ et Platonis, quam teſte Ariſtotele dixit Anaxagoras ἀπαθῆ, impaſſibilem, Plato οὐδενὶ μεμιγμένον, nulli rei admiſtam, docuit Græcos, ut nomina & proprietates eas et attribuerent, in eo qui inſcribitur Aſclepius: Τὸ οὖν ἀσώματον τί ἐστι; νοῦς καὶ λόγος ἐξ ὅλου ἑαυτὸν ἐκ περιέχων ἐλεύθερον σώματος, παντὸς, ἀπλανὴς, ἀπαθὴς σώματι, καὶ ἀναφής: αὐτὸς δὲ ἐν αὑτῷ ἑστὼς, χωρητικὸς τῶν πάντων καὶ σωτήριος τῶν ὄντων. οὗ ἀκτῖνες εἰσὶ τὸ ἀγαθὸν, ἡ ἀλήθεια, τὸ ἀρχέτυπον φῶς, τὸ ἀρχέτυπον ψυχῆς. Quæ ſunt, Quid igitur eſt incorporeum? Mens, inquit, et Verbum, quæ ſeipſam ex uniuerſo ab omni corpore liberam ſuſtinet, & continet: Inerrabilis, impaſſibilis à corpore, & intangibilis: ipſa ſeipſa ſtãs, capax omnium, ſeruatrixq́; rerũ: cuius radij ſunt bonitas, ueritas, lux exẽplaris, exemplar animæ. Hæc Triſmegiſtus: quibus clariora, diuinioraq́;, ne ſi angelus quidem loqueretur, enarraret. Is ut apparet fuit fons Græcæ Philoſophiæ, inde Theologiam hauſerunt, hinc aſciuere uulgatam celebremq́; Mentem illam, rerum originem, & cauſam, cui dabant ſapientiam, inuentionemq́; omnium rerum, eam perinde, ut merita eſſet deſcribentes, prædicantesq́; inerrabilẽ, ut plena eſſet ſcientiæ, ſolertiæ, prudentiæ, cuius omnis inuentio, ut in Phædone dicit Socrates, nõ potuerit eſſe, niſi bona, ſolertiſſima. Eſt enim, inquit Triſmegiſtus, infallibilis, non poteſt falli, & decipi. Deinde nullis corporeis adiumentis ſuſtinetur, nulla corporea ui uiuit, agitatq́;

Vera theolo-gia Trimegi. philoſop.

euum, non indiget corpore, quod corruptibile eſt, ſed ab omni corpore liberá, & expedita, ſuſtinetur ſeipſa, ſua ſapientia, incredibili poteſtate naturæ ſuæ. Neq; poteſt ullum à corporibus accipere detrimentũ, ut quam corpora nequeant attingere. eſt enim intacta. Cumq; ſit huiuſcemodi natura, eſt capax omnium rerum, et conſeruatrix omnium: In ea enim uiuunt, & ſubſiſtunt omnia: ſecretum, arcanumq; uinculum, & conſeruatio eſt cunctarum rerum. Nec poteſt tuendis rebus fatigari: quoniam tam uaſta eſt, non quidem corporea mole, et uaſtitate, ſed ſapientiæ et ſolertiæ, ut omnia capiat, ubiq; adſit. Ab hac, inquit, Mente, tanquam luce immenſa, fulſere radij bonitatis & ſapientiæ, ac ueritatis omnes. Hinc emicuit quicquid rerũ ubiq; eſt, quicquid boni, quicquid ueri. Propterea fuit archetypa lux: ea nẽpe lux, quæ tanquam regina, materq;, omnia creauit. Ab ea accenſa ſunt lumina cœleſtia. Hoc uocatur à Philone Iudæo παναύγδα, dicas licet omniluminis, ingens omnis lucis regio, ſedes, ipſamet origo lucis, à qua lux omnis corporea, & incorporea manauerit. Eoq; etiam archetypum animæ, ut ſuperius omnes confitebantur. Ipſamet creauit hominem, eiq; fuit uelut archetypum, formans eum ad imaginem ſuam. Hanc ob cauſam autore Philone ſunt duo λόγοι, duæ rationes, duæ Mentes: alera ſupra nos, exemplar rationis noſtræ: altera noſtra ipſa. Ibiq; apertè Philo confeſſus eſt, credo ab his libris Triſmegiſti imbutus, Verbum archetypum, creatorem uerbi noſtri, id eſt, rationis noſtræ, mentis, animæ: Deſcripſit igitur nobis Mentem Mercurius, eam ex profundiſſima ſapientia appellans etiam λόγον, Verbum, cuius uocis plena eſt Theologia Philonis & Platonicorum, ut uidebis, deſcendens, oriensq; à priſcis ſeculis, reuelata ab ipſomet Verbo, qui ſe Mercurio, multisq; alijs priſcorum detexit. Conſtatq; hæc uerè priſcum illum Mercurium locutum: quoniam ſunt etiam à Platone, Platonicisq; omnibus uſurpata, librisq; eorum celebria. Idem Mercurius in eo qui inſcribitur ἱερὸς λόγος, loquens de creatione, exordiensq; quaſi geneſim, hæc ait: ἀρχὴ τῶν ὄντων ὁ θεὸς, ϗ ὁ νοῦς, ϗ φύσις ϗ ὕλη: Principium rerum Deus, & Mens, natura & materia. Ecce quod perhibet Laërtius Platonem dixiſſe, mundum creatum à Deo, appellaſſeq; Deum νοῦν ϗ αἴτιον, Mentem & cauſam, acceptum ex Triſmegiſto. Deus igitur & Mens idem ſunt. Hæc fuit principium omnium, quod tot alij fatebantur ſuperius. Hunc omnes una uoce hominis creatricem, Mentem, nunc mundi declarantes, conſultantes. Duo igitur principia rerũ ueteres ſtatuerunt, alterum agens Mentem, Deumq;, alterũ admittens, et patiens naturam, uel materiam. Priſcorũ Theologia, ut ubiq; uidiſti. Platonici quoq; iuxta uetuſtã hanc Theologiã dicunt, τὸ πᾶν ἐκ νοῦ ϗ ἀνάγκης ἐστὶ, τούτου πείθοντος τὴν ἀνάγκην, τῆς δὲ ἀνάγκης πρὸς τὸν νοῦν ἐπιστροφὴν, Vniuerſum ex Mente, et neceſſitate eſſe, Mente perſuadente, et cogente obedire neceſſitatẽ, neceſſitate autẽ obſequente et ad Mentem ſe conuertente, eaq; ſequente. Hæc prior Plato in Timæo, in hunc modũ loquens, paucis exceptis: Sed & quæ à neceſſitate, inquit, fuerunt, adhibere oportet. Miſta enim

mundi

mūdi huius creatio ex neceſsitatis, ac Mentis conſtitutione fuit: ſed Mēte imperante neceſsitati, ut ſibi parerent quæ fierent, haberentq́; optimè. Sic igitur neceſsitate uicta, et coacta ab Intelligentia, et imperijs Dei, hoc omne conditū eſt Obſeruandū quoq́;, perſpicaciterq́; animaduertendū quod refert Proclus, Theodorū Platonicū apud Porphyriū inueniſſe opinionē, quaſi allatā ex Perſide: δύο νόας πρὸ αὐτῆς θέντες, τὸν μὲν τῶν ὅλων τὰς ἰδέας ἔχοντα, τὸν δὲ τῶν μερικῶν: Duas mentes ante animā eos ſtatuiſſe, quarū altera contineat ideas uniuerſorū, altera particularium. Sunt enim hæc ea, quæ dixit apertius Philo eſſe δύο λόγους, duo uerba, duas rationes, alterā archetypā, alterā noſtrā. Dabant autē magnæ Menti, ut creatrici, ideas uniuerſales, quod Plato in Timæo et Mercurius in Pœmandro, et Timæus Locrenſis: minorē autem Mentē, quæ noſtra eſt, particulariū rerum dicebant tenere ideas. Hæc Theologia uenerat à barbaris. Quanquā fieri poſsit, ut duas Mentes potius ſentirent eas, quas in primo oraculo demonſtrauimus. Omnia, inquit, perfecit pater, et tradidit Menti ſecundæ, quā uocant primā omne hominū genus. Longè autē clarius, & uerbis plenioribus, aureaq́; prorſus, et cœleſti oratione locutus eſt in ſermone tertio ad Aſclepiū Mercurius de hac Mente: uidebis clarā Theologiæ Grecæ, et omniū Platonicorum originem. Profertur etiam à Diuo Cyrillo: Οὐ γὰρ ἐφικτόν ἐστιν εἰς ἀμυήτους τοιαῦτα μυστήρια προΐεσθαι, ἀλλὰ τῷ νοῒ ἀκούσατε. ἓν μόνον ἦν φῶς νοερὸν πρὸ φωτὸς νοεροῦ. καὶ ἔστιν ἀεὶ νοῦς φωτεινός. καὶ οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ ἡ τούτου ἑνότης, ἀεὶ ἐν ἑαυτῷ ὢν, ἀεὶ τῷ ἑαυτοῦ νοῒ καὶ φωτὶ, καὶ πνεύματι πάντα περιέχει. ἐκτὸς τούτου οὐ θεὸς, οὐκ ἄγγελος, οὐ δαίμων, οὐκ οὐσία τις ἄλλη. πάντων γάρ ἐστι κύριος, καὶ πατὴρ, καὶ θεὸς, καὶ πηγὴ, καὶ ζωὴ, καὶ δύναμις, καὶ φῶς, καὶ νοῦς, καὶ πνεῦμα, καὶ πάντα ἐν αὐτῷ, καὶ ὑπ' αὐτόν ἐστιν. Quæ ſunt, Neq́; enim fieri poteſt, ut eiuſmodi myſteria tradas apud profanos, necdū initiatos. ſed animo audite, Vnū ſolū erat lumē mētale, ante lumen mētale: et eſt ſemper Mens illuminata, aut luminaris: & nihil aliud erat, quā iſtius unitas, ſemper in ſe ipſo exiſtēs, ſemper ſua mente, et lumine, et ſpiritu omnia cōtinet. Poſt pauca addit Mercurius: Extra hūc, nō Deus, nō Angelus, nō Dæmō, nō ſubſtantia, nulla alia. Omniū enim eſt dominus, et Pater, et Deus, et fons, et uita, et poteſtas, et lumē, et Mens, et ſpiritus, & omnia in ipſo, et ſub ipſum ſunt. In his Triſmegiſti uerbis cernitur unde Plato myſteria ſua potarit. Vt autē Plato in Epiſtola de myſterijs iiſdē locuturus præfatus eſt, ſe per ænigma loqui uelle, ne uenirēt ad manus imperitorū quæ ſcribit, et non intellecta contemnerent: eadē præfatione uſus eſt Triſmegiſtus, & Orpheus ſimiliter. Dicam queis fas eſt, claudatur porta profanis. Primumq́; apud Triſmegiſtum ſunt hæc nomina paterna, ut etiam apud reliquos omnes Theologos, Vnum lumen mentale, ante lumē mentale. Sicut igitur Chaldæus duas Mentes docuit, quarum ſuperior et prior genuiſſet ſecundam: ſic Mercurius duo lumina mentalia, duas Mentes luminoſas, Mentes luminis plenas. Prima eſt ipſa Vnitas. Iam enim ſæpe uidimus, & uidebimus, Vnum dici ipſum æternum genitorem. Hoc unum & lumen eſt, & non eſt lumen corporeum,

verba mercurii a D. Cyrillo allata. Omni sapientia plena

ſed

ſed lumen mentale, lux alterius generis, quàm quæ cernitur corporeis oculis. Eſt autem hoc mentale lumen ſupra, uel ante aliud lumen mentale. Duæ luces, altera prior, altera ſecunda, uel poſterior. Fuit ſemper hoc lumen, ſiue primum, ſiue ſecundũ. Et nihil aliud fuit utrunq; lumen quàm una coniunctio, una aſſociatio. Nec aliud fuit ab æterno, quàm luminis huius coniunctio, & unitas, ſummaq; unio. Ante omnia ſecula fuit ſemper in ſe ipſo. Creato autem mundo, continet omnia nõ manibus, ſed diuinitate mentis ſuæ, & ſpiritu, ſiue ſapientia ſua. Præter hunc primum, & ſecundum non fuit aliud ab æterno, nõ Deus ullus, aut Angelus, non qui ſecundum locum obtinens dæmones, non ſubſtantia. Quæ neq; fuerunt ab æterno, neq; dici poſſunt eſſe, quibus non ſit uerũ eſſe. Eſt Deus ipſe & hæc ſunt nomina eius. Item alijs locis de eadem locutus eſt Triſmegiſtus, in Pœmandro, ubi uiſionem qualem uidit in rubo Moſes expoſuiſſet, emiſſamq; uocem, cuiuſmodi item audiuit Moſes, & ut apud Moſem ille idem dixit, Ego ſum Deus patrum tuorum, ego ſum, qui ſum: ſic apud Triſmegiſtum, ſeipſum declarans dixit: Ἐγὼ μὲν φησὶν εἰμὶ ποιμάνδρης ὁ τῆς αὐθεντίας νοῦς. *Paulò pòſt.* Τὸ φῶς ἐκεῖνο ἔφη ἐγὼ νοῦς ὁ σὸς θεὸς πρὸ φύσεως ὑγρᾶς τῆς ἐκ σκότους φανείσης. *Ego, inquit, ſum Pœmander, id eſt, Paſtor humani generis. Id enim uidetur deſignare, Mens autoritatis. Illud lumen, inquit, ſum ego Mens. Deus Tuus, qui eram ante humentem naturam, quæ ex tenebris apparuit. Hæc grandia ſublimiáque effatur Triſmegiſtus myſteria. Primũ cùm Mens, ſe Mentẽ autoritatis appellat. Autoritatem enim dixit patrem, qui primus eſt, & ante omnes, maior etiam ipſa Mente, quatenus genuit eam, deditq; ei poteſtatem: ſed non maior, quoniam æqualem ſibiq; coæternam genuit. Ipſe igitur eſt autoritas, primatus, principium, caput, primum eſſe, natura bonitatis. Huius eſt Mens, ut dixit Chaldæus, toties appellans eam* πατρικὸν νόον, *Mentem paternam: in noſtra Theologia, Sapientia Patris. Deum quoq; ſeipſam prædicat eadem Mens, ſicut apud Moſen. Etiam ſe ante humidã naturam gloriatur extitiſſe. Hîc ſublime, mirabile myſterium Eſt enim humida natura, quod apud antiquos Chaos, à fuſione, humiditate, terra, aqua, commiſta, hyle, id eſt, literis inuerſis* ἰλὺς, *limus, humus. Eſt terra inanis & uacua, uel* ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, *inuiſibilis, & incompoſita. Ante hanc, quæ fuit rerum primordium, initium, embryon, ſemen, fundamentum, inchoatio totius mundi ex terra & aqua, gloriatur Mens ſe fuiſſe. Ergo hæc illa eſt, quam Solomon appellans Sapientiam, inducit eam loquentem, ſicut loquitur apud Triſmegiſtum: Dominus poſſedit me in initio uiarũ ſuarũ, antequã æthera firmaret ſurſum, & libraret fontes aquarũ, cæteraq; de creatione. Apud Solomonẽ prædicat ſe poſſeſſam à Domino: apud Triſmegiſtũ, prædicat ſe eſſe Mentẽ autoritatis: apud Chaldæũ, Mens patria: apud noſtros, Sapientia Patris. De quo igitur Moſes, cùm rerũ deſcriptionẽ inchoans dicit, In principio creauit Deus cœlũ & terram: &, Qui ferebatur ſuper aquas: &,*

Qui

Qui præcepit luci, ut emergeret: innuit iſtam Mentem, quæ fuit antea quàm fieret cœlum, & terra, ante humidam materiam, & inchoamentum, primordiumq́; totius mundi. Sic item in eo quem uocat ὑμνῳδίαν, hymnum, cantum, gratiarum actionem, uerſus erga creatorem ſuum loquitur: Σὺ ὁ πατὴρ, σὺ ὁ κύριος, σὺ ὁ νοῦς: Tu es pater, tu Dominus, tu Mens. Cuncti igitur Mentem nuncupantes, creationē ſentiebant: partaq́; omnia eius ſapientia monſtrabant. Eoq́; eſt oraculū apud Platonicos ex antiqua Theologia, νοῦ μὲν γὰρ μίμημα πέλει τόδε πᾶν: Hoc uniuerſum, inquit, eſt Mentis imitatio. Eſt, inquit, uniuerſum, à Mente depromptū, formatū à Mente, uelut opifice. Mirabile uerò argumentū et indicium, Mercurium, Aegyptiosq́; de Mente Verboq́; Dei conditore mundi, hæc myſteria prodidiſſe, ex Plutarcho, in eo, quem inſcripſit de Iſide, & Oſiride, ſiue de Theologia Aegyptiorum. Ait enim in eorum arcanis fuiſſe fabulam (mos enim priſcæ Theologiæ fuit, fabulis inuoluere ueritatē) ὅτι καθ' ἑαυτὸν ὁ τοῦ θεοῦ νοῦς καὶ λόγος, ἐν τῷ ἀοράτῳ καὶ ἀφανεῖ βεβηκὼς εἰς γένεσιν ὑπὸ κινήσεως προῆλθεν, Quòd Mens et Verbum Dei, cùm eſſet per ſe in inuiſibili, & in abdito, proceſſit mota ad creationem, uel mouit ſe ad creandū. Agnoſcis omnes ex uno fonte per omnē mundū ſparſos ueritatis riuos? Si ſcire cupis, quis fecit eam, quæ dicitur Geneſis, quam ſcripſit Moſes (Deus autem fecit) qua continetur generatio cœli, & terræ, cœleſtium, ac terreſtrium, autoribus Aegyptijs, fuit Mens, fuit Verbum Dei, inuiſibile, regnans in arcanis diuinitatis ſuæ. Manebat in ſecreta, inſcrutabili diuinitatis ſuæ caligine: &, quod ait magnus Theologus noſter, Erat apud Deum coniunctiſſimus illi, in ſinu eius. Proceſſit ad creandum, ad generandum. Ergo is eſt, de quo Moſes, In principio creauit Deus cœlum & terram. Hæc eſt Geneſis facta teſtibus Aegyptijs, à Verbo, à Mente diuina. Quæ ſicut Græcè dicta νοῦς, Mens, λόγος ratio: ſic Hebraicè, ſpiritus, ſapere ipſum, ipſa ſapientia, uita. Ex his fontibus arbitror manant, quæ tam præclara Philo de Verbo Dei eodem & Mente canit, uocans eam ſimiliter ἀόρατον θεοῦ λόγον, inuiſibile Dei uerbum, opifex mundi: & ut ait Pindarus, ἀριστοτέχναν, optimum artificem: Italicus autem poëta, magiſtrum æternum. Is eſt Verbum Dei, Mens, ſapientia inuiſibilis, arcana, abdita, poſtea quaſi facta uiſibilis, cuius myſteria ſupremo tempore, ipſa propius ad nos accedente, claruerunt. De hoc ipſo Aegyptiæ Theologiæ princeps, quæ cæteri ſacerdotes forte ſuper his, quæ retulit Plutarchus, reſpiciebant, in Pœmandro locutus eſt: ὁ δὲ ἐκ νοὸς φωτεινὸς λόγος υἱὸς θεοῦ: Ex Mente uerò radians Verbum Filius Dei.

Plutarchus ponit creationem rerum a mente siue Verbo dei factam

De Mente ex oraculo quoque Chaldæorum, & Porphyrio, et Proclo: & quod ſit à Patre, quòd creatrix mundi: & quòd ſit ea quæ dicitur ultramundana Mens. Cap. XI.

DEclaratur etiam à Philoſophis Græcis, crediturq́; oraculū illud Chaldæorum, de Patre, & Filio fuiſſe locutum, quod primo loco prolatum eſt: è quibus eſt Pſellus. Dicebat Chaldæus, Omnia perfecit Pater, & Menti, ſiue Intelligentiæ tradidit ſecundæ, quam uocat primam, omne humanum genus. Pſellus autem Philoſophus:

phus: τὴν πᾶσαν κτίσιν δημιουργήσας ὁ τῆς τριάδος πρῶτος πατὴρ, παραδέδωκε ταύτην τῷ νῷ, ὅν τινα νοῦν τὸ ξύμπαν γένος τῶν ἀνθρώπων, ἀγνοοῦντες τὴν πατρικὴν ὑπεροχὴν, θεὸν πρῶτον καλοῦσι, πλὴν τὸ παρ' ἡμῖν δόγμα ἐναντίως ἔχει, ὡς αὐτὸς ὁ πρῶτος νοῦς, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου πατρὸς τὴν κτίσιν πᾶσαν ἐδημιούργησεν. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ λέγεται παρὰ τῇ μωσαϊκῇ βίβλῳ πρὸς τὸν υἱὸν, τὴν ἰδέαν τῆς παραγωγῆς τῶν κτισμάτων, ὁ δὲ υἱὸς αὐτουργὸς τοῦ ποιήματος γίνεται. Hoc eſt, Vniuerſam rerũ conditionẽ molitus primũ in trinitate Pater, tradidit Menti, quam Mentẽ, omne humanũ genus, ignorantes paternã excellentiã, Deũ primũ uocant. Verũ noſtrũ dogma in contrariũ habet: quoniam ipſa prima Mens, Filius magni Patris, omnẽ molitionem perfecit. Nam Pater in libro Moſaico, dictat Filio ideam productionis rerum: Filius autẽ ipſe per ſe operatur. Hæc Pſellus. Sed aduertat Pſellus hoc oraculũ nõ aduerſari dogmati noſtro, ſed undequaq; congruere, ſi recte quis intelligat & enodet. Confitemur enim ipſi Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, & Filium, per quem omnia facta ſunt. Hoc dogma Chaldaicũ ſentit, omnium autorem Patrem, primum fuiſſe, Filiũ autem ſecundum, iuſſum à Patre creare, aut qui uolente Patre, & qui eum omnipotentem genuiſſet, creauerit. Vtriuſq; creatio eſt, ſed Patris primum qui primus eſt. Idq; etiã eſt, quod prodidit Pſellus, Patrẽ dictare, proponere Filio ideã creationis, Filiũ autem operari. Primus ergo Pater fecit, in quo primo fuit idea et uoluntas, & fœcunditas creationis: Filius autem creauit, quia non fecit, niſi quod Pater uoluiſſet, fœcunditatem, totamq; in idea & fœcunditate paterna molitionem accepiſſet. Eſtq; creatio, prima mundi inuentio, quæ cùm in Patre primo fuiſſet placita, & cõcepta, decreta, & deſignata, etiam in Filio fuit, Patre donante: qui dedit ei poteſtatem in cœlo, & in terra, glorificauitq; Filium ſuum, gloria quam habuit, priuſquã mundus fieret. Hoc ſentit Chaldæus. Hæc ipſa item Mens eſt à Platonicis appellata ὁ ἐπέκεινα νοῦς, Mens ultramundana, ante omnia, & quod diuus, πρωτότοκος πάσης κτίσεως. de qua Porphyrius in Propoſitionibus: περὶ τοῦ ἐπέκεινα νοῦ κατὰ μὲν νόησιν πολλὰ λέγονται, θεωρεῖται δὲ ἀνοησίᾳ κρείττονι νοήσεως ὡς περὶ τοῦ καθεύδοντος. διὰ μὲν ἐγρηγορόσεως πολλὰ λέγεται, διὰ δὲ τοῦ καθεύδειν, ἡ γνῶσις καὶ ἡ κατάληψις. τῷ γὰρ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον γιγνώσκεται ὅτι πᾶσα γνῶσις τοῦ γνωστοῦ ὁμοίωσις: De Mente, inquit, ultramundana, aut ſuperna, ſecundũ intellectionem multa dicuntur. Cognoſcitur aũt & conſideratur ignorantia, quæ eſt omni cognitione melior. Sicut de dormiente Nam per uigiliã multa dicuntur: per dormitionem uero fit notio & apprehenſio Simili enĩ ſimile noſcitur: quia omnis notio, rei notæ eſt ſimilitudo. His innuit Porphyrius, quæ ſæpe noſter Dionyſius de negationibus in Theologia, Meliorem ſæpe ignorantiam in altiſſimis rebus quàm ſcientiam, negationẽ quàm affirmationem. Sacrum item ſilentium, quo colitur ineffabilis diuinitas. Tuncq; rectè Theologiam explicamus, cùm dicimus Deũ inſcrutabilem, inueſtigabilẽ, incomprehenſibilẽ, ineffabilẽ.

Hoc

Hoc à Porphyrio dicitur ἀνοησία, omni notione melior inſcitia. Dixit itẽ Porphyrius per affirmationem multa de ea prædicari, ut quod ſit omnipotens creator, opifex omniũ. Sed eſſe rurſum negationẽ (quæ ſi in animo ſit, dicitur ἀνοησία) omni affirmatione meliorẽ. Pulcherrimumq́; adhibet exemplum: Qui uigilant, de eo qui dormiat, multa diſſerere poſſe, multa ſuper eo fabulari. ſed notionẽ uerã dormitiõis & quid ſomnus tandẽ ſit, quidue dormire, tunc fore perſpicuũ, ſi tu qui dormieris aliquando, didiceris, quid ipſum dormire ſit: Sicq; melius ſciri ſomnũ p aliũ ſomnũ, quàm per uigiliã, quia ſimile ſimili perſpiciatur. Sic de altiſsima & ultramundana Intelligentia, multa prædicari per notionẽ & ſcientiã, eſſe aũt inſcitiã quandã ſomni ſimilẽ, melius & dignius tacentẽ, tacendoq́; intelligentẽ, quàm ſi loqueretur, & affirmaret. Quia ſupermundana Mens illa, mentes & ſenſus excedit omnes. His igitur Porphyrij documentis, declaratur æternæ Mentis, ac cæterarũ diſcrimen. Sæpe enim & apud Mercuriũ, & alios Philoſophos, de mente noſtra, & mente in cõmune fit ſermo: ſed ſeparat ubiq; ipſa ratio, principẽ Mentem, genitricemq́; aliarum, ab omni alia. Hæc princeps præcipuè dicitur, ὁ ἐπέκεινα νοῦς. De hac eundẽ Porphyriũ ſiue Procliũ par eſt locutum eodẽ libro, cùm ait: Omnis proceſſus eſt ab eò, ad quem naturalis fit conuerſio. Poſtea, quoniã à Mente, ut à principio, & origine cuncta naſcuntur, infert: ἐκ δὴ τούτων φανερὸν ὅτι καὶ ὀρεκτὸν πᾶσι νοῦς, καὶ πρόεισι πάντα ἀπὸ νοῦ, καὶ πᾶς ὁ κόσμος ἀπὸ νοῦ ἔχει, κἂν ἀΐδιος ἦ, καὶ διὸ οὐ πρόεισιν ἀπὸ νοῦ διότι ἀΐδιος. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπέστραπται διότι ἀεὶ τέτακται. ἀλλὰ καὶ πρόεισιν ἀεὶ, καὶ ἀΐδιος κατ' οὐσίαν, καὶ ἐπέστραπται ἀεὶ ἄλυτος κατὰ τάξιν: Ex his, inquit, manifeſtũ eſt, ꝙ ab omnibus deſideratur Mens, et omnia procedũt à Mente, & omnis ornatus eſt à Mente, etiã ſi ſit æternus. Neq; propterea non procedit à Mente, quoniã ſit ſempiternus. Neq; enim ob id non conuertitur, ac reflectitur, quoniam ſemper gubernetur, & ordinetur. Sed & procedit ſemper ſempiternus, ſecundũ ſubſtantiã: & conuertitur ſemper etiam indiſſolubilis ſecundũ ſubſtantiã. Hæc ille ſine dubio de Mente ſiue Sapientia ultramundana. Nec moror nunc, quæ de ſempiternis ordinibus diſputat: ſuis hæc locis perpendentur. Diuinæ quoq; naturã Mentis huius, ac poteſtatem explicuit, & aſsignauit Proclus in Theologia Platonica, ut ſecundo quoq; libro demonſtrabitur: de qua ſic loquitur: οἱ δὲ αὖ καὶ τὰ τῶν ψυχῶν πλήθη παράγουσι παρ' ἄλλης πρεσβυτέρας ἀρχῆς, καὶ νοῦν ἡγεμόνα τῶν ὅλων ὑποτίθενται, τέλος μὲν τὸ ἄριστον εἶναι φασί, τὴν πρὸς τὸν νοῦν τῆς ψυχῆς ἕνωσιν: Qui uero, inquit, multitudinẽ animarũ producunt ab alio uetuſtiore principio, Mentemq́; principẽ omniũ decernũt, finem optimum eſſe dicunt, animæ cum Mente coniunctionẽ. Hæc Proclus, referens placita quorundam aliorum Platonicorum. Quibus nihil uenerabilius, nihil cœleſtius. Mentem eſſe fontem, originem animarum, principiumq́; maius, eamq́; eſſe omnium principem, & imperatorem, ut eſt in epiſtola, & in Philebo. Eum autem eſſe finem optimum, ut uniatur copuleturq; anima cum principe Mente. Hæc enim

etiam

etiam noſtra Theologia eſt, neceſſe eſt, ut ſociemur, unumq́; efficiamur cum illo, ſi beati uolumus eſſe. Pergit etiam Proclus, hæc ipſa melius de tribus principijs, quid Platonica ſentiat Theologia, declarans: σωμάτων μὲν, ὥσπερ εἴρηται, καὶ ψυχῶν πατέρα τὸν νοῦν ἀποφαίνει καὶ αἴτιον, καὶ περὶ ἐκεῖνον πάντα, καὶ εἶναι, καὶ ἐνεργεῖν ὅσα τὴν ζωὴν ἐν διεξόδοις καὶ ἀνελίξεσι κέκτηται. Corporum, inquit, quemadmodum dictum eſt, & animorum patrem & cauſam Mentem pronunciat Theologia Platonis: circaq́; illã eſſe omnia, & operari, quæ uitam in proceßibus & explicationibus poßideant. Sic ille. Aduerte igitur, quæ de Mente nunc ſentire dicit Theologiam Platonicam Proclus. Innuit enim Epiſtolam ad Dionyſium de tribus regibus, Mentemq́; ſecundum eſſe ex illis imperatoribus, principijsq́; tribus, circa quam omnia eſſe Plato fatetur. Sicq́; eſt Filia ſummi Boni: quoniam ſummum Bonum eſt primus rex. & is primus rex & pater cauſæ, & principis in Epiſtola. Cauſa autem & princeps eſt Mens.

Quod Mens ſit Deus opifexq́; mundi: & quod ueteres Græciæ Philoſophi id agnouerint: & de Ideis. Cap. XII.

QVòd Plato in Philebo dixit, non ſolum Anaxagoram, ſed maiores fermè omnes, præcipuè prudentiores, dediſſe Menti principatum, inuentionemq́; rerũ, eamq́; Deum, & cauſam declaraſſe, non modo tam multa ſuperius teſtantur, ſed etiam hi, quos autor eſt Plutarchus in Philoſophia nobiles extitiſſe. Ac primum de Anaxagora. Is inquit corpora à principio conſtitiſſe: νοῦς δὲ θεοῦ αὐτὰ διεκόσμησε, καὶ τὰς γενέσεις τῶν ὅλων ἐποίησε: Mentem autem diuinã hæc exornaſſe, omniumq́; ſatus naturasq́; feciſſe. Quod ergo ſenſit Anaxagoras, à priore Thalete traditũ fuerat. Thales, inquit, ſentit νοῦν τοῦ κόσμου θεόν: Mentem ſiue Intelligentiam Mundi, Deum. Pythagoras item hanc intelligentiam, ſeu Mentem diuinißimam agnouit, eodem autore, ut Deum quidem appellaret Monada, id eſt, Vnitatem: & τὸ ἀγαθὸν, ipſum Bonum, quæ ſit natura unitatis. Quod à Mercurio prius proditum. Siquidem Triſmegiſtus in eo qui inſcribitur Crater (quod nomen, & rem imitatus eſt in Timæo Plato) dixit: ἡ μονὰς πάντων οὖσα ἀρχὴ καὶ ῥίζα· καὶ ἀρχὴ οὖσα, αὐτὴ δ' ἀρχῆς οὐδὲν, οὖσα μονὰς οὖν ἀρχὴ καὶ πάντα ἀριθμὸν ἐμπεριέχει, ὑπὸ μηδενὸς ἐμπεριεχομένη· καὶ πάντα ἀριθμὸν γεννᾷ, ὑπὸ μηδενὸς γεννωμένη ἑτέρου ἀριθμοῦ. Vnitas, inquit, omnium eſt principium, & radix. Cumq́; ſit principium (Nam ſine principio nihil fit) omnem numerum continet, à nullo contenta: & omnem numerum gignit, à nullo alio numero genita. Hanc igitur, quam docuit Pythagoram Triſmegiſtus Theologus Aegyptius, longeq́; Græcis antiquior, Monada, ſiue Vnitatem, idem Pythagoras dicebat αὐτὸς ὁ νοῦς, quod ſit ipſa Mens. Democritus etiam, qui plurimum aliàs delyrauit, νοῦν τὸν θεὸν ἐμπυροειδῆ τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν: Mentem ipſum Deum, igneam mundi animam dicens Democritus, igneam mundi animam Deum, habuit à Chaldæis, qui Deum priores ignem dixerant in ſententijs Zoroaſtreorum:

ſtreorum: εἰσὶ πάντα πυρὸς ἑνὸς ἐγγεγαῶτα: Sunt ab igne uno omnia nata. Ignem inuiſibilem, noſtræ quoq; literæ Deum uocant. Ab eo ſic nata cuncta Chaldæi, ſic ut Democritus, quòd ſit anima mundi. Socratem & Platonem Plutarchus ait ſimiliter atq; Triſmegiſtum ſenſiſſe: τὸ ἓν τὸ μονοφυὲς, καὶ αὐτοφυὲς, τὸ μονοειδὲς, τὸ ὄντως ἀγαθὸν πάντα ἢ ταῦτα τῶν ὀνομάτων, εἰς τὸν νοῦν σπεύδει. νοῦς οὖν ὁ θεός. χωριστὸν εἶδος. τουτέστι τὸ ἀμιγὲς πάσης ὕλης, μηδενὶ ἐν τῷ παθητῷ συμπεπλεγμένον: Ipſum Vnũ ſingularis naturæ, per ſe natum, ſingulare, uerum bonum eſſe Deum: hæcq; nomina ſpectare ad ipſam Mentem. Mens igitur Deus, forma ſeparata: hoc eſt, nulla materia contaminata & concreta, nulli rei paßibili admiſta. Ecce quod Anaxagoras ſuperius, & quod de eo prodidit Ariſtoteles. Stoici quoque qui mundum & ſtellas Deos, ſicut Ariſtoteles & Plato, putarent, tamen τὸν ἀνωτάτω πάντων νοῦν ἐν αἰθέρι, Altißimum ac ſupremum omnium Deorum, ipſam dixere Mentem. Hinc apparet, quid ſenſerint, quicunq; aſtris aut mundo dederunt diuinitatem, non illam ſcilicet ineffabilem, ſupremam, principem, inuentricem omnium ſed diuinũ quiddam, factumq; ab ipſo Deo. Ideas quoq; Plutarchus perhibet Socratem & Platonem ſenſiſſe, ἐν τοῖς νοήμασι καὶ ἐν ταῖς φαντασίαις τοῦ θεοῦ, τουτέστι τοῦ νοῦ ὑφεστώσας. In cogitationibus ſenſiſq; Dei, hoc eſt, Mentis ſubſiſtentes. Sic Deus eſt Mens, creatrix mundi, cuius ideam in ſe cõtineret. Is locus & hæc declaratio Plutarchi admirabilis & obſeruanda, ut ſcias et quid de ideis ſenſerit Plato, & quo in loco habere deceat ideas. Sunt uidelicet, ſicut rectè & ſapienter definiuit Dionyſius, προορίσματα καὶ θελήματα θεοῦ, prædefinitiones et uoluntates Dei. Idq; etiam perhibet Pſellus priores Chaldæos ſenſiße: cuius teſtimonio recognoſces ea quæ ſuperiores attulerant, Chaldæorũ eſſe, ſicut itẽ erãt Triſmegiſti. μίαν ἀρχὴν τῶν πάντων δοξάζουσιν, καὶ ἓν αὐτὴν καὶ ἀγαθὸν ἀποϋμνοῦσι ἰδέας δὲ νομίζουσιν, νῦν μὲν τὰς τοῦ πατρὸς ἐννοίας, νῦν δὲ τοὺς καθόλου λόγους, φυσικοὺς καὶ ψυχικοὺς, καὶ νοητοὺς, νῦν δὲ τὰς ἐξῃρημένας τῶν ὄντων ὑπάρξεις. Vnum ait, principium omnium opinantur Chaldæi, ipſum Vnitatem & Bonum laudando uocantes. Ideas ſentiunt, modò patris cogitationes, modò rationes uniuerſales naturæ, mentis, animæ, modò ſeparatas à rebus ſubſiſtentias Dico igitur ex ſententia Plutarchi, et Dionyſij, prioris quidem opinionem Platonis fuiſſe, Ideas eſſe primum illud Chaldæorum, patris, id eſt opificis mundani ſenſa & meditata: poſterioris, Ideas eſſe ipſas Dei uoluntates. Si addideris ſecundũ ſignificatũ, ut ſint rationes naturales & uniuerſales in natura et in mentibus & animis, rectũ erit, & idẽ fermè atq; primũ. Vltimas autẽ ideas ſicut Plato & Ariſtoteles et Dionyſius reiecerũt, delectũ in Chaldaicis dogmatis habẽtes, ſic prorſus reijciendus cuiq;, perſpicuũ. Ergo pro errore & fabula cõmentoq; habendũ dogma quorundã Platonicorũ, τὰ νοητὰ, id eſt, ideas quæ Plato in mẽte opificis ſtatuit, eſſe quandã diuiniſſimam, primãq; Deorũ gentẽ, ceu primã Angelorum

lorum Hierarchiam. Item unitates rerum, & Ideas ſeparatas, fontes & origines. Commentum non à ueritate modò, ſed etiam Platonis animo alienum, uel Plutarchi ad rationis claritatem teſtimonio accedente. Item ex Plutarcho obſeruari operæprecium eſt, & ſcitu digniſsimum, idem eſſe diuinam Mentem atque ipſas Ideas, quod Philo, & Plotinus docuerunt: Sapientiamq́; eius eſſe Idearum cunctarum naturam ac ſubſtantiam: idemq́; totam Idearum ſeriem, atq; ipſam immenſam Dei ſapientiam. Obſeruandum item hanc Mentem eò fuiſſe cunctis Philoſophis creatorem, quòd ei tribuerent Ideas rerum origines. Ex quibus claret eos ſenſiſſe, locutosq́; eſſe, quæ à barbaris didiciſſent. Priores Barbari Chaldæi, Aegyptij, & quos priore loco ſtatuere fas erat, Hebræi, hanc Mentem rerum creatricē prædicauerant, anteponentes ei quendam alium genitorem ſuum. Cuius rei pro Chaldæis teſtis eſt cum Sibyllis ſecta Zoroaſtreorum & Magorū: pro Aegyptijs Triſmegiſtus: pro Hebræis ad alios multos, Philo: pro Græcis maxime Plato, omnisq́; Platonicorum familia: prior autem Orpheus. Apud quos uno ore, patrem iſtius æternæ, omnipotentis, omniaq́; creantis Mentis inuenies. Quod partim oſtendi, partim oſtendam.

Ex Proclo, & Porphyrio de Mente, & eam accedente Genitore. Cap. XIII.

DE hac item Mente, non ſolùm rerum opifice, ſed etiam ſecundo principio, habente ante ſe priorem, multa loquuntur alis concorditer Platonici, per manus inuicem tradentes Theologiam. Nam Proclus in præmonſtrato libro, ubi de Theologia Platonis, quæ traditur in Parmenide, multa dubitat, hæc dicit: ἀλλ' οἱ μὲν παλαιοὶ, καὶ τῆς πλωτίνου φιλοσοφίας μετέχοντες τὴν νοερὰν φύσιν ἐνταῦθα περιφυκέναι λέγουσιν. ἀπὸ τῆς ὑπερουσίου τῶν ὄντων ἀρχῆς ὑφισταμένην, καὶ πάνθ' ὅσα διὰ ταύτης συμπεράσματα προτείνεται, τῇ τοῦ νοῦ μιᾷ καὶ παντελεῖ δυνάμει συναρμόζειν ἐπιχειροῦσι. Seducteres, inquit, et qui Plotini Philoſophia ſunt initiati, naturam intelligibilem in Parmenide dicūt ab uno ſuperſubſtantiali rerum principio ſubſiſtentem, & omnes, quæ per hāc præponuntur concluſiones, Mentis uni, atq; perfectiſsimæ poteſtati coniungere nituntur. Ecce Proclus teſtatur Philoſophiam Plotini id maxime ſtuduiſſe, ut oſtenderet naturam intelligibilem, & inuiſibiles ſubſtantias, Angelorumqúe choros ab uno ſubſtantiali procedere principio: Quod autem ſit principium tantum ac tale, paulo pòſt docet: Mens uidelicet, ad cuius ineffabilem poteſtatem, omnes, quæ ſunt in Parmenide Platonis, & de quibus tam multa cuncti diſſerunt, concluſiones, conentur reuocare: ut quicquid ibi locutus ſit Plato, pertineat ad Mentem, ordinesq́ue intelligibiles, à ſuperſubſtantiali principio Mente naſcentes. Hocq́; eſt quod in noſtra Theologia, per eum creata uiſibilia, & inuiſibilia, ſiue thronos, ſiue poteſtates, ſiue uirtutes, ſiue dominationes: Hæc à Platonicis dicitur νοερὰ φύσις, & dicitur nata à ſuperſubſtantiali principio, ab ineffabili, & omnipotenti

Mentis

Mentis autoritate. Perhibet idem Proclus, apud uetuſtiores Platonicos (ut eorum diuinitatem agnoſcas) καὶ παρ' αὐτοῖς εἴωθε θρυλλεῖσθαι, τὸ μὲν πρῶτον ἕν τι θεμένοις, τὸν δὲ νοῦν ἓν πολλά, τὴν δὲ ψυχὴν ἓν καὶ πολλά: Apud eos iactari ſolere, primatum omnium rerũ Vnitatem, ipſam autem Mentem unum multa: anima uerò Vnum & multa. Sunt igitur hæc nomina ſymbolica, & mathematica, quibus ſignificabant res diuiniores, Tria numina, & qui in Epiſtola ſunt tres reges, nominibus mathematicis deſignantes. Primus eſt unitas pater, qui eſt ante omnia, eoq́; eſt Vnitas, & principium. Mens autem naſcens ab illo, eſt Vnum multa: Vnum quia retinet naturã paternam: Multa, quia facit ſecundũ numerum. Eſt enim ſecunda. Ab ea incipit numerus. Tertio loco eſt tertius rex, aut tertiò, uocatus Vnum & multa, addita copula, ut magis eum à primo diſtare, ſecundum numerum, deſignarent: Quia ſecundo loco. Copula quidem uerum non ſignificaret in eo, quia faceret tertium, aut numerum. Separatis autẽ duobus, uniũ ab utraq; parte eſt. Tertius eſt unum, & multa: Quia tum procedit à primo, eoq́; retinet naturã eius & nomen: tum tertio loco exiſtens eſt, et multã: quia ſi tria ſepares, ab altera parte remanet unitas, ab altera multitudo, nempe duo. Sed relinquãuis nomina nimiũ mathematica. Illud perſpicuũ eſt, ſecundo loco Mentẽ eos ſtatuiſſe, poſt patrẽ ſuũ, idq́; uetuſtiores Platonicos tradidiſſe. Proclusq́; adducit ex Porphyrio ἐν τῇ πατριαρχῶν πραγματείᾳ, τὸν νοῦν εἶναι μὲν αἰώνιον ἐν πολλοῖς καὶ καλοῖς ἀποδείκνυσι λόγοις, ἔχειν δὲ ὅμως γ' ἐν ἑαυτῷ καὶ προαιώνιον τὸν νοῦν, τῷ γ' ἑνὶ συνάπτειν. ἐκεῖνο μὲν ἦν ἐπέκεινα παντός. τὸ δὲ αἰώνιον δευτέραν ἔχειν, μᾶλλον δὲ τρίτην ἐκείνου τάξιν, δεῖ γὰρ οἶμαι τοῦ προαιωνίου καὶ αἰωνίου τὸν αἰῶνα μέσον ἱδρῦσθαι: Porphirius, inquit, in libro quo agit de Patriarchis, id eſt, primis rerum autoribus, Mentem eſſe æternã, multis ac præclaris probat rationibus: habere tamen in ſe quod ſit Menti præternum (ut ſic uertamus uerbũ) Vnitati connectere. Illud quidẽ erat ultra omne æuũ: æternum autem ſecundum habere, imò uerò tertiũ ordinem ab illo. Oportet enim, ut reor, præterni, et æterni mediam ipſam collocare æternitatem. Tum addit Proclus (ſed de hoc, ſermo nobis ne ſit) τοσόνδε δὲ ὅμως ἐκ τῶν εἰρημένων λάβωμεν, ὅτι καὶ ὁ νοῦς ἔχει τι κρεῖττον ἐν ἑαυτῷ τοῦ αἰῶνος: Tantum, inquit, ex dictis accipiamus, quod etiam Mens habet aliquid melius in ſe ipſa, quàm æternitatẽ. Ex his, etſi dicuntur obſcurè, & more Platonicorum, is tamen efficitur ſenſus, Mentem eſſe ſempiternam, habere autem quod eam accedat, nõ tempore, aut æternitate (nam æterna ſunt æqualia) ſed natura: ut cùm ſint duo æterna, ſed alterum alterius genitor, neceſſariò gignens uerè ſit æternum, et aliud magis, quàm alterum. Nam primus ipſe eſt ante omnem æternitatem, non tempore, ſed natura: æternus autem ipſe filius habet ſecundum locum, imò uerò, quoniam inter æternum & præternum, interiacet æuum, uel æternitas, neceſſariò tertio in loco eſt æternum. Sed ſcias iſta dici de ſumma Patris excellentia: quia cum Mentem æter-

nam genuerit, non poteſt eſſe praeternus ipſe, id eſt, ipſam aeternitatem anteccedẽs. Et ipſe Porphyrius teſtatus eſt Mentem habere quid aeternitate melius. Ergo ea di cuntur, ut oſtendatur id, quo genitor praecedit genitum, ut ipſe docuit, cum patrem ſuum maiorem ſe praedicabat, referebatq́; illi accepta cuncta bona. Hoc Platonici explicare melius non ualentes, uſi ſunt nominibus Aeterni & praeterni, quorum primum eſt Mentis, ſecundum eius qui Mentem natura praecedit. Quorum cõfor mitatem, & ſummam naturae coniunctionem declarantes, dicunt Aeternum ipſam nempe Mentem, habere quid aeternitate melius, attingere ſcilicet ad naturam pri/ mi. Dicunt etiam ipſam Mentem habere in ſe Praeternum, id eſt naturam ante ae/ uum, ante ſecula, quo copuletur cum Vnitate, quae Pater ipſe eſt, primum eſſe pri/ matus, fons omnium rerum, unde numeri cuncti prodiere, ante omnia ipſe Filius. Totaq́; tandem haec Theologia eſt, quam nos quotidie celebramus, quòd Mens & proles Dei ſit patri ſuo coaeterna.

Ex eodem Proclo de Genitore ſummo Bono, progenie diuina, Mente: item de tertio Anima ſeu ſpiritu: & de diuinitate ipſius Mentis. Cap. XIIII.

Diuinitus etiam eſt de ea locutus Proclus, declarans & Platonis Theologiam, et aliorum placita Platonicorum, cuius teſtimonio, & quantum Menti praecellat Vnitas ipſa, noſcitur, & quanta rurſum inter eam ipſamq́; Vnitatem coniunctio intercedat: in eo ipſo libro de Platonica Theologia: ἡ οὐσία καὶ ὁ νοῦς ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ πρώτως ὑφεστάναι λέγεται, καὶ περὶ τὸ ἀγαθὸν ὕπαρξιν ἔχειν, καὶ πληροῦσθαι τοῦ τῆς ἀληθείας φωτὸς ἐκεῖθεν προϊόντος, καὶ τῆς ἐπιβαλλούσης αὐτῆς μεθέξεως ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ φωτὸς τούτου τυγχάνειν, ὃ δὴ καὶ αὐτοῦ νοῦ καὶ τῆς οὐσίας ἐστὶ θειότερον· ὡς τοῦ ἀγαθοῦ πρώτως ἐξηρτημένον, *Quae ſunt, Subſtantia & Mens à bono & principaliter, et primo dicitur ſubſiſtere, & circa Bonum, exiſtentiam habere, & repleri lumine ueritatis illinc promanantis, & accipere participationem ſeu dependentiam ex coniunctio ne, & unione luminis, quod & ipſa Mente & ſubſtantia eſt diuinius, ut quod pri mo dependet à bono. Haec ille: quibus nihil profundius, grandius, ſublimius eſſari poteſt omnis Theologia. Eſt autem apud Platonicos altiſſimum dogma, idem eſſe, ſubſtantiam, ſiue Ens, atq; ipſam Mentem: idem quoq; Bonũ & Vnitatẽ. Iure aũt Mens & ſubſtantia ſiue Ens ſunt idem: quippe & ipſa Mens apud uetuſtiſſimum Theologorum Moſen dixit, Ego ſum qui ſum, Graecè, ὁ ὤν: Philoſophis τὸ ὄν. & Dionyſius Ieſum uocant τὸ ὄν. Eſt autẽ Ieſus filius Dei, Mens ipſa. Ea eſt primũ, excellentiſſimumq́; Ens, primo principaliterq́; naſcens à patre ſummo Bono, & Vnitate. Vt ergo ſubſtantia & Mens ſunt nomina ſecundi principij à patre proce dentis: ſic ipſum Bonum, aut ſummum Bonum, atq; item Vnitas, ſunt nomina pri/ mi principij. Vnitas quidem, quòd ab eo naſcuntur omnia, uel ipſa Mens, caput, et fons omnium. Dicitur, inquit Proclus, & conſtantiſſima fama eſt inter omnes Theologos, ab ipſo ſummo Bono, primitus, primò, ante omnia ſubſiſtere Mentem,*

&

& ab eo, & circa ipſum habere exiſtentiam circa ipſum reuolui: quia niſi eſſet il lud, ipſa non eſſet. Inde naſcitur, dependet, ſicut ipſa fatebatur in mundo. Inde re-pleri quoq; inquit lumine ueritatis manantis inde. Eſt enim diuina progenies, lumē æternū, lumē de lumine, eſt ſapiētia patris ſui. Eoq; clamabat, Doctrina mea, nō eſt mea, ſed eius, qui miſit me. & cùm diceret ſe glorificatū à patre ſuo gloria æterna, antea quàm mūdus fieret. Hoc omne multis nominibus ſignificant Platonici, *dependentiæ, participationis, exiſtentiæ ex illo, & circa illum, luminis ex illo. Ac quod ait, hoc lumen quod patris eſt, eſſe* Mente *diuinius, noris, eum ſentire, patris præ-excellentiam, & primum eſſe, fontalemq; lucis æternæ (quæ natiuitas ipſa eſt pro-lis ſuæ, imò proles ipſa) exiſtentiam. Non poteſt enim aliter excellentia paterna deſignari. Sed audi mirabiliora, ut cœlos eis patefactos poſsis dicere, uidiſſeq; eos* gloriam ſempiterni Dei. Omnis enim hæc Theologia Procli, *eſt ſuperiorum, & ante eum* Platonicorū, *ut ſtupeam noſtrā radiantem apud eos miratus* Theologiā. τὴν τοῦ νοῦ τάξιν δευτέραν ἀποφαίνει τῆς ἐξῃρημένης τοῦ ἑνὸς ὑπεροχῆς. εἰ τοίνυν καὶ ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς, εἰκὼν τοῦ πρώτου νοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο μόνον τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡμῖν κατὰ τὴν τοῦ νοῦ μετουσίαν αὐτάρκεια, καὶ τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν παρείη· ἀλλὰ ὁ μὲν ἡμέτερος νοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ διέζευκται, καὶ ἔστιν ἐνδεὴς, καὶ διὰ τοῦτο δήπου, καὶ τῆς ἡδονῆς δεῖται. ὁ δέ γε θεῖος νοῦς, ἀεὶ τοῦ ἀγαθοῦ μετέχει, καὶ συνήνωται πρὸς αὐτὸ, καὶ διὰ τοῦτο θεῖός ἐστι, ἀγαθοειδὴς μὲν ὢν κατὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν, θεῖος δὲ ὡς τῆς πρώτης θεότητος ἐξηρτημένος: Secundum, inquit, ordinem, poſt Vnitatis ſeparatam excellentiam dicere Platonicā Theologiam ha-bere Mentem. *Si igitur & mens noſtra eſt imago primæ* Mentis, *etiam ſecundum hoc tantum bonum, & nobis ſecundum Mentis participationem, ſufficientia, & proprium bonum adſit. Sed mens noſtra à bono disiuncta eſt, eſtq; indiga, eoq; etiā uoluptatis indiga ad humanam perfectionem. At diuina Mens ſemper bonum par-ticipat, & unita eſt cum ipſo, et propter hoc diuina eſt. Similis quidem ipſi ſummo* Bono, *ſecundū* Boni *participationem: diuina uerò, ceu quæ ſit cum prima* Deitate *connexa.* Hæc Proclus. *Ecce ſecundus ordo locusq; Mentis poſt altiſsimā eminen-tiſsimamq;* Vnitatis *excellentiam, ac ſupereminētiam. En item mens noſtra, imago diuinæ* Mentis. *Fecit enim nos ad imaginem, et ſimilitudinem ſuam. Ecce nobis non aditus ad patrem, non* Boni *communicatio, niſi per Mentem primogenitam, noſtra mente ab ipſo ſummo* Bono *longè disiuncta. Ecce quoq;* Mens *diuina,* Mens Dei, Mens *paterna, ut* Chaldæus *dicebat,* ἀγαθοειδὴς, *ſimilis ſummo* Bono, *gerens ſi-militudinem, formamq; ſummi* Boni *patris ſui. Propterea dicebat,* Qui uidet me, ui-det & Patrem meum. *Ecce* Deus *ipſe pater, ipſa prima* Diuinitas. Denique ecce quod ait diuus Ioannes, Et uerbum erat apud Deū. qui quidem ſermo ſonat, quod Proclus, συνήνωται πρὸς αὐτὸ, Coniunctus erat cum ipſo Bono. Ioannes, ἦν πρὸς τὸν θεόν: Proclus, πρὸ αὐτὸ ἀγαθόν. & Ioannes, Erat apud Deum: Pro-clus, Coniunctus, unitus cum ipſo. Cùm Ioannes ait: Erat apud Deum, deſignat, con

iunctus erat, coherebat cū Deo, erat à Deo inſeparabilis, coæternus. Quē Ioannes uocat Deū, Proclus ipſum Bonū, etiā Deū. Quod Ioannes itē λόγον, rationē, uerbum: Proclus νοῦν, Mentē. Idem eſt autem Ratio & Mens. Ratio, ſapientia ſummi Dei. Nota obſecro, inure menti, infige uerbū illud συνήνωται, coniuncta eſt, unifica, ut ſic loquar, erumpens uerbū Philoſophis contra Arrianos & alios, q̄ diſiungebant Mentē à ſummo Bono. Coniuncta eſt, ait, unita cū ſummo Bono Mens. Hoc Proclus ex Platone, hoc omnes. Quòd ſi Proclus dicat excellentiā ſummi Boni etiā à Mente ἐξῃρημένην, ſeparatā: ſcias eū maieſtatē illā, altiſſimāq; diuinitatis arcē eo, non diſiunctionē innuere. Quòd ſi ſecus ſentiat, ecce ſeipſo refellitur, συνήνωται, unita, unifecta, copulata, cōnexa Mens cū ſummo Bono: nec rectè explanaret Platonē. De mente quoq; conſiderandū, q̄ ex ſententia cæterorū Platonicorū idem Proclus pronunciat: νοῦς δὲ ἐν αἰῶνι τὸ ζῆν ἔχων καὶ τῇ οὐσίᾳ αἰώνιν ἐνεργείας καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν νόησιν ἐν τῷ νῦν ἑστῶσαν πηξάμενος, ἔνθεός ἐστι διὰ τὴν πρὸ αὐτοῦ τοῦ παντὸς αἰτίαν, διττὰς γὰρ ἔχει τὰς ἐνεργείας ὡς φησὶν ὁ Πλωτῖνος, τὰς μὲν ὡς νοῦς, τὰς δὲ ὡς μεθύων τῷ νέκταρι, καὶ ἐν ἄλλοις δὲ καὶ ὁ νοῦς οὗτος ἐν τῷ πρὸ ἑαυτοῦ ὡς θεός, ὥσπερ ἡ ψυχὴ τῇ ἑαυτῆς ὑπὲρ ψυχὴν ἀκρότητι νοῦς, καὶ τὸ σῶμα τῇ πρὸ τοῦ σώματος δυνάμει ψυχή. πάντα δὲ οὖν ὥσπερ εἴπομεν συνήρτηται τοῦ ἑνὸς διὰ νοῦ μὲν καὶ ψυχῆς. καὶ ὁ μὲν νοῦς ἑνοειδής ἐστιν, ἡ δὲ ψυχὴ νοοειδής. καὶ ὁ μὲν θεὸς πρὸ τοῦ νοῦ τῇ νοερᾷ φύσει πρώτως ἐποχούμενος. ὁ δὲ νοῦς θειότατος ὡς πρὸ τῶν ἄλλων ἐνθεούμενος, ἡ δὲ ψυχὴ θεία καθ᾽ ὅσον δεῖται τῆς νοερᾶς μεσότητος. Quæ ſunt, Mens in æternitate habet uitā, & ſubſtantia operationeq; intelligendi eſt ipſa æternitas, ſimulq; omnē intellectionē in præſenti habens defixā, Deifica eſt, id eſt, Deo ſimilis, diuina propter cauſam uniuerſi, quæ ante ſe eſt. Duas enim, ut Plotinus teſtis eſt, habet operationes: primas, ut Mens: ſecundas, ut nectare ebria. & in cæteris quidē eſt ut Mens: in eo aūt, quod ante ipſam, ut Deus: ſicut anima ſuper omnē animā ſua excellentia eſt Mens: corpus aūt uirtute, quæ eſt ante corpus fit anima. Omnia igitur ut diximus pendent ab uno p̄ mente quidē & animā. Et mens quidē uniformis eſt, anima uero mentiformis, ut ſic loquar. Atq; Deus q̄ eſt ante mentē, naturæ mentali primū ſuperuehitur. Mens aūt eſt diuiniſſima, ut quæ ante omnia Deifica. Anima uerò diuina, quatenus indiget media mente. Hæc apud Proclū, ſimilia atq; ſuperius admiranda myſteria, ut mirabile ſit, quonā inſtinctu ad hæc peruenerint. Tria dicūtur eſſe apud eos principia, Deus aūt bonū uel unitas, mens, anima: tres imperatores, primus bonū, ſecundus mens, tertius anima. Mens, inquit, eſt ſempiterna, æterna ſapientia, æternū intelligere, ſempiternū ſapere. Hæc fit aūt gignitur Deus ab antecedente cauſa genitore ſuo, q̄ propriè & primò dicitur apud nos & illos Deus. Benedictus Deus et pater domini noſtri Ieſu Chriſti. Glorificauit Deus filiū ſuū. Deus miſit filiū ſuū in ſimilitudinē carnis peccati. Quē propoſuit Deus propiciationē per fidē in ſanguine ipſius. Nemo nos ſeparabit à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Innumeraq; exēpla.

pla. Habet igitur mens ab antecedente cauſam eam diuinitatẽ æternamq́; ſapientiã. Eſt quidem & ipſa Deus, ſed ab illo genitore ſuo. Quicquid autẽ eſt, æternaliter eſt. Habet duas operationes: alteras ut Mens, ut rerum principiũ, ut intelligens, moderans, producens omnia quæ creauit, ut ſpectans poſt ſe: alteras, ut reſpiciens ſupra ſe genitorem ſuum, fruensq́; ex eo æterna uoluptate, nectare diuino ebria, beata ex amore, & dulci charitate, quem ſuſpicit, admiraturq́; ſemper, patris ſui, ex quo deificatur, fit, eſtq́; Deus, ſicut eſt, quia genita ab eo, ut Macrobius dicebat. Anima uerò tertium principium eſt ut Mens, propter coniunctionem ſubſtantiæ, eoq́; etiam Deus, quia & ipſa à primo per ſecundum, & à ſecundo. Corpora uerò, ut effectus trium principiorum. Omnia deniq; ſunt ab Vnitate. Nam Mens ab Vnitate gignitur, inde uoluptas eſt, & diuinitas eius: eoq́; diuiniſsima, quoniam ſola gignitur à Deo, & genita eſt Deus. Cætera participant diuinitatem. propterea non ſunt diuiniſsima. Nomen autem diuiniſsimi eſt apud Platonem & Ariſtotelem. Plato uocat uerbum Dei diuiniſsimum: Ariſtoteles mentem diuiniſsimam, ut uidebis. Anima autem etiam Deus, per utrunq;, maximè per ſecundum. Ac pater, ut ait Dionyſius, quoniam eſt pater luminum, irradiat in omnem naturam angelicam. Hæc illi dixere partim ex Platone, partim ex noſtra Theologia hauſta. Siquidem hæc ſunt ea, quæ Græci, Latiniq; definiere, Spiritum, id eſt, Animam, tertiumq́; principium, eſſe æternaliter à primo & ſecundo. Primus dicitur à noſtris & ab illis pater: præcipuè uerò ab illis unitas & bonum. À noſtris item fons & principium totius Deitatis: Ipſam, inquam, dixere Animam ſeu Spiritum, eſſentiam ſuam, ſuumq́; eſſe ſubſiſtens habere ex Patre ſimul & Filio, & ſimul ab utroq; æternaliter tanquam ab uno principio procedere. Filium cauſam eſſe animæ, Græci, principium Latini, ſicut & priorem. Omnia enim quæ Patris ſeu Boni ſint, dediſſe Patrem ipſum unigenito Filio ſuo gignendo, præter eſſe Patrem. Et quod Anima uel Spiritus procedat ex Mente uel Filio, ipſam Mentem à patre æternaliter habuiſſe, à quo æternaliter ſit genita, Patremq́; eſſe fontem & principium totius Deitatis. Ecce enim ipſi dicunt omnia pendere ab uno, ſed per mediam Mentem & Animam. Quippe Pater quum ſit fons & principium totius Deitatis, primò efficit eſſe Deum Filium, & Animam, alterum gignendo, alterum producendo. Eſt enim Proclo teſte, etiã Anima Deus, non fontaliter, ſicut primus propriè Deus, ſed ut ab illo producta. eo'que uocat eam magis diuinam, quàm Deũ: & quod procedit à primo, uel datur per medium ſecundum. Gratias igitur agamus ſummo Deo, qui coëgit etiam ſuæ religionis imperitos, rapido mentis exceſſu abſtractos, pro ea loqui, eaq́; perhibere de ipſa teſtimonia, quæ nemo ſit, qui non miretur, obſtupeſcat, lachrymas etiam qui pius eſt, præ gaudio profundat.

Mirabile teſtimonium Porphyrij de eadem Mente ab æterno genita. Cap. XV.

Eædem lachrymæ manabunt ei, eadem eũ gaudia arripient, qui leget ea, quæ ſcripſit Porphyrius. Quippe quæ Proclus, perinde ac ſi de cœlo cœleſtis Angelus eũ docuiſſet, nunc locutus eſt, & propoſuit, ſuperiores Platonici, & quidẽ diuinius

& auguſtius tradiderunt. Porphyrius igitur in quarto de hiſtoria Philoſophi(quẽ locum totum Cyrillus contra Iulianum Imperatorem, quem cæca dementia, & odium ueritatis non ſinebat cernere uerũ, nec quam contemneret religionem, illam eſſe, perſpicere, quã ſecula philoſophiaq; omnis arcana coluiſſet, quamq; ipſe neſcius inſectaretur, profert) de ſummo bono ex opinione Platonis, ſtupenda miracula ſcripſit: ἄχρι δὲ τούτου, τρόπον τινὰ ἀνθρώποις ἀνεπινόητον νοῦν γεννηθῆναι, τὸ ὅλον καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑφεστῶτα· ἐν ᾧ δὴ τὰ ὄντως ὄντα, καὶ ἡ πᾶσα οὐσία τῶν ὄντων, ὃ δὴ καὶ πρώτως καλὸν, καὶ αὐτόκαλον παρ' ἑαυτοῦ τῆς καλλονῆς ἔχον τὸ εἶδος, προῆλθε δὲ προαιώνιος ἀπ' αἰτίου τοῦ θεοῦ ὡρμημένος αὐτογέννητος ὢν, καὶ αὐτοπάτωρ, οὐ γὰρ ἐκείνου κινουμένου πρὸς γένεσιν τὴν τούτου, ἡ πρόοδος γέγονεν, ἀλλὰ τούτου προελθόντος αὐτογόνως ἐκ θεοῦ. προελθόντος δὲ οὐκ ἀπ' ἀρχῆς τινὸς χρονικῆς. οὔπω γὰρ χρόνος ἦν, ἀλλὰ οὐδὲ χρόνου γενομένου πρὸς αὐτὸν ἐστίν τι ὁ χρόνος. ἄχρονος γὰρ ἀεὶ καὶ μόνος αἰώνιος ὁ νοῦς, ὥσπερ δὲ ὁ θεὸς ὁ πρῶτος, εἷς καὶ μόνος ἀεὶ, κἂν ἀπ' αὐτοῦ γένηται τὰ πάντα, τῷ μὴ τούτοις συναριθμεῖσθαι, μηδὲ τὴν αὐτὴν ἀξίαν συγκατατάττεσθαι δύνασθαι τῇ ἐκείνου ὑπάρξει. οὕτω καὶ ὁ νοῦς αἰώνιος μόνος, καὶ ἀχρόνως ὑποστὰς καὶ τὰ ἐν χρόνῳ αὐτὸς χρόνος ἐστὶν ἐν ταυτότητι μένων τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως. *Quæ ſunt, Ab hoc autem ſummo bono ratione quadam hominibus incognita genitam Mentem tradit Plato, quæ prorſus per ſe ipſam exiſtat: in qua uidelicet ſint ueræ res, & omnis rerũ ſubſtantia: quod & primò pulchrum, & per ſe pulchrum ſit, habeatq; ſpeciem pulchritudinis. Proceſſit autem ante ſecula, uel æternitatem ab autore Deo promanãs, per ſe genita exiſtens, & per ſe pater. Neq; enim illo mouente ſe ad generationem huius, proceſſus fuit: ſed iſto progrediente per ſe generabiliter, uel ex ſua generatione à Deo: & progrediente non à principio aliquo temporali: necdum enim tempus erat: ſed neq; creato tempore, præ illa eſt aliquid tempus. Semper enim eſt carens tempore, & ſola æterna Mens. Sicut autem Deus ille primus, unus, & ſingularis ſemper eſt, licet ab ipſo facta fuerint omnia, eò quòd cum his connumerari, et in eodem loco, quem habet ſubſtantia ſua, ea poni non poſſunt: ſic & Mens ſempiterna ſola & ſine tempore: & creatis his quæ ſunt in tempore, ipſum tempus eſt, permanens in unitate ſuæ ſubſtantiæ. Hæc teſtatur Porphyrius ſenſiſſe Platonem ex antro diuinitatis miſſa oracula, myſteriaq; ineffabilia, ut admirando expleri nequeam quibus tandem diuinis (ut ſic loquar) Aquilonibus portati in cœlum altiſſima ſacramenta introſpexerint: Niſi quòd iam Euangelio coruſcante, melius ea quæ Plato, Triſmegiſtus, Sibyllæ, Magi, tot per omnem mundum oracula loquuta fuerant, explicare poterant. Principio igitur ingreſſus uaſtum Theologiæ pelagus, refert ab hoc ſummo bono, quod eſſe ſempiterni Genitoris nomen, ſæpe iam claruit, naſci Mentem ineffabili, inexplicabili cunctis mortalibus modo. Vt & noſter Va*

tes ſimiliter dixit, Generationem eius quis enarrabit? Cuius enim mens capiat unquã ineffabilẽ Mentis natiuitatẽ? ut miraculũ ſit, uel hoc ipſum eos agnouiſſe, quod naſcatur, quòd ſint duo Genitor & Genitus. Hoc primũ decus huius teſtimonij, quòd ineffabilem fateatur hanc natiuitatem. Secundum, quòd naſcens Mens per ſe ſubſiſtat, Deus ſcilicet & ipſa, omnipotens & ipſa. Tertium, quòd ſit omnium rerum domicilium, ſedes, & origo, fons, & principium, rerum uniuerſalis eſſentia, uerarum rerum regnum, & idearum, quæ ſunt eſſentiæ ueræ, uaſta mater. Sic prima pulchritudo, & omnis pulchritudinis origo, pulchritudo primordialis, exemplar omnis pulchritudinis, mundum mente gerens pulchrum pulcherrimus ipſe. Eoq; fuerunt omnia pulchra & bona, quæ fecit. Hanc pulchritudinem & ſpeciem, ideamq; uenuſtatis, tanquam principium & origo habet ipſe à ſe ipſo. Ad hæc, quod nata ſit ab ipſo Deo æternaliter, & ante ſecula, ante æuum per ſe genita, per ſe pater, quippe quæ nata, uelut ſui principium & ſibi pater eſt, quia genita à patre, ipſa gigni, & naſci uolens. Proinde etſi naſcatur à patre ſuo Deo, naſcitur tamen ineffabiliter, uolens ipſa naſci, quaſi natiuitatis ſuæ etiã ipſa principiũ, non ſe ipſam generando, ſed naſcendo coniunctim, æternaliterq; ab illo. Deſignatur enim ineffabilis quædam Genitoris, & Geniti coniunctio, genus naſcendi inauditum, incomprehenſibiliſq; modus. Diuerſa, quàm noſtra naſcendi ratio, qui non ſumus antequam naſcamur, nec à nobis habemus quidquã, differentes ſubſtantia à genitoribus noſtris. Ibi quoniã ineffabilis & admirabilis, alteriuſq; omnino generis natiuitas, et ut naſcatur, tamen eſt patri coæqualis, coæternus, dicitur naſci ipſe, uolens à patre generari, ut uolendo naſci, ineffabiliterq; exultando ex ea natiuitate, & inſeparabiliter à patre naſcendo, fermè ſit & ipſe ſibi genitor. Myſterium quidem altiſſimum, ualidiſſimaq; in eos uociferatio, qui detrahunt diuinitati Filij. Hic non modo non detrahitur, ut nimium propemodũ tribuatur. Repetit deinde hanc generationẽ non eſſe ſempiternã, ante tempora, ante ſecula, cùm nullũ tempus eſſet: ut etiam tempus poſtea creatum nihil ſit præ ipſa Mente, ut quæ ſola ſit ſempiterna, & ante omnia tempora, nullum habens cum tempore conſortium, aut dependentiam. et ut pater ſit ſempiternus, & unus etiam creator omnium, & autor: quia cum nullis commiſcetur, & cenſetur omnibus retro longiſſimè remanentibus: ſic Mentem quoq; æternam eſſe ſolam omnium, quæ etiam ſit ipſum tempus, cùm res ſub tempore creauit, & ad ipſum tempus, mundi menſurã, uenit, ipſum tempus, quo menſurarentur omnia, conditura. Nihil dici, aut cogitari poterat altius, grandius, ſublimius, profundius. Ò Platonici igitur, qui neſciebatis huius admirandæ ſapientiæ religionem Chriſtianam patronam eſſe ueram, nec aliud hanc religionem eſſe, quàm cultum & notionem ſummi Boni, & æternæ Mentis, eorumq; inter ſe ſempiternæ coniunctionis ſcientiam, quæ nihil loquatur, clamet, uociferetur aliud: quã reprehenſione tandem digni, quã cæcitate capti, qui eam inſectabamini, cuius uos admiranda, ſtupendaq; myſteria cum ſumma admiratione explicatis, & prin-

cipē ueſtrū Platonē putatis, & aſſeritis ea tenuiſſe, ſcripta reliquiſſe? Miſereri quoque oportet miſerrimos Hebræos, quibus ob inauditā cæcitatē, ob profundā animi caliginem, eadem dominatur calamitas: qui quæ iam inde ab exorto mundo per omnia ſecula innotuit ſapientia, quam gentes omnes coelitus reuelatam coluerunt, tradiderunt, & ſuæ gentis doctiſsimi monimentis literarū mandauerunt, apud omnes ſuæ gentis eruditos ſub ſecretis myſterijs abſcondebatur, non uideant nunc adorari, coli, agnoſci à toto terrarum orbe. Ideo nunquā deficiet hæc religio, & uera illa Sapientia, & antiquiſsima ſeculorum omnium, in arcanis abſtruſa Theologia.

Ex Plotino de eadem ipſa mente, & Genitore eius, & eius cum Patre coniunctione: &, quod poſt Patrem ſit maxima omnium Mens. Cap. XVI.

PLotinus item inter Platonicos maximus, & ubiq; celeberrimus, mirabiliter omnia, quæ ſuperius ab antiquis tradebantur, approbauit, diſſeruitq; copioſius, ut hæc ueræ ſapientiæ myſteria perfectiſsimè uideatur tenuiſſe: ut inſtar miraculi ſit, totus is hominū, ac ſeculorū concurſus, ac cōſenſus. Audiāt igitur Philoſophi pateſactū nouiſsimis ſeculis, quod antea foret etiā notū, atq; animis multorū hominū comprehenſum, declaratū aūt poſtea, atq; ita diffuſum, ut quod anguſtis locis prius cōtineretur, in totū mundū euaſerit, nuncq; numē iſtud adoretur, omneſq; de eo philoſophentur, de quo ſoli ſapientiſsimi quondā, & hi omnino pauci philoſopharentur. Hæc eſt enim ſciētia Domini, qua repleta eſt omnis terra, quòd omnes nūc philoſophantur, patrē & filiū cognoſcentes, adorantes, ſemper loquentes: quæ ſcientia prius erat paucorum. Ac Plotinus, qui nec Chriſtianus fuit, nec fortaſſe norat Chriſtianos, ſi ſciſſet eos hanc adorare ſapientiam, quam maiores ſui tantopere coluiſſent, ac ueluti de profundiſsimis myſterijs de ea loquerentur, quorū ſcripta et ipſe ueneratus eſt, et approbauit, certè ipſe cum cæteris Platonicis religionē noſtrā; quam nōnulli eorū propter inſcitiā, uelut ſuperſtitionē cōtemnebant, adoraſſet, retinuiſſet, uerāq; eſſe ſapientiā prædicaſſet. Plotinus igitur ad alia, hæc diuina, ſublimiaq; in libro de Tribus principalibus hypoſtaſibus loquitur, quæ poſtea imitati ſunt, et ſecuti Porphyrius, et Proclus, pluresq; alij Platonicorū: τί οὖν χρὴ περὶ τοῦ τελειοτάτου λέγειν; μηδὲν ἀπ' αὐτοῦ, ἢ τὰ μέγιστα μετ' αὐτό; μέγιστον δὲ μετ' αὐτὸ νοῦς, καὶ δεύτερον. καὶ γὰρ ὁρᾷ ὁ νοῦς ἐκεῖνον, καὶ δεῖται αὐτοῦ μόνου. ἐκεῖνος δὲ τούτου οὐδέν. καὶ τὸ γεννώμενον ἀπὸ κρείττονος νοῦ, νοῦν εἶναι, καὶ κρείττων ἁπάντων νοῦς, ὅτι τ' ἄλλα μετ' αὐτόν. Quæ ſunt, Quid igitur de perfectiſsimo dicere conuenit? Nihil'ne ab ipſo, an maxima poſt ipſum? Maximū aūt poſt ipſum Mens, & ſecundū. Etenim aſpicit Mens ipſum, & eius tantū indiget: ipſum aūt, Mens nihil prorſus. & quod à Mente maiore generatur, Mentē eſſe: et omnibus maior eſt Mens: quia poſt eam ſunt cætera. Hæc intimæ Philoſophiæ myſteria proloquitur Plotinus, ut ſi Chriſtianus eſſet, apertius loqui nō potuerit. Principio patrē dicit eſſe perfectiſsimū, principiū ſcilicet, maximū eminentiſsimū, excellentiſsimū, præcedēs etiā Mentē. Hoc enim eſt quod Filius dicebat toties, pater maior me eſt. Nō id quidē tantū propter corpus aſſumptū: ſed quia ille pater

le pater ſit principiū, fons totius Deitatis: Filius autē genitus, naſcens, & proles. A maximo, ac perfectiſſimo Plotinus ait nihil generari præter Mentem: Maximā aūt poſt perfectiſſimū, ſiue patrē, eſſe Mentem, ſiue Filiū: & quod ante omnia mirabiliſſimū eſt, ait Mentem ſuſpicere, & intueri patrem, & indigere eo ſolo, patrem autem eo minime. Aperit enim abditiſſimū myſterium, patrem ſcilicet gignere filium, tanquam ipſe ſit maior autoritas, quanta ſcilicet eſt inter genitum, ac genitorem. Quoniamq; pater genitor eſt, primaq; omniū origo, nō indigere, aut dependere à filio, Mente ſcilicet: contra filium indigere eius ſolum, quòd ab eo diuinitatem, ſubſtantiāq; habeat, diſcatq; ab eo omnia. Nec aliud dicitur hic à Plotino, quàm quòd eadē Mens ſæpe locuta eſt apud nos mortales, docens ſe à patre miſſum, unicā ſe amantiſſimamq; eius eſſe prolem: nihil habere ſe, niſi quod pater ei dediſſet: quidquid haberet traditum ſibi à patre. Ecce Plotinus ait, filiū intueri patrem, tanquam in eum, à quo tota ſua pendeat beatitudo, tāquam in bonum ſuum, felicitatē ſuam. & iure quidem. Nam ſi ab eo, qui maximus, qui perfectiſſimus eſt, habet tantam diuinitatem, tantam naturæ magnitudinem, ut potuerit mundum uiſibilem, & inuiſibilem creare, neceſſe eſt beatitudinem eſſe tantam, quanta beatū maximum filium ſuum efficiat: id eſt, tantam eſſe beatitudinem, quanta eſt rerum ſuarū magnitudo, quanta diuinitas, quanta poteſtas. Intuetur filius in patrem, ſinuq; paterno continetur, nec alia eſt beatitudo eius, quàm ex bonis, & cognitione paterna, maximarū uoluptatum theſauro. Ideoq; optauit omnes ad hæc paterna bona ſublimare. Præter hæc autem addit Plotinus: ποθεῖ δὲ πᾶν τὸ γεννῆσαν, τὸ γεννώμενον καὶ τοῦτο ἀγαπεῖ, καὶ μάλιστα ὅταν ὦσι μόνοι τὸ γεννῆσαν, καὶ τὸ γεννημένον: ὅταν δὲ καὶ ἄριστον ᾖ τὸ γεννῆσαν σύνεστιν αὐτῷ, ὡς τῇ ἑτερότητι μόνον κεχωρίσθαι. εἰκόνα δὲ λέγομεν εἶναι τὸν νοῦν. δεῖ γὰρ σαφέστερον λέγειν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ Πλάτωνος τριττὰ τὰ πάντα: Deſiderat omne quod gignit, id quod gignitur, & hoc amat: maximè uerò, quum ſoli fuerint gignens, & genitum: quum autem optimum eſt quod gignit, neceſſariò eſt eum eo coniunctum quod gignitur, ut ſola alteritate ſeparentur. Dicimus autem imaginem eius eſſe Mentem. oportet enim loqui clarius. Eóque apud Platonem terna ſunt omnia. Sunt, inquit, penes omnium regem omnia, & penes ſecundum ſecunda, & penes tertium tertia. Dicit quoque cauſam habere patrem, cauſam quidem appellans Mentem ipſam. Opifex enim illi eſt Mens. Hunc autem dicit creare animam in cratere illo. Cùm igitur cauſa ſit ipſa Mens, patrem eius dicit Bonum, & quod ultra Mentem eſt, ultraq; ſubſtantiam. Multis autem locis appellat ipſum Ens, & Mentem, & Ideam: ut Plato cognouerit ex Bono quidem Mentem exiſtere, ex Mente Animam, & eſſe uerba iſta minime noua, neque nunc cœpta dici, ſed olim, licet obſcurè. Verba autem quæ nūc ſuper hac re habentur, eſſe quaſi earū interpretatores, quæ atteſtentur dictis Platonis, eſſe ea uerba uetuſta. Talia dicens ad uerbū Plotinus, innuit quicquid prædicatur nunc de patre,

& Filio, de Mente, de Bono, à quo ueteres fluere, aut gigni Mentem dixere, priſca Theologia: Tum quòd Bonum ſit ultra ſubſtantiam, ultra omnia: in quo excellentiam ſummi, ac Genitoris Dei oportet agnoſcere. Neq; enim eſt excellentius, ac maius quicquam. Idem Bonum uocat Genitorem, Mentem genitam, eaq; fatetur eſſe coniunctiſsima, quia ſit optimum quod gignit, & quia Genitor, ac Genitum ſint ſoli. Ex quo uult effici, ut inter eos ſit indiſſolubilis coniunctio. Maximam enim eſſe coniunctionem ex maxima perfectione. Aduerte igitur diuinam, profundiſsimamq; apud Plotinũ Theologiam, de ſempiterna Filij generatione ex Patre, et cum eo cõiunctione, de beatitudine eiuſdem, ex intuitu in Patrem. Poſtremò ait eos ſola alteritate ſeparari. Rem inauditã, ac ſtupendã. Sola, inquit, alteritate, Bonũ, ac Mens ſeparãtur, Græcè ἑτερότητι, ſolis perſonis dicerent Chriſtiani. Alter enim eſt Pater, alter Filius, non aliud, uel alterũ. Tanta eſt enim inter duos illos perfectio, perfectaq; coniunctio, quanta deceat eorũ diuinitatẽ. Tum reſpice quæſo attentius, quid Plotinus tradat. Ait hæc myſteria, hos ipſos ſermones, ultramundana hæc ſacramenta, eſſe uetuſta: et nũc quæ dicantur, non eſſe noua, ſed his explicari à ueteribus tradita. Audi quæſo, refer&q; animum ad ea, quæ tum in præfatione, tum toto progreſſu locuti ſumus, quam nos habemus nunc Philoſophiam, fuiſſe etiam apud ueteres. Ipſum Plotinum audis confitentem totam hanc Philoſophiam à priſcis deſcendere. Quo teſtimonio probatur, confirmatur, quicquid Chaldæi, Mercurius Triſmegiſtus, Orpheus, Sibyllæ, cæteriq; omnes de Patris, ac Filij diuinitate tradiſſent. Ipſi hoc teſtantur, non poſſunt à Chriſtianis poſt natum Chriſtum, eſſe conficta. Plura ſunt alia apud Plotinum miranda de Patre, & Filio teſtimonia. Quos appellat noſtra Theologia expreſsius, ac notius patrem & filium, illi Bonum, & Mentem, Generans, & Genitũ, Patris, ac Boni imaginem, ipſam Mentem, Bonum & Vltraſubſtantiam, ipſum patrem. Quis hæc cognouiſſet, niſi Philoſophia cœleſtis illuxiſſet? Benedictus igitur primogenitus, unicus, ſummi Boni filius, per quem & creati ſumus, & redempti, & euſq; amati, ut non cælauerit unquam profundiſsmam diuinitatem ſuam, cuius humanitatem, affabilitatem, clementiam, benignitatem, fami liaritatem ſenſit in omni ætate omnis terra.

Ex eodem Plotino, quod Mens ſit poſt ſummum Bonum, quod per eam ad ſummum perueniatur, quod ſit locus, & Idea omnis pulchritudinis, quod creauerit mundum. Cap. XVII.

PLatonicorum item præcipuus Plotinus, cuius à cũctis prædicatur admirabile ingeniũ etſi floruit ante Porphyriũ, et Proclum, ut teſtimonia eius debuerint antecedere, tamen ordinem quendam de ea, quam dixere Mentem, Prolemq; ſummi Boni, nos ſequentes auidos reddit, ut ea proponamus. Varia uerò, & multiplex præter ſuperiora de duobus illis, Genitore, Proleq; ab æterno genita extat apud eum Theologia. È quibus in libro de Pulchro, hæc ex intimo quaſi Philoſophiæ antro profatur: γενέσθω δὴ πρῶτον θεοειδὴς πᾶς καὶ καλὸς πᾶς, εἰ μέλλοι θεάσασθαι θεόν τε καὶ καλόν. ἥξει γὰρ πρῶτον ἀναβαίνων ἐπὶ τὸν νοῦν, καὶ

καὶ πάντα

κεῖ πάντα εἴδεται καλὰ τὰ εἴδη, καὶ φήσει τὸ κάλλος τοῦτο εἶναι τὰς ἰδέας· πάντα γὰρ ταῦτα καλὰ τοῖς νοῦ γεννήμασι καὶ οὐσία. τὸ δὲ ἐπέκεινα τούτου, τὴν τοῦ ἀγαθοῦ λέγομεν φύσιν, προβεβλημένον τὸ καλὸν πρὸ αὐτῆς ἔχουσαν, ὥστε ὁλοσχερεῖ μὲν λόγῳ, τὸ πρῶτον καλόν. διαιρῶν δὲ τὰ νοητά, τὸ μὲν νοητὸν καλὸν ὄν, τῶν εἰδῶν φήσει τόπον, τὸ δὲ ἀγαθὸν τὸ ἐπέκεινα καὶ πηγὴν καὶ ἀρχὴν τοῦ καλοῦ, ἢ ἐν τῷ αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν καὶ καλὸν πρῶτον θήσεται, πλὴν ἐκεῖ τὸ καλόν. Quæ ſunt. Sit igitur quiſq; primum Deiformis, & pulcher quiſq;, ſi Deũ, & ipſam pulchritudinem ſit contemplaturus. Veniet enim primum aſcendens ad Mentem, ibiq; omnes ſpecies pulcherrimas noſcet, & dicet hanc pulchritudinem Ideas eſſe. Omnia enim hæc ſunt pulchra geniturís, & ſubſtantia Mentis. Vltra uerò & ſupra hanc, naturam Boni dicimus, quæ propoſitum ſibi pulchrum habet. Quocirca perfecta ratione eſt prima pulchritudo. Diuidens autem intellectualia, quod quidẽ eſt intellectuale pulchrum, formarũ dicet locũ. Bonum autem quod eſt ultra fontem et principium pulchritudinis, uel in eodem Bonum & pulchrum primum ſtatuet, uerùm ibi pulchrũ. Hucuſq; ille. Quæ etſi abſtruſa Plotiniciſq; uſitata ratione proferuntur, hunc tamen habent ſenſum: Vides primum ſanctiſsima illa duo, altiſsimaq; numina, quorum primum in omni uetuſta Philoſophia uocatur Bonum, ſecundum Mens? Ac loquitur de eo, qui cupiat uidere uerã pulchritudinem, oportere eũ primum fieri Deiformem, aſsimilari Deo, quòd nunquã ad uerum uenuſtatis intuitũ ſit admittendus, niſi diuinã ſibi ſimilitudinem aſſumat. Eſt autẽ ſimilitudo, Platone ipſo teſte, ſanctitas, iuſtitia. Hæc habeat neceſſe eſt, quem tenet ueræ pulchritudinis aſpiciendæ ardor. Atq; is qui beatitudinem hanc affectat, aſcendens animo ad faſtigium rerum, primũ gradum faciet ad Mentem: hæc enim eſt poſt ſummum Bonũ. Et ipſa dicebat hominibus, ſe ducem eſſe, & portam ad ſummum Bonũ: & quòd nemo poteſt uidere Patrem, niſi filius adduxerit, ac reuelarit. In hac igitur Mẽte, quæ fuit mundi melioris origo, omniumq; rerũ, quæ ſuis originibus, et rationibus æternis (quas Ideas Philoſophi dicunt) continebantur, principium, cernet omnem Idearum uenuſtiſsimam uarietatẽ. Habent enim, ut ſuperius uidimus omnes fateri, Ideæ locũ, ſedemq; in ipſa Mente. Mens, ac Verbum, ut ait Philo, eſt Idearũ locus. Progreſſus igitur ad Mentẽ, cernet hic omnes Ideas, earumq; uenuſtatẽ: quæ quoniam Mente continentur (Mens enim habet exemplar omnis pulchritudinis) iure omnia ſunt pulchra, Mente creatrice, genitriceq;, & ſubſtantia, ſiue exiſtentia rerum. Vbi autem mentem attigerit, ſuperabit quoq; altius ad aliũ ſublimiorem, qui dicitur Bonum, ſeu natura bonitatis, quæ & ipſa pulchritudinem eximiam, et eandem, atque Mens, ſed principalius complectitur. Eoq; fit, ut qui uelit perfectè loqui, ſtatuat primum pulchritudinem, ipſum Genitorem, uidelicet pulchritudinem, omniaq; bona dantem ſecundo, neceſſe eſt. Quocirca dirimens ſingula, locum quidem Idearum, uel formarum dicet ipſum intellectuale pulchrum, id eſt, Mentem.

Summum

Summũ aũt, & ulterius Bonũ, fontem uocabit, & principiũ pulchri. Quoniã etiã Mens, quicquid habet pulchri, habet ab illo principio. Aut in eodem gradu ſtatuet Bonũ, & Pulchrũ, ut nõ aliud fontẽ dicat, aliud ipſum Pulchrũ, ſed unũ, & idem. Ibiq; primũ hæc ſtatuet. Oſtendit etiã Plotinus cũ ſuperioribus Philoſophis, et prædicat hãc Mentem mũdi principiũ, inuentorẽ, et cauſſam, ut hinc ſumma maieſtas, diuinitasq; Mentis eniteſcat. Multaq; ſcitu digna, ueluti; ineffabilia myſteria prodit de ea: in libro de Prouidentia. Quæ mihi nõ modò proponenda ſunt, ſed etiã declaranda, & explicanda, ut ſi quid obſcuritatis habeãt, aperiãtur, ut ueritas nuda, claraq; remaneat. τὴν πρόνοιαν ὀρθῶς ἂν ἀκολούθως λέγοιμεν τῷ παντὶ εἶναι τὸ κατὰ νοῦν αὐτὸ εἶναι, καὶ νοῦν πρὸ αὐτοῦ εἶναι, οὐχ ὡς χρόνῳ πρότερον ὄντα, ἀλλ᾽ ὅτι παρὰ νοῦ ἐστι καὶ φύσει πρότερος ἐκεῖνος, καὶ αἴτιος τούτου ἀρχέτυπον οἷον καὶ παράδειγμα εἰκόνος τούτου ὄντος, εἰ οὖν φαμὲν ἐκ νοῦ, τὸ δὲ πᾶν ἠρτῆσθαι, καὶ εἰς ἅπαντα ἐληλυθέναι τὴν δύναμιν αὐτοῦ πειρᾶσθαι δεικνύναι ὅλα ἕκαστα τούτων καλῶς ἔχειν. Quæ ſunt, Prouidentiã rectè, et cõſentaneè in Vniuerſo dixerimus, quod ipſum uniuerſum ſit ſecundũ mentem, et Mens ante ipſum, non quaſi tempore priorem, ſed quia à Mente eſt, et Mẽs ipſa natura prior, et cauſſa huius, uelut archetypũ et exẽplar huius, qui ſit imago. Si igitur ex Mente dicimus pendere uniuerſum, et in omnia uim eius pertinere, ſic conabimur oſtendere cũcta bene poſita. Hæc Plotinus, Mentem aſſerens à maioribus confeſſã cauſſam mũdi, cuius quaſi ſit (ut Plato tradidit in Timæo) exemplar: mundus aũt, uelut imago, factus ad eã uim & formã, quã Mens animo cõplectere tur, quæ quidẽ forma, et cõceptus mundanus, ut Philo dixit, erat Mens ipſa. Sicq; apparet Mens mũdi principiũ, et cauſſa. Apparet hãc eam eſſe, à quo ſuſtineatur uniuerſitas, per quã omnẽ pertinet Mentis diuinitas. Hãc ait Plotinus rationẽ eſſe prouidentiæ uerã: quoniã cuncta fecit, poſuit, conſtituit, ordinibusq; diſtinxit Mens et poteſtas eius, per omnia cõmeans: ut hæc una pulcherrima cauſſa, poßis in omnem rationẽ prouidentiæ latißime tẽdere, oſtendens bene unicuiq; rei eſſe conſultũ, quia Mens fuit, eſtq; ſemper moderatrix. Quod aũt Plotinus hoc loco Mentem antecedere mundũ non tempore, ſed ut cauſſam, et autorẽ, & à quo ſuſtineatur ſemper mundus, aſſerit, ut uideatur (quod Proclus affirmat) æternitatẽ mũdi credere: dico eũ, quod plurimis Philoſophorũ accidit, diuerſa ſenſiſſe, & quod ſæpe fit, à ueritate ab illo ſuo ſenſu, reuocatũ. Nec longis ambagibus opus eſt: ipſe in ſeipſum ſtet teſtis. Eodem enim libro hæc proſequutus eſt. Quoniã igitur mũdus omnis eſt id, quod factũ eſt, hũc tu aſpiciens, audire hæc fatentẽ fortaſſe poßis: ὡς ἐμὲ πεποίηκε θεὸς κἀγὼ ἐκεῖθεν ἐγενόμην τέλος ἐκ πάντων ζώων καὶ ἱκανὸς ἐμαυτῷ καὶ αὐτάρκης, οὐδενὸς δεόμενος: Quòd me creauit Deus. Et ego inde extiti, abſolutio omniũ animantiũ, ſufficiens contentusq; meipſo, nullius indigens, quoniam in me ſunt omnia, & plantæ, et animalia, & omnis generabiliũ rerũ natura, & Dij multi, & Dæmonum populi. Neq; enim γῆ μὲν κεκόσμηται, terra quidem

dem plantis omnibus, & animalibus omne genus eſt ornata, & ad mare uſq; peruenit animæ poteſtas: aër autem omnis, & æther, & cœlum omne eſt animæ expers. Nouiſsimè cõcludit: νοῦς τοίνυν δούς τι ἑαυτοῦ, εἰς ὕλην ἀτρεμὴς, καὶ ἥσυχος τὰ πάντα εἰργάζετο. Mens igitur cũ dediſſet aliquid ex ſeipſa, in materiã ſtabilis ipſa, et quieta, & immota, cũcta moliebatur. Quibus teſtimonijs, ſiue ultro, ſpontéq; pronunciatis, ſiue quòd non admittit aliũ natura ſermonem, et uult nos ad hãc rationem loqui, claret eum locutum, qua ratione loquuntur omnes, qui principiũ habuiſſe mundũ fatentur. Et quo uerbo Moſes dixit, In principio ἐποίησε, fecit, creauit Deus cœlum, & terrã: eodem uſus eſt Plotinus. Sic etiã, operabatur, aut operatus eſt. Sic, ornata eſt terra, pertinuit, extenditq́; ſeſe animæ poteſtas. Sic, inde ego extiti, uel ſum effectus: & quòd Mens ſine labore, ſine commotione ſui, ſed quieſcens, immittensq́; uim ſuam in materiam, molita eſt. Quæ quidem oſtẽdunt, ac præ ſe ferunt quoddã tempus, quo ſunt omnia creata. Neq; enim, qui ſempiternam dependentiam deſignaret, præteritis, ſed præſentibus uerbis uteretur: aut ſi interdum præteritis, certè non ſemper. Diceretq́; nõ fecit Deus, operatus eſt, ſed, operatur, producit. Quid quòd idem definit Prouidentiam? πρόορασις τις καὶ λογισμὸς θεοῦ, ὡς ἂν γένοιτο, τὸ δὲ τὸ πᾶν, καὶ ὡς ἂν ἄριστον κατὰ τὸ δυνατὸν εἴη. Proſpectio quædam, & conſideratio Dei, ut fieret hoc uniuerſum, & ut optimè, quoad fas eſſet, haberet. Non'ne hæc cum proſpexiſſe, cogitaſſe de re facienda, demonſtrant? Non'ne eſt Theologia Moſaica, quòd Deus fecit bene omnia, quæ fecit, & uidit bene facta? His etiam Plotini dictis conſtat eundem eſſe Deum, atq; Mentem: eamq́; rationem eſſe manifeſtæ Prouidentiæ, quòd ſunt omnia facta diuinitus, ſapientiſsimisq́; Mentis, Intelligentiæq́; conſilijs conſtituta. Vt ſit hoc illud Moſis. Et uidit Deus lucem, quòd eſſet bona. Sicq́; ad unam quamque rem creatam. Poſtremo, Et ecce omnia erant ualde bona, uidelicet à Sapientia ſumma, perfectaq́; Intelligentia creata. Tum eſt illud apud eum pulcherrimum, quòd Mens eſt alius, & primus mundus, à quo mundus iſte habuit principium.

Quod creatio ſit Mentis, Genitore iubente, ipſa operante, & de duobus his ex eodem Plotino. Cap. XVIII.

AD intelligendum quod Plotinus dixit, Mentem quietam, ſine motu, concitatione q́; ſui, cuncta feciſſe, eſt operæpretium animaduertere, quæ Euſebius, & Cyrillus contra Iulianum Imperatorem referunt Numenium locutum, primũ Deum, (ſic enim locuti ſunt Platonici, primum Deum, Patrem, ſecundum, ipſam eius Progeniem uocantes) quietum & immobilem eſſe, Secundo dediſſe ipſum, actionem, autoritatemq́ue creandi, quod quidem eſt ineffabile myſterium. εἰσὶ δὲ οὗτοι βίοι, ὁ μὲν πρώτου, ὁ δὲ δευτέρου θεοῦ, δῆλον δὴ ὅτι ὁ μὲν πρῶτος θεὸς ἔσται ἑστὼς, ὁ δὲ δεύτερος ἔμπαλιν ἐστὶ κινούμενος. ὁ μὲν οὖν πρῶτος περὶ τὰ νοητὰ, ὁ δὲ δεύτερος περὶ τὰ νοητὰ, καὶ αἰσθητά. εἰ μὴ θαυμάσες δὲ πάλιν εἰ τοῦτο ἔφην, πολὺ γὰρ ἔτι θαυμαστότερον ἀκούσῃ, ἀντὶ γὰρ

τῆς προιούσης τῆς δευτέρου κινήσεως, τὴν προσοῦσαν πρώτῳ ἵστασιν ἂν
ναι φημὶ κίνησιν σύμφυτον, ἀφ' ἧς ἥτε τάξις τοῦ κόσμου, καὶ ἡ μονὴ ἀΐδι
ος καὶ σωτήριος ἀναχεῖται εἰς τὰ ὅλα. *Sunt, inquit, hæ duæ uitæ, altera quidẽ
primi Dei, altera ſecundi: uidelicet quòd primus quidẽ Deus erit ſtans, quieſcens:
Secundus uerò rurſum erit qui ſe moueat. Itaq; primus eſt circa intelligibilia, ſeu
ſpiritualia: Secundus circa intelligibilia, et ſenſibilia. Neq; uero mireris, quòd hoc
dixerim: Multo enim mirabilius audies. Nã promotione, quæ præexiſtit in ſecundo
præexiſtentẽ primo miſsionem eſſe dico, motionemq́; coniunctã, à qua et ordo mun
di, et ſempiterna, ſalutarisq; ſtabilitas permanet in omnia. Hæc Numenius: quæ &
poſtea neceſſariò proferentur. Hic ego ſtupeſco, attonitus hæreo, nec capio, nec
explicare queo, unde tanta Theologiæ profunditas horũ mentes inundauerit. Hoc
myſterium altiſsimum eſt noſtræ Theologiæ ſacramentum, Patrem qui primo eſt
Deus, mittere filium ad agendum, illum eſſe angelum patris. Et apud Philonem eſt
ὕπαρχος, magiſtratus Dei: ὑποφήτης, declarator, interpres, quo pater eſt ad
omnia tanquam ſuarum uoluntatum executoris uſus. Ideo ſicut uenit in mundam
miſſus à patre, ſic creauerat mundum & hominem, Prophetis apparuit, legem
Moſi dedit, legationibus paternis eſt functus: Sic dedit ei iudicium pater, & ipſe
iudicabit omnem carnem. Deniq; non primus Deus unquam, ſed ſecundus (Dico
autem primum, & ſecundum, unum eundemq́; Deum) monſtratur, prædicatur ue
niſſe. Non admiraberis igitur hæc apud Plotinum. Hauſta ſunt è ſuperioribus Pla
tonicis, Philone, Numenio, cuius lectioni perpetuam dedit operam, centumq́; libros
ſcholiorum, autore Porphyrio, in eum ſcripſit. Is prior etiam hæc prodiderat:* τὸν
μὲν πρῶτον θεὸν ἀργὸν εἶναι συμπάντων, καὶ βασιλέα, τὸν δημιουρ
γὸν δὲ θεὸν, ἡγεμονεῖν δι' οὐρανοῦ ἰόντα: *Primum quidẽ Deum uacare ab omni
opere, uti regem: opificem aũt Deum imperare, per cœlum euntem. Philo quoque
in optima diuinitatis Idea, primum florentem, nefas putat, ut ad hominis molitionẽ
deſcenderet, miſiſſe nuncium, legatumq́; unigenitam prolem ſuam, quæ uias docu
mentaq́; patris, cuius eſt ſapientia, ſecuta, non hominem modò produxerit, ſed om
nem mundum decoris formis, ordinibusq́; inſtruxerit. Hãc quoq; fuiſſe præcepto
ris Platonis ſententiam refert, uti à Platonicis relatũ & proditum diuus Cyrillus:*
ὁ γοῦν πλάτων θεὸν μὲν τὸν ἀνωτάτω φησὶ τὸ ἀγαθὸν, ἐξ αὐτοῦ γε μὲν
ἀναλάμψαι νοῦν, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν προσεχῆ τοῦ κόσμου δημιουρ
γόν: ὄντος ἐν ἀκινησίᾳ τοῦ πρώτου καὶ τρίτην εἰσφέρει ψυχὴν, ἀφ' ἧς
τὰ πάντα κινεῖσθαι φασί. *Itaq; Plato, inquit, ſupremum quidem, altiſsimum
que Deum fatetur ipſum ſummum Bonum. Cæterum ex eo emicuiſſe Mentem,
& hanc eſſe proximum mundi opificem, primo manente in quiete, & uacatio
ne. Tertiam inducit animum, à qua cuncta cieri, agitariq; cenſet. Apparet igitur
(ut loquar ipſe) quodam admirabili, & cœleſti beneficio (Non enim humana con
ſideratione eò peruenire potuerunt) eos audiſſe, legiſſeq; in uetuſtiſsimis oraculis
duos*

duos Deos, in unam ſubſtantiam diuinitatemq́; coniunctos: quorum primus admirandæ, ſuſpiciendæ, auguſtæ maieſtatis, mitteret ſecundum ab ſe genitum ab æterno, ad omnia. Et hæc eſt illa toties ab ipſa diuina Mente prædicata Theologia: Doctrinam ſuam non eſſe ſuam, ſed eius qui miſiſſet eum. & Quòd ſic Deus dilexit mundum, ut unigenitum filium ſuum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat uitam æternam. & Sicut miſit me uiuens pater, & ego mitto uos. & Quòd pater non iudicat quenquam, ſed omne iudiciũ dedit filio. Deniq; quòd eum ſemper prædicabat genitorem, maioremq́; ſuum, præceptorem, mittentem: Illi cunctos honores uti maiori ac patri deferebat. Nec alia propè fuit ab eo reuelata Theologia, quàm quòd à patre miſſus, rediturus ad eum, certo tempore circumacto, ueniſſet, faciens omnia, ſumpta humana figura: quæ pater non fecit, ſed uoluit & iuſſit filium, Deum'que ſecundum facere, ſicut & opificem mundi eum miſerat. Eademq́; ratione, ſecundus Deus, mundum & hominem creauit qua prædicatur: ueriſſimumq́; fuit in mundum eum ueniſſe, ea exequentem, quæ primus non quidem fecit, ſed uoluit, iuſſitq́; ut magnus genitor, facere ſecundum. Cuius eſt clariſſima ratio, quòd è duobus, quorum alter Genitor, alter Genitus eſſet, Genitus debuit parere, & facere quod non decuiſſet facere priorem, præſente ſecundo. Cuius rei tota humana progenies fuit imago, ubi maieſtas & præcellentia genitorum (ſi parua licet componere magnis) ſuper genitis apparet. Atq; ubi iuſtitia regnat, iubentibus genitoribus parent piè, reuerenterq́; nati. Id, ut dixi, fuit imago eius, quod ab æterno præceſſit in Deo. De qua re mirabile eſt & ſtupendum, Platonicos tam profundè philoſophari: & dicunt id ſenſiſſe Platonem, qui Chriſtum natum plus ducentis & quinquaginta annis anteceſſit. & Plotinus teſtatur hos ſermones non nouos eſſe, ſed uetuſtam quandam, neſcio quibus à locis manantem ad Græcos, Theologiam. Atque iterum tradit Plotinus, etiam diuo Cyrillo teſte: τοῦ δὲ αἰτίου νοῦ ὄντος πατέρα φησὶ τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἐπέκεινα νοῦ, καὶ οὐσίας, πολλαχοῦ δὲ τὸ ὂν καὶ τὸν νοῦν, τὴν ἰδέαν λέγει. ὥστε πλάτωνα εἰδέναι ἐκ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ νοῦν, ἐκ δὲ τοῦ νοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ εἶναι τοὺς λόγους τούτους, μὴ καινοὺς, μὴ δὲ νῦν, ἀλλὰ πάντα μὲν εἰρῆσθαι μὴ ἀναπεπταμένως, τοὺς δὲ νῦν λόγους ἐξηγητὰς ἐκείνων γεγονότας, μαρτυρίοις πιστωσαμένους τὰς δόξας ταύτας παλαιὰς εἶναι, τοῖς αὐτοῦ τοῦ πλάτωνος γράμμασι. *Cumq́;, inquit, autorem & cauſam dicat ipſam Mentem Plato, eius quoq; patrem dicit ipſum Bonum, & id quod eſt ultra Mentem & ſubſtantiam. Multisq́; in locis ipſum ens & ſubſtantiam ideam appellat. Quocirca Platonem nouiſſe, ex Bono quidem Mentem, ex Mente Animam exiſtere: & hos ſermones, non nunc natos, ac nouos eſſe, ſed cùm omnia ſuperioribus ſeculis obſcurè dicta eſſent, his uerbis eſſe declarata & uelut ab interpretibus explanata, has eſſe uetuſtas ſententias ipſius Platonis, libris eius pro teſtimonio nobis utentibus. Sic Plotinus. quibus non*

d eſt

eſt mirabilius quicquam, non ipſos tantum, qui Chriſtianam religionem non colebant, ſed etiam, uelut ineptam, ac ſuperſtitioſam, ad cuius profundiſſima ſacramenta non attigerant, ſed uulgi opinionem, contemptumq; ſequentes, aſpernabantur, confeſſos eſſe, ſed longè antiquiores, hæc myſteria. De quo ſuperius. ſed nequeo mihi moderari, quin repetam, & inculcem, quæ mihi ſuauia iucundaq; ſunt.

De eadem Mente ex Plotino mirabilis Theologia, ut à Patre generetur, omnibus bonis ditetur. Cap. XIX.

IDem in libro de Prouidentia & ſpeculatione, multa diſſerit ueneratione, & cultu digniſſima, ſed explicanda, declarandaq; nobis. Mens, inquit, indiget ipſo Bono, Bonum eius non indiget. Vnde fit compos ipſius Boni, efficiturq; ἀγαθοειδὴς, ipſi Bono ſimilis, & perficitur à ſummo Bono, ſpecie quidem, ſiue Idea, quæ eſt in ipſa Mente, quæ uenit ab ipſo Bono, eam efficiente ἀγαθοειδῆ, Boniformem. Ac quaſi cernitur in ipſa Mente ueſtigium ſummi Boni. Eiuſmodi archetypum cogitare conuenit reputando, quod uerum eſt in eo, ex ueſtigio quod ad Mentem peruenit. Itaq; ueſtigiũ eius, quod eſt in ipſa Mente, dedit ipſi Menti aſpicienti, ut in ipſa ſit cupiditas, & ſemper cupiens ſemper aſſequatur. Illic aũt neq; cupiens eſt (quid enim cupiat?) neq; qui aſſequatur: neque enim cupiebat. Non igitur neq; Mens cupit: Nanque cupiditas eſt in ipſa, & intellectus ad ſpeciem eius. Cùm igitur Mens ſit pulchra, imò omnium pulcherrima in lumine puro, & claritate pura: καὶ πάντων καλλίστου ἐν φωτὶ καθαρῷ, καὶ αὐτῇ καθαρᾷ, καὶ τὴν τῶν ὄντων περιλαμβάνοντος φύσιν, οὗ καὶ ὁ καλὸς οὗτος κόσμος, σκία καὶ εἰκὼν, καὶ ἐν πάσῃ ἀγλαΐᾳ κειμένου, ὅτι μηδὲν ἀνόητον, καὶ σκοτεινὸν, μηδὲ ἄμετρον ἐν αὐτῷ ζῶντος ζωὴν μακαρίαν, θάμβος μὲν ἂν ἔχοι τὸν ἰδόντα, καὶ τοῦτον, καὶ ὡς χρὴ αὐτὸν εἰς δ'όντα, καὶ αὐτὸν γενόμενον ἕνα. Et cùm omnium naturam complectatur: cuius & iſte pulcher mundus eſt umbra & imago, & in omni claritate ea refulgente, quoniam nihil incognitum, & obſcurum, neq; immenſuratum eſt in ipſa, uiuente uitam beatam: ſtupor quidem ſubiret aſpicientem, & iſtum, &, ut oportet, penetrantem, ibiq; unitum, factumq; unum & idem. Vt autem, inquit, qui ſuſpexit cœlum, uiditq; claritatem aſtrorum, cogitat & quærit τὸν ποιητὴν, creatorem: ſic oportet, & qui mundum intelligibilem contemplatus, & intuitus, admiratusq; eſt, eius opificem, qui eum conſtituerit, inquirere, aut ubi,, uel qui, ὁ τοιοῦτον παῖδα γεννήσας νοῦν κόρον καλὸν, καὶ παρ' αὐτοῦ γενόμενον κόρον, πάντως τοι, οὔτε νοῦς ἐκεῖνος οὔτε κόρος, ἀλλὰ καὶ πρὸ νοῦ καὶ κόρου, μετὰ γὰρ αὐτὸν νοῦς καὶ κόρος, δεηθέντα καὶ κορέσθαι, καὶ νενοηκέναι, ἃ πλησίον μὲν ὄντι, τοῦ ἀνενδεοῦς, καὶ τοῦ νοεῖν οὐδὲν δεομένου, πλήρωσιν δὲ ἀληθινὴν, καὶ νόησιν ἔχει, ὅτι πρώτως ἔχει, τὸ δὲ πρὸ αὐτῶν οὔτε δεῖται, οὔτε ἔχει, ἢ οὐκ ἂν τὸ ἀγαθὸν εἴη, Talem genuit filium & puerum pulchrum, & ab ipſo genitum filium. Omnino autem neq; Mens ille, neq;

neq; coros, id eſt, filius, uel ubertas eſt, ſed et ante Mentem & filium, uel ſatietatem,
Poſt ipſum enim Mens & filius, aut ſatietas eſt, quem oportuit ſatiari, & inntelli/
gere. Quæ proxima quidem ſunt ei, Qui non indiget, neque habet opus intellige/
re. Plenitudinem autem uerã, & intellectionẽ habet, quia primò habet. Quod uerò
antecedit hæc, neq; indiget, neq; habet: alioquin non eſſet ſummũ, uel ipſum Bonũ.
In his Plotini uerbis eſt omnis hæc Theologia. Bonum, quoniã primò Deus, eſt Ge
nitor, ac pater omnis ſubſtantiæ, bonorumq; ſuorum, Menti largitor, non indigere
Mentis: contrà autem, quoniam ſit proles, & genita, lumen de lumine ipſa Mens
indigere ipſius boni: quippe quæ à patre ſuo generetur, nec poßit non genera/
ri, nec lucens lucere aliunde poßit, quàm ab illo. Dat Bonum omnia ipſi Men/
ti, totam ſubſtantiam, uidelicet gignendo dat diuinitatem: Pater autem à Mente ni/
hil accipit. Et quoniam cuncta, quæ pater, aut ipſum Bonũ poßidet, habet etiam,
inde fit, ut Mens ſit ἀγαθοειδὴς, imago ſummi Boni, ſpeculum diuinitatis, ut qui
uideat Mentem adamußim, uideat ipſum patrem, ac Bonum. Peruenit autẽ à ſum/
mo Bono, ad Mentem Idea, & ueſtigium, ſiue creati mundi, ſiue ipſa bonitatis ſpe/
cies, totaq; ſubſtantia, & diuinitas: ac tanquam à primo Sole, Sol alter eluxit. Quo
fit, ut ſi uideas hunc ſecundum, putes te uidiſſe primum Solem. Quoniamq; pater
eſt pulcherrimus, pulchritudo, itẽ eſt et uenuſtas, à Mente cernitur, et conſideratur,
et deſideratur, concupiſciturq; ſemper: nec Mens fruſtratur concupiſcendo, ſed ſi/
mul cupit, ſimul aſſequitur. Nec quiſquã eſt, ſiue angelus, ſiue quouis alio gaude/
at nomiie, qui fructum capiat tantum ex ſummo Bono, ut Mens. Eſt enim filius in
ſinu patris. Suſpectus ergo & conſideratio eſt Mentis ad primum: Primi nõ ſuſpe/
ctus, ſed amor. Nec bonũ habet, cùm ſit eminentißimũ, quod aſpiciat, ut maius, ſi/
cut Mens aſpicit eum: Eſt autẽ Mens pulcherrima, in luce claritatis ſuæ, cõplecti/
turq; omnem rerũ naturam. Eſt omniũ principiũ, & fons, cuius eſt pulcher is mun
dus umbra, & imago, ut dictũ eſt à Platone Apparetq;, quod etiam tradit Philo,
Plotinum, nunc mundum νοητὸν, de quo ſcribit in Timæo Plato, interpretari
ipſam Mentem, ut nihil ſit aliud mundus archetyptus ille, quàm ipſa Mens. Cùm
inquam ipſa Mens ſit in ſumma claritate, & pulchritudine. Erat enim, ut ait no/
ſter, quem Plotinus hoc loco ſequutus uidetur, in eo lux uera, quæ illuminat, om/
nem mundum, & in eo tenebræ non ſunt ullæ.) Tum cùm ſit (ut idem etiam ait no
ſter) in ipſo uita beata, ſi quis & iſtum uideret coniunctus cum eo, idémque effe/
ctus, obſtupeſceret, attonitus hæreret, eueniréť que ei, quod illis, qui dixerunt, ui/
ſa hac pulchritudine & claritate, Bonum eſt nos hìc eſſe. Vt autem, inquit,
qui ſuſpicit cœlum, attollitur in conſiderationem opificis: ſic qui uiderit hanc Men
tem, & mundum intelligibilem, neceſſe eſt inquirat, quis eum genuerit, quis
& hunc filium genuerit, & ſatiauerit, impleueritq; ſapientia, dederitque pe/
lagus ſapientiæ. Nam primus, ipſum´que Bonum, ſapientißimus eſt, nec indiget
qui eum compleat uberate ſapientiæ, & intelligentiæ. Eſt enim eminentißimus,

iureq́; uocatur ἀνενδεὴς, non indigens. Habet autem Mens τὴν πλήρωσιν, plenitudinem, ueramq́; ſapientiam: quoniam prior ipſa habet, & fruitur. At uerò, quod Mentem antecedi, non quòd ſine ſapientia ſit (nam Chaldæus, & Mercurius dixerunt utrunq; Mentem ſiue Intelligentiam, prioremq́; Mentem genuiſſe ſecundam) ſed quia à nemine accepit, dicitur non habere. Nam ſi acciperet ab ullo, non eſſet ſummum Bonum. Proxima autem, imò coniunctiſsima, eſt Mens, ſeu ſatietas cum ſummo Bono, ut ſuperius monuit, cùm dixit, καὶ μάλιστα ὅταν ὦσι μόνοι τὸ γεννῆσαν, καὶ τὸ γεγεννημένον: Et maximè cùm ſunt unum Genitor & Genitum. Hæc eſt tota Theologia Plotini, eam non à maioribus modò, Platone, omnibusq́; eius, & ſuperioris ætatis Philoſophis, deducentis, ſed uidetur prorſum noſtrum expreſsiſſe Ioannem. Nam quod ille dixit, Verbum fuiſſe in principio, id eſt, ab æterno apud Deum: eſt quod Plotinus inquit, Diligit Genitor Genitum, maximè cùm ſunt unum utrunq;. Erat apud Deū, uidelicet erat coniuncta, unita cum Deo, & cohærebat Mens inſeparabiliter. Sic, Quòd ſine ipſo factum eſt nihil: eſt, quòd ipſe plenitudinem habet, & ſcientiam omnium rerum, atq; exemplum à patre. Ecce item, uita illa beata, claritas, gloriaq́; filij, quam habuit priuſquam mundus fieret. Ecce ſtupor & extaſis intuentium gloriam filij Dei, & ſumma uoluptas: circunſtant animæ dextra læuaq́; frequentes: Nec uidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat uſq; morari. Deniq; ecce Genitor & Filius apud Plotinum, qui Chriſtianus non fuit. Veritas igitur, quoniam eſt Solis claritate luculentior, nunquam latuit.

Summa eorum quæ diuinitus Plotinus de primo & ſecundo eſt locutus, de Bono, de Mente ab eo genita, Idearum plena, ſapientiſsima origine mundi. Cap. XX.

SEd quoniam tanta eſt apud Plotinum tamq́; ineffabilis Theologia, quem profani Philoſophi adeò admirantur, diuinumq́; iure merito uocant: Chriſtianam autem ſapientiam ut ſuperſtitionem inſectabantur: quo quidem apparet eos Andabatarum more contra ueritatē depugnaſſe, quaſi cæca uulnera offerentes ei, quā traditam à ſuis uenerarentur, adorarent, ſuſpicerent, diuinos qui de ea loquerentur, prædicarent: proponenda ſunt pauca ex his quæ ſcripſit ad alia preſsius in libro de Tribus hypoſtaſibus, inſcribens eum, περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, De tribus principalibus hypoſtaſibus, uel, tribus imperatricibus ſubſiſtentijs, illis ſcilicet tribus regibus de quibus egerat in epiſtola Plato. In eo libro aſſerit, Mentem à ſummo Bono generari, à Mente animam mundi, id eſt, Spiritum ipſum. Ac primum appellat ſupremum, Vnum dicens, aſcendendum eſſe μέχρι τοῦ ἀκροτάτου, καὶ ἑνὸς καὶ πρώτου, Vſq; ad altiſsimum, & primum. Ab Anima dicit omnes animas natas, ut poſtea latius oſtendemus. De ipſa uerò Mente loquens, in omnem mundum magnitudine, & pulchritudine, & ordine, motuq́; perenni inſignem hortatur reſpicias. Tum Deos in ipſo perſpicuos, alios obſcuros dæmonas, animalia quoq; & plantas. Ad eius itē archetypū, ueriorem q́; mundū aſcendens, omnia ibi cernas intelligibilia, & in ipſo ſempiterna, ut in propria ſapientia, & uita, expo-

ta, exponens, ut reor, et uſurpãs illud Ioannis, Quod factũ eſt, in ipſo uita erat. Plo
tinus aũt ea fuiſſe ἐν οἰκείᾳ, συνέσει, καὶ ζωῇ, in ſapiẽtia ſua domeſtica, et uita. Tũ
proſequitur, καὶ τούτων τὸν ἀκήρατον νοῦν προστάτην καὶ σοφίαν ἀμήχανον.
Et horũ omniũ principẽ, ac præfectã Mentẽ, et incomprehenſibilẽ ſapientiã. uideli
cet illius intelligibilis mũdi, et Idearũ. Quod idẽ ſonat, atq; quod alibi ſæpe locutus
eſt, Eſſe mundũ intelligibilẽ, et Ideã mũdi, ipſam Mentẽ. Audiſti ſapientiã ineffabi
lẽ. Proſequitur hũc Deũ et Mentẽ eſſe magnũ, cui cùm contẽplator appropiauerit,
ζητεῖ τις οὖν ὁ τοῦτον γεννήσας, ὁ ἁπλοῦς, καὶ ὁ πρὸ τοῦ τοιούτου πλήθους, ὁ αἴτιος,
καὶ τοῦ εἶναι, καὶ πολλὴν εἶναι τοῦτον ὁ τὸν ἀριθμὸν ποιῶν: Quærit quis hunc ge/
nuerit, reſpõdetq; ſimplex, et ante talẽ multitudinẽ, Autor et eſſendi, et ut magnus
eſſet is, qui et numerũ faciat. Pater ſcilicet et principiũ Filij, ut noſtri et Græci: ſim
pliciſsimus ipſa Vnitas, et quòd cum eo Pater omnia genuerit, fœcunditatẽ ſcilicet
omniũ formarũ, ac ſpecierũ, et quòd omnia complectatur, cuncta continens, in am
plexu ſuo, ſapientiæq; pelago. Hanc eſſe priſcorũ Theologiã, è quibus Parmeni/
des tres illas hypoſtaſes exquiſitius ab inuicẽ ſeparauerit: Primũ appellantẽ, ipſam
principalẽ Vnitatem: Secundũ Vnum multa, ut poſtea dicemus: Tertiũ, Vnum &
multa. quorũ rationes libro ſecundo reddentur. ſicq; conſentire Parmenidẽ φύσε
σι ταῖς τρισίν, Tribus naturis (ſic enim loquũ conſueuerant) Anaxagorã autem
Mentẽ purã, et intemeratã ſtatuentẽ, primatũ rerũ poſuiſſe ſimplex, et ſeparabile,
ipſum Vnum: Heraclitũ quoq; ipſum Vnũ agnouiſſe ſempiternũ, & intellectuale:
Empedocli materiã fuiſſe quatuor elementa, amicitiã ipſum Vnũ, incorporeũ qui/
dem, quoniã elementa corporea. Deniq; ueteres præcipuè, qui Pythagoræ, et Pho
recydi ſucceſsiſſent, huic ſupremæ, ſimpliciſsimæq; naturæ, cum primis incubuiſſe;
ſed alios ſenſa ſua ſcripta reliquiſſe, alios non ſcribendo, ſed in communi ſermone
tradidiſſe, eſſe uidelicet ultra ipſum Ens, τὸ ἕν, ipſam Vnitatẽ, ſequi deinceps τὸ
ὄν, καὶ νοῦς, id quod uocatur Ens, & Mens. Tertia iam animi natura. Ac quemad/
modũ ea terna inueniantur in natura, ſic arbitrandũ eſſe apud nos. In libro quoq;
de Generatione, et ordine eorũ, quæ poſt Primũ, dicit ipſum Vnũ, uidelicet Patrẽ,
genitorẽ eſſe τοῦ ὄντος, ipſius Entis, nimirũ Mentis, hancq; eſſe primã generatio/
nẽ. Nã cùm ſit perfectiſsimus ipſe Genitor, qui neq; quærat, neq; habeat, neq; indi
geat, uti ſuperius monebat, ſummaq; eius ubertas genuerit alterũ Genitum quidẽ,
in ipſum conuerti Genitorẽ, ac repleri, Genitumq; eſſe in eum reſpicientẽ: καὶ νοῦς
οὗτος, hancq; eſſe Mentẽ. Hæc et id genus præclara multa eo & ſequentibus li/
bris. Plotinus docens ipſum Primũ eſſe ſibi copioſiſsimũ, uberrimum ſuæ bonitatis
fontẽ: etiam ſimplex, et primũ omnium, appellatũ τὸ ἐπέκεινα οὐσίας, ultra ſub/
ſtantiã, ſcilicet ultra Mentẽ, quæ dicitur Subſtantia, et Ens: Quòd ſit principiũ inge
nitũ, & perfectiſsimũ omnium, prima uirtus, et potentiſsima, quam omnes aliæ uir
tutes imitentur: & quòd δεῖ δὴ καὶ τιμιώτατον εἶναι τὸ γεννῶν τὰ ἐφε/
ξῆς, δεῖ δὴ καὶ τιμιώτατον εἶναι τὸ γεννώμενον, καὶ δεύτερον ἐκεί/

νοῦς τῶν ἄλλων ἀμείνων εἶν, Oportet pretioſiſſimum eſſe quod gignit poſteriora, oportet pretioſiſſimum eſſe genitum, et ſecundũ ab illo, omnibus rebus melius, proles ſcilicet prima omnium, meliorq́; ut Chaldæus dicebat: idem eſſe Mentem et ipſum Ens: & quod ait in libro de Bono, intelligibilia non eſſe extra Mentẽ. Hanc unam naturam nempe Mentem eſſe omnes res: Eſſe τὴν ἀλήθειαν, ueritatẽ, quemadmodum ipſe locutus eſt in mundo: Eſſe Deum magnum, eam naturam, καὶ θεὸς δεύτερος, et ſecundum Deum, proferentem, & oſtendentẽ ſeipſum, antea quàm uideat illum: Eſſe regem, non rerum à ſe exterarum, ſed iuſtiſſimo, naturaliq; imperio, et uero regno. ἅτε τῆς ἀληθείας βασιλεὺς, utpote rex ueritatis, Vt in noſtris literis extat, & Dominus uniuerſi, ſecundum naturam, γεννήματος καὶ θείου τάγματος, prolis & diuini ordinis, Rex regũ, & pater Deorũ iuſtè appellatus. In libro aũt de Pulchritudine intelligibili, ſapientiæ, inquit, magnitudinẽ, et poteſtatẽ quis perſpiciat? quoniã ſecum habet, & fecit entia, ſeu res, & omnia conſecuta ſunt cum ea, & ipſa eſt, quæ ſunt & fuerunt cũ eo, et ſubſtantia illic eſt ſapientia. Pluraq́; alia diuiniſſima, in quibus etſi poſſunt eſſe (neq; enim eſt, cur abſolutam inuiolatãq́; Theologiã, quemadmodũ à noſtris ab illis expectes) quæ limã nõ reſpuãt, eò tamẽ ſcopus intendit, ut omniũ ſeculorũ ſapientia, quæ nouiſſimis diebus, ruptis omnibus clauſtris inundauit in orbem terrarum, eorum teſtimonijs appareat. Ecce enim Plotinus, maiores Græciæ Philoſophos, ipſam Vnitatem, primũ principium, altiſſimumq́;, Diuinitatem fatetur ſenſiſſe, deinceps Mentem. Sic apparet Chriſtianã religionẽ uetuſtiſſimã eſſe, reuelatam poſtea, exhibitamq́; paſſim omnibus, uel pueris, & fœminis, quæ quondã apud ſolos Philoſophos, nec perfectè intellecta, latitaret. Præclara uerò ſunt & illa, quæ in libro de Ideis, An ſiſtendũ ſit, ubi Mens: an ad id, quod eſt ultra Mentẽ, ſit procedendũ. Mens, inquit, præfuit principio primo, tanquã in ueſtibulis ipſius Boni, annuncians in ipſo omnia, tanquã τύπος forma, aut imago illius, magis in multitudine, quàm ipſum quod manet in Vnitate. Cõſiderandamq́; Mentis huius naturam, quam ratio pronunciet eſſe τὸ ὂν ὄντως, καὶ τὴν ἀληθῆ οὐσίαν, uerum Ens, & ueram Subſtantiam. Eandem eſſe χορηγὸν τῶν λόγων, quaſi dixeris, fontem rationum, et quòd uerè intelligat ea, quæ ſunt & intelligendo creet. Eſſe igitur eam τὰ ὄντα, ipſa entia. Hæcq́; eſſe ante mundum, Ideas nempe, non figuras, aut imagines ab alijs rebus naſcentes, ſed ἀρχέτυπα, καὶ πρῶτα, καὶ νοῦ οὐσία, Arhetypa, et prima, & Mentis ſubſtantiam. Eoq́; infert, νοῦς μὲν δὴ ἔστω τὰ ὄντα, Mens igitur eſto ea, quæ ſunt. Eandem Mentem pronuntiat, non ſimul, ac aliquid cogitauerit, aut intellexerit, continuò creare, neque enim quum Deum cogitaſſet, factum eſt uidelicet aliquod aſtrum, neq; ſtatim, ut motum cogitaſſet, creatus eſt. Quo declaratur, non omnem eius intellectionem, eſſe creationem, ſed duntaxat quum uult. De eadem in libro de Generibus entis loquens, Aſpice, inquit, in hac magna Mente & incomprehenſibili, non πολυλάλῳ, multa loquente, & uerbis creante, ſed πολυνῷ, multa intelligente, id eſt, ſapientiſſima, quomodo omnia ſunt ex ea. Eſtq́; ἓν καὶ πολλὰ, Vnum & multa.

Hæcq́;

Hæcq; multa, inquit, ſunt uires admirandæ eius, non debiles illæ quidem, ſed puræ, maximæ, conglobatæ uirtutes, at uires ueræ. Neq; hæ uſq; ad certum modum procedentes, ἄπειρον τοίνυν, καὶ ἀπειρία καὶ τὸ μέγα, Infinitas igitur ipſa, & immenſitas, & magnitudo. Hæc magnitudo cùm pulchritudine ſubſtantiæ, quæ eſt in ipſa, & ſplendore, et lumine. Ex quibus Plotini uerbis, ipſo auro pretioſioribus, fit perſpicuũ, Mentẽ eſſe ipſam rerũ uniuerſalem, ſpiritualiter, formaliterq; ſubſtantiam: eſſe ſapientiã infinitam, eſſe omnia, ſed formaliter, uirtualiter, originaliter, diuino, & ineffabili modo. Eſſe imaginem, et ſpeculũ Bonitatis, ut eſt apud Sapientem, eſſe ueram ſubſtantiam. Res noſtras præ illa eſſe uti ſimulachrum, ſicut mens noſtra, eſt eius imago. Et quod maximè obſeruandum, figendumq; in pectore, colliges ex Plotino, Ideas nil aliud eſſe, niſi uires illius ſapientiæ infinitas, immenſas, admirandas, quibus in omnia tendit eius ineffabilis inuentio, et molitio, ut his uiribus omnia creata, & creanda contineantur. Ea cauſa eſt, quòd cùm multa ſint Hebræis nomina diuina, illud in creatione Moſes uſurpauit, quod deſignat fortitudinem, potentiam, Elohim. Illa igitur multa, quæ ſunt in eo, ſunt Ideæ. Ideæ autem ſunt uires eius ineffabiles, immenſæ, fontes fœcundiſſimi, formæ primæuæ, in unam diuinitatem conſentientes. Non enim, etſi multitudinis nomine nuncupantur, ſunt multæ: ſed multæ ſunt, & unum. Is eſt uerißimus, optimusq; Idearum ſenſus, dignus qui recipiatur, & inter principia rerum primo loco habeatur. Quanquam non erunt duo principia Deus, & Idea, niſi quadam conſideratione.

Ex Theologia Chaldæorum apud Sibyllas, de Prole diuina, quod ſit Regina mundi uiſibilis, & inuiſibilis: & quod à Patre princeps conſtituta. Ex quibus eſt confirmatio & cõprobatio eorũ, quæ ſuperius Platonici dixerunt. Cap. XXI.

EX Chaldæorum Theologia ſunt etiam Erythreæ Sibyllæ teſtimonia, quæ Chaldæa fuit: filia, ut fama eſt, Beroſi Chaldæi, appellata fortaſſe Erythrea, non ab Erythris Ioniæ urbe, ſed à ſinu Perſico, & mari rubro, quod uſq; in Perſas & Indiam pertinens, Erythreum, ſiue rubrum uocatur. Potius autem ab Erithro rege, ut duces Alexandri teſtabantur: cuius ſepulchrum eo in littore ad ueteris regis memoriam conſpiceretur. Hæc præclara edidit oracula, ut & claritate, & numero carminum cæteras omnes tum Sibyllas, tum Prophetas anteceſſerit. Nullus enim prophetarũ tam clarè & apertè de Filio, & Genitore, de creatrice Mente, de rebus ab ea gerẽdis, humana natura, diuinitati cõiuncta, ſcripſit. Cuius quũ ad manus Romanorũ carmina perueniſſent (neq; uerò omnia peruenerunt, ſed uix minima pars) nõ intellecta, ut quæ ad res eorũ nõ pertinerent, ſæpe peruerſè interpretabantur. Eadẽ igitur ea, pluribus eius oraculis omißis, cecinit de Mẽte, atq; Magi: ut omnibus è locis fiat perſpicuũ, Mentẽ à Græcis uſurpatã, aſcitamq; ad rerũ creationem, non fuiſſe, niſi eundem, quem poſteriora ſecula confeſſa ſunt creatorem: cuius laus et gloria, et diuinitas, ac maieſtas ſemper celebris, ſemper nota terris fuit, ſed ut Dei, nõ ut filij Dei, niſi longè paucis. Oraculũ Magorũ dicebat patrẽ omnia patraſſe, et Menti, quæ prima celebretur à mortalibus, tradidiſſe, ſcilicet patrẽ per ſuã

hanc prolem eſſe creatorem, tradentem ei totam poteſtatem autoritatemq́; creãdi, altero dante, altero recipiente. Sic & principium rerũ à genitore Mentẽ conſtitutam. Peculiareq́; eſt eius oraculi teſtimonium, imperatorem mundi eſſe filium, eſſe Mentem: ſed imperio accepto ab alio, nempe à genitore: ob quã cauſam eum dicebat omnia perfeciſſe. In eo igitur eſt filij diuinitas, ut tũ ſit à patre genitus, tum omnium rerum creandarum ab eo quondam, poſtea conditarum, imperium acceperit. Hoc clamant noſtræ literæ, docentes per hunc creatas eſſe res: hunc iudicẽ uiuorum, ac mortuorum à patre conſtitutum. De ſeq́; ille ipſe, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. omnia concordia, mirabilesq; omnium ſeculorũ conſenſus. Quod diuinũ Magorũ prædicabat oraculũ, quod Plato, Platoniciq́; omnes, non ita fortaſſe cognitum ante Chriſtum fuiſſet, donec præſentia eius fecit clariſsimum. Sibyllam igitur Chaldæam eadem prædicantem, & totam hanc diuinitatem duobus carminibus exprimentem, audire iucundum eſt. Nam cùm de patre Deo, à quo principium carminis fuerat auſpicata, plura dixiſſet, ſicut Magi, adiungens eius ad filium maieſtatem protulit,

Παντοτρόφον κτίστην, ὅστις γλυκὺ πνεῦμα ἅπασι
Κάτθετο, ἡγητῆρα θεῶν πάντων ἐποίησε. *Id eſt,*

Diuorumq́; ducem, & qui cuncta aleretq́; crearetq́;,
Inſtituit, dulcem qui uitam homini dedit omni.

Duo ſunt in hoc carmine, quæ Chriſtiani, id eſt, patefactæ & notæ Mentis adoratores cognoſcentes, mira lætitia exiliant, omnibus gaudijs inceſſant. Clamat Sibylla patrem dulcem omnibus uitam dediſſe. Oraculum Magorum, omnia patrem perfeciſſe: Theologia Hebræorum, Qui fecit cœlos per intellectum: Theologia Chriſtiana, patrem uocat creatorem cœli & terræ. Multa id genus Platonici. Proſequitur uates, Conſtituit eum παντότροφον κτίστην, creatorem, fouentem, ſuſtinentemq́; omnia, alentem cuncta. Eundem dicit à patre datum principem & imperatorem Deorum, quaſiq́; regem corporearum incorporearumq́; rerum. Quod & Hebraica Theologia ſemper reſpiciens, uocat eundem dominũ exercituũ, quaſi regem ac principẽ, ductoremq́; Deorũ, quos angelos & deos appellat. Chaldæus igitur, Omnia perfecit pater, tradiditq́; Menti ſecundæ, quam credunt dicuntq́; primã omnes homines. Græca Theologia, autorẽ & creatorẽ, & omnis ordinis inuentorẽ, terram informẽ, formis decorantẽ, Mentem ſiue Intelligentiã prædicabãt. Hebræa Theologia, præter alia hunc uocat ſpiritum ſuper chaos operantem: tum ait eadẽ, Qui fecit cœlos in intellectu. quod ſonat, per intelligentiã. Nam apud Hebræos in, eſt per. Idemq́; dicit Græcus atq; Hebræus. Idem apud Græcos νοῦς, intelligẽtia, atq; Hebræum, ſpiritus ſuper aquas, & intelligentia creans cœlos. Nouiſsima Theologia totum uulgata per orbẽ, quoties hæc prædicat? Conſidera & confer hoc oraculum cum magni Pauli dicto. Cui enim, inquit, angelorũ aliquando dixit, Filius meus es tu, ſede à dextris meis? Sibylla uerò, Conſtituit eum pater ἡγητῆρα, principẽ,

regem,

regem, ducem angelorum, id eſt, Deorum. Dij enim apud Hebræos & noſtros angeli uocantur: Vt illud, Minuiſti eum paulominus ab angelis: Hebraicè ab Elohim, id eſt, dijs. & illud, In conſpectu angelorum: in Hebræo, In conſpectu deorũ. Aſpice diuinitatem, maieſtatemq́; filij à diuinitate genitoris non ſeparatam. Duos hi omnes fatentur, unum tamen oſtendunt. Vt niſi ſit in dictis eorũ altiſſimum myſterium, ſit neceſſario contradictio. Chaldæus omnia perfeciſſe patrem, ac filio, qui Mens prima ſit, dediſſe. Vates autem patrem, dulcem ſpiritum, dulcem animã omnibus infudiſſe. Poſt, omniũ creatorẽ, & alumnũ illum, ſecundum uocat. Duos ergo & unum. Nam utriq; dant rerũ creationẽ. Planè igitur omnẽ filij diuinitatem, autoritatẽ, ac facultatẽ uenire à patre tradiderunt. Quoniamq́; utrunq; uocant uitarum datorẽ, eorũ apertè coniungunt diuinitatem, coniunctamq́; uociferantur, & adeò coniunctam, ut omnia habuerint duo principia, ueluti unum, duos creatores, quos ob id coniunctiſsimos, uniſsimosq́; aſſerunt, quia non poſſunt eſſe duo mundi creatores. Si enim dat cunctis dulcẽ ſpiritũ ipſe pater, iuxta Sibyllã: & ſi pater omnia perfecit iuxta Magos, quid reſtat menti ſecundæ? Atqui ijdem mentẽ declarant creatricẽ. Videbant igitur, aut auditã prædicabant coniunctiſsimã ſubſtantiã ſubſtãtiam & diuinitatẽ, confeſsiq; ſunt filiũ regẽ deorũ, creationis principẽ, ſed eius à patre genitã ſubſtantiã & autoritatẽ. Totaq́; deducitur Theologia ex hoc oraculo. Magi nomẽ patris uſurpant, eo primã illã dictatricẽ, genitricemq́; Mentẽ nuncupantes. Quæ ſi pater eſt eorũ teſtimonio, certè propter eũ quem genuit. Sic æterna generatio. Tum autoritatẽ quandã maiorẽ, gradumq́; inter illos oſtendunt, dũ alter dicitur pater, dicitur primus, dicitur tradere creationẽ alteri, conſtituit eũ omnium creatorẽ. Iungunt aũt diuinitatẽ & ſubſtantiã, quia iungunt creatorẽ. Si enim eſſet ſeiuncta ſubſtantia, etiã autoritas & facultas: aliudq́; fieret ab uno, aliud ab altero: Sed cùm rerũ creatio ſit opus eminentiſsimũ, ſi tantũ à patre id fit, quàm à filio, neceſſario ſunt una ſubſtantia, una autoritas, poteſtas una, unum imperiũ, una diuinitas. Quicquid enim fit ab uno, fit itẽ ab altero. Quod fieri nõ poſſet, niſi eſſet unũ. Sic erant in antiquiſsima Chaldæorũ Theologia pater & filius. Et lumen quod poſtea in immenſas excreuit flammas, tunc quaſi in crepuſculo ſcintillabat.

Fidele eſſe Magorum Sibyllarumq́; teſtimonium: Cap. XXII.

SI quis autem eſſet, cui forſan incredibile uideretur hæc à Magis & Chaldæa Sibylla dicta & cognita fuiſſe: is ſi libros Platonicorum dictis ac Theologia iſtorum Magorum refertos legerit, conſiderauitq́; ea quæ ſuperius ex eis adduximus, certè non dubitabit. Tum ſolos Chaldæos & Hebræos Apollo teſtatus eſt fuiſſe ſapientes: μοῦνοι χαλδαῖοι σοφίαν λάχον ἠδ' ἄρα ἑβραῖοι, Solis noſſe datum Chaldæis atq; Hebræis. Nec aliunde eueniſſe putes, ut hi potiſsimũ cognouerint ortũ iſtius magnæ Mentis diuinæq; prolis, creatricisq; intelligentiæ, q̃ ex antiqua eorum Theologia, quæ prædicabat apertè fore, ut filius ille Dei, omniũ rerũ creator, uenturus eſſet aliquando in mundũ, oſtendendũq; ipſis Magis ſuper hac re ſignũ

de coelo. Itaq; in eorum Theologia, quæ referta eſſet oraculis de filio Dei, & tempus aduentus declarabatur, & ſignū quod locum indicaret oſtendendum cœlitus. Propterea uigilantiſſimè obſeruabant, totumq́; ea fama Orientem repleuerant, ut Suetonius in Veſpaſiano & Tito teſtatur. Præceperatq́; Sibylla, ut in coelo ſignū conſpicati, ducem ſtellam ſequerentur, regemq́; magnū adorarent. More autē gentis ſuæ adorarent. Nemo autē apud Perſas ſalutabat regem, niſi muneribus allatis. Munera erant, quorum regio eſſet ferax. Itaq; & illi, quoniā auro propter uicinā Arabiā, & thure ac myrrha abundant Chaldæi & Perſæ, his oblatis, regem illum deorum, creatorē mundi, filium Dei, primā Mentem adorauerunt. Sed teſtimoniū Theologiaq́; Magorū etiam noſtris literis & Platonicorū eſt clariſſimū. De quibus ſatis erat ſuperiore loco dixiſſe: ſed ideo repetere rationē ſuper eorum Theologia placuit, quod de Sibylla, quæ & ipſa Chaldaicæ Theologiæ eſt uates, eſſet dicendum. Vera igitur eſſe ac fidelia teſtimonia iſtius uatis, clariſſimū eſt. Nam Romani gens ſcilicet nondum Chriſti religione imbuta, earum libros Romam deportatos in Capitolium collocarunt. Quorum inſpiciendorū poteſtas facta eſt poſtea Lactantio propter Conſtantini Imperatoris familiaritatē, ut quòd præceptor eſſet Criſpi filij. Ea teſtimonia à doctiſſimo, eloquentiſſimoq́; uiro fideliſſimè referri, credendum eſt, propter ſummā eius probitatē & doctrinā, quam utranq; & libri eius locupletiſſimè teſtantur, & quòd filij imperatoris aſcitus eſſet præceptor. Sed luculentiſſimū eſt apud Marcum Tullium ſuper hac re teſtimoniū, primùm de ordine carminum iſtius uatis, tum eo ipſo, quod his comprehenderetur. Atteſtabiturq́; Tullius dictis & oraculis Sibyllæ, ſcribens de eo diuinationis genere, quod afflatu diuino fieret, quem illi inſaniā appellant: uolensq́; morem Academiæ ſecutus id deſtruere, plura dedit nobis indicia & argumenta ſuper his carminibus. Primum teſtatur ea carmina fuiſſe contexta per ἀκροστιχίδα, id eſt, cùm deinceps ex primis cuiuſq; uerſus literis connectitur, ac diſſultat aliquid. Aſſeritq́; idē in uerſibus Sibyllinis ex primis literis cuiuſq; uerſus, omne carmen prætexi. Confer igitur hoc eloquentiſſimi uiri teſtimonium cum carmine Erythreæ Sibyllæ, quod cecinit de extremo iudicio rebusq́; nouiſſimis, quod eſt nunc ferè notiſſimū, & ab Auguſtino in libris de Ciuitate Dei refertur. Ibi uidebis ex primis literis cuiuſq; uerſus totius carminis, colligi Græcè, ἰησοῦς χριστὸς, σωτὴρ, θεοῦ υἱὸς, σταυρὸς: Ieſus, Chriſtus, Seruator, Dei filius, Crux. Sed audi, quid idem in dictis Sibyllarū deprenderit. Quorū, inquit, carminum interpres, nuper falſa quædam, hominum fama dicturus in Senatu putatur, eum, quem reuera regem habebamus, appellandum quoq; regem, ſi ſalui eſſe uellemus. Audite, inquā, quid Sibylla uaticinata Romanis eſſet: Eum, qui reuera, qui ſolidè eorum rex eſſet, appellandum quoq; adorandumq́; uti regem, ſi uellent eſſe ſalui. Idq́; Sibylla prædixerat futurum paulo poſt ea tempora, cùm Marcus Cicero hæc ſcriberet. Erat autē eius oraculi publica fama. Etenim ait, Hominum fama eſt, interpretem carminum Sibyllinorum, neceſſariò dicturum falſa in Senatu, uidelicet

de rege

h

de rege Romanorũ, quem appellaret regem, Romanos oporteret, ſi uellent eſſe ſalui. Hæc erat fama hominum, oraculumq; multis erat notum, falſum autem ab eiſdem putabatur, quia nunquam fore credebant, ut eſſet rex ullus Romanorum, quorum res eſſet publica, à quo ſalui Romani fierent. Hæc autem ſcribebat Marcus poſt mortem Caij Cæſaris, paulo ante Triumuiratum. Hoc tempore ſcribens dicebat, Quorum interpres nuper falſa quædam dicturus in Senatu putatur de rege Romanorum. Obſerua tempus. Dixit enim, Nuper dicturus putatur, indicans proximum eſſe tempus, quum lectis carminibus Sibyllinis in Senatu, ab interprete oſtendetur ex illis quidam Romanorum rex, quem appellare, & fateri regem Romanis neceſſe eſſet, ſi uellent eſſe ſalui, id eſt, à Seruatore redimi. Et quanquam erat certa temporum ſublata definitio, id tamen tempus iſtius regis, Sibylla conſtituerat, ut Romani, & ipſe Tullius intelligere potuerint, ſub ea tempora eum oriturum. Vnde enim hominum fama ex carminibus manaſſet, nuper ex his regem proferendum? Legebantur enim ea iuxta tempora, & Olympiadas, quas deſcribebat etiam Sibylla. Et forte talem Olympiadem Sibylla iſtius regis declarauerat, ut non multò poſt tempus ſuum, Marcus, cæteriq; cognoſcerent, hunc regem ex carminibus illis proferendum, ac monſtrandum, non illum quidem multo poſt futurum, ſed iam ferè præſentem. Itaque idem concludens, & deteſtans regem, quippe qui reipublicæ partes tueretur, ait, Cum Antiſtitibus agamus, ut quiduis potius ex his libris, quàm regem proferant, quem Romæ poſthac nec Dij, nec homines eſſe patientur. Non intelligens uidelicet, quem regem Sibylla dixiſſet. Prædixerat autem regem, non per quem euertenda Reſpublica eſſet, quod Cæſar & Auguſtus fecerunt, ſub quibus crudeliſſimæ proſcriptiones, & ciuium Romanorum miſerabiles cædes extiterunt: ſed per quem ſalus eſſet Romanis præſtanda. Eó que Seruator & Salus à Sibylla uocabatur: præſtanda autem, ſi eum regem cognoſcerent & appellarent. Tale oraculum etiam Magi, quo ferè tempore Marcus hæc ſcribebat, cognoſcentes, hunc ipſum regem, & appellarunt regem & adorauerunt. Dixit autem Marcus, Nuper. Ab eo autem tempore, quo hæc ſcripſit, ad Chriſtum natum, uiginti plus minus anni interfuerunt. Propterea dixit, Poſthac. Prædixerat ergo Sibylla regem Romanorum, qui reges ipſi cæterorum eſſent, nõ multò poſt ea tempora oriturum, poſt ſcilicet bella ciuilia, poſt pacatam Rempublicam, & pacem uſquequaque partam, & omnes gentes à Romanis ſubactas. Romæ fama increbuerat, quendam regem ex carminibus Sibyllinis eſſe monſtrandum. Cerneq; ut concordes fuerint, & Magi in agnoſcendo eo, & Sibyllæ in prædicendo. Et forte idem oraculum eiuſdem Sibyllæ erat apud Chaldæos. Babyloniam namque Sibyllam Erythream fuiſſe multi autores ſunt. Vnaq; & prior Sambethe è decem Sibyllis, de Perſide dicitur fuiſſe. Sed clarius, ut in ſuo fi nte habebatur apud Chaldæos. Propterea toto Oriente, ſicut & Romæ, & in Iudæa, ut Ioſephus eſt autor, hæc fama de magno quodam rege uulgata fuerat. Non ſolùm au-

tem de

tem de rege plura fuerat uaticinata Sibylla: ſed etiam eaſdem circunſtantias adſcripſerat, quas & Eſaias. Reditura aurea ſecula, pacem ubique futuram. Quæ cùm Vergilius quoque in carminibus Sibyllinis legiſſet, eadem qua Tullius inſcitia aſcripſit homini, quæ de Deo canebantur. Sic & Tullius ſuſpicatus hominem fore hunc regem, in eum deſtomachatus eſt, & in carmina Sibyllina, quæ de eo uaticinarentur. Ex his igitur, & Theologia Magorum & oracula Sibyllæ ſunt probata, & fidelia, omniaq; mirabiliter conſentiunt. Ex Sibylla quoque ratio ſuccedentis ab antiquiſſimis patribus in poſteros doctrinæ maximè confirmatur. Vna enim Sibylla Chaldæa, uel de Perſide, innumerabilia de Chriſto & eius aduentu uaticinata dicitur, ex ſucceſſione Noē uocata, ut dixi, Sambethe. Vigintiquatuor libros fertur ſcripſiſſe. Suidas autor. Et Conſtantinus Imperator, cùm apud Vergilium carmina Sibyllina deprehendiſſet, obſtupuit, eoq; teſtimonio comprobauit, quæ de Chriſto Sibyllæ uaticinentur, à Chriſtianis non fuiſſe conficta. Atq; in hunc modum loquitur: Sibylla igitur Erythrea, quæ ſe ſexta ætate poſt diluuium fuiſſe dicit (hoc eſt, ſexcenteſimo anno) Sacerdos Apollinis erat, ferens diadema æquè, atque is Deus, quam ea coleret, & tripoda cuſtodiens, circa quem anguis erat obuolutus, reſpondebatq; ſciſcitantibus, huic cultui & dementiæ à parentibus addicta, in qua præter furores incompoſitos, nihil præterea uenerandum cerneres, iuxta ea quæ de Daphne feruntur. Ea igitur intra adyta ineptæ ſuperſtitionis ingreſſa aliquando, diuinoq; afflatu myſteria Chriſti, expreſſione literarum ἥτις ἀκρόϛοιχις λέγεται, quæ dicitur Acroſtichis expreſſit. Productisq; carminibus illis, quæ ſuperius dixi, proſequitur Conſtantinus: Et hæc utpote uirgini diuinitus datum fuit uaticinari. Beatam ego cenſeo, quam Seruator ſuæ de nobis prouidentiæ uatem elegerit. Sed plerique fidem abrogant, Sibyllam quidem Erythream fatentes fuiſſe, hæc autem carmina ab aliquo è noſtris fuiſſe conficta, qui poëticæ non eſſet ignarus, adulterinaq; eſſe, inſcripta Sibyllæ, quòd utiles ad uitam ſententias contineant, à uoluptatibus ad modeſtiam auocantes. Sed in propatulo ueritas eſt, collectis diligenter temporibus, à noſtris hoc poëma poſt aduentum Chriſti, & mortem non fuiſſe ſcriptum: falſoq; ei detrahi, quando tot annis antè editum eſt à Sibylla. In confeſſo enim eſt Ciceronem hoc poëma uidiſſe, & tranſtuliſſe in linguam Romanam, ſcriptisq; ſuis adnumeraſſe. Hunc autem ab Antonio occiſum, Auguſtum Antonio ſuperſtitem fuiſſe, qui ſex & quinquaginta annis imperauit. Huic ſucceſſit Tiberius, cuius tempore Chriſti illuxit aduentus, id eſt, religionis eius fuit incrementum, ἥτε νέα τοῦ δήμου διαδοχὴ συνέστη, nouaq; populi extitit ſucceſſio. De qua eminentiſſimũ Latinorum uatum arbitror locutum: Iam noua progenies cœlo demittitur alto. Hæc omnia Conſtantinus Imperator in oratione, de Religione Chriſtiana. Examinatq; totum carmen Vergilianum è ſexta Aegloga. Obſeruareq; operæpretium, quòd in ultimo carmine, quod per præpoſitionem de Chriſto contexuit Sibylla, nouiſſimè ſunt hi duo uerſus:

Οὗτος

Οὗτος ὁ νῦν προγραφεὶς ἐν ἀκροστιχίοις θεὸς ἡμῶν,
Σωτὴρ ἀθάνατος, βασιλεὺς ὁ παθὼν ἕνεχα ἡμῶν. Id eſt,
Is nunc præſcriptus per ſingula carmina noſter,
Eſt Deus, eſt ſeruans Rex, paſſus pro crimine noſtro.

De Verbo diuino, & quo modo ſit Lumen de lumine, ex Mercurio. Cap. XXIII.

THeologia quoq; Aegyptiorum complura continet de æterna Mente, ipſoq; patre ingenito teſtimonia Nam Mercurius non Mentem modò, iuxta uniuerſam Platonicorum, priſcorumq; Theologiam, progeniem illam diuinam nuncupat, ſed etiam eo ipſo nomine, quod celebre eſt, ac tritum in noſtra Theologia, Verbo. Scripſitq; de eo antequam ipſum Verbum ueniſſet in mundum, ſtupenda: ut apud eum omnem ferè reperias religionem. Mirabiliter cum Chaldæis congruit, uerbis humanis explicans rem æternam, & incomprenſibilem: ὁ δὲ νοῦς ὁ θεὸς ἀῤῥενόθηλυς ὢν, ζωὴ καὶ φῶς, ἀπεκύησε λόγον ἕτερον νοῦν δημιουργόν: Hoc eſt, Intelligentia illa Deus, cùm maris ac fœminæ uim haberet, & uita, & lumen eſſet, genuit Verbum, alteram ſcilicet Mentem opificem. Hæc enunciat antiquiſſima Aegyptiorum Theologia. Ex multis autem uetuſtiſſimi Theologi dictis, pauca nunc cito, unde liceat de tota re dijudicare: Audis eum commemorare ſimiliter, atq; Chaldæum, duas Mentes, quaſi duas Chriſtianorum perſonas. Et ut rudes doceret, quomodo potuerit pater generare, teſtatus eſt eum eadem ui præditũ ad gignendum, qua ſunt mas, & fœmina ſeparatim. Quod quidem uocibus humanis, remq; corpoream ſonantibus abuſus, dixit, ut erat ueteris Theologiæ mos Neq; enim poteſt in ſenſus humanos cadere, ut Mens gignat Mentem, cùm in omnibus animantibus procreandis, utraq; uis ſit neceſſaria. Aeternæ autem generationi, & incomprehenſibili, remotiſſimæq; ab oculis natiuitati, potius congruunt exempla naſcentium, rerum inanimatarum, quæ, ut altera ex alteris naſcuntur, in pleriſque tamen ſola, & una res eſt generans. Nullum eſt autem aptius, clariusq; exemplum, quàm uitæ, & luminis. Contemplare igitur, & ſuſpice altiſſimum myſterium, profundiſſimumq; ſacramentum, quo omnia de æterna generatione declarantur. Atque in nouiſſima hac, redditaq; mundo cœlitus Theologia prædicat cœleſtis Sapientia, quomodo à patre æterno, Filius æternus generetur, dicens, Lumen de lumine. Mercurius autem ait, patrem, quia lumen ſit, genuiſſe, & peperiſſe Filium. Ergo talem generationem, & ortum nobis illius æternæ Mentis oſtendunt, qualis eſt immenſæ lucis ex immenſa luce, puriſſimi luminis ex lumine puriſſimo, diuerſiſſima noſtra, atq; illius æternæ Mentis procreatione. Ac quoad ex uiſibilibus exemplis licet res æternas capere cogitando, ſola propemodum quadrat generatio lucis ex lumine, ad æternam illam intelligendam. Diuinus Apoſtolus, & is qui Sapientiam tantopere celebrauit, uocauit Filium Dei ἀπαύγασμα αἰωνίου φωτὸς, candorem, ſiue radium lucis æternæ. Sic Mercurius, ut uides, uolens explicare, quomodo pater generet, lumen dicit eum eſſe. Agnoſcis ueterem Theologiam, non aliam fuiſſe atque

hanc

hanc noſtrorum ſeculorũ? Semper enim eſt ueritas, nullo non tempore aliquo modo clareſcens. Mercurius etiam eam cauſam cur gignat Mens Mentẽ, proponit, quòd Pater ſit uita. In quo latet profundiſsimum myſterium. Simul enim lux eſt Pater, ſimul uita. Non enim eſt iſta lux, quæ noſtris oculis præfulget, ſed lux uiuens, maxima lux, lux lucens, & uiuens, lux cum maxima uita, & aut uita luculentiſsima, aut uiuaciſsima lux. Noſtra lux, eſt lux tacens, & quaſi mortua lux. At neque lumen uiuit, neque de lumine manans lux. At in illa luce eſt uita. Imò ipſa uita eſt amicta lumine, ſicut ueſtimento. Quod igitur altiſsima lux, & lucidiſsima uita eſt Pater, hoc gignit alteram Mentem, uelut alteram lucem. Quoniamq; hæc generatio luci comparatur, indicatur etiam eam eſſe generantis & geniti connexionem, qualis inter lumen, & lucem. Nunquam autem lux à lumine, ſiue radius à luce ſeparatur: ſe ſemper comitantia ſunt. Vbique alterum gignit, alterum gignitur. Nec radius ſine luce eſſe poteſt genitrice, uel genitore, & cauſa ſua, neque lux ſine radio: quia nunquam poteſt lux non generare lumen. Quam enim dabis lucem, non ſemper fundentem totum lumen? Hæc prædicauit antiqua Theologia. Verba clarent, & exempla. Tum Mercurius tribus nominibus uocat rem generatam, ſicut ſuis item nominibus Patrem nuncupauerat. Patrem appellauerat Intelligentiã ſeu Mentem: quanquam hoc ſit proprium Secundi, ut uidimus. Item Deum cum articulo, & emphaſi, quòd principaliter conueniat in Patrem nomen diuinitatis, qui totius diuinitatis eſt autor. Tum uim gignendi, nomine fictitio, & humanæ conſuetudinis expreſsit: deinde Lumen, tum Vitam, eum eſſe dixit. Quæ etſi in Filium quoque conueniant, propria tamen ſunt ipſius Genitoris. Nam & Filius eſt Deus. Sed cùm hæc diuinitas generetur à Patre, ille principalius eſt Deus. Vita quoq; & Lumen eſt Filius, ſed proprie Pater, ut pateat cauſa, & uita, & fons diuinitatis. Nomen autem Mentis propriè congruit Filio, utpote Sapientiæ. Quod autem totum myſterium complectitur, omnemq; uim, & poteſtatem filij exprimit, eſt nomen Verbi, et Opificis. Sunt apud Mercurium paternæ proprietates, eſt generatio prolis ſempiterna. Poſtremò creatio mundi per eundem Filium. Nam cùm eum appellat λόγον δημιουργὸν, id eſt, Verbum opifex, noris his nominibus ſignificari autoritatem creandi, atq; originem, quam omnis Theologia noua & uetus, ſummo conſenſu decernit Filio Dei. Si æternam igitur generationẽ aſpicias, dicitur Filius, dicitur Proles: ſin autoritatem, principiumq; creandi, quod accepit à Patre, uocatur Verbum, & Opifex. Dicitur Verbum ſiue locutio, quaſi locutor, & interpres [illegible]i, quaſi Dei ad omnia internuncius, aut ratio, et forma, origo rerum creatarum. Hoc & poteſtas Dei, & autoritas, et miſsio, et ſapientia: Omniaq; reſpiciunt creationem, rerumq; omnium adminiſtrationem à Patre traditam Filio. Hoc illud Verbum eſt, per quod cœli firmati ſunt, & per quod cœlum ſtat in æternum. Sic enim canit Vates, In æternum Domine Verbo tuo ſtat cœlum. Mirabilis profectò omnium temporum omnis Theologiæ concordia. Quoniam igitur affirmat Vates He-

braeus

bræus per Verbum Dei factos eſſe cœlos: Verbum autem Dei clamat Mercurius natum, ac generatum à Deo: claret Hebræum prædicaſſe per generatum à Deo, creatum eſſe cœlum. Et cùm hunc Pſalmũ & ueteres olim Hebræi, & nunc quotidie canunt in ſynagogis, certè canunt per Filium Dei cœlos creatos. Sic eſt profectò, uelint, nolint, huc ueniunt. Magna enim uis eſt ueritatis, quaſi quidam rapidus æſtus, etiam reſiſtentia ad ſe rapiens. Poteſt etiam Verbum Græcè λόγος, interpretari, autore Ariſtotele, rei cuiuſq; ratio, & forma, & eſſentia. Filius autem Dei omnium rerum ratio eſt, & principium: Forma communis, et ratio, et principium: Forma formarum, omnium eſſentiarum, et formarum inuentio: Idearum regnum, ut Plotinus antè dixit: Forma uaſtiſſima comprehenſas habens omniũ rerum perfectiſſimo modo rationes, & formas: ut ita ab ea reperiantur, ſicut ab equo equus naſci poteſt, à leone leo, ab igni ignis, & ſicut à particularibus rationibus omnia. Omnis res habet particularem λόγον, qua unumquodq; eſt quod eſt, alterumq́; poteſt gignere ſimile ſui. Vna eſt autem maxima, & omnipotentiſſima ratio, potens ſola quicquid, & quantum particulares omnes, potens ſic omnem producere rem, ac ſi forma particularis eſſet eius. Ab hac non minus poteſt homo creari, & ignis accendi, quàm ab homine, & igne: Eoq́; eſt λόγος, & forma formarum. Prima ratio, qua filius Dei dicitur Verbum, ſcripturis, unde nata eſt hæc locutio, congruentior. Eſt enim Verbum Dei, quaſi locutio eius, & ſermo, miſſio, interpres, legatus. et ſolet Hebraiſmus pro denominatis abuti denominationibus, ut Seruatorẽ appellant ſalutem, & redemptorem redemptionem. Hac ratione eum, qui loquitur pro Deo, Verbum Dei appellat, & locutionem dicunt quaſi locutorẽ, & interpretem. Secunda magis apta philoſophantibus, rerumq́; ueritatem indagantibus, locutiones autem humanas in Deo non recipientibus.

De diuino Verbo, ex eodem Triſmegiſto, & de uirtute eius, quòd ſit opifex mundi, & quòd naſcatur à Patre. Cap. XXIIII.

PLura ſunt inclyta, auguſta nomina eius, quæ ſemper cognita, & adorata ſeculis omnibus fuit diuina progenies È quibus duo cum primis, quorum in omni arcana Philoſophia, ſacroſancta ſemper eſt mentio. Ea ſunt et Mens, et Verbum. In Theologia, quæ poſtea cunctis latebris apertis, incognita myſteria cunctis hominibus patefecit, Verbum eſt frequentius. Apud Philoſophos utrunque tritum, ſed Mens uſitatior. Multa igitur præclara, ſuſpiciendaq́; tradita ſunt ab eis, ſicut de Mente, ſic de Verbo. Eſt autem eadem utriuſque nomenclaturæ ratio. Mens diuinam illam, ſempiternamq́; deſignat Sapientiam. Verbum Græcè λόγος, eſt ratio, notio, uis ſentiendi Potuit λόγος quoque uocata eſſe, ut dixi, perinde quaſi forma, Idea Primus igitur è quibus ad notionem noſtram peruenire potuerunt Triſmegiſtus, locupletiſſimus teſtis, & ingens præco fuit eius quod dicitur Verbum: quem ſecuta tota Græcorum Philoſophorũ claſſis, quos et quæ Mercurius ſcripſit, & alia nobis incognita legiſſe, ueriſimile fit, ceu priſcorũ myſteriorũ interpretes,

libenter enim grandia, paucisq́; nota, referimus) ſæpenumero ipſum illud Verbũ ſuſpexerunt, eximijsq́; laudibus extulerunt. È multis igitur, ut audito principe, unde manarint ea, quæ apud poſteriores admiramur, noſcas, Triſmegiſtus de Verbo hæc dixit: ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ προελθὼν παντέλειος ὤν, καὶ γόνιμος, καὶ δημιουργὸς, ἐν γονίμῃ φύσει, πεσὼν ἐπὶ γονίμῳ ὕδατι, ἔγκυον τὸ ὕδωρ ἐποίησε. Quod eſt, Verbum eius procedẽs undequaq; perfectũ, et fœcundũ, et opifex, lapſum in naturã fœcundã, & fœcundas aquas, fecit eas prolificas. Hæc admiranda Mercurij Theologia. Primum procedens Verbum dixit, à ſuo nempe genitore: perfectum autem et fœcundũ et opifex, quia fœcundiſſimus, creator ditiſſimus Sapientiæ, copioſiſſimus rerum theſaurus, infinitæ diuitiæ. Sine enim ipſo, nihil factum eſt, quodcunq; factum eſt. Ipſe origo, inuentio, generatio. Cùm quæſieris, unde facta ſint omnia, hoc aſsignato Verbo, ſiſte gradum, originem rerum ueram deprendiſti. Nomen Opificis etiam Platonicæ Theologiæ eſt tritum. Is Opifex mundum creat Platoni. Apud Moſen, & Triſmegiſtum eſt Spiritus ſuper aquis, eas fœcundans, ex quibus omnia Verbi diuini uirtute progenita. proſequitur Mercurius: ἡ οὖν πυραμὶς ὑποκειμένη φύσει, καὶ τῷ νοερῷ κόσμῳ, ἔχει γὰρ ἄρχοντα ἐπικείμενον τὸν δημιουργὸν λόγον τοῦ πάντων δεσπότου, ὃς μετ' ἐκεῖνον πρώτη δύναμις, ἀγγέννητος, ἀπέραντος, ἐξ ἐκείνου προκύψασα, καὶ ἐπίκειται, καὶ ἄρχει, τῶν δι' αὐτοῦ δημιουργηθέντων, ἔστι δὲ τοῦ παντελείου πρόγονος, καὶ τέλειος καὶ γόνιμος, γνήσιος υἱός. Quibus nihil clarius, euidentius de Filio Dei. Latineq; ſunt: Pyramis ſubiacet naturæ, mundoq́; intelligibili. Habet enim principem incumbentem, opifex Verbum eius, qui eſt omnium dominus. Qui poſt illum, eſt prima uirtus increata, infinita, ex illo promanans. Et incumbit, atq; imperat his, quæ ab ipſo facta ſunt. Eſt autẽ perfectiſsimi primogenitus, & perfectus, et fœcundus, legitimus filius. Vidiſti mirabilem hominis antiquiſsimi Theologiam? Pyramidem uocat elementa rerum, naturæ quidem ſubiacentia, ſed longè magis mundo intelligenti. Eſt autem mundus intelligens, ſiue mentalis, cum primis opifex Verbum, qui mens dicitur, imperator, & aſtans mundo. Hoc Verbum eſt eius, quo omnium dominus eſt, qui poſt ipſum uniuerſalem dominũ eſt prima uirtus, increata, infinita, ex illo procedens. Hæc regit omnia creata. Eſtq; primogenitus eius, qui uocatur παντέλειος, perfectiſsimus, abſolutiſsimus. Huius perfectiſsimi ipſe perfectus, & fœcundus ob res creatas, et legitimus filius. Ò diuinam Theologiam. coarguit autem uerè Mercurium uetuſtiſsimum illum hæc dixiſſe, non ab aliquo noſtrorũ, ſi quis forte addubitaret, conficta, tota Platonicorum Theologia, non hæc nomina modò, ſed totam adamuſsim rem continens: præcipueq; uidebis totum hunc fermè locum uſurpaſſe Philonem, apud quem eſt, Verbum primogenitum, legitimus filius: Verbum gubernare mundum, uinculum uniuerſi eſſe. Probaturq́; hæc antiqua eſſe Sapientia. Nihil dici poteſt di

uinius,

uinius, quòd poſt patrem Verbum ſit prima uirtus, increata, infinita, manans ab illo, tenens imperium, & gubernacula mundi. Proſequitur Mercurius, loquens cum alio Aegyptio ſacerdote ex eo quærenti, quid hæc, quæ dixiſſet, ſignificarent. σὺ δ' οὐ συνῆκας, φύσις τοῦ νοεροῦ αὐτοῦ λόγου, φύσις ἐστὶ γεννητικὴ καὶ δημιουργητική. τοῦτο ὥσπερ αὐτοῦ ἡ γέννησις, ἡ φύσις, ἢ ἔθος, ἢ ὃ θέλεις αὐτὸ καλεῖν. κάλει τοῦτο μόνον νοῶν ὅτι τέλειος ἐστὶν ἐν τελείῳ, καὶ ἀπὸ τελείου τέλεια ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ δημιουργεῖ καὶ ζωοποιεῖ, ἐπειδὴ οὖν τοιαύτης ἔχεται φύσεως, καλῶς τοῦτο προσηγόρευται: Tu, inqt, nõ intellexiſti. Natura mẽtalis ipſius Verbi, natura eſt generatrix, et opifex. Hoc ueluti eius generatio, ſiue natura, ſiue mos, aut quidquid libet uocare, uoca: id unũſentiẽs, quòd perfectus ſit in perfecto, & à perfecto perfecta bona operatur, & molitur, etuiuificat. Quando igitur hac maximè natura præditus eſt, iure id appellatũ eſt. Ecce, & nũc Triſmegiſtus, ſicut ſuperius, de generatione ſempiterna, diuinitate, ſubſtantia, poteſtate diuinæ prolis, de Genitore eius meminerat, ſic nunc explanat quare ſit appellatum Verbum prolificum, qua'ue dignitate, & autoritate præcellat. Eſt, inquit, natura Verbi huius prolifica, generatrix, producens, creans omnia de nihilo, quia fœcundiſſima per ſe, plena formarum, & originum, nec indiget præeunte materia. Etenim materia, & forma omnium rerum ipſe eſt, quia talis eſt natura eius, ea uis, ut generationes, formasq; genitales, & principia in ſe contineat omnium rerum. Sicut in ſemine animalium latent inuiſibiliter formæ ipſorum, nacteq; calorem, & tempus, aperiuntur, & clareſcunt: ſic inuiſibiliter, in illo Verbo latitant omnes formæ, & rerum principia. Nec opus eſt, ut dixi, alio præcedente principio, alia materia, et forma. Talis eſt natura eius, eoq; dicitur prolificus, fertilis, opulentiſſimus, ditiſſimus. Quemadmodum in palatio regio ſunt uariæ diuitiæ, in terra ſunt uariæ formæ, ut fertilis aqua parit tot monſtra, ſic (ſi parua licet componere magnis, & à corporeis aſcendere ad inuiſibilia) ea eſt urbs, et palatiũ omniũ, quæ cœlo, terris, mari, æthere ſint, fieriq; poſſint formarum. Eo creat, molitur inuentor omnium bonorum. Eo perfectus eſt: nihil illius inuentionem, ac poteſtatẽ ſubterfugit. Hac Theologia nihil ineffabilius, nihil quod poſſit magis animos quietare noſtros, cùm nequeunt adduci, ut capiant, è nihilo facta omnia. Eſſet ſcilicet mirum, ſi Deus ſterilis eſſet, & infœcundus, nunc autem cùm ſit ars omnium formarum, non cadet niſi in imperitam mentẽ, et corporeis aſſuetam huiuſcemodi cogitatio. Hæc ego in priſca illa Philoſophia reperiens, admirando expleri nequeo, attonitus obſtupeſco, lætusq; gratias ago redemptori noſtro ſummo, qui diuinitatis ſuæ, paucis quondam reuelatæ, nouiſſimè ueniens ipſe declarator, impleuit omnes terras notione ſua. Addit Mercurius ad Tat filium, quem ſuo nomine uocauit. Dicitur enim ab Aegyptijs Mercurius, autore Platone, Tohyth, uel Theuth, arbitror ego Tat. ὁ τοῦ δημιουργοῦ λόγος ὦ τέκνον, ἀΐδιος αὐτοκίνητος, ἀναυξής, ἀμείωτος ἀμετάβλητος, ἄφθαρτος μόνος ἀεὶ ἑαυτῷ ὅμοιος, ἐστὶν δὲ ἴσος καὶ ὁμαλής,

ἐυσεϐὴς, ἐύτακτος, εἷς ὢν, ὁ μετὰ τὸν προεγνωσμένον θεὸν. *Verbũ Opificis; ô fili ſempiternum, per ſe mouens, inaugumentabile, indiminuibile, immutabile, incorruptibile, ſingulare, ſemper ſui ſimile, æquale, concors, ſtabile, bene inſtructum, Vnum exiſtens, eſt poſt Deum, qui prior intelligitur.* In his quoque quanta poßit de Verbo diuino, uocibus humanis efferri Theologia, quantum uires animi cogitando ualent, imò non animis uires, ſed quanta potuit cœlitus illabi in humana pectora ueritatis irradiatio, tanta paucis uerbis effuſa? Vbi igitur (ut hoc primum, ueritate dante, arripiam) ubi inquam dementiam illam ſuam potauere Arriani, & Valentiniani, quam uidentur è profanæ Theologiæ libris hauſiſſe, cùm Prolem, & Verbum Dei factum, ſolũ autẽ patrem Deum ſempiternũ pugnarent? Scilicet perinde malè in Philoſophia, & in qua gloriabantur, iactabantq́; ſeſe, profana ſapientia cæcutiebant, ſicut in literis ſacris. Non'ne uides Triſmegiſtum, Verbum ſempiternum prædicantem, eiq́; eas conditiones, eas dotes dantem, eam uitam, eam ſubſtantiam, eum locum, quem ſola diuinitas admittat? Eſt ſempiternus, nempe Deo coæternus. Omnes motus, omnem uitam, omnem ſiue ad creandum impulſum, ſiue ad cogitandam, ſpeculandamq́; diuinitatem ſuã habet à ſe ipſe. Ipſe motus ſui principiũ. Non mouetur, uel exterius ab obiectis rebus, ut ſenſus noſtri: aut habet uſquã cœlo, & terra, quod eum impellat: ſed ipſe ſibi motus, ſibi origo, fons uitæ ſuæ. Cumq́; ſit æternus, cùm nihil ſit melius, cùm infinitus, hoc quoq; neceſſariò poßidet, ut non poßit augeri, nulla fieri ad eam poßit acceßio. Quid enim acceſſerit, quod non poßideat? quantumuis per uaſtum bonorum omniũ campum diuageris, quantumuis curioſius explores, an quid ſit uſquam, quod illic non offendas, certè nihil occurret, quod nõ exuberet in regnis illis. Illudq́; in eo mirabile, et ſolitarium, ac ſingulare, quòd hæc bona minui, aut labefactari, felicitasq́; tanta interpellari non poteſt, perinde ut augeri non poteſt. Eadem enim ratio minuendi, atque augendi. Cui poteſt detrahi, poteſt addi. Vbi tanta perfectio, ut aduentus rerũ exterarum, non habeat hoſpitium: quid dico exterarum, cùm ipſe ſit omnia? ne migrare quidẽ à ſedibus ſuis poßit. Eſt enim immutabilis, incorruptibilis, ſingularis, præditus natura non modò rara, ſed ſingulari, ſemper eadem permanente, & ſui ſimilis ſemper, non quemadmodum nos, quorum animi & corpora aßiduis ceu fluctibus huc illuc deportantur, & tanquam ſcena demutant facies: Eoq́; eſt æqualis, planus, non modò hac, modò illa mente, uarioq́; ſenſu. Ipſe enim dixit, Ego Deus, & non mutor. Et is eſt poſt Deum gradu. Pater enim dicitur propriè Deus: Sed cùm et ipſe dotes omnes diuinitatis obtineat, eſt etiam ipſe Deus, ſed Deus ab illo. In ſermone autem, qui dicitur τέλειος, Filium Dei alloquens ait: *Filius benedicti, ac bonæ uoluntatis, cuius nomen non poteſt humano ore nominari.* Quem locum citat Auguſtinus ex ſuperioribus, quædam Cyrillus, uterque doctißimus, & ſanctißimus. Videmus in his ſapientiam, Theologiamq́; Chriſtianam, æternam quidem apud Deum, ſemper autem in mundo aliquo ſplendore radiantem: declaratam affatim nouißimis ſecu-

lis, ut

lis,ut omnes recognoſcerent,quæ Genitor noſter principio ſenſit, uidit, cognouit, guſtauit: ut ſciretur ab omnibus, ſuam diuinitatem manifeſtante Deo,quod penes paucos olim per oracula, ſucceßionesq́; exiſteret. Sed de ipſo Mercurio, Sibyllis, Zoroaſtre, Magis'que quædam teſtimonia proponamus,ut ſit eorum Theologia probatior.

De Mercurio Triſmegiſto, Theologiamq́; eius eſſe ueram, id eſt, ab antiquiſsimo illo Mercurio perſcriptam: de Magis, & Sibyllis. Cap. XXV.

POteſt dubitari,hæc non quidem à Mercurio Triſmegiſto dicta,ſed ficta à poſterioribus fuiſſe.Sed nullis antiquis Theologis,ac Philoſophis,non perſpectißima diuini uiri huius doctrina fuit,ut eum propter inauditum ingenium, propter mirabilem,multiplicemq́; omnium rerum ſcientiam Ter maximum uocarent. Græcorum loquendi mos eſt,ut ſummum quid ac perfectum dicturi, Ter iſtud ipſum eſſe dicant. Homerus τρισμάκαρας, appellat ter beatos, undequaque beatißimos. Vndequaque nequißimum dicunt τρισκατάρατον, ter execrandum. Sic eum quem undequaque maximum, ac mirabilißimum perſpicerent,Ter maximum appellarunt. Antiquorumq́; Græcorum fuit appellatio, quòd ad Aegyptum profecti diuq́;, cum ſacerdotibus uerſati,copiam magnitudinemq́; ingenij tanti uiri cognoſcerent. Quocirca, qui putant eum Ter maximum uocari propter tria munera, quòd ſacerdos, quòd rex, quòd propheta eſſet, eaq́; omnia maximè, nõ rectè, mea quidem ſententia, ſuſpicantur, nec norunt, aut nõ animaduerterunt uim ſermonis Græci. Hunc Plato perſpectũ habuit, totũq́; hauſit, & in ſuos libros fontes eius deduxit,ut quicquid diuinius,ac cœleſtius in eo admiramur,nõ à Moſe,uel Prophetis, ſed à Mercurio potius ſit profectum. Eum in Phædro ſcribit Deum apud Aegyptios habitum, cui ſacrata eſſet auis Ibis: primum numeri, ſupputandi ſcientiæ, & item Geometriæ, & Aſtronomiæ, teſſerarum, calculorum, itemq́; literarum repertorem fuiſſe. In Philebo proſequitur, quo artificio elementa ſermonis, ac literarum diſtinxerit, artemq́; legendi confecerit. Hunc ipſum Philo Phœnix, autore Euſebio, ſcribit, Sanchuniatum,qui Theologiæ Phœnicum illuſtrator fuit, dixiſſe omnium mortalium, quos Sol aſpiciat, ſapientißimum, eumq́; principem, ac ducem ſecutum ſe eſſe in repetendis uetuſtißimis rerum exordijs, totaq́; Theologia deſcribenda, translatis è lingua Aegyptia in linguam patriam quoſcunque idem ſcripſiſſet libros: quos trãſtulit, autore Clemente, è lingua Phœnicum in Græcam Ioſephus Iudeus. Idem uocat Mercurium Toautum, ab Aegyptijs ait appellatum Θωύθ, Thoyth, ab Alexandrenſibus Thoth. Apud Platonẽ ſemper uocatur Θεῦθ, Teuth. Tullius de natura Deorum Thoyth. Eundẽ Platonici diuino cultu uenerantur. Hinc Iamblichus inchoãs opus ſuũ de myſterijs ait: Θεὸς τῶν λόγων ἡγεμὼν ἑρμῆς πάλαι δέδοκται καλῶς ἅπασι τοῖς ἱερεῦσι εἶναι κοινός: Deus loquẽdi princeps Mercurius omnibus olim ſacerdotibus rectè uiſus eſt. Huic omnia ſua reperta, omnia ingenij monimenta priſcos ſacrare

 ſolitos

ſolitos, idem eſt autor. Quaſdã eius etiam antiquiſſimas columnas in Aegypto fuiſſe commemorat, quas uiderint, ac legerint Pythagoras, & Plato, unde ſe ad Philoſophandum tradiderint. Plutarchus, Ἑρμῆν δὲ γραμματικῆς, καὶ μουσικῆς εὑρετὴν νομίζοντες. Aegyptios ferre inuentorẽ grammatices & muſices Mercurium. Huius teſtimonijs uſi ſunt Lactantius, et Auguſtinus, doctiſſimi uiri: quod non feciſſent, niſi probatam doctrinam eius habuiſſent. Apuleius item Platonicus dialogum eius diuinum Latinũ fecit. Verſi fuerunt libri eius quidam in linguã Graecam ab his, qui in Aegyptum amore Philoſophiae proficiſcebantur. Vt uerſus eſt item Orus Appollo. Athenienſem quendam quindecim eius libros refert Cyrillus tranſtuliſſe, inſcriptos Hermaicos. Ibiq́; repetit primò de Mercurio, quae ſcribit in Phedro Plato Ad aliaq́; de eo ſcribit: Τελεστὴς ὢν, καὶ τεμένεσι θεῶν προσεζηλῶς ἀεὶ πεφρονικὼς εὑρίσκεται τὰ Μωσέως, εἰ καὶ μὴ εἰς ἅπαν ὀρθῶς, καὶ ἀνεπιλήπτως. ἀλλ' οὖν ἐκ μέρους, ὠφέληται γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν μωσαϊκῶν. πεποίηται δὲ καὶ τούτου μνήμην, ὁ συντεθεικὼς Ἀθήνησιν ἐκ ἰδίαις γραφαῖς τὰ ἐπίκλην ἑρμαϊκὰ. πέντε καὶ δέκα βιβλία γράφει δὲ οὕτως ἐν τῷ πρώτῳ περὶ αὐτοῦ, εἰς κεκόμικε δὲ τινὰ τῶν ἱερουργῶν λέγοντα. ἆρα οὐχὶ καὶ τὸν ἡμέτερον ἑρμῆν ἀκούεις, τήν τε Αἴγυπτον εἰς λῆξιν, καὶ κλήρους ἅπασαν τεμεῖν σχοίνῳ τὰς ἀρούρας καταμετροῦντα. Cùm eſſet, inquit, ſacrificus, templisq́; Deorum aſſideret, uiſus eſt ſemper Moſaica aemulatus, tametſi haud prorſus ſyncera, & circa culpam. At ex parte habuit, unde ex Moſe proficeret. Huius quoque meminit is, qui ſeparatim ſcripſit Ahtenis libros nuncupatos Hermaicos, id eſt, Mercuriales. De eo in in hũc modum inducens ſacerdotem quendam loquentẽ: Non'ne noſtrũ Hermẽ audiſti, Aegyptũ in priuatas partes, & ſortes diſtribuiſſe, funiculo metitũ agros? & quae ſequuntur. His conſtat uerè Mercuriũ illũ fuiſſe diuinũ, plenumq́; doctrinae, eximiaeq́; ſapientiae, & incomparabilis ingenij uirũ, ut nõ ſit mirum ſuperiora eũ ſcripſiſſe. Columnarũ quoq; eius, quae in Aegypto multis myſterijs plenae uiſerentur, praeter Iamblicum, etiam Proclus meminit: μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ προφῆται φασὶ τῶν αἰγυπτίων ἐν στήλαις ταῖς ἔτι σωζομέναις, ταῦτα γεγράφθαι. Atteſtãtur his, inquit, prophetae Aegyptiorũ, in columnis, quae nũc uſq; ſeruãtur, ea ſcripta eſſe. Rurſumq́; eodem libro: ἡ δὲ μνήμη διὰ τῆς ἱστορίας, αὕτη δὲ ἀπὸ τῶν στηλῶν, ἐν αἷς ἀπεγράφοντο τὰ παράδοξα, καὶ τὰ τοῦ θαύματος ἄξια, τῶν πραγμάτων, εἴτε ἐν πράξεσιν, εἴτε ἐν εὑρέσεσιν. Memoria, inquit, ex hiſtoria erat. Ea uerò ex columnis, in quibus admiranda egregiaq́;, ſiue inuenta, ſiue res geſtae deſcriptae erant. Magorum quoq; & Zoroaſtris Pythagoram, Platonemq́; ſecutos Theologiam (ut cauſa uera innoteſcat, unde de tribus regibus, de cauſa, & patre eius loqui potuerit Plato) Magicaq́; illa eloquia uerè ipſorum eſſe, quippe quorum ſenſa extent apud Platonem, qui magos fuerit imitatus, autor eſt eximius Platonicus Plethon, cognomento Gemiſto, aduerſus Scholarium.

rium: ἐφιλοσόφησέ τε, οὐκ ἰδίαν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν τεμὼν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ ζωροάστρου διὰ τῶν πυθαγορείων εἰς ἑαυτὸν καταληλυθυῖαν. πυθαγόραν γὰρ τοῖς ἀπὸ ζωροάστρου συγγεγονότα ἐν τῇ ἀσίᾳ μάγοις, ταύτην τὴν φιλοσοφίαν μετελθεῖν, τόνδε ζωροάστρην ἱστοροῦσιν. ἄλλοι τε καὶ πλούταρχος πεντάκις χιλίοις τῶν τρωικῶν γεγονέναι ἔτεσι πρεσβύτερον. εἰ δὲ, δὲ τοῦτο οὐ πιστὸν, ἀλλ' οὖν παλαιότατος ἂν εἴη τῶν ὅλως ὀνομαζομένων, σοφῶν τε καὶ νομοθετῶν, ἐδέξαντο δὲ καὶ οἱ τῶν αἰγυπτίων οἱ ἱερεῖς μάλιστα τὰ ζωροάστρου τούτου δόγματα, καὶ εὐδοκίμουν, κατά γε δὴ τὰ δόγματα. ὡς δὲ ταύτην πλάτων μετῆλθε τὴν φιλοσοφίαν, τὰ ἀπὸ ζωροάστρου, ἔτι καὶ ἐς ἡμᾶς σωζόμενα λόγια δηλοῖ, συνῳδὰ ὄντα, τοῖς πλάτωνος πάντη τε, καὶ πάντως δόξαις. Et ad Beſſarionē: οὐ γὰρ τάδε γε μάλιστα λόγια τῶν ἀπὸ ζωροάστρου μάγων, οἷς καὶ πυθαγόρας καὶ πλάτων ἠκολούθησεν. Philoſophatus eſt, inquit, Plato, nō peculiari, priuataq́; ſibi Bhiloſopia reperta ſed ſecutus Philoſobiam, Zoroaſtris, quæ per Pythagoreos ad eum uſq; peruenit. Nam Pythagoram hanc Philoſophiam à Magis, qui à Zoroaſtre deſcenderent, in Aſia didiciſſe. Zoroaſtrem autem bellum Troianum quinque annorum millia anteceßiſſe præter cæteros, Plutarchus teſtis. Quod ſicut forte incredibile uideatur, certè antiquißimus eſt omnium, qui uel in philoſophia, uel legibus latis celebres ſunt. Huius Zoroaſtris dogmata, ſacerdotes Aegyptiorum ſuſceperunt, magnamq́; ſibi ex his gloriam quæſierunt. Quod autem Plato hanc Philoſophiam exercuerit, indicant Magica eloquia, quæ à Zoroaſtre deſcendūt, & uſq; in noſtra tēpora ſeruantur, conſona prorſus & congruentia opinionibus Platonis. Neq; uerò hæc habentur in oraculis, ſiue eloquijs Magicis, quæ Pythagoras & Plato ſecuti ſunt. Hoc Plethonis magni in Philoſophia Platonis uiri teſtimonio, fit perſpicuū, ea oracula, ſiue eloquia, quæ ſuperius ubiq; adhibita ſunt, ipſorū uerè fuiſſe Magorum quorū decreata per omnē Pythagoreorū, Platonisq; Philoſophiā internoſcantur. Nam et Pſellus Philoſophus eadē teſtatur, atq; Plethon, Pythagorā, Platonemq; Magica illa dogmata ex parte ſuſcepiſſe. Hæc origo, hæc illa concordia, quòd oraculo magico, de duabus mētibus, loquente, Plato quoq; de Cauſa principe, et Genitore eius ſcripſit. Vidit id in arcanis dogmatis Mercurij, ac Magorū. Iamblichus quoq; in libro de Myſterijs ueneratur, ſequitur, ut priſcā, ueridicamq́; theologiā Aſſyriorū. De Sibyllis item, & Triſmegiſto Hermias Platonicus ſuper Phædro Platonis, ut clareat magnos, priſcosq; uiros fidē habuiſſe carminibus Sibyllarū, Magicis eloquijs, et Triſmegiſto, ſic loquitur: (Non fuit aūt Chriſtianus) περὶ δὲ τῆς σιβύλλης οὕτως ἐστὶ θαυμαστὰ τὰ λεγόμενα, ὥστε δόξαι μύθους εἶναι, πολλαὶ μέν τοι σίβυλλαι γεγόνασι, πᾶσαι τοῦτον ἑλόμεναι βίον. πᾶσαι μὲν διά τινα ἴσως αἰτίαν εἵλοντο σίβυλλαι προσαγορεύεσθαι, ὥσπερ δὴ ὁ τρισμέγιστος ἑρμῆς λέγεται πολλάκις ἐπιδημήσας τῇ αἰγύπτῳ ἑαυτοῦ ἀναμνῆσθαι, καὶ τρίτον κεκλῆσθαι ἑρμῆς. καὶ τρεῖς

ἢ ὀρφεὺς παρὰ θρᾳξὶ γενέσθαι, ἴσως οὖν, καὶ αὗται κατά τινα κοινωνίαν, καὶ ἀνάμνησιν εἵλοντο ταύτας τὰς προσηγορίας, ἐπεὶ αὐτήγε ἡ σίβυλλα ἡ ἐρυθραία περὶ ἧς νῦν λέγει ἐροφύλη ἐκαλεῖτο ἐξ ἀρχῆς, λέγουσι δὲ αὐτὴν εὐθὺς προελθοῦσαν προσειπεῖν ἐξ ὀνόματος ἑκάστον καὶ ἔμμετρα φθέγγεσθαι, καὶ εἰς βραχὺν χρόνον τέλειον εἶδος ἀνθρώπου λαβεῖν. De Sibillis uerò, inquit, adeò mira ſunt, quæ ferũtur, ut penè pro fabulis habeãtur. Sed tamẽ multæ Sibyllæ fuerũt, eodẽ genere uitæ omnes, omnesq; forſan rationabili de cauſa Sibyllas à ſe metipſis appellatas: ſicuti fertur Triſmegiſtus, ſæpe in Aegypto uerſatus ſuimet mẽtionem feciſſe, tertioq; Hermetẽ appellatũ. Tres quoq; apud Thraces Orphei extitiſſe dicũtur. Fortaſſe igitur & hæ ob aliquã inter eas communicationẽ, ac commemorationẽ, has appellationes delegerũt. Quandoquidẽ hæc ipſa Sibylla Erythræa, de qua nunc loquitur Plato, à principio Erophile uocabatur. Ferũt aũt eã cõtinuo, ut edita eſſet, appellaſſe unũquenq; proprio nomine, uerſusq; numeroſos elocutã, breuiq; in perfectã hominis ſpeciẽ euaſiſſe. Hæc ille. Claret igitur doctiſſimos uiros, et Sibyllas credidiſſe, & carminibus earũ fidẽ habuiſſe. De Triſmegiſto quoq;, & Chaldæis eadẽ eſt apud eruditiſſimos fides. His dictis Hermiæ, & de Sibylla teſtimonijs, mirũ in modũ congruũt ea quæ ſcribit Plutarchus in eo, quẽ, Cur deſierit Pythia metrice reſpõdere, inſcripſit. Ac primũ de ea refert: σίβυλλα δὲ μαινομένῳ στόματι, καθ' ἡράκλειτον, ἀγέλαστα, καὶ ἀκαλλώπιστα, καὶ ἀμύριστα φθεγγομένη, χιλίων ἐτῶν ἐξικνεῖται τῇ φωνῇ διὰ τὸν θεόν. Sibylla uerò, inquit, ore furẽti iuxta Heraclitũ loquẽs incõpta, inordinata, irridẽda, uoce ſua, ſuperauit annorũ millia Deo afflante. Hic Plutarchus, quũ redderet cauſã cur oraculũ Apollinis deſierit reſpõdere ut quondã carmine, primũ ait moris priſca tẽpeſtate fuiſſe, ut nõ oracula, ſed etiã hiſtoria, Philoſophiaq; modulatè ſcriberẽtur, afferẽs exemplũ ex Orpheo, Heſiodo, Parmenide, Empedocle, Xenophane, Pherecyde, Thalete, q quæ ſcripſerint modulatè ſcripſerit: ſic Sibyllã plura oracula, uerſibus edidiſſe, millia ſeculorũ futurorũ uoce ſua complexã. Verè multos uoce ſua ſuperauit annos, ut quæ nõ media ſolũ tẽpora, caſus, calamitates, bellaq; multa, ſed etiã q̃ ſuprema die uẽtura eſſent, cecinerit. De bellis prædictis, alijsq; calamitatibus, idẽ Plutarchus teſtis. Qđ ſi, inquit, fabuloſa putas, quæ de Sibyllarũ uaticinijs prædicãtur: ἀλλὰ ταῖς τε μαντείαις ἐπιμαρτυροῦσιν πολλαὶ μὲν ἀναστάσεις καὶ μετοικισμοὶ πόλεων ἑλληνίδων. πολλαὶ δὲ βαρβαρικῶν στρατιῶν ἐπιφάνειαι, καὶ ἀναιρέσεις ἡγεμονικῶν, ταυτὶ δὲ τὰ πρὸς φατὰ, καὶ νέα πάθη περί τε κύμην, καὶ δικαιαρχίαν οὐχ ὑμνούμενα πάλαι, καὶ ᾀδόμενα διὰ τῶν σιβυλλείων ὁ χρόνος ὥσπερ ὀφείλων ἀπέδωκε ἐκρήξεις πυρὸς ὀρείου, καὶ ζέσεις θαλασσίας: At uaticinijs, inquit, atteſtãtur urbiũ Græcarũ plurimæ euerſiones, aut migratiões: plurimi barbarorũ exercituũ aduentus, cædesq; clarorũ uirorũ. Sed enĩ nouas iſtas recentesq; calamitates circa Cumã, & Puteolos, prædictas, decantatasq; carminibus Sibyllarũ, non'ne tempus uelut debitor, reddidit? Sciſſiones montani ignis, marinasq; ebullitiones ſcopulorũ, flãmarumq; à uentis incendia, interitus tot, tantarũq;

urbium,

turbiũ, ut qui interdiu ſuperuenirent, tota regionè cõfuſa, quo in loco urbes hæ fuiſ/
ſent habitatæ, ſcire nõ poſſent. Hæc Plutarchus, addens ſine diuininitate hæc prædi
ci nõ potuiſſe. Eaſdẽ Sibyllas bella Romanorũ contra Carthaginienſes, & quòd in
omnes gentes arma illaturi eſſent, teſtatur quingẽtos annos antè prædixiſſe: ἀλλ'
ἡ τάξις ἐμφαίνει τὴν πρόγνωσιν, καὶ τὸ ῥωμαίους πρὸ ἐτῶν ὁμοῦ τι πεντα-
κοσίων προειπεῖν τὸν χρόνον ἐν ᾧ ἅπαντα τὰ ἔθνη πολεμήσουσιν ἅμα.
Sed, inquit, tum ſeculorũ ordo declarat, eas hæc proſpexiſſe, tũ prædixerunt quin/
gentorũ annorũ tempus, in quo Romani contra omnes nationes eſſent præliaturi.
Idem Plutarchus, quemadmodũ Hermias, teſtatur Sibyllã Erythæã uocatã Hero/
philẽ. ἡροφίλην δὲ τὴν ἐρυθραίαν μαντικὴν γενομένην σίβυλλαν προση-
γόρευσαν. Herophilẽ aũt Erythræam uatẽ, quæ Sibylla fuit, appellarunt: De pri/
ma quoq; Sibylla refert: ἐπεὶ δ' ἢ γὰρ ἔσημεν κατὰ τὴν πέτραν. & quæ ſequun
tur. Poſtquam ſedimus in petra, quæ in foro, ſuper qua fertur prima Sibylla ſediſſe,
ab Helicone deſcendens, à Muſis educata. Quidã uerò ferunta eam in Meleona ue/
niſſe, filiam Lamiæ, ex Neptuno natæ. Serapion quidẽ meminit carminũ, in quibus
ſe ipſam laudauit, quòd ne mortua quidem ſit ſorte uaticinandi, aut ne mortua qui
dẽ uaticinari deſiſtet. Sic Plutarchus. Iuſtinus aũt Martyr, & Philoſophus, inuitat
gentes, ut credant Sibyllæ: πείσθητε ὡς ἔφην τῇ ἀρχαιοτάτῃ καὶ σφόδρα
παλαιᾷ σιβύλλῃ ἧς τὰς βίβλους ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ σώζεσθαι συμ-
βαίνει. Credite, inq̃t, ut dixi, uetuſtiſsimæ lõgeq; antiquiſsimæ Sibyllæ, cuius libros to
to terrarũ orbe ſeruari cõtigit. Lactãtius quoq; in libro de Ira Dei, plurimos, et ma
ximos autores Græcorũ ait de Sibyllis ſcripſiſſe. Dicit etiam, Cumeæ quidẽ uolumi
na, quibus Romanorũ fata conſcripta ſunt in arcanis habentur: cæterarũ tamẽ ferè
omnium libelli quo minus in uſu ſint omnibus, non uetantur. Sic Lactantius. Vides
quanta ſit omnium doctiſsimorũ, ſuper Sibyllis & carminibus earum, concordia.

De Verbo diuino, ex Philone Iudæo, cuius dictis probetur uerè priſcũ illũ Mercuriũ de ipſo
Verbo ſuperiora ſcripſiſſe. Multiplexq́ de eo apud Philonem Theologia, quod ſit creator
Mundi, & origo, quod Filius Dei, quod hominis archetypum. Cap. XXVI.

SED de uerbo diuino ſuperiora ſenſiſſe, prodidiſſe uetuſtiſsimum illum Mer/
curium, omnis admiranda Platonicorum, Hebræorumq́; Theologia clamat.
Neq; eſt alium reperire eorum myſteriorum fontem, quæ Platonicorum libris con/
tinentur, quàm uetuſtam Aegyptiorum, Hebræorumq́; Theologiam. Ex Hebræis
Theologis Philo, quem Platoni coæquat Græcũ prouerbium, qui & Aegyptiam,
& Græcam, præcipuè Platonicam cum Moſaica temperauit Philoſophiam, mira,
& uelut oraculũ, de Verbo diuino canit, & eadem prorſus, atq; Triſmegiſtus, no/
ſterq́; Ioãnes. Sæpe quidẽ ſum arbitratus ex eadẽ Hebræorũ ſecretiore Theologia,
tot, tamq́; clara Philonẽ de Verbo diuino locutũ atq; Ioannẽ eundem etiã Hebræũ:
ut præterquam quòd potarit Ioannes de Chriſti pectore Theologiam, ſcripſerit eti/
am, quæ penes arcanarũ rerum ſcriptores Hebræos prius haberentur: qualia mul
ta ſublimia myſteria, melius poſtea ab Apoſtolis explicata, apud ueteres Hebræos

licet deprehendere. Quod igitur Ioannes Apoſtolus, Hebræus, dixit, In principio erat λόγος, Verbũ, & Verbum erat apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt. idq; dixit, ut doceret Verbum rerum fuiſſe creatorem, eumq; ante mundũ extitiſſe, ut per quem creatus ſit mundus: eiuſdem generis multa per omnes libros ſuos eloquitur Philo, non Chriſtianus, ſed Iudæus: in libro de Allegoriis legum: Βιβλίον δὲ εἴρηκε τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, ᾧ συμβέβηκεν ἐγγεγράφθαι καὶ ἐγκεχαράχθαι τὰς τῶν ὅλων συστάσεις. Librum, inquit, uocat Moſes allegoricè, uerbum Dei, in quo deſcriptæ & impreſſæ ſunt uniuerſarum rerum exiſtentiæ. Hoc teſtimonio eandem declarat Philo Theologiam atq; Ioannes, & Platonici ſuperius de Mente. Vt enim ille dixit, Omnia per ipſum facta ſunt: ſic is in uerbo Dei, quod creatorem ſemper appellat, tanquam libro perhibet exiſtere rationes & eſſentias omniũ rerum, tanquam forma maxima, omnium rerum creandarum capaciſſima, origine naſta, Mente infinita, latiſſima maieſtate, rerum creandarum copioſiſſima poteſtate, facta rebus omnibus ratione. In libro quoq; de his quæ poſt ſex dies, hæc ſcribit, τὸ δὲ γεννηκότατόν ἐστιν ὁ θεὸς, καὶ δεύτερος ὁ θεοῦ λόγος: Generandi potentiſſima maximeq; genitalis res, eſt Deus, & ſecundus, uerbũ Dei. Hæc quoq; eſt Theologia Ioannis, Omnia per ipſum facta ſunt. Quia maximè genitale, & fœcundiſſimum eſt uerbum Dei, ſecundus, ut ſuperius Platonici dicebant, poſt Deum. Theologia quoq; noſtra dicit, Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ, de filio per quem omnia facta ſunt. Tale quid Philo appellans filium, ſecundum: quia ſunt à patre per filium cuncta, quo coniunctio demonſtratur diuinitatis. Vterq; enim creat, uterq; eſt genitaliſſimus. Secundumq; dicit uerbum, id eſt, gradu, non natura, aut diuinitate poſt patrem. Vterq; eſt Deus, quia creat uterq; mundum. Non poſſunt autem eſſe duo mundi creatores, & non poſſunt eſſe duo Dij, quia Deus eſt ſumma natura. Summum autem niſi unum eſſe non poteſt. In libro autem, quòd inſomnia ſint à Deo, τὸν δεύτερον δὲ τρόπον ὁ θεῖος λόγος, τόπος δὴ, ὃν ἐκπεπλήρωκεν ὅλον, δι᾽ ὅλων ἀσωμάτοις δυνάμεσιν αὐτὸς ὁ θεός· Secundum alium modum, diuinum uerbum, locus eſt, quem repleuit totum per omnia incorporeis poteſtatibus ipſe Deus. Hoc item teſtimonio explicat Theologiã, quæ eſt apud Ioannem de uerbo diuino, Philo: quæ appellatio ob creationem mundi, non natiuitatem ſpiritualem, ut nonnullis poſtea uiſum, ab antiquis Philoſophis eſt indita. Idemq; dicit de hoc uerbo, quod Ioãnes, Omnia per ipſum facta ſunt: Philo, eum repleuiſſe Deum incorporeis uirtutibus, id eſt, ideis æternis, prolificis uirtutibus, rationibus ſempiternis, quarũ copiam habuit à patre ſuo Deo, teſte etiã Plotino de Mente: Vtq; Ioannes dicens, Erat apud Deum, appellans Deum peculiariter ipſum patrem: ſic Philo, Deum repleuiſſe uerbum uirtutibus incorporeis, nimirum à patre creandi mundi poteſtatem uerbum accepiſſe, genitum miſſumq; ab eo ad creandum mundum. Dico autem miſſum, humano more loquens, declaranſq; rem diuinam nomine corporeo. Hunc appellat locum idearum incorporearũ, quaſi uaſtam Mentem, ampliſſimum idearum, & originum, rationum, formarumq; re/

gnum,

gnum, fertiliſſimum, feraciſſimumq́; rerum creandarum mundum, infinitam origi/ nem. Totum autem ait à Deo repletum, quaſi undequaque prolificum genitum. Hæcq́; omnis Theologia ſpectat ad creationem mundi, cuius principium fatentur omnes uerbum Dei, maximum formatorem, latiſſimam ſapientiam, habentem uir/ tutes omnes, quibus tanquam originibus ſuis, omnes res produceret. In eodem quo/ que de duobus primis: ὧν τὸ μὲν ἕτερον, θεῖος δὴ λόγος· τὸ δὲ ἕτερον ὁ πρὸ τοῦ λόγου θεός. ὁ δὴ ξεναγηθεὶς ὑπὸ σοφίας εἰς τὸν πρότερον ἀφι/ κνεῖται τόπον εὑράμενος τῆς ἀρεσκείας κεφαλὴν, καὶ τέλος τὸν θεῖον λόγον, ἐν ᾧ γενόμενος οὐ φθάνει πρὸς τὸν κατὰ τὸ εἶναι θεὸν, ἐλθεῖν, ἀλλ' αὐ/ τὸν ὁρᾷ μακρόθεν: Quorum alterum quidem eſt diuinũ uerbum: alterum autem Deus, ante uerbum. Is uerò, id eſt, Intellectus, homoq́; ipſe, ductus à Sapientia in primum peruenit locum, inuento lubentiæ capite & fine, uerbo diuino. In quo po/ ſitus, non attingit ut perueniat, ut ſit Deus, ſed ipſum procul aſpicit. Hoc quoq; loco Philo & uerbum diuinum & Deum, qui ſit ante uerbum commemorat, appellans Deum ipſum patrem, ſicut Ioannes, Verbum erat apud Deum. Deinde dicit, Ver/ bum diuinum, eſſe principium, & finem uoluptatis, felicitatis, finem contemplãdi, amorem, & deſideriũ, gaudiumq́; ut canunt noſtræ literæ. Hoc omne Græce dici/ tur ἀρεσκεία. Per hoc ipſum uerbum, ait homines Deum procul aſpicere, Ducem ad perueniendum ad Deum, eſſe uerbum eius: ſicut ille in mundo ſe oſtium uoca/ bat, quo perueniatur ad patrem. priusq́; ait per ſapientiam attingi ad filium: inde ui deri Deum procul. Eſtq́; profundiſſima Theologia, quam puto Philonem in anti/ quorum ſuorũ monumentis reperiſſe: celebrem item apud Chaldæos Aegyptiosq́. Eodem libro ſcribit: τὸ μὲν παράδειγμα ὁ πληρέστατος ἦν αὐτοῦ λόγος. Ex/ emplar, inquit, erat pleniſſimum uerbum eius. Sic & iſto loco denotat originem mundi Philo eſſe filium Dei. Exemplar autem propter res creatas: pleniſſimum, propter fœcunditatem, infinitam que rerum creandarum poteſtatem, formam re/ rum infinitam, genitricem omnium rerum Sapientiam. Eodem libro, ſub quibus ſi/ gnificatis ſit Sol, κατὰ τὸ τρίτον σημαινόμενον ἥλιον καλεῖ τὸν θεῖον λό/ γον, τὸν τοῦ κατ' οὐρανοῦ περιπολοῦντος: Secundum tertium ſignificatum Solem uocat diuinũ uerbum eius, qui per cœlũ circumambulat. Quid admirabilius dicere Philo poterat de uerbo Dei? appellari eũ Solẽ, q de ſe dicebat, Ego ſum lux mundi. et eccleſia canit, Ex te enim ortus eſt Sol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter. Hæc nuncupatio ad magnã uerbi diuinitatẽ, uniuerſalemq́; & incorporeũ nitorẽ, inuiſi bilemq́; oculis humanis claritatẽ reſpicit: quæ claritas nõ poſſit, quàm Solis nomi/ ne uerius deſignari. Eodẽ ſignificatu Ioannes dixit de cœleſti ciuitate. Et ciuitas nõ ẽget ſole neq; luna ut luceant in ea. Nam gloria Dei illuminat eã, & lucerna eius eſt agnus, & nõ egent lumine lucernæ, neq; lumine Solis: quoniã Deus illuminat il los. Sic & idẽ Ioannes, Erat lux uera, quæ illuminat omnẽ mundũ. Inambulantem aũt per cœlũ dicit, aut ipſum patrem, cuius maieſtas ſit in cœlo, totũ implens intrà

& extrà mundum, aut certè Solem ipſum eius, qui per omnem inambulet cœlum. Quod Plato de Ioue, Pſalmus quoque, Qui aſcendit cœlum cœli ad Orientem; Quod Hebraicè, Qui equitat Araboth, orbes cœleſtes, aut cœlum ſupremũ. Eodem quoque libro: Δύο γὰρ ὡς ἔοικεν ἱερὰ θεοῦ, ἓν μὲν ὁ δὲ ὁ κόσμος ἐν ᾧ καὶ ἀρχιερεὺς ὁ πρωτόγονος αὐτοῦ θεῖος λόγος. ἕτερον δὲ λογικὴ ψυχή, ἧς ἱερεὺς, ὁ πρὸς ἀλήθειαν ἄνθρωπος: Duo ſunt, ut apparet, templa Dei. Vnum quidem mundus iſte, in quo & Pontifex primogenitus eius, diuinum Verbum. Alterum uerò, rationalis anima, cuius ſacerdos eſt, uerus homo. Quid apertius, diuinius, mirabilius? Pontificem templi, qui eſt totus mundus, eſſe diuinum uerbum, primogenitum? Mundum templum Dei. Huius templi, diuinũ ſummumq́; ſacerdotem, primogenitum Dei, Verbum eius. Quia ſcilicet ille Rex eſt, et Dominus mundi, omnia regens, ac ſuſtinens, creator, altor. Pontificem quoque uocat eum Paulus, qui pro peccatis hoſtiam obtulerit, inter homines Deumq́; ſequeſter, & mediator. Qua ratione Dionyſius item uocat eum τελετάρχον μυσταγωγόν, initiationum, myſteriorumq́; principem. Primusq́; ipſe initiator, & ſacrator, qui ſuis myſterijs, præcipuè cognitione, & cultu patris ſui, nós initiauit. Hoc maximus ipſe in toto mundo ſacerdos egit, & agit. Triaq́; ſunt hic diuina nomina filij Dei apud Philonem, Verbum diuinum, Summus ſacerdos, Primogenitus. Altiſſima Theologia Apoſtolorum. Quàm eſt etiam diuinum, quòd mundum uocat templum Dei, in quo colitur, adoratur, cognoſcitur, laudatur Deus inuiſibilis? Sic & animum eſſe templum Dei, noſtra Theologia eſt: Templum Dei, inquit Paulus, eſtis uos, Dei ædificatio. Philò quoque eodem libro loquens de hoc ipſo: τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα, τὸν ἄγγελον αὐτοῦ λόγον. Imaginem Dei, Angelum ipſius Verbum: Hic quoque tria ſunt nomina Filij Dei diuiniſſima, Theologiæ ueræ frequentia. Imago Dei. id enim etiam eum Paulus, & Characterem, Angelus item eſt, ſicut in Eſaia, Magni conſilij Angelus. Eoq́; etiam dicitur λόγος, ſermo Dei, locutio Dei, nuntius Dei, loquens & agens omnia pro Deo, tanquam ſequeſter inter nos & illum. In quibus eſt omnis Theologia. In libro quoq́; de Agricultura: Hæc omnia, inquit, ποιμὴν καὶ βασιλεὺς θεὸς ἄγει κατὰ δίκην, καὶ νόμον, προστησάμενος, τὸν ὀρθὸν αὐτοῦ λόγον πρωτόγονον υἱόν, ὃς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀγέλης, οἷα τις μεγάλου βασιλέως ὕπαρχος διαδέξεται. Hoc eſt, Paſtor, & Rex Deus ducit rectè, & legitimè, præfecto lege recta Verbo ſuo, primogenito Filio, qui curam ſacri iſtius gregis, tanquã magni Regis quidam magiſtratus ſuſcipit. In his quoq́; Philo apertè primogenitum Filium Verbum nominat, cum proſpicere gregi ſuo, omni mundo, præcipuè generi humano. Idem etiam Filius dixit, appellans homines ouile ſuum, ouesq́; homines à patre ſibi creditas. Deniq́; omnem generis humani adminiſtrationem, redemptionem, curam, traditam ſibi à Patre dicebat: ſeq́; ab eo miſſum in hunc mundum, agentem quæ Pater ſuus imperaſſet. Eamq́; ob cauſam uocat eum Philo ὕπαρχον magiſtratum, miniſtrum.

ſtrum, ſubimperantem, ut ſic loquar, alterius imperio parentem: imperantem quidem, ſed ſub altero imperatore, et Patre qui mittat eum ad omnia. Eaq; eſt ratio appellationis λόγος, quod rectius uertitur, ſermo, locutio, quàm uerbum. Sonat enim id nomen locutorem, internuntium, non natiuitatem, ut reor, ſpiritualem. In libro quoque, Quòd diuinitas ſit immutabilis: χωρεῖ γὰρ ἐν κύκλῳ λόγος ὁ θεῖος, ὃν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ὀνομάζουσιν τύχην, εἶτα, ἀεὶ ῥέων κατὰ πόλεις, καὶ ἔθνη, καὶ χώρας τῶν ἄλλων, ἄλλοις. καὶ πᾶσι τὰ πάντων ἐπινέμει. χρόνοις αὐτονόμοις ἀλλάττων. τὰ τῶν ἑκάστοις, Inambulat enim circum, Verbum, quod appellant pleriq; Fortunam. Deinde ſemper per urbes commeans, & gentes, ac regiones, quæ ſunt aliorum, alijs, & omnibus, res omnium diſtribuit, temporibus liberis, mutans quæ ſinguli habent. Hic quoque Philo oſtendit Filium Dei, Verbum, eſſe rectorem, gubernatorem, moderatoremq; Vniuerſi, ſicut ſuperius, datam curam gregis à Patre, Filio dixit. Quæ quidẽ omnia indefeſſè concinunt ſacræ literæ. Eum dicit inuiſibiliter perambulare mundum. Eadem cauſa ſuperius uocabat eum hyparchum, magiſtratum. Eum ait omnia diſtribuere, uertere, uerſareq; regna, commutare diuitias, opes, quod totum eſt mundum moderantis. Portans omnia, inquit ille, uerbo uirtutis ſuæ. Et in quo omnia, ex quo omnia, per quem omnia. Idem in libro de Flammeo gladio: μετελθὼν οὖν ἀπὸ τῶν ἐν μέρει κατασκευῶν, ἴδε τὴν μεγίστην οἰκίαν, τὴν πόλιν, τόνδε τὸν κόσμον, εὑρήσεις γὰρ αἴτιον μὲν αὐτοῦ τὸν θεὸν, ὑφ᾽ οὗ γέγονεν. ὕλην δὲ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνεκράθη. ὄργανον δὲ λόγον θεοῦ, δι᾽ οὗ κατεσκευάσθαι, τὴν δὲ κατασκευῆς αἰτίαν τὴν ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ, Digreſſus igitur à particularibus opificijs, aſpice maximã domum, aut urbẽ, hunc mundum. Inuenies enim eius cauſam Deum, à quo factus eſt: materiam, quatuor elementa, è quibus conſtitit: Organum autem Verbum Dei, per quod conſtructus eſt: conſtructionis autem cauſam, bonitatem opificis. Quanta hoc quoq; loco Theologia? Vrbem dicit, aut domũ, totum mundum: eius opificem, et cauſam, Deum: materiam, quatuor elementa: Organũ, id eſt, cauſam mediam, Verbũ Dei. Quatuorq; nominat cauſas: efficientẽ, Deum ipſum: materialẽ, quatuor elementa: Organicam, ſiue motricem, ſeruientẽ primo: finalem, bonitatem, uel etiam efficientem. Noſtræ Theologiæ myſteria, prædicantis Deum creatorẽ cœli, et terræ, uti cauſam principalem. Filiũ autem, per quem omnia facta ſunt, Græcè ſicut et Philo, δι᾽ οὗ, Præpoſitio enim Græca διὰ, deſignat mediũ. Et quod expreſſit Philo Organũ, id eſt, motorem eum, qui ab alio mouebatur: mouebatur à Patre Filius ad creationem, eo uti artifice utebatur: eum imperauit creare, dederat poteſtatem creandi. Itaq; mundus à Patre, & Filio eſt creatus: à Patre, uti prima cauſa, uolente, dictante, iubente: à Filio, parente iuſſo, motoq; à Patre. Sicq; fuit creator unus, & quia creauit uterque, uterque Deus. Sed quoniam bonus, niſi unus, neceſſariò una diuinitas: quòd ipſa

ipſa ratio declarat, Theologiaq; demonſtrat. Non enim tanquam à duobus diuerſis autoribus creatus eſt mūdus, ſed à duobus, uelut uno, à principali cauſa Deo, à cauſa mota ab ipſo Deo Filio. Neq; enim Filius creaſſet, ſi Pater noluiſſet, & ſi poteſtatem non dediſſet. Paruit igitur Patri, accepta ab eo æterna poteſtate. Quæ res exemplis humanis eſt clara: Ergo dicit Philo nunc, quod Ioannes, utens ſimili præpoſitione, Omnia per ipſum facta ſunt. Philo autem, δι' οὗ κατεσκεύασται. Eaq; eſt ratio cur appellauerit ipſum, Organū. Vides igitur et hic profundiſſimū myſterium: quod etiam inuenies apud Platonem, Orpheum, Mercurium Triſmegiſtum: diuiniſſimeq; ſecum omnes conſentiunt, reuelatam nouiſſimis ſeculis radiantiſſimè Theologiā prædicantes: In libro quoq; in quo diſſerit, quòd apparuit Dominus Abrahæ, dicit, ὁ ὑποφήτης αὐτοῦ λόγος, Internuncius, denunciator, interpres eius Verbum. Eadem eſt ratio, ut appelletur ὑποφήτης, interpres, atq; hyparchus, magiſtratus, & logos, id eſt, locutor, locutio, ſermo, & ſuperius Angelus. In ſecundo quoque Allegoriarū legum, hæc ſcribit: σκιὰ δὲ θεοῦ, ὁ λόγος αὐτοῦ ἐστὶ, ᾧ καθάπερ ὀργάνῳ προσχρησάμενος ἐκοσμοποίει. αὕτη δὲ ἡ σκιά, καὶ ὡσανεὶ ἀπεικόνισμα, ἑτέρων ἐστὶν ἀρχέτυπον, ὥσπερ ὁ θεὸς παράδειγμα τῆς εἰκόνος, ἣν σκιὰν νυνὶ κέκληκεν, οὕτως ἡ εἰκών. ἄλλο γίνεται παράδειγμα, ὡς καὶ ἐναρχόμενος τῆς νομοθεσίας, ἐδήλωσεν εἰπὼν, καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα θεοῦ. ὡς τῆς μὲν εἰκόνος κατὰ τὸν θεὸν ἀπεικονισθείσης, τοῦ δὲ ἀνθρώπου κατὰ τὴν εἰκόνα λαβούσης δύναμιν παραδείγματος. Quæ ſunt, Vmbra Dei, eſt Verbum eius, quo tanquā organo uſus, creabat mundū. Hæc autem umbra, et quaſi aſſimilatio, aliorum eſt exemplar. Sicut Deus exemplar imaginis, quam umbrā nunc uocauimus: ſic imago alteri ſit et exemplar. Sicut inchoans libros legis expreſſit Moſes, dicens, Et creauit Deus hominē ad imaginem Dei. quaſi ipſa quidem imago ſecundū Deum ſimilita ſit, homo autem ſecundum imaginē, quæ acceperit uim exemplaris. Hic quoq; Philo maxima fatur altiſſimaq; myſteria, eſſe Verbū quaſi umbrā Dei (non poterat enim alio commodiore nomine uti) Sed ſeipſum quoq; declarat, hanc umbrā eſſe uelut aſſimilationē. Noſtræ quoq;, ut diximus, literæ, imaginē Dei, Filiū uocant. Nā Paulus ad Coloſſeos: ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Et Solomon, Imago bonitatis eius. Hinc ipſe dicebat, Qui uidet me, uidet & Patrē meum. Iterūq; eū Philo nominat Organū, quo Deus ſit ad creationē uſus, innuens mediū, ſequeſtrū, autorē, quo Paulus eū omnis cōditionis, et creationis primogenitū dicit, id eſt, antecuntē, præcedentē omnes res creatas. Quia (ut ibidē fatetur) in ipſo facta ſunt omnia, cœleſtia, terreſtria, uiſibilia, et inuiſibilia, Angeli, poteſtates, dominationes, throni, omnia per ipſum, et in ipſum facta, et ipſe eſt ante omnia, et omnia in ipſo conſiſtūt. Hæc Paulus. Nō alia Philo, etiā Iudæus. De eo quoq; diuinā eminētiſſimāq; canit Theologiā: Sicut ipſe ſit imago Patris, ut Pater illi tanquā exemplar ſit: ſic ipſum eſſe exēplar hominis. idq; ait à Moſe declaratū, cū de homine creato ſcriberet,

ſcriberet, Ad imaginem Dei fecit illum. Quo Philo ſignificari putat, hominem factum ad illum, qui eſt imago Dei. Is autem eſt Filius: ut in eo Moſis dicto, ſint duo exemplaria, duæq; imagines: primũ cùm ait, Ad imaginem Dei: is autem eſt Filius. Ergo Pater exemplar Filij: Cùm uerò ad ſimilitudinẽ iſtius imaginis ſit homo creatus, erit Filius ipſi homini exemplar. Sicq; Filius reſpectu Patris ſui eſt imago, reſpectu hominis exemplar. Audiuitq; ex altiſſima ſapientia Philo, Filium creaſſe mundum, tanquam organum Dei: creaſſe hominem, tanquam exemplar. Quanquã et exemplar, et Idea mundi dicitur à Platonicis: ut quandocunq; Moſes loquatur de mundo, uel homine à Deo creato, illum innuat Deum, qui eſt organum, & imago Patris ſui: organum reſpectu creationis: imago reſpectu naturæ, quam Patri habet coæqualem. Ideo neceſſe eſt ipſum quoque eſſe Deum: ſi Deum, æternum quoq;. Sed ſicut in ſacris literis propriè Deus dicitur Pater ut ſæpe oſtendimus, quia principaliter & genitor: ſic apud Philonẽ, Deus propriè Pater ipſe eſt. Et quoniã petit teſtimoniũ Moſis ſuper hoc, Moſes autem dixit, Et creauit Deus hominẽ, ad imaginem Dei creauit illum. hunc autem creatorẽ Philo, uult eſſe Filium, qui etiam mundum, tanquã iuſſus à Patre, et ut organũ crearit. Claret etiam ipſum aſſertione Philonis eſſe Deum. Itaq; cùm dicit: In principio creauit Deus cœlũ, et terram: ſi Philonem Iudæũ audias, Patrem, et Filiũ creaſſe dicit: Patrẽ, ut Autorem primum: Filium, ut Sapientiã, & Organũ Patris. Ideò ueteres Hebræi, quod apud Moſen eſt, In principio, interpretabantur, In Sapientia. Si conſulas autẽ ueteres illos, et ipſum Philonẽ, Sapientia eſt ipſum Organũ, eſt primogenitus filius, Verbũ, plenus Idearum Deus, archetypum hominis. Hanc eandem prædicabant Apoſtoli in toto orbe Theologiã: cuius, ut arbitror, plenæ erant ſecretæ, et ſynceræ traditiones Hebræorum. Hinc ipſe dicebat, Scrutamini ſcripturas, et inuenietis ibi de me. et, Incipiens à Moſe, et Prophetis omnibus, interpretabatur eis in omnibus ſcripturis, quæ de ipſo erant. Nec fieri poterat quin hanc de Patre, & Filio Sapientiam Philo ex aliqua profunda, & oraculis reuelata Theologia hauſerit. Eodem quoq; libro: ὁ θεοῦ λόγος ὀξυδερκέστατός ἐστιν, ὡς ἐφορᾶν πάντα εἶν ἱκανός: Dei Verbum acerrimi oculi eſt, ut conſpicere queat omnia. Hoc teſtimonio ſentit, quod ſuperius, eſſe prouidentiam Filij Dei, quem dicebat totum inambulare mundum. In libro quoq; Quis ſit hæres rerum diuinarum: ἀόρατος καὶ σπερματικὸς τεχνικὸς θεῖος λόγος: Inuiſibile, ſeminale, opifex, diuinum Verbum. His quoq; nominibus potentiam creandi, qua præditus ſit Filius, declarat, plenum artis, ſeminum, rationum, formarũ, cum dicens. Eodem libro: ἔτι τοίνυν τὴν οὐράνιον τροφὴν ψυχῆς, ἣν καλεῖ μάννα, διανέμει πᾶσι τοῖς χρησομένοις λόγος θεῖος ἐξ ἴσου πεφροντικὼς διαφερόντως ἰσότητος. Quod eſt, Adhuc igitur, cœleſtẽ eſcam animi, quam uocat Manna, diſtribuit uniuerſis, qui utentur, Verbum diuinum, ex æquo præcipuè proſpiciens æqualitati. Sentit Philo Sapientiam, quæ dicitur Manna, à Verbo, quem proſpectorem, prouidentemq; ſuperius uocauerat, donari. Colle

ctic.

ctis autem omnibus inuenies apud eum, Filium, aut Verbum, eſſe creatorem mundi, eſſe maximam mundi creandi Sapientiam, Idearum, id eſt, originum, ſeminum, formarum, fontem, ac regnum, hominis creatorem, mundi gubernatorem, moderatorem generis humani, mutantē, transferentemq; regna, dantem ſapientiā. Quanquā hoc Manna, cuius nunc meminit, poteſt intelligi, beatitudo cœleſtis, quæ donetur à Filio Dei. Eodem quoq; libro: Inuenies, inquit, δύο λόγους, ἕνα μὲν ἀρχέτυπον ὑπὲρ ἡμᾶς, ἕτερον δὲ μίμημα, τὸν καθ' ἡμᾶς ὑπάρχοντα. καλεῖ δὲ Μωσῆς τὸν μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς εἰκόνα θεοῦ, τὸν δὲ καθ' ἡμᾶς τῆς εἰκόνος ἐκμαγεῖον. ἐποίησε γάρ φησιν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, οὐκ εἰκόνα, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα. ὥστε τὸν καθ' ἕκαστον ἡμῶν, νοῦν, ὃς δὴ καὶ πρὸς ἀλήθειαν, κυρίως ἄνθρωπος ἐστὶν, τρίτον εἶν τύπον, ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος. τὸν δὲ μέσον παράδειγμα μὲν τούτου, ἀπεικόνισμα δὲ ἐκείνου: Duo Verba eſſe, uel, Rationes: unam quidem exemplarem, ſupra nos, alteram imitationem, quæ noſtra eſt. Vocat autem Moſes, eam quidem quæ ſupra nos eſt, Imaginem Dei: quæ autem noſtra, imaginis ſimulachrum. Fecit enim, inquit, Deus hominem, non imaginem, ſed ſecundū imaginem. Quo fit ut ſinguli cuiuſq; noſtri mens, quæ ſcilicet uerè & propriè eſt homo, tertia ſit expreſſio, ab eo, qui fecit. Medius autem exemplar quidem noſtræ huius, aſſimilatio autem illius. Hæc Philo. Audiſti igitur, duas ſiue Mentes, ſiue Rationes: alteram ſupra nos, archetypum, & exemplar ad noſtram, ad quam noſtra creata ſit, ſicut Moſes declarauit, quem Philo etiam Iudæus ſentit de Filio, de Verbo fuiſſe locutum: huncq; fuiſſe, qui creauit hominem ad ſimilitudinem ſuam, quia fuit illi exemplar, qui ſe reſpiciens, hominem crearit. Vt quemadmodū Filius ipſe eſt imago Patris, ſic nos ſimus imago eius. Itaq; ſi Philonē audias, Moſes de Filio, et Verbo Dei diuinè prædicauit, et ſcripſit: ut iure merito Græci uocent Dei filiū πρωτότυπον, prototypū, primū exemplū ad ipſum hominē creatū ab eo: ut ille fuerit uerus homo, ab eo alter homo, mens noſtra ad ſimilitudinē eius. Sanctiſſimū, eminentiſſimūq; noſtræ Theologiæ myſteriū. Hinc ipſi Filio canimus, Qui mūdi in primordio Adā plaſmaſti hominē, cui tuæ imagini uultū dediſti ſimilem. Itaq; Philone magno Theologo teſte, qui mundū creauit, qui ſpiritū, mentemq; humanā afflauit, cæteraq; fecit, quæ tā multa in ueteri teſtamēto Deo adſcribūtur, fuit Verbū Dei, medius, interpres, nuncius, legatus ſummi Patris ad hominē. Sic gerēs uices prouidētiæ, ſicut geſſit creationis. Eodem quoq; libro: ὁ γὰρ θεῖος λόγος τὰ ἐν τῇ φύσει διεῖλε, καὶ διένειμε τὰ πάντα: Verbum Dei omnia, quæ natura continētur, diuiſit, ac diſtribuit. Hic quoq; Philo repetit, Verbū fuiſſe creatorē, moderatorē, qui digeſſit diſtinxit, diſtribuit omnia. Vt ſit illa Anaxagoræ Mens, quæ Chaos digeſſit, inq; ordinem redegit. Refertur item hoc ad Prouidentiā. Eodem item libro: ἄτμητοι μὲν οὖν αἱ δύο φύσεις, ἥ τε ἐν ἡμῖν τοῦ λογισμοῦ, καὶ ἡ ὑπὲρ ἡμᾶς τοῦ θείου λόγου. Paulò pôſt: νοῦς τε ὁ ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ ὑπὲρ ἡμᾶς. Id eſt, Indiuiſibiles igitur ſunt duæ naturæ, ea quæ in nobis rationis, et

ea quæ

ea quæ ſupra nos diuini Verbi, Mens, quæ in nobis, et quæ ſupra nos. Ecce ſemper recitat eadem, clarioraq́; reddit, commemorans, celebrans Verbum diuinum, appellans ipſum Mentem, quæ ſupra nos, ſuperius autem ad quam noſtra ſit formata. Indiuiſibilis naturæ dicit utranq; eſſe, ſicut ſunt incorporeæ. Nam cùm noſtra cenſetur etiā Mens Angelorū, quā et ipſe creauit, ut poſterius erit manifeſtū. Eodē item libro ſcribit: πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ᾠκείωται θείῳ λόγῳ τῆς μακαρίας φύσεως ἐκμαγεῖον, ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα γεγονὸς. Omnis homo, inquit, ſecundū Mentem ſimilatur, communicatq́; cū Verbo diuino, factus beatæ naturæ expreſſio, aut abſciſſio, aut radius. Quid his altius, mirabilius? Ecce iterū creatio animi noſtri, Verbum diuinū, cum eo nos habere ſocietatē, affinitatē, communicationē, animū noſtrū illius beatæ naturæ aut ſimulachrū eſſe, aut abſciſſionem quandā ex ea, aut radiationē. Nec enim explicare melius licet, quod traditur à Moſe, cùm inſufflauit Deus in hominem. Hunc afflatum, quem animum noſtrum uult à Deo manantem fuiſſe, uocat aut expreſſionem, ut cum in cera reddimus imaginem ſigilli, ut talis homo fuerit ad Verbum diuinum, ipſum ſigillum, homo cera: aut radium, aut abſciſſionē, quibus rationibus immortalitas animi declaratur. Ac cùm Ariſtoteles et ipſe confiteatur animū noſtrū eſſe Deo συγγενέστατον, ſimillimū, finitimum, eiuſdem generis, ecce quomodo debeat intelligi, ſcilicet diuino Verbo ſimile. Et cùm dicit animū uenire in corpus θύραθεν, exterius, à Filio Dei, à Verbo diuino, ab Archetypo noſtro, intelligendum eſt, ipſo Philone non Chriſtiano, ſed Iudæo, eminentiſſimoq́; Platonico declarante. Item in libro, Quòd mulieres non decet indecorè agere: ψυχὴ γὰρ ἀνθρώπου σημεῖον, ἧς μεθισαμένης, καὶ μετοικιζομένης τὰ ἀπολειφθησόμενα πάντα μιαίνεται, στερόμενα θείας εἰκόνος. ἐπεὶ δὲ θεοειδὴς ἀνθρώπινος πρὸς ἀρχέτυπον ἰδέαν τὸν ἀνωτάτω λόγον τυπωθεὶς: Anima enim hominis ſigillum eſt, qua diſcedente, & migrante, quæ remanebunt omnia fœdantur, priuata diuina imagine. Quoniam diuinæ ſimilis eſt mens humana, ad archetypum, id eſt, exemplarē Ideam, altiſſimum Verbum formata. Quid his item diuinius, excellentius, in omni Theologia profundius, de creatione animi noſtri, et quòd oporteat retinere imaginem, qua diſcedente, cuncta fœdentur, & polluātur? Tota igitur hæc Theologia eſt apud Philonē, nec aliam apud ſcriptores ſacros reperias, ut mirabile ſit ab homine Iudæo, à Philoſopho, tam clara, tam minimè ambigua teſtimonia proferri, niſi uideremus Theologos omnium gentiū eadem cognouiſſe, prædicaſſe, nouiſſimisq́; ſeculis inclaruiſſe quod olim fuiſſet celebre apud ſapientes omnium nationū. Verbum igitur apud Philonem eſt Primogenitus, eſt Filius, eſt Organum Dei, eſt fœcundiſſimus, & Idea Idearum, eſt mundus archetypus, eſt hominis item exemplar, & archetypum. Eſt imago Dei, eſt diſtributor, moderator, eſt is per quem uenitur ad Deum, eſt Sol, eſt Pontifex in templo Dei hoc mundo, eſt rector, moderator omnium, eſt magiſtratus Dei, eſt humanarum rerum, regnorumq́; diſpenſator, eſt

proui-

prouidentiſsimus, oculatiſsimus, eſt Mens ſupra nos, ad quam noſtra eſt creata, eius ſimilis eſt homo. Quòd item iſte Logos ſit Deus, & æternus apud Philonem, non ſicut pleriq; dementiſsimi, naturæq; ignari ſuſpicati ſunt, non Deum, ſed Mentem quandam uelut angelum maximum, ut Valentiani, declarant tum omnia, quæ nunc protulimus, tum locus in libro de Mundo, cùm de creatione hominis loquere tur. Nam cùm in his locis productis, Verbum diuinum dixerit fuiſſe archetypum, exemplarq; animi noſtri: in libro de Mundo ſcribit, cæteros, affinitatem eſſe homini cum æthera dixiſſe. At magnum Moſen, nulli rei creatæ, ſpeciem animæ rationalis ſimilem tradidiſſe: ἀλλὰ αὐτὴν εἶπεν τοῦ θείου λόγου, καὶ ἀοράτου θεοῦ ἐκείνου εἰκόνα, δόκιμον εἶναι νομίσας, ἧς εἴωθε, καὶ τυπωθεῖν σφαγίδα θεοῦ, ἧς ὁ χαρακτὴρ ἐστὶν ὁ ἀΐδιος λόγος, ἐνέπνευσε γὰρ φησὶν ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, ὥστε ἀνάγκη πρὸς τὸν ἐκπέμποντα τὸν δεχόμενον, ἀπεικονίζεσθαι, διὸ καὶ τὸν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα φασὶ θεοῦ γενέσθαι, οὐ μὴν κατ᾽ εἰκόνα τινὸς τῶν γεγονότων. Sed eam dixit diuini Verbi, & inuiſibilis illius Dei imaginem, probabile arbitratus, etiam quod formatum fuit, ſigillum eſſe Dei, cuius character eſt Verbum ſempiternum. Inſpirauit enim, inquit, Deus in faciem eius, ſpiraculum uitæ. Quocirca neceſſe eſt, eum qui accepit, eum, qui emiſit, aſsimilari. Ideo etiam hominem dicunt factum ad imaginem Dei, non ad imaginem alicuius rei creatæ. Ecce fatetur Philo ipſum Verbum ſempiternum, fatetur Deum, fatetur nos ad imaginem eius, fatetur Moſen de eo fuiſſe locutum.

Ex Platone, Filium habere Patrem: Verbum eſſe diuiniſsimum, Principem præſentium, & futurorum. Cap. XXVII.

PLato quoq;, cuius omnis Theologia fluxit à Triſmegiſto, cuius tredecim annos in Aegypto uerſatus omnem introſpexit ſapientiam, eaq; amplitudinem ſuam ditauit, expreſsis, nullaq; ambage obuolutis uerbis confeſſus eſt in Epinomide, creaſſe mundum Verbum diuiniſsimū. Mercurius ergo, & Philo λόγον, id eſt, Verbum, nō ſolum Filium Dei dicebant eſſe, ſed etiam opificem. Verbumq; eſt opifex, propter mundanum opificium, in quo opificium cœli eſt præcipuum. Plato autem in Epinomide ſic ait, Quælibet ſtella propriū curſum conficit, συναποτελῶν κόσμον ὃν ἔταξε λόγος, ὁ πάντων θειότατος, ὁρατὸν, Abſoluens, inquit, ac peragens eum ordinem, & decorem, quem, ut uideri poſſet fecit diuiniſsimum Verbū. Audierat ergo Plato ex Mercurio, Mentem, Verbum opificem, condidiſſe mundū. Quocirca in Phædone clamat, & affirmat Mentem omniū creatricem, in Timæo uocat creatorem mundi opificem, in Epinomide Verbum diuiniſsimum cœleſtes ordines excogitaſſe. Hinc neceſſariò ſequitur, eadem ut ſentiant Ariſtoteles & Plato, Ariſtoteles uocat Mentem θειότατον diuiniſsimam in libris diuinæ Philoſophiæ: Plato uerbum dicit eſſe diuiniſsimum. Profectò non poſſunt eſſe duo diuiniſsima. Sunt igitur omnia nomina Filij Dei, quibus eadem res apud duos inclytos

Philoſo/

Philoſophos, totámque priſcorum Theologiam ſignificatur. Quoniam igitur & nomina, & res apud Platonem reperiuntur, quæ ſuperius in Theologia Mercurij habebantur, perſpicua ratio eſt, ea quæ ſunt ex illo prolata illius eſſe euidentiſſimè, nec fuiſſe uel à Chriſtianis, uel aliquo alio commenta. Sed audi aliud luculentum teſtimonium ſuper & Theologia Mercurij, & ipſa ueritate, de patre inquam & filio apud Platonem, ac uide quantum ex Chriſtiana Theologia priſcis innotuerit, tum ex eo intellige, quæ de Magis, Sibyllis, Aegyptijſq; prolata ſunt, ſine controuerſia non eſſe adulterina, & commentitia. Filius non ſolùm à Chriſtianis, ſed his etiam omnibus, quorum uſi ſumus teſtimonijs, uocatur totius orbis, cœli, ac terræ princeps, ut Sibylla canebat. Princeps ait noſter, regum terræ, dominus dominantium. Vocatur etiam opifex & cauſa. Vbiq; enim nunc ſcimus celebrari, ac cõmemorari, quod omnium rerum cauſa ſit filius Dei. Idem etiam ualet opifex, ac cauſa: ut qui dicat opificium, neceſſario id deſignet, quod fit à cauſa. His ergo nominibus clariſſimè uſus eſt Plato pro ipſo filio. Tum eodẽ loco, ubi hoc dixerat, patrẽ iſtius cauſæ & principis commemorat, eamq; commemorationem myſticam, arcanam, ſacerrimamq; aſſerit. In epiſtola ad tres amicos, Hermiam, Eraſtum, Coriſcum, de amicitia & charitate loquutus, poſtea epiſtolam claudens hæc adiecit: Hanc epiſtolam uos tres ſimul oportet legere, ſin minus, duos certè in cõmune, idq; quoad eius fieri poſsit, creberrimè fœdere, & lege firma, ac ſancta, quæ iuſtitia eſt, adiuuantes omni animi contententione diſciplinam, quæ ſoror, & comes eſt ſtudiorum: καὶ τὸν τῶν πάντων θεῶν ἡγεμόνα, τῶν τε ὄντων καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα κύριον ἐπομνύντες, ὃν ἂν ὄντως φιλοσοφῶμεν, εἰσόμεθα πάντες σαφῶς εἰς δύναμιν ἀνθρώπων εὐδαιμόνων. Hoc eſt, Adiurantes etiam rerũ omniũ principẽ Deum, rerum inquã præſentium, ac futurarum, tum principis huius & cauſæ patrem. De quo ſi uerè fuerimus philoſophati, dilucidè ac clarè cognoſcemus, quantum poteſt concedi hominibus beatis. Hæc Plato de fontibus Mercurij, ut reor. Quæ mecum reputans, modo non lachrymas profundo præ gaudio. Video enim generis humani Seruatorẽ ſemper cognitum, nunquam ſe ab aſpectu humano adeò ſubduxiſſe, ut eo ueniente, prorſus noua res diuinitas eius, & auguſtiſſima, quæ dicitur Trinitas, uideretur. Videtur enim ignaris admirabile, in Deo eſſe patrem ac filium, idq; præcipuè cæcutientibus diſplicet Hebræis, quorum ſunt animi ſemper ineptiſſimarum cogitationum pleni, nec ſinit eos unquam imperitia uidere ueritatem. Habes apud Platonem, philoſophiæ profanæ antiſtitem, hominem ante Chriſtum multos annos natum, nudam, atque apertam patris ac filij commemorationem. Filium dicit eſſe principem omnium rerum præſentium ac futurarum. Quæ ſunt autem res futuræ, niſi futurum ſeculum? Siquidem & Paulus regem ſeculorum, & præſentis, ac futuri ſeculi principem eum appellat. Vtriuſque principem dicit eum Plato, cuius paulò pòſt nominat Patrem. Tum Plato uocat eundem cauſam, eam uidelicet quæ creauit om-

uia omnium cauſarum princeps, ac magiſtra Ideaq; per excellentiam uocatur. Cauſa, ut Pater per excellentiam uocatur ipſum Bonum. Eam Cauſam ſcilicet Plato innuit, quam in Epinomide uocat Verbum diuiniſsimum, ordinem cœleſtium repertorem, in Phædone Mentem, in Timæo opificem. Hæc inquam in epiſtola uocatur ab eo Cauſa. Quod & Laërtius teſtatur, aſſerens Platonem duo creati mundi ſtatuiſſe principia, Deum, ac Materiam, ὃν ϗ νοῦν προσαγορεύει, ϗ αἴτιον, quem Deum, inquit, & Mentem appellat, & Cauſam. Cuncta igitur hæc ſunt nomina Filij Dei, Cauſa, Mens, Opifex, Verbum. Ô rem mirabiliſsimam. Vide etiam generationem iſtius Cauſæ. Nominat enim eius Patrem: uides creationem mundi per Filium, dum nominat Cauſam, nominat Regem, uel Principem rerum præſentium, & futurarum, quemadmodum uidelicet Sibylla Regem, ſeu ἡγητῆρα, Principem Deorum. Sunt autem Dij, res futuræ reſpectu noſtri. Nam Paulus, Omne, inquit, nomen, quod nominatur in hoc ſeculo et in futuro. Horum Sibylla Principem Filium dicebat à Patre conſtitutum. Similiter & Plato. Nomina quoq; ſunt ſimilia: Sibylla ἡγητῆρα, Plato ἡγεμόνα. Tũ appellat Plato hanc ipſam Cauſam Deum: Ergo hæc omnia euidentiſsimè locutus eſt in Epiſtola Plato, Filium eſſe, et Patrem: Filiumq; eſſe Cauſam, eſſe Regem uiſibilium, & inuiſibilium, eſſe Deum. Quid ſupereſt in Theologia? Poſtremò, quod omnibus modis eſt mirandum, ſuſpiciendum, exoſculandum, & in quo nequeo ipſe lachrymis & gaudijs moderari meis, et admirando ſatiari, dicitur à Platone, de Patre eſſe uerè philoſophandum. Fore enim ut hæc ſcientia nos efficiat beatos. Certè diuine Plato magnũ quid innuebas: ideoq; cautè & abſconditè more Prophetarum es locutus. Quid enim uerè eſt de Patre philoſophari? Cur id de Patre potiſsimum? Nempe ea de cauſa, quoniam, ut ſuperius dicebamus, & ut oſtendemus in ſequentibus, ex ſententia Philonis, Numenij, & Plotini, non erat hominibus notus Pater, ſed Filius tantum, creator ſcilicet mundi. Sciebant omnes, & prædicabant mundum à Deo creatum. Solum ergo norant creatorem, Patrem non norant: Ergo bene admonet, oportere de Patre uerè philoſophari. Quid eſt uerè, Græcè ὄντως, id eſt, realiter, eſſentialiter? Digna ſcilicet de eo philoſophari, cogitare, ac loqui, quæ illius ſunt: & facere, quod faciebat Filius eius, qui reuelauit hanc de Patre ſuo Philoſophiam, omnia illi adſcribens, diuinitatem, eſſentiam, poteſtatemq; ſuam, dicens ſe ab eo miſſum, ab eo conſtitututum iudicem uiuorum ac mortuorum, omnia ſibi ab eo tradita, appellans eum Patrem ſuum, Deum ſuum, affirmans eum eſſe ſe maiorem, nunquam Patrem agnoſcendum, & ad conſpectum eius iucundiſsimum ueniendum, niſi filio reuelante, et perducente. Hæc inquam eſt Philoſophia de Patre reuelata à Filio, faciens homines beatos, imò beatiſsimos: reuelata inquam à Filio, non nouiſsimis ſeculis modò, ſed etiam, ut apparet, iam inde ab origine mundi. Filius eam reuelauit, redditurus hac cognitione nos beatos, & ad uoluptates paternas, paternum regnum adducturus: Hic eſſe beatitudinem, prædicante Platone, quis erit tam tardus, ac ſaxeus, quem

quem non hæc commoueant in admirationem, ſemper hodiernam ſapientiam, quæ nunc eſt ubiq; uulgatiſsima, fuiſſe prioribus ſeculis notam, prædicatã, licet paucis? Quod autẽ Plato in hac epiſtola de filio Dei ſit locutus, & quòd non mihi primo ueritas hæc affulſerit, ſunt doctiſsimi Græcorũ Theologi, idemq; maximi Philoſophi teſtes, Clemens Alexandrinus, Origenes, Euſebius, Cyrillus, q fatentur hac epiſtola de filio Dei ſcripſiſſe Platonẽ, idq; contra Philoſophos profanos differentes, & eos ſcriptis ſuorum reuincẽtes. È quibus Origenes contra Celſum libro ſexto, ὁ δὲ πάντα ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι κέλσος, καὶ πολλὰ τῶν τοῦ πλάτωνος παρατιθέμενος, ἑκὼν οἶμαι σιωπᾷ τὸν περὶ υἱοῦ θεοῦ λόγον, τὸν παρὰ πλάτωνι λεγόμενον ἐν τῇ πρὸς ἑρμείαν καὶ κορίσκον ἐπιστολῇ, οὕτω δὲ ἔχει ἡ τοῦ πλάτωνος λέξις: Celſus autẽ, qui ſe omnia ſcire profitetur, multaq; ex Platone profert teſtimonia, ultro, ut quidẽ ipſe arbitror, reticet, quæ de filio Dei loquitur Plato, in epiſtola ad Hermiã, & Coriſcum. Sic enim ſcribit ibi. Hæc Origines. Eadem Euſebius, & Cyrillus, & Clemens in Stromatis. Sed unus Origenes ſufficit. Nam Platonicos ipſos uidebimus in progreſſu ſimilia confitentes, hacq; epiſtola pro teſtimonio duarum hypoſtaſeon utentes. Hoc idem uidit & protulit Vgo ſenior, ualde bonus Theologus.

Ex Theologia Orphei de uerbo diuino, & quod ſit uox diuina, & quod formator mundi. Cap. XXVIII.

PRincipem Græcæ Theologiæ diximus Orpheum. Nam nemo ferè ante hunc apud Græcos memoratur. Siquidẽ ante poëtas, quos appellat Theologos, & ante philoſophos floruit. Conſtatq; eum in Aegypto diu peregrinatum, ab Aegyptijs ſacerdotibus Theologiam didiciſſe. Hunc Ioannes Grammaticus in uita Homeri uocat σοφώτατον. Eius Iuſtinus Martyr, & Cyrillus egregiè meminerunt. In huius Theologia multa ueritatis antiquæ uiſuntur ueſtigia, quæ etſi ſunt quibuſdam fabulis à ſuperſtitioſis poſtea temerata, ſepoſita tamen, ac dirempta, & expurgata, ſuam recipient uenuſtatem. Nam cùm & ſuperſtitionibus falſis, & cultui dæmonum, omniq; idololatriæ deditus antea fuiſſet, & hymnos & odas dijs fictitijs cecinisſet (ſi tamen eius ſunt hymni, non potius alterius Orphei ætate multo poſterioris) poſtea rerum uerarum ſcientia adiutus, cecinit antè actæ uitæ palinodiam, & in unum uerumq; Deum acie defixa, maieſtatem, diuinitatem'que eius, quam apud Aegyptios didiciſſet, miris laudibus celebrauit. Hunc igitur, cum omnes uetuſtiſsimum confiteantur, quidamq; aſſeuerent eum diſcipulum Moſis fuiſſe, id eſt, Muſæi, è quibus eſt Polyhiſtor (quod ipſe non affirmo) ex illa Aegyptia ſapientia, aliàque per orbem ſparſa Theologia, multa ſcripſit uera, & his ſeculis admiranda. Altiſsimum'que Dei uerbum ſequens celebrem famam, uocat uocem, per quam aſſerit patrem omnia creaſſe. Scripturusq; hæc altiſsima myſteria, ſic carmen inchoauit:

φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστὶ θύρας δ' ἐπίθεσθε βεβήλοις.

Dicam queis fas eſt, claudatur porta profanis.

Proponentur igitur quædam tantum carmina ad fidem, ut conſenſum omnium ſeculorum agnoſcas. Apparent enim eadem apud hunc de filio atq; Platonem, Mercurium, Chaldæos, cæteroſq; omnes. Ad filium:

Εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τούτῳ προσέδρευε,
Ἰθύνων κραδίης νοερὸν κύτος, εὖ δ' ἐπίβαινε
Ἀτραπιτοῦ, μοῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο τυπωτὴν,
Ἀθάνατον, παλαιὸς δὲ λόγος περὶ τοῦδε φαείνει,
Ὡς ἐστὶ αὐτοτελὴς, αὐτοῦ δ' ὑπὸ πάντα τελεῖται,
Ἐν δὲ αὐτοῖς αὐτὸς περινίσσεται, οὐδέ τις αὐτὸν
Εἰσοράᾳ ψυχῶν θνητῶν, νῷ δ' εἰσοράαται.

Inq; Dei uerbum aſpiciens, huic ſemper adeſto,
Defigens animi altas luces, perge uiamq;
Rectam, factoremq; unum nate aſpice mundi
Immortalem, quem patrum fert fama priorum
Vnum, perfectumq; ſibi, tum perfici ab illo
Cætera, cumq; illis uerſari, non tamen ullis
Cerni animis hominum, ſed ſola mente uideri.

His carminibus non ſolùm declaratur noſtræ nouiſsimorum ſeculorum Theologiæ dignitas, quæ omni mundo illuxit, ſed confirmantur dicta Mercurij, Chaldæorum, Sibyllarũ, Anaxagoræ, Platonis: cũ quibus Orpheus, ipſiq; omnes inter ſe, diuino quodã inſtinctu conſentientes, filio Dei decernunt ſummã diuinitatem, rerum creationem, hunc adorandum, ſuſpiciendum prædicantes. Chaldæus rerum cunctarum dicebat patrem dediſſe filio autoritatem & creationem. Is appellatur ab Anaxagora, & Platonicis Mens. Confirmatur à Platone & Ariſtotele. Vocatur à Mercurio non ſolùm Mens, ſed etiam uerbum, genitum à patre. Ecce igitur & apud Orpheum hæc uniuerſa. Nuncupat enim eum uerbum diuinum: Verbum declarat autoritatem, rationemq; creandi: diuinum oſtendit eum alterius eſſe uerbum, eius ſcilicet qui propriè ac principaliter eſt Deus. Quem, & idem filius, Deum ſuum uocabat. Non eripitur tamen ab ullis diuinitas filij, ſed prædicatur, prouehitur, hortantur omnes, ut hunc agnoſcamus, ac ueneremur. Deinde Orpheus appellat eum ipſum κοσμοιοτυπωτὴν, formatorem mundi. O conſenſum omnium mirabilẽ. Is enim eſt ſenſus uocis illorum priorum, qui filium dicebant Mentem: dicebant ſcilicet propter formas mundi, propter decorem ac uenuſtatem, propter ordines repertos. Sola ratio dare poteſt ornatum, ſola Mens, ſola intelligentia: maxima aũt et ſapiẽtiſsima, omnipotenſq; Mens, ſummos & uniuerſales ordines. Intelligentia igitur dicebatur ab illis propter creationẽ, propter Chaos, è quo Mens omnipotens, tanquã origine, rudiq; inchoamento, ordines omnes ſapientiſsimè expreſsit. Quem

ſenſum

ſenſum Orpheus alio ſono notiore exhibens, appellat eum τυπωτὴν, Formatorem. Idem ergo eſt Mens, atque Formator. Cuius eſt enim formare, niſi Intelligentiæ, & Mentis? Hæc omnia audiens, & reſpiciens, ac celebrans Poëta noſter, commemorato Chao, hunc ipſum, quem Orpheus Formatorem, eadem prorſus ſcientia, mundi melioris Originem uocauit. Ille inquam formator, mundi melioris fuit Origo. Mundus melior, forma cœli, & terræ, omniumq; cœleſtium, ac terreſtrium. Et apud Platonem Verbum diuiniſſimum, apud Orpheum, Verbum diuinum, apud Mercurium Mens prima, generat Mentem, Verbum. Eſt apud Anaxagoram Mens digerens Chaos, & creans: confirmat lætaturq; ea Plato. Eſt apud eundem Cauſa, excellenterq; Cauſa. Apud Orpheum mundi Formator. Nihil ergo diſcrepat. Poſtea & hoc expreſſius carmen intonuit Orpheus:

Οὐρανὸν ὀρκίζω σε θεοῦ μεγάλου σοφὸν ἔργον,
Αὐδὴν ὀρκίζω σε πατρὸς, ἣν ἐφθέγξατο πρώτην.
Te cœlum obteſtor ſapiens opus omnipotentis,
Vocem te Patris adiuro, quam protulit ipſe,
Primum, conſilijs eius cum conſtitit orbis.

Verbum, & Vox nomina Filij, eademq; utriuſq; ratio, Iuſſus eſt, & dictus, miſſusq; ad creandum. Hîc quoq; patet Theologia nouiſſimorum ſeculorum, quæ confitetur creatorem omnium Patrem, ſed per Filium. Quibus uerbis is ſubeſt ſenſus, quem ſæpenumero declarauimus, Patrem eſſe tanquam iubentem, tanquam dictatorem, mittentemq; Filium ad creationē, cui non ſolùm autoritatē, ſed & naturam, ac diuinitatē ſuam dedit, id eſt, genuit. Vt autē ſcimus, et prædicamus non Patrem ueniſſe ad redimendū genus humanū, feciſſe res humanas, functum mortalium muneribus, ſed Filiū: ſic idem miſſus eſt ad creandū, quem redemiſſet, propter quem cœlum, ac terras creaſſet: quemadmodū dicebat ipſe, et ſcimus omnes, hanc redemptionē iuſſam à Patre, peractā à Filio: Res autem eorū principaliter eſſe dicuntur, qui primi mouent, à quibus conſiliū naſcitur rerum gerendarū: qui autem faciunt, ſecundæ cauſæ ſunt. Sic creatio mundi, Patris eſt, tanquā principalis cauſæ. Itē redemptio dicitur ab eo facta, mittente Filium ſuum unigenitū ad hoc ipſum. Hoc igitur mirabile eſt fuiſſe quoq; priſcis illis cognitum, rem ſcilicet obſcuriſſimā, quam mortales ſe ipſis agnoſcere non poſſunt. Verè enim ille dixit, Nemo nouit Patrem, niſi Filius, et cui uoluerit Filius reuelare. Cognoſcere quidē, cogitareq; poſſimus, aliquem fuiſſe creatorē mundi: ſed hunc habere Patrē, et eſſe diuinitatē Patrem, et Filiū, non ſolùm non cognoſcimus, ſed propemodū negamus, non capientes, non credētes, unquā fieri poſſe, ut apud Deum ſit qui generet, et qui generetur. Quod Hebræi uel maximè irridētes, hi potiſſimū fuerunt, qui nō nouerunt Patrē. Nam noſcunt, ac celebrant creatorē mundi, hunc in Synagogis uenerantur. uerū is eſt Filius Dei, quē poſtea corpore, magnitudinē diuinitatis ſuæ abſcondentē, cruci affixerunt, factū ſimilem noſtri tunc, ut nos ſimiles ſui poſtea efficeret. Ergo niſi Filius re

uelaſſet, & nos ſimili in errore uerſaremur. Ac certè credendũ eſt eundem ipſum antiquis ſeculis patrem ſuũ manifeſtaſſe, unde Chaldæus, Sibylla, Mercurius, Plato, Orpheus, hanc cognitionem hauſerint, qui poſtea copioſiſsimè reuelauit, oſtendens hanc eſſe felicitatẽ ueram, ut homines intelligerent patrem, cum filio. Superiores patrẽ cognouerunt: omnes enim patris meminerunt, credo, tam ex antiqua traditione, q̃ reuelatione cœleſti. Nam Platonẽ quæ ſcripſit de patre, à maioribus, uel Mercurio, uel Orpheo credendũ eſt accepiſſe: Mercurio quidẽ et Sibyllis, et Chaldæis, tũ ex oraculo cœleſti, tũ antiquiſsimis ſucceſsionibus innotuiſſe. Siquidẽ is idẽ Orpheus meminit antiquæ famæ, ferẽtis perfectiſsimũ eſſe, nulliusq; indigentẽ hũc mundi creatorẽ, omnia circumeuntẽ, regentẽ, ſuſtinentẽq;, qui ſola mente, cogitationeq; puriſsima uideatur. Ergo à fama priſca hæc deſcendentia referebat, affirmabatq; Orpheus. Videmusq; hic nõ ſolũ ipſam Theologiã, ſed clarũ etiã Orphei teſtimoniũ de ea à maioribus deſcendẽte. Fama igitur erat antiqua de eo, qui cùm eſſet ipſe perfectiſsimus, ab eo perfecta omnia fuerint. Ea enim fuit cauſa, cur cætera ipſe abſoluerit, perfectiſsimeq; creauerit: quia perfectiſsimus ipſe, & omni poteſtate, uiribusq; inſtructiſsimus. Triaq; ſunt nomina Filij apud Orpheum, totã Theologiam continentia, θεῖος λόγος, τυπωτὴς, αὐτοτελὴς, Diuinũ Verbum, Formator mundi, per ſe, uel à ſe perfectus. Quibus & ſumma diuinitas eius, & mũdi creatio aperiſsimè deſignatur. Deinde Orpheus tria de eodem dicit ad profundã philoſophiam ſpectantia. Primum, quòd idem per conditas à ſe res uerſatur, regens ſcilicet, & gubernans eas, ut Philo declarabat: tum quòd eius per omnia conuerſio, et aſsiſtentia eſt inuiſibilis, quæ noſtris oculis uideri nequeat: poſtremò quòd ſola mente, ſola ratione intelligatur. Nunc enim, etſi oculi corporei non cernunt, at mens eò peruenire debet. Plura enim animis cernimus, quàm oculis corporeis. Videre per animos partim ratio dicitur, partim fides. Hæc Orpheus, & alia complura, de diuinitate Filij. Sciendumq; nomen αὐτοτελῆ, eſſe idem atq; quod habetur apud Moſen, αὐτοὼν, per ſe exiſtens, primus exiſtens, & à nullo exiſtens. Id enim eſt, quod indicauit Moſi, Ego ſum, qui ſum, quod Græce ὁ ὢν, Ille qui preſtãter eſt. Articuloq; indicatur excellẽtia, polletq; idẽ αὐτὸς, atq; articulus ὁ. Pronomẽ indicat principiũ, originẽ: articulus excellentiam. Idem uerò eſt, & is qui per ſe exiſtit, & qui habet hoc ipſum abſolutiſsimè, præcipuè, primò. Porrò autem idẽ ſunt αὐτοτελὴς αὐτοὼν, per ſe perfectus, per ſe exiſtens. Idem enim ſunt, perfectio, & ipſum eſſe. Quare qui à ſe exiſtit, à ſeipſo eſt perfectus, Quocirca idẽ dicit Orpheus, atq; Moſes. Illũ quoq; euidẽtiſsimè ſequitur. Appellat hoc nomẽ αὐτοτελῆ, Orpheus Filiũ Dei, ut clarum eſt. Cùm aũt idem ſint, per ſe perfectus, atq; per ſe exiſtens, efficitur, ut quem Moſes uocauit per ſe exiſtentem ὁ ὢν, ſit is, quẽ Orpheus per ſe perfectum. Is autẽ eſt Filius Dei apud Orpheum. idem ergo apud Moſen, cùm ait, Ego ſum, qui ſum. Dionyſius quoq; Areopagites Filium Dei uocat τὸ ὄν. Id quoq; ſciendum eſt, nomen quatuor literarum apud Hebræos Iehouah, ſonare hunc ipſum, quem

quem Orpheus Græce dixit αὐτοτελῆ. Etenim illud nomen deſignat eũ, qui eſt: eaq; eſt omnis uetus Philoſophia, ut uidebitur: ac prorſus quod ipſi Græciæ Philoſophi τὸ ὄν, quod eſt, uocabant. Siquidẽ eſt uerbũ ſubſtãtiale, apud Hebræos, haiah, à quo fit nomen quatuor literarũ, ſonatq; exiſtentem. Quem ſenſum autem id habeat. Orpheus pulcherrimè Græcè ſignificauit. Apud omnes igitur eſt celebris Filius Dei. Teſtatur aũt Iuſtinus Martyr idẽ & Philoſophus, in Apologetico, Verbũ Dei cœli, & terræ creatorem Orpheũ cognouiſſe, ſicut nos, inquit, prophetiæ ſanctorum docuerunt: αἷς ἐν μέρει ὁ ἀοτὸς ἐν τῇ αἰγύπτῳ προσχῶν, ἔγνω, ὅτι διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, πᾶσα ἐγένετο φύσις: Quibus cum idem ex parte ſe tradidiſſet in Aegypto, cognouit quòd per Verbum Dei omnis extitit creatio.

Alia quædam ex Philone Iudæo, de Patre, & primogenito Filio, qui ſit uerbũ eius, creator mundi, hominis archetypum, & quod Pater ſit eminentiſsimus, Filius lex, & moderamen mundi, princeps Angelorum, coæternus Patri. Cap. XXIX.

QVæ hucuſq; locutos maiores uidimus, ita ſe inuicem corroborant, facemq; præbent, & lucem, ut qui uelit aliquod eorum dimouere loco, totam neceſſe ſit ei conſecutionẽ reſcindere. Certa enim ſunt ſcripta Platonis, et Ariſtotelis, qui et ſua, & maiorũ dicta confirmant. Sed arbitror neminem fore cui minus fidelia, & credibilia hæc uideantur, clariſſima luce, omniumq; ſcriptorum indiſſolubili concordia ſe offerente. Referam igitur quædam alia ex eodem inſigni Philoſopho Philone Iudæo, ut totus inter ſe ſit aptus narrationis ordo. Nam magnis ſemper uiris hæc admirationi fuere. Is igitur in opere, cuius inſcriptio eſt, Quæſtiones, et ſolutiones, in hunc modum quærit ſuper illum ſcripturæ locum Gen. cap. 2. Ad imaginem Dei fecit illum: διὰ τί ὡς περὶ ἑτέρου θεοῦ φησὶν τὸ, ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ οὐχὶ τῆς ἑαυτοῦ; παγκάλως καὶ σοφῶς τοῦτο κεχρησμῴδηται, θνητὸν γὰρ οὐδὲν ἀπεικονισθῆναι πρὸς τὸν ἀνωτάτω, καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἐδύνατο, ἀλλὰ πρὸς τὸν δεύτερον θεὸν, ὅς ἐστιν ἐκείνου λόγος, ἔδει γὰρ τὸ λογικὸν ἐν ἀνθρώπου ψυχῇ τύπον ὑπὸ θείου λόγου χαραχθῆναι, ἐπειδὴ ὁ πρὸ τοῦ λόγου θεὸς κρείσσων ἐστὶν, ἢ πᾶσα λογικὴ φύσις, τῷ δὲ ὑπὲρ τὸν πάντων ἐν τῇ βελτίστῃ καί τινι ἐξαιρέτῳ καθεστῶτι ἰδέᾳ οὐδὲν θεμὶς ἦν γενητὸν ἐξομοιωθῆναι. Quæ ſunt, Quãobrẽ tanquã de altero Deo dicit, Ad imaginẽ Dei fecit hominẽ, nõ potius ad imaginem ſui? Preclarè, & ſapienter id dixit oraculũ. Neq; enim fieri potuit, ut ulla res creata ad ſimilitudinẽ altiſſimi, omniũq; patris effigiaretur. Ergo ad ſecũdũ Deũ, qui eſt Verbũ eius. Debuit enim forma rationalis in animo hominis, à Verbo diuino formari. Quandoquidẽ Deus, qui eſt ante Verbum, melior ac celſior eſt omni creatura rationali. Nam cùm in optima, ac ſeparata ſit Idea cõſtitutus, nõ erat fas quicq̃ creatũ ei aſſimilari. Hæc Philo. Quibus nihil de Patris, ac Filij diuinitate clarius, apertius, nihil magis Theologicũ, profundius: ut à Chriſtianis expectare meliora propemodum non liceat. Audite Hebræi gens ferrea, & tandem caligine graues oculos attollite: audite inquam doctiſſimum, ac diſertiſſimũ gentis ueſtræ ex Geneſi, ex ueſtris

f 4 inquam

inquam literis colligentē demonſtrantemq́; patrem ac filiū, quē iuxta Chriſtianorū Theologiā, & ſuperiorū omniū, quos adduximus, uocat uerbū: ad cuius imaginē, ut Chaldæus & Mercurius dixerant, aſſerit hominē creatū. Tum ipſum uerbū imaginē altiſsimi patris. Quid Paulus aliud? qui cùm ſit, inquit, imago, radius, et character ſubſtantiæ Dei. Audiant inquā Hebræi uirum maximū, & inter eos nemini, uel Rabbenis illis, quos adorant, ſecundū, teſtantē hominē à filio, & uerbo Dei creatū: ut uerißimā rationē intelligant, cur ſit ab eodē redēptus. Doceret enim eos Philo, nefas fuiſſe, ut pater ueniret in mundū, ſicut nefas eſſe conuincit, ut ad patrē homo crearetur. Filiū aūt eo munere perfunctū, tanquā minorē, & quo pater tanquā miniſtro, & nuncio ſuo utatur, ſicut perhibet alibi idē Philo. Proh Deum immortalē, quis hæc homini reuelauit? quis ad hæc Theologiæ adyta eū intromiſit? Qua naui ad pelagus iſtud penetrauit? An quia Platonicus erat, uideratq́; copioſißimas quaſdam apud Mercuriū, reliquosq́; antiquißimos Theologos diuitias, unde Platonis illa fuerant decerpta? Deinde eo tempore floruit quo iam per totum orbē coruſcabat Euangeliū. Sunt aūt in his uerbis altißima, profundißima myſteria. Non poteſt altiorē Theologiā loqui os humanū. Conſidera enim q̄ intimè cauſam introſpexit, cur per filiū, uerbumq́; diuinū ſint omnia creata. Id enim obſtupeſco, quonā duce perceperit, filium ad creationē, adminiſtrationemq́; rerum fuiſſe miſſum, & ut conſentiat cum Euangelio, dicente eodem filio de ſe ad patrem, Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis. Intellexerunt omnes patrem eſſe primam cauſam, alterius Sapientiæ genitricem, cauſam altißimam, à rebus creatis remotißimā, inter eam & res creatas filio intercedente: quam nefas ſit ipſam per ſe ad res ingredientem agere, ſeſeq́; immiſcere, habentem medium per quem operetur. Nam quod de creatione dictum eſt à Philone, etiam de toto mundo eſt uerum: ut quemadmodum non debuit ad patrem homo creari, filijq́; creatio eſt: ſic totius mundi creatio eiuſdem eſt. Quapropter altißimè, & ex profundißima Theologia idem Philo in libris de Agricultura, uerba diuina, aureis literis deſcribenda, ut ſuperius uiſum, effatus: ταῦτα δὲ πάντα ὁ ποιμὴν καὶ βασιλεὺς θεὸς ἄγει κατὰ δίκην, νόμον προστησάμενος τὸν ὀρθὸν, τὸν αὐτοῦ λόγον, καὶ πρωτόγονον υἱὸν, ὃς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἱερᾶς ταύτης τάξεως, οἷα τις μεγάλου βασιλέως ὕπαρχος, διαδέξεται. Quæ ſunt, Hæc omnia ducit ac gubernat aptißimè paſtor & rex Deus, præfecto, tanquam lege recta, uerbo ſuo, & primogenito filio, qui hanc ordinis ſacri adminiſtrationem, tanquā ſummi regis magiſtratus ſuſtinet. Hæc item maxima myſteria religionis Chriſtianæ. Audire propemodum eſt ipſum Paulum. Magna quippe uis ueritatis, ſemperq́; magnorum uirorū ſententiæ ſunt inter ſe concordes. Audiſti filium Dei primogenitū, audiſti uerbum, audiſti rectorē, legemq́; mundi à patre conſtitutum. Illi rerum gubernandarū prouinciā creditā, eum eſſe tanquam Dei magiſtratum, nunciū, exequutorē uoluntatū paternarū. Mundū quoq; audiſti regi à patre, primogenitum ſuum huic gubernaculo adhibēte. Regitur ergo mundus à patre

per

per filium ſuum, ſicut regnum à rege per magiſtratus. Pater atuē, qui filium ſuum amat unicè, & ſingulariter, imò omnipotenter, ſicut omnipotens eſt, non inuidet filio ſuos honores: ſed ei dedit omne regnū uiſibile & inuiſibile, eumq́; præfecit uniuerſis: Filiū inquā ſuas delitias, in quo amando, uiciſsimq́; filius amando patrē, æterna uoluptate, gaudijsq́; incomprehenſibilibus perfruuntur. Audiant deſperatiſsimi Hebræi, & cognoſcant ex ſuis literis, ex autore ſuo grauiſsimo, nunc toto terrarū orbe adorari, & coli eum, qui ſe unicum Dei filium, & uerbum, & miſſum, & nuncium prædicabat: Omnia patri tanquam genitori, ac maiori ſemper aſſcribens, domino, ac fonti ſuo, ſuæ origini, & cauſæ diuinitatis ſuæ. Nam quanquam omnia, quæ habet pater, filius item habet: tamen pater à nemine largita, à nemine accepta habet: Filius eadem, ſed à patre. Fons ille & largitor, & lux, primaq́; cauſa: Filius radians ex illa luce, lux æterna ex æterna luce. Hæc dicuntur à Philone, genere Iudæo, profeſsione Platonico, id eſt, Platoni, Platonicisq́; ſimili, nato ſub Tiberio, ſub Claudio philoſophante, Apoſtolorum tempore, ante Plotinū, Amelium, Porphyrium, Proclum, Damaſcium, æquali fermè Numenio, apud quos ſimilia inueniuntur. Is ſi nunc uideret gentis ſuæ cæcitatem ac pertinaciam, eam, credo, ut plerique ex illa gente probatiſsimi uiri, defleret & coargueret. Extāt apud ſuperiores Theologos, quibus tota Theologia comprehenditur, hæc nomina filij, Verbum, Mens, Opifex, Cauſa: addidit ad hæc Philo, Primogenitus, Filius, Lux mūdi, Gubernator: Græcè hæc omnia, λόγος, νοῦς, δημιουργός, αἴτιον, πρωτόγονος υἱὸς, ὕπαρχος. Quæ cùm apud ueteres ac nouos omnes philoſophos habeantur, Platonem, Ariſtotelem, Anaxagoram, Chaldæos, Sibyllas, Mercurium, Orpheum, omnē Platonicam gentem, apparet totam de filio, quæ nunc colitur ac celebratur, Theologiā cognitā, confeſſam, adoratā, prædicatam, antequā ipſe fieret homo. Perhibet item Philo, nihil eſſe quod mundū ſuſtineat, ne diſſoluatur, niſi uerbum Dei æternū: hoc eſſe omnium rerum uinculum firmiſsimum, ac ſtabiliſsimū: quod à medijs ad extrema, & ab extremis ad media pertinens, æternum, indefatigabilemq́; regat naturæ curſum. Eum enim genitorem conſtituiſſe uinculum indiſſolubile uniuerſi. Iure igitur, inquit, neq; terra ab omni aqua alluetur unquā, quæ ſinu cōtinetur eius, neq; ab aëre extinguetur ignis, neq; ab igne inflammabitur aër, uerbo diuino omnia dirimente, quaſiq; elementis in animis imperāte. Vt uniuerſum, ex diuerſis partibus, ſuauem efficiat harmoniam. Hæc in ſecundo de agricultura. Eadem item in libro de Mundo. Quo loco obſeruandum eſt perperam legi in impreſsis codicibus νόμος, pro λόγος. Nam liber ille multis in locis mendoſus eſt. Eandem præterea ſententiam repetit in libro de Agricultura, quo loco eſt λόγος. Eſt locuples teſtimonium eum locum eſſe deprauatū, quòd ibidem ſcribit: δεσμὸν γὰρ ἄῤῥηκτον τῶν πάντων ὁ γεννήσας ἐποίει πατήρ: Vinculum enim uniuerſi indiſſolubile genitor eius pater fecit. Quod de lege non quadrat, ſed uerbo, quod à patre generatur. Rurſus in opere, quod inſcribit, Quòd malum ſoleat inſidiari bono, hæc ait: Decet, inquit,

& extra mundum, aut certè Solem ipſum eius, qui per omnem inambulet cœlum. Quod Plato de Ioue, Pſalmus quoque, *Qui aſcendit cœlum cœli ad Orientem*; Quod Hebraicè, *Qui equitat Araboth, orbes cœleſtes, aut cœlum ſupremũ.* Eodem quoque libro: Δύο γὰρ ὡς ἔοικεν ἱερὰ θεοῦ, ἓν μὲν ὅδε ὁ κόσμος ἐν ᾧ καὶ ἀρχιερεὺς ὁ πρωτόγονος αὐτοῦ θεῖος λόγος. ἕτερον δὲ λογικὴ ψυχή, ἧς ἱερεὺς ὁ πρὸς ἀλήθειαν ἄνθρωπος: *Duo ſunt, ut apparet, templa Dei. Vnum quidem mundus iſte, in quo & Pontifex primogenitus eius, diuinum Verbum. Alterum uerò, rationalis anima, cuius ſacerdos eſt, uerus homo.* Quid apertius, diuinius, mirabilius? Pontificem templi, qui eſt totus mundus, eſſe diuinum uerbum, primogenitum? Mundum templum Dei. Huius templi, diuinũ ſummumq́; ſacerdotem, primogenitum Dei, Verbum eius. Quia ſcilicet ille Rex eſt, et Dominus mundi, omnia regens, ac ſuſtinens, creator, altor. Pontificem quoque uocat eum Paulus, qui pro peccatis hoſtiam obtulerit, inter homines Deumq́; ſequeſter, & mediator. Qua ratione Dionyſius item uocat eum τελετάρχην μυσταγωγόν, initiationum, myſteriorumq́; principem. Primusq́; ipſe initiator, & ſacrator, qui ſuis myſterijs, præcipuè cognitione, & cultu patris ſui, nos initiauit. Hoc maximus ipſe in toto mundo ſacerdos egit, & agit. Triaq́; ſunt hic diuina nomina filij Dei apud Philonem, Verbum diuinum, Summus ſacerdos, Primogenitus. Altiſſima Theologia Apoſtolorum. Quàm eſt etiam diuinum, quòd mundum uocat templum Dei, in quo colitur, adoratur, cognoſcitur, laudatur Deus inuiſibilis? Sic & animum eſſe templum Dei, noſtra Theologia eſt: *Templum Dei, inquit Paulus, eſtis uos, Dei ædificatio.* Philo quoque eodem libro loquens de hoc ipſo: τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα, τὸν ἄγγελον αὐτοῦ λόγον. *Imaginem Dei, Angelum ipſius Verbum:* Hic quoque tria ſunt nomina Filij Dei diuiniſſima, Theologiæ ueræ frequentia. Imago Dei. id enim etiam eum Paulus, & Characterem, Angelus item eſt, ſicut in Eſaia, Magni conſilij Angelus. Eoq́; etiam dicitur λόγος, ſermo Dei, locutio Dei, nuntius Dei, loquens & agens omnia pro Deo, tanquam ſequeſter inter nos & illum. In quibus eſt omnis Theologia. In libro quoq́; de Agricultura: Hæc omnia, inquit, ποιμὴν καὶ βασιλεὺς θεὸς ἄγει κατὰ δίκην, καὶ νόμον, προστησάμενος, τὸν ὀρθὸν αὐτοῦ λόγον πρωτόγονον υἱόν, ὃς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀγέλης, οἷά τις μεγάλου βασιλέως ὕπαρχος διαδέξεται. *Hoc eſt, Paſtor, & Rex Deus ducit rectè, & legitimè, profectò lege recta Verbo ſuo, primogenito Filio, qui curam ſacri iſtius gregis, tanquã magni Regis quidam magiſtratus ſuſcipit.* In his quoq́; Philo apertè primogenitum Filium Verbum nominat, cum proſpicere gregi ſuo, omni mundo, præcipuè generi humano. Idem etiam Filius dixit, appellans homines ouile ſuum, ouesq́; homines à patre ſibi creditas. Deniq́; omnem generis humani adminiſtrationem, redemptionem, curam, traditam ſibi à Patre dicebat: ſeq́; ab eo miſſum in hunc mundum, agentem quæ Pater ſuus imperaſſet. Eamq́; ob cauſam uocat eum Philo ὕπαρχον magiſtratum, miniſtrum.

ſtrum, ſubimperantem, ut ſic loquar, alterius imperio parentem: imperantem quidem, ſed ſub altero imperatore, et Patre qui mittat eum ad omnia. Eaq; eſt ratio appellationis λόγος, quod rectius uertitur, ſermo, locutio, quàm uerbum. Sonat enim id nomen locutorem, internuntium, non natiuitatem, ut reor, ſpiritualem. In libro quoque, Quòd diuinitas ſit immutabilis: χωρεύει γὰρ ἐν κύκλῳ λόγος ὁ θεῖος, ὃν οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνθρώπων ὀνομάζουσιν τύχην, εἶτα, ἀεὶ ῥέων κατὰ πόλεις, καὶ ἔθνη, καὶ χώρας τῶν ἄλλων, ἄλλοις. καὶ πᾶσι τὰ πάντων ἐπινέμει. χρόνοις αὐτονόμοις ἀλλάττων. τὰ περὶ ἑκάστοις, Inambulat enim circum, Verbum, quod appellant pleriq; Fortunam. Deinde ſemper per urbes commeans, & gentes, ac regiones, quæ ſunt aliorum, alijs, & omnibus, res omnium diſtribuit, temporibus liberis, mutans quæ ſinguli habent. Hic quoque Philo oſtendit Filium Dei, Verbum, eſſe rectorem, gubernatorem, moderatoremq; Vniuerſi, ſicut ſuperius, datam curam gregis à Patre, Filio dixit. Quæ quidẽ omnia indefeſſè concinunt ſacræ literæ. Eum dicit inuiſibiliter perambulare mundum. Eadem cauſa ſuperius uocabat eum hyparchum, magiſtratum. Eum ait omnia diſtribuere, uertere, uerſareq; regna, commutare diuitias, opes, quod totum eſt mundum moderantis. Portans omnia, inquit ille, uerbo uirtutis ſuæ. Et in quo omnia, ex quo omnia, per quem omnia. Idem in libro de Flammeo gladio: μετελθὼν οὖν ἀπὸ τῶν ἐν μέρει κατασκευῶν, ἴδε τὴν μεγίστην οἰκίαν, τὴν πόλιν, τόνδε τὸν κόσμον, εὑρήσεις γὰρ αἴτιον μὲν αὐτοῦ τὸν θεόν, ὑφ' οὗ γέγονεν. ὕλην δὲ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνεκράθη. ὄργανον δὲ λόγον θεοῦ, δι' οὗ κατεσκευάσθαι, τῆς δὲ κατασκευῆς αἰτίαν τὴν ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ, Digreſſus igitur à particularibus opificijs, aſpice maximã domum, aut urbẽ, hunc mundum. Inuenies enim eius cauſam Deum, à quo factus eſt: materiam, quatuor elementa, è quibus conſtitit: Organum autem Verbum Dei, per quod conſtructus eſt: conſtructionis autem cauſam, bonitatem opificis. Quanta hoc quoq; loco Theologia? Vrbem dicit, aut domũ, totum mundum: eius opificem, et cauſam, Deum: materiam, quatuor elementa: Organũ, id eſt, cauſam mediam, Verbũ Dei. Quatuorq; nominat cauſas: efficientẽ, Deum ipſum: materialẽ, quatuor elementa: Organicam, ſiue motricem, ſeruientẽ primo: finalem, bonitatem, uel etiam efficientem. Noſtræ Theologiæ myſteria, prædicantis Deum creatorẽ cœli, et terræ, uti cauſam principalem. Filiũ autem, per quem omnia facta ſunt, Græcè ſicut et Philo, δι' οὗ, Præpoſitio enim Græca διὰ, deſignat mediũ. Et quod expreſſit Philo Organũ, id eſt, motorem eum, qui ab alio mouebatur: mouebatur à Patre Filius ad creationem, eo uti artifice utebatur: eum imperauit creare, dederat poteſtatem creandi. Itaq; mundus à Patre, & Filio eſt creatus: à Patre, uti prima cauſa, uolente, dictante, iubente: à Filio, parente iuſſo, motoq; à Patre. Sicq; fuit creator unus, & quia creauit uterque, uterque Deus. Sed quoniam bonus, niſi unus, neceſſariò una diuinitas: quòd ipſa

ipſa ratio declarat, Theologiaq́; demonſtrat. Non enim tanquam à duobus diuerſis autoribus creatus eſt mũdus, ſed à duobus, uelut uno, à principali cauſa Deo, à cauſa mota ab ipſo Deo Filio. Neq; enim Filius creaſſet, ſi Pater noluiſſet, & ſi poteſtatem non dediſſet. Paruit igitur Patri, accepta ab eo æterna poteſtate. Quæ res exemplis humanis eſt clara: Ergo dicit Philo nunc, quod Ioannes, utens ſimili præpoſitione, Omnia per ipſum facta ſunt. Philo autem, δι' οὗ κατεσκεύασαι. Eaq́; eſt ratio cur appellauerit ipſum, Organũ. Vides igitur et hic profundiſsimũ myſterium: quod etiam inuenies apud Platonem, Orpheum, Mercurium Triſmegiſtum: diuiniſsimeq́; ſecum omnes conſentiunt, reuelatam nouiſsimis ſeculis radiantiſsimè Theologiã prædicantes: In libro quoq; in quo diſſerit, quòd apparuit Dominus Abrahæ, dicit, ὁ ὑποφήτης αὐτοῦ λόγος, Internuncius, denunciator, interpres eius Verbum. Eadem eſt ratio, ut appelletur ὑποφήτης, interpres, atq; hyparchus, magiſtratus, & logos, id eſt, locutor, locutio, ſermo, & ſuperius Angelus. In ſecundo quoque Allegoriarũ legum, hæc ſcribit: σκιὰ δὲ θεοῦ, ὁ λόγος αὐτοῦ ἐστί, ᾧ καθάπερ ὀργάνῳ προσχρησάμενος ἐκοσμοποίει. αὐτὴ δὲ ἡ σκιά, καὶ ὡσανεὶ ἀπεικόνισμα, ἑτέρων ἐστὶν ἀρχέτυπον, ὥσπερ ὁ θεὸς παράδειγμα τῆς εἰκόνος, ἣν σκιὰν νυνὶ κέκληκεν, οὕτως ἡ εἰκὼν. ἄλλο γίνεται παράδειγμα, ὡς καὶ ἐναρχόμενος τῆς νομοθεσίας, ἐδήλωσεν εἰπών, καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα θεοῦ. ὡς τῆς μὲν εἰκόνος κατὰ τὸν θεὸν ἀπεικονισθείσης, τοῦ δὲ ἀνθρώπου κατὰ τὴν εἰκόνα λαβούσης δύναμιν παραδείγματος. Quæ ſunt, Vmbra Dei, eſt Verbum eius, quo tanquã organo uſus, creabat mundũ. Hæc autem umbra, et quaſi aſsimilatio, aliorum eſt exemplar. Sicut Deus exemplar imaginis, quam umbrã nunc uocauimus: ſic imago alteri fit et exemplar. Sicut inchoans libros legis expreſsit Moſes, dicens, Et creauit Deus hominẽ ad imaginem Dei. quaſi ipſa quidem imago ſecundũ Deum ſimilita ſit, homo autem ſecundum imaginẽ, quæ acceperit uim exemplaris. Hic quoq; Philo maxima fatur altiſſimaq́; myſteria, eſſe Verbũ quaſi umbrã Dei (non poterat enim alio commodiore nomine uti) Sed ſeipſum quoq; declarat, hanc umbrã eſſe uelut aſsimilationẽ. Noſtræ quoq;, ut diximus, literæ, imaginẽ Dei, Filiũ uocant. Nã Paulus ad Coloſſæos: ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Et Solomon, Imago bonitatis eius. Hinc ipſe dicebat, Qui uidet me, uidet & Patrẽ meum. Iterũq; eũ Philo nominat Organũ, quo Deus ſit ad creationẽ uſus, innuens mediũ, ſequeſtrũ, autorẽ, quo Paulus eũ omnis cõditionis, et creationis primogenitũ dicit, id eſt, antecuntẽ, præcedentẽ omnes res creatas. Quia (ut ibidẽ fatetur) in ipſo facta ſunt omnia, cœleſtia, terreſtria, uiſibilia, et inuiſibilia, Angeli, poteſtates, dominationes, throni, omnia per ipſum, et in ipſum facta, et ipſe eſt ante omnia, et omnia in ipſo conſiſtũt. Hæc Paulus. Nõ alia Philo, etiã Iudæus. De eo quoq; diuinã eminẽtiſſimãq́; canit Theologiã: Sicut ipſe ſit imago Patris, ut Pater illi tanquã exemplar ſit: ſic ipſum eſſe exẽplar hominis. idq́; ait à Moſe declaratũ, cũ de homine creato ſcriberet,

ſcriberet, Ad imaginem Dei fecit illum. Quo Philo ſignificari putat, hominem factum ad illum, qui eſt imago Dei. Is autem eſt Filius: ut in eo Moſis dicto, ſint duo exemplaria, duæq; imagines: primũ cùm ait, Ad imaginem Dei: is autem eſt Filius. Ergo Pater exemplar Filij: Cum uerò ad ſimilitudinẽ iſtius imaginis ſit homo creatus, erit Filius ipſi homini exemplar. Sicq; Filius reſpectu Patris ſui eſt imago, reſpectu hominis exemplar. Audiuitq; ex altiſſima ſapientia Philo, Filium creaſſe mundum, tanquam organum Dei: creaſſe hominem, tanquam exemplar. Quanquã et exemplar, et Idea mundi dicitur à Platonicis: ut quandocunq; Moſes loquatur de mundo, uel homine à Deo creato, illum innuat Deum, qui eſt organum, & imago Patris ſui: organum reſpectu creationis: imago reſpectu naturæ, quam Patri habet coæqualem. Ideo neceſſe eſt ipſum quoque eſſe Deum: ſi Deum, æternum quoq;. Sed ſicut in ſacris literis propriè Deus dicitur Pater ut ſæpe oſtendimus, quia principaliter & genitor: ſic apud Philonẽ, Deus propriè Pater ipſe eſt. Et quoniã petit teſtimoniũ Moſis ſuper hoc, Moſes autem dixit, Et creauit Deus hominẽ, ad imaginem Dei creauit illum. hunc autem creatorẽ Philo, uult eſſe Filium, qui etiam mundum, tanquã iuſſus à Patre, et ut organũ crearit. Claret etiam ipſum aſſertione Philonis eſſe Deum. Itaq; cùm dicit: In principio creauit Deus cœlũ, et terram: ſi Philonem Iudæũ audias, Patrem, et Filiũ creaſſe dicit: Patrẽ, ut Autorem primum: Filium, ut Sapientiã, & Organũ Patris. Ideò ueteres Hebræi, quod apud Moſen eſt, In principio, interpretabantur, In Sapientia. Si conſulas autẽ ueteres illos, et ipſum Philonẽ, Sapientia eſt ipſum Organũ, eſt primogenitus filius, Verbũ, plenus Idearum Deus, archetypum hominis. Hanc eandem prædicabant Apoſtoli in toto orbe Theologiã: cuius, ut arbitror, plenæ erant ſecretæ, et ſynceræ traditiones Hebræorum. Hinc ipſe dicebat, Scrutamini ſcripturas, et inuenietis ibi de me. et, Incipiens à Moſe, et Prophetis omnibus, interpretabatur eis in omnibus ſcripturis, quæ de ipſo erant. Nec fieri poterat quin hanc de Patre, & Filio Sapientiam Philo ex aliqua profunda, & oraculis reuelata Theologia hauſerit. Eodem quoq; libro: ὁ θεοῦ λόγος ὀξυδερκέστατος ὤν, ὡς ἐφορᾶν πάντ' εἶν ἱκανὸς: Dei Verbum acerrimi oculi eſt, ut conſpicere queat omnia. Hoc teſtimonio ſentit, quod ſuperius, eſſe prouidentiam Filij Dei, quem dicebat totum inambulare mundum. In libro quoq; Quis ſit hæres rerum diuinarum: ἀόρατος καὶ σπερματικὸς τεχνικὸς θεῖος λόγος: Inuiſibile, ſeminale, opifex, diuinum Verbum. His quoq; nominibus potentiam creandi, qua præditus ſit Filius, declarat, plenum artis, ſeminum, rationum, formarũ, cum dicens. Eodem libro: ἔτι τοίνυν τὴν οὐράνιον τροφὴν ψυχῆς, ἣν καλεῖ μάννα, διανέμει πᾶσι τοῖς χρησομένοις λόγος θεῖος ἐξ ἴσου πεφροντικὼς διαφερόντως ἰσότητος. Quod eſt, Adhuc igitur, cœleſtẽ eſcam animi, quam uocat Manna, diſtribuit uniuerſis, qui utentur, Verbum diuinum, ex æquo præcipuè proſpiciens æqualitati. Sentit Philo Sapientiam, quæ dicitur Manna, à Verbo, quem proſpectorem, prouidentemq; ſuperius uocauerat, donari. Colle

ctic

ctis autem omnibus inuenies apud eum, Filium, aut Verbum, eſſe creatorem mundi, eſſe maximam mundi creandi Sapientiam, Idearum, id eſt, originum, ſeminum, formarum, fontem, ac regnum, hominis creatorem, mundi gubernatorem, moderatorem generis humani, mutantē, transferentemq́; regna, dantem ſapientiā. Quanquā hoc Manna, cuius nunc meminit, poteſt intelligi, beatitudo cœleſtis, quæ donetur à Filio Dei. Eodem quoq; libro: Inuenies, inquit, δύο λόγους, ἕνα μὲν ἀρχέτυπον ὑπὲρ ἡμᾶς, ἕτερον δὲ μίμημα, τὸν καθ᾽ ἡμᾶς ὑπάρχοντα. καλεῖ δὲ μωσῆς τὸν μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς εἰκόνα θεοῦ, τὸν δὲ καθ᾽ ἡμᾶς τῆς εἰκόνος ἐκμαγεῖον. ἐποίησε γὰρ φησὶν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, οὐκ εἰκόνα, ἀλλὰ κατ᾽ εἰκόνα. ὥστε τὸν καθ᾽ ἕκαστον ἡμῶν, νοῦν, ὃς δὴ καὶ πρὸς ἀλήθειαν, κυρίως ἄνθρωπός ἐστιν, τρίτον εἶναι τύπον, ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος. τὸν δὲ μέσον παράδειγμα μὲν τούτου, ἀπεικόνισμα δὲ ἐκείνου : *Duo Verba eſſe, uel, Rationes: unam quidem exemplarem, ſupra nos, alteram imitationem, quæ noſtra eſt. Vocat autem Moſes, eam quidem quæ ſupra nos eſt, Imaginem Dei: quæ autem noſtra, imaginis ſimulachrum. Fecit enim, inquit, Deus hominem, non imaginem, ſed ſecundū imaginem. Quo fit ut ſinguli cuiuſq; noſtri mens, quæ ſcilicet uerè & propriè eſt homo, tertia ſit expreſſio, ab eo, qui fecit. Medius autem exemplar quidem noſtræ huius, aſſimilatio autem illius. Hæc Philo. Audiſti igitur, duas ſiue Mentes, ſiue Rationes: alteram ſupra nos, archetypum, & exemplar ad noſtram, ad quam noſtra creata ſit, ſicut Moſes declarauit, quem Philo etiam Iudæus ſentit de Filio, de Verbo fuiſſe locutum: huncq́; fuiſſe, qui creauit hominem ad ſimilitudinem ſuam, quia fuit illi exemplar, qui ſe reſpiciens, hominem crearit. Vt quemadmodū Filius ipſe eſt imago Patris, ſic nos ſimus imago eius. Itaq; ſi Philonē audias, Moſes de Filio, et Verbo Dei diuinè prædicauit, et ſcripſit: ut iure merito Græci uocent Dei filiū* πρωτότυπον, *prototypū, primū exemplū ad ipſum hominē creatū ab eo: ut ille fuerit uerus homo, ab eo alter homo, mens noſtra ad ſimilitudinē eius. Sanctiſſimū, eminentiſſimūq́; noſtræ Theologiæ myſteriū. Hinc ipſi Filio canimus, Qui mūdi in primordio Adā plaſmaſti hominē, cui tuæ imaginis uultū dediſti ſimilem. Itaq; Philone magno Theologo teſte, qui mundū creauit, qui ſpiritū, mentemq́; humanā afflauit, cæteraq́; fecit, quæ tā multa in ueteri teſtamētō Deo adſcribūtur, fuit Verbū Dei, medius, interpres, nuncius, legatus ſummi Patris ad hominē. Sic gerēs uices prouidētiæ, ſicut geſſit creationis. Eodem quoq; libro:* ὁ γὰρ θεῖος λόγος τὰ ἐν τῇ φύσει διεῖλε, καὶ διένειμε τὰ πάντα: *Verbum Dei omnia, quæ natura continētur, diuiſit, ac diſtribuit. Hîc quoq; Philo repetit, Verbū fuiſſe creatorē, moderatorē, qui digeſſit diſtinxit, diſtribuit omnia. Vt ſit illa Anaxagoræ Mens, quæ Chaos digeſſit, inq́; ordinem redegit. Refertur item hoc ad Prouidentiā. Eodem item libro:* ἄτμητοι μὲν οὖν αἱ δύο φύσεις, ἥ τε ἐν ἡμῖν τοῦ λογισμοῦ, καὶ ἡ ὑπὲρ ἡμᾶς τοῦ θείου λόγου. *Paulò pôſt:* νοῦς τε ὁ ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ ὑπὲρ ἡμᾶς. *Id eſt, Indiuiſibiles igitur ſunt duæ naturæ, ea quæ in nobis rationis, et*

ea quæ

ea quæ ſupra nos diuini Verbi, Mens, quæ in nobis, et quæ ſupra nos. Ecce ſemper
recitat eadem, clarioraq; reddit, commemorans, celebrans Verbum diuinum, appel
lans ipſum Mentem, quæ ſupra nos, ſuperius autem ad quam noſtra ſit formata. In
diuiſibilis naturæ dicit utranq; eſſe, ſicut ſunt incorporeæ. Nam cùm noſtra cenſe
tur etiã Mens Angelorũ, quã et ipſe creauit, ut poſterius erit manifeſtũ. Eodẽ item
libro ſcribit: πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ᾠκείωται θείῳ λόγῳ τῆς
μακαρίας φύσεως ἐκμαγεῖον, ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα γεγονός.
Omnis homo, inquit, ſecundũ Mentem ſimilatur, communicatq; cũ Verbo diuino,
factus beatæ naturæ expreſsio, aut abſciſsio, aut radius. Quid his altius, mirabilius?
Ecce iterũ creatio animi noſtri, Verbum diuinũ, cum eo nos habere ſocietatẽ, affi-
nitatẽ, communicationẽ, animũ noſtrũ illius beatæ naturæ aut ſimulachrũ eſſe, aut
abſciſsionem quandã ex ea, aut radiationẽ. Nec enim explicare melius licet, quod
traditur à Moſe, cùm inſufflauit Deus in hominem. Hunc afflatum, quem animum
noſtrum uult à Deo manantem fuiſſe, uocat aut expreſsionem, ut cùm in cera red
dimus imaginem ſigilli, ut talis homo fuerit ad Verbum diuinum, ipſum ſigillum,
homo cera: aut radium, aut abſciſsionẽ, quibus rationibus immortalitas animi de-
claratur. Ac cùm Ariſtoteles et ipſe confiteatur animũ noſtrũ eſſe Deo συγγενι
κατον, ſimillimũ, finitimum, eiuſdem generis, ecce quomodo debeat intelligi, ſcili
cet diuino Verbo ſimile. Et cùm dicit animũ uenire in corpus θύραθεν, exterius, à
Filio Dei, à Verbo diuino, ab Archetypo noſtro, intelligendum eſt, ipſo Philone
non Chriſtiano, ſed Iudæo, eminentiſsimoq; Platonico declarante. Item in libro,
Quòd mulieres non decet indecorè agere: ψυχὴ γὰρ ἀνθρώπου σημεῖον, ἧς
μεθισαμένης, καὶ μετοικιζομένης τὰ ἀπολειφθησόμενα πάντα μιαίνε
ται, στερόμενα θείας εἰκόνος. ἐπεὶ δὲ θεοειδὴς ἀνθρώπινος πρὸς ἀρχέτυπον
ἰδέαν τὸν ἀνωτάτω λόγον τυπωθείς: Anima enim hominis ſigillum eſt, qua
diſcedente, & migrante, quæ remanebunt omnia fœdantur, priuata diuina imagi
ne. Quoniam diuinæ ſimilis eſt mens humana, ad archetypum, id eſt, exemplarẽ
Ideam, altiſsimum Verbum formata. Quid his item diuinius, excellentius, in omni
Theologia profundius, de creatione animi noſtri, et quòd oporteat retinere ima-
ginem, qua diſcedente, cuncta fœdentur, & polluãtur? Tota igitur hæc Theologia
eſt apud Philonẽ, nec aliam apud ſcriptores ſacros reperias, ut mirabile ſit ab homi
ne Iudæo, à Philoſopho, tam clara, tam minimè ambigua teſtimonia proferri, niſi
uideremus Theologos omnium gentiũ eadem cognouiſſe, prædicaſſe, nouiſsimisq;
ſeculis inclaruiſſe quod olim fuiſſet celebre apud ſapientes omnium nationũ. Ver-
bum igitur apud Philonem eſt Primogenitus, eſt Filius, eſt Organum Dei, eſt fœ-
cundiſsimus, & Idea Idearum, eſt mundus archetypus, eſt hominis item exemplar,
& archetypum. Eſt imago Dei, eſt diſtributor, moderator, eſt is per quem uenitur
ad Deum, eſt Sol, eſt Pontifex in templo Dei hoc mundo, eſt rector, moderator
omnium, eſt magiſtratus Dei, eſt humanarum rerum, regnorumq; diſpenſator, eſt

proui-

prouidentiſſimus, oculatiſſimus, eſt Mens ſupra nos, ad quam noſtra eſt creata, eius ſimilis eſt homo. Quòd item iſte Logos ſit Deus, & æternus apud Philonem, non ſicut pleriq; dementiſſimi, naturæq; ignari ſuſpicati ſunt, non Deum, ſed Mentem quandam uelut angelum maximum, ut Valentiani, declarant tum omnia, quæ nunc protulimus, tum locus in libro de Mundo, cùm de creatione hominis loquere tur. Nam cùm in his locis productis, Verbum diuinum dixerit fuiſſe archetypum, exemplarq; animi noſtri: in libro de Mundo ſcribit, cæteros, affinitatem eſſe homini cum æthera dixiſſe. At magnum Moſen, nulli rei creatæ, ſpeciem animæ rationalis ſimilem tradidiſſe: ἀλλὰ αὐτὴν εἶπεν τοῦ θείου λόγου, καὶ ἀοράτου θεοῦ ἐκείνου εἰκόνα, δόκιμον εἶναι νομίσας, ἧς εἴωθε, καὶ τυπωθὲν σφραγίδα θεοῦ, ἧς ὁ χαρακτὴρ ἐστὶν ὁ ἀΐδιος λόγος, ἐνέπνευσε γάρ φησιν ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, ὥστε ἀνάγκη πρὸς τὸν ἐκπέμποντα τὸν δεχόμενον, ἀπεικονίζεσθαι, διὸ καὶ τὸν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα φασὶ θεοῦ γενῆσθαι, οὐ μὴν κατ᾽ εἰκόνα τινὸς τῶν γεγονότων. *Sed eam dixit diuini Verbi, & inuiſibilis illius Dei imaginem, probabile arbitratus, etiam quod formatum fuit, ſigillum eſſe Dei, cuius character eſt Verbum ſempiternum. Inſpirauit enim, inquit, Deus in faciem eius, ſpiraculum uitæ. Quocirca neceſſe eſt, eum qui accepit, eum, qui emiſit, aſſimilari. Ideo etiam hominem dicunt factum ad imaginem Dei, non ad imaginem alicuius rei creatæ. Ecce fatetur Philo ipſum Verbum ſempiternum, fatetur Deum, fatetur nos ad imaginem eius, fatetur Moſen de eo fuiſſe locutum.*

Ex Platone, Filium habere Patrem: Verbum eſſe diuiniſsimum, Principem præſentium, & futurorum. Cap. XXVII.

Plato quoq;, cuius omnis Theologia fluxit à Triſmegiſto, cuius tredecim annos in Aegypto uerſatus omnem introſpexit ſapientiam, eaq; amplitudinem ſuam ditauit, expreſſis, nullaq; ambage obuolutis uerbis confeſſus eſt in Epinomide, creaſſe mundum Verbum diuiniſſimũ. Mercurius ergo, & Philo λόγον*, id eſt, Verbum, nõ ſolum Filium Dei dicebant eſſe, ſed etiam opificem. Verbumq; eſt opifex, propter mundanum opificium, in quo opificium cœli eſt præcipuum. Plato autem in Epinomide ſic ait, Quælibet ſtella propriũ curſum conficit,* συναπτελῶν κόσμον ὃν ἔταξε λόγος, ὁ πάντων θειότατος, ὁρατόν, *Abſoluens, inquit, ac peragens eum ordinem, & decorem, quem, ut uideri poſſet fecit diuiniſſimum Verbũ. Audierat ergo Plato ex Mercurio, Mentem, Verbum opificem, condidiſſe mundũ. Quocirca in Phedone clamat, & affirmat Mentem omniũ creatricem, in Timæo uocat creatorem mundi opificem, in Epinomide Verbum diuiniſſimum cœleſtes ordines excogitaſſe. Hinc neceſſariò ſequitur, eadem ut ſentiant Ariſtoteles & Plato, Ariſtoteles uocat Mentem* θειότατον *diuiniſſimam in libris diuinæ Philoſophiæ: Plato uerbum dicit eſſe diuiniſſimum. Profectò non poſſunt eſſe duo diuiniſſima. Sunt igitur omnia nomina Filij Dei, quibus eadem res apud duos inclytos*

Philoſo-

Philoſophos, totámque priſcorum Theologiam ſignificatur. Quoniam igitur & nomina, & res apud Platonem reperiuntur, quæ ſuperius in Theologia Mercurij habebantur, perſpicua ratio eſt, ea quæ ſunt ex illo prolata illius eſſe euidentiſſimè, nec fuiſſe uel à Chriſtianis, uel aliquo alio commenta. Sed audi aliud luculentum teſtimonium ſuper & Theologia Mercurij, & ipſa ueritate, de patre inquam & filio apud Platonem, ac uide quantum ex Chriſtiana Theologia priſcis innotuerit, tum ex eo intellige, quæ de Magis, Sibyllis, Aegyptijsq; prolata ſunt, ſine contro/ uerſia non eſſe adulterina, & commentitia. Filius non ſolùm à Chriſtianis, ſed his etiam omnibus, quorum uſi ſumus teſtimonijs, uocatur totius orbis, cœli, ac terræ princeps, ut Sibylla canebat. Princeps ait noſter, regum terræ, dominus dominan/ tium. Vocatur etiam opifex & cauſa. Vbiq; enim nunc ſcimus celebrari, ac cõme/ morari, quod omnium rerum cauſa ſit filius Dei. Idem etiam ualet opifex, ac cauſa: ut qui dicat opificium, neceſſario id deſignet, quod fit à cauſa. His ergo nominibus clariſſimè uſus eſt Plato pro ipſo filio. Tum eodẽ loco, ubi hoc dixerat, patrẽ iſtius cauſæ & principis commemorat, eamq; commemorationem myſticam, arcanam, ſacerrimamq; aſſerit. In epiſtola ad tres amicos, Hermiam, Eraſtum, Coriſcum, de amicitia & charitate loquutus, poſtea epiſtolam claudens hæc adiecit: Hanc epiſto lam uos tres ſimul oportet legere, ſin minus, duos certè in cõmune, idq; quoad eius fieri poßit, creberrimè fœdere, & lege firma, ac ſancta, quæ iuſtitia eſt, adiuuan/ tes omni animi contententione diſciplinam, quæ ſoror, & comes eſt ſtudiorum: καὶ τὸν τῶν πάντων θεῶν ἡγεμόνα, τῶν τε ὄντων καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα κύριον ἐπομνύντες, ὃν ἂν ὄντως φιλοσοφῶμεν, εἰσόμεθα πάντες σαφῶς εἰς δύναμιν ἀνθρώπων εὐδαιμόνων. Hoc eſt, Adiurantes etiam rerũ omniũ principẽ Deum, rerum inquã præſentium, ac futurarum, tum principis huius & cauſæ patrem. De quo ſi uerè fuerimus phi/ loſophati, dilucidè ac clarè cognoſcemus, quantum poteſt concedi hominibus bea/ tis. Hæc Plato de fontibus Mercurij, ut reor. Quæ mecum reputans, modo non la/ chrymas profundo præ gaudio. Video enim generis humani Seruatorẽ ſemper co/ gnitum, nunquam ſe ab aſpectu humano adeò ſubduxiſſe, ut eo ueniente, prorſus noua res diuinitas eius, & auguſtiſſima, quæ dicitur Trinitas, uideretur. Videtur e/ tiam ignaris admirabile, in Deo eſſe patrem ac filium, idq; præcipuè cæcutientibus diſplicet Hebræis, quorum ſunt animi ſemper ineptiſſimarum cogitationum pleni, nec ſinit eos unquam imperitia uidere ueritatem. Habes apud Platonem, philoſo/ phiæ profanæ antiſtitem, hominem ante Chriſtum multos annos natum, nudam, atque apertam patris ac filij commemorationem. Filium dicit eſſe principem om/ nium rerum præſentium ac futurarum. Quæ ſunt autem res futuræ, niſi futurum ſeculum? Siquidem & Paulus regem ſeculorum, & præſentis, ac futuri ſeculi principem eum appellat. Vtriuſque principem dicit eum Plato, cuius paulò pòſt nominat Patrem. Tum Plato uocat eundem cauſam, eam uidelicet quæ creauit om/

quem non hæc commoueant in admirationem, ſemper hodiernam ſapientiam, quæ nunc eſt ubiq; uulgatiſſima, fuiſſe prioribus ſeculis notam, prædicatã, licet paucis? Quod autẽ Plato in hac epiſtola de filio Dei ſit locutus, & quòd non mihi primo ueritas hæc affulſerit, ſunt doctiſſimi Græcorũ Theologi, ijdemq; maximi Philoſophi teſtes, Clemens Alexandrinus, Origenes, Euſebius, Cyrillus, q fatentur hac epiſtola de filio Dei ſcripſiſſe Platonẽ, idq; contra Philoſophos profanos differentes, & eos ſcriptis ſuorum reuincẽtes. E quibus Origenes contra Celſum libro ſexto, ὁ δὲ πάντα ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι κέλσος, καὶ πολλὰ τῶν τοῦ πλάτωνος παρατιθέμενος, ἑκὼν οἶμαι σιωπᾷ τὴν περὶ τοῦ θεοῦ λόγον, τὸν παρὰ πλάτωνι λεγόμενον ἐν τῇ πρὸς ἑρμείαν καὶ κορίσκον ἐπιςολῇ, οὕτω δὲ ἔχει ἡ τοῦ πλάτωνος λέξις: Celſus autẽ, qui ſe omnia ſcire profitetur, multaq; ex Platone profert teſtimonia, ultro, ut quidẽ ipſe arbitror, reticet, quæ de filio Dei loquitur Plato, in epiſtola ad Hermiã, & Coriſcum. Sic enim ſcribit ibi. Hæc Origines. Eadem Euſebius, & Cyrillus, & Clemens in Stromatis. Sed unus Origenes ſufficit. Nam Platonicos ipſos uidebimus in progreſſu ſimilia confitentes, hacq; epiſtola pro teſtimonio duarum hypoſtaſeon utentes. Hoc idem uidit & protulit Vgo ſenior, ualde bonus Theologus.

Ex Theologia Orphei de uerbo diuino, & quod ſit uox diuina, & quod formator mundi. Cap. XXVIII.

PRincipem Græcæ Theologiæ diximus Orpheum. Nam nemo ferè ante hunc apud Græcos memoratur. Siquidẽ ante poëtas, quos appellat Theologos, & ante philoſophos floruit. Conſtatq; eum in Aegypto diu peregrinatum, ab Aegyptijs ſacerdotibus Theologiam didiciſſe. Hunc Ioannes Grammaticus in uita Homeri uocat σοφώτατον. Eius Iuſtinus Martyr, & Cyrillus egregiè meminerunt. In huius Theologia multa ueritatis antiquæ uiſuntur ueſtigia, quæ etſi ſunt quibuſdam fabulis à ſuperſtitioſis poſtea temerata, ſepoſita tamen, ac dirempta, & expurgata, ſuam recipient uenuſtatem. Nam cùm & ſuperſtitionibus falſis, & cultui dæmonum, omniq; idololatriæ deditus antea fuiſſet, & hymnos & odas dijs fictitijs cecinißet (ſi tamen eius ſunt hymni, non potius alterius Orphei ætate multo poſterioris) poſtea rerum uerarum ſcientia adiutus, cecinit antè actæ uitæ palinodiam, & in unum uerumq; Deum acie defixa, maieſtatem, diuinitatem'que eius, quam apud Aegyptios didiciſſet, miris laudibus celebrauit. Hunc igitur, cum omnes uetuſtiſſimum confiteantur, quidamq; aſſeuerent eum diſcipulum Moſis fuiſſe, id eſt, Muſæi, è quibus eſt Polyhiſtor (quod ipſe non affirmo) ex illa Aegyptia ſapientia, aliàque per orbem ſparſa Theologia, multa ſcripſit uera, & his ſeculis admiranda. Altiſſimum'que Dei uerbum ſequens celebrem famam, uocat uocem, per quam aſſerit patrem omnia creaſſe. Scripturusq; hæc altiſſima myſteria, ſic carmen inchoauit:

φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστὶ, θύρας δὲ ἐπίθεσθε βεβήλοις.

Dicam queis fas eſt, claudatur porta profanis.

Proponentur igitur quædam tantum carmina ad fidem, ut conſenſum omnium ſeculorum agnoſcas. Apparent enim eadem apud hunc de filio atq; Platonem, Mercurium, Chaldæos, cæterosq; omnes. Ad filium:

Εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τούτῳ προσέδρευε,
Ἰθύνων κραδίης νοερὸν κύτος, εὖ δ' ἐπίβαινε
Ἀτραπιτοῦ, μοῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο τυπωτήν,
Ἀθάνατον, παλαιὸς δὲ λόγος περὶ τοῦδε φαείνει,
Ὡς ἔστι αὐτοτελής, αὐτοῦ δ' ὑπὸ πάντα τελεῖται,
Ἐν δὲ αὐτοῖς αὐτὸς περινίσσεται, οὐδέ τις αὐτὸν
Εἰσοράᾳ ψυχῶν θνητῶν, νόῳ δ' εἰσοράεται.

Inq; Dei uerbum aſpiciens, huic ſemper adeſto,
Defigens animi altas luces, perge uiamq;
Rectam, factoremq; unum nate aſpice mundi
Immortalem, quem patrum fert fama priorum
Vnum, perfectumq; ſibi, tum perfici ab illo
Cætera, cumq; illis uerſari, non tamen ullis
Cerni animis hominum, ſed ſola mente uideri.

His carminibus non ſolùm declaratur noſtræ nouiſſimorum ſeculorum Theologiæ dignitas, quæ omni mundo illuxit, ſed confirmantur dicta Mercurij, Chaldæorum, Sibyllarũ, Anaxagoræ, Platonis: cũ quibus Orpheus, ipſiq; omnes inter ſe, diuino quodã inſtinctu conſentientes, filio Dei decernunt ſummã diuinitatem, rerum creationem, hunc adorandum, ſuſpiciendum prædicantes. Chaldæus rerum cunctarum dicebat patrem dediſſe filio autoritatem & creationem. Is appellatur ab Anaxagora, & Platonicis Mens. Confirmatur à Platone & Ariſtotele. Vocatur à Mercurio non ſolùm Mens, ſed etiam uerbum, genitum à patre. Ecce igitur & apud Orpheum hæc uniuerſa. Nuncupat enim eum uerbum diuinum: Verbum declarat autoritatem, rationemq; creandi: diuinum oſtendit eum alterius eſſe uerbum, eius ſcilicet qui propriè ac principaliter eſt Deus. Quem, & idem filius, Deum ſuum uocabat. Non eripitur tamen ab ullis diuinitas filij, ſed prædicatur, prouehitur, hortantur omnes, ut hunc agnoſcamus, ac ueneremur. Deinde Orpheus appellat eum ipſum κοσμοιοτυπωτὴν, formatorem mundi. Ô conſenſum omnium mirabilẽ. Is enim eſt ſenſus uocis illorum priorum, qui filium dicebant Mentem: dicebant ſcilicet propter formas mundi, propter decorem ac uenuſtatem, propter ordines repertos. Sola ratio dare poteſt ornatum, ſola Mens, ſola intelligentia: maxima aũt et ſapientiſſima, omnipotenſq; Mens, ſummos & uniuerſales ordines. Intelligentia igitur dicebatur ab illis propter creationẽ, propter Chaos, è quo Mens omnipotens, tanquã origine, rudiq; inchoamento, ordines omnes ſapientiſſimè expreſſit. Quem

ſenſum Orpheus alio ſono notiore exhibens, appellat eum τυπωτὴν, Formatorem. Idem ergo eſt Mens, atque Formator. Cuius eſt enim formare, niſi Intelligentiæ, & Mentis? Hæc omnia audiens, & reſpiciens, ac celebrans Poëta noſter, commemorato Chao, hunc ipſum, quem Orpheus Formatorem, eadem prorſus ſcientia, mundi melioris Originem uocauit. Ille inquam formator, mundi melioris fuit Origo. Mundus melior, forma cœli, & terræ, omniumq; cœleſtium, ac terreſtrium. Et apud Platonem Verbum diuiniſſimum, apud Orpheum, Verbum diuinum, apud Mercurium Mens prima, generat Mentem, Verbum. Eſt apud Anaxagoram Mens digerens Chaos, & creans: confirmat lætaturq; ea Plato. Eſt apud eundem Cauſa, excellenterq; Cauſa. Apud Orpheum mundi Formator. Nihil ergo diſcrepat. Poſtea & hoc expreſſius carmen intonuit Orpheus:

Οὐρανὸν ὁρκίζω σε θεοῦ μεγάλου σοφὸν ἔργον,
Αὐδὴν ὁρκίζω σε πατρὸς, ἣν ἐφθέγξατο πρώτην.
Te cœlum obteſtor ſapiens opus omnipotentis,
Vocem te Patris adiuro, quam protulit ipſe,
Primum, conſilijs eius cùm conſtitit orbis.

Verbum, & Vox nomina Filij, eademq; utriuſq; ratio, Iuſſus eſt, & dictus, miſſusq; ad creandum. Hîc quoq; patet Theologia nouiſſimorum ſeculorum, quæ confitetur creatorem omnium Patrem, ſed per Filium. Quibus uerbis is ſubeſt ſenſus, quem ſæpenumero declarauimus, Patrem eſſe tanquam iubentem, tanquam dictatorem, mittentemq; Filium ad creationē, cui non ſolùm autoritatē, ſed & naturam, ac diuinitatē ſuam dedit, id eſt, genuit. Vt autē ſcimus, et prædicamus non Patrem ueniſſe ad redimendū genus humanū, feciſſe res humanas, functum mortalium muneribus, ſed Filiū: ſic idem miſſus eſt ad creandū, quem redemiſſet, propter quem cœlum, ac terras creaſſet: quemadmodū dicebat ipſe, et ſcimus omnes, hanc redemptionē iuſſam à Patre, peractā à Filio: Res autem eorū principaliter eſſe dicuntur, qui primi mouent, à quibus conſiliū naſcitur rerum gerendarū: qui autem faciunt, ſecundæ cauſæ ſunt. Sic creatio mundi, Patris eſt, tanquā principalis cauſæ. Itē redemptio dicitur ab eo facta, mittente Filium ſuum unigenitū ad hoc ipſum. Hoc igitur mirabile eſt fuiſſe quoq; priſcis illis cognitum, rem ſcilicet obſcuriſſimā, quam mortales ſe ipſis agnoſcere non poſſunt. Verè enim ille dixit, Nemo nouit Patrem, niſi Filius, et cui uoluerit Filius reuelare. Cognoſcere quidē, cogitareq; poſſimus, aliquem fuiſſe creatorē mundi: ſed hunc habere Patrē, et eſſe diuinitatē Patrem, et Filiū, non ſolùm non cognoſcimus, ſed propemodū negamus, non capientes, non credētes, unquā fieri poſſe, ut apud Deum ſit qui generet, et qui generetur. Quod Hebræi uel maximè irridētes, hi potiſſimū fuerunt, qui nō nouerunt Patrē. Nam noſcunt, ac celebrant creatorē mundi, hunc in Synagogis uenerantur: uerū is eſt Filius Dei, quē poſtea corpore, magnitudinē diuinitatis ſuæ abſcondentē, cruci affixerunt, factū ſimilem noſtri tunc, ut nos ſimiles ſui poſtea efficeret. Ergo niſi Filius re-

uelaſſet, & nos ſimili in errore uerſaremur. Ac certè credendũ eſt eundem ipſum antiquis ſeculis patrem ſuũ manifeſtaſſe, unde Chaldæus, Sibylla, Mercurius, Plato, Orpheus, hanc cognitionem hauſerint, qui poſtea copioſiſſimè reuelauit, oſtendens hanc eſſe felicitatẽ ueram, ut homines intelligerent patrem, cum filio. Superiores patrẽ cognouerunt: omnes enim patris meminerunt, credo, tam ex antiqua traditione, q̃ reuelatione cœleſti. Nam Platonẽ quæ ſcripſit de patre, à maioribus, uel Mercurio, uel Orpheo credendũ eſt accepiſſe: Mercurio quidẽ et Sibyllis, et Chaldæis, tũ ex oraculo cœleſti, tũ antiquiſſimis ſucceſſionibus innotuiſſe. Siquidẽ is idẽ Orpheus meminit antiquæ famæ, ferẽtis perfectiſſimũ eſſe, nulliusq; indigentẽ hũc mundi creatorẽ, omnia circumeuntẽ, regentẽ, ſuſtinentẽq;, qui ſola mente, cogitationeq; puriſſima uideatur. Ergo à fama priſca hæc deſcendentia referebat, affirmabatq; Orpheus. Videmusq; hic nõ ſolũ ipſam Theologiã, ſed clarũ etiã Orphei teſtimoniũ de ea à maioribus deſcendẽte. Fama igitur erat antiqua de eo, qui cùm eſſet ipſe perfectiſſimus, ab eo perfecta omnia fuerint. Ea enim fuit cauſa, cur cætera ipſe abſoluerit, perfectiſſimeq; creauerit: quia perfectiſſimus ipſe, & omni poteſtate, uiribusq; inſtructiſſimus. Triaq; ſunt nomina Filij apud Orpheum, totã Theologiam continentia, θεῖος λόγος, τυπωτὴς, αὐτοτελὴς, Diuinũ Verbum, Formator mundi, per ſe, uel à ſe perfectus. Quibus & ſumma diuinitas eius, & mũdi creatio apertiſſimè deſignatur. Deinde Orpheus tria de eodem dicit ad profundã philoſophiam ſpectantia. Primum, quòd idem per conditas à ſe res uerſatur, regens ſcilicet, & gubernans eas, ut Philo declarabat: tum quòd eius per omnia conuerſio, et aſſiſtentia eſt inuiſibilis, quæ noſtris oculis uideri nequeat: poſtremò quòd ſola mente, ſola ratione intelligatur. Nunc enim, etſi oculi corporei non cernunt, at mens eò peruenire debet. Plura enim animis cernimus, quàm oculis corporeis. Videre per animos partim ratio dicitur, partim fides. Hæc Orpheus, & alia complura, de diuinitate Filij. Sciendumq; nomen αὐτοτελῆ, eſſe idem atq; quod habetur apud Moſen, αὐτοὼν, per ſe exiſtens, primus exiſtens, & à nullo exiſtens. Id enim eſt, quod indicauit Moſi, Ego ſum, qui ſum, quod Græce ὁ ὢν, Ille qui preſtãter eſt. Articuloq; indicatur excellẽtia, polletq; idẽ αὐτὸς, atq; articulus ὁ. Pronomẽ indicat principiũ, originẽ: articulus excellentiam. Idem uerò eſt, & is qui per ſe exiſtit, & qui habet hoc ipſum abſolutiſſimè, præcipuè, primò. Porrò autem idẽ ſunt αὐτοτελὴς αὐτοὼν, per ſe perfectus, per ſe exiſtens. Idem enim ſunt, perfectio, & ipſum eſſe. Quare qui à ſe exiſtit, à ſeipſo eſt perfectus, Quocirca idẽ dicit Orpheus, atq; Moſes. Illũ quoq; euidẽtiſſimè ſequitur. Appellat hoc nomẽ αὐτοτελῆ, Orpheus Filiũ Dei, ut clarum eſt. Cùm aũt idem ſint, per ſe perfectus, atq; per ſe exiſtens, efficitur, ut quem Moſes uocauit per ſe exiſtentem ὁ ὢν, ſit is, quẽ Orpheus per ſe perfectum. Is autẽ eſt Filius Dei apud Orpheum. idem ergo apud Moſen, cùm ait, Ego ſum, qui ſum. Dionyſius quoq; Areopagites Filium Dei uocat τὸ ὄν. Id quoq; ſciendum eſt, nomen quatuor literarum apud Hebræos Iehouah, ſonare hunc ipſum,

quem

quem Orpheus Græce dixit αὐτοτελῆ. Etenim illud nomen deſignat eũ, qui eſt: eaq́; eſt omnis uetus Philoſophia, ut uidebitur: ac prorſus quod ipſi Græciæ Philoſophi τὸ ὄν, quod eſt, uocabant. Siquidē eſt uerbũ ſubſtãtiale, apud Hebræos, häiah, à quo fit nomen quatuor literarũ, ſonatq; exiſtentem. Quem ſenſum autem id habeat. Orpheus pulcherrimè Græcè ſignificauit. Apud omnes igitur eſt celebris Filius Dei. Teſtatur aũt Iuſtinus Martyr idē & Philoſophus, in Apologetico, Verbũ Dei cœli, & terræ creatorem Orpheũ cognouiſſe, ſicut nos, inquit, prophetiæ ſanctorum docuerunt: αἷς ἐν μέρει ὁ αὐτὸς ἐν τῇ αἰγύπτῳ προσχῶν, ἔγνω, ὅτι διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, πᾶσα ἐγένετο φύσις: Quibus cum idem ex parte ſe tradidiſſet in Aegypto, cognouit quòd per Verbum Dei omnis extitit creatio.

Alia quædam ex Philone Iudæo, de Patre, & primogenito Filio, qui ſit uerbũ eius, creator mundi, hominis archetypum, & quod Pater ſit eminentiſsimus, Filius lex, & moderamen mundi, princeps Angelorum, coæternus Patri. Cap. XXIX.

QVæ hucuſq; locutos maiores uidimus, ita ſe inuicem corroborant, facemq́; præbent, & lucem, ut qui uelit aliquod eorum dimouere loco, totam neceſſe ſit ei conſecutionē reſcindere. Certa enim ſunt ſcripta Platonis, et Ariſtotelis, qui et ſua, & maiorũ dicta confirmant. Sed arbitror neminem fore cui minus fidelia, & credibilia hæc uideantur, clariſſima luce, omniumq́; ſcriptorum indiſſolubili concordia ſe offerente. Referam igitur quædam alia ex eodem inſigni Philoſopho Philone Iudæo, ut totus inter ſe ſit aptus narrationis ordo. Nam magnis ſemper uiris hæc admirationi fuere. Is igitur in opere, cuius inſcriptio eſt, Quæſtiones, et ſolutiones, in hunc modum quærit ſuper illum ſcripturæ locum Gen. cap. 2. Ad imaginem Dei fecit illum: διὰ τί ὡς περὶ ἑτέρου θεοῦ φησὶν τὸ, ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ οὐχὶ τῆς ἑαυτοῦ; παγκάλως καὶ σοφῶς τοῦτο κεχρησμῴδηται, θνητὸν γὰρ οὐδὲν ἀπεικονισθῆναι πρὸς τὸν ἀνωτάτω, καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἐδύνατο, ἀλλὰ πρὸς τὸν δεύτερον θεὸν, ὅς ἐστιν ἐκείνου λόγος, ἔδει γὰρ τὸ λογικὸν ἐν ἀνθρώπου ψυχῇ τύπον ὑπὸ θείου λόγου χαραχθῆναι, ἐπειδὴ ὁ πρὸ τοῦ λόγου θεὸς κρείσσων ἐστὶν, ἢ πᾶσα λογικὴ φύσις, τῷ δὲ ὑπὲρ τῶν πάντων ἐν τῇ βελτίστῃ καί τινι ἐξαιρέτῳ καθεστῶτι ἰδέᾳ οὐδὲν θέμις ἦν γενητὸν ἐξομοιωθῆναι. Quæ ſunt, Quãobrē tanquã de altero Deo dicit, Ad imaginē Dei fecit hominē, nõ potius ad imaginem ſuã? Præclarè, & ſapienter id dixit oraculũ. Neq; enim fieri potuit, ut ulla res creata ad ſimilitudinē altiſsimi, omniũq; patris effigiaretur. Ergo ad ſecũdũ Deũ, qui eſt Verbũ eius. Debuit enim forma rationalis in animo hominis, à Verbo diuino formari. Quandoquidē Deus, qui eſt ante Verbum, melior ac celſior eſt omni creatura rationali. Nam cùm in optima, ac ſeparata ſit Idea cõſtitutus, nõ erat fas quicq̃ creatũ ei aſsimilari. Hæc Philo. Quibus nihil de Patris, ac Filij diuinitate clarius, apertius, nihil magis Theologicũ, profundius: ut à Chriſtianis expectare meliora propemodum non liceat. Audite Hebræi gens ferrea, & tandem caligine graues oculos attollite: audite inquam doctiſsimum, ac diſertiſsimũ gentis ueſtræ ex Geneſi, ex ueſtris

inquam literis colligentē demonſtrantemq́; patrem ac filiū, quē iuxta Chriſtianorū Theologiā, & ſuperiorū omniū, quos adduximus, uocat uerbū: ad cuius imaginē, ut Chaldæus & Mercurius dixerant, aſſerit hominē creatū. Tum ipſum uerbū imaginē altiſsimi patris. Quid Paulus aliud? qui cùm ſit, inquit, imago, radius, et character ſubſtantiæ Dei. Audiant inquā Hebræi uirum maximū, & inter eos nemini, uel Rabbenis illis, quos adorant, ſecundū, teſtantē hominē à filio, & uerbo Dei creatū: ut ueriſsimā rationē intelligant, cur ſit ab eodē redēptus. Doceret enim eos Philo, nefas fuiſſe, ut pater ueniret in mundū, ſicut nefas eſſe conuincit, ut ad patrē homo crearetur. Filiū aūt eo munere perfunctū, tanquā minorē, & quo pater tanquā miniſtro, & nuncio ſuo utatur, ſicut perhibet alibi idē Philo. Proh Deum immortalē, quis hæc homini reuelauit? quis ad hæc Theologiæ adyta eū intromiſit? Qua naui ad pelagus iſtud penetrauit? An quia Platonicus erat, uideratq́; copioſiſsimas quaſdam apud Mercuriū, reliquosq́; antiquiſsimos Theologos diuitias, unde Platonis illa fuerant decerpta? Deinde eo tempore floruit quo iam per totum orbē coruſcabat Euangeliū. Sunt aūt in his uerbis altiſsima, profundiſsima myſteria. Non poteſt altiorē Theologiā loqui os humanū. Conſidera enim q̄ intimè cauſam introſpexit, cur per filiū, uerbumq́; diuinū ſint omnia creata. Id enim obſtupeſco, quonā duce perceperit, filium ad creationē, adminiſtrationemq́; rerum fuiſſe miſſum, & ut conſentiat cum Euangelio, dicente eodem filio de ſe ad patrem, Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis. Intellexerunt omnes patrem eſſe primam cauſam, alterius Sapientiæ genitricem, cauſam altiſsimam, à rebus creatis remotiſsimā, inter eam & res creatas filio intercedente: quam nefas ſit ipſam per ſe ad res ingredientem agere, ſeſeq́; immiſcere, habentem medium per quem operetur. Nam quod de creatione dictum eſt à Philone, etiam de toto mundo eſt uerum: ut quemadmodum non debuit ad patrem homo creari, filijq́; creatio eſt: ſic totius mundi creatio eiuſdem eſt. Quapropter altiſsimè, & ex profundiſsima Theologia idem Philo in libris de Agricultura, uerba diuina, aureis literis deſcribenda, ut ſuperius uiſum, effatus: ταῦτα δὲ πάντα ὁ ποιμὴν καὶ βασιλεὺς θεὸς ἄγει κατὰ δίκην, νόμον προστησάμενος τὸν ὀρθὸν, τὸν αὐτοῦ λόγον, καὶ πρωτόγονον υἱὸν, ὃς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἱερᾶς ταύτης τάξεως, οἷά τις μεγάλου βασιλέως ὕπαρχος, διαδέξεται. Quæ ſunt, Hæc omnia ducit ac gubernat aptiſsimè paſtor & rex Deus, præfecto, tanquam lege recta, uerbo ſuo, & primogenito filio, qui hanc ordinis ſacri adminiſtrationem, tanquā ſummi regis magiſtratus ſuſtinet. Hæc item maxima myſteria religionis Chriſtianæ. Audire propemodum eſt ipſum Paulum. Magna quippe uis ueritatis, ſemperq́; magnorum uirorū ſententiæ ſunt inter ſe concordes. Audiſti filium Dei primogenitū, audiſti uerbum, audiſti rectorē, legemq́; mundi à patre conſtitutum. Illi rerum gubernandarū prouinciā creditā, eum eſſe tanquam Dei magiſtratum, nunciū, exequutorē uoluntatū paternarū. Mundū quoq; audiſti regi à patre, primogenitum ſuum huic gubernaculo adhibēte. Regitur ergo mundus à patre

per

per filium ſuum, ſicut regnum à rege per magiſtratus. Pater atuẽ, qui filium ſuum amat unicè, & ſingulariter, imò omnipotenter, ſicut omnipotens eſt, non inuidet filio ſuos honores: ſed ei dedit omne regnũ uiſibile & inuiſibile, eumq; præfecit uniuerſis: Filiũ inquã ſuas delitias, in quo amando, uiciſſimq; filius amando patrẽ, æterna uoluptate, gaudijsq; incomprehenſibilibus perfruuntur. Audiant deſperatiſſimi Hebræi, & cognoſcant ex ſuis literis, ex autore ſuo grauiſſimo, nunc toto terrarũ orbe adorari, & coli eum, qui ſe unicum Dei filium, & uerbum, & miſſum, & nuncium prædicabat: Omnia patri tanquam genitori, ac maiori ſemper aſſcribens, domino, ac fonti ſuo, ſuæ origini, & cauſæ diuinitatis ſuæ. Nam quanquam omnia, quæ habet pater, filius item habet: tamen pater à nemine largita, à nemine accepta habet: Filius eadem, ſed à patre. Fons ille & largitor, & lux, primaq; cauſa: Filius radians ex illa luce, lux æterna ex æterna luce. Hæc dicuntur à Philone, genere Iudæo, profeſſione Platonico, id eſt, Platoni, Platonicisq; ſimili, nato ſub Tiberio, ſub Claudio philoſophante, Apoſtolorum tempore, ante Plotinũ, Amelium, Porphyrium, Proclum, Damaſcium, æquali fermè Numenio, apud quos ſimilia inueniuntur. Is ſi nunc uideret gentis ſuæ cæcitatem ac pertinaciam, eam, credo, ut plerique ex illa gente probatiſſimi uiri, defleret & coargueret. Extãt apud ſuperiores Theologos, quibus tota Theologia comprehenditur, hæc nomina filij, Verbum, Mens, Opifex, Cauſa: addidit ad hæc Philo, Primogenitus, Filius, Lux mũdi, Gubernator: Græcè hæc omnia, λόγος, νοῦς, δημιουργὸς, αἴτιον, πρωτόγονος υἱὸς, ὕπαρχος. Quæ cùm apud ueteres ac nouos omnes philoſophos habeantur, Platonem, Ariſtotelem, Anaxagoram, Chaldæos, Sibyllas, Mercurium, Orpheum, omnẽ Platonicam gentem, apparet totam de filio, quæ nunc colitur ac celebratur, Theologiã cognitã, confeſſam, adoratã, prædicatam, antequã ipſe fieret homo. Perhibet item Philo, nihil eſſe quod mundũ ſuſtineat, ne diſſoluatur, niſi uerbum Dei æternũ: hoc eſſe omnium rerum uinculum firmiſſimum, ac ſtabiliſſimũ: quod à medijs ad extrema, & ab extremis ad media pertinens, æternum, indefatigabilemq; regat naturæ curſum. Eum enim genitorem conſtituiſſe uinculum indiſſolubile uniuerſi. Iure igitur, inquit, neq; terra ab omni aqua alluetur unquã, quæ ſinu cõtinetur eius, neq; ab aëre extinguetur ignis, neq; ab igne inflammabitur aër, uerbo diuino omnia dirimente, quaſiq; elementis in animis imperãte. Vt uniuerſum, ex diuerſis partibus, ſuauem efficiat harmoniam. Hæc in ſecundo de agricultura. Eadem item in libro de Mundo. Quo loco obſeruandum eſt perperam legi in impreſſis codicibus νόμος, pro λόγος. Nam liber ille multis in locis mendoſus eſt. Eandem præterea ſententiam repetit in libro de Agricultura, quo loco eſt λόγος. Eſt locuples teſtimonium eum locum eſſe deprauatũ, quòd ibidem ſcribit: δεσμὸν γὰρ ἄῤῥηκτον τοῦ παντὸς ὁ γεννήσας ἐποίει πατήρ: Vinculum enim uniuerſi indiſſolubile genitor eius pater fecit. Quod de lege non quadrat, ſed uerbo, quod à patre generatur. Rurſus in opere, quod inſcribit, Quòd malum ſoleat inſidiari bono, hæc ait: Decet, inquit,

eos qui cum ſcientia fœdus inierunt, affici deſiderio uidendi, τὸ ὄν. Id quod eſt. Quòd ſi non detur, ſaltem imaginem eius ſacerrimam, uerbum. Tum ſi quis nondum dignus habitus ſit, ut filius Dei appelletur, ſtudeat ſaltem aſſimilari primogenito eius uerbo, qui eſt ante omnes Angelos, Angelorumq́ue tenet principatum, multisq́; nominibus appellatur. Etenim uocatur Principium, & Id quod eſt (Nomen ſcilicet tetragammum, ut reor ſentire Philonem) & Verbum, & Homo ad imaginem, & Videns, & Iſraël. Eoq́; prouectus ſum paulò antè, ut laudarem uirtutes eorum, qui dicunt, quòd omnes ſumus filij unius hominis. Etenim ſi nondum eò peruenimus, ut ſimus filij Dei, ſaltem æternæ ſimus imaginis eius. Dei enim imago eſt uerbum æternum. Audiui autem quendam ex amicis Moſis efferentem tale oraculum: Ecce homo, cui nomen eſt Oriens. Noua quidem nuncupatio, ſi uidelicet de eo dici putes, qui conſtet ex animo & corpore. Verum ſi de incorporeo illo, diuinam Ideam ferente, tum uera fateberis, rectiſſimum ac ſignificantiſſimũ illi nomen inditum Oriens uel Ortus, ἀνατολή. Hunc enim æternum pater omnium genuit, quem alibi Primogenitum appellauit. Ipſe autem, qui genitus eſt, uias paternas imitans, & ad exemplaria eius originaria reſpiciẽs, ſpecies formauit. Quòd ſi quis uelit nudius atq; expeditius uti nominibus, nihil aliud dicat mundum intelligibilem, quàm uerbũ Dei iam mundũ creantis. Nam ſi homo, qui eſt pars mundi, ad imaginem eius factus eſt, multo magis totus mundus. Eſt ergo Deus, Verbum, Idea, Idearum archetypa, hoc eſt, originaria. Ac Moſes cùm dixit, In principio creauit Deus: non ut pleriq; arbitrantur temporis principium reſpexit: neque enim erat tempus ante mundum, ſed aut cum ipſo fuit, aut poſt ipſum. Quòd ſi principium temporis Moſes illic non reſpexit, neceſſe eſt dicere principium ſecundum numerum: ut In principio creauit, ſit perinde ac ſi dixiſſet, primum creauit cœlum. Primum igitur, inquit Philo, ipſe creator creauit cœlum incorporeum, & terram inuiſibilem, & Ideam aëriam, & uacuum. È quibus aliud quidem appellauit Tenebras, quandoquidem magnus eſt aër natura: hanc autem, id eſt, Ideam aëriam, Abyſſum: profundum enim eſt uacuum, & propè infinitum. Deinde aquæ incorporeæ ſubſtantia eſt & ſpiritus. Tum ſeptimi ſuper omnes luminis. Quod & ipſum erat incorporeum, & intellectuale Solis exemplar, omniaq́; in cœlo aſtra luminoſa erat facturum. Priuilegium autem ſpiritus & lumen ſunt ſortiti. Spiritum enim dixit eſſe Dei, quia uitaliſſimus ſit ſpiritus: uitæ autẽ Deus autor. Porrò lumen, quia excellens pulchritudo, tanto intellectualis ipſa uiſibili clarior, & lucentior, quanto ſol tenebris, dies nocte, mentis iudiciũ, quæ eſt totius animæ principatus, oculis corporeis. Illud ergo inuiſibile, & intelligibile lumen uerbi diuini fuit imago generationẽ eius interpretantis. Et eſt ſupercœleſtis ſtella, fons uiſibilium ſtellarũ: quam non ab re appellaueris πανάυγειαν, id eſt, cunctiluminem, uel luminoſitatem: à qua Sol, & luna, cæteriq́; errones, & ſtellæ fixæ accendũtur, quatenus cuique potuit ex puriſſimo, ac ſyncero lumine largiri, ubi ſe uertere cœpit ſecundum lumen intelligibile ad ui-

ſibilis

ſibilis mutationem, id eſt, fieri tamen uiſibile ex inuiſibili. Nihil eſt enim eorum quæ ſunt in ſenſu, purum. Igitur incorporeus mundus iam finem habuit ſtabilitus, ac firmatus in uerbo diuino. Hæc Philo, quæ nos fideliſſimè uertimus è Græco. Eadem & ab Euſebio proferuntur, ſed à nobis præteriri non debuerant, nec erubeſcendum nobis putauimus, in unũ corpus reuocare, quæ ſparſa locis multis eſſent. In his igitur mirabiliſſimè prædicat, agnoſcit uerbum diuinum, ſcit quam uim habeat, ut meliora uix apud Theologos Chriſtianos reperias. Omnes ſunt præcones uerbi diuini, ueteres & noui: ſed hic apud Philonem, ſtupenda: eoq; magis miramur, quòd non facile attigimus, unde hæc proficiſcantur: an ab antiqua Theologia, an quòd florente noua, is quoque floruerit, quem ſcribunt cum beato Petro Romæ loquutum. Agnoſcit ergo uerbum diuinum, uocat primogenitum, creatorem, æmulum, uel imitatorem paternæ Sapientiæ. Siquidẽ & idem filius: Doctrina mea non eſt mea, ſed eius qui miſit me. Vocat orientem, totamq́; hanc Theologiam colligit, uel illuſtrat ex Moſe, & Prophetis, oſtendit per Filium omnia creata, Patris imaginem, exemplar autem & Ideam rerum creatarum, ut Pater ſit exemplar, & Idea originaria filij. Filius autem Idea & λόγος, id eſt, ratio rerum creatarum. Inter Patrem & res creatas maximum uerbum intercedat. Fontem autem omnium rerum, & omnis lucis eundem dicit, uias paternas imitantem. Namque & idem in Euangelio: Filius nihil facit, niſi quod uiderit patrem facientem. Nihil ſublimius poteſt memorari, non ualet ulterius cogitatio penetrare. Dictum eſt à Philone, quicquid apud mortales de diuinitate patris ac filij dici potuiſſet. Sola ſupereſt gratiarum actio, ut laudemus Ieſum Chriſtum, Deum noſtrum, Verbum Dei æternum, Sapientiam, Creatorem, qui ſuam oculis humanis ignotam ueritatem reuelauit, eamq́; ita patefecit, ut poſſet cognoſci, & adorari. quem agnoſcentes, ſimul agnouimus fontem diuinitatis ſuæ patrem, eumq́; cum ipſo ſapientia eius adorauimus.

Teſtimonium de Patre ac Filio ex Numenio Pythagoreo, & quod Pater ſit primus, Filius ſecundus: & quod Filius agat omnia, Pater iubeat: & quod Pater ſit ipſum Bonum. Cap. XXX.

NVmenius, ut dixi, inter Pythagoreos inſignis, cuius Porphyrio teſte ſtudioſe legebat Plotinus libros, quiq́; apud Platonem philoſophiam Moſis credidit eſſe, dicens non aliud eſſe Platonem, niſi Moſen Attica lingua loquentem, is inquam, ſiue quod priſcorum ſententias teneret, præcipuè omnium quos produximus, ſiue quod in Moſe, uel Platone, uel certè Philone aliquid eiuſmodi uidiſſet, ſiue quòd poſt Chriſtum natũ floruerit, multa dixit de patre, ac filio, duas eos cauſas, duosq́; Deos appellans: primum ſcilicet ac ſecundum, ut Philo, ut Plotinus, ſed Deum patrem cauſam filij, Filium autem cauſam mundi aſſerens: eodem uidelicet ordine, atque ſuperiores omnes. Afferentur in mediũ aliquot uerba Græca, reliqua fideliſſimè Latina reddentur: ὁ θεὸς ὁ μὲν πρῶτος ἐν ἑαυτῷ ὢν ἐστιν ἁπλοῦς, διὰ τὸ ἑαυτῷ συγγινόμενος δι' ὅλου, μή ποτε εἶναι διαιρετόν. ὁ δεύτερος καὶ τρίτος

τρίτος ἐστὶν εἷς καὶ γὰρ ὅτι δημιουργεῖν ἐστὶν χρεὼν τὸ πρῶτον, καὶ τοῦ δημιουργοῦντος ἢ τοῦ πατρὸς, καὶ υἱοῦ χρὴ εἶναι νομίζεσθαι πατέρα τὸν πρῶτον θεόν: Deus Primus, inquit, in ſe ipſo quidem exiſtens, eſt ſimplex, propterea quòd ſemper ſecum eſt, nunquamq́; eſt diuiduus: Secundus et Tertius, eſt unus. Etenim neque operari oportet Primum: & de opifice Patre, ac Filio oportet arbitrari, Patrem primum Deum. Quid ſentiat Numenius, multis alijs locis indicat. Sic enim addit: Si igitur de Opifice quæſierimus, dicentes eum oportere priorem exiſtentem, ſic facere, habet præclare. Isq; rationis aditus. Si autem de Opifice non ſit ſermo, ſed de Primo quæratur, ea quæ dicta ſunt conſecro, & ſancta ſtatuo. Ac ſint ea quaſi arcana, & non pandenda. Tranſeo igitur, ad capiendam rationem, aliunde eam uenatus. Anteaquam tamen ſermonem ingrediamur, confitendũ nobis eſt rem haud ambiguam: Primum ſcilicet Deum, ac Regem, uacare ab omni opere. Deum autem opificem, imperare per cœlũ euntem. Sunt autem hæ uitæ alia quidẽ primi, alia ſecundi Dei. Nam primus Deus erit ſic. Secundus autem è conuerſo mouetur. Primus inquam circa intelligibilia, Secundus circa intelligibilia, & ſenſibilia. Neq; uerò admireris ea, quæ dixi: multo enim audies mirabiliora. Nam pro motu, qui ineſt Secundo, dico quietem ineſſe primo, motum cognatum, propinquum, à quo & ordo mundi, & perſeuerantia æterna, & ſalus in omnia refunditur. In ſexto autem libro Numenius ſic ſcribit, Quoniam autem ſciebat Plato apud homines, ſolum Opificem eſſe notum, primam autem Mentem, quæ uocatur Pater, omnino ignorari, ob id eo modo eſt locutus, ac ſi quis diceret, Ô homines quem uos arbitramini Mentem, non eſt prima, ſed altera eſt ante hanc prior, ac diuinior. Et rurſum: Gubernator quidem in medio pelago uectus, ſuper gubernacula ſtans celſa in puppi, temonesq́; tenens, nauim flectit, ac regit: oculi autem eius, & mens uerſus æthera, ad ſublimia reſpiciunt. Idem Numenius in libro de Bono, Etenim, inquit, ſi opifex Deus, eſt generationis principium, bonum neceſſe eſt ex proportione eſſe principium eſſentiæ. Huius autem ex proportione imitator eſt Deus opifex. Subſtantiæ uerò reſpondet generatio, tanquam imago eius, & imitatio. Si igitur Mens ſecunda, eſt opifex generationis, bonum erit ipſius eſſentiæ opifex, per ſe bonum eſſentiæ innatum. Nam Secundus duplex exiſtens per ſe facit & Ideam ſuam, et mundum, cùm ſit Opifex. Primus igitur Deus eſt per ſe bonum: huius autem imitator Opifex bonus. Hæc omnia dicit Numenius, obſcurius quidem propter res obſcuras, & modum loquendi Philoſophorum. Vidimus præclara multa, Patrem, ac Filium, primam et ſecundam Mentem, quo Chaldæorum dicta confirmantur, clareſcunt: primam Mentem procreatricem, genitricemq́; ſecundæ: ſecundã opificem, et creatricem mundi, imitantem primã. Vidimus Patrem appellari per ſe bonum, Filium autem Mentem mundi opificem, imitatoremq́; Patris: Patrẽ uacare ab omni opere, Opificẽ, ac Regem per omnia tendere. In Euangelio Ioannis eadem Mens dicit: Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit Filio. Platonem dicere, homines

hominess credere hunc Opificem, Patrem autem ignorare. Crediderunt ſcilicet, & ſenſerunt homines, Platone teſte, Filium Dei, id eſt, Opificem mundi: Pater autem erat ignotus. Apparet igitur omnibus ſeculis noſtram uiguiſſe Theologiam. Siquidem Numenij teſtimonio perſpicitur ueriſſimum eſſe, antiquos ſcripſiſſe, & tradidiſſe, quæ ſuperius admirati ſumus. Sunt enim eadem hæc, atq; illa. Ex his enim Numenij dictis panditur quoddam ſacramentum, quod in noſtra quoque Theologia ſæpiſſimè refertur, eum, qui apud Moſen ac Prophetas, creator cœli, ac terræ, ſator hominis, legis lator, generis humani gubernator, & rector memoratur, quiq; cum patribus olim loquebatur, apparebat, Angelos ad eos mittebat, fuiſſe Filium. Nam Pater, ait Plato, & Numenius, erat obſcurior. Fallebantq; mortales credentes mundi, & humani generis autorem eſſe primum illud, eminentiſſimumq; principium. Erat, inquiunt, is Filius, & Mens ſecunda, cui Pater contulit omnem diuinitatem. Eoq; uocat Verbum eius, id eſt, locutio, autoritas, miſſio, magiſtratus. Pater erat obſcurior, ac niſi Filius reuelaſſet, ſiue per oracula & prophetas, ſiue per ſucceſſionē, ſiue nouiſſimè præſentia ſua, nunquā eum mortales in animū inducere potuiſſent. Pater, ut ſupremus eſt uacans. Filius operans. Hinc omnes animaduertent eandē eſſe Philonis, Numenij, Plotini, Theologiā, ut alter ab altero didicerit.

Ex Amelio, de Verbo diuino æterno, poſt homine facto: Et quòd Amelius teſtimonium Ioannis protulerit, Heraclitumq; etiam de Verbo fuiſſe locutum. Cap. XXXI.

AMelius nec ipſe inter Platonicos non illuſtris, omnium, quæ præceſſerunt, præcipuus, ac nobiliſſimus eſt teſtis. Ac ueritas harum rerum, quas hoc opere diſſeruimus, eo eſt irrefragabilior, quòd per ſucceſſionem hominum, ac ſeculorum eſt roborata, ab omni ætate prædicata, confirmata. Nam præter id, quod ſuperius dixerant omnes, etiam cum teſtimonio Amelij, ſequitur teſtimonium Heracliti de Verbo Dei. Sic autem ait: καὶ οὗτος ἄρ' ἦν ὁ λόγος, καθ' ὃν ἀεὶ ὄντα, τὰ γινόμενα ἐγίνετο, ὡς ἂν καὶ ὁ ἡράκλειτος ἀξιώσειε, καὶ νὴ δία ὃν ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ, ἐν τῇ ἀρχῆς τάξει τε, καὶ ἀταξίᾳ καθεστηκότα πρὸς θεὸν εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι, δι' οὗ πάντα ἁπλῶς γεγενῆσθαι, ἐν ᾧ τὸ γενόμενον ζῶον, καὶ ζωὴν καὶ ὂν πεφυκέναι, καὶ εἰς τὰ σώματα πίπτειν, καὶ σάρκα ἐνδυσάμενον, φαντάζεσθαι ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ καὶ τηνικαῦτα δεικνύναι τῆς φύσεως μεγαλεῖον, ἀμέλει καὶ ἀναλυθέντα, πάλιν ἀποθεοῦσθαι, καὶ θεὸν εἶναι, οἷος ἦν πρὸ τοῦ, εἰς τὸ σῶμα καὶ τὴν σάρκα καὶ τὸν ἄνθρωπον καταχθῆναι. *Atq; hoc certè, inquit Amelius, erat Verbū, per quod ſemper exiſtēs, ea quæ ſunt, facta fuerunt, ſicut Heraclitus cenſet: et per Iouē, quod Verbū Barbarus ille exiſtimat in ordine, & confuſione principij ſtans, apud Deū fuiſſe, et Deum fuiſſe, per quē in uniuerſum cūcta ſunt facta, in quo quod factū ſit, fuerit uiuēs, et uita, et Ens: tum in corpora lapſum, carnemq; indutum, hominem apparuiſſe, oſtendens etiam tunc naturæ ſuæ magnitudinem. Omninoq; reſolutū, rurſum deificatum. Deumq; extitiſſe, qualis item fuiſſet, antea quàm in corpus, & carnem, et hominem deſcendiſſet.*

diſſet. Hæc ait Amelius, uir à Chriſtiana quidem religione alienus, ſed qui princi/pia Chriſtianæ ſapientiæ & nota habuit, & approbauit. Non ſolum in eo maiores ſuos Græcosq́; Philoſophos ſecutus, ſed noſtros item, præcipuè Diuum Ioannem, quem Barbarum appellat, quòd eſſet Hebræus. Cuius totum aſſerit Euangelium, quo de Verbi æternitate, et rerum creatione per ipſum, eiusq́; in carnem deſcenſu philoſophatur. In carne ait eum magnitudinē diuinitatis ſuæ demonſtraſſe, nihilq́; de ſua maieſtate amiſiſſe: creaſſe omnia in ordine, & confuſione: ordinem dicit ipſum mundum creatum: ἀταξίαν, id eſt, inordinationem, ipſum Chaos, quod ordinem anteceſſit, ut eſt apud Platonem. Aderat, inquit, Amelius, hoc Verbum quando ex inordinatione factus eſt ordo. Ipſe enim fuit cauſa, ipſe moderator. Erat in illo exordio: eratq́; ſequeſter inter ordinē, & cōfuſionem: tuncq́; etiā fuit cum Deo, eratq́; etiam ipſe Deus. Hæc omnia reperta apud Barbarum Amelius miratur, laudat, probat, exclamans, & deierans per Iouem hoc illud eſſe Verbum, per quod omnia facta fuerint. Audite quæſo omnes: non enim leui de re eſt ſermo. Autore, & teſte Amelio, illud Verbum de quo Plato et ante eum Heraclitus locuti fuerant, eſt illud Verbum per quod omnia ſunt creata, & de quo ſcripſit in principio Euangelij ſui Ioannes, quem Barbarum Amelius uocat, id eſt non Græcum, ſed quaſi Aegyptium, Chaldæum, uel Hebræum. Quemadmodum Plato dicit philoſophiam à Barbaris ueniſſe ad Græcos. Omnes enim, qui non eſsēt Græci Barbaros uocare ſolebant. Videte concordiam totius ueteris, ac nouæ Philoſophiæ, non me, ſed ipſis Philoſophis ſequeſtris, & arbitris, aſſerentibus Verbum à Chaldæis, Mercurio, Orpheo, Heraclito, Platone celebratum, illud eſſe per quod ſint omnia creata, & quod poſtea carne aſſūpta homo uiſus fuerit: Nec imminuta in eo diuinitas eius fuerit, ſed mirabilis in eo apparuerit, & qualis, quantusq́; quondam. Coniungunt igitur dexteram, ſeſeq́; exoſculantur, uetus, & noua Theologia, & ſeculorum interuallis diſiunctæ, redeūt, ipſis philoſophis autoribus, ad amplexū, mutuoq́; copulantur, & per manus philoſophorū ducitur in ſacrariū, domiciliumq́; ſuum ueritatis: cuius certum, uerumq́; domicilium, eſt nouiſſimus is aduentus eius, ad quem omnia reſpōdent. Ô beata palàm tēpora, quibus ueritas hæc, hæc Theologia manifeſtiſſima de cœlo refulſit, quam philoſophi uidebant, & non uidebant. Occurrebat oculis, ſed quia non erat, quantum poſtea luminoſa, totaq́; lucis ſuæ flumine prorumpens, rurſum occulos eorum deluſos, in quadam caligine relinquebat. Eadem igitur eſt uetus, ac noua Theologia: nec aliū adoramus Deū autorē, principemq́; generis humani, atq́; illi. Siquidē & Plotinus affirmat ſermones hos, nunc de magnis his principijs habitos, de Verbo, de Imagine ſummi Boni, de prima Cauſa, de Opifice, non eſſe nouos, ſed longè antiquiſſimos: quæ nunc à nobis dicantur, eſſe quaſi interpretationes eorum. Veriſſima profectò dixit. Hæc enim nouiſſima Theologia, reſcidit uelum, omnia quæ laterent patefecit, omnem caliginem diſſulit. Quocirca quum ſint hæc non noſtra ſolùm prædicatione, & profeſſione manifeſta, ſed ipſorum

quoq́; Philo/

quoq; Philoſophorum teſtimonio probata, non uideo, quid Philoſophiam à Theologia diſiungat. Nam neque Ariſtotelem, quem ſuorum maiorum Theologiam admirantem ſæpe reperies, poſſumus ab iſtorum conſortio, ſi iudices æqui uoluerimus eſſe, ſeiungere. Quod iudicium uiris doctiſſimis relinquam. Declarabo ipſe ex parte, ubicunq; res & uſus poſtulabit. Conſtat, quàm fallantur, hallucinentur miſeriſſimi Hebræi: quos equidem ad hæc aſpicienda inuitarem, niſi ſcirem eos dare operam, ut perpetuò cum ratione inſaniant: & quibus imperitia, maliciaq; reddat incognitam, & ingratam omnem ueritatem.

FINIS LIBRI PRIMI.

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI DE PERENNI PHILOSOPHIA, LIBER SECVNDVS.

De Theologia antiquorum teſtimonium Ariſtotelis, exemplarq́; ex alijs, quàm ſit ueneranda ac ſuſpicienda. Cap. I.

SCRIPTVRVS ſum hoc ſecundo libro de numinibus tribus, ſiue hypoſtaſibus, totaq́; diuinitate, ſequens præteritarum demonſtrationum rationem. Quod antequã faciam, uiſum eſt prius Ariſtotelem audire loquentem ſuper Philoſophia maiorum, ut antecedentia & ſequentia confirmentur, & illuceſcant. Qui etſi uiderit, aut uidiſſe diſſimularit eos libros, quos Plato: uidelicet Mercurij, Sibyllarum (nam in Phædro meminit Sibyllæ Plato) Orphei quoq́;, cæterorum' que item quos Plato cognouit, & doctrinam eorum adeò eſt admiratus, ut fuerit ſecutus: dico Anaxagoræ, Heracliti, Pythagoræ, Empedoclis, & Parmenidis, cæterorumq́;: eius tamen teſtimonio poßit apparere, antiquos illos præclara multa mirabiliaq́; dixiſſe, ut ſiue in numerum Theologorum, ſiue Philoſophorum aſſcribantur, plurima ab eis manauerint, quæ magnam quandam priorum ſeculorum ſapientiam teſtarentur. Ariſtoteles ergo de rerum principijs in libris de prima Philoſophia diſſerens, hæc ſcripſit: Traditum eſſe ſub fabularum inuolucro ab antiquißimis illis priſcisq́; uiris poſteritati, hos ipſos, quos diximus, eſſe Deos, & naturam diuinam regere ac continere totam ipſam rerum naturam: cætera fabulis, ut probabilia eſſent, & legum obſeruandarum cauſa, ad utilitatem ab his fuiſſe obuoluta, qui finxerint Deos ſimiles hominum, cæterorumq́; quorundam animantiũ, multaq́; id genus eis addiderint. De quibus ſi quis meliora ſeparet, id uidelicet quod tradiderunt, Deos eſſe primas principalesq́; ſubſtãtias, diuinè loquutos eos arbitretur. Atq́; ueriſimile eſſe, ſæpe unamquanq́; artem, Philoſophiamq́; perfectè repertam, rurſum extinctã & deletam. & has opiniones placitaq́; eorum, uſq́; ad hæc tempora tanquam reliquias perueniſſe. Patriam igitur opinionẽ de primis ſubſtantijs huc uſq́; nobis claram fuiſſe. Hæc Ariſtoteles in libris de prima philoſophia, de deſcendente uſq́; ad ſua tempora maiorum ſapientia, ſed lacera, & cuius ueluti reliquiæ uſq́; ad ſua ſecula permanarint. Vnamquamque item artem, & diſciplinam priſcis ſeculis floruiſſe, ſed extinctam temporum iniurijs, ad poſteros non perueniſſe, niſi laceram: magnum autem ac diuinum corpus eius apud maiores extitiſſe. Priſcos illos credidiſſe & aſſeruiſſe Deum, id eſt, τὸ θεῖον, ipſam diuinitatem, numenq́;, naturam complexum omnem continere, idq́; afflatu quodam diuino eos dixiſſe. Hæc affirmat Ariſtoteles, quem ſi poſſem orarem, ut ſecum ſua dicta perpenderet, diligen-

terq́;

*lerė; conſideraret, quæ de Deo maiores tradidiſſent. Quos ſi laudat, quòd credide/
rint omnem naturam Deum complexum ſuſtinere, admiretur etiam neceſſe eſt,
quæ tam mira, ſublimia, profunda de eo prædicauerunt. Et ſi putat Ariſtoteles in/
tegram olim perfectamė; uiguiſſe philoſophiam, cuius tantum reliquiæ ad poſteros
peruenerint, illum etiam atq; etiam rogatũ uelim, ut me colligentem has reliquias,
& aſſerentem ex his, ſicut & ipſe, maiorem quandam diuinamė; ſapientiam apud
priſcos floruiſſe, ne ſpernat, ne contemnat. Quod certe non faciat, niſi ſecum ipſe
diſsideat. Admiror enim & affirmo iuxtà cum ipſo, diuinã quandam perfectamė;
penes antiquos philoſophiam, idė; ſimiliter atq; ipſe per quaſdam quaſi coniectu/
ras & reliquias ad nos uſq; deuectas, incedens. Quòd ſi Ariſtoteles qua parte hæc
maiorum philoſophia Deum rectorem rerum fatebatur, laudat, & admiratur, ad/
mirabitur etiam quædã alia, quæ ipſe aut uiderat, aut ſuſpicatus fuerat. Nullus autẽ
ſupereſt aduerſarius, ſi Ariſtoteles quoq; maiores admiratur, commendat, quorum
affirmat fabulis ſapientiam obuolutam. Videat igitur atq; conſideret, quid eum ue/
ritas fateri coẽgerit. Nam cùm Deum, rerumė; principia quæreret, et ad ſummum
iam ratio perueniſſet, impegit tanquã in ſcopulum, quem tota fortaſſe philoſophia
uitare decreuerat, Theologiam antiquorum, nec habuit de Deo quid amplius dice/
ret, quàm quod illi ſtatuiſſent. Nihil enim aliud uidebat poſſe dici. Ergo ſi prima
principia eadẽ atq; ueteres conſtituit, neceſſario ſunt ei illa quoq; ſuſcipienda, quæ
de principijs totaė; philoſophia diſſeruerunt, immortalitas animorũ, rerum creatio
& prouidentia. Plurima præterea, quæ ſunt ei quoq; aſſerenda, qui priorum philo
ſophiam probandam, admirationeė; dignam intelligit & confitetur. In maioribus
autem illis hæc minora continentur. Ecce ſua uoce & mundi creationem cogitur,
& alia, quæ in Theologia maiorum canebantur, Ariſtoteles aſſerere. Omnes enim
ſuperius rerum creationem ſunt confeſsi: Eaė; eſt antiqua Theologia, tantopere ab
Ariſtotele commendata. Reddidit autem cauſam Ioannes Philoponus, cur cùm ſit
triplex philoſophiæ genus, diuinum, mathematicum, phyſicum, poſtremum maxi/
mè ſecutus Ariſtoteles copioſe à ſuperioribus tractata dimiſerit, phyſicum autem
in quo pauci ad id uſq; tẽpus elaboraſſent, delegerit, in quo uires ingenij ſui oſten/
taret. Quo fit perſpicuum, non contempſiſſe maiorum Theologiam Ariſtotelem,
quòd non eadem atq; ipſe tractauerint, ſed quoad licet diuinare, plurimi etiam fe/
ciſſe. Deprenſum quoque ab eruditiſsimis uiris & patefactum, eum pleraſque pri/
ſcorũ ſententias aut diſsimulaſſe ſe intelligere, aut perperam interpretando depra/
uaſſe, nec eo ſenſu eas protuliſſe, quo fuiſſent ab autoribus pronunciatæ. Flectebat
enim omnia, ad quam moliebatur primus philoſophiam, cuius principia quum uel/
let inconcuſſa firmaė; ponere, in quibus præcipuè eſt æternitas cœli, pleraque ab
antiquis deprompta, ſuis inuentis accommodauit. È quibus duo tantum exempla
proponam. Nam cùm maiores appellaſſent cœlum æthera ab αἴθω, ardeo, quòd
igneum corpus cœlum opinarentur: ſic ad ſuum dogma, id eſt, æternitatem, detor/*

ſit, ut ueteres hoc nomen cœlo indidiſſe dixerit, quia ſemper torqueatur, ab ἀεὶ θέειν. Rurſum cùm iidem æuum et tempus apertè, ac manifeſto diſcrimine diremiſſent, æuum uitam æternam Dei dicentes, tempus particulam ſiue imaginem æternitatis, Ariſtoteles ita tempus cum æuo contaminauit, ut diceret æuum, eſſe ſpatium motus cœleſtis, ambiens tempus infinitum. Quamq; maiores ætatem Dei, ipſe cœli fecit ætatem, cùm illi neq; æuum cum motu cœli commemorauerint, neq; cum commemoratione æui tẽpus aſciuerint, ut ſuo loco eſt oſtenſum. Et ipſe Deo tribuit æuum ſempiternum in Metaphyſicis. Sed nos uniuerſam eius Philoſophiam euoluentes, multas diuinæ lucis ſcintillas deprendimus, è quibus probari poſſit, & hominibus non prorſus duris, ac feris, pertinacibusq; in decretis eius oſtendi, eandem philoſophiam eſſe eius, atque maiorum ſuorum, dico de rebus diuinis. Quem nunc ſepoſitum habeamus, reijcientes in aliud aptius tempus colloquium cum eo. Tantum proponam exemplum ex antiqua philoſophia, quid ſibi uelit hoc nomen, & quomodo ab illis inducatur, & quantum ei cuncti philoſophi detulerint. Nam quoties inuenies priſcæ ſapientiæ teſtimonijs philoſophos uti, ſublime eſt & diuinum myſterium, ut bonitatem integritatemq; doctrinæ apud uetuſtiores agnoſcas. Ariſtoteles in libro de Mundo, ſi modo Ariſtotelis eſt, licet Platonici, id eſt, Plutarchus, Proclus, Philoponus, teſtimonijs ex eo libro utantur, fuitq; etiam ſui temporis dubitatio, an eſſet Ariſtotelis, proferens quod prior Plato, quòd Deus ſit principium, medium, finis, ὁ μὲν θεὸς, ὥσπερ ὁ παλαιὸς λόγος: Deus, ait, ſicut antiqua fama eſt, principium, medium, finis eſt omnium. Ab antiqua philoſophia uides quid proditum eſſet. Philo autem Iudæus, παλαιὸς λόγος ὅτι τὸ θεῖον, ἀνθρώποις ἐικαζόμενον ἄλλοτε ἄλλοις περινοστεῖ τὰς πόλεις ἐν κύκλῳ, τάς τε ὕβρεις, καὶ παρανομίας ἐξετάζων. Vetuſta fama eſt, quòd diuinitas, ſub humana imagine, modò his, modò illis ſimilis, circumambulat urbes, bene et male facta examinans. Hoc quoq; quàm diuinum eſt? Idem in libro de Mundo, παλαιὸς λόγος, hominem plantam cœleſtem eſſe, non terreſtrem, quod Plato in Timæo. In tertio quoq; de Republica apud Platonem ſunt παλαιοὶ λόγοι, ueteres ſermones de cataclyſmis, quibus affirmatur, proditurq; poſteris cataclyſmum fuiſſe. In Phædone eſt in arcanis à maioribus proditum, quòd in quodam carcere ſumus omnes homines in hoc corpore, & hoc mundo. In decimo de Legibus, eſt uetuſtiſſima Theologia de Dijs, quòd prima fuit generatio cœli, cæterorumq; omnium. Apud nos, inquit, ſunt λόγοι λέγοντες περὶ θεῶν, οἱ μὲν παλαιότατοι ὡς γέγονεν ἡ πρώτη φύσις οὐρανοῦ, τῶν τε ἄλλων. In duodecimo eſt antiquiſſima relatio, cui oporteat credere, remanere animos poſt mortem: πιστεύειν τε τοῖς ἄλλοις φήμαις χρεὼν περὶ τὰ τοιαῦτα, οὕτω πολλαῖσι καὶ σφόδρα παλαιοῖς οὔσαις. Ecce Plato uult adhiberi fidem uenerandæ uetuſtati, conſtanter aſſerens, animos immortales: quod etiam Marcus Tullius de animorum immortalitate loquens in Tuſculanis: Autoribus, inquit, ad iſtam ſcientiam, quamuis obtineri, uti optimis

poſſumus

poſſumus, quod in omnibus cauſis, & debet et ſolet ualere plurimum. Et primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, et diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe quæ erant uera, cernebat. Itaq; unum illud erat inſcitum priſcis illis, eſſe in morte ſenſum, neque exceſſu uitæ ſic deleri hominem, ut funditus interiret. Vides quanti faciat uir grauiſsimus uterque, & apud ſuos uterq; eminentiſsimus, teſtimonium uetuſtatis, afferentes etiam cauſam, quòd erant principio mundi, & diuinæ progeniei, id eſt, ei, quem creauit aſtans & præſens ſuis manibus Deus, qui uerè fuit diuina progenies, à quo audire poterant omnia, propiores? Diuina progenies item eſt, cœli, terrarumq; ſatus à Deo proditus in lucem. Dij præterea, id eſt Angeli, cœlum, aſtra, quæ ſunt omnia, ut Plato poſtea fatebitur in Sophiſta, γεννὴ κατὰ θεοῦ. Quodq; magis admiraberis, hanc ipſam cauſam fidei ueteribus habendæ, uetuſtatisq; colendæ, didicit, ut par eſt, à Platone Marcus. Similia enim locutus eſt in Phœbo Plato, οἱ παλαιοὶ κρείττονες ἡμῶν, καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες. Priſci, inquit, nobis fuere meliores, propius Dijs degentes. Quid diuinius Plato loqui poterat? Id enim noſtræ literæ demonſtrãt, priſcos illos longè optimos fuiſſe, iuſtitiam & pietatem maximè coluiſſe, fuiſſe ſimplices, integerrimisq; moribus. Eandemq; cauſam (quod miror, in quo præ gaudio exilio) audimus à philoſophis, de maiorum longè quàm minorum excellentiore probitate, atque à ſacris literis, quòd erant Dijs propiores. Noſtræ literæ teſtantur, crebro uiſibiles Angelos in habitu uirorum priſcis illis apparuiſſe, allocutos eos eſſe: plenaq; uetuſtas erat prophetarum uiſionibus Angelorum cùm ſe darent in conſpectu conſpicabiles: ob id proditum poſteritati, ut ſuperius Philo aſſeruit, à maioribus illis, Deos, id eſt, Angelos humanis aſſumptis figuris, circumire urbes, contemplantes humana facta. Quod fecerunt duo illi profecti Sodomam Angeli. Stabant enim in platea, ſceleratæ ciuitatis flagitia contemplantes, mox ea ſupplicio formidabili animaduerſuri. Plotinus autem ait: ἐστὶ γὰρ δὴ ὡς ὁ παλαιὸς λόγος, καὶ ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ πᾶσα ἀρετὴ, κάθαρσις, καὶ ἡ φρόνησις αὐτὴ: Eſt enim, ut priſca fama habet, temperantia, & fortitudo, omnisq; uirtus expiatio, et ſapientia ipſa. Fit igitur his rationibus clarum, colendũ eſſe ac uenerandũ quicquid proditũ fuit à uetuſtate, quæ ſciebat cœlum, et terram, homines, Deosq; à Deo creatos, gubernari, conſiderari ab eo cuncta. Quare etiam atq; etiam conſiderandum quod Ariſtoteles primo de Cœlo & mundo libro refert, priſcos homines cœlum pro habitaculo Dijs attribuiſſe: quippe quod ſolum ſit immortale & incorruptibile, τὸν δὲ οὐρανὸν, καὶ τὸν ἄνω τόπον, οἱ μὲν ἀρχαῖοι τοῖς θεοῖς ἀπένειμαν ὡς ὄντα μόνον ἀθάνατον. Conſiderandũ inquam diligentius. Nõ enim efficitur quod ipſe uult. Vult enim quoniã cœlum eſt immortale, et incorruptibile, maiorũ conſenſu, nullum habuiſſe principiũ: quòd omnia orta occidant: ſic in contrarium cuncta, quæ non occidant, nullum ortũ habuiſſe. Dico non ſequi, quod cupit. Verè enim maiores cœlũ Deo, Diuisq; ut locum diuinum, ſacroſanctũ tribuerunt:

Verum non hoc cœlum, iſtaq́; uiſibilia lumina, eorumq́; orbes: ſed quod eodem libro dixit idem, quod eſt extra uertiginem cœli, extra flammantia mœnia mundi. Hoc tribuitur à priſcis, ut tu quoque teſtaris Ariſtoteles, habitandum Dijs immortalibus, nempe Deo & Angelis, non tribuitur orbis Solis, Lunæ. Illud quidem quod fertur habitaculum Deorum, ſi diuina claritas, ſi ſempiternus Dei fulgor eſt, utique immortale eſt, incorruptibile regnum Dei, ſine principio, ſine fine. Sin corpus aliquod (priſci dixerunt totum cœlum creatum) uidebimus omnium ueterum conſenſu, cœlum temporis exordium habuiſſe: Platoq́; ſequens dogmata maiorum & Timæus Locrenſis eſt confeſſus. Quare non ea gratia cœlum Dijs ueteres tribuerunt, quòd immortale cœlum cum Dijs eſſet: ſed perhibuerunt, cœlum creatū cum Dijs, quoſcunq; eos interpreteris, ſiue præſides orbium cœleſtiū, ſiuè quos alios à mouendi munere abſolutos. Nihil igitur quod conabatur, efficitur. Et recidit in eum, planeq́; dogmata eius deſtruit, quod eius libri eodem loco dixit: διόπερ καλῶς ἔχει συμπείθειν ἑαυτὸν, τοὺς ἀρχαίους, καὶ μάλιστα τοὺς πατρίους ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους. Quod eſt: Rectū eſſe, ſibi quēlibet perſuadere, priſcam Theologiam aut ſermones, maximè autem patrios noſtros, ueros eſſe. Conſidera quò te ueritas traxit ô Ariſtoteles. Si debent, laudabileq́; ducis, omnes ſibi perſuadere, à priſcis tradita, præcipuè maioribus Græcis, uera eſſe: maiores & Barbari, & Græci uno ore fatentur mundum à Deo creatum. Cœlum ſi ſit ulla præditum immortalitate, eam eſſe ut Plato dixit in Sophiſta, ἐπισκευασθην, fabricatam, repertam. Maiores ergo Græciæ mirabili conſenſu creationem mundi prodiderunt. Nam Empedocles unitatem aſſerit omnia creaſſe, Pythagoras retulit Vnitatem omnium rerum eſſe principium. Anaxagoras Menti tribuit cunctorum inuentionem. Archita hominem à Deo creatum, dixit, ut oſtendam. Timæus Locrenſis clarè, perſpicuè, aſſerit à Deo mundum habuiſſe principium, quem ſecutus Plato, eiſdemq́; inſiſtens ueſtigijs, tradidit, & ſcripſit ſimilia. Omnium antiquiſſimi Orpheus & Heſiodus, maiore, & apertiore teſtimonio hæc perhibuerunt: Orpheus appellans Deum κόσμοιο τυπωτὴν, Formatorem mundi: Heſiodus teſte ipſo Ariſtotele in primo poſt res naturales, ſcripſit aliquod rerum fuiſſe principium. Omnes denique mundum, ut ipſe in eiſdem libris confirmat, creauerunt. Quare ſi pulchrum, ſi bonum eſt, ſi bene habet omnes ſibi perſuadere, quæ maiores, præcipuè Græci poſteris prodidiſſent, eſſe uera, certè credendum eſt, quæ de Deo, de diuina prouidentia, de mundo creato narrauerunt, cuius cauſa eſt, quòd erant, ut Plato ait, Dijs propiores, eoq́; meliores, ut Marcus Tullius, quòd minus aberant à progenie diuina, à ſatu cœli, & terræ, Angelorum, Dæmonum, hominum. Audiebant maiorum uoces de Deo, de rerum conditione unanimiter prædicantes. Videbant frequentes Deos inter homines. Noſcuntur autem melius, quæ propius audiuntur, ſpectantur.

Quod à Barbaris Græci didicerunt, & quod ingenue diſcipulos eorum ſe Græci fatentur, quod conſtat Barbarorum Theologiam priorem, ac meliorem eſſe, et quod à Græcis nihil debuit, uel potuit innouare ſuper Theologia. Cap. II.

Illudquoque deducendum, aperiendumq́; eſt, attenteq́; conſiderandum, ſi Græci ſcientias, Theologiamq́; à Barbaris, ut & ipſi fatentur, didicerunt, eandem fore eorũ neceſſariò Sapientiam Theologiamq́;. Et ſi ſunt Barbari Græcis antiquiores, & ab his natio Græca, ſermonem, literas, ipſas genus, & eſſe, quod oſtendam, deduxit, quibus Græci ſint omnino iuniores, neceſſariò ueriorem eſſe Theologiam Barbarorum, quàm Græcorum: aut Theologiam Græcorum, ſi rectè cuncta perpendantur, Barbarorum illam eſſe, quam uetuſtiſsimi Græcæ gentis parentes, qui Barbari fuerunt: ſcilicet Iauan, à quo Ionia dicta, & Citim, à quo, nomine deprauato, uocata Cypros, & Rodanim, à quo Rodos, in Græciam detuliſſent. Hos inquam ueriſimile ſit diluuio, diuiniſq́; hominibus propiores, Theologiam in eas regiones, in quas à patribus diſtribuerentur, importaſſe. ortum mundi, ſcientiam unius omnipotentis Dei, cæteraſq́; res diuinas, quas partim conſcripſere Barbari, partim ut notiſsimas non conſcripſere, quòd in ore omnium uerſabantur. In ſequenti autem tempore, ipſi Græci ad Barbaros uti maiores ſuos, longeq́; antiquiores ſe recipientes, in Græciam, eorum Theologiam ſacraq́; deportabant. Quo fit neceſſariò, ut debeat, ſicut eſt, eadem eſſe Theologia Græcorum, atq; Barbarorũ. Vt ſi quid poſtea nonnulli philoſophi mentis errore, inſcitiaq́; peccauerint, ſecuſq́; ſtatuerint, tum repudietur, tum ea pro uerioribus habeantur, quæ maiores ſiue Barbari, ſiue Græci tradidiſſent (quod Ariſtoteles etiam concedit) non quæ cæco iudicio, temerariaq́; mentis hallucinatione quidam recenter inuexiſſent. Teſtantur autem non modò ſacræ literæ Græcos à Barbaris natos, ut ſuperius oſtenſum, ſed ipſimet Græci, ſe iuniores Barbaris eſſe, & doctrinam, ſermonemq́; ab illis acceptum: Omniumq́; eſt teſtimonium, Pythagoram in Aegyptum, Solonem, Eudoxum, Platonem acceſsiſſe, ut audirent eorum ſacerdotes. Oſtendi ſuo tempore eorũ ambulacra illic à ſacerdotibus ſcribit Strabo: Symbola illa ſua Pythagoras ab eis detuliſſe, & ſe Aegyptiorum more circuncidiſſe fertur. Fuiſſe eum in Iudæa, & in monte Carmelo habitaſſe, perhibet Iamblichus, in Aegypto quoque annos duos & uiginti cum peregrinatum, de quo Xantiphonem ſcripſiſſe prodidit Porphyrius, amplexum mores, inſtitutaq́; Aegyptiorum ſacerdotũ, rogaſſeq́; Polycratem tyrannum, ut ad Amaſim regem Aegypti, amicum & hoſpitem ſcriberet, ut fieret diſciplinæ eorum particeps. Venit, inquit, & ad Aegyptios Pythagoras, & Arabas, & Chaldæos, à quibus rationem inſomniorum edidicit, uaticinioq́; quod fit thure, primus uſus eſt, & in Aegypto cum ſacerdotibus eſt uerſatus, ſapientiamq́; Aegyptiorum, et ſermonem didicit. Sic Porphyrius. Tullius item noſter, Cur, inquit, ipſe Pythagoras & Aegyptum luſtrauit, et Perſarum Magos adijt, cur tantas regiones Barbarorum pedibus obiuit, tot maria tranſmiſit? Proclus autem ſuper Timæum, ſcribit Pythagoricum eſſe, ſequi Orphicas genealogias.

Superius enim ab Orphica traditione, per Pythagorã, ad Græcos ſcientiam de dijs perueniſſe, ut ipſe Pythagoras referat in ſermone ſacro. Dixit etiam ab Aegyptijs Orpheum didiciſſe: Omnis item, ait, Græcorum theologia, eſt Orphicæ initiationis alumna. Nam quũ primus Orpheus ab Aglaophemo res diuinas fuiſſet edoctus, deinceps ex Pythagoricis, & Orphicis literis excepit Plato, Orpheum nemo eſt, qui neſciat in Aegyptum ueniſſe, indeq; ſacra, Theologiamq; aſportaſſe. Qui de ſeipſo in Argonautica.

Ἠδ᾽ ὅσον αἰγυπτίων ἱερὸν λόγον, ἔξελόχευσα
Μέμφιν δ᾽ ἠγαθέην πελάσας, ἱερὰς τε πόληας
Ἄπιδος ἃς περὶ νεῖλος ἀγάῤῥοος ἐστεφάνωται.
Aegyptiq; ſacra omni ſum regione uagatus.
Illuſtrem Memphim, ſacrasq; acceſſimus urbes
Apidis, has ingens Nili præterfluit amnis.

Homerum tota poëſis eius teſtatur Aegyptias diſciplinas, Theologiamq; coluiſſe, literas legendi, ſcribendiq; ſcientiam teſtatur Plato in Philebo & Phædro, ab homine Aegyptio repertã, quem illi nocent Theuth. Soloni dixit ſacerdos Aegyptius Vos Græci pueri ſemper, non eſt apud uos ſenex quiſquã, res antiquas ignoratis, neſcientes diluuium, et conflagrationes, quæ melius Aegyptij norant à primogenitoribus ſuis audita, & locis his, quibus hæc acciderunt, propinquiores. Nam diluuium in Chaldæa, Meſſopotamiaq;, in qua regione tantũ homines tum degebant, inundauit. Incendiũ autem, cuius meminit etiam Strabo, Paleſtinæ urbes, quæ adiacent Aegypto, populatum eſt. Refertq; Proclus, Solonem apud Aegyptios in Sai audiſſe ſacerdotem nomine Patanit, in Heliopoli eum qui dicebatur Oclapi, in Sebemyto Ethymon, ut hiſtoriæ Aegyptiorum atteſtentur. Quæ prior Plutarchus. Teſtatur Plato Græcos à Barbaris didiciſſe in Epinomide ſed ab eis accepta meliora feciſſe: λάβωμεν δὲ ὅπερ ἕλληνες βαρβάρων παραλάβωμεν, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται. Veniſſeq; famam, & cultum Deorum, ad Græcos eodem libro. In Cratylo ſuſpicatur multa nomina, maioremq; ſermonis partem à Barbaris ad Græcos allatã, præcipuè ad eos qui ſub Barbaris degerent, παρὰ τῶν βαρβάρων εἰλήφασι. Ibidem ſapientiſſimè putat, prima nomina rebus à Dijs indita: ut Moſes à Deo, cœlo, ac terræ, multisq; alijs primis rebus. Platoq; neſcio quibus à Barbaris nomina rerum manaſſe, quodam inſtinctu diuino ſentiens, linguam Hebraicam omnium linguarum, præcipuè Orientaliũ, matrem (Nã et cæteras linguas aſperſas omnes inuenies uocibus Hebraicis) innuit: παρὰ βαρβάρων τινῶν αὐτὰ παρειλήφαμεν. Ibi fatetur clariſſimè Plato, Barbaros Græcis uetuſtiores: εἰσὶ δὲ ἡμῶν ἀρχαιότεροι βάρβαροι. Vide igitur, & ſapienter agnoſce quid ex his ſequatur, nempe ueritatem duntaxat apud Barbaros eſſe, ut Deo propiores, ut idem in Philebo: & noſter Marcus, Eſſe uerior à uetuſtioribus tradita. Omnibus autem Barbaris antiquiores ſunt Hebræi, id eſt, Hebraica lingua,

ea lingua, qua uſus eſt Adam, natiq; ab eo omnes, uſque ad diluuium. Diſſipatis autem omnibus, uetuſtiſſimus ſermo corruptus eſt in Chaldaicum, Arameum, Arabicum, aliosq; ſermones Orientis. Quoniam igitur teſte Platone, ſunt antiquiores Græcis Barbari, efficitur ut ſit uerius traditum à Barbaris, quod poſtea Græci dixerunt, diſcipuli ſemper Barbarorum. E Barbaris autem omnium conſenſu uetuſtiſſimus eſt Moſes, ante quem neminem alium inuenies ſcriptorem, neque ad Græcos, neque Chaldæos, neque Phœnices, cæterosq; Barbaros: poſt quem floruit Mercurius Triſmegyſtus in Aegypto. Credenda igitur ſunt, Græcisq; præferenda tradita ab illis, utpote qui magis ea tenerent, Deo, diuinisq; hominibus propiores & meliores, ut Plato in Philebo. Adeoq; Moſes omnium eſt antiquiſſimus, ut Iuſtinus, quoties apud Platonem, philoſophosq; inuenies παλαιὸς λόγος, antiquam famam, eos de Moſe ſuſpicetur ſenſiſſe. Quoniam igitur ab omnibus Barbaris, conſtantiſſimè traditur creatio mundi (fuerunt enim mundo creato propriores, potueruntq; uidiſſe & audiſſe, eos qui primos homines uidiſſent, eosq; de ſatu mundi, rerumq; cunctarum ortu diſſerentes audiſſent) hæc erunt ueriora, quàm quæ poſtea rerum magnarum homines imperiti ſuſpicati ſunt. Tota enim Oriente fama uagabatur, mundum ab omnipotenti Deo creatum, cui ſapientiores uetuſtiores que Græciæ, utpote minores, diſcipuli que ſubſcripſere. De quibus poſtea. Nunc tantum uenerandæ uetuſtatis offeratur imago, & quæ ab ea tradantur, ad ueritatem reuocentur, & eorum teſtimonio mendacia iuniorum arguantur. Quippe & ipſe Ariſtoteles putat teſtimonium uetuſtatis fidiſſimum. ὥς τε δεῖ προσέχειν τῶν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων τοῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων. διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας τὸ ὄμμα ὁρῶσιν ἀρχάς. Quæ ſunt, Quocirca attendenda, quæ periti, & uetuſtiores aut prudenter ſine demonſtratione proferũt, opinanturq;, non minus, quàm ſi demonſtrationibus uterentur. Vident enim principia, quoniam acumen habent ex experientia. Si igitur putat Ariſtoteles uetuſtiorũ teſtimonia, eodẽ loco habenda, atq; ea quæ demonſtrationibus comprobantur: certè quæ uetuſtiſſimi hominum Hebræi, Chaldæi, à longæuis, uiuaciſſimisq; progenitoribus audierunt, credenda, amplectendaq;, etiam ſine demonſtrationibus. Eademq; dixerat prior Plato, In ſenectam differendum iudiciũ de Dijs. Illud item magnopere conſiderandum, quod Plutarchus de priſcis perhibet, ſolitos eos in aſſignatione cauſarum, nullam aliam nominare cauſam, niſi principalem, ac meliorem, dicentes quale ſemper eſt in ſacris literis, Ζεὺς ἀρχή, Ζεὺς μέσσα, Διὸς δὲ ἐκ πάντα πέλονται, Principium, medium, ipſe eſt Iupiter, à Ioue cuncta. οἱ μὲν σφόδρα παλαιοὶ θεολόγοι τε καὶ ποιηταὶ τῇ κρείττονι μόνῃ τὸν νοῦν προσέχειν εἵλοντο, τοῦτο δὴ κοινὸν ἐπιφθεγγόμενοι πᾶσι πράγμασι. Hos Plutarchus ait uehementer antiquos: Antiquiſſimi, inquit, omnia meliori cauſæ præteritis alijs neceſſarijs, et naturalibus aſſignabãt, cũ iuniores ab optima

& diuina cauſa declinantes, omnia in affectionibus corporis ſtatuerint. Vides priſcorum pietatem, religionem, ſapientiã: Hoc in ſacris literis eſt perpetuum, ut omnia alia cauſa præterita, unam diuinã illam perenniter memorent. Hinc apud Moſen quæ facta à ſecundis cauſis cæteri dicerent, in primam cuncta referuntur, Hinc Deus è terra producit arbores & herbas, ex aquis piſces, plantas paradiſum, uolare per æthera uolucres iubet. Idem cæteri Prophetæ. Idẽ igitur, teſte Plutarcho, uetuſtiſſimorum Theologorum poëtarumq; Græcorũ mos, eadem religio. Quare non potuit ſine impudentia, quicunque fuit, ſi quis fuit, à tanta maiorum religione deficere.

De tribus gradibus diuinis, ſiue Numine trino, uel tribus Regibus, ternaq; poteſtate: & de Spiritus ſancti apud antiquos commemoratione, ex Mercurio, Plotino, Pythagora: & quod procedat à Mente. Cap. III.

PRimum arcanumq; myſterium, in excelſa Diuinitate eſt, illic eſſe Genitorem, ac Genitum, principem quendam & fontem totius Diuinitatis, ſublimiſſimamq; cauſam, tum genitam ab ea Mentem, potentiſſimam rerum cæterarum creatricem. Noua res ignaris fortaſſe et abſurda, in Deo perinde atq; mortalibus animantibus, & omni re terreſtri, patrem & prolem eſſe. Verum diuinis ingenijs, et aliqua cœleſti luce irradiatis, nihil probatius, nihil rationabilius, omnium ſeculorũ et ſapientum pari uoce, atq; conſenſu proditum. Hebræos autem, & qui ad hæc cogitanda nequeunt animum inſtituere, debemus ita contemnere, ut quorũ feras mentes, neq; rationes neq; flãma multorũ inter ſe collatorum teſtiũ, ſplendorq; cõmoueat. Hoc igitur primũ maximumq; myſteriũ eſt, in quo tota ferè Theologia continetur. Nã cum uerbum, & prolem Dei cognoſcimus, ſimul & creationem rerum cognoſcimus. Conſtituta creatione conſtituitur idem gubernator, qui creauit: Tunc et adoratio eius, qui creauit, & gubernat, in quo ſuper omnia principatus eius demonſtratur. Adoratio autem eſt primi. À quo ſi regimur: certè non in hac uita ſolũ, ſed etiam futura. Hæc omnia non ſolum neceſſaria, ac naturali conſecutione ueniunt ex illo primo, ſed ab his ipſis etiã traduntur poſteriora hæc, qui priora illa, obſcurora tradiderũt. Deuenio igitur ad alia de tribus numinibus cõſideranda, uocoq; Platonem teſtem. Platonẽ inquam hæredẽ maiore ex parte priſcæ ſapientiæ, ad quem tanquam legitimum filium, aut cuius ex alijs multis ſuperſint monumenta, doctrina priorum eſt deuoluta. Is erit inſtar multorũ de triplici imperio teſtis, quod nunc cœlitus reuelatum, totus mundus adorat. Nam quod eſt à Platone dictum, credendum eſt ab alijs ante eum, à quibus ipſe didiciſſet fuiſſe perſcriptum, ab his uidelicet, ut ipſe reor, quos ſuperius audiuimus. At quod apud eos non poſſumus, in Platone ueluti eorum legato legemus, & oſculabimur. De Spiritu diuino primum, poſtea tota Diuinitate. Platonis autẽ interpres erit Porphyrius, alijq; Platonici, quorum approbatione res confirmetur. Plato igitur in Epiſtola ad Dionyſiũ, qui eum de natura Dei percunctatus fuerat, reſpõdet, hæc quæ prorſus diuina ſint, eſſe per ænigmata declaranda, ut ſi quo caſu epiſtola ad aliquem peruenerit, legẽs non intelligat:

telligat. περὶ τῆς τοῦ πρώτου φύσεως, φραστέον δή σοι δι᾽ αἰνιγμάτων, ἵνα ἄν τι ἡ δέλτος ἢ πόντου ἢ γῆς ἐν πτυχαῖς πάθῃ, ὁ ἀναγνοὺς μὴ γνῷ. ὧδε γὰρ ἔχει. περὶ τὸν πάντων βασιλέα πάντ᾽ ἐστὶν, καὶ ἐκείνου ἕνεκα πάντα, καὶ ἐκεῖνο αἴτιον ἁπάντων τῶν καλῶν. δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα, καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα: De natura primi, inquit, loquendum eſt tecum per ænigmata, ut ſi quid epiſtola ponto, uel terra perpeſſa fuerit, qui legerit, non intelligat. Sic habet res, circum omnium regem omnia ſunt, & illius gratia exiſtunt omnia, illeq́; eſt cauſa omnium bonorum. Secundum autem circa ſecunda, et tertium circa tertia, &c. Igitur uerba Platonis, quem habeant ſenſum. Porphyrius explicans refert, quod producitur etiam à diuo Cyrillo aduerſus Iulianum Imperatorem: ἄχρι τριῶν ὑποστάσεων τὴν θείου προελθεῖν οὐσίαν. εἶναι δὲ τὸν μὲν ἀνωτάτω θεὸν, τὸ ἀγαθὸν, μετ᾽ αὐτὸν δὲ καὶ δεύτερον, τὸν δημιουργὸν, τρίτην δὲ καὶ τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν. ἄχρι γὰρ ψυχῆς, τὴν θεότητα προελθεῖν: Vſq; ad tres ſubſiſtentias, ſiue hypoſtaſes, ſeu perſonas progredi: id eſt, habere diuinam ſubſtantiã tres deſcenſus, uel in triplicem numerũ ſe propagare. Eſſe enim ſupremum, altiſſimumq́; Deum, ipſum per ſe bonum, poſt eum & ſecundum opificem, deinceps animam mundi, uſq; enim ad animam procedere Deitatem. Diximus autem in ueteri Theologia, patrẽ appellatum ſummum Bonum, Filium mentem, & Opificem, Spiritum uidemus dici Animam mundi. Nam Anima & Spiritus idem ſonant. Spiritus eſt Latinè quod Græcè anima, id eſt, ἄνεμος, uentus. Idem ſpiritus & uentus: uentus autem Græcè anemos. Et apud Latinos anima ſpirationem, uentumq́; deſignat: Animas, & olentia Medi Ora fouent illo. Et, Quantum ignes, animæq́; ualent. Quibus locis idem eſt anima atq; ſpiritus. Quem igitur ſcripturæ diuinæ Spiritum dicunt, ueteres Theologi dixere modò Animam mundi, modò etiam Spiritum. Nam & poëta loquens de anima mundi, quam apud Platonem uetuſtioresq́; Theologos audierat, ait,

> Spiritus intus alit, totamq́; infuſa per artus
> Mens, agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Appellabant igitur Spiritum diuinum Animam mundi, ab ea cuncta naſci, ac uiuificari dicentes, ſimiliter atq; Chriſtiana poſtea ſapientia. Quod ut intelligas, idem poëta, qui uetuſtam Theologiam ſequebatur, ſententiasq́; ex Platone et ſuperioribus decerptas carminibus ſuis inſerebat, teſtis eſt. Conferamus poëtam profanum, atq; alterum poëtam ſacrum, & alloquijs diuinis aſſuetum. Dauid, Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, et renouabis faciem terræ. Vergilius autem pro cæteris de eodem ſpiritu,

> Vnde hominum, pecudumq́; genus, uitæq́; uolantum,
> Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Dauid uerò per Spiritũ miſſum à Deo, cuncta uiuificari, cuncta naſci ac fieri. Eun

dem Spiritum idem poëta, Deum alibi dixit, ſubſcribens Platoni aliiſq; Theologis,

> —Deum nanq; ire per omnes
> Terraſq;, tractuſq; maris, cœlumq; profundum.
> Hinc pecudes, armenta, uiros, genus omne ferarum,
> Quemq; ſibi tenues naſcentem arceſſere uitas.

Si conferas igitur omnia, eundem hoc loco dixit Deum, quem ſuperius ſpiritum, quemq; Dauid ſpiritum Dei, Plato cum multis, Animã mundi. Ideo uero Animam mundi, quòd ut & Dauid cecinit, & alter poëta, omnia ab eo naſcantur, ac uiuificentur. Id beneficium ſpiritus eſſe diuini, tota uetuſtas confeſſa eſt, & ſacræ literæ conſentiunt. Ac Mercurius teſtimonium pro priſcis illis feret, quem uidebis adamuſſim uim iſtam diuinam, altricem, ac uiuificatricem cognouiſſe & deſcripſiſſe, idq; in media illa antiquitate, ac ſeculorum propemodum exordio. In ſermone ad Aſclepium hæc ait: ſpiritu agitatur, & uiuificatur omnis in mundo ſpecies. Deinde, Spiritus implet omnia. Ibidẽ, Mundus nutrit corpora, Spiritus animas. Ibidem Spiritu miniſtrantur omnia & uegetantur in mundo, & quaſi organum, uel machina, ſummi Dei uoluntati ſubiectus eſt. In ſermone autem tertio abſolutiſſimè de ſpiritu hæc dixit: οὐ μὴ πρόνοιά τις ἦν τοῦ πάντων κυρίου, ὥστε με τὸν λόγον τοῦτον ἀποκαλύψαι, οὐδὲ ὑμᾶς νῦν ἔρως τοιοῦτος κατεῖχεν ἵνα περὶ τούτου ζητήσετε, νῦν δὲ τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου ἀκούετε. τούτου τοῦ πνεύματος, οὗ πολλάκις προεῖπον, πάντα χρήζει. τὰ πάντα γὰρ βαστάζων, κατ' ἀξίαν ζωοποιεῖ καὶ τρέφει, καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας πηγῆς ἐξήρτηται ἐπίκουρον πνεύμασι καὶ ζώοις ἅπασιν ἀεὶ ὑπάρχον. Niſi inquit, prouidentia quædam eſſet Dominatoris omnium, ut hanc ego Theologiam reuelarem, neq; uos nunc talis amor tenuiſſet, ut de eo quæreretis, nunc reliqua audite. Huius ſpiritus, de quo ſæpenumero dixit, omnia indigent: omnia portat ſecundum dignitatem, omnia uiuificat, & nutrit: & à ſancto fonte dependet, omnibus ſpiritibus, & uiuentibus ſemper eſt auxiliator. Hæc Mercurius: Quibus tota ſpiritus diuini natura, uis & proprietas exprimitur. Primum dicit eum à fonte ſancto produci, Patre ſcilicet, ac Mente. Plotinus autem dicebat ſuperius, à Mente produci Animam, quod eſt, à Filio ſpiritum. Nam Anima mundi eſt ſpiritus diuinus. Fontem ſanctum Patrem cum Filio uocat Mercurius. Fontem propter exuberantem ex eo ſpiritum: Sanctum autem, quia ſpiritus ſanctus à ſancto manet neceſſe eſt. Deinde audiſti hunc ſpiritum eſſe uita fœcundiſſimum, ab eo cuncta bona proficiſci: Nec ſolùm proficiſci bona, ac uiuificari, ſed etiam portari, ac regi. Homines autem & uiuificari, & inflammari ad bona, optimã quamq; aſpirationẽ ab eo exiſtere. Hæc de ſpiritu ſancto Mercurius, undequaq; ueræ Theologiæ conſona. Apertè autem imitatus eſt, propoſuitq; ea Plotinus in libro de Tribus imperatricibus ſubſiſtentiis, loquens de tertia ſubſiſtentia, quæ eſt eis Animatio mundi, nobis ſpiritus Dei, hæc ad uerbum: Illud primum, inquit, quiſq; cogitet, ὡς αὐτὴ μὲν ζῶα ἐποίησε πάντα, ἐμπνεύσασα

[illegible] αὐτοῖς ζωήν, ἅτε γῆ τρέφει, ἅτε θάλασσα, ἅτε τὰ ἐν ἀέρι, ἅτε τὰ ἐν οὐρανῷ ἄστρα θεῖα, αὕτη δὲ ἥλιον, αὕτη δὲ τὸν μέγαν τοῦτον οὐρανόν, καὶ αὐτὴ ἐκόσμησεν, αὐτὴ δὲ ἐν τάξει περιάγει. φύσις οὖσα ἑτέρα ὧν κοσμεῖ, καὶ ὧν κινεῖ, καὶ ζῆν ποιεῖ. Quæ ſunt, Quòd hæc quidem cuncta animalia creauit, inſpirata eis uita, quæq; alit tellus, quæ mare, quæ uolant in aëre, quæ ſunt in cœlo aſtra diuina. Hæc item Solem, hæc magnum hoc cœlum exornauit. Hæc ordine ducit, exiſtens altera uis, & natura ab his quæ temperat, et mouet, & quæ uiuere facit. Sic Plotinus. Eodē libro docet ut hæc Anima magna, cœlū animarit: Ingreſſa, inquit, hæc Anima cœleſte corpus, ἔδωκε τὴν ζωήν, dedit uitam, dedit immortalitatē, excitauit ipſum proſtratū, iacensq́;. Quod circum rotatū motum ſempiternum, ab Anima ſapienter agente, animal beatum effectū eſt. Habuitq; decus cœlum, Anima inducta, ante Animā cadauer mortuum. Terra, & aqua, imò uerò tenebræ ipſius materiæ, & non exiſtens, & quod execrantur Dij, ut inquit ille. Hæc Plotinus ad uerbum, in quibus tum perſpicua tertiæ ſubſiſtentiæ eſt confeßio, tum quam uim habeat, qua ſit natura, declaratur. Illud fortaſſe incorruptius & melius Triſmegiſtus, quàm Plato, & Plotinus, quòd nuſquam inſeruit hanc diuinam Animam orbi cœleſti Triſmegiſtus: Illud quoque melius à maioribus traditum, quòd ut rectè Platoni producit hanc Animam Mens opifex mundi, ſic non rectè producit cum mole cœleſti. Præceptor enim Triſmegiſtus, naſcentem quidem ab opifice mundi, non quo tempore cœlum, corpus eius produxerit, ſed cum duobus alijs, ſempiternum tamen à Mente naſcentem, & à fonte ſancto Genitore: quod illi clarè non intelligentes, audientesq; eam eſſe uiuificationem uniuerſi, cum uniuerſo ab eodem opifice conditam putauerunt: præcipueq; cœli totius Animam Plato eam exiſtimauit. Quæ dupliciter redarguuntur: priſcorum autoritate, nil tale aſſerentium, ut appareat à Platone affictum commentum: & ipſorummet uerbis, quibus hanc Animam definientes, tribuunt ei partes omnes, ac munera diuinitatis. Autor quoque Calcidius ſuper Timæum, Platonem, poëtasq; ſpiritum ſanctum nominaſſe Animam mundi, & eum eſſe quem noſtri uocant Spiritum ſanctum. his uerbis: Plato, inquit, dicit eſſe Animam mundi, & Animam mundi uocat illum ſpiritum quo uegetatur, & regitur mundus. De quo poëta dicit: Principiò cœlum, ac terras. Vſq;, Spiritus intus alit. De eo etiam Apoſtolus ait, In quo uiuimus, mouemur, & ſumus. Hæc ille. Vult igitur ſpiritum ſanctum priſcos agnouiſſe, uim, proprietatemq; eius deſcripſiſſe, ut uegetet, ut regat, ut animet mundum, & uult congruere noſtrorum, atque philoſophiæ profanæ ſuper ſpiritus diuini naturа, ſententiam. Pythagoras autem, quem plures ſecuti ſunt, quum audiſſet hunc Spiritum, ut alia pleraq; diuina ab Aegyptijs, cenſuit eſſe Animam, per omnem rerum naturam intentam, & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur. Hoc Marcus de natura Deorum. Interpretatus eſt autem ψυχήν, id eſt, Animū, quem cæteri dicerēt animā. Itaq; & Animus mundi, et Anima et animatio poteſt et ſolet appellari.

appellari. Spiritum autem ipſum diuinum idem Marcus & cognouit, et uim, proprietatemq́; eius, quā in rebus habeat, audiuit, eamq́; ſuo nomine appellauit. Nam cùm de ordine, ac conſtantia mundi loqueretur, hanc ſapientiſsimam uocem tulit: Hæc ita fieri omnibus concinentibus inter ſe mundi partibus, profectò nō poſſent, niſi ea uno diuino & continuato ſpiritu continerentur. En Tullius dicit ſpiritum diuinū diffuſum per omnia, ſine quo tantus ordo uitæ, quæ eſt in omni mundo, exiſtere non potuerit. Quid amplius de ſpiritu prædicari, quid planius, & apertius poterat? Didicerat id reor ab antiquis. Qui nobis pro omnibus Romanis eſt teſtis, ſicut pro Græcis omnibus Plato. Intellexit ergo quendam ſpiritum diuinum, diffuſum, continuatumq́; per omnia, uiuificatorē, uitarum datorem, & conſeruatorem. Tanta eſt uis ueri. De hac ipſa Plotinus item ſic locutus eſt. Qui locus etiā à Diuo Cyrillo profertur. γένοιτο δὲ ἂν φανερωτέρα, καὶ ἐναργεστέρα αὐτῆς ἡ δύναμις, καὶ ἡ φύσις αὐτῆς ἐνθυμηθείη ὅπως περιέχει ταῖς αὐτῆς βουλήσεσι τὸν οὐρανόν. παντὶ μὲν γὰρ τῷ μεγέθει τούτῳ, ὅσος ἐστὶ, δέδωκεν ἑαυτὴν καὶ πᾶν διάστημα, καὶ μέγα καὶ μικρὸν, ἐψύχωται ἄλλῃ μὲν καὶ ἄλλου κινουμένου τοῦ σώματος, καὶ τοῦ μὲν ὧδί, τοῦ δὲ ὧδί ὄντος καὶ τῶν μὲν ἐξ ἐναντίας, τῶν δὲ ἄλλην ἀπάρτησιν ἀπ' ἀλλήλων ἐχόντων, ἀλλ' οὐχὶ ψυχὴ οὕτως οὐδὲ μέρει ἑαυτῆς ἑκάστῳ κατακερματισθεῖσα μορίῳ ψυχῆς, ζῆν ποιεῖ. ἀλλὰ πάντα ζῇ τῇ ὅλῃ, καὶ πάρεστι πανταχοῦ τῷ γεννήσαντι, πατρὶ ὁμοιουμένη, καὶ κατὰ τὸ ἓν, καὶ κατὰ τὸ πάντη. Fiat, inquit clarior, & euidentior hæc uis, ac natura, ſi quis cogitet quomodo ſuis cœlum contineat uoluntatibus. In omnem enim, quanta quanta ſit, cœli magnitudinem ſe dedit. Et omne ſpacium uel ingens, uel exiguum, animauit, alijs alia corporibus motione concitatis, quorum uarius eſſet ſitus: quæ uel contra ſe incitentur, uel ab inuicem aliam habeant dependentiam. Sed ipſa anima ſecus, nec ſe ipſam ubique diſtribuens, uiuere facit, ſed uiuunt omnia ipſa uniuerſali. Atq; adeſt ubiq;, ſimilis tum unitate, tum uniuerſali illa aſsiſtentia Genitori, ac parenti ſuo. Hæc Plotinus. Quæ conſtat eadem eſſe, atq; ea, quæ noſter Sapiens, Spiritus, inquit, Domini repleuit orbem terrarum. Sic: —Totamq́; infuſa per artus:

Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Quæ ſi paulùm modò expolieris, noſtra erunt liquidò. Item Plotinus eandē Spiritus diuini uim uerbis his deſcripſit. λάμβανε τοῦ θείου τούτου θειότερον τὸ ψυχῆς πρὸς τὸ ἄνω γειτόνημα, μεθ' ὃ, καὶ ἀφ' οὗ ἡ ψυχή, καίπερ οὖν οὖσα χρῆμα, οἷον ἔδειξεν ὁ λόγος, εἰκών τις νοῦ, οἷον λόγον ἐν προφορᾷ λόγου τοῦ ἐν ψυχῇ οὕτω καὶ αὐτὴ λόγος νοῦ, καὶ ἡ πᾶσα ἐνέργεια ἣν προΐεται ζωὴν, εἰς ἄλλου ὑπόστασιν. οἷον πυρὸς τὸ μὲν καὶ συνοῦσα θερμότης, ἡ δὲ ἣν παρέχει: Accipe diuina hac re, diuiniorem Animæ ad ſuperius uicinitatem, poſtquam & aqua, Anima, & ſi una res ſit, ut ratio demonſtrauit, imago

quædam

quædam Mentis, ceu uerbum in prolatione uerbi, quod eſt in Anima: Sic & ipſa eſt uerbum Mentis, & omnis operatio, quam effundit uitam in alterius ſubſiſtentiam: ut ignis, alius quidē caliditas aſſiſtens, alia quam præbet. Ecce Plotinus oſtendit Animam hanc uniuerſalem à Mente produci, eamq́; unam atque eandem eſſe cum ipſa Mente: cuius ſit quædam quaſi imago, ut uerbum prolatum, nuntius, & imago mentis. Sic enim & Mens ipſa magna, effudit per afflatum exterius eam. Pulcherrimumq́; eſt exemplum de calore, & eo, qui ineſt igni, & eo, qui funditur exterius. Haud aliter à Mente diuina, et à fonte ſancto, procederet Animam, unam eandemq́; rem, & ſubſtantiam, ſola alteritate differentem. Suntq́; hic de productione Animæ, duo clara, aptaq́; exempla: quòd producitur ſicut uerbum ab animo: et ſicut calor exterius ſe diffundens, à calore, qui eſt in igne, cui inſeparabiliter exterior eſt coniunctus, quanquam eſt alter. Nam non exiſteret calor circumeffuſus, ſi diſcederet calor in igne, ſiue ignis ipſe. Sunt igitur, quanquam duo manifeſtò intelliguntur, tamen inſeparabiles ab inuicē, alterq́; manat, effunditurq́; ab altero. Fons enim caloris exterioris, eſt calor in igne. Simile exemplum eſt de Sole & radijs, quibus nobis notis, ignota illa redduntur clariora. Cùm igitur hæc uis cognita, ac ſpectata philoſophis fuerit (nam hæc item eſt, quam calcodeam ineptè quidam dixere, intelligentiam ſcilicet uniuerſi) appareret Spiritum ſanctum æquè atq; Genitorem, ac Mentem ſub aliqua ſcientia fuiſſe. Hanc animam non rectè antiquorum ſenſa accipientes, dixerunt, è qua animi noſtri tanquam ſcintillæ lucerent, poſt uitam in eandem redeuntes. Quod Poëta quoq; maiorum inuenta referens expreſſit:

Scilicet huc reddi, deinde, ac reſoluta referri
Omnia, nec morti eſſe locum, ſed uiua uolare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.

Quare non fuit poſterorum inuentum de unica Anima, & redeuntibus ad eam animis noſtris. Nec uero de Spiritu illo uniuerſi, & Anima mundi ea ſenſerat antiqua Theologia, reſolui in eam noſtros animos. Additæ ſunt hæ fabulæ à poſterioribus poëtis. Dico igitur omnibus ſeculis tres hypoſtaſes, aut tria numina, ſeu tria principia ſub aliqua ſcintilla micuiſſe. Nam apud Platonicos tria principia commemorantur ab antiqua Theologia deſcendentia, Bonum, Mens, Anima. Ea dicuntur in nouiſſima Theologia, Pater, Verbū, Spiritus. Sed uiciſſim tum ueteris Theologiæ nomina perſonant in nouiſſima, tum nomina iſtius in illa.

Examinatur oraculum Platonis de tribus numinibus, aut hypoſtaſibus, circa quas ſint omnia: ſed principaliter circa Primum, qui ſit omnium finis. Cap. IIII.

IGitur Plato circa omnium regem omnia dicit exiſtere, Secundum circa ſecunda, et Tertium circa tertiū: illiusq́; regis cauſa omnia extitiſſe, ipſum omniū bonorū cauſam fuiſſe. Hæc quidem obſcurius, id promittente autore, & ſe per ænigmata loqui uelle pollicente. Quo conſtat eū maximis de rebus ſermonē inſtituiſſe. Idq; ipſe ſtatim cōfeſſus eſt, cùm ait de natura primi. Hæc igitur de natura eius,

quod

quod dicitur primum, à Platone diſſeruntur, & à Porphyrio Platonis interprete, ad treis hypoſtaſes applicantur, in quas ſe natura diuina diffundat quæ dicitur iure τὸ πρῶτον. Ac patrem & bonum prius nominauit, appellans omnium regem. Triaq; dixit de eo, oſtendens eum triplicis cauſæ ad omnia habere rationem. Primum eſſe autorem omnium bonorum, quæ cauſa efficiens eſt. Tum circa ipſum ea conſiſtere, quæ cauſa rectrix eſt & moderatrix. Tũ gratia eius omnia extiſſe. Paulus igitur loquens de patre, de quo Plato iſto loco, ſic inquit: Ex quo omnia, in quo omnia, per quem omnia. Quo tres cauſæ comprenduntur: Deus creator & imperator, rector quoq; rerum creatarum, demum finis omnium. Atque obſerua idem eſſe apud Platonem, Circa omniũ regem ſunt omnia, atq; Paulum, In quo omnia: Significatur enim apud utrunq; imperium & ſuſtentatio rerum à Deo: ſed ſuſtentatrix non quidem qualis hominum imperantium & exterius regentium, ſed maior interiorq; moderatio, quam facile ipſe eſſentialem dixerim: Suſtineri ſcilicet à Deo, non per exteriorem modò prouidentiam, ſed quadam diuiniore ac ſecretiore ratione, qua cuncta exiſtunt, exiſtente Deo, collapſura & in nihilum abitura, non exiſtente. Nihil enim eſſet, ſi ipſe nõ eſſet, neq; decor, neq; deformitas, neq; Chaos, neq; ordo. Illa lux omnium rerum ac ſeculorum, illa uis, ſtabile, firmumq; uinculum Vniuerſi, ſicut docuit ſuperius Philo: pater omnium, robur, gratia, lætitia, fœcunditas. Hoc apud Platonem præpoſitio Circa ſignificat, apud Paulum clarius In. Idemq; Platoni, Circa omnium regem omnia, atq; Paulo, In quo omnia. Dixi clarius apud Paulum, quòd apud Platonem, Circa, deſignat exterius quiddam, paulò interiorem, naturalemq; complexum, quo cum Deo, tanquam origine & capite, coniuncta ſunt uniuerſa. Id ipſum illuſtri teſtimonio aſſeruit Ariſtoteles in libro de Mundo. Sic ad uerbũ: Vetus ait & patria fama eſt, Omnia ex Deo, & per Deum nobis extitiſſe. Nulla quidẽ natura ipſa ſibi ſufficit, illius ſalute deſtituta. Ideo quidam ex antiquis eò progreſſi ſunt, ut dicerent, omnia eſſe plena Dei, qui ob oculos, ob aures, omnem deniq; ſenſum, ſeſe nobis offerat. Quæ quidem de poteſtate diuina iure merito prædicentur, de ſubſtantia non item. Planè enim ſeruatorem ac genitorem quarumlibet rerum eſſe Deum fatendum, non tamen uelut animal, laborem in eo ſuſtinentem, ſed quadam indefeſſa poteſtate, contingente etiam longiſſima. Sic Ariſtoteles. Apparetq; magna ingenia in ſimiles ſententias incurriſſe, uel quod magis crediderim, Ariſtotelem expoſuiſſe Platonem. Quo loco fatetur eximius philoſophus, ueterem eſſe famam, omnia genita & conſeruari à Deo, cui ſententiæ ipſe quoque ſubſcribit. Præterea Plato, hunc regem omnium bonorum dicit cauſam. Animos quæſo intende. Non enim quum dixit Deum cauſam τῶν καλῶν, bonorum, ſiue pulchrorum, aliquid excluſit quod non eſſet bonum, nec à Deo profectum, bona & omnia promiſcuè commemorans. Nam qui dicit omnia, dicit etiã bona. Audi igitur Moſen ad ſingulam quamque rem creatam clamantem, Et uidit Deus quod eſſet bonũ. Hoc dicit de luce, de cœlo, aquis, terris, plantis, animalibus.

Demumq́;, Et uidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Agnoſcis idem eſſe, Omnia, atq; Bona. Nam ſi omnia erant bona, palàm nomine omnis rei, omne bonum item deſignatur. Da enim quòd non cadat ſub earum rerum numerũ, quas creauit Deus, bonasq́; uidit & iudicauit. Quapropter Plato dixit omnium bonorũ cauſam, omnium regem, omnia bona, omnes res ſignificans, quas omnes bonas Deus uidit & aſſeruit: Paulus autem ait, Ex quo omnia. Ariſtoteles Deũ omnium γενετῆρα, genitorem. Deinde Plato ait, Et ipſius cauſa ſunt omnia: Paulus autem, Per quem omnia. Hæc cauſa finalis. Nemo autem fuit philoſophorum quin confiteretur, omnium rerum finem eſſe Deum. Quod hac ratione clarum fiet, res ſenſibiles ſunt propter homines. Nam maria & terræ exercentur & coluntur ab hominibus ſolis, & his homines ſoli fruuntur. Cœlum quoq; duas habet res ſolis hominibus utiles, ac neceſſarias, lumen & calorem. Nam motus tertia res in cœlo, propter illa duo eſt adhibitus, omnibus terris, lucem caloremq́; diſtribuens. Vniuerſa igitur oculis ſubiecta, hominum uitæ, commodisq́; deſeruiunt. Ex quo neceſſariò finis earum eſt homo. Hominem autem aliquem habere finem, clarum eſt. Qui quoniam niſi Deus eſſe non poteſt, propter Deum erit homo & res humanæ: & propter omnium regem, uniuerſa. Hæc quidem pronunciatio propriè in Deum patrẽ, de quo loquitur Plato, conuenit. Nam cùm dicat Plotinus filium intueri in patrem, indeq; beatum effici, certè ipſius prolis genitor finis eſt, ut quam nõ ſolum gignat, ſed etiam felicitet. Nec poſſumus aliter decer... e: totaq; poſterior Theologia uociferatur omne bonum, felicitatemq́; prolis eſſe patrem, à quo diuinitatem, id eſt, naturam ſuam, cum diuinitate omnem beatitudinem habet. Cùm autem finis, & bonum, & felicitas Mentis, ſit genitor, multo magis erit cæterarum mentiũ, quarum creator fuit mens & inuentor. Vt liceat ſic colligere, & cauſas cum cauſis ſic connectere: Res ſenſibiles propter hominem, homo propter creatorem ſuum, Mentem opificem, Mens propter Genitorem, & ipſum primum. Rurſum, cœlum propter res ſenſibiles, res ſenſibiles propter hominem. Totus igitur uiſibilis, & ſenſibilis mundus ſurſum ac deorſum propter hominẽ. Hominem autem ita flecti ad aliquẽ; & id perinde quaſi bonũ ſuũ deſiderare, in quo cupiditates ſuas uſquequaq; ſatiet; multis de cauſis eſt neceſſariũ. Nuſquam enim eſt certa quies, ſemper ad abſentem quandã ſuſpiramus naturæ noſtræ tranquillitatẽ. Quam ideo neceſſe eſt ſupra hominem, quòd nuſquã tantum in rebus humanis bonum inuenitur, quod plenam illam, optatamq́; requiem tribuat. Solus igitur Deus. Ille ſolus occurrentẽ ſæpe, deijcientemq́; animũ ægritudinem poteſt tollere, & eiecto mœrore, eam tranquillitatẽ dulcedinemq́; inducere, quæ cogitari poteſt, intelligi non poteſt, longe ab omnibus hiſce gaudijs, quæ ſoliti ſumus in hac uita percipere, remota magnitudine, & perpetuitate incõmemorabilis. Omnia igitur, cauſa eius extiterunt, ut ad beatã, indeſinentemq́; lætitiam ac bonũ perueniant. Et Mens ipſa in mundo prolocuta eſt, ueniſſe ſe, ut ad regna paterna, patrios'que aſpectus tanquam uerum finem homines adduceret:

adduceret: Qui non ſolùm hominum omniumq; aliarum mentium eſt beatitudo, ſed etiam Filij ſui: quod & ipſe demonſtrauit, et philoſophi obſcurè cognouerunt. Ergo propter eum cuncta: Ipſe finis Mentis unigeniti, Mens finis hominum & angelorum, homo finis mundi corporei: tenduntq; omnia in patrem, uere patrem & τὸ πρῶτον, ipſum primū, ipſum caput: Siquidē etiam Mentis. Atq; ἕνεκα, propter, ſiue cauſa, nō Dei, ſed rerū neceßitatem reſpicit. Illius quoq; cauſa omnia extiterunt, quia ſceptris eius ſeruiunt uniuerſa, & ab omnibus animatis, exanimisq; rebus prædicatur, collaudatur. Factaq; ſunt omnia, ut fieret maieſtas eius manifeſta. Venire, ac flecti ad illum cuncta neceſſe eſt: omnes uelint, nolint, eum confitentur, neceßitatis æſtu. Longè in hominibus clarißimum. Nam res naturales eundem ſemper tenent curſum. Videbis igitur homines deuios & à pietate, ipſoq; Deo longius uagantes, tandem ſupplices, dementiamq; ſuam accuſantes. Quod quidem faciunt & hi, quos arbitramur pertinaces, contemptoresq; decedere, qui multo forte miſerabilius præteritos errores deplorāt. Sed ad Platonem reuertor. Propriè igitur hæc de patre, tanquam prima cauſa dicuntur, quòd rex omnium ſit, quòd ab eo ſint omnia creata, quòd ſuſtineantur, quòd eius cauſa extiterint. In quibus eſt maxima, multiplexq; Theologia. Deinde Plato, Secundum circa ſecunda, Tertia circa tertia ait exiſtere. Declarare igitur hæc, obſcura quidem, nos oportet. Quo loco primum poſſumus ſuſpicari, more ſuo cæterorumq; Græcorum locutum eſſe Platonem, cùm præpoſitiones, quæ debuiſſent nominibus præponi, poſtponunt. Quale eſt apud Homerum: φίλων ἄπο, καὶ πατρίδος αἴης: Et apud Romanos, Quā obrem, Quibus de cauſis. Sic apud Platonem, Circa omnium regem, omnia ſunt: δεύτερον περὶ τὰ δεύτερα, τρίτον περὶ τὰ τρίτα. ut ſit punctum δεύτερον περὶ, ſenſusq; habeat, circa Secundū, ſecunda: circa Tertium, tertia. Quæ rationes diſponendi crebræ ſunt Platoni. Eritq; idem orationis tenor, ut quemadmodum dixerat, circa omnium Regem, ſic circa Secundum, circa Tertium. Tres autem uir diuinus audierat aut apud Chaldæos, aut apud Aegyptios in ſumma diuinitate reges, qui numero, & effectu diſtinguerentur. Primus maxima cauſa, maximus rex, de quo in Epiſtola, qui uerè philoſophentur, fore beatos, prædicat. Secundus, creator: Tertius altor & uiuificator. Nam cùm ait circa Secundum, ſecunda, intelligit munus, uel numen quoddam ſecūdum: ſic cùm circa Tertiū, tertia, quoddam diſtinctum munus innuit. Ex eo autem quod dixerat de primo, intelligitur ſenſus ſequentium. Declarauimus enim præpoſitionem Circum, deſignare uim ſuſtinendi, ac regendi. Primus omnibus in rebus gradus eſt, ut ſit autor & cauſa: tum eorum creatio: deinde uiuificatio, & ſuſtentatio. Autor & cauſa prima pater, cui principaliter, & ut Platonici loquuntur, fontaliter aſſcribūtur omnia, quia genitor eſt Mentis opificis, creatricis, & quia prima eſt origo, prima dignitas, primū eſſe. Secundum eſſe, uel ſecundum exiſtens, eſt proles eius, à qua eſt ſecunda rerum exiſtentia, ſecunda origo. Tertia eſt anima mundi, tertiam rerū exiſtentiam ſuſtinens.

Tres igitur ſunt origines tanquam una, tres habentes ac ſuſtinentes rerum exiſtentias, tanquam unam. Primæ origini tria hæc ſimul attribuuntur, quòd ſit cauſa, regat, finis ſit. Eſt enim pater cauſa mentis, & ſpiritus. Itaque etiam uirtutis & poteſtatis eorum. In patre tanquam prima cauſa omnis eſt uirtus ſecundi & tertij, id eſt, mentis & ſpiritus. In patre & rege omnium ſunt ea tria, in prole aūt & anima ſic explicantur, quòd proles creat, ſpiritus uiuificat & regit. Sicq́; circa ſecundum, ſecunda, id eſt, circa mentem & prolem creatricem, & ſecunda rerum origo, circa tertium ſunt tertia, id eſt, tertia origo, tertium eſſe. Voluit enim Plato, quod apud Mercurium didicerat, tres omnium rerum eſſe origines, à quibus tripliciter res dependerent: Fontaliter, & originaliter, & primo à patre, ſecundum creationem à filio, ſecundum uitam, ac uiuificationem à ſpiritu. Spiritus enim, ait proles Dei, eſt qui uiuificat. Pater eſt fons & primū: filius creator, ſpiritus uiuificator. Quod quidem in ipſa redemptione apparuit: pater miſit, filius uenit, ſpiritus aluit, afflauit, uiuificauit. Primus autor tanti boni fuit pater, qui miſit & iuſſit. Secundus filius, qui egit & paruit. Tertius ſpiritus, qui afflauit. Sicq́; circa omnium regem fuerunt ea principaliter ac fontaliter. Nam miſit ipſe filium redempturum, miſit ſpiritum afflaturum. Circa ſecundum fuerunt hæc ipſa, ſed ſecunda quadam ratione: tertia quadam, circa tertium. Hoc quod nos de redemptione uidimus, audierant illi de creatione, & Plato tradidit tanquam priſcum myſterium, noſq́; expoſuimus Platonē: nec ferè ſecus Plotinus & Porphyrius, cuius hæc pauca uerba ſunt: ὡς γὰρ πάντων μὲν περὶ τοὺς τρεῖς ὄντων θεοὺς, ἀλλ᾽ ἤδη πρώτως μὲν περὶ τὸν πάντων βασιλέα, δευτέρων δὲ περὶ τὸν ἀπ᾽ ἐκείνου θεὸν, καὶ τρίτως περὶ τὸν ἀπὸ τούτου. Platonem ſic locutum, ut diceret omnia eſſe circa tres Deos, ſed principaliter circa regem omnium: ſecundo circa Deum, qui eſt uel naſcitur ex illo: tertio circa Deum, qui procedit ab iſto. En Porphyrius ſecundum à primo naſci, tertium à ſecundo docet ex Platone.

Quomodo animam ſeu ſpiritum ex illis duobus produci tradiderint. Cap. V.

Plotinus igitur pro tota Theologia Platonica, omnibusq́; Platonicis, in quibus tenet principatum, erit interpres, & aſſentiens ei Porphyrius. Hinc quantum de noſtra Theologia ueteres cognouerint, intelliges. Tota eſt enim concatenata, mutuiſq́; nexibus implicata. Vt enim ſcribimus, quæ ſupra millenos annos hi prodiderunt: ſic ijdem ſcribebant, & loquebantur multis retro annis tradita. Plato inquā, Anaxagoras, Parmenides ſecuti maiores illos, hos ſecuti recentiores. Plotinus igitur, ut eſt paulò antè demonſtratum, tres has rerum origines, triaq́; numina aſſumens, & de eorum inter ſe ratione diſſerens, ſic perhibet. Bonum, id eſt, pater gignit mentem, mens gignit animam. Porphyrius autem exponens quaſi Platonem & Plotinum, dicit eſſe omnia, circa omnium regem: ſecundò, circa Deum ex illo: tertiò, circa Deum ex iſto. Tres ergo quaſi Deos, uel tria numina demonſtrant, quæ deinceps alterum ex altero naſcantur. A bono mens, à mente anima. Omniaq́;

ſit, ut ueteres hoc nomen cœlo indidiſſe dixerit, quia ſemper torqueatur, ab ἀεὶ θέειν. Rurſum cùm iidem æuum et tempus apertè, ac manifeſto diſcrimine diremiſſent, æuum uitam æternam Dei dicentes, tempus particulam ſiue imaginem æternitatis, Ariſtoteles ita tempus cum æuo contaminauit, ut diceret æuum, eſſe ſpatium motus cœleſtis, ambiens tempus infinitum. Quamq; maiores ætatem Dei, ipſe cœli fecit ætatem, cùm illi neq; æuum cum motu cœli commemorauerint, neq; cum commemoratione æui tẽpus aſciuerint, ut ſuo loco eſt oſtenſum. Et ipſe Deo tribuit æuum ſempiternum in Metaphyſicis. Sed nos uniuerſam eius Philoſophiam euoluentes, multas diuinæ lucis ſcintillas deprendimus, è quibus probari poßit, & hominibus non prorſus duris, ac feris, pertinacibusq; in decretis eius oſtendi, eandem philoſophiam eſſe eius, atque maiorum ſuorum, dico de rebus diuinis. Quem nunc ſepoſitum habeamus, reijcientes in aliud aptius tempus colloquium cum eo. Tantum proponam exemplum ex antiqua philoſophia, quid ſibi uelit hoc nomen, & quomodo ab illis inducatur, & quantum ei cuncti philoſophi detulerint. Nam quoties inuenies priſcæ ſapientiæ teſtimonijs philoſophos uti, ſublime eſt & diuinum myſterium, ut bonitatem integritatemq; doctrinæ apud uetuſtiores agnoſcas. Ariſtoteles in libro de Mundo, ſi modo Ariſtotelis eſt, licet Platonici, id eſt, Plutarchus, Proclus, Philoponus, teſtimonijs ex eo libro utantur, fuitq; etiam ſui temporis dubitatio, an eſſet Ariſtotelis, proferens quod prior Plato, quòd Deus ſit principium, medium, finis, ὁ μὲν θεὸς, ὥσπερ ὁ παλαιὸς λόγος: Deus, ait, ſicut antiqua fama eſt, principium, medium, finis eſt omnium. Ab antiqua philoſophia uides quid proditum eſſet. Philo autem Iudæus, παλαιὸς λόγος ὅτι τὸ θεῖον, ἀνθρώποις ἐικαζόμενον ἄλλοτε ἄλλοις περινοστεῖ τὰς πόλεις ἐν κύκλῳ, τάς τε εὐδικίας, καὶ παρανομίας ἐξετάζων. Vetuſta fama eſt, quòd diuinitas, ſub humana imagine, modò his, modò illis ſimilis, circumambulat urbes, bene et male facta examinans. Hoc quoq; quàm diuinum eſt? Idem in libro de Mundo, παλαιὸς λόγος, hominem plantam cœleſtem eſſe, non terreſtrem, quod Plato in Timæo. In tertio quoq; de Republica apud Platonem ſunt παλαιοὶ λόγοι, ueteres ſermones de cataclyſmis, quibus affirmatur, proditurq; poſteris cataclyſmum fuiſſe. In Phædone eſt in arcanis à maioribus proditum, quòd in quodam carcere ſumus omnes homines in hoc corpore, & hoc mundo. In decimo de Legibus, eſt uetuſtißima Theologia de Dijs, quòd prima fuit generatio cœli, cæterorumq; omnium. Apud nos, inquit, ſunt λόγοι λέγοντες περὶ θεῶν, οἱ μὲν παλαιότατοι ὡς γέγονεν ἡ πρώτη φύσις οὐρανοῦ, τῶν τε ἄλλων. In duodecimo eſt antiquißima relatio, cui oporteat credere, remanere animos poſt mortem: πιστεύειν τε ταῖς ἄλλαις φήμαις χρεὼν περὶ τὰ τοιαῦτα, οὕτω πολλαῖσι καὶ σφόδρα παλαιοῖς οὔσαις. Ecce Plato uult adhiberi fidem uenerandæ uetuſtati, conſtanter aſſerens, animos immortales: quod etiam Marcus Tullius de animorum immortalitate loquens in Tuſculanis: Autoribus, inquit, ad iſtam ſcientiam, quamuis obtineri, uti optimis

poſſumus

poſſumus, quod in omnibus cauſis, & debet et ſolet ualere plurimum. Et primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, et diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe quæ erant uera, cernebat. Itaq; unum illud erat inſcitum priſcis illis, eſſe in morte ſenſum, neque exceſſu uitæ ſic deleri hominem, ut funditus interiret. Vides quanti faciat uir grauiſſimus uterque, & apud ſuos uterq; eminentiſſimus, teſtimonium uetuſtatis, afferentes etiam cauſam, quòd erant principio mundi, & diuinæ progeniei, id eſt, ei, quem creauit aſtans & præſens ſuis manibus Deus, qui uerè fuit diuina progenies, à quo audire poterant omnia, propiores? Diuina progenies item eſt, cœli, terrarumq; ſatus à Deo proditus in lucem. Dij præterea, id eſt Angeli, cœlum, aſtra, quæ ſunt omnia, ut Plato poſtea fatebitur in Sophiſta, γεννὴ κατὰ θεοῦ. Quodq; magis admiraberis, hanc ipſam cauſam fidei ueteribus habendæ, uetuſtatisq; colendæ, didicit, ut par eſt, à Platone Marcus. Similia enim locutus eſt in Phœbo Plato, οἱ παλαιοὶ κρείττονες ἡμῶν, καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες. Priſci, inquit, nobis fuere meliores, propius Dijs degentes. Quid diuinius Plato loqui poterat? Id enim noſtræ literæ demonſtrãt, priſcos illos longè optimos fuiſſe, iuſtitiam & pietatem maximè coluiſſe, fuiſſe ſimplices, integerrimisq; moribus. Eandemq; cauſam (quod miror, in quo præ gaudio exilio) audimus à philoſophis, de maiorum longè quàm minorum excellentiore probitate, atque à ſacris literis, quòd erant Dijs propiores. Noſtræ literæ teſtantur, crebro uiſibiles Angelos in habitu uirorum priſcis illis apparuiſſe, allocutos eos eſſe: plenaq; uetuſtas erat prophetarum uiſionibus Angelorum cùm ſe darent in conſpectu conſpicabiles: ob id proditum poſteritati, ut ſuperius Philo aſſeruit, à maioribus illis, Deos, id eſt, Angelos humanis aſſumptis figuris, circumire urbes, contemplantes humana facta. Quod fecerunt duo illi profecti Sodomam Angeli. Stabant enim in platea, ſceleratæ ciuitatis flagitia contemplantes, mox ea ſupplicio formidabili animaduerſuri. Plotinus autem ait: ἔστι γὰρ δὴ ὡς ὁ παλαιὸς λόγος, καὶ ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ πᾶσα ἀρετὴ, κάθαρσις, καὶ ἡ φρόνησις αὐτή: Eſt enim, ut priſca fama habet, temperantia, & fortitudo, omniſq; uirtus expiatio, et ſapientia ipſa. Fit igitur his rationibus clarum, colendũ eſſe ac uenerandũ quicquid proditũ fuit à uetuſtate, quæ ſciebat cœlum, et terram, homines, Deoſq; à Deo creatos, gubernari, conſiderari ab eo cuncta. Quare etiam atq; etiam conſiderandum quod Ariſtoteles primo de Cœlo & mundo libro refert, priſcos homines cœlum pro habitaculo Dijs attribuiſſe: quippe quod ſolum ſit immortale & incorruptibile, τὸν δὲ οὐρανὸν, καὶ τὸν ἄνω τόπον, οἱ μὲν ἀρχαῖοι τοῖς θεοῖς ἀπένειμαν, ὡς ὄντα μόνον ἀθάνατον. Conſiderandũ inquam diligentius. Nõ enim efficitur quod ipſe uult. Vult enim quoniã cœlum eſt immortale, et incorruptibile, maiorũ conſenſu, nullum habuiſſe principiũ: quòd omnia orta occidant: ſic in contrarium cuncta, quæ non occidant, nullum ortũ habuiſſe. Dico non ſequi, quod cupit. Verè enim maiores cœlũ Deo, Diuiſq; ut locum diuinum, ſacroſanctũ tribuerunt:

Verum non hoc cœlum, iſtaq́; uiſibilia lumina, eorumq́; orbes: ſed quod eodem libro dixit idem, quod eſt extra uertiginem cœli, extra flammantia mœnia mundi. Hoc tribuitur à priſcis, ut tu quoque teſtaris Ariſtoteles, habitandum Dijs immortalibus, nempe Deo & Angelis, non tribuitur orbis Solis, Lunæ. Illud quidem quod fertur habitaculum Deorum, ſi diuina claritas, ſi ſempiternus Dei fulgor eſt; utique immortale eſt, incorruptibile regnum Dei, ſine principio, ſine fine. Sin corpus aliquod (priſci dixerunt totum cœlum creatum) uidebimus omnium ueterum conſenſu, cœlum temporis exordium habuiſſe: Platoq́; ſequens dogmata maiorum & Timæus Locrenſis eſt confeſſus. Quare non ea gratia cœlum Dijs ueteres tribuerunt, quòd immortale cœlum cum Dijs eſſet: ſed perhibuerunt, cœlum creatũ cum Dijs, quoſcunq; eos interpreteris, ſiue præſides orbium cœleſtiũ, ſiue quos alios à mouendi munere abſolutos. Nihil igitur quod conabatur, efficitur. Et recidit in eum, planeq; dogmata eius deſtruit, quod eius libri eodem loco dixit: διὸ περ καλῶς ἔχει συμπείθειν ἑαυτὸν, τοὺς ἀρχαίους, καὶ μάλιστα τοὺς πατρίους ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους. Quod eſt: Rectũ eſſe, ſibi quelibet perſuadere, priſcam Theologiam aut ſermones, maximè autem patrios noſtros, ueros eſſe. Conſidera quò te ueritas traxit ô Ariſtoteles. Si debent, laudabileq; ducis, omnes ſibi perſuadere, à priſcis tradita, præcipuè maioribus Græcis, uera eſſe: maiores & Barbari, & Græci uno ore fatentur mundum à Deo creatum. Cœlum ſi ſit ulla præditum immortalitate, eam eſſe ut Plato dixit in Sophiſta, ἐπισκευασθῆν, fabricatam, repertam. Maiores ergo Græciæ mirabili conſenſu creationem mundi prodiderunt. Nam Empedocles unitatem aſſerit omnia creaſſe, Pythagoras retulit Vnitatem omnium rerum eſſe principium. Anaxagoras Menti tribuit cunctorum inuentionem. Architas hominem à Deo creatum, dixit, ut oſtendam. Timæus Locrenſis clarè, perſpicuè, aſſerit à Deo mundum habuiſſe principium, quem ſecutus Plato, eiſdemq; inſiſtens ueſtigijs, tradidit, & ſcripſit ſimilia. Omnium antiquiſsimi Orpheus & Heſiodus, maiore, & apertiore teſtimonio hæc perhibuerunt: Orpheus appellans Deum κόσμοιο τυπωτὴν, Formatorem mundi: Heſiodus teſte ipſo Ariſtotele in primo poſt res naturales, ſcripſit aliquod rerum fuiſſe principium. Omnes denique mundum, ut ipſe in eiſdem libris confirmat, creauerunt. Quare ſi pulchrum, ſi bonum eſt, ſi bene habet omnes ſibi perſuadere, quæ maiores, præcipuè Græci poſteris prodidiſſent, eſſe uera, certè credendum eſt, quæ de Deo, de diuina prouidentia, de mundo creato narrauerunt, cuius cauſa eſt, quòd erant, ut Plato ait, Dijs propiores, eoq; meliores, ut Marcus Tullius, quòd minus aberant à progenie diuina, à ſatu cœli, & terræ, Angelorum, Dæmonum, hominum. Audiebant maiorum uoces de Deo, de rerum conditione unanimiter prædicantes. Videbant frequentes Deos inter homines. Noſcuntur autem melius, quæ propius audiuntur, ſpectantur.

Quòd

Quod à Barbaris Græci didicerunt, & quod ingenue diſcipulos eorum ſe Græci fatentur, quod conſtat Barbarorum Theologiam priorem, ac meliorem eſſe, et quod à Græcis nihil debuit, uel potuit innouare ſuper Theologia. Cap. II.

Illudquoque deducendum, aperiendumq́; eſt, attenteq́; conſiderandum, ſi Græci ſcientias, Theologiamq́; à Barbaris, ut & ipſi fatentur, didicerunt, eandem fore eorũ neceſſariò Sapientiam Theologiamq́;. Et ſi ſunt Barbari Græcis antiquiores, & ab his natio Græca, ſermonem, literas, ipſas genus, & eſſe, quod oſtendam, deduxit, quibus Græci ſint omnino iuniores, neceſſariò ueriorem eſſe Theologiam Barbarorum, quàm Græcorum: aut Theologiam Græcorum, ſi rectè cuncta perpendantur, Barbarorum illam eſſe, quam uetuſtiſsimi Grææ gentis parentes, qui Barbari fuerunt: ſcilicet Iauan, à quo Ionia dicta, & Cittim, à quo, nomine deprauato, uocata Cypros, & Rodanim, à quo Rodos, in Græciam detuliſſent. Hos inquam uerisimile fit diluuio, diuinisq́; hominibus propiores, Theologiam in eas regiones, in quas à patribus diſtribuerentur, importaſſe. ortum mundi, ſcientiam unius omnipotentis Dei, cæterasq́; res diuinas, quas partim conſcripſere Barbari, partim ut notiſsimas non conſcripſere, quòd in ore omnium uerſabantur. In ſequenti autem tempore, ipſi Græci ad Barbaros uti maiores ſuos, longeq́; antiquiores ſe recipientes, in Græciam, eorum Theologiam ſacraq́; deportabant. Quo fit neceſſariò, ut debeat, ſicut eſt, eadem eſſe Theologia Græcorum, atq́; Barbarorũ. Vt ſi quid poſtea nonnulli philoſophi mentis errore, inſcitiaq́; peccauerint, ſecusq́; ſtatuerint, tum repudietur, tum ea pro uerioribus habeantur, quæ maiores ſiue Barbari, ſiue Græci tradidiſſent (quod Ariſtoteles etiam concedit) non quæ cæco iudicio, temerariaq́; mentis hallucinatione quidam recenter inuexiſſent. Teſtantur autem non modò ſacræ literæ Græcos à Barbaris natos, ut ſuperius oſtenſum, ſed ipſimet Græci, ſe iuniores Barbaris eſſe, & doctrinam, ſermonemq́; ab illis acceptum: Omniumq́; eſt teſtimonium, Pythagoram in Aegyptum, Solonem, Eudoxum, Platonem acceſsiſſe, ut audirent eorum ſacerdotes. Oſtendi ſuo tempore eorũ ambulacra illic à ſacerdotibus ſcribit Strabo: Symbola illa ſua Pythagoras ab eis detuliſſe, & ſe Aegyptiorum more circuncidiſſe fertur. Fuiſſe eum in Iudea, & in monte Carmelo habitaſſe, perhibet Iamblichus, in Aegypto quoque annos duos & uiginti eum peregrinatum, de quo Xantiphonem ſcripſiſſe prodidit Porphyrius, amplexum mores, inſtitutaq́; Aegyptiorum ſacerdotũ, rogaſſeq́; Polycratem tyrannum, ut ad Amaſim regem Aegypti, amicum & hoſpitem ſcriberet, ut fieret diſciplinæ eorum particeps. Venit, inquit, & ad Aegyptios Pythagoras, & Arabas, & Chaldæos, à quibus rationem inſomniorum edidicit, uaticinioq́; quod fit thure, primus uſus eſt, & in Aegypto cum ſacerdotibus eſt uerſatus, ſapientiamq́; Aegyptiorum, et ſermonem didicit. Sic Porphyrius. Tullius item noſter, Cur, inquit, ipſe Pythagoras & Aegyptum luſtrauit, et Perſarum Magos adijt, cur tantas regiones Barbarorum pedibus obiuit, tot maria tranſmiſit? Proclus autem ſuper Timæum, ſcribit Pythagoricum eſſe, ſequi Orphicas genealogias.

Superius enim ab Orphica traditione, per Pythagorã, ad Græcos ſcientiam de dijs perueniſſe, ut ipſe Pythagoras referat in ſermone ſacro. Dixit etiam ab Aegyptijs Orpheum didiciſſe: Omnis item, ait, Græcorum theologia, eſt Orphicæ initiationis alumna. Nam quũ primus Orpheus ab Aglaophemo res diuinas fuiſſet edoctus, deinceps ex Pythagoricis, & Orphicis literis excepit Plato, Orpheum nemo eſt, qui neſciat in Aegyptum ueniſſe, indeq́; ſacra, Theologiamq́; aſportaſſe. Qui de ſeipſo in Argonautica.

Ἠδ᾽ ὅσον αἰγυπτίων ἱερὸν λόγον, ἐξελόχευσα
Μέμφιν δ᾽ ἐν ἠγαθέην πελάσας, ἱερὰς τε πολήας
Ἄπιδος ἃς περὶ νεῖλος ἀγάῤῥοος ἐστεφάνωται.
Aegyptiq́; ſacra omni ſum regione uagatus.
Illuſtrem Memphim, ſacrasq́; acceſſimus urbes
Apidis, has ingens Nili præterfluit amnis.

Homerum tota poëſis eius teſtatur Aegyptias diſciplinas, Theologiamq́; coluiſſe, literas legendi, ſcribendiq́; ſcientiam teſtatur Plato in Philebo & Phædro, ab homine Aegyptio repertã, quem illi nocent Theuth. Soloni dixit ſacerdos Aegyptius Vos Græci pueri ſemper, non eſt apud uos ſenex quiſquã, res antiquas ignoratis, neſcientes diluuium, et conflagrationes, quæ melius Aegyptij norant à primogenitoribus ſuis audita, & locis his, quibus hæc acciderunt, propinquiores. Nam diluuium in Chaldæa, Meſſopotamiaq́;, in qua regione tantũ homines tum degebant, inundauit. Incendiũ autem, cuius meminit etiam Strabo, Paleſtinæ urbes, quæ adiacent Aegypto, populatum eſt. Refertq́; Proclus, Solonem apud Aegyptios in Sai audiſſe ſacerdotem nomine Patanit, in Heliopoli eum qui dicebatur Oclapi, in Sebemyto Ethymon, ut hiſtoriæ Aegyptiorum atteſtentur. Quæ prior Plutarchus. Teſtatur Plato Græcos à Barbaris didiciſſe in Epinomide ſed ab eis accepta meliora feciſſe: λάβωμεν δὲ ὅτι περ ἕλληνες βαρβάρων παραλάβωμεν, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζοντες. Veniſſeq́; famam, & cultum Deorum, ad Græcos eodem libro. In Cratylo ſuſpicatur multa nomina, maioremq́; ſermonis partem à Barbaris ad Græcos allatã, præcipuè ad eos qui ſub Barbaris degerent, παρὰ τῶν βαρβάρων εἰλήφασι. Ibidem ſapientiſſimè putat, prima nomina rebus à Dijs indita: ut Moſes à Deo, cœlo, ac terræ, multisq́; alijs primis rebus. Platoq́; neſcio quibus à Barbaris nomina rerum manaſſe, quodam inſtinctu diuino ſentiens, linguam Hebraicam omnium linguarum, præcipuè Orientaliũ, matrem (Nã et cæteras linguas aſperſas omnes inuenies uocibus Hebraicis) innuit: παρὰ βαρβάρων τινῶν αὐτὰ παρειλήφαμεν. Ibi fatetur clariſſimè Plato, Barbaros Græcis uetuſtiores: εἰσὶ δὲ ἡμῶν ἀρχαιότεροι βάρβαροι. Vide igitur, & ſapienter agnoſce quid ex his ſequatur, nempe ueritatem duntaxat apud Barbaros eſſe, ut Deo propiores, ut idem in Philebo: & noſter Marcus, Eſſe uerior à uetuſtioribus tradita. Omnibus autem Barbaris antiquiores ſunt Hebræi, id eſt; Hebraica lingua,

ea lingua, qua uſus eſt Adam, natiq; ab eo omnes, uſque ad diluuium. Diſſipatis au/tem omnibus, uetuſtiſſimus ſermo corruptus eſt in Chaldaicum, Aramæum, Ara/bicum, aliosq; ſermones Orientis. Quoniam igitur teſte Platone, ſunt antiquiores Græcis Barbari, efficitur ut ſit uerius traditum à Barbaris, quod poſtea Græci di/dicerunt, diſcipuli ſemper Barbarorum. E Barbaris autem omnium conſenſu ue/tuſtiſſimus eſt Moſes, ante quem neminem alium inuenies ſcriptorem, neque ad Græcos, neque Chaldæos, neque Phœnices, cæterosq; Barbaros: poſt quem floruit Mercurius Triſmegyſtus in Aegypto. Credenda igitur ſunt, Græcisq; præferen/da tradita ab illis, utpote qui magis ea tenerent, Deo, diuinisq; hominibus propio/res & meliores, ut Plato in Philebo. Adeoq; Moſes omnium eſt antiquiſſimus, ut Iuſtinus, quoties apud Platonem, philoſophosq; inuenies παλαιὸς λόγος, anti/quam famam, eos de Moſe ſuſpicetur ſenſiſſe. Quoniam igitur ab omnibus Bar/baris, conſtantiſſimè traditur creatio mundi (fuerunt enim mundo creato proprio/res, potueruntq; uidiſſe & audiſſe, eos qui primos homines uidiſſent, eosq; de ſtatu mundi, rerumq; cunctarum ortu diſſerentes audiſſent) hæc erunt ueriora, quàm quæ poſtea rerum magnarum homines imperiti ſuſpicati ſunt. Tota enim Oriente fama uagabatur, mundum ab omnipotenti Deo creatum, cui ſapientiores uetuſtio/res'que Græciæ, utpote minores, diſcipuli'que ſubſcripſere. De quibus poſtea. Nunc tantum uenerandæ uetuſtatis offeratur imago, & quæ ab ea tradantur, ad ueritatem reuocentur, & eorum teſtimonio mendacia iuniorum arguantur. Quippe & ipſe Ariſtoteles putat teſtimonium uetuſtatis fidiſſimum. ὡς ἔδει προσέχειν τῶν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων τοῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων. διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας τὸ ὄμμα ὁρῶσιν ἀρχάς. Quæ ſunt, Quocirca atten/denda, quæ periti, & uetuſtiores aut prudenter ſine demonſtratione proferūt, opi/nanturq;, non minus, quàm ſi demonſtrationibus uterentur. Vident enim princi/pia, quoniam acumen habent ex experientia. Si igitur putat Ariſtoteles uetuſtio/rū teſtimonia, eodē loco habenda, atq; ea quæ demonſtrationibus comprobantur: certè quæ uetuſtiſſimi hominum Hebræi, Chaldæi, à longæuis, uiuaciſſimisq; pro/genitoribus audierunt, credenda, amplectendaq;, etiam ſine demonſtrationibus. Eademq; dixerat prior Plato, In ſenectam differendum iudiciū de Dijs. Illud item magnopere conſiderandum, quod Plutarchus de priſcis perhibet, ſolitos eos in aſſi/gnatione cauſarum, nullam aliam nominare cauſam, niſi principalem, ac melio/rem, dicentes quale ſemper eſt in ſacris literis, Ζεὺς ἀρχή, Ζεὺς μέσσα, Διὸς δ' ἐκ πάντα τέλονται, Principium, medium, ipſe eſt Iupiter, à Ioue cuncta. οἱ μὲν σφόδρα παλαιοὶ θεολόγοι τε καὶ ποιηταὶ τῇ κρείττονι μόνῃ τὸν νοῦν προσέχειν εἵλοντο, τοῦτο δὲ κοινὸν ἐπιφθεγγόμενοι πᾶσι πράγμασι. Hos Plutarchus ait uehementer antiquos: Antiquiſſimi, inquit, omnia meliori cauſæ præteritis alijs neceſſarijs, et naturalibus aſſignabāt, cū iuniores ab optima

& diuina cauſa declinantes, omnia in affectionibus corporis ſtatuerint. Vides priſcorum pietatem, religionem, ſapientiã: Hoc in ſacris literis eſt perpetuum, ut omnia alia cauſa præterita, unam diuinã illam perenniter memorent. Hinc apud Moſen quæ facta à ſecundis cauſis cæteri dicerent, in primam cuncta referuntur, Hinc Deus è terra producit arbores & herbas, ex aquis piſces, plantas paradiſum, uolare per æthera uolucres iubet. Idem cæteri Prophetæ. Idẽ igitur, teſte Plutarcho, uetuſtiſſimorum Theologorum poëtarumq; Græcorũ mos, eadem religio. Quare non potuit ſine impudentia, quicunque fuit, ſi quis fuit, à tanta maiorum religione deficere.

De tribus gradibus diuinis, ſiue Numine trino, uel tribus Regibus, ternaq; poteſtate: & de Spiritus ſancti apud antiquos commemoratione, ex Mercurio, Plotino, Pythagora: & quod procedat à Mente. Cap. III.

PRimum arcanumq; myſterium, in excelſa Diuinitate eſt, illic eſſe Genitorem, ac Genitum, principem quendam & fontem totius Diuinitatis, ſublimiſſimamq; cauſam, tum genitam ab ea Mentem, potentiſſimam rerum cæterarum creatricem. Noua res ignaris fortaſſe et abſurda, in Deo perinde atq; mortalibus animantibus, & omni re terreſtri, patrem & prolem eſſe. Verum diuinis ingenijs, et aliqua cœleſti luce irradiatis, nihil probatius, nihil rationabilius, omnium ſeculorũ et ſapientum pari uoce, atq; conſenſu proditum. Hebræos autem, & qui ad hæc cogitanda nequeunt animum inſtituere, debemus ita contemnere, ut quorũ feras mentes, neq; rationes neq; flãma multorũ inter ſe collatorum teſtiũ, ſplendorq; cõmoueat. Hoc igitur primũ maximumq; myſteriũ eſt, in quo tota ferè Theologia continetur. Nã cum uerbum, & prolem Dei cognoſcimus, ſimul & creationem rerum cognoſcimus. Conſtituta creatione conſtituitur idem gubernator, qui creauit: Tunc et adoratio eius, qui creauit, & gubernat, in quo ſuper omnia principatus eius demonſtratur. Adoratio autem eſt primi. À quo ſi regimur: certè non in hac uita ſolũ, ſed etiam futura. Hæc omnia non ſolum neceſſaria, ac naturali conſecutione ueniunt ex illo primo, ſed ab his ipſis etiã traduntur poſteriora hæc, qui priora illa, obſcuriora tradiderũt. Deuenio igitur ad alia de tribus numinibus cõſideranda, uocoq; Platonem teſtem. Platonẽ inquam hæredẽ maiore ex parte priſcæ ſapientiæ, ad quem tanquam legitimum filium, aut cuius ex alijs multis ſuperſint monumenta, doctrina priorum eſt deuoluta. Is erit inſtar multorũ de triplici imperio teſtis, quod nunc cœlitus reuelatum, totus mundus adorat. Nam quod eſt à Platone dictum, credendum eſt ab alijs ante eum, à quibus ipſe didiciſſet fuiſſe perſcriptum, ab his uidelicet, ut ipſe reor, quos ſuperius audiuimus. At quod apud eos non poſſumus, in Platone ueluti eorum legato legemus, & oſculabimur. De Spiritu diuino primum, poſtea tota Diuinitate. Platonis autẽ interpres erit Porphyrius, alijq; Platonici, quorum approbatione res confirmetur. Plato igitur in Epiſtola ad Dionyſiũ, qui eum de natura Dei percunctatus fuerat, reſpõdet, hæc quæ prorſus diuina ſint, eſſe per ænigmata declaranda, ut ſi quo caſu epiſtola ad aliquem peruenerit, legẽs non intelligat:

telligat. περὶ τῆς τοῦ πρώτου φύσεως, φραστέον δ' ἡμῖν δι' αἰνιγμάτων, ἵνα ἄν τι ἡ δέλτος ἢ πόντου ἢ γῆς ἐν τυχαῖς πάθῃ, ὁ ἀναγνοὺς μὴ γνῷ. ὧδε γὰρ ἔχει. περὶ τὸν πάντων βασιλέα πάντ' ἐστὶ. καὶ ἐκείνου ἕνεκα πάντα, καὶ ἐκεῖνο αἴτιον ἁπάντων τῶν καλῶν. δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα, καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα: De natura primi, inquit, loquendum eſt tecum per ænigmata, ut ſi quid epiſtola ponto, uel terra perpeſſa fuerit, qui legerit, non intelligat. Sic habet res, circum omnium regem omnia ſunt, & illius gratia exiſtunt omnia, illeq; eſt cauſa omnium bonorum. Secundum autem circa ſecunda, et tertium circa tertia, &c. Igitur uerba Platonis, quem habeant ſenſum. Porphyrius explicans refert, quod producitur etiam à diuo Cyrillo aduerſus Iulianum Imperatorem: ἀχρὶ τριῶν ὑποστάσεων τὴν θείαν προελθεῖν οὐσίαν. εἶναι δὲ τὸν μὲν ἀνωτάτω θεὸν, τὸ ἀγαθὸν, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ δεύτερον, τὸν δημιουργὸν, τρίτην δὲ καὶ τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν. ἀχρὶ γὰρ ψυχῆς, τὴν θεότητα προελθεῖν: Vſq; ad tres ſubſiſtentias, ſiue hypoſtaſes, ſeu perſonas progredi: id eſt, habere diuinam ſubſtantiã tres deſcenſus, uel in triplicem numerũ ſe propagare. Eſſe enim ſupremum, altiſſimumq; Deum, ipſum per ſe bonum, poſt eum & ſecundum opificem, deinceps animam mundi, uſq; enim ad animam procedere Deitatem. Diximus autem in ueteri Theologia, patrẽ appellatum ſummum Bonum, Filium mentem, & Opificem, Spiritum uidemus dici Animam mundi. Nam Anima & Spiritus idem ſonant. Spiritus eſt Latinè quod Græcè anima, id eſt, ἄνεμος, uentus. Idem ſpiritus & uentus: uentus autem Græcè anemos. Et apud Latinos anima ſpirationem, uentumq; deſignat: Animas, & olentia Medi Ora fouent illo. Et, Quantum ignes, animæq; ualent. Quibus locis idem eſt anima atq; ſpiritus. Quem igitur ſcripturæ diuinæ Spiritum dicunt, ueteres Theologi dixere modò Animam mundi, modò etiam Spiritum. Nam & poëta loquens de anima mundi, quam apud Platonem uetuſtioresq; Theologos audierat, ait,

Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus
Mens, agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Appellabant igitur Spiritum diuinum Animam mundi, ab ea cuncta naſci, ac uiuificari dicentes, ſimiliter atq; Chriſtiana poſtea ſapientia. Quod ut intelligas, idem poëta, qui uetuſtam Theologiam ſequebatur, ſententiasq; ex Platone et ſuperioribus decerptas carminibus ſuis inſerebat, teſtis eſt. Conferamus poëtam profanum, atq; alterum poëtam ſacrum, & alloquijs diuinis aſſuetum. Dauid, Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, et renouabis faciem terræ. Vergilius autem pro cæteris de eodem ſpiritu,

Vnde hominum, pecudumq; genus, uitæq; uolantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Dauid uerò per Spiritũ miſſum à Deo, cuncta uiuificari, cuncta naſci ac fieri. Eun

ἔθετο αὐτοῖς ζωὴν, ὅσα γῆ τρέφει, ὅσα θάλασσα, ὅσα ἐν ἀέρι, ὅσα ἐν οὐρανῷ ἄστρα θεῖα, αὕτη δὲ ἥλιον, αὕτη δὲ τὸν μέγαν τοῦτον οὐρανὸν, καὶ αὐτὴ ἐκόσμησεν, αὐτὴ δὲ ἐν τάξει περιάγει. φύσις οὖσα ἑτέρα ὧν κοσμεῖ, καὶ ὧν κινεῖ, καὶ ζῆν ποιεῖ. Quæ ſunt, Quòd hæc quidem cuncta animalia creauit, inſpirata eis uita, quæq; alit tellus, quæ mare, quæ uolant in aëre, quæ ſunt in cœlo aſtra diuina. Hæc item Solem, hæc magnum hoc cœlum exornauit. Hæc ordine ducit, exiſtens altera uis, & natura ab his quæ temperat, et mouet, & quæ uiuere facit. Sic Plotinus. Eodē libro docet ut hæc Anima magna, cœlū animarit: Ingreſſa, inquit, hæc Anima cœleſte corpus, ἔδωκε τὴν ζωὴν, dedit uitam, dedit immortalitatē, excitauit ipſum proſtratū, iacensq;. Quod circum rotatū motum ſempiternum, ab Anima ſapienter agente, animal beatum effectū eſt. Habuitq; decus cœlum, Anima inducta, ante Animā cadauer mortuum. Terra, & aqua, imò uerò tenebræ ipſius materiæ, & non exiſtens, & quod execrantur Dij, ut inquit ille. Hæc Plotinus ad uerbum, in quibus tum perſpicua tertiæ ſubſiſtentiæ eſt confeßio, tum quam uim habeat, qua ſit natura, declaratur. Illud fortaſſe incorruptius & melius Triſmegiſtus, quàm Plato, & Plotinus, quòd nuſquam inſeruit hanc diuinam Animam orbi cœleſti Triſmegiſtus: Illud quoque melius à maioribus traditum, quòd ut rectè Platoni producit hanc Animam Mens opifex mundi, ſic non rectè producit cum mole cœleſti. Præceptor enim Triſmegiſtus, naſcentem quidem ab opifice mundi, non quo tempore cœlum, corpus eius produxerit, ſed cum duobus alijs, ſempiternum tamen à Mente naſcentem, & à fonte ſancto Genitore: quod illi clarè non intelligentes, audientesq; eam eſſe uiuificationem uniuerſi, cum uniuerſo ab eodem opifice conditam putauerunt: præcipueq; cœli totius Animam Plato eam exiſtimauit. Quæ dupliciter redarguuntur: priſcorum autoritate, nil tale aſſerentium, ut appareat à Platone affictum commentum: & ipſorummet uerbis, quibus hanc Animam definientes, tribuunt ei partes omnes, ac munera diuinitatis. Autor quoque Calcidius ſuper Timæum, Platonem, poëtasq; ſpiritum ſanctum nominaſſe Animam mundi, & eum eſſe quem noſtri uocant Spiritum ſanctum. his uerbis: Plato, inquit, dicit eſſe Animam mundi, & Animam mundi uocat illum ſpiritum quo uegetatur, & regitur mundus. De quo poëta dicit: Principiò cœlum, ac terras. Vſq;, Spiritus intus alit. De eo etiam Apoſtolus ait, In quo uiuimus, mouemur, & ſumus. Hæc ille. Vult igitur ſpiritum ſanctum priſcos agnouiſſe, uim, proprietatemq; eius deſcripſiſſe, ut uegetet, ut regat, ut animet mundum, & uult congruere noſtrorum, atque philoſophiæ profanæ ſuper ſpiritus diuini natura, ſententiam. Pythagoras autem, quem plures ſecuti ſunt, quum audiſſet hunc Spiritum, ut alia pleraq; diuina ab Aegyptijs, cenſuit eſſe Animam, per omnem rerum naturam intentam, & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur. Hoc Marcus de natura Deorum. Interpretatus eſt autem ψυχὴν, id eſt, Animū, quem cæteri dicerēt animā. Itaq; & Animus mundi, et Anima et animatio poteſt et ſolet appellari.

appellari. Spiritum autem ipſum diuinum idem Marcus & cognouit, et uim, proprietatemq́; eius, quã in rebus habeat, audiuit, eamq́; ſuo nomine appellauit. Nam cùm de ordine, ac conſtantia mundi loqueretur, hinc ſapientiſsimam uocem tulit; Hæc ita fieri omnibus concinentibus inter ſe mundi partibus, profectò nõ poſſent, niſi ea uno diuino & continuato ſpiritu continerentur. En Tullius dicit ſpiritum diuinũ diffuſum per omnia, ſine quo tantus ordo uitæ, quæ eſt in omni mundo, exiſtere non potuerit. Quid amplius de ſpiritu prædicari, quid planius, & apertius poterat? Didicerat id reor ab antiquis. Qui nobis pro omnibus Romanis eſt teſtis, ſicut pro Græcis omnibus Plato. Intellexit ergo quendam ſpiritum diuinum, diffuſum, continuatumq́; per omnia, uiuificatorẽ, uitarum datorem, & conſeruatorem. Tanta eſt uis ueri. De hac ipſa Plotinus item ſic locutus eſt. Qui locus etiã à Diuo Cyrillo profertur. γένοιτο δὲ ἂν φανερωτέρα, καὶ ἐνεργεστέρα αὐτῆς ἡ δύναμις, καὶ ἡ φύσις αὐτῆς, ἐνθυμηθείη ὅπως περιέχει ταῖς αὐτῆς βουλήσεσι τὸν οὐρανόν. παντὶ μὲν γὰρ τῷ μεγέθει τούτῳ, ὅσος ἐστὶ, δέδωκεν ἑαυτὴν καὶ πᾶν διάστημα, καὶ μέγα καὶ μικρὸν, ἐψύχωται ἄλλου μὲν καὶ ἄλλου κινουμένου τοῦ σώματος, καὶ τοῦ μὲν ὡδὶ, τοῦ δὲ ὡδὶ ὄντος καὶ τῶν μὲν ἐξ ἐναντίας, τῶν δὲ ἄλλην ἀπάρτησιν ἀπ' ἀλλήλων ἐχόντων, ἀλλ' οὐχὶ ψυχὴ οὕτως ἐν δὲ μέρει ἑαυτῆς ἑκάστῳ κατακερματισθεῖσα μορίῳ ψυχῆς, ζῆν ποιεῖ. ἀλλὰ πάντα ζῇ τῇ ὅλῃ, καὶ πάρεστι πανταχοῦ τῷ γεννήσαντι, πατρὶ ὁμοιουμένη, καὶ κατὰ τὸ ἓν, καὶ κατὰ τὸ πάντη. Fiat, inquit clarior, & euidentior hæc uis, ac natura, ſi quis cogitet quomodo ſuis cœlum continet uoluntatibus. In omnem enim, quanta quanta ſit, cœli magnitudinem ſe dedit. Et omne ſpacium uel ingens, uel exiguum, animauit, alijs alia corporibus motione concitatis, quorum uarius eſſet ſitus: quæ uel contra ſe incitentur, uel ab inuicem aliam habeant dependentiam. Sed ipſa anima ſecus, nec ſe ipſam ubique diſtribuens, uiuere facit, ſed uiuunt omnia ipſa uniuerſali. Atq; adeſt ubiq;, ſimilis tum unitate, tum uniuerſali illa aſsiſtentia Genitori, ac parenti ſuo. Hæc Plotinus. Quæ conſtat eadem eſſe, atq; ea, quæ noſter Sapiens, Spiritus, inquit, Domini repleuit orbem terrarum. Sic: —Totamq́; infuſa per artus:

Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Quæ ſi paulùm modò expolieris, noſtra erunt liquidò. Item Plotinus eandẽ Spiritus diuini uim uerbis his deſcripſit. λάμβανε τοῦ θείου τούτου θειότερον τὸ ψυχῆς πρὸς τὸ ἄνω γειτόνημα, μεθ' ὃ, καὶ ἀφ' οὗ ἡ ψυχή, καίπερ γὰρ οὖσα χρῆμα, οἷον ἔδειξεν ὁ λόγος, εἰκών τίς νοῦ, οἷον λόγον ἐν προφορᾷ λόγου. τῆς ἐν ψυχῇ οὕτω καὶ αὐτὴ λόγος νου, καὶ ἡ πᾶσα ἐνέργεια ἣν προΐεται ζωὴν, εἰς ἄλλου ὑπόστασιν. οἷον πυρὸς τὸ μὲν καὶ συνοῦσα θερμότης, ἡ δὲ ἣν παρέχει: Accipe diuina hac re, diuiniorem Animæ ad ſuperius uicinitatem, poſtquam & aqua, Anima, & ſi una res ſit, ut ratio demonſtrauit, imago

quædam

quædam Mentis, ceu uerbum in prolatione uerbi, quod eſt in Anima: Sic & ipſa eſt uerbum Mentis,& omnis operatio, quam effundit uitam in alterius ſubſiſtentiam:ut ignis,alius quidē caliditas aſsiſtens,alia quam præbet.Ecce Plotinus oſtendit Animam hanc uniuerſalem à Mente produci, eamq; unam atque eandem eſſe cum ipſa Mente:cuius ſit quædam quaſi imago,ut uerbum prolatum,nuntius, & imago mentis.Sic enim & Mens ipſa magna, effudit per afflatum exterius eam. Pulcherrimumq; eſt exemplum de calore,& eo,qui ineſt igni,& eo,qui funditur exterius.Haud aliter à Mente diuina,et à fonte ſancto,procederet Animam,unam eandemq; rem,& ſubſtantiam,ſola alteritate differentem.Suntq; hic de productione Animæ,duo clara,aptaq; exempla:quòd producitur ſicut uerbum ab animo: et ſicut calor exterius ſe diffundens,à calore,qui eſt in igne, cui inſeparabiliter exterior eſt coniunctus,quanquam eſt alter.Nam non exiſteret calor circumeffuſus,ſi diſcederet calor in igne,ſiue ignis ipſe.Sunt igitur,quanquam duo manifeſtò intelliguntur,tamen inſeparabiles ab inuicē,alterq; manat, effunditurq; ab altero. Fons enim caloris exterioris,eſt calor in igne. Simile exemplum eſt de Sole & radijs, quibus nobis notis,ignota illa redduntur clariora.Cùm igitur hæc uis cognita, ac ſpectata philoſophis fuerit(nam hæc item eſt, quam calcodeam ineptè quidam dixere,intelligentiam ſcilicet uniuerſi)apparet Spiritum ſanctum æquè atq; Genitorem, ac Mentem ſub aliqua ſcientia fuiſſe. Hanc animam non rectè antiquorum ſenſa accipientes,dixerunt,è qua animi noſtri tanquam ſcintillæ lucerent, poſt uitam in eandem redeuntes.Quod Poëta quoq; maiorum inuenta referens expreſsit:

> Scilicet huc reddi,deinde,ac reſoluta referri
> Omnia,nec morti eſſe locum,ſed uiua uolare
> Sideris in numerum,atque alto ſuccedere cœlo.

Quare non fuit poſterorum inuentum de unica Anima, & redeuntibus ad eam animis noſtris.Nec uero de Spiritu illo uniuerſi, & Anima mundi ea ſenſerat antiqua Theologia,reſolui in eam noſtros animos.Additæ ſunt hæ fabulæ à poſterioribus poëtis.Dico igitur omnibus ſeculis tres hypoſtaſes, aut tria numina, ſeu tria principia ſub aliqua ſcintilla micuiſſe.Nam apud Platonicos tria principia commemorantur ab antiqua Theologia deſcendentia,Bonum,Mens, Anima. Ea dicuntur in nouiſsima Theologia,Pater,Verbū,Spiritus.Sed uiciſsim tum ueteris Theologiæ nomina perſonant in nouiſsima,tum nomina iſtius in illa.

Examinatur oraculum Platonis de tribus numinibus,aut hypoſtaſibus,circa quas ſint omnia:ſed principaliter circa Primum,qui ſit omnium finis. Cap. IIII.

IGitur Plato circa omnium regem omnia dicit exiſtere, Secundum circa ſecunda,et Tertium circa tertiā:illiusq; regis cauſa omnia extitiſſe, ipſum omniū bonorū cauſam fuiſſe. Hæc quidem obſcurius,id promittente autore,& ſe per ænigmata loqui uelle pollicente. Quo conſtat eū maximis de rebus ſermonē inſtituiſſe.Idq; ipſe ſtatim cōfeſſus eſt,cùm ait de natura primi Hæc igitur de natura eius,

quod

quod dicitur primum, à Platone diſſeruntur, & à Porphyrio Platonis interprete, ad treis hypoſtaſes applicantur, in quas ſe natura diuina diffundat quæ dicitur iure τὸ πρῶτον. *Ac patrem & bonum prius nominauit, appellans omnium regem. Triaq; dixit de eo, oſtendens eum triplicis cauſæ ad omnia habere rationem. Primum eſſe autorem omnium bonorum, quæ cauſa efficiens eſt. Tum circa ipſum ea conſiſtere, quæ cauſa rectrix eſt & moderatrix. Tũ gratia eius omnia extiſſe. Paulus igitur loquens de patre, de quo Plato iſto loco, ſic inquit: Ex quo omnia, in quo omnia, per quem omnia. Quo tres cauſæ comprenduntur: Deus creator & imperator, rector quoq; rerum creatarum, demum finis omnium. Atque obſerua idem eſſe apud Platonem, Circa omniũ regem ſunt omnia, atq; Paulum, In quo omnia: Significatur enim apud utrunq; imperium & ſuſtentatio rerum à Deo: ſed ſuſtentatrix non quidem qualis hominum imperantium & exterius regentium, ſed maior interiorq; moderatio, quam facile ipſe eſſentialem dixerim: Suſtineri ſcilicet à Deo, non per exteriorem modò prouidentiam, ſed quadam diuiniore ac ſecretiore ratione, qua cuncta exiſtunt, exiſtente Deo, collapſura & in nihilum abitura, non exiſtente. Nibil enim eſſet, ſi ipſe nõ eſſet, neq; decor, neq; deformitas, neq; Chaos, neq; ordo. Illa lux omnium rerum ac ſeculorum, illa uis, ſtabile, firmumq; uinculum Vniuerſi, ſicut docuit ſuperius Philo: pater omnium, robur, gratia, lætitia, fœcunditas. Hoc apud Platonem præpoſitio Circa ſignificat, apud Paulum clarius In. Idemq; Platoni, Circa omnium regem omnia, atq; Paulo, In quo omnia. Dixi clarius apud Paulum, quòd apud Platonem, Circa, deſignat exterius quiddam, paulò interiorem, naturalemq; complexum, quo cum Deo, tanquam origine & capite, coniuncta ſunt uniuerſa. Id ipſum illuſtri teſtimonio aſſeruit Ariſtoteles in libro de Mundo. Sic ad uerbũ: Vetus ait & patria fama eſt, Omnia ex Deo, & per Deum nobis extitiſſe. Nulla quidẽ natura ipſa ſibi ſufficit, illius ſalute deſtituta. Ideo quidam ex antiquis eò progreſſi ſunt, ut dicerent, omnia eſſe plena Dei, qui ob oculos, ob aures, omnem deniq; ſenſum, ſeſe nobis offerat. Quæ quidem de poteſtate diuina iure merito prædicentur, de ſubſtantia non item. Planè enim ſeruatorem ac genitorem quarumlibet rerum eſſe Deum fatendum, non tamen uelut animal, laborem in eo ſuſtinentem, ſed quadam indefeſſa poteſtate, contingente etiam longiſſima. Sic Ariſtoteles. Apparetq; magna ingenia in ſimiles ſententias incurriſſe, uel quod magis crediderim, Ariſtotelem expoſuiſſe Platonem. Quo loco fatetur eximius philoſophus, ueterem eſſe famam, omnia genita & conſeruari à Deo, cui ſententiæ ipſe quoque ſubſcribit. Præterea Plato, hunc regem omnium bonorum dicit cauſam. Animos quæſo intende. Non enim quum dixit Deum cauſam* τῶν καλῶν, *bonorum, ſiue pulchrorum, aliquid excluſit quod non eſſet bonum, nec à Deo profectum, bona & omnia promiſcuè commemorans. Nam qui dicit omnia, dicit etiã bona. Audi igitur Moſen ad ſingulam quamque rem creatam clamantem, Et uidit Deus quod eſſet bonũ. Hoc dicit de luce, de cœlo, aquis, terris, plantis, animalibus.*

Demumq;

Demumq́; Et uidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Agnoſcis idem eſſe, Omnia, atq; Bona. Nam ſi omnia erant bona, palàm nomine omnis rei, omne bonum item deſignatur. Da enim quòd non cadat ſub earum rerum numerũ, quas creauit Deus, bonasq́; uidit & iudicauit. Quapropter Plato dixit omnium bonorũ cauſam, omnium regem, omnia bona, omnes res ſignificans, quas omnes bonas Deus uidit & aſſeruit: Paulus autem ait, Ex quo omnia. Ariſtoteles Deũ omnium γενετῆρα, genitorem. Deinde Plato ait, Et ipſius cauſa ſunt omnia: Paulus autem, Per quem omnia. Hæc cauſa finalis. Nemo autem fuit philoſophorum quin confiteretur, omnium rerum finem eſſe Deum. Quod hac ratione clarum fiet, res ſenſibiles ſunt propter homines. Nam maria & terræ exercentur & coluntur ab hominibus ſolis, & his homines ſoli fruuntur. Cœlum quoq; duas habet res ſolis hominibus utiles, ac neceſſarias, lumen & calorem. Nam motus tertia res in cœlo, propter illa duo eſt adhibitus, omnibus terris, lucem caloremq́; diſtribuens. Vniuerſa igitur oculis ſubiecta, hominum uitæ, commodisq́; deſeruiunt. Ex quo neceſſariò finis earum eſt homo. Hominem autem aliquem habere finem, clarum eſt. Qui quoniam niſi Deus eſſe non poteſt, propter Deum erit homo & res humanæ: & propter omnium regem, uniuerſa. Hæc quidem pronunciatio propriè in Deum patrẽ, de quo loquitur Plato, conuenit. Nam cùm dicat Plotinus filium intueri in patrem, indeq́; beatum effici, certè ipſius prolis genitor finis eſt, ut quam nõ ſolum gignat, ſed etiam felicitet. Nec poſſumus aliter decer[illegible]e: totaq́; poſterior Theologia uociferatur omne bonum, felicitatemq́; prolis eſſe patrem, à quo diuinitatem, id eſt, naturam ſuam, cum diuinitate omnem beatitudinem habet. Cùm autem finis, & bonum, & felicitas Mentis, ſit genitor, multo magis erit cæterarum mentiũ, quarum creator fuit mens & inuentor. Vt liceat ſic colligere, & cauſas cum cauſis ſic connectere: Res ſenſibiles propter hominem, homo propter creatorem ſuum, Mentem opificem, Mens propter Genitorem, & ipſum primum. Rurſum, cœlum propter res ſenſibiles, res ſenſibiles propter hominem. Totus igitur uiſibilis, & ſenſibilis mundus ſurſum ac deorſum propter hominẽ. Hominem autem ita flecti ad aliquẽ; & id perinde quaſi bonũ ſuũ deſiderare, in quo cupiditates ſuas uſquequaq; ſatiet; multis de cauſis eſt neceſſariũ. Nuſquam enim eſt certa quies, ſemper ad abſentem quandã ſuſpiramus naturæ noſtræ tranquillitatẽ. Quam ideo neceſſe eſt ſupra hominem, quòd nuſquã tantum in rebus humanis bonum inuenitur, quod plenam illam, optatamq́; requiem tribuat. Solus igitur Deus. Ille ſolus occurrentẽ ſæpe, deijcientemq́; animũ ægritudinem poteſt tollere, & eiecto mœrore, eam tranquillitatẽ dulcedinemq́; inducere, quæ cogitari poteſt, intelligi non poteſt, longe ab omnibus hiſce gaudijs, quæ ſoliti ſumus in hac uita percipere, remota magnitudine, & perpetuitate incõmemorabilis. Omnia igitur, cauſa eius extiterunt, ut ad beatã, indeſinentemq́; lætitiam ac bonũ perueniant. Et Mens ipſa in mundo prolocuta eſt, ueniſſe ſe, ut ad regna paterna, patriosq́ue aſpectus tanquam uerum finem homines

adduceret;

adduceret: Qui non ſolùm hominum omniumq; aliarum mentium eſt beatitudo,
ſed etiam Filij ſui: quod & ipſe demonſtrauit, et philoſophi obſcurè cognouerunt.
Ergo propter eum cuncta: Ipſe finis Mentis unigeniti, Mens finis hominum & an
gelorum, homo finis mundi corporei: tenduntq; omnia in patrem, iure patrem &
τὸ πρῶτον, ipſum primũ, ipſum caput: Siquidẽ etiam Mentis. Atq; ἕνεκα, pro/
pter, ſiue cauſa, nõ Dei, ſed rerũ neceßitatem reſpicit. Illius quoq; cauſa omnia ex/
titerunt, quia ſceptris eius ſeruiunt uniuerſa, & ab omnibus animatis, exanimiſq;
rebus prædicatur, collaudatur. Factaq; ſunt omnia, ut fieret maieſtas eius manifeſta.
Venire, ac flecti ad illum cuncta neceſſe eſt: omnes uelint, nolint, eum confitentur,
neceßitatis æſtu. Longè in hominibus clarißimum. Nam res naturales eundem ſem
per tenent curſum. Videbis igitur homines deuios & à pietate, ipſoq; Deo longius
uagantes, tandem ſupplices, dementiamq; ſuam accuſantes. Quod quidem faciunt
& hi, quos arbitramur pertinaces, contemptoreſq; decedere, qui multo forte miſe
rabilius præteritos errores deplorãt. Sed ad Platonem reuertor. Propriè igitur hæc
de patre, tanquam prima cauſa dicuntur, quòd rex omnium ſit, quòd ab eo ſint o/
mnia creata, quòd ſuſtineantur, quòd eius cauſa extiterint. In quibus eſt maxima,
multiplexq; Theologia. Deinde Plato, Secundum circa ſecunda, Tertia circa ter/
tia ait exiſtere. Declarare igitur hæc, obſcura quidem, nos oportet. Quo loco pri/
mum poſſumus ſuſpicari, more ſuo cæterorumq; Græcorum locutum eſſe Plato/
nem, cùm præpoſitiones, quæ debuiſſent nominibus præponi, poſtponunt. Quale
eſt apud Homerum: φίλων ἄπο, καὶ πατρίδος αἴης: Et apud Romanos, Quã
obrem, Quibus de cauſis. Sic apud Platonem, Circa omnium regem, omnia ſunt:
δεύτερον περὶ τὰ δεύτερα, τρίτον περὶ τὰ τρίτα. ut ſit punctum δεύ/
τερον περὶ, ſenſuſq; habeat, circa Secundũ, ſecunda: circa Tertium, tertia. Quæ
rationes diſponendi crebræ ſunt Platoni. Eritq; idem orationis tenor, ut quemadmo
dum dixerat, circa omnium Regem, ſic circa Secundum, circa Tertium. Tres au/
tem uir diuinus audierat aut apud Chaldæos, aut apud Aegyptios in ſumma diuini/
tate reges, qui numero, & effectu diſtinguerentur. Primus maxima cauſa, maxi/
mus rex, de quo in Epiſtola, qui uerè philoſophentur, fore beatos, prædicat. Secun
dus, creator: Tertius altor & uiuificator. Nam cùm ait circa Secundum, ſecunda,
intelligit munus, uel numen quoddam ſecũdum: ſic cùm circa Tertiũ, tertia, quod/
dam diſtinctum munus innuit. Ex eo autem quod dixerat de primo, intelligitur ſen/
ſus ſequentium. Declarauimus enim præpoſitionem Circum, deſignare uim ſuſti/
nendi, ac regendi. Primus omnibus in rebus gradus eſt, ut ſit autor & cauſa: tum
eorum creatio: deinde uiuificatio, & ſuſtentatio. Autor & cauſa prima pater, cui
principaliter, & ut Platonici loquuntur, fontaliter aſſcribũtur omnia, quia genitor
eſt Mentis opificis, creatricis, & quia prima eſt origo, prima dignitas, primũ eſſe.
Secundum eſſe, uel ſecundum exiſtens, eſt proles eius, à qua eſt ſecunda rerum exi/
ſtentiæ, ſecunda origo. Tertia eſt anima mundi, tertiam rerũ exiſtentiam ſuſtinens.

Tres

Tres igitur ſunt origines tanquam una, tres habentes ac ſuſtinentes rerum exiſtentias, tanquam unam. Primæ origini tria hæc ſimul attribuuntur, quòd ſit cauſa, regat, finis ſit. Eſt enim pater cauſa mentis, & ſpiritus. Itaque etiam uirtutis & poteſtatis eorum. In patre tanquam prima cauſa omnis eſt uirtus ſecundi & tertij, id eſt, mentis & ſpiritus. In patre & rege omnium ſunt ea tria, in prole aũt & anima ſic explicantur, quòd proles creat, ſpiritus uiuificat & regit. Sicq; circa ſecundum, ſecunda, id eſt, circa mentem & prolem creatricem, & ſecunda rerum origo, circa tertium ſunt tertia, id eſt, tertia origo, tertium eſſe. Voluit enim Plato, quod apud Mercurium didicerat, tres omnium rerum eſſe origines, à quibus tripliciter res dependerent: Fontaliter, & originaliter, & primo à patre, ſecundum creationem à filio, ſecundum uitam, ac uiuificationem à ſpiritu. Spiritus enim, ait proles Dei, eſt qui uiuificat. Pater eſt fons & primũ: filius creator, ſpiritus uiuificator. Quod quidem in ipſa redemptione apparuit: pater miſit, filius uenit, ſpiritus aluit, afflauit, uiuificauit. Primus autor tanti boni fuit pater, qui miſit & iuſſit. Secundus filius, qui egit & paruit. Tertius ſpiritus, qui afflauit. Sicq; circa omnium regem fuerunt ea principaliter ac fontaliter. Nam miſit ipſe filium redempturum, miſit ſpiritum afflaturum. Circa ſecundum fuerunt hæc ipſa, ſed ſecunda quadam ratione: tertia quadam, circa tertium. Hoc quod nos de redemptione uidimus, audierant illi de creatione, & Plato tradidit tanquam priſcum myſterium, noſq; expoſuimus Platonẽ: nec ferè ſecus Plotinus & Porphyrius, cuius hæc pauca uerba ſunt: ὡς γὰρ πάντων μὲν περὶ τοὺς τρεῖς ὄντων θεοὺς, ἀλλ' ἤδη πρώτως μὲν περὶ τὸν πάντων βασιλέα, δεύτερον δὲ περὶ τὸν ἀπ' ἐκείνου θεὸν, καὶ τρίτως περὶ τὸν ἀπὸ τούτου. Platonem ſic locutum, ut diceret omnia eſſe circa tres Deos, ſed principaliter circa regem omnium: ſecundo circa Deum, qui eſt uel naſcitur ex illo: tertio circa Deum, qui procedit ab iſto. En Porphyrius ſecundum à primo naſci, tertium à ſecundo docet ex Platone.

Quomodo animam ſeu ſpiritum ex illis duobus produci tradiderint. Cap. V.

Plotinus igitur pro tota Theologia Platonica, omnibusq; Platonicis, in quibus tenet principatum, erit interpres, & aſſentiens ei Porphyrius. Hinc quantum de noſtra Theologia ueteres cognouerint, intelliges. Tota eſt enim concatenata, mutuisq; nexibus implicata. Vt enim ſcribimus, quæ ſupra millenos annos hi prodiderunt: ſic iidem ſcribebant, & loquebantur multis retro annis tradita. Plato inquã, Anaxagoras, Parmenides ſecuti maiores illos, hos ſecuti recentiores. Plotinus igitur, ut eſt paulò antè demonſtratum, tres has rerum origines, triaq; numina aſſumens, & de eorum inter ſe ratione diſſerens, ſic perhibet. Bonum, id eſt, pater gignit mentem, mens gignit animam. Porphyrius autem exponens quaſi Platonem & Plotinum, dicit eſſe omnia, circa omnium regem: ſecundò, circa Deum ex illo: tertiò, circa Deum ex iſto. Tres ergo quaſi Deos, uel tria numina demonſtrant, quæ deinceps alterum ex altero naſcantur. A bono mens, à mente anima. Omniaq;

ſunt conformia cum Theologia uera, eo excepto (quod quidem exiguum eſt diſcrimen) quòd Anima, id eſt, Spiritus, non à Mente ſolùm procedat, neq; is tanquam certus generationis ordo debeat conſtitui. Sed enim certus ordo eſt ipſorum numinum, ut Anima ſit tertio loco, quia cauſa eſt poſt effectus. Anima autem ſiue Spiritus producitur à ſuperioribus. Hunc ordinem crediderunt eſſe etiam in gignendo. Sed etiam certè eſt: ſolum reticuerunt Bonum, à quo Spiritus produceretur. Nõ negatur autem, quod reticetur: ſicut non negat Euangelium Spiritum etiam à Filio manare, quia Filius dicat, Spiritus qui à patre procedit. Ac ſi uelis munera, non ſubſtantiam diuinorum numinum ſpeculari, hæret magis ad Prolem Spiritus, quàm ad Supremum. Producitur enim à Bono, à Mente producitur & donatur, & effunditur. Ob hanc cauſam in productione eius, Prolem tantum commemorarũt: nec par eſt tamen Bonum eos excluſiſſe, præcipuè uetuſtiores. Nam Mercurius dixit à fonte ſancto Spiritum produci. Fontem autem patrem eſſe conſtat, Vt ergo ex Euangelio colligimus modò Spiritum à patre procedere, modò à filio, non ſequimur auter errores eorum, qui tantum ea probant teſtimonia, quæ Spiritum aſſerunt à patre produci: ſic ex diuerſis huius Theologiæ locis colligimus eum à Bono, et Mente exiſtere. À Bono Mercurius, à Mente iuniores Platonici, Plotinus, Porphyrius. Bonumq; oſtenſum eſt, ipſum Genitorem appellari. Filius in Euangelio de patre ſuo, Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Sed diligentius ad Plotinum inſiſte. Si enim dicebat ſola alteritate Bonum ac Mentem ſeparari, ut ne ſit ſeiuncta ſubſtantia, efficitur eundem produci à Bono, atq; Mente. À ſubſtantia enim diuina producitur. Eadem autem, Plotino teſte, eſt ſubſtantia Genitoris, ac Geniti, ut eos à ueritate aut nihil, aut non multum decidiſſe clarum ſit. Non ſeparaſſe autem eos ſubſtantiam horum triũ ſæpe probatum. Adeò uerò non eſt is error apud eos, ut in contrarium potius deflexerint. Nam coniunctionem ſubſtantiæ eorum quidam etiam inter cæteras diuinas ſubſtantias eſſe uoluerunt, ut altera cum altera eſſet connexa, Deus cum Deo, uel angelus cum angelo. Quod quidem in ſubſtantijs, excepta diuina, fieri non poteſt: Nuſquam eſt tanta coniunctio, nunquam, excepto Deo, æternitas. De quo poſtea. Nominant autem treis Deos, alteritatem tantum, non numerum ſubſtantiarum inuenientes. Difficile enim eſt habere in promptu locutiones et nomina, quibus coniunctio ſubſtantiæ, atq; diſiunctio numerorum deſignetur. Nam nomen perſonæ non fuit apud eos, prorſus hac in re apud antiquos inuiſitatum. Ad uitandum autem errores, caſtigatius poſteriores locuti ſunt. Agnoſcimus igitur totam Theologiam, nõ ſolumq; dependentiam, creationemq; rerum ex Deo, ſed etiam et gradum illorum triũ, et ortum, ac productionem, & quid muneris, ac numinis exiſtat in unoquoq;. Credo diuinis oraculis, non uiribus humanis, priſcis cognita.

Quod Aegiptij ter acclamabant, trinam Deitatem deſignantes. & quod diuinam ſapientiam, omnia eſſe apud eos inſcriptio demonſtrabat. Cap. VI.

Conſiderandum quoq;, quod traditur à Damaſcio Platonico haud ignobili, qui de Aegyptijs

de Aegyptijs perhibet: πρώτην ἀρχὴν σκότος ὑπὲρ πᾶσαν νόησιν, σκότος ἄγνωστον, τρὶς τοῦτο ἐπιφημίζοντες. Quę ſunt: Primum principum appellant tenebras, ſuper omnem cognitionem, tenebras incognitas, Ter iſtud acclamantes. His intelligimus claruiſſe priſcis ſeculis magnam de tribus illis lucem. Omnium enim rerum principium ter acclamantes, appellantesq; tenebras, omnem humanam cognitionem ſupereminentes, triplicem Deitatem deſignabant. Hinc etiam Dionyſius ex ſanctis, ac diuinis fontibus caliginem hãc uocat, Qui poſuit tenebras latibulum ſuum. Et de eodem diuinus Orpheus,

Αὐτὸν δὲ οὐχ ὁρόω, περὶ γὰρ νέφος ἐστήρικται.

Illum non uideo: eſt etenim caligine ſeptus.

Sic Aegyptij ſanctiſſimam Trinitatem, primumq; omnium rerum principium, tenebras ignotas dixere, nulla potes humana cogitatione contingi, ſub altiſſima diuinitatis ſuę caligine latitantem diuinitatem, pelagus altiſſimum, quod intueri, penetrareq; ſummas ad uſque ſedes, nulla ne Deorum quidem ualeat cogitatio. Terq; iſtud acclamabant, tria illa principia innuentes, Bonum, Mentem, Animam, ſeu Spiritum, Platonicis, multiſq; alijs philoſophis notiſſima. Triplex apud illos acclamatio, ſicut angeli clamarunt ter, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Item illud conſiderandum, quod Plutarchus in Aegypto in templo Mineruę, quę eſt diuina ſapientia, filia ſummi Dei, fuiſſe hanc inſcriptionem dicit, ἐγώ εἰμὶ πᾶν τὸ γεγονὸς, καὶ ὄν, καὶ ἐσόμενον, καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδεὶς πω θνητὸς ἀπεκάλυψεν: Ego ſum omne quod fuit, quod eſt, quod futurum eſt: uelum meum nemo mortalium hactenus reuelauit. Hęc inſcriptio. Scito igitur & attende, quòd hęc inſcriptio erat ea, quę eſt apud Moſen, Ego ſum qui ſum. Quod Hebraicè dicitur, Ero qui ero, Grecrè, ὁ ὢν, ille qui eſt. Scitoq; hoc eſſe nomen tetragrammũ, quod apud Hebręos eſt nomẽ à uerbo ſubſtantiuo à uoce futura יהיה Ihieh, id eſt, erit uocatur יהוה tantum una litera Iod, mutata in Vau, quod fit apud eos uſitatiſſimè. Hoc nomen etiam eſt, quod uocatur à philoſophis τὸ ὄν, quod eſt ipſum eſſe. Vt igitur dixit ipſe apud Moſen, Ego ſum qui ſum: & apud philoſophos & Hebręos, Ille qui eſt, uel, Illud quod eſt: ſic illa inſcriptione teſtabatur ſe eſſe, quod fuit, eſt, erit, omnia uidelicet, quę continentur nomine, Ille qui eſt. Quoniam apud Deũ, ut inquit Plato, neq; preteritum eſt, neq; futurum, ſed ſola ęterna pręſentia. Pręterea ut dicitur in ſacris literis, Hoc nomen meum nõ indicaui eis: ſic ait inſcriptio, Velum meum nemo reuelauit. Nouimus item appellaſſe ſe Ille qui eſt: quia deſignet ęternitatem, deſignet creatorem, & per ſe exiſtentem illum qui ſemper fuit, etiam anteaquam res crearentur: illud item qui non ſit ab alio: deinde illum qui maximè ſit, ens item uniuerſale, magis quàm totus mundus, & uniuerſum. Et ut apud Ioannem, Quod factum eſt in ipſo uita erat. aut, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil quod factum eſt. ſic iſta inſcriptione, oſtendit ſe eſſe omnia, eſſe ſe cauſam uniuerſalem omnium rerũ, ſine ſe nihil eſſe poſſe.

nihil fuiſſe, & eſſe, futurumq́; eſſe ſine ſe, qui ſit omnia, ens maximum, ens uniuerſale. Vt autem nouimus nomen illud, Qui eſt, eſſe Filij Dei, qui crearit, qui ſit cauſa uniuerſalis, ens uniuerſum: ſic inſcriptio iſtũ ipſum donotabat. Sed Græci fallebantur, inuenientes templum illud in Aegypto diuinæ Sapientiæ, filiæ Dei dicatum. putabant hanc eſſe Mineruam. Quod uerum erit, ſi ſordes fabularum abſterſeris, detraxeriſq́; uile pallium, quod ex parte fecit Proclus, dicens hanc Mineruam eſſe, δημιουργικὴ τις ἡ θεὸς, Opificẽ Deam. Siquidem et idem Plutarchus perhibet: Rex inquit, quicunq; apud eos eligebatur, ſtatim fiebat ἐκ τῶν ἱερέων, καὶ μετεῖχε τῆς φιλοσοφίας ἐπικεκρυμμένης τὰ πολλὰ, μύθοις καὶ λόγοις, ἀμυδρὰς ἐμφάσεις τῆς ἀληθείας καὶ διαφάσεις ἐχούσης. ὥσπερ ἀμέλει καὶ παραδηλοῦσιν αὐτοὶ, πρὸ τῶν ἱερῶν τὰς σφίγγας ἐπιεικῶς ἱστάντες ὡς αἰνιγματώδη σοφίαν τῆς θεολογίας αὐτῶν ἐχούσης: Ex ſacerdotibus, eratq́; particeps philoſophiæ, quæ magna ex parte, fabulis, narrationibuſq́;, quæ obſcuras ueritatis declarationes haberent, abſcõdebatur. Quod ipſi apertè præ ſe ferebant, ponentes pro templis Shpingas, innuentes adumbratam ſapientiã eorũ Theologiã habere. Hæc cùm teſtetur Plutarchus, non mirum eſt, ſi ter acclamantes tenebras, trinitatem, aut tria numina deſignabant. Et diuinam Sapientiam, à Deo natam de ſe loqui obſcurè, ſeq́; uelatam eſſe fatentem introducebãt. Nec item tantam apud eos Theologiam fuiſſe mirabere, ex his quæ leges apud Mercurium, Orpheum, qui didicit ab Aegyptijs, Platonem, itemq́; Chaldæos, apud quos omnes erant duo, Genitor, & Proles, ut tria ſemper ſunt apud cæteros. Sed peculiaris ſermo de duobus, ſicut item in noſtra Theologia. In eo porrò quod Plutarchus protulit oraculo, Proclus addit hoc quod deeſt apud Plutarchum. Vbi dixiſſet, Velum meum reuelauit nemo ſequitur, ὃν ἐγὼ τέκον καρπὸν, ἥλιος ἐγένετο, Quem ego fructum peperi, fuit Sol. Prædicat igitur ſe Solis creatricem. Mirabile myſterium. Hoc enim eſt quod Moſes, Dixit Deus, fiat lux. Et, Creauit Deus duo luminaria magna. Et quod Plato in Republ. Sol filius ſummi Boni. Et quod Homerus in hymno de Sole, Διὸς τέκος, Proles Iouis. Et eadem ſapientia apud Solomonem idem mirabiliter gloriatur: Ego feci ut oriretur lumen in cœlis. Et, Ante Solem permanet nomen eius. Ô miſeri mortales, cur Solem adorabatis, non, ut nunc totus mundus, eum qui Solem peperiſſet? Nominauitq́; præcipuè Solem oraculum, quòd ſit in omni creatione præcipuus, admirabile Dei opus, præpoſitum etiam à Moſe ante omnes res creatas: Et de quo Propheta, qui cœlum contemplatus, admiratuſq́; inuentorem, tot cæteris omiſſis, prædicauit: In Sole poſuit tabernaculum ſuũ. Quod ſecus, In cœlo poſuit Solem, proſequiturq́; ortum, & occaſum, lucem, calorem per omnem mundum intentum. Hũc ergo in oraculo gloriabatur Sapientia ſe feciſſe. quo nomine debuerat adorari, coli, à cunctis gentibus, non ipſum opus. Verè igitur illa Sapientia, erat Filia Dei, cui concorditer à cunctis datur creatio, uocata ſummi Boni Filia.

ni Filia. Non erat illa fabuloſa Minerua, quæ quum homo fuerit, Solem creare non potuit. Habes ergo ternam illam apud Aegyptios acclamationem non iniuria trinitatem, tria numina, tres reges deſignaſſe, ut quæ de prole tam mira, certáque tradiderit. Ac uerè oraculum illud apud Aegyptios fuiſſe declarat Mercurius Triſmegiſtus, qui ſimiliter de Deo locutus eſt, in quòd Deus inuiſibilis, ſit uiſibilis ex operibus: σὺ γὰρ πάντα εἶ, καὶ ἄλλο οὐδέν ἐστι ὃ μὴ σὺ εἶ, σὺ πᾶν τὸ γενόμενον, σὺ τὸ μὴ γενόμενον*: Tu enim omnia res, & nihil aliud eſt, quod tu non ſis. Tu es omne quod fuit, & quod non fuit. Hæc ille de Deo, cum Deo loquens, quod Deus de ſe ipſo in templo. Deſignat autem illud Ioannis, Sine ipſo factum eſt nihil.*

De tribus Regibus, ſiue tribus Intelligentijs, triplicíq; Diuinitate, ex Numenio, Aemilio, Plotino, Theodoro, Iamblicho, Proclo, Cap. VII.

Onſideranda quoque, quæ cæteri Platonici, tum dicta Platonis, tum Orphicam & Aegyptiam Theologiam ſequentes, & ut ſolent aliquo in abdito apud priſcos loco reperta proponentes ut ænigmata, prodiderunt. Proclus igitur hæc ait ſuper Timæum: Νουμήνιος τρεῖς ἀνυμνήσας θεούς, πατέρα μὲν καλεῖ τὸν πρῶτον, ποιητὴν δὲ τὸν δεύτερον, ποίημα δὲ τὸν τρίτον, ὥστε ὁ κατ' αὐτὸν δημιουργὸς διττός, ὅτε πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος θεός, *Numenius celebrat, & laudat tres Deos. primumq; uocat Patrem, ſecundum Creatorem, ipſum opificium, id eſt, Animam mundi, tertium. Quocirca Opifex ſecundum illum eſt geminus, & primus ſcilicet, & ſecundus Deus. Hæc Numenius à Proclo recitata. Vides apud Numenium, duos creatores, duos Deos. Eo enim modo tunc loquebantur. Vides primum patrem, ſecundum Opificem, uel Creatorem, quod nomen, ut ſæpius claruit, proprium eſt diuinæ prolis. En quod noſtra canit Theologia, confitens patrem creatorē cœli & terræ, confitens item filium creatorē, ut per quem omnia facta ſunt. Nec te turbet quòd tertio loco diuinitatis, dicat Proclus ponere Numenium ipſum opus. Non enim ita nominat tertium, ut æquale prioribus duobus, ſed ut factum, & opus quoddam diuinum: ſicut & Plato in Timæo, ſtatuens Mundum aut Animam eſſe Deum, creatum à Deo, id eſt, rem diuinam, opus Dei. ſolum autem geminum Creatorem fatetur, ſolis duobus aſſcribit creationem, de quibus ut in primo libro uiſum, tam præclara ſcripſit Numenius. Vera quidem diuinitas eſt duorum opificum, & duorum non diſtinctorum, ſed ut ipſi quoque docent, unius operis mundani, duo creatores uelut unus, quia opus unum. De duobus autem numinibus, & de duobus quibus rerum creationem attribuunt philoſophi, nunc ego loquor. Excludoq; tertium illud à uera diuinitate. Quanquam ſit mihi ueriſimile tertio loco, non id quod Proclus dixit poſuiſſe Numenium, ſed quod Pythagoras, Plato, Plotinus, Aemilius, ut poſtea docebitur. Plato enim, ut ſuperius audiſti, tres nominauit. Duos autem qui crearent, ut idem Proclus perhibet, Plotinus adhibuit:* διττὸν μὲν ὑποτίθεται τὸν δημιουργόν, τὸν μὲν ἐν τῷ

νοητῷ, τὸν δὲ ἡγεμονοῦν τοῦ παντός: Duplicem quidem proponit Opificem
Plotinus, alterum in intellectuali, alterum imperantem uniuerſo. Hæc dicta Plotini
eò ſpectant, patrem eſſe, primum intellectualem dantem ſapientiam, & Ideas Pro
li ſuæ, quas appellant Platonici, νοητά: eum eſſe ſummum, eminentiſſimumque in
mundo, qui dicitur νοητός: Prolem autem, ut omnes ſuperius uidimus confitentes,
eſſe reginam uniuerſi, creatricemque Mentem. Amelius autem melius & clarius ex
plicuit tres illos. De quo idem Proclus: ἀμέλιος δὲ τριττὸν ποιεῖ δημιουργὸν,
καὶ νοῦς τρεῖς, βασιλέας τρεῖς, τὸν ὄντα, τὸν ἔχοντα, τὸν ὁρῶντα. δια/
φέρουσι δὲ οὗτοι, διότι ὁ μὲν πρῶτος νοῦς ὄντως ἐστὶν, ὁ δὲ δεύτερος ἐστὶ
μὲν τὸ ἐν αὐτῷ νοητὸν. ἔχει δὲ τὸ πρὸ αὐτοῦ, καὶ μετέχει πάντως, καὶ διὰ
τοῦτο δεύτερος. ὁ δὲ τρίτος ἐστὶ μὲν τὸ ἐν αὐτῷ, καὶ οὗτος νοητὸν. πᾶς
γὰρ νοῦς τῷ συζυγοῦντι νοητῷ ὁ αὐτός. ἔχει δὲ τὸ ἐν τῷ δευτέρῳ, καὶ ὁ/
ρᾷ τὸ πρῶτον. ὅσον γὰρ πλείων ἡ ἀπόστασις, τοσοῦτον τὸ ἔχον ἀμυδρότε/
ρον. Quæ ſunt, Amelius, inquit, triplicem facit Opificem, & Mentes tres, & Re/
ges tres, qui eſt, eum qui habet, eum qui aſpicit. Differunt autem hi: quoniam prima
Mens uerè eſt: Secunda eſt quidem intellectuale, quod eſt in ipſo: habet autem ante
ſe, & participat omnino ipſum: & propter hoc, eſt ſecunda: Tertia uerò, eſt qui/
dem & ipſa, quod in eo intellectuale. Omnis enim mens conſociato intellectuali ea
dem eſt. Habet autem quod eſt in ſecundo, & uidet primum. Quanto enim ſit ma/
ior diſceſſus, tanto id quod habet eſt obſcurius. Hæc ubi recitaſſet, Proclus addit,
τούτους οὖν τοὺς τρεῖς νόας, καὶ δημιουργοὺς ὑποτίθεται, καὶ τοὺς παρὰ
πλάτωνι τρεῖς βασιλέας, καὶ τοὺς παρ' ὀρφεῖ τρεῖς. Videlicet: Has igi/
tur tres Mentes & Opifices ſtatuit Amelius, & qui ſunt apud Platonem tres Re
ges. & qui apud Orpheum tres, Phanes, Vranos, Cronos. Hec Proclus. Ex his
fit clariſſimum etiam Platonem, & Orpheum antiquiſſimum, de tribus numini/
bus locutos incorruptius quidem, diuinius, & cœleſtius Platonem, nominantem
tres illos, tres Reges, uelut unum. Sunt ergo tres Reges apud Platonem, teſte Pro/
clo, non Chriſtiano, imò Chriſtianis inimico, ſunt tres Mentes, tres Intelligentiæ,
tres Reges uelut unus. Vt noſtræ literæ canunt, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spi
ritus ſanctus: Non tamen tres Dij, ſed unus eſt Deus: ſic dicere poſſis ex Platone,
Rex eſt Pater, Rex eſt Filius, Rex Spiritus ſanctus. Nō tamen tres Reges, ſed unus
Rex. Quoniamque mens eſt una hypoſtaſis, aut perſona, crediderim rectè ſic prædi
cari, Mens eſt Pater, Mens Flius, Mens Spiritus ſanctus. Nō rectè aūt, ſi dicas, Non
tamē tres Mentes, ſed una eſt Mens. Quia Mēs eſt hypoſtaſis. Sed ſit quod uerius,
ac melius Theologis uidebitur. Quis autē reuelauit Platoni, qui Mētis æternæ ad/
uentum in mundum, plus trecentis annis anteceſſit, tres illos Reges, circa quos
omnia eſſe prædicauit? quis item Orpheo, licet, ut moris, eius poëticis nominibus
tria illa nomina deſcripſerit? Sed ſit obſcurius quod ab Orpheo poſitum eſt: uera,

luculenta,

luculenta, clareſcentia, quæ Plato de tribus Regibus, Plotinus, Numenius, Amelius de duobus Opificibus. Nam tertius ſemper fuit obſcurior, etiam apud noſtrates. Hoc miraculum, tres omnium rerum Imperatores Platonem nominaſſe, cæteros autem Philoſophos, duos Opifices, ut eſt in noſtra cœleſti Theologia. Hoc indicio eſt, ſemper in priſca Theologia, apud Chaldæos, Phœnices, Aegyptios, gentes uetuſtiſsimas, quæ nunc penitus apparuit, abditam fuiſſe ſapientiam, ſed non cognitam, adulteratam nominibus & ſenſibus donec præco cœleſtis ipſe, uiſibilem, qui eſſet antè inuiſibilis, ſe reddens, eam efficeret rutilantem, doceretq́; omnes, oportere adorare Deum, in ſpiritu & ueritate. De quibus tribus, Deo, Veritate, ſpiritu, notionem priora ſecula, ab initio generis humani deſcendentem, tenuerunt. Nam ſicut Amelius ſecutus eſt Platonem, ſic neceſſariò Plato didicit ab anteceſſoribus, credo ego, Aegyptijs & Chaldæis, quemadmodum item in Epiſtola nominat Cauſam mundi, & Patrem eius, certè ab aliquo oraculo, ab aliqua uetuſta Theologia, quale canebat Aegyptia, tria numina, ea tenebras appellans, & ut tam multa Mercurius, Chaldæusq́; decantauit. Veriſsimum eſt item legiſſe Platonicos multa, quæ peruenire ad noſtra ſecula non potuerunt, ex quibus illi libris ſuis quædam largiti ſunt. Sed reuertor, declaroq́; Amelium. Patrem, primamq́; Mentem dicit exiſtentem, ſecundam habentem, tertiam uidentem. Quorum ratio eſt, quòd primo ac principaliter, fontaliterq́;, eſt ipſe Pater, qui dicitur etiam τὸ πρῶτον, Primatus, Principatus, Primum eſſe, à quo reliqua duo. Secundus dicitur habere, quia participat priorem, naſcitur à priore, eſt filius eius, habet ab illo bona ſua, diuinitatem, ſapientiam, autoritatem, idq́; ipſe prædicabat in mundo, eoq́; eſt ſecundus, participansq́;, quod dixit de eo Ioannnes, eum eſſe & fuiſſe ſemper apud Deum. Tertius autem, inquit, habet quidem quod in Secundo eſt, reſpicit autem Primum. Hoc nos clarius diceremus, manare à duobus, quia Primum uelut fontem ſuum aſpicit: habet autem quod in Secundo eſt. Fluit enimab ipſo: habet ab ipſo, & à præcedente, quod eſt: & datur, mittitur, fluitq́; ab ipſo Secundo. Aſpectus in Primum eſt, ut in fontem ſuum, habere quod in Secundo: eſt item accipere, quod ipſe ſit, à Secundo. Dat enim ei Secundus, quod eſt. Quòd ſi hæc ad creationem, Ideasq́; referas, & ut tres rerum imperatores, triaq́; principia uelut unum, eadem eſt ſententia. Primus uerè, principaliter, fontaliter eſt. Secundus, eſt Idea quæ in ſe eſt, quæ dicitur ab eis τὸ νοητόν. Ob id autem eſt Idea, quia nihil eſt in Deo alienum à Deo. Et quia Mens, aut Intelligentia eſt idem cum re intellecta: ſic etiã Tertius, quia et ipſe Mens eſt, eſt ipſum intellectuale ſiue intelligibilitas, ut ſic dixerim. Id ſcilicet quod eſt in Secundo, et quia Mentes ſunt, intelligendo operantur. Quia uerò ſunt unus Deus, quod intelligitur, & intelligendo creatur à Secundo, intelligitur item, fitq́; à Tertio, ſi uelis iſta ad creationem referre, cuius principalem cauſam aſsignant Platonici uelut originem, Ideam in mente opificis, quæ ab eis nuncupatur τὸ νοητόν. Hæc Idea, inquit Amelius, eſt in Secundo, eſt item in Tertio: ſed Secundus, &

Tertius eſt item cum iſta Idea. Sunt enim uelut duo opifices mundi,uterque mundi origo,utriq; ineſt Idea mundi, & uterq; eſt ipſa Idea. Non eſt diuinitas eorum diſ/iuncta, quia uterq; eſt eiuſdem rei ſummus opifex,uterq; principium. Pater autem & primus eſt,quem & ſecundus participat,& tertius aſpicit,eoq; primus à duo/bus participatur. Quae quidem noſtra Theologia clarius loqueretur. Sed nobis ſa/tis eſt oſtendere,cœleſti nunc reuelatam teſtimonio ueritatem,ſemper in aliqua lu ce apparuiſſe:religionem hanc, quam colit mundus, antiquiſſimam illam omnium ſeculorum eſſe:uerum ut nunc radiantiſſimam,omnibusq; perſpectiſſimam, ſic tūc obſcuriorem,inter abdita myſteria latitantem,uix paucis introſpectam, nec ab illis etiam forte intellectam,donec apparuit tota. Ecce tot autores,tot teſtes, de duobus Opificibus,de tribus quibus canitur nobis æterna gloria,teſtes inquam,quibus cum aut incognita prorſus noſtra religio,aut uix cognita eſſet, loquebantur tamen ea/dem,apud maiores Theologos reperta. Nam quod Plato de tribus Imperatoribus ſcripſit,extabat etiam apud priores Pythagoreos. Nec tibi referam hoc loco,quod ſuperſtitioſi quidam è noſtris, ex libris Ariſtotelis, qui teſtetur Pythagoreos uſos numero ternario in ſacris,quo deſignabant principium,medium, finem in cunctis rebus: ſed quod euidentiſſimè monuit Proclus à Iamblicho traditum: τρεῖς εἶναι θεοὺς τούτους καὶ παρὰ τοῖς πυθαγορείοις ὑμνουμένους: Celebrari,lau dari tres iſtos Deos apud Pythagoreos. Videlicet quod nos,perpetuò, & indefeſſe, noctesq; diesq;,nunquam ſanctiſſimas uoces has interpollantes,ut ſit gloria Patri, Filio,Spiritui ſancto,qui fuerit ſemper, & ſicut fuit,ſic ſit, futurusq; ſit in æternū. Eadem extant apud Numenium Pythagoreum. Mirificè quoq; conſenſere cæteri Platonici, uenerantes, adorantesq; cum cæteris tres hos Imperatores, & Reges, tresq; Deos,ut unum. Nam Theodorus Platonicus inſignis,ſecutus Amelium, hac Proclo teſte ad uerbum poſt Iamblichum inquit: τρεῖς μὲν ἀμελίῳ συνεπό/μενος οὗτος φησὶ δημιουργούς. τάττει δὲ αὐτοὺς, οὐκ εὐθὺς μετὰ τὸ ἕν, ἀλλ᾽ ἐπέκεινα τῶν νοητῶν τε καὶ νοερῶν θεῶν. ἀποκαλεῖ δὲ τὸν μὲν οὐσιώδη νοῦν, τὸν δὲ νοερὸν οὐσίαν, τὸν δὲ πηγὴν ψυχῶν, καὶ τὸν μὲν ἀδιαίρετον, τὸν δὲ εἰς ὅλα διῃρημένον, τὸν δὲ τὴν εἰς τὰ καθ᾽ ἕκαστα διαίρεσιν πεποιημένον. Nimirum, Tres, inquit,ſecutus Amelium,dicit eſſe Opifices Theodorus. Nec eos ordinat mox unū,ſed ante Deos intellectos, & intel ligentes. Aliumq; uocat Mentē ſubſtantialē,aliū ſubſtantiā mentalē,tertiū Fontem animarū. Ac primū indiuiduū,ſecundū per omnia diſtributū,tertiū facientē per ſin gula diſtributionē. Hæc Theodorus,ſecutusAmeliū,Amelius ſecutus Platonē,Pla to ueteres Aegyptios,hi maiores,primosq; homines, & oracula cœleſtia,ubiq; re/ſonantia. Conſidera obſecro ordinē,quem dat his Theodorus. Non enim locat eos poſt unitatē,quæ tribuitur ab eis tū ſummo bono,tū ideis,ſed locat ante deos intelle ctos & intelligentes. Noris,ut ſuo loco uidebitur,apud Platonicos, & noſtros, eſſe duo genera Deorū,ſiue Angelorū: priores dicuntur νοητοὶ,intellecti: poſteriores

νοεροὶ,

νοεροὶ, Intelligentes. Dionyſius dictos priores intellectos, quia intelliguntur ab his qui dicuntur νοεροὶ: quo & illi intellecti, ut ſuperiores, & hi intelligentes uocantur: irradiare enim maiores in inferiores intelligentiã ſapientiamq́;. Hos in illos reſpicere, uelut intelligẽtes, & cognoſcentes. Nonnulli Platonici ingeſſere noua, Intellectos, & Priores, Ideas ſentientes, quæ ab inferioribus intelliguntur. Sed ordo, et ſenſus ſyncerus prior. Tres igitur illos Opifices, id eſt, Trinitatem ſtatuebat Theodorus ante omnes ordines Angelorum, prioremq́; uocabat Mentem ſubſtantialem, id eſt, cuius ſubſtantia ſit Mens, ſit primum ſapere, primum noſſe, prior ſapientia, cuius ſubſtantia non ſit aliud quàm Mens, Mens plena ſubſtantiæ, quo deſignatur primatus totius eſſe, omniumq́; mentium. Secundum uocabat ſubſtantiam mentalem, hoc eſt, eam mentem & ſapientiam, quæ hoc ipſum habuerit à primo, & quæ primò Mens ſit, ſed ab eo qui primò mens: idcirco etiam primò ſubſtantia quia mens ſubſtantialis primò. Tertium uocabat Fontem animorum, quo nihil diuinius & profundius. Quippe & noſtra Theologia uocat eum Creatorem ſpirituum, ut paulò ante uidiſti: & hæc eſt Anima mundi uiuificatrix, mater animarum. Nonne etiam noſtri eum appellant Fontem uiuum? rogamusq́; ut per eum ſciamus patrem, primũ ſcilicet illum? Priorem autem Indiuiduum dicit, quia Filio datur creatio, datur executio rerum paternarum, iſte facit omnia, & per omnia cõmeat creator, princeps, iuſſus à patre. Nam indiuiduus, deſignat eum non fungi his officijs, filium autem fungi, eſſe eum, ut Philo perhibet, patris ſui ὕπαρχον, ſubditum, magiſtratum, ſubminiſtrum, facientem omnia pro eo, ius eius, ac poteſtatem. Hæc igitur Platonici eo ſpiritu, ex ea Theologia locuti ſunt, quæ peruenit ad eos à ſeculis prioribus, inuentaq́; eſt apud Chaldæos, & Aegyptios, Sibyllas, & in oraculis. Quos libros ſi ſic nobis uidere datum fuiſſet, ſicut quædam fruſta, propemodumq́; naufragia uidimus, certè myſteria penitus noſtra uideremus. Sentiremus toto in mundo beneficio diuino prius obſcurè reuelatã hanc religionẽ, ac philoſophiã nouiſſimorum ſeculorũ: donec ueniens princeps eius, in cuius morte uelũ templi ſciſſum eſt, remotis tenebris totã aperiret. Quo factũ ut eo ueniente repleta ſit omnis terra, ut prædixerant oracula, ſciẽtia Domini. Hæc aũt quæ producta ſunt, etſi nõ rectè Proclus interpretetur in Timæo, uidebis tamen paulò pòſt hominẽ reſipiſcentem. Neq; ego contendo, quanta poſtea Trinitatis refulſit notio, eos tenuiſſe, ſed eum audiſſe, ex parte uidiſſe. In Theologia Platonicorũ, ea potiſſimũ ſequenda, quæ maiores tradidiſſent. Nã Proclus fermè poſterior omnibus floruit. Sed enim etiã noſtri ſenſerũt, prodideruntq́; mirabili, propemodumq́; diuino ſenſu: uerũ manabat ab Aegyptijs, & Chaldæis, Platonẽ de tribus numinibus, præcipuè duobus prioribus locutum, è quibus præter Cyrillũ, & Euſebiũ eſt Conſtantinus Imperator in oratione de religione Chriſtiana, in qua mirificis laudibus collaudato Platone, ſubdit, πρῶτον μὲν θεὸν ἠφηγήσατο τὸν ὑπὲρ τὴν οὐσίαν, καλῶς ποιῶν. ὑπέταξε δὲ τούτῳ καὶ δεύτερον. καὶ δύο οὐσίας τῷ ἀριθμῷ διεῖλεν. μιᾶς οὔσης τῆς ἀμ-

φοτέρων τελειότητος, τὸ δέ τε οὐσίας τοῦ δευτέρου θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἐχούσης ἐκ τοῦ πρώτου. αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ δημιουργὸς καὶ διοικητὴς τῶν ὅλων. *Primum, inquit, Deum docuit rectè ſupra ſubſtantiam collocans. Huic etiã ſubiecit ſecundum: duasq́; ſubſtantias numero partitus eſt, una exiſtente utriuſq; perfectione, & ſubſtantia ſecundi Dei exiſtentiam habente ex primo. Ipſe enim eſt opifex, & gubernator omnium. Hæc quidem ille, docens Platonem duos quidem Deos, ut eſt in epiſtolis, nominaſſe, ſed unam utriq; perfectionem attribuiſſe, habente Secundo ex primo ipſum eſſe, ipſum exiſtere. Duas autem ſubſtantias eum numero fuiſſe partitũ, eſt duas hypoſtaſes, duos numero gradus in diuinitate ſtatuiſſe. ſic enim eo ſeculo & religione loquebantur. Aßignans autem unam ambobus perfectionẽ Plato, certè ſubſtantiam, diuinitatemq́; eorũ unam aßignabat. Vna enim eſt diuinitas, una perfectio, unum cunctarum rerum faſtigium. Sic unum amborum culmen, una maieſtas, utiq; & diuinitas una, quæ eſt ſuprema perfectio.*

De tribus principijs, ex Proclo, Platonis Theologia contentis, quæ dicuntur Bonum, Mens, Anima: alijsq; nominibus appellantur. Et quòd hæc tria principia, non ſubſtantia tria ſunt, ſed alia ratione. Cap. VIII.

NEc uerò noſtri ſolum, ſed ipſimet Platonici clarißimè confitentur tres illos Reges, triaq́; numina rerum, decreuiſſe, declaraſſe Platonem, idq́; eſſe ſupremum Theologiæ eius cacumen, in quo ſita ſit eminentißima Trinitas, ad quod ſapientißimum quemq; oporteat aſpirare. Conſiderent igitur omnes, ſuſpiciantq́; ueritatem omnipotentem, quæ ſæpe uelut ignis in anguſtijs clauſa, impatiensq́; tenebrarum uiolenter erumpit. Nulla eſt reliqua controuerſia, quando tot teſtes aſpicis, paribus teſtimonijs aſſerentes, concorditerq́; acclamantes triplici imperio, ternæ, aut triplici uel trinæ diuinitati, ac maieſtati. Proclus ille, qui ſuper Timæum, cæterorum Platonicorum de tribus regibus ſententiam propoſuerat, in libro de Theologia Platonica, in quo latè de dogmatis Platonicis diſſerit, ſimilia atque priores, Numenius, Porphyrius, et Plotinus, Amelius, confitetur ſenſiſſe Platonẽ, cuius ſermo etſi prolixior eſt, allectus tamen declarandæ ueritatis amore, totum proponam, & ediſſerã: σωμάτων μὲν ὥσπερ εἴρηται καὶ ψυχῶν πατέρα τὸν νοῦν ἀποφαίνει, καὶ αἴτιον, καὶ περὶ ἐκεῖνον πάντα καὶ εἶναι, καὶ ἐνεργεῖν ὅσα τὴν ζωὴν ἐν διεξόδοις, καὶ ἀνελίξεσι κέκτηται. πρόεισι δ' ἀπ' ἄλλην ἀρχὴν, τὴν νοῦ παντελῶς ἐξῃρημένην, καὶ ἀσωματωτέραν, καὶ ἄρρητον ἀφ' ἧς πάντα, κἂν τὰ ἔσχατα τῶν ὄντων, λέγεις τὴν ὑπόστασιν ἔχειν ἀναγκαῖον. ψυχῆς μὲν γὰρ, οὐ πάντα μετέχειν ἀναγκαίως πέφυκεν. ἀλλ' ὅσα ζωὴν ἔχει τρανεστέραν, ἢ ἀμυδροτέραν ἐν αὐτοῖς. οὐ δὲ νοῦ πάντα, καὶ τοῦ ὄντως ἀπολαύειν δυνατὸν, ἀλλ' ὅσα κατ' εἶδος ὑφέστηκε. δεῖ δὲ αὖ τὴν ἀρχὴν τῶν πάντων ὑπὸ πάντων μετέχεσθαι τῶν ὄντων, εἴπερ μηδενὸς ἀποστατήσει, πάντων αἰτία τῶν ὁπωσοῦν ὑφεστάναι.

σαῦσαι τῶν λεγομένων οὖσα. ταύτην δὲ πρωτίστην τῶν ὅλων, καὶ νοῦ πρεσβυτέραν ἀρχὴν ἐν ἀβάτοις ἀποκεκρυμμένην, ἐνθέως ἀνυμνοῦσα, καὶ τρεῖς ταύτας αἰτίας, καὶ μονάδας ἐπέκεινα σωμάτων ἀναφαίνει, ψυχὴν λέγω, καὶ νοῦν τὸν πρώτιστον. καὶ τὴν ὑπὲρ νοῦ ἕνωσιν, παράγειν μὲν ἐκ τούτων ὡς μονάδων τοὺς οἰκείους ἀριθμούς, τὸν μὲν ἑνοειδῆ, τὸν δὲ νοερόν, τὸν δὲ ψυχικόν. πᾶσα γὰρ μονὰς ἡγεῖται πλήθους ἐν αὐτῇ συστοίχου. συνάπτει δὲ ὥσπερ τὰ σώματα ταῖς ψυχαῖς, οὕτω δή που καὶ ψυχὰς μὲν τοῖς νοεροῖς εἴδεσι, ταῦτα δὲ ταῖς ἑνάσι τῶν ὄντων. πάντα δὲ εἰς μίαν ἀρχὴν ἐπιστρέφει τὴν ἀμέθεκτον ἑνάδα, καὶ μέχρι ταύτης ἀναδραμοῦσα, πέρας οἴεται τὸ ἀκρότατον ἔχειν τῆς τῶν ὅλων θεωρίας, καὶ ταύτην τὴν περὶ θεῶν ἀλήθειαν, καὶ περὶ τὰς ἑνάδας τῶν ὄντων. Quæ ſunt Latinè: Corporum quidem, quemadmodum dictum eſt, & animarum patrem, Mentem pronunciat, & cauſam, & circa eam cuncta eſſe, & operari quecunque uitam in proceßibus, & explicationibus poſſederunt. Progreditur autem ad aliud principium, à Mente penitus abſolutum, magisq́; incorporeũ & ineffabile, à quo omnia etiam extrema rerum dicas habere ſubſtantiam, neceſſe eſt. Animam enim non omnia participare neceſſariò nata ſunt, ſed quæcunque uitam habuere puriorem aut obſcuriorem in ſeipſis. Neque Mente omnia frui, & ea quæ uerè eſt, fas eſt, ſed quæcunq; ſecundum ſpeciem ſubſiſtunt. Oportet principiũ omnium ab omnibus rebus participari: ſiquidem à nullo deficit ea, quæ eſt cauſa rerum, quæ quomodocunq; ſubſiſtant. Hoc igitur primo ac ſupremo cunctarum rerum, etiam ipſa Mente antiquiore principio, quod in abditis, & inacceßis eſſet abſconditum, cum Platonis Theologia reperiſſet, et tres has cauſas, & unitates, ultra corpora demonſtraſſet, dico Animam & Mentem ſupremam, & ſupra Mentem Vnitatem, procedere quidem ex his uti unitatibus, aut ſingularitatibus proprios numeros, alterum quidem uniformem, alterum mentalem, tertium animalem, docuit. Omnis enim ſingularitas antecedit multitudinem ſibi coëlementalem. Coniungit autem ſicut corpora animis, ſic ſanè animas quidem mentalibus ſpeciebus, aut formis, has autem unitatibus rerum. Omnia uerò in unam uertuntur incommunicabilem Vnitatem: & uſque ad hanc progreſſa Theologia Platonis, finem putat ſupremum ſe tenere totius rerum ſpeculationis, & hanc de Dijs ueritatem, & circa unitates rerum. Hæc & alia multa Proclus, aſſerens hanc eſſe Platonicam Theologiam. Totus autem is ſermo eſt declaratio eius, quod in illa inclyta ad Dionyſium Epiſtola, quæ eſt ſecunda, locutus eſt Plato, Circa omniũ Regem eſſe omnia, & illius cauſa omnia, & illum eſſe cauſam omniũ bonarũ rerum, Secundũ autem circa ſecunda, Tertium circa tertia. Vel, ut ſuperius fuit expoſitum, circa Secundum ſecunda, circa Tertium tertia. Tria hæc principia, & tres cauſas aſſerit Proclus in Theologia Platonica celebrari, primumq́; ac ſupremum appellari Vnitatē abditam, arcanam,

maximam,

maximam,Secundum Mentem,Tertium Animam:Mentemq́; eſſe cauſam, animarum,& corporum omnium.Huc uſque rectè ac diuinè explicat Theologiam Platonicam Proclus. Atq; ait, ut ſtupore digna res ſit, Platonem omnes quidem animas & corpora à Mente ſuprema & prima producere, quam,ut teſtatur etiam Laërtius,Cauſam appellet. ſed rurſum altius eum aſcendiſſe, & ad aliud principium,arcanum ineffabile perueniſſe, à quo procedant omnia, etiam extrema rerum.Sed Proclus dicens, hoc altiſsimum, & ineffabile principium, quod eſt ante Mentem,Platonem dixiſſe παντελῶς ἐξηρημένον τοῦ νοῦ,penitus et undequaq; à Mente abſolutum,ſeparatum,extractũ:ſciat nihil tale dixiſſe Platonicam Theologiam:quod & ratione,& Platonis autoritate probabo.Ratione quidẽ, quoniam Platonem producere ab altiſsima,primaq́; Mente dicit animas omnes,& corpora, circaq́; eam aſſerere,uerſari,quæ quomodocunq; uitam participent. altius autem illud,& ineffabile principium, quod antecedit Mentem, dicit item omniũ rerum, etiam extremarum aſſeruiſſe eſſe cauſam. Ergo quorũ Mens eſt cauſa,eorundem quoq; ineffabile principiũ.Quæro igitur quid cauſæ ſit, quòd eorundẽ utrunq; eſt cauſa,ut quot fiant ab uno,totidem ab altero.Non'ne quia una autoritas,una poteſtas? Si enim Mens creat Platoni corpora & animas,omnemq́; uitam:ineffabile uero principium omnium eſt cauſa,etiam minimarum rerũ:profectò & Mens quoq; potentiſsima eſt,& facit omnia quæ principium ineffabile.Ergo una eſt autoritas utriuſq;.Neque enim bis poteſt mundus creari,ut partim creetur ab ineffabili principio,rurſum accedat Mens,quæ & ipſa creet.Sed unam neceſſe eſt eſſe autoritatem,unam uoluntatem,par conſilium,quod ſimul conſpirans crearit mundum. Neque poteſt ulla alia reddi ratio,ſi fit idem ab utroq;,quin ſit eadem uoluntas,& autoritas.Quod utiq; non eſſet,ſi ineffabile principium eſſet à Mente undequaq; ſeparatum. Neq; enim uoluntas conſpiraret, longè lateq; his à ſe diſtantibus. Adde quòd ſi Mens eſt Deus omnipotẽs,ut apparet,creat enim omnia,quæ eſt Diuinitatis: ineffabile quoq; principiũ eſt Deus:uterq; neceſſariò eſt Deus,& æternus uterq;, omnipotens,& ſapientiſsimus uterq;.Hæ rationes ſunt naturales,& ueræ.Verba autem Platonis,apertè Proclo contradicentia ſunt in ſexta Epiſtola, ubi Plato cõmemorat principem & cauſam omnium præſentium & futurarum rerum,& deinde patrẽ iſtius principis,& cauſæ.Princeps & Cauſa,omniũ Platonicorũ conſenſu,& ut tam multis exemplis probatũ eſt ſuperius,eſt Mens illa ſecundũ principiũ.Ergo ſi Mens habet patrẽ(pater aũt eſt is, quem ineffabilẽ Vnitatẽ,& ſummũ Bonũ dixere,quod Macrobius teſtabatur,addens ueterẽ philoſophiã dixiſſe Mentẽ eſſe filiam ſummi Boni)efficitur ut eiuſdem naturæ ſint pater & proles.Nã qui naſcitur ab homine eſt homo,qui à leone,eſt leo:ſic qui naſcitur à Deo,et ineffabili Bono etiã ipſe eſt Deus,eſt ineffabilis,eſt Bonũ ſummum.Igitur Plato tria decreuit principia,ut Proclus inquit, tres cauſas,tres reges: modus aũt,quo ſint principia, quẽ poſuit Proclus,forſan nõ eſt Platonicus omnino:ut à primo uniformes,à ſecũdo mentales,

*do mentales, à Tertio animales ordines exiſtāt: quia primus Vnitas, ſecundus Mēs,
tertius anima. Dico ex Platone, omnes æqualiter eſſe eorumdem cauſam. Tres cau/
ſæ tanquam una, quod ipſe quoq; ſuis probat uerbis. Quod quidem fieri à ſummo
bono pronunciat, quorum ue ipſum eſſe principium, etiam à mente, etiam ab ani/
ma fieri fatetur. À mente & cauſa factus eſt totus mūdus, corpora & animæ. Sum/
mum autem bonū cunctorum eſt principiū, etiam minimorū. Mens creat animas:
ab anima quæ tertiū eſt principiū, animarū naſcitur ordo. In mūdo nihil eſt præter
hæc ipſa, nec aliud eſt mundus, quàm hæc ipſa: ergo quicquid fit ab uno, fit ab alte/
ro. quoniamq; non conuenit eiuſdem rei duos uel tres aſciſcere creatores, naturali
deductione efficitur, ut trium principiorum & cauſarū ſit una eademq; poteſtas,
autoritas, conſiliū, imperiū. Et ordo ille Procli, ut à primo ſint uniformes, à ſecundo
νοεροὶ, intelligentes, à tertio animæ. Vniformes autem, ut reor, uocat primam ange
lorum hierarchiam, quam illi conficiunt ex ideis, eoq; uocant eas Vniformes, id eſt,
ſimiles ineffabili Vnitati. Secundos ſentit, ſecundum ordinem angelorum, qui creen
tur à mente. Tertius eſt ordo animarum, qui ab anima prima ſerantur, creentur. Is
inquam ordo non eſt Platonicus, etſi ex parte uerus. Et ratio clamat ex dictis eorū,
ordinem non eſſe ita præfixum, ut hoc fiat à mente, hoc ab ineffabili unitate, illud
ab anima: quippe quot fiunt ab uno, totidem fiunt ab altero: totaq; creatio à cunctis
uetuſtiſsimis Theologis uiſibilium & inuiſibilium, aſſcribitur menti. Hoc etiam
Proclus fatetur, in primis uerbis animarum & corporum, totius ſcilicet ſenſibilis
mundi aßignabat menti creationem. In ultimis dicit à mente procedere νοεροὺς,
nimirum cunctos ordines angelorum. Sic etiam diuus Paulus, ut ſæpe uidemus, do/
cuit hunc eſſe primogenitum, principium omnis creaturæ, per ipſum extitiſſe ui/
ſibilia & inuiſibilia, ſiue thronos, ſiue poteſtates, ſiue dominationes, ſiue uirtutes.
Hæ ſunt angelicæ gentes, tota cœleſtis Reſpublica creata à mente, ſumma ſapien/
tia, & intellectu, omnium intelligentiarum creatrice, ipſa prima ſapientia arce &
faſtigio intelligentiæ. Quocirca nullus supereſt angelorum ordo, & eorum, qui di/
cuntur νοεροί, quin creentur à Mente. Sed aperiam huius ſermonis apud Platoni/
cos cauſam, cur ab ineffabili unitate producant primas unitates, primam Hierar/
chiam. Ea uidelicet eſt, quoniam conficiunt ex Ideis hanc Hierarchiam. Ideas au/
tem ferunt à ſummo bono habere principium, eas que dari menti creatrici. Sed no/
rint poſteriores Platonici, nihil tale dixiſſe Platonem, qui rectà & expeditè prin/
cipatum, autoritatemq; cunctarum rerum aßignat menti in Timæo: in Epiſtola uo
cat principem præſentium & futurorum: rurſum in ſecunda Epiſtola, tres om/
nium rerum declarat, adorat, conſalutat imperatores. Verus autem iſtorum regum
imperatorumq; ordo, iuxta Platonem, & ueritatem, & ut ipſi Platonici ſponte
ſua fatentur, eſt, quòd omnes ſunt reges, & principes uiſibilium, & inuiſibilium,
omnium tres cauſæ, tria principia, tres fontes, ſed ut unus, ut una diuinitas, unus
conſenſus. Gradus autem eſt inter eos, quod primus eſt, ineffabile bonum, unitas
eminentiſsima,*

eminentiſsima, cui Filius etiam in hoc mundo omnes honores acceptos referebat, eumq; uocabat Patrem, et Glorificatorē ſuum: ab illo data ſibi omnia: nihil habere ſe, quod non accepiſſet ab eo: ſe eſſe lumen ex illo lumine: omnia quidem habere ſe, ſed ab eo, non eum à ſe. Attulit pulcherrimum, quoad licet ex mortalibus noſſe immortalia, Athenagoras exemplum, in oratione ad duos Imperatores, patrem & filium. Pater erat Antoninus Pius, erat ei filius Auguſtus, genitus ab eo & declaratus Auguſtus, Imperatorq; totius orbis. Omnis terra, gentes omnes uenerabantur utrunque, ut unum Imperatorem. Quicquid iubebat filius, factum erat: quicquid item pater, fiebat extemplò: procedebat filius, uenerabantur, adorabant omnes, idq; cupido, & uolente patre: ſimiliter procedebat Imperator uerus, omnes uenerabantur, etiam filius. Filius uenerabatur patrem, non pater filium, ſed tanta charitate filium diligebat pater, ut ille ſuæ delitiæ eſſent, ſua uoluptas & gaudium, ut dederit ei quicquid ipſe eſſet. Genuerat eum, tum Imperatorem declarauerat, totius orbis poteſtatem tradiderat, omnes illi parere iubebat: quicquid honoris impenderetur filio, ſibi collatum prædicabat, præ ſe ferebat: nihil erat reliquum, quod filio non tradidiſſet. Eſt igitur, ut docui, & ut declarem Platonem, & Platonicos, gradus in illis, quod principatus, & ſummum, eſt ipſum Bonum, ipſa ineffabilis Vnitas, principium, fonsq; omnium, etiam Mentis, tum Mens ab illo generata, tum anima. Propterea ſunt omnia circa tres Reges, ſed principaliter circa Primum, ſecundò circa Secundum, tertiò circa Tertium. Hunc ordinem uerum uiderunt propemodum, oſtenderuntq; Platonici, quoniam à Primo gignunt omnia, etiam ipſam Mentē, à Secundo quoq; præcipuè uitas, animas, corpora. Nam etiam apud nos maximè datur Filio cunctarum uiſibilium & inuiſibilium rerum creatio, raroq; audimus creatorem mundi ſpiritum ſanctum, etſi audimus Deum. Hunc igitur Tertium quaſi faciunt (quod noſtra tantopere uociferatur Theologia) fontem animarum. Eſt enim Anima illa, ſpiritus ſanctus, ut apparet & ut docuimus ubique. Spiritum autem nos uiuificatorem, creatorem, ſatoremq; animarum dicimus: Tu Paracletus diceris, donum Dei altiſsimi, fons uiuus, ignis, charitas, & ſpiritalis unctio. Ecce igitur, quanto miraculo, quo ſtupore digna res ſit. ante Chriſti aduentum, antequam Mens maxima ueniſſet in mundum, audiebantur, noſcebantur illa tria principia, triplex illa maieſtas, trina Diuinitas. Quin etiam gradus inter eos habuere notos, primum altiſsimum, uenerabiliſsimum, ἄῤῥητον, ineffabilem, & quòd in ἀβάτοις, inacceſsis, in caligine habitaret, dicentes. Eoq; non erat hominibus notus, ut dixit Chaldæus, & Plotinus, & diuus Ioannes, Deum nemo uidit unquam. credebantq; ut credit cæca ſemper, & infelix ſemper Hebræorum natio, Creatorem eſſe primum illum, non habentem ante ſe quenquam. Ecce diuino munere, & ut uerè ille inquit, allata de cœlo philoſophia, ſapientiores audierunt Mentem creatricem, eſſe ſecundam ab illo primo, genitum ab eo, ab æterno, genitum Deum, & ipſum omnipotentem. Triaq; principia uelut nunc, quo tem

pore

pore claruit arcana illa, paucisq́; olim nota Sapientia, norant ſapientes. & Plato non fuit prior huius Sapientiæ repertor, ſed eam didicit ab Aegyptijs, à Chaldæis, ab oraculis, quæ & hæc, & alia innumera cecinerunt. Ô cæcas igitur mentes Hebræorum, ſuper quibus nemo cordatus lachrymas continere poßit unquã. Hæc enim Mens eſt, quæ creat mundum apud Moſen loquitur cum Adam, uiſibilem ſe reddit Abrahæ, apparet Moſi in rubo, dat ei leges, cæteraq́; exequitur apud Prophetas. Idcirco uocatur à Philone etiam Iudæo ὑπάρχες, miniſter, nuntius, legatus, ut uocat Lactantius. Mittebatur enim ab illa ineffabili, & arcana Vnitate, à ſummo Bono Patre ſuo, qui habitat ἐν ἀβάτοις, in abditis, inacceßis, arcanis, & quem ait Philo non decuiſſe uenire ad homines. Is autem erat, eſtq́;, ut Paulus uocat, μεσίτης, mediator, internuntius inter nos et ineffabile principium. Ô ſanctiſſima, diuinißima, prima Mens, generis humani creatrix & redemptrix, quæ fuit clementia, bonitasq́; tua, ut uenires in mundum, ut nos efficeres Deos, facta ipſa homo, & quæ te ſemper mundo declaraſti, ea miſerata peccata noſtra, reuoces nos ad te, efficiasq́; ut te in tua claritate ac diuinitate uideamus.

Quòd Proclus teſtatur Platonem de tribus Regibus in Epiſtola ſenſiſſe: & de nominibus, quibus deſcribuntur ineffabile Principium, nempe Deus Pater. Cap. IX.

TEſtatur item eodẽ libro Proclus explicans Theologiam Platonicã, dogmataq́; Platonis proponens, cum in Epiſtola de tribus Regibus, ſiue Imperatoribus fuiſſe locutum, εἰ δὲ βούλει κατὰ τρίτην τάξιν καὶ τὰς ἐπιστολὰς τίθει, παρ᾽ ὅσων δυνατὸν εἰς τὴν περὶ τὸ θεῖον ἐπιστήμην ἀναπέμπεσθαι, καὶ γὰρ περὶ τῶν τριῶν βασιλέων ἐν ταύταις εἴρηται: Iuxta tertiũ ordinem, ſi uelis, etiam Epiſtolas, ex quibus fas eſt ad ſcientiã Diuinitatis aſcendere, adhibe. Etenim de tribus Regibus, in his locutus eſt. Ecce Proclus cõſentit cũ cæteris Platonicis, Plotino, Porphyrio, Theodoro, Amelio, ſuper trina maieſtate, ac Diuinitate, ſuper tribus omnium rerum imperatoribus, de quibus aſſerit ſenſiſſe Platonẽ: Platonem autem eo ipſo libro fatetur à Pythagoricis, Pythagoram ab Aglaophemo, & Orpheo didiciſſe. ἅπασα γὰρ ἡ παρ᾽ ἕλλησι θεολογία, τῆς ὀρφικῆς ἐστὶ μυσταγωγίας ἔκγονος, πρώτου μὲν πυθαγόρου, παρ᾽ ἀγλαοφήμου τὰ περὶ θεῶν ὄργια διδαχθέντος, δευτέρου δὲ πλάτωνος ὑποδεξαμένου ἐκ τῶν πυθαγορείων καὶ τῶν ὀρφικῶν γραμμάτων. Omnis enim, inquit Græcorum Theologia, nata eſt ab Orphei myſterijs. Primo enim Pythagora ab Aglaophemo ſacra Deorum edocto, ſecundus Plato ſecutus eſt, hauriens hæc è libris Pythagoreorum, & Orphei. Non primus igitur de tribus Regibus eſt locutus Plato, ſed priores Aegyptij, Orpheus, Pythagoras. Idemq́; Proclus è ſententia Platonicorum, omniumq́; ante eum Philoſophorum ex Parmenide Paltonis & omni alia philoſophia eius, elicit duo ſummi Patris genitoriſq́; Dei peculiaria nomina, ab omnibus ſeculis, à Chaldæis, Aegyptijs celebrata, nouiſſimè Græcorum ſermonibus trita. Sunt autem Vnitas, Bonum, de quibus ipſe:

διττὸς ὁ τρόπος τῆς τοῦ ἑνὸς ἐνδείξεως, διττὰ ὀνόματα παραδίδωσιν ἡ-
μῖν ὁ πλάτων τῆς ἀρρήτου ταύτης ἀρχῆς. ἐν πολιτείᾳ τὸ ἀγαθὸν καλεῖ,
καὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἑνιζούσης τὸν νοῦν, καὶ τὰ νοητὰ πηγὴν ἀποδείκνυσι,
ἐν παρμενίδῃ ἓν ὀνομάζει. καὶ τῶν ἑνάδων ἀποφαίνει τῶν θείων ὑποστατι
κήν: Duo modi ſunt, quibus Vnitas ipſa demonſtratur. Duo nomina tradit nobis
Plato, huius ineffabilis principij. In Republica Bonum uocat, & ueritatis, que
Mentem unit, & intellectualia, fontem demonſtrat. In Parmenide uocat Vnitatem,
oſtendens eam creatricem diuinarum unitatũ. Sic ille. Diuine autem unitates ſunt
Angelici chori, quos in nouem diſtinguit Proclus, ſecutus, ut arbitror, & ut Graeci
ſuſpicantur, Dionyſium: deducit eos tamen ex Platone. De quibus aliàs. In his ap/
paruit eum preferre Vnitatem ipſi Menti, quam ſibi uniat, et copulet Vnitas ipſa.
Sicq; apparent duo Pater & Filius, Vnitas, & Mens. Latiſsimè uerò, & pulcher
rimè diſputat de Vnitate, probans eam eſſe principium, ſine qua nihil poßit exiſte
re, applicans uniuerſalem omnium rerum de Vnitate conſiderationem, ad illud in/
effabile Principium. Pulcherrimeq; addit duo hec nomina: alterum eſſe productio
nis manationisq; uniuerſalis, Bonum: alterum conuerſionis ad ipſum, & uti ca/
put & fontem, Vnitatem. Sic Genitor, & Pater eſt Bonum producens omnia, ori/
go, fons omnium, eſt item unitas, coniunctio, connexio, ad quod omnia pendent,
tendunt, aſpiciunt, uniuntur, diuulſa uiuere non poſſent, prima, ſempiternaq; con/
iunctio, eſt ipſius Mentis, ceterorum alio modo, uti ad creatorẽ, autoremq; ſuum.
Mirabilis, digna cultu, & adoratione philoſophia. Et hanc Proclus non Chriſtia/
nus, imò Chriſtianis inimicus, proponit ex Platone, antiquisq;. Igitur eorum
inſcitia, qui Chriſtianam religionem omnium ſapientißimam, uelut anilem ſuper/
ſtitionem irridentes, neſciebantq; eam uenerari, cum primis hanc philoſophiã, ſo/
lamq; eam uerã eius eſſe poſſeßionem et alumnã, in cuius unius theſauris perfecta
tantorum myſteriorũ contineretur ſapientia, coarguitur. Sed ea que de primo illo
rerumq; omniũ ſupremo, ac ſupermũdano principio, cuius tanta ſit maieſtas, ut ab
omnibus diſtet in infinitũ, dignißima Theologia noſtra, et de fontibus eius quedam
hauſta ab eodem Proclo, audire pulchrum eſt: Nulla, inquit, res eſt ex omnibus,
quoniam ab illa procedunt omnia. Principium enim eſt omnium, & eorum que
ſunt ſimul, & eorum que non ſunt. Omnia procedunt ab illo, et ad illum conuer/
tuntur. Hec proclus, que ſine dubio ſunt ea, que prior Dionyſius, à quo Graeci ſu
ſpicantur Proclum Theologiam ſuam deduxiſſe. Dionyſius in principio ſui libri:
πατροκινήτου φωτοφανείας πρόοδος εἰς ἡμᾶς ἀγαθοδότως φοιτῶσα,
πάλιν ὡς ἑνοποιὸς δύναμις ἀνατατικῶς ἡμᾶς ἀναπλοῖ, καὶ ἐπιστρέφει
πρὸς τὴν τοῦ συναγωγοῦ πατρὸς ἑνότητα καὶ θεοποιὸν ἁπλότητα, καὶ
γὰρ ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν. Quod eſt, Proceſſus à Patre manan/
tis luminis, perueniens in nos ex bonitate, rurſum unifica uirtus, extentè uos re/
plicat,

plicat, & conuertit ad Vnitatem patris unifici, & Deificam ſimplicitatem, Etenim ut ait ſacra Theologia, Ex ipſo, & in ipſum. Proclus autem: οὐδέν ἐστὶ τῶν πάντων, πάντα ὅτι ἀπ' αὐτοῦ, προελήλυθεν. ἀρχὴ γὰρ ὅδε τῶν ἁπάντων καὶ τῶν ὄντων ὁμοῦ, καὶ τῶν μὴ ὄντων, κατὰ δ' αὖ τὸν ἕτερον, τὴν πρὸς αὐτὸ τῶν προελθόντων ἐπιστροφὴν ἀπεικονίζεται: Nihil eſt omnium, quoniam ab illo omnia, principium omnium, quæ ſunt, quæ non ſunt. Alia rurſum ratione conuerſionem ad ipſum, eorum quæ proceſſerunt, ponit Plato. Ecce proceſſus, & reditus ad ſuum caput, & initiū. Nam ſubdit: ταῦτα οὖν καὶ πρόεισιν ἐκεῖθεν, καὶ ἐπιστρέπται πρὸς ἐκεῖνο: Hæc, ait, & procedunt illinc, & reflectuntur ad ipſum. Nimirum igitur quod Paulus, Ex ipſo omnia, & in ipſum. Poſtea ſubdit Proclus: Qui igitur modi ſint docendi de primo, & quibus ipſum nominibus Plato ſignificauerit, & unde nomina, & modos hos, ineffabilis et incognitæ omnibus demonſtrationis acceperit, ex his arbitror perſpicuum. Oſtendit in alijs admirabilem ad omnes res & capita eorum excellentiam Plato. Omnes Deos, id eſt, angelos, ad unam unitatem congregari, pendere ex Vnitate. Hæc etiam dixit Dionyſius, ὁ τῶν καλῶν ἁπάντων αἴτιος, εἰς πάντα καταλάμπων τῷ θείῳ φωτὶ, Bonorum autor omnium, in omnia irradians lumine diuino. Sciendum autem hæc duo nomina ſummi Dei apud Platonem, Vnum & Bonum, à Chaldæis primò tradita, quod Pſellus teſtatur, μίαν ἀρχὴν τῶν πάντων δοξάζουσι, καὶ ἓν αὐτὴν, καὶ ἀγαθὸν ἀποϋμνοῦσιν, Vnum principium omnium opinantur, uocantes Vnitatem, & Bonum. Idem Mercurius, quod μονὰς ſit radix, cuius excellentiam inenarrabilem dicunt, ſic & noſtri ἀπερίληπτος ἡ τῆς πρωτίστης ἀρχῆς ὑπερβολή. Hæc igitur ſunt ea quæ ſæpe noſtri dicunt, patrem eſſe fontem, & principium totius Deitatis, duorum ſcilicet Imperatorum, Mentis & Animæ.

De tribus item illis altiſſima Procli Theologia, myſteria Platonis interpretantis: & quod Platonici faciunt tria principia, quorum primum gignat ſecundum, tertiū ſit habitus amborum Cap. X.

Eodem libro de Theologia Platonis Proclus diuinè de tribus hiſce principijs loquens, de Platone & ueris amicis eius, τρεῖς ποιοῦσι τὰς ἀρχὰς πολλαχοῦ, ἀγαθὸν, νοῦν, ψυχήν. πᾶν τὸ ὂν νοῦν προσαγορεύοντες. τὸ μὲν δὴ πρώτιστον, καὶ ἀμέθεκτον ἓν ἐπέκεινα τῶν ὅλων προϋπάρχον οὐ τῶν μετεχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετεχομένων ἑνάδων ὕμνηται διὰ τῆς πρώτης ὑποθέσεως, ἁπάντων μὲν ἀῤῥήτως αἴτιον ἀποπεφασμένον, αὐτὸ δ' ἐν οὐδενὶ δὴ τῶν πάντων ἀφωρισμένον, οὐδέ τινα δύναμιν ἔχον, οὐδὲ ἰδιότητα συγγενῆ πρὸς τοὺς ἄλλους θεούς. μετὰ δὲ τοῦτο μόνως ὑπερούσιον καὶ ὑπαῖρον, καὶ ἄμικτον πρὸς πάσας τὰς ὑπάρξεις, ἑνάς ἐστι μετεχομένη μὲν ὑπὸ τοῦ ὄντος, καὶ περὶ αὐτὴν ὑποστήσασα τὴν πρώτην οὐσίαν, καὶ πλεονάσασα τῇ προσθήκῃ τῆς μεθέξεως ταύτης τοῦ πρώτως ἑνός. αὐτὴ δὲ ὑπερούσιος ὕπαρξις, καὶ τῆς πρωτίστης νοητῆς τριά-

δος. διὸ δὴ τούτων ὄντων, ἐν τῇ πρώτῃ τριάδι, τοῦ ἑνός, καὶ τοῦ ὄντος, καὶ τοῦ μὲν γεννῶντος, τοῦ δὲ γεννωμένου, καὶ τοῦ τελειοῦντος, τοῦ δὲ τελειουμένου, δεῖ δὴ καὶ τὴν μέσην ἀμφοῖν ὑπάρχειν δύναμιν, δι᾽ ἧς τε μεθ᾽ καὶ ἧς, τὸ ἓν ὑποστατικόν ἐστι καὶ τελειωτικὸν τοῦ ὄντος. ἥτε γὰρ πρόοδος ἀπὸ τοῦ ἑνός, καὶ ἡ πρὸς τὸ ἓν ἐπιστροφὴ τῷ ὄντι διὰ τῆς δυνάμεως. τί γὰρ σὺν τῷ ἑνὶ τὸ ὄν, ἢ μετεχόμενον ποιεῖ τὸ ἓν ὑπὸ τοῦ ὄντος, πλὴν τῆς δυνάμεως. πρόοδος γὰρ ἐστὶ τοῦ ἑνός, καὶ ἔκτασις ἐπὶ τὸ ὄν. τριὰς οὖν ἐστιν αὕτη, τῶν νοητῶν ἀκρότης, τὸ ἕν, ἡ δύναμις, τὸ ὄν, τὸ μὲν παράγον, τὸ δὲ παραγόμενον, ἡ δ᾽ ἐξηρτημένη μὲν τοῦ ἑνός, συμφερομένη δὲ τῷ ὄντι. τριὰς οὖν αὐτὴ πρώτη νοητή, τὸ ἕν, τὸ ὄν, καὶ σχέσις ἀμφοῖν, δι᾽ ἣν καὶ τὸ ἕν, τοῦ ὄντος ἐστι, καὶ τὸ ὄν, τοῦ ἑνός. πάνυ θαυμαστῶς· καὶ διὰ τούτων ἐνδεικνυμένου τοῦ πλάτωνος, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ τοῦ νοῦ πατήρ ἐστι, καὶ ὁ νοῦς τοῦ πατρὸς, καὶ ὡς ἡ δύναμις κέκρυπται μεταξὺ τῶν ἄκρων. *Tria, inquit, principia multis in locis faciunt, Bonum, Mentem, Animam, omne quod eſt, Mentem appellantes. Primum ac precipuum & imparticipabile, Vnum, ultra omnia praexiſtens, non modò unitates eas quæ participant, ſed etiam quæ participantur, laudatur per primam ſuppoſitionem. Quod omnium quidem ineffabiliter cauſa demonſtratur: ipſum autem in nulla re exiſtens, & ab omnibus ſegregatum: nullam uirtutem habens: neq́ proprietatē propinquam cum cæteris Dijs. Poſt hoc autem, ſingulariter ſuperſubſtantiale, et ſupereminens, et imparticipabile ad omnes ſubſtantias, Vnitas eſt, participata quidē ab eo quod eſt, & circa ipſam primam ſubſtantiam ſubſiſtens, abundansq́; adiectione participationis huius, quod primo Vnum eſt. Hæc autem eſt ſuperſubſtantialis exiſtentia, & primæ intelligibilis Trinitatis. Duobus igitur his exiſtentibus, in prima Trinitate, nimirum Vnitate, et Ente, primaq́; gignente, ſecundo generato: & illa quidem perficiente, hoc autem perfecto: oportet ſanè mediam amborum exiſtere potentiā, per quam, et cum qua, Vnum ſubſtantificū eſt, & perfectiuū ipſius Entis. Nam et proceſſus eſt ab Vno, et ad Vnum ipſius Entis conuerſio per potentiam. Quid enim aliud cum Vnitate Ens, aut participatū facit Vnum ab Ente, quàm poteſtas? Proceſſus enim eſt Vnitatis, & extenſio ad Ens. Trinitas igitur eſt hæc, intellectualium faſtigium. Vnitas, potentia, ens Alterum producens, alterum productū: Potentia uerò pendens ab uno, coniuncta cū Ente. Trinitas igitur hæc prima intellectualis Vnitas, Ens, & habitus amborum, per quem & Vnitas Entis eſt, & Ens Vnitatis. In his ſtupendè demonſtrante Platone, quòd & Pater, Mentis eſt Pater, & Mens Patris, & quòd Potentia occultata eſt inter ſuprema. Hucuſq́; Proclus. Quæ facilè patebunt, ſi totius dogmatis, quod ſuperius ab omnibus Platonicis afferebatur, ordinē meminerimus. Nomen Patris æterni, primæq́; originis & fontis totius deitatis eſt Vnitas. Nomen coæternæ Prolis, eſt, Ens, ſubſtantia, Mens. Nam etiam Proclus affirmat Platonem oſtendiſſe Mentem Patris eſſe,*

Patrem autem, Mentis genitorem, ceu correlatiua ſint Pater & Mens, inter quæ ſit potentia, quæ dicitur à noſtris Amor utriuſq;, Proceſſus ab utroq;. Duobus nominibus appellat ſpiritum ſanctum, Animam, Potentiam. Hæcq; tria coæterna, ineffabilia principia dicuntur, Bonum, Mens, Anima. Dicuntur Vnitas, Ens, Potentia. Dicuntur tres Imperatores, tria Numina, tria Principia. Dicitur Secundum à Primo Patre, & Genitore ſuo naſci: Tertium dicitur Poteſtas, Habitus amborum: à noſtris Amor, Proceſſus ab ambobus. Dicitur ipſe Genitor, Fonsq; totius Diuinitatis, ſegregatus ab omnibus, altiſſimus, ultramundanus, ineffabilis, à cæteris Dijs diſiunctiſſimus, ſupra omnia incommunicabilis, imparticipabilis. Dicitur item Vnitas aut Pater gignere. Ens autem, uel ipſa Mens, & Subſtantia gigni. Vocatur enim, ut ſæpenumero dixi, ſecundum principium τὸ ὄν, ipſum Ens. Et Proclus ipſe declarat appellari à Platonicis Mentem πᾶν τὸ ὄν, uniuerſalem exiſtentiam. Eſt autem Vnitas participata Mens ipſa, quia Filius eſt imago Patris, character ſubſtantiæ, ſplendor claritatis eius. Proles ergo eſt Vnitas, eſt eadem atq; Genitor ſubſtantia, ſed genita tamen, & manans ab illo Ob id Vnitas participata. Dicerent noſtri, Vnitas genita, non ingenita, quemadmodum prior, ſed Vnitas tamen, quòd ſubſtantia ſua eſt ſubſtantia Vnitatis. Perficitur item Secundum à Primo, & ſubſtantialiter manat, quòd omnia bona Secundi ſunt à Primo. Repetit eadem tria principia, quorum Primum generet, Secundum generetur, Tertium uerò à Primo, & Secundo eſt, amor utriuſq; potentia. Hæc illi conſtanter aſſeuerant, & Platonem ea mirabiliter docuiſſe prædicant. Admiranda profectò myſteria.

De tribus ſubſiſtentijs, ſiue principijs, ex Plotino: & quod non ſint plura, neq; pauciora. Et quod hæc cognitio potius diuina eſt, quàm ratione demonſtrabilis. Cap. XI.

SEd quoniam Plotinus, præter ea, quæ paulò antè poſita ſunt, multa diuinitus de tribus hiſce Principijs, aut Numinibus ex Theologia Platonis, aliorumq; qui ante eum floruerunt Platonicorum ſcripſit: è quibus, Porphyrio teſte, fuerunt, quorum ſcripta aſſiduus legeret Seuerus, Cronius, Numenius, Caius, Atticus, Longinus, Philarchæus, qui, ſicut ante hos omnes clariſſimus Philo mira, & inaudita quædã de Verbo diuino, ac progenie diuina tradidit, ſic prodidere iſtius modi plurima: examinanda ſunt ea, et proponenda, ut totius ueritatis concentus, perpetuaq; ab initio generis humani ueræ theologiæ ſucceſſio audiatur. In libro contra prognoſticos: ἐπειδὴ τοίνυν ἐφάνη ἡμῖν ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἁπλῆ φύσις καὶ πρώτη. πᾶν γὰρ τὸ οὐ πρῶτον, οὐχ ἁπλοῦν, καὶ οὐδὲν ἔχον ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἕν τι, καὶ τοῦ ἑνὸς λεγομένου ἡ φύσις ἡ αὐτή, καὶ γὰρ αὐτὴ οὐκ ἄλλο, εἶτα ἕν, οὐδὲ τοῦτο ἄλλο, εἶτα ἀγαθόν, ὅταν λέγωμεν τὸ ἕν, καὶ ὅταν λέγωμεν τὸ ἀγαθόν, ταύτην δεῖ νομίζειν τὴν φύσιν, καὶ μίαν λέγειν, οὐ κατηγοροῦντας ἐκείνης οὐδέν, δηλοῦντας δὲ ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οἷόν τε. καὶ τὸ πρῶτον δὲ οὕτως, ὅτι ἁπλούστατον, καὶ τὸ αὔταρκες, ὅτι οὐκ ἐκ πλειόνων. οὕτω γὰρ ἀναρτηθήσεται εἰς τά, ἐξ ὧν, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ. ὅτι πᾶν ἐν ἄλλῳ καὶ παρ' ἄλλου.

ἐν ὂν μὴ παρ' ἄλλου, μηδὲ ἐν ἄλλῳ μηδὲ σύνθεσις μηδὲ μία. οὐ τοίνυν δὲ ἐφ' ἑτέρας ἀρχὰς ἰέναι, ἀλλὰ τοῦτο προστησαμένους, εἶτα νοῦν, μετ' αὐτὸ καὶ τὸ νοοῦν πρώτως. εἶτα ψυχὴν, μετὰ νοῦν αὕτη γὰρ τάξις κατὰ φύσιν, μήτε πλείω τούτων τίθεσθαι ἐν τῷ νοητῷ, μήτε ἐλάττω. εἴτε γὰρ ἐλάττω, ἢ ψυχὴν καὶ νοῦν ταυτὸν φήσουσι, ἢ νοῦν καὶ τὸ πρῶτον. ἀλλ' ὅτι ἕτερα ἀλλήλων, ἐδείχθη πολλαχῇ. *Quæ ſunt: Quoniam apparuit nobis Boni natura ſimplex & prima. Omne enim quod non eſt primum, non eſt ſimplex: Et nihil habens in ſe ipſo alia, Vnum eſt quid. Et eius quod dicitur Vnum natura eadem. Etenim hæc pſa non eſt aliud, deinde Vnū. Neq; hoc aliud eſt, deinde Bonū, quū dixerimus Vnum. Et quū dixerimus Bonum oportet eãdem ſentire naturam, et Vnū dicere, nō prædicantes de ea quicquam: ſed declarantes nobis ipſis, ut poßibile eſt. Ac primum hoc modò, quod ſit ſimplicißimū, & ſufficiens per ſe, quod non ſit ex pluribus. Sic enim attolletur in ea, ex quibus, & non erit in alio, Quoniã quicquid in alio eſt, etiam ab alio. Si igitur non ab alio, neq; in alio quidem ſit. Neq; compoſitio ulla. Neceſſeq; eſt ſuper ipſum nihil eſſe. Non eſt igitur cur ad alia principia eatur: ſed hoc præpoſito, deinceps Mens ſtatuenda, & id quod primo intelligit. Deinde Anima poſt Mentē: Is enim ordo eſt ſecundum naturam: neq; plura hic, in intellectuali, neq; pauciora. Si enim pauciora, aut Animam, & Mentem idem dicent, aut Mentem & ipſum primum. Sed quòd alia ſint ab inuicem, oſtenſum ſæpenumero. Si plura, & cætera, quæ ſequuntur, Plotinus ex priſca Platonis, Platonicorūq; omnium philoſophia, in qua peruenitur ad unum ſingulare, ſimpliciſsimumq; principium, Bonum et Vnum: Bonum, quia fons omnium rerum, et principium: Vnum, quia ſolitarium, ſimplicißimū, ab omni externa re ſegregatum, totū ipſummet, nō uaria natura. Tota una Bonitas, & una bona, ſimplexq; Vnitas. Hæc omnis ratio clara, cui uel ipſa natura facem ac lucem præbeat, ut ab ea ipſa penè declaretur. Huic cùm ſit ſumma ſimplicitas, cui etiam adiunctum quoq; eſt id quod à philoſophis & ab Ariſtotele inducitur, quod dicitur ab illis αὐτάρκης, per ſe ſufficiens, ſibi ſuppetens, ſe ipſo contentus: conſequitur ut nihil habeat aliunde, habens omnia ex quibus poßit eſſe contentus: contentus autē ex ſeipſo, non ex alienis bonis. Sicq; aſcendit, ſuperq; greditur ea, quæ faciunt aliquam compoſitionem, & farraginem, ac quaſi corpus, effugiens eam, imò ſupergrediens infinita bonitate, & affluentia propriorum bonorum. Efficiturq; ut nec in alio ſit, à quo contineatur, nec ab alio procedat. Hoc erit nobis, inquit, primum ac ſingulare principium: poſt hunc ſequetur Mens, quæ uocatur à ſacra philoſophia ſapientia. Hæc dicitur primò ſapere, primò & principaliter intelligere, quia ut Chaldæus dicebat, uocatur à cunctis hominibus prima ſapientia, prima intelligentia. Vocatur autem, quia neſciebant eam habere, qui eum antecedat. Iſtud igitur primum Intelligens, non dicitur reſpectu Boni ac prioris, in quo eſt exquiſita ſapientia, & quem Chaldæus & Triſmegiſtus dixerant.*

xerant.

erant, cùm eſſet prima Mens, Intelligentia, genuiſſe ſecundam. Dicitur ergo primum Intelligens, ratione noſtri, ſicut habuit peculiare apud uetuſtiſſimos nomen Mentis. Subſequitur tertium principium Anima. Hi ſunt igitur tres illi Reges, tria Numina, tria Principia, circa quæ cuncta docuit eſſe Plato. Illud autē in Plotino ob ſeruare operæpretiū eſt: primum quòd hæc ait eſſe altera ab inuicem: deinde quòd quaſi naturalibus rationibus probat neceſſariò neque plura eſſe, neque pauciora principia. De primo dicendū. Cùm altera fatetur eſſe ab inuicem, ſciendū eſt, eum non ſentire tantam alteritatem, ac diuiſionē, quanta diuidat ſubſtantiam, duóq; ſeparata numina conſtituat. Quod ne cogitari quidem poteſt. Nec fuit ferè philoſophorum quiſquā, modò philoſophi nomen mereatur, cui non placuerit unū caput, una origo. Cùm autem ſuperiores tribuant Menti quanta poteſt tribui diuinitas, ut quam ſuperius ex ſententia Platonis Porphyrius dixerat coæternam, natam ante omnia tempora & ſecula ex ſummo Bono, eamq; dixerat per ſe Patrem, Principium omnis pulcritudinis, totáq; ei dotes tribuerat, quot concurrant ad declarationem primæ, ac ſempiternæ Diuinitatis: ad hæc cùm Triſmegiſtus, hoc ſecundum principium, quod & Mens, & Verbum à priſcis dicitur, undique perfectum, opificem mundi, primam uirtutem, increatam, ἀπέραντον, infinitam, perfectiſſimi Patris perfectiſſimam prolem, legitimum Filium, ſempiternam originem uitæ, inaugmentabilem, incorruptibilem, ſui ſemper ſimilem, æqualem, qui de naturæ ſuæ ſtatu nunquam decedat: cùm his inquam nominibus appellauerint Mentem, ſecundum Principium, & cùm hæc declarent eandem atque ſummi Boni Diuinitatem (Nam ſi ſummum Bonum deſcribas, non habueris aliud, quod de eo prædices, cogeriſq; repetere hæc omnia, quæ Menti tribuiſti, eo excepto, quòd Bonum à nemine habet, à nemine oritur) profectò fiet, ut æquè ſit Deus Mens atq; ſummum Bonum. Sed cùm neq; poſſint eſſe, neque natura ferat, duas ſeperatas Diuinitates, duo capita, duos creatores, certè nō poſſunt ſeparata dici duo hæc principia. Huc adde quòd Triſmegiſtus, Porphyrius ex Platone, Philo Iudæus nobiliſſimus Platonicus, hanc Mentem, et ſecundum Principium uocant, declarant, conſalutant γνήσιον ὑὸν, legitimum Filium ſummi Boni. Non poſſunt igitur eſſe ſeparati Pater et Filius, cùm in utroq; ſit eadem Diuinitas, & Pater æterno deuictus amore, genuerit, gignatq; Prolem, & Proles eodem amore ardens, uelit naſci. Quæ ſunt illi ingenuè confeſſi. Quare quod Plotinus dixit ἕτερα εἶναι, altera eſſe ab inuicem: aut intelligendum eſt, quòd ſint duo Principia, ſicq; fiat ut ſint altera: noſtráq; Theologia dixiſſet emendatius, alteros quæ nominum diſtinctio inuenta nondum fuerat, aut ſi ſeparet eorum ſubſtantiam, quæ eſt Diuinitas, dicam Ariſtoteli tritum, apage ἀφιλόσοφον, caret philoſophia, non ſapit naturam, non redolet rationem. Diſcedit non à conſideratione modò, ſed etiam à philoſophia maiorum: cùm et Triſmegiſtus & Plato, Mentem, & τὸν αἴτιον, autorem, cauſam, principem, declarent legitimam Dei, & coæternam progeniem, in quo eſt coniunctio Diuinitatis.

Deniq; clarus eſt Plotinus, quid ſenſerit. Nam in libro de Tribus principalibus ſubſtantijs expreſſè. confeſſus, ipſum Bonum, & Mentem, unum, idemq́; eſſe, ut apparuit in primo libro. Alterum quod aduertendum eſt in Plotino, quibus utitur rationibus, quibus probet nec plura, nec pauciora eſſe Principia, non eſſe omnino, ut Græcis nonnullis item uidetur, ſynceras, uetuſtamq́; Philoſophiam redolentes, ſed habere aliquid commentitium. Reuelata eſt, & prædicata ineffabili modo Diuinitas trium Numinũ, tres Reges, aut Imperatores: quomodo autem ſint, & quæ cauſa faciat ut ſint tria, non pura, aut pauciora, non credo mortalem ſcire poſſe, fortaſſe nec Angelum. Minus item fas eſt, deducere prorſus ex conſideratione, & creatione rerum noſtratium, hoc triplex imperium: quia uideretur æterna principiorum, & cauſatorum connexio. Quare fatendum eſt ſupergredi mentem humanam rationem trium Numinum: datam autem diuino munere terris hanc lucem, ut Deum ſum noſcerent. Ad hæc, huius ſententiæ Plotinumfuiſſe, non eſſe duo illa, ſubſtantia ſeparata, probabo ex uerbis eius, quibus in primo libro eximijs laudibus eam quæ uocatur Mens, extulerat. Atq; ibi uocauerat ſecundum, & primum Numen, quod hic ἕτερα. Necnon genitam Mentem à primo dixerat, ſed primum non indigere ſecundo, ſecundum autem primo, quia naſcitur ab eo. Quibus apparet eũ non ſeparationem quaſi duorum hominum, ſic duorum Deorum induxiſſe: ſed uti duorum, quorum cum ſit eadem omnipotentia, maieſtasq́;, ſit item neceſſariò Diuinitas, uoluntas, couſiliumq́; idem. Quod quoniam difficile ab hominibus intelligitur, deſunt uerba, quibus exprimatur, ſicut nec perfectè contingit cogitatio. Quocirca nominibus, & modis uſitatis utentes dixerunt eos duos Deos.

Profunda Theologia Plotini de tribus ſubſiſtentijs: & quod à Primo ſit omnisq́; ſapientia Diuinitasq́; Secundi. Cap. XII.

PLotinus item ſcripſit librum περὶ τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, de Tribus principalibus ſubſiſtentijs, in quo ſummum Bonum, ipſamq́; excellentiſſimam Vnitatem, ex priſcorum Philoſophia facit primam hypoſtaſin, ſecundam ipſam Mentem, tertiam Animam mundi, ut ſuperius oſtenſum: Animam'que uiuificatricem, animatricem omnis uitæ, nullum toto mundo eſſe animal, quod non acceperit ab ea uitam, ab hac omnem uim ſubſtantiámque omnem ſuppetere: ſine ea cœlum nec uim habere potuiſſe uiuificantem, nec motum, quòd ea ſit omnis mundi concitatio, cuncta complexa, ſimilis genitori ſuo Menti: præcipuè enim prædicat Mentem genitricem Animæ: eamq́; uocat Imaginem Mentis, ut uerbum ſimulachrum animi, innuens ſic propè produci animam à Mente, ſicut ab animo producitur oratio: noſtrarumq́; literarũ eſt, imaginem utriuſque eſſe Spiritum. Item Plotinus eſſe ipſam operationem, opus ipſius Mentis, ſubſiſtentiámque ei à Mente eſſe. Illud, ut dixi, non eſt uerum, nec clarè comprehenſum à Plotino, Opificem Mentem, cuncta, etiam Animam creaſſe. Quaſi ſatus

unus

unus fuerit rerum atque Animæ. Nam ſi Principium, ſi Rex eſt tertius, ſi Deus, utique ſempiternus. Etſi Plotinus *longè differre naturam iſtius Tertij à cunctis rebus creatis contendit, certè differt, quia Deus. Et ſi dat uitam, dat motum, fecit moueri cœlum, quo modo feciſſet, niſi Deus eſſet? Quis enim largiri poteſt, & inſpirare uitam, preterquam Deus? Et quis poteſt omnium animalium eſſe animatio, niſi Deus? Cuius eſt omnium rerum continuatus motus, niſi Dei? Et ſi is eſt, ut* Marcus Tullius *ait, Spiritus diuinus, num Deus unquam ſine Spiritu ſuo potuit eſſe?* De Mente quoque loquitur ea, *quæ ſuperius, ipſam à bono naſci, perfectum à perfecto, magnum à magno, ſecundum à primo, numerum ab unitate ſimpliciſſima, Mentem gignere* τὸ ὄν, *ipſum* Ens *cogitando, incidere ei ſpeciem, formam, eſſentiam cunctarum rerum. Perfectiſſimum eſſe Bonum, maximum autem & ſecundum poſt Bonum eſſe, Mentémque eum aſpicere, & indigere eius,* Bonum *Mentis minimè.* Quod ab optima Intelligentia, *uel Mente generetur,* Intelligentiam *uel* Mentem *eſſe.* Patrem *ſcilicet, ut dicebat Chaldæus, eſſe optimam Mentem, ſiue* Intelligentiam, *quæ optimum tantundem genuerit ſecundam. Meliorem eſſe omnibus Mentem, ſicut poſt Mentem ſit* Anima *uti* Verbum *eius, quaſiq; ſimulachrum, quæ & in ipſam Mentem reſpiciat, eamq; deſideret. Eſſe autem unum, idemq;, ſolaq; alteritate differre, Genitorem ac Genitum.* In libro autem, quem inſcripſit, Quo *modo conſtitit Idearum multitudo, & de Bono, hæc ad alia inquit: Veſtigium uitæ eſt etiam ueſtigium Mentis. Illic autem archetypum boniforme: quoniam in ſpeciebus bonum habet. Alterum enim eſt Bonum, alter autem Bonus, in ſpeculando uitam habens: ſpeculatur autē Boni boniforma exiſtentia, quæ conſiderantur et ipſa, quæ poſſedit, quando ſpeculabatur Boni naturam. Venit autem ad ipſum, non tanquam illic eſſet, ſed ut ipſe habuiſſet. Principium ille eſt, & ex illo in iſto: & iſte qui fecit hæc ex illo. Neq; enim fas erat reſpicientem in illum, nihil intelligere, neq; rurſum ea erant in illo. Neq; enim ipſe generabat. Vim igitur ad generandū habuit ab illo, quæ non habebat ipſe: ſed ex uno ipſo, multa huic.* Hæc Plotinus. *quorum eſt ſenſus, Omnem ſapientiam, omnem creandarū rerum ſcientiam, & potentiam, omnē prolificationem, fœcunditatem, plenitudinem bonitatis Mentem habere à Genitore ſuo, quem reſpiciens fiat ſapiens, à quo perueniat in ſe tota bonitas eius & ſapientia.* Ille Principium.. *In Mente eſt archetypum boniforme, quoniam archetypum eſt uniuerſalis rerum ſubſtantia, contenta in æterna Mentis ſapientia, eaq; à patre eſt in filio, quem pater genuit ſapientiſſimum. & quia non eſt aliud archetypū, niſi ipſum Verbum & Mens: Verbum autem eſt boniforme, hoc eſt, ſimulimum patri ſuo Bono, ea de cauſa archetypum etiam eſt boniforme. Nec aliud eſt archetypum, quàm ipſa Mēs boniformis. Eſt igitur hoc archetypum formarum plenitudo, et ipſa Mens. Primus quidem & ſummus Genitor eſt ipſum Bonum: Filius autem eſt bonus: nempe nescio quid plenius ipſum Bonum, quàm bonus, quod eſt accepta bonitas, à bonitate.*

illa prima. Bonus qui eſt ipſa Mens, uitam habet in ſpeculando, ut Ariſtoteles etiam dixit, ſpeculando inquam patrem ſuum, ſeq; ipſum. Speculatur autem uel contemplatur ſeipſum, quando plenitudinem Diuinitatis ſuæ, & omnem ſcientiam contemplatur, quam à patre & ipſo bono habuit, per generationem, & contemplationem. Itaque & ſeipſum, & Genitorem ipſum contemplatur. Omnis autem doctrina filij uenit à patre, qui principium eſt, à quo in ſecundo ſunt omnia, creauitq; Mens omnia, ex patre nacta uim & ſapientiam, ac facultatem. Accepit igitur à patre cunctam generandi ſiue creandi uim, & potentiam, quam ſine illo non habuiſſet, ut rectè poßit dici ex genituris & uiribus Dei, id eſt, à Deo, ſapientißimam Mentem, quam genuit Deus, mundum feciſſe. Hæcq; fuit uerißima cauſa mundi, & hæc duo principia, uelut unum: quoniam non ſunt duo Dij ſeparati, ſed ſecundus à primo natus, & cum eo bonis ſempiternis locupletatus. Paulo inferius ſimilia refert Plotinus: Repletus quidem, ut habeat, quod aſpiciat. Reſpiciens autem ipſa cum lumine, ab eo, qui dedit illa, & hoc reportans: Ob hoc non ſolum dicitur ſubſtantiæ, ſed & ut uideatur ipſa, cauſa ille. Sicut Sol, ut uideatur à ſimilibus, & ut naſcantur, cauſa quum ſit, cauſa quoq; eſt uiſionis, qui neque uiſio ſit, neque res ipſæ. Sic & Boni natura, cauſa ſubſtantiæ & Mentis exiſtens, & lumen, ex proportione his, quæ illic ſunt uiſibilia, & uidenti neque entia, neque Mens eſt, ſed cauſa horum, & ut intelligantur, lumine ſuo præbens & ipſi Menti, & ipſis Entibus. Paulò pòſt inquit: Mens generata, ipſa apparuerunt: Venit autem ad Mentem, & uitam, ab illo. Ex efficacia enim ab illo, ſubſiſtit. Mens quoque per illum, & Idearum pulchritudo illinc, omniáque ipſa Deiformia, & Vita, & Mens, & Idea. Non procul inde Plotinus: & Mentem quidem ſupergreditur. Non poteſt ſupra Bonum excedere, quoniam nihil eſt ſupergrediens. Deinde: Si enim ex hoc omnia, nihil eſt illo melius: inferiora autem omnia. Optimum autem omnium, quo modo non Bonum eſt? Et quidem neceſſe eſt Boni naturam per ſe ſufficientißimam, & non indigam alterius cuiuſquam. Plotinus repletam uocat Mentem, quam prolificis formis à patre repleri contendunt, affirmatq; Mentem aſpicientem, contemplantem que ſuperiorem, non modò diuina ſapientia repleri, ſed lucem item inenarrabilem referre. Quocirca Genitorem non modò ſubſtantiæ, nempe Ideæ, cauſam iure uocari, ſed etiam autorem, ut ea ipſa uideatur, quum nec Idea ſit ipſe, nec Secundus, proles nempe ipſe ſua. Quemadmodum Sol infundens largam rebus uiſionem, nec uiſio eſt, nec res ipſæ: ita patrem quum nec uiſio, nec res uiſa ſit, nec ſecundum Mens, præbere tamen ut ea ipſa ſint, & uideantur. Denique & uita, uidelicet fons ipſe uitæ proles Dei, Mens que, uenit à primo per illum & Mens, & Idearum pulchritudo. Proinde Genitori ſuo Bono aßimilantur, ſunt que ἀγαθοειδῆ, Boniformia: tria ſcilicet, ſed unum, Vita, Mens, Idea. Quocirca ſupereminet omnia ſummum Bonum, cuius eſt, rerum prima & perennis ubertas, ipſe nullius indigus. Poſt multa Plotinus eodem libro, de pulchritudine

ſummi

ſummi Boni loquens, quod Plato cauſam omnium pulchrorum dixit: Quod deſi/
derabile eſt, inquit, carens forma & figura, omnium eſt deſiderabiliſſimum, & a/
mabiliſſimum. Hic enim non amori finis, quoniam nec finem habet amatum. Itaq;
& amor infinitus, & pulchritudo eius alterius generis, & uenuſtas ante omnem
uenuſtatem. Flos & uirtus omnis pulchritudinis, pulchritudo καλλοποιὸς, pul/
chrifica, principium, & finis omnis pulchritudinis, id pulchrum reddens, cuius eſt
principium. innuit autem Mentem à Genitore æterna pulchritudine clarificatam.
Effecit autem eum pulchrum, non in figura & forma, quippe & ipſum clarifica/
tum figura caret. Itaque ſine figura oportet eſſe φύσιν τὴν πρώτην, primam na
turam, ut non ſit mirum, ſi uehementiſſimis inflammat amoribus. Quippe & ani/
ma cùm ualidum concepit amorem, omnem, quam habet, abijcit formam. Itaque
Mens contemplatur, quaſi Mens effecta, uerſaturq́; in loco eximiæ uenuſtatis. Sed
quum uiderit τὸν θεὸν, Deum, omnia dimittit, amplectitur´que illum ſolum, &
contemplatur: Vt qui regium intuens palatium pucherrimum, ſi prodeat rex, di/
miſſis ſpectaculis illis, in hunc unum ora conuertat. Eſſetq́; uera ſimilitudo, niſi
quòd is, qui ibi contemplatur, eſt homo, innuens, qui contemplatur supernè, Deum
eſſe. Denique de tribus numinibus concludit Plotinus, declarans quæ de tribus Re/
gibus in Epiſtola prodiderat Plato. Neque, inquit, ſecunda addideris primo, neque
tertia ſecundis: Sed ſecunda circa primum ſtatuas, tertia circa ſecundum. Sic enim
dabis unicuiq; ſuum locum, poſterioraq́; illis applicabis, ceu illa circum currant in
ſe ipſis exiſtentia. Quocirca rectè circa omnium Regem cuncta dicuntur eſſe, &
illius nomine omnia, quippe qui cauſa ſit illis exiſtendi, eumq́; appetant alium ab
eis exiſtentem. Itaque Anima ad Mentem, Mente ad Bonum applicata, ſic omnia
in illum deſinunt per media, alia quidem propius, alia poſterius, ad extremam re/
uocatis ſenſibilibus ipſam Animam. In libro quoque de Bono & Vno, de Mente
hæc ait: Mentem quietam, & inagitatam motionem dicendum, omnia habentem
in ſeipſa, & omnia exiſtentem, multitudinem inſeparabilem, rurſumq́; diſcretam.
Sentit autem Plotinus principium, fontemq́; rerum, quas ſinu & ſapientia ſua com
plectatur, Mentem eſſe. In quibus, & id genus omnibus (paucos enim quaſi flo/
res, ex amœnis campis decerpſi) etſi haud aſſeram puriſſimum ueritatis fontem
fluere, erit tamen ex his intelligere hodiernam rerum diuinarum philoſophiam,
abſtruſum, arcanumq́; priſcorum temporum myſterium, nouiſſimis ſeculis cœle/
ſti beneficio penitus patuiſſe: & quæ antea mundus non cognouiſſet, aperta melius
& enarrata à Filio Dei claruiſſe.

De trina Diuinitate ex Numenio, & quod ſuper his ſancte caſteq́ꝫ loquendum eſt, & de eorum mutua indiuiſibiliq́ꝫ ſubſtantia. Cap. XIII.

DIxi Plotinum, Numenium, cui perpetuum ſtudium impenderet, facile perſuade
ri poſſe, in omni Theologia fuiſſe, ceu præceptorē imitatū. Is igitur ante Ploti/

num, Porphyrium, Amelium, Proclum, hæc de tribus Hypoſtaſibus, aut Numinibus ſcripſerat: τὸν μέλλοντα συνήσειν περὶ θεοῦ πρώτου καὶ δευτέρου, χρὴ πρότερον διελέσθαι ἕκαστα ἐν τάξει, καὶ ἐν εὐθυμοσύνῃ τινί. κᾆπειτα, ἐπεὰν δοκῇ, ἤδη εὖ ἔχειν τότε ἐγχειρεῖν εἰπεῖν κοσμίως. ἄλλως δὲ μή. θεὸν δὲ προσκαλεσαμένους αὐτοῦ γνώμονα γενόμενον, τοῦ λόγου δεῖξαι θησαυρὸν φροντίδων. ἀρχώμεθα δὲ οὕτως. ὁ θεὸς ὁ μὲν πρῶτος ἐν ἑαυτῷ ὤν, ἐστὶν ἁπλοῦς, διὰ τὸ ἑαυτοῦ συγγινόμενος δι' ὅλου, μηδέποτε εἶναι διαιρετόν. ὁ θεὸς μέντοι ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος, ἐστὶν εἷς. καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ θεοῦ, χρὴ, εἶναι νομίζεσθαι πατέρα τὸν πρῶτον θεόν. *Latine autem: Qui cogniturus eſt de primo Deo, & ſecundo, oportet prius diſtinguat ſingula in ordine, & quadam animi tranquillitate. Tum ſi bene habere uideatur, aggredi ad dicendum decorè. Aliter abſiſtendum. Inuocato igitur Deo ſibi conſcio, uerbis aperire theſaurum cogitationum. Incipiamus autem ſic: Deus primus quidem in ſe ipſo exiſtens eſt ſimplex, quòd ipſe ſibi ubique coniunctus eſt, nec unquam diuiduus. At & ſecundus Deus, & tertius eſt unus. Verum oportet noſſe, Patrem primum Deum eſſe, præ Opifice Deo. Hæc Numenius. In quibus primum eſt, quòd quemadmodũ Plato in epiſtola, de tribus Numinibus, et in alia, de Cauſa, & Patre locuturus, præfatus eſt, & quemadmodum de eiſdem dicturus Orpheus, præmonuit.*

Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστί, θύρας ἐπίθεσθε βεβήλοις.

Dicam queis fas eſt, claudatur porta profanis.

Sic præfatus eſt Numenius, grandia myſteria traditurus. Præfatus autẽ eſt, oportere cùm de his narraturus accedas, eſſe te animo hilari, compoſito, tum ſeparare quæq; ſeorſum, ne primũ cum ſecundo commiſceas, & confundas: quoniã pleriq; hæc duo Numina non dignoſcentes (Deum enim nemo uidit unquam: ſed Filius qui eſt in ſinu Patris enarrauit) non crediderunt alterum eſſe primum ac genitorem, ſupremam mundi, rerumq; æternarũ arcem, alterum genitũ atq; opificem, ſecundum ab illo, ut Sabelliani. Hæc oportere disiungere præmonet, et ſcire quid Primi, quid Secundi ſit, prius noſcentem eſſe Primum & Secundũ. Quod quidem non facilè aſſequaris, niſi ope diuina implorata. Hanc autem reconditã, eminentiſſimamq; ſapientiam appellat Theſaurũ arcanæ meditationis, in qua pretioſiſſimi theſauri abſcondantur. Sic & diuus Paulus, in Deo theſauros abſconditos dicit. Atque Deum primum, iuxta Pythagoram, Empedoclem, omnemq; Platonicã familiam, narrat eſſe ſimplicem, indiuiduum, qua de cauſa per totam maiorũ Theologiam dictus eſt ipſum Vnum, quod propriè nomen Primi eſt. Verum ab hac eadem ſimplicitate, quoniã eadem eſt diuinitas, ne Secundus etiam ac Tertius abſunt. Sunt igitur et ipſi Vnum, Primus eſt ſimplex, Secundus & Tertius, Vnus, quibus nominibus eadem natura ſubeſt. Sed illud cum primis noris, inquit, etſi Pater, atq; Opifex idem ſint, eadem ſubſtantia, parq; et inſeparata Diuinitas, Patrẽ tamen iure uocari priorem,

quoniam

quoniam Mens ab ipſo, non ipſe à Mente. Nec talis inter eos ordo, qualis duorum, alterius ab altero nihil habentiũ: ſed qualis, ſi fas eſt mortalibus exemplis abuti, patris alicuius, ac prolis: uel quod in omni Theologia celebre eſt exemplũ, qualis Solis, ac lucis, à Sole naſcente luce ac radiante, non à luce Sole quicquã accipiente: Sic Proles Opifex, etſi tantus ſit, quantus Genitor, nihilq; ſibi deſit paternorũ bonorum, à Patre tamen iubar Diuinitatis ſuæ relucet. Et is patrijs imperijs obſequitur, cuius ſub pedibus omnia ſubiecit. Et quanquã eſt Opifex etiam Deus, eſt tamen ab illo, qui eum genuit Deum. Similia quædã dixerunt illi, narrata melius, et declarata aduentu Filij Dei. Quanquã hæc lux, quæ uenit in mundum, & ad propria, palatiumq; ab ſe quondam creatũ, non fuit agnita ab his, quorum excæcauit oculos malitia: & dilexerunt quondam homines, ſicut diligunt, magis tenebras, quàm lucem.

De trino Deo, ternaq; Diuinitate ex Calcidio, quo ſenſa ſuperiorum Platonicorum declarantur. Et quod Primus eſt ſummum Bonum, Secundus Mens, Prouidentia, Sapientia æterna, Tertius Intimator & Anima mundi. Et quod tres has perſonas, & hypoſtaſes apertè & diſtinctè fateantur. Cap. XIIII.

HAnc admirabilem Platonicorum, priſcorumq; Theologorum, atque oraculorum, & per ſucceßionem omnium ætatum traditam de triplici Deo Philoſophiam legit & agnouit, produxitq; in medium Chalcidius Platonicus ſuper Timæum. Cuius hæc uerba ſunt: Vt igitur breui multa complectar, iſtius rei diſpoſitio talis mente concipienda eſt: Originem quidem rerum, ex qua cæteris omnibus quæ ſunt, ſubſtantia miniſtratur, eſſe ſummum & ineffabilem Deum. Poſt quem Prouidentiam eius, ſecundum Deum, latorem legis, & utriuſque uitæ, tam æternæ, quàm temporariæ. Tertiam eſſe porrò Subſtantiam, quæ ſecunda Mens Intellectuſq; dicitur, quaſi quædam cuſtos legis æternæ. His ſubiectas fore rationabiles animas, legi obſequentes. Miniſtras uerò poteſtates, naturam, fortunam, caſum, & Dæmones inſpectores ſpeculatoresq; meritorum. Ergo ſummus Deus iubet, Secundus ordinat, Tertius intimat. Animæ uerò legem agunt. Lex porrò ipſum fatum eſt. Hæc ille. Paulò autem ſuperius Plato ueritatis inſtinctu locutus eſt, Principio, cuncta quæ ſunt, & ipſum mundum contineri, regiq; principaliter quidem à ſummo Deo, qui eſt ſummum Bonum, ultra omnem ſubſtantiam, omnemq; naturam extimatione, intellectuq; melior, quem cuncta expetunt, cùm ipſe ſit plenæ perfectionis, & nullius ſocietatis indigus: dequo nunc plura dici, exorbitare eſt. Deinde à Prouidentia, quæ eſt poſt illum Summum ſecundæ eminentiæ, quam νοῦν Græci uocant. Eſt autem intelligilis eſſentia, æmula bonitatis, propter indefeſſam ad ſummum Bonum conuerſionem. Eſtq; ei ex illo bonitatis hauſtus, quo tam ipſe ornatur, quàm cætera, quæ ipſo autore honeſtantur. Hanc igitur Dei uoluntatem, tanquam ſapientem tutelam rerum omnium, Prouidentiam homines uocant, non, ut plerique exiſtimant, quia præcurrit in uidendo, atque intelligendo, prouentus futuros, ſed quia proprium eſt diuinæ mentis, intelligere, qui eſt proprius mentis actus. Et eſt Mens Dei æterna. Eſt igitur Mens Dei de intelligendo

æternus

æternus actus. Sequitur hanc Prouidentia, Fatũ, lex diuina promulgata intelligentiæ ſapienti modulamine ad rerum omnium gubernationem. Huic obſequitur ea, quæ ſecunda Mens dicitur, id eſt, Anima mundi. Hic fatum. Hæc quidem Calcidius, quibus profunda Platonicæ Theologiæ myſteria, cæterorumq́; item Platonicorum, & omnium, qui de rebus diuinis locuti ſunt, enodauit. Hic igitur expreſſè nominantur, recoluntur illa tria Numina, tres Imperatores, trinus Deus, terna Diuinitas. Quorum primum iuxta ſuperiores omnes, quos uidimus, ſummum Bonum, ſummus & ineffabilis Deus appellatur. Alter uocatur Deus ſecundus, uocatur Prouidentia, quemadmodum ſuperius locuti ſunt omnes. Nam Philo, prouidentem, gubernatorum, præfectumq́; mundi, dicit, hunc Secundum, primogenitum Dei Filium. Qui etiam de ſeipſo dicit apud Ioannem, Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit Filio. Et, Poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis eſt. Paulus autem, Qui conſtitutus eſt iudex uiuorum, & mortuorum. En igitur Prouidentia, en generis humani, omnis carnis iudicium. Ea enim eſt Prouidentia. Rectum'que naturæ curſum dicebat ſuperius Philo, quia conſtituit Deus primogenitum Filium, rectam legem. Eandem prouidentiæ cauſam, ſicut oſtendimus, propoſuit Plotinus. Hinc etiam declaratur myſterium, quo Calcidius dixit, Ergo ſummus Deus iubet, Secundus ordinat, Tertius intimat. Declarantur item dicta Numenij, quibus dixit, Patrem uacare ab omni opere: & quæ dixit Philo, Quòd patrem in excelſa, longeq́; optima Diuinitatis arce poſitum, nefas erat hominem ad ſuam imaginem creare, delegaſſe Filio, & Secundo tanquam minori, hanc prouinciam. Etiam declarantur quæ idem Deus dixit, pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit Filio. Scilicet iuſsit, dictauit Pater, filius iuſſus paruit, creauit mundum, creauit hominem ad imaginem ſuam. Iudicat item mundum. Hinc dictus à Philone organum, miniſter, legatus. Nomina igitur patris apud Chalcidiũ, quemadmodũ cæteros omnes, ſunt ut in ſacris literis: item, quòd is propriè dicitur Deus, dicitur ſummum Bonum, dicitur Origo prima rerum cunctarum, quia primum genitor filij ſui, Filius autem Creator omnium: dicitur ineffabilis: dicuntur omnia principaliter ab eo manare, ſuſtineri, regi. Idem ſummus Deus, & ſummũ Bonũ nuncupatur, ultra omnẽ ſubſtantiam, omnemq́; naturã, ſuperans omnem cogitationem omni conſideratione maior, non minus incogitabilis, quàm ineffabilis, nullius ſocietatis indigus. Dicitur item Iuſſor, Imperator, Dictator Secundo, imperans iubensq́; Secundo. Nomina autem Secundi ſunt, principio appellatur Deus, & dicitur Lator legis, Iudex ſcilicet, dicitur Autor æternæ & temporariæ uitæ, dicitur prouidentia, dicitur ſecundi gradus, ſecundæ eminentiæ poſt primum. dicit Chalcidius eum à Græcis appellari νοῦν, Mentem. Audis Mentem (de qua primus liber) ſecundam eſſe à primo. Dicitur Eſſentia νοητὴ, intellectualis: eſt enim Idea rerum, eſt perfecta Subſtantia, eſt Ipſum eſſe, quemadmodum uocat eum Dionyſius, τὸ ὄν. Et ipſe de ſe, Ego ſum qui ſum:

propter

propter rerum pleniſsimam fœcunditatẽ, originem uberrimam, aulam formarum ditiſsimam. Dicitur item æmula Bonitatis, *& quod indeſeſſè conuertitur ad ſummum* Bonum:*quia dixit ipſe apud* Ioannem,*declarans hoc myſterium,*Filius nihil *agit niſi quod uiderit Patrem facientem.*Et,*Doctrina mea,non eſt mea,ſed eius qui miſit me.Obſerua quoq; contra* Arrianos,*et* Valẽtinianos,*quòd hæc Mens eſt æterna:*Non,*quemadmodũ illi dicebant, Fuit tempus quando Filius non erat. Nõnne audis Mentem æternam, quemadmodum apud ſuperiores? Item obſerua quòd beatitudo Filij,& Bonitatis hauſtus,eſt ex Patre.Filius enim eſt in ſinu Patris.Aeterno Pater deuictus amore,Filium amplectitur.Hic profundum, ineffabile myſterium,quòd eo hauſtu Bonitatis Filius ornatur,& Filius ornat,& honeſtat omnia. Vt Pater bonum Filij,ſic Filius bonum reliquarum rerum: Hæc uocatur ab hominibus,ſapientia,tutela,ſalus omnium rerum,robur,ſuſtentaculum, ut Philo* δεσμὸς ἄῤῥηκτος,*uinculum non diſſoluendum.*Nomina *porrò* Tertij, *primum dicitur Suſtentatio,hypoſtaſis, quemadmodum* Primus & Secundus: *dicitur* Intimator,*quia funditur,mittiturq́;,datur à ſecundo:Ipſe enim(inquit Mens)quæcunque dixero,annunciabit uobis.Ipſe prophetas afflauit. Ecce igitur uerè intimator, declarator.Paracletus conſolator.*Dicitur *etiam ſecunda Mens, quia nomen Mentis eſt propriè Secundi:Isq́; eſt Mens in omni philoſophia celebris.*Quapropter Tertius *dicitur ſecunda Mens,uel* Intellectus.*Agnoſcis diſtinctas perſonas, diſtinctas hypoſtaſes? Non confuſas, quemadmodum apud Sabellianos. Omnes enim ſunt Mentes,*Intellectus *Dicitur item* Tertius,*quemadmodum apud ſuperiores omnes, Anima mundi,nimirum uniuerſalis afflatus, uita. Poſtremum tribus his dicuntur ſubiacere miniſtræ poteſtates omnes,caſus,fortuna,* Angeli,Dæmones. *Habes hic profundiſsima myſteria,quæ Calcidius iuxtà atque Platonici cuncti,dicit Platonem ueritatis inſtinctu uidiſſe, aſſeruiſſe.* Ego *uerò dico, non ueritatis inſtinctu modò, ſed etiam quia didicerat ab Aegyptijs,Chaldæis,oraculis,Sibyllis, & quia per manus tradita, per omnes ætates deſcendit hæc* Theologia, *tunc latens apud paucos, nouiſsimis diebus apertiſsima,toto terrarum orbe radiantiſsima.*

De ſecunda Hypoſtaſi,id eſt, Mente creatrice mundi,ex Anaxagora diuinæ naturæ eius deſcriptio,& quod ab hac creat uiſibilia,& inuiſibilia Anaxagoras, quemadmodum hodierna religio. Cap. XV.

DE *mente creatrice mundi,hæc ſcripſit* Anaxagoras, *autore* Simplicio Philoſopho:Νοῦς δέ ἐστιν ἄπειρον, καὶ αὐτοκρατὲς, καὶ μέμικται οὐδενὶ χρήματι. ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἐστιν, εἰ μὴ γὰρ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἦν, ἀλλὰ τέῳ ἐμέμικτο ἄλλῳ, μετεῖχεν ἂν ἁπάντων χρημάτων, εἰ ἐμέμικτό τεῳ. ἐν παντὶ γὰρ παντὸς μοῖρα ἔνεστιν. ὥσπερ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐμοὶ λέλεκται, καὶ ἀνακώλυεν αὐτὸν τὰ συμμεμιγμένα, ὥστε μηδενὸς χρήματος κρατεῖν ὁμοίως, ὡς καὶ μόνον ἐόντα ἀφ᾽ ἑαυτοῦ. ἐστι γὰρ λεπτότατόν τε πάντων χρημάτων, καὶ καθαρώτατον. καὶ γνώμην γε περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει. καὶ ἰσχύει μέγιστον, ὅσα γε ψυχὴν ἔχει, καὶ μείζω καὶ ἐλάττω, πάν

maximam, Secundum Mentem, Tertium Animam: Mentemq́; eſſe cauſam, animarum, & corporum omnium. Huc uſque rectè ac diuinè explicat Theologiam Platonicam Proclus. Atq; ait, ut ſtupore digna res ſit, Platonem omnes quidem animas & corpora à Mente ſuprema & prima producere, quam, ut teſtatur etiam Laërtius, Cauſam appellet. ſed rurſum altius eum aſcendiſſe, & ad aliud principium, arcanum ineffabile perueniſſe, à quo procedant omnia, etiam extrema rerum. Sed Proclus dicens, hoc altiſsimum, & ineffabile principium, quod eſt ante Mentem, Platonem dixiſſe παντελῶς ἐξῃρημένον τοῦ νοῦ, penitus et undequaq; à Mente abſolutum, ſeparatum, extractũ: ſciat nihil tale dixiſſe Platonicam Theologiam: quod & ratione, & Platonis autoritate probabo. Ratione quidẽ, quoniam Platonem producere ab altiſsima, primaq́; Mente dicit animas omnes, & corpora, circaq́; eam aſſerere, uerſari, quæ quomodocunq; uitam participent. altius autem illud, & ineffabile principium, quod antecedit Mentem, dicit item omniũ rerum, etiam extremarum aſſeruiſſe eſſe cauſam. Ergo quorũ Mens eſt cauſa, eorundem quoq; ineffabile principiũ. Quæro igitur quid cauſæ ſit, quòd eorundẽ utrunq; eſt cauſa, ut quot fiant ab uno, totidem ab altero. Non ne quia una autoritas, una poteſtas? Si enim Mens creat Platoni corpora & animas, omnemq́; uitam: ineffabile uero principium omnium eſt cauſa, etiam minimarum rerũ: profectò & Mens quoq; potentiſsima eſt, & facit omnia quæ principium ineffabile. Ergo una eſt autoritas utriuſq;. Neque enim bis poteſt mundus creari, ut partim creetur ab ineffabili principio, rurſum accedat Mens, quæ & ipſa creet. Sed unam neceſſe eſt eſſe autoritatem, unam uoluntatem, par conſilium, quod ſimul conſpirans crearit mundum. Neque poteſt ulla alia reddi ratio, ſi fit idem ab utroq;, quin ſit eadem uoluntas, & autoritas. Quod utiq; non eſſet, ſi ineffabile principium eſſet à Mente undequaq; ſeparatum. Neq; enim uoluntas conſpiraret, longè lateq; his à ſe diſtantibus. Adde quòd ſi Mens eſt Deus omnipotẽs, ut apparet, creat enim omnia, quæ eſt Diuinitatis: ineffabile quoq; principiũ eſt Deus: uterq; neceſſariò eſt Deus, & æternus uterq;, omnipotens, & ſapientiſsimus uterq;. Hæ rationes ſunt naturales, & ueræ. Verba autem Platonis, apertè Proclo contradicentia ſunt in ſexta Epiſtola, ubi Plato cõmemorat principem & cauſam omnium præſentium & futurarum rerum, & deinde patrẽ iſtius principis, & cauſæ. Princeps & Cauſa, omniũ Platonicorũ conſenſu, & ut tam multis exemplis probatũ eſt ſuperius, eſt Mens illa ſecundũ principiũ. Ergo ſi Mens habet patrẽ (pater aũt eſt is, quem ineffabilẽ Vnitatẽ, & ſummũ Bonũ dixere, quod Macrobius teſtabatur, addensueterẽ philoſophiã dixiſſe Mentẽ eſſe filiam ſummi Boni) efficitur ut eiuſdem naturæ ſint pater & proles. Nã qui naſcitur ab homine eſt homo, qui à leone, eſt leo: ſic qui naſcitur à Deo, et ineffabili Bono etiã ipſe eſt Deus, eſt ineffabilis, eſt Bonũ ſummum. Igitur Plato tria decreuit principia, ut Proclus inquit, tres cauſas, tres reges: modus aũt, quo ſint principia, quẽ poſuit Proclus, forſan nõ eſt Platonicus omnino: ut à primo uniformes, à ſecũdo mentales,

do mentales, à Tertio animales ordines exiſtãt: quia primus Vnitas, ſecundus Mẽs, tertius anima. Dico ex Platone, omnes æqualiter eſſe eorumdem cauſam. Tres cauſæ tanquam una, quod ipſe quoq; ſuis probat uerbis. Quod quidem fieri à ſummo bono pronunciat, quorum'ue ipſum eſſe principium, etiam à mente, etiam ab anima fieri fatetur. À mente & cauſa factus eſt totus mũdus, corpora & animæ. Summum autem bonũ cunctorum eſt principiũ, etiam minimorũ. Mens creat animas: ab anima quæ tertiũ eſt principiũ, animarũ naſcitur ordo. In mũdo nihil eſt præter hæc ipſa, nec aliud eſt mundus, quàm hæc ipſa: ergo quicquid fit ab uno, fit ab altero. quoniamq; non conuenit eiuſdem rei duos uel tres aſciſcere creatores, naturali deductione efficitur, ut trium principiorum & cauſarũ ſit una eademq; poteſtas, autoritas, conſiliũ, imperiũ. Et ordo ille Procli, ut à primo ſint uniformes, à ſecundo νοεροὶ, intelligentes, à tertio animæ. Vniformes autem, ut reor, uocat primam angelorum hierarchiam, quam illi conficiunt ex ideis, eoq; uocant eas Vniformes, id eſt, ſimiles ineffabili Vnitati. Secundos ſentit, ſecundum ordinem angelorum, qui creentur à mente. Tertius eſt ordo animarum, qui ab anima prima ſerantur, creentur. Is inquam ordo non eſt Platonicus, etſi ex parte uerus. Et ratio clamat ex dictis eorũ, ordinem non eſſe ita præfixum, ut hoc fiat à mente, hoc ab ineffabili unitate, illud ab anima: quippe quot fiunt ab uno, totidem fiunt ab altero: totaq; creatio à cunctis uetuſtiſſimis Theologis uiſibilium & inuiſibilium, aſſcribitur menti. Hoc etiam Proclus fatetur, in primis uerbis animarum & corporum, totius ſcilicet ſenſibilis mundi aſſignabat menti creationem. In ultimis dicit à mente procedere νοεροὺς, nimirum cunctos ordines angelorum. Sic etiam diuus Paulus, ut ſæpe uidemus, docuit hunc eſſe primogenitum, principium omnis creaturæ, per ipſum extitiſſe uiſibilia & inuiſibilia, ſiue thronos, ſiue poteſtates, ſiue dominationes, ſiue uirtutes. Hæ ſunt angelicæ gentes, tota cœleſtis Reſpublica creata à mente, ſumma ſapientia, & intellectu, omnium intelligentiarum creatrice, ipſa prima ſapientia arce & faſtigio intelligentiæ. Quocirca nullus votereſt angelorum ordo, & eorum, qui dicuntur νοεροὶ, quin creentur à Mente. Sed aperiam huius ſermonis apud Platonicos cauſam, cur ab ineffabili unitate producant primas unitates, primam Hierarchiam. Ea uidelicet eſt, quoniam conficiunt ex Ideis hanc Hierarchiam. Ideas autem ferunt à ſummo bono habere principium, eas'que dari menti creatrici. Sed norint poſteriores Platonici, nihil tale dixiſſe Platonem, qui rectà & expeditè principatum, autoritatemq; cunctarum rerum aſſignat menti in Timæo: in Epiſtola uocat principem præſentium & futurorum: rurſum in ſecunda Epiſtola, tres omnium rerum declarat, adorat, conſalutat imperatores. Verus autem iſtorum regum imperatorumq; ordo, iuxta Platonem, & ueritatem, & ut ipſi Platonici ſponte ſua fatentur, eſt, quòd omnes ſunt reges, & principes uiſibilium, & inuiſibilium, omnium tres cauſæ, tria principia, tres fontes, ſed ut unus, ut una diuinitas, unus conſenſus. Gradus autem eſt inter eos, quod primus eſt, ineffabile bonum, unitas

eminentiſsima, cui Filius etiam in hoc mundo omnes honores acceptos referebat, eumq; uocabat Patrem, et Glorificatorē ſuum: ab illo data ſibi omnia: nihil habere ſe, quod non accepiſſet ab eo: ſe eſſe lumen ex illo lumine: omnia quidem habere ſe, ſed ab eo, non eum à ſe. Attulit pulcherrimum, quoad licet ex mortalibus noſſe immortalia, Athenagoras exemplum, in oratione ad duos Imperatores, patrem & filium. Pater erat Antoninus Pius, erat ei filius Auguſtus, genitus ab eo & declaratus Auguſtus, Imperatorq́; totius orbis. Omnis terra, gentes omnes uenerabantur utrunque, ut unum Imperatorem. Quicquid iubebat filius, factum erat: quicquid item pater, fiebat extemplò: procedebat filius, uenerabantur, adorabant omnes, idq́; cupido, & uolente patre: ſimiliter procedebat Imperator uerus, omnes uenerabantur, etiam filius. Filius uenerabatur patrem, non pater filium, ſed tanta charitate filium diligebat pater, ut ille ſuæ delitiæ eſſent, ſua uoluptas & gaudium, ut dederit ei quicquid ipſe eſſet. Genuerat eum, tum Imperatorem declarauerat, totius orbis poteſtatem tradiderat, omnes illi parere iubebat: quicquid honoris impenderetur filio, ſibi collatum prædicabat, præ ſe ferebat: nihil erat reliquum, quod filio non tradidiſſet. Eſt igitur, ut docui, & ut declarem Platonem, & Platonicos, gradus in illis, quod principatus, & ſummum, eſt ipſum Bonum, ipſa ineffabilis Vnitas, principium, fonsq́; omnium, etiam Mentis, tum Mens ab illo generata, tum anima. Propterea ſunt omnia circa tres Reges, ſed principaliter circa Primum, ſecundò circa Secundum, tertiò circa Tertium. Hunc ordinem uerum uiderunt propemodum, oſtenderuntq́; Platonici, quoniam à Primo gignunt omnia, etiam ipſam Mentē, à Secundo quoq; præcipuè uitas, animas, corpora. Nam etiam apud nos maximè datur Filio cunctarum uiſibilium & inuiſibilium rerum creatio, raroq́; audimus creatorem mundi ſpiritum ſanctum, etſi audimus Deum. Hunc igitur Tertium quaſi faciunt (quod noſtra tantopere uociferatur Theologia) fontem animarum. Eſt enim Anima illa, ſpiritus ſanctus, ut apparet & ut docuimus ubique. Spiritum autem nos uiuificatorem, creatorem, ſatoremq́; animarum dicimus: Tu Paracletus diceris, donum Dei altiſsimi, fons uiuus, ignis, charitas, & ſpiritalis unctio. Ecce igitur, quanto miraculo, quo ſtupore digna res ſit. ante Chriſti aduentum, antequam Mens maxima ueniſſet in mundum, audiebantur, noſcebantur illa tria principia, triplex illa maieſtas, trina Diuinitas. Quin etiam gradus inter eos habuere notos, primum altiſsimum, uenerabiliſsimum, ἄῤῥητον, ineffabilem, & quòd in ἀβάτοις, inacceſsis, in caligine habitaret, dicentes. Eoq́; non erat hominibus notus, ut dixit Chaldæus, & Plotinus, & diuus Ioannes, Deum nemo uidit unquam. credebantq́; ut credit cæca ſemper, & infelix ſemper Hebræorum natio, Creatorem eſſe primum illum, non habentem ante ſe quenquam. Ecce diuino munere, & ut uerè ille inquit, allata de cœlo philoſophia, ſapientiores audierunt Mentem creatricem, eſſe ſecundam ab illo primo, genitum ab eo, ab æterno, genitum Deum, & ipſum omnipotentem. Triaq; principia uelut nunc, quo tempore

pore claruit arcana illa, paucisq; olim nota Sapientia, norant ſapientes. & Plato non fuit prior huius Sapientiæ repertor, ſed eam didicit ab Aegyptijs, à Chaldæis, ab oraculis, quæ & hæc, & alia innumera cecinerunt. Ô cæcas igitur mentes Hebræorum, ſuper quibus nemo cordatus lachrymas continere poßit unquã. Hæc enim Mens eſt, quæ creat mundum apud Moſen loquitur cum Adam, uiſibilem ſe reddit Abrahæ, apparet Moſi in rubo, dat ei leges, cæteraq; exequitur apud Prophetas. Idcirco uocatur à Philone etiam Iudæo ὕπαρχος, miniſter, nuntius, legatus, ut uocat Lactantius. Mittebatur enim ab illa ineffabili, & arcana Vnitate, à ſummo Bono Patre ſuo, qui habitat ἐν ἀβάτοις, in abditis, inacceßis, arcanis, & quem ait Philo non decuiſſe uenire ad homines. Is autem erat, eſtq;, ut Paulus uocat, μεσίτης, mediator, internuntius inter nos et ineffabile principium. Ô ſanctiſſima, diuinißima, prima Mens, generis humani creatrix & redemptrix, quæ fuit clementia, bonitasq; tua, ut uenires in mundum, ut nos efficeres Deos, facta ipſa homo, & quæ te ſemper mundo declaraſti, ea miſerata peccata noſtra, reuoces nos ad te, efficiasq; ut te in tua claritate ac diuinitate uideamus.

Quòd Proclus teſtatur Platonem de tribus Regibus in Epiſtola ſenſiſſe: & de nominibus, quibus deſcribuntur ineffabile Principium, nempe Deus Pater. Cap. IX.

TEſtatur item eodẽ libro Proclus explicans Theologiam Platonicã, dogmataq; Platonis proponens, cum in Epiſtola de tribus Regibus, ſiue Imperatoribus fuiſſe locutum, εἰ δὲ βούλει κατὰ τρίτην τάξιν τὰς ἐπιστολὰς τίθει, παρ᾽ ὅσων δυνατὸν εἰς τὴν περὶ τὸ θεῖον ἐπιστήμην ἀναπέμπεσθαι, καὶ γὰρ περὶ τῶν τριῶν βασιλέων ἐν ταύταις εἴρηται: Iuxta tertiũ ordinem, ſi uelis, etiam Epiſtolas, ex quibus fas eſt ad ſcientiã Diuinitatis aſcendere, adhibe. Etenim de tribus Regibus, in his locutus eſt. Ecce Proclus cõſentit cũ cæteris Platonicis, Plotino, Porphyrio, Theodoro, Amelio, ſuper trina maieſtate, ac Diuinitate, ſuper tribus omnium rerum imperatoribus, de quibus aſſerit ſenſiſſe Platonẽ: Platonem autem eo ipſo libro fatetur à Pythagoricis, Pythagoram ab Aglaophemo, & Orpheo didiciſſe. ἅπασα γὰρ ἡ παρ᾽ ἕλλησι θεολογία, τῆς ὀρφικῆς ἐστὶ μυσταγωγίας ἔκγονος, πρώτου μὲν πυθαγόρου, παρ᾽ ἀγλαοφήμου τὰ περὶ θεῶν ὄργια διδαχθέντος, δευτέρου δὲ πλάτωνος ὑποδεξαμένου ἐκ τῶν πυθαγορείων καὶ τῶν ὀρφικῶν γραμμάτων. Omnis enim, inquit Græcorum Theologia, nata eſt ab Orphei myſterijs. Primo enim Pythagora ab Aglaophemo ſacra Deorum edocto, ſecundus Plato ſecutus eſt, hauriens hæc è libris Pythagoreorum, & Orphei. Non primus igitur de tribus Regibus eſt locutus Plato, ſed priores Aegyptij, Orpheus, Pythagoras. Idemq; Proclus è ſententia Platonicorum, omniumq; ante eum Philoſophorum ex Parmenide Paltonis & omni alia philoſophia eius, elicit duo ſummi Patris genitorisq; Dei peculiaria nomina, ab omnibus ſeculis, à Chaldæis, Aegyptijs celebrata, nouiſſimè Græcorum ſermonibus trita. Sunt autem Vnitas, Bonum, de quibus ipſe:

αὐτὸς

διττὸς ὁ τρόπος τῆς τοῦ ἑνὸς ἐνδείξεως, διττὰ ὀνόματα παραδίδωσιν ἡμῖν ὁ πλάτων τῆς ἀρρήτου ταύτης ἀρχῆς. ἐν πολιτείᾳ τὸ ἀγαθὸν καλεῖ, καὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἑνιζούσης τὸν νοῦν, καὶ τὰ νοητὰ πηγὴν ἀποδείκνυσι, ἐν παρμενίδῃ ἓν ὀνομάζει. καὶ τῶν ἑνάδων ἀποφαίνει τῶν θείων ὑποστατικήν: Duo modi ſunt, quibus Vnitas ipſa demonſtratur. Duo nomina tradit nobis Plato, huius ineffabilis principij. In Republica Bonum uocat, & ueritatis, quæ Mentem unit, & intellectualia, fontem demonſtrat. In Parmenide uocat Vnitatem, oſtendens eam creatricem diuinarum unitatũ. Sic ille. Diuinæ autem unitates ſunt Angelici chori, quos in nouem diſtinguit Proclus, ſecutus, ut arbitror, & ut Græci ſuſpicantur, Dionyſium: deducit eos tamen ex Platone. De quibus aliàs. In his apparuit eum præferre Vnitatem ipſi Menti, quam ſibi uniat, et copulet Vnitas ipſa. Sicq; apparent duo Pater & Filius, Vnitas, & Mens. Latiſſimè uerò, & pulcherrimè diſputat de Vnitate, probans eam eſſe principium, ſine qua nihil poſſit exiſtere, applicans uniuerſalem omnium rerum de Vnitate conſiderationem, ad illud ineffabile Principium. Pulcherrimeq; addit duo hæc nomina: alterum eſſe productionis manationisq; uniuerſalis, Bonum: alterum conuerſionis ad ipſum, & uti caput & fontem, Vnitatem. Sic Genitor, & Pater eſt Bonum producens omnia, origo, fons omnium, eſt item unitas, coniunctio, connexio, ad quod omnia pendent, tendunt, aſpiciunt, uniuntur, diuulſa uiuere non poſſent, prima, ſempiternaq; coniunctio, eſt ipſius Mentis, cæterorum alio modo, uti ad creatorẽ, autoremq; ſuum. Mirabilis, digna cultu, & adoratione philoſophia. Et hanc Proclus non Chriſtianus, imò Chriſtianis inimicus, proponit ex Platone, antiquisq;. Igitur eorum inſcitia, qui Chriſtianam religionem omnium ſapientiſſimam, uelut anilem ſuperſtitionem irridentes, neſciebantq; eam uenerari, cum primis hanc philoſophiã, ſolamq; eam uerã eius eſſe poſſeſſionem et alumnã, in cuius unius theſauris perfecta tantorum myſteriorũ contineretur ſapientia, coarguitur. Sed ea quæ de primo illo rerumq; omniũ ſupremo, ac ſupermũdano principio, cuius tanta ſit maieſtas, ut ab omnibus diſtet in infinitũ, digniſſima Theologia noſtra, et de fontibus eius quædam hauſta ab eodem Proclo, audire pulchrum eſt: Nulla, inquit, res eſt ex omnibus, quoniam ab illa procedunt omnia. Principium enim eſt omnium, & eorum quæ ſunt ſimul, & eorum quæ non ſunt. Omnia procedunt ab illo, et ad illum conuertuntur. Hæc proclus, quæ ſine dubio ſunt ea, quæ prior Dionyſius, à quo Græci ſuſpicantur Proclum Theologiam ſuam deduxiſſe. Dionyſius in principio ſui libri: πατροκινήτου φωτοφανείας πρόοδος εἰς ἡμᾶς ἀγαθοδότως φοιτῶσα, πάλιν ὡς ἑνοποιὸς δύναμις ἀνατατικῶς ἡμᾶς ἀναπλοῖ, καὶ ἐπιστρέφει πρὸς τὴν τοῦ συναγωγοῦ πατρὸς ἑνότητα καὶ θεοποιὸν ἁπλότητα, καὶ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν. Quod eſt, Proceſſus à Patre manantis luminis, perueniens in nos ex bonitate, rurſum unifica uirtus, extentè uos replicat,

plicat, & conuertit ad Vnitatem patris unifici, & Deificam ſimplicitatem, Etenim ut ait ſacra Theologia, Ex ipſo, & in ipſum. Proclus autem: οὐδὲν ἐστὶ τῶν πάντων, πάντα ὅτι ἀπ' αὐτοῦ, προελήλυθεν. ἀρχὴ γὰρ οὗτοι τῶν ἁπάντων καὶ τῶν ὄντων ὁμοῦ, καὶ τῶν μὴ ὄντων, κατὰ δ' αὖ τὸν ἕτερον, τὴν πρὸς αὐτὸ τῶν προελθόντων ἐπιστροφὴν ἀπεικονίζεται: Nihil eſt omnium, quoniam ab illo omnia, principium omnium, quæ ſunt, quæ non ſunt. Alia rurſum ratione conuerſionem ad ipſum, eórum quæ proceſſerunt, ponit Plato. Ecce proceſſus, & reditus ad ſuum caput, & initiū. Nam ſubdit: ταῦτα οὖν καὶ πρόεισιν ἐκεῖθεν, καὶ ἐπέστραπται πρὸς ἐκεῖνο: Hæc, ait, & procedunt illinc, & reflectuntur ad ipſum. Nimirum igitur quod Paulus, Ex ipſo omnia, & in ipſum. Poſtea ſubdit Proclus: Qui igitur modi ſint docendi de primo, & quibus ipſum nominibus Plato ſignificauerit, & unde nomina, & modos hos, ineffabilis et incognitæ omnibus demonſtrationis acceperit, ex his arbitror perſpicuum. Oſtendit in alijs admirabilem ad omnes res & capita eorum excellentiam Plato. Omnes Deos, id eſt, angelos, ad unam unitatem congregari, pendere ex Vnitate. Hæc etiam dixit Dionyſius, ὁ τῶν καλῶν ἁπάντων αἴτιος, εἰς πάντα καταλάμπων τῷ θείῳ φωτί, Bonorum autor omnium, in omnia irradians lumine diuino. Sciendum autem hæc duo nomina ſummi Dei apud Platonem, Vnum & Bonum, à Chaldæis primò tradita, quod Pſellus teſtatur, μίαν ἀρχὴν τῶν πάντων δοξάζουσι, καὶ ἓν αὐτὴν, καὶ ἀγαθὸν ἀποϋμνοῦσιν, Vnum principium omnium opinantur, uocantes Vnitatem, & Bonum. Idem Mercurius, quod μονὰς ſit radix, cuius excellentiam inenarrabilem dicunt, ſic & noſtri ἀπειρήγητος τῆς πρωτίστης ἀρχῆς ὑπερβολή. Hæc igitur ſunt ea quæ ſæpe noſtri dicunt, patrem eſſe fontem, & principium totius Deitatis, duorum ſcilicet Imperatorum, Mentis & Animæ.

De tribus item illis altiſsima Procli Theologia, myſteria Platonis interpretantis: & quod Platonici faciunt tria principia, quorum primum gignat ſecundum, tertiũ ſit habitus amborum Cap. X.

EOdem libro de Theologia Platonis Proclus diuinè de tribus hiſce principijs loquens, de Platone & ueris amicis eius, τρεῖς ποιοῦσι τὰς ἀρχὰς πολλαχοῦ, ἀγαθὸν, νοῦν, ψυχήν. πᾶν τὸ ὂν νῦν προσαγορεύοντες. τὸ μὲν δὴ πρώτιστον, καὶ ἀμέθεκτον ἓν ἐπέκεινα τῶν ὅλων προϋπάρχον οὐ τῶν μετεχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετεχομένων ἑνάδων ὕμνηται διὰ τῆς πρώτης ὑποθέσεως, ἁπάντων μὲν ἀῤῥήτως αἴτιον ἀποπεφασμένον, αὐτὸ δὲ ἐν οὐδενὶ δὴ τῶν πάντων ἀφωρισμένον, οὐδέ τινα δύναμιν ἔχον, οὐδὲ ἰδιότητα συγγενῆ πρὸς τοὺς ἄλλους θεούς. μετὰ δὲ τοῦτο μόνως ὑπερούσιον καὶ ὑπαῖρον, καὶ ἄμικτον πρὸς πάσας τὰς ὑπάρξεις, εἰ ἂς οὗτοι μετεχομένη μὲν ὑπὸ τοῦ ὄντος, καὶ περὶ αὐτὴν ὑποστήσασα τὴν πρώτην οὐσίαν, καὶ πλεονάζουσα τῇ προσθήκῃ τῆς μεθέξεως ταύτης τοῦ πρώτως ἑνός. αὕτη δὲ ὑπερούσιος ὕπαρξις, καὶ τῆς πρωτίστης νοητῆς τριά/

δος. διὸ δὴ τούτων ὄντων, ἐν τῇ πρώτῃ τριάδι, τοῦ ἑνός, καὶ τοῦ ὄντος, καὶ τοῦ μὲν γεννῶντος, τοῦ δὲ γεννωμένου, καὶ τοῦ τελειοῦντος, τοῦ δὲ τελειουμένου, δεῖ δὴ καὶ τὴν μέσην ἀμφοῖν ὑπάρχειν δύναμιν, δι᾽ ἧς τε μεθ᾽ ἧς, τὸ ἓν ὑποστατικόν ἐστι καὶ τελειωτικὸν τοῦ ὄντος. ἥτε γὰρ πρόοδος ἀπὸ τοῦ ἑνός, καὶ ἡ πρὸς τὸ ἓν ἐπιστροφὴ τῷ ὄντι διὰ τῆς δυνάμεως. τί γὰρ σὺν τῷ ἑνὶ τὸ ὄν, ἢ μετεχόμενον ποιεῖ τὸ ἓν ὑπὸ τοῦ ὄντος, πλὴν τῆς δυνάμεως. πρόοδος γάρ ἐστι τοῦ ἑνός, καὶ ἔκτασις ἐπὶ τὸ ὄν. τριὰς οὖν ἐστιν αὕτη, τῶν νοητῶν ἀκρότης, τὸ ἕν, ἡ δύναμις, τὸ ὄν, τὸ μὲν παράγον, τὸ δὲ παραγόμενον, ἡ δὲ ἐξηρτημένη μὲν τοῦ ἑνός, συμφερομένη δὲ τῷ ὄντι. τριὰς οὖν αὕτη πρώτη νοητή, τὸ ἕν, τὸ ὄν, καὶ σχέσις ἀμφοῖν, δι᾽ ἣν καὶ τὸ ἓν τοῦ ὄντος ἐστί, καὶ τὸ ὄν, τοῦ ἑνός. πάνυ θαυμαστῶς καὶ διὰ τούτων ἐνδεικνυμένου τοῦ Πλάτωνος, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ τοῦ νοῦ πατήρ ἐστι, καὶ ὁ νοῦς τοῦ πατρός, καὶ ὡς ἡ δύναμις κέκρυπται μεταξὺ τῶν ἄκρων. *Tria, inquit, principia multis in locis faciunt, Bonum, Mentem, Animam, omne quod eſt, Mentem appellantes. Primum ac præcipuum & imparticipabile, Vnum, ultra omnia præexiſtens, non modò unitates eas quæ participant, ſed etiam quæ participantur, laudatur per primam ſuppoſitionem. Quod omnium quidem ineffabiliter cauſa demonſtratur: ipſum autem in nulla re exiſtens, & ab omnibus ſegregatum: nullam uirtutem habens: neq; proprietatē propinquam cum cæteris Dijs. Poſt hoc autem, ſingulariter ſuperſubſtantiale, et ſupereminens, et imparticipabile ad omnes ſubſtantias, Vnitas eſt, participata quidē ab eo quod eſt, & circa ipſam primam ſubſtantiam ſubſiſtens, abundansq; adiectione participationis huius, quod primo Vnum eſt. Hæc autem eſt ſuperſubſtantialis exiſtentia, & primæ intelligibilis Trinitatis. Duobus igitur his exiſtentibus, in prima Trinitate, nimirum Vnitate, et Ente, primaq; gignente, ſecundo generato: & illa quidem perficiente, hoc autem perfecto: oportet ſanè mediam amborum exiſtere potentiā, per quam, et cum qua, Vnum ſubſtantificū eſt, & perfectiuū ipſius Entis. Nam et proceſſus eſt ab Vno, et ad Vnum ipſius Entis conuerſio per potentiam. Quid enim aliud cum Vnitate Ens, aut participatū facit Vnum ab Ente, quàm poteſtas? Proceſſus enim eſt Vnitatis, & extenſio ad Ens. Trinitas igitur eſt hæc, intellectualium faſtigium. Vnitas, potentia, ens Alterum producens, alterum productū: Potentia uerò pendens ab uno, coniuncta cū Ente. Trinitas igitur hæc prima intellectualis Vnitas, Ens, & habitus amborum, per quem & Vnitas Entis eſt, & Ens Vnitatis. In his ſtupendè demonſtrante Platone, quòd & Pater, Mentis eſt Pater, & Mens Patris, & quòd Potentia occultata eſt inter ſuprema. Hucuſq; Proclus.* Quæ facilè patebunt, ſi totius dogmatis, quod ſuperius ab omnibus Platonicis afferebatur, ordinē meminerimus. Nomen Patris æterni, primæq; originis & fontis totius deitatis eſt Vnitas. Nomen coæternæ Prolis, eſt, Ens, ſubſtantia, Mens. Nam etiam Proclus affirmat Platonem oſtendiſſe Mentem Patris eſſe,

Patrem

Patrem autem, Mentis genitorem, ceu correlatiua ſint Pater & Mens, inter quæ ſit potentia, quæ dicitur à noſtris Amor utriuſq;, Proceſſus ab utroq;. Duobus nominibus appellat ſpiritum ſanctum, Animam, Potentiam. Hæcq; tria coæterna, ineffabilia principia dicuntur, Bonum, Mens, Anima. Dicuntur Vnitas, Ens, Potentia. Dicuntur tres Imperatores, tria Numina, tria Principia. Dicitur Secundum à Primo Patre, & Genitore ſuo naſci: Tertium dicitur Poteſtas, Habitus amborum: À noſtris Amor, Proceſſus ab ambobus. Dicitur ipſe Genitor, Fonsq; totius Diuinitatis, ſegregatus ab omnibus, altiſsimus, ultramundanus, ineffabilis, à cæteris Dijs diſiunctiſsimus, ſupra omnia incommunicabilis, imparticipabilis. Dicitur item Vnitas aut Pater gignere. Ens autem, uel ipſa Mens, & Subſtantia gigni. Vocatur enim, ut ſæpenumero dixi, ſecundum principium τὸ ὄν, ipſum Ens. Et Proclus ipſe declarat appellari à Platonicis Mentem πᾶν τὸ ὄν, uniuerſalem exiſtentiam. Eſt autem Vnitas participata Mens ipſa, quia Filius eſt imago Patris, character ſubſtantiæ, ſplendor claritatis eius. Proles ergo eſt Vnitas, eſt eadem atq; Genitor ſubſtantia, ſed genita tamen, & manans ab illo Ob id Vnitas participata. Dicerent noſtri, Vnitas genita, non ingenita, quemadmodum prior, ſed Vnitas tamen, quòd ſubſtantia ſua eſt ſubſtantia Vnitatis. Perficitur item Secundum à Primo, & ſubſtantialiter manat, quòd omnia bona Secundi ſunt à Primo. Repetit eadem tria principia, quorum Primum generet, Secundum generetur, Tertium uerò à Primo, & Secundo eſt, amor utriuſq; potentia. Hæc illi conſtanter aſſeuerant, & Platonem ea mirabiliter docuiſſe prædicant. Admiranda profectò myſteria.

De tribus ſubſiſtentijs, ſiue principijs, ex Plotino: & quod non ſint plura, neq; pauciora. Et quod hæc cognitio potius diuina eſt, quàm ratione demonſtrabilis. Cap. XI.

SEd quoniam Plotinus, præter ea, quæ paulò ante poſita ſunt, multa diuinitus de tribus hiſce Principijs, aut Numinibus ex Theologia Platonis, aliorumq; qui ante eum floruerunt Platonicorum ſcripſit: è quibus, Porphyrio teſte, fuerunt, quorum ſcripta aſsiduus legeret Seuerus, Cronius, Numenius, Caius, Atticus, Longinus, Philarcheus, qui, ſicut ante hos omnes clariſsimus Philo mira, & inaudita quędã de Verbo diuino, ac progenie diuina tradidit, ſic prodidere iſtius modi plurima: examinanda ſunt ea, et proponenda, ut totius ueritatis concentus, perpetuaq; ab initio generis humani ueræ theologiæ ſucceſsio audiatur. In libro contra prognoſticos: ἐπειδὴ τοίνυν ἐφάνη ἡμῖν ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἁπλῆ φύσις καὶ πρώτη. πᾶν γὰρ τὸ οὐ πρῶτον, οὐχ ἁπλοῦν, καὶ οὐδὲν ἔχον ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἕν τι, καὶ ἡ τοῦ ἑνὸς λεγομένου ἡ φύσις ἡ αὐτή, καὶ γὰρ αὐτὴ οὐκ ἄλλο, εἶτα ἕν, οὐδὲ τοῦτο ἄλλο, εἶτα ἀγαθόν, ὅταν λέγωμεν τὸ ἕν, καὶ ὅταν λέγωμεν τὸ ἀγαθόν, ταύτην δεῖ νομίζειν τὴν φύσιν, καὶ μίαν λέγειν, οὐ κατηγοροῦντας ἐκείνης οὐδὲν, δηλοῦντας δὲ ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οἷόν τε. καὶ τὸ πρῶτον δὲ οὕτως, ὅτι ἁπλούστατον, καὶ τὸ αὔταρκες, ὅτι οὐκ ἐκ πλειόνων. οὕτω γὰρ ἀναρτηθήσεται εἰς τὰ, ἐξ ὧν, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ. ὅτι πᾶν ἐν ἄλλῳ καὶ παρ' ἄλλου.

εἰ οὖν μὴ πᾶς ἄλλα, μηδὲ ἐν ἄλλῳ μηδὲ σύνθεσις μηδὲ μία. οὐ τοίνυν δεῖ ἐφ' ἑτέρας ἀρχὰς ἰέναι, ἀλλὰ τοῦτο προστησαμένους, εἶτα νοῦν, μετ' αὐτὸ καὶ τὸ νοοῦν πρώτως. εἶτα ψυχὴν, μετὰ νοῦν αὕτη γὰρ τάξις κατὰ φύσιν, μήτε πλείω τούτων τίθεσθαι ἐν τῷ νοητῷ, μήτε ἐλάττω. εἴτε γὰρ ἐλάττω, ἢ ψυχὴν καὶ νοῦν ταυτὸν φήσουσι, ἢ νοῦν καὶ τὸ πρῶτον. ἀλλ' ὅτι ἕτερα ἀλλήλων, ἐδείχθη πολλαχῇ. Quæ ſunt: Quoniam apparuit nobis Boni natura ſimplex & prima. Omne enim quod non eſt primum, non eſt ſimplex: Et nihil habens in ſe ipſo alia, Vnum eſt quid. Et eius quod dicitur Vnum natura eadem. Etenim hæc pſa non eſt aliud, deinde Vnũ. Neq; hoc aliud eſt, deinde Bonũ, quũ dixerimus Vnum. Et quũ dixerimus Bonum oportet eãdem ſentire naturam, et Vnũ dicere, nõ prædicantes de ea quicquam: ſed declarantes nobis ipſis, ut poßibile eſt. Ac primum hoc modò, quod ſit ſimplicißimũ, & ſufficiens per ſe, quod non ſit ex pluribus. Sic enim attolletur in ea, ex quibus, & non erit in alio, Quoniã quicquid in alio eſt, etiam ab alio. Si igitur non ab alio, neq; in alio quidem ſit. Neq; compoſitio ulla. Neceſſeq; eſt ſuper ipſum nihil eſſe. Non eſt igitur cur ad alia principia eatur: ſed hoc præpoſito, deinceps Mens ſtatuenda, & id quod primo intelligit. Deinde Anima poſt Mentẽ: Is enim ordo eſt ſecundum naturam: neq; plura hic, in intellectuali, neq; pauciora. Si enim pauciora, aut Animam, & Mentem idem dicent, aut Mentem & ipſum primum. Sed quòd alia ſint ab inuicem, oſtenſum ſæpenumero. Si plura, & cætera, quæ ſequuntur, Plotinus ex priſca Platonis, Platonicorũq; omnium philoſophia, in qua peruenitur ad unum ſiugulare, ſimplicißimumq; principium, Bonum et Vnum: Bonum, quia fons omnium rerum, et principium: Vnum, quia ſolitarium, ſimplicißimũ, ab omni externa re ſegregatum, totũ ipſummet, nõ uaria natura. Tota una Bonitas, & una bona, ſimplexq; Vnitas. Hæc omnis ratio clara, cui uel ipſa natura facem ac lucem præbeat, ut ab ea ipſa penè declaretur. Huic cùm ſit ſumma ſimplicitas, cui etiam adiunctum quoq; eſt id quod à philoſophis & ab Ariſtotele inducitur, quod dicitur ab illis αὐταρκὴς, per ſe ſufficiens, ſibi ſuppetens, ſe ipſo contentus: conſequitur ut nihil habeat aliunde, habens omnia ex quibus poßit eſſe contentus: contentus autẽ ex ſeipſo, non ex alienis bonis. Sicq; aſcendit, ſuperq; greditur ea, quæ faciunt aliquam compoſitionem, & farraginem, ac quaſi corpus, effugiens eam, imò ſupergrediens infinita bonitate, & affluentia propriorum bonorum. Efficiturq; ut nec in alio ſit, à quo contineatur, nec ab alio procedat. Hoc erit nobis, inquit, primum ac ſingulare principium: poſt hunc ſequetur Mens, quæ uocatur à ſacra philoſophia ſapientia. Hæc dicitur primò ſapere, primò & principaliter intelligere, quia ut Chaldæus dicebat, uocatur à cunctis hominibus prima ſapientia, prima intelligentia. Vocatur autem, quia neſciebant eam habere, qui eum antecedat. Iſtud igitur primum Intelligens, non dicitur reſpectu Boni ac prioris, in quo eſt exquiſita ſapientia, & quem Chaldæus & Triſmegiſtius dixerant.

ſſerant, cùm eſſet prima Mens, Intelligentia, genuiſſe ſecùndam. Dicitur ergo primum Intelligens, ratione noſtri, ſicut habuit peculiare apud uetuſtiſsimos nomen Mentis. Subſequitur tertium principium Anima. Hi ſunt igitur tres illi Reges, tria Numina, tria Principia, circa quæ cuncta docuit eſſe Plato. Illud autẽ in Plotino obſeruare operæpretiũ eſt: primum quòd hæc ait eſſe altera ab inuicem: deinde quòd quaſi naturalibus rationibus probat neceſſariò neque plura eſſe, neque pauciora principia. De primo dicendũ. Cùm altera fatetur eſſe ab inuicem, ſciendũ eſt, eum non ſentire tantam alteritatem, ac diuiſionẽ, quanta diuidat ſubſtantiam, duoq́; ſeparata numina conſtituat. Quod ne cogitari quidem poteſt. Nec fuit ferè philoſophorum quiſquã, modò philoſophi nomen mereatur, cui non placuerit unũ caput, una origo. Cùm autem ſuperiores tribuant Menti quanta poteſt tribui diuinitas, ut quam ſuperius ex ſententia Platonis Porphyrius dixerat coæternam, natam ante omnia tempora & ſecula ex ſummo Bono, eamq́; dixerat per ſe Patrem, Principium omnis pulcritudinis, totq́; ei dotes tribuerat, quot concurrant ad declarationem primæ, ac ſempiternæ Diuinitatis: ad hæc cùm Triſmegiſtus, hoc ſecundum principium, quod & Mens, & Verbum à priſcis dicitur, undique perfectum, opificem mundi, primam uirtutem, increatam, ἀπέραντον, infinitam, perfectiſsimi Patris perfectiſsimam prolem, legitimum Filium, ſempiternam originem uitæ, inaugmentabilem, incorruptibilem, ſui ſemper ſimilem, æqualem, qui de naturæ ſuæ ſtatu nunquam decedat: cùm his inquam nominibus appellauerint Mentem, ſecundum Principium, & cùm hæc declarent eandem atque ſummi Boni Diuinitatem (Nam ſi ſummum Bonum deſcribas, non habueris aliud, quod de eo prædices, congeriſq́; repetere hæc omnia, quæ Menti tribuiſti, eo excepto, quòd Bonum à nemine habet, à nemine oritur) profectò fiet, ut æquè ſit Deus Mens atq; ſummum Bonum. Sed cùm neq; poßint eſſe, neque natura ferat, duas ſeperatas Diuinitates, duo capita, duos creatores, certè nõ poſſunt ſeparata dici duo hæc principia. Huc adde quòd Triſmegiſtus, Porphyrius ex Platone, Philo Iudæus nobiliſsimus Platonicus, hanc Mentem, et ſecundum Principium uocant, declarant, conſalutant γνήσιον ὑὸν, legitimum Filium ſummi Boni. Non poſſunt igitur eſſe ſeparati Pater et Filius, cùm in utroq; ſit eadem Diuinitas, & Pater æterno deuictus amore, genuerit, gignatq́; Prolem, & Proles eodem amore ardens, uelit naſci. Quæ ſunt illi ingenuè confeßi. Quare quod Plotinus dixit ἕτερα εἶναι, altera eſſe ab inuicem: aut intelligendum eſt, quòd ſint duo Principia, ſicq́; fiat ut ſint altera: noſtraq́; Theologia dixiſſet emendatius, alteros quæ nominum diſtinctio inuenta nondum fuerat, aut ſi ſeparet eorum ſubſtantiam, quæ eſt Diuinitas, dicam Ariſtoteli tritum, apage ἀφιλόσοφον, caret philoſophia, non ſapit naturam, non redolet rationem. Diſcedit non à conſideratione modò, ſed etiam à philoſophia maiorum: cùm et Triſmegiſtus & Plato, Mentem, & τὸν αἴτιον, autorem, càuſam, principem, declarent legitimam Dei, & coæternam progeniem, in quo eſt coniunctio Diuinitatis.

mus fuerit rerum atque Animæ. Nam ſi Principium, ſi Rex eſt tertius, ſi Deus, utique ſempiternus. Etſi Plotinus longè differre naturam iſtius Tertij à cunctis rebus creatis contendit, certè differt, quia Deus. Et ſi dat uitam, dat motum, fecit moueri cœlum, quo modo feciſſet, niſi Deus eſſet? Quis enim largiri poteſt, & inſpirare uitam, præterquam Deus? Et quis poteſt omnium animalium eſſe animatio, niſi Deus? Cuius eſt omnium rerum continuatus motus, niſi Dei? Et ſi is eſt, ut Marcus Tullius ait, Spiritus diuinus, num Deus unquam ſine Spiritu ſuo potuit eſſe? De Mente quoque loquitur ea, quæ ſuperius, ipſam à bono naſci, perfectum à perfecto, magnum à magno, ſecundum à primo, numerum ab unitate ſimpliciſsima, Mentem gignere τὸ ὄν, ipſum Ens cogitando, incidere ei ſpeciem, formam, eſſentiam cunctarum rerum. Perfectiſsimum eſſe Bonum, maximum autem & ſecundum poſt Bonum eſſe, Mentémque eum aſpicere, & indigere eius, Bonum Mentis minimè. Quod ab optima Intelligentia, uel Mente generetur, Intelligentiam uel Mentem eſſe. Patrem ſcilicet, ut dicebat Chaldæus, eſſe optimam Mentem, ſiue Intelligentiam, quæ optimum tantundem genuerit ſecundam. Meliorem eſſe omnibus Mentem, ſicut poſt Mentem ſit Anima uti Verbum eius, quaſiq; ſimulachrum, quæ & in ipſam Mentem reſpiciat, eamq; deſideret. Eſſe autem unum, idemq;, ſolaq; alteritate differre, Genitorem ac Genitum. In libro autem, quem inſcripſit, Quo modo conſtitit Idearum multitudo, & de Bono, hæc ad alia inquit: Veſtigium uitæ eſt etiam ueſtigium Mentis. Illic autem archetypum boniforme: quoniam in ſpeciebus bonum habet. Alterum enim eſt Bonum, alter autem Bonus, in ſpeculando uitam habens: ſpeculatur autẽ Boni boniforma exiſtentia, quæ conſiderantur et ipſa, quæ poſſedit, quando ſpeculabatur Boni naturam. Venit autem ad ipſum, non tanquam illic eſſet, ſed ut ipſe habuiſſet. Principium ille eſt, & ex illo in iſto: & iſte qui fecit hæc ex illo. Neq; enim fas erat reſpicientem in illum, nihil intelligere, neq; rurſum ea erant in illo. Neq; enim ipſe generabat. Vim igitur ad generandũ habuit ab illo, quæ non habebat ipſe: ſed ex uno ipſo, multa huic. Hæc Plotinus. quorum eſt ſenſus, Omnem ſapientiam, omnem creandarũ rerum ſcientiam, & potentiam, omnẽ prolificationem, fœcunditatem, plenitudinem bonitatis Mentem habere à Genitore ſuo, quem reſpiciens fiat ſapiens, à quo perueniat in ſe tota bonitas eius & ſapientia. Ille Principium. In Mente eſt archetypum boniforme, quoniam archetypum eſt uniuerſalis rerum ſubſtantia, contenta in æterna Mentis ſapientia, eaq; à patre eſt in filio, quem pater genuit ſapientiſsimum. & quia non eſt aliud archetypũ, niſi ipſum Verbum & Mens: Verbum autem eſt boniforme, hoc eſt, ſimulimum patri ſuo Bono, ea de cauſa archetypum etiam eſt boniforme. Nec aliud eſt archetypum, quàm ipſa Mẽs boniformis. Eſt igitur hoc archetypum formarum plenitudo, et ipſa Mens. Primus quidem & ſummus Genitor eſt ipſum Bonum: Filius autem eſt bonus: nempe neſcio quid plenius ipſum Bonum, quàm bonus, quod eſt accepta bonitas, à bonitate.

illa prima. Bonus qui eſt ipſa Mens, uitam habet in ſpeculando, ut Ariſtoteles etiam dixit, ſpeculando inquam patrem ſuum, ſeq; ipſum. Speculatur autem uel contemplatur ſeipſum, quando plenitudinem Diuinitatis ſuæ, & omnem ſcientiam contemplatur, quam à patre & ipſo bono habuit, per generationem, & contemplationem. Itaque & ſeipſum, & Genitorem ipſum contemplatur. Omnis autem doctrina filij uenit à patre, qui principium eſt, à quo in ſecundo ſunt omnia, creauitq; Mens omnia, ex patre nacta uim & ſapientiam, ac facultatem. Accepit igitur à patre cunctam generandi ſiue creandi uim, & potentiam, quam ſine illo non habuiſſet, ut rectè poſſit dici ex genituris & uiribus Dei, id eſt, à Deo, ſapientiſſimam Mentem, quam genuit Deus, mundum feciſſe. Hæcq; fuit ueriſſima cauſa mundi, & hæc duo principia, uelut unum: quoniam non ſunt duo Dij ſeparati, ſed ſecundus à primo natus, & cum eo bonis ſempiternis locupletatus. Paulo inferius ſimilia refert Plotinus: Repletus quidem, ut habeat, quod aſpiciat. Reſpiciens autem ipſa cum lumine, ab eo, qui dedit illa, & hoc reportans. Ob hoc non ſolum dicitur ſubſtantiæ, ſed & ut uideatur ipſa, cauſa ille. Sicut Sol, ut uideatur à ſimilibus, & ut naſcantur, cauſa quum ſit, cauſa quoq; eſt uiſionis, qui neque uiſio ſit, neque res ipſæ. Sic & Boni natura, cauſa ſubſtantiæ & Mentis exiſtens, & lumen, ex proportione his, quæ illic ſunt uiſibilia, & uidenti neque entia, neque Mens eſt, ſed cauſa horum, & ut intelligantur, lumine ſuo præbens & ipſi Menti, & ipſis Entibus. Paulò pòſt inquit: Mens generata, ipſa apparuerunt. Venit autem ad Mentem, & uitam, ab illo. Ex efficacia enim ab illo, ſubſiſtit. Mens quoque per illum, & Idearum pulchritudo illinc, omniáque ipſa Deiformia, & Vita, & Mens, & Idea. Non procul inde Plotinus: & Mentem quidem ſupergreditur. Non poteſt ſupra Bonum excedere, quoniam nihil eſt ſupergrediens. Deinde: Si enim ex hoc omnia, nihil eſt illo melius: inferiora autem omnia. Optimum autem omnium, quo modo non Bonum eſt? Et quidem neceſſe eſt Boni naturam per ſe ſufficientiſſimam, & non indigam alterius cuiuſquam. Plotinus repletam uocat Mentem, quam prolificis formis à patre repleri contendunt, affirmatq; Mentem aſpicientem, contemplantem'que ſuperiorem, non modò diuina ſapientia repleri, ſed lucem item inenarrabilem referre. Quocirca Genitorem non modò ſubſtantiæ, nempe Ideæ, cauſam iure uocari, ſed etiam autorem, ut ea ipſa uideatur, quum nec Idea ſit ipſe, nec Secundus, proles nempe ipſe ſua. Quemadmodum Sol infundens largam rebus uiſionem, nec uiſio eſt, nec res ipſæ: ita patrem quum nec uiſio, nec res uiſa ſit, nec ſecundum Mens, præbere tamen ut ea ipſa ſint, & uideantur. Denique & uita, uidelicet fons ipſe uitæ proles Dei, Mens'que, uenit à primo per illum & Mens, & Idearum pulchritudo. Proinde Genitori ſuo Bono aſſimilantur, ſunt'que ἀγαθοειδῆ, Boniformia: tria ſcilicet, ſed unum, Vita, Mens, Idea. Quocirca ſupereminet omnia ſummum Bonum, cuius eſt, rerum prima & perennis ubertas, ipſe nullius indigus. Poſt multa Plotinus eodem libro, de pulchritudine

ſummi

ſummi Boni loquens, quod Plato cauſam omnium pulchrorum dixit: Quod deſiderabile eſt, inquit, carens forma & figura, omnium eſt deſiderabiliſsimum, & amabiliſsimum. Hic enim non amori finis, quoniam nec finem habet amatum. Itaq; & amor infinitus, & pulchritudo eius alterius generis, & uenuſtas ante omnem uenuſtatem. Flos & uirtus omnis pulchritudinis, pulchritudo καλλοποιὸς, pulchrifica, principium, & finis omnis pulchritudinis, id pulchrum reddens, cuius eſt principium. innuit autem Mentem à Genitore æterna pulchritudine clarificatam. Effecit autem eum pulchrum, non in figura & forma, quippe & ipſum clarificatum figura caret. Itaque ſine figura oportet eſſe φύσιν τὴν πρώτην, primam naturam, ut non ſit mirum, ſi uehementiſsimis inflammat amoribus. Quippe & anima cùm ualidum concepit amorem, omnem, quam habet, abijcit formam. Itaque Mens contemplatur, quaſi Mens effecta, uerſaturq; in loco eximiæ uenuſtatis. Sed quum uiderit τὸν θεὸν, Deum, omnia dimittit, amplectitur´que illum ſolum, & contemplatur: Vt qui regium intuens palatium pucherrimum, ſi prodeat rex, dimiſsis ſpectaculis illis, in hunc unum ora conuertat. Eſſetq; uera ſimilitudo, niſi quòd is, qui ibi contemplatur, eſt homo, innuens, qui contemplatur ſupernè, Deum eſſe. Denique de tribus numinibus concludit Plotinus, declarans quæ de tribus Regibus in Epiſtola prodiderat Plato. Neque, inquit, ſecunda addideris primo, neque tertia ſecundis: Sed ſecunda circa primum ſtatuas, tertia circa ſecundum. Sic enim dabis unicuiq; ſuum locum, poſterioraq; illis applicabis, ceu illa circum currant in ſe ipſis exiſtentia. Quocirca rectè circa omnium Regem cuncta dicuntur eſſe, & illius nomine omnia, quippe qui cauſa ſit illis exiſtendi, eumq; appetant alium ab eis exiſtentem. Itaque Anima ad Mentem, Mente ad Bonum applicata, ſic omnia in illum deſinunt per media, alia quidem propius, alia poſterius, ad extremam reuocatis ſenſibilibus ipſam Animam. In libro quoque de Bono & Vno, de Mente hæc ait: Mentem quietam, & inagitatam motionem dicendum, omnia habentem in ſeipſa, & omnia exiſtentem, multitudinem inſeparabilem, rurſumq; diſcretam. Sentit autem Plotinus principium, fontemq; rerum, quas ſinu & ſapientia ſua complectatur, Mentem eſſe. In quibus, & id genus omnibus (paucos enim quaſi flores, ex amœnis campis decerpſi) etſi haud aſſeram puriſsimum ueritatis fontem fluere, erit tamen ex his intelligere hodiernam rerum diuinarum philoſophiam, abſtruſum, arcanumq; priſcorum temporum myſterium, nouiſsimis ſeculis cœleſti beneficio penitus patuiſſe: & quæ antea mundus non cognouiſſet, aperta melius & enarrata à Filio Dei claruiſſe.

De trina Diuinitate ex Numenio, & quod ſuper his ſanctè caſteq; loquendum eſt, & de eorum mutua indiuiſibiliq; ſubſtantia. Cap. XIII.

Dixi Plotinum, Numenium, cui perpetuum ſtudium impenderet, facile perſuaderi poſſe, in omni Theologia ſuiſſe, ceu præceptorē imitatū. Is igitur ante Ploti-

quoniam Mens ab ipſo, non ipſe à Mente. Nec talis inter eos ordo, qualis duorum, alterius ab altero nihil habentiũ: ſed qualis, ſi fas eſt mortalibus exemplis abuti, patris alicuius, ac prolis: uel quod in omni Theologia celebre eſt exemplũ, qualis Solis, ac lucis, à Sole naſcente luce ac radiante, non à luce Sole quicquã accipiente: Sic Proles Opifex, etſi tantus ſit, quantus Genitor, nihilq; ſibi deſit paternorũ bonorum, à Patre tamen iubar Diuinitatis ſuæ relucet. Et is patrijs imperijs obſequitur, cuius ſub pedibus omnia ſubiecit. Et quanquã eſt Opifex etiam Deus, eſt tamen ab illo, qui eum genuit Deum. Similia quædã dixerunt illi, narrata melius, et declarata aduentu Filij Dei. Quanquã hæc lux, quæ uenit in mundum, & ad propria, palatiumq; ab ſe quondam creatũ, non fuit agnita ab his, quorum excæcauit oculos malitia: & dilexerunt quondam homines, ſicut diligunt, magis tenebras, quàm lucem.

De trino Deo, ternaq; Diuinitate ex Calcidio, quo ſen'a ſuperiorum Platonicorum declarantur. Et quod Primus eſt ſummum Bonum, Secundus Mens, Prouidentia, Sapientia æterna, Tertius Imitator & Anima mundi. Et quod tres has perſonas, & hypoſtaſes aperte & diſtincte fateantur. Cap. XIIII.

HAnc admirabilem Platonicorum, priſcorumq; Theologorum, atque oraculorum, & per ſucceßionem omnium ætatum traditam de triplici Deo Philoſophiam legit & agnouit, produxitq; in medium Chalcidius Platonicus ſuper Timæum. Cuius hæc uerba ſunt: Vt igitur breui multa complectar, iſtius rei diſpoſitio talis mente concipienda eſt: Originem quidem rerum, ex qua cæteris omnibus quæ ſunt, ſubſtantia miniſtratur, eſſe ſummum & ineffabilem Deum. Poſt quem Prouidentiam eius, ſecundum Deum, latorem legis, & utriuſque uitæ, tam æternæ, quàm temporariæ. Tertiam eſſe porrò Subſtantiam, quæ ſecunda Mens Intellectusq; dicitur, quaſi quædam cuſtos legis æternæ. His ſubiectas fore rationabiles animas, legi obſequentes. Miniſtras uerò poteſtates, naturam, fortunam, caſum, & Dæmones inſpectores ſpeculatoresq; meritorum. Ergo ſummus Deus iubet, Secundus ordinat, Tertius intimat. Animæ uerò legem agunt. Lex porrò ipſum fatum eſt. Hæc ille. Paulò autem ſuperius Plato ueritatis inſtinctu locutus eſt, Principio, cuncta quæ ſunt, & ipſum mundum contineri, regiq; principaliter quidem à ſummo Deo, qui eſt ſummum Bonum, ultra omnem ſubſtantiam, omnemq; naturam extimatione, intellectuq; melior, quem cuncta expetunt, cùm ipſe ſit plenæ perfectionis, & nullius ſocietatis indigus: de quo nunc plura dici, exorbitare eſt. Deinde à Prouidentia, quæ eſt poſt illum Summum ſecundæ eminentiæ, quam νοῦν Græci uocant. Eſt autem intelligilis eſſentia, æmula bonitatis, propter indefeſſam ad ſummum Bonum conuerſionem. Eſtq; ei ex illo bonitatis hauſtus, quo tam ipſe ornatur, quàm cætera, quæ ipſo autore honeſtantur. Hanc igitur Dei uoluntatem, tanquam ſapientem tutelam rerum omnium, Prouidentiam homines uocant, non, ut plerique exiſtimant, quia præcurrit in uidendo, atque intelligendo, prouentus futuros, ſed quia proprium eſt diuinæ mentis, intelligere, qui eſt proprius mentis actus. Et eſt Mens Dei æterna. Eſt igitur Mens Dei de intelligendo

æternus

æternus actus. Sequitur hanc Prouidentia, Fatũ, lex diuina promulgata intelligentiæ ſapienti modulamine ad rerum omnium gubernationem. Huic obſequitur ea, quæ ſecunda Mens dicitur, id eſt, Anima mundi. Hic ſatum. Hæc quidem Calcidius, quibus profunda Platonicæ Theologiæ myſteria, cæterorumq; item Platonicorum, & omnium, qui de rebus diuinis locuti ſunt, enodauit. Hic igitur expreſſè nominantur, recoluntur illa tria Numina, tres Imperatores, trinus Deus, terna Diuinitas. Quorum primum iuxta ſuperiores omnes, quos uidimus, ſummum Bonum, ſummus & ineffabilis Deus appellatur. Alter uocatur Deus ſecundus, uocatur Prouidentia, quemadmodum ſuperius locuti ſunt omnes. Nam Philo, prouidentem, gubernatorum, præfectumq; mundi, dicit, hunc Secundum, primogenitum Dei Filium. Qui etiam de ſeipſo dicit apud Ioannem, Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit Filio. Et, Poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis eſt. Paulus autem, Qui conſtitutus eſt iudex uiuorum, & mortuorum. En igitur Prouidentia, en generis humani, omnis carnis iudicium. Ea enim eſt Prouidentia. Rectum'que naturæ curſum dicebat ſuperius Philo, quia conſtituit Deus primogenitum Filium, rectam legem. Eandem prouidentiæ cauſam, ſicut oſtendimus, propoſuit Plotinus. Hinc etiam declaratur myſterium, quo Calcidius dixit, Ergo ſummus Deus iubet, Secundus ordinat, Tertius intimat. Declarantur item dicta Numenij, quibus dixit, Patrem uacare ab omni opere: & quæ dixit Philo, Quòd patrem in excelſa, longeq; optima Diuinitatis arce poſitum, nefas erat hominem ad ſuam imaginem creare, delegaſſe Filio, & Secundo tanquam minori, hanc prouinciam. Etiam declarantur quæ idem Deus dixit, pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit Filio. Scilicet iuſſit, dictauit Pater, filius iuſſus paruit, creauit mundum, creauit hominem ad imaginem ſuam. Iudicat item mundum. Hinc dictus à Philone organum, miniſter, legatus. Nomina igitur patris apud Chalcidiũ, quemadmodũ cæteros omnes, ſunt ut in ſacris literis: item, quòd is propriè dicitur Deus, dicitur ſummum Bonum, dicitur Origo prima rerum cunctarum, quia primum genitor filij ſui, Filius autem Creator omnium: dicitur ineffabilis: dicuntur omnia principaliter ab eo manare, ſuſtineri, regi. Idem ſummus Deus, & ſummũ Bonũ nuncupatur, ultra omnẽ ſubſtantiam, omnemq; naturã, ſuperans omnem cogitationem omni conſideratione maior, non minus incogitabilis, quàm ineffabilis, nullius ſocietatis indigus. Dicitur item Iuſſor, Imperator, Dictator Secundo, imperans iubensq; Secundo. Nomina autem Secundi ſunt, principio appellatur Deus, & dicitur Lator legis, Iudex ſcilicet, dicitur Autor æternæ & temporariæ uitæ, dicitur prouidentia, dicitur ſecundi gradus, ſecundæ eminentiæ poſt primum. dicit Chalcidius eum à Græcis appellari νοῦν, Mentem. Audis Mentem (de qua primus liber) ſecundam eſſe à primo. Dicitur Eſſentia νοητὴ, intellectualis: eſt enim Idea rerum, eſt perfecta Subſtantia, eſt Ipſum eſſe, quemadmodum uocat eum Dionyſius, τὸ ὄν. Et ipſe de ſe, Ego ſum qui ſum:

propter

propter rerum pleniſſimam fœcunditatē, originem uberrimam, aulam formarum ditiſſimam. Dicitur item æmula Bonitatis, & quod indefeſſè conuertitur ad ſummum Bonum: quia dixit ipſe apud Ioannem, declarans hoc myſterium, Filius nihil agit niſi quod uiderit Patrem facientem. Et, Doctrina mea, non eſt mea, ſed eius qui miſit me. Obſerua quoq; contra Arrianos, et Valētinianos, quòd hæc Mens eſt æterna: Non, quemadmodū illi dicebant, Fuit tempus quando Filius non erat. Nónne audis Mentem æternam, quemadmodum apud ſuperiores? Item obſerua quòd beatitudo Filij, & Bonitatis hauſtus, eſt ex Patre. Filius enim eſt in ſinu Patris. Aeterno Pater deuictus amore, Filium amplectitur. Hic profundum, ineffabile myſterium, quòd eo hauſtu Bonitatis Filius ornatur, & Filius ornat, & honeſtat omnia. Vt Pater bonum Filij, ſic Filius bonum reliquarum rerum: Hæc uocatur ab hominibus, ſapientia, tutela, ſalus omnium rerum, robur, ſuſtentaculum, ut Philo δεσμὸς ἄῤῥηκτος, uinculum non diſſoluendum. Nomina porrò Tertij, primum dicitur Suſtentatio, hypoſtaſis, quemadmodum Primus & Secundus: dicitur Intimator, quia funditur, mittiturq́;, datur à ſecundo: Ipſe enim (inquit Mens) quæcunque dixero, annunciabit uobis. Ipſe prophetas afflauit. Ecce igitur uerè intimator, declarator. Paracletus conſolatòr. Dicitur etiam ſecunda Mens, quia nomen Mentis eſt propriè Secundi: Isq́; eſt Mens in omni philoſophia celebris. Quapropter Tertius dicitur ſecunda Mens, uel Intellectus. Agnoſcis diſtinctas perſonas, diſtinctas hypoſtaſes? Non confuſas, quemadmodum apud Sabellianos. Omnes enim ſunt Mentes, Intellectus. Dicitur item Tertius, quemadmodum apud ſuperiores omnes, Anima mundi, nimirum uniuerſalis afflatus, uita. Poſtremum tribus his dicuntur ſubiacere miniſtræ poteſtates omnes, caſus, fortuna, Angeli, Dæmones. Habes hic profundiſſima myſteria, quæ Calcidius iuxtà atque Platonici cuncti, dicit Platonem ueritatis inſtinctu uidiſſe, aſſeruiſſe. Ego uerò dico, non ueritatis inſtinctu modò, ſed etiam quia didicerat ab Aegyptijs, Chaldæis, oraculis, Sibyllis, & quia per manus tradita, per omnes ætates deſcendit hæc Theologia, tunc latens apud paucos, nouiſſimis diebus apertiſſima, toto terrarum orbe radiantiſſima.

De ſecunda Hypoſtaſi, id eſt, Mente creatrice mundi, ex Anaxagora diuinæ naturæ eius deſcriptio, & quod ab hac creat uiſibilia, & inuiſibilia Anaxagoras, quemadmodum hodierna religio. Cap. XV.

DE mente creatrice mundi, hæc ſcripſit Anaxagoras, autore Simplicio Philoſopho: Νοῦς δ' ἐστὶν ἄπειρον, καὶ αὐτοκρατὲς, καὶ μέμικται οὐδενὶ χρήματι. ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστὶν, εἰ μὴ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ ἦν, ἀλλά τέῳ ἐμέμικτο ἄλλῳ, μετεῖχεν ἂν ἁπάντων χρημάτων, εἰ ἐμέμικτό τέῳ. ἐν παντὶ γὰρ παντὸς μοῖρα ἔνεστιν. ὥσπερ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐμοὶ λέλεκται, καὶ ἀνακώλυεν αὐτὸν τὰ συμμεμιγμένα, ὥστε μηδενὸς χρήματος κρατεῖν ὁμοίως, ὡς καὶ μόνον ἐόντα ἀφ' ἑαυτοῦ. ἐστὶ γὰρ λεπτότατόν τε πάντων χρημάτων, καὶ καθαρώτατον. καὶ γνώμην γε περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει. καὶ ἰσχύει μέγιστον, ὅσα γε ψυχὴν ἔχει, καὶ μείζω καὶ ἐλάττω, πάν-

των

των νοῦς κρατεῖ. καὶ τῆς περιχωρήσιος τῆς συμπάσης νοῦς ἐκράτησεν, ὥστε περιχωρῆσαι τὴν ἀρχήν. καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ σμικροῦ ἤρξατο περιχωρῆσαι. ἔπειτα δὲ πλεῖον περιχωρεῖ καὶ περιχωρήσει ἐπὶ πλέον. καὶ τὰ συμμεμιγμένα τε καὶ ἀποκρινόμενα, καὶ διακρινόμενα, πάντα ἔγνωσε νοῦς, καὶ ὁποῖα ἔμελλε ἔσεσθε, καὶ ὁποῖα ἦν, καὶ ὅσα νῦν ἐστιν, καὶ ὁποῖα ἔσται πάντα διεκόσμησε νοῦς. καὶ τὴν περιχώρησιν ταύτην, ἣν νῦν περιχωρέει, τά τε ἄστρα, καὶ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ ὁ ἀὴρ, καὶ ὁ αἰθὴρ οἱ ἀποκρινόμενοι. ἡ δὲ περιχώρησις αὕτη ἐποίησεν ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἀποκρίνεται ἀπό τε ἀραιοῦ τὸ πυκνὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ θερμὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ τὸ λαμπρὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ διεροῦ τὸ ξηρόν. μοῖραι δὲ πολλαὶ πολλῶν εἰσίν. πάντα πασί δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, πλὴν νοῦ, νοῦς δὲ πᾶς ὅμοιός ἐστι. καὶ ὁ μείζων, καὶ ὁ ἐλάσσων. ἕτερον δὲ οὐδέν ἐστιν ὅμοιον ἄλλῳ. *Mens autem eſt immenſitas, abſoluta poteſtas. Nulli rei eſt admiſta, ſed ſola ipſa à ſeipſa exiſtit. Si enim à ſeipſa non eſſet, ſed alteri alicui admiſta eſſet, omnes res participaret, ſi cuiuſquam contagio infecta eſſet (In omni enim re ineſt omnis rei particula, quemadmodum in antecedentibus mihi ſcriptum eſt) Prohibuiſſentq́; ipſam & implicatam tenuiſſent res commiſtæ, ut nulli dominari poſſet, æquè, ut ipſa à ſe ipſa eſſet. Eſt enim omnium rerum tenuiſſima, ac puriſſima, & ſcientiam de unaquaq; re uniuerſam continet, ualetq́; maximè. Quæcunque quidem animam habent, maiorem uel minorem, his omnibus dominatur, potiturq́; Mens. Omnem locum, complexumq́; Mens comprehendit, unde & ipſum principium comprehendit. Et primum orſa eſt à paruo complecti. Poſtea uerò maius complectitur, & complectetur magis. Quin & quæ miſta eſſent, & ſegregata cuncta nouerat Mens, & qualia futura eſſent, & cuius modi forent, & quot nunc ſunt, & cuius modi ſunt futura, cuncta exornauit, compoſuitq́; Mens, & hunc complexum, quem nunc complectitur, aſtra, & ſol, & luna, & aër, & æther, quæ ſunt ſegregata. Is autem complexus fecit ſecernere. Secerniturq́; à raro denſum, à frigido calidum, à tenebroſo lucidum, ab humido ſiccum. Particulæ autem multorum multæ ſunt. Omnino autem nihil eſt ab alio ſegregatum, præterquam Mens. Mens autem omnis ſimilis eſt maior & minor. Nihil autem alterum ulli alij eſt ſimile. Hæc, ut ait Simplicius, ſcripſit Anaxagoras in primo ſuorum Phyſicorum. Duplicem quin etiam uidetur, ut teſtatur idem, ponere creationem ſenſibilem & intelligibilem. Vt appareat manifeſto eum ante tot ſecula cecinisſe, quod canitur hodie ab omni lingua: Viſibilium omnium & inuiſibiliũ. Hoc ergo teſtatur de eo Simplicius his uerbis: Quòd duplicem creationem ſtatuat, alteram intelligibilem, alteram ſenſibilem ab illa, manifeſtum quidem, & ex his quæ dicta ſunt, & ex his: Mens, ait, quæcunq; ſunt omnimo, & quæ nunc ſunt ut & alia omnia in eo, qui continet multa, & in aggregatis & ſegregatis. Atque*

quum

quum dixit ineſſe multa & uaria omnibus in rebus aggregatis, & ſemina rerum cunctarum, & formas omnimodas, colores, & uoluptates habentia, & hominibus compacta eſſe & alia animalia, quæcunque animam habent, ſubijcit. Et hominibus eſſe tum urbes congregatas, tum opera conſtructa, quemadmodum apud nos, & Solem eis eſſe, & Lunam, & alia ſicut apud nos, & terram eis producere multa & uaria, quorum illi utilia congregantes, in habitationem utuntur. Hæc Anaxagoras. Simplicius ſubijcit: Et quòd alium quendam mundum à noſtro innuat, manifeſtat, quum dicit non ſemel, Quemadmodum apud nos. Vult etiam eum non ſenſibilem illam χρόνῳ δὲ ταύτης προηγησαμένην: ſed tempore præcedētem iſtam noſtram ſpectaſſe.

Comprobatio ex Pletone Gemiſto, quòd Magicæ ſententiæ de Trinitate loquantur, de primo, & ſecundo Creatore, ſiue Deo: & quod Beſſarion etiam uidit hæc & Confirmauit: quod & Auicenna Arabs hunc Trinitatis ordinē uidit apud Platonicos, ſed non uſquequaque recte percepit: & quod Intelligentia primi orbis, eſt eadem & Anima mundi. Cap. XVI.

MAgica quoque logia, id eſt, ſiue ſententiæ, ſiue oracula, apertè de Trinitate ante Chriſti aduentum locuta fuerant, de duobus primis patre, & filio, ut primus liber oſtendit, clarè prædicantia. È quibus oraculum, quo dixerant Magi, ἀλλ᾽ οὐκ εἰσδέχεται κείνης τὸ θέλειν πατρικὸς νοῦς, μέχρις ἂν ἐξέλθῃ λήθης, καὶ ῥῆμα λαλήσῃ μνήμην ἐνθεμένη πατρικοῦ συνθήματος ἁγνοῦ. Hoc oraculū declarās Pletho, ſecutus Pſellū, & quæ ſit paterna mens oſtendēs, ait: ὁ πατρικὸς νοῦς, ὁ δεύτερος δηλαδὴ θεὸς, καὶ τῆς ψυχῆς προσεχὴς δημιουργὸς οὐκ εἰσδέχεται ἐκείνης τὴν θέλησιν μέχρις ἂν ἐξέλθῃ τῆς λήθης· ἣν ἔσχε τῆς πρὸς τόδε σῶμα συμπλοκῆς ἐπειδὴ. καὶ λαλήσῃ τι ῥῆμα, ἤτοι λόγον φρονήσει τινὰ, μνήμης ἐχόμενον τοῦ πατρικοῦ θείου συνθήματος· τοῦτ᾽ εἶναι τὴν τῆς καλοῦ διώξεως ἐντολήν. ἧς τὴν ψυχὴν ἀναμνησθεῖσαν οὕτως ἤδη καὶ τῷ ἑαυτῆς δημιουργῷ μάλιστα ἀρέσκει. Paterna, inquit, Mens, ſecundus uidelicet Deus, & animæ immediatè Opifex, non admittit illius uoluntatem, uſquequo egreſſa fuerit ex obliuione, quam ex complexu ad hoc corpus paſſa eſt, & loquuta fuerit uerbum aliquod, ſiue ſermonem ſenſerit aliquem, memoria pendentem paterni diuini ſigni, hoc eſſe & pulchri executionis mandatum. Cuius animam memorem ſic iam, & ſuo ipſius Opifici maximè placere. Hæc Pletho, conſentiens Mentem paternam dictam ab oraculo, ſecundum Deum Filium Dei. Secundo quoque oraculo, quum ait, Omnia perfecit Pater, & Menti tradidit ſecundæ, quam primam uocat omne hominum genus: ὁ γὰρ πατὴρ ἅπαντα ἐξετέλεσε τὰ νοητὰ δηλαδὴ εἴδη. ταῦτα γὰρ δὴ τὰ ἐκτετελεσμένα τε καὶ τέλεια. καὶ τῷ μεθ᾽ ἑαυτὸν δευτέρῳ θεῷ· παρέδωκεν ἀρχὴν δηλαδὴ, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτοῦ. ὥστε ἤν τι καὶ διὰ τοῦτο τεταγμένον τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ παράδειγμα ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς ἄλλης νοητῆς οὐσίας,

καὶ

καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ αὐτοπάτορος πατρὸς ἔχειν τὴν γένεσιν, τοῦτον τὸν δεύτερον θεὸν πρῶτον φησὶν ἑαυτοῖς τίθεσθαι τὰ τῶν ἀνθρώπων ἔθνη. ὅπου δ' ἤλαθ' ᾗ τοῦ μὲν κόσμου τοῦ δὲ προσεχῆ εἶναι δημιουργὸν νομίζει, τούτου δὲ οὐκέτι ἀνωτέρω οὐδένα. Nam Pater, inquit, omnia perfecit, nempe intellectuales formas. Hæ enim ſunt perfectæ, & abſolutæ: & ei qui poſt ſe eſt Deo ſecundo tradidit, ut imperaret ſcilicet, et præeſſet eis. Quapropter ſi quid ei per hunc producatur Deum, ad exemplum ſuipſius & alterius intellectualis ſubſtantiæ, & hoc à ſupremo Patre habere generationem dicit Hunc deum ſecundum ait humanas gentes ſibi feciſſe primum, quæ ſcilicet aliquem mundi creatorem immeditatè arbitrantur, eo autem ſuperiorem neminem. Hæc Pletho, iuxta ea quæ prior Pſellus expoſuerat. Eſt igitur hoc oraculum diuiniſſimum, uetuſtiſſimum, quod legiſſe ueteres Platonicos, præcipuè Numenium, ac Plotinum apparet ex eo, quòd Plotinus exclamat ad omnes (ut uiſum ſuperius) inducens Platonem loquentem, ô homines, quem uos arbitramini primum Deum, mundi creatorem, non eſt primus, ſed eſt eo ſuperior. & hoc ait quaſi dixiſſe Platonem. Numenius autem dicit Patrem uacantem ab omni opere, dediſſe ſecundo totam mundi molitionem, et adminiſtrationem. Legerunt igitur in his oraculis, & uolunt eadem ſenſiſſe Platonem. Doctiſſimus etiam Beſſarion, nullis priſcis Platonicis inferior, uidit hoc dogma Chaldaicum, Platonicumq;, & comprobauit, exponens Platonica dogmata aduerſus calumniatorem, libro ſecundo: Seruat quidem, inquit, hoc propoſitum Plato ſemper, ut non primum per ſe principiũ exiſtimet creatorem ſenſibilium rerum, propinquum, ſed eum qui poſt Primum illum, quem Vnum uocat. Secundo loco conſtitutus eſt, cui cùm materia, tum Ideæ à Primo tributæ ſunt, quas reſpiciens Creator ſecundus, formas materiales, atq; ſenſibiles materiæ imprimit iam præuiæ, altero mentis conceptu, & à Primo pendente, ſiue enim ſignis, ſiue relationibus iſta diſtinguantur, nihil refert. Hæc Beſſario. Ecce igitur quod eſt in dogmatis Magorum, uult etiam eſſe dogma Platonis. quod ab illis utiq; manauit uti prioribus. Vides igitur Deum primum, & ſecundum. Vides Creatores duos, uelut unum. Primum, qui det uim, ſapientiam, ingenium, fœcunditatem, theſauros abſconditos Secundo: hæ enim ſunt Ideæ, ſiue ſpecies: Secundum, qui creet doctus iuſſusq; à Primo. En quod canit Eccleſia, Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ, uiſibilium omnium, et inuiſibilium. Deinde inducens creatorem ſecundum, Filium Dei unigenitum, per quem omnia facta ſunt. Vides Supremum, Primumq; à Platone uocari Vnitatem, Hoc uetuſtiſſimum, & cum primis ſanctiſſimum dogma cum Arabs Auicenna legiſſet in libris Græcorum tralatis in Arabicam linguam, et non intellexiſſet, quod accidit ei in alijs pleriſq;, affirmauit, Primã Mentem ſiue Intelligentiam produxiſſe, ſiue procreaſſe duntaxat Mentem ſecundam (quas duas Mentes memorauerat Chaldæus) Secundam uerò producere Tertiam. Eſt enim hoc dogma Plotini, Platonicorumq;, qui præcipuè tradiderunt à ſecunda Mente

naſci

naſci Tertiam, id eſt, à Filio produci Spiritum. Primam uerò genuiſſe duntaxat Filium ſuum unigenitum, & primogenitum, qui deinde uiſibilia & inuiſibilia creauerit, à quo prodeat Anima mundi, qui idem Spiritus dicitur ſanctus, autore Calcidio. Huc uſq; legerat, & rectè intellexerat Platonicorum, uetuſtiſsimorumq; dogma Auicenna. Sed modum, quo putat Secundam cùm ſe ad primam conuerterit, producere Tertiam, cùm uerò ſeipſam reſpexerit, producere Animam primi orbis, fuit inane commentum adiectum à ſe, non extans uſquam, neq; apud Platonē, neq; Platonicos, quos ille ſequebatur. Eſt enim ineffabilis modus, & omni mente incomprehenſibilis, quo uel ſecundus à primo naſcitur, uel à ſecundo procedit tertius. Animam uerò primi orbis probarē ex Platone & Plotino, uiſumq; eſt ſuperius, eſſe eandem Animam mundi, hanc autem eſſe tertiam Intelligentiam, ſeu Mentem, & Hypoſtaſin. Idcirco enim uocatur Anima mundi, quia mouet, animatq; principio cœlum, dein uniuerſum terrarum orbem. Spiritus enim Domini replet orbem terrarum, continens omnia. Hæc illa Intelligentia, quæ producitur funditurq; à Secunda, quæ ſola generatur à Primo, eoq; unica proles eius. Superfluo igitur in hoc ordine addidit Auicenna Intelligentiam primi orbis. Modus etiam producendi à ſecundo per conuerſionem, uel ad primum, uel ad ſeipſam, ſuus eſt, non priſcorū. Dicunt etiam quidam alij Græciæ philoſophi, de Theologia Magorum, quod apud eos ὁ πρῶτος θεὸς ἀρχέτυποι τῷ ἐλάττονι.

Quod autore Suida Triſmegiſtus de trina Diuinitate, ſempiternaq; Trinitate ſcripſit, quam ſolā dixit æternam, inſeparabilemq; ſubſtantiam. & quod creationem per Verbum Dei, quemadmodum & Moſes, extitiſſe dicit. Cap. XVII.

QVicunque qualis ante Platonicos, quos produximus teſtes, et ante Platonē philoſophia celelebris eſſet, habuerit exploratū, deſinet anxius quærere & admirari è quibus fontibus myſteria tanta haurientes, digna Spiritu Dei locuti, cœleſti numine afflati uideantur. Figentes igitur uelut ueſtigia per omnes retro ætates uſq; ad primæuos, diuiſq; familiares Theologos, ad ipſam originē ueniemus. Ecce enim Suidas autor ualde bonus teſtatur Triſmegiſtū appellatū, quia de Trinitate, quodā diuini ſpiritus inſtinctu locutus ſit: cuius autoritate multa ſuper Theologia eius confirmantur: ἑρμῆς ὁ τρισμέγιστος, οὗτος ἦν αἰγύπτιος σοφὸς, ἤκμαζε δὲ πρὸ τοῦ φαραώ. ἐκλέκλητο δὲ τρισμέγιστος διότι περὶ τριάδος ἐφθέγξατο εἰπὼν ἐν τριάδι μίαν εἶναι θεότητα, οὕτως. ἦν φῶς νοερὸν πρὸ φωτὸς νοεροῦ, καὶ ἦν ἀεὶ νοῦς νοὸς φωτεινός. καὶ οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ ἡ τούτου ἑνότης, καὶ πνεῦμα πάντα περιέχων. ἐκτὸς τούτου οὐ θεός, οὐκ ἄγγελος, οὐκ οὐσία τις ἄλλη. πάντων γὰρ κύριος, καὶ πατὴρ, καὶ θεὸς, καὶ πάντα ὑπ' αὐτὸν, καὶ ἐν αὐτῷ ἐστίν. ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ παντέλειος ὢν καὶ γόνιμος καὶ δημιουργικὸς ἐν γονίμῳ φύσει πεσὼν, καὶ γονίμῳ ὕδατι, ἔγκυον τὸ ὕδωρ ἐποίησε. Quæ ſunt, Mercurius Termaximus, is

fuit ſapiens Aegyptius. Floruit autẽ ante Pharaonẽ. Appellatus eſt autem Termaximus, quoniã de Trinitate edidit oraculũ, dicens in Trinitate unam eſſe diuinitatẽ his uerbis: Erat lumen intellectuale, ante lumen intellectuale. Et erat ſemper Mens Mentis luminoſa. Et nihil aliud erat, quàm horum Vnitas, & Spiritus omnia continens. extra hunc non Deus, non angelus, non ſubſtantia ulla alia. Omnium enim dominus, et pater, & Deus, & omnia ſub ipſum, & in ipſo ſunt. Nam Verbũ eius perfectum exiſtens, & fœcundum, & opifex, lapſum, in fœcunda natura, & aqua fœcunda, prolificã fecit aquã. Hæc affert Suidas ex Triſmegiſto. Ac quanquã ipſe Ter maximum eum uocatum puto, propter ingenij, ſapientiæq; magnitudinẽ, hoc ſum duntaxat contentus, apparere & hoc teſtimonio Triſmegiſtũ de Trinitate ante Platonem, Platonicosq; natos ſcripſiſſe. Ecce enim tres perſonas diſtinctè ſuis nominibus appellat, appellans patrem & filium, lumen, lucem intellectualem: duas intelligibiles luces, quarum altera ſit ante alteram, non tempore, ſed qua genitor antecedit gradu genitũ. Nempe quod idem filius eius dixit, Pater maior me eſt. Horum ſubſtantiam lucem eſſe dicit, non lucem corpoream, ſed lucem intelligentem. Et cecinit antiquiſſimus ille, quemadmodum hodierna religio, Deum de Deo, lumẽ de lumine. Sicut autem dicit diuinus Ioannes, In principio erat Verbũ, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: ſic Triſmegiſtus, Erat lux intelligibilis (ſiquidem etiam ipſum idem Verbum Lucem Ioannes appellat) ante lucem intelligibilẽ, & erat Mens Mentis luminoſa. Id eſt, Deus de Deo, Mens à Mente naſcens. Deſignat enim quod ait Ioannes, Et Verbum erat apud Deum. quia naſcebatur æternaliter ab eo, lucens ab æterna altera luce, lux ipſe intelligens, ex luce intelligenti. Loquiturq; de eorũ Vnitate, inſeparabiliq; Diuinitate. Exin inducit ſpiritum ſanctum, quo cuncta contineantur, uiuificentur: qua poteſtate celebratur in ſanctis literis: Spiritus enim Domini, inquit liber Sapientiæ, repleuit orbem terrarũ, & hoc quod continet omnia, ſcientiã habet uocis. Ecce etiam fatetur hunc Trinum ſolum Deum fuiſſe ſemper, ſolum hunc uiguiſſe: præter hunc non fuiſſe angelũ, non dæmonem, nullam aliam ſubſtantiã. Eſt enim hoc dictum Triſmegiſti, id quod quotidie canit eccleſia de tribus illis, Sicut erat in principio, & nunc, & ſemper. Erat in principio, uidelicet ab æterno. Ecce etiã uociferatio ualida contra ignaros ueritatis, rationis expertes Arrianos, qui dicebãt fuiſſe quando filius nõ erat: nõ reputantes quantũ non impietate modò, ſed inſcitia & imperitia naturæ peccarent, partim quod hunc errorẽ à Platonicis & ſcriptoribus profanis, quos nõ intellexerũt uidebantur ſuſcepiſſe, partim quòd non uiderunt quàm eſſet impoſſibile, ut qui erat filius Dei uerus, Deus & ipſe ex Dei ſubſtantia nõ fuerit ſemper. Conſequuntur enim ſe diuinitas & æternitas. Si filius Dei uerus eſt, etiã Deus eſt: Si Deus, etiã æternus. Adeſt igitur Triſmegiſtus dicens, Fuit ſemper Mens Mentis luminoſa. Mens Mentis filius eſt, Mens ex altera Mente. De quibus Chaldæus in primo libro dicebat, Omnia perfecit pater, & Menti tradidit ſecundæ, quam uocat primam omne

humanum

humanum genus. Hæc igitur tria duntaxat fuerunt ſemper & ab æterno. Non angelus, nõ dæmon, nulla alia ſubſtantia fuit, ſed ſola trium æterna in una ſubſtantia coniunctio. Hoc ſenſit & loquitur diuiniſſimus Triſmegiſtus, non ſolũ confirmans hodiernam ſapientiam, ſed contra omnes obteſtans, qui Mentem ſecundam à prima putarunt priſcos ſeparaſſe. E quibus Ioannes Picus, & Marſilius dicta Procli uidentes, qui hoc loco non rectè Platonem, maioresq́; interpretatur, aſſeruerunt ſecundam illam Mentem, quaſi creaturam quandam in tempore conditã priſcos ſenſiſſe. Nos autem probauimus, & probamus nec Platonicos, qui talia prodiderunt, priſcam philoſophiam ſyncerè expoſuiſſe, nec Platonicos illos Latinos Græcos rectè ſecutos eſſe, quos ſi ſine iudicio nec uetuſtate cunctaq́; philoſophia bene conſulta temerè ſequaris, tam in hoc, quàm in alijs multis haud leuiter cecideris. Expoſita igitur & decantata Triſmegiſtus trium numinum trinaq́; Deitatis, quæ ſola fuit ab æterno, ſempiternitate, accedit ad creationem, dicens fœcundum illud Verbum Dei, quod eſſet perfectiſſimum, fœcundiſſimum, opifex, aquas illas quibus ſuperferebatur, amplexum fœcundaſſe & feciſſe ut ex his omnia naſcerentur, principio lux cœleſtis, tum aër, inde plantæ, ſtirpes, animalia. Ac quod ait lapſum Verbum fœcundum ſuper aquas, eſt quod ait Moſes, Et Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Ferebatur autem ut opifex, ut operans, maximè cœleſtes orbes, quos primos eodem Triſmegiſto teſte ex aquis ſecreuit, & in his primum Solem. Quòd autem hæc ſcripſerit, locutusq́; fuerit Triſmegiſtus, ex eo liquidò noſcet prudentiſſimus quiſq́;, quòd apud omnes Platonicos, qui poſt Platonem floruerunt, extant, ut non alium habuerint ſuper his myſterijs præceptorem, quàm Triſmegiſtum. Suidas igitur ubi dicta Triſmegiſti protuliſſet, adiecit: καὶ ταῦτα εἰρηκὼς ηὔξατο, λέγων, ὁρκίζω σε οὐρανὲ θεοῦ μεγάλου σοφὸν ἔργον, ὁρκίζω σε φωνὴν πατρὸς, ἣν ἐφθέγξατο πρώτην, ἡνίκα τὸν πάντα κόσμον ἐστηρίξατο. ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ μονογενοῦς λόγου, καὶ τοῦ πατρὸς τοῦ περιέχοντος πάντα. ἵλεως ἔσω: Et hæc locutus orauit dicens, Adiuro te cœlũ Dei magni ſapiens opus. Adiuro te uocem patris, quam protulit ipſe primam, cùm omnem mundum ſtabiliuit. Obteſtor te per unigenitum uerbum, & patrem, qui continet omnia, eſto propitius. Hæc igitur carmina quæ Suidas tribuit Triſmegiſto, cæteri tribuũt Orpheo. Inſuper quæ poſtremo citauit, quoniam in libris uulgatis non habentur, credendum eſt eum in alijs eius de Triſmegiſti legiſſe: Quemadmodũ & Lactantius, Auguſtinus, Cyrillus aduerſus Iulianum, Imperatorem protulerunt, quæ nos in libris eius, qui pauci ex innumerabilibus ad nos peruenerunt, non uidemus.

Diuum Auguſtinum apertè teſtari Platonicos de tribus perſonis ſcripſiſſe. Cap. XVIII.

Cæterũ etiam diuus Auguſtinus, in libris de Ciuitate Dei apertè teſtatur, quòd etiam librorum illorũ interpretes aſſeuerãt, Porphyrium, quem uocat doctiſſimum philoſophorum, iuxta Platonicorum ſententiam, tria principia ſtatuere, ſed eos more ſuo loquentes tria principia dicere, quæ Chriſtiani ad certam regulam

loquentes, unum principium, tres perſonas appellant. Eius hæc uerba ſunt: Dicit enim, inquit, Deum patrem, & Deum filium, quem Græcè appellat paternum intellectum, uel paternam mentem, πατρικὸν νοῦν. De ſpiritu autem ſancto aut nihil, aut non aperte aliquid dicit: quamuis quem alium dicat horum medium, nõ intelligo. Si enim tertiam, ſicut Plotinus ubi de tribus principalibus ſubſtantijs diſputat, animæ naturam etiam iſte uellet intelligi, non utiq; diceret, Horum medium, id eſt, patris, & filij medium. poſtponit quippe Plotinus animæ naturam paterno intellectui: iſte autem cùm dicit medium, non poſtponit, ſed interponit. & nimirum hoc dixit, ut potuit, ſiue ut uoluit, quoniam nos ſpiritum ſanctum nec patris tantũ, nec filij tantum, ſed utriuſq; ſpiritum dicimus. Hæc quidem Auguſtinus. Ecce teſtatur à Platonicis, uidelicet Porphyrio, & Plotino claram, apertamq; habitam de patre ac filio commemorationem. Filium in primis appellatum, quemadmodũ à principio in oraculis Chaldaicis uidimus, paternam mentem, quod ſonat paternam ſapientiam. Tertium autem dictum ψυχὴν, animam: Videlicet animam mundi, qui dicitur à noſtris & ab illis Spiritus ſanctus. Hunc etiam Proclus medium amborum uocauit. Filium igitur patris ſummi, uocatum à Platonicis ait patriam mentem, de qua totus primus liber diſſerebat. Quibus fit perſpicuum magnos in noſtra Theologia uiros, eiuſq; ſuſpiciendos antiſtites, non ignoraſſe prophanæ philoſophiæ primates de patre, filio, ſpiritu ſancto ſcripſiſſe. Quæ philoſophi, ut idem ait Auguſtinus, liberis uerbis loquentes, nec in rebus ad intelligendum difficiliſsimis, offenſionem religioſarum aurium pertimeſcentes, ſoleãt uocare, uel tria principia, uel tres Deos. Eiuſq; loci explanatores afferunt, quod nos quoq; fecimus, teſtimoniũ Macrobij, de Mente Ideas continente, & Triſmegiſti dicta de Verbo perfecto.

De tribus Hypoſtaſibus, ex Apollinis oraculo: & quod apud priſcos omnia metrice ſcribebantur: & quod ab his oraculis myſteria ueterum philoſophorum manare potuerunt. Cap. XIX.

SIT poſtremo loco, quod ſub Chriſti deceſſum, Oraculum Apollinis de tribus numinibus diuinè pronunciauit. Rogatus de uera religione, cui maximè genus humanum initiandum conſecrandumq; eſſet, quaq; uti uera ſapientia cunctæ nationes eſſent decorandæ, & quæ foret omnibus ſuperſtes, quod Daniel uaticinatus fuerat, ad hunc modum fertur dixiſſe:

Μὴ ὄφελες πύματόν με καὶ ὕστατον αὐτὸς ἐρέσθαι,
Δύστηνε προπόλων, περὶ θεσπεσίου γενετῆρος.
Ἀμφί τε τηλυγέτοιο πανομφαίου βασιλῆος.
Καὶ πνοῆς, ἣ πάντα περὶξ βοτριδὸν εἴχει.
Οὔρεα, γαῖ, ποταμοὺς, ἅλα, τάρταρον, ἠέρα, πῦρ τε,
Ἥ με καὶ οὐκ ἐθέλοντα, δόμων ἐκ τῶν δε διώξει.
Αὐτίκα ἐργμαῖον δὲ λελείψεται οὖδος ἀφήτωρ.

Ne me utinam ſupremum, infelix ipſe ſacerdos,
Sciteris de ſancto, ac diuino Genitore,
Et ſobole chara, rebus magni Induperantis,
Et Flatu, qui mundum aſtrictum continet omnem,
Montes, tellurem, fluuios, mare, tartara, & ignem.
Aëraq́;. heu templis is me diſcedere ab iſtis
Coget, linquetur, quo edebam oracula, limen,

Hoc oraculũ excerptum cum multis alijs, ab his qui audierunt, traditumq́; memoriæ, cuius modi carminibus Sibylla, quæ & ipſa Apollinis oraculo præfuit, multa decantata reperiuntur, philoſophis etiam atteſtantibus, Sibyllas diuinas fuiſſe, & oraculum illud diuina ſæpenumero myſteria aperuiſſe. Decantabantur autem, autore Plutarcho, fermè cuncta, ſcribebanturq́; à priſcis numeroſè, philoſophiq́; priſci ferè omnes, ſiue de creatione mundi, ſiue de reliquis philoſophiæ partibus, poëticè, non oratione ſoluta ſcripſerunt. Quid mirum igitur, ſi cecinit oraculum de tribus numinibus, quando Plato quoq́;, & Triſmegiſtus, Chaldæi, & Magi, homines ſcilicet, & minoris quàm dæmones ſapientiæ, tam multa de his ipſis prodiderunt? Ab his arbitror oraculis, quibus miranda myſteria Deus aperuit hominibus, manarunt philoſophorum illa de ſummo Bono, de creatrice Intelligentia, priſcorum hominum nonnullis, quemadmodum & Sibyllis, cœlitus reuelata non æquè tempeſtate illa atq; poſtea cognita: Vt quod uiderat Vergilius apud Sibyllam,

Iam noua progenies cœlo dimittitur alto:

cecinerat ſimili modo Sibylla, Grecè,

Καὶ τότ' ἀφ' ἠλίου πέμψει θεὸς βασιλῆα,
Ὃς πᾶσαν γαῖαν παύσει πολέμοιο κακοῖο. Et,
Αὐτὸν συγίγνωσκε θεὸν, θεοῦ υἱὸν ἐόντα.

Tum Deus excelſo demittet ad æthere Regem,
Qui bella è tota pellat tellure nefanda.
Atque tuum cognoſce Deum, qui natus ab ipſo.

Hæc qui legebant, quò pertineret neſciebant. Philoſophi uerò libris ſuis excepta, quæ quidem naſcebantur etiam ab antiquiſſimis Theologis, ac Prophetis, quando nationes ferè omnes, Prophetis abundare dederat Deus, qui de magno illo in mundum uenturo Rege, uelut anteambulones, ubique concinerent, ſpeculationibus, egregijsq́; ſermonibus decorarunt.

FINIS LIBRI SECVNDI.

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER TERTIVS.

De tota Diuinitate: & quod omnes inſtinctu naturæ Deum ſingulariter in omni ætate nominarint: exemplaq; ex Platone, & Ariſtotele, & Homero, & Demoſthene. Cap. I.

POST *hæc naturalis eſt ordo, ut qui de tribus Numinibus executi ſumus, nunc de Deo, totaq; ſimul Diuinitate nobis ſit ſermo. Cõuenit enim in treis illos, quicquid de Deo per uniuerſam Theologiam ab omnibus linguis, nationibusq; prædicatur. Primumq; erit de ſingulari Diuinitate myſterium, omnes ferè homines tum animo intento, tum natura duce ac magiſtra, rapidoq; ueritatis æſtu, ſemper unum, ſingularemq; Deum fuiſſe confeſſos. Vt quanquam corruptiſſima inoleuit nominandi, adorandiq; plures Deos conſuetudo, propter inſitam tamen, altiſſimeq; impreſſam à natura Dei notionem, & ad eum inclinationem, cùm ſeriò loquerêtur, et ſe ab impetu naturæ rapi paterentur, unum modò Deum prædicarint, appellarint, habuerint in ore, cunctaq; ei ueræ Theologiæ laudes attribuerint. Omneſq; quos ſub falſis religionibus, Deorumq; multorum cultricibus ortos conſtat, cùm de creatione rerũ, de mirabili cœli, terrarumq; ordine, ſiue magna alia de re loqui cogerentur, nunquam Deos, ſed ut naturæ fert inſtinctus, uerum Deum appellaſſe, ei prouidentiam maximam, incommunicabilemq; bonitatẽ, cunctaq; Diuinitatis laudes tribuentes. Ac quanquam Platonis, Ariſtotelisq; Theologia differtur in poſterum examinanda, ad exemplum tamen perſpicuitatemq; dicendorum, præcedat eorum teſtimonium, quo fiat omnium philoſophorum, uetuſtiſſimorumq; hominũ ſingularis & unius Dei è natura manifeſta confeſſio. Nam Plato nõ modò neſcius, & eo quem dixi ueritatis æſtu raptus, ſed ſciens & prudẽs confeſſus eſt, & oſtendit, quid inter Deos, Deumq; maximum ac ſingularem putarent ea ſecula intereſſe, ſe cùm ſerio loqueretur, Deum nominaturum: cùm minus ſerio, plures Deos. In Epiſtola ad Dionyſium, De ſigno, inquit, Epiſtolarum, quas ſtudioſe, & quas minus ſcribam, arbitror te meminiſſe. Verum cognoſce, animumq; intende. Multi enim ſunt, qui me iubeant ſcribere, quos non ſit facilè reijcere. τῆς μὲν γὰρ σπουδαίας ἐπιστολῆς θεὸς ἄρχει, θεοὶ δὲ τῆς ἧττον. Nã ſeriæ epiſtolæ Deus præeſt, Dij autem minus ſeriæ. Hæc igitur erit uniuerſalis admonitio, ac naturalis inſtinctus conſideratio, cunctos fermè mortales ea ratione locutos eſſe, cuius dedit documentum Plato. Et quod etiam Lactantius animaduertit. Cùm uerò, inquit, ipſos Deorũ cultores ſæpe uideamus Deum ſummũ, & confiteri & prædicare, quam ſibi ueniã ſperare poßint impietatis ſuæ, qui non agnoſcant cultum eius, quem prorſus ignorari ab homine nefas eſt. Nam & cùm iurãt, & cùm optãt, & cùm gratias agunt,*

non Iouem aut multos Deos, ſed Deum nominant: adeò ipſa ueritas cogente natura, etiam ab inuitis pectoribus erumpit. Videre igitur licet, quod Lactãtius monuit, ubiq; naturam ad hoc homines impuliſſe, ut Deum patrem ſuum recognoſcerent, nominarent, appellarent, uenerarentur, eumq; meritis preconijs, qualia ſacre litere cecinerunt, efferrent: nunc autorẽ generis humani, fabricatoremq; mundi, nunc prouidentẽ uniuerſis, oculosq; Diuinitatis ſue per omnes terras latè de ſublimi ſede ſua tendentem, ceteras item diuinas attributiones decantantes, quas indefeſſe reſonat philoſophia cœleſtis. Quas quidem laudes & Theologiam partim ex fonte nature, partim illa priſca, quum ſolus uerusq; Deus colebatur, Theologia manare compertũ. Ad hanc igitur rationem reuocabitur, omiſſis multis, que pòſt examinabuntur, hoc autem ut exemplum multorũ, quòd Ariſtoteles, qui uidetur cœlo, ſtellisq; Intelligentias diuinas adiungere, uenaturq; ex motu cœleſti diuinitatem in libris de prima philoſophia, nature quodam impulſu definit naturam diuinam: φαμὲν δὲ θεὸν ζῶον, ἀΐδιον, ἄριστον: Dicimus Deum animal aut uiuens ſempiternum, optimum. Ecce Deus optima uita. Deus ille naturalis, uerusq;, nulla cœleſtis, aut queuis alia Intelligentia, quarum nulla optima eſt, quòd unum duntaxat neceſſe ſit eſſe optimum. Ecce item ſingularis & unius Dei nuncupatio, cumq; multos Deos ſoleant philoſophi, poëteq; nominare, unus tamen ſingularis inſtinctu nature nominatur. Cuius eſt ſolius, naturaliterq; hoc nomen Dei, & qui ut ſingulariter Deus, ſic ſingulariter ſempiternus, & ſingulariter optimus. Apparet enim uel cogitur Ariſtoteles id ex ipſa locutione ſenſiſſe, quia ſicut per eminentiam hec Dei nominatio cadit in uerum illum, ac naturalem, haud minus cadere debet reliqua definitio, quòd ſolus ſempiternus, ſolus optimus. Vt habet ſingulariter quòd ſit Deus, & q ſit optimus, quod nemo negat, ſic q ſingulariter ſempiternus. Hec illa ueritas ex inuitis pectoribus erũpens. Eundẽ innuit, et eũ natura duce reſpexit, cùm negans indiuidua fieri potuiſſe ſempiterna: διὰ τὸ πόῤῥω τῆς ἀρχῆς ἀφίστασθαι τῶν λοιπομένων συνεπλήρωσεν τὸ ὅλον ὁ θεὸς ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν: Quia longè diſtarent à principio, altera, que ſolaupereſſet ratio, abſoluit, repleuitq; Deus uniuerſum, facta generatione perenni. Ecce Deus nature, Deus maximus, ordinũ, mundaniq; concentus moderator. Certè igitur neq; ſolis, neq; lune, ulliusq; ſideris intelligentia: minus etiã illi fabuloſi dij Minerua, Diana, Mercurius, Apollo. Deus ille, uerè Deus, qui ne rerũ deficeret ordo, perpetuis generationũ ſucceſſionibus repleuit uniuerſum. Singulariter unus Deus inducitur, eiq; ſingulariter nomen hoc tribuitur. Nature moderator, ordinum cœleſtium, à quibus dependent terreſtres, inuentor predicatur. Quantum ſcilicet audimus in Theologia Moſis, ſi quis altè ſpectet, predicari. Aliud exemplum eſt ex Platone, quum ei ſtructe in Sicilia inſidie fuiſſent, ex his que euaſiſſet: ἐκ τούτων δὲ μετὰ θεὸν, Διονυσίῳ χάριν εἰδέναι χρεών: Et pro his, poſt Deũ Dionyſio gratias habere par eſt. Quis is Deus-cuſtos, proſpector, liberator hominũ, qui ſingulariter à Platone, ſub

religionibus ſuperſtitioſis, Dianæ, Solisq́; cultricibus orto, Deus nominatur? Quid ponderis habet hæc nomenclatio? Naturalis uidelicet eſt, ſpectans unicum illum, ſingularem, eundemq́; uniuerſalem Deum. Sed his exemplis ex Platone, Ariſtoteleq́; quorum poſterius declarabitur Theologia, dimiſſis, ingrediamur hunc campum, flores ex omni uetuſtate, quæ maximè ſingularem Deum coluit, & ubique ſingulariter nominauit, decerpentes. Hoc Theologos, hoc Poëtas etiam ſuperſtitioſos, & fictitiorum Deorum laudatores inuenies feciſſe. Homerus igitur, qui pater fabularum uiſus eſt, poëticosq́; illos Deos nunquam non habet in ore, naturæ tamen inſtinctu, ſæpe Deum uniuerſalem, quemadmodum philoſophi, & præſens hæc ætas, cui ſingularis innotuit Diuinitas, nominauit. È quibus eſt, quod etiam adducitur à Iuſtino philoſopho eodem & martyre, quod ubi Phœnix affatur Vlyxem, inducit loquentem:

Οὐδ' εἴ κέν μοι ὑποσταίη θεὸς αὐτὸς
Γῆρας ἀποξύσας θήσειν νέον ἡβῶντα

Non mihi ſi Deus hinc etiam promitteret ipſe,
Mutato ſenio, uiridem inſtaurare iuuentam.

En Deus ſingularis, potens auferre ſenectam, reſtaurare iuuentam. Iuſtinusq́; ipſe inquit: διὰ τῆς ἀντωνομασίας τὸν ὄντως θεὸν σημαίνων: Significans per Antonomaſiam, uerum Deum Hoc ſcilicet perpetuum eſt in omni natura, inſtinctuq́; humano, quoties Deum nominant, deſignatur uerus, unicus Deus, & cuius eſt uerè Diuinitas, qui uerè, ſingulariterq́; Deus nuncupatur. Non eſt is Homeri Deus ex his ullus, quos bellaces inducit, humaniſq́; affectibus deturpat. Eſt Deus magnus uniuerſitatis, dictus ſimpliciter Deus, quia ſolus uerus ſemper Deus. Homerus item hunc ipſum innuit cùm dixit:

Αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς, ὡς τὸν ὁμοῖον.

Semper agit ſimilem Deus ad ſimilem, aſſociatq́;.

Quis is Deus, niſi magnus, uerus, præpotens, naturalis, & naturaliter occurrens ori, offerens ſeſe menti, dans ſeſe obuiam ubique nobis, cogens ut eum cogitemus, ſentiamus, loquamur, nominemus, eiq́; poteſtatem uniuerſalem tribuamus? Superius Homerus, quòd poſſit abradere ſenium, reparare iuuentam: nunc quòd agat ſimiles ad ſimiles. Quo decreto Dei impij ſceleſtiq́; cum impijs, & coinquinatis ſpiritibus aſſociabuntur. De ſupremo Deo, cuncta proſpiciente, moderante cum primis res humanas, hoc dictum ab Homero. Quod & Plato in eo qui inſcribitur Lyſis, declarauit afferens hoc carmē: ἀλλὰ τὸν θεὸν αὐτόν φασὶ ποιεῖν τοὺς φίλους αὐτοὺς ἄγοντα πρὸς ἀλλήλους. Sed Deum ipſum aſſerunt amicos facere adducentem eos ad inuicem. Ille igitur facit amicos ad amicos accedere, ſuaq́; hac lege, ſibi pios, & iuſtos, gratos, amicoſq́; aſſociabit, qui paſſim ſparſit in humana pectora, ut Plutarchus inquit, charitatem. Eundem ſingulariter nominauit Deū, quod etiam affertur à Plutarcho: οὐχ ὅ γε ἄνευ θεοῦ τάδε μαίνεται: Haud

ſine

ſuæ Deo is inſanit. Eundem quoq; confeſſus eſt omnipotentem, largitoremq; bonorum, cùm in quartodecimo Odyſſeæ:

Θεὸς δὲ τὸ μὲν δώσει, τὸ δ' ἐάσει.
Ὅ,τι κεν ᾧ θυμῷ ἐθέλει, δύναται γὰρ ἅπαντα.
Largitur Deus hæc: aſt altera linquit.
Quicquid mente ſedet. cunctorum namq; potens eſt.

Indicauit, ſignificauitq; hunc ipſum Demoſthenes, etiam ſuperſtitioſorū Deorum cultor, ſed actus impetu naturæ, cùm dixit, Conandum eſſe, ut omnia bona cum bona ſpe cōſectemur: φέρειν δὲ ἃ ἂν ὁ θεὸς διδῷ, γενναίως: *Ferre aūt quæ Deus dederit, generoſè & fortiter. Is etſi Dianæ Palladiſq; cū Athenienſibus uenerator eſſet, luce tamen naturæ, uniuerſalē magnūq; Deū uidit, ſingulariterq; appellauit.*

Quod ſimili ratione locuti ſunt, et quidem diuinius poëtæ, qui Homero ſucceſſerunt, de ſingulari Deo & his quæ uere de eo prædicantur. Cap. II.

EAdem ratione locuti ſunt ueteres celebreſq; poëtæ. È quibus Pindarus propter pulchritudinem, ordinemq; rerum cœleſtium, & omniū rerum bonarum inuentionē appellat θεὸν ἀριστότεχναν, *Deum, optimū, ſolertiſſimumq; opificem. Quod adducit admiraturq; ſæpe ſæpius Plutarchus. Hic et quòd opifex mundi ſit, et omnia iuxta Theologiam Moſis fecerit optima, et quòd ſit unus, ſingularis, oſtenditur. Crede mihi, quo ſunt homines rerū exordio propiores, hoc meliores, & ſingularis optimiq; Dei colentiores. Idololatria fuit error poſteriorū ſeculorum, contraq; impetū naturæ. Similiter locutus eſt Aeſchylus, quod adducitur etiam à Platone.* θεὸς αἰτίαν φύει βροτοῖς, ὅταν κακῶσαι δῶμα παμπήδην θέλῃ. *Nimirū, Deus cauſam creat, cùm domū funditus labefactare decreuit. Ecce Deus is Aeſchylo, Deus Moſis, Deus Prophetarū, apud quos prædicat ſe creare malū, uidelicet quod Aeſchylus, euertere, labefactare domos impiorū, quod toties in libris Regū refertur feciſſe, et facit quotidie, etiam Pophetis non denuntiantibus. Vides eum fatentē, ſingularem illum iuxta ſuperiores Regem moderatoremq; humanarum rerum, ultorem impiorū, quorum domos euerſurus, cauſam ipſe reperiat, nos autem unde ueniat, neſciamus. Callimachus autem, ut eſt etiam apud Plutarchū, ſic locutus eſt:* εἰ θεὸν οἶσθα, ἴσθι ὅτι καὶ δαίμονι ῥέξαι πᾶν δυνατόν: *Si Deum noſti, noris quòd diuinitati ſunt omnia poſſibilia. Quid diuinius hoc teſtimonio? Eſt hic eadem ſingularis Dei nuncupatio, eſt uniuerſalis poteſtatis attributio, ſacrarum literarū Theologia, quòd non ſit abbreuiata manus Domini, quòd ſit omnipotens, ſic pectoris humani naturalis confeſſio, ſicut cœleſtis oraculi reuelatio, conſpirante utraq; Theologia, & ea quæ de cœlo, & quæ de natura manauit. Simonides autem non modò ſingularem Deum nominauit, ſed item de ſapientia, bonitateq; eius ſingulari, & incommunicabili, altiſſimè philoſophatur. Teſtimonium ſapientiæ adducitur ab Ariſtotele, bonitatis à Platone. Quo nomine ſuſpicitur ab utroque. Ariſtoteles in libro de prima philoſophia, Sola, inquit, ſapientia quæritur*

Πόντου τε χάροπον οἶδμα, καὶ ἀνέμων βίας.
Θνητοὶ δὲ πολλοὶ, καρδίᾳ πλανώμενοι,
ἱδρυσάμεθα πημάτων παρὰ ψυχὴν
Θεῶν ἀγάλματα ἐκ λίθων τε καὶ ξύλων,
Ἢ χρυσοτεύκτων, ἢ ἐλεφαντίνων
Θυσίας τε τούτων, καὶ καλὰς πανηγύρεις
Τεύχοντες. οὕτως εὐσεβεῖν νομίζομεν.
Vnus uerò duntaxat, unus eſt Deus,
Qui polum creauit, & latum ſolum,
Pontiq; lætos fluctus, uentorumq; impetus.
Mortales autem multi, animo uagi,
Ereximus erroris & cladis, animi
Deorum ſimulachra, è lapidibus, materieq;
Siue conſtructa auro, uel ebore.
His ſacrificia, feſtosq; celebrauimus dies.
Sic pietatem retinere credimus.

Hæc reddidi, non moratus nunc numerum, temporaq; ſyllabarum. Ex his clareſcit magis eandem, unamq; ſemper fuiſſe religionem, clariorem primis ſeculis, medijs obſcuriorem, hominum erroribus inquinatam, nouiſſimis clariſſimam, quam nulla deinceps corrumpat ſuperſtitio. Agnoſcebant igitur illi ſuorum temporũ, ac fatebantur errores, ad genitorem ſuum redeunte natura, & quos ſuperſtitiones delirare cogebant, ad ueritatem machinis ſuis reuocante. Quid poſteri philoſophi dicent, cùm maiores, à quibus per ſucceſſionẽ, uitam, mores, opes, ſermonem, literas, iure hereditario acceperunt, uideant piè confitentes unum, ſingularem, eundemq; iuxta Theologiã Moſis, Vniuerſi conditorem? Omnia igitur ſecula hunc cognouerunt, meritis laudibus extulerunt. Modò Vnitatem, et ineſtimabilẽ Bonitatem, Sapientiamq;, interdum Omnipotentiã ei tribuentes, nunc Conditorẽ Vniuerſi cum Moſe, nunc Inſcrutabilem aſſerentes. Eundem quoq; ſingulariter nominauit Euripides, etiam ſub his religionibus ortus, quæ uanos illos, ineptosq; Deos colerent, eiusq; miſericordẽ naturam indulgentemq; fatetur. Afferturq; etiam à Plutarcho:

Μέλλει τὸ θεῖον, ἔστι δὲ τοιοῦτον φύσει.

Cunctatur diuinitas, talisq; eſt ingenio.

Hæc de clementia, miſericordiaq; diuina dicuntur, cuius propheta ſimili ratione dixit eſſe plenã terrã. Quo uocatur in ſacris literis μακρόθυμος, noſtri dicunt longanimis, ſed melius, ſero iraſcens, differens ulciſci. Ideo ſubdit quidã apud Plutarchum, minime decere aduerſus malos, ῥάθυμον εἶναι τὸν θεὸν, ſegnẽ eſſe Deũ. Corrigitur autẽ à Plutarcho. Hic igitur Euripides, nullũ è fabuloſis illis Dijs, quos illa ſecula colerent, ſed unũ præpotentem, uniuerſalẽ, ſemper animis occurrentem

ſpectauit Deum. Multo autem diuinius Phocylides, è priſcis illis ante Platõnem poëtis (fuit enim autore Suida æqualis Theognidi) de ſingulari Deo ſcripſit, ut penè Prophetarum quis uideatur extitiſſe. Fuit tamẽ Mileſius, his temporibus ortus, quibus Deorum multitudo ab ignaris adorabatur, ſuperſtitionibusq; uanis ſcatebat Grecia. At is multa tamen diuinitus ſcripſit. È quibus ſunt illa, quæ locutus eſt in his quæ uocantur παραινέσεις:

Εἷς θεός ἐστι σοφὸς δυνατὸς γ᾽ ἅμα καὶ πολύολβος:

Eſt unus, ſapiensq;, potens, Deus, atq; beatus.

Hinc non mirum ſuperiora ceciniſſe Sophoclem de ſingulari Deo. Putat autem Suidas, qui autor eſt, uerè Phocylidem ſcripſiſſe uerſus illos, uitæq; degendæ præcepta, quæ hodie circunferuntur, inſcripta, ut ipſe inquit, κεφάλαια, ex uerſibus Sibyllinis fuiſſe decerpta, εἰσὶ δὲ ἐκ τῶν σιβυλλιακῶν κεκλεμμένα. Facile igitur potuit Phocylides de ſingulari Deo, ſapientia, potẽtia, beatitudineq; eius, laudes has uel ſub falſis religionibus ortas edidiſſe: quippe qui cum reliquis poëtis, hæc apud Sibyllas legeret. Videbis igitur in uerſibus Sibyllinis ſimilia. È quibus:

Εἷς θεός, ὃς μόνος ἐστὶν, ὑπερμεγέθης, ἀγένητος.

Ἀλλὰ θεὸς, μόνος, εἷς, πανυπέρτατος.

Vnus ſolusq; eſt Deus, maximus, ingenitusq;.

At Deus eſt unus, cunctis altiſſimus idem.

Ex his carminibus, quemadmodũ ſuſpicatur Suidas ſumpſiſſe Phocylidem de ſummo, ſingulari, ſapienteq; Deo loquẽtem, ſi forte ſumpſerunt Sophocles, et Simonides. Is loquens, Ariſtotele teſte, de ſapientia eius, quam ab eo ſolo poſſideri, ut apparet nunc Sibyllam ceciniſſe, dicebat. Ille ſuperius cantabat unum, ſummum, ſingularem, qui creauerit cœlum, terras, maria. Sibylla uerò totidem uerbis:

Ἀλλὰ θεὸς μόνος, εἷς, πανυπέρτατος, ὃς πεποίηκεν

Οὐρανὸν, ἠέλιόν τε, καὶ ἀστέρας, ἠδὲ σελήνην,

Καρποφόρον γαῖάν τε, καὶ ὕδατος οἴδματα πόντου.

Sed Deus eſt unus, ſummus, qui ſidera fecit,

Cœlum, Phœbeiumq; iubar, lunæq; nitorem,

Frugiferam & terram, ponti fluctusq; tumentes.

Vidiſti ſuperius in Sophocle, non eandem modò ſententiam, ſed eadem prorſus uerba, de unitate Dei, de cœli, latæq; terræ, æquoreiq; fluctus creatione. Eadem igitur priſcorũ philoſophorũ, quorũ tempore, autore Plutarcho, metricè philoſophiam, Theologiam, et hiſtoriam ſolitum erat decantari, fuit de Deo atq; Sibyllarũ ſententia, religio, par Theologia. Nã Thales Mileſius, quemadmodũ & Sibylla dixit autore Laertio, Deum ingenitum. Hoc ergo pro comperto, perſpectoq; habeamus, tã magis fuiſſe Diuinitatem ſuis laudibus decoratã, creationẽ mundi cunctis uocibus hominum atq; dæmonum, in eam relatam, quàm magis ulterius ad priſcas ætates exordiumq; mundi quis aſpiciat. Proſequitur Phocylides, quem Plato quoque nominat & admiratur, ſingularem Deum appellans, omnemq; ei prouidentiam tribuens.

buens, & ante omnes res, operaq; colendum docens: πρῶτα θεὸν τίμα: In primis uenerare Deum. Vides eum non dixiſſe quemadmodum poëta, uenerare Deos, Spectabat enim uerum illum, & ſingularem. Item:

Εἰ σὺ κακῶς δικάσῃς, σὲ θεὸς μετέπειτα δικάσει.

Si malus es iudex, Deus & te iudicat ipſe.

Hæc Theologia eſt ſacrarum literarum: Deus iudex iuſtus. Qui iudicas omnem terram. Viduam & pupillum ſuſcipiet. Item Phocylides:

ὧν δέδωκε θεὸς τούτων χρήζουσι παράσχου

Quæ tibi largitus Deus eſt, des tu quid egeris.

His illa Moſaicæ Theologiæ pars aſſeritur, qua docuit Deum, fructus, holera, beſtias, mare, terras, in hominum poteſtatem tradidiſſe. Quæ cùm tanta copia, ubertateq; donauerit, uelit item nos eius imitari clementiam, manus egenis aperientes, quemadmodum bonitatis ſuæ theſauros aperuit ipſe nobis. Eundem fatetur Phocylides, omnibus animantibus arma ſua dediſſe, uolucribus pennas, leonibus robur, tauris cornua, apibus aculeos, uerum pro cunctis his, hominem armaſſe ratione, ualido aduerſus omnia propugnaculo:

ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεός.—

Armauit nam cuncta Deus.—

Aſſerit etiam mirificè cum Moſe, hominibus eſſe ſpiritum, & imaginem à Deo, quemadmodum uidelicet Sibyllæ ceciniſſent.

πνεῦμα γάρ ἐστι θεοῦ, χρῆσις θνητοῖσι καὶ εἰκών. Quod eſt,

Spiritus ipſe Dei eſt mortalibus atque imago.

Et cùm ait omnes æquè mortales eſſe, Deum autem animis imperare. Non imperat autem mortuis, quemadmodum ipſe dixit. Si eſt Deus Abraham, Iſaac, non eſt Deus eorum, qui non ſunt.

πάντες ἴσοι νέκυες, ψυχῶν δὲ θεὸς βασιλεύει.

Nominatur igitur Deus ubiq; ſingulariter: qualiſq; fuit Phocylidis Philoſophia, talem arbitrandum eſt fuiſſe omnium eius tempeſtatis ſapientum. Semper igitur Deus unus cognitus eſt & prædicatus, quem ſic exhibuit animis Natura, quemadmodum ſunt animantibus inſtinctus cuique ſui.

Eadem probatio ex priſcis Pphiloſophis, de laudibus diuinis, ab eis celebratis, quod ſit unus Deus, quod Mens Animaq; Vniuerſi, principium, medium, finis, ex Pythagora, & Archyta, Philolao, & Aſclepio, Aenone, Mercurio. Cap. III.

POſt poëtas, ſimilem pietatem tenuiſſe Philoſophos, præſertim uetuſtiores illos ante Platonem unanimi religione ſummi ac ſingularis Dei memoriam ſingulariter celebrantes, ac nominantes, ſi quis eorum dicta conſideret, quæ partim nunc in libris eorum leguntur, partim ab ſubſecutis Philoſophis, qui libros eorũ legerũt, referuntur facilè cognoſcet. Ex his ſunt Triſmegiſtus, Orpheus, Sibylla, Empedocles, Pythagoras, Meliſſus, Anaxagoras, Philolaus, Pherecydes, pluresq; alij, qui ſuperiorum ſeculorum ſapientiam, cuius à Deo fuit origo, quam primis hominibus

tradidiſſet,

tradidiſſet, uenerantes, de maieſtate, ſingularíq; eius Diuinitate cunctisq; bonis, quæ poßidentur ab eo, diuinas laudes, cuiuſmodi reſonant in ſacris literis, decantauerunt. Ex his primum, quàm mirabilis, quàm diuinus fuit uetuſtißimus Triſmegiſtus in confeßione ſummæ Diuinitatis? quos hymnos ei decantauit? quibus nominibus appellauit? Cùm in Pœmandro deprecans ut rationale ſacrificium ſuſcipiat, ſic eum uocat, ἀνεκλάλητε, ἄῤῥητε, σιωπῇ φωνούμενε. Ineffabilis, indicibilis, ſilentio uocatus. Qui ſcilicet ſilendo uocaris, audiens etiam ſilentes, orationemq; diuinam exordiens: ἅγιος ὁ θεὸς, οὗ ἡ βουλὴ τελεῖται ἀπὸ τῶν ἰδίων δυνάμεων, ἅγιος ὁ θεός, ὃς γνωσθῆναι βούλεται, καὶ γιγνώσκεται τοῖς ἰδίοις. ἅγιος εἶ ὁ λόγῳ συστησάμενος τὰ ὄντα. ἅγιος εἶ οὗ πᾶσα φύσις εἰκὼν ἔφυ. ἅγιος εἶ ὃν ἡ φύσις οὐκ ἐμόρφωσεν. ἅγιος εἶ ὁ πάσης δυνάμεως ἰσχυρότερος. ἅγιος εἶ ὁ πάσης ὑπεροχῆς μείζων. ἅγιος εἶ ὁ κρείττων τῶν ἐπαίνων: Sanctus Deus, cuius uoluntas peragitur à proprijs uiribus, & poteſtate. Sanctus Deus, qui uult cognoſci, & cognoſcitur à ſuis. Sanctus es, qui ſolo uerbo cuncta feciſti. Sanctus, cuius omnis natura fuit imago. Sanctus es, quem non formauit natura. Nimirum cuius forma nuſquam in natura eſt. Sanctus es, qui ſuperior & fortior es omni poteſtate. Sanctus es, qui omni magnitudine maior, & excellentia excellentior. Sanctus es, qui es omni laude ſuperior. Sic ille. Agnoſcis pſalmos, & hymnos diuinos à cunctis, non ab Hebræis ſolis decantari. Sumus enim omnes filij Dei, omnes ab illo. Eoq; ſpiritus omnis laudat creatorem ſuum. Sibylla uerò, quam Iuſtinus philoſophus uocat uetuſtißimam eodem ipſo autore ſcripſit (multis omißis, quæ reperies apud alios.)

Εἷς θεὸς ὃς μόνος καὶ ὑπερμεγέθης, ἀγένητος.
Παντοκράτωρ, ἀόρατος, ὁρώμενος αὐτὸς ἅπαντα,
Αὐτὸς δὲ οὐ βλέπεται θνητῆς ὑπὸ σαρκὸς ἁπάσης.

Vnus Deus ſolus eſt ſupra omnem maieſtatem, ingeneratus, omnipotens, inuiſibilis, uidens ipſe omnia, ab omni mortali corpore non uiſus. Hæc illa cum ſacroſanctis Prophetis, & Apoſtolis uetuſtißima decantauit. Eodem Iuſtino autore dixit eadem:

Ὄλβιοι ἄνθρωποι κεῖνοι κατὰ γαῖαν ἔσονται,
Ὅσσοι δὴ στέρξουσι μέγαν θεὸν εὐλογέοντες,
Πρὶν φαγέειν, πιέειν τε, πεποιθότες εὐσεβίῃσι.
Οἳ νηοὺς μὲν ἅπαντας ἀπαρνήσονται ἰδόντες,
Καὶ βωμούς, εἰκαῖα λίθων ἀφιδρύματα κώφων
Αἵμασιν ἐμψύχων μεμιασμένα, καὶ θυσίαισι
Τετραπόδων, βλέψουσι δὲ ἑνὸς θεοῦ ἐς μέγα κῦδος.

Sunt homines illi uerè in tellure beati,

Qui magnum coluere Deum, & cecinere priuſquam
Ad potumq́; cibumq́; adeant pietate decori.
Qui delubra oculis mox auferre uidentes
Atq; aras, lapides uita & ratione carentes,
Sanguine pollutos animantum, pecudumq́;
Caeſorum, uniusq́; Dei aſpiciunt decus ingens.

Ecce igitur omnes cum ſacris literis, id eſt, cum ueritate pura conſentiunt. Ecce quo magis uetuſtiores ætates reſpicias, tam magis cognitum, prædicatumq́; Deum ſingularem agnoſcas. Cuius clarior ſcientia, eunctis ambagibus amotis, à filio ſuo nouiſsimis ſeculis fuit patefacta. Orpheus igitur etiam uetuſtiſsimus, ante omnes celebratos in Græcia philoſophos & poëtas, multis carminibus de ſingulari Deo, non ſecus atque Prophetarnm quis, mira exprompſit, nemini non ſuſpicienda. Hæcq́; carmina partim apud Platonicos, partim Theologos noſtros, Iuſtinum, Euſebium, Cyrillu m, Clementem Alexandrinum habentur, ne putes non uetuſtiſsimi, quemq́; uocat diuiniſsimum Ioannes Philoponus, eſſe. Is ad filium Muſæum de Deo ſcripſit, quorum nonnulla minores poſtea deſumpſerunt:

Μοῦνον δὲ ἐσόρα κόσμοιο ἄνακτα
Εἷς δ' ἔστι αὐτογενής, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται,
Ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς περιγίγνεται, οὐδέτις αὐτὸν
Εἰσοράᾳ θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾶται.
Οὗτος δ' ἐξ ἀγαθοῖο κακὸν θνητοῖσι δίδωσι
Καὶ πόλεμον κρυόεντα, καὶ ἄλγεα δακρυόεντα.
Οὐδέτις ἔσθ' ἕτερος, χωρὶς μεγάλου βασιλῆος.
Αὐτὸν δ' οὐχ ὁρόω, περὶ γὰρ νέφος ἐστήρικται
Πᾶσιν γὰρ θνητοῖς, θνηταὶ κόραι εἰσὶν ἐν ὄσσοις.
Ἀσθενέες δὲ ἰδεῖν δία τὸν πάντων μεδέοντα.
Οὗτος γὰρ χάλκειον ἐς οὐρανὸν ἐστήρικται
Χρυσέῳ ἐν θρόνῳ, γαίης δὲ ἐπὶ ποσσὶ βέβηκε
Χεῖρα δὲ δεξιτερὰν ἐπὶ τέρματος ὠκεάνοιο,
Πάντοθεν ἐκτέτακεν, περὶ γὰρ τρέμει οὔρεα μακρά,
Καὶ ποταμοί, πολιῆς τε βάθος χαροποῖο θαλάσσης.

-Solum Regem aſpice mundi.
Vnicus ex ſeraetus, ſunt atq; omnia ab Vno.
In his ingreditur, nec quiſquam reſpicit illum
Mortalis, uerum ipſe immenſus reſpicit omnes.
Isq; bonis demptis mala dat mortalibus atra,
Et ſæuum bellum, & lachrymas, ſæuosq́; dolores.

Nec quiſquameſt alius,niſi rex is maximus.illum
Non uideo: circum eſt etenim caligine ſeptus.
Non ſunt mortales acies mortalibus,atque
Cernere non poſſunt Regem,qui cuncta gubernat.
Is cœlo erato,robuſto & præſidet axe,
Inq́; throno ſidet aurato,pedibusq́; per ipſam
Ingrediur terram,oceaniq́; ad ultima,dextram
Porrigit undique,montes ingentesq́; tremiſcunt,
Fluminaq́;,& cani fluctus,æquorq́; profundum.

Primusq́; Pythagoras autoribus Theologis Græcis,Plutarcho quoq́; & Cicerone, *fertur uelut unus è Prophetis,dixiſſe:* ὁ μὲν θεὸς εἷς, αὐτὸς δὲ οὐχ ὥς τινες ὑ/πονοοῦσιν, ἐκτὸς τῆς διακοσμήσεως, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ὅλος ἐν ὅλῳ, τῶν κύ/κλων πάντων ἐπισκοπῶν γενεάς. ἔστι κρᾶσις τῶν ὅλων αἰώνων, καὶ φῶς, τῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ ἔργων, ἀρχὰ πάντων ἐν οὐρανῷ φωστὴρ, καὶ πάντων πατὴρ, νοῦς, καὶ ψύχωσις τῶν ὅλων ἁπάντων κίνασις. *Quæ ſunt,Deus quidem unus eſt.Ipſe uerò nõ,ut nonnulli ſuſpicantur,extra mundum, ſed in ipſo eſt, totus in toto, omnes circunquaque conſiderans generationes. Eſt Temperies omnium ſeculorum, Opifex, ſeu Lumen ſuarum facultatum, & ope/rum,In cœlo Lumen,omniũ pater, Mens & Animatio cunctarũ rerũ & Motus. Hæc dixit Pythagoras, autore Cyrillo aduerſum Iulianum Imperatorem,etiam Eu/ſebio,multisq́; alijs.Etiam Cicerone,& Plutarcho.Nam quoniam dixit Deum re/rum cunctarum Animationem,mentium,animarum Genitorem,hinc Cicero refe/rens eius ſententiam,Nam Pythagoras,inquit,qui cenſuit animum eſſe per Natu/ram rerum omnem intentum, & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur, non uidit diſtractione humanorum animorũ diſcerpi, ac dilacerari Deum. Et cùm miſeri animi eſſent,quod plerisq́; contingeret,tum Dei patrem eſſe miſeram, quod fieri nõ poteſt. Cur autem quicquam ignoraret animus hominis,ſi eſſet Deus? Quo modo porrò Deus iſte,ſi nihil eſſet in mũdo? Vides Ciceronem,ſub Epicurei perſo/na,omnem hanc ſeitentiam interpretantem, qua Pythagoras dixerat, Deum non extra,ſed per omnem mundũ intendi,et cõmeare. Et quoniam uocat eum Pythago/ras* ψύχωσιν, *Animationem,hoc Latinus Philoſophus interpretans animũ,decla/rat quam ob cauſam, eum Pythagoras Animationem ſiue Animum uocaſſet: quia ſcilicet inde noſtri animi carperentur. Plutarchus item referens placitum Pythago/ræ de Anima,quod uerbis Græcis ſuperius poſitis continetur: Pythagoras, inquit, & Plato* ἄφθαρτον εἶναι τὴν ψυχήν. ἐξιοῦσαν γὰρ εἰς τὴν τοῦ παντὸς ψυ/χὴν, ἀναχωρεῖν πρὸς τὸ ὁμογενές: *Incorruptibilem eſſe Animam. Exeuntem enim, ad animam Vniuerſi, ut ad ſuum genus reuerti. Verè igitur illa ſuperiora, ſenſit,poſterisq́; reliquit Pythagoras. Primaq́; Theologia de Vnitate diuina, tum de Maieſtate,mundum uniuerſum complectente,nulla,quam non totus in toto cer/*

nat,am/

nat, amplectaturq́; parte uacante: exin de prouidentia, quo præſente generationes ordinesq́; omnes concinant, ipſo uelut corypheo, duceq́; choreæ, rerumq́; tempe/rie. Quorum cùm ſit ipſe moderator & effector, iure principium, opifexq́; uoca/tur, ſuaq́; opera dicuntur, quæ circunſpicimus: Luminum cœleſtium temperator, & ad uitam uniuerſi, quacunq; diffunditur mũdus, luminis donator, imò uerò lux ipſe ſempiterna, cœleſtis repertor: Genitor, Mens Vniuerſitatis, qua uiuit ſentitq́; plenus ordinũ uenuſtiſſimus mundus. Hæc tempeſtatis illius ſacra, uenerãda Theologia, nunquam ſopita uel extincta, quam primus homo manifeſtam uidiſſet, luce ueritatis. Philolaus igitur diſcipulus Pythagoræ, hæres huius ſacroſanctæ ſapientiæ, autore Philone Iudæo: ὁ ἡγεμὼν καὶ ἄρχων ἁπάντων θεὸς εἷς ἀεὶ ὢν μόνιμος ἀκίνητος, αὐτὸς αὐτῷ ὅμοιος, ἕτερος τῶν ἄλλων: Princeps & Dux omnium Deus, unus, ſemper exiſtens, ſingularis, immotus, ipſe ſui ſimilis, alius ab alijs. Quantum hic Diuinitatis? quàm claret nunquã non mundi, generisq́; humani patrem, perſpectum fuiſſe, & errante multitudine, Deosq́; illos commentitios colente, ſapientes aliud ſenſiſſe, uanitate uulgaribus conceſſa, ueritatem ſibi reſeruaſſe? Quid aliud extat Theologiæ apud prophetas? Quòd ſit unus, non plures, quòd in ſempiternum, quo uocauit ſeipſum in libro Moſis ὁ ὤν, Ille qui eſt, ſignificatus nominis tetragrammi, exiſtentis ſcilicet æterna ſubſtantia, uita, luce florentis. Immobilis autem, deſignat eius incommutabilem naturam, nullam in omni æternitate mutationem, alterationemq́; recipientem. Eoq́; ſui ſimilis ſemper, quantum cæteris rebus diſſimilis, quæ ſemper uariantur: & tum fuit tempus quum non eſſent, tum deinde creatæ, iugibus huc illuc fluctibus ſemper deportantur: nihil uſquam ſtabile, tam uariantibus animis, quàm corpora nunquam in eodem habitu perſeuerant. Ille autem idem ſemper, cuius eſt perfecta beatitudo, ſempiterna poſſeſſio. Talis erat eius temporis Theologia. Nunquam abfuit à mundo Deus, nunquam ſeſe abdidit, abſtruſitq́;, ne quis eum agnoſceret. Hanc ſanctiſſimã ſapientiam, par eſt totius tempeſtatis & ſuperiorum ſeculorũ ad diluuium uſq; floruiſſe, tametſi ſuperſtitiones inualeſcebant ubiq́;, Barbaris cœlũ ſideraq́; colentibus, Græcis homines illuſtres. Sed, ut dixi, is erat magis multitudinis error, luce ueritatis quaſi in crepuſculo, & aurora apud paucos niteſcente. Omnis igitur Pythagoreorum ſchola, quæ ex nobiliſſimis Italiæ Græcisq́; uiris conſtabat, hæc ipſa de ſummo ac ſingulari Deo ſentiebat ac prædicabat. Audi enim Archytam, Pythagoræ cum Philolao diſcipulum (Is autore Iamblicho de ſecta Pythagoreorum, quorum libri ad manus eorũ peruenerunt, nobis temporum iniuria incogniti) ut altiſſimè philoſophatus ſit de Deo: ὅσις οὖν ἀναλῦσαι οἷος τε ἐστὶ πάντα τὰ γένεα, ὑπὸ μίαν τε ϗ τὰν αὐτὰν ἀρχὰν, καὶ πάλιν συνθεῖναί τε καὶ συναριθμήσασθαι, οὗτος δοκεῖ μοι καὶ σοφώτατος ἦμεν, καὶ παναληθέστατος. ἔτι δὲ καὶ καλὰν σκοπιὰν εὑρηκέναι, ἀφ᾽ ἇς δυνατὸς ἐσσεῖται τὸν θεὸν κατοψεῖσθαι, καὶ πάντα τὰ ἐν συστοιχέᾳ, ϗ τάξει τὰ ἐκείνου κεχωρισμένα. ϗ ταύταν ἁρματήλατον

λαβὼν, ὁδὸν ἐκποριξάμενος, τῷ νόῳ, κατ' εὐθεῖαν ὁρμαθῆμεν, καὶ τελευ δραμῆσαι τὰς ἀρχὰς τοῖς πέρασι συνάψαντα, καὶ ἐπιγνῶντα ὅτι ὁ θεὸς ἀρχά ἐστι, καὶ τέλος, καὶ μέσον τῶν, τῶν κατὰ δίκαν τε, καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον περαινομένων. Quicunq;, inquit, poßit omnia genera rerũ, ad unum & idem principium reſoluere, & rurſum componere & connumerare, is mihi ſapientißimus, maximeq; ueridicus eſſe uidetur. Inſuper pulchrã ſpeculam reperiſſe, ex qua poßit contemplari Deum, & omnia, quæ in coordinatione & ſerie eius ſeparata ſunt. Hacq; regia uia aperta menti, rectã pergere, curſumq; conficere, principia finibus connectens, cognoſcensq; quòd Deus eſt principiũ, & finis, & mediũ omnium, quæ ſecundũ ius rectamq; rationem peraguntur. Hæc Archytas. Quanta dij boni Theologia? quàm multiplex ſapientia? quæ philoſophia? quæ laudes? quæ cognitio diuinitatis? Quòd ſit principium, medium, finis omnium, quòd is ſit ſapientißimus, in numerum uerorum philoſophorũ ponendus, qui cuncta reuocet ad creatorem, principiumq; ſuum, duabus incedens philoſophando uijs, primam per reſolutionem, alteram per compoſitionem, connumerationemq;. Principio reſpiciens fontem illũ, cunctorum bonorũ, ab eoq; deducens uiſibilium & inuiſibilium molitionem: ab hac origine cœlum, terras, mare, ſolem, lunam, genus hominũ, uſq; ad minima quæq;. Altera, rediens à nouißimis hiſce ad illum, quaſiq; aſcendens in cœlum. Vt qui fontibus Nili repertis, per totum flumen uſq; ad oſtia deſcendat, cernens omnem hanc uberrimam aquam à fontibus illis naſci, citra originẽ illam, tantum flumen manare non poſſe. Aut ſi ſpectans oſtia, flumenq; perenne miratus, neſciens unde tanta uis aquarũ ſcaturiat, per flumen uſq; ad fontes ſcrutaturus accedat. Eiuſmodi philoſophando rationẽ quicunq; teneat, Archytas admiratur, ſapientißimus ab eo, maximeq; ueridicus iudicatur. Quia hæc ueritas eſt quòd Deus eſt principiũ, finis, medium: ſic in medio manantibus omnibus ab eo, ſuſtentatisq;, ſicut autor fuit ut naſcerentur. Hæc pulcherrima philoſophandi ſpecula, unde latè diuina luſtrare, fontem rerum proſpectare queas. Hoc iter quo ducimur ad originẽ mundi, & innumerabiles ordines, ſeriesq; rerũ longißimas ab illo fluentes circunſpectamus. Hac animus incedens, conficit curſum rectum, regium, cuius eſt ſupremus anhelitus, Deum principiũ, mediũ, finem noſſe rerũ cunctarũ Nam pulchritudo mundi, ut Marcus Tullius iuxta philoſophiã hanc ait, ordoq; rerũ cœleſtiũ, cogit confiteri, eſſe præſtantem aliquã, admirandamq; hominũ generi naturã. Aſpicis igitur uerã philoſophandi uiã. Sed Archytas non modò in uniuerſum Deum eſſe principiũ, medium, finem, uerũ etiã confitetur apertè hominẽ ſapientiæ capacẽ feciſſe. Ad aliaq;, quæ proferentur in libris de Anima concludens ſermonem, ſuper humana creatione: τοῦτο δοκεῖ μοι ἦμεν ποθ', ὅπερ καὶ γέγονε, καὶ συνέστα ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὄργανα δὲ, καὶ δυνάμεις εἴληφεν παρὰ τοῦ θεοῦ. Hoc, inquit, uidetur mihi aliquando fuiſſe, quod etiam fuit. Creatus eſt homo, & inſtrumenta, atq; facultates accepit à deo. Quid aliud locutus eſt Moſes, ut fuerit olim, quod uerè fuiſſe ſuſpicatur

Archytas?

Archytas: Deum manus ad opificium hominis admouiſſe ſuas, inſtrumenta corporis calidiſſimo artificio feciſſe, facultates addidiſſe, quibus intelligentia contineretur capax omnium rerum, ſed in primis autoris ſui. Cùm igitur eandem philoſophiam in omni Pythagoreorum ſchola, quoniam is præ cæteris nobiliſſimus fuit, paucíq; alij æquè docti, uiguiſſe par ſit, apperet utiq; Moſaicam illam ſapientiam, quã non modò conſcripſit oraculis diuinis eruditus, ſed tradebatur etiam per omnes ætates fama manante ſemper in poſteros, in Græcia quoq; priſcis illis ſeculis claruiſſe, ſingularemq; Deum inter tot ſuperſtitiones præſertim ſapientibus innotuiſſe: Hanc ultimorum ſeculorum ſapientiam cunctos eſſe confeſſos, ſiue natura documenta præbente, ſiue patrum uoce ſatorem æternum ſemper reſonante.

Quod priſci philoſophi ſuper uno ac ſingulari Deo mirabiliter cum ſacris literis conſenſerunt. Cap. IIII.

Aſclepius ad Ammonem regem de Deo profundè philoſophatus eſt, eum ſingulariter nominans, & ei maieſtatis laudes eas concinens, quas canunt indefeſſe literæ ſacræ, quaſq; ſuperiores audiuimus decantaſſe, ut conſtet unam eandemq; tempeſtatis eius fuiſſe ſapientiſſimam pietatem, & piiſſimam ſapientiam, pares laudes diuinas, omnibus animis conſonantibus: ἀκάματον μὲν ἐστι πνεῦμα ὁ θεὸς, ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχων ταῖς οἰκείαις ἐπιστήμαις, διηνεκὴς δὲ ταῖς εὐδαιμονίαις, ἐνεργείαις δὲ ταῖς αὐταῖς διὰ παντὸς κεχρημένος, ὕπατος βασιλεὺς τῶν ὅλων ἀγαθὸς ὁ θεός. *Nimirum, Indefatigabilis ait, Spiritus eſt Deus, ſemper & eodem modo habens ſua ſcientia. Perennis felicitate, operationibus eiſdem utens ad omne tempus. Supremus omnium rex, bonus Deus. Principio definit eum Spiritum, ſeu Mentem, tum indefatigabilem, quod philoſoppi dicerent, uirtutis infinitæ, facultatis inexhauſtæ, tum ſapientiæ, ſcientiæq; perpetuæ, immutabilis, ad quam nulla fiat unquam acceſſio, nulla ſit ei diminutio, aut quæ ſit, quemadmodum noſtra uaria, nunc hac, nunc illa ſententia diuino animo ſurgente. Eadem perinde luce, Sole illo ſemper niteſcente, á que Sole corporeo, cuius lumen nemo uidit unquam, uel largius creuiſſe, uel ſolitum iubar ei caligaſſe. Aequè ſapiens, ſemper item æquè beatus. Tria ſempiterna poſſidens, ſempiternam poteſtatem, ſempiternam ſapientiam, & ſempiternam beatitudinem. Regiam quoque ſublimitatem, & illam ſæpe in ſacris literis prædicatam inſuperabilem, nullá que mente cogitandam bonitatem. Multorum igitur uocibus concurrentibus, exploratum nobis erit, Deũ, quem nouiſſima coluit, uidit, declarauit religio, natura quoq;, & crebra quondam oracula, ſemper hominibus obtuliſſe, religione, natura, cœlo, inter ſe ſemper congruente. Et quas prophetæ, diuinitusq; afflati uiri laudes edidiſſent, eaſdem multos alios, quos ſola natura, ſparſæq; per omnem mundum rationes commouerent, celebraſſe. ut uerum ſit quod Deus per prophetam: Viuo ego, dicit Dominus, quia mihi curuabitur omne genu, & omnis lingua confitebitur Domino. Itaque etiam Thales Mileſius è priſcis illis, tum Deum ſingulariter appellauit,*

pellauit, tũ eũ dixit autore Laërtio πρεσβύτατον, antiquiſsimũ: & ἀγέννητον, ingeneratũ: declarans uidelicet cur eſſet antiquiſsimus. Eundem, autore Cicerone, dixit eam Mentem, quæ cuncta ex aquis finxiſſet, nimirũ Sapientiam æternam, ſolertiſsimam, omnis pulchri, boniq́; repertricem, quæ & Chaos, nempe aquam cum terra, ad ædificium mundi præparauit, & ipſum mundum ſuper extruxit. Duos quoq; uetuſtiſsimos philoſophos, quos prius memorare dubuerã, teſtatur Iuſtinus martyr & philoſophus in Apolegetico, de maieſtate diuina uera prodidiſſe: Teſtimonia, inquit, πρεσβυτάτων φιλοσόφων ἄμμονος, καὶ ἑρμοῦ, ἄμμονος πάγκρυφον θεὸν ὀνομάζοντος, ἑρμοῦ δὲ φανερῶς λέγοντος θεὸν νοῆσαι μὲν ἐστι χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον: Vetuſtiſsimorum philoſophorum extant Acmonis, & Mercurij: Acmonis appellantis Deum undiq; abſconditum, Mercurij autem apertè dicentis, Deum cogitare difficile, eloqui uerò impoſsibile. Quàm ueneranda uetus Theologia? Quæ diuinitatis laudes non ſunt apud priſcos illos? nunc creationis, nunc omnipotentiæ, interdum inexhauſtæ ſapientiæ, nonnunquam prouidentiæ, interim bonitatis, aliàs quòd ſit abſconditus, dignus quem ſilendo ueneremur, ſobriè de eo loquamur. Is fortè eſt Acmon, ad quem ſuperiora ſcripſit eiuſdem tempeſtatis philoſophus Aſclepius. Quanquam ille dicitur in libris Mercurij Ammon, is Acmon. Sed mihi eundem fuiſſe perſuadeo. Habes hic quoq; teſtimonium Iuſtini de Mercurio Triſmegiſto, quem Plato proculdubio ſequutus, pronunciauit & ipſe in Timæo: τὸν μὲν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς, εὑρεῖν τε ἔργον καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν, Creator & Pater Vniuerſitatis huius & inuentu difficilis, & cùm inueneris, in uulgus efferre impoſsibile. Vides admirantem, ſequentemq́; priſcam philoſophiã Platonem. Vides omnibus ſeculis cum hominibus uerſatam, nunquam caligaſſe, aufugiſſeq́; penitus à terris cœleſtem lucem, donec à Sole deuecta ſuo rediret tota. Pherecydes quoq; Syrus, qui fuiſſe dicitur Pythagoræ præceptor, & Deum ſingularem; quemadmodum philoſophi tempeſtatis illius omnes, nominauit, & creatorem, optimum dixit. Autor Ariſtoteles in libris de Philoſophia: φερεκύδης καὶ ἕτεροί τινες, τὸ γεννῆσαν πρῶτον ἄριστον τιθέασι, Pherecydes & alij nonnulli, quod primum genuit ſiue creauit, optimum ſtatuunt. Item Euclides autore Laërtio, Numen unum, Naturamq́; Bonitatis unam, quæ multis nominibus appelletur, modò Deus, modò Sapientia, interdum Mens, agnouit, prædicauit, nihil aduerſum eſſe bono, cum magnis philoſophis, & noſtris contra inſaniam Manichæorum conſentiens: οὗτος μὲν γὰρ τὸ ἀγαθὸν ἀπεφαίνετο πολλοῖς ὀνόμασι καλούμενον. ὅτε μὲν γὰρ φρόνησιν, ὅτε δὲ θεὸν, καὶ ἄλλοτε νοῦν, καὶ τὰ λοιπά. τὰ δὲ ἀντικείμενα τῷ ἀγαθῷ, ἀνῄρει, μὴ εἶναι φάσκων. Xenophon autem ille, cuius melle dulcior fluxit oratio, eadem atq; Plato tempeſtate, declarat diuinam illam admirandamq́; philoſophiam, non unum Platonem detinuiſſe in admiratione, ſed illius ſeculi fuiſſe firmam de uero Deo ſententiam. Is autore Cyrillo,

aduerſus

aduerſus Iulianum, ſic de Deo philoſophatus eſt: ὁ γοῦν πάντα σείων, καὶ ἀτρεμίζων, ὥσπερ μέγας τις καὶ δυνατὸς φανερός, ὁποῖος δέ τις μορφήν, ἀφανής, οὔτε μὴν παμφαὴς δοκῶν εἶναι ἥλιος, οὐδὲ οὗτος ἔοικεν ὁρᾶν ἑαυτὸν ἐπιτρέπειν, ἀλλ᾽ ἄν τις ἀναιδῶς αὐτὸν θεάσηται, τὴν ὄψιν ἀφαιρεῖται. *Qui igitur, inquit, cuncta commouet, iubetq; quieſcere, ceu magnus quidam & prapotens, manifeſtus quidem eſt, ſed qua forma ſit, obſcurus eſt. Neq; uerò etiam qui ſuſpicitur lucidißimus Sol, apparet ſeipſum ab ullo aſpici ſinere, ſed ſi temere quis eũ contueatur, uiſione multatur. Quo potuit clariore Diuinitas exemplo deſignari? quid ea dignius prædicari? quòd ſit Sol, quòd appareat, luceat ubique cunctis ſeculis, nationibusq; ſemper manifeſtus, ſed non ita tamen, ut eum ſe quiſquam gloriari poßit uidiſſe, penitusq; oculos in naturam eius defixiſſe. Caligabit, qui uoluerit eum uidere quis ſit. Deum enim nemo uidit unquam, dicunt noſtræ literæ. Et, Nemo me uidebit, & uiuet in æternum. Similia dixerunt illi ab ipſa natura, ſuppetente luce. Eoq; Triſmegiſtus cùm aliàs Deum ineffabilem innominabilemq; dixiſſet, docuit eum ex operibus clarere nobis. Et Moſi oſtendit poſteriora, non faciẽ. Obſcurus igitur & clarus: operibus clarus, obſcurus natura, quam nemo uidit unquam. Et multi uidere uolentes, propiusq; oculos admouentes, cæci redierunt. Hoc exemplũ, collatioq; Solis, & Dei, cùm etiam extet apud Platonem, ſit ueriſimile, fuiſſe temporis eius philoſophiam, Deum quidem nullo alio nomine ſapientibus nuncupantibus, ſed Soli ſimilem arbitrantibus, qui partim ſit omnibus nationibus clarißimus, partim tanta caligine ſeptus, ut ab exordio mundi nemo potuerit eum cognoſcere. Quid uero Cleanthes Stoicus de ſummo, ac ſingulari Deo antequã Filius eius conceßiſſet in terras perhibuit? de quo Simplicius ſuper Epictetum:* εὔχεται δὲ οὗτος ἐν τοῖς ἰαμβείοις τούτοις, ἄγεσθαι ὑπὸ θεοῦ, καὶ τῆς ἀπ᾽ αὐτοῦ διὰ πάντων ἐν τάξει φοιτώσης αἰτίας, ποιητικῆς τε, καὶ κινητικῆς, ἣν πεπρωμένην, καὶ εἱμαρμένην ἐκάλει. ἐπαγγελλόμενος ἀόκνως καὶ ἑκὼν ἕψεσθαι. ἂν γὰρ ἀντιτείνω φησὶ μόνον ὅτι κακὸς ἔσομαι, καὶ οἰμώζων, καὶ στένων ἀκολουθήσω. ἀνάγκη γὰρ ἀκολουθεῖν τὸ ἀσθενέστερον, τῷ ἰσχυροτέρῳ, καὶ τὸ αἰτιατὸν αἰτίῳ. *Quæ ſunt, Precatur, inquit is, in Iambis iſtis, agi à Deo, et à Cauſa eius quæ per omnia ordinatè tendit, operans, et mouens, quam Fatum uocat et Decretũ, promittens intrepidè libẽterq; ſe ſecuturũ. Neq; enim, inquit, reſiſto. Nã alioqui malus ſim, et gemẽs ac lugens ſequar. Neceſſe enim eſt ſequi, quod debilius eſt, fortiorem, & cauſarum cauſam. Hæc ab his dicebantur, quorum terras etſi uana ſuperſtitio, ueteriſq; ignara Dei, occupaſſet, aderat tamen primæua lux, quam maieſtatis æternæ iubar in ſenſibus humanis accendiſſet, qua ſæpe tetræ ſeculorum tenebræ diſcuſſæ ſunt.*

Quòd appellata ſit in ueteri Theologia Natura diuina, prima excellentiſſimaq; Vnitas: & quòd omnia ex ea dixerint eſſe nata, ex Empedocle, & Parmenide, & Zenone, et Ariſtotele, Meliſſo, Damaſcio: & quòd hanc Vnitatem uocarint immobile Principium. Cap. V.

SEmper humanũ genus unum Deum cognouiſſe, & prædicaſſe, in hanc animos inclinationẽ perenniter pependiſſe, utq; uera pietas naturalis eſt, ſic ſuperſtitiones, & omnes à ueri Dei cultu deuios ritus uiolentos fuiſſe, nõ his modò claret, ſed alijs etiã longè perſpectioribus. Priſcos appellaſſe Deum, perfectißimam, primam, præcipuam, & in omni unitate tenentem principatum unitatem, primum & unitißimum ſimplicißimumq; unum, quod Græcè per articulum emphaſeos Τὸ ἓν, id eſt, ipſam unitatem, & ab ea cuncta produxiſſe, idq; profundißimum apud eos myſterium fuiſſe conſtat. In hac autem probatione primum ac præcipuum eſt teſtimonium Empedoclis, penes quem antiqua philoſophia reſedit. Fuit enim diſcipulus ac ſucceſſor Pythagoræ. Eum autem potißimum audire operæpretium eſt, quòd perperam Ariſtoteles mentem eius interpretur, modò amicitiam ac diſcordiam, modò materiam aſſeuerans eum nomine unitatis appellaſſe. Quid igitur per unitatem antiquus philoſophus intellexerit, abunde docent eius carmina, è quibus hæc potißimum in libro de Mundo, quæ etiam ab Ariſtotele in prima philoſophia, & in compendio de Mundo proferuntur: ἐκ τοῦ ἑνὸς

Πάνθ' ὅσ' ἦν, ὅσα τ' ἐστὶ, ὅσα τ' ἔσαι ὀπίσω
Δένδρα δὲ βεβλάστηκε, καὶ ἀνέρες, ἠδὲ γυναῖκες,
Θῆρές τ' οἰωνοί τ', καὶ ὑδατοθρέμμονες ἰχθῦς,
Καί τε θεοὶ δολιχαίωνες, τιμῇσι φέριστοι. Ab ipſo uno, inquit,
Quæ fuerint, quæ ſint, quæ poſt uentura ſequentur,
Et plantæ uiruere, mares & fœminæque;
Atq; feræ, uolucresq;, habitantesq; æquora piſces,
Longæuiq; Dei, quorum eſt ueneranda poteſtas.

Quam igitur unitatem ſolitus eſſet celebrare Empedocles, à qua dicat uiſibilia, & inuiſibilia profecta, nataq; præſentia, præterita, & futura, quicquid mari, terraq; naſcitur, feras, aues, piſces, demũ & Deos ipſos facilè conſtat. Audierat enim à ſuperioribus, omniq; priſcorũ philoſophia, Deũ uocatũ unitatẽ, & totã incipientem à Dijs, id eſt, angelis, creationẽ, in unũ eũ altißimũ fuiſſe relatã. Ac quaſi hoc loco eſt alter Moſes Empedocles. Quicquid enim Moſes à Deo creatũ prædicauit, Empedocles prædicauit creatũ ab unitate. Adiecit Empedocles etiã Deos, quos omiſit Moſes. Quaſiq; ingreſſus eſt Empedocles ſicut & Dauid: Domine Deus meus magnificatus es uehementer, confeßionẽ & decorẽ induiſti, amictus lumine ſicut ueſtimentũ: Extendens cœlũ tanquã cœnaculũ, q̃ tegis aquis ſuperiora. Et quæ ſequuntur de rerũ creatione, ob quã dicit Deũ oſtẽdi glorioſum, omnipotentẽ, magnificũ. Siquidẽ & idẽ ipſe Dauid in tota quam refert creatione, adnumerat angelos, quos Deos appellat Empedocles. Qui facit, inquit, angelos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem urentẽ. Quod ergo Dauid Deũ dicit feciſſe, id Empedocles feciſſe dicit unitatem. Hanc ſententiã uidetur etiã Plato in Timæo ſecutus, cùm Deos factos à creatore mundi, diſſolubiles autẽ natura, indiſſolubiles diuina uoluntate confitetur. Deus

igitur

igitur autore & aſſertore Empedocle, non ſolũ eſt unus, ſed ipſa princeps & præſtantiſſima unitas, rerũ omniũ eſt creatrix, etiã ipſorũ Deorũ. Quos ſi creauit, ipſa quidem æterna, hi nõ æterni. Tum ſi creati, utiq; nec cum unius diuinitate ſubſtantialiter coniuncti. Poſtremò quod maximè conſiderandum eſt, ſi primum præcipuumq; nomen naturæ diuinæ eſt unitas, & ſi in omni unitate, hæc illa eſt unitas, quæ per excellentiam dicitur unitas, neceſſe eſt Deum naturaliter eſſe unum, magis quàm omnem rem, quæ una eſt, natura ſimpliciſſimum, ut nunquam ſit maior rei ſecum coniunctio. Illud item magnopere conſiderandum, ut ex Empedocle cæterorum dicta intelligantur, quòd tametſi multos Deos appellent, eosq; ab uno dixerũt eſſe progenitos, ſenſiſſe quidem eos eſſe, & appellari Deos, ſicut & ſacra doctrina uocat, ſed eos tamen à ſummo DEO condidiſſe. DEUM igitur uerum, Vnitatem; DEOS autem tanquam germina, & propagines eius dixerunt, idemq; aſſeruit in Timæo Plato, & Ariſtoteles in libro de Mundo, & ubiq; in ſua poëſi demonſtrauit Homerus. Conſtat igitur Empedoclem non tam afflatu quodam diuino hæc de Vnitate protuliſſe, quàm quod à maioribus ea ſuis acceperat, præcipuè Mercurio, patre & fonte omnium Græciæ ueterum Thelogorum. Is non uno in loco uocaliſſimè Vnitatem diuinam decantauit, celebreq; eſt dictum eius apud Platonicos: ἡ μονὰς ῥίζα τῶν ἁπάντων: Omnium rerum radix & principium Vnitas. Eiuſdem quoque eſt, ὁ δὲ θεὸς εἷς, ὁ δὲ εἷς ὀνόματος οὐ προσδέεται. Deus, inquit, unus eſt: qui uerò unus eſt, nomine non indiget. Ecce Mercurius confitetur, Vnum alterius nominis non indigere, cuius proprium ſit nomen, quem alio nomine nefas ſit appellari. Ariſtoteles igitur ueterum illorum ſæpe inepte irriſor, quaſi Parmenidem irridet, quòd ipſum unum uel unitatẽ Deum diceret, in primo de philoſophia libro: παρμενίδης οὐδὲν ἐσαφήνισεν, οὐδὲ περὶ φύσεως τούτων, οὐδὲ ἑτέρας ἔοικε θίγειν, ἀλλ' εἰς ὅλον οὐρανὸν ἀποβλέψας, τὸ ἓν εἶναί φησι, τὸν θεόν: Parmenides, inquit, nihil clarũ præpoſuit, neq; harũ rerum uidetur uſquam attigiſſe naturam, ſed in omne cœlum ſuſpiciens, ipſum unum dicit eſſe Deum. En teſtimonium Parmenidis confirmat Theologiam Empedoclis, ut nulla obſcuritas relinquatur, quin ſit apud utrunq; Deus ipſa Vnitas. Quodq; longè mirabilius eſt, idem Ariſtoteles quaſi ex altiſſimo ſomno euigilans, aut ceu pœniteret eum occultaſſe ab ſe ueritatis, profert hæc ipſa carmina Empedoclis, in libro de Mundo, aſſerẽs exerta uoce eum de Deo fuiſſe locutum, & commendans. Omnia, inquit, quæ uel terra, uel aëre, uel aqua generantur, iure Deo uendicantur, qui totum continet & regit mundum. A quo, ut ait phyſicus Empedocles,

> *Quæ ſint, quæ fuerint, quæ poſt uentura ſequentur,*
> *Et plantæ uiruere, uiriq;, & fœmina quæq;,*
> *Atq; feræ, & uolucres, habitanteſq; æquora piſces,*
> *Longæuiq; Dei.*

Hæc Ariſtoteles in libro de Mundo, dicẽs Empedoclẽ de DEO prædicaſſe: in libris aũt de Philoſophia, de Vno. Sic clara ueritas eſt, ut ne poſ

ſit etiã ab ipſo, qui conatus eſt, obſcurari. Extat etiã in libris Ariſtotelis de philoſo-phia, antiquiorẽ Zenonẽ irrefragabili argumẽto cõprobaſſe, Deum neceſſariò eſ-ſe unũ, ut niſi ſit unus, ne Deus quidẽ eſſe poßit. Cum aũt omniũ optimũ, inquit, ac potentißimum eſſe Deum uinceret, eundem etiã eſſe unũ oportere demonſtrabat. Nam ſi duo uel plures fuiſſent, optimũ ac præſtantißimũ eũ amplius eſſe nõ poſſe. Singulũ enim quenq; eorũ, quia ſimiles inter ſe omnes eſſent, fore optimum. Idem eſſe Deũ, diuinamq; potentiam conſtare aſſerens, quòd ubiq; et in omnibus teneat principatum. Quapropter eadem fieri ratione, ut ne eſſet Deus, qua neq; optimus eſſet. Quòd ſi & plures, & alij alijs potentiores ac meliores eſſent, ne deos quidẽ eſſe. Nunquã enim poſſe uinci ac ſuperari Deũ. Etenim æqualia neq; maiora, neq; minora inter ſe eſſe. Quocirca ſi cõuincitur, & Deũ eſſe, et eundẽ eſſe optimum, unũ neceſſario eũ eſſe. Neq; enim poſſet omnia quæ uellet, neq; poſſet unus, mul-tis exiſtẽtibus. Hæc Zeno. Sic et Parmenides, et Empedocles, et Ariſtoteles, Deo ne-ceſſariã Vnitatem attribuerunt. Fuitq; id uetuſtißimæ philoſophiæ ſacramentũ. Nã et in dogmatis Chaldæorum inter alias proprietates Dei eſt nomen Vnitatis. Quod in oraculis Magorum uiſum eſt. Et Sibylla eiuſdem Theologiæ uates:

Ἀλλὰ θεὸς μόνος, εἷς πανυπέρτατος,
Εἷς θεὸς, ὃς μόνος ἐστὶν ὑπερμεγέθης, ἀγένητος.
At Deus unus, ſolusq; & celſißimus ipſe,
Eſt Deus, unus ſolus, maximus, ingenitusq;.

Cum quibus carminibus eſt adiuncta ratio Zenonis, ideo Deum eſſe unum, quia ſit celſißimus, maximus, ſummus. Summum autẽ niſi unum eſſe non poteſt. Non enim eſſet ſummus, ſi pares haberet, aut multos, aut alterum, Eadem ſententia Pythago-ras ex Mercurio, ἡ μονὰς ῥίζα πάντων: Vnitas radix omnium, fons, & origo ſcilicet. Diuineq; Damaſcius Platonicus de Vnitate, τὸ ἓν ὥσπερ ἥλιος πόῤῥω-θεν ἀμυδρῶς πῶς ὁρᾶται, ἐγγὺς δὲ ἀμυδρότερον, ἔπειτα καὶ τῶν ἄλ-λων ἀφαιρεῖ τὴν ἀντίληψιν. Vnitas, inquit, tanquam Sol, procul obſcurè, qua-ſi uidetur. Si propius acceſſeris, obſcuris, demum cæterarum rerũ tollit apprehen-ſionem. Verè igitur eſt lux incomprehenſibilis, inacceßibilis. Et profundè Soli cõ-paratur, in quem quo magis intuearis, eo magis cæcutias, & caliges, oculosq; ſtu-pentes reportes. Idem Damaſcius de eadẽ Vnitate, conſiderata eius excellẽtia, τὸ ἓν τετιμάσθω σιγῇ: Vnitas, ait, honoretur ſilentio. Sic eſt ſanctum ſilentium apud Dionyſium, quo temeritate excluſa, Deus adorandus, & colendus eſt, ſobriè de eo loquendum. Item Damaſcius, τὸ ἓν πάμφορον: Vnitas omnia producit. Fe-rax omnium rerum Vnitas. Sed alia in ſequentibus libris diſſerenda reijciuntur.

Eadem probatio ex his quæ ſenſerunt Parmenides, & Meliſſus, Empedo-cles, & Plato. Cap. VI.

TEſtatur quoq; Ariſtoteles Parmenidem & Meliſſum, unum & immobile de-creuiſſe Principiũ. In quo teſtimonio hoc incluſum eſt, eos ipſum Vnum uocaſ-

ſe Deum

ſe Deum, & id dixiſſe omnium rerum Principium. Nam Parmenides ipſum Vnum dixit eſſe Deum: Meliſſus ergo eodem philoſopho atteſtante, ſentit quod Parmenides. Quare conſtat etiam iſtud omnium rerum ſingulare principiū, eos nuncupaſſe Deum. Quoniam igitur ſentit Meliſſus de uno principio, quod & Parmenides: Parmenides autē uocat Deum Vnitatem: palam fit unam eſſe utriuſq; philoſophiā. Conſiderare autē operæpretium eſt, quod aiunt, hoc principiū eſſe immobile. Docebit enim te Ariſtoteles ipſe cauſam, qui quos inſectatur ſecutus, ſententiā in octauo naturalis philoſophiæ principiorum libro pronunciat, affirmatq; hoc ipſum mouens non motum. Antiquiores autem μίαν ἀρχὴν καὶ ἀκίνητον, Vnum & immobile principium aſſerebant. Vt autem hoc immobile principium eſt Deus apud Ariſtotelem, ſic eundem eſſe neceſſe eſt, quem Parmenides & Meliſſus prædicabant. Empedocles autem & Parmenides, autore Ariſtotele, appellabant Deum nomine Vnitatis: ergo idem eſt apud eos τὸ ἓν, καὶ ἡ μία ἀρχή, ipſa Vnitas, & unū Principium. Rurſum cùm & Empedocles ipſam Vnitatem affirmet omniū rerum creatricem, colligitur etiam id ipſum dixiſſe Parmenidem ac Meliſſum. Quo loco non æquanimiter interpretatur eorum Theologiam Ariſtoteles. Quos, cùm de rebus diuinis loquerentur, aſſeruit de principijs rerum naturalium fuiſſe locutos, ut dicerent Vnum eſſe ipſum Ens. At quis adeo deliraſſet? Non uidebant illi tot ſpecies, tot formas? Oculis'ne & auribus, cæteriſq; ſenſibus carebant, ut omne quod eſſet, unum eſſe dicerent? Eodem autem autore diſcimus Theologiā eſſe uetuſtam, quòd Vnitas ſit omnium rerum autor: ἔοικε παλαιὰ εἶναι αὕτη ἡ δόξα, ὅτι τὸ ἓν ἀρχή. Videtur, ait, antiqua opinio, Vnitatem eſſe Principium. Si igitur Principium & Deus ſunt idem, & Vnitas ac Principium idem, neceſſariò Vnitas illa apud ueteres, eſt Deus. Omnes enim confitentur Deum eſſe Principium. Deus ergo eſt Vnitas. Et hanc ait ueterem eſſe Theologiam Ariſtoteles. Refer igitur animū ad ea quæ ſuperius de antiqua ſapientia idem prædicabat, cuius quaſdam aſſerebat quaſi naufragas reliquias ad poſteros perueniſſe. Hæ ſunt pretioſæ reliquiæ. Videbis ergo etiam apud Philonem Platonicum ueteris philoſophiæ conſcium, ſæpe Deum appellari τὸ ἓν, ipſum Vnum. Aſpice dicta eius in libro de Mundo. Nam ad alia cùm de oculis animi loqueretur, eorum dixit mirabilem uidendi facultatem: ὥσπερ ὑπὸ πόθου τοῦ, τὸ ἓν κατιδεῖν τηλαυγῶς ἱμέρου πτερωθέντα: Qui cupiditate uidendi ipſum Vnum perſpicuè & clarè explicati, non ſolùm ad ſupremum æthera tendunt, ſed inferioris omnis mundi regionibus relictis, ad ipſum ingenitum applicant. Hæc Philo. Nulla ſupereſt igitur dubitatio, quin ipſum Vnum, aut ipſa ſumma Vnitas, ſit Deus apud antiquos: ut Sophocles, Phocylides eadem tempeſtate decantabant, & Xenophanes eiuſdem tempeſtatis philoſophus, apertè confeſſus eſt, autore Marco Tullio in Academicis. Xenophanes, inquit, paulò etiam quàm Anaxagoras antiquior, Vnum eſſe omnia, neq; id eſſe mutabile, & id eſſe Deum, neq; natum unquam, & ſempiternum, & con/

globata figura. Deſciſcit quidem à uerò Xenophanes ut ego corrigam, tribuens Deo figuram. ſed incorrupta ueritas non omnium fuit gentium.

Priſcam Philoſophiam, Deum appellaſſe ipſum eſſe: conſenſusq́; eius cum Theologia uera. Cap. VII.

ALiud mirabile ueteris Theologiæ ſacramentum, ut fiat exploratum, horum ſeculorum Theologiam, & Religionem, fuiſſe omnium ſeculorum Religionem, naturalemq́; Deo ſcientiam, quam à natura ſentimus animis noſtris offerri, pectoribusq́; clàm inſpirari. Vetus Theologia uocat Deum celſiſſimam, pretioſiſſimam, primamq́; Vnitatem: clamat item eandem Vnitatem omnium rerum Principium. Audi mirabiliora. Dico eandem rem ab eis fuiſſe nuncupatā τὸ ὄν, τὸ ἄπειρον, ipſum Ens, ipſam Infinitatem: Vt qui uocabatur ipſa Vnitas, idem dictus ſit, ipſum Eſſe, & Infinitum. Et quoniam ſuperius nomen Diuinitatis apparuit eſſe ipſum Vnum, hoc loco probamus eandem Diuinitatē apud eos duo alia nomina habuiſſe, Ens & Infinitum. Principio ſciendum eſt, antiquam Theologiam, & quæ cum Theologia finitima eſt, Poëſin, ab hominibus Barbaris ad Græcos perueniſſe. Ratio autem qua peruenit, duplex fuit. Prior, quòd homines priſci, primi terrarum coloni, ab una ſtirpe orti, in quo copioſiſſima uiguit rerum diuinarum magnarumq́; ſcientia, eam cum alijs multis ſecum in omnes terras detulerunt. Ex quō fama quædam à ueterum illorum ſucceſſoribus per omnes latiſſimè manauit, ſemper, quo antiquior, longinquiorq́; à primis, hoc deterior, & quaſi decoloratior. Secunda fuit ratio, cùm poſt multa ſecula, quos ſciendi cupiditas tenuiſſet, terris ſuis relictis, ad exteras nationes, & ubi nomen ſapientiæ celebrius ferretur, accedebant. Illicq́; aut audiebant ab eis res antiquas, penes eos incorruptiores, aut in libris eorum introſpiciebant. Tertia poſtea ratio acceſſit, non per famam antiquam, & ſucceſſionem, ſed lumen naturæ fuit, quæ cum prioribus rationibus coniuncta, deduxit quoſdam ad naturalem quandam, ueriſſimamq́; Dei ſcientiam. Igitur qua ratione nomen illud cœleſtiſſimum, quod putamus apud omnes gentes olim nuncupationem Dei fuiſſe, Iehouah, quod deſignat ipſum eſſe, eadem uidetur nominis eius ſignificatio ad omnes gentes perueniſſe. Erat quoq́; in arcanis diuinarum literarum, quas ipſas, aut earum ſenſus, apparet Homerum et Heſiodum ac plures alios non ignoraſſe, ueriſſima Dei appellatio, tralata atque expreſſa in ſermone Græco, ὁ ὢν, Ille qui eſt. hinc euenit ut ea res celeberrima, uulgatiſſimaq́; circunferretur apud Græcos. Huc primum pertinet, quòd Plato in Timæo aggrediens exordium mundi, hanc rerum diuiſionem præmittit: Aliud eſſe τὸ ὄν, Ipſum quod eſt, aliud τὸ γινόμενον, Id quod fit. Et quoniam ſub Secundo omnia corporea, et ſenſibilia intelliguntur, neceſſariò ſub Primo ſunt ab oculis ſeparata. Quod quoniam idem cum Ente, & Vno ſtatuebant, apparet ipſum Eſſe, unum apud eos tantum, idq́; ipſum Deum fuiſſe nuncupatum. Primumq́; aſciſco eos, qui floruerunt ante Platonem, quorumq́; eſt philoſophiam Plato ſecutus. Vocarunt antiqui Deum,

τὸ ὄν,

τὸ ὄν, Ipſum eſſe, id quod ſolum, ac principaliter exiſtat, quod nunquam non fue/
rit, nunquam eſſe ceſſauerit. Cætera enim aliquando fuerunt, aliquando non fue/
runt. Vt ergo diuinitas cum articulo dicebatur τὸ ἕν, ipſa Vnitas, et τὸ ἀγαθόν,
ipſa Bonitas: ſic per excellentiam dicta eſt τὸ ὄν, Ipſum eſſe, id quod in omni re,
& eſſe, teneat principatum. Quoniamq́; datur Deo ipſum eſſe principaliter, ui/
detur deſignari, eam eſſe ſolam eſſentiam, ſolumq́; eſſe, ut cætera præ illa non exi/
ſtant. Priſci igitur dixerunt ipſum Vnum, eſſe Deum, Vnum uocarunt ip/
ſum Ens: igitur perinde Ens deſignabat eis Deum, atque ipſum Vnum. Nam pri/
mo ſuæ diuinæ philoſophiæ Ariſtoteles de Meliſſo dicit, ἐξ ἀνάγκης ἓν οἴεται
εἶναι τὸ ὄν: Neceſſario putat unum eſſe ipſum Ens. Quòd ſi Vnum eſt Deus,
ut Parmenides & Empedocles canebant, certè etiam eſt ipſum Ens. Et quo/
niam ipſum Ens dicebant immobile, Ariſtotele ſæpe teſte, immobilitas autem da/
batur Vnitati ab illis, primo Principio ab Ariſtotele, certè hac ratione claret, eſſe
Deum ipſum Ens. Hæc igitur omnia ſunt nomina naturæ diuinæ, τὸ ἕν, τὸ ὄν, τὸ
ἀκίνητον, Vnitas, Ipſum eſſe, ipſa Immobilitas. Ac ſupra primo cætera fundãtur,
eiq́; ſecundũ, ac tertiũ aßignantur. Vbi intellexeris, de quo dicatur ipſum Vnum,
facilè de quo reliqua dicantur percipies. Tribus teſtimonijs conſtat naturã diui/
nam eſſe & dici ipſum Ens, ipſumq́; ſubſiſtere: teſtimonio ueteris Theologiæ, teſti
monio Platonis, qui quaſi eius eſt interpres, poſtremò philoſophiæ cœleſtis, magi/
ſtræ ac ducis cæterorum. Etenim cùm nomen ſacrum Iehouah, ſit quaſi tertia per/
ſona uerbi ſubſtantiui futuri, conuerſo Iod in Vau, יהוה יהיה idq́; fuerit anti/
quiſsimum Dei nomen tralatũ ad Græcos ὁ ὤν, Qui eſt (Nam τὸ ὄν, & ὁ ὤν,
genere tantum differunt) Proinde Platonis illa diuiſio, in quo eſt ipſum Ens, & id
quod fit, innuit rem creantẽ & creatam. Qui cùm ſecutus ſit in hac diuiſione ma/
iores (reperit enim ea apud Empedoclem, Parmenidẽ, Meliſſum, Heraclitũ) pro/
culdubio & ipſe cum Ente aſſociauit Vnitatem, indicans illud id τὸ ὄν, non aliam
quàm unius ſingularis, ac ſummi Dei eſſe naturam. Quòd ſi Ideas, aut mundum
Idealem, appellauit ipſum Vnũ, nulla controuerſia eſt. Nã interprete Philone, idẽ
eſt mundus Idealis, ſiue Archetypus, atq; ipſum Dei, Verbũ & Filius Dei. Decla/
ransq́; Plato quid de Vno, aut Ente dicerent, quod eſſet ἀκίνητον, immobile, aper
tè fatetur ipſum Ens, atq; τὸ ἕν, id eſt, Vnitatẽ, et Vniformitatẽ, eſſe Deum. Dicit
enim ipſum Ens, eſſe ſemper idẽ, perpetuò conſtans, ſemper eandẽ habens naturã,
contra, quàm res ſenſibiles, quæ ſemper fiant, ſemper moueantur, ſemper aut cre/
ſcant, aut dilabãtur in deterius. Verumq́; eſt tã ex parte animorũ, quàm corporũ,
poteratq́; dubitari quid Plato per id, quod eſt τὸ ὄν, intelligeret, niſi & ſuperiores
Theologos teſtes, & ipſam cœleſtem philoſophiã haberemus, cũ qua nihil diſcre
pat Plato, niſi quòd apud eũ eſt genus uariatũ, ut qui erat ὁ ὤν in ſcripturis ſacris,
dictus ab eo ſit τὸ ὄν. Quæ uariatio iure quidẽ duabus de cauſis facta eſt, tũ quòd
neutrũ genus non eſt apud Hebræos, tum quia uidetur eſſe plenius, dicere Deum

Ipſum

Ipſum eſſe, ut totam exiſtendi plenitudinem nomen complectatur, quàm τὸν ὄντα, id eſt, exiſtentē. Plus enim ſignificant ipſarum nomina naturarum, quàm deriuata ab illis. Vt qui dicitur uita, non uitalis: ſalus, non ſalutaris: & de malis ſcelera potius, quàm ſcelerati: & portentum magis, ac portentoſum. Declarant autem profundius hoc myſterium Plato, ac Plutarchus, Iuſtinus item martyr, idem & philoſophus, cur ſit Deus Id quod eſt, aut Ipſe qui eſt. Iure autem per præſens Qui eſt, dicitur, quoniam apud ipſum, neq; præſens, neque præteritum, neque futurum, ſed ipſa ſola æterna præſentia. Vocatus eſt Ille qui eſt, quo tollitur error, & exploditur falſa cogitatio, qua crederet homo in Deo præteritum uel futurum. Intelligimusq; in eo ſolam eſſe præſentiam. Conſule etiam Plutarchum, quem etſi reieci in poſterum, nunc paucis ueterem Theologiam reddat clariorem. Viderat idem in templo Apollinis Delphici ad alia miranda, quæ prudentibus poſſent eſſe grata, ſcriptum, εἶ, Vox Græce deſignat Tu es. Cuius cum cæteri uariam rationem reddidiſſent, omnem eam recuſauit, eamq; approbauit potiſſimum, quòd his, qui illuc tanquam ad Deum accederent, offerebat ipſe Deus hoc dictum, γνῶθι σεαυτὸν, Agnoſce teipſum. Reſalutantes autem mortales ſolerent dicere, legendo εἶ, Tu es, tanquam uera, ac germana Dei appellatione. Nos enim cum uero Eſſe nihil communicamus, ſed omnis mortalis natura, in medio generationis & corruptionis exiſtens, ſimulachrum quoddam atque umbram caſſam, uixq; apparentem, ſuijpſius oſtentat. In quam ſi cogitationem coneris defigere, tanquam aqua defluens & manibus compreſſa diffugit, deferens etiam quæ manu teneretur. Similiq; ratione ſemper affectionibus uariantibus, perditur omnis rerum certitudo, & fallitur cogitatio, dum aliud fit, aliud corrumpitur factum, nullam rem ſtantem, ue req; manentem ualens apprendere. Neque enim, ſicut inquit Heraclitus, bis eundem fluuium traijcies, neq; mortalem ſubſtantiam bis eandem licebit apprendere. Poſtea Plutarchus addit: τὸ οὖν ὄντως ὂν ἐστὶ τὸ ἀΐδιον, καὶ ἀγέννητον καὶ ἄφθαρτον, ᾧ χρόνος οὐδὲ εἷς μεταβολὴν ἐπάγει. Verum, inquit, Ens eſt æternum, ingeneratum, incorruptibile, cui nullam tempus affert mutationem. Nam tempus, inquit, cùm quaſi uas ſit generationis, & corruptionis, partes eius priores, ac poſteriores oſtendunt ipſum non eſſe. Nam id eſſe dicere, quod nondum eſſe non habet, aut ceſſauit exiſtere, ſumma eſt deceptio. Rurſum ne pium quidem, dicere eum uel fuiſſe, uel futurum eſſe, qui ſolum nunc ſit: Nam hæ inclinationes quædam ſunt, & mutationes, ac uarietates eius, quæ in ipſo Eſſe non poſſit inſiſtere. Sed de Deo dicendum eſt ſemper, ipſum Eſt, idq; non temporariè, ſed æternè, immutabiliter, intemporeè, indeclinanter, cuius nihil ſit prius, atque poſterius, neque recentius. Sed quòd unus exiſtens, ipſo nunc repleat ſempiternitatem. Iure autem eſt uerum Ens, in quo non olim, non futurum, neque principium, neque finis inſit. Sicq; neceſſe eſt, eum uenerari ac ſalutare dicendo, Salue qui es, Benedictus ſis qui es. Hæc ferè grauiſſimus ſcriptor Plutarchus.

chus. Vt autem nulla ſupereſſe poßit dubitatio, quin Vnitas, atq; Ens ſint idem, & hæc ſint nomina naturæ diuinæ, præbet locupletißimũ teſtimoniũ idẽ Plutarchus. Quippe cùm diceret hæc, quæ nũc propoſuimus, de ſalutatione Dei uerißima, poſtea adiecit: ἢ καὶ νὴ δία, ὥς ἔνιοι τῶν παλαιῶν, εἶ ἕν. Aut per Iouẽ, inquit, ſicut priſcorũ nonulli, es Vnum. Neq; enim, inquit, Diuinitas eſt plura, ſicut quilibet ex nobis, qui ex innumerabilibus affectuũ uarietatibus conſtamus, quaſi quędã turba, atq; concio: ἀλλὰ ἓν δεῖ εἶναι τὸ ὄν, ὥσπερ, ὂν τὸ ἕν: ſed unum neceſſe eſt eſſe ipſum Ens, ſicut Ens ipſum Vnum. Igitur ipſam Vnitatem atq; ſynceritatem neceſſe eſt ineſſe ei, qui ſemper eſt incorruptibilis, & undequaque purus. Hæc ratio & teſtimonium Plutarchi, nullam relinquit latebram obſcuritatis, & nemini poteſt eſſe dubium, apud priſcos cognitam, & prædicatam Diuinitatem ueram, quam nunc totus mundus unam, ueréq; exiſtentem ueneratur, ac confitetur. Salomon quoq; in ſua ſapiẽtia, reprehendens uanos homines, ignaros Dei, qui eum ex aſpectu rerũ noſſe recuſaſſent, ἐκ τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν οὐκ ἴσχυσαν τὸν ὄντα γνῶναι. Non poterant ſcire eum qui eſt. Dionyſiusq; Filium Dei uocat τὸ ὄν. Hoc Hebraicè eſt, Iehouah.

Quod Deus in ueteri Theologia appellatus ſit ipſum Vniuerſum. Cap. VIII.

PRoſequens dico Diuinitatem, id eſt, illum ipſum, qui apud priſcos diceretur ipſum Vnum, ipſumq́; Ens, appellatum quoq; magno quodam, altißimoq́; myſterio τὸ πᾶν, ipſum Vniuerſum. Quod non obſcuris, fictitijsq; teſtimonijs comprobabo. Ariſtoteles in primo de principijs philoſophiæ libro, prodit ueteres illos dixiſſe ἓν εἶναι τὸ πᾶν: Vnum eſſe Vniuerſum. Si probamus igitur & hoc, & alijs multis eadem eos de Vniuerſo prædicaſſe, atq; Ente & Vno, claret utiq; Vniuerſum, fuiſſe eis ipſum Deum. Vnitas eſt Dei, Vnitatem dicunt Vniuerſitatem. Deũ ergo dixerũt Vniuerſitatẽ. Dixerunt ergo de Vniuerſo quęcunq; de Vno. Immobile Vnũ & omnium principium dicebant. Autore autem Ariſtotele, ijdem prodiderunt τὸ πᾶν ἀκίνητον, Vniuerſum immobile. Et quod eſt euidentius, idem Ariſtoteles primæ maioris philoſophiæ libro: εἰσὶ δέ τινες οἳ περὶ τοῦ παντὸς, ὡς ἂν μιᾶς οὔσης φύσεως ἀπεφήναντο: Sunt qui de Vniuerſo tanquam una natura pronuntiarunt. Ecce unam naturam dicunt uniuerſum. Vnitas autem naturæ, dabatur concorditer Deo à cunctis. Eandem ſententiam repetit in libro de Principijs. Sed omnium ſuper hac re nobilißimum eſt teſtimonium Plutarchi, qui ueteris ſapientiæ omnium ſui temporis fuit prudentißimus. Etenim hæc placita de Vnitate, & Exiſtentia, Vniuerſitate, ab antiquis profecta, ad Empedoclem, Meliſſum, Parmenidem, alioſq; complures deuenerunt. Declarat igitur Empedocles quid crediderit eſſe ipſum Vniuerſum, cuius Plutarchus citans in placitis philoſophorũ de Mundo, et Vniuerſo ſententiã, hæc ad uerbum: Ἐμπεδοκλῆς δὲ κόσμον μὲν ἕνα, οὐ μέντοι τὸ πᾶν εἶναι τὸν κόσμον, ἀλλ' ὀλίγον τι τοῦ παντὸς μέρος. Empedocles autem, inquit, Mundum quidem unum dicit non tamen ipſum

ſcendus, nec eſt in numerum rerum mundanarum referendus. Deus extra Mundum, omnium penes ſe cauſas, omnes origines tenens, ſolus uerus, ac maximus, opulentiſſimusq́; Mundus, plusq́; inter magnitudinem eius, atq; iſtius noſtri diſtat Mundi, quàm inter microcoſmum, ipſumq́; magnũ, ſenſibilemq́; Mundum. Quo fit ut iſte Mundus ſit quaſi breuiſſima quædam particula, reſpectum eius mirabilibus modis, nobisq́; incomprenſibilibus ab eo generatus, uel factus. Hocq́;, recitans ueteris Theologiæ placita, ſentiebat Empedocles, acceptum, ut arbitor, ab Aegyptijs, qui τὸν πρῶτον θεὸν τῷ παντὶ τὸν αὐτὸν νομίζουσι ὡς ἀφανῆ, καὶ κεκρυμμένον: primum Deum, eundem cum Vniuerſo opinantur, ut obſcurum, & abditum, autore Plutarcho in eo, qui eſt de Iſide, & Oſiride.

Deum in antiqua Theologia appellatum ipſam Infinitatem, Cap. IX.

EXponendum aliud altiſſimum ſacramentum, quo melius etiam antedicta intelligentur. Eandem enim cauſam fuiſſe conſtat, ut nomen Infinitatis, antiquis ſignificauerit ipſam Diuinitatem, et quòd imaginem Dei dicerent hunc Mundum. Quibus impenetrabile pelagus myſteriorum, uaſtaq́; Theologia ſubeſt. Erit igitur certiſſimus teſtis Ariſtoteles, ad quem antiquæ Sapientiæ quædam quaſi ab remotiſſimo colle ſpirantes odores peruenerunt. Noſtrum autem eſt oſtendere, quæ magnus uir operi non apta ſuo diſſimulauit, efferre in lucem. Pono autem ea, ex quibus intelligas, quid illis eſſet Infinitum. Non enim materia prima. Nam quem Vnũ, quem Ens appellabant, hunc etiam ipſam Infinitatem, ipſamq́; Immenſitatem. Ariſtoteles ergo primo ſuæ philoſophiæ maioris hæc ait: ὁ δὲ μέλισσος φησιν εἶναι τὸ ἓν ἄπειρον. Meliſſus, inquit, affirmat, ipſam Vnitatem, eſſe ipſam Immenſitatem. Deinde alio loco μέλισσος τὸ ὂν ἄπειρον εἶναι φησί: Meliſſus affirmat ipſum Ens infinitum. Si igitur conſtat, ut negari nequeat, eos dixiſſe naturam diuinam Vnitatem, ipſumq́; eſſe, eandem autem rem uocat Meliſſus infinitũ, certè palàm eſt, eandem eis fuiſſe Immenſitatẽ, qui erat unitas, ipſumq́; Eſſe. Eſt autem teſtis Meliſſus pro cunctis temporis ſui philoſophis, ſed & pro omni antiquitate. Deſcendit enim ab altioribus principijs hæc Sapientia. Qui fieri autem poteſt, ut materiam uocarint Infinitatem, cùm materia ſit principium multiplicatis, infinitum autem dicebant Vnitatem? Cæterum longè clariſſimum eſt ac nobiliſſimum teſtimonium apud eũdem Ariſtotelem alio loco. Nam cùm de infinito diſſereret, ait, καὶ πάντες ὡς ἀρχήν τινα τιθέασι τῶν ὄντων: Et omnes, inquit, antiqui, decernunt quaſi quoddam rerum principium ipſum Infinitum, Paulò autem pòſt longè clarius: περιέχειν ἅπαντα καὶ κυβερνᾶν ὥς φασιν ὅσοι μὴ ποιοῦσι παρὰ τὸ ἄπειρον, ἄλλας αἰτίας, οἷον νοῦν, ἢ φιλίαν, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ θεῖον, ἀθάνατον, καὶ ἀνώλεθρον, ὥσπερ φασὶν ὁ ἀναξίμανδρος καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φυσιολόγων. Infiniti, inquit, nullum eſt principium. Haberet ennim terminum, Ingenerabile quoque eſt, &

incorruptibile,

incorruptibile,utpote principium. Siquidem quod genitum eſt,neceſſe eſt habere finem: finis autem ad corruptionem ſpectat. Ideo quemadmodum diximus,principiũ eius eſt nullum,ſed ipſum omnium cernitur eſſe principium, & omnia complecti, ac regere,ſicut dicunt,qui faciunt preter infinitum alias cauſas,ut Mentẽ uel amicitiam. Hancq́; eſſe diuinitatem ueram, immortalem,& incorruptibilem,quod fertur dixiſſe Anaximander,pluresq́; è naturalibus philoſophis. Ecce Ariſtoteles expreſſe confitetur,ueteres dixiſſe,omnia complecti & regere ipſum Infinitum. In libro autem de Mundo, omnia regere & continere Deum fatebatur. Idem ergo, eo interprete, eſt Infinitum ac Deus. Deniq; nullus relinquitur dubitationi locus, cùm ait hoc eſſe ipſam incorruptibilẽ Diuinitatem. Triaq́; de infinito dicit maiores ſtatuiſſe, quæ ſoli Deo conueniunt. Eſſe principium,eſſe incorruptibile & immortale,omnia continere,ac regere, Teſtemq́; unum uocat antiquorũ Anaximandrũ, in quorũ numero neceſſe eſt etiã fuiſſe Meliſſum,qui mundũ Empedoclẽ dicebat eſſe particulam Vniuerſitatis & Infinitatis. Neceſſe eſſe fuiſſe Meliſſum,qui pronuntiauit Vnum,& Infinitũ idem eſſe. Neceſſe item eſt fuiſſe Anaxagorã, quem Ariſtoteles ait de Infinito dixiſſe, Stabilire, ac firmare ſeipſum, ipſumq́; in ſeipſo exiſtere: quiq́; declarauit cauſam, ipſam νοῦν, Mentem. Quæ de ſolo Deo dicit iure,merito poſſunt. Apparet autem eos hanc Infinitatem, non corpore magnitudini dediſſe,ſed Diuinitati. Siquidẽ Ariſtoteles naturaliſſimis rationibus colligit, Infinitatẽ eſſe ipſam Diuinitatẽ: idq́; ait creditũ et aſſertũ ab antiquis. Nec uerò melius quiſquam naturam Infinitatis, atq; ipſe,declaret. Dicit enim eam neceſſariò carere principio,& fine,& eſſe omnium rerum principium. Quæſo, quid ex his Ariſtotelis uerbis ſequatur agnoſce. Sequitur enim,ſolam Infinitatem,id eſt,ſolũ Deũ carere principio & fine,natura. Sequitur eundem neceſſariò eſſe Deum atq; infinitum. Sequitur item ab eo omnia proficiſci,& gubernari, eumq́; omnia continere. Id eſt,tria ſequuntur Deum,ut omnium generator,& autor & principium, et conſtitutor,ut omnia contineat,complectaturq́;, ut Græca uox oſtendit, poſtremò ut gubernet,alat,foueat, ſuſtineatq́;. Hæc uerò illius afflatu dicta, in quo uiuimus, ac mouemur animis,& ſentimus. Atque Ariſtoteles referens eorum placita, ſemper addit, Videtur, Probabile eſt,ut ſibi atque patribus uideri & placere, præſeferat. Non ſunt autem diſſimilia,quæ & ab eo, & ab antiquis de Infinito dicuntur, his quæ Plato dicit,de omnium Rege,circa quem omnia dicebat exiſtere,quod regere,& continere deſignat. Infinitatem autem illam corpoream ueteres ne ſomniauere quidem. Ariſtotelesq́; colligit iſto loco eum qui principio,& fine careat,eſſe neceſſariò infinitum. Deus caret principio,& fine. infinitus eſt igitur. Itaque ſiue prudens ſiue imprudens,cum maioribus ſentit. Quod apertioribus expreſſit uerbis, in libris philoſophiæ,cùm primum motorem probat infinitum,quia niſi infinitus eſſet,infinitam mouendi uim non haberet. Si nõ habeat,nõ poſſe infinito tempore mouere. οὐδὲν ἔχει δύναμιν ἄπειρον, πεπερασμένον: Nihil enim habere

bere uim infinitam, quod ſit finitum, ac terminatum. Neque uerò de temporis Infinitate poſtremo loco dixit: Imò etiam dixit, Nam Infinitas temporis efficitur ex Infinitate naturæ. poſſe infinito tempore mouere, eſt indefatigabilis, & indeficientis naturæ indicium. Ratiocinaturq; Ariſtoteles ex æternitate motus, æternam, & indefatigabilem uim ipſius motoris. Aſt ego, ſi Ariſtoteles, ex motu infinito, quæ quidem ratio non patet quantum decuiſſet, ex longè potioribus argumentarer uim infinitam Dei. Vt ſi ei uiſum eſt primum motorem, ex infinitate motus, eſſe infinitæ potentiæ, neceſſariò ſit eius indefatigabilis poteſtas, infinita ſapientia, quia regit, ſuſtinetq; mundum, quia prouidet, omniaq; habet tempora in numerato. Hoc arguit eum eſſe infinitæ uirtutis, infinitæ naturæ. Leuate, inquit, oculos ueſtros in cœlum, & uidete, quis hæc creauit. Si motus æternus, Ariſtoteli placuit eſſe infinitæ potentiæ Dei teſtimonium, cur non ipſa pulchritudo, conſtantia uſus? Qui eduxit, inquit, propheta, de cœlo militiam eorum, & omnes ex nomine uocat, præ multitudine fortitudinis, & roboris, uirtutisq; eius, neque unum reliquum fuit. Vides quàm locupletius propheta, uirtutis infinitæ teſtimonia proferat, non recedens etiam à cœlo cum Ariſtotele? Ariſtoteles ſolum motum, propheta creationem, multitudinem ſtellarum, ſcientiam earum creandarum, & creatarum. Vt ſi habet in numerato, ſingulam quamque ſtellam, ut poßit nominatim appellare unam quamque, id immenſæ ſcientiæ eius, & ſapientiæ ſit indicium inueniendi, creandi, ſcientiæ, quòd teneat omnia earum nomina. Quæ eſt enim alia cauſa, niſi quam ueteres de Infinito dixerunt, περιέχειν ἅπαντα, continere omnia? Propheta clamat multitudinem fortitudinis, roboris, uirtutisq; diuinæ efficere, ut ne una quidem ſit ſtella reſidua, quam Deus non uideat, noſcat, teneat, pluraq; alia inuenies in ſacris literis produci teſtimonia ſuper incomprenſibili infinitaq; potentia Dei, ut hæc Ariſtotelis ratio ſit omnium minima, & tamen effici uult ex ea, ut Deus ſit infinitæ uirtutis. Conſidera enim, quò uelit, nolit, trahitur Ariſtoteles. Nam quod de infinitate uirtutis dicit, de primo motore dicit. At niſi ex alio colligas hanc immenſam uirtutem, nihil unicum, ac præcipuum motoris illius colliges. Nam & cæteræ Intelligentiæ (ex Ariſtotele loquor) mouent in ſempiternum. At tu argumentaris, Ideo motor eſt infinitæ uirtutis, quia in omne tempus mouet. At Sol, at Luna, non'ne mouent æternos motus? Cur ergo de ſolo primo prædicas infinitam uirtutem, cùm et iſti proprios motus habeant æternos? Videbas igitur aliquid peculiare, ex quo ad confeßionem uirtutis infinitæ illius primi deueniſti, cæterorum uim æternam conticuiſti. Tota autem ratio, eo loco tendit in primum. Nam proſequens ait, Nobis autē ex his, quæ propoſita ſunt, et definita, dicendum eſt, Ipſum principium et primū omniū quæ ſunt, per ſe, & per accidens eſſe immobile, mouens primū et æternum & unicum motum. Sed ad antiquos reuertor. Dicentibus igitur illis, ab Infinito omnia contineri, & regi, & gubernari, & eſſe principium, autore Ariſtotele, profectò de Mente & Intelligentia neceſſe eſt eos dixiſſe, non aliquo Infinito uel corpo-

m reo,

reo,,uel inani. Neq; enim uel corpus, uel inane, habent uim continendi, & regendi. Sola ratio gubernat, ſolius Mentis hoc officium. Si igitur Infinitum gubernat, & adeò gubernat, ut etiam contineat, ubique & ſenſu, & intelligentia, & ſapientia pollet, ſapit, uidet, cognoſcit. Cui autem poteſt merito infinitum ſapere aſſcribere, niſi Deo? Cùm igitur principatus, ac gubernaculum Vniuerſi ſit ſolius Dei, hæc autem data ſunt ab eis ipſi Infinito, certè clariſſimum eſt, eos immenſitatem, ac Diuinitatem copulaſſe. Quod apertè philoſophus ipſe confeſſus eſt, aſſerens eos dixiſſe Infinitum τὸ θεῖον ἀθάνατον, ἀνώλεθρον, ipſam Diuinitatem immortalem & incorruptibilem.

Comprobatio eorum, quæ ſunt antè demonſtrata de ſententia priſcorum, nominibusq́; quibus appellarunt ſummam Diuinitatem, ex Simplicio, qui libros eorum legit, quod retulit etiam doctiſsimus Beſſarion. Cap. X.

SEd operæpretium eſt audire Simplicium, antiquorū Theologiam explicantem, ut omnes eorū ſuper uera, ſupremaq; Diuinitate ſententiæ noſcantur, quas Prophetarum, Apoſtolorumq́; Theologiæ congruentes effuderunt, hincq́; ſit perſpicuum, eundem ſemper Dominum, ac Deum mundi cunctis innotuiſſe, ab uniuerſis adoratum, mundi creatorem prædicatum. Is ſuper primo de Naturalibus principijs Ariſtotelis ait: Neceſſariò inquit uel unum eſt principium, uel plura. Si autem unum, aut immotum, aut cum motu ſemper. Et ſi immotum, uel infinitū, ut Meliſſus Samius dicere uidetur, aut finitum, ut Parmenides Eleates uidetur dixiſſe, οὐ περὶ φυσικοῦ στοιχείου λέγοντες οὗτοι, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὄντως ὄντος: Non de naturali elemento dicentes hi, ſed de eo, quod uere eſt, μίαν δὲ τὴν ἀρχὴν ἤτοι ἓν τὸ ὂν καὶ πᾶν, καὶ οὔτε πεπερασμένον, οὔτε ἄπειρον, οὔτε κινούμενον, οὔτε ἠρεμοῦν Ξενοφάνην τὸν Κολοφώνιον, τὸν Παρμενίδου διδάσκαλον, ὑποτίθεσθαί φησιν ὁ Θεόφραστος ὁμολογῶν ἑτέρας εἶναι μᾶλλον, ἢ τῆς περὶ φύσεως ἱστορίας, τὴν μνήμην τῆς τούτου δόξης. τὸ γὰρ ἓν τοῦτο καὶ πᾶν, τὸν θεὸν ἔλεγεν. ὁ Ξενοφάνης, ὃν, ἕνα μὲν δείκνυσιν ἐκ τοῦ πάντων κράτιστον εἶναι. πλειόνων γάρ φησιν ὄντων ὁμοίως ἀνάγκη ὑπάρχειν πᾶσι τὸ κρατεῖν, τὸ δὲ πάντων κράτιστον, καὶ ἄριστον, θεὸς, ἀγένητον δὲ ἐδείκνυεν ἐκ τοῦ δεῖν, τὸ γιγνόμενον ἢ ἐκ τοῦ ὁμοίου, ἢ ἀνομοίου γίγνεται. Vnū autem Principium, ſiue Vnū quod eſt & Vniuerſum, neque terminatū, neq; infinitum, neq; motum, neq; quieſcens, Xenophanem Colophonium, Parmenidis præceptorē ſtatuere dicit Theophraſtus, confitens alterius eſſe potius, quàm hiſtoriæ naturalis, memoriam opinionis uiri huius. Siquidem Vnitatem hanc, & Vniuerſitatem dicebat Deum Xenophanes. Quem unum quidem demonſtrabat, ex eo quòd omnium rerum eſt optimum: Nam multis, inquit, exiſtentibus neceſſariò in cunctis eſt ſupremum. Optimum autem omnium, & præſtantiſſimum, Deus eſt. Aeternum autem uel ſine exordio demonſtrabat, ex eo quòd oporteat id quod fit, uel ex ſimili, uel diſſimili fieri. Sed ſimile, inquit, impaſſibile eſt à ſimili. Nihil enim magis generare, quàm generari conuenit ſimile ex ſimili. Si autem ex diſſimili fieret,

fieret, erit ens ex non ente. Et ſic ingeneratum & æternum demonſtrabat, & neque finitũ, neq; infinitum eſſe, quia infinitũ quidem id quod non eſt, ut neq; principium habens, neq; medium, neq; finem. Hæc, & alia quædã Simplicius, in quibus apertè confitetur retuliſſe Theophraſtum, Ariſtotelis diſcipulum, non fuiſſe faciendam mentionem de opinione Xenophanis in libris de Rebus naturalibus. Quippe qui non de rebus corporeis, ex forma, & materia conſtantibus loqueretur, ſed de ſupremo ac ſingulari Deo, ut potius Theologus fuerit illic Xenophanes, q̃ phyſicus philoſophus. Quo quidem iure coarguitur à diſcipulo præceptor, qui ineptè Theologiam antiquorum cum rebus naturalibus coinquinauerit, nec intellexerit, uel intelligere diſsimularit, ueuſtæ Theologiæ bonitatem. Hic etiam cernis, ut Simplicius affirmet, Xenophani præceptori Parmenidis Vnitatem, & Vniuerſitatem fuiſſe nomina ſummi Dei. Refert item Simplicius, Nicolaum Damaſcenum dixiſſe, Parmenidem infinitum, & immobile appellaſſe principium in libro de Dijs. quo probatur infinitatem, & immobilitatem Deo dediſſe. Alexander item uult Parmenidem, Deum appellaſſe Terminatũ, et σφαιροειδὴς, Sphæricum: διὰ τὸ πανταχόθεν ὅμοιον: quia undiq; ſimile. Eumq́; omnia dicit intelligere ac ſentire:

Ἀλλ' ἀπάνευθε πόνοιο νόου, φρενὶ πάντα κραδαίνει,

Sed ſine cura animi, res omnes mente mouere.

Quid hac Theologia diuinius, Deum ſolis nutibus cuncta mouere, omnis curæ, laboris expertem? De Xenophane quoq; dicit idem Simplicius. Verum Xenophanes inquit, ὡς πάντων αἴτιον καὶ πάντων ὑπερανέχον, καὶ κινήσεως αὐτὸ καὶ ἠρεμίας, καὶ πάσης ἀντιστοιχείας ἐπέκεινα τίθησιν: Vt omnium autor, & omnia ſupereminens, extra motum, & quietem, omnemq́; contrariam elementationẽ. Parmenides autem inquit, quod ſimiliter, & eodem modo habet, & extra omnem mutationẽ, fortè et operationem & poteſtatem. Θεασάμενος ἀκίνητον αὐτὸ ἀνυμνεῖ, καὶ μόνον ὡς πάντων ἐξῃρημένον, οἷον ἀκίνητον, τελέθει, τῷ πᾶν ὄνομα εἶναι: Speculatus, immutabile ipſum laudat, & ſolum, ut ab omnibus ſegregatũ immutabile exiſtit. Huic nomen eſſe Vniuerſitatẽ. Meliſſus uerò, inquit, immutabile quidẽ ipſum ſimiliter conſiderabat. κατὰ δὲ τὸ ἀνέκλειπτον τῆς οὐσίας, καὶ τὸ ἄπειρον τῆς δυνάμεως, ἄπειρον αὐτὸ ἀπεφήνατο, ὥσπερ καὶ ἀγένητον: Secundum autem ſubſtantiæ indeficientiã, et infinitatem uirtutis, ipſum infinitum, quemadmodũ & ingenerabilẽ, pronuntiabat. Quoniã igitur non eſt factus, ἐστί τε καὶ ἀεὶ ἦν, καὶ ἔσται, καὶ ἀρχὴν οὐκ ἔχει, οὐδὲ τελευτήν, ἀλλ' ἄπειρόν ἐστι: Eſt, & fuit ſemper, et erit, et neq; principium, neq; finem habet, ſed eſt infinitũ. Nam ſi factus, inquit, fuiſſet, principium utiq; habuiſſet, et finem. cœpiſſet enim aliquando factus, finiſſet etiã aliquando, Cum uerò neq; cœperit, neq; deſierit, ſemper erat, non habens principium, neq; finem, ἀλλ' ἄπειρον, ſed infinitũ eſt. Atq; ita inquit cum ſecundum tempus ſine principio, & fine καὶ ἀεὶ ὄν, & ſemper exiſtens oſtendebat. Et Parmenides atteſtans eiſdem propè uerbis:

Ὡς ἀγένητον ἐὸν καὶ ἀνώλεθρόν ἐστι.
Οὖλον μουνογενὲς, καὶ ἀτρεμὲς, ἠδ' ἀτέλεστον.
Οὐδέ ποτ' ἦν, οὐδ' ἔσται, ἐπεὶ νῦν ἐστιν ὁμοῦ πᾶν.
Ταυτόν τ' ὂν, ἐν ταυτῷ τε μένον, καθ' ἑαυτό τε κεῖται.
Οὕτως ἔμπεδον αὖθι μένει, κρατερὴ γὰρ ἀνάγκη,
Πείρατος ἐν δεσμοῖσιν ἔχει τε μιν, ἀμφὶς ἐέργει.
Οὕνεκεν οὐκ ἀτελεύτητον, τὸ ἐὸν θέμις εἶναι.
Ἐστὶ γὰρ οὐκ ἐπιδευές. Quæ ſunt,

Ingeneratus erat, ſemper ſine morte futurus,
Vnicus, & totus, ſtabilis, ſine fine perennis.
Nec fuit ipſe unquam, neq; erit, quia nunc ſimul omne eſt.
Idemq; exiſtens, eademq; in ſorte moratur.
Sic ſtabiliſq; manet, nanq; illum magna neceßi
Vis habet, aſtringens uinclis, clauſtriſq; coërcens.
Vnde nefas is qui eſt, includi finibus ullis,
Quem nulla unquam rerum ſollicitauit egeſtas.

Hæc & id genus alia Simplicius adduxit ex illis, quæ etiam producuntur à doctiſſimo Beſſarione. Dixerat autem à principio Simplicius, quod Xenophanes, et Parmenides, & Meliſſus περὶ τῆς νοητῆς καὶ πρώτης ἀρχῆς διελέφχησαν, De intelligibili & primo principio locuti fuerant. Non ſcilicet principio corporeo, ſenſibili: ſed intellectuali, inuiſibili, nempe Deo ſummo. Eumq; appellaſſe philoſophos hos Vnum & determinatum, quia ſit infinitus, determinans omnia, perficiens: μᾶλλον δὲ τέλος τῶν πάντων ὡς καὶ ἀρχή: Imò uerò finis omnium, quemadmodũ & principium. Hũc item appellaſſe Parmenidem dæmonem, id eſt, Deũ. τὴν ἐν μέσῳ πάντων ἱδρυμένην καὶ πάσης γενέσεως αἰτίαν δαίμονα τίθησι: Qui ſit in medio omnium omnis generationis cauſa, cuius eſt carmen:

Ἐν δὲ μέσῳ τούτων δαίμων, ὃς πάντα κυβερνᾷ.
Ταύτην καὶ θεῶν αἰτίαν εἶναι φησί.
In medioq; horum Dæmon qui cuncta gubernat,
Hanc & Deorum cauſam fuiſſe dixit. Quia,
Eq; Deis primum cunctorum fecit amorem.

Eudorus etiam referens placita uetuſtæ Theologiæ, præcipuè Pythagoreorum, ait, eodem Simplicio autore: καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ἀρχὴν ἔφασαν εἶναι τῶν πάντων, τὸ ἕν, ὡς ἂν καὶ τῆς ὕλης, καὶ τῶν ὄντων πάντων, ἐξ αὐτοῦ γεγενημένων, τοῦτο δὲ εἶναι τὸν ὑπεράνω θεόν. Quod eſt, Et ſecundum alium modum, Principium dixerant omnium rerũ ipſam Vnitatem, quòd ab eo nata ſint omnia, etiam materia prima. Hunc autem eſſe ſupremum Deum. Syrianus quoq;, qui fuit

qui fuit præceptor Simplicij, ſuper libris Metaphyſicorum collaudans, defendens ſententias Pythagoræ & Platonis, ſic perhibet: Archænetus & Brotinus, οἷς ἐπηκολούθησεν ὁ θεῖος πλάτων, οἱ θεῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες τὸ ἕν, θεὸν ἔλεγον ὡς ἑνώσεως τοῖς ὅλοις αἴτιον, καὶ παντὸς τοῦ ὄντος, καὶ πάσης ζωῆς. Quos ſecutus eſt diuinus Plato, diuini illi uiri, Vnitatem dicebant Deum, ut unitatis rebus omnibus cauſam, omniſq; rei, uitæq; autorẽ. Ex his igitur omnibus claret quanta fuerit apud priſcos ueri, ſummiq; Dei cognitio, quàm ſit uera, ſuſpiciẽdaq; omnibus hominibus hodierna religio, quæ tanquã magna, largaq; lux exorta mundo, aperuit, poſuit ante oculos omnem quæ per omnes ætates proceßit ab exordio mundi, ſapientiã. Fecitq; ut noſcerentur, omnium in ore conſonarent, pueri, fœminæ callerent, quæ uix à paucis quondam ſapientißimis tenerentur. Sic apparet una cunctarum gentium religio, à qua nemo ſe debeat auellere, quoniam hæc ueritas ſola.

Eadem ratione dixiſſe priſcos Mundum imaginem Dei. Cap. XI.

IMaginem autem Dei eſſe hunc Mundum ſæpe prædicauerunt, habet'que profundißimum myſterium. Non poteſt enim iſto Mundo maius præter Deum cogitari: Immenſitas autem Dei, quæ nequeat intelligi, & percipi, rerum noſtrarum indicijs ſignificatur. Quòd ſi Deus eſt maximus, imò uerò infinitus, certè non habet niſi Mundum ſui magis ſimile. Erit autem Mundus aptè imago Dei, ſi prius conſideres naturam rerum uerarum, atque imaginum ipſarum. Si conſideremus, quid inter exemplaria interſit, primáſque ipſas res, atque earum ſimulachra. Ecce enim cùm uaria multipliciaq; ſunt ſimulacra, referentia ſcilicet res ipſas totas, uel earum aliquam partem, interiorem, uel exteriorem ſubſtantiam, & qualitatem, ut filij parentes ſuos. Referunt enim cum primis humanitatem, quam ab eis acceperunt, nonnunquam ingenia, ſæpe colores, ac lineamenta, geſtus item, cæteraq; id genus. Sunt alia rurſum ſimulachra, ſimilitudinem tantum eorũ quæ repræſentant, reddentia, interuallumq; eſt à ſimulatis ad uera maximum, ſic Mundus eſt imago Dei, reiecta quidem natura corporea: ſicut ex imagine humana in lapide, reijcis naturam lapidis, accepta tantum humana effigie. Vt in lapide cognoſcis hominem, ſic in Mundo Deus tibi repræſentatur. Nihil enim cogitabit homo, toto Mundo maius, ſic cùm magnitudinem Dei nullis uiſibilibus exemplis (quoniam infima ſunt, exiguaq; omnia) poßis colligere, apparet tibi in toto Mundo. Cogites igitur Deum ita maximam, uniuerſalemq; naturam ubique præſentem, omnia uidentem, audientemq;, cuncta continentem, nulla re complexum notionemq; eius aufugiente, ſicut in mundo cuncta continentur, nihilq; non eſt in eo, per omnia circumeunte, ſeſeq; extendente. Quid autem cogitabis de Deo uerius? quando ſi non humana mediocritas, minus item cætera animalia, terreſtres, aquaticæ, aëriæq; res ullatenus, propter non modo mediocritatem, ſed cætera dißimilima, poterunt animis eum exhibere noſtris, ut indi-

gnißima ſit cogitatio, perinde ſi neſcienti leonem, quis muſcam aut formicam oſtenderet, ſimile quiddam leonem eſſe dicens. Sic quicunque Deum alicui mundanæ rei aßimilet, plurimum de maxima natura detrahat: ut ſi Mundum ipſum, quis nõ maiorem, quàm pingi ſolet, aſſerat? Eſt igitur Deus maximus Mundus, ſicut diuerſa ratione, homo paruus. Eſt Mundus ſapientiæ, Mundus ſanctitatis, Mundus intelligentiæ, Mundus uitæ, rationum, formarum. Sed quoniam hæc inuiſibilia, & ipſe inuiſibilis Mundus, conſtans (ſi dicere fas eſt) ſed conſtans tamen ex inuiſibilibus rebus: ita quidem coſtans, ut non ex alienis, ſed ſuis, eoq́; maximus unus Mundus. Proin qui prouidentiam (pauci tamen) ſuſtulerunt, Deum non putantes ſentire, noſſeq́; mortalia, non uiderunt huius Mundi magítudinem, nec ſenſerunt eum ita ubique præſentem, ſicut aufugere non potes, quin ſemper à Mundo uidearis, contineåris. Hac ratione, Iouis omnia plena dixerunt. Et Aratus, omnes ſemitas, ubicunque concilia ſint hominum, omne mare, portus omnes, eſſe Ioue plenos, tanquam Mundo inuiſibili, omnia inuiſibiliter amplectente. Prædicauit hoc ille, qui per cœlum, liquidumq́; elementum, ſidera, atque aſtra, totamq́; molem, ac magnum mundanum corpus immiſcere eum ſeſe dixit, aſpectans & ipſe inuiſibilis iſtius Mundi uaſtitatem, per omnia ſic inuiſibiliter pertinentem, ſicut per omnia uiſibiliter diffunditur uiſibilis Mundus. Eadem ratione Deum dixerunt animum per omnes Mundi partes intentum, & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur. Vtique per omnes Mundi partes intentus æquat neceſſariò totum Mundum magnitudine ſua. Mundanæ autem partes uſquequaque diffuſæ uidentur, intentus per omnes partes non uidetur. Eſt ergo Mundus inuiſibilis, tendens per totum Mundum uiſibilem inuiſibiliter. Hoc dixit Pythagoras, maiorum Theologiam imitatus, eamq́; prædicans poſteris. Hinc quoniam Mundus eſt imago Dei, dixerunt Pythagorei, & Plato eſt eos ſequutus, Deum, qui Mundus ipſe intelligibilis eſſet, creaſſe Mundum ipſum, ut quaſi Mundus ex Mundo ſit natus, uixibilis ex inuixibili, minimus ex maximo, temporeus ex æterno, corruptibilis ex incorruptibili, uiſibilis ex inuiſibili. Et Plato ſicut in iſto Mundo cuncta animalia uiſibiliter, ſic τὰ γὰρ νοητὰ ζῶα πάντα ἐκεῖνο ἐν ἑαυτῷ περιλαβὸν ἔχει, καθάπερ ὁ κόσμος ἡμᾶς, ὅσα τε ἄλλα θρέμματα συνέστηκεν ὁρατά: *Intelligibilia uel inuiſibilia, Mundum illũ in ſe eſſe complexũ, quemadmodũ ipſi, cæteráque animalia, contineamur ab iſto. Sentiens reor inuiſibilia animalia, quæ Mundo diuino continentur, eſſe fontes illos, originesq́; rerum, quibus infinitus ſapientiæ diuinæ exuberat theſaurus, maximusq́; eſt Mundus ille, plenus ordinum, ac rationum, plenus formarum* νοητῶν, *non uiſibilium, ſed ſola cogitatione, licet debiliter apprenſibilium more diuino. Et Timæus Pythagoræus, ipſum item Deum uocat* ἰνδαλμικὸν κόσμον, *Mundum exemplarem, quaſi is cum illo gerat ſimilitudinem. Sed continens iſte cuncta uiſibiliter: ille, ut illi loqui ſolebant, diuinè, mentaliter, ſapienter, intellectualiter: non ad morem iſtius, qui corporaliter, corruptibiliter, uiſibiliter*

continet,

continet, & diffunditur, ſed modo quodam ſuperiore, qui dicitur νοντῶς, per modum mentis, ſapientiæ, ratione à corporibus uaria. Hancq; illi diuiniſſimam creati Mundi rationem aßignauerunt, quod corporeus, paruusq; Mundus, profectus eſt ex maximo, in quo rationes, formæ, principia, cauſæ, erunt, & ſunt, originesq; innumerabiles. Neque enim ex nihilo factus eſt iſte Mundus, ſed factus ex originibus in maximo Mundo contentis, ex quibus ita tanquam ſeminibus ſuis cuncta in iſto naſci potuerunt, ſicut ſecreto, arcano, naturaliq; modo, in ſeminibus rerum, ſunt formæ earum.

Deum apud ueteres, Deorum eſſe creatorem. Cap. XII.

Poſitis his, quibus diuinæ naturæ maieſtas, unitas, principatusq; cognoſcitur, eo quoq; ab antiquis confeſſo, rerum omnium eum eſſe creatorem, non uiſibilium ſolum, ſed etiam inuiſibilium, id eſt, animorum, ac Deorum: neceſſariò unicam eius diuinitatem, uniusq; ueram, & ex omni parte immortalitatem, apparebit eos etiam eſſe confeſſos. Nam quod ſapientiſſima, cœlitusq; miſſa Theologia, diuino beneficio clarißimè cognouit, Deum ſolum ab æterno fuiſſe, Deos autem, id eſt, diuiniores animos, eum aliquando creaſſe, ut qui reperit tantam animorum Diuinitatem, teneat neceſſariò rerum cunctarum principatum, quoniam anteſtat Dijs, eorumq; eſt, ſicut & noſter Deus & creator. Dijs autem atq; animis nihil eſt in omni mundo melius, eadem illis audita & confeſſa, præcipuè melioribus eorum probatur. A quibus ſententia dependet cæterorum. Referunt enim omnes ad ſapientiores. Sunt autem ſine dubio ſapientiſſimi Orpheus, Heſiodus, Empedocles, Plato. Orpheus clarißimè teſtatur, ab eodem ſimul, eodem tempore generata ſiue creata omnia, nulla re, quæ de Mente eius non profecta ſit, excluſa. Nam ad filium, quem creatorem mundi, formatoremq; orbis ſuſpiceret, hortabatur, hanc ueluti ex oraculo profudit uocem:

> Μοῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο ἄνακτα τυπωτὴν,
> Εἷς δ' ἐστ' αὐτοτελὴς, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται.
> Et ſolum regem formatorem aſpice mundi,
> Vnicus ac ſibi perfectus, ſunt omnia ab uno.

Ecce Orpheus, & ſingularem uocat eum mundi regem, & unum dicit eum eſſe, quo ſuperiora omnia comprobantur. Deinde uocat per ſe perfectum, à ſe perfectionem, complementum'que habentem. Denique dicit ab uno cuncta eſſe progenita, nihil non eſſe prolem eius, tanquam omnium rerum matris, ac genitricis ſapientiæ. Connumerari autem in hac ab Orpheo prolata uniuerſitate non terreſtria ſolum, quorum Vnitas fuerit autor, ſed etiam cœleſtia, id eſt, Deos ipſos, aut Angelos, ſi quis forte dubitet, liquido Theologorum, qui ſunt Orpheum ſecuti, teſtimonio cognoſcet. Nā etſi Orpheus ab uno cuncta nata dicens, Deos ipſos non expreſſerit, Empedocles tamē & Heſiodus expreſſerunt. Sed etiā expreßit ab illo ſummo Deo, Deos omnes creatos. Dicit enim de eo Proclus, ἀπὸ τοῦ κρυφίως ὄντος θεοῦ

τὰ πάντα, καὶ ἐκ τούτου πάσας ὑφίστησι τὰς δευτέρας τάξεις τῶν θεῶν. Ab arcano & ſecreto Deo cũcta, & ab iſto producit ſecũdos omnes ordines Deorum. Vidiſti igitur Empedoclem, interpretantem carmen Orphei, quo breuiter dixerat πάντα ἔκγονα ἑνός: Omnia ſata ab uno. Quęnam enim ſunt illa omnia? Nempe, ut ait Empedocles, ἐξ ἑνός, ut ſuperius productum eſt.

> Quę fuerint, quę ſint, quę pòſt uentura trahantur,
> Et plantę uiruere, mares, & fœmina queq;,
> Atq; feræ, uolucresq́;, habitantesq́; ęquora piſces,
> Longęuiq; Dij.

Ab uno hęc omnia parta dicit Empedocles, includens in hoc catalogo etiam Deos nominatim. Ecce quàm ſimiles ſunt Empedocles, & Orpheus, imò ſuperioris Orphei, tempore poſterior, interpres Empedocles. Ille dixit, Omnia ab uno generata, Empedocles quaſi per inductionẽ, prȩterita, pręſentia, futura, plantas, homines, feras, uolucres, piſces, poſtremo Deos etiam. ut clarius quiddam, quàm Moſes, loquutus ſit Empedocles de creatione. Nam Moſes cœlum, & terram, plantas, hominem, maſculum & fœminam, ſicut Empedocles, beſtias item, feras que, tum uolucres, & piſces ait Deum creaſſe, de Dijs ne uerbũ quidem. Non enim omnia ſcripſit Moſes. Et ab eiſdem tamen parentibus ſparſa eſt in omnes cognitio rerum diuinarum, à quibus accepit Moſes, & Hebrȩi, licet etiam Spiritu diuino doctore ſit uſus. Hęc profectò mira, eandem totius humani generis fuiſſe ſemper pietatem teſtantia, ſi quis eam contaminare dogmatis impijs noluiſſet. Quum igitur Empedocles eodem modo, eodem uerbo, dixerit Deos ab uno pullulaſſe, atque omnia terreſtria, uidelicet ἐβλάστησε, apparet eandem creationis rationem, idem tempus cunctis eum attribuere. Neque enim poſſunt (ſi fortè quis deprauare, quod facere ſoliti ſunt nonnulli Peripateticorum, dicta eius conetur) Deos ab eo dictos naſci à Deo, quaſi per continuam dependentiam. Nam dixit de cunctis ἐβλάστησε. Et dixit in prȩterito quodam tempore, includens ſub eadem ratione ac tempore, terreſtria, ac Deos ipſos. Ecce igitur, quod diuiniſſima uociferatur Theologia noſtra, omnis Theologię, ſeſe per terras diffundens latiſſimè, pelagus, Creatorem uiſibilium, & inuiſibilium. Eadem uerò hęc apertè confeſſus eſt Heſiodus, quaſi ſecutus Orpheum, totamq́; illius temporis Theologiam. Quippe clariſſimè ſcripſit ad fratrem, ut omnino perſuaderet ſibi:

> Ὡς ὁμόθεν γεγάασι θεοί, θνητοί τε ἄνθρωποι.
> Sunt homines, Dijq́; una ab radice creati.

Nam Grȩci interpretantur illud ὁμόθεν, ex una radice, ex eodem principio, origine, eodem fonte Deo. Nihilq́; prorſus diſſentit Heſiodus cum Orpheo, & ex utroque loquutus eſt Empedocles. Ecce & ab ipſo datur eadem origo Dijs, atque mortalibus. Quòd ſi interpreteris ὁμόθεν, Simul, ut dicat ſimul, eodem que tempore natos Deos, atque mortales, eadem erit, clarior etiam confeſſio, ut mirabilis ſit

eorum

torum Theologia, quæ perſpicuè fateatur, quæ Moſes aut tacuit, aut diſsimulauit de generatione Deorum. Hæc tria teſtimonia diuina prorſus, & admiranda, ſacrã priſcorum ſeculorum Theologiam ſpirantia, reuelata ſiue cœleſtibus oraculis, ſiue diuinorum hominum, Deoq; amiciſsimorum traditione ad poſteros: Tres antiſtites ueteris ſapientiæ, quos cætera multitudo loquentes audiebat, dictis que ſtabat eorum, uociferantur ab uno cuncta nata, uiſibilia & inuiſibilia, Deos & homines, cœleſtia & terreſtria, eandem originem, idem naſcendi tempus omnibus fuiſſe. Igitur etiam Plato ſequutus hæc ipſa, quibus ſemper fuuit, pectusq; ex his ditiſsimè ſuum locupletauit, de rerum terreſtium creatione loquutus: poſtremo tranſiens ad ipſos Deos, quos, patrium morem ſequutus, non ex ſuo, ut poſtea docebo, pectore nominibus poëticis appellat, nihilq; altius de his, præter uulgata apud plebem diſſerit, omnes eos docet à creatore mundi creatos. Ac ſunt apud eum, patrio more, populoq; grata loquentem, duo genera Deorum, primum Intelligentiæ cœleſtes, de quibus diſſerit in Timæo, & in Epinomide: ſecundum, quos appellat obſcuros, non ita uidelicet apparentes, ſicut ſidera. Hos ſecundos etiam Dæmonas dicit, de quibus eiſdem locis agit. Vtrunque igitur fatetur creatum ab illo ſuo mundano opifice, idq; non obſcurè. Nam primum Deorum genus clarè ſcribit ab opifice illo creatos, millies idem diuerſis uerbis repetens, aſſerens totum ordinem cœleſtem, eius opificis eſſe repertũ, qui corpora diuina crearit, eiſq; diuinas animas inſeruerit. Eoq; dicit: Vt inquit uiſu eſſet clariſsimũ, ac pulcherrimum ætherium corpus, reddens id uniuerſo ſimile, circulare fecit, & ex igne fermè totum. Idq; genus uerbis utitur Plato ſæpiſsimè. Ac paulò antè, de generibus animantium loquens, μιὰ μ̀ οὐράνιον θεῶν γένος. Vna, inquit, ſpecies eſt cœleſte Deorum genus. Concludensq; ſuper his orationem, περὶ θεῶν ὁρατῶν καὶ γεννητῶν εἰρημένα φύσεως, ἐχέτω τέλος. Quæ, inquit, de uiſibilium, ac genitorum Deorum natura dicta ſunt, finem habeant. Ecce eos genitos, id eſt, creatos dicit, ſicut loqui ſolent philoſophi. Alterum autem genus quomodo factum, ſiue genitum ſit, difficile explicatu aſſerit. Genitos eos tamen ab eodem opifice clarè confitetur. Nam proſequens inquit: De Dæmonibus dicere, & eorum noſſe natales, maius eſt, quàm facultatis noſtræ. Credendum eſt autem eorum filijs, qui ſe ab eis natos dixerunt. Sic igitur habeat noſtra opinio, de ortu iſtorum Deorum. Paulò pòſt, Poſteaquam igitur, inquit, omnes, qui circunuagantur urbes, & qui perſpicuè cernuntur, utcunque uelint, ortum habuere Dij, hæc, qui creauit hoc Vniuerſum, ad eos affatus eſt, Dij Deorum, quarum ego rerum opifex & pater extiti, quoniam à me factæ ſunt, certè me uolente, diſſolui non poſſunt. At omne quod eſt ligatum, eſt diſſolubile. Verum quod pulchrè compactum eſt, beneq; habet, deſtruere, non eſt probi. Ob quam cauſam, quoniam facti eſtis, immortales uos quidem non eſtis, prorſus que indiſſolubiles. Attamen non diſſoluemini, neque mortalem conditionem ſubibitis. Quoniam uoluntatem meam, uinculumq; maius, & fortius aſſequuti eſtis, quàm

tror, Iupiter eſt maximus Deorum, id eſt, non Dæmonum ſolùm, ſed totius mundi creator (quod cùm eſſet nomen ſummi & ſingularis Dei, attributum eſt poſtea homini nefario filio Saturni, quem ueluti Dæmonem, id eſt, miſtum ex humanitate, et diuintiate introduxit Plato, *cumq; uulgus hominem fecit, & uocauit ob quædam beneficia, Deum, nomine ſcilicet diuiniſsimo, Iehoua, quo paſsim apud antiquiſsimos uocabatur* Deus, *ſicut* Dios, & ζεὺς *apud Græcos) etiam hac ratione docetmus, unum ſingularem Deum eos confiteri, cæteros autem quos* Deos *dicerent, ita dixiſſe, ſicut in noſtra religione dicuntur* Angeli Dij, *quaſi* Dij *minores*, Dij *facti, creati, ueram, omnipotentemq;* Diuinitatem *non habentes*. Nam quod Homerus *uocat* Iouem ὕπατον κρειόντων, Deorum *ſupremum, imperatorem* Deorum, *ab* Ariſtotele, *naturaliter, & à* Platooe, *à* Iamblicho, *& à* Plutarcho *exponitur, quòd ſit maximus* Deorum, *id eſt; naturaliter, non poëticè*. Hunc ipſum enim hypaton, Ariſtoteles *affirmat mundi rectorem, uiuificatorem: deq; eo dicit*, τὴν μὲν οὖν ἀνωτάτω καὶ πρώτην ἕδραν, αὐτὸς ἔλαχεν, ὕπατος δὲ διὰ τοῦτο ὠνόμασαι: *Supremam, inquit, mundi partem, primamq; regionem obtinet ipſe* Deus, *eamq; ob cauſam uocatus eſt hypatos*. Hæc *de quodam naturali ueriſſimoq;* Deo *dicuntur, quem neceſſariò ſentiebat* Homerus, *cùm diceret* ὕπατον κρειόντων, *ſummum dominantiū:* Quaſi, *quod apud nos de eodem*, Rex regum, Dominus dominantiū: *et* Deus *ſabaoth, id eſt, exercituū cœleſtiū*. Qua *ratione ſicut nobis rex eorū dicitur, quia creator, non quia ſempiternis eis, maior ipſe præſidet* (Nam *in æternitate non eſt maius, et minus) neceſſariò et illi eadem ſenſere*. De *qua re clarè locutus eſt* Plutarchus: τὸ γὰρ ἄνω καὶ πρῶτον ὕπατον οἱ παλαιοὶ προσηγόρευον. πρότερον δὲ ὅμηρος τὸν θεῶν ἀρχόντων ἄρχοντα θεὸν, ὕπατον κρειόντων προεῖπε. Quæ *ſunt:* Supremū *& primum* Hypaton *uocarunt priſci*. Prior *autem* Homerus Principem *principū, ſiue* Imperatorem *imperantiū* Deum, *uocauit* Hypaton *regnantiū*. Principes Plutarchus *uocat* Deos *ipſos, qui in noſtris literis* Angeli, δυνάμεις, ἐξουσίαι, Poteſtates, Dominationes. His *omnibus, quod et noſtri dicunt, eſt* Deus. Itaq; Plato *in libris de* Republica: εἰ δ᾽ οὖν θεοὺς, μή τοι, τόν γε μέγιστον τῶν θεῶν τολμῆσαι οὕτως ἀνομοίως μιμήσασθαι. Quod *ſi, inquit, abſurdum ſtatuimus*, Deos *apud poëtas audire lugentes, multo minus maximum* Deorum. Maximum Deorum Iouem *uocat*. Et Iamblichus: μιὰ μὲν ἀρίστη παράκλησις εἰς τὴν θείαν εὐδαιμονίαν, ἡ μεμιγμένη ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἀνακλήσεσι τῶν θεῶν, καὶ μάλιστα τοῦ βασιλέως αὐτῶν διὸς. Vna, *inquit, conſolatio ad diuinam felicitatem, quæ miſta eſt in uocationibus* Deorum, *maximè regis eorum* Iouis. Quoniam *igitur eſt* Deus *maximus, cæteri minores, profectò ſi bene conſideres, illius maximi eſt æternitas*. Eò *enim eſt maximus, quòd ipſe ſolus æternus*. Si *cunctorum æternitas eſſet, alter altero maior non eſſet*. Eademq; *poteſtas faceret omnes maximos, & omnipotentes, quæ feciſſet æternos*. Non *enim ſi naturam inſpicias, à ſumma* Diuinitate *ſeparata eſt æternitas*. Cui *fuit*

æternum

æternũ eſſe, fuit etiã ut poſſet uocari Ioues, quod eſt ab eſſendo perpetuo. Et unus tamen eſt Ioues uel Iupiter. Hæcq; ratio ducitur ex fontibus naturæ: ut ſi unus eſt maximus, ille certè ſolus æternus. Vnus eſt igitur maximus Deorum, eorumq; creator. Cui rei etiam dæmon ipſe, quem ſcire plurima nomen indicat, perhibet teſtimoniũ. Igitur & Stoici ſimilia prodiderunt, aſſeruerũtq;. De quibus in contradictionibus Plutarchus: ἥλιος μὲν γὰρ καὶ σελήνη, καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ παραπλήσιον ἔχοντες λόγον, γεννητοί εἰσιν, ὁ δὲ ζεὺς ἀΐδιος ἐστί: Sol, inquit Antipater Stoicus, & Luna, cæteriq; Dij huiuſmodi rationem habentes, creati ſunt omnes, ſolus autem Iupiter æternus. Claret igitur philoſophorum opinio de Ioue ſummo, ſolo, ſempiterno. Plato quoq; in Cratylo, declarat quid ualeat nomẽ Iouis. Alij inquit, uocant eum Ζῆνα, Alij δία. Quæ ſi componas, δηλοῖ τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ: declarant naturam Dei. οὐ γάρ ἐστιν ἡμῖν, καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ὅστις ἐστὶν αἴτιος μᾶλλον τοῦ ζῆν, ἢ ἄρχων τε καὶ βασιλεὺς τῶν πάντων: Non enim, inquit, eſt nobis cæteris'ue cu..lis, qui magis ſit cauſa uitæ, quàm princeps, & rex omnium. Vult igitur Plato Iouem dictum Zena, à Græco Zen, uiuere. Quẽadmodum ſcimus ab eſſendo uocatũ Hebraicè, Iehouah, qui fortè eſt Ioues. Agnoſcunt igitur eundem eſſe Iouem, atque Deum. Qui dictus eſt ab Aethruſcis, quorum ſermo; & literæ fuerunt Hebraicæ, nomine Hebraico, Ioues, cùm priſci paulò poſt diluuiũ, per omnes terras diffunderentur, probaturq; ex tribus linguis eũdem eſſe Iouẽ, atq; Deum. Dicitur Hebraicè Iehouah, Græcè Dios: Dios Græcũ, Deus Latinum, Iehouah Hebraicum, Iouis Latinum, illud Latinum Deus. Declarat item uel id Iouem eſſe Deum. Diuus Paulus uocat teſtem Aratum apud Athenienſes: In quo, inquit, uiuimus, & ſumus, quemadmodum, quidam è poëtis ueſtris dixit, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν: Huius enim genus ſumus. Subijcitq; Paulus: Genus igitur cùm ſimus Dei. At illud Aratus de Ioue dixerat, ſic opus exordiens,

Ἐκ διὸς ἀρχόμεσθα, τὸν οὐδέποτ᾽ ἄνδρες ἐῶμεν
Ἄῤῥητον, μεσαὶ δὲ διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαὶ,
Πᾶσαι δ᾽ ἀνθρώπων ἀγοραὶ, μεστὴ δὲ θάλασσα,
Καὶ λιμένες, πάντη δὲ διὸς κεχρήμεθα πάντες.
Τοῦ γὰρ γένος ἐσμέν.

Ab Ioue principium facimus, quem dicere nunquam
Ceſſant ore uiri: Ioue nam ſunt omnia plena,
Atq; hominum cœtus implet, ſimul æquora ponti,
Et portus: Ioue mortalis nanque indiget omnis.
Eius enim genus extitimus.

Eſt igitur Iupiter ac Deus idem, & is ſolus æternus, cæteri Dij creati. Homerus id quantum & antiquitate, & ſcientia cæteros Deos Iupiter antecedat, illo carmine oſtendit, quod à Platonicis etiam affertur.

ἀλλὰ

Ἀλλὰ ζεὺς πρότερος, γεγόνει καὶ πλείονα ᾔδει.

Iuppiter ante alios, & longe plurima cernens.

Declarat etiam Proclus Iouem iuxta priores eſſe principiū et finem Vniuerſi: ὅτι μὲν οὖν ὁ ζεὺς μονὰς ἐστὶ παντὸς, καὶ πλήθους ἐγκοσμίων θεῶν, καὶ ὅτι πάντας καὶ παράγειν ἀφ' ἑαυτοῦ δύναται, καὶ ἐπιστρέφειν εἰς ἑαυτὸν, εἴρηται πολλάκις. *Quòd Iuppiter, ait, Vnitas ſit Vniuerſi, etiam multitudinis mundanorū Deorum, et quòd omnes & à ſe producere, et ad ſe conuertere poteſt, dictum ſæpius. Plato uerò:* αὐτοὶ δὲ οἱ ἄνθρωποι τυγχάνουσι νομίζοντες τὸν δία, τῶν θεῶν ἄριστον, καὶ δικαιότατον. *Hierocles quoque Pythagoreus ſic ſcribit:* τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦ δὲ τοῦ παντὸς, ἔθος ἦν τοῖς πυθαγορείοις διὰ τοῦ δίος, καὶ ζηνὸς ὀνόματι σεμνύνειν, δι' ὃν τὸ ζῆν, καὶ τὸ εἶναι πᾶσι.

Oraculum Apollinis de Deo, & de creatione Deorum. Cap. XIIII.

POſt Philoſophos igitur non ab re fortaſſe ſit audire Dæmonum quoque Theologiam, & arcanas quaſdam Diuinitatis laudes. Nullus erit cui uel ſummis labris latices ſapientiæ natura potandos dediſſet, qui non miretur Dæmonum præclaram Diuinitatis, poteſtatisq́ue diuinæ confeſſionem. Vt à Dæmone Mortalis, ſi quis eſſet tam profundè durus & peruicax, ad cultum Dei, uel inuitus trahatur. Adducitur hoc oraculum non à Chriſtianis, ſed à Porphyrio Chriſtianorum hoſte, decimo libro τῶν λογίων φιλοσοφίας. *Rogatus Dæmon quomodo Deus colendus & rogandus eſſet, cùm negare non poſſet, hæc diuina carmina profudit:*

Ἀθάνατε, ἄρρητε πάτηρ αἰώνιε, μύστα,
Κόσμον ἀμφιδρόμων ἐποχούμενε, δέσποτα νώτοις
Αἰθερίοις, ἀλκῆς ἵνα σοι μένος ἐστήρικται
Παντ' ἐπιδερχομένῳ, καὶ ἀκούοντι οὔασι καλοῖς,
Κλῦθι τέων παίδων, οὓς ἥρμοσας αὐτὸς ἐν ὥραις,
Σὴ γὰρ ὑπὲρ κόσμον τε καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα
Χρυσῆ ὑπέρκειται πολλὴ αἰώνιος ἀλκή,
Ἧς ὕπερ ἠώρησαι, ὀρίνων φωτὶ σεαυτὸν,
Ἀενάοις ὀχετοῖς τιθήνων νοῦν ἀτάλαντον,
Ὅς ῥα κύει τόδε πᾶν, τεχνώμενος ἄφθιτον ὕλην,
Ἣν γένεσις δεδόκηται, ὅτι σφε τύποισιν ἔδησας
Ἔνθεν ἐπεισρέουσι γοναὶ ἁγίων μὲν ἀνάκτων,
Ἀμφὶ σε παντόπατορ, βασιλεῦ τε, καὶ μόνε θνητῶν,
Ἀθανάτων τε πάτερ μακάρων, αἵ δε εἰσὶν ἄτερθεν
Ἐκ σέο μὲν γεγαῶσαι, ὑπ' ἀγγελίῃσι δὲ ἕκασται
Πρεσβυγενεῖ διάγουσι νόῳ, καὶ κάρτεϊ τῷ σῷ.
Πρὸς δέ τι καὶ τρίτον ἄλλο γένος ποιήσας ἀνάκτων,

Οἳ

Οἵ σε καθ' ἦμαρ ἄδουσιν ἀνυμνείοντες ἀοιδαῖς
Βουλόμενον ῥα ἐθέλοντες ἀοιδιάουσι δ' ἐς ἀεί.
Τύνη δ' ἐσσὶ πατὴρ, καὶ μητέρος ἀγλαὸν εἶδος
Καὶ τεκέων τέρεν ἄνθος ἐν εἴδεσιν εἶδος ὑπάρχων,
Καὶ ψυχὴ, καὶ πνεῦμα, καὶ ἁρμονία, καὶ ἀριθμός.

Hæc carmina quoniam difficilia ſunt, & ipſa dogmata facilius oratione ſoluta intelligentur, non reddam, quod alibi feci, totidem carminibus, ſed oratione ſoluta. Immortalis, ineffabilis, pater æterne, ſacer, ſuper mundis circunuertentibus inuectus, dominator in campis ætherijs, ubi poteſtatis tuæ robur eſt defixum: indeq; omnia deſpicis, pulchris & auribus audis: exaudi filios tuos, quos dilexiſti ad omne tempus. Tua enim ſupra mundum, & cœlum ſidereum, aurea ſupereminet, magna, æterna poteſtas. Super qua eleuaris, ſplendore te ipſum excitans, perennibus riuis, nutriens animum infinitum. Qui producit hæc omnia, formans materiam inde ficientem, quam generatio circumuagatur, quoniam illam formis obligaſti. Ex eodem animo fluxerunt genituræ ſanctorum regum, qui te circunſtant pater uniuerſalis, & rex, & ſingularis, mortalium immortaliumq; beatorum pater. Quæ quidem ſeorſum ſunt ex te natæ, nuntijs autem ſingulæ præfectæ, æternæ Menti referunt, tuæq; potentiæ. Præterea tertium quoddam genus regum creaſti, qui te ſemper canunt, carminibusq; laudant uolentem te, ipſi cupidi, prædicantq; nunc & ſemper. Tu es pater & matris præclarum exemplum, & filiorum tener flos, exiſtens forma in omnibus formis, & anima, & ſpiritus, & concentus, & numerus. Hæc oraculũ, altiſsimæ Theologiæ myſteria. Quanta cũ ſuperioribus concordia? Vocat eum patrem, regem, motoremq; cœli, mundos circumuertentes, orbes cœleſtes appellans. Eius eſt de motu cœleſti uerior, quàm philoſophorum ſententia, Deum patrem hominum atque Deorum, uitam, ſalutem, non unum tantum primum mobile, ſed uniuerſos orbes incitare. Non ab homine dicitur, ſed à dæmone, quos à ſciendo uocatos autor Plato, multo maiora, lõgeq; plura cognoſcentes, quàm mortales. Ecce dæmon ait Deum ſuperuehi, ſuperferri, ac portari, mundis ἀμφιδρόμοις, circumrotantibus. Mundos appellans omnes cœleſtes orbes, quorum quiſq; ſit inſtar mundi. Quòd ſi ſuperuehi, non refertur ad motum, & impulſum cœleſtem, ſed ad ſedem, ſtationemq; Dei ſupra cœlo in altiſsimis cœli regionibus: ſentiet tamen oraculum quædam diuina gubernacula, quaſdam habenas, quibus ut equus à quadriga, cœleſtes orbes agantur, inſidente deſuper Deo, ſub pedibus omni cœleſti ſe machina uertente. Ac cœleſtes orbes rotatos gyranteſq; memorauit, ut rectorem, moderatoremq; agnoſceres. Eſt in noſtris literis, Dominum eſſe in cœlo, ſedem eius ibi conſiſtere. Oraculum autem in campis ætherijs regnare, ac dominari, præcipuè cœleſti regno commemorato, quòd illa ſit optima mundi pars. Et nos paternæ Sapientiæ, magnorumq; myſteriorum nuntius orare docuit, Pater noſter

qui

qui es in cœlis. Ecce & dæmon ueritatem abſcondere non potens patrem hic eum cœleſtem uocat, ſicut & ſuperiores omnes. Pater æternus primũ filij ſui, tum rerũ creatarum. In cœlo pulcherrimum, ampliſsimum, fortiſsimumq; eius regnum flore re canit. Inde mortalia cernere, diſtet licet longiſsimè. Dæmones fatentur, uſq; in terras, oculos eius tendere, omnia diuinis auribus eum exaudire. Quæ ſanctis ora/culis noſtris, infinities prædicantur. Quod uerò ſequitur, quàm diuinum? homines introducens tanquam filios eius orantes. quod ipſe quoque docuit, pater noſter. Nos uti filios introducit oraculum: Filius Dei iubet nos eum appellare patrem no/ſtrum. Fatetur item dæmon amari nos ab ipſo omni hora, nullam eſſe beneuolen/tiæ, paternæq; charitatis interpollationem. Nunquam illum nos amando defati/gari. Rurſum iterat poteſtatem eius auream, & pretioſam florere ſupra cœli uertigine, ubi ſit eius æterna, immenſaq; maieſtas, qua ſublimatus ipſe ſit ſupra om nia, luminis in pelago, lucemq; habitans inacceſsibilem. Riuos autem æternos, qui/bus, immenſum, ſuum nutrire animum dicit, ſentiẽdum eſt, tum ſapientiam eius in/finitam, gaudiaq; magna mentis ſuæ, tum quod dicebat Ariſtoteles, cognitionem Dei de ſeipſo, cognoſcentis bona ſua, & ex eo uoluptatem infinitam capientis: in/numerabiles item rerum ſpecies, & Ideas continentis, quibus natus eſt, & naſci potuit iſte mundus. Idcirco ſtatim adiecit, infinitam Mentem iſtam produxiſſe. Quo loco, quæſo ſublatis animis, arrectaq; mente ſimus. Vt enim ſuperiores diuino quo dam, & quaſi ex aula cœleſti allato conſenſu prædicant ſimul, ex eodemq; fonte natos Deos atq; mortales, cæteraq; quibus mundi uaſtitas efficitur: ſic dæmon diui nè, ex illa infinita Mente parta uniuerſa, nominatim Deos ipſos, eorumq; gene/ra appellans. Laudat igitur eum primum Vniuerſi opificem, formas materiæ peren niter affigentem, eamq; renouantem aſsiduis figuris, circum quam uerſetur ſem/per generatio. Quod ſæpe proditur à philoſophis, materiam ſubiacere formis, nunc uni, nunc alteri, inuicem ſuccedentibus. Deinde tradit ex hac eadem Mente, fluxiſſe prolem regum ſanctorum. Reges ſanctos angelos uocat. Sanctos, quoni/am ab omni terreno contagio ſegregati. Reges autem, quoniam his maxima pote/ſtas, ciues, Heroëſq; regni cœleſtis, exercitus Filij Dei, duces & principes omnes, poteſtates etiam, autoritateſq; noſtris in literis, rectores item hominum, ac pro/uinciarum uocati. Mirabiliter item docet, quid faciant in cœlo, totóque mundo. Aſsiſtunt, inquit, tibi ſemper, circunſtant dextra, læua´que frequentes thronum. Dei. Eſaiaſq; uidit Dominum ſuper ſolium excelſum et eleuatũ, & Seraphin: non duo, cùm ſit tibi numerus multus, ſed innumerabilem Seraphinorum, ſolium Dei circunſtantium, multitudinem. Et ſæpe fatentur illi ſe conſpectibus Dei aſsiſtere. Et Raphaël dixit Thobiæ, Ego enim ſum Raphaël unus ex ſeptem, qui aſtamus ante Dominum. Ob hanc cauſam, cùm in hac commemoratione dæmon eſſet, iterato confitetur eum patrem omnipotentem, non eorum tantum, qui terras, ſed etiam qui cœlum incolunt, in immenſum genus humanum multitudine ſuperantes.

Horum

Horum omnium Patrem eum & Regem dicit. Iteratoq; confitetur eos natos, id eſt, creatos à Deo, codē uſus atq; Orpheus, Heſiodus, Empedocles uerbo, γεγαῶσι. Et quod diuinius eſt, declarat munus eorum, qui ſunt præfecti nimirum nuntijs, quo primò fuere apud antiquiſſimos Hebræorum uocati Malachim, miſsi, nuntij: & Græcos hæc ſecutos, Angeli, Quia, inquit Dæmon, præfecti, ſunt ἀγγελίης, Angelijs, nuntijs: referuntq; omnia, inquit, Menti πρεσβυγενεῖ, æternæ, magnæ, uenerandæ. Tum tertium genus eorum nominat: quaſi qui ſunt nuntijs præfecti, ſint duo genera, Angeli ſcilicet, & Archangeli: tertij autē aſsiſtunt, quanquam etiam omnes, laudantes, clamantes, Sanctus ſanctus, idq; cupidè, libenter, ſicut ille uoces eorum libenter audiat. Mireq; concordant hæc cum Theologia Dionyſij, ſuper tribus Hierarchijs Angelorum, Dæmonibus ipſis, qui ſæpe abſtruſa multa confeſsi ſunt, prædicata. Repetit iterum eum eſſe Patrem, eſſe inſtar optimæ matris. Sic enim etiam Græci locum intelligunt, quòd patris, ac matris charitatem oſtendat erga nos Deus, & quòd condeſcendat per humanitatem, dulcedinemq; paternam, ac maternam, quam tenerum florem dixit. Deinde cum cæteris omnibus ſuperius nominatis Theologis, appellat Animam Vniuerſi, & Spiritum, ſicut & ille, Spiritus intus alit. Eoq; etiam eſt Anima mundi apud philoſophos. Appellat Harmoniam, & Numerum perinde ut Pythagoras κρᾶσιν, Temperamentum, quaſi moderamen, gubernaculumq; totius. Et ſicut Pythagoras eum ψύχωσιν, ſic Dæmon ψυχὴν, unde omnia uiuunt, & intelligunt, intelligentiarum, ac uitarum fons. Hæc qui preſsius conſideret, mirabitur Dæmonibus etiam confeſſam cum priſcis Theologiam.

Aliud ex eodem, de Deo, diuinisq; rebus, teſtimonium. Cap. XV.

ALiud eiuſdem oraculi præclarum, admirabileq; de ſumma Diuinitate teſtimonium, quo maxima declaratur altiſsimæ Theologiæ pars. Rogatus à quodam Theophilo, an ipſe Deus eſſet, Reſpondit ad hunc modum:

Ἐσθ' ὑπὲρ οὐρανίου κύτους, καθύπερθε λελογχώς,
Φλογμὸς ἀπειρέσιος κινούμενος ἄπλετος αἰών.
Ἐστὶ δ' ἐνὶ μακάρεσσι ἀμήχανος, εἰ μὴ ἑαυτὸν
Βουλὰς βουλεύσῃ πατὴρ μέγας, ὡς ἐσιδέσθαι,
Ἐνθάκε οὐδ' ὁ αἰθὴρ, φέρει ἀστέρας ἀγλαοφεγγεῖς,
Οὔτε σεληναία λιγυφεγγέτις αἰωρεῖται.
Οὐ θεὸς αὐλιάει κατ' ἀτάρπιτον, οὐδ' ἐγὼ αὐτὸς
Ἀκτῖσι συνέχων περικίδναμαι, αἰθεροδινής.
Ἀλλὰ πέλει πυρσοῖο θεοῦ πολυμήκετος αὐλὼς,
Ἕρπων εἰλιγύει ῥοιζούμενος, οὐ μὲν ἐκείνου,
Ἁψάμενος, πυρὸς αἰθερίου διασείεται ἦτορ.
Οὐ γὰρ ἔχει λαίνην, ἀζυχεῖ δ' ἐν μελεδημῷ.

Αἰὼν

Αἰὼν αἰῶσι ἐπιμίγνυται ἐκ θεοῦ αὐτοῦ,
Αὐτοφυὴς, ἀδίδακτος, ἀμήτωρ, ἀστυφέλικτος,
Οὔνομα, μηδὲ λόγῳ χωρούμενον, ἐν πυρὶ ναίων.
Τοῦτο θεός, μικρὴ δὲ μερὶς θεοῦ ἄγγελοι ἡμεῖς.

Hæc cùm & ipſa perobſcura ſint, ſoluta oratione reddam. Eſt ſupra cœleſti uaſtitate, deſuper fulgor, motus, immenſum æuum. Eſt autem inter beatos inæſtimabilis, incomprehenſibilis, niſi ſeipſum, conſilia, conſiliet pater magnus, ut uideatur. Hic neq; æther fert ſidera nitentia, neq; luna obſcuræ lucis attollitur. Non Deus occurrit per ſemitam, neq; ego ipſe, radijs continens, amplectens ſpargor, per æthera uolutus. Sed eſt flammæ Dei immenſa profunditas, repens uoluitur rapidè cum ſtrepitu. Non tamen qui illum tetigit ignem ætherium, timidus cor. Non enim habet ardorem, ſed placida cõbuſtione, ſeculũ ſeculi miſcetur ex Deo ipſo. Per ſe genitus, indocibilis, ſine matre, inconcuſſus, cuius nomen ſermone non capitur, in igni habitans. Hoc Deus, exigua uerò pars Dei, nos angeli. Hæc oraculum Apollinis, quo tota ferè traditur in aures hominum Theologia. Primum deſcribit locum ſanctiſſimæ Diuinitatis, ut Ariſtoteles etiam cœlum dicit eſſe οἰκητήριον τοῦ θεοῦ, in libro de Mundo. Hunc locum ſupra cœleſti locat immenſitate, ſupra cœleſtes orbes, extra anni, Soliſq; uias. Hic eſſe largiſſimam lucis copiam, mundum lucis uiuentis, uegetæq; ſemper. Hic æuum infinitum, id ſcilicet quod eſt ſupra tempus, quod ex cœleſti motu colligitur, eſt ipſa æternitas, dicta Græce αἰὼν, quia ſemper fuit. Illic æternitas, illius, infinitæ lucis ætas. Nec dubium eſt, quin hæc immenſa flamma, ardorq; ſempiternus ſit quod apud priſcos Theologos, quos poſteà noſtri ſunt ſecuti, dicitur cœlũ empyrion, id eſt, igneum. Nam et ipſe dæmon appellat eum φλογμὸν, ardorem, & πυρσὸν, facem. Dicitur item Deũ habitare ἐν πυρὶ, in igne, unde ἐμπύριον. Hoc Cœlum empyrion, eſt claritas æterna, flagrans à Diuinitate. Ea quoq; deſcriptio Cœli empyrij, Illic neq; Solẽ eſſe, neq; Lunam, neq; aſtra, genus cœli diuerſum, alia lumina, alia lux. Ad eam noſtra hæc ne lucerna quidem uideri poſſe. Ioannes illo in regno, diuinaq; regione, neq; Solem eſſe, neq; ſidera, eſſe autem Chriſtum Solem eius. Similia mirabili conſenſu locutus eſt Homerus, approbaturq; uehementer ab Ariſtotele, Olympum dictum quaſi ὁλολαμπῆ, totum ardentem, nomen ſcilicet Empyrij, de quo ſcribat Homerus,

Οὔλυμπον δ' ὅθι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ,
Ἔμμεναι, οὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται, οὔτέ ποτ' ὄμβρῳ
Δεύεται, οὔτε χιὼν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μάλ' αἴθρη
Πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδέδρομεν αἴγλη.

Venit Olympum, ubi ſedes diuûm dicitur eſſe
Immota, hæc uento haud quatitur, nec ſpargitur hymbre,
Non nixi decidit, aſt ſplendor puriſſimus albet,

Et ſine nube nitor, campos hic occupat omnes.

Lucem, ignemq́; illum non eſſe, qualis noſter abſumens, ſplendorē eſſe tranquillū, lætum, puriſſimū, per terras latè micantem. Hunc ſplendorem ſi quis ex Homero, & Ariſtotele, *qui dicta probat eius percunctetur, unde nam emanet, dicent non à* Sole. *Nam* Sol *exurit, nec ſupra cœleſtes orbes. Ergo genus aliud luminis. Ergo ueriſſimum eſt quod conſentaneè noſtræ quoq;* Theologiæ *dixit oraculū, lucem illam infinitam, camporumq́; admirabilem, lætamq́; ſerenitatē, manare ab ipſa diuinitate,* Solis *ipſius creatricem immenſam. Hunc igitur locum, ubi tanta lux apertè cernitur, appellat ardorē, facem, flammā, ignem, dicens eā eſſe αὐλῶνα περιμήκετον, uallem immenſam luminis, regionem lucis uaſtā:* Eſſe *æternam hanc lucem in medijs beatis. circunſtant enim dextra, læuaq́; frequētes:* Nec *uidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat uſq; morari. Hæc beatitudo, θεωρία, contemplatio diuinitatis, quam* Dæmon *tanquam unus è ſupernis angelis hic prædicat, dicens Deū uideri nō poſſe, appellansq́; eum Patrem, niſi ipſe uoluerit.* Nam & Filius *apud nos,* Nemo, *inquit, uidet* Patrem *niſi* Filius, & *cui uoluerit* Filius *reuelare. Deinde hanc lucem eſſe ſuauiſſimam, manantem à* Deo *ſemper. Deſcriptaq́; habitatione, & loco ſummi* Dei, *deinde loquitur eum, declarans quæ de natura diuina fas ſit ab hominibus noſci. Eum primò uocat αὐτοφυῆ, per ſe ortum, à ſe natum. In quo latitat ſublime myſteriū.* Vt *enim ad unam primam cauſam omnium rerum ortus reuocatur, ibiq́; deſinit, ut nō ſit progreſſus ad infinitū, ſic naturæ eius, bonorumq́; ſuorū cauſa deſinit in ipſum, quoniam non habuit aliunde, quod habet, qui maior eſt omnibus. Eſt autem, ne fallamur, ortus eius ex ipſo æternus, quod iſto nomine declaratur. Si enim nulla terrena creata res, fieri ex nihilo, id eſt, à nulla cauſa potuit, multo certè minus ipſe* Deus. Q*uòd ſi* Deus *aliquando non exiſtens, natus eſſet ex ſeipſo, fuiſſet* Deus *antequam eſſet: efficiturq́; ſi* Deus *natus eſt ex ſeipſo, ut hæc natiuitas ſit æterna, ut & ſemper fuerit à quo naſceretur* Deus. *Semper enim oportuit id antecedere, à quo natiuitas diuina ex ſe ipſa proficiſceretur. Nam quod non erat, nihil poterat producere. Aſſeris aūt eum, à quo natus eſt* Deus, *anteceſſiſſe, quia dicis ab eo* Deum *pullulaſſe. Duæ igitur ſunt cauſæ, cur hoc nomen αὐτοφυής, altiſſimè deſignet æternitatem: quia quum non poſſit naſci, nec tu confitearis* Deum *ex nihilo natum, ſemper habuit à quo naſceretur* Deus. *Iam ſi quando fuiſſet tempus, cùm* Deus *non eſſet, ſed poſtea ex ſeipſo natus, neceſſariò fuiſſet* Deus, *quando non eſſet. Ex quo efficitur, ut quoniam cætera dicimus à* Deo *nata,* Deum *autem natum à ſeipſo, cæteræ quidem res, quibus aliena à ſe ipſis cauſa fuit, eſſe quidem ſine cauſa non potuiſſe, cauſam autem ſine eis, à quibus nihil dependeret, potuiſſe.* Vt *autem res ſine cauſa ſua* Deo, *naſci non potuerunt, ſic* Deus *ſine cauſa* Deo, *nunquam potuit eſſe. Nunquam igitur poterat* Deus *naſci, niſi* Deus *prius affuiſſet. Hoc autem in æternum. In æternum igitur natus eſt ex* Deo Deus. *Hanc neceſſariam naturaliſſimamq́; conſequutionem, non uidit ille, qui quum de natiuitate* Dei *loqueretur. Verum quia,*

inquit,

inquit, fieri non poteſt, quin id quod ſit, aliquando eſſe cœperit, natus eſt ex ſeipſo. Error quidem euidentiſſimus. Significauit igitur & æternitatem, & maieſtatem ſupra omnes, quia nullius indiget Deus, potens à ſeipſo cuncta bona petere Dæmon. Siquidem ſi à ſeipſo habet ſeipſum. Deo autem nihil eſt melius, utique uniuerſa ex ſeipſo habet. Hinc efficitur etiam illud Ariſtotelis, eum in cognoſcendo ſeipſo, eſſe beatum. Nam ſi ex ſe habet eſſe, utiq; etiam beatitudinem uitæ ſuæ, omniaq; naturæ ſuæ bona. Vt autem dixit uitã eius ex ſeipſo proficiſci, ſic etiam ſapientiam, quum eum appellat ἀδίδακτον, non edoctum, quaſi uidelicet αὐτόσοφος. Nam cùm ſit ſapientiſſimus, & Paulus μόνος σοφὸς, eius autem ſapientia non ſit aliunde: oritur certè à fonte naturæ ſuæ. Sic eum dicens ἀμήτωρ, ſine matre, declarat tum æternitatem, tum quoniam prædicat eum ex ſeipſo natum, non eo modo natum, quo ſolent ea, quæ apud nos naſcuntur, & quæ cauſam, in alijs cur naſcerentur, habuerunt, ſed diuino & ineffabili modo, quoniamq; ei dedit æternitatẽ, æternamq; bonitatis ex ſeipſo dependentiam, efficitur ut ſit incorruptibilis, & immutabilis. Quia qui fuit ſemper, altiſſimam, optimam, eminentiſſimamq; naturam ſibi ſuppetens, non habet à quo oppugnetur, corrumpatur. Quapropter uocat eum ἀσυφέλικτον, inconcuſſum, immobilem, incorruptibilem. Hoc, inquit, eſt Deus, hæc natura diuina. Habitat lucem inacceſſibilem, ut ait Apoſtolus, eſt æternus, per ſe genitus, non more noſtro, eſt incorruptibilis. Nos autem Angeli (omnes enim ſunt Angeli, boni ſcilicet & mali, Philoq; Iudæus confitetur, quos Moſes Angelos, Dæmones à philoſophis appellari) ſumus exigua Dei portio: non uidelicet per transfuſionem ſuæ in nos diuinitatis, ſed quaſi quædam ſcintillæ, quæ ex luce diuinitatis ſuæ micuerunt. Ille maximus, ſolus, ſolus æternus. Intelligentiæ uerò quædam quaſi particulæ diuinæ, quædam ſcintillulæ, natæ ex illo, uel productæ (Nam naſci philoſophis eſt creari) ſpirituali quodam modo, ſoli Deo, neſcio an illis noto. Et ut ait Philo, νοῦς ἀπόσπασμα θεῖον, Mens quædam diuina abſciſſio. Ex his conſtat, tum quid ſit natura diuina, tum apparet Dæmones confiteri, creatos etiam Deos ab illo. Demonſtratur etiam cœlum empyrion, locus que ſupra ſideribus, quem etiam Ariſtoteles duobus in locis, in libro de Mundo, & primo de Cœlo, eſt confeſſus his uerbis: Extra cœlum oſtenſum eſt, neque eſſe, neque eſſe poſſe corpus. claret igitur quòd neq; locus, neq; uacuũ, neq; tempus, eſt extra. Ideo neq; in loco, quæ illic ſunt, exiſtunt, neq; tempus ea facit ſeneſcere. Neq; eſt ullius ulla mutatio eorum, quæ ſupra extremam uertiginem conſiſtunt. Sed immutabilia, & indolentia, optimam agunt, opulentiſſimamq; uitam, omne æuum. Ecce Ariſtoteles per numerum multitudinis, res neſcio quas extra cœlum collocat, ſed præcipuum id diuinitatis id eſt regnum, cuius fecit, clementia ductus, alios animos participes. Latiusq; explicuit Dæmon illum locum, & melius quàm Ariſtoteles, uterq; tamen diuinè. Vterq; florere ibi uitam, optimã beatitudinem ac ſupremam. Nam quod Ariſtoteles per neutrũ genus dixit, nolens explicare τὰ ἐκεῖ, quæ ibi, Dæmon expreſſe dixit,

μάκαρας, beatos. Et ipſe paulo ſuperius Ariſtoteles ab eo loco πᾶν τὸ θεῖον, Vtq; Dæmon ἄπλετον αἰῶνα, ſic Ariſtoteles ibi locat æuum immenſum.

Aliud oraculum de Deo, locisq; cœleſtibus, quod Deus fons, principium, creator omnium, inſcrutabilis: quod nemo peccans eum lateat: quod omnia proſpiciat. Cap. XVI.

ALtiſsimè quoq; philoſophatus eſt uelut cœleſtis præco, Dæmon, de natura diuina rogatus, afferens eadem atq; ſuperius:

Ἐστ᾽ ὑπὲρ οὐρανίου πυρὸς ἀφθίτου, αἰθομένη φλόξ,
Ζωογόνος, πάντων πηγή, πάντων δὲ καὶ ἀρχή,
Ἥτε φύει μάλα πάντα, φύουσά τε πάντ᾽ ἀναλίσκει.
Αὐτοφανὴς ἀλόχευτος, ἀσώματος, ἠδ᾽ ἔτ᾽, ἄυλος,
Κεῖθεν δ᾽ ἐξελάων σὲ περὶξ σφαιρηδὸν, ὄλυμπον
Ἔνθεν δ᾽ αὖ τυτθὴ διαείδεται αἰθέρος αὐγή,
Ἥλιος, μήνη, καὶ τείρεα φωτίζουσα.
Ταῦτ᾽ ἐδάην, ἔμαθόν τε νόῳ, τὰ δὲ λοιπὰ σιωπῶ
Φοῖβος ἐών, σὺ δέ τε παῦε, οὓς μὴ θέμις ἐξερεείνων.
Εἵνεκα σῆς φυσικῆς σοφίης τὰ δ᾽ ὑπέρτερα νωμᾶν.

Quæ & ipſa non carmine, ſed ad uerbum reddam:

Eſt ſupra cœleſti igni, corruptibilis, ardens flamma, uitalis, omnium fons, omnium quoq; principium, Quæ & producit omnia, & producens omnia abſumit, Ex ſe apparens, inlocabilis, incorporeus, immaterialis. Illinc circum olympum diffunditur in orbem. Hinc rurſum paruus promicat ætheris ſplendor, Sol, Luna, et aſtra accendens. Hæc noui, didiciq; mente, cætera uero taceo, Phœbus exiſtens. Tu uerò deſine, quos nefas ſit ſcrutari, propter tuam naturalem ſapientiam, ſuperiora ueſtigare. Ecce iterum meminit illius immenſæ lucis, quam ſuperius ignem, facem, flammamq; uocarat, nunc etiam flammam, à diuo quoque Paulo nuncupatam lucem inacceſsibilem. Ab omni philoſophia Cœlum empyrion, flammeum, ardens. Hanc flammam, quæ quemadmodum à Sole manat à Diuinitate, ſupra cœleſtem nitorem, ut paulò antè, & ut Homerus, & Ariſtoteles, ſupra ſidera, ſupra motus cœleſtes locat. Duo diuina myſteria, primo de nitore illo ſempiterno, tum de loco, ſi locum cum dicere fas eſt. Hanc quoque lucem, ſeu flammam, uocat uitalem omnium rerum fontem, & principium. Deum uidelicet ipſum extra cœlum, motusq; cœleſtes, Hoc rerum principium dicit omnia producere, atque abſumere, fortaſſe, quod ait Dauid, Dante te illis, colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur. Dominus necis & uitæ, auferens quæ dediſſet, ſi uoluerit: In eandem cùm placuerit, omnia potens redigere uanitatem, quæ fuerunt antequam conderentur. Hoc ſentit oraculum, clamans eum ſicut uitarum repertorem omnipotentem, ſic omnipotentem mundi, rerumq; omnium euerſorem, ſi uellet. Ad cuius conſpectum omnia contremiſcunt.

contermiſcunt. Qui tangit montes & fumigant, nutu tremefacit olympum. Hæcq́; multo de ſumma Dei omnipotentia maior prædicatio, quàm motorem eum dicere cœleſtem. Multo enim potentius eſt, omnium uitarum, omniſq́; mũdi euertendi habere poteſtatem, quàm machinam cœleſtem, leuem illam quidem, & ui ſua incitatam mouere poſſe. Ingreſſus deinde de natura eius dicere Dæmõ, prædicat eum αὐτοφανῆ, per ſe apparentem, ſpectans infinitam illã immenſamq́; lucem. Eſt enim per ſe apparens, per ſe lucẽs, à ſe, à fonte ſuo, è theſauris Diuinitatis, maieſtatis ſuæ lucem diffundens. Radians à ſe ipſo, non aliena lucerna, habens inſitam magnam maieſtatis ſuæ claritatem. Eoq́; ſemper ardet, tanquam Sol cœleſtis, illius magnæ Diuinitatis imago. Item eum uocat ſine loco, incircunſcriptum, quia uidelicet infinitus, immenſæ maieſtatis, nullo loco potens intercipi. Inlocabilem item, quia incorporeus, & immaterialis, extra mundum, omnemq́; locum & tempus. Vaſtitas igitur immenſitasq́; eius incorporea, nullo loco capienda. Non eſt infinitus corpore, ſed mente, ſapientia. Secundò, tribuit ei motum per totum olympũ: idq́; ad illã flammam, diuiniſſimumq́; ſplendorem referas, pandentem ſeſe circunquaque, cunctaq́; complectentem, per totam olympi uaſtitatem. Quantus eſt enim olympus, cum terræ, quæ centri in toto Vniuerſo habent rationem, ſint uaſtæ, ingentes. At olympum cunctis orbibus ſublatum, in immenſum terra latioribus, quantũ eſſe par eſt? Hunc circum ſancta, amœna luce complet Deus, nulluſq́; eſt locus, ſi locum illic eſſe fas eſt, quin à ſplendore ſacro contingatur. Ex hac largiſſima luce, aſſerit accenſa lumina cœleſtia, Solem, Lunamq́;. Teſtatur idem Iudæus Philo, Platonicorum eximius, Ideam omnis lucis, & fontem, theſaurumq́; nitoris Deum, πανάυγειαν, omniluminem, luminoſitatem dicens, deducens ab ea, corporum cœleſtium, omniumq́; rerum lucem. Hæc diuiniſſima lux fecit corpora cœleſtia, & præ qua Sol tenebræ ſunt, & caligo, facile potuit cæteris rebus dare nitorem. Prædicat oraculum, hanc ætheriam, Solis, Lunæ, aſtrorumq́; lucem, eſſe τυτθὴν, exiguam, paruam, minimam, obſcuram: Reputa igitur, quanta ſit illa diuina claritas, cui ſcintilla quædam eſt lux ſolaris, omniumq́; ſiderum collata. Hæc, inquit, ſunt quæ de Deo mihi ſcire datum. Hæc uidi & noui. Et fortaſſe dicat ad hunc modum. Cum ad illam claritatem uenturus eſſem (utinam mea ſcelera non obſtitiſſent) oblata mihi fuerat, & ut præmium propoſita. Vidi eam aliquando, ſed procul, uidi animo. Cætera taceo, non licet homini loqui. Sunt enim arcana uerba, id eſt, arcanæ res, quas tu quoque abſiſte ſcrutari, quas te ſcire nefas. Noſter Theologus, Non licet: Dæmon, οὐ θέμις, Nefas eſt, Deſine ſcrutari, amorem compeſce quærendi. Nec fas eſt, quo tibi compares ſcientiam, quam uti naturalem poſſideas, arcana rimari cœleſtia. Tenes quæ teneri de Deo, potuiſſent. Rogatus item an quis peccans, Deum latere poſſet, reſpondit:

Οὐδεὶς ἂν λήθοι τοῖον θεὸν, οὐδὲ σοφοῖσι
Κέρδεσιν, οὐδὲ λόγοις ὑπεκφύγοι ἄλκιμον ὄμμα.

Πάντη θεῶ πλήρη, πάντῃ θεὸς ἐστὶ φάνωται.
Πάντα ζωογονῶν, ὁπόσα πνείει τε καὶ ἕρπει.

Quæ ſunt, Nemo profectò, qui talis eſt, Deum latere poßit. Neque ſagacibus dolis, aut uerbis acerrimum oculum ſubterfugiat. Omnia plena Deo, Deus ubique uagatur, omnia uiuificat, producitq́; quæcunque ſpirant, & inambulant. Ecce quæ de uno ſingulariq́; Deo prædicat Dæmon, ſunt ea, quæ de Anima mundi, Poëta diuinus:

Spiritus intus alit, totamq́; infuſa per artus,
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Is Deus ubiq; eſt, omnia uiuificans, dans omnibus quæ uiuunt, et mouentur, uitam, & motum, portans omnia uerbo uirtutis ſuæ. Eiusq́; ſunt omnia plena. Eoq́; is eſt quem dixit Aratus, & eum ſecutus Poëta, Iouis omnia plena. Non alicuius uidelicet fictitij, ſed uerißimi, naturalißimi Dei, de quo, uelut diuinus Theologus hæc edit oracula Dæmõ, prouidentiæ diuinæ magna confeßio, quam nulli peccantes poßint effugere. Idẽ atq; illud in ſacris literis. Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero in infernũ, ades. Quãta inter utrunq; oraculũ concordia? Dæmon oculum Dei ἄλκιμον, Fortißimum, robuſtißimum, acerrimum, omnia contuentem, terras, cœlum, mare colluſtrantem. Quantumuis item artificioſam alitia, dolisq́;, te circuntegas, quantumuis abſcondas, oculos eius non poteris effugere: Quiduis loquaris, dicta, factaq́; omnium ſunt in conſpectu eius. Illud Philonis ἀκοιμήτῳ ὀφθαλμῷ βλέπει πάντα, peruigili oculo cuncta cernit. Qui enim fieri poteſt, quin illi ſint cuncta nota, qui uitas omnes, mentesq́; cogitatrices finxit prior? En illa Pythagoræ ψυχώσις: Et Pauli, Genus cùm ſimus Dei in illo mouemur, & ſumus. Vniuerſa inquit oraculum, complectitur. Oraculum uerè mirabile, omnipotente ueritate claros ex omni loco radios iactante. Omnis enim lingua confitetur cœleſtiũ terreſtrium, & infernorum, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Rogante quoq; ſacerdote, quænam religio plurimum maximeq; foret ſuperſtes, iniecit miranda de Diuinitate, ut uiſum ſuperius. Vtinam ne me nunc ſupremò, ac nouißimè interroges, infelix ſacerdos, de diuino Genitore, deq́; chara, & unica prole panomphæi regis. Et Spiritu, Qui continuatim continet omnia, montes, terram, flumina, mare, tartarum, aërem, ignem. Qui me nolentem, domibus ab his repellet, Moxq́; linquetur deſertum limen iſtud oraculorum fundendorum. Pomphæum regem cœleſtem, dicit quod ei cuucta oracula concinant. Panomphæus eſt, cui πᾶσα φήμη, omnis fama, ſiue oraculum canit. Huius, quem etiam diuinum Genitorẽ dixit, nominat unicam Prolem. Sonat enim Græcè τηλύγετος,, aut dilectũ, aut unicum Filiũ. Spiritum quoq; nominat diffuſum per omnia, de quo Marcus etiam Tullius, eum, per omnia pertinere, perinde ut oraculum, & per omnia continuatum, ſicut hic Βοτρυδὸν affirmat. ex fontibus antiquæ Theologiæ hæc ad uerbum de rerum pulchritudine, concentuq́; loquens: Hæc, inquit, fieri, omnibus concinentibus

inter ſe mundi partibus, profectò non poſſent, niſi ea unō diuino, & continuato ſpi ritu continentur. Bene igitur etiam Dæmon locutus.

Quod Iupiter ſit Deus ille uerus, magnus, Dæmonis oraculo: quod eius poteſtas, omnibus ueneranda: quod ſolus ille ſapiens, largitorq́; ſapientiæ: & quod hæc oracula, uere ſunt à Dæmone edita Philoſophorum teſtimonio. Cap. XVII.

EVndem eſſe quoque Iouem, ac uerißimum, naturaléque Deum, quæ que de Ioue dixit Aratus, & Homerus, eſſe de ſingulari Deo, Dæmonis etiam teſtimonio probatur. Rogatus de æterno Deo reſpondit, addens de interitu ſuo:

Ἦν Ζεύς, ἔστι τε νῦν Ζεύς, κ᾽ ἔσσεται, ὦ μεγάλε Ζεῦ,
Οἴ δι μοὶ χρησμῶν ὑπολείπεται ἠελγμένα.

Alio in loco, uehementer ingemiſcens:

Οἴ οἴ μοι τρίποδ᾽ες στενάχήσατε, οἴχετ᾽ ἀπόλλων
Οἴχεται, ἐπεὶ φλογερόν με βιάζεται οὐράνιον φῶς.

Erat Iupiter, eſt nunc, & erit, ô magne Iupiter, Hei mihi deficit oraculorum claritas. Hoc illud in ſacris literis, Sicut erat in principio & nnnc, & ſemper, & in ſecula. Heu heu tripodes plangite, obit Apollo. Obit, quoniã flammãs cœleſtis lux, uim adhibet. Lucem ſupra cœlo mirabilem, uocat Deum. Et de ſuo uaticinatur interitu. De Byzano quoq; qui condidit Byzantium, contra eum, qui eum æmulabatur, cuidam pro eo ſcitanti reſpondit:

Ἔγρεο καὶ παλίνορμος ἐπείγεο, καὶ λέγε ταῦτα,
Οὔ σε γε φοῖβος ἄνωγεν ἀμείνονι φωτὶ μάχεσθαι
Κείνῳ γὰρ θεὸς αὐτὸς, ἑὴν ὑπερέσχετο χεῖρα.
Ὃν καὶ γῆ τρομέει, καὶ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν,
Πόντος τ᾽, ἠέλιός τ᾽, ἠδ᾽ ἠέριον χάος αὐτό.

Quæ ſunt, Excitare, & reuerſus feſtina, & dicas iſta, Non te Phœbus ipſe iubet fortiori uiro depugnare. Illi enim Deus ipſe ſuam porrexit manum, Quē & terra tremit, & cœlum deſuper patens, pontusq́;, ſolq;, & tenebroſum Chaos ipſum. Nihil abſcondit de Deo: prius regionem, claritatem, creationem etiam Deorum prædicauerat, nunc uniuerſalem præſentiã. Noſtris igitur in literis etiam extat, Tremunt poteſtates, tremunt uidentes angeli. Ecce nunc omnia tremunt ad nutum eius, uaſtitas olympi, terra, pontus, Sol inſuper, & ipſa tartara. Tremunt autem omnipotentem, tremunt, cùm uoluerit, uenientem. Nam mons Sina tremebat, & fumigabat, & horror erat maximus in caſtris Hebræorum. Talis ubiq; terror foret, ſi ipſe uellet, & ſeſe quantus eſt oſtenderet, quantum eum cœlicolæ cernunt. Meritoq; uident, & obſtupeſcunt, horrent, & lætantur ad tantum numen. Serapis quoque in oraculo de ſapientia eius in cœlo florente, prædicans eius largitatem:

Τόσση ἀπείρητος σοφίη βασιλῆος ἐπ᾽ οὐδῷ
Ἀθανάτου, χεῦος δὲ δίδωσι, καὶ δῶρον ὀπάζει.

Infinita, inquit, ſapientia uerſatur in limine regis immortalis, Ille dat & munus largitur. Vocibus igitur humanis et Dæmonū decantata, apertaq; eſt Theologia. Quæ ne quenquam è noſtris confinxiſſe ſuſpiceris, adſunt ipſi philoſophi teſtes. Nam præterquam quod ſuperiora oracula produxit in libris ſuis Porphyrius, in eo quoque, quem Plutarchus inſcripſit, Cur Pythia deſierit oracula fundere metricè, & Plotinus, Proclus, aliiq; Platonici, qui paßim Apollinis oracula proferre ſolent, declarant his oraculis fidem ſe habuiſſe, & Dæmonem ueluti declaratorem rerum abſtruſarum hominibusq; ignotarum, eis fuiſſe. Affert igitur eo libro Plutarchus oraculum, quo Dæmon ſingularem Deum eſt confeſſus, & prædicauit, cum moderatè, & iuſtè indulgentem. Rogatus à quodam, qui peccauerat, an ulla ſceleris eſſet indulgentia, reſpondit: ἅπαντα ἀναγκαῖα συγχωρεῖ θεός, οὐ μὴν ἀλλὰ δούς, ἄν τις, ὡς οὐδὲν ἄνευ μέτρου: Omnia neceſſaria concedit Deus, ueruntamen ita largiens, ut nihil immodicè. His Dæmon & Deū unum nominat, & clementem prædicat, uſque quò iuſtitia poſtulet. Oraculum autem, quod affert Proclus, eſt altißimæ Theologiæ declaratio, ſimile propheticis oraculis. Dicit ergo Proclus ſuper Timæum: οὕτω δὲ καὶ τὰ λόγια τὸν μέγιστον τοῦτον θεὸν, πηγὴν πηγῶν προσαγορεύει, καὶ μόνον ἀπογεννῆσαι τὰ πάντα.

Ἔνθεν, ἄδην θρώσκει γένεσις πολυποικίλου ὕλης,
Ἔνθεν συρόμενος πρηστὴρ ἀμυδροῦ πυρὸς ἄνθος,
Κόσμων ἐνθρώσκων, κοιλώματα, πάντα γὰρ ἔνθεν,
Ἄρχεται, εἰς τὸ κάτω τείνειν ἀκτῖνας ἀγητάς.

Itaq;, inquit, etiam oracula, maximum Deum, fontem fontium hunc appellant, & ſolum eum uniuerſa genuiſſe. Dicit enim de poteſtate eius:

Exilit hinc rapidè uariantis materiæ ortus,
Hinc rumpit iubar, & flos omnis debilis ignis.
Mundorumq; globi, nanq; hinc ſunt omnia nata,
Hincq; micant radii, & mundo mirabile lumen.

Audis oraculum, cuncta ab altißimo Deo profecta canere, repetens quaſi Geneſim Moſaicam. Vt Moſes è primis operibus eius prodidit fuiſſe terrā, & aquam, nempe materiam totius futuri mundi, congeriem, & ſementem omnium rerum, non ſecus Dæmon primum affirmat ab eo profectam generationē materiæ multiformis, cui uariæ ſpecies uicißim inhærent, propterea multiformis. Poſt hanc materiem, ſementemq; rerum, & maſſam, quemadmodum ad res gignendas eam præparauerat ſapiens opifex, ſic ex eis præcipuam, principem cunctarum uiſibilium rerum, produxit lucem. Hoc memorans Moſes, poſt terram, aquamq; creatam, ait ſubitò apparuiſſe lucem. Dæmon ſimiliter ab eodē præpotenti Deo, flumen lucis erupiſſe: lucis inquam, præ qua lux omnis, & ignis debilis ſit. Ipſa uerò flos omnis lucis: Ea enim eſt lux ſolis, Lux mundi corporei. Poſt lucem, ſicut Moſes, qui ſiluerat

creationem

creationem orbiũ cœleſtiũ, eam poſtea repetiturus, dixit ab eo omnia cœleſtia perfecta: ſic uno complectitur uerbo Dæmon, mundorum globos omnes, & concauas illas orbicularesq; cœli machinas eum feciſſe. Deniq; ut Moſes repetens ait, In die qua creauit Deus cœlum & terram, ſic per Epilogũ repetit Dæmon, ab eo micare & in terras fundi radios omnes bonitatis. Omnis ergo lingua confitetur, cœleſtiũ, terreſtriũ, & inferorũ, quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria Dei Patris. Iuſtinus igitur martyr & philoſophus ad gentes, ait oraculum fuiſſe quoddam, hymnum gloriæ diuinæ: ὅτι τὸ παρ' ὑμῖν χρηστήριον ἀξιωθὲν ὑπό τινος, ὕμνον τῷ παντοκράτορι ἐκδοῦναι, οὕτως ἐν μέσῳ τοῦ ὕμνου ἔφη, ὅτι πρῶτος πλάσας μερόπων, ἄδαμ δὲ καλέσας. καὶ τοῦτον σώζεσθαι τὸν ὕμνον παρὰ πολλοῖς, ὧν ἴσμεν συνέβη. *Nimirum, Oraculum ueſtrum rogatum à quodam, ut hymnum funderet Omnipotenti, ſic in medio hymni dixit: Quod primus hominum formator, Adamq; uocauit. Et hunc hymnum apud multos, quos ipſi ſcimus, contigit aſſeruari. Vides Dæmonem hymnos, cuiuſmodi ſunt, quos oſtendimus, edidiſſe, ſingularem Vniuerſi creatorem Deum ingenuè confeſſum. Vidit itẽ Lactantius oraculum illud, quo Dæmon dixit,* μικρὰ δὲ μερὶς ἄγγελοι ἡμεῖς: *Exigua Dei portio nos Angeli. Profert enim hoc carmen in ſuis Inſtitutionibus: Quærenti, inquit, cuidam quis eſſet, aut quid eſſet omnino Deus, reſpondit uiginti & uno uerſibus: quorũ hoc principiũ eſt. Sic Lactantius. Nec refert quòd carmina ſint tranſpoſita, ut quod Lactantius principiũ, nos finem carminis eſſe ſcriptũ referimus. Facile enim potuerunt uerſus transferri. Satis eſt oraculum reuera Dæmonis eſſe, id eſt, Apollinis, editum non Delphis, ſed Colophone. Idem in libro de Ira Dei, aliud oraculum, & quaſi unum ex ſuperioribus ait Apollinem Mileſium effudiſſe, conſultum de religione Iudæorum.*

Ἤδε θεὸν βασιλῆα, καὶ γεννητῆρα τῶν πάντων,
Ὃν τρέμει καὶ γαῖα, καὶ οὐρανὸς, ἠδὲ θάλασσα,
Ταρτάρεοί τε μυχοὶ, καὶ δαίμονες ἐκφρίσσουσι.

Fortaſſe præcedit hæc carmina quod affertur à Iuſtino, Euſebio, alijsq; multis, quod eundem Apollinem reſpondiſſe ferunt:

Μοῦνοι χαλδαῖοι σοφίην λάχον, ἠδ' ἄρ' ἑβραῖοι,
Αὐτογένητον ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἁγνῶς.

FINIS LIBRI
TERTII.

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER QVARTVS,

IN QVO PLATONIS ET ARISTOTELIS THEOLOGIA DISCVTITVR:

Ariſtotelem ſingularem Deum eſſe confeſſum: Non ſolis motibus cœleſtibus, ſed omni item mundo eum præfeciſſe: Eandem fuiſſe Academicorum Philoſophiam: Eandem & Senecæ: Non ſolas intelligentias, quæ cœlum moueant, eum agnoſcere. Cap. I.

POſt priſcos Philoſophos, qui magis Theologi dicebantur, et poſt ea ſecula, quæ à Moſe, Triſmegiſtoq;, ad Platonē, Ariſtotelemq; uſq; decurrerunt, in quibus adorata & cognita fuit, prædicataq; ſingularis Diuinitas, partim lucem hanc afferēte natura, partim ab exordio generis humani, quo ſolum Deus uerus colebatur, ea ſcientia manāte, quippe quam per omnes terras ſecū patres antiqui deferebant, ſucceſſerunt duo multorum Philoſophorum, Academiarumq; principes, ad quos uelut in portū ueteris Sapientiæ naufragia deuenerunt, ſed pro uarietate ingeniorum magis Platonem, quàm Ariſtotelem, qui rerum infimarum, ſenſibusq; notarum ſtudio magis delectatus, obſcuras illas, ingeniumq; humanum excedentes Platoni, cæterisq; ueſtigandas reliquit, ueterum myſteria, ſecretaq; Dei, ſilendo ueneratus, quorum difficilis eſſet, nec procul à temeritate confirmatio. Sed quoniam nullus ſermo citra Dei appellationem haberi poteſt, nec ullius Philoſophiæ fundamenta ſtabiliri, niſi origine reperta, multa de fontibus Theologiæ naturalis (naturalem dico, non fictitiā, fabuloſam, quam ratio, naturaq; docet omnes homines) ſimiliter atque alij loqui coactus eſt. Quibus conſideratis, id iudicium colligitur, aut ueritatem inuito imprudentiq; excidiſſe, aut non habentem quid pro uero aſſereret, diuerſa ratione loquutum. Quam animorum inconſtantiam, in omnibus Philoſophis ferè deprehendas. Nondum enim fulgor ueritatis terras impleuerat, quo pulſa omnis denſa caligo, unam duntaxat ueritatem homines ſequerentur. Erant autem cuncta craſſis occultata, & circunfuſa tenebris. Hac caligine effectum eſt, ut Ariſtoteles & Plato in aſſerenda Diuinitate modò cœlum, motusq; cœleſtes admirati, illic Deum ſe reperiſſe crediderint, modò reſipiſcentes, implentem omnem mundum, quemadmodum ſuperiores, magnum illum, inſcrutabilemq; Deum, non cœlum duntaxat mouentem, ſed præſentem ubique prædicauerint: longè quidem clarius Plato, quàm Ariſtoteles. Delectis igitur ueríoribus, primum ex Ariſtotele, dein Platone, ut cuius uberior affluentiorq; Theologia diligentius examinanda eſt, eandem atque apud ſuperiores pietatem reperiemus. Ac primum inſtinctus illos, ad appellationem ſingularis Dei compellimur à natura, uideamus. Sæpe extat

apud

apud eum, Deus & natura nihil agunt fruſtra. Hic & Deus ſingulariter excellenterq; nominatur, & opus ei magnum, mirabile, uarium tribuitur: tum uero cum natura ſociatur: ſed ipſe prior, pòſt natura nominatur. Quicunq; igitur hæc conſiderando dilatet, quid aliud reperiet, quàm Deum autorem naturæ & principem, quemadmodum ſcribit Moſes, appellari? Quicquid enim tradidit Moſes Deum feciſſe, primum terram cum aqua, poſtea Solem, orbesq; cœleſtes, tum plantas & animalia, eaq; mirabili ordine poſuiſſe, hoc omne, natura eſt: quæ idcirco nihil exorbitant, nec curſus ſuos deprauant, quia facta ſunt optima ab optimo magiſtro. Eoq; uocatur prima Sapientia, & à Pindaro ἀρισοτέχνις, optimus artifex. Et Ariſtoteles dixit Pherecydem, multosq; alios, primum autorem, creatorem, optimum declaraſſe. Theophraſtus omnia uolentem optima. Itaq; non agit fruſtra natura, quia Deus eam fecit optimã. Hæcq; conſociatio Dei, ac naturæ, non eſt duorum, uel diuerſorum: neque enim ſociarentur ad unum idemq; opus, neque duorum æqualium, quòd & Deus præfertur, & natura ſine Deo nomen inane eſt. Sociantur igitur uelut artifex, & artificium. Quicquid enim fit à natura, eo teſte, fit item à Deo. Si enim loquens de rebus in uniuerſum, quæ ſinu naturæ continentur, eas nec à Deo fruſtra fieri, nec à natura dicit, certè quicquid fit ab uno, fit item ab altero. Nihil enim ſupereſt alteri, ſi cuncta fiunt ab alterutro. Sed cur duo rerum autores declarantur, ſi ſufficit unus, uel Deus, uel natura ſeorſum? Imò non ſufficit, neque uult, quemadmodum Democritus, & Epicurus, ſine Deo operari naturam, nec Deum à natura ſegregatum, ceu gubernatorem à naui. Sociat igitur utrunq;, alterum uelut autorem, artificem, alterum uelut artificium, ut gubernatorem, ac nauim. Iam uerò ſi Deus agit naturam, princeps eius, ac moderator, certè non motus cœli ſolos moderatur, nec per unum motum gubernat naturam, ſed eſſe eum præſentem ubique, quemadmodum dixerat Pythagoras, neceſſe eſt: & quemadmodum ille cecinit:

> Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus,
> Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Non ſolos igitur orbes cœli mouet, non in cœlo duntaxat, ſed ubique uerſatur, infuſus, non infixus mundo. Quam fuiſſe Platonicorum, Peripateticorumq; ſententiam, teſtatur Tullius in Academicis. Partes, inquit, autem eſſe mundi omnia, quæ inſint in eo, quæ natura ſentiente teneantur, in qua ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna. Nihil enim ualentius eſſe, à quo intereat. Quam uim Animum eſſe mundi dicunt, eandemq; eſſe Mentem, Sapientiamq; perfectam, quem Deum appellant, omniumq; rerum, quæ ſunt ei ſubiectæ, quaſi prudentiam quandam procurantem, cœleſtia maximè, deinde in terris ea quæ pertinent ad hominem. Hæc Tullius. Similia igitur Ariſtoteles ſentiebat, quum Deum, ac naturam nihil agere fruſtra, ſæpenumero clamat. Sentiebat Deum eſſe Mentē uniuerſi, Sapientiamq; perfectam, cui ſubiectæ mundi partes omnes eſſent, procurantem

omnia,

omnia, ſed maximè motus cœleſtes, quibus regitur aliturq; omnis mundus. Hanc eius, & omnium Peripateticorum de Deo ſententiā etiam Seneca declarat in Quæſtionibus naturalibus: Quid eſt Deus? inquit. Mens Vniuerſi. Quid eſt Deus? Quod uides totum, & quod non uides. Sic demum magnitudo illi ſua redditur, qua nihil maius excogitari poteſt. Si ſolus eſt omnia, opus ſuum & extrà, & intrà tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei & noſtram? Noſtri melior pars animus eſt, in illo nulla pars extra animum. Totus ratio eſt. Hæc Seneca. Huiuſmodi fuit igitur etiam Ariſtotelis opinio, de Deo & natura, Natura quidem, uelut opere eius, cui præſideat uniuerſaliter, extrà, & intrà commeans, ſeſeq; intendens, alensq; omnia. Seneca dicit eum eſſe Animum, cuius nulla pars non ſit animus, nō ratio, magnus non corporali magnitudine, ſed magnitudine rationis, ſapientiæ. Quare non affixit eam primo mobili duntaxat Ariſtoteles, qui ſolo motu primi orbis regeret mundum, præterea nihil ageret, ſed præfecit uniuerſæ naturæ, tam cœleſti, quàm terreſtri, motibus cœli, & terræ: Et, ut ait Tullius declarans eorum ſententiam, procurantem omnia in terris maximè, quæ pertinent ad homines. Hæc illo ſæpe à ſe repetito ſermone ſentit Ariſtoteles. In libris autem de prima philoſophia, ut productum fuit ſuperius, ſingularem Deum nominauit, & definiuit, Dicimus Deum uiuens, immortale, ſempiternum. Quid ſequatur ex his, palàm eſt. Vnus appellatur, unus immortalis, ſempiternusq; definitur. Soli igitur congruit hæc definitio. Eiſdem in libris uocauit eum, iuxta cæteros philoſophos omnes, Mentem, diuinas de beatitudine eius, omniq; uita differens ſententias: Vt ſe ipſum contempletur, contemplando ſit beatus: Vnicq beatitudo eius ſit, quòd ſeipſo fruatur, fons ipſe ſibi felicitatis ſuæ, inenarrabili gaudio perfuſus ſemper ex intuitu pulchritudinis ſuæ. Quæ latius in ſequentibus differentur. Volo igitur omnibus eſſe clarum, ac perſpicuum, Ariſtotelem, etſi genus diuinum, in libris de prima philoſophia uideatur agnoſcere, duntaxat quod mouet orbes cœleſtes, quoniam hæc Barbara fuit ſuperſtitio, qui Deos appellarunt lumina cœleſtia ſemper labentia, quemadmodum Plato teſtatur in Cratylo, reſipuiſſe tamen ab hac ſententia, Deumq; uerum aſſeruiſſe, magnum, uniuerſalem, non qui ſolum primum orbem conuertat. Alterumq; è duobus de omni eius philoſophia dicendum: Aut quas ſuſpicatus eſt cœleſtes Intelligentias orbium uerſatricis, non eas ſolas poſuiſſe in genere diuinorum animorum, ſed ſenſiſſe Diuinitatis etiam aliud genus, cuius princeps Deus ſummus, tametſi moueat primum orbem, agat etiam alia per omnes mundi partes intrà, extràq; intentus: Aut eum inconſtantem fuiſſe, nec in ea ſententia permanſiſſe. Quod ne cuiquam mirum uideatur, poſſumus uidere Platonem ſimili uertigine correptum, cum in Epinomide nullas laudes prætermiſſet, quas non in cœlum effunderet, dans ei Diuinitatem, adoransq; uti Deum, agnoſcere tamen eum, uerū, unicumq; Deum ipſius cœli motorem, & creatorem: Genus item animorum, quod ſupra Solem & Lunam degit, confiteri. Quenmam,

inquit

inquit illic Plato, adorans ô Megille & Clinia, fatebor eum eſſe Deum? certè ipſum cœlum. Multaq́; alia plurimum tantum uirum infamant, niſi quòd mos eius temporis fuit, ut etiam flumina, terram, mundum, fontes, Deos dicerent. Tali Diuinitate cœlum eſt Deus. Alioqui uerum Deum agnouit, inſcrutabilem, rerumq́; artificem uocauit: Eandem conſtat fuiſſe Mentem Ariſtotelis, ut ſi cœlo, cœleſtibusq́; Intelligentijs, tribuat Diuinitatem, aliud tamen de uero, ac ſingulari Deo ſenſerit, quàm ut moueat orbem cœleſtem, eas item Intelligentias confeſſus ſit, quos Plato, ueteresq́; ſupra cœlo uiuere dixiſſent. Quo paulum conſiderato, ad ſingularem Deum reuertemur.

Ariſtotelem aliud Intelligentiarum genus, quàm cœleſtes orbes mouentes ſenſiſſe: ſupra motus cœleſtes, Deos beatos locaſſe: Eorum ueram felicitatem deſcripſiſſe: Antiquos qui hæc docuerant collaudaſſe. Cap. II.

IN libro de cœlo, loquens de ſignificatione eius quod dicitur Cœlum, Poſtremo, inquit, dicitur cœlum corpus naturale, τὸ ἐν ἐσχάτῃ περιφορᾷ τοῦ παντός, εἰώθα μὲν γὰρ τὸ ἔσχατον, καὶ τὸ ἄνω μάλιστα καλεῖν οὐρανόν, ἐν ᾧ τὸ θεῖον πᾶν ἱδρῦσθαι φαμέν, Quod eſt in extrema circumferentia Vniuerſi. Solemus enim extremum, & quod ſupremũ eſt, præcipuè uocare cœlum, in quo totam Diuinitatem dicimus habitare. Hæc ille. Apparet hic Diuinitatis aliud omnino genus, quàm eorum qui moueant orbes & lumina cœleſtia. Nam Platonem præceptorem ſecutus, ſupra ſideribus, in extrema uertigine mundi, id eſt, ut clarum eſt, ſupra primo mobili collocat hos Deos. Deus autem in Metaphyſica cenſuit Intelligentias orbium cœleſtiũ, Solis, Lunæ, aſtrorũ, epicyclorum, planetarũ, qui ſunt omnes infra primum mobile, & extremam circunferentiam. Porrò quod hoc loco ad conſuetudinẽ temporis, communemq́; omnium mortaliũ ſententiam dixerat Deos habitare ſupra mundum, poſtea pluribus uerbis, & ex philoſophia explicans, diſſerit præclara latius uelut in ipſam Theologiam ingreſſus. Cuius hæc uerba ſunt: ἔξω δὲ τοῦ οὐρανοῦ δέδεικται ὅτι οὔτ᾽ ἔστιν, οὔτε ἐνδέχεται γενέσθαι σῶμα. φανερὸν ἄρα, ὅτι οὔτε τόπος, οὔτε κενόν, οὔτε χρόνος ἐστὶν ἔξωθεν. διόπερ οὔτ᾽ ἐν τόπῳ κἀκεῖ πέφυκεν, οὔτε χρόνος αὐτὰ ποιεῖ γηράσκειν. οὔτ᾽ ἐστὶν οὐδενὸς οὐδεμία μεταβολή, τῶν ὑπὲρ τὴν ἐξωτάτω τεταγμένων φοράν, ἀλλ᾽ ἀναλλοίωτα, καὶ ἀπαθῆ, τὴν ἀρίστην ἔχοντα ζωήν, καὶ τὴν αὐταρκεστάτην διατελεῖ τὸν ἅπαντα αἰῶνα. Quæ ſunt, Oſtenſum eſt autem extra nullum eſſe, neq; eſſe poſſe corpus. Manifeſtũ igitur quòd neq; locus, neq; uacuum, neq; tempus eſt extrà. Quocirca, quæ ibi ſunt, neq; in loco ſunt, neque tempus ea facit ſeneſcere. Neq; illius eſt ulla mutatio eorum, quæ ſupra nouiſsimã, ſupremamq́; uertiginem poſita ſunt, ſed immutabilia, & impaſsibilia, optimam agunt uitam ſemper & opulentiſsimam, omne æuum. Sic ille. Conſidera igitur ſingula. Prius dixerat, Cœlum dicimus extremam circunferentiam, ubi totam dicimus habitare Diuinitatem. Nunc dat quiddam clarius. Illic in cœlo, nunc ſupra cœlo, ſupra ultima circunferentia. Nam dicit etiam extra cœlum nullũ eſſe corpus. Igitur

multo

multo magis ſemouet eas res à toto mundo, dicens eas eſſe extra locum, extra tem/
pus, quæ cum cœlo ſunt: Deinde eas res non eſſe mutabiles. Ex quibus omnibus cla
riſsimè conſtat, eũ non ſentire de Intelligentia Solis, Lunæ, planetarũ, epicyclorũ,
quæ ſunt omnia infra extremam circunferentiã, et corporaliter ſunt in loco et tem
pore. Tũ loquitur de his, quæ non ſunt corpora, ideo negat ea habere locũ. Totaq;
deſcriptio eſt pulcherrima, diuinaq;, ut à Theologo nihil expectẽ amplius, de his,
qui habitant in cœlo, id eſt, deſuper. Deſcribit enim beatitudinẽ, immortalitatem, fe
licitatem æternam, æternamq; eorum requiem: quia neq; ſeneſcunt, neq; ſubiacent
tempori, non ſunt in loco, nulla diſtricti, et præſcripti ſede. Vita non deficit eos om
nibus bonis copioſiſsima. Appellat enim eorũ uitam, optimã, αὐταρκεστάτην, co
pioſiſsimã. Nec Ariſtoteles nunc dicit quid ea ſint, ſed per neutrũ genus τὰ ἐκεῖ,
ea quæ ibi. Superius autẽ declarauerat, et declarat alibi, eos eſſe Deos. Et in ſecun/
do libro eiuſdẽ operis τὸν δ᾽ οὐρανὸν, καὶ τὸν ἄνω τόπον, οἱ μὲν ἀρχαῖοι, τοῖς
θεοῖς ἀπένειμαν, ὡς ὄντα μόνον ἀθάνατον: Cœlũ autem, et supremũ locum, ue
teres quidẽ Dijs attribuerunt, quippe qui ſolus ſit immortalis. Horũ igitur eſt illud,
quod ſupra cœlo dixit eſſe. Eorũ eſt regio habitaculũ, ut in compendio ſuæ philoſo
phiæ quoq; magis declarat. Veterumq; maiorũ ſuorum Theologiam declarauit in
primo libro reducens eam ad conſiderationẽ philoſophiæ. Sunt igitur Dij, Ariſto/
tele etiã teſte, ſupra ſideribus. Audi etiã quid de hoc ipſo, quod antiqui tradidiſſent,
loquatur: διόπερ καλῶς ἔχει συμπείθειν ἑαυτὸν, τοὺς ἀρχαίους καὶ μάλιστα
τοὺς πατρίους ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους Quocirca, inquit, præclarè habet,
ut quiſq; ſibi ipſi perſuadeat, ueteres traditiones, præcipuè maiorũ noſtrorũ, ueras
eſſe. Ô Ariſtoteles, ſi rectũ eſt inducere in animũ unumquenq;, ut credat uera eſſe
quæ crediderũt antiqui, uide quæſo quid retro omnes antiqui tradidiſsẽt, quid Chal
dæi, quid Sibyllæ, quid Mercurius, quid Græci ipſi, quibus fidẽ maximã putas tri/
buendã. Orpheus, Pythagoras, Anaxagoras, Archytas, Philolaus, Parmenides, cæ
teriq; omnes unanimiter, non illos fictitios orbiũ cœleſtiũ motores Deos, ſed unum
ſingularẽ, omnipotentemq; ſunt confeſsi, qui non corpus quidẽ cœleſte moueat, a/
liud nõ agat, ſed Deum per omnia penetrantẽ, totum mundũ implentẽ, omnia con/
ſiderantẽ. Tum Deos quoſdã minores miniſtros eius induxerunt, qui res humanas
ei parentes adminiſtrent. Sic illi cenſueuerũt, et tu aliquando aſſeruiſti, ſi quis dicta
tua bene conſideret. Recordare quæ dicis undecimo de Philoſophia diuina libro,
de eiſdẽ antiquis. Traditũ eſt, inquit, ab antiquis de Dijs, per fabulas interdum: ὧν
εἴ τις χωρίσας αὐτὸ, λάβοι μόνον τὸ πρῶτον, ὅτι θεοὺς ᾤοντο, τὰς πρώ/
τας οὐσίας εἶναι, θείως ἂν εἰρῆσθαι νομίσειε: À quibus ſi quis id ſeparet, id eſt,
fabulam, ſolumq; accipiat, quod eſt præcipuũ, quòd Deos crediderunt primas ſub/
ſtantias, diuinè locutos eos arbitretur. Bene igitur habet ô Ariſtoteles: aſſeris maio
res diuinè locutos, Deos eſſe primas ſubſtantias. At antiqui, ſi bene meminiſti dicta
tua, non dixerunt Deos illos orbium cœleſtium motores, ſed ſicut ſuperius in libris

de

de Cœlo monſtraſti, ſupremum altißimumq́; locum extra cœlum, et locum et tempus eis attribuerint. Aſſeris autem diuinè eos locutos. Si diuinè igitur locuti ſunt, non ſunt Dij cœleſtes Intelligentiæ, nec prima Intelligentia mouet cœlum duntaxat, aliud non agens. Hæc igitur conſideratio uerißima eſt, & incontradicibilis, niſi quis furioſorum Peripateticorũ uaniſſimis quibuſdã artificijs eã conetur ſubuertere. Deniq; ſupradictũ locum teſtatur Simplicius quoſdam interpretũ ſenſiſſe de immobilibus cauſis cœleſtibus, et immobilibus principijs, qui moueant ſphæras cœleſtes. In quo quidẽ cùm rectè ſenſerint, quod Ariſtoteles de cauſis ſupermundanis ſit ibi locutus, in uno tantũ error fuit, quòd eas cauſas dixerunt, quæ moueant orbes cœleſtes. Quo modo enim mouent, ſi ſunt, ut ait Ariſtoteles, ἀνωτάτω, longißimè, remotißimè, ſupra motus cœleſtes? Si motrices cauſas has Ariſtoteles ſenſiſſet, nõ longißimè ab eo, quod mouẽt, ſeparaſſet. Cur enim cauſa mouens Solem, debuit ſupra Solẽ, ſphærasq́; omnes longißimè locari? Clarũ igitur, Ariſtotelẽ Deos quidem illic eſſe ſupra cœleſtes motus longinquißimos, ſed non eos Deos, qui moueant orbes: quos ſi mouerent, unuſquiſq; ſphæræ ſuæ uel ineſſet, uel aßiſteret.

Compendium Philoſophiæ Ariſtotelis, unum ſingularem, moderatorem ſolum ordinum cœleſtium, utraeq; omnis conſiteri. Collatio aliorum quorundam locorum, de priſca Philoſophia, quæ ſingularem Deum prædica: Deum inuiſibiliter omnia mouere, & regere. Cap. III.

ARiſtoteles in libro de Mundo, quem olim appellabant, ut Iuſtinus martyr, philoſophiæ eius compendium, quod ipſe ſcripſit ad Alexandrum, Latinis Peripateticis obſcurum, diuinè iuxta maiores, quos uidebat ſentiebatq́; eſſe ſequendos, locutus eſt de Deo, longè quidem alia, atq; ea quæ in libris de Cœlo, & Metaphyſices, non amplius motus illos cœleſtes, ad quos affixæ Intelligentiæ, id eſt, Dij aßideant mouentes, introducens, ſed uniuerſale dans ſummo, ac ſingulari Deo rerum gubernaculum. Et ut decet philoſophum, errores uulgi expoliens, detrahensq́; fabuloſitatem, et impietatem. Audiamus igitur eum loquentem: Mundus, inquit, item dicitur alio modo, omnium rerum coordinatio ac diſpoſitio, ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένη: Quæ & Deo & per Deum conſeruantur: Paulò pòſt, ἧς τὸ ἀνωτάτω, θεοῦ οἰκητήριον: Cuius ſupremum, inquit, eſt habitatio Dei. Quàm ſui ſimilis hic & in libris illis? Multo quidem hic religioſius. À Deo, inquit, conſeruatur is, qui dicitur Mundus: conſeruatio autem eſſe non poſſet, ſi tantum ſupremum moueret orbem. Iam nomen Diuinitatis uim tantum tribuit, quod certè mirum. Nam ſi de cœleſti motu, ob quem Diuinitatem Dijs dediſſet, hic ſermo eſſet, non unum tantum nominaſſet, ſed Intelligentias multas ſicut in libris Metaphyſices. Alterum igitur è duobus dicendum eſt: aut ipſum ſibi contradicere, mutante ſententias hominũ tempore, quod ſæpe fit, cùm multa reuocamus in poſterum, quæ prius conſtanter aſſeruimus. Sæpeq́; acceßit grauius iudiciũ. Et Hippocrates ſuos errores confeſſus eſt, ſimiliter & Auguſtinus, alijq́; multi boni uiri, apud quos ueritas, gloriæ inani præponderaret. aut dicendũ in illis libris eum

quandam aſtrorum à Platone acceptam poſuiſſe Diuinitatem, reſeruantem ſibi genus aliud Deorum, de quibus alijs in libris diceret: & de quibus quædam in libris de Cœlo innuiſſet, cùm diceret ueteres de Dijs diuinè locutos: & cùm eis tribuit ſupremum cœlum, & ultramundanas regiones habitandas. Nam ea quæ ſint, quæ non expreſſit, quæq; in ſupremo cœlo, imò extra, dixit exiſtere, appellans ea neutro genere, quia fortè neſciret, aut nollet fateri Deos, hoc loco clariſſimè docuit, uidelicet altiſſimam cœli partem eſſe οἰκητήριον τοῦ θεοῦ, Habitaculum ſummi Dei. Hæc igitur ſunt illa τὰ ἐκεῖ, quæ dicebat in libris de cœlo, Deus ſcilicet ipſe princeps maximus, Deorumq; ſupremus, qui Deos alios minores admittit illuc: non quòd propius etiam eorum ſit locus, ſed quòd clementiſſimus princeps donat eis ſedem in regnis ſuis. Et cùm Ariſtoteles ſupremā mundi partem habitaculum Dei prædicat, innuit, quod ipſi clamamus, Pater noſter, qui es in cœlis. Ariſtoteles θεὸν uocat illum, nos Patrem. Sed & Patrem dicet Ariſtoteles, ut poſtea probabitur. Nos, Qui es in cœlis: Ariſtoteles, ὡς τὸ ἀνώτατον οἰκητήριον τοῦ θεοῦ. Deinde eodem loco refert Ariſtoteles ipſum idem cœlum, quod habitaculum dixerat, eſſe plenum θείων σωμάτων, diuinorum corporum. Non ergo diuinorum animorum, aut diuinarum Intelligentiarum. Semperq; in prædicto libro appellat diuina corpora, ut eis corpoream Diuinitatem, non intelligibilem, uel intelligentem attribuat. Deinde diuinius multo, totamq; animi ſui prorſus declarans ſententiam, adiecit in eodem libro: Supereſt, inquit, ut de cauſa, quæ continet omnia, breuiter dicamus, ſicut de cæteris diximus. Error enim eſt, qui loquuntur de mundo, tametſi non diligenter, & exquiſitè, ſed ſaltem quod ad doctrinæ exemplum ſufficiat, τὸ τοῦ κόσμου κυριώτατον παραλιπεῖν, quod in mundo optimum, potiſſimumq; ſit, dimittere. Hæc ille. Deinde quanta concordia, quàm mirabili conſenſu cum his, quæ in libris de Cœlo, & Metaphyſices dixerat? Nam in utroq; opere maiorum de Dijs opiniones addiderat, eas diuinas appellans, & collaudans. Nunc autem iuxta id quod dixerat Orpheus, Mercurius, Acmon, Pythagoras, cæteriq; multi: ἀρχαῖος μέν τις λόγος, καὶ πάτριος ἐστὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα, καὶ διὰ θεοῦ, ἡμῖν συνέστηκεν: Antiqua quædam fama & patria eſt, omnibus hominibus, quòd ex Deo, & per Deum, fuerunt nobis omnia. Audis igitur antiquam famam & patriam, cuius meminit ut ſuperius uidiſti, in libris Metaphyſices, & de Cœlo, ſæpe eodem loquens modo? In libris de Cœlo: ἀρχαίους καὶ πατρίους λόγους. Antiquos, & patrios ſermones de Dijs. In libris Metaphyſices: παραδέδοται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, καὶ παλαιῶν: Traditū eſt ab antiquis, et priſcis. Et illic de multis Dijs eſt ſermo, hic de uno tantum. hæcq; declarant illa. Et cuius animi tunc eſſet, nunc in compendio totius philoſophiæ melius explanat. Ibi ferebat Deos ab antiquis traditum, uniuerſam continere naturam: hic & in libris de Republica Deum unum duntaxat. In compendio repetentes, quæ multis retrò annis dixiſſemus, ſi quid erroris ignaris excidiſſet, ſolemus corrigere,

rigere, ſolemus emendatius loqui. Sic fecit Ariſtoteles, quod antea retulerat de multis dijs ab antiquis, nunc corrigit, ſentiens id de ſingulari Deo. Hanc famam ait eſſe de Deo cunctis hominibus, eamq́; eſſe antiquam & patriam. Ergo omnium hominum antiquiſſimi genitores tradiderant, unū uitæ cunctarumq́;, quæ ab hominibus poſſidentur rerum, autorem. Non Hebræi ſoli à genitoribus, maioribusq́; id didicere ſuis, ſed omnium etiam genitores nationum, poſteris ea tradiderant. Ideo per totum mundum manauerant, apud omnes circunferebantur, Hebræos, Chaldæos, Aegyptios, Græcos ipſos, qui didicerunt, autore Platone, à Barbaris cuncta. Omnibus hominibus inuulgata fama fuit à maioribus, quòd à Deo συνέστηκεν, extiterunt, nata ſunt, facta, data hominibus omnia. Prædicatur, inquit, hoc apud omnes gentes, acceptū ab antiquiſſimis, & per traditionem ab exordio mundi ad poſteros deuolutum. Hocq́; eſt quod apud Aegyptios, Chaldæos, Phœnices, totumq́; Orientem, inuenimus eandem atq; apud Moſen de mundo creato philoſophiam. Naſcitur enim hæc fama, ſicut alia pleraq; myſteria, ab exordio mundi, ab antiquiſſimis hominibus, qui Deum uiderunt creantem, audieruntq́; loquentem, alterq́; referebat alteri. À Deo, inquit, & per Deum. Duo genera cauſarum: altera inuentrix, altera conſeruatrix. Sicut ſuperius à Deo & per Deum ſeruari naturæ ordinem. Deinde melius hæc omnia, & explicatius declarans, addit: Nulla uerò, inquit, natura ipſa per ſeipſam ſufficiens eſt, huius deſtituta ſalute. Nulla, inquit, natura, à Deo non conſeruata uiuere poſſet. Hoc quidem non in motum cœleſtem tantum, ſed uniuerſalem conſeruationem, & rerum tenacia uincula referendum perſpicuum eſt, & ſapientiſſimi quiq; ſenſerunt. Addit autem: ideo & priſcorum nonnulli, eò uſq; fando progreſſi ſunt, ut dicerent hæc omnia Dijs eſſe plena, & per oculos nobis, & aures, omnemq́; ſenſum offerri. Quod diuinæ quidem poteſtati congruenter dicitur, ſubſtantiæ non item. Seruator enim reuera eſt, καὶ γενέτωρ, & genitor, quarumcunq;, quæ mundum hunc conficiant rerum, Deus: non tamen in eo laborantis, & per ſe operantis animalis laborem ſuſtinens, ſed utens poteſtate indeficiente, per quam etiam quæ remotiſſima uideantur, exuperat. Altiſſimam igitur, primamq́; regionē, ſortitus eſt ipſe. Hypatosq́; ob hanc cauſam à poëtis eſt dictus: qui, ut poëtarū princeps inquit, in ſummo totius cœli uertice præſidet. Cuius poteſtate maximè fruitur proximum ei corpus, deinceps per ordinem, uſq; in noſtras regiones uniuerſa. Terreſtriaq́; omnia, quoniam plurimum diſtant à bono, quod à Deo diffunditur, debilia ſunt, & corruptibilia, plenaq́; tumultu. Non eſt autem uerum, quoniam per omnia penetret diuinitas, inde fieri, ut noſtra, & quæ ſupra nos longius aut propius à Deo diſtent, magisq́; uel minus utilitate fruantur. Præſtat igitur arbitrari, quod quidem & ipſi Deo decorum maximè ſit, poteſtatem eius in cœlo præſidentem, omnibus etiam remotiſſimis rebus, cauſam eſſe ſalutis potius, quàm ut penetrans, quò neq; decorum, honeſtumq́; ſit, ipſa ſuo labore terreſtria operetur. Nam id ne humanis quidem principibus conueniat, ut uiliſſimo cuiq; operi ipſi ad‐

ſint: ut in exercitu, aut urbe, aut domo, ſi ſarcinæ colligendæ eſſent, aut contemptibile quid agendum, quod ſub magno Imperatore uile mancipium exequetur, Imperatorē adeſſe oporteret. Sed quale fertur de Cambyſe, aut Xerxe, uel Dario, qui ad ſummam magnificentiæ pompam ac faſtum, ut dictatrix ratio, uel ut fama eſt, Suſis aut Ecbatanis inuiſibilis omnibus ſedebat, regiam domum admirabilem, cuius ambitus auro, & electro, eboreq; refulgeret, obtinens. Veſtibula multa, perpetua que inuicem atria, & continuis diſtantia ſtadijs ab inuicem, foribus aureis, & altiſſimis parietibus muniebantur. Extra quas proceres, ac ſpectatiſſimi ſtabant ordine uiri. Alij cuſtodes, & famuli, & regem ipſum circunſtantes ſtipatores, cæteri cuiuſque ambitus cuſtodes, foribus itē aſſidentes, excipientesq; auribus omnia, ut ipſe Imperator, quem & Dominum & Deum uocabant, omnia quidem aſpiceret, nihil que non exaudiret. Præter hos item præerant alij ærario, reditus accipientes: erant duces item exercitus, ac uenationum: muneribus accipiendis alij præerant, cunctiq; officijs ſuis ordine fungebantur. Totum autem imperium, quod uniuerſam amplectens Aſiam, ab occaſu Helleſponto, ab ortu India claudebatur, diſtributi Præſides, ac Satrapæ, & Reges per prouincias gubernabāt, omnes ſerui magni Regis. Item ueredarij, & exploratores, nuncij, & cuſtodes, facumq; quæ de ſummis turribus noctu oſtendebantur, obſeruatores. Tantus autem erat ordo, maximè facum è ſummis turribus continuatim per prouincias ardentium, inuicemq; à finibus imperij uſq; ad Suſa, uel Ecbatana, ſibi ſuccedentium, ut Rex eadem die omnia, quæ in Aſia noua accidiſſent, cognoſceret. Comparanda eſt igitur magni Regis potentia, cum poteſtate Dei, qui continet mundum, eo quidem debilior, ac inferior Regis illius, quo hæc Dei ſit, illa animalis uiliſſimi, ac tenuiſſimi. Quocirca ſi indecorum erat illi, ipſum Xerxem uidere proprijs manibus uniuerſa operari, & perficere quæcunq; uellet, præſentemq; agere, longè certè id minus Deo fas ſit. Sed congruentius, erit ac uenerabilius, eius in altiſſima regione præſidentis poteſtatem per omnem mundum uagari ac pertinere, Solemq; mouere, & Lunam, totumq; cœlum circumagere, autoremq; eſſe ſalutis rerum terreſtrium. Neque enim illi aut arte, aut aliorum miniſterio opus eſt, quemadmodum noſtratibus principibus, quibus propter imbecillitatem multorum manus ſint neceſſariæ. Sed ea eſt ſumma diuinitas, ut cum facilitate & uno ſimplici motu, omnes generatim formas rerum producat. Quemadmodum architecti, qui unici inſtrumenti machina, multas & uarias operationes exequantur: Similiter qui neuroſpaſtæ dicuntur, id eſt, qui circulatorum inſtar aliquod animal ſimulatè mouent. Vno enim filo contracto, mouent collum, manus, & humeros, & oculos, nonnunquam omnes partes numeroſe, eius animalis, quod ſimulant: Sic profectò natura diuina ſimplici motu primi cœli dat uirtutem in ſuccedentia, & ab illis rurſum in longinquiora, donec in omnia peruenerit. Nam aliud ab alio impulſum, rurſum id mouet aliud ordinatè, cunctis tamen ſua opera exequentibus. Non omnibus eadem uia eſt, ſed uaria, ac priuata

cuique.

cuiſque. Nonnullis etiam contraria, tametſi prima ſe incitatio ad unicum motum im pellat. Velut ſi quis ex uaſe ſimul pilam, cubum, & conum, & cylindrum iaceret. quodcunque enim in ſuæ figuræ motum ſe daret. Vel ſi quis ſimul animal aquatilcum, & terreſtre, & uolucre, in ſinu tenens, abijceret. Perſpicuum enim eſt, natatile elapſum in ſuas ſedes nataturum, terreſtre ad mores, ritumq́; ſuum inambulaturum, aërium à terra ſublatum, ſublime uolans abiturum, quibus unica prima cauſa propriam facilitatem dediſſet. Sic habet in Vniuerſo. per unicum enim totius cœli circumactum, die, & noctu expletum, diuerſi omnium orbium motus, tametſi ab uno orbe contenti, alij quidem citius, alij tardius peraguntur. Et ex ſpacijs longitudines, & propria cuique opera fiunt. Nam Luna quidem menſe aucta, & diminuta, deficiensq́;, ſuum conficit orbem: Sol anno, æqualesq́; illi Venus, & Mercurius: Mars duplo temporis ſpacio: Iupiter ſex iſtius tantum; ſupremus Saturnus duplo, & dimidio, quàm inferior. Vna autem harmonia ex omnibus per cœlum concinentibus. Quæ & fit ab uno, & deſinit in unum. Mundumq́ue uel ordinem rectè dixeris Vniuerſum, non Inordinationem. Quemadmodũ in choro, præſidente choraula, & priore concinente, conſonat totus chorus uirorum, interdum etiam mulierum, qui diuerſis uocibus, acutis aut grauibus unum dulcem, temperatumq́; miſcent concentum. Sic habet in Vniuerſo, moderante Deo. Nam deſuper, ubi initium eſt, ab ipſo qui iure merito dictus eſt Coryphæus, id eſt, princeps, mouentur aſtra ſemper & totum cœlum. Ingreditur autem duas uias clariſſimus Sol: quorum altera diem, ac noctem definit ortu & occaſu: altera quatuor anni tempora peragit, citro, & ultro ad Boream, & Meridiem progrediens. Hinc hymbres, uenti, rores, affectionesq́;, omnia continentis aëris, ex principali cauſa omnia, ſequuntur manationes fluminum, tumor maris, arborum productiones, frugum maturitates, procreationes animalium, nutrimenta, uigores, ætates, defectus, concurrente ad hæc, ut dixi, propria cuiuſq; natura. Quando igitur omnium Princeps ac Genitor, qui præterquam quòd animo inuiſibilis eſt, ſignum dederit omni naturæ, quæ inter cœlum & terram exiſtit, mouetur omnis continuatim, motibus finibusq́; ſuis, interdam obſcurè, interdum clarè, producens innumeras formas, rurſumq́; occultans, ex uno principio. Videturq́; res uehementer ſimilis his quæ fiunt tempore pugnæ. Vbi tuba ſignum ex caſtris dederit, ea exaudita, concurrunt omnes, alius clypeum capit, alius induit loricam, pars ocreas implicat, aut galeam, aut balteũ accingitur. Frena equo alius addit, conſcendit alius bigã, alius ad ſignum ſe adiungit: ſtatimq́; centuriones, ductoresq́; ordinum aciem inſtruunt, equites in cornu diſponuntur, milites currunt in ſuum locum. Omniaq́; ad unius principis ſignum aguntur, penes quem tota poteſtas. Sic de Vniuerſo ſentire neceſſe eſt. Vno enim motu, eoq́; inuiſibili & abſcondito, impulſis omnibus, fiunt cunctis propria. Nam quòd inuiſibiliter id fiat, neque illi ad faciendum, neque nobis ad credendum impedimento eſt. Nam etiam animus, per quem uiuimus, urbes, & domos habemus,

μάκαρας, beatos. Et ipſe paulo ſuperius Ariſtoteles ab eo loco πᾶν τὸ θεῖον, Viq; Dæmon ἄπλετον αἰῶνα, ſic Ariſtoteles ibi locat æuum immenſum.

Aliud oraculum de Deo, locisq; cœleſtibus, quod Deus fons, principium, creator omnium, inſcrutabilis: quod nemo peccans eum lateat: quod omnia proſpiciat. Cap. XVI.

Altiſſimè quoq; philoſophatus eſt uelut cœleſtis præco, Dæmon, de natura diuina rogatus, afferens eadem atq; ſuperius:

Ἔσθ᾽ ὑπὲρ οὐρανίου πυρὸς ἀφθίτου, αἰθομένη φλὸξ,
Ζωογόνος, πάντων πηγὴ, πάντων δὲ καὶ ἀρχὴ,
Ἥτε φύει μάλα πάντα, φύουσά τε πάντ᾽ ἀναλίσει.
Αὐτοφανὴς ἀλόχευτος, ἀσώματος, ἠδ᾽ ἔτ᾽, ἄϋλος,
Κεῖθεν δ᾽ ἐξελάων σε περὶξ σφαιρηδὸν, ὄλυμπον
Ἔνθεν δ᾽ αὖ τυτθὴ διαείδεται αἰθέρος αὐγὴ,
Ἥλιος, μήνη, καὶ τείρεα φωτίζουσα.
Ταῦτ᾽ ἰδάην, ἔμαθόν τε νόῳ, τὰ δὲ λοιπὰ σιωπῶ
Φοῖβος ἐών, σὺ δέ τε παῦε, οὓς μὴ θέμις ἐξερεείνων.
Εἵνεκα σῆς φυσικῆς σοφίης τὰ δ᾽ ὑπέρτερα νωμᾶν.

Quæ & ipſa non carmine, ſed ad uerbum reddam:

Eſt ſupra cœleſti igni, corruptibilis, ardens flamma, uitalis, omnium fons, omnium quoq; principium, Quæ & producit omnia, & producens omnia abſumit, Ex ſe apparens, inlocabilis, incorporeus, immaterialis. Illinc circum olympum diffunditur in orbem. Hinc rurſum paruus promicat ætheris ſplendor, Sol, Luna, et aſtra accendens. Hæc noui, didiciq; mente, cætera uero taceo, Phœbus exiſtens. Tu uerò deſine, quos nefas ſit ſcrutari, propter tuam naturalem ſapientiam, ſuperiora ueſtigare. Ecce iterum meminit illius immenſæ lucis, quam ſuperius ignem, facem, flammamq; uocarat, nunc etiam flammam, à diuo quoque Paulo nuncupatam lucem inacceſſibilem. Ab omni philoſophia Cœlum empyrion, flammeum, ardens. Hanc flammam, quæ quemadmodum à Sole manat à Diuinitate, ſupra cœleſtem nitorem, ut paulò antè, & ut Homerus, & Ariſtoteles, ſupra ſidera, ſupra motus cœleſtes locat. Duo diuina myſteria, primo de nitore illo ſempiterno, tum de loco, ſi locum eum dicere fas eſt. Hanc quoque lucem, ſeu flammam, uocat uitalem omnium rerum fontem, & principium. Deum uidelicet ipſum extra cœlum, motusq; cœleſtes, Hoc rerum principium dicit omnia producere, atque abſumere, fortaſſe, quod ait Dauid, Dante te illis, colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur. Dominus necis & uitæ, auferens quæ dediſſet, ſi uoluerit: In eandem cùm placuerit, omnia potens redigere uanitatem, quæ fuerunt antequam conderentur. Hoc ſentit oraculum, clamans eum ſicut uitarum repertorem omnipotentem, ſic omnipotentem mundi, rerumq; omnium euerſorem, ſi uellet. Ad cuius conſpectum omnia contremiſcunt.

contermiſcunt. Qui tangit montes & fumigant, nutu tremefacit olympum. Hæcq́; multo de ſumma Dei omnipotentia maior prædicatio, quàm motorem eum dicere cœleſtem. Multo enim potentius eſt, omnium uitarum, omnisq́; mũdi euertendi habere poteſtatem, quàm machinam cœleſtem, leuem illam quidem, & ui ſua incitatam mouere poſſe. Ingreſſus deinde de natura eius dicere Dæmõ, prædicat eum αὐτοφανῆ, per ſe apparentem, ſpectans infinitam illã immenſamq́; lucem. Eſt enim per ſe apparens, per ſe lucẽs, à ſe, à fonte ſuo, è theſauris Diuinitatis, maieſtatis ſuæ lucem diffundens. Radians à ſe ipſo, non aliena lucerna, habens inſitam magnam maieſtatis ſuæ claritatem. Eoq́; ſemper ardet, tanquam Sol cœleſtis, illius magnæ Diuinitatis imago. Item eum uocat ſine loco, incircunſcriptum, quia uidelicet infinitus, immenſæ maieſtatis, nullo loco potens intercipi. Inlocabilem item, quia incorporeus, & immaterialis, extra mundum, omnemq́; locum & tempus. Vaſtitas igitur immenſitasq́; eius incorporea, nullo loco capienda. Non eſt infinitus corpore, ſed mente, ſapientia. Secundò, tribuit ei motum per totum olympũ: idq́; ad illã flammam, diuiniſsimumq́; ſplendorem referas, pandentem ſeſe circunquaque, cunctaq́; complectentem, per totam olympi uaſtitatem. Quantus eſt enim olympus, cum terræ, quæ centri in toto Vniuerſo habent rationem, ſint uaſtæ, ingentes. At olympum cunctis orbibus ſublatum, in immenſum terra latioribus, quantũ eſſe par eſt? Hunc circum ſancta, amœna luce complet Deus, nullusq́; eſt locus, ſi locum illic eſſe fas eſt, quin à ſplendore ſacro contingatur. Ex hac largiſsima luce, aſſerit accenſa lumina cœleſtia, Solem, Lunamq́;. Teſtatur idem Iudæus Philo, Platonicorum eximius, Ideam omnis lucis, & fontem, theſaurumq́; nitoris Deum, παναύγειαν, omniluminem, luminoſitatem dicens, deducens ab ea, corporum cœleſtium, omniumq́; rerum lucem. Hæc diuiniſsima lux fecit corpora cœleſtia, & præ qua Sol tenebræ ſunt, & caligo, facile potuit cæteris rebus dare nitorem. Prædicat oraculum, hanc ætheriam, Solis, Lunæ, aſtrorumq́; lucem, eſſe τυτθὴν, exiguam, paruam, minimam, obſcuram: Reputa igitur, quanta ſit illa diuina claritas, cui ſcintilla quædam eſt lux ſolaris, omniumq́; ſiderum collata. Hæc, inquit, ſunt quæ de Deo mihi ſcire datum. Hæc uidi & noui. Et fortaſſe dicat ad hunc modum. Cum ad illam claritatem uenturus eſſem (utinam mea ſcelera non obſtitiſſent) oblata mihi fuerat, & ut præmium propoſita. Vidi eam aliquando, ſed procul, uidi animo. Cætera taceo, non licet homini loqui. Sunt enim arcana uerba, id eſt, arcanæ res, quas tu quoque abſiſte ſcrutari, quas te ſcire nefas. Noſter Theologus, Non licet: Dæmon, οὐ θέμις, Nefas eſt, Deſine ſcrutari, amorem compeſce quærendi. Nec fas eſt, quo tibi compares ſcientiam, quam uti naturalem poſsideas, arcana rimari cœleſtia. Tenes quæ teneri de Deo, potuiſſent. Rogatus item an quis peccans, Deum latere poſſet, reſpondit:

Οὐδεὶς ἂν λήθοι τοῖο θεὸν, οὐδὲ σοφοῖσι
Κέρδεσιν, οὐδὲ λόγοις ὑπεκφύγοι ἄλκιμον ὄμμα.

Γαύτα θεῦ πλήρη, παύτῃ θεὸς ἐστεφάνωται.
Γαύτα ζωογονῶν, ὁπόσα πνείειτε καὶ ἕρπει.

Quæ ſunt, Nemo profectò, qui talis eſt, Deum latere poßit. Neque ſagacibus dolis, aut uerbis acerrimum oculum ſubterfugiat. Omnia plena Deo, Deus ubique uagatur, omnia uiuificat, producitq; quæcunque ſpirant, & inambulant. Ecce quæ de uno ſingulariq; Deo prædicat Dæmon, ſunt ea, quæ de Anima mundi, Poëta diuinus:

Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus,
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Is Deus ubiq; eſt, omnia uiuificans, dans omnibus quæ uiuunt, et mouentur, uitam, & motum, portans omnia uerbo uirtutis ſuæ. Eiusq; ſunt omnia plena. Eoq; is eſt quem dixit Aratus, & eum ſecutus Poëta, Iouis omnia plena. Non alicuius uidelicet fictitij, ſed uerißimi, naturalißimi Dei, de quo, uelut diuinus Theologus hæc edit oracula Dæmō, prouidentiæ diuinæ magna confeßio, quam nulli peccantes poßint effugere. Idē atq; illud in ſacris literis. Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero in infernū, ades. Quāta inter utrunq; oraculū concordia? Dæmon oculum Dei ἄλκιμον, Fortißimum, robuſtißimum, acerrimum, omnia contuentem, terras, cœlum, mare colluſtrantem. Quantumuis item artificioſam alitia, dolisq;, te circuntegas, quantumuis abſcondas, oculos eius non poteris effugere: Quiduis loquaris, dicta, factaq; omnium ſunt in conſpectu eius. Illud Philonis ἀκοιμήτῳ ὀφθαλμῷ βλέπει πάντα, peruigili oculo cuncta cernit. Qui enim fieri poteſt, quin illi ſint cuncta nota, qui uitas omnes, mentesq; cogitatrices finxit prior? En illa Pythagoræ ψύχωσις: Et Pauli, Genus cùm ſimus Dei in illo mouemur, & ſumus. Vniuerſa inquit oraculum, complectitur. Oraculum uerè mirabile, omnipotente ueritate claros ex omni loco radios iactante. Omnis enim lingua confitetur cœleſtiū terreſtrium, & infernorum, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Rogante quoq; ſacerdote, quænam religio plurimum maximeq; foret ſuperſtes, iniecit miranda de Diuinitate, ut uiſum ſuperius. Vtinam ne me nunc ſupremò, ac nouißimè interroges, infelix ſacerdos, de diuino Genitore, deq; chara, & unica prole panomphæi regis. Et Spiritu, Qui continuatim continet omnia, montes, terram, flumina, mare, tartarum, aërem, ignem. Qui me nolentem, domibus ab his repellet, Moxq; linquetur deſertum limen iſtud oraculorum fundendorum. Pomphæum regem cœleſtem, dicit quod ei cuncta oracula concinant. Panomphæus eſt, cui πᾶσα φήμη, omnis fama, ſiue oraculum canit. Huius, quem etiam diuinum Genitorē dixit, nominat unicam Prolem. Sonat enim Græcè τηλύγετος,, aut dilectū, aut unicum Filiū. Spiritum quoq; nominat diffuſum per omnia, de quo Marcus etiam Tullius, eum, per omnia pertinere, perinde ut oraculum, & per omnia continuatum, ſicut hic βοτρυδὸν affirmat. ex fontibus antiquæ Theologiæ hæc ad uerbum de rerum pulchritudine, concentuq; loquens: Hæc, inquit, fieri, omnibus concinentibus

inter ſe mundi partibus, profectò non poſſent, niſi ea unō diuino, & continuato ſpiritu continentur. Bene igitur etiam Dæmon locutus.

Quod Iupiter ſit Deus ille uerus, magnus, Dæmonis oraculo: quod eius poteſtas, omnibus ueneranda: quod ſolus ille ſapiens, largitorq́ꝫ ſapientiæ: & quod hæc oracula, uere ſunt à Dæmone edita Philoſophorum teſtimonio. Cap. XVII.

EVndem eſſe quoque Iouem, ac uerißimum, naturalémque Deum, quæ'que de Ioue dixit Aratus, & Homerus, eſſe de ſingulari Deo, Dæmonnis etiam teſtimonio probatur. Rogatus de æterno Deo reſpondit, addens de interitu ſuo:

Ἦν ζεὺς, ἔστι τε νῦν ζεὺς, κ' ἔσσεται, ὦ μεγάλε ζεῦ,
Οἴ δι μοὶ χρησμῶν ὑπολείπεται ἠελγμένα.

Alio in loco, uehementer ingemiſcens:

Οἴ οἴ μοι τρίποδες στεναχήσατε, οἴχετ' ἀπόλλων.
Οἴχεται, ἐπεὶ φλογοεὶ με βιάζεται οὐράνιον φῶς.

Erat Iupiter, eſt nunc, & erit, ô magne Iupiter, Hei mihi deficit oraculorum claritas. Hoc illud in ſacris literis, Sicut erat in principio & nnnc, & ſemper, & in ſecula. Heu heu tripodes plangite, obit Apollo. Obit, quoniã flammãs cœleſtis lux, uim adhibet. Lucem ſupra cœlo mirabilem, uocat Deum. Et de ſuo uaticinatur interitu. De Byzano quoq; qui condidit Byzantium, contra eum, qui cum æmulabatur, cuidam pro eo ſcitanti reſpondit:

Ἔγρεο καὶ παλίνορμος ἐπείγεο, καὶ λέγε ταῦτα,
Οὔ σε γε φοῖβος ἄνωγεν ἀμείνονι φωτὶ μάχεσθαι
Κείνῳ γὰρ θεὸς αὐτὸς, ἐὴν ὑπερέσχετο χεῖρα.
Ὃν καὶ γῆ τρομέει, καὶ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν,
Πόντος τ', ἠέλιός τ', ἠδ' ἠέρον χάος αὐτό.

Quæ ſunt, Excitare, & reuerſus feſtina, & dicas iſta, Non te Phœbus ipſe iubet fortiori uiro depugnare. Illi enim Deus ipſe ſuam porrexit manum, Quē & terra tremit, & cœlum deſuper patens, pontusq́ꝫ, ſolq́ꝫ, & tenebroſum Chaos ipſum. Nihil abſcondit de Deo: prius regionem, claritatem, creationem etiam Deorum prædicauerat, nunc uniuerſalem præſentiã. Noſtris igitur in literis etiam extat, Tremunt poteſtates, tremunt uidentes angeli. Ecce nunc omnia tremunt ad nutum eius, uaſtitas olympi, terra, pontus, Sol inſuper, & ipſa tartara. Tremunt autem omnipotentem, tremunt, cùm uoluerit, uenientem. Nam mons Sina tremebat, & fumigabat, & horror erat maximus in caſtris Hebræorum. Talis ubiq; terror foret, ſi ipſe uellet, & ſeſe quantus eſt oſtenderet, quantum eum cœlicolæ cernunt. Meritoq; uident, & obſtupeſcunt, horrent, & lætantur ad tantum numen. Serapis quoque in oraculo de ſapientia eius in cœlo florente, prædicans eius largitatem:

Τόσσον ἀπείρητος σοφίην βασιλῆος ἔπ' οὐδὲ
Ἀθανάτου, κεῖνος δὲ δίδοι, καὶ δῶρον ὀπάζει.

Infinita, inquit, ſapientia uerſatur in limine regis immortalis, Ille dat & munus largitur. Vocibus igitur humanis et Dæmonū decantata, apertaq; eſt Theologia. Quæ ne quenquam è noſtris confinxiſſe ſuſpiceris, adſunt ipſi philoſophi teſtes. Nam præterquam quod ſuperiora oracula produxit in libris ſuis Porphyrius, in eo quoque, quem Plutarchus inſcripſit, Cur Pythia deſierit oracula fundere metrice, & Plotinus, Proclus, aliiq; Platonici, qui paßim Apollinis oracula proferre ſolent, declarant his oraculis fidem ſe habuiſſe, & Dæmonem ueluti declaratorem rerum abſtruſarum hominibusq; ignotarum, eis fuiſſe. Affert igitur eo libro Plutarchus oraculum, quo Dæmon ſingularem Deum eſt confeſſus, & prædicauit, eum moderatè, & iuſtè indulgentem. Rogatus à quodam, qui peccauerat, an ulla ſceleris eſſet indulgentia, reſpondit: ἅπαντα ἀναγκαῖα συγχωρεῖ θεός, οὐ μὴν ἀλλὰ δοὺς, ἄν τις, ὡς οὐδὲν ἄνευ μέτρου: Omnia neceſſaria concedit Deus, ueruntamen ita largiens, ut nihil immodicè. His Dæmon & Deū unum nominat, & clementem prædicat, uſque quò iuſtitia poſtulet. Oraculum autem, quod affert Proclus, eſt altißimæ Theologiæ declaratio, ſimile propheticis oraculis. Dicit ergo Proclus ſuper Timæum: οὕτω δὲ καὶ τὰ λόγια τὸν μέγιστον τοῦτον θεὸν, πηγὴν πηγῶν προσαγορεύει, καὶ μόνον ἀπογεννῆσαι τὰ πάντα.

Ἔνθεν, ἄδην θρώσκει γένεσις πολυποικίλου ὕλης,
Ἔνθεν συρόμενος πρηστὴρ ἀμυδρου πυρὸς ἄνθος,
Κόσμων ἐνθρώσκων, κοιλώματα, πάντα γὰρ ἔνθεν,
Ἄρχεται, εἰς τὸ κάτω τείνειν ἀκτῖνας ἀγητάς.

Itaq;, inquit, etiam oracula, maximum Deum, fontem fontium hunc appellant, & ſolum eum uniuerſa genuiſſe. Dicit enim de poteſtate eius:

Exilit hinc rapidè uariantis materiæ ortus,
Hinc rumpit iubar, & flos omnis debilis, ignis.
Mundorumq; globi, nanq; hinc ſunt omnia nata,
Hincq; micant radij, & mundo mirabile lumen.

Audis oraculum, cuncta ab altißimo Deo profecta canere, repetens quaſi Geneſim Moſaicam. Vt Moſes è primis operibus eius prodidit fuiſſe terrã, & aquam, nempe materiam totius futuri mundi, congeriem, & ſementem omnium rerum, non ſecus Dæmon primum affirmat ab eo profectam generationē materiæ multiformis, cui uariæ ſpecies uiciſsim inhærent, propterea multiformis. Poſt hanc materiem, ſementemq; rerum, & maſſam, quemadmodum ad res gignendas eam præparauerat ſapiens opifex, ſic ex eis præcipuam, principem cunctarum uiſibilium rerum, produxit lucem. Hoc memorans Moſes, poſt terram, aquamq; creatam, ait ſubitò apparuiſſe lucem. Dæmon ſimiliter ab eodē præpotenti Deo, flumen lucis erupiſſe: lucis inquam, præ qua lux omnis, & ignis debilis ſit. Ipſa uerò flos omnis lucis: Ea enim eſt lux ſolis, Lux mundi corporei. Poſt lucem, ſicut Moſes, qui ſiluerat

creationem

creationem orbiũ cœleſtiũ, eam poſtea repetiturus, dixit ab eo omnia cœleſtia per ſtella: ſic uno complectitur uerbo Dæmon, mundorum globos omnes, & concauas illas orbicularesq; cœli machinas eum feciſſe. Deniq; ut Moſes repetens ait, In die qua creauit Deus cœlum & terram, ſic per Epilogũ repetit Dæmon, ab eo micare & in terras fundi radios omnes bonitatis. Omnis ergo lingua confitetur, cœleſtiũ, terreſtriũ, & inferorũ, quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria Dei Patris. Iuſtinus igitur martyr & philoſophus ad gentes, ait oraculum fuiſſe quoddam, hymnum gloriæ diuinæ: ὅτι τὸ παρ᾽ ὑμῖν χρηστήριον ἀξιωθὲν ὑπό τινος, ὕμνον τῷ παντοκράτορι ἐκδοῦναι, οὕτως ἐν μέσῳ τοῦ ὕμνου ἔφη, ὅτι πρῶτος πλάσας μερόπων, Ἀδὰμ δὲ καλέσας. καὶ τοῦτον σώζεσθαι τὸν ὕμνον παρὰ πολλοῖς, ὧν ἴσμεν συνέβη. Nimirum, Oraculum ueſtrum rogatum à quodam, ut hymnum funderet Omnipotenti, ſic in medio hymni dixit: Quod primus hominum formator, Adamq; uocauit. Et hunc hymnum apud multos, quos ipſi ſcimus, contigit aſſeruari. Vides Dæmonem hymnos, cuiuſmodi ſunt, quos oſtendimus, edidiſſe, ſingularem Vniuerſi creatorem Deum ingenuè confeſſum. Vidit itẽ Lactantius oraculum illud, quo Dæmon dixit, μικρὰ δὲ μερὶς ἄγγελοι ἡμεῖς: Exigua Dei portio nos Angeli. Profert enim hoc carmen in ſuis Inſtitutionibus: Quærenti, inquit, cuidam quis eſſet, aut quid eſſet omnino Deus, reſpondit uiginti & uno uerſibus: quorũ hoc principiũ eſt. Sic Lactantius. Nec refert quòd carmina ſint tranſpoſita, ut quod Lactantius principiũ, nos finem carminis eſſe ſcriptũ referimus. Facile enim potuerunt uerſus transferri. Satis eſt oraculum reuera Dæmonis eſſe, id eſt, Apollinis, editum non Delphis, ſed Colophone. Idem in libro de Ira Dei, aliud oraculum, & quaſi unum ex ſuperioribus ait Apollinem Mileſium effudiſſe, conſultum de religione Iudæorum.

Ἤδε θεὸν βασιλῆα, καὶ γεννητῆρα τῶν πάντων,
Ὃν τρέμει καὶ γαῖα, καὶ οὐρανὸς, ἠδὲ θάλασσα,
Ταρτάρεοί τε μυχοί, καὶ δαίμονες ἐκφρίσσουσι.

Fortaſſe præcedit hæc carmina quod affertur à Iuſtino, Euſebio, alijsq; multis, quod eundem Apollinem reſpondiſſe ferunt:

Μοῦνοι χαλδαῖοι σοφίην λάχον, ἠδ᾽ ἄρ᾽ ἑβραῖοι,
Αὐτογένητον ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἁγνῶς.

FINIS LIBRI
TERTII.

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER QVARTVS,

IN QVO PLATONIS ET ARISTOTELIS THEOLOGIA DISCVTITVR:

Ariſtotelem ſingularem Deum eſſe confeſſum: Non ſolis motibus cœleſtibus, ſed omni item mundo eum præfeciſſe: Eandem fuiſſe Academicorum Philoſophiam: Eandem & Senecæ: Non ſolas intelligentias, quæ cœlum moueant, eum agnoſcere. Cap. I.

Poſt priſcos Philoſophos, qui magis Theologi dicebantur, et poſt ea ſecula, quæ à Moſe, Triſmegiſtoq́; ad Platonē, Ariſtotelemq́; uſq; decurrerunt, in quibus adorata & cognita fuit, prædicataq́; ſingularis Diuinitas, partim lucem hanc afferēte natura, partim ab exordio generis humani, quo ſolum Deus uerus colebatur, ea ſcientia manāte, quippe quam per omnes terras ſecū patres antiqui deferebant, ſucceſſerunt duo multorum Philoſophorum, Academiarumq́; principes, ad quos uelut in portū ueteris Sapientiæ naufragia deuenerunt, ſed pro uarietate ingeniorum magis Platonem, quàm Ariſtotelem, qui rerum infimarum, ſenſibusq́; notarum ſtudio magis delectatus, obſcuras illas, ingeniumq́; humanum excedentes Platoni, cæterisq́; ueſtigandas reliquit, ueterum myſteria, ſecretaq́; Dei, ſilendo uneratus, quorum difficilis eſſet, nec procul à temeritate confirmatio. Sed quoniam nullus ſermo citra Dei appellationem haberi poteſt, nec ullius Philoſophiæ fundamenta ſtabiliri, niſi origine reperta, multa de fontibus Theologiæ naturalis (naturalem dico, non fictitiā, fabuloſam, quam ratio, naturaq́; docet omnes homines) ſimiliter atque alij loqui coactus eſt. Quibus conſideratis, id iudicium colligitur, aut ueritatem inuito imprudentiq́; excidiſſe, aut non habentem quid pro uero aſſereret, diuerſa ratione loquutum. Quam animorum inconſtantiam, in omnibus Philoſophis ferè deprehendas. Nondum enim fulgor ueritatis terras impleuerat, quo pulſa omnis denſa caligo, unam duntaxat ueritatem homines ſequerentur. Erant autem cuncta craſſis occultata, & circunfuſa tenebris. Hac caligine effectum eſt, ut Ariſtoteles & Plato in aſſerenda Diuinitate modò cœlum, motusq́; cœleſtes admirati, illic Deum ſe reperiſſe crediderint, modò reſipiſcentes, implentem omnem mundum, quemadmodum ſuperiores, magnum illum, inſcrutabilemq́; Deum, non cœlum duntaxat mouentem, ſed præſentem ubique prædicauerint: longè quidem clarius Plato, quàm Ariſtoteles. Delectis igitur uerioribus, primum ex Ariſtotele, dein Platone, ut cuius uberior affluentiorq́; Theologia diligentius examinanda eſt, eandem atque apud ſuperiores pietatem reperiemus. Ac primum inſtinctus illos, ad appellationem ſingularis Dei compellimur à natura, uideamus. Sepe extat

apud

apud eum, Deus & natura nihil agunt fruſtra. Hic & Deus ſingulariter excellenterq́; nominatur, & opus ei magnum, mirabile, uarium tribuitur: tum uero cum natura ſociatur: ſed ipſe prior, pòſt natura nominatur. Quicunq; igitur hæc conſiderando dilatet, quid aliud reperiet, quàm Deum autorem naturæ & principem, quemadmodum ſcribit Moſes, appellari? Quicquid enim tradidit Moſes Deum feciſſe, primum terram cum aqua, poſtea Solem, orbesq́; cœleſtes, tum plantas & animalia, eaq́; mirabili ordine poſuiſſe, hoc omne, natura eſt: quæ idcirco nihil exorbitant, nec curſus ſuos deprauant, quia facta ſunt optima ab optimo magiſtro. Eoq́; uocatur prima Sapientia, & à Pindaro ἀριστοτέχνις, optimus artifex. Et Ariſtoteles dixit Pherecydem, multosq́; alios, primum autorem, creatorem, optimum declaraſſe. Theophraſtus omnia uolentem optima. Itaq; non agit fruſtra natura, quia Deus eam fecit optimã. Hæcq́; conſociatio Dei, ac naturæ, non eſt duorum, uel diuerſorum: neque enim ſociarentur ad unum idemq́; opus, neque duorum æqualium, quòd & Deus præfertur, & natura ſine Deo nomen inane eſt. Sociantur igitur uelut artifex, & artificium. Quicquid enim fit à natura, eo teſte, fit item à Deo. Si enim loquens de rebus in uniuerſum, quæ ſina naturæ continentur, eas nec à Deo fruſtra fieri, nec à natura dicit, certè quicquid fit ab uno, fit item ab altero. Nihil enim ſupereſt alteri, ſi cuncta fiunt ab alterutro. Sed cur duo rerum autores declarantur, ſi ſufficit unus, uel Deus, uel natura ſeorſum? Imò non ſufficit, neque uult, quemadmodum Democritus, & Epicurus, ſine Deo operari naturam, nec Deum à natura ſegregatum, ceu gubernatorem à naui. Sociat igitur utrunq;, alterum uelut autorem, artificem, alterum uelut artificium, ut gubernatorem, ac nauim. Iam uerò ſi Deus agit naturam, princeps eius, ac moderator, certè non motus cœli ſolos moderatur, nec per unum motum gubernat naturam, ſed eſſe eum præſentem ubique, quemadmodum dixerat Pythagoras, neceſſe eſt: & quemadmodum ille cecinit:

Spiritus intus alit, totamq́; infuſa per artus,
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Non ſolos igitur orbes cœli mouet, non in cœlo duntaxat, ſed ubique uerſatur, infuſus, non infixus mundo. Quam fuiſſe Platonicorum, Peripateticorumq́; ſententiam, teſtatur Tullius in Academicis. Partes, inquit, autem eſſe mundi omnia, quæ inſint in eo, quæ natura ſentiente teneantur, in qua ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna. Nihil enim ualentius eſſe, à quo intereat. Quam uim Animum eſſe mundi dicunt, eandemq́; eſſe Mentem, Sapientiamq́; perfectam, quem Deum appellant, omniumq́; rerum, quæ ſunt ei ſubiectæ, quaſi prudentiam quandam procurantem, cœleſtia maximè, deinde in terris ea quæ pertinent ad hominem. Hæc Tullius. Similia igitur Ariſtoteles ſentiebat, quum Deum, ac naturam nihil agere fruſtra, ſæpenumero clamat. Sentiebat Deum eſſe Mentẽ uniuerſi, Sapientiamq́; perfectam, cui ſubiectæ mundi partes omnes eſſent, procurantem

omnia.

inquit illic Plato, adorans ô Megille & Clinia, fatebor eum eſſe Deum? certè ipſum coelum. Multaq; alia plurimum tantum uirum infamant, niſi quòd mos eius temporis fuit, ut etiam flumina, terram, mundum, fontes, Deos dicerent. Tali Diuinitate coelum eſt Deus. Alioqui uerum Deum agnouit, inſcrutabilem, rerumq; artificem uocauit: Eandem conſtat fuiſſe Mentem Ariſtotelis, ut ſi coelo, coeleſtibusq; Intelligentijs, tribuat Diuinitatem, aliud tamen de uero, ac ſingulari Deo ſenſerit, quàm ut moueat orbem coeleſtem, eas item Intelligentias confeſſus ſit, quos Plato, ueteresq; ſupra coelo uiuere dixiſſent. Quo paulum conſiderato, ad ſingularem Deum reuertemur.

Ariſtotelem aliud Intelligentiarum genus, quàm coeleſtes orbes mouentes ſenſiſſe: ſupra motus coeleſtes, Deos beatos locaſſe: Horum ueram felicitatem deſcripſiſſe: Antiquos qui hæc docuerant collaudaſſe. Cap. II.

IN libro de coelo, loquens de ſignificatione eius quod dicitur Coelum, Poſtremo, inquit, dicitur coelum corpus naturale, τὸ ἐν ἐσχάτῃ περιφορᾷ τοῦ παντός, εἰώθαμεν γὰρ τὸ ἔσχατον, καὶ τὸ ἄνω μάλιστα καλεῖν οὐρανόν, ἐν ᾧ τὸ θεῖον πᾶν ἱδρῦσθαί φαμεν, *Quod eſt in extrema circumferentia Vniuerſi. Solemus enim extremum, & quod ſupremū eſt, præcipuè uocare coelum, in quo totam Diuinitatem dicimus habitare. Hæc ille. Apparet hic Diuinitatis aliud omnino genus, quàm eorum qui moueant orbes & lumina coeleſtia. Nam Platonem præceptorem ſecutus, ſupra ſideribus, in extrema uertigine mundi, id eſt, ut clarum eſt, ſupra primo mobili collocat hos Deos. Deus autem in Metaphyſica cenſuit Intelligentias orbium coeleſtiū, Solis, Lunæ, aſtrorū, epicyclorum, planetarū, qui ſunt omnes infra primum mobile, & extremam circunferentiam. Porrò quod hoc loco ad conſuetudinē temporis, communemq; omnium mortaliū ſententiam dixerat Deos habitare ſupra mundum, poſtea pluribus uerbis, & ex philoſophia explicans, diſſerit præclara latius uelut in ipſam Theologiam ingreſſus. Cuius hæc uerba ſunt:* ἔξω δὲ τοῦ οὐρανοῦ δέδεικται ὅτι οὔτ᾽ ἔστιν, οὔτε ἐνδέχεται γενέσθαι σῶμα. φανερὸν ἄρα, ὅτι οὔτε τόπος, οὔτε κενόν, οὔτε χρόνος ἐστὶν ἔξωθεν. διόπερ οὔτ᾽ ἐν τόπῳ τἀκεῖ πέφυκεν, οὔτε χρόνος αὐτὰ ποιεῖ γηράσκειν. οὔτ᾽ ἐστὶν οὐδενὸς οὐδεμία μεταβολή, τῶν ὑπὲρ τὴν ἐξωτάτω τεταγμένων φοράν, ἀλλ᾽ ἀναλλοίωτα, καὶ ἀπαθῆ, τὴν ἀρίστην ἔχοντα ζωήν, καὶ τὴν αὐταρκεστάτην διατελεῖ τὸν ἅπαντα αἰῶνα. *Quæ ſunt, Oſtenſum eſt autem extra nullum eſſe, neq; eſſe poſſe corpus. Manifeſtū igitur quòd neq; locus, neq; uacuum, neq; tempus eſt extrà. Quocirca, quæ ibi ſunt, neq; in loco ſunt, neque tempus ea facit ſeneſcere. Neq; illius eſt ulla mutatio eorum, quæ ſupra nouiſſimā, ſupremamq; uertiginem poſita ſunt, ſed immutabilia, & impaſſibilia, optimam agunt uitam ſemper & opulentiſſimam, omne æuum. Sic ille. Conſidera igitur ſingula. Prius dixerat, Coelum dicimus extremam circunferentiam, ubi totam dicimus habitare Diuinitatem. Nunc dat quiddam clarius. Illic in coelo, nunc ſupra coelo, ſupra ultima circunferentia. Nam dicit etiam extra coelum nullū eſſe corpus. Igitur multo*

multo magis ſemouet eas res à toto mundo, dicens eas eſſe extra locum, extra tem/pus, quæ cum cœlo ſunt: Deinde eas res non eſſe mutabiles. Ex quibus omnibus cla riſſimè conſtat, eũ non ſentire de Intelligentia Solis, Lunæ, planetarũ, epicyclorũ, quæ ſunt omnia infra extremam circunferentiã, et corporaliter ſunt in loco et tem pore. Tũ loquitur de his, quæ non ſunt corpora, ideo negat ea habere locũ. Totaq; deſcriptio eſt pulcherrima, diuinaq;, ut à Theologo nihil expectẽ amplius, de his, qui habitant in cœlo, id eſt, deſuper. Deſcribit enim beatitudinẽ, immortalitatem, fe licitatem æternam, æternamq; eorum requiem: quia neq; ſeneſcunt, neq; ſubiacent tempori, non ſunt in loco, nulla diſtricti, et præſcripti ſede. Vita non deficit eos om nibus bonis copioſiſſima. Appellat enim eorũ uitam, optimã, αὐταρκεστάτην, co pioſiſſimã. Nec Ariſtoteles nunc dicit quid ea ſint, ſed per neutrũ genus τὰ ἐκεῖ, ea quæ ibi. Superius autẽ declarauerat, et declarat alibi, eos eſſe Deos. Et in ſecun/do libro eiuſdẽ operis τὸν δ' οὐρανὸν, καὶ τὸν ἄνω τόπον, οἱ μὲν ἀρχαῖοι, τοῖς θεοῖς ἀπένειμαν, ὡς ὄντα μόνον ἀθάνατον: Cœlũ autem, et ſupremũ locum, ue teres quidẽ Dijs attribuerunt, quippe qui ſolus ſit immortalis. Horũ igitur eſt illud, quod ſupra cœlo dixit eſſe. Eorũ eſt regio habitaculũ, ut in compendio ſuæ philoſo phiæ quoq; magis declarat. Veterumq; maiorũ ſuorum Theologiam declarauit in primo libro reducens eam ad conſiderationẽ philoſophiæ. Sunt igitur Dij, Ariſto/tele etiã teſte, ſupra ſideribus. Audi etiã quid de hoc ipſo, quod antiqui tradidiſſent, loquatur: διόπερ καλῶς ἔχει συμπείθειν ἑαυτὸν, τοὺς ἀρχαίους καὶ μάλιστα τοὺς πατρίους ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους. Quocirca, inquit, præclare habet, ut quiſq; ſibi ipſi perſuadeat, ueteres traditiones, præcipuè maiorũ noſtrorũ, ueras eſſe. Ô Ariſtoteles, ſi rectũ eſt inducere in animũ unumquenq;, ut credat uera eſſe quæ crediderũt antiqui, uide quæſo quid retro omnes antiqui tradidiſſẽt, quid Chal dæi, quid Sibyllæ, quid Mercurius, quid Græci ipſi, quibus fidẽ maximã putas tri/buendã. Orpheus, Pythagoras, Anaxagoras, Archytas, Philolaus, Parmenides, cæ teriq; omnes unanimiter, non illos fictitios orbiũ cœleſtiũ motores Deos, ſed unum ſingularẽ, omnipotentemq; ſunt confeſſi, qui non corpus quidẽ cœleſte moueat, a/liud nõ agat, ſed Deum per omnia penetrantẽ, totum mundũ implentẽ, omnia con/ſiderantẽ. Tum Deos quoſdã minores miniſtros eius induxerunt, qui res humanas ei parentes adminiſtrent. Sic illi cenſueuerũt, et tu aliquando aſſeruiſti, ſi quis dicta tua bene conſideret. Recordare quæ dicis undecimo de Philoſophia diuina libro, de eiſdẽ antiquis. Traditũ eſt, inquit, ab antiquis de Dijs, per fabulas interdum: ἃ μὲν τις χωρίσας αὐτὸ, λάβοι μόνον τὸ πρῶτον, ὅτι θεοὺς ᾤοντο, τὰς πρώ/τας οὐσίας εἶναι, θείως ἂν εἰρῆσθαι νομίσειε: À quibus ſi quis id ſeparet, id eſt, fabulam, ſolumq; accipiat, quod eſt præcipuũ, quòd Deos crediderunt primas ſub/ſtantias, diuinè locutos eos arbitretur. Bene igitur habet ô Ariſtoteles: aſſeris maio res diuinè locutos, Deos eſſe primas ſubſtantias. At antiqui, ſi bene meminiſti dicta tua, non dixerunt Deos illos orbium cœleſtium motores, ſed ſicut ſuperius in libris

de Cœlo monſtraſti, ſupremum altiſsimumq́; locum extra cœlum, et locum et tempus eis attribuerint. Aſſeris autem diuinè eos locutos. Si diuinè igitur locuti ſunt, non ſunt Dij cœleſtes Intelligentiæ, nec prima Intelligentia mouet cœlum duntaxat, aliud non agens. Hæc igitur conſideratio ueriſsima eſt, & incontradicibilis, niſi quis furioſorum Peripateticorũ uaniſsimis quibuſdã artificijs eã conetur ſubuertere. Deniq; ſupradictũ locum teſtatur Simplicius quoſdam interpretũ ſenſiſſe de immobilibus cauſis cœleſtibus, et immobilibus principijs, qui moueant ſphæras cœleſtes. In quo quidẽ cùm rectè ſenſerint, quod Ariſtoteles de cauſis ſupermundanis ſit ibi locutus, in uno tantũ error fuit, quòd eas cauſas dixerunt, quæ moueant orbes cœleſtes. Quo modo enim mouent, ſi ſunt, ut ait Ariſtoteles, ἐξωτάτω, longiſsimè, remotiſsimè, ſupra motus cœleſtes? Si motrices cauſas has Ariſtoteles ſenſiſſet, nõ longiſsimè ab eo, quod mouẽt, ſeparaſſet. Cur enim cauſa mouens Solem, debuit ſupra Solẽ, ſphæraſq; omnes longiſsimè locari? Clarũ igitur, Ariſtotelẽ Deos quidem illic eſſe ſupra cœleſtes motus longinquiſsimos, ſed non eos Deos, qui moueant orbes: quos ſi mouerent, unuſquiſq; ſphæræ ſuæ uel ineſſet, uel aſsiſteret.

Compendium Philoſophiæ Ariſtotelis, unum ſingularem, moderatorem ſolum ordinum cœleſtium, utræq; omnis confiteri. Collatio aliorum quorundam locorum, de priſca Philoſophia, quæ ſingularem Deum prædica: Deum inuiſibiliter omnia mouere, & regere. Cap. III.

ARiſtoteles in libro de Mundo, quem olim appellabant, ut Iuſtinus martyr, philoſophiæ eius compendium, quod ipſe ſcripſit ad Alexandrum, Latinis Peripaticis obſcurum, diuinè iuxta maiores, quos uidebat ſentiebatq́; eſſe ſequendos, locutus eſt de Deo, longè quidem alia, atq; ea quæ in libris de Cœlo, & Metaphyſices, non amplius motus illos cœleſtes, ad quos affixæ Intelligentiæ, id eſt, Dij aſsideant mouentes, introducens, ſed uniuerſale dans ſummo, ac ſingulari Deo rerum gubernaculum. Et ut decet philoſophum, errores uulgi expoliens, detrahensq́; fabuloſitatem, et impietatem. Audiamus igitur eum loquentem: Mundus, inquit, item dicitur alio modo, omnium rerum coordinatio ac diſpoſitio, ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένη: Quæ & Deo & per Deum conſeruantur: Paulò pòſt, ἧς τὸ ἀνωτάτω, θεοῦ οἰκητήριον: Cuius ſupremum, inquit, eſt habitatio Dei. Quàm ſui ſimilis hic & in libris illis? Multo quidem hic religioſius. À Deo, inquit, conſeruatur is, qui dicitur Mundus: conſeruatio autem eſſe non poſſet, ſi tantum ſupremum moueret orbem. Iam nomen Diuinitatis uim tantum tribuit, quod certè mirum. Nam ſi de cœleſti motu, ob quem Diuinitatem Dijs dediſſet, hic ſermo eſſet, non unum tantum nominaſſet, ſed Intelligentias multas ſicut in libris Metaphyſices. Alterum igitur è duobus dicendum eſt: aut ipſum ſibi contradicere, mutante ſententias hominũ tempore, quod ſæpe fit, cùm multa reuocamus in poſterum, quæ prius conſtanter aſſeruimus. Sæpeq; acceſsit grauius iudiciũ. Et Hippocrates ſuos errores confeſſus eſt, ſimiliter & Auguſtinus, aliiq́; multi boni uiri, apud quos ueritas, gloriæ inani præponderaret. aut dicendũ in illis libris eum

quandam

quandam aſtrorum à Platone acceptam poſuiſſe Diuinitatem,reſeruantem ſibi genus aliud Deorum,de quibus alijs in libris diceret: & de quibus quædam in libris de Cœlo innuiſſet,cùm diceret ueteres de Dijs diuinè locutos: & cùm eis tribuit ſupremum cœlum, & ultramundanas regiones habitandas. Nam ea quæ ſint, quæ non expreßit,quæq; in ſupremo cœlo,imò extra,dixit exiſtere,appellans ea neutro genere,quia fortè neſciret, aut nollet fateri Deos, hoc loco clarißimè docuit, uidelicet altißimam cœli partem eſſe οἰκητήριον τοῦ θεοῦ, Habitaculum ſummi Dei. Hæc igitur ſunt illa τὰ ἐκεῖ, quæ dicebat in libris de cœlo, Deus ſcilicet ipſe princeps maximus, Deorumq; ſupremus, qui Deos alios minores admittit illuc: non quòd propius etiam eorum ſit locus, ſed quòd clementißimus princeps donat eis ſedem in regnis ſuis. Et cùm Ariſtoteles ſupremã mundi partem habitaculum Dei prædicat,innuit,quod ipſi clamamus,Pater noſter,qui es in cœlis. Ariſtoteles θεὸν uocat illum, nos Patrem. Sed & Patrem dicet Ariſtoteles, ut poſtea probabitur. Nos, Qui es in cœlis: Ariſtoteles, ἐς τὸ ἀνώτατον οἰκητήριον τοῦ θεοῦ. Deinde eodem loco refert Ariſtoteles ipſum idem cœlum, quod habitaculum dixerat,eſſe plenum θείων σωμάτων, diuinorum corporum. Non ergo diuinorum animorum,aut diuinarum Intelligentiarum. Semperq; in prædicto libro appellat diuina corpora,ut eis corpoream Diuinitatem, non intelligibilem,uel intelligentem attribuat. Deinde diuinius multo,totamq; animi ſui prorſus declarans ſententiam, adiecit in eodem libro: Supereſt,inquit,ut de cauſa,quæ continet omnia,breuiter dicamus,ſicut de cæteris diximus. Error enim eſt, qui loquuntur de mundo, tametſi non diligenter, & exquiſitè, ſed ſaltem quod ad doctrinæ exemplum ſufficiat, τὸ τοῦ κόσμου κυριώτατον παραλιπεῖν, quod in mundo optimum, potißimumq; ſit, dimittere. Hæc ille. Deinde quanta concordia, quàm mirabili conſenſu cum his, quæ in libris de Cœlo, & Metaphyſices dixerat? Nam in utroq; opere maiorum de Dijs opiniones addiderat, eas diuinas appellans, & collaudans. Nunc autem iuxta id quod dixerat Orpheus, Mercurius, Acmon, Pythagoras, cæteriq; multi: ἀρχαῖος μέν τις λόγος, καὶ πάτριός ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα, καὶ διὰ θεοῦ, ἡμῖν συνέστηκεν: Antiqua quædam fama & patria eſt, omnibus hominibus, quòd ex Deo, & per Deum, fuerunt nobis omnia. Audis igitur antiquam famam & patriam, cuius meminit ut ſuperius uidiſti, in libris Metaphyſices, & de Cœlo, ſæpe eodem loquens modo? In libris de Cœlo: ἀρχαίους καὶ πατρίους λόγους. Antiquos, & patrios ſermones de Dijs. In libris Metaphyſices: παραδέδοται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, καὶ παλαιῶν: Traditũ eſt ab antiquis, et priſcis. Et illic de multis Dijs eſt ſermo, hic de uno tantum. hæcq; declarant illa. Et cuius animi tunc eſſet, nunc in compendio totius philoſophiæ melius explanat. Ibi ferebat Deos ab antiquis traditum, uniuerſam continere naturam: hic & in libris de Republica Deum unum duntaxat. In compendio repetentes, quæ multis retrò annis dixiſſemus, ſi quid erroris ignaris excidiſſet, ſolemus corrigere,

rigere, ſolemus emendatius loqui. Sic fecit Ariſtoteles, *quod antea retulerat de multis dijs ab antiquis, nunc corrigit, ſentiens id de ſingulari Deo. Hanc famam ait eſſe de* Deo *cunctis hominibus, eamq; eſſe antiquam & patriam.* Ergo *omnium hominum antiquißimi genitores tradiderant, unũ uitæ cunctarumq;, quæ ab hominibus poßidentur rerum, autorem. Non Hebræi ſoli à genitoribus, maioribusq; id didicere ſuis, ſed omnium etiam genitores nationum, poſteris ea tradiderant.* Ideo *per totum mundum manauerant, apud omnes circunferebantur,* Hebræos, Chaldæos, Aegyptios, Græcos *ipſos, qui didicerunt, autore* Platone, *à Barbaris cuncta. Omnibus hominibus inuulgata fama fuit à maioribus, quòd à* Deo *συνέστηκεν, extiterunt, nata ſunt, facta, data hominibus omnia. Prædicatur, inquit, hoc apud omnes gentes, acceptũ ab antiquißimis, & per traditionem ab exordio mundi ad poſteros deuolutum. Hocq; eſt quod apud* Aegyptios, Chaldæos, Phœnices, *totumq;* Orientem, *inuenimus eandem atq; apud* Moſen *de mundo creato philoſophiam. Naſcitur enim hæc fama, ſicut alia pleraq; myſteria, ab exordio mundi, ab antiquißimis hominibus, qui* Deum *uiderunt creantem, audieruntq; loquentem, alterq; referebat alteri.* À Deo, *inquit, & per* Deum. *Duo genera cauſarum: altera inuentrix, altera conſeruatrix. Sicut ſuperius à* Deo *& per* Deum *ſeruari naturæ ordinem. Deinde melius hæc omnia, & explicatius declarans, addit:* Nulla *uerò, inquit, natura ipſa per ſeipſam ſufficiens eſt, huius deſtituta ſalute. Nulla, inquit, natura, à* Deo *non conſeruata uiuere poſſet. Hoc quidem non in motum cœleſtem tantum, ſed uniuerſalem conſeruationem, & rerum tenacia uincula referendum perſpicuum eſt, & ſapientißimi quiq; ſenſerunt. Addit autem: ideo & priſcorum nonnulli, eò uſq; ſundo progreßi ſunt, ut dicerent hæc omnia Dijs eſſe plena, & per oculos nobis, & aures, omnemq; ſenſum offerri. Quod diuinæ quidem poteſtati congruenter dicitur, ſubſtantiæ non item. Seruator enim reuera eſt, καὶ γενέτωρ, & genitor, quarumcunq;, quæ mundum hunc conficiant rerum,* Deus: *non tamen in eo laborantis, & per ſe operantis animalis laborem ſuſtinens, ſed utens poteſtate indeficiente, per quam etiam quæ remotißima uideantur, exuperat. Altißimam igitur, primamq; regionẽ, ſortitus eſt ipſe.* Hypatosq; *ob hanc cauſam à poëtis eſt dictus: qui, ut poëtarũ princeps inquit, in ſummo totius cœli uertice præſidet. Cuius poteſtate maximè fruitur proximum ei corpus, deinceps per ordinem, uſq; in noſtras regiones uniuerſa. Terreſtriaq; omnia, quoniam plurimum diſtant à bono, quod à* Deo *diffunditur, debilia ſunt, & corruptibilia, plenaq; tumultu. Non eſt autem uerum, quoniam per omnia penetret diuinitas, inde fieri, ut noſtra, & quæ ſupra nos longius aut propius à* Deo *diſtent, magisq; uel minus utilitate fruantur. Præſtat igitur arbitrari, quod quidem & ipſi* Deo *decorum maximè ſit, poteſtatem eius in cœlo præſidentem, omnibus etiam remotißimis rebus, cauſam eſſe ſalutis potius, quàm ut penetrans, quò neq; decorum, honeſtumq; ſit, ipſa ſuo labore terreſtria operetur. Nam id ne humanis quidem principibus conueniat, ut uilißimo cuiq; operi ipſi ad-*

ſint: ut in exercitu, aut urbe, aut domo, ſi ſarcinæ colligendæ eſſent, aut contemptibile quid agendum, quod ſub magno Imperatore uile mancipium exequetur, Imperatorē adeſſe oporteret. Sed quale fertur de Cambyſe, aut Xerxe, uel Dario, qui ad ſummam magnificentiæ pompam ac faſtum, ut dictatrix ratio, uel ut fama eſt, Suſis aut Ecbatanis inuiſibilis omnibus ſedebat, regiam domum admirabilem, cuius ambitus auro, & electro, eboreq́; refulgeret, obtinens. Veſtibula multa, perpetua que inuicem atria, & continuis diſtantia ſtadijs ab inuicem, foribus aureis, & altiſſimis parietibus muniebantur. Extra quas proceres, ac ſpectatiſſimi ſtabant ordine uiri. Alij cuſtodes, & famuli, & regem ipſum circunſtantes ſtipatores, cæteri cuiuſque ambitus cuſtodes, foribus iīē aſſidentes, excipientesq́; auribus omnia, ut ipſe Imperator, quem & Dominum & Deum uocabant, omnia quidem aſpiceret, nihil que non exaudiret. Præter hos item præerant alij ærario, reditus accipientes: erant duces item exercitus, ac uenationum: muneribus accipiendis alij præerant, cunctiq́; officijs ſuis ordine fungebantur. Totum autem imperium, quod uniuerſam amplectens Aſiam, ab occaſu Helleſponto, ab ortu India claudebatur, diſtributi Præſides, ac Satrapæ, & Reges per prouincias gubernabāt, omnes ſerui magni Regis. Item ueredarij, & exploratores, nuncij, & cuſtodes, facumq́; quæ de ſummis turribus noctu oſtendebantur, obſeruatores. Tantus autem erat ordo, maximè facum è ſummis turribus continuatim per prouincias ardentium, inuicemq́; à finibus imperij uſq; ad Suſa, uel Ecbatana, ſibi ſuccedentium, ut Rex eadem die omnia, quæ in Aſia noua accidiſſent, cognoſceret. Comparanda eſt igitur magni Regis potentia, cum poteſtate Dei, qui continet mundum, eo quidem debilior, ac inferior Regis illius, quo hæc Dei ſit, illa animalis uiliſſimi, ac tenuiſſimi. Quocirca ſi indecorum erat illi, ipſum Xerxem uidere proprijs manibus uniuerſa operari, & perficere quæcunq; uellet, præſentemq́; agere, longè certè id minus Deo fas ſit. Sed congruentius, erit ac uenerabilius, eius in altiſſima regione præſidentis poteſtatem per omnem mundum uagari ac pertinere, Solemq́; mouere, & Lunam, totumq́; cœlum circumagere, autoremq́; eſſe ſalutis rerum terreſtrium. Neque enim illi aut arte, aut aliorum miniſterio opus eſt, quemadmodum noſtratibus principibus, quibus propter imbecillitatem multorum manus ſint neceſſariæ. Sed ea eſt ſumma diuinitas, ut cum facilitate & uno ſimplici motu, omnes generatim formas rerum producat. Quemadmodum architecti, qui unici inſtrumenti machina, multas & uarias operationes exequantur: Similiter qui neuroſpaſtæ dicuntur, id eſt, qui circulatorum inſtar aliquod animal ſimulatè mouent. Vno enim filo contracto, mouent collum, manus, & humeros, & oculos, nonnunquam omnes partes numeroſe, eius animalis, quod ſimulant: Sic profectò natura diuina ſimplici motu primi cœli dat uirtutem in ſuccedentia, & ab illis rurſum in longinquiora, donec in omnia peruenerit. Nam aliud ab alio impulſum, rurſum id mouet aliud ordinatè, cunctis tamen ſua opera exequentibus. Non omnibus eadem uia eſt, ſed uaria, ac priuata

cuique.

cuique. Nonnullis etiam contraria, tametſi prima ſe incitatio ad unicum motum impellat. Velut ſi quis ex uaſe ſimul pilam, cubum, & conum, & cylindrum iaceret. quodcunque enim in ſuæ figuræ motum ſe daret. Vel ſi quis ſimul animal aquatilcum, & terreſtre, & uolucre, in ſinu tenens, abijceret. Perſpicuum enim eſt, natatile elapſum in ſuas ſedes nataturum, terreſtre ad mores, ritumq; ſuum inambulaturum, aërium à terra ſublatum, ſublime uolans abiturum, quibus unica prima cauſa propriam facilitatem dediſſet. Sic habet in Vniuerſo. per unicum enim totius cœli circumactum, die, & noctu expletum, diuerſi omnium orbium motus, tametſi ab unio orbe contenti, alij quidem citius, alij tardius peraguntur. Et ex ſpacijs longitudines, & propria cuique opera fiunt. Nam Luna quidem menſe aucta, & diminuta, deficiensq;, ſuum conficit orbem: Sol anno, æqualesq; illi Venus, & Mercurius: Mars duplo temporis ſpacio: Iupiter ſex iſtius tantum; ſupremus Saturnus duplo, & dimidio, quàm inferior. Vna autem harmonia ex omnibus per cœlum concinentibus. Quæ & fit ab uno, & deſinit in unum. Mundum que uel ordinem rectè dixeris Vniuerſum, non Inordinationem. Quemadmodū in choro, præſidente choraula, & priore concinente, conſonat totus chorus uirorum, interdum etiam mulierum, qui diuerſis uocibus, acutis aut grauibus unum dulcem, temperatumq; miſcent concentum. Sic habet in Vniuerſo, moderante Deo. Nam deſuper, ubi initium eſt, ab ipſo qui iure merito dictus eſt Coryphæus, id eſt, princeps, mouentur aſtra ſemper & totum cœlum. Ingreditur autem duas uias clariſſimus Sol: quorum altera diem, ac noctem definit ortu & occaſu: altera quatuor anni tempora peragit, citro, & ultro ad Boream, & Meridiem progrediens. Hinc hymbres, uenti, rores, affectionesq;, omnia continentis aëris, ex principali cauſa omnia, ſequuntur manationes fluminum, tumor maris, arborum productiones, frugum maturitates, procreationes animalium, nutrimenta, uigores, ætates, defectus, concurrente ad hæc, ut dixi, propria cuiuſq; natura. Quando igitur omnium Princeps ac Genitor, qui præterquam quòd animo inuiſibilis eſt, ſignum dederit omni naturæ, quæ inter cœlum & terram exiſtit, mouetur omnis continuatim, motibus finibuſq; ſuis, interdam obſcurè, interdum clarè, producens innumeras formas, rurſumq; occultans, ex uno principio. Videturq; res uehementer ſimilis his quæ fiunt tempore pugnæ. Vbi tuba ſignum ex caſtris dederit, ea exaudita, concurrunt omnes, alius clypeum capit, alius induit loricam, pars ocreas implicat, aut galeam, aut balteū accingitur. Frena equo alius addit, conſcendit alius bigā, alius ad ſignum ſe adiungit: ſtatimq; centuriones, ductoresq; ordinum aciem inſtruunt, equites in cornu diſponuntur, uelites currunt in ſuum locum. Omniaq; ad unius principis ſignum aguntur, penes quem tota poteſtas. Sic de Vniuerſo ſentire neceſſe eſt. Vno enim motu, eoq; inuiſibili & abſcondito, impulſis omnibus, fiunt cunctis propria. Nam quòd inuiſibiliter id fiat, neque illi ad faciendum, neque nobis ad credendum impedimento eſt. Nam etiam animus, per quem uiuimus, urbes, & domos habemus,

quum ſit inuiſibilis, operibus ipſis cognoſcitur. Omnis enim uitæ ordo ab iſto repertus, & diſpoſitus eſt, & tenetur. Agrorum cultus & conſitiones, inuentiones artium, uſus legum, res publicæ, actiones urbanæ, finitimis illatum bellum, pax item, ab illo omnia. Eadem hæc de Deo oportet cogitare, qui poteſtate ſit fortiſſimus, pulchritudine formoſiſſimus, uita immortalis, uirtute optimus, qui omni mortali naturæ inuiſibilis ex ipſis operibus uideatur. Nam affectiones aut aëris, aut terrarum, aquarumq́;, opera Dei dicēda, qui ipſum continet mundum. A quo, ut ait phyſicus Empedocles,

Quæ ſint, quæ fuerint, quæ poſt uentura ſequentur,
Et plantæ uiruere, mares, & fœmina quæq;,
Atq; feræ, uolucresq́;, habitantesq́; æquora piſces.

Videtur autem profectò, tametſi exiguum ſit, mundus comparari poſſe umbelicis, qui ſunt exiguis lapillis incluſi. Qui in medio exiſtentes, & ad utranq; partem æquè inclinantes, uenuſtè & ordinatè ſeruant totam figuram ipſius ordinis & immotam. Ferunt etiam Phidiam ſtatuarium, cùm Mineruam in arce fabricaretur, in medio eius ſcuto imaginem ſuam ita impreßiſſe, & quodam occulto artificio, ſtatuæ alligaſſe, ut neceſſariò, ſi quis uellet eam conuellere, uniuerſam ſtatuam diſſolueret, & deſtrueret. Hanc igitur in mundo rationem habet Deus, continens omniū rerum concentum & ſalutem. Verum neq; in medio eſt, ubi eſt terra, & turbulentus iſte locus, ſed deſuper, purus in pura regione, quam appropriatè uocamus Cœlum, Vranon, quia bonos eſt, id eſt, finis rerum ſupernarum: Olympum quoq; quaſi Hololampem, totum lucentem, ab omni caligine incompoſitoq́; motu ſegregatū: qualia fiunt in terris, propter tempeſtatum, uentorumq́; uiolentias: Sicut ait & poëta Homerus:

Venit Olympum ubi ſedes dicitur eſſe Deorum
Inconcuſſa, hæc haud uentis agitatur & hymbre
Alluitur, niue nec tegitur: ſed purior aura
Et ſine nube micat, paßim lux alba uagatur.

Atteſtatur & uita omnis, quæ ſupernas Deo regiones adiudicat. Omnes enim homines tendimus in cœlum manus, ſupplicantes. Qua ratione non malè & illud dictum eſt:

Iuppiter accepit latum cœlum in æthere & nubibus.

Quocirca & ſenſibilium corporum pretioſiſſima, eundem obtinent locum, aſtra, Sol, Luna, ſolaq́; cœleſtia ob hanc cauſam ſemper eundem ordinem tuentur, nec unquam uariantia curſus, mota ſunt. Quod patiuntur terreſtria, expoſita mutationibus & uariationibus. Terræmotusq́; olim uiolenti, multas terrarū partes abrupe runt. Hymbres item immanes rupti alluerunt, fluctuumq́; impetus in terras, & regreſſus, ſæpenumero continentem mare reddiderunt, maria fecerunt continentem. Violentiæq́; uentorum, & quos Typhones dicunt, interdum integras urbes euerterunt.

*terunt. Incendia quoque & flammæ, partim è cœlo ruptæ, ut ſub Phaëtonte ferunt
olim, partes Orientales concremarunt: partim ad occaſum è terra emergentes, eru
ctantesq́; quemadmodum in locis, qui Crateres dicuntur apud Aetnam apertè,
perq́; terram torrentis inſtar deuoluti. Vbi & pios, præcipuè honore Deus affe/
cit. Deprehenſos enim à fluuio flammæ, quoniam in humeris parentes ſenio confe/
ctos portabant, filios ſeruauit. Nam cùm fluuius ignis inſtaret iam propinquus,
ſciſſus eſt, & hinc atque hinc diuertit, ſeruauitq́; intactos cum patribus adoleſcen
tes. Omnino autem quod in naui eſt gubernator, in curru auriga, in choro chorau
la uel coryphæus, in urbe lex, in exercitu princeps, hoc Deus in mundo: Excepto
quòd his laborioſum eſt imperare, multarumq́; ſolicitudinum agitationumq́; impe
rium eſt plenum: Deo autem lætum, ab omni labore, & corporea imbecillitate ſe/
poſitum. Nam cùm habitet in loco immobili, omnia mouet & circunducit quo/
cunque uoluerit, & quomodo, In diuerſis formis & naturis, ſicut prorſus & lex
urbis: quæ in animis eorum, qui ea utuntur immota manens, omnem moderatur
rempublicam. Exeunt enim magiſtratus ad munera, ſequentes eam, ius dicturi ad
forum quiſq; ſuum, conſultores, & oratores ad conciones. Alterq́; in Prytaneum
tendit, accepturus annonam, alius ad Iudices, ſe expurgaturus, alius ad carceres.
Fiunt item epulæ legitimè, Panagyres, ſacrificia Deorum, cultus Heroum, iuſta de/
functis ſoluuntur. Dumq́; alia ab alijs ad unum imperium, autoritatémque legis
fiunt, ſeruant rationem creantis, et facientis. Vrbes autem ſimul odoribus fragrant,
ſimul pæaniſmis et cantibus perſonāt. Sic de maiore urbe hoc mundo cogitare de/
bemus. Lex enim nobis æquiſſima eſt Deus, quæ nullam admittat correctionem,
aut mutationem: melior, firmiorq́;, ut reor, his quæ in columnis deſcribuntur.
Præſidente autem eo immobiliter, & moderatè ſemper uniuerſus ordo cœli, et ter
ræ peragitur, diuiſus ſecundum naturas omnes, per propria ſemina in plantas, &
animalia, in generaq́; & ſpecies. Nam uites quidē, & palmæ, & perſica, ficusq́;,
dulces oliuæ, ut ait poëta, quæq́; fructu carent, alios autem uſus exhibent, plata/
ni, pinus, buxi, populus atq; alnus pariter & odora cypreſſus: & quæ fructum
dulcem, ſed quì difficilè recondi poſſint, Meſpilaq́; & mali, præclaro et Punica fru
ctu. Animalia quoque agreſtia, & cicuria quæ in aêre, terra, aqua nutriuntur, na/
ſcuntur, & augentur, & intereunt, Dei ſtatutis obtemperantia. Omne enim quod
reptile eſt, in terra paſcitur, ut ait Heraclitus. Qui cùm unus ſit, multis nominibus
appellatur, omnibus affectionibus, quas ipſe nouat. Vocant autem eum Iouem,
id eſt, Zena & Dia, appoſitè his nominibus utentes, perinde ſi diceremus, Dio Zo
men, id eſt, per quē uiuimus. Dicitur itē Filius chroni, uel temporis, quia ab omni
æuo, in omne æuum eſt ſempiternus, Fulgurator quoq; & Tonans, Serenator, Ae/
therius. Fulminator, Hymbrificus, ab hymbribus, fulminibus, cæteriſq́;. Item Frugi
fer à frugibus, Gentilis ab urbibus, Natalis, Patrius, Domeſticus, quia cum his com
municet. Amicabilis itē et Socialis, Hoſpitalis, Militaris, Trophæifer, Expurgator,*

Depulſor, Supplicabilis, Dulcis, ſicut Poëtæ dicunt. Seruator item, ac Soſpes uerè. Vt autem in uniuerſum dicā, Cœleſtis, Terreſtris, ex omni natura, & ſorte nomē accipiens, utpote omnium ipſe autor. Eoq́; apud Orpheū non malè appellatur tot illis nominibus. Neceßitatē quoq; alium, niſi iſtum dici non credo, quaſi ſit ſubſtantia immobilis. Fatum quoq;, quia fatur, & ambulat citra impedimentum. Sors item, quia definit omnia, nihilq́; eſt in rebus infinitum. Pars item, quia partitur. Nemeſis, quia unicuiq; diſtribuit. Adraſtia, quia operatrix cauſa, ſecundum naturam. Aeſa quoq;, quaſi Aiuſa, id eſt ſemper exiſtens. Et quæ de Parcis, ac fuſo dicūtur, in iſtū etiam ſpectant. Tres enim ſunt Parcæ, pro tempore diſtributæ, ſtamen autem aliud factum, alium nendum, aliud quod dicitur. Ac præteritum tempus deſignat, quæ dicitur Atropos: quoniam præterita ſunt immutabilia. Futurum Lacheſis: in omnia enim naturalis manat ſors. Præſens Clotho, complens, & ducens cuiq; ſua. Terminatur etiam fabula non inconcinnè. Hæc autem omnia, nihil ſunt aliud, niſi Deus, quemadmodū egregius Plato inquit: Deus, ut eſt antiqua fama, principium, finem, mediumq́; omnium habens rerum, rectà tendit ſecundum naturam incedens. Hunc autem ſequitur Iuſtitia, ultrix eorum, qui legem diuinam deſerunt. Cuius, qui uelit eſſe beatus, & fortunatus, ab ipſo mox exordio ſit particeps.

De hoc Philoſophiæ compendio quædam probationes, quod Ariſtoteles prouectioris ætatis, & ad Alexandrum ſcripſerit, ſæpe magnos uiros ſententiam mutaſſe: Multa ex priſcis Ariſtotelem in contrarium retuliſſe: Multa ſcripſiſſe Ariſtotelem quæ non extent. Cap. IIII.

HAEC *tot, tamq́; præclara attulit de Deo Ariſtoteles teſtimonia, ut plura fermè, clarioraq́;, ab his qui cœleſte nectar ebibiſſēt, roreq́; diuino pectora imbuiſſēt, dici non poßint. Hunc autem librum illius eſſe, probat maiorum, ut ſuperius dixit autoritas, qui eum appellabant Philoſophiæ ſuæ* ἐπιτομήν, *Compendium, quod poſt omnia, quæ nūc habentur paßim, cū iā prouectæ ætatis, iam grauis annis, ad Alexandrum ſcripſit. Totamq́; in hoc libro breuiter, & dilucidè, ad Imperatorem uidelicet, cui non eſſet in obſcurißimis Philoſophorum ſententijs tempus inſumendum, explicauit traditam alijs in libris, additis nonnullis, Philoſophiam. Propterea locutus eſt explicatius & apertius, quàm alijs in libris. Loquuntur enim ſenes dulcius, cum poſito iuuenili calore, & inanis gloriæ, quam ſæpe ex ſermonis obſcuritate captamus, cupiditate ueriora loquimur & clariora. Nam qua cæteros ſparſit Philoſophiæ ſuæ libros obſcuritate, non caſu talemq́; phraſin ei ſuggerente natura, ſed dedita opera eum adhibuiſſe, declarat ipſius teſtimoniū, cū quereretur Alexāder, quòd libros Philoſophiæ in uulgus ediſſet: reſpōdit, ſciret eos editos et nō editos. Nunc aūt ad maiorem totius philoſophiæ, quam difficilē cæteris in locis, & obſcurā tradidiſſet, claritatē, & quòd tali principi ſcriberet, amplexus omnia, & additis nonnullis, luculenter expreßit. Eoq́;, ut dixi, omnia hoc in libro fermè dogmata eius reperias. Quæ uerò addita ſunt, ſunt ea quæ uel ſuppreſſerat propter obſcuritatem, uel tempus nondum perfectè reuelauerat. Neq; uerò mirum eſt,*

aliquid

aliquid eum hic uel diuerſum ab alijs Philoſophiæ libris tradidiſſe, uel explicatius, & melius de Deo docuiſſe. Nam omnes propemodum Philoſophos, omnes item ſcriptores, aliquid in dogmatis ſuis inuenies, ſi diu uixiſſent, poſtea demutaſſe. Sæpe diuerſæ ſententiæ fuerunt in ſenectute, atq; in iuuenta. Quin à ſexennio uariari animos magnorum philoſophorum deprehendes. Vidi ego claros quoſdam uiros, quas profeßiones quondam conſtanter tuerentur, poſtea eouſq; deſeruiſſe, ut exe crarentur prorſus, auerterentq; mentē. Et quæ pro ueris decretis habuiſſent, poſtea fuiſſe deteſtatos, aut omnibus modis contempſiſſe. Hæc, qui ſcriptores item habet Græcos et Latinos perſpectos, facilè cognoſcet: et omnis ætas abundè teſtatur. Semper enim ad meliora proficimus. Sine dubio autem ſunt meliora poſteriora, ut eſt in prouerbio, δευτέραι φροντίδες. Cuius uis enim, ut ille inquit, eſt hominis errare: nullius, niſi inſipientis, perſeuerare in errore: poſteriores cogitationes ſapientiores eſſe ſolere. Quòd ſi tempus eſſet, oſtenderem in unoquoq; grauißimo ſcriptore huiuſmodi multa. Quæ quidem non habuerim pro inconſtantia, ſed potius in naturam humanā, ſemperq; elucentem magis ueritatem retulerim. Quæ, ut Heraclitus inquit, cum latitet in profundo demerſa, tempus, quod, ut dicitur, πάντων βασανιστὴς, elicit in lucē. Sed tamen hæc, quæ dixit Ariſtoteles hoc in libro, non ſunt his aduerſa, quæ cæteris in libris tradidiſſet, ſed magis aperta et explicata. Nam apparet eum eius mentis alibi fuiſſe, licet ſuppreſſè, & tacitè. Ac contulimus ſuperius quædam loca. Verißimè quoq; deprehenſum eſt, Ariſtotelē in libris Philoſophiæ naturalis & diuinæ, maiorum ſententias ſæpe peruerſè, ut ſuis reprehenſionibus eſſet locus, retuliſſe, poſtea uerò modo propoſuiſſe: cuius unū nunc, uel alterum duntaxat afferam exemplū. Cum in ſecundo maioris Philoſophiæ, irriſiſſet Empedoclem, qui quandam Vnitatem, principium faceret omnium rerum, dißimulans ſe quamnā Vnitatē ille ſenſiſſet intelligere, in libro de Mundo apertè confeſſus eſt, eadem eius adducens et collaudans carmina, eum de Deo fuiſſe locutum, qui rerum omnium fuerit Principium. Ecce igitur quod illic occultabat, expreßit in Compendio. Item eodem libro fermè reprendit Heſiodū, qui cum Deos principia rerum dixiſſet, quæ quidem Nectar & Ambroſiā non guſtaſſent, aſſerit mortalia remanſiſſe. Ipſe uerò inquit, Certum eſt, quòd hæc nomina ſolis illis nota ſunt. Et de ipſa nominum prolatione, ſupra nos dixerunt. Nam ſi uoluptatis cauſa ea propoſuerunt, nihil cauſæ ſubſiſtendi habent Nectar, & Ambroſia. Quòd ſi habent, quomodo ſunt æterni, qui alimento indigeant? Sed de his, qui per fabulas ſapientiam oſtentarunt, indignum eſt attentius loqui. Hæc ille. In quo non ſolùm ineptè facit, quòd reijcit quæ ad uerū ſenſum facilè et expeditè poterat traducere, ſed etiam ſibimet contradicit Recita enim ei uerba ipſius, in undecimo, cum maiores aſſerit, id eſt, Heſiodum, aliosq; diuinè locutos, quòd Deos principia rerum dixiſſent: Clarum autem erat, cur Heſiodus diceret mortalia, quæ Nectar & Ambroſiam non guſtaſſent. Vtrunq; nomen ſonat immortalitatem. À Deo non facta

immortalia, nec naturæ diuinæ participia, Ambroſiam non bibiſſe. Et ipſe ait de nectare Deorum in ſecundo magnorum Moralium, quum reprehenderet eos, qui uoluptates, uelut generationes damnarent. Accidit, inquit, his qui uoluptates improbant, οἷον οἱ μὴ εἰδότες τὸ νέκταρ, οἴονται τοὺς θεοὺς οἶνον πίνειν, καὶ οὐκ εἶναι τούτου ἥδιον οὐδὲν: Sicut illis qui neſciunt nectar, putant Deos bibere uinum, neq; eſſe eo ſuauius quicquam: hoc autem patiuntur propter inſcitiam: Se ipſum igitur condemnat Ariſtoteles: ibi fingebat ſe neſcire quid Nectar eſſet, hic apertè ignaros, & uulgares uocat, qui neſciant. Et confitetur Nectar aliud eſſe, quàm uinum. Multa ſunt alia huiuſmodi, quibus intelligas non eſſe uerba eius, quaſi Deus quis ſit loquutus, tanti facienda, ut alia ueritas eſſe non poſſit. Scias eum hominem fuiſſe, eruditum quidem, ſed non æquè fortaſſe bonum, quod in philoſophia plurimi refert. Ea ſequimur enim, approbamus, opinamurq; magis, quibus plurimum fauemus. Illud item conſtare debet, multa Ariſtotelem ſcripſiſſe, è quibus minima ad nos pars peruenerit. Ac ut mittam innumera, quæ ſcribit Diogenes Laërtius, adducit ipſemet autor librum de bono, in quo, ut Græci teſtantur, uendicat ſibi τὰς ἀγράφους πλάτωνος δόξας, opiniones Platonis non ſcriptas. Eius in prima de Anima, & Philoſophia meminit. Quid illud quod Marcus Tullius, qui & orator magnus, ut inquit Lactantius, & philoſophus fuit, in primo de Natura Deorum? Ariſtoteles quoque, inquit, in tertio de Philoſophia libro multa turbat, à magiſtro Platone diſſentiens. Modò enim Menti tribuit omnem diuinitatem, modò Mundum ipſum, Deum dicit eſſe, modò quendam alium præficit mundo, eiq; eas partes tribuit, ut replicatione mundi quadam, motum regat atque tueatur. Tum cœli ardorem Deum dicit eſſe, non intelligens cœlum mundi eſſe partem, quam alio loco ipſe deſignarit Deum. Hæc Marcus. Iſte autem tertius liber nuſquam eſt nūc. Apparent autem uera quæ dicit Marcus. Et in hac inconſtantia ex rei obſcuritate eum fuiſſe, ex his, quæ habentur in philoſophia eius. Nam Mentem in libris, poſt naturales res, appellat diuiniſſimā, ea dicens nihil eſſe melius. Ardorem autem cœli, & cœlum ipſum in eiſdem libris deificat, appellans corpora diuina ſtellas. In hoc autem de mundo Compendio, præficit, ut uidiſti, Deum omni mundo. Obſcuritas igitur diuinitatis fecit, ut prius diuerſa ſentiret, nunc hic, nunc illic ſtatuens diuinitatem. Itaque non mirum, quòd tantam etiam nos in dictis eius inconſtantiam deprehendamus. Quam quidem conabuntur minores Peripatetici diſſoluere, ſed, ut mihi ſemper uiſum eſt, quoties eos audiui, impudenter. Hunc enim ſibi finem pro poſuerunt, ut quem ſolum ſequuntur, non ſolum Stentoreis contentionibus & clamoribus, ſed uſque, ſi quidem opus eſſet, ad ſanguinis effuſionem tueantur. Acceſſit ea calamitas, quòd quum cœptum eſt abhinc trecentis annis in Gallia & Italia philoſophari, unum Aueroen, quòd non extaret alius, ſunt ſequuti. Qui quum Arabicè ſcripſiſſet, ab Hebræis in ſuam linguā tralatus, ab alijs in Latinum uerſus, ſolus tantæ apud eos celebritatis fuit, ut hunc unum admirarentur, cumq; & præ-

ceptorem

ceptorem ſupra cæteros efferrent. Scilicet & illam linguæ imperitiam, maleq́; tralationis uerba uſurparunt, & hominis parum rerum periti placita ebiberunt, ut utraque barbarie degenerarint. Sed hæc nos omittentes, quædam ex his quæ ſunt in Compendio declaremus.

Examinatur Philoſophia, quæ eſt in Compendio: Vbi unum duntaxat cœli motorem, dominumq́; totius uitæ uidetur Ariſtoteles agnoſcere. Quod minores iſto ſupremo Deos quoſdam confeſſus eſt. Quod eius poteſtatem omnia inuiſibiliter operari dicit. Cap. V.

OBſeruare primum nos conuenit, quum paßim eo ipſo libro dixerit Deum è cœlo, totum gubernare mundum, ipſe tamen & Plato ſæpe dicunt Deos habitare in cœlo, eos rebus humanis præſidere. Huc ſcilicet ſpectat, cœlum, rerumq́; moderamen, natura illius eſſe unius, horum autem munere eius. Nam principio de mundo loquens: ἧς τὸ ἀνώτατον, θεοῦ οἰκητήριον: Cuius altißimæ partes, ſunt habitatio Dei. Paulò poſt: καὶ τὸ μὲν ἄνω, θεῶν ἀπεδείξεν οἰκητήριον, τὸ δὲ κάτω ἐφημέρων ζώων: Cuius ſummum, Deorum habitaculum eſſe uoluit, inferius animalium corruptibilium. Quis hoc uoluit? Ille ſcilicet, de quo tam mira ſuperius. Ille igitur ſtatuit ſupremam mundi partem, urbem eſſe Deorum. De quo etiam ibidem. τὸν κόσμον ὅλον συνεστήσατο: Totum mundum creauit. Factum eſt igitur eo confitente, hoc omne aliquando. Et quum dicunt Deos, ſentiunt eos eſſe minores, non æquales primo, ut è toto opere, quo toties, totq́; exemplis ſingularis unius principatus probatur, apparet. Totaq́; eius collecta uarijs argumentis de Deo probatio, ſingularem, non multorum ſpectat Diuinitatem. Ac illud exemplum, quod de Rege Perſarum, omniq́; regni miniſtrorum que ordine propoſuit, pulcherrimum eſt, maximeq́; ueridicum, ſi quis ſanè de ſede Dei præſentiaq́; cœleſti, quæ maximè in cœlo conſpicua ſit, ſenſerit. Nam eſſe Deum ubique, ſuperioribus, ut uidimus, Theologis eſt apertè prædicatum, quum Iouis omnia plena, cùm portus & urbes, & ſemitas eum implere, animationem Vniuerſi per omnes mundi partes intentam & cõmeantem eſſe prædicarent. Nunc autem Ariſtoteles, cùm de omni terreno opere, uitaq́; corporea, quæ ſub cœlo agitatur, loquatur, fatetur indignum eſſe Deo, cum uilißimis quibuſque, exiguisq́; naturæ operationibus, tanquam architectum intereſſe. Aliter autem per omnem mundum eum uerſari, præſentem explorantemq́; omnia, & conſeruantem, quorum primum ad naturæ prouidentiam, alterum ad res humanas pertinet, euidenter eſt confeſſus, in fine libri, dicens Prouidentiam res humanas contemplantem, Iuſtitiam illi ire comitem, prauè uiuentes inſectantem. Principio autem tradiderat conſeruari machinam mundi, uariosq́; rerum ordines à Deo. Quod etſi poßit in primum motum referri, perfecta tamen gubernatio & conſeruatio, niſi præſidente Deo, non eſt. Deniq; quod ait, τῇ δυνάμει, per poteſtatem eum præſentem eſſe, idem eſt atq; per præſentiam, ſi conſideres, Deum non indigentem opera miniſterioq́; cuiuſquam, omnia, ut ipſe fatetur, operari ſine labore & defatigatione. Si enim poteſtate ſua operatur

ubi ſit poteſtas ſua, affore quoq; ipſum: ſi non ope alterius, ſed ſua in creandis, & conſeruandis rebus utitur, palam eſt, illud ſanè ucriſſimum eſt, omniumq; mortalium conſenſu prædicatum, Deum eſſe in cœlo. Et de cœlo deſcendiſſe ſæpe dicitur, in cœlumq; functũ muneribus, quorũ gratia ueniſſet in terras, rediſſe. Quomodo autem qui dicitur in cœlo uideri, per totum mundum inuiſibiliter ſit diffuſus, intelligi quidem à nobis non poteſt. Quia ut inquit Mercurius, cogitare eum difficile, loqui impoßibile: etſi motus cœli, ſit cauſa generationũ, ſuperſunt tamen alia, quæ nihil illum motum ſpectent. Tantundem igitur eſt, eum poteſtate inuiſibili, & ſua, non functione miniſtrorum, ubiq; eſſe, atq; ſubſtantia. Specta quoque, illud exemplum, etſi de cauſis tenens eſt maximè locutus, quæ ſint tanquam eius obſequentes imperio miniſtri ad Angelos, quos per omnem mundum habeat diſtributos, imperium ſuum. uelut Reges & Satrapæ, Ducesq; adminiſtrantes. Nam & ipſe philoſophus eorum penè nomine eſt uſus, cùm de Rege Perſarum loqueretur, ἀγγελιοφόροι, nuncios ferentes. Sic & cuſtodes, cæteraq; officia. Iam quod ait Omnium rerum princeps, καὶ γενέτωρ, Genitor inuiſibilis, quid aliud ſonat, quàm generationes omnes eum feciſſe ac facere, non ſolum per motũ luminis & caloris cœleſtis, ſed per alias item particulares cauſas, quæ ad generationem concurrunt? Etenim Species ipſæ, formæq; rerũ, non ſunt à motu cœli, etſi à calore Solis creſcant. Innuit igitur totum exemplum, Deum per naturales cauſas, quarum inuentor ipſe fuit, ut hoc facerent, quod facere uidentur, rerum naturalium omnem agere cæteram. Quod ipſe ſapienter in poteſtatem eius, quæ primo cieat molem cœleſtem, ut per unam principalem cauſam multa cooriantur, retulit. Ideo enim Solem primum omnium corporearum rerum fecit, & fecit ab ortu in occaſum euntem rurſumque redeuntem, nũcq; ad Boream, nunc ad Meridiẽ accedentẽ, ut fieret, quicquid nunc per unam hanc à Deo repertam cauſam fieri uidemus. Quodq; ad operationes cœli ac terræ naturales Spectat, diceret Ariſtoteles, non ad unam quamaßiden te Deo fieri, ſed per maiores cauſas, ut qui poſuit maiores illas facturas, quæ poſtea conſtantißimè imperijs eius obſequentes fecerunt, utique cũctarum rerum autor ipſe fuerit. Iureq; in ſacris literis, omnes naturæ operationes, in eum referuntur, eum uentos impellere, arbores producere, animalia creare dicentes. Quod etſi per naturales maioresq; cauſas, non per præſentiam eius, id eſt, manibus ſuis animalium corpora formantis, fieret, eadem tamen ratio eſſet. Nam quod manibus faceret ſuis, facit per cœlum, per ſolem, cæteraſq; cauſas, quas iuſſit & diſpoſuit, hæc operari, tanquã manibus ſuis eis uſus. In Theologia quoq; eſt, eum poſt creatam lucem, & iuſſam ut circum cœlum ſeſe rotaret, creaſſe cœlum, hoc eſt, aërem, factum à Deo per ſolem: inde terram iußiſſe nudari, quod item per ſolem factum eſt: nudatã plantas, animaliaq; producere. Sic aquis imperaſſe, proles aquatiquorum uarias in lucem efferrent. Omnia ab omnipotenti uno facta, quorum faciendorum diuinißimè cauſas excogitauit. Quod & Ariſtoteles referens, in hac

omni

omni eius operatione, rerumq́; procreatione, unam tantũ principalem, cæteriſq́; maiorem memorat cauſam, ſolem: ſacræ autem literæ, tacitè ſolem innuentes particulares item in terra cauſas, quibus imperaret Deus, aſciſcunt. Non igitur Deus, quum animalia terreſtria aquaticaq́; quum arbores & herbas crearet, manibus ſuis lutulentam illam terram capiebat, ſed reperit, ordinauitq́; cauſas, ut hæc ipſa operarentur. Adeſt tamen ipſe præſens opificijs ſuis, non potens (qui tantus ſit) non adeſſe. Hoc ſentit Ariſtoteles. Atq; obſerua quæſo, quod cæteris in libris tradidiſſet, ad unumquenq; orbem aſsidere motorem mouentem, diuinam Intelligentiam, ut nunc emendet. Non enim ullam aliam memorat nunc in cœlo Intelligentiam, torquentem cœleſtes orbes, ſed Deum unicum, cuius potentia moueat Solem, Lunam, totumq́; circumagat cœlum. αὐτὸς μὲν ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω χώρας ἱδρῦσθαι, τὴν δὲ δύναμιν διὰ τοῦ σύμπαντος κόσμου διήκουσαν ἥλιόν τε κινεῖν, καὶ σελήνην, καὶ τὸν πάντα οὐρανὸν περιάγειν: *Ipſo quidem, inquit, in altiſsima regione præſidente, poteſtatem eius, quæ per uniuerſum mundum penetret, mouere Solem & Lunam. Excluſit igitur cæteras omnes nunc, & toto illo opere intelligentias, uelut ſcilicet ſuperuacaneas. Si enim fieri potentia eius, quã fatetur* ἄπονον, *indefatigabilẽ, totius cœli poteſt conuerſio. Etſi mouet primum, utiq; poterit minores orbes mouere. Caſtigauit igitur, expoliuitq́;, quod alijs in libis tradiderat. Atq; item obſerua, quòd & ipſum provectior emendauit ætas. Non enim includit Deum in orbem cœleſtem, ipſum animantem, aut incluſum mouentem: ſed ait eum præſidentem in altiſsima cœli regione, ut dicit in libro de Cœlo,* ἐξωτάτω τῆς φορᾶς, *extra omnes motus cœleſtes, poteſtate ſua, quæ ſit uſquequaque diffuſa mouere, non primũ ſolum, ſed item omnes orbes: adhibens pulcherrimum exemplũ, ut qui ſinu contineat diuerſa animalia, uolucria, reptilia, natantia, detq́; libertatẽ, motumq́; omnibus, alia cœlũ petent, alia terris inambulabũt, alia natabunt aquis: Sic ad unũ Dei motũ, fieri diuerſam luminũ cœleſtiũ motionẽ. Dei dico, nõ incluſi in orbe, ſed uelut Imperatoris, Dictatoriſq́; magni præſidẽtis in cœlo, ſua uera poteſtate, nutuq́; cœlũ mouẽtis. Repete igitur, ut totius Philoſophiæ ſentias cõcentũ, quæ ſuperius dixerat oraculũ Apollinis,* κόσμων ἀμφιδρόμων ἐποχούμενος *Mũdis circũrotãtibus inuectus: Et ſacræ literæ, Pſallite ei, qui aſcendit ſuper occaſum. Hebraicè, Qui equitat ſuper Araboth, ſpheras cœleſtes, aut præſidet in altiſsimis cœli regionibus Hoc ſæpiſsimè loquitur Ariſtoteles, dicens ad unius Dei inuiſibilem concitationem, totum mundum moueri: nihil citra opem eius fieri poſſe omnio uel in aëre, uel interra & aqua opera, illius eſſe, qui totum contineat mundũ, à quo per ſimplicem cœli motum, quo cuncta lumina contorqueantur, Sol, Luna, alijq́; planetæ, omnes rerum formæ in lucem edãtur: appellans Deum inuiſibilem, motumq́; iſtum eius item inuiſibilem, inuiſibilemq́; præſentiam & poteſtatem, ſicut noſter animus ſit inuiſibilis. Quo exemplo etiam Marcus Tullius eſt uſus pro Milone, his urbis: Et eſt profectò*

profectò illa uis, neq; in his corporibus, atq; in hac imbecillitate noſtra ineſt quid/ dam, quod uigeat & ſentiat, & non ineſt in hoc tanto naturæ tam præclaro mo/ tu? Niſi forte idcirco non putant, quia non apparet, nec cernitur. Perinde quaſi no/ ſtram ipſam mentem, qua ſapimus, qua prouidemus, qua hæc ipſa agimus, ac dici/ mus, uidere, aut planè qualis, aut ubi ſit, ſentire poßimus. Ea uis, ea eſt igitur, quæ ſæpe incredibiles huic urbi felicitates, atq; opes attulit Hæc Marcus. In quo & ip/ ſe diuinæ prouidentiæ eſt aſſertor, & eam comparans menti noſtræ, nō idcirco ne/ gandam dicit, quia non uideatur. Nam & animum noſtrum, quo hæc omnia dici/ mus, cogitamus, intelligimus, uideri non poſſe. Erit ergo in hac fragilitate noſtra, quod regat, gubernet, uigeat, ſentiat, & non erit in toto mundo? Ac Marcus pau/ lò antè & ipſe cœleſtis motus uſus eſt exemplo.

Ariſtotelem fateri à ſummo Deo factos Deos minores: interpretari Deum, quam Vnitatem Empedocles dixiſſet: confiteri diuinam prouidentiam, quæ naturam excedentia aliquando inoperetur. Compendiū uere eius eſſe. Loqui nunc emen datius eum de Vno ſingulari, quod alibi de pluribus. Cap. VI.

ILlud item in Ariſtotele obſeruandum eſt, quòd referens, ut ſæpe dixi, carmina il/ la Empedoclis, in quibus cuncta ab uno deducebat, Vnius Dei ſingularem maie/ ſtatem eſt confeſſus, licet Vnitatem ipſe hoc in libro non expreſſerit, ſicut in Me/ taphyſica. Nam quod illic Vnitatem dixerat, in Epitome Deum interpretatur. Item etſi non adduxerit in iſto libro, dimidium carminis eiuſdem Empedoclis, in quo di/ xerat ab uno natos & δολιχαιώνους θεοὺς, etiā Deos longæuos, ſubeſt tamen hæc ſententia, creatos etiam à Deo Deos eum confiteri. Nam ſi probat ea carmina Empedoclis (in his aūt dixerat ille, nata omnia ab Vno, etiam Deos) profectò ſen/ tit eadē Ariſtoteles. Sicq́; apertè cuncta fatetur ab Vnitate, ſingulariq́; Deo profe/ cta. Nā in libris item illis poſt res naturales, affirmat Empedoclē tradidiſſe nata ab Vno cuncta, πλὴν θεὸν, præter Deum, innuentem propemodū, ipſum eſſe illam Vnitatem quæ produxerit omnia. Iam in hoc Compendio perſpicuè diuinā ſuper rebus humanis cōfeſſus eſt prouidentiam. Quod poſtea ex alijs libris eius demon/ ſtrabitur. Quippe dicit hic, cùm fluuius ignis ex Aetna prorumpens, omnem cir/ cùm regionem inuaderet, fugientibus ex oppidis, & agris omnibus, ſed ſenioribus affectæ iam ætatis, fugere non ualentibus, adoleſcentes filios, parentes in humeros ſuſtuliſſe, ac flammā euadentes, fluuium ignis in eos ſuperueniſſe: Sed diuinā pro/ uidentiā, quæ rebus benefactis delectatur, perſpicuam hic fuiſſe. Scindens enim ſe/ ſe rapidus ignis in duas partes, reliquit intactos parentes & filios, quaſi pieta/ tem tantam ueritus. Hic ergo nominat Ariſtoteles τὸ δαιμόνιον, Diuinitatem, eamq́; dicit præcipuo honore affeciſſe genus piorum, pium genus. Quo duo con/ ſequuntur, diuinam præſidere rebus humanis prouidentiam, tum ei res omnes eſſe ſubiectas, & poſſe curſum naturaliū rerū ſiſtere, ſi uelit. Confitetur item miracula. Nam ingēs fuit miraculū, ut cùm eſſet propinquus ignis, furens rapidißimè, ſeſe in duas partes diuiſerit, relictis in medio pijs. Poſſetq́; hæc aſſertio ad alia innumera transferri.

transferri. Quis autē negabit librum eius eſſe, ſi forte quiſquam eiuſmodi eſt, quem apud ueteres paßim comperies, & cuius ubiq; exemplaria ſint apud Græcos? Ex quo item exemplū contra Epicurum affert Plutarchus, & cuius meminit Proclus. Iuſtinus appellat philoſophiæ eius Epitomen. Certè qui ſapit, non negabit. Nam ſimilia locutus eſt, licet obſcurius in his, qui nunc habentur libri. Proponam nunc euidentißimum exemplum. Hoc loco dicit Ariſtoteles, numen diuinum, quod eorū pietatem gratam habuiſſent, eximio eos honore proſecutū. Audi igitur & agnoſce ſimilia in decimo Moralium. Qui, inquit, ſecundum mentē operatur, & hanc excolit, optimeq; affectus eſt, is uidetur Deo acceptißimus. Si qua enim cura rerū humanarū eſt à Dijs, ſicut apparet, utiq; rationabile eſt delectari eos re optima, ſibiq; proxima. Hæc aūt mens eſt: quam qui diligant, maximè te colent, redamari eos à Dijs, tanquam rerum ſibi acceptarū curatores, & rectè, ac probè agentes, fas eſt. Quid his luculentius? Eſt, inquit, rationi conſentaneum, eſt euidens, Deos curare res humanas, diligere probos, ac ſapientes, & eis beneficia præſtare. In illa igitur deflagratione, quoniā Deus pietate delectatur, mens excolitur, et eſt ſimilima Deo, quæ colit pietatem, remuneratus eſt pios. Adhibuit eis cuſtodiā. In Compēdio dicit Deū feciſſe, quod in Ethicis dixerat à Dijs fieri, eſſe probabile: quòd ſcilicet bonos et honeſtos remunerentur. Hoc igitur Dij fecerunt. Honorauit eos Numen, oſtendit eos eſſe ſibi curæ, propter pios filios ſeruauit parentes. Simul obſerua, quum ſeſe emendet. In Ethicis Deos, in Compēdio τὸ δαιμόνιον, ipſam Diuinitatem, ipſum Deū, de quo ſingulari, toties loquitur. obſerua quoq; ut agnoſcit prouidentiā, quæ mortalia curet, ſine qua opinione, certaq; fide, nihil uſquam poſſumus loqui. Item in eo ipſo Compendio audiſtis Iouem eſſe Deum, per quem uiuimus: audiſti eum eſſe, cui cuncta obtemperent, qui ſeruet regatq; omnia, qui ſit Neceßitas, & Fatum, quem ultrix Iuſtitia ſequatur comes, uindex ſceleratorum, leges diuinas tranſgredientiū. Affirmat etiam quæ Plato diuinus ab Archyta, Pythagoreiſq; audita, aſſeruerat, Deum eſſe principiū, medium, finem omnium rerum. Affirmat item quod in Ethicis dixerat, eum eſſe beatißimum, qui et ſapientißimus: Sapientem autem Deo gratum, hancq; eius eſſe felicitatem, quod placeat Deo: Nunc autem beatum dicit, qui ſimul natus cœpit obtemperare legi diuinæ, ut qui uelit eſſe beatus, & felix, legem diuinam, continuò ut editus eſt in lucem, ſequatur.

De uno ſingulari ac ſupremo Deo, ex eodem Ariſtotele, quem à motu cœli abſoluerit, cuius immenſa ſapientia, qua reſpicit etiam res humanas. Cap. VII.

SEd proponam alia ex hiſce, qui nunc in propatulo ſunt, libris indicia, mentis eius Ariſtotelem fuiſſe, quam philoſophiæ ſuæ teſtatur Compendium. Erunt autem uelut quædam indicia, è quibus ſapientes, non ſtultè pertinaces, poßint intelligere ſingularem Diuinitatem ei placuiſſe, non multis eam, niſi per affinitatem quandam cum primo dediſſe: Non orbi cœleſti, quem torquens in ſempiternū, actione, moderamineq; cæterarum rerum ſuperſederet affixiſſe, ſed potius Deū quendam

dam uniuerſalem, tam in cœlo ſupra ſiderum concitatione, quàm per uniuerſum mundum regnantem, cui res humanæ ſeparatim, ac naturales, curæ ſint, ſenſiſſe: Non aſtrorum, Intelligentiarumq́; cœleſtiũ ei diuinas eſſe, ſed unius, qui cœlum circumuertat, & omnia, quæ bona ſentit de Deo Theologia, faciat Numen eſſe. Nam primò, quid illud eſt, quod in libris poſt res naturales, cùm de ſapiẽtia quæreret, ſolamq́; eam ſui cauſam eſſe diceret, idcirco diuinam potius, quàm humanam cenſuit poſſeſſionẽ, quæq́; à ſolo Deo poſſideatur? Si Sapientia eſt rerum omnium humanarum, diuinarumq́; cognitio, & ſi in ſolo Deo eſt perfecta, ueraq́; eius poſſeſſio, ille multo magis res naturales, humanasq́; cognoſcet, quàm omnes homines, qui ſapientes, cùm res humanas, ac diuinas habent exploratas, appellantur. Quas cùm ſine collatione præ illis Deus habeat perſpectiſſimas, utiq; quod debiliter, & obſcurè ſcitur ab hominibus, ſcietur à Deo clariſſimè. Sciunt autem res ſuperiores obſcurè, inferiores eodem ferme modo mortales: quarum cognitio cùm ſit in Deo radiantiſſima, neceſſe eſt, quod unanimiter antiquiſſimi philoſophi aſſeruere, Deum ubique adeſſe, omniumq́; ante oculos eius, rerum uerſari abſolutiſſimam notitiam, nullam uel tenuiſſimam rem non perſpectiſſimam ei eſſe, uel in tartara ſuis oculis, ut oraculũ dicebat, penetrare. Hinc oculũ eius dixit ἄλκιμον ὄμμα, fortiſſimum, robuſtiſſimum. Si res humanas neſciret, ut dementiſſimi, erroribus ſuis, quos procedere, nulloq́; impediri metu Dei cupiunt, fauentes contendunt, aut ſi in uniuerſali tantum ſciret, eo ſapientiores longè homines eſſent. Contulit autem Ariſtoteles ſapientiam Dei, cum humana, dicens, quoniam ſerua & imbecilla ſit humana natura, à ſolo Deo ſapientiam poſſideri dicendũ. Et ut dicat Simonides, quem Plato in primo de Rep. diuinum uirum & ſapientem uocat: θεὸς ἂν μόνος τοῦτο ἔχοι τὸ γέρας: Solus Deus habeat hoc decus. Quis igitur erit ille Deus, cuius unius iure ſit ſapientia? Profecto qui ſolus in omnibus nominatur. Et uide quàm clarè & quod perhibuit Simonides affirmet Ariſtoteles, et quod ſuperius oraculũ, cùm Deum appellabat ἀδίδακτον, non edoctum, ſe ipſo modò ſapientem, nimirum ſapientiſſimũ, fontemq́; ſapientiæ. In Theologia eſt, Sapientiã fuiſſe omnium rerum inuentricẽ. Itemq́; eum clamauerunt ueteres omnes αὐτόσοφον, per ſe, à ſeipſo ſapientẽ. Hæc omnia uidens et ſciens Ariſtoteles, tribuit et ipſe Deo admirabilẽ, & pluſquã humanam ſapientiã. Noſtra enim, inquit, natura ſerua eſt. Sumus præ Deo, tanquã mancipia: ille dominus uerus, pater hominũ atq; Deorum, ſolus hoc nomine decoratus, ut unus uerè poſſit dici ſapiẽs, nõ ut nos mortales. Scit igitur Deus omnia melius, quàm nos ipſi. Quæcũq; ab homine noſcũtur, multò magis à Deo, in quo ſolo eſt uera ſapiẽtiæ poſſeſſio. Hæc Ariſtoteles, dicẽs prouidentiã Dei maximã, luminoſiſſimã, oculũ mentemq́; perſpicaciſſimam ſentit. Affirmans etiam quæ in Ethicis, Si qua, inquit, cura eſt Dijs rerũ humanarũ, ut uidetur, et eſt rationi conſentaneũ. Eadẽ affirmat hoc loco, corrigẽs, quod ibi de multis, hic de uno Deo. Sed illi à maximo facti ſapiẽtes, et proſpectores rerum humanarũ, ut Plato docuit

in Le/

in Legibus, & Sympoſio. Clara igitur eſt ratio, uera'q; deductio. Deinde reprehen-dit Ariſtoteles poëtas, qui, quoniã ſolius eſt Dei ſapientia, poſſeßio, dixerunt eam, inuidiſſe mortalibus. Reprehendit poëtas, mendaces, ut in prouerbio ſit, appellans: Non enim in Deum inuidiã cadere poſſe. Ecce igitur Deus nõ inuidit mortalibus ſapientiã: Si non inuidit, dedit: Si dedit, ut etiã ait Marcus, excepta ſapientia nihil à Dijs immortalibus dari amicitia melius potuiſſe. Excepit ſapientiã munus Dei. Si dedit igitur, dedit quod eſt diuinißimum, ut ipſe inquit, & pretioſißimũ. qui autem dat, et dat quod optimũ eſt, tum noſcit eum cui dat, tum amat eum uehementer. Non inuidit autẽ Deus mortalibus ſapientiam. Amat igitur. Recordare nunc, quæ dicit in Ethicis, eundem appellans beatum, ac ſapientem, ſapientem autem θεοφιλέστατον, Deo acceptißimũ. Et paulò inferius, tria deducere homines ad probitatẽ, naturam, conſuetudinẽ, documenta. Naturã, inquit, certũ eſt non eſſe in nobis: ἀλλὰ διά τινος θείας αἰτίας ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει: Sed per quandã diuinam cauſam, his qui uerè fortunati ſunt, exiſtit. Exprimit igitur hoc loco, donari alterã ſapientiæ ueram partẽ à Deo, uidelicet naturæ bonitatẽ. Duplex enim ſapientia: altera contemplans, altera operans, mutuo connexa. Qui donat unã, donat alteram. Probitas ex notione rerum diuinarum et humanarũ: quibus bene perceptis, inſtituitur optimus uitæ curſus. Deinde duplicẽ tradit Ariſtoteles eſſe ſapientiam. ἥντε γὰρ μάλιστ' ἂν ὁ θεὸς ἔχοι, θεία τῶν ἐπιστημῶν ἐστι, κἂν εἴ τις τῶν θείων εἴη, μόνη δ' αὐτὴ τούτων ἀμφοτέρων τετύχηκεν. ὅτι γὰρ θεὸς δοκεῖ τῶν αἰτίων πᾶσιν εἶναι καὶ ἀρχή τις, καὶ τὴν τοιαύτην ἢ μόνος, ἢ μάλιστ' ἂν ἔχοι θεός. Hoc eſt, Quam maximè poßideat Deus, diuina præ cæteris ſcientia eſt, & quam, ſi quis maximè diuinius. Sola autem ipſa, utraq; hæc aſſecuta eſt. Nam & Deus uidetur cauſarum omnibus eſſe principium. Et talem uel ſolus uel maximè poßideat Deus. Repetit Sapientiam eſſe ſingularem Dei poſſeßionem: Et Sapientiam eſſe diuinam quandam, mirabilemq; ſcientiam, tum eam à Deo maximè poſſideri, id eſſe decus eius, poßideri etiam ab aliquo diuino homine. Quomodo autem diuino? nempe ex eo, quòd primam ſedem & originem habet in Deo. Erunt ergo diuini, quibus Deus dedit ſapientiam, quaſi participes eius, quod largißimum eſt & naturale in Deo. Deinde proſequitur: Iccirco, inquit, eſt in Deo ſumma ſapientia, et ſapientia eius eſt prima, nobilißima. Quoniam nemo eſt cui non uideatur Deus eſſe principium & origo omnium cauſarum. Aut hoc modo intelligas, Quia uidetur in omnibus rebus Deus principium cauſarum: Videtur earum origo cauſarum, quæ res produxerunt, & producunt: Videtur Deus cauſa cauſarum. Quoties apud Ariſtotelẽ inuenies, δοκεῖ, uidetur, ſcito non leuẽ, ſed euidentem apparentiã denotari. Videtur, id eſt, apparet, oſtenditur, claret, cognoſcitur Deus eſſe principiũ cauſarum omnibus rebus. Si cauſas igitur omnes Deus orditur, tanquam principiũ, ſcit omnia, moderatur, regit, quia ſuperiores cauſas fecit, propter res particulares. Vt exiſterent particularia, fecit uniuerſalia. Et ſi cauſas omnibus

rebus

rebus dedit, dedit etiam hominum, id eſt, ſingularem unum (ut Archytas dicebat et Pythagoras) hominem, à quo tota humana propago naſceretur. Ex hac igitur omni Ariſtotelis confeßione, ſequitur unum ſingularem eſſe Deum, quem ſingulariter nominat, non alias Intelligentias. Deinde ſequitur, non ſolum motum cœli ciere Deum, ſed etiam alia multa facere, gubernare res humanas, uerſari per mundum, ſcire omnia. Item fit hinc perſpicuum, cùm dicit principium cauſarum omnibus rebus, eum ſentire totum illum ordinem, quem dixit in Compendio. Nam ſi deducas omnia, orſus ab ipſo Deo, ad omnes uſq; cauſas & res ipſas, erit totius ordinis illius explicatio. Princeps origo cauſarum Deus. Prima cauſa cœlum, cœliq; motus. Qui mouet cœlum, reperit cœlum, ut ipſum moueret. Si datur enim origo cauſarũ Deo, certè datur non motus modò, ſed etiã corporis eius, in quo futurus eſſet motus. Quomodo enim eſſet origo cauſarum, ſi motus ſolius, non corporis moti fuiſſet inuentor? Duæ enim ſunt cauſæ: corpus ipſum quod mouetur, & motus ipſius. Motus ſine corpore eſſe non poterat. Multo igitur magis eſt corpus ipſum una maxima cauſa, quàm motus ipſius, qui ſine eo eſſe nõ potuiſſet. Hæc igitur eſt uera deductio. Si datur Deo cauſarum principatus, datur omnium eorum inuentio, & excogitatio. Non debet eſſe mouendi potens Deus, inueniendi non potens. Nam non eſſet principium cauſarum. Aliquas cauſas feciſſet, alias facere non potuiſſet: Sic'que non eſſet principium, & origo. Qui poteſt indefatigabiliter mouere, & ex motu tam mirabilem, tamq; uarium rerum ordinem conficere, tot formas generare, multo magis inuenire potuit unde talia fierent. Illud item obſeruandum eſt, duplex eſſe rerum genus, naturales, et humanas. Naturales ſunt corporeæ, quibus uiuitur corporaliter: Humanæ ſpirituales, multo fortaſſe quàm naturales maiores, quia naturales propter humanas. Si Deus igitur omnibus rebus & cauſis earum eſt principium, non ſolum naturalium erit, ſed etiam humanarum maioris ponderis. In quem enim earum principia, ſi non in Deum, referes? Iam uerò quomodo unam tantum cauſarum partem amplexus Deus, alteram tenere non potuit? Qui igitur inuenit cauſas ut res eſſent, inuenitq; res naturales propter humanas, utique fuit etiam autor humanarum, eadem eas regens poteſtate, qua creauit, cauſis earum excogitatis. Eo enim conſilio reperit res naturales, ut homines eſſent, & uiuerent. Quibus ſi prouidit hac parte, multo magis prouidebit ea, quæ pertinet ad animos, ad præmia, & pœnas, ad merita in hac uita, et in alia. Quod et Ariſtoteles eſt confeſſus, dicens Deos redamare, & remunerare probos. Si remuneratur, non utiq; his quibus corpus uiuit, paratis æque bonis et malis, ſed alio genere præmiorum: Et ut illic, & hic dixit, largitione probitatis & ſapientiæ: multisq; alijs, quæ Marcus ſuperius eſt confeſſus, cùm felicitates, & opes uim illam Dei inuiſibilem attuliſſe imperio dixit. Conſentiunt igitur ſapientes, ſuper re clarißima, cuius confeßionem natura extorquet ipſa nobis, impellitq; animum ad has uoces, ut niſi uelis ei reſiſtere, impetumq; eius retardare, non aliud ſis dicturus.

Ariſtotelem miris laudibus efferre, qui menti rerum creationem tribuiſſent, in quo ſit incluſa confeſsio creati mundi. De Mente dixiſſe eum quæ prior præceptor Plato. In his unius Dei confeſsionem eſſe. Cap. VIII.

VT apparuit Ariſtotelis illa confeßione, Deum cunctarum cauſarum eſſe principium, quæ res quàm latè pateat, uidebunt ſapientes, ſic alio ſimili quodam teſtimonio ſit perſpicuum, creatricem illam Mentem, rerumq́; principium, ſicut Platoni, ut ſuperius eſt oſtenſum, ſic item ipſi, mirificè placuiſſe. Nam cum maiorum, et anteceſſorum ſuorum de rerum principijs proponeret opiniones, uariaſq́; ſententias protuliſſet, hæc demum intulit. Cogor enim rememorare, quo ſit ſermonis aptus ordo. Mentem autem qui dixit eſſe, ſicut in animalibus, & in Natura cauſam mundi, item & totius ordinis, quaſi euigilaſſe uidetur ad comparationem eorum, qui antea temerariè loquerentur. Qui igitur hoc modo ſuſpicantur, ſimul quod bene cauſam, principium eſſe rerum ſtatuerunt, etiam talem conſtituerunt, unde motus rebus exiſteret. Sic Ariſtoteles. Viſum igitur ſuperius, ex Laërtio quæ ſit Mens, quis Autor, uel Cauſa: nimirum opifex mundi, cui in ſecunda Epiſtola Patrem dat Plato. Duobuſq́; uerbis comprobat Ariſtoteles quod de Mente rerum Principio dictum fuiſſet ab Anaxagora, alijſq́; multis. Primum quòd ait eos quaſi νήφοντας, ſobriè, prudenter, uigilanterq́; locutos. Deinde quòd καλῶς bene, rectè conſtituerunt Mentem, unde motus fuiſſet omnibus rebus. Recolas igitur quæ dixerat ſuperius, Deum eſſe τῶν αἰτίων πᾶσιν ἀρχὴν, cauſarum omnibus rebus principium. Illic Deum, hic Mentem, Cauſam. Illic omnibus rebus: hic animalium, Naturæ, mundi, ordinis omnis. Illic apparet, claret: hic καλῶς, bene, ſobriè dicitur Mens eſſe Principium rerum cunctarum. Recordare quoque quæ Plato in Phædone loqui Socratē facit: ὡς ἄρα ἐςὶν ὁ διακοσμῶν τε, καὶ πάντων αἴτιος ταύτῃ δὴ αἰτίᾳ ἥσθην τε, καὶ ἔδοξε μοι τρόπον τινὰ εὖ ἔχειν τὸν νοῦν εἶναι πάντων αἴτιον. Hæc ex libris Enaxagoræ, quos de natura ſcripſit: Quòd ſcilicet Mens exornauerit, & omnium cauſa extiterit. Hac ego cauſa lætatus ſum, uiſumq́; eſt mihi modo quodam benè habere, Mentem fuiſſe omnium cauſam. Vides mirum in modum cunctis placuiſſe inuentionem omnium rerum, & ordinum Menti adiudicari. Vides alium longè Deum, quàm illum, qui moueat cœleſtem machinā. Nam iuxta ſuperiores, etiam ipſam, quam mouet, reperit. Quippe Anaxagoras, quod ab Ariſtotele, et Platone approbatur, non præſentē tantùm rerum, continuatamq́; per omne tempus generationē, Mentem ſuſtinere docuerat, ſed inueniſſe aliquādo et feciſſe, quod faciat ad omne tempus, quod et Ariſtoteli, et Platoni, ſi bene dicta ſua penſitare, ſecumq́; meditari uoluerint, eſt confitendū. Sed Plato quidem manifeſtè in Timæo, inducens Creatorem mundi, ſupernum altißimumq́; Deum, at Plutarchus ait, cumq́; appellans Opificem, quem Anaxagoras Mentem. Ariſtoteles autem paulò antè, dans principium omnium cauſarum ipſi Deo: nunc autem dans Menti cauſam mundi, Naturæ, animalium, totiusq́; ordinis: et eos qui hæc confeßi ſunt collaudans, profectò ſentit eundem Deum, ac Men

tem, eumq́; omnium rerum Principiũ. Ac uériſimile eſt, eadem affectum lætitia, & quiete mentis Ariſtotelẽ ſuper conceſſa Menti rerum inuentione, qua lætatus erat Socrates apud Platonem. Ariſtotelesq́; ipſe bene fatetur eos Mentem cauſam ſtatuiſſe, unde motus rerum extiterit. Socrates autem ait, bene habere ſibi uiſum, dare Menti principatum. Hæc uera ſunt, huc illi propenſiores fuerunt. Quidquid alibi ſtatuerint, aut aliò pertinet, aut tandem ueniunt huc omnia, ſi rectè reſoluas. Atque ubi paulò pòſt eodem libro coarguit Ariſtoteles Anaxagoram ſuper Mente, coarguit, quòd cum rerum principium Menti dediſſet, non ea utatur ad totam Coſmopœiam. Sed ſolum cum in dubitationẽ caderet, quare quidq́; eſſet neceſſarium, eò Mentem trahebat: Quare cœlum moueatur, quia Mens, inquit, uoluit, quæ cauſa creauit animalia. Nimirum Mens reperit modos eorum ſerendorum ueros. Sic omnes rerum neceſſitates ad Mentem reuocabat. Faciebat enim quod perhibent eum feciſſe Socrates, & ipſe maximè comprobat dicens, Exiſtimauiq́; ſi Mens creaſſet mundum, τὸν δὲ νοῦν κοσμοῦντα πάντα κοσμεῖν, ϗ ἕκαστον τιθέναι ταύτῃ, ὅπῃ ἂν βέλτιστον ἔχῃ: *Ipſam creantem, omnia adornaſſe, & poſuiſſe ſic rem unamquanq́;, ut optimum eſſet. Denique hæc item addit ibi diuina Socrates, ut rem totam cognoſcas. Si igitur, inquit, cauſam reperire uolueris de unaquaque re, quomodo exiſtet uel intereat, uel ſit, hoc oportuiſſe dices de ea inuenire, quod ei optimum eſſet, uel eſſe, uel alio modo affici, aut agere. Ex qua ratione nihil aliud homini conſiderare conueniet, tum de ſe, tum cæteris rebus, quàm quod ſit optimum, & utiliſſimũ. Sic neceſſe erit cognoſcere quid peius. Eadem eſt enim de eis ſcientia. Hæc igitur penſitans, lætabar me præceptorem inueniſſe, qui mihi cauſam omnium rerum aſſignaſſet, Anaxagoram, cur terra lata uel rotunda facta eſſet: hoc aſſerto, dicturum illum, cauſam neceſſitatemq́; putabam, quòd ita melius eſſet, & quòd præſtiterit eam eſſe huiuſmodi. Et cur in medio ſit poſita, nimirum quia melius eſſet eam in medio eſſe. Quibus ab eo aſſignatis, non eram aliam cauſam quæſiturus. Sic de Sole, Luna, cæterisq́; aſtris, eorumq́; celeritate, conuerſionibus, aliiſq́; affectionibus, agere, et facere ea quæ eſſet præſtantius. Neq́; enim putabam eum, ubi Mentem ea exornaſſe dixiſſet, aliam cauſam ſuperinducturum, quàm quòd optimum fuerit, ea ſic habere, ſicut habent. Cæteraq́; perſequitur Socrates, in quibus eam demum reprehenſionem atque Ariſtoteles, adhibet, quòd cum Mentem pulcherrimè, ſapientiſſimeq́; principium feciſſet, poſtea deſerit eam. Vtunturq́; Plato & Ariſtoteles eodem uerbo de Anaxagora. Plato progreſſus, inquit, ut uiderem et legerem, uideo hominem* τῷ μὲν νῷ οὐδὲν χρώμενον, *Mentem nuſquam utentem. Ariſtoteles,* ἀναξαγόρας μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιίαν. *Anaxagoras uix utitur Mente, ac creationem mundi: id eſt, rerum creatarum poſt mundi ornatum. Ex hac igitur reprehenſione apparet eis mirificè Mentis principatum placuiſſe, quæ ſapienter omnia poſuerit: ſed cum diſpliceat, quòd non ubique Mentem, quod facit Moſes, adhibuerit cauſam, etiam*

palàm

palàm eſt,multo magis hanc eis cauſam placuiſſe. Moſes eadem ſemper dicit Deum feciſſe,creaſſe cœlum & terram,animalia,plantas,hominem,ubique Mentem rebus creandis præficiens. Quam Theologiam ſi Plato & Ariſtoteles uidere potuiſſent,quàm approbaſſent? Quorum hoc loco eadem eſt atque Moſis certè confeßio,à Deo cuncta generata, & facta, & diſpoſita: diſpoſitaq; ut melius fuiſſet,cum dicat ad unum quodq;,Et uidit Deus quòd eſſet bonum. Qua aßignatione Plato fatetur ſe eſſe contentum ut dicas bonum, quod Mens excogitaſſet. Sic quod audis apud Moſen,Feciſſe,deinde bonum ipſi uiſum eſſe, mirificè Plato approbaſſet. Quia ſi Deus,ſi Mens,ſapientia,conſilium,ſolertia fuit autor, & ſi ei bene poſita uidebantur,certè nihil eſſe melius poterat. Declarauit etiã Plato in Cratylo,illam Anaxagoræ Mentem, mirificè illi placuiſſe. Vbi Socrates rogat Hermogenem, Non'ne, inquit, credis Anaxagoræ Mentem, & Animam eſſe, quæ exornet, & contineat omnium aliarum rerum naturam? Nil aliud, inquit, τί δὲ καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἁπάντων φύσιν οὐ πιστεύεις ἀναξαγόρα, νοῦν καὶ ψυχὴν εἶναι, τὴν διακοσμοῦσαν, καὶ ἔχουσαν. Eandem,ut in primo libro uidiſti,uocat imperatricem,exornantem omnium, impermiſtam, ius uniuerſale, ſegregatam ab omni concretione mortali. Quàm autem hæc Mens, quam Anaxagoras celebrauit,placuerit Ariſtoteli,collaudauerit,adorauerit,ſuſpexerit, potes intelligere ex his, quæ ſcribit in undecimo poſt res naturales. De qua hæc ad uerbum. Quæ de Mente dicuntur,habent quaſdam dubitationes. Videtur enim omnium quæ cogitari poßit diuinißima. Quomodo autem ſe habens talis exiſtat, habet quaſdam difficultates. Nam ſi nihil intelligit, quæ maieſtas eius eſſet? Eſſet enim ſicut dormiens. Si autem intelligit,hoc autem eſſet aliud peculiare, non eſſet hoc,quod eſt eius ſubſtãtia,intellectio,ſed facultas,Certè non eſſet optima ſubſtantia. Nã quia intelligit,dignitas ei exiſtit. Inſuper uerò,ſiue mens ſit ſubſtantia eius, ſiue intellectio,quid intelligit? Aut enim ipſa ſe ipſam,aut aliquid aliud. Et ſi aliquid aliud,aut idem ſemper,aut aliud. Vtrum igitur differt aliquid,uel nihil, intelligere ipſum bonum,uel quiduis: uel & abſurdum eſt cogitare de nonnullis. Certum igitur quod diuinißima res, & pretioſißima,intelligit, & non mutatur. In peius enim fit mutatio. Et motus quidam iam,talis res eſt. Primum igitur ſi non eſt intellectio, ſed facultas,rationi eſt conſentaneum, laborioſum eſſe ei continuã intellectionem. Poſtea manifeſtũ,quòd aliud quid eſſet pretioſius, quàm Mens,res ſcilicet intellecta. Etenim intelligere, & intellectio exiſtent, et peßimũ intelligenti. Quocirca,id uitandum eſt. Quædam enim non uidere melius quàm uidere. Non eſſet certè res optima,intellectio. Seipſum igitur intelligit. Siquidem eſt,quod optimum. Hæc dicit Ariſtoteles,non de omni mente,humana,uel Angelica,aut Sphærarũ cœleſtiũ, ſed optima,et pretioſißima,et qua nihil ſit maius,quod ab ea intelligatur. Quia ſi quid præter ſe intelligeret,in quo cognoſcẽdo delectaretur,maius eſſet ipſa. Conſtat autem quàm latè pateat hæc Ariſtotelis confeßio. Videmus hinc eundem eſſe

Deum atq; Mentem, & hanc Mentem uidemus Ariſtotelem fatentem eſſe rerum Principium. Nam ſi dat Deo, ut claruit, omnium cauſarum principium, utique dat etiam Menti, quia Mens eſt ipſe Deus. Quod non ſolum ex his, quæ dixit nunc de ea Philoſophus, conſtat, ſed his etiam, quæ in libris de Republica, & quæ in ſecundo magnorum Moralium. Etenim dubitationẽ diſſoluit in libris poſt res naturales de Deo, quæ oborta in libris moralibus fuerat. Oborta autem fuerat de intellectione, uel cogitatione Dei. Vbi dicit hæc ad uerbum: Ea igitur quæ inter loquendum ſimilitudo ſolet aſſumi de Deo, neq; ibi rectè, neq; hic eſſet utilis. Nõ enim ſi Deus eſt ſibi ſufficiens, & nullius indiget, ob id neq; nos ullius indigebimus. Eſt enim & talis quidam ſermo, qui dicitur de Deo. Nam quoniam, inquiunt, omnia bona poſſidet Deus, et eſt ſibi ſufficiens, quid faciet? Non enim dormiet: ſpeculabitur igitur, inquiunt. Hoc enim eſt pulcherrimum maximeq; proprium. Quid igitur ſpeculabitur? Si enim aliquid aliud, melius certè aliquid ſe ipſo ſpeculabitur. Sed abſurdum eſt, eſſe Deo quidquam melius: ipſe igitur ſeipſum contemplatur. Sed & hoc abſurdum. Etenim hominem, qui ſe ipſum cotnemplatur, ſolemus tanquam inſenſibilem reprehendere. Abſurdum igitur eſt, ſi Deus, inquiunt, erit ipſe ſe ipſum ſpeculans. Quid igitur Deus ſpeculetur nũc dimittatur. Hæc Ariſtoteles. Videmus igitur eum hanc dubitationẽ diſſoluere, eandemq́; rem repetere, in libris Philoſophiæ primæ. In quibus affirmat, Deum contemplari ſe ipſum, non conſequi autem ut ſit inſenſibilis: Neq; enim eaſdem eſſe res diuinas, atq; humanas. His igitur locis conſiderare licet, eandem eſſe Mentem atq; Deum. Nam quam Mentem uocat in Philoſophia, in Moralibus & in libris de Republica, Deum. Sic apparet illam Anaxagoræ Mentem eſſe Deum, eſſe Creatorem mundi, omnium ordinũ Inuentorem. Is per excellentiã dicitur Deus, huic datur uni Diuinitas. Nam intelligere ſeipſum, de Supremo ſolum, & qui uerè Deus ſit, dictum apparet. Non ſunt hic ullæ aliæ planetarum Intelligentiæ, neq; poſſunt eſſe. Hanc Mentem, quam in Timæo Plato uocat Opificem mundi, tum in eo ipſo libro, tum in Phædone dicit eſſe Inſcrutabilem, ut difficile poßit inueniri: In Cratylo, αὐτοκράτορα, Imperatricem.

Quod etiam in Moralibus unum ſingularem Deum eſt confeſſus, rerum humanarum proſpectorem: Et quod ad aliam, quam præſentem uitam prouidentia eius & quæ largiri bonis eum ait Ariſtoteles, referantur. Cap. IX.

SVnt item alia plurima hinc inde ſeſe offerentia indicia, non ſolas illas cœleſtes Intelligentias Ariſtotelem Deorum nomine, & excellentia dignatum, ſed uxta maiorum ſuorum religionem, meliorem quandam, abſolutamq́; ab incitatione cœleſti Diuinitatem, eum aſſeruiſſe. Illamq́; aſtrorum diuinitatem aſcititiam, peregrinamq́; illi eſſe, & ad tempus prædicatam, cum non haberet quid de Deo clarius, & probatius tunc diceret. Cum autem alijs in locis humanæ naturæ ueros inſtinctus ſuper confeßione Diuinitatis ſequatur, confitens Diuinitatem, quæ regit mundum, non ſolum machinam cœleſtem mouens, ſed etiam per omnem mundum inambulans, præcipueq; res humanas, propter quas ſunt naturales, moderans,

rans, dicemus eum aſtrorum Diuinitatem, aut partem quandam Deorum ſtatuiſſe, ut ſi quis aliquos Angelorum cœlo uoluendo præficeret: aut inconſtantem fuiſſe, & ubi contra Naturæ impetum uiolenter locutus eſſet, poſtea relatum, ab eodem Naturæ, cui reſiſtere non poſſet, æſtu, ueram Diuinitatem fuiſſe confeſſum. Nunquid inquit, in Moralibus, Fortuna, quaſi Prouidentia quædam eſt Deorum? An potius id non eſt probabile? Quippe Deum cum dominus ſit huiuſcemodi rerum, arbitramur tribuere merentibus bona, & mala. Fortuna, uerò, & quæ à Fortuna ſunt, uerè fortuito eueniunt. Quam rem ſi Deo tribuamus, iudicem improbum eum faciemus, aut inuitum: quod Deo non conuenit. Itaq; neq; bonam Fortunam, Prouidentiam, aut Beneuolentiam Dei eſſe, probabile eſt: quia improbis etiam datur. Deum autem curare improbos, non eſt probabile. Primum iuxta uulgares, plures Deos loquitur: deinde ſeſe ad Philoſophiam recipiens, unicum ſemper Deum, qui dominus, ac patronus ſit omnium, quæ poßident homines rerum. Ad hæc negat quæ Fortunæ bona dicuntur, ab eo proficiſci, id eſt, dari certa quadã cura eius, & prouidentia, ac beneuolentia. Diuites, improbos, Deiq; contemptores eſſe. Præclaréque ſecum agi putare, quòd aliquem trucidarint, opes auexerint. Quorum à Deo nihil eſt. Non enim malarum rerum Deus eſt largitor, ſed bonarum. À quo tametſi proficiſcuntur omnia, uera tamen eius beneuolentia, ut Ariſtoteles ait, erga bonos duntaxat. Nec ſi Solem ſuum oriri facit ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos, nullo diſcrimine id facit, ſed propter bonos beneficit malis. Omninoq; Ariſtoteles ſentit caducarum rerum, temerariamq; iſtam felicitatem, neminem debere diuinæ erga ſe beneuolentiæ aſcribere: quia datur æquè malis, atque bonis: ſæpius etiam malis. Quoniam, inquit, quæ uulgò putantur bona, & quibus apud plebem ſolent homines fortunati uocari, eueniunt ſine diſcrimine bonis & malis, non ſunt quibus ea contigerunt, amici, gratiq; Deo dicendi, ut ſit eadem ratio conciliandæ charitatis diuinæ, atque conſequendorum terrenorum bonorum. Ipſe enim etiam dicit, Si mundus uos odit, ſcitote quia me priorem uobis odio habuit. Et, Odiſti obſeruantes uanitatem. Non amantur igitur improbi à Deo, inquit Ariſtoteles. Si non amantur, bona quæ ſunt conſecuti, non omnino eius beneuolentia ſunt aſſecuti, ſed ipſo conniuente, & ſinente. Multo enim largitur amicis ſuis meliora. Quos igitur fortunatos aſpexeris, non continuo amicos Dei, & quibus Deus faueat, arbitreris, ſed ſcito hæc accidere, fieriq; eo conniuente. Subijcit Ariſtoteles, Bona & mala meritis à Deo dari. Hunc ordinem eſſe Prouidentiæ, ut dentur bonis bona, mala malis. Quòd ſi terrena bona, quæ dicuntur εὐτυχίαι, temerariè contingunt, id eſt, caſu quodam, & fortuito, quid ſupereſt quod detur à Deo, certo diſcrimine bonis & malis? Nam largitio, inquit, rerum fortuitarum non eſt recta à Deo. Ergo quod dat Deus, maius ſit quàm quæ ſint in poteſtate Fortunæ, neceſſe eſt. In poteſtate Fortunæ ſunt uires corporis, forma, opes, à bonis, & à malis æquè poſſeſſæ. Igitur quid mali dabitur à Deo ma-

lis, boni bonis, ſi ſunt ea fortuita, & in poteſtate fortunæ? Et tamen Ariſtoteles fatetur: τὲν γὰρ θεὸν ἀξιοῦμεν κύριον τῶν τοιούτων, τοῖς ἀξίοις ἀπονέμειν, καὶ τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ κακά: Exiſtimamus enim Deum, penes quem ſint iſta, meritis tribuere bona & mala. Nulla igitur ſuperſunt mala & bona, quæ dentur à Deo. Eadem ſiquidem ratione cum uideam bonis eſſe mala, dicam fortuito id fieri. Et cum dicas bene fieri bonis à Deo, uerum miſerijs & incommodis æquè atque improbi, ſæpe magis, ſubiaceant boni, quid ſupereſt quod detur utriuſque pro meritis? Cogimur ergo hæc ad alia bona & mala, quàm præſentia, quæ fortuito dantur, referre, maiora uidelicet, & æterna, quod Ariſtoteles quadam mentis diuinitate fortaſſe perſpexit. Obſerua etiam, quòd nefas eſſe dicit, ut Deum faciamus iniuſtum, aut improbum iudicem. Itémque obſerua, quòd ait non eſſe ueriſimile, Deum curare improbos: ergo ex aduerſo eſt uериſimile eum diligere bonos: quod ipſe euidentiſſimè confeſſus eſt in decimo, ut ſuperius oſtendi. Hic inquit, non eſt ueriſimile, improbis Deum conſulere. Deinde putamus eum tribuere malis mala. In decimo autem Moralium dicebat, Si Dij mortalia curant, ut probabile eſt, & euidens, ueriſimile eſt bonos, beneq; & probè uiuentes eos redamare. Aperta igitur eſt ratio Prouidentiæ, claráque confeſſio, Deum cuiuſq; merita reſpicere, dantem bona bonis, mala malis, reijcienda in aliud tempus, diligentiúſque iudicanda, quoniam præſentia ferè ſine diſcrimine. Atque hoc loco, clariſſimè non eſt Deus ille Motor cœli, aut ulla Planetarum Intelligentia, ſed quidam uniuerſalis Deus, non cœlum tantum mouens, uerumetiam reſpiciens, & intuens res humanas, ponderansq; merita cuiuſque. Conſidera enim, Si negat Ariſtoteles fortuita bona debere referri in Deum, quoniam malis & bonis accidant, à motu autem cœli non datur niſi uita corporea, qua mali & boni æquè fruuntur: certè ſi Deus, cœli motor non alia bona largitur, quàm corporea, & uniuerſalia, non diſtinguens merita cuiuſquam, ſed uitam æquè ſuppetens omnibus, meritorum pondera attendat. Datur igitur aliud autore Ariſtotele in quo Prouidentia eius diſtinguatur, diſtinguantur mali à bonis. Super quibus æquè Sol lucet, pluit æquè. Motor igitur ille Deus, curat etiam alia longè maioris ſapientiæ. Nam mouere Solem, & ſidera, ſolum ad uitam corpoream pertinet. At in nobis non eſt ſolum corporaliter uiuere. Eoq; neceſſe eſt, non illam cœli Intelligentiam hunc Deum eſſe, quem nunc dicit: aut illum quidem, ſed non cœlum duntaxat mouentem, uerum etiam humana gubernantem.

Ex eo quod Ariſtoteles de Nectare Deorum ſcripſit, probari & unius ſummi Diuinitatem, qui ſibi & cunctis ſit cauſa felicitatis: & Deos illos non eſſe uertentes orbes cœleſtes. Virtutes, quæ poſsidentur à mortalibus, multo magis a Deo poſsideri. Cap. X:

QVod ſuperius de Nectare Deorũ in Moralibus dixerat Ariſtoteles, Duo præclara, et Theologiam fatentia in eo deprehendes: Illam dico Theologiã, quam Ariſtoteles, præterquam de Intelligentijs cœleſtes orbes mouentibus, apertè propoſuit.

poſuit. Primum Deos eos nominat, qui non moueant orbes cœleſtes, deq; his ita loquitur, ut eandem de his, atque mortales omnes religionem prædicaſſe apertè conuincatur. Ad hæc nominat Nectar, ut Philoſophus, non ut uulgares, ſentiens uinum ſuauiſſimum, ſed uerè ex Philoſophia diuinius, & incorporeum quiddam, quod perſpicuo exemplo demonſtrauit. Dicit enim eſſe nonnullos, quibus uoluptates omnes, generationes uiderentur, negantes uoluptatem eſſe bonum. Hoc autem accidit eis, inquit, quia ſolas corporeas uoluptates habent exploratas, haud alias eſſe putantes: ceu qui neſciunt Nectar, putantes Deos bibere uinum, quia non putant dulcius eſſe quicquam. At Nectar eſt incorporea ſuauitas. Cum igitur incorpoream uoluptatē, aut ſuauitatē ſentiat Ariſtoteles, qua Dij fruantur, ea profectò non eſt alia, quàm celebris illa apud Poëtas, quos Ariſtoteles ediſſerit, & quam dixit ipſe Deus, Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et, Amplius non bibam de genimine hoc uitis, niſi cum uobiſcum illud bibam in regno Patris mei. Qui bibunt igitur hoc Nectar, non ſunt planetæ, nulla cœleſtis Intelligentia rotando cœlo præfecta: ſed certè Dij illi, quos beatos in omne tempus cenſuit triumphare ſupra cœli uertigine corporibus liberatos, ſufficientiſſimam, copioſiſſimamq; bonis omnibus uitam agentes. Hi ſunt Dij, non Intelligentia Solis, Lunæ. Illud item conſiderandum eſt, quod ſecundo Moralium ſcripſit, cum de Heroicis, & ſupra hominem uirtutibus loqueretur. Eſt, inquit, quædam uirtus oppoſita feritati, quæ nullum habet nomen, quia οὐκ ἐςὶ θεοῦ ἀρετὴ. ὁ γὰρ θεὸς βελτίων τῆς ἀρετῆς, καὶ οὐ κατ᾽ ἀρετὴν ἐςὶ σπουδαῖος. οὕτω γὰρ βελτίων ἔςαι ἡ ἀρετὴ τοῦ θεοῦ: *Non eſt Dei uirtus. Etenim Deus eſt uirtute ſuperior & melior. Et non ſecundum uirtutem eſt bonus. Hoc enim modo uirtus eſſet Deo melior. Is igitur Deus, uirtute ſuperior quis eſt, & quid deſignat eum habere uirtute præſtantius? Si enim non uirtutes ipſas, quæ conſuetudine, documentiſq; acquiruntur, ſed excellentius, & naturalius quiddam poſſidet, utique cuncta bona, & omnem laudem, quam poſſidet homo, longè magis Deus poſſidebit. Hominum uirtutes ſunt fortitudo, modeſtia, temperantia, iuſtitia, liberalitas, charitas, hæc omnia Deus longè excellentius poſſidebit. Ergo ſi ſolent homines, cum proſpiciunt reipublicæ, cum humanè, iuſtè, moderatè, ſapienter, liberaliter, & clementer agunt, laudari, extolli, præferri, prædicari, non'ne laudibus his Deus erit excellentior, magiſq; eas uſurpabit? Si enim eſt uirtute ſuperior, is ſit neceſſe eſt quo beneuolentius, liberalius, clementius nihil poſſit eſſe: præ cuius æquitate, liberalitate, charitate, humana charitas ſit penè uitium, nedū uirtus. Hinc igitur fit, ut Deus, quod omnis antiqua Theologia teſtatur, ſit bonorum effuſiſſimus largitor, eximia charitate & beneuolentia præditus, indulgentiſſimus, prouidentiſſimus, omneſq; item laudes omnem gloriam, abſolutiſſima quadam ratione poſſidens. Hæc autem omnia in unum competunt ſolum. Recordare hoc loco, quòd ait eſſe uirtutes quaſdam Heroicas nomine carentes; id eſt, diuinas quaſdam & eminentiſſimas, quas Heroicus dixit, quaſi ſimiles earum, quæ à Dijs, uel Heroibus poſſidentur.*

p 4 Heroës

Heroēs autem hoc loco ſunt Dij. Nam & ipſe Ariſtoteles dixit ibidem, hanc uirtutem Heroicā eſſe quandā, ac diuinam, ut feritas immane quoddam prodigioſumq́; uitium. Ergo ſi quanto melius, laudabilius, rectius, modeſtiusq́; agunt homines, Deo magis aſsimulantur, profectò neceſſe eſt eandē uirtutem eſſe in Deo, cuius in homine quædam ſit imago. Cum uerò nihil ſit liberalitate et clementia, charitateq́; apud homines commendabilius, & quod magis prædicetur, extollatur, certè neceſſe eſt hæc eſſe in Deo præſtantiſsima, abſolutiſsima. Qui ſi careret Prouidentia rerum humanarum, ſi negligens eſſet ſalutis cuiuſquā, ſi non audiret cum inclamatur, ſi patrem tantum ex motu Solis ſuppeteret, multi mortales eo meliores eſſent. Nec hi cum eminentiſsimis factis inclareſcerent, Dei ſimules dicendi eſſent, ſed Deus ſimilis eorum. Fatetur ergo Ariſtoteles in Deo quandā eſſe mirabilem uirtutem, eximiamq́; prouidentiam, benignitatem, charitatem, uſq; eò præſtantē, ut intelligi quidem poſsit, nominari non poſsit. Incurruntq́; omnia ad confeſsionem unius Dei. Memineris itē quæ Marcus ille Tullius ob ingenij diuinitatem ut diceret prouectus eſt: Verum animum uincere, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, aduerſarium nobilitate, ingenio, uirtute præſtantem non modò extollere iacentem, ſed etiam amplificare eius priſtinam dignitatem. hæc qui faciat, non ego cum ſummis uiris comparo, ſed ſimullimum Deo iudico. Intelligebat ſapientiſsimus orator, eminētiſsimas in Deo quaſdam eſſe uirtutes, qualē mortales aliquando eſſent participes. Vbi clementia, liberalitas, ſi res humanas negligeret? quæ ſunt materia clementiæ. clementia autem ſine prouidentia non poteſt eſſe. Nam qui neſciat, quibus parcendum eſt, & ſi nullum cum eis intercedit ei cōmertium, nec offenditur, nec parcit, nec clementia præditus eſt. Rem igitur, quam Natura faciebat clariſsimam, Philoſophus eſt confeſſus, eamq́; celare non potuit. Cuius ſi uocem audirent, ſi dicta ponderarent ruſtici tempeſtatis noſtræ Peripatetici, non tam pertinaciter ei confeſsionem Prouidentiæ, aut Diuinitatis, quæ non cœlum duntaxat, ſed alia agat pleraque digna maieſtate ſua, detraherent.

Admiranda Ariſtotelis Theologia de beatitate diuina: quæ ſit contemplatio: Eandem eſſe minorum Deorum felicitatem, Deū ſummum contemplantium. Ex quo ſumma unius maieſtas comprobatur. Cap. XI.

ARiſtoteles decimo Moralium, perfectam felicitatem probat actionem eſſe contemplandi ſemper, idq́; ea ratione probat: Deos, ait, arbitramur beatos & felices. Sed cum nullas eis humanas actiones tribuere poſsimus, uiuere autem eos dicimus. Neq; enim fas eſt eos dormire, ut Endymion. Viuenti cui ſit omnis actio detracta, nihil ſupereſt, niſi θεωρία, ſpeculatio: inde fieri, ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα θεωρητικὴ ἂν εἴη: Vt actio Dei quæ beatitudine eſt præcipua, ſpeculatrix ſit. Omnis enim, īquit, uita Dijs eſt beata. Ex his eius uerbis, quæ quidē et alijs in locis, et in libris poſt res naturales eſt locutus, efficitur hoc omne. Principio totā hanc contemplandi, in quo beatitudinem uult eſſe, rationē, habere caput,

re caput,ubi ſiſtat ne procedat ad infinitum. Et primum quod dixerat de Mente,cu
iuis ferebat felicitatē in contemplanda ſe ipſa,quod hoc loco aſſerit,præcipuè eſt ue
rum. Hæcq; erit Ariſtotelis Theologia:Deus cognoſcit,contemplaturq́; ſe ipſum,
ipſe ſibi felicitatis obiectū. Cæteri ergo Dij contemplabuntur eum,inde beati. Nam
ſi Deus aut Mens,quam diuiniſſimam,optimā,pretioſiſſimamq́; prædicauerat,exi
mia in cognitione ſui fruitur felicitate,tantundem beata,quanta maieſtas ſua quam
ſemper cognoſcens efficitur beata,etiam minores Intelligentiæ Deum intuentes fe
licitabuntur. Scilicet fit ex his neceſſariò, Deos minores fieri beatos incognitione
Dei: quoniā ratio quæ cogebat ne confiteremur Deum præter ſe in quo beatus ſit
aliud contemplari,erat,quia quod contemplaretur,ex eo beatus exiſtens,eſſe ma-
ius ipſo Deo. Sed quoniā nihil Deo melius,& maius, neceſſariò ſe ipſum contēpla
tur. Hæc inquam ratio non habet in Dijs minoribus locū, ſed in contrariū, quoni-
am Dijs eſt ſupremus quis,neceſſariò fiunt eo contemplando beati. Vt ſit ratio,De
us,quo non eſt melius, ſe ipſum contemplatur, ſe ipſum contemplando eſt beatus:
Dij minores,quibus eſt melius,& ſuperius,illud ipſum contēplantur, et in eo con-
templando ſunt beati. Hæc igitur neceſſariò ſunt in hoc ordine, ut ſi Dij nihil aliud
agentes,duntaxat contemplantur, eos neceſſariò Deum contemplari: Deū autem
contemplari ſe ipſum. Vt qui dat ſibi,qui maximus eſt,felicitatē in contemplatione
ſui,longè facilius daturus ſit minoribus. Ex quo clariſſimè efficitur, quod Ariſtote
les in fine totius ratiōis poſuit: ὥστε εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία θεωρία τις, Quocirca
felicitas erit quædā theoria,id eſt, contemplatio Dei. Græcè theos,Deus,oria,uiſio.
Totaq́; beatitudo erit contemplatio Dei:ut nec Dij minores, nec maximus ipſe De
us,in alio ſint beati, quàm in contemplatione Dei: Ex eodēq́; cæteri Dij beati, quo
maximus Deus. Quanta igitur hic cū religione concordia? Felices nos futuros ora
cula,cū uidebimus eū ſicuti eſt. Cum is igitur ſit contemplationis ordo, ut felicitas
omnis ſit contemplatio Dei,eaq́; non cuiuſcunque Dei, ſed maximi,& eminētiſſi-
mi tantum,& qui uerè Deus ſit,hæc deinde ſequuntur,Huiuſmodi contemplatio-
nem non fieri in abſentia, Et Deos contemplantes oportere propius aſſiſtere,eo-
dem in loco eſſe,in quo quem contemplentur:Haud aliter perfecta futura contem
platione. Ex hoc item ſequitur,hos Deos, quorū beatitudinē dixit eſſe theoriam,
uiſionem Dei,eſſe non poſſe Intelligentias cœleſtes, Solis,Lunæ, planetarum ni
mium à primo diſtantium,è cuius comtemplatione exuberat beata uita. Ex primo
autem ſequebatur,ut ſi ex unius contemplatione omnis manat felicitas, illum eſſe
optimum,maximum omnibus his,quos ſua præſentia efficit beatos,incommemora
biliter maiorem. Sic rationibus altera ex altera conſequentibus, Dijs eſt beatitudo
contemplatio:Non ſui,quoniam eſt excellentior, qui poſſit eis eſſe obiectum con-
templandi. Nam dicebat Ariſtoteles, Deus ſiue Mens eſt beata cognoſcendo: Aut
ergo ſe, aut aliud. Non alium,quia maior eſſet qui cognitus et inſpectus eū bearet.

illi primo ſimiles, ut quemadmoum non natura, ſed affinitate & aſsimilatione ſunt Dij, ſic una ſimplexq; uoluptas eis ex illo primo. Nam quoniam hæc uoluptas eſt contemplatio, Dij autem contemplantur, contemplantes ſunt beati: ratio autem docebat eos contemplari maximum, qui ſibi quoque ſe contemplanti ſit cauſa feli-citatis: efficitur neceſſariò, ut ſimplex illa, unaq; uoluptas ſit illius primi, cuius in-tuitus, & ex intuitu uoluptas, in ipſum, et in minores Deos redundat. Vna eſt ergo, ſimplexq; Dei, Deorumq; uoluptas ac delectatio, contemplatio maximi Dei: quæ quidem ideo ſimplex eſt, & una, quia Deus eſt ſimplex, ſcilicet maximus ille. Ob id de ſolo Deo, cui ſola uera Philoſophia dat ſimplicem, ſingularemq; naturã, hæc prædicatio præcipuè uera eſt. Nõ eſt item Dijs ipſis ab hac uoluptate digreſſus, qui facti ſunt immortales & immutabiles ab illo primo. Colligentes igitur Ariſtotelis hinc inde dicta, deprehendemus unum idemq; eſſe, quatuor hæc, Contemplatio-nem, Beatitudinem, Nectar, Voluptatem. Nam ſuperius probauerat, Deos, quos communi cenſenſu fateamur beatos, cum nihil eos aliud agere fas ſit, quàm contem plari, neceſſariò ſemper ſpeculari. Ecce beatitudo, ecce ſpeculatio. Iam dixerat Ne ctar eſſe ſuauitatem, uulgaribus incognitam ſuauitatem, non uini, ut illi crederent, qua Dij fruantur bibentes. Cum autem probauerit eos nihil aliud agere, quàm ſpe-culari (bibunt autem Nectar. Nectar non eſt uinum, ſed eſt æterna immutabiliſq; uoluptas) Nunc autem tribuit Deo uoluptatem unicam, & ſimplicem, & immuta bilem. Ergo eſt illa contemplatio. Vt rationes ſic coaceruentur: Deorum eſt beati-tudo: Dij nihil agunt, nec eos agere par eſt: intelligunt autem, Sola igitur tupereſt ſpeculatio, quæ ſit eadem beatitudo. Bibunt Dij Nectar: Deos dictum eſt ſolum ſpeculari: Nectar bibere, eſt ſpeculari: hoc autem, eſſe beatum. Deus item capit immutabilem uoluptatem: ergo uoluptas eſt Nectar, Nectar ſpeculatio, ſpeculatio beatitudo. Ex his igitur efficitur, ut ſint ueriſsima in ueteri Philoſophia tradita, non poſtea ex ſuperſtitione Chaldæorum, & Aegyptiorum inuecta, à Philoſophis qui buſdam approbata. Tradiderat priſca Philoſophia, quod dixit Angelus Raphaël Tobiæ: Videbar quidem uobiſcum manducare & bibere: ſed ego cibo inuiſibili, & potu, qui ab hominibus uideri non poteſt, utor. Is potus eſt Nectar, quod potant Dij, maximo Deo, ut idem Angelus eſt confeſſus, aſsiſtentes. Hunc potum inuiſi-bilem dixit Angelus. Ariſtoteles autem uulgare, ait credere, Deos bibere uinum, quòd neſciunt Nectar. Hoc Nectar, hunc potum inuiſibilem, et panem, uel Ambro ſiam, priſca Philoſophia prodidit Deos in cœlo edere, & bibere. Ariſtoteles ut Phi loſophus perpendit, quis is ſit cibus, & potus inuiſibilis. Eſt, inquit, contemplatio Dei, ipſummet primum efficiens beatum, eoq; habet ſimplicem, unicam, æternam, immutabilem, de cognitione & aſpectu naturæ ſuæ, felicitatem. Eadem cognita ab aſtantibus Dijs, efficit eos gaudijs ineffabilibus lætos. Hæc uoluptas & lætitia tan to maior & uberior eſt in Deo, quanto magis ipſe ſeipſum cognoſcit. Et quoniam nemo eſt, qui quoniã eſt infinitus, poſsit eum perfectè noſcere, ſolus ipſe perfectè,

infiniteq́; de ſe ipſo beatus. Cæteri, quoad capax eorum natura eſt. Hæc omnia ſe/quuntur ex dictis Ariſtotelis. Hucq́; ei deueniendum fuiſſet, ſi rationes nectere & perſequi totam rem uoluiſſet. Hoc uetus Philoſophia confeſſa. Aſtrorum autem Diuinitas Chaldæorum & Aegyptiorum fuit ſuperſtitio.

Ariſtotelem ſummum Deum affirmare cum Homero patrem eſſe Deorum, hominumq́; eiuſdem eſſe generis cũ illis. Hinc creationem Deorũ, & ſolum Primum æternum demonſtrari. Cap. XIII.

DVas in Ariſtotele & Platone Mentes de Dijs ac ſummo Deo fuiſſe, aut non quidem duas, ſed unam tantum, reſipiſcentem, ab erroreq́; euigilantem, quem prius natura pulſans ſemper conſcientiam, ab erroreq́; ad ueritatem reuocans, ferre non poſſet, qui mentem ad ſcripta eorum legenda ſagacem, æquam, prudentem attulerit, agnoſcet. Accipimus autem, quæ mens euigilans, naturæq́; ſtimulis & rationis exagitata profudit. Quid enim illud item eſt, quod in primo Politicorum dicit: Filiorum autem dominatus, regius eſt. Nam quod genuit & ſecundum clari/tatem, et ſecundũ dignitatem imperans eſt. Quæ ſpecies eſt regij principatus. διὸ καλῶς ὅμηρος τὸν δία προσηγόρευσεν εἰπών. πατὴρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε, τὸν βασιλέα τούτων ἁπάντων. φύσει γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρειν μὲν δεῖ τῷ γένει δὲ εἶναι τὸν αὐτόν, ὅπερ πέπονθε τὸ πρεσβύτερον πρὸς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γεννήσας πρὸς τὸ τέκνον, Videlicet, Quocirca bene Homerus Iouem appellauit, cum dixit, Pater hominum, atq; Deo/rum, Regem iſtorum omnium. Natura enim uel ingenio Regem differre quidem oportet, genere autem eundem eſſe. Quod habet antiquius erga recentius, & geni/tor erga filium. Hæc Ariſtoteles dicens, & quæ locutus eſſet Homerus collaudans, approbansq́;, nónne declarat ſibi quæ mens ineſſet, probatq́; omnia antedicta? Appellat autem Homerus Iouem patrem hominum, atq; Deorum, qui ſit idem Rex eorum. Eò igitur ſpectat dictum Ariſtotelis, Iouem patrem hominum, atque Deo/rum, iure etiam Regem eſſe, quoniam pater erga filios regiam gerat excellentiam: Regem oportere eiuſdem generis eſſe licet ingenio et prudentia differentem. Bene igitur Homerus Iouem, qui ſit idem Rex Deorum hominumq́; dixit eorum eſſe Patrem: Aut bene qui ſit pater hominumq́; Deûmq́;, Regem etiam eorum appellare. Quoniam pater erga prolem, regiam obtinet potentiam, quia & natura idem cũ filijs, & antiquior, ac uenerabilior, Pater igitur Deorum & hominum, eſt eorum meritò. Rex appellatus, Et meritò dictus Pater eorum, qui & Rex ſit. Quòd ſi Homerus bene eſt locutus, & ſi uerum eſt Patrem, Regem eorum eſſe, quos genuiſſet: aut Patrem eorum quibus imperet: certè colligitur Iouem, qui Græcè duo habet nomina, ut Ariſtoteles ipſe dicebat in Compendio, ζεὺς διὸς, quæ copulata deſignãt eum, per quem uita eſt, genuiſſe Deos & homines. Eſt autem generare apud Philoſophos, creare, facere, ut Plato gignit tempus, aliaq́; exempla innumera. Genuiſſe inquam autoremq́; fuiſſe Deorum & hominũ: & quia genuit non ſolum eſſe geni

tis anti/

tis antiquiorem, ſed etiam excellentiorem, et Regem: Deinde eiuſdem eſſe generis genitorem, ac genitos. Ergo eſt, quod dixit idem in Moralibus, Mentem eſſe Deo συγγενέστατον: *Plato in legibus,* οἰκειότατον: *Moſes, ad imaginē & ſimilitudinem ſuam fecit illum. Ex eodē genere ſunt Pater et filij, Deus et Dij, hominesq; ſcilicet affinitas eſt cognatio, Aequalesq; ſunt homines Dijs in cognatione: quoniam Pateridē utriſq; pariter ſatis, & ſimul ſub filiorū nuncupatione cū Dijs adſcriptis. Ipſe Deus omnium Imperator, inquit, eſt. Antecedit autem tempore & dignitate paternam retinens autoritatem. Ex his igitur omnibus hæc ſequuntur, bene, teſte Ariſtotele, Iouem eſſe regem Deorum, qui pater ſit: aut bene Patrem apellatum, qui idem Rex ſit, ut ſiue propter imperium nomen Patris ſit ſortitus, ſiue propter generationem nomē Regis, utrunque ſit uerum. Sequiturq; Iouem, apud antiquiſſimos Græcos & Latinos fuiſſe nomen ſempiterni Dei ſæpius oſtenſum, Patrem, & Regem eſſe Deorum & hominum, præcedentem eos antiquitate, id eſt, anterioritate, ut fingam nomen æquipollens. Eſt enim antiquus, ab ante, ſicut à poſt, Poſtiquus, præcedens itē regia autoritate. Sequiturq; dictorum ſuperioribus libris cōfirmatio, etiam Ariſtotele ſuffragium ferente. Eſt enim deus pater & Rex, non hominum tantum, ſed etiam Deorum. Si pater, utique autoritate, & tempore: cui paternitas dat regium principatum. Si Deorum & hominum, non ſolum humani generis, & generis diuini ſator & creator, ſed etiam eodem modo, eodem tempore ipſe antiquus, & æternus. Vt homines ab illo geniti aliquando, ſic Dij. Itaque apparet Ariſtotelem nunc ſentire, quod dixerat in Compendio, cum dixit Iouem eſſe nomen ſummi Dei, hunc autem eſſe ſupremum, altiſsimum, regentem omnia. Ibiq; de Dijs nihil, ſed de rebus naturalibus tantum: hic apertius de dijs. Apparet eum confirmare, quæ dixit in libro de Cœlo, de Dijs extra cœli motiones uiuentibus. Item eum nec primum, nec alios minores Deus orbibus affigere. Item Diuinitatis eum ſtatuere ordinem, quem & natura, et ratio, reuelataq; deſuper Theologia docet. Sicq; etiam nuſquam illæ planetarum Intelligentiæ, ſed Dij, quos creauit Deus æternus. Aeternus autem, nō illi, quia pater ille. Nam ſuper æternitate paribus nulla paternitas, nullum imperium. Hæc ex Homeri, & Ariſtotelis, qui dicta probat eius, teſtimonio irrefragabiliter ſequuntur.*

Deum ab Ariſtotele, ueluti generis humani Regem declarari, omni genere ſapientiæ maiorem, cui libenter omnes obtemperare oporteat. Cap. XIII.

QVis item erit è ſapientibus, qui non conſideret, admireturq; illud, quod Ariſtoteles item tertio Politicorum prudens & ſciens de ſingulari Deo eſt locutus? Nam cum de Republica, ciuibusq; quæreret, an quem uirtute præſtantem cæteris perſpicuum eſſet, præferri reliquis ciuibus oporteret: an æqualem locum, atque cæteros obtinere: reſpondet huiuſmodi uiros iniquè laturos, ſe ad æquales conditiones redigi, qui uirtute & ſcientia Reipublicæ inæquales ſint: ὥσπερ γὰρ θεὸν ἐν ἀνθρώποις, εἰκὸς εἶναι τὸν τοιοῦτον: *Huiuſmodi enim uirum, ſi quis ſit, ueriſimile*

riſimile eſt eſſe tanquam Deum in hominibus. Quod quidē duobus poteſt ſenſibus intelligi: Aut talem uirum, uirtute præcellentē, fore inter cæteros, ut inter homines Deus: aut eū futurū ueluti Deum cæterorū. Quocunq; ſenſu concipiatur, primum ſingularis Dei clara nuncupatio: Exin munus eius præcellentiaq; ante omnes mortales. Talem, inquit, exiſtimandum eſt hominē ſapientem, cæterisq; longè eminentē, reiq; publicæ gubernandæ prudentē eſſe, qualis inter homines Deus. Deus igitur qui præfertur hominibus, qui prudentiæ dicitur poſſeſſione nobiliſſimus, quis eſt alius, niſi Deus uniuerſalis, gubernator humanæ Reipublicæ, ac moderator, cuius uirtus, & ſcientia, cæteros anteſtat uniuerſos, quos longo interuallo dicitur ſuperare. Quæ eſſet autem eius cum homine prudente comparatio, ſi non proſpiceret, ſi ſcientia reipublicæ moderandæ careret, ſi procul à gubernaculis mundanæ nauiculæ ſederet? Videbat igitur quodam mentis acumine, & ſuperiorum ſæculorum Theologia duce, ſingularem quendam Deum, qui perinde eſſet eminens, & omnes gubernans: ut (ſi parua licet componere magnis) uidemus interdum quoſdam mortales alios ingenio, dexteritate, prudentiaq; antecellere. Hunc in natura eſſe confeſſus eſt, longè humanam prudentiam præcedentem. Quòd ſi ſentis, talem uirum eſſe ueluti cæterorum hominum Deum, id item eò ſpectat, ut comparatio cernat cognationem gubernandi, reiq; publicæ moderandæ comunitionem. Quomodo enim eſt ut cæterorum Deus, niſi ſentias Deum, Naturam, uimq; rectricem, gubernatricemq; & quaſi regiam, ſic hominibus omnibus antecellentem, ſicut omnibus ille ſuis ciuibus? Vt ſit totus mundus quædam Reſpublica, ciues eius omne hominum genus, præſtans omnibus ciuibus ſuis, cui diſſimiles, atq; cæteris honores propter infinitam prudentiam, uirtutem debeantur, Deus. Ideoq; paulò pòſt adiecit Ariſtoteles, non debere grauari cæteros, ſi quem ſapientiorem agnouerint, eum ſibi præficere, eiq; ueluti Regi parere: λείπεται τοίνυν ὅπερ ἔοικε πεφυκέναι, πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ πάντας ἀσμένως, ὥστε βασιλέας εἶναι τοὺς τοιούτους ἀϊδίους ἐν ταῖς πόλεσι. Supereſt igitur, quod uidetur natura comparatum, parendum eſſe huic ab omnibus libenter, ut hi Reges ſint perpetui in urbibus. Eiuſmodi Deum in hominibus decernit eſſe, qualis Rex in hominibus, decernit iudicatq; Deum eſſe Regem, huic eſſe parendum, quia ſic natura ſit comparatum, ut melioribus pareatur, honos deferatur, eorum conſilijs ſtetur. Nulla autem eſſet inter homines & Deos comparatio, ſi cœleſtes tantum uerteret orbes Deus, humanarum rerum, maioris, quàm naturales, ponderis, gubernaculis aut ſpretis, aut ea capere non potens. Nam qui moles cœleſtes indefatigabiliter, & æternis motibus cient, ideo cū humana prudentia comparari non debent, aut quaſi Reges nuncupari, quia nec habent rerum humanarum prouidentiam, naturaliter facientes quod faciunt, nec cognationem, affinitatemq;. Dixit igitur, quam ſuadebat inſtinctus, confirmataq; omnium mortalium conſenſu ſententia de Deo: Qui rex humani ge/

ni generis ſit, prudentiſsimus, æquiſsimusq; rector, habitans nobiſcum, ſimilis atque nos naturæ, ſi rationem, prudentiam, conſilium, benefaciendiq; cupiditatem reſpicias, eminens inter nos omni genere ſapientiæ, quem nos appellare Regem conueniat, ſi naturæ ueros inſtinctus, ſi rationem, & quod ipſe dixit, ἐοικος, uériſimilitudinem, deorum ſequi uelimus.

Mentem, quam exterius uenire ſcribit Ariſtoteles, non niſi ab uno ſingulari Deo uenire poſſe. Quem Theophraſtus eius diſcipulus confeſſus eſt omnium rerum originem. Cap. XV.

IN eo quoq; latitat admiranda ſuſpiciendaq; unius Dei, Patris Vniuerſitatis, autorisq; apud Ariſtotelem confeſsio. Quã duobus uerbis expreſsiſſet, ſi uoluiſſet: ſed cæteri expreſſerunt explicato eo, quod ipſe propter obſcuritatem, reticuiſſet. Nam in libris de Generatione animalium, cum cæteras omnes animas à corporeis elementis eſſe, naſciq; cum corporibus atque immori ſtatuiſſet, quia cum ex materia cooriantur, non poſsint ſine corpore conſiſtere, ſicut nec ambulatio ſine pedibus fieri, nec per ſeipſas poſsint ingredi in corpora, ueluti inſeparabiles, eſſe enim ſemen uentris excrementum, concludit: λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον: Supereſt, ſolam mentem exterius aduenire, ſolamque diuinam eſſe. Hic igitur latitat unius Diuinitatis, quam ſuperius Orpheus & Pythagoras, Archytas, cæterique omnes exclamauerant, aperta, claraq; confeſsio. Nam ſi ingreditur extrinſecus anima, cum elementis, corporibusq; non habens commercium, præter elementum, mundumq; corporeum non eſt niſi natura diuina ab hac ſola certè poterit animus aduenire. Si quis enim Ariſtotelem rogaſſet: Dicis exterius animam uenire, à quibus locis? neque enim ab aliqua corporei mundi parte. Igitur à Deo ſolum. Atque Ariſtotelem ſenſiſſe clarum eſt, quale dixit Marcus Tullius grauiſsimus orator & Philoſophus: Neque inuenietur, inquit, unquam, unde uenire poſsint, niſi à Deo. Et quale apertè Moſes, hominem terrenum, luteumq; hominis figmentum, exterius animatum à Deo, exterius à Deo animum infuſum, & datum. Et quod dixit Lactantius proferens dicta Ciceronis: Marcus autem dixerat quæ prior Ariſtoteles. Qui ſi latius explicare ipſimet dicta ſua uoluiſſent, eò tandem deueniendũ eis fuiſſet, quò Lactantius reſoluta ratione tota peruenit. Sed et Marcus quidem expreſsè confeſſus eſt. Animal, inquit, hoc prouidum, ſagax, quem hominem appellamus, præclara quadam conditione à ſupremo Deo generatum. Igitur non aliud loquitur Ariſtoteles tacendo, quàm quòd cæteri exprimendo, Moſes & Marcus, et Lactantius. Sed maximè quod Pythagoras, qui Deũ uocans ψύχωσιν, Animationem, ut ſuperius uidimus, uitalem ſenſum cunctis animalibus eum tribuere confeſſus eſt. Et idem Marcus aſſeruit, Pythagoram cenſere Deum eſſe animum per omnes mundi partes intentum & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur. Ab iſto igitur Deo neceſſariò cõfeſſus eſt Ariſtoteles qui fatetur exterius accedere mentem,

mentem, animum noſtrum infuſum. Ideoq́; eum appellat, θεῖον, diuinum, id eſt, à Deo creatum. Cum igitur declarauerint ſuperiores omnes quod Ariſtoteles ſubticuerat, nec poßit aliud dici, certè confeſſus eſt tacitè uniuerſalem, naturalemq́; Deum, noſtrorum animorum ſatorem. Dixitq́; quod Marcus, Animorum in terris nullam originem inuenire poſſe: Et quod prior Pythagoras, Ab uniuerſali Deo animos decerpi: ut Philo ἀπόσπασμα θεῖον, νοῦς: Abſcißionem quandã diuinã eſſe mentem, quaſi particulam: Et quod antiquißimus Moſes, afflatum: Et quod oraculum Apollinis, μικρὰ δὲ μερὶς θεοῦ ἄγγελοι ἡμεῖς: Particula quædam Dei nos Angeli: Hoc Ariſtoteles inſtinctu Diuinitatis ſenſit. In quo eſt euidẽtißima Dei ſummi, generisq́; humani creatoris confeßio. Elabiturq́; Ariſtoteli creati hominis cæterarumq́; rerum confeßio. Iſte quoq; Deus, nec Intelligentia Solis eſt, nec Lunæ, ulliusq́; planetæ, nec motor orbis primi, ſed eſt uniuerſalis Deus, potentißimus, maximus, non tam primi motor orbis, quàm præſidens ubiq;, ſupernum mundum, depreſſumq́; gubernans. Qui igitur erat, eſtq́; optimus, omnia uult bona. Quanta igitur eſt apud omnes ſapientes concordia? Cum autem omnia dicat Theophraſtus uelle optima: illud primum, quid aut quomodo uoluiſſet, niſi creaſſet? niſi feciſſet, quod Moſes prodidit? Quod quidem etiam idem Theophraſtus eodem libro eſt elocutus: θεία γὰρ πάντων ἀρχή, δι᾽ ἧς ἅπαντα καὶ ἐστὶ, καὶ διαμένει: Diuina omnium rerum eſt origo, à qua uniuerſa ſunt & permanent. Hoc igitur omne cũ de uno Deo ſit Theophraſtus locutus, cui tantam maieſtatem tribuat, ut cum fateatur omnia excedere, fateatur inſcrutabilem, eiq́; omnium rerũ tribuat principium, profectò is eſt, à quo uenire, & dari noſtros animos neceſſe eſt Ariſtotelem dixiſſe. Quia dicit Theophraſtus Ariſtotelis diſcipulus, eum eſſe omnium rerum principium, per eum eſſe cuncta, et conſeruari. Quod ſi Ariſtoteles uenire exterius mentem, ſiue intelligẽtiam, qui eſt uerus homo, fatetur, profectò quoniam ab aliqua origine eam uenire oportet, non niſi ab iſta, cui tribuit omnium rerum autoritatem Theophraſtus. Sic apparet, Soleq́; ipſo clarius perſpicitur, quid Ariſtoteles ſenſerit, aut ſentire coactus fuerit, præſertim cum diſcipulus, quem ſenſa præceptoris tenuiſſe par eſt, perhibeat teſtimonium.

Appellari legem Deum ab Ariſtotele: imperium legis eſſe imperium Dei. Ex his ſequi, tacite fateatur legem hodiernam diuinam eſſe, cui maxime parendum ſit: in his eſſe Dei ſingularis confeſsionem. Cap. XVI.

ILlud item quàm mirabile, ſuſpiciendumq́; apud Ariſtotelem, quàm clara de ſummo Deo, Prouidentiaq́; eius confeßio, eaq; duobus uerbis, Politicorũ tertio. Nam cum leges laudaret, multaq́; de earum bonitate diſſeruiſſet, præſtare dicens leges magis imperare, quàm homines, adiecit: ὁ μὲν οὖν τὸν νόμον κελεύων ἄρχειν δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν, καὶ τοὺς νόμους, ὁ δὲ ἄνθρωπον κελεύων, προστίθησι καὶ θηρίον, ἥτε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει, καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας: Quicunq; igitur legem iubet imperare, uidetur iubere imperare Deum, & leges: quicunq; iubet hominem, addit & feram,

ſerà, quæ eſt ipſa cupiditas. furor quoq; principes peruertit, optimosq; ſæpe uiros. In his Ariſtoteles clariſſimè confitetur Deum quendam ſingularem, Deum ſimpliciter appellans. Deinde fatetur, Deum eſſe legē: Et quicunq; uelint leges, id eſt, rectam rationem imperare, uelle imperare Deum. Eſſe enim Deum ipſam legem. Si igitur Deus eſt lex, quia quicunq; uult imperium legis, uult Dei: lex autem eſt gubernaculum, eſt conſilium, prouidentia, rerumq; humanarum diſpoſitio: talis certè eſt etiam Deus. Eſt Deus moderamen, eſt lex Vniuerſi, eſt ordo, princeps omnium rationum. Perſpicuumq; Ariſtotelem hic ſenſiſſe, locutumq; eſſe, qualia à maioribus, & his ipſis Philoſophis accepta locupletauit, aperuitq; Marcus Tullius philoſophus inſignis. Qui, cum de legibus ſcriberet, Erat, inquit, ratio perfecta, rerum Natura, & ad rectè faciendum impellens, & à delicto auocans, quæ non tum denique incipit lex eſſe, cum ſcripta eſt, ſed tum, cum orta eſt. Orta autem ſimul eſt cum Mente diuina. Quamobrem lex uera, atq; princeps apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio eſt recta ſummi Iouis. Ergo ut illa diuina Mens ſumma lex eſt: item cum in homine eſt perfecta, eſt in mente ſapientis. Hæc Marcus Tullius diuinè dilatans, aperiensq; breue Ariſtotelis dictum, dicentis eandnm eſſe legem atq; Deum, ut qui uelit legem imperare, uelit imperare Deum. Marcus autem clarè confeſſus eſt rationem ſummi Iouis eſſe legem illam, diuinam Mentem legem eſſe. Patet etiam ſummū Iouem apud Marcum eſſe, quem Ariſtoteles dixit τὸν θεὸν, ipſum Deum, dictus à ueteribus Ioues, aut Iupiter, nomine præcellenti maieſtatis, æternæq; Diuinitatis ſuæ. Is ampliſſima lex, fons, origo legum omnium. Ab ampliſſima, uaſtaq; lege, ratione, Menteq; diuina, nati ſunt omnes ordines, natæ mentes hominum ſapientum, qui ſimiles artificis ſui leges confecerunt, deducentes eas ex illa ratione ad imaginem Dei creata. Deus maxima lex hominem creauit legis inuentorem, imitantem & ipſum rationem, æquitatem, prouidentiam'que ſuam. Lex eſt ipſe Deus, imperium'que legis eſt imperium Dei: omnis ratio prouidentiæ, gubernandi, regendi, eſt ſimilis magnæ rationi, à qua ratio, ordoq; omnis eſt profectus. Si gubernant homines Rempublicam, ſi iuſtè agere compellunt, multo facilius gubernat Deus Rempublicam ſuam, totum mundum, cum minor omnis ordo, minorq; ratio contineatur in maxima. Sparſaq; eſt per omnia æquitas diuina, cui leges, recteq; rerum gerendarum omnes rationes obſequuntur, & ad eam referuntur. Si quis igitur prudenter dijudicet, omniaq; conferat, nec ſe à pertinacia, aut imbecillitate iudicij agi decipiq; ſinat, uidebit hic apud Ariſtotelem ſublimem quandam, eminentiſſimamq; Theologiam: Cognoſcetq;, quoniam legem eſſe Deum confeſſus eſt, multo magis ei confitendum fuiſſe, illam legem eſſe Deum, aut à Deo profectam, & fuiſſe diuinam, quæ & optima omnium ſit, & homines maximè doceat iuſtè, & ſapienter uiuere. Illud item ei confitendum erit, ut ſi lege imperante, Deus imperet, eò autem optimum ſit imperare leges, id eſt, ad præſcriptum, præceptumq; legis nihil non fieri in ciuitate, quia tunc Deus adſit

Imperator, neceſſariò legi parendum eſſe, ſtandumq; mandatis & dictis eius. Dicta autem legis diuiniſſimæ, & uniuerſalis, ac ſapientiſſimæ ſunt, mundum & genus humanum eſſe à Deo creatum, mandatis eius parendum, quoniam non in hac uita quietius, beatiusq; agemus ſolum, ſed ad meliorem uitæ conditionem perueniemus. Hæc dicit lex, hæc iubet credi, ut ad fidem actione ſequantur. Iubes autem tu ò Ariſtoteles, & cenſes in ciuitate omnem legibus honorem deferendum, Deiq; loco eas habendas: lex autem præſtans imperat, quia uerum eſt credere creatum à Deo mundum, qua fide ſublata, nec legibus honos erit, nec ipſi Deo. Sicq; deſtruentur decreta tua, quibus omnem honorem legibus decernis. Eoq; cenſes eas uenerabiles, quia ſint ipſe Deus. Neque uerò imperarēt ipſæ, ſi mendaces crederentur, ſi fidē apud auditores non promererentur. In contrariū aūt tum maximè leges imperant, cum ueraces habentur, & incorrupti teſtes eorum, quæ decernunt. Cætera igitur quæ ſequantur, luce clariora ſunt. In his igitur confeſſionē Prouidentiæ, et alia multa bona uniuerſalemq; Diuinitatē tacitè deprehendes.

Quod Ariſtoteles dicens diuiniſsimum Reipublicæ genus Monarchiam, uiſus eſt unum Deum ſingularem, qui ſingulariter omnem mundum gubernat, confiteri. Cap. XVII.

ARiſtoteles item diuiniſſimum Reipublicæ genus fatetur eſſe βασιλείαν, Regnum, Monarchiam, πρώτην καὶ θειοτάτην, primum, & diuiniſſimum. Quid autem ex his ſequatur, ſapientes perpendent. Si enim Monarchia eſt prima Reipublicæ ſpecies, ac diuiniſſima, efficitur ut diuiniſſima ſit, quia ſimilis, & concors cum imperio diuino. Diuina enim dicuntur, quæ aut ſunt à Deo, aut ſimilia Deo. Si autem ſingularis principatus primus eſt, & diuinus maximè, ſanè eſt, quod ei eſt cum diuino ſimilitudo. Et id imperij genus in mundo maximè uigere par eſt, quod in Republica, & apud homines eſt primum & diuiniſſimum. Id autem eſt cum imperat unus: Sic maximè Deus unus in toto mundo debet eſſe. Et quoniam ideo Monarchia primum ac diuiniſſimum genus eſt Reipublicæ, quia melior & ſanctior huiuſmodi, certè credendum eſt eſſe in omni mundo. Aut ideo apud mortales Monarchia eſt diuiniſſima, quia diuino, ac ſummi Dei imperio maximè ſimilis, habens bonitatem, ac diuinitatem ex ſimilitudine cum imperio diuino, quo ſolebant dicerent Regem eſſe imaginem Dei uiuam. Hæc Ariſtoteles, etſi clarè, & apertè non dicit, dicenda tamen ei fuiſſent, ſi fuiſſet ulterius prrogreſſus, reſolutaq; omni oratione ad calcē perueniſſet: confeſſus item eſt in Metaphiſicis. Ex his autem efficitur hunc mundanæ Reipublicæ ordinē, non in ſolis uetertendis luminibus cœleſtibus eſſe, quorum motus, ad corpoream duntaxat uitam ſpectat: ſed in gubernandis, & naturalibus, & humanis rebus. Neque enim aliter humana Reſpublica ſimilis eſſet diuinæ, niſi cuncta gubernacula, ratio neſq; amplexa proſpiceret ubique, & conſuleret. Si igitur eſt una Monarchia in toto mundo, totum utique mundum gubernat gubernans: per ſolum cœli motum non gubernat, quia motus cœli ſolùm ad corpoream uitam ſpectat. Superſunt alia

innumera

innumerabilia, ad quæ neceſſe ſit prouidentiam ſe extendere. Itaque uniuerſalis rerum cunctarum gubernatio per ſolum cœli motum, quia particularis eſt ſola terrena mouens, animansq́; & augens corpora, cauſis particularibus cuiuſq; rei comitibus fieri non poteſt. Cœli motus eſt particularis: gubernatio Dei quia maxima, & prima Reipublicæ regendæ ratio, & quia ſimilis eſt ei humana, uniuerſalis: non igitur qui mundum gubernat, tantum cœleſtes orbes concitat. Nam ſi quis Rex in aula regia proſpiceret tantum, unde annona aduеheretur, quibus ex locis carnes, piſcesq́;, & ueſtes importarentur, cætera, quæ uis humanæ ſocietatis reſpiciunt, non curaret, uerus Imperator, aut Rex non eſſet, Tota ratione iuris et æquitatis, quæ maxima rerum pars eſt, neglecta, aut eo capere non ualente. Sed ut fieri non poteſt, cuius iuſſu fit earum rerum importatio, quin habeat poteſtatem iuris & æquitatis moderandæ, moderandorum morum, caſtigandorum ſcelerum, uirtutum prouehendarum: ſic fieri non poteſt, qui mouet orbes cœleſtes conſtantiſſimis & indefatigabilibus motibus, quin hominũ facta reſpiciat, ac moderetur, omnemq; gubernandæ prouinciæ moderationem amplectatur. Sed hæc quidem nobis clariſſima, non ideo diſputantur, ut fiant clariora, ſed quia et ſuper his loqui, ac meditari pulcherrimum eſt: & ueris rationibus deducuntur ex Ariſtotele, cui, poſitis illis, neceſſariò ſunt & hæc confitenda, quæ naturaliter ſequuntur ex illis.

Ariſtotelem pietatem collaudare, utilemq́ eſſe fateri. Ex his deduci, ut pietatem, quæ uere Deum colit, creatorem mundi credit & fatetur, collaudarit. Cap. XVIII.

ILlud item, cui prudentia, iudiciumq́; ineſſet, & qui ſtatuiſſet exactè cuncta ponderare, & perpendere quæ apud magnos uiros reperiuntur, Ariſtotelem præcipuè, quem uera de Deo ſententia caruiſſe contendunt perſpiciet, uigilanterq́; conſiderabit: Reſoluta que tota ſententia, cernet, quò neceſſe ſit deuenire ei, qui primum aliquid ſtatuiſſet. Nam Politicorum quinto cum de Imperatore aut Rege ageret, quibus moribus in republica moderanda eum eſſe oporteret, numeratisq́; nonnullis alijs, adiecit: ἔτι δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα διαφερόντως. ἧττον γὰρ βοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα, καὶ φροντίζειν τῶν θεῶν, καὶ ἐπιβουλεύουσιν ἧττον, ὡς συμμάχους ἔχοντι καὶ τοὺς θεούς: Inſuper, inquit, præſtat eum uideri ſemper & præcipuè ſtudere ea quæ pertinent ad Deos. Minus enim timent aliquid ſubire, & perpeti præter legem ab eis, ſi putauerunt principem eſſe religioni deditum, & curare Deos. Minusq́; ei molientur inſidias, quippe Deos habenti adiutores. Ex his igitur quid conſequatur uidebunt ſapientes. Laudat, probatq́; uideri, noſci, intelligi Imperatorem colere Deos immortales, quòd hæc publica cognitio multa commoda pariet populo. Nam ſi quid illatum fuerit à Principe ſupplicij, præterquam quod à lege fuerit proſcriptum, magis uerebuntur, arbitrantes

Dei conſilio cum egiſſe, caſtigaſſeq́; ſceleratos nutu diuino: & minus ei inſidias intendent, quem Deos habere cuſtodes & præſides arbitrabuntur. Si bonum eſt igitur uideri, melius eſt eſſe. Quidquid enim apparentia utile, multo magis eſſentia. Vt ſi utile eſt, & fructuoſum hoſtibus uideri fortem, & inexpugnabilem, longè præſtet talem eſſe. Et ſi conducit aliquem uideri probum, uirtutisq́; colentem, quia diligetur, honores conſequetur, cæterisq́; bonis locupletabitur, multo magis hæc ipſa conſequetur, uerè probus. Similiter igitur ſi ficta uel apparens pietas eſt utilis principibus & omni populo, multo magis uera, & ſolida. Argumentum ab apparentibus ad uera. Deinde à contrarijs: Si pietas apparens eſt utilis, multo melior & utilior uera. Impietas igitur primo apparens noxia, ſolida uerò peſtilentiſſima. Ad hæc, Omnia, quæ proſunt apparenter, aut uerè, non ſolum apparentes cauſas bonitatis habent, ſed etiam ſolidas. Igitur pietas quoniam uel apparenter uel uerè prodeſt, ſemper ſolidas habet cauſas bonitatis. Pietas autem cum ſit, ut Mercurius Triſmegiſtus ait, cognitio Dei: qui poßidere eam uelit, Deum noſcat neceſſe eſt. prodeſt autē omni genere utilitatis pietas: proderit igitur noſſe Deum. Cognitio autem Dei, & pietas non conſiſtit, niſi putes & credas eum creaſſe homines & regere. Non poteſt igitur Princeps uideri colere Deum, niſi credat eum uniuerſa condidiſſe, & proſpicere. Eſt autem utile uideri & eſſe pium: utile igitur erit credere Deum omnia condidiſſe & regere. In contrarium, Vt noxium erit, & peſtilens, neque eſſe, neque uideri pium, ſic neque Deum noſcere. Quoniam autem quæ non apparentia ſolum, ſed multo magis eſſentia bona & ſalutaria, ſunt maximè naturalia, & uera, quia bonum, & ens conuertuntur, & ipſe Ariſtoteles ait, οὐδ'ὲν δ'ὲ τῶν παρὰ φύσιν καλὸν, Nulla res præter naturam eſt bona. Ergo Deum noſſe, & colere eſt maximè naturale. In contrarium, maximè non naturale, eum ignorare, & non colere. Ô Ariſtoteles igitur uide & conſidera. Si enim præſtat Principes uideri pietatis ſtudioſos, uideri autem non poſſent, niſi præ ſe ferrent crederè Deum ſuper hominibus habere poteſtatem: Ideo enim populi timebunt, quia putabunt Deum cultori ſuo fauentem eſſe, & hoc bonum eſt. habere autem poteſtatem non poſſet, niſi creaſſet: cui etiam eſt adiunctū, quia niſi creaſſet, non faueret, et proſpiceret: neq; enim rei non ſuæ proſpiceret. melior eſt igitur et utilior, eoq́; uerior, et naturalior Philoſophia, quæ putat Deū creaſſe genus humanū & regere, quàm quæ negat. Contra igitur Philoſophiā tuam nunc apertè pronunciaſti, ſi negas, ut perhibent, mundum, et genus humanū conditum: cum quo eſt adiunctum, nulla erga genus hominū Deum affici charitate. Quam opinionem tu dicis eſſe peſtilentem, quia contrariam eius, dicis Principi et populo utilem. Quæ autem ſunt noxia, et peſtilentia, ſunt minus naturalia, ſunt deprauata etiā tuo teſtimonio, eoq́; uitia Græcè dicuntur κακίας, nocentia, labefactantia. Vitanda, quia noxia. Noxia, quia non naturalia. Quidquid enim corrūpit, tollit eſſe, & naſci. Impietas tollit bonum, et utile. Tollit igitur naturā, tollit ipſum eſſe, tollit

bene

bene eſſe. Minimè igitur naturalis. Si non naturalis, non uera: quia uerum, & eſſe, ſunt eadem. Credere autem Deum non creaſſe mundum, humanumq; genus, perficit ut neque credatur hominibus proſpicere, neque ſuper eis habere poteſtatem. Hoc autem impietas, inutilis impietas, imò noxia, quia pietas utilis: execranda ergo & fugienda, tanquam inutilis & peſtilens Philoſophia tollens pietatem, ingerens impietatem. Hoc tu dicis, hoc tu apertè teſtaris. Naſcuntur enim altera ex alteris. Ergo aut obliuioſus es, nec uidiſti quid tandem ex dictis tuis deduci poſſet, aut animo diuerſo ſæpe fuiſti. Recordare etiam quæ in libris de Cœlo dixiſti, δεῖ δὲ ἕκαστον λέγειν τοιοῦτον εἶναι, ὃ φύσει βούλεται εἶναι καὶ ὑπάρχει, ἀλλὰ μὴ ὃ βίᾳ, καὶ παρὰ φύσιν, Oportere unumquenq; id dicere, quòd è natura uelit eſſe, non quod præter naturam, & uiolenter eſt. Illud item perpendendum eſt, & deducendum, Si non decipit homo iuſtus, multo minus Deus. Iuſtus credenti ſibi, fidemq; imploranti ſuam, aut in ſe ſperanti, non deerit. Multo minus igitur Deus fallere non poterit eum, qui ſe colat, & populorum fidem, uniuerſalemq; omnium hominum conſenſum deludere, qui credunt Principes Deum colentes Deo eſſe curæ. Et id etiam Ariſtoteles ſuperius eſt confeſſus. Laudauit igitur Ariſtoteles religionem, eamq; principes dixit colere oportere, utilemq; Eſſe. Et quod dixit præſtare eum τὸ δοκεῖν, uideri, apparere, deſignat cerni, cognoſci, intelligi, ſentiri, ut denotent religionem perſpicuam, exploratam, quam populus cernat, habeatq; perceptam, cuius exemplo fiat Princeps uenerabilior. Hoc enim eſt, quod ſuperius dicebat, Deos curare res humanas.

De ſingularis Dei beatitudine, quam Ariſtoteles uidit, ueretq; definiuit. Quod omnes Ordines mundanos confeſſus eſt a Deo factos, dicens ab eo contineri naturam: & quod is eſt Verbum Dei, ex Philone. Cap. XIX.

QVàm diuina quoque, quàm ſuſpicienda, manifeſtaq; ſingularis & unius Dei duobus locis, Ariſtotelis confeſſio, qua nihil à noſtra Theologia clarius, ac melius expectes, octauo Politicorum confirmans ea, quæ de Mente in libris poſt res naturales fuerat locutus, ut ſeipſam cogitet, contempleturq;: quæ retulit quoque in Moralibus, uocans ibi Deum, quem Mentem in libris illis. In octauo Politicorum hæc ſui ſimilis dicit: ὅτι μὲν οὖν ἑκάστῳ τῆς εὐδαιμονίας ἐπιβάλλει τοσοῦτον, ὅσον περ ἀρετῆς, καὶ φρονήσεως, καὶ τοῦ πράττειν κατὰ ταύτας. ἔστω συνωμολογημένον ἡμῖν, μάρτυρι τῷ θεῷ χρωμένοις, ὃς εὐδαίμων μέν ἐστι, καὶ μακάριος, δι' οὐδὲν δὲ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ δι' αὑτὸν αὐτὸς, καὶ τῷ ποιός τις εἶναι τὴν φύσιν: Quòd igitur tantũ cuiq; felicitatis adſit, quantũ uirtutis, et prudentiæ, & quantum ſecundũ has uirtutes agat, ſit nobis in confeſſo, utentibus teſte ipſo Deo, qui fœlix eſt, & beatus, non ob ullum exterius bonum, ſed per ipſum ipſemet, & quia talis eſt natura. Quantũ hic eminentiſſimæ, profundiſſimæq; Theologiæ? Primum dicitur hoc de ſummo, et uno, ac ſingulari Deo, quem uerò naturæ inſtinctu, Deum ſimpliciter uocat: non

conuenit ulli cœleſti Intelligentiæ, quarum nulla eſt beata per ſeipſam, ſed per ipſum illum qui ſibi quoq; eſt beatus. Huic ergo tribuit magnã infinitamq; beatitudinem, cui comes it omnium corona bonorum. Id enim eſt beatus per ſe. Audias quæ pòſt eloquitur, ſimillima prorſus his, quæ ſenſit, & ſcripſit, in compendio. Nam cum ordinem, legemq; in moderatione, non exceſſu conſiſtere probare, dixit, ὁ δὲ λίαν ὑπερβάλλων ἀριθμὸς οὐ δύναται μετέχειν τάξεως, θείας γὰρ δὴ τοῦτο δυνάμεως ἔργον, ἥτις καὶ τὸ δὲ συνέχει τὸ πᾶν: Numerus, qui nimium excedit, non poteſt ordinis eſſe particeps. Is enim fuit diuinæ poteſtatis inuentum, quæ continet hoc Vniuerſum. Duo admiranda, Numerum, quemadmodum Plato in Epinomide, eſſe diuinum opus, opus Dei, rem diuinam, rem repertam à Deo. Appellans numerum ordinem, concentum, harmoniam rerum, quæ tota in numero eſt & proportione, omnem hunc ordinem, hanc harmoniam, rerumq; mirabiles ſitus ac concentus fatetur eſſe diuinæ poteſtatis opus. Et quid aliud ei numerus, quàm quod Moſes in creatione mundi, lux, cœlum, maria, terræ, herbæ, animalia? Deinde non inueniſſe ſolum hunc ipſum ordinem dicit, ſed conſeruare, continere Vniuerſum ordinibus, legibusq; numeroſis à ſe repertis. Si Deus igitur continet Vniuerſum, primum hunc eſſe ſingularem quendam Deum, qualem ipſe uidetur deſcribere, cui referat ordines, & ſitus omnes acceptos, oportet. Tum ſi continet Vniuerſum, ſi numerus eſt opus eius, teſtatur id infinitam eius poteſtatem. Qui enim poteſt continere totum mundum, quoniam in mundo eſt, quidquid poteſt eſſe, neceſſariò poteſtate ſempiterna præditus eſt. Nihil enim deeſt mundo, quod natura capere potuerit. Si qua igitur eſt potentia. quæ continet, ſuſtinetq; Vniuerſum, eam infinitam eſſe neceſſe eſt: quia ſuſtinet quidquid eſſe poteſt: ut ſi hæc continet, poſſit etiam alia, ſi darentur. Veriſimile enim eſt, ſi tribuas Deo cunctarum rerum ſuſtinentiam, in quo maxima poteſtas cernitur, nefasq; ducis alterius quàm Dei, hanc eſſe poteſtatem, Deum, ſi adeſſent plura, continere poſſe. Eadem enim ratio faceret ut ad ea ſeſe Deus extenderet, qua facilè continet hæc ipſa, quæ nunc ſunt in mundo. Quoniam quæ ea facilè, & ſine defatigatione continet, claret quòd multo plura continere poſſet. Nam qui facit aliquid ſine labore, faceret etiam plura. Itaque efficitur, quod ipſe dixit in Compendio, uirtutem diuinam eſſe indefatigabilem. Deinde ſi tantæ poteſtatis eſt, ut efficiat numerum contineat Vniuerſum, facilius potuit ipſum creare. Imò niſi creaſſet, continere non poſſet, quia mundus non ſubijceretur ei, nec pareret, ut res æterna, ut nullum habens ab ea principium. Qui continet ergo, moderatur rerum concentus, efficit & ordinem, oportuit eum res ita moderaſſe, ut imperijs eius obtemperarent. Si conuincitur autem poteſtas eius immenſa, quoniam ſuſtinet Vniuerſum, quo neq; eſt, neq; poteſt eſſe maius, arguitq; id poteſtatẽ infinitã, certè potuit et creaſſe, et creandi quoq; habuiſſe poteſtatẽ. Quomodo enim cœlos mouiſſet, niſi poteſtatem creandorũ habuiſſet? Niſi ad motũ corpora ipſa aptaſſet? Ad

hæc

hæc qui facit, creatq; numerum, cur non ſemel creauit? Si perpetua quædam huiuſ modi creatio eſt, cur adimi ei non aliquando potuiſſe? Quandoquidem hoc aut æquale, aut maius illo. Non minor eſt uirtus, quàm quærere, parta tueri. illa quoq; euidentiſſima conſecutio, Si diuina poteſtas continet regitq; Vniuerſum: in hoc Vniuerſo ſunt res humanæ. Nam Vniuerſum conſtat è rebus naturalibus & humanis, eſt autem ſignificatus continendi, quod amplectitur undequaq;, & ſuſtinet, aſtringit, alligat, regit. Quo declaratur poteſtatem diuinam, uniuerſum amplecti mundum, ſuſtinere, conſeruare, ſicut dicebat in Compendio. Qui hoc facit, etiã res humanas in omni mundo meliores cõtineat neceſſe eſt. Igitur et has ſic continebit & reget, ut dirigat, diſpenſet, quod eſt officij et poteſtatis ſuæ. Quòd ſi eas nõ cõtinet, nõ continet uniuerſum. Aut etiã non poteſt, aut nõ uult. utrũq; abſurdiſſimum. Probatur autem hoc teſtimonio, librũ illum, aut ſententias illas in libro de Mundo, eſſe eius: quia ſimilia hic, atq; illic de poteſtate Dei, qua contineantur omnia, loquitur. In eo autem libro prædicat Deum gubernare res humanas: in Moralibus, præcipuè bonos. Si conferas igitur omnia, uidebis ei ueritatem confeſſionem ſui luculenter extorſiſſe. Poſt hæc omnia ſequitur, quoniam Philo Iudæus, omnesq; quos antea uocauimus teſtes, Verbum Dei dixere concorditer, id eſt, creatricem illam Mentem, cuncta continere, neceſſariò & iſtum tacitè Ariſtotelẽ innuere. Audi igitur Philonem, ſimilis in libro de Mundo atq; hic Ariſtoteles de Prouidentia, & rerum continentia requirentem, quid dixerit tandem continere hunc mundum: τὰς δυσωπίας οὖν εἴ τις ἀποδιδράσκειν βούλεται τὰς ἐν τοῖς διαπορηθεῖσι λεγέτω μετὰ παῤῥησίας, ὅτι οὐδὲν τῶν ἐν ὕλαις κραταιὸν οὕτως, ὡς τὸν κόσμον ἀχθοφορεῖν ἰσχῦσαι. λόγος δὲ ὁ ἀΐδιος θεοῦ αἰωνίου τὸ ὀχυρώτατον, καὶ βεβαιότατον: Quicunq; igitur, inquit, uellet ruborem euadere, qui ſolet in his, de quibus addubitatur, accidere, is intrepidè dicat, nullam rem corpoream adeò robuſtã eſſe, ut poſſit ſuſtinere mundũ. Verbum aũt ſempiternũ Dei æterni, firmiſſimã, ac ſtabiliſſimã ſuſtentationem eſſe. Quod à medijs ad extrema, & ab extremis ad media pertinens, & ſtipans deducit inuictum Naturæ curſum. Vinculũ enim indiſſolubile Vniuerſi, qui genuit ipſum Pater fecit. Iure igitur neq; omnis terra alluetur ab aquis, quæ ſinubus eius continetur, neq; ab aëre extinguetur ignis, neq; uiciſſim ab igne inflammabitur aër, Verbo diuino ſeſe medium interponente. Hæc Philo. Dixi autem alibi, locum eſſe mendoſum in impreſſis codicibus, ut legendũ ſit non νόμος, ſed λόγος. Quid igitur diuinius his, & mirabilius, & pro quibus magis Deo gratias habere debeamus? Ariſtoteles cenſet diuinam poteſtatem continere Vniuerſum. Philon declarat hanc poteſtatẽ diuinũ Verbum, uinculum, & ſuſtentaculum Vniuerſi. Et Paulus, ſimiliter diuinè, & cũ his omnibus maximè conſonè, Portans omnia Verbo uirtutis ſuæ. Paulus, & Philo Verbum: Ariſtoteles, & Paulus δύναμιν, Virtus. Eſt ipſe quoq; Poteſtas, ac Virtus Dei.

Ariſtotelem fateri Deum maſculum & fœminam creaſſe ad generis humani perennitatem, cum Moſe mirifice conſentientem. Cap. XX.

Collectis igitur hinc inde multis, conflabitur ex Ariſtotele mirabile, pulcherrimumq; Theologiæ corpus: quam cum Deus poſtea præſens ipſe docuiſſet, prius per oracula reuelabat: docebat item et ſuggerebat Natura. Nam cum in Oeconomicis de coniugio, quàm bonum eſſet, ac neceſſarium, diſſereret, dixit. ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι ἐπεὶ κατ᾽ ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος. οὕτω προῳκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν. *Quod eſt, Simul autem et Natura ſupplet hoc circuitu, ut ſi res ſemper, quia ſecundum numerum fieri non poteſt, ſed ſecundum ſpeciem. Sic prouiſa fuit ab ipſa Diuinitate, uel Deo, natura utriuſque, maſculi ſcilicet & fœminæ, ad coniunctionem. Hæc Ariſtoteles, dignus, qui nunc inter primates Theologos teneat primum locum: quandoquidem Naturæ locutus eſt inſtinctu, quæ magnus Moſes ex oraculo cœleſti, & antiquiſsimæ doctrinæ ſucceſſione ſcripſit. Vt igitur Moſes dicit, Maſculum & fœminam creauit eos: ſic audis dicentem hoc loco (ut mirabile ſit) Ariſtotelem, à Diuinitate prouiſum fuiſſe, ut eſſet maſculus & fœmina ad coniunctionem, ut repareretur propago per continuam ſpeciem, quæ per unum indiuiduum ſubſiſtere non poſſet. Quo loco multa conſideranda. Primùm quòd hoc factum in præterito dicit, ſicut Moſes, ut det huius rei aliquod principium, in quo de utroq; ſexu fuerit prouiſum. Et quid aliud dicere poſsis, quàm quod ſemper Moſes, Fecit, Creauit in principio? Si fuit autem iſtius rei principium, fuit etiam cæterarum. Et qui proſpexit, & ordinauit, ut eſſet maſculus & fœmina, certè totos eos etiam creauit: ut qui dedit eis ſexus uarietatem, dederit etiam ſubſtantiam. Sic fuit is ſator, & autor generis humani. Sic item creauit, ſexumq; amborum diſtinxit, cætera quoq; non minus neceſſaria prouidebit. Si enim eouſq; ſe extendit Prouidentia, ut corpora ad generandū apta formaret, ut eſſet æterna ſucceſsio, certè reliquas officij ſui, prouidentiæq; partes non relinquet. Apparuit enim eam poſſe, quia potuit formare corpus, dare ſexus uarietatē, maximæ potentiæ res. Qua charitate autem, & clementia duos ſexus ad æternitatē excogitauit, eadem uolet alia ad genus humanum attinentia cernere, ac tueri. Quod autem opus ſit prouidentia, nemo eſt qui non intelligat, nemo eſt qui non ſit confeſſus. Deducitur etiam ex his, hunc Deum, quē generis humani confeſſus eſt Ariſtoteles creatorem, non eſſe Deū illum affixū uoluendo primo mobili, ſed Deum, qui et cœlū uertat, et cætera in mundo neceſſaria agat. Neq; enim ſi affixus erat orbi ſupremo, in terris eſſe poterat, diſtinguens duos ad perpetuam procreationē ſexus. Deinde ubi ſunt illi, qui negant Ariſtotelē Deo prouidentiā rerum terreſtriū dediſſe, ne uileſceret? Quid enim his clarius, minusq; amphibologiæ, deprauationiq; expoſitū? Videbis igitur apud Ariſtotelē, admiraberiſq; eandem, atq; apud Moſem de homine creato Theologiam, ut animū, & corpus cum Moſe dicat expreſſè à Deo creato. Eiſdē uer-*

bis,

bis, eadem ſententia, de animo et corpore. De corpore, ſicut Moſes, Maſculum & fœminam creauit eos, totidem & ipſe uerbis. De animo, ut Moſes dixit Deum exterius afflaſſe, mentemq; dediſſe, ſic ipſe in libris de Generatione animaliũ, mentẽ eſſe diuinã ac uenire θύραθεν, exterius, à foribus, à porta. Itaq; ſibi etiam probè cõſentiens, eadem aſſerit alijs in locis, quæ nunc de propagatione iuxta Theologiam Moſaicam ſcripſit. In libris de Generatione, & interitu: Nam cum, inquit, in omnibus Naturam appetere melius dicamus, melius autem ſit eſſe, quàm non eſſe: hoc autem in omnibus fieri non poßit, quoniam à principio recedunt: τῷ λειπομένῳ τρόπῳ συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεός, ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν: Reliquo qui ſuperat modo, compleuit Vniuerſum Deus, facta perpetua generatione. Moſes autem, Vnumquodq; iuxta genus ſuum. Ecce quod in particulari de maſculo & fœmina dixerat in Oeconomicis, hic de indiuiduis omniũ ſpecierũ. Loquitur item hic per præteritum, συνεπλήρωσε, ποιήσας, compleuit, fecit: In Oeocnonomicis autem προσωκονόμηται: . Et Deum facit huius rei autorem illic, & hic, omnia Moſis ſimilis. Eadem, quadam ingenij diuinitate uidit & confeſſus eſt Marcus Tullius: Quid loquar ait, quanta ratio in beſtijs ad perpetuam conſeruationem earum generis appareat? Nam primũ aliæ mares, aliæ fœminæ ſunt, quod perpetuitatis cauſa machinata Natura eſt. Deinde partes corporis & ad procreandum & concipiendum aptiſſimæ. Et in mare, & in fœmina commiſcendorum corporum miræ libidines. Sic ille dicens in uniuerſum de animalibus, quod particulariter Moſes & Ariſtoteles de homine. Quòd autem quæ refert in Naturam, referat in Deum qui talem Naturam fecerit, apparet ubi concludit. Sic undiq; omni ratione concluditur, mente, conſilioq; diuinno omnia in hoc mundo ad ſalutem omnium conſeruationemq; mirabiliter adminiſtrari.

Ariſtotelem cunctis in republica rebus præferre pietatem. Quæ cauſa iuſtiſſima, cur ſit pietas potior. Super hoc, Ariſtotelem præceptoris Platonis ſententiam fuiſſe ſecutum, Cap. XXI.

QVis non mirabitur item Ariſtotelem cũm priſcis Philoſophis, cum ſapientibus omnibus tam mirificè, tam unanimiter, manibus, pedibusq; tendere in eum ſenſum, ac ſapientiam, quam noſtra ſemper ingerit religio? Deum oportere colere, primumq; regnum cœlorum eſſe quærendum. Hoc Ariſtotele aſſeuerante, quid aliud ſentire cogemur, & interpretari, quam eum cogitaſſe, ac ſenſiſſe pietatem omnium rerum optimam? cui multa alia neceſſaria cohærent. In libris igitur de Republica, cum de his ageret, quæ ſint in ciuitate & republica neceſſaria, primumq; alimentum numeraſſet, tum artes, tertio arma, quarto copiam aliquam pecuniarum, ſubijcit, πέμπτον δὲ καὶ πρῶτον, τὴν περὶ τὸ θεῖον ἐπιμέλειαν, ἣν καλοῦσιν ἱερατείαν: Quintum & primum cultus Dei, quam religionem uocãt: Paulò pòſt, ὑπὸ γὰρ πολιτῶν πρέπει τιμᾶσθαι τοὺς θεούς, πρέπει δὲ τήν τε θεραπείαν ἀποδιδόναι τοῖς θεοῖς: À ciuibus enim conuenit coli Deos. Et Conuenit cultum reddere Dijs. Primum, inquit, locum habeat in ciuitate

cultus Dei. Nam τὸ θεῖον, eſt numen: quod etſi in multos competat, ut ſanctitas, eſt tamen præcipuum ſingularis Dei nomen, ſicut Deus, & quemadmodum ſæpiſſimè locutus eſt idem. Quæro igitur ex eo primũ, cur cultus numinis ſit ex his, quæ ſunt in ciuitate neceſſaria, aut ſine quibus, ut ipſe loquitur res publica non poſſit conſiſtere. Iam quid ſit illud Numen, cuius in ciuitate cultus ſit neceſſarius. Certum igitur Ariſtotelem dicturum, cum primum in republica fateatur eſſe cultum Dei, quod Chriſtus dixit, Primum quærite regnum Dei. Siquidem & ipſe cum de his loqueretur, quæ ſunt in omni uita humana, præpoſuit omnibus, ut quæreremus regnum Dei. Id omnis communi conſenſu pietatem ſentiunt, & interpretantur. Hanc autem cum ſentiunt omnes regnum Dei appellatam, palàm eſt ideo pietatem primum exercendam eſſe, quia per eam ad præmium cœleſte peruenitur. Aut ſi non tam altè ſuſpexit Ariſtoteles, ſupereſt ut primum in ciuitate locũ dederit pietati ob maximam aliquam æquitatem, ac iuſtitiam. Si colendus eſt enim, & qui eum colunt operantur iuſtiſſimè, faciuntq́; id quod eſt præcipuum in ciuitate: Iuſtitia autem poſita eſt in dando & accipiendo: ciues iubentur reddere, reddentesq́; dicuntur agere iuſtiſſimè: neceſſe eſt pietatem ſiue cultũ Dei, maximo debito reſpondere, ob maxima beneficia. Quænã igitur alia hæc eſſe poſſunt, quàm ea, quæ ſuperius dixit Ariſtoteles? quòd continet Vniuerſum, regitq́; Deus, quòd humana corpora creauit, inq́; ſexus uarietatem, ut naſceremur, diſtinxit, quòd animos exterius immiſit. Qui enim utrunq́; ſexum, ut naſcerentur, qui poſtea nati ſunt, aptauit, diſtinxit, is utiq́; fuit autor, ut nati ſint omnes, quicunq́; poſtea nati ſunt. Eiq́; tanquam autori, et qui parauerit, ut naſceremur, omnes debemus perpetuas grates. Triaq́; maxima beneficia doceo ipſo autore nobis à Deo largiri: Quòd ab eo nati ſumus, id eſt, prouidentia eius corpus effictum: Quòd animi noſtri exterius ab eo donati: Quòd alimur ſemper, & uegetamur. Id enim cœli motus præſtat, quem à Deo eſſe ſæpius ipſe teſtatur. Deniq́; quòd prouidemur ab eo, ut multis apparet locis Ariſtotelem fuiſſe confeſſum. Hæc illa maxima iuſtitia, ipſa Philoſopho aſſerente, ob quã ſit, ut primũ cultus Dei habeat in ciuitate locũ. Si negligat Deus res humanas, ut pertinaciter nõnulli Ariſtotelem ſuſpicatũ contendũt, nullus deberetur ei cultus. Efficiturq́; neceſſariò quod Marcus latius aperuit: Sin autem, inquit, Dij neq́; poſſunt nos iuuare, nec uolunt, nec curant omnino, nec quid agamus animaduertũt, nec eſt quod ab his ad hominum uitã permanare poſſit, quid eſt, quod ullos Dijs immortalibus cultus, honores, preces adhibeamus? In ſpecie autẽ fictæ ſimulationis, ſicut reliquæ uirtutes, ita pietas ineſſe non poteſt, cũ qua ſimul & ſanctitatẽ, & religionẽ tolli neceſſe eſt. Hæc ille. Nullus igitur ei cultus deberetur, ſi cum precamur, et colimus eum, nec animaduertit honores, religionemq́; noſtram, nec preces exaudit. Cum autem nulla uirtus nõ maximè naturalis, ac ſolida, minimeq́; fucata ſit, nec poſſit eſſe laudabile, quod fucatum eſt: pietas cum non ſolum uirtus ſit ſed omnium uirtutum excellentiſſima: fieri non poteſt, ut ſit ſimulata, ſit de eo quod nõ eſt, falſa mendax.

Sed ſicut fortitudini ſubeſt materia à qua uera laus fortitudinis exiſtat, cæteriſq; ſimiliter uirtutibus: ſic neceſſe eſt, circa qđ pietas uerſatur, et quo uirtus eſt eminētiſſima, maximè naturale, maximè uerum eſſe. Id autem eſt firmiſſima perſuaſio, Deo cuncta bona homines accepiſſe, iugiterq; præſtari, quod aliquando dediſſet. Quæ perſuaſio ſi falſa eſt, pietas ipſa uirtus inclyta, uirtutumq; princeps, uana, falſa, inanis eſſet, uaniſſimoq; fundamento niteretur. Sed nulla uirtus eſt falſa, quia naturalis eſt potius, & communi conſenſu laudatur, poſſidentesq; celebres facit & beatos ut neceſſariò ſit res ingens, ac ſolida, quod laudem gignit & beatitudinem: ſic pietas multo maximè habebit hæc omnia. Tum ſi nullum decorum, & honeſtum eſt falſum contrà omne falſum, aut fictitium, eſt inhoneſtum. Et ſi decorum cenſet coli Deos Ariſtoteles, certè hoc decorum eſt maximè uerum, habetq; uerū fundamentum, ueras cauſas. Vt ſi decorum eſſet filium uenerari parentes, aliqua maxima cauſa id efficiat: ſic ſi decorum eſt homines uenerare Deum, ab aliqua ingenti cauſa depēdeat neceſſe eſt. Hæcq; ab ipſa Natura cōprobantur. Apertè igitur, ut in pleriſque alijs, ſic nunc ſecutus eſt præceptorem Platonem Ariſtoteles, qui in Epinomide dicit: μεῖζον μὲν γὰρ ἀρετῆς μηδεὶς ἡμᾶς πότε πείθῃ τῆς εὐσεβείας εἶναι τῷ θνητῷ γένει, Nemo unquam nobis perſuadeat, eſſe humano generi quicquam maius uirtute, quæ dicitur Pietas.

FINIS LIBRI IIII.

AVGVSTINI

AVGVSTINI STEVCHI EVGV-BINI DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER QVINTVS.

In quo de ſingulari ac ſupremo Deo Philoſophia Platonis perpenditur.

Platonem unũm ſingularem Deum aſſerere, quam cœlo perinde atq; Ariſtoteles tribuat Diuinitatem, non ueram, ſupremamq; illi Diuinitatem, ſed creatam eſſe, factamq; ab illo ſupremo, Deum illum magnũ ac ſupremũ appellare Platonem ineffabilem, ex Theologia Triſmegiſti. Hũc ipſum, non corporis modo cœleſtis, ſed etiã animi affirmare Platonem creatorem. Vehementer eos errare, qui dicunt Platonem ſentire creationẽ perpetuo manantem. Secutum eſſe Platonem Aegyptios et Chaldæos in deſcribenda creationem mundi. Cap. I.

QVOD in Ariſtotele fecimus, ut eius uel inconſtantiam, uel neceſſariã mentis mutationem ab ea ſententia, quam cõtra naturã uiolenter ſuper maieſtate ſingularis Dei, fictitiaq; illa tantũ luminum cœleſtiũ, quã in libris poſt res naturales confinxit Diuinitate protuliſſet, conuinceremus, eadem, & multo quidem luculentior, occurrit ex Platone comprobatio. Quem eodem genere rationum uerbis illis ſuis recitatis eò deducemus, ut quando corpora, Intelligentiasq; cœleſtes deificat, uel inuitum, et Chaldæorum, Aegyptiorumque receptæ apud Græcos perſuaſioni ſubſcribentem feciſſe monſtremus, aut non ueram, & ſolam, ut in Ariſtotele, illam cœli Diuinitatem, ſed aſcititiam, ac diuinum quiddam potius, quàm uerum, & uniuerſale Numen confeſſum oſtendemus, productis his, quæ naturæ uel inſtinctu, uel iuxta maiorũ Philoſophiam, ſuper uero Deo, ſummaq; & naturali Diuinitate ſenſit perſpicueq; prædicauit. Incipiam igitur ex Timæo, quo in libro mirabili conſenſu ex Theologia uidelicet Moſis, & Aegyptiorum, creatorem omniũ rerũ inſcrutabilem, ineffabilenq; Deum, non uiſibilium ſolùm, ſed etiam ipſorum animorum, ac Deorum maximè uerò Animæ mundi, id eſt, eius, qua cœlũ animatum putauit, confitetur. Nec reliquum eſt quicquam, quod ille non referat in illum omnium rerum creatorem, Vt ſi quibus alijs locis, cœlum & ſidera deificat, aut inconſtantem eum cõfiteri oporteat, aut ita deificaſſe, proq; Dijs habuiſſe, ſicut item Deos appellat ab ipſomet Deo maximo creatos. Vt non quidem uera æternaq; præditos eos, ſed quadam donata, fictaq; diuinitate, ſenſerit: quale noſtris in literis non Angeli modò, ſed etiam uiri iuſti, ac Principes, Dij dicuntur, haud protinus ſuſpicantibus nobis eos ueros eſſe Deos, & non à ſummo, ac ſingulari Deo creatos. Hãc Theologiam clarum eſt extare apud Platonem, totius item Theologiæ ſacratioris, quæ magnis myſterijs conſtat, receſſus, quos qui ſcrutatus fuerit, fabulis, & his, quæ cen

ſordes

*ſordes adhæſerunt(quia nox atra terris adhuc incubabat)ſepoſitis, cernet claram,
uel inſtinctu Naturæ,uel priſca ſucceßione editam Theologiam. Exordiens igitur
creationem rerum,hoc diuino principio auſpicatus eſt, Marco Tullio interprete:
Atq; illum quidem quaſi Parentem huius Vniuerſitatis inuenire difficile: & cum
iam inueneris, indicare in uulgus, nefas. Hæc Tullius.Plato autem,τὸν μὲν οὖν
ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς
πάντας ἀδύνατον λέγειν.Hoc præclarum Platonis exordium, diuinum, con/
ſonumq́; noſtræ cœlitus reuelatæ ſapientiæ. Quandoquidem & Moſes ſcribens
de creatione mundi,nihil de creatore mundi,requiſiuit,ſcripſit,indicauit. Nimirum
èa de cauſa,quam memorauit,quia ſit eum cogitare quidem difficile, in uulgus ef/
ferre, & pronunciare, impoßibile,& nefas.His de cauſis expeditè pronunciauit
uterq;,cum fuiſſe Patrem,aut Parentem Vniuerſitatis.Apud Moſen, Creauit cœ/
lum & terram: Quod parentis eſt, & quaſi gignentis. Et quia non propriè ge/
nuit, Marcus eum,quaſi Parentem dixit. Vbi autem Hebraicè eſt Creauit, Septem
interpretes uerterunt ἐποίησε,Fecit. Ecce igitur Creator,ſiue parens,ecce Factor.
De quo ergo Moſes ſcripſit,Inprincipio creauit Deus cœlum & terram,de eodem
Plato dixit,quòd eum, qui fuerit Creator,& quaſi Parens Vniuerſitatis,id eſt cœ/
li & terræ,difficile ſit cogitare,multo difficilius effari in uulgus. Progreſſus ulte/
rius Marcus pro Platone: Rurſus igitur,inquit,uidendum ille fabricator tanti ope
ris. Paulò pòſt, Atqui ſi pulcher eſt hic mundus,ſi probus eius artifex. Quando/
quidē neq; mundo quidquam pulchrius,neque eius ædificatore præſtantius. Oſten/
dens item unà cū mundo à ſupremo Deo natos eſſe Deos,quo circa, inquit,ſi fortè
de Deorū natura,ortuq́; mūdi diſſerentes,minus id,quod habemus animo cōſequi
mur,ut tota dilucidè,& planè oratio exornata ſibi conſtet, & ex omni parte ſe/
cum ipſa conſentiat, haud ſanè erit mirum. Progreſſus inde, Quæramus, in/
quit, igitur cauſam, quæ eum impulerit, qui hæc machinatus ſit, ut originem re/
rum, & molitionem nouam quæreret: probitate uidelicet præſtabat. Probus au/
tem inuidet nemini. Itaque omnia ſua ſimilia generauit. Hæc nimirum gignendi
mundi cauſa iuſtißima.Nam cum conſtituiſſet Deus bonis omnibus explere mun/
dum mali nihil admiſcere,& cætera.Eadem totidem uerbis apud Platonem,pau/
cis interiectis:Quamobrem efficere moliens Deus,terram primum, ignemq́; iun/
gebat. Subijcit item Deus autem ait,& ortu,& uirtute, antiquiorem genuit ani/
mum,eumq́; ut Dominum,atque Imperantem obedienti præfecit corpori.Paulo au
tem inferius de hoc ipſo. Animum igitur cum ille procreator mundi Deus ex ſua
Mente, & Diuinitate genuiſſet, tum denique omne quod erat concretum, atque
corporeū,ſubſternebat animo,interiusq́; faciebat.Hæc Plato interprete Marco.Eſt
autem is Animus, ut dixi, Anima cœleſtis orbis, eſt Deus ille, qui animat or/
bem cœleſtem, id non Platonicis modò perhibentibus, ſed ipſo indicante Platone
bis uerbis:ſic animus à medio profectus,extremitatem cœli à ſuprema regione ro/*

tundo

tundo ambitu circumiecit, ſeſe ipſe uerſans, diuinæ, ſempiternæ, ſapientisq; uitæ induxit exordium. & corpus quidem cœli ſpectabile effectum eſt, animus autem oculorum effugit obtutum. In his omnis ambiguitas diſſoluitur, quam cœlo tribuat Diuinitatem Plato, cuius & animum & corpus fatetur à Deo creatum. Creatus eſt igitur animus cœleſtis, ſiue anima cœli à Deo, corpus uiſibile, anima inuiſibilis. Si det igitur Plato Diuinitatem cœleſti aut corpori, aut animo, cernis hic nec æternam Diuinitatem, nec uera, ac primam. Vt qui adoret animam cœli ſummo cultu, maximum apud Platonem faciat flagitium. Talisq; eſt animus ille cœleſtis, de cuius creatione tam multa diſſerit Plato, qualis maximus quis Angelorum, uoluendo cœlo à Deo præfectus. Si creatus eſt igitur cœli totius animus à Deo, utique etiam particulares animæ ſtellarum. Ecce igitur quomodo ſit intelligendus In Epinomide Plato, cum cœlum Deificat, ita uidelicet, ut intellgas eum non ueram, ac primam Diuinitatem illi dediſſe, ſed factam, cretamq; aliquando à ſummo Deo. Eódem modo conſtat intelligendum eſſe Ariſtotelem, qui præceptorem Platonem danda cœlo Diuinitate fuerat ſecutus: ut, quemadmodũ exempla docuerunt, principalem ſempiternamq; Diuinitatem alibi ſtatuerit, aut oblitus ſuorum decretorum ſtatuere ſe non perſpexit, cum eam confitetur continere totum mundum, cum ſecus uarietatem feciſſe, cum regnare ſupra uertigine cœli, extra anni Solisq; uias, non uidelicet incluſum orbi cœleſti, ipſumq; animantem, prædicat. Illum igitur, qui cœleſte corpus impellit animator eius, non eſſe maximum, ſupremumq; Deum, ſed intelligentiam quandam à Deo creatam, cum qua corpus etiam creauit, aptauit arte mirifica, ut ſemper uerſaretur rotundo motu: unde uita eſſe perpetua, dogma Platonis eſt. Quare cœli ac Solis motum non animæ illi deberemus, ſed conditori magno, qui eam creauit. An autem ſit Animus is, nunc non diſputo. Tantum contendo Platonem ingenuè confiteri cuncta à ſupremo Deo creata, uel cœli uniuerſalem Intelligentiam, ſi qua ea ſit. Nam quemadmodum item Moſes aſſerit Deum creaſſe lucem, aut quarta die Solem & Lunam: ſic eiſdem pene uerbis Plato: Atque, inquit, ut eſſet menſura quædam euidens, quæ in iſtis octo curſibus celeritates, tarditatesq; declaret, Deus ipſe Solem, quaſi lumen accendit ad ſecundum ſupra terra ambitu, ut quammaximè cœlum colluceret. Ecce igitur Solis creator Deus, nihil eſt autem apud profanos Sole uenerabilius, cuius Intelligentiam Dei filiam dicat Iulianus. Sed quoniam totus liber eſt clariſſimus, quo & mundi exordium prædicatur, & omnia uiſibilia, & inuiſibilia ab uno Deo condita ſæpe referuntur, aliud ex eo libro ſuper hac ratione non addam. Nam Platonici illi, ut Proclus, & Alcinous & Simplicius, qui deprauari conati ſunt ſenſa Platonis, quòd creationem non aliquo temporis exordio cœpiſſe, ſed fluere manareq; in ſempiternum cenſuerit, ideo contemnendi ſunt, & irridendi, quia tum manifeſta, & ipſo Sole clariora obſcurare nitũtur, tũ id ſunt cõati, ut idololatriæ, prophanæq; Philoſophiæ ſuæ labẽti ferrent opem, in qua nefas putabant, cœlum, quod adorabant, aliquando creatum,

aliquando

aliquando non fuiſſe. Sed cum totus liber ſit planus, perſpicuumq́; ſit Platonem in Timæo ſecutum fuiſſe Pythagoreos, hos autem Aegyptios, & Chaldæos, apud quos conſtāter traditur creatio mundi. Extat enim liber Timæi Locrenſis de Creatione mundi, in quo ad alia ipſe hæc: ἐποίησεν οὖν τὸν δὲ τὸν κόσμον ἐξ ἁπάσας τὰς ὕλας, ὅρον αὐτὸν κατασκευάσας τᾶς τῶν ὄντων φύσιος: Creauit igitur hunc mundum ex uniuerſa materia, terminum ipſum efficiens omnium Naturæ rerum. Multaq́; eiuſdem generis ibi Timæus, ut conſtet eum creationem uni Deo tribuere, materiam fateri ſempiternā, de quo poſtea. Igitur quidquid Plato in Epinomide et in legibus de aſtrorū Diuinitate loquitur, perſpectum eſt qua ratione ſit intelligendum. Nam quod paulò antè de Sole creato loquebatur, tranſferas licet, ad id quod de Legibus: Solis inquit, corpus nemo eſt, qui non cernat, animam autem minimè. Neque enim etiam cuiuſquam corporis anima cernitur aut uiuentis, aut cum moritur. Sed magna ſpes prorſus, hoc quod non ſentitur ullis ſenſibus inſeruiſſe genus nobis. eſſe autem ſola mente intelligibile, quæ ſola cogitatione capiamus. Hæc, quæ de Sole Plato loquitur, habent eum ſenſum, ut ſi qua Soli ſit, ut perhibet, anima, eam fatearis, ut in Timæo uidiſti, à ſummo Deo creatam: Similiter quod paulò antè de Anima totius cœli eodem libro dixit: ὡς τὴν ἀρίστην ψυχὴν φατέον ἐπιμελεῖσθαι τοῦ κόσμου παντός, καὶ ἄγειν αὐτὸν τὴν τοιαύτην ὁδὸν ἐκείνην: Optimum animum præeſſe omni mundo, ipſumq́; agere ea uia, Oſtendam autem eum inconſtantem, ſibiq́; contradicentem, & commentitia ponentem, de ſatu noſtrorum animorum à Sole, nec quæram alium, à quo refellatur, niſi ipſummet teſtem. Sicut item commentitium eſt, de anima illa cœli Quomodo enim totum cœlum erit animatum, ſi cuique ſideri ſit anima? Eſſet ergo anima in anima, omninò que aliqua ſuperuacanea. Sed hoc non ſit nunc conſiderationis noſtræ, nec magni refert. Quod item eodem libro ſcribit: De aſtris omnibus, Luna, annis, menſibus, temporibuſ què anni, quid aliud dicemus, quàm hoc ipſum, uidelicet, quòd quoniam anima quidem, uel animæ, horum omnium cauſæ fuiſſe noſcuntur, bonæq́; ſunt omni genere uirtutis, Deos ipſos eſſe dicemus, ſiue in corporibus habitantes, cum uti animalia exornant omne cœlum, ſiue quouis alio modo. Deinde ut quiſpiam hæc confeſſus fuerit, num continere ſe poterit, quin fateatur omnia plena Deorum? Hæc plato de ſtellarum Diuinitate, animiſq́; eas inhabitantibus, quibus uti rerum terreſtrium autoribus tribuit Diuinitatem. Vidiſti igitur in Timæo quam diuinitatem, nempe factam, datam à ſupremo Deo, ut ob id uenerationem cultumq́; minimè promereantur, ſed animæ illæ habeantur quaſi promētibus Angelicis. De quibus fortaſſe Deus apud Iob. Cum me laudarent ſimul aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei. Differetur autem aliàs de anima cœli. Cum igitur ſemper ſint duo genera Deorum apud Platonem, ſidera, corpusq́; cœleſte, tum Dæmones, conſtat utrunq́; à ſupremo, ac ſingulari Deo confiteri eum fuiſſe creatos. Vnum autem duntaxat

Deum

Deum ineffabilem, inexplicabilem, omnium rerum creatorem, cui ſubiecta ſint uniuerſa, ſolūq; ſempiternum agnoſcere. Ineptias autem recentium Platonicorum, Deos æternos prædicantium, autoritas ipſa præceptoris manifeſta refellit. De qua re nihil nunc attingendum.

Non ſolum in Timæo, ſed alijs item locis, Platonem de Deo ſupremo egregie loqui: Eum cunctarum rerum, etiam Deorum, affirmare creatorē. Exemplum in libris de Republica, de facili Dei rerum omnium creandarum poteſtate. Platonem dicentem. Deum etiam ſeipſum gignere, quis ſenſus. Cap. II.

HVius item Platonem mentis, aſſeruiſſeq́; unum omnipotentem uniuerſa creaſſe, etiam Deos, ut in illum unum eminentiſsimum, ſicut in noſtra eſt Theologia, cuncta uiſibilia & inuiſibilia creata referantur, qui fuerit autor, ut non modò terreſtria & cœleſtia, ſed etiam ipſi Dij extiterint quemadmodum uidelicet tradidit in Timæo, alijs ex locis euidentiſsimè conſtat, præcipuè decimo & ſexto de Republica, quo nihil de ſuprema Diuinitate diſſerere potuit excellentius, ueræq; Theologiæ congruentius. In decimo igitur, cum de opificijs cuiuſcūq; opificij loqueretur, hæc dixit: Aſpice uero quemnam dicas δημιουργόν, Opificem iſtum. Quemnam inquit? Illum, ait, qui facit omnia, quæcunq; ſingulus quiſq; opificum. Sapientem, inquit, dicis quēdam, dignumq́; admiratione uirum. Nondum iſtud, inquit. At forte potius dices, ait. Idem enim iſte artifex non modò omnia poteſt facere opificia, ſed etiam facit omnia, quæ è terra naſcuntur: & item animalia machinatur, cæteraq́; omnia, etiam ſeipſum, γῆν, οὐρανόν, καὶ θεοὺς, καὶ πάντα τὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν ᾅδου ὑπὸ γῆς ἅπαντα ἐργάζεται: Terram, cœlum, & Deos: Tum quæcunque ſunt in cœlo, & quæ in inferis ſub terra, hæc, inquam, uniuerſa efficit ille. Admirabilem quendam, inquit, dicis ſapientem. Forte non credis, inquam ego, Dic mihi, uidetur'ne omnino tibi eiuſmodi opifex, aut aliquo quidem modo horum omnium ποιητὴν, creatorem fuiſſe, aliquo non? An non percipis, quòd etiam tu poſsis ratione quadam hæc cuncta facere? Et quæ, inquit, hæc erit ratio? Non difficile eſt, inquam ego, ſed uaria celeriter efficies. Celerrimè profectò ſi uoles ſpeculo accepto, eoq; circunacto in omnes partes, exemplo facies Solem & cœleſtia, mox etiam terram, mox etiam te ipſum, cæteraq́; animalia, uaſa, arma, artificia, plantas, omnia deniq;, quæ paulò antè dicebantur. Ita, inquit, ſed apparentia, non ad uerum exiſtentia. Bene, inquam ego, & ut res poſtulat, loqueris. In hiſce enim huiuſmodi opificibus etiam pictor eſt an'ne? Qui non? inquit. At dices, reor, eum non uera facere, quæ facit. Atqui, inquit, ratione quadam etiam pictor facit lectum, non'ne? Ita, inquit, & is apparentem facit. Quid ipſe lecti faber? Nónne modò dicebas, non ipſam formam facere quam dicimus eſſe, id quod eſt lectus, ſed lectum quendam? Dicebam, inquit. Igitur ſi facit quod non eſt, certè, non faciat rem exiſtentem, ſed ſimile, quid, ut exiſtens, exiſtens autem nequaquam. Perfectè autem eſſe rem, opificem fabri lectum fabricantis, aut aliud id genus artificium, quiſquis dicat, apparet eum dicturum non uera. Non certè, inquit, ut cenſebunt hi, qui circa hæc uerſantur. Nihil igi/

bil igitur mirum, ſi & hæc obſcura quædam res eſt reſpectu ueritatis. Non ne? Vis igitur, inquit, in his ipſis quæramus imitatorem huius, quinam ſit? Si placet, inquit. Igitur tres lecti iſti ſunt, unus eſt in Natura, ἣν φαῖμεν ἂν ὡς ἐγῷμαι θεὸν ἐργάσασθαι, ἢ τίνα ἄλλον οὐδένα οἶμαι. Quam dicere nos oporteat, ut ipſe arbitror, Deum feciſſe, aut ullum'ne alium? Nullum, inquit, alium arbitror. Alter erit lectus, quem facit architectus. Ita, inquit. Tertius quem facit pictor. Non'ne? In confeſſo ſit. Pictor igitur, lectiq; faber, & Deus, hi tres præſunt tribus generibus lectorum. Tres inquit. Igitur Deus quidem, ſiue nolebat, ſiue aliqua neceßitas aderat, ne pluſquam unũ in natura efficeret lectum. Sic fecit unum ſolum lectum, ipſam naturam, qui eſt lectus. Duo autem tales, aut plures, neq; plantati ſunt à Deo, neq; naſcuntur. Quomodo? inquit. Quoniã, inquam ego, ſi duos ſolos feciſſet, rurſus unus appareuiſſet, cuius illi rurſus utriq; formam haberent. Et eſſet ſanè, quod eſt lectus ille, ſed non duo. Rectè, inquit. Hæc igitur arbitror explorata habens Deus, uolens eſſe ueri lecti factor, uerè exiſtentis, ſed non lecti cuiuſdam, neq; quidam faber lecti, unum natura duntaxat ἐν φύσει, produxit. Vis igitur hunc item uitium conſitorem uocemus, an quid aliud? Iuſtum planè, ait. Quandoquidem ex natura, et productione, & iſtud, & cætera omnia fecit. Et quæ ſequuntur in eo libro, quæ uerba magis ad uerbum tranſtuli, ut eſſet, quod ſentit, clarius, ac manifeſtius, quàm nitorem elegantiamq; ſermonis attendens. Perſpicuum igitur eſt hoc loco dogma Platonis, ſecum conſtantißimè ſentientis in Timæo, & iſto libro. Ecce enim nunc citra omnem ambiguitatem prædicat Deum omnium rerum artificem, rerum cœleſtium & terreſtrium, omnium quæ è terra naſcuntur animalium, plantarum, omnium item quæ ſub terra, denique etiam Deorum. Aſſumitq; pulcherrimum exemplum ſpeculi: quo in omnes partes conuerſo, ſicut omnia ab eo, qui circunuertit, naſcuntur ſimulatè, & apparenter, ſic à Deo uniuerſa creari uerè, & naturaliter, imò momento. Nullum eſt certè diuinius, luculentius diuinæ poteſtatis exemplum, quæ tam facilè poßit cuncta exemplo producere, quàm facilè producuntur in ſpeculo ſimulatè, & apparenter omnia. Hoc exemplo utitur ad probandum ei, cui tarda mens eſſet, facilitatem omnium creandarum rerum à Deo, ſi fortè quis eſſet, cui non uideretur fuiſſe, ab uno omnia condita. Deinde proponit exemplũ domeſticum de tribus lectis, quorum unus in natura ſit, alter in ſpeculo, alter in pictura. Non eo quidẽ conſilio, ut affirmet lectum, quod artis eſt, in natura eſſe: ſed naturã nunc appellat ipſam rerum ueram exiſtentiã. Lectus ergo, ſicut omnis aliæ res, tres habet locos, aut gradus: Primus eſt uerũ eſſe, ueritas ipſa: alij duo ſunt apparentiæ, ſimulationes illius ueri, alter in ſpeculo, alter in pictura: Vterq; ſimilitudo ueri. Sic Soles ſunt tres: primus uerus ipſe, & in natura Sol: alius in ſpeculo: alius in pictura. Similiter fluuius, aut lucus alius uerus, alius expreſſus in ſpeculo, alius in pictura. Vt autem per ſpeculum, aut picturam fingere poteſt homo Solem ſimulatum, repræſentatum: ſic Deus fingat Solem uerum, cuius eſt opus ueritas.

Ac Plato reſpicit nunc, ac proponit dogma Philoſophiæ cœleſtis, quæ prædicat creationem, ueramq; rerum productionem eſſe ſolius Dei, ſicut ſimulationes, imitationesq; mortalium. Quoniamq; tota natura, ueritasq; ipſa eſt ſolius Dei, conſentanea ratione eum uocat φυτουργὸν, arborum conſitorem: Sic omnium rerum uerarum artificem uniuerſalem. Ecce igitur ut in Timæo uocauerat eum δημιουργὸν, artificem mundi, cœli, & terræ, quorum complexu cuncta continentur, ſic'ſia nunc ſimillimus, uniuerſæ ueritatis architectum, rerum cœleſtium, & terreſtrium, & ſubterranearum Quidquid uel in cœlo, uel in terra, uel ſub terra ſit, etiam Deorum clamat eum creatorem. Deos autem illos nominans cum cœlo ſentit, ut arbitror. Intelligentias illas cœleſtes, de quibus in Timæo, in Epinomide, in Legibus, In Timæo, animam uniuerſalem totius cœli, particulares item aſtrorum creatos à ſupremo Deo fatebatur. Sunt, ut dixi, duo genera Deorũ apud Platonem lumina cœleſtia, id eſt, Intelligentiæ, lumina illa circunrotantes, & Dæmones, id eſt, Dij, ſiue Angeli corporibus aërijs, per urbes, totumq; mundum uagantes, duces, & principes rerum humanarum, ut ipſe & in Sympoſio, & in Legibus confeſſus eſt. Vtrunq; genus producit Platoni magnus Parens Vniuerſitatis. Hoc item in Critia ſiue Atlantico retulit. Quoties enim eo in libro, θεῶν γένεσιν ortum & ſatum Deorum nominat? Si quis autem Ariſtotelem, totamq; ipſam aſpiciat Philoſophiam, tria ſunt genera Deorum, Dæmones, Intelligentiæ ſiderũ, Dij cœlicolæ cum ſummo Deo, extra cœli, Soliſq; uias habitantes. de quibus magis locutus eſt Ariſtoteles, quàm de Dæmonibus. Sed de his ſuo loco. Conſentiente igitur Platone, & Ariſtotele, ſed clarius Platone, eſt unius magni Dei rerum inuentio, eas non modò in præſens ueluti à ſe manantes producentis, ſed qui ut prædicant clariſſimis in præterito uerbis, ἔφυσε, produxerit, Sicq; nunc creare ſemper, ſicut quondam dedit exordium: quod clarius explicat in Timæo. Illud item hoc loco mirabile eſt apud Platonem, quòd dicit Deum creare ſe ipſum. Recordare enim nomina illa apud uetuſtiſſimos Philoſophos αὐτόγονος, αὐτοτελής, αὐτάρκης, αὐτογενής, αὐτοφυής, per ſe, uel à ſe genitus, à ſe abſolutus, à ſe ditiſſimus, à ſe natus. Quibus nominibus, ut ſuperius oſtenſum, deſignatur æternitas Quia ſic Deus naſcitur à ſe ipſo, nec uel à nihilo, uel ab alio naſci poteſt, neceſſariò ſemper fuit Deus, à quo Deus ipſe naſceretur. Si Deus eſt, non eſt natus ex nihilo, non ex aliquo alio: in æternum igitur fuit ipſe ſui cauſa. Oſtenditur igitur hoc dicto, ipſum ſuimet eſſe principium æternũ, à ſe habere quod eſt. Quæ res in ſeipſam reciprocans, æternitatẽ demonſtrat, & omnino genus aliud rei, ac ſubſtantiæ, quàm ſimus ipſi, qui pendemus ab illo, quem formarum naturaliũ potentiſſimum creatorem fatetur Plato: ut qui ſe ipſum gignit, qui eſt omnipotens, maior toto mundo, longè facilius poſſit cætera ſe ipſo in immenſum minora producere. Eò uocat eum θαυμαστὸν σοφιστὴν, mirabilem artificem, admirandæ ſapientiæ architectum. Vocat naturæ ἐργάτην, opificem. Et hæc ſunt nomina diuina, my-

ſterijs,

ſterijs, Theologiaq́; fœcundiſſima apud Platonem, Cœli & terræ, Deorum, rerum cœleſtium, terreſtrium, infernarum Creator, τῆς φύσεως ἐργάτης, naturæ Opifex, αὐτοφυὴς ſui ipſius Genitor, ſibi ipſi Autor, ſibimet Principium, Verus rerum Procreator, Producens unam naturam tantū, non plures, quia quidquid produxiſſet, ueritas ipſa, ipſa natura uera fuiſſet. Sicq́; eodem reuoluitur res, unam tantum futuram ueritatem fuiſſe, ad quam omnia à Deo creata, reuocarentur. Simulatio autem, et mendaciū duobus aut pluribus modis, fieri poſſet ab hominibus, naturam opificium Dei imitantibus. Sicut autem apud Moſem cœlum, & terram, animalia, plantas, ſidera, ſic Plato clarè confitetur à Deo cuncta hæc creata, eumq́;, quoniam uniuerſalē naturam produxit, putat appellandū φυτουργὸν, plantarum conſitorem, ſicut Moſes dat ei plantationem Paradiſi, productionē omnium ſtirpium, plantarum, arborum, herbarum. Quo mirabili, & diuino teſtimonio, ipſas ſacras literas intelligimus explicatas, cum Deo dant plantationem Paradiſi, ut non cogamur auxilio accire fictitias illas quorundā Ideas, pro Paradiſo uero, naturali, è ueris arboribus à Deo plantatis, qui ipſam naturam produxit, uanas allegorias, ubi non opus eſt, introducentiū. Hunc locum apparet Platonem ſumpſiſſe ex Mercurio Triſmegiſto, è cuius ubertim fontibus potauit. Is ad Aſclepiū hæc loquitur: ἔξεστι τῷ ζωγράφῳ, καὶ οὐρανὸν ποιῆσαι, καὶ θεοὺς καὶ γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἄλογα πάντα, καὶ τὰ ἄψυχα. τῷ δὲ θεῷ ἀδύνατον αὐτὰ ποιεῖν. ὢ τῆς πολλῆς ἀνοίας, καὶ ἀγνωσίας τῆς περὶ τὸν θεόν. τὸ γὰρ πάντων καινότατον πάσχουσιν οἱ τοιοῦτοι. τὸν γὰρ θεὸν φάσκοντες εὐλογεῖν, τῷ μὴ τὴν τῶν πάντων ποίησιν αὐτῷ ἀναθεῖναι, οὔτε τὸν θεὸν οἴδασι, πρὸς δὲ τῷ μὴ εἰδέναι, καὶ τὰ μέγιστα εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦσι πάθη αὐτοῦ περιτιθέντες ὑπεροψίαν ἢ ἀδυναμίαν. εἰ μὴ γὰρ πάντα ποιεῖ, ἢ ὑπερήφανός ἐστι, ἢ μὴ δυνάμενος, ὅπερ ἐστὶν ἀσεβές. ὁ γὰρ θεὸς ἓν μόνον πάθος, τὸ ἀγαθόν. ὁ δὲ ἀγαθὸς, οὔτε ὑπερήφανος, οὔτε ἀδύνατος. τοῦτο γάρ ἐστι θεός. τὸ γὰρ ἀγαθὸν ἡ πᾶσα δύναμις τοῦ ποιεῖν τὰ πάντα δὲ τὸ γεννητὸν, ὑπὸ τοῦ θεοῦ γέγονεν, ὅπερ ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ τὰ πάντα δυναμένου ποιεῖν. ἰδὲ πῶς αὐτὸς μὲν ποιεῖ, πῶς δὲ τὰ γινόμενα γίνεται, καὶ εἰ βούλει μαθεῖν ἔξεστί σοι ἰδεῖν εἰκόνα καλλίστην, καὶ ὁμοιοτάτην, ἰδὲ γεωργὸν σπέρμα καταβαλόντα εἰς τὴν γῆν, ὅπου μὲν πυρὸν, ὅπου κριθὴν, ὅπου δὲ ἄλλο τι τῶν σπερμάτων. ἰδὲ τὸν αὐτὸν ἄμπελον φυτεύοντα καὶ μηλέαν, καὶ τ' ἄλλα τῶν δένδρων. οὕτως ὁ θεὸς ἐν μὲν τῷ οὐρανῷ ἀθανασίαν σπείρει ἐν δὲ τῇ γῇ μεταβολὴν, ἐν δὲ τῷ παντὶ ζωὴν, καὶ κίνησιν. Quæ ſunt, Licebit pictori cœlum facere, & Deos, & terram, & mare, & homines, brutaq́; omnia, & inanimata. Deo autem erit impoſſibile. O dementiam, imperitiamq́; incredibilem

erga Deum. Tales enim patiuntur rem nouam, & inuſitatam. Nam cum aſſerant, ſe Deum benedicere, quòd ei non aſcribant omnium creationem, neque Deum norunt, & præterquam quòd ignorant, etiam in eum peccant grauiſſimè, ei uel ſuperbiam, uel imbecillitatem tribuentes. Si enim non creat omnia, aut ſuperbus eſt, aut imbecillus, quod impium eſt. Deus enim unam ſolam habet affectionem bonitatis, Bonus autem neq; ſuperbus eſt, neq; imbecillus. Hoc autem eſt Deus. Nam Bonum eſt uniuerſalis poteſtas cunctorum creandorum. Omnis autem res creata, & generabilis, à Deo creata eſt. Quod eſt Boni, & omnia creare ualentis. Aſpice uerò & quomodo ipſe creat, & quæ creantur, quomodo fiant. Quòd ſi uelis, licet tibi pulcherrimum, ſimillimumq́; cernere exemplum. Aſpice agricolam ſemen iacientem in terram, alibi quidem frumentum, alibi uerò hordeum, alibi ſementem alterius generis. Eundem aſpice uitem plantantem, & malum punicum, cæterasq́; arbores: Sic Deus, in cœlo quidem ſeminat immortalitatem, in terra uiciſſitudinem, in uniuerſo uitam et motum. Hæc Triſmegiſtus. Apud quem recognoſcimus dogmata Platonica. Alterum in Timæo, de Bonitate creatoris mundi, quæ fuerit eius creati cauſa. Alterum in libris de Republica. Dogma de Bonitate creberrimum apud Mercurium, etiam uerò Platonem. Nunc ergo manifeſtò cernimus Platonem ſecutum Theologiam, rationesq́; ſermonis Triſmegiſti. Eſt apud Platonem exemplum ſpeculi, rurſum exemplum de tribus lectis, & de pictura. Apud Triſmegiſtum eſt exemplum pictoris cœlum, terras, mare, Deosq́; creantis: Eſt item de agricola uariam ſementem in terram iacientis, eiuſdem item omne genus plantas conſerentis. Platoni ob eam cauſam Deus uocatur φυτουργὸς, plantarum conſitor, quia naturæ repertor, quem Moſes & Paradiſum è terra, & omnes generatim plantas, & herbas produci iuſſiſſe refert. Eſt item Mercurio, quòd pictor creat Deos, aſtra ſcilicet cœleſtia, quæ Deos, ut Plato refert in Cratylo, conſtat Barbaros uocaſſe, eos à curſu, concitationeq́; ſic uocantes. Sic etiam Deum, inquit, creare Deos, cui, qui detrahat hanc facultatem, grauiſſimè, planeq́; impiè peccet. Similiter Platoni, Deus creat Deos. Eſt item apud Mercurium diuinum dogma, quòd omnis res generabilis, generationi ſubiecta, facta eſt fitq́; à Deo iugiter. Eſt item, quòd niſi tribuas ei rerum cunctarum molitionem, aut ſuperbiam, inſolentiamq́;, quippe qui res uti uiles aſpernatus, ſuaq́; diuinitate delectatus refugiat, aut imbecillitatem neceſſariò tribuas, qui uelit quidem, ſed non poſſit. Arguitq́; hoc ſuo teſtimonio uetuſtiſſimus Theologus eos, qui ne gerendis eis Deus uileſcat, curam ei rerum humanarũ abnegant: Eos falli aſſerit, aduerſaq́; uia pergere, ueluti neſcios ueritatis ruere: Neſcire eos naturam Bonitatis, ac Diuinitatis. Item immortalitatem in cœlo fieri dicens Mercurius à Deo, ſenſit lumina cœleſtia non corrumpi: & quod Plato, noſtriq́; cœlum eſſe ἀγήρω ἀθάνατον, citra ſenium, citra interitum, corpus incorruptibile: Niſi, ut idem ait, qui fecit, reſcindat. Ex his igitur conſtat, Theologiam Græcorũ à Barbaris fluxiſſe, neceſſariaq́;, niſi

uelit

uelit à fonte diſsidere, eandem & apud Platonem & Ariſtotelem eam ſemper fo-re. Quod ubique monſtrabitur.

Cur Plato in libris de Legibus magis aſtrorum Diuinitatem, quam ſupremi Dei obtulerit. Quod ſupremum Deum ſentit ac dicit ineffabilem, de quo caute ſit loquendum. Cap. III.

EX His item luce clarius conſtat, conſtabitq; magis, quidquid de Deo, uel Dijs ſtatuerit ſecus Plato, precipuè in Legibus, Epinomide, ubi miris laudibus tollit cœlum, aſtraq́; cœleſtia, eaq; in numero Deorum putat habenda, quomodo debeat intelligi: ſcilicet uel ſibi ipſi eum apertè contra dicere: aut minorem quandā Diuinitatem eis attribuiſſe: aut quoniam ciues ſuos aliqua manifeſtiore pietate uellet imbuere, oſtendiſſe eis manifeſtiora numina, à quibus inferiora gubernentur. Illum autem maximum, ineffabilemq; Deum idcirco non tam clarè adorandum propoſuiſſe, quòd nō poſſet enarrari, & deſcribi qualis eſſet, & quomodo colendus. Confeſſus eſt enim eū tribus locis inenarrabilem, in Timæo cogitatu difficilē, dictu ineffabilem: Philo etiā cogitari, & intelligi non poſſe, nedū proferri. Quoniā igitur hunc ineffabilē, inexplicabilē, quēq; ſuperiores omnes Theologi, alij innominabilē, alij inuiſibilē, alij ſilētio colendū, alij ἀζήτητον inueſtigabilē dixerāt, nō eſt de eo in legibus locutus, cuius de cultu quicquā ſtatuere, quia nec nomē noſſet, nec naturā eius haberet exploratā, nō poſſet. Sic etiā in Phædone, appellās eū Mentem, clamat, ἐγὼ μὲν τοιαύτης αἰτίας ὅπῃ ποτὲ ἔχει μαθητὴς ὁτουοῦν ἥδιστ' ἂν γενοίμην, ἐπειδὴ δὲ ταύτης ἐστερήθην, καὶ οὔτ' ἂν αὐτὸς εὑρεῖν, οὔτε παρ' ἄλλου μαθεῖν οἷός τε ἐγενόμην: Ego quidem eiuſmodi cauſæ, id eſt, Mentis quænam natura ſit, libentiſsimè omnium didicerim. Sed quoniam ea priuatus ſum, neq; ipſe per me inuenire, neq; ab alio diſcere poterā, uerti me ad alia. Ecce nec ſe inuenire poſſe, quænam ſit ea Mens creatrix mundi, fatetur, nec ab alio diſcere potuiſſe. In Epiſtolis ad Dionyſium cum de natura Primi idem dubitaſſet, nec ſibi ſatis antè explicatum dixiſſet, reſpondit ei, ut ſuperius oſtēſum, per epiſtolā miſſam per Archedemum: φραστέον δή σοι δι' αἰνιγμῶν ἵν' ἄν τι ἡ δέλτος, ἢ γῆς ἐν πτυχαῖς πάθῃ, ὁ ἀναγνοὺς μὴ γνῷ: Loquendum eſt tibi per ænigmata, ut ſi quid tabella ponto, uel terra fuerit perpeſſa, qui legerit non intelligat. Paulo autem inferius, cur hæc putet uitanda: εὐλαβοῦ μὴν τοι μήποτε ἐκπέσῃ ταῦτα εἰς ἀνθρώπους ἀπαιδεύτους. σχεδὸν γὰρ ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐκ ἔστι τούτων πρὸς τοὺς πολλοὺς καταγελαστότερα ἀκούσματα οὐδὲ αὖ πρὸς τοὺς εὐφυεῖς θαυμαστότερά τε, καὶ ἐνθουσιαστικώτερα: Caue, inquit, nequando excidant hæc in homines imperitos. Siquidem, ut ego cenſeo, nihil propè eſt quod magis irrideatur apud plebem, ſicut nihil apud eruditos, rectiq; iudicij, mirabilius, ac diuinius. Habes igitur à Platone cauſam ueram, cur oporteat de primo ſilere apud uulgus, cur efferre nefas in uulgus Parentem Vniuerſi. Irrident enim non intelligentes, ueluti à populari cōſuetudine, craſsisq; auribus remota, quæ de eo dicūtur. Eoq; cū de legibus loqueretur, quas populo publicare oporteret, magnū illū, et inſcrutabilē Deū,

à quo nata omnia retulit in Timæo,& in Republica:in Epiſtola principium,medium,finem uocat,et circum quem et per quē,& propter ſint omnia:nihil eſt quē locutus,propoſito tantum cœli cultu,ut cui de certa religione loquendū eſſet.Totaq; illa cœli apud eum Diuinitas eſt,qualis fluminū,fontium,Hamadryadū apud Poëtas.In alia quoq; Epiſtola ad tres amicos,Hermiam,Eraſtū,Coriſcum, ut primo libro oſtenſum eſt, longè alium Deū propoſuit quàm illā cœli fictitiam, poëticamq; Diuinitatē. Adiurantes,inquit,in amicitia τὸν τῶν πάντων θεὸν ἡγεμόνα τῶν τε ὄντων, καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα. *Omnium rerū Deum,Principem,præſentiū et futurorū, et principis ac cauſæ Patrē et Dominū.En Deus is magnus ille, quē dixit ineffabilē in Timæo, & in Phædone.De hoc admirādo Deo tā ſtupenda,mirabiliaq; locutus eſt in ea Epiſtola,iam longæuus,iā ſenex,ut ipſe in eadem teſtatur,* καίπερ γέρων ὤν: *Et ſi ſenex ſim. Credendū autē ſenibus Ariſtoteles ipſe teſtis:Quocirca,inquit,oportet ſeniorū,et expertorū,prudentiumq; etiā ſine demonſtratione pronūciatis ſententijs et opinionibus adhibere fidē,non minus q̄ ipſis demonſtrationibus. Vident enim principia, quoniā habent acumē et intuitū experientiæ.Hæc omnia, quæ nūc ait Ariſtoteles, habuit Plato,ut ſumma fides ei ſit habenda.Erat ſenex,erat prudens, erat peritus: Grauiſſimas igitur,et prudentiſſimas opiniones,et ſententias eius,quas in extrema ſenecta protulit de Deo,ſeueriores,ac meliores omnibus,quas in omni uita retinuit putandū. Ac credendū eſt eum quòd nunc tam magnificè, ac diuinè de Deo pronunciauit,è fontibus Aegyptiorū præcipuè Mercurij Triſmegiſti hauſiſſe. À Barbaris enim,ut idē perhibet,ad Græcos, uenit Philoſophia. Eiuſcemodiq; multa apud Mercuriū inuenies.Fuiſſe autē illam cœli Diuinitatē, quam apud eum et Ariſtotelē cernimus,non naturali ratione, ſed ſuperſtitione potius inuectā, hauſtamq; ex erroribus Chaldæorū,et Aegyptiorū,quæ ab ipſo Deo,per Prophetas ſuos coarguitur,idem ipſe eſt teſtis in eodē libro , in quo fatetur primos Aſtrologiæ contemplatores fuiſſe Barbaros,loco peruetuſto,ſem, erq; ſereno innutritos,quod Aegyptus in primis Syriaq; habeat,ob id claras ſemper ſtellas eos in apertis,& ſerenis cāpis ſpectare ſolitos,* ὅθεν καὶ πανταχόσε, καὶ δεῦρ᾽ ἐξήκει βεβασανισμένα χρόνῳ μυριετεῖ τε καὶ ἀπείρῳ. *Vnde per omnem mundū,et in Græciā per uenerint,infinito tempore conſiderata,et expenſa.Paulò pòſt,Quoniā,inquit,Natura ſitū dedit nobis, non adeo clarū,et lucidū.* ὕστερον αὐτοῖς παραδέδωκε τὸ τούτων τῶν θεῶν τοῦ κόσμου κατανόημα: *Effectū eſt, ut poſterius nobis ipſis horū Deorū,qui in mundo,id eſt cœlo,ſunt,ſcientiā tradiderit. Sed quæ, inquit,Græci à Barbaris acceperūt,fecerūt meliora* πολλὴ δὲ ἐλπὶς ἅμα καὶ καλὴ κάλλιον καὶ δικαιότερον ὄντως, τῆς ἐκ τῶν βαρβάρων ἐλθούσης φήμης τε ἅμα καὶ θεραπείας πάντων τούτων τῶν θεῶν ἐπιμελήσεσθαι τοὺς ἕλληνας. *Magna ſpes et pulchra,melius et iuſtius eā famā et cultū, qui de his Dijs uenit à Barbaris Græcos curaturos.Ecce fatetur apertè famā,et cultū ſiderū à Barbaris*

baris ad Græcos perueniſſe. Hæc illa ſuperſtitio, quæ damnatur, infamaturq; apud ſacras literas, tanquam Aegyptiorũ, Aſſyriorumq; error. Hæc à Barbaris tranſijt ad Græcos. Philo idẽ confeſſus eſt de Abraam, qui genere Chaldæus fuerit, ex patre Aſtronomico, et ex his τοὺς ἀστέρας θεοὺς νομίζουσι, καὶ τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον, παρ' οὓς τότε εὖ καὶ τὸ χεῖρον φασὶν ἀποβαίνειν: Qui aſtra Deos putant, et totum mundũ, ac cœlum, à quibus bene, et malè putant euenire. Clarius item Plato id confeſſus in Cratylo: Videntur, inquit, mihi priores Græci, ſolos Deos putaſſe, οὓς νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ γῆν, καὶ ἄστρα, καὶ οὐρανόν: Quos nunc multi è Barbaris, Solẽ, & Lunam, et terrã, et aſtra et cœlũ. Vt autem à Barbaris meliorem quandam ſapientiã Græci hauſerunt: in omni autem profeßione ſunt adulterina, & uera: ſic ſuperſtitiones erant repudiandæ, ſola meliore ſcientia recepta. Quare quæ poſt res naturales diſſeruit Ariſtoteles de cœli, ſtellarumq; Diuinitate, ſcito non naturali ratione dicta, ſed ex ſuperſtitione Barbarorũ, apud quos etiam erat bona Theologia, à ſuperſtitioſis, Zoraoſte, magisq; uitiata, et adulterata. Vt autem tametſi Aſſyrij & Aegyptij cœleſtibus luminibus tribuebant Diuinitatem, militiamq; cœli adorabant, non tamen uerum Deum ignorabant, ut in primis libris apparuit, item non dederunt æternitatẽ mundo ob eam cauſam: ſic Græci Philoſophi errare in eo nõ debuerunt. Et Ariſtoteles, qui ſecutus eſt Platonem in deificatione cœleſtium ſiderum, debuerat item in eo ſequi, ut ea confiterẽtur à ſupremo Deo creata. Nihil igitur amplius dicam de his, quæ uel in Legibus, uel Epinomide de ſiderum Diuinitate diſſeruit, cum cœleſtem ordinem, perennemq; conſtantiam ait ordinis Diuinitatem indicare Plato. Totus enim is ordo inuentum eſt maximi Dei, ipſo teſte: qui ſiue dederit animam diuinam cœlo, ſiue citra animam motum æternum, & conſtantem, quemadmodum cordibus animalium, rerumq; ſeminibus, ipſe ſolus Deus, ſolus adorandus eſt. Quod igitur eſt in definitionibus eius de Sole, quòd ſit ζῶον ἀΐδιον, ἔμψυχον, animal ſempiternum, animatum, palàm eſt ex Timæo, non de priore æternitate, ſed poſteriore dictum: de qua dubius etiam Plato fuit. Nam priorẽ ſine controuerſia cœlo non tribuit. De poſteriore ſic in Epinomide, De cœlo, inquit, et ſtellis, alterum de duobus neceſſe eſt ſtatuere. Aut enim unamquamq; incorruptibilem eſſe, et immortalem, prorſusq; diuinam, aut aliquam uitam, quanta fas ſit unicuiq;, & cui nihil amplius deſit, uiuere. Huiuſcemodi tribuit Soli æternitatem Plato. Quorum alterum etiam Theologia uera confitetur: uel prorſus interitura ea lumina, ſublatis hominibus è terra, quibus aſtra refulgent: uel uſque in ſuprema ſecula futura, tunc uel remouenda, uel renouanda, uel uno in loco ſtabiliter figenda. Hæc autem opinatus & confeſſus eſt Plato hoc loco, & in Timæo, ubi magnus ille mundi architectus alloquitur Deos creatos, id eſt, animos cœleſtes, & dæmones, prenunciatq; eos eſſe natura corruptibiles, niſi uoluntas ſua reſiſtat, quia principium aliquando habuiſſent. Idemq; Timæus Locrenſis in ſua Geneſi: idem tot locis, quos oſtendam, Plato. Nam eos natos aliquando eum arbitratum

apparet, quod in Epinomide dicit: καὶ τῶν μεγίστων σοφίας πέρι θεῶν γενέσεως ὀρθότατα ἐπιβαίνειν ἡμᾶς: Maxima, inquit, ſapientia rectiſſimè nos de ortu Deorum cognoſcere. Hic ſuccurrit expreſſa apud Platonem contradictio, ut ſentias, ea quæ eo in libro locutus eſt, inuitum, et, quaſi iocantem dixiſſe. In Timæo dicit Deum illum, maximum creatorem Vniuerſitatis iuſsiſſe ſideribus, & Dæmonibus, quos appellat Deos Deorū, id eſt, ut interpretatur Cicero, eos qui Deorum ſatu orti eſſent, ut partem mortalem attexerent immortali, hoc eſt, animo humano, cuius initium, & ſtatus eſſet ab ipſo ſummo Deo, adiungerent corpus: quaſi magnus ille parens fuerit animi creator, corpus autem iuſſerit minoribus Dijs effingere. Cæteraq; itē animalia iubet formare Deos minores. At in Legibus à Sole dari genus nobis, ut ſuperius uidiſti, eſt confeſſus. In Epinomide perhibet animam mundi, uel cœli creaſſe animalia ignea, aëria, aquatilia, fortè etiam homines. Animalia autem aëria appellat Dæmones. Quomodo igitur creant Dæmones, & ſtellæ corpus humanum, cæterorumq; animalium, quæ cum cæteris unà creantur ab anima illa? Ex quo licet dogmatis incertitudinem cernere. Et, ut Ariſtoteles inquit, ueluti qui feriunt, imperiti pugnandi, & feriendi, dant ſæpe oportunas plagas: aut qui dubij partes uerſantur in omnes: tale quid perpeſſus eſt Plato. Sed ſine dubio meliora, quæ grauior ætas, quæ de Naturæ ſinu, non ſuperſtitionum felle, protulit.

Platonem de ſummo ac ſingulari Deo ſenſiſſe, quæ a maioribus audiſſet. Timæum Pythagoreum fateri Deum autorem mundi, itemq; temporis, & omnis cœleſtis ordinis inuentorem: quæ ſecutus ſit, maximeq; approbauerit Plato. Cap. IIII.

De ſingulari Deo diuinè ueridiceq; ſenſiſſe Platonē, tum ſuperius allata loca demonſtrant, tum uerò multa alia, quibus aſperſa paſsim eſt Philoſophia eius. Habuit enim ante ſe præceptores diuinos, præcipuè Pythagoreos, Timæum Locrenſem, Empedoclem, Triſmegiſtum. Eos norat Plato, totamq; eorum Philoſophiam indidit libris ſuis. Timæus igitur Locrenſis in ſua quaſi Geneſi, aut Coſmopœia dicit: τουτέων δὲ τὸν μὲν τὰς τ' ἀγαθῶ φύσιος οὖμεν, θεόν τε ὀνομύναισθαι, ἀρχάν τε τῶν ἀρίστων. Ex his, inquit, cauſis, quæ mundum condiderunt, alterum fuiſſe dicit Timæus Locrenſis ipſius boni naturam, appellariq; Deum, principium rerum optimarum: Cæteras autem ſocias cauſas ad neceſsitatē adductas ab eo. Sic Timæus mundi præcipuam cauſam Deum confitetur, eumq; eſſe naturam bonitatis, quæ eum impulerit ad creandum, formasq; rebus addendū, accepta materia informi, & inordinata. ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς, ὁρῶν τε τὰν ὕλαν δεξομέναν τὰν ἰδέαν, & ἀλλοιουμέναν. Eumq; fatetur expreſſe mundum hunc creaſſe, tota illa aſſumpta, diſtributaq; materia, ſtatuiſſeq; corpus, & locum omniū rerum, in quo res omnes continerentur, ipſum mundum. ἐποίησεν ὦν τόνδε τὸν κόσμον ἐξ ἁπάσας τᾶς ὕλας, ὅρον αὐτὸν κατασκευάσας τᾶς τῶ ὄντος φύσιος. Deinde Deum uolentem facere prolem optimam, fecitſſe hunc genitū, ſiue factum, ſiue generabilē Deū, δηλούμενος ὢν ἄριστον γέννημα ποιεῖν τοῦτον ἐποίει θεὸν γενατόν. In quo uides, quo genere Diuinitatis mundus ſit Deus, factitio ſcili

ſcilicet, & ab illo ineffabili, et ſupremo Deo, qualis aſtrorũ item, effectio. Eò quoq; pulcherrimè faſſus eſt à Deo mundum creatũ, quia ab omni cauſa ſit incorruptibilis, niſi uelit eum Deus ipſe diſſoluere, qui fecit & inſtruxit eum. ἀπόκα φθαρησόμενον ὑπ' ἄλλω αἰτίω, ἔξω τῶ αὐτὸν συντεταγμένω θεῶ εἴποκα δ' ἂν ἐθέλοι αὐτὸν διαλύειν. Sed quoniam non ſit improbi uertere ſe in perniciem rei pulcherrimæ, ob id eum incorruptibilem, immortalemq; permanſurum. Eſſeq; optimam omnium genitarum rerũ mundũ, quoniam ſit ab optima cauſa creatus. Animam quoq; mundi eundem admirabilem Deum, procreatam, à medio ad extremas partes duxiſſe, diffuſum per ipſum totum, temperatamq; ex forma indiuidua, & diuidua ſubſtantia, quæ eſt tota cœli compago, ex anima ſcilicet, & corpore perfecta, ut illi putabant, eiq; unam temperiem ex hiſce duobus, duas mouendi facultates adhibuiſſe. Pluraq; alia narrat de Anima cœli, à qua cœli motus eſt, à ſummo Deo creata, & ordinata, cui corpus etiam aptarit, corpus inquam diſſolubile, cum uelit ipſe. Temporis item partes, & tempus, circuitusq; cœli Deũ conſtituiſſe unà cũ mundo, ſicut etiã Moſes, fateatur. Neq; enim aſtra fuiſſe ante mundũ, ideo animũ neq; circuitus horarũ, & tempeſtatũ, quibus menſuretur mũdus iſte creatus. χρόνω δὲ τὰ μέρεα, τὰς δὲ τὰς περιόδως λέγοντι, ἃς ἐκόσμησεν ὁ θεὸς σὺν κόσμῳ. οὐ γὰρ ἦν πρὸ κόσμω, ἄστρα. διόπερ οὐδ' ἐνιαυτὸς, οὐδὲ ὡρᾶν περίοδοι, αἷς μετρῆται ὁ γεννατὸς κόσμος οὗτος. Poſt mundi uerò conſtitutionem, Deũ animaliũ mortaliũ generationem exorſum, animã humanam, ex ſubſtantia diuiniore, quam ipſi uocant ταυτὸ, inſecabilem, indiuiduam, inalterabilẽ, immutabilẽ eadem ſemper, creatam tradidiſſe alteri Naturæ, quæ corpus eſt. Nimirum ut Moſes ait, ſpiritum à ſe formatum in corpus inſeruiſſe. Nouiſsimè conclu dit, mundi gubernaculum, qui plenus ſit Deorum, & hominum, traditum à principe Deo Dæmonibus, quos Angelos eſſe in ſacris literis, teſtis eſt Philo: οἷς ὁ πάντων ἁγεμὼν θεὸς ἐπέτρεψε διοίκησιν τῶ κόσμω συμπεπληρωμένω, ἔκ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων. Ecce principem omnium Deum fatetur, cui ſubiecti quoq; ſint Dæmones, id eſt, Angeli, qui mundum gubernent, præfecti ab ipſo, qui ſit omnium rerum princeps. Sicq; perſpicua eſt altiſsima Philoſophia Platonis, claret quo loco mũdi, cœli, aſtrorumq; Diuinitas haberi debeat. Quibus etſi attribuerint Deificationem hi omnes, exerta tamen uoce fatentur ab uno ineffabili, ac præpotenti Deos ſatos. Vt potius pro ſuperſtitione barbarica, Diuinitas illa cœli ſit habenda, quàm ex uera Philoſophia profecta.

Exempla, quibus probatur Dei ſingularis & unius confeſsio apud Platonem, in cuius potentiam & autoritatem cuncta bona referat idem, confitens eum cunctorum quæ poſsidemus autorem. Cap. V.

Sed ſunt etiam perſpicua, & per totam Philoſophiam eius quaſi ſtellæ radiantia, teſtimonia, de ſummo, ac naturali Deo, ad cuius appellationem mens inſtinctu naturæ corripit omnes, quæ ſi diſperſa congregaueris, & ſub oculos poſueris, uidebis diuinam Theologiam. Principiumq; ab ipſa Epinomide, ubi cœlum deifica

tur, facias. Ibi quærens quænam ars faciat homines ſapientes, peruagansq; & exa/
minans omnes, accedensq; ad agriculturam, ne hac quidem inquit nos fieri, quia
non arte aliqua ſapienti, ſed natura, & ſecundum Deum, id eſt, impulſu Dei, qui
nos ad hoc inſtigauit, agriculturam exerceamus. οὐ γὰρ τέχνῃ, ἀλλὰ φύσει κατὰ
θεὸν πάντες φαινόμεθα γῆν μεταχειρίσασθαι. Quid enim hoc aliud eſt, quàm
quod Moſes perhibet? Deum miſiſſe hominem in terram, ut laboraret, ſudore uul/
tus ſui panē uesceretur? Et cum terræ maledixit, ut homini ſpinas, tribulosq; pro/
duceret. Qui hoc iuſſit, & ſtatuit, ut omnes homines terra colenda uictitarent, non
ne fuit ille qui creauit omnia, protulitq; omnes è terra ſtirpes, & herbas, quibus ho
mo ueſceretur, uiueret nutriretur? Vniuerſalis ſcilicet Deus, omnium rerum, ordi/
nūq; repertor. Et hoc Plato dixit, ubi de cœli Diuinitate loqui inſtituerat. Progreſ/
ſus, datam confitetur nobis cognitionem, & ſolertiam, rationemq; à Deo, qua
poſſemus præter cæteras animantes diſcere à patribus, quæ nobis illi tradidiſſent.
Hoc primum Dei beneficium. Nullum autem animal eſſe cui data ſit hæc facultas
& ſolertia, ut eſſet capax eorum quæ traderentur, præter hominem. παρὰ δὲ
ἡμῖν τοῦτο αὐτὸ πρῶτον ἐνώκισεν ὁ θεὸς ὥστε ἱκανοῖς δεικνύμενον ξυν/
νοεῖν. Non'ne iſte Deus, eſt is qui apud Moſen ad imaginem ſuam fecit homi/
nē, eiq; à ſe ipſo ſpiritū, mentēq; dedit, qua poſſet diſcere? Et ſicut perpetua ſerie, à
patribus filij generantur, ſic ab eis, ab ipſo Deo inchoato hoc ordine, diſcant lo/
qui, & ſentire, & numerare, multaq; alia. Ille dedit ingenium primus, & hoc inſe
ruit nobis, etiam primarum uocum, nominumq;, quibus res appellarentur, in/
ſtitutor. Omnis igitur is ordo, à quo uniuerſa pependit ætas, principium habuit à
ſummo Deo. Deinde eodem libro, ſicut Moſes docuit ſupremum, eminētiſſimumq;
Deum fuiſſe cœli, luminumq; cœleſtium inuentorem, præcipueq; Lunæ, ad quam
modò maiorem, modò minorem, modò apparentem, modò occultantem ſeſe, fie/
rent tempora, dies, et anni: ſic Plato teſtatur hoc ipſum factū à Deo magno, ut ex
Lunæ hac uarietate uſque ad quindecim dies numeraremus, quod etiam perhi/
bet de eo Laërtius: Vt enim inquit, numerare poſſemus tria, quatuor, multaq; alia,
ex quibus unum numerum faceremus, Deus fecit Lunam, ὡς γὰρ καὶ τρία γὰρ
καὶ τέτταρα. Nōne hoc quod Plato hic loquitur, eſt quod Vates diuinus? Fecit Lu
nam in tempora. Pauloq; inferius iterum Plato fatetur datam nobis naturam perci
piendi, cognoſcendi, cum quo conuenit dies & annos, & tempus, Timæus à ſum/
mo Deo repertos: Timæus. Temporis, inquit, partes, quas periodos, id eſt,
reuolutiones reditusq; dicunt, Deus ipſe unà cum mundo conſtituit. Neq; enim erāt
aſtra ante mundum, eoq; neque annus, neque horarum, ſiue tempeſtatum redi/
tus, quibus menſuratur geni'us iſte mundus. Hæc ille, prædicans ab eo neceſ/
ſariò tempora, dies & annos, & horas effectos, annuasq; reuolutiones, qui ipſum
creauit cœlum. Non ergo cœli Diuinitas erit, ut ob id à Platone, uel Ariſtotele de/
buerit deificari, ſed eius, qui cœlum molitus, ei talem ordinem dedit, quem à

ſe cœ-

ſe cœlum habere ipſiſmet teſtibus non potuit. Neq; enim antequam Deus crearet mundum, inquit Timæus, erant anni, dies, horæ, conuerſionesq; temporum. Plato quoq; in legibus ſcribit: ἔστι δ' θείῳ μὲν γεννητῷ περίοδος ἣν ἀριθμὸς περιλαμβάνει τέλειος: Eſt, ait, Diuinitate creatæ, aut rei diuinæ creatæ, conuerſio, quam numerus perfectus complectitur. Ecce nihil clarius, cœlum habere Diuinitatem genitam, factam, creatam. Talem aut debuit Ariſtoteles tribuere cœlo, aut ueri ſimile eſt tribuiſſe, Quare ſi de cœlo d ceret ea Plato, profectò dignus eſſet, quem omnes, poſthabita ſolita erga eum reuerentia, irriderent uelut incōſtantem. Ordini enim illum Lunæ, Solis, dierum, noctiumq;, ob quem putat cœlum deificandum, probarem ex ore ipſius, & Timæi, quem expreſſit, non eſſe cœli, ſed eius, qui inuenit cœlum, cum cœlo tempus item, totūq; ordinem cœleſtem. Audi enim ipſum Platonem: Vt fieret, inquit, tempus, Sol, et Luna, et quinq; alia aſtra, quæ Planetæ, ſiue Errones cognominantur, ad diuiſionem, & cuſtodiam numerorum temporis facta ſunt. Quorum cum uniuſcuiusq; corpora Deus creaſſet, poſuit inuertigines. Non ne ita loquitur Plato? Ita certè, nihil addo ipſe, nihil concinno. ἵνα γεννηθῇ χρόνος, ἥλιος καὶ σελήνη καὶ πέντε ἄλλα ἄστρα, ἐπίκλην ἔχοντα πλανήτες, εἰς διορισμὸν καὶ φυλακὴν ἀριθμῶν χρόνου γέγονε. σώματα δὲ αὐτῶν ἑκάστων ποιήσας ὁ θεὸς ἔθηκεν εἰς τὰς περιφοράς. Cur igitur ô grauiſſime Plato, quaſi oblitus tui, in Legibus, & Appendice legum, cœlum & aſtra, quia doceāt nos numerare, docuerunt rationes temporū, ſine quibus omnia confuſa & perturbata futura eſſent. Et quia beneficio nos afficiunt, faciunt nos uiuere, alunt, ſuſtinent, in Deos referre uoluiſti? Cur ô uir grauiſſimè non hunc cultum ad illū tranſtuliſti, qui te teſte, reperit admirabilem omnē hunc ordinem, Aſtrorū periodos excogitauit? Ea ſic poſita, ordinata, inſtituta, peragūt curſus ſuos æternos, quo uſq; autor ipſe uoluerit. Hæc enim omnia tu dixiſti. Quare cœlum ædificare non debuiſti, cuius, te teſte, te iudice, non eſt Diuinitas illa, quam ei in Legibus dediſti, ſed eius, qui reperit eam. Huic acceptam referre debemus uitam, quæ ſuppetit à cœlo, ſcientiamq; numerandi, temporū definitiones. Adorabo igitur horologium, ſiue ſolariū, quod mirabiliter modis machinis eius omnibus numeroſè, diſtinguit nobis horas, dat rerū agendarū tempora, autorē, & inuentorem non adorabo? Et Laërtius aſſerit Platonē tradidiſſe, ad horas efficiendas, & ut animalia numeris agerent omnia, accenſum Solem à Deo. Nolo igitur alium teſtem, non aſciſco Moſen, qui Platonem coarguat, Platonem Platoni oppono. Sed pergo ad alia ex Epinomide teſtimonia Cum de Dijs, & Deabus loqueretur, quòd difficile de his foret definire, Perge modò, inquit, ſuplicaq; Dijs, dicq; de Dijs, & Deabus, quæ tibi ſuccurrūt. Faciā, inquit, ſi Deus ipſe nobis uiā aperuerit ἄν αὐτὸς ὁ θεὸς ἡμῖν ὑφηγῆται. Quis iſte eſt Deus, quē cupit de Dijs locuturus, fauentem, ac propitium? Certè præpotēs ille autor & opifex toties apud Platonem Deorum. Hunc tanquam comunē præceptorem,

ceptorem, largitoremq́; ſapientiæ inuocat de Dijs locuturus. Sunt enim oculis Dijs, ut ipſe dixit, obſcuri. Progreſſus inde dicit fieri non potuiſſe, ut tanta cœli uaſtitas, tantus orbis ſemper moueretur, niſi Deus ipſe autor eſſet, neq; futurum unquã aliter. Nam animatum quidem præterquam δ'ιὰ θεόν, per Deum, ut nos oſtenderimus, nunquam futurũ fuiſſe. Hoc teſtimonio indicat ea Plato, quæ dixit in Timæo, animam datam cœlo à Deo animam potentem, diuinam, ipſum ſemper uertentem. Ritus item, quibus colendi ſint Dij, & de ſacrificijs, præcipuos in republica, ac primates, niſi Deus ipſe dux ſit, neminem fore qui doceat. ἀλλ' οὐδ'ἐν δ'ιδάξειεν ἀν μὴ θεὸς ὑφηγοῖτο. Quis deus iſte dux hominibus ad pietatem? Vera autem dixit, diuiniſſimeq́; eſt locutus. Nam niſi Deus docuiſſet, quem colere homines oporteret, quæ religio, quæ pietas eſſe deberet, nullus unquam homo dicturus erat. Hoc Plato appellat μέγιστον κυριώτατον, Maximum, præcipuũ: ad quod cognoſcendum, & commonſtrandum, pureq́; exercendum, opem Dei putauit neceſſariam: ſine qua, magna mortalium pars peccauit in eo. Poſtremò cenſet Plato tendendum ad diuinam pulcherrimamq́; ſpectandam uiſibilium generationem, ὅσην ἀνθρώποις θεὸς ἔδωκε καθιδεῖν: quantam dedit hominibus Deus aſpicere. Generationem uiſibilium dicit de luminibus cœleſtibus, quæ & generata fatetur, & perſpicua, claraq́; hominibus, ad quorum generationem eundum ſit oculis animi, conſideranda, cognoſcenda, perſpicienda eorum pulchritudo, Id enim Pythagoras monebat, φιλοσόφει τὸν οὐρανὸν ὁρῶν, Philoſophare, cœlum contemplans. Et noſter id contemplatus, Cœli enarrant gloriam Dei. Hocq́; teſtimonio, & cœlũ genitum, ſiue factum, profitetur, & factum ut ipſum homines contemplarentur. Quis enim alius Deus is, niſi uniuerſalis ille, cuius magnitudo capiens omnia non recipit plures, & quem naturali conſenſu adiuramus, teſtemq́; uocamus, tanquam exaudientem, accipientemq́; omnia, & ubiq; præſentem?

Apud Platonẽ multa, nomine diuino appellari, ſed unum eſſe ſingularem, & ineffabilem creatorem omnium, atq; moderatorem. Cap. VI.

EX his omnibus licet in hunc definire modum, ſicut in ſacris literis eſt uerus Deus omnibus adorandus, ſuſpiciendus, colendus, pater, inuentorq́; omnium: ſunt Dij minores, id eſt, Angeli, & uiri ſancti, qui & ijdem Dij dicuntur: ſunt Dij falſi, id eſt, nihil diuinum habentes, ſed nomen tantum Diuinitatis, inane, ſicut idola, quæ Dij dicebantur, & Dæmones uocantur Shadaim quod eſt nomen Dei: etiã apud Platonem, cæterosq́; Philoſophos tale quid inueniri: Primus, ac uerus æternus, ac ſempiternus Deus, Deus ante mundum, mundi, & cœli, & temporis potentiſſimus conditor: minores deinde Dij, ſiue natura diuinum quiddam, ſimileq́; Dei habentes ſiue opinione humana, & conſuetudine, licentiaq; Poëtarũ, quorum interdum Philoſophi teſtimonijs abutuntur. Prima Diuinitas ſola ſempiterna apud Platonẽ, & ſola uera. Eaq́; eſt, quam ineffabilem in Timæo, creatricẽq́; mundi, ibi & in Republica, multisq́; alijs locis pronunciauit. Principiũ, mediũ, finẽ in Epiſtolis: Summũ Bonũ in Republica. Secundũ Diuinitatis genus ei multiplex,

& adeò

et adeò multiplex, ut nihil non ſit ei Deus. Tribuit enim cœlo, terræ, ſtellis, mundo, terræ, dæmonibus, animæ, menti, hominis, diuinitatis nomen. Nam in Timæo, ubi caput, præcipuusq́; ſermo de creatore mundi, ſummo Deo, nominantur alij Dij, ab illo magno Deo ſati. Quin etiam ſunt ibi Dij Deorum, id eſt, Deorum ſatu orti, Ibi Terra, Oceanus eſt Deus, Deus etiam ipſe ſenſibilis Mundus. Sũt alij multi Dij. In Philebo Deo uoluptatis Venus. In Charmide Zamolſis rex Thracum, idem eſt Deus In Phædro Mercurius Triſmegiſtus, qui ab Aegyptijs dicebatur Theuth, eſt Deus ex antiquis Dijs. Eſt Deus Dæmonium Socratis in Alcibiade. In Legibus tota penè diuinitas, aſtrorum eſt. Ibidem parentes à filijs pro Dijs haberi iubentur. Illic mens humana eſt Deus, aſſociata animæ, quæ & ipſa Deus ſit omninoq́; uaria, ac multiplex Diuinitas apud Platonem, ut nulli fermè rei inuideat hoc nomen. Sic Marcus dixit, Deum te eſſe ſcito. Et ueteri prouerbio, Homo homini Deus. In ſeptimo item de Republica, ciuibus iuſtis, qui ad inſulas beatas abijſſent, iubet Plato monimenta erigi, & publicè ſacrificari tanquam Dæmonibus, ſi minus, tanquam beatis & diuinis. quod in religione noſtra iuſtiſſimè fit ſanctis & diuis. In ſexto de Republica, Sol eſt Deus, natus tamen & factus à ſummo Bono, & datus illuminandos oculos, uiſionemq́; faciendam, quemadmodum ipſum Bonũ ſummũ ad illuminet mundum intelligibilem. Socrates iurat in Gorgia, per iocũ, νὴ τὸν κύνα, τὸν αἰγυπτίων θεὸν: Per Canem, Deũ Aegyptiorũ. Et in Phædone, Eſculapio Deo gallus ſacrificatur. In Sympoſio, nõ Dionyſius ſolũ, ſed etiã amor eſt Deus: τῷ ἔρωτι τηλικούτῳ ὄντι, καὶ τοσούτῳ θεῷ. Amori tanto, ac tali Deo, nullũ Poëtam nũ fecisse. Ibiq́; paſſim Amor ut Deus prædicatur prædicatur antiquiſſimus, pretioſiſſimusq́; Deorũ. Ibi quoq; ex Homero mõſtratur Ate, id eſt, noxa, Dea. Viq́; omnia bona accepta referuntur Amori, uti Deo, in Sympoſio, ſic Cœlum deificatur, ut bonorum autor, in Legibus. Amor autem non eſt Deus, ſed cupiditas uniuerſalis naturalis, ut cœlum, inanimatũ utrunq;. Eodem libro Amor, non Deus, ſed Dæmõ eſt, medius ſcilicet inter humanam, diuinamq́; naturam. In Timæo quoq; terra eſt Deorũ antiquiſſima. In Cratylo ſunt iuxta Græcos et Barbaros, Sol, Luna, Aſtra, Terra, Cœlum, Dij. Ibidẽ ſunt alij præter hæc, quidam Dij. Ibidem omnis uir bonus, ſeu uiuens, ſeu mortuus, eſt Dæmon. In Apologia, Socrates Solem & Lunam Deos putat, ne à uulgari pietate diſſentiret. In quarto de Republica Apollo eſt Deus interpres, in medio terræ, in umbilico. In Timæo ſunt tres Dij, mũdus iſte uiſibilis, mundus inuiſibilis, quem ipſe uocat νοητόν: Timæus Locrenſis, ἰνδαλικὸν, mundum exemplarem, aut archetypum, id eſt, Ideam mũdi, quam ab æterno Deus ipſe concepiſſet, tum ipſe opifex Deus. Quanquam diceret Philo illam mundi Ideam, mundumq́; ipſum archetypum, non aliud eſſe, quàm ipſum Verbum opifex mundi. In Critia, qui liber mox ſequitur Timæum, orat Timæus Deum illum, qui olim re factus eſſet, nunc autem uerbo, id eſt, ipſum mundum, quem olim re uera Deus feciſſet, nunc autem uerbis creationem eius deſcripſiſſent, quaſiq; eum, loquẽdo fe/

do feciſſent. Eodem libro ſunt Dij, qui olim inter ſe partiti eſſent omnẽ terram, non ex contentione, & ambitu, ſed, ut fas eſt, Deos ſcire Decorũ ſibi quenq; & homines uelut gregẽ ſuum duxiſſe, aluiſſe. Ex his aũt Dijs ſunt Vulcanus & Minerua. Ibiq; eſt, quòd ἡ τῶ θεῶ φύσις ἐπὶ πολλὰς γενεὰς ἐξήρκει, in multa ſecula Natura, uel Stirps Dei perdurauit. Ad poſtremũ ibi eſt, θεὸς θεῶν ζεὺς, Deus Deorũ Iupiter, Noſtræ literæ de ſupremo Deo. Deus Deorũ dominus locutus eſt, Agnoſcunt igitur et ipſe quendam Deum Deorũ, id eſt, conditorẽ, ſatoreq; Deorũ, & regẽ, ut ibidem etiam aſſerit Plato. Is Deus Platone teſte, qui priſca ab Aegyptijs audita, ſed æui longinquitate deprauata, ſæpenumero memorat, Deus Deorũ, conuocatis omnibus Dijs in cœlo diſſerit in medio multa, de genere illo diuino corrupto, diluuio eos perdere decernẽs. Quod noſtræ quoq; literæ teſtãtur, ſed incorruptius, & apertius. Loquutus eſt etiã Latinus Poëta à Græcis audita, qui ea à Barbaris accepiſſent. In noſtriſq; literis inducitur, quòd Deus quaſi cũ alijs Dijs ſit locutus: Venite igitur deſcendamus, & cõfundamus ibi linguã eorũ: Eſt igitur apud eos Deus Deorũ is, quem in Timæo ineffabilem, & inexplicabilem confeſſus eſt, nominatq; eum, non habens hactenus aliud nomen, Iouem, ut ſæpe dictum, antiquiſſimum Dei ueri ac ſummi nomen. De quo etiam Homerus inducẽs unũ è Dijs eum affantem:

Ὦ πάτερ ἡμέτερε κρονίδη ὕπατε κρειόντων.

O genitor noſter Saturnie, rexq; ſupreme.

Supremum imperantium uocat, quod Theologia, Rex regum, Dominus dominantium, Et Dominus Deus Sabaoth, id eſt, exercituũ cœleſtium, ordinũ, legionũ cœleſtium. Quos illi promiſcuè Deos uocant, noſtræ literæ promiſcuè quidẽ Angelos: ſed & κυριότητας, ἐξουσίας, θρόνους, dominationes, poteſtates, thronos: quod repræſentat illud Homeri à uetuſtiſſimis ſeculis ueniẽs, κρείοντας. Id enim eſt κυριότας, dominatio, κρείων, dominator. De hoc ipſo etiam clarius locutus alibi Homerus, inducens ipſum Patrem dicentem:

Ὅσον ἐγὼ περί τ' εἰμὶ θεῶν, περί τ' εἰμ' ἀνθρώπων

Quantum ego, præcedo diuos, præcedo homineſq;.

Sic ſit perſpicuum, tametſi Plato diffundat nomẽ Diuinitatis in multos, eum tamen id ſæpe iocando feciſſe, & quaſi poëticè. Nam Platonem perhibẽt mediũ inter poëtas, & oratores incedere, tum eum apertè fateri non poëticè ſolum, ſed naturaliter unum ſupremum, maximũ, Deorum hominumq; ſatorem, ac Regem. Et huic opera grauiſſima tribuere, creationem mundi, omniaq; maxima ponderis opera. Nam Iouem eſſe illũ uerum Deum etiam Paulus demonſtrat ex Arato, qui dixerat, Iouis omnia plena. Et quòd genus eius ſumus: Huius enim genus ſumus. Hæc dixerat Aratus de Ioue, quem uerum Deum, à quo genus ducamus, & in quo uiuamus, Paulus interpretatur. Errabant quidem attribuẽdo ſacroſanctũ Dei nomen tam uarijs, & indignis rebus, ſed apud Philoſophos, ſaltem Platonem. Nam de uetuſtioribus (clarũ eſt) eſt uerior ſenſus. Eadem peccat Ariſtoteles, dũ cœlo, ſtelliſq; tribuit Diuinitatem,

uinitatem, etiã æternitatem, adeoq; cœleſte corpus deificat, ut omne genus laudis in ipſum effundat. Et ut eum arguit Marcus Tullius, licet in perſona Epicuri, quòd in tertio de Philoſophia libro (qui nunc non extat) multa turbet, modò menti tribuens omnẽ Diuinitatem, modò quendam alium præficiens mundo, eiq; eas partes tribuens, ut replicatione mundi quadam motum regat, atq; tueatur, Tũ cœli ardorem Deum dicat eſſe, non intelligentẽ, cœlũ eſſe mundi partem, quã alio loco ipſe deſignarit Deũ: Hoc ergo cogit eos incõſtantes fuiſſe, et in re certa nihil habuiſſe, q̃ proferret. Aut ſi boni cõſulamus, & fortaſſe melius mentẽ eorũ interpretemur, dicemus eos ultro de uero, ac naturali Deo multa locutos, multa naturam ignaris extorſiſſe. Ac tametſi uaga ſit Diuinitas apud illos, eſſe tamẽ etiã uerã illam, ac ſingularẽ, quam & antiquitas ſuggerebat, & natura. Nã Iouẽ, ut ſuperius, uerũ illum, ac naturalẽ Deũ, non fabuloſè, & poëticè Platonẽ & Ariſtotelẽ cum multis alijs ſenſiſſe, apparet quòd eũ Ariſtoteles, ut noſtræ literæ, locat in uertice mundi, cuius per omnes mũdi partes tendat immẽſa, & indefatigabilis poteſtas. Plato aũt de eo dicit in Cratylo, quòd duo nomina, quibus eũ uocãt ζῆνα & δία, coniuncta declarant Naturã Dei, qua putamus omnia fieri, et peragi. Neq; enĩ eſſe nobis, et cæteris omnibus qui magis autor ſit uitæ, quàm is, qui princeps & rex eſt omnium. Hæc Plato, dicens de Ioue, certè ſentit illum uerũ Naturæ Deum, Principem, Regemq; omniũ, Cauſamq; uitæ, ut eſt in noſtris literis. Quodq; magis admirabere, quod in fabularum inuolucris dicitur, Iouem filium eſſe Saturni, audi quomodo id interpretetur. Hun , inquit, filium fuiſſe Saturni, contumelioſum ſtatim uideatur audienti: εὔλογον δὲ μεγάλης τινὸς διανοίας ἔκγονον εἶναι τὸν δία: Rationabile autem eſt, magnæ cuiuſdam Mentis filium eſſe Iouem. Nam inquit, cronos deſignat quaſi puriſſimam, incorruptãq; mentem, cuius filiam dicunt Iouem. Hæc ille. Declarauimus autem ſuperius prolem Dei uocatum Iouem, qui dictus eſt ab eſſendo: ipſe item Rex & opifex mundi, ipſe omnibus imperans, ipſe uita omnium, ipſe rex hominumq; Deûmq;, ſicut apud noſtros. Aſpice etiam, an Iupiter, & Mens illa apud Anaxagoram ſint idem. Mentem autem probatum eſt ſæpe, eſſe ſecundum è tribus, eſſe poſt ſummum Bonum, eſſe eam, quam literæ Hebræorũ Sapientiam, Aegyptiorũ, & Hebræorũ λόγον, Interpretationem, aut Rationẽ uocant, nomina ob creationem mundi. Iouẽ teſtatus eſt in Cratylo, quòd ſit Cauſa uitæ, Princeps & rex omnium. in eodẽ autẽ libro de Mente, quòd ſit αὐτοκράτωρ πάντα κοσμῶν διὰ πάντων ἰών, Imperatrix, omnia exornans, per omnia pertinens. Eadẽ paulò antè tradit. Itẽ Laërtio teſte uocat creatorẽ mundi Plato νοῦν, αἴτιον, Mentẽ, Cauſam. Vnus igitur, ut uides, eſt atq; idẽ, Iupiter atq; Mens, ille Rex, Princepsq; omniũ, Autor, Imperator, exornans omnia: ſicut ille Cauſa uitæ, ſic iſta per omnia cõmeans, et pertinẽs, quod Pythagoras de Deo, per omnes mundi partes intẽto dixit, ex quo noſtri animi carperẽtur. Ecce idẽ hæc omnia, Iupiter, Mẽs, Deus, Cauſa, quia tendunt per omnia, regnant per oĩa regunt omnia. Superius itẽ uidiſti,

πάντων

πάντων αἴτιον τὸν θεὸν, omnium autorem Deum. Confer Iouem in Cratylo αἴτιον τ͂ ζῆν, ἄρχοντα βασιλέα τῶν πάντων: Cauſam uitæ, Principem, Regem omnium. Item Mentem, quòd ſit αὐτοκράτωρ δι'ἰα πάντων ἰὼν, Imperatrix, per omnia commeans. Ecce ſunt idem Deus, Iupiter, Mens, Autor, qui in Epiſtola ſecũda extat, habet patrem, ergo eſt filius: & is autor, teſte Laërtio, eſt Platoni mundanus opifex. Ex quo efficitur, ut quicquid illi de Ioue loquerentur, de ſummo Deo ſit dictum, licet indigna Deo multa, ut poëtarum fuit error, ad ſuum arbitrium de Diuinitate fingentiũ. À Platone repudiata, ab alijs allegoricè interpretata, quibus niſi allegoria ſubſit, ut ait Palephatus, omnium mortalium impijſſimum confiteri Homerum neceſſe ſit. Sed & apud hunc, & alios omnes Triſmegiſtum, Sibyllas, Orpheum deprehendas fabuloſa miſta ueris. Nam & populari conſuetudini nonnulla dabant, ut apud Platonẽ uiſum, & ſibi, ac ſapientiæ, de rebus grauiſſimis diſſerentes, item ſatisfaciebant. Itaq; & ueram, naturalemq; deprehendas apud eos ſapientiam, & rurſum populares, aut poëticos errores. Nos autem dicimus ab initio mundi natam ueritatem, quæ ex certa Dei conſpecta præſentia habuiſſet initiũ, per omnes deinceps ætates deſcendentem, fuiſſe magis deprauatã, remanente ſemper aliqua luce: Solas autem apud ſacras literas incorruptam eſſe ueritatem.

De ſummo Deo, quem ſummum Bonum uocat Plato, affirmans eum rerum cunctarum cœlo ac terris autorem, à quo rebus omnibus adſit eſſe. Cap. VII.

SEd omnium nobiliſſimum, ac præclariſſimum eſt teſtimoniũ de ſummo Bono, de quo mira, & ex intimis Theologiæ myſterijs eloquitur in libris de Republica Plato, cuiuſmodi apud Theologos, præcipuè Paulũ, multa deprehendas. Hic Plato ſupra mortalitatis conditione ſublatus, tranauit cœlos mente, & ad ipſam ſummi Boni regiã progreſſus, uidit arcana Dei: uidit ineffabilem ſummi Boni diuinitatem: uidit luce & claritate maieſtatis ſuæ, totum illuminari ſupernum mundũ: uidit eum Solem creaſſe, omnium rerum uiſibilium & inuiſibilium autorem fuiſſe: in eo omnem ueritatem eſſe, omnia bona: Nos autem reſpectu Diuorum, qui propius eum intueantur, tanquam in carcere eſſe, inter umbras, & ſimulachra. De hoc ipſo igitur ſummo Bono, & Idea Boni, hæc loquitur in ſexto de Republica. Hoc igitur, quod ueritatem præbet rebus, quæ cognoſcuntur, & ipſi cognoſcenti dat uirtutem, Ideam Boni dicito eſſe, etiam ſcientiæ, & ueritatis cauſam, ut quæ cognoſcantur per mentem. Vtraq; autem, quæ uſq; adeò pulchra ſunt, id eſt, notione & ueritate, ſi quid aliud pulchrius exiſtimaueris, rectè exiſtimaueris. Scientiã autem & ueritatem ſicut rectè lumen & uiſionem, Solarem, non autem ipſum Solem credere rectum eſt: ſic iſto quoq; loco, utraq; eſſe ἀγαθοειδῆ, id eſt, ſimilia ipſi Bono rectum eſt: Bonum autem arbitrari utrum eorum, non rectum, ſed, ἔτι μειζόνως τιμητέον τ͂ τ͂ ἀγαθοῦ ἕξιν, adhuc habitus Boni magis honorandus eſt. Inaudi tam, inquit, dicis pulchritudinem, ſi ſcientiam quidem & ueritatem præbet, ipſum autem eſt ſupra has pulchritudines. Neque enim dicis eſſe ipſum uoluptatem. Bo/

na uer/

hæc uerba, inquam ego. Sed ſic magis imaginem eius contemplare. Quomodo? inquit. Solem his, quæ uidentur, non ſolùm præbere facultatem ut uideantur, reor, ſi teberis, ſed & ortum, & incrementum, & alimentum, qui tamen res ipſa nata ipſe non ſit. Qui fieri poteſt? inquit. Itaq; etiam his, quæ noſcuntur, non ſolum adeſſe à ſummo Bono, ut cognoſcantur: ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναί τε καὶ τὴν οὐσίαν ὑπ' ἐκείνου αὐτοῖς προσεῖναι, οὐκ οὐσίας ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἔτι ἐπέκεινα τῆς οὐσίας πρεσβείᾳ καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος: Sed etiam & eſſe, & ſubſtantiam ab illo, eis adeſſe, cum ipſum Bonum non ſit ſubſtantia, ſed etiam excedens ſupra ſubſtantiam, dignitate & uirtute. Hui, inquit cum riſu Glaucon, Hercules diuina excellentia. Tu inquam ego cauſa es, qui me cogis fari, quæ de ipſo mihi uideantur. Nequaquam abſiſtas niſi quid, ſed ſimilitudinem de Sole reliquiſti. Relinquo, inquit, ſæpe. At ne minimum quidem relinquas. Etſi multum feci, inquit, ueruntamen quoad fieri poterit, in præſens non relinquam. Cogita igitur, inquam ego, ſicut dicimus, ea duo exiſtere, & imperare, alterum quidem τοῦ νοητοῦ γένους τε καὶ τόπου, τὸ δ' αὖ ὁρατοῦ, ἵνα μὴ οὐρανοῦ εἰπὼν, δόξω σοι σοφίζεσθαι περὶ τὸ ὄνομα. ἀλλ' οὖν ἔχεις ταῦτα διττὰ εἴδη, ὁρατὸν, νοητὸν, Generi, & loco intelligibili, alterum uiſibili, ne dicens cœlo, uidear tibi circa nomen cauillari. Saltem habes has duas ſpecies, uiſibile, intelligibile. Hæc & id genus Plato. Nouiſſimeq́; quam Ideam Boni dixerat, uocat τὴν τοῦ παντὸς ἀρχὴν, Principium Vniuerſi. In ſeptimoq́;, qui ſtatim attexitur dextro, deq́; eadem re eſt ſermo, hæc infert. Hæc igitur ſic mihi uidentur. In intelligibili nouiſſima eſt Idea Boni, uix'que ea uidetur. Viſa uerò conſiderandum eſt, quòd ſcilicet hæc ſit omnibus omnium rectorum, & honeſtorum cauſa: & quæ in hoc uiſibili lucem & dominum Ens peperit. In intelligibili autem, hæc domina eſt, quæ etiam ueritatem, & mentem præbet: & quòd oportet hanc uidere, qui prudenter aut priuatè, aut publicè uelit agere. Hæc Plato de Idea Boni, quæ quidem magis ad uerbum, oratione Græcanica, non Latina protuli, ut dogma ipſum magis eluceret. Hic ergo effudit cœleſtem, aureamq́; orationem, adyta Diuinitatis aperuit. Confert Solem, & ipſum Bonum, proponit duo regna, duo genera rerum. Collatio prima Solis, & Boni, quòd quemadmodum Sol efficit ut omnia uideantur corporaliter, & in hoc corporeo uiſibiliq́; mundo, ſic ſummum Bonum, in regno intelligibili, ſiue inuiſibili, largiſſimam ſuæ claritatis ſpargit lucem. Hæc autem lux, non corporea, inquit, eſt, ſed intellectualis, ſcientiæ, ſapientiæ, cognitionis, Quia Idea Boni, uel ipſum Bonum, eſt pelagus, & locus ſapientiæ, eſt aſylum, arx totius ſapientiæ, eſt ratio uniuerſalis. Qui hanc uidet, uidet omnia. Ab hac autem uaſta ſapientia, omnem mentem intelligentem manaſſe, tum omne lumen mentis, id eſt, & ipſam facultatem, uirtutemq́; intelligendi, quæ eſt ipſa mens, ab eo infuſam, tum donari ſapientiam, notionemq́; omnium rerum dicit. Id enim clamant noſtræ literæ, Sine illo nihil nos ſcire poſſe: &, Lignum uitæ

bis, qui apprehenderint eum: & , Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et ipſe uocatus eſt ſapientia, ratio, forma. Hic omnia tanquam in ſua Idea coniuncta bona. Duobus igitur modis poteſt intelligi quod det his, quæ cognoſcuntur, & cognoſcenti uim poteſtatemq́; intelligendi: aut ſcilicet ſpiritualiter, & mentaliter, quòd ipſe mentem crearit, & eam illuminet: aut refert ad mundum ſupernum, in quo regnet ſummum Bonum, immenſa claritate ſua dans illic ſe magis conſpicabilem intuentibus, qui fecit eos, ut intueri, & cognoſcere eum poſſent. Secunda, quòd quemadmodum Sol dat lucem, facit uiſionem, non tamen eſt aut uiſio, aut ſparſa lux, ſic ſummum Bonum, non eſt ipſa cognitio, radius, aut mens cognoſcens, ſed maius. Tertia, quòd quemadmodum Sol dat ortum, augmentum, alimentum uiſibilibus, ipſe autem non eſt γένεσις, generatio, res facta, ſic Bonum, non ſolum præbet rebus, quæ intelliguntur, ut intelligantur, ſed & ipſum eſſe, & ſubſtantiam Ipſum autem non eſt ſubſtantia, ſed maius & melius, dignitate & poteſtate ultra ſubſtantiã. Quarta, de imperio, quòd quemadmodũ præeſt huic mundo Sol, & imperat, ſic imperat ipſũ Bonũ mundo intelligibili. Quo loco cũ Plato ſtatuat duo regna, duo genera rerum νοητὸν, ὁρατὸν, apertè noſcitur ſentire, & innuere ea, quæ ſummus Paulus: τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα: Quæ ſunt in cœlis, & quæ in terra, Viſibilia, & inuiſibilia. Itaque quæ Philoſophi appellant νοητὰ, intelligibilia, id eſt, ſola ratione & mente comprehenſibilia noſtri inuiſibilia dicunt, tum quia corporeis oculis, corpore carentia, uideri non poſſunt, tum quia ſunt in loco, de quo cogitari poteſt, uideri non poteſt: Etiã quia intellectus ſunt & mentes. Quæ autem ſint iſta inuiſibilia, Paulus ipſe docet, ſtatim ſubdens: καὶ τὰ ἀόρατα εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι. Inuiſibilia, inquit, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates. In hoc etiam primum adnumerauerat ipſum Bonum Deum, dicens Chriſtum eſſe imaginem τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, Dei inuiſibilis. Quare cum τὰ νοητὰ, id eſt intelligibilia, ſint inuiſibilia, hæc erunt ipſe Deus & omnia genera Angelorum. Vtq́; Paulus de his ait, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισαι, Omnia hæc per ipſum Verbum facta ſunt: ſic Plato dicit, Bonum feciſſe hæc ipſa inuiſibilia, intelligibilia, quibus dederit ipſum intelligere, & intelligi, ipſum tamen eſſe longè præcellentius illis. Sic & Paulus innuit, ipſum anteſtare creata illa. Aitq́; Plato ueritatem & notionem, qua illi cognoſcunt, eſſe pulchras, ſed longè pulchrius qui dedit hæc ipſa. Sic conferens ipſum cũ duabus rebus pulchris, ſcientia & ueritate, dicensq́; ipſum eſſe uenerabilius, fatetur eſſe ἀμήχανον κάλλος, Ineſtimabilẽ pulchritudinem, Sic ſupra ſubſtantiã. Itẽ affirmat eum creaſſe Solem, eſſe omnium rerũ principium, creaſſe Dominum lucis. Sunt item apud Platonem duo regna, uiſibile, & νοητὸν, intelligibile, ſiue ſpirituale, uel inuiſibile. Duo genera rerum, ὁρατὸν, νοητὸν. Sic etiam νοητὸν γένος γὰρ τόπος, Gẽs inuiſibilis, locus intelligibilis. Videbis autem hunc locum intelligibilem apud eum, eſſe pa-

briam cœleſtem, regna beata, ut declarat exemplum in ſeptimo de Republica, quo fingit habitantes in terra, quaſi in ſubterraneo ſpecu eſſe, qui à pueris aſſuerint illic uidere in pariete ſola rerum ſimulachra ab aliquo lumine repræſentata: Sic nos inter umbras eſſe, ueritatis autem campũ, uerasq́; res, uera bona apud ſuperos eſſe, ubi eſt Idea Boni. Eodem libro dicit, τὴν δ' ἄνω ἀνάβασιν καὶ θέαν τῶν ἄνω, τὴν εἰς τὸν νοητὸν τόπον, τῆς ψυχῆς ἄνοδον, Aſcenſum ad ſupera, rerũq́; ſupernarum contemplationem, eſſe animi aſcenſum ad locum intelligibilem. Quòd ſi quis contendat Platonem, Ideam ſummi Boni, aut ipſius Boni in uniuerſum ſenſiſſe non Deum quidem, ſed uniuerſale totius Bonitatis, quaſi uniuerſalẽ ſpeciem, ſicut humanitas, multaq́; id genus uniuerſalia: Ecce tota oratio refellet eum. Nam uniuerſalia neq; generant neq; generantur: at Idea ſummi Boni, genuit Solẽ: Tum ipſa eſt dominatrix in mundo intelligibili, in mundo mentali, uel inuiſibili, ſicut Sol in hoc mũdo, qui ſic dat naſci, eſſe, augeri, ali, uideri ſenſibilibus, ſicut inuiſibilibus ipſa Bonitas. Deniq; ſi Sol cauſa eſt rerum uiſibilium, partus autem uel creatus eſt à ſummo Bono, ipſum autem ſummum Bonum, peperit alia non indigentia Sole, et ad quæ non ſe extendit eius potentia, utiq; fatetur Plato quod diuus Paulus, per ipſum facta uiſibilia, & inuiſibilia: quia fecit Solem cauſam uiſibilium, inuiſibilia quoq; ipſe creauit: fecit luces quaſdam, quædam lumina, dedit eis ſentire, noſſe. Eoq; luces in noſtris literis uocantur. Et per Allegoriam, non proprietatem, creatio lucis, fuit creatio ipſorum. Deinde Idea bonarum rerum non eſt niſi Deus ipſe exemplar, ut Philo ait, & Idea omnium Idearum, Idea maxima, id eſt, maxima ratio, maximus logos, uerbum, forma, ratio, exemplum, Mundus, ut idem Philo perhibet, νοητός, intelligibilis, plenus rationum, formarum ſapientiæ, ſcientiæ. Hæc omnia ſenſit Plato. Suntq́; hæc nomina ſummi Dei apud eum plena Theologiæ, τὸ ἀγαθόν, ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ. βασιλεὺς τοῦ νοητοῦ γένους καὶ τόπου, τὸν ἥλιον γεννήσας, ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, τοῦ παντὸς ἀρχή, ἀφ' οὗ εἶναι δεῖ, καὶ ἡ οὐσία τοῖς γιγνωσκομένοις, Ipſum Bonum, Idea Boni, Rex generis & loci inuiſibilis, Genitor Solis, Vltra ſubſtantiam, Principium uniuerſitatis, À quo eſt eſſe & ſubſtantia his quæ noſcuntur. Denique qui genuit ſiue creauit Solem, ſibi ἀνάλογον, proportionatum, ut ſic loquar, quia & ipſe Sol eſt mundi inuiſibilis. In quibus eſt tota Theologia, omnis ſapientia.

Platonem fateri Deum omnium bonorum nullius autem mali autorem, optimum, pulcherrimum, ueridicum. Prodeſſe dare pœnas, & caſtigari. Dogma de Bonitate, ſumptum eſſe ex Triſmegiſto. Cap. VIII.

Diuinè quoque locutus eſt de ſummo, ac ſingulari Deo, in ſecundo de Republica. In quo agnoſces ea, quæ proponit in Timæo, de Creatore mundi, ac Bonitate eius, & item quod ſuperius in ſexto. Ibi apertè fatetur in Deo ſolam bonitatem, autoritatemq́; bonorum eſſe. In illum mala ulla accepta referri nec debere homines, nec poſſe, loquens in hunc modum: ἀγαθὸς ὅγε θεὸς τῷ ὄντι τε, καὶ λεκτέον οὕτω: Bonus profectò eſt Deus, idq́; confitendum eſt. Nihil

item quod Bonum eſt, eſt noxium, Ergo quod non eſt noxium non nocet. Sic quod non nocet, non afficit malo, ne mali quidem ſit autor. Eſt item ipſum Bonum, utile: αἴτιον ἄρα εὐπραγίας: cauſa igitur eſt felicitatis, rerumq; bonarum. Non ergo omnium rerum, cauſa eſt ipſum Bonum, ſed bonarum tantùm, beneq; habentium. Malorum autem autor minimè. Non ergo Deus cum ſit bonus, omnium cauſa ſit, ut plerique loquuntur: ſed cum quædam det hominibus, aliorum nullam ipſe affert cauſam. Longè enim pauciora nobis bona, quàm mala ſunt. Ac bonorum quidem neminem alium fatendum eſt autorem: malorum autem alias quaſdam quærere cauſas oportet, ἀλλ᾽ οὐ τὸν θεὸν, non Deum ipſum. Nouißimeq; addit: Mala, inquit, Troianis illata, aut Pelopidis, aut omittendũ ea referre in Deum ut autorem, aut ſi à Deo profecta ſint, inuenienda eſt his, qui hæc dicunt, ea ratio, quam nos item ueſtigamus, & dicendum quòd Deus iuſta & bona fecit: his autem profuit ſic caſtigari, ſed quòd uel miſeri ſint, qui luunt pœnas, aut quòd Deus hæc fecerit, poëtæ dicere non eſt concedendum. Sed ſi diceret, eis caſtigatione opus fuiſſe, uelut miſeris, quia mali eſſent, dantes autem pœnã, ὠφελοῦντο ὑπὸ τοῦ θεοῦ, beneficio affecti ſint à Deo, permitti debet. Malorum autẽ alicui autorem fuiſſe Deum dicere, qui bonus ſit, omnino prohibendum eſt. Igitur, inquit, omnium dicemus Deum autorem, ſed bonorum. Sic neque præſtigiatorem, ſimulantemq; uarias figuras Deum dicemus. Nam mutare formam ſuam in peius eum nefas eſt. ἀλλὰ μὴν ὁ θεός τε, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ πάντῃ ἄριστα ἔχει. ταύτῃ μὲν τοι ἥκιστα ἂν πολλὰς μορφὰς ἴσχοι ὁ θεός. Atqui & deus, & omnia, quæ ſunt Dei ſunt undequaque optima. Itaque minime uarias figuras ſubeat Deus. Itaque cum Deus ſit ὡς ἔοικε κάλλιστος καὶ ἄριστος, ut apparet, pulcherrimus, & optimus, nefas eſt eum ad peiorem conditionem deſcendere. Denique concludit in Deo nullum eſſe mendacium: Κομιδῇ ἄρα ὁ θεὸς ἁπλοῦν καὶ ἀληθὲς ἔν τε ἔργῳ καὶ ἐν λόγῳ: omnino igitur Deus ſimplex & uerus uerbo et re. Hæc igitur omnis prædicatio, etſi in omnes Deos æqualiter, ut Plato fortaſſe ſenſit, tendit, ex dogmatis tamẽ eius apparet, propriè, ac primo in illum congruere, quem ideam Bonitatis in ipſis de Republica libris dixit: & cuius bonitatem genitricem mundi fuiſſe confitetur: quæq; cum ſumma eſſet, fecerit mundum pulcherrimum, cuius pulchritudo non aliam habuerit cauſam, quàm ipſius opificis pulchritudinem, ac bonitatem, ut cui non placeant niſi pulchra, & optima, eoq; omnia crearit formoſa, pulchra, utilia. proinde dicit eum Moſes ad unamquamq; rem creatã uidiſſe eam eſſe bonam. Ad poſtremumq; uidiſſe cuncta, & ecce erant ualde bona. Excluditur enim, & exploditur etiam ab ipſiſmet Philoſophis, turpißima Manichæorum inſania, aliquid mali eſſe in hoc mundo, quod ab autore mundi habuerit principiũ, Quod illi uitare uolentes, in aliud abſurdius ceciderunt, in duas partes ſecantes autoritatem mundi creati, ut aliud à Bono, aliud à malo principe ſit factum. Sed quoniam confitentur omnes, ab uno factam totam rerum Naturam, dicenda eſt undequaque bona. Mala autem ab

ingenio

ingenio humano, quæ propriè mala dicantur, habere originem. Ac diuinitus etiam Plato, ſicut item in Gorgia, clamat, ſi quid cui acciderit mali, profuiſſe dare pœnas eum fatendum eſſe. Nam in eodem libro ſæpe affirmat, τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι κάκιον: Peius eſſe inferre iniuriam, quam pati. Et, τὸ δίκην διδόναι, μεγίστου κακοῦ ἀπαλλαγὴ πονηρίας: Dare pœnas, eſſe liberari à maximo malo, nempe à ſcelere. ſic nunc eadem aſſerens ueluti diuinus Theologus, ſi quid cui mali eueniat, quod à Deo fatearis accidiſſe, reuocandum eſſe ad bonum, quia melius ſit caſtigari, quàm permanere in ſcelere: Poßis, inquit, etiam ſi iuſtus interficitur, ſi patrimonio multatur, ſi ueſtalis uirgo uitiatur, non referre hæc mala in uoluntatem diuinam, ſed in illorum, qui faciunt, prauitatem, qui pœnas tamen dantes, uel in hoc mundo, quod Troianis ob adulterium accidit, uel alibi, proderit eis, & omni mundo, dum ſcelus expiatur, quod bonum eſt, cum iuſtitia redit in ſuum locum. Quæ etſi nocent caſtigato, prodeſt tamen alibi, quia labes elui, de medio tolli, pulcherrimum eſt. Hæc fermè Plato, aſſerens tum miſeros appellandos non eſſe, qui dent pœnas, quia ſcelus eorum expiatur: tum hanc uoluntatem non eſſe rectà in Deum referendum, ut eueniant mala, quæ diluantur, uel quæ debeant coronare iuſtos, quibus melius ſit pati quàm inferre iniuriam. Neque enim Deus quenquam beneficio affecturus noceret: alteri decernens caſtigari uel flagellari, iuſtum ab iniuſto, ut is aſcendat ad triumphos, ille deſcendat in Tartarum: ſed in Deum non ſunt referenda, tanquam ea nolentem, ſed conniuentem. Interim tamen melius eſt pati, quàm inferre iniuriam: & beatius eſt dare, quàm accipere beneficium, ut dixit Dominus Ieſus. Sic tria diuina dogmata ſunt hic apud Platonem, πάντων αἴτιον τὸν θεὸν, ἀλλ᾽ ἀγαθῶν, Omnium Deum eſſe autorem, omnium rerum bonarum. Bonum autem & Ens conuertuntur. Item omnium malorum ἀναίτιον, non autorem. Tertium ſi malorum autorem dicas, id eſt, non ſcelerum, non uitiorum, ſed pœnarum, caſtigationum. Prodeſſe pœnas has perpeti. & quòd hoc fuit diuinum beneficium, effectum te meliorem, expiato piaculo tuo prodeſſe tibi & omni humano generi, detrahi ſuperbis ſupercilium, quoniam nimia felicitas corrumpit, reddit ad uoluptates alacriorem. Virtus autem infirmitate perficitur. Hæc Plato ſenſit eo inſtinctu, quo creatus eſt homo ad imaginem Dei, eoq; ſentit eadem atque Deus. Noſtra autem religio eſt ſenſus Dei, eſt locutio Dei, Locutiq; ſunt homines ſæpe ſimilia, præcipuè ſapiẽtes, quia ſunt imago Dei. Neque adeò potuit unquam tenebris obrui mens humana, quin eluceret, quod diuus Paulus prædicauit, ueritas in terris. Denique infert Plato, ut nec malorum ſit autor Deus, ſic nec eum eſſe mendacem aut uerſipellem, ſed eſſe ἁπλοῦν, καὶ ἀληθὲς rem ſimplicem, ueram. Itaq; hæc nomina ſupremi Dei, nunc apud Platonem ſunt ἀγαθῶν αἴτιος, κακῶν ἀναίτιος, αἴτιος εὐπραγίας, κάλλιστος, ἄριστος, ἁπλοῦν, ἀληθὲς, Bonorum autor, malorum non autor, felicitatis, proſperitatis autor, pulcherrimus, optimus, ſimplex, uerus.

HVnc locum haud dubiè ſumpſit Plato ex Mercurio Triſmegiſto, à quo tota ferme Platonica Philoſophia, ubi myſteria attingit, defluxit. Nec potuit ab Angelo cœleſti dici de ſummo Bono quidquam diuinius, & excellentius. Duas cenſet ueras ſummi Dei appellationes, Patris, ac Boni, ſed eam, quæ eſt Boni, ueriorẽ: ὅθεν τὸν θεὸν δυσὶ ταύταις ταῖς προσηγορίαις σέβεσθαι δεῖ, ταῖς μόνῳ αὐτῷ προσωκειωμέναις, καὶ ἄλλῳ οὐδενί. οὔτε γὰρ τῶν ἄλλων λεγομένων θεῶν, οὔτε ἀνθρώπων, οὔτε δαιμόνων τις δύναται, κἂν ὁπωσοῦν ἀγαθὸς εἶναι, ἢ μόνος ὁ θεὸς καὶ τοῦτ' ἐστὶ μόνον, καὶ οὐδὲν ἄλλο. τὰ δὲ ἄλλα πάντα χωρητά ἐστι τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως. σῶμα γάρ εἰσι καὶ ψυχή, τόπον οὐκ ἔχοντα χωρῆσαι δυνάμενον τὸ ἀγαθόν. τοσοῦτο γάρ ἐστι τοῦ ἀγαθοῦ τὸ μέγεθος, ὅσον ἐστὶν ὕπαρξις πάντων τῶν ὄντων, καὶ σωματικῶν καὶ ἀσωμάτων, καὶ αἰσθητῶν, καὶ νοητῶν, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, τοῦτ' ἐστὶν ὁ θεός. μὴ οὖν εἴπῃς ἄλλο τι ἀγαθόν, ἐπεὶ ἀσεβεῖς, ἢ ἄλλο τί ποτε τὸν θεόν, ἢ μόνον τὸ ἀγαθόν, ἐπεὶ πάλιν ἀσεβεῖς. λόγῳ μὲν ὑπὸ πάντων. λέγεται τὸ ἀγαθόν, οὐ νοεῖται δὲ τί ποτ' ἐστί, ὑπὸ πάντων. διὰ τοῦτο οὐδὲ ὁ θεὸς νοεῖται ὑπὸ πάντων, ἀλλ' ἀγνοίᾳ καὶ τοὺς θεούς, καὶ τινὰς τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοὺς ὀνομάζουσιν, μηδέποτε δυναμένους, μηδὲ εἶναι, μήτε γενέσθαι. ἀλλοτριώτατον γάρ ἐστι τῶν ἄλλων. καὶ τοῦ θεοῦ ἀχώριστον. ὡς αὐτὸς ὁ θεὸς μὲν οἱ ἄλλοι πάντες ἀθάνατοι τετιμένοι τῇ τοῦ θεοῦ προσηγορίᾳ, ὁ δὲ θεὸς τὸ ἀγαθὸν οὐ κατὰ τιμήν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν. μία γὰρ ἡ φύσις τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἓν γένος ἀμφοτέρων, ἐξ οὗ τὰ γένη πάντα, ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἅπαντα ἐστὶ διδοὺς καὶ οὐδὲν λαμβάνων, ὁ οὖν θεός, τὰ πάντα δίδωσι, καὶ οὐδὲν λαμβάνει. ὁ οὖν θεὸς ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀγαθόν, ὁ θεός. Quæ ſunt, Proinde duabus hiſce Deum appellationibus colere conuenit, quæ ei ſoli congruunt, alteri præterea nemini. Neq; enim ulli ex his, qui dicuntur Dij, aut homines, aut Dæmones, poſſunt ullatenus boni eſſe, niſi ſolus Deus. Et hoc eſt ſolum, & nihil aliud. Cætera uerò omnia ſunt capacia naturæ Bonitatis. Corpus enim ſunt & anima locum non habentia, qui poßit bonum capere. Tanta enim eſt boni magnitudo, quanta ſubſtantia omnium corporum, & incorporearum rerum, ſenſibilium & intelligibilium. Hoc eſt bonum, hoc eſt Deus. Ne igitur dicas aliud Bonum, quoniam peccas impiè, aut aliud quid Deum, niſi ſolum ipſum Bonũ, Quia rurſum peccas impiè. Verbo quidem ab omnibus dicitur Bonum, non cognoſcitur aũt ab omnibus quid ſit. Propter hoc neq; Deus cognoſcitur ab oĩbus, ſed per inſcitiã & Deos, & quoſdã homines bonos appellant: qui neq; ſint, neq; potuerint eſſe. Alieniſsimũ enim eſt ab alijs, & à Deo inſeparabile,

cum

cum Deus ipſe ſit. Cæteri igitur Dij, omnes quidem immortales, hoc honore affecti, ut Dij appellentur. Deus autem eſt Bonum, non ſecundum pretium, aut honorem, ſed ſecundũ naturã. Vna enim eſt natura Dei, ipſa Bonitas, & unũ genus utriuſq;: Ex quo cætera genera: Nam bonus omnia dat, nihil accipiens. Deus igitur omnia dat, & nihil accipit. Ergo Deus eſt ipſum Bonum, et ipſum Bonum eſt Deus. Hæc Theologus Aegyptius. Quibus nihil diuinius, ad refellendã ueterem omnem idololatriam, Philoſophorũ, Poëtarumq́; errores, ſi qui ſunt, aptius dici poteſt. Ex his, & à Chaldaicis oraculis, Platonẽ apparet, quæ de ſummo Bono in ſecundo, & ſexto de Republica diſſeruit, accepiſſe. Definiuit ergo, præſcripſitq́; Mercurius de Bono ſententiã ueram, excellentemq́; Bonitatẽ, et quæ à Platonicis uocatur τὸ ἀγαθὸν, ipſum Bonũ, ſiue αὐτ' ἀγαθὸν, per ſe Bonũ, ſoli ei congruere, quod ipſi etiam ſolent appellare ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, Quod ſit ultra ſubſtantiã. Quod tanquã fontem omniũ rerum, etiã Mentis, et animæ, præferunt, anteponũtq́; omnibus. Eoq́; nomẽ Dei et Boni declarat Mercurius in illũ duntaxat unũ congruere: ut ſit impietas, ſiue Dei nomẽ, ſiue Boni, cæteris aut hominibus, aut qui dicuntur Dij, attribuas. Eſtq́; apud eũ, ut maieſtatem priſcæ Theologiæ noſcas, eá quæ crebrò à Theologis uſurpari differẽtia quod ſit unus uerus, ſingularisq́; Deus, cuius ſubſtantia, ac natura ſit ipſa bonitas, cæteros autẽ, quos uſus obtinuit ut Dij uocarentur, eſſe non natura Bonos, ſed τιμῇ honore, opinione, opinatã quadã bonitate, & ab hominibus honoris cauſa tributa, non uera ſubſtantia Bonitatis. Atq; in hoc non homines modò, ſed Deos etiã recenſet, qui uerè neq; nomẽ Bonitatis, neq; Dei merẽatur. Ipſe igitur Mercurius ſeipſum uel refellit, uel declarat, omnesq́; alios cuiuſuis diſciplinæ Philoſophos, ſiue Platonicos, ſiue Peripateticos, in appellatione Deorum. Vt enim ex ipſo Mercurio refellitur, uel declaratur Mercurius, cũ dicit in eo qui inſcribitur, Quòd Deus inuiſibilis ſit ex factis manifeſtus: ὁ ἥλιος θεὸς μέγιστος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσι οἱ οὐράνιοι θεοί, ὡσανεὶ βασιλεῖ καὶ δυνάστῃ. Quod eſt, Sol Deus maximus cœleſtiũ Deorũ, cui cedunt omnes cœleſtes Dij, ueluti regi, ac Principi. Et quod alio loco, χοροὶ δὲ δύο θεῶν, ὁ μὲν τῶν πλανωμένων, ὁ δὲ τῶν ἀπλανῶν: Duos eſſe choros Deorum, alterũ erranti alterũ non errantiũ. Et quod alio loco, quòd mundus ſit θεὸς ὑλικός, mundus materialis. Refellitur inquã Mercurius aut declaratur ſuis illi uerbis recitatis, quibus dixit impietatẽ eſſe & inſcitiam, uel Bonitatem, uel Diuinitatem cæteris, ſiue hominibus, ſiue quos uſus obtinuit, ut Dij uocarentur, tribuere. Declaratur autem, quòd tametſi Solem, aſtra'que, & mundum Deos uocet, aut ſequitur uulgi conſuetudinem, relinquens ſibi retinensq́; ſenſum uerum, ac pietatem, aut quòd tametſi dixerit eos Deos, dixit quadam Diuinitate, quam ipſe uocat τετιμημένη, appretiata, honorata, affecta hoc honore, non ex natura: affecta autem uel abhominibus, uel ab ipſo Principe Deo, Qui dedit nobis poteſtatem filios Dei fieri, & ut dedit aſtris Diuinitatem, id eſt, fecit nobiliſſima immortalia

mortalia corpora,niſi uelit ipſe abolere,ſic dedit hominibus,ut in numerum Deo/ rum poſſent euadere,factis etiam alijs ac declaratis Dijs cœleſtibus. Ad hunc er/ go modum Platonē,cuius Theologia prorſus ab hac Mercurij defluxit,eiq́; ſimil/ lima eſt,decet intelligere, Vt enim apud Mercurium audis, unius eſſe ueram Bo/ nitatem,ac Diuinitatem,rurſus audis aſtra,Solem,cœlum,mundum Deos eſſe:Si/ milem ſcito Platonem expreßiſſe Theologiam. In ſexto de Republica agnoſcit, confiteturq́; ueram Diuinitatem, in ſecundoq́; Deos ait ſatos cum omnibus ab ipſo Deo. In eiſdem libris uocat cœlum θεῖον γεγεννημένον, *Diuinitatem factam. In Timæo mundanus Deus creat omnia,etiam Deos,aitq́; omnia poſſe ab eo, qui ligauit,diſſolui. Rurſus audis in libris de Legibus cœlum, aſtraq́; Deos, quin ip/ ſum Solem iuxta ea,quæ Mercurius prior, maximum Deum eſſe. Hæc igitur eo modo interpretaberis, quo Triſmegiſtus totius Philoſophiæ princeps, præcipuè Platonicæ,docuit. Nec opus eſt confutationibus,cum ipſimet ſeipſos declarent,au guſtè fatentes, ac ſanctè Deum,Bonumq́;,æternū, conditorem omnium, unicum, ſingularemq́;,imparticipabile,Bonitatis ineffabilis,cæteram facticiam,& uel no/ mine tantum,uel ſimulatam quandam,& honore affectam Bonitatem uel Diuini/ tatem. Eodem ſenſu oportebit intelligere Ariſtotelem:quandoquidem omnis apud eum Theologia,à maioribus Græcis, & Barbaris manauit. Vt cœli Diuinitatem, neceſſariò eo loco habeat, quo habuere, à quibus ipſe didicit, retinens ſibi ueram pietatem,uerioremq́; Diuinitatem,à qua Diuinitas uenerit cœli,eo quo barbari do cuere modo,nō in æternū pendens,generataq́;,ſed facta à magna Bonitate,ac Di/ uinitate,rerum cæterarū creatrice,cuius ſit tanta magnitudo, ut ſola potuerit, ſola meruerit eſſe ſempiterna,Cætera quoniam diſtant in immenſum ab ea noua Diui/ nitate,Bonitateq́; fuiſſe donata. Hæc Ariſtoteles certè fateri cogetur,et quidē con feſſus eſt,ſiue illū huc rapiente natura,ſiue animo ſuo ueriora cernente,reſpicien/ teq́; ad eos,à quibus manabant ea,quæ ſcribebat ipſe. Eiuſdē etiam alibi confeſſus eſt Triſmegiſtus tantā eſſe,tam differentē ab omnibus maieſtatē, ut dicat potentiæ eius* οὔτε τὰ ἀνθρώπεια, οὔτε τὰ θεῖα προβάλλοι ἄν τις μηδέποτε τῶν κάτω, μηδὲ τῶν ἄνω ὁμοιόντι ἡ γνῶσις τῷ θεῷ. οὐδὲν ὅμοιον τῷ ἀνομοίῳ καὶ μόνῳ, καὶ ἑνί, *Neq́; humana,neq́; diuina eſſe cōparanda. Neq́; quæ deorſum, neq́; quæ ſurſum Deo ſimilia arbitreris. Nihil ſimile dißimili, & ſoli, & uni. Ex quibus probantur ea,quæ noſtra Theologia clamat:Vnū eum eſſe ſempiternū,ue rè immortalē,omnibus dißimilē:factos autem ab eo Deos,et homines,quoniā ille ſo lus debet eſſe ſempiternus. Hæc eadē,de Bonitate Dei retulit item diuinè in Prota gora Plato. Quo libro ex ſententia Simonidis aſſerit, hominē bonū inueniri,per/ difficile eſſe:fieri aūt poſſe,ut ad aliquod tēpus. Sed cū bonus fuerit,perſeuerare in bonitatis habitu,uirumq́; bonum eſſe,ut dixit Pittacus, impoßibile eſſe, minimeq́; humanum. Sed ſolum Deum hoc honore præditum eſſe,hominem autem fieri non poſſe,quin ſit malus.*

Deum

Deum creatorem omnium rerum dicere Platonem. Teſtimonia, quibus apparet eum Vniuerſi conditorem nuncupaſſe. Prolem diuinam autorem mundi eſſe Platoni, cui dat Patrem in Epiſtola. Cap. X.

EAm mentem in Platone fuiſſe, Deū ſicut à maioribus audierat, cœli & terræ, cũctarumq; rerum cœleſtium & terreſtrium, quæ prius non eſſent fuiſſe Creatorem, quòd in Timæo tam clarè, & in decimo de Republica confeſſus fuerat, declarant alia, per omnem Philoſophiam eius tanquam ſidera internitentia teſtimonia. Similia enim in libro, qui dicitur Sophiſta, locutus eſt de Deo creatore, atq; in decimo de Republica. Ibi cum de ueris rebus, ac fictis, ſimulatisq; diſſereret, hæc ait: Animalia quidem omnia mortali, & plantas, quæq; in terra ex ſeminibus, & radicibus producuntur, & quæcunq; inanimata terræ complexu tenentur, corpora liquentia, & non liquentia, num altero, quàm creante, & opifice Deo, dicemus poſtea extitiſſe, cum prius non eſſent, μῶν ἄλλου τινὸς ἢ θεοῦ δημιουργοῦντος φήσομεν ὕστερον γίγνεσθαι, πρότερον οὐκ ὄντα: aut multorum dogma, aſſertionemq; ſequemur, naturam ex quadam fortuita cauſa, & ſine conſilio, producente hæc ipſa genuiſſe? An cum ratione & ſcientia diuina à Deo extitiſſe? Hæc Plato. Huic autem altiſſimæ quæſtioni Theætetus, quòd adoleſcens eſſet, non reſpondet, ſed uertit oculos ad Zenon, ſiue hoſpitem, expectans quid ille pronuntiet: Quanquam arbitror, inquit, te dicturũ hæc ex Deo extitiſſe, idq; ipſe arbitror, καὶ ὑπολαμβάνω οἴεσθαι σε κατὰ δὲ θεὸν αὐτὰ γίγνεσθαι, ταύτῃ καὶ αὐτὸς νενόμικα: Tum uerò pronuntiat ipſe: Sed ſtatuo, inquit, res quidẽ naturales factas, ſiue fieri arte diuina: quæ aũt ſunt ex his, fieri ab hominibus. Innuit ſcilicet artẽ: Deinde multo magis idem hoſpes: ἡμεῖς μὲν που καὶ τἆλλα ζῶα, καὶ ἐξ ὧν τὰ πεφυκότα ἐστὶ, πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ τὰ τούτων ἀδελφὰ θεοῦ γεννήματα πάντα ἴσμεν αὐτὰ ἀπειργασμένα ἕκαστα: Nos quidem, tum cætera animalia, tum ea è quibus exiſtunt, quæ nata ſunt, ignem, & aquam, cæteraq; id genus, Dei ſcimus eſſe opera. Hæc Plato diuinus, eadem atq; in libris de Republica, loquẽs de arte, & inuentione diuina, cuius ſint res ueræ, ac naturales, quas humana ars imitetur. Sicut Moſes incipiens à cœlo, & terra, ſcribit plantas, herbas, arbores, animalia diuinitus effecta, tribuens unicuiq; operi diem certã, gradusq; naſcendi. Sic Plato perſequitur unamquanq; rem, uniuerſales primum res, tum particulares, quas Sapientia diuina perfecerit, elaborarit. Ac quanquam nunc potius loquatur in præſens, ut innuat præſentem, ac continuatam rerum productionẽ diuina Sapientia ſuſcitari, ſuſtineriq; natura perenniter generante: claret tamen cum oſtendere nunc diuinitus fieri, quod aliquando diuinitus habuerit principium, ſicut declarauit in Timæo, & ſicut teſtatur Diogenes Laërtius Platonẽ ſenſiſſe, poſuiſſe, eum duo principia θεὸν, καὶ ὕλην. ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει καὶ αἴτιον, Deũ et Materiã, quem & Mentem appellet, & Cauſam. Ecce enim quemadmodum idem eſt Deus, Mens, Cauſa, Opifex apud Platonẽ, ſic apud Moſem, Deus Creator, Spiritus, id eſt, Sapientia. Vides enim hic artificem diuinum, cuius ſapientia ueras res eduxerit. Vt

autem eſt in Theologia, per Sapientiam diuinã creata omnia: ſic affirmante Laërtio apud Platonem idem eſſe Deũ Opificem mundi, atq; νοῦν αἴτιον, Mentem, Intelligentiã, ac cauſam. intelligimus hũc eſſe prolem Dei, magnamq́; illã, infinitãq; Sapientiam. Accipe enim & confer loca inter ſe diuulſa, & iunge ea adinuicem. Appellatur teſte Laërtio mũdanus Opifex ille à Platone νοῦς, αἴτιος, Mẽs, Cauſa: ipſe tibi declarabit Plato, ſi capias ſecũdã Epiſtolã ad tres amicos, Hermiã, Eraſtũ, Coriſcum. In cuius calce eſt ut in amicitia uera & ſtabili adiurent τὸν τῶν πάντων θεὸν, ἡγεμόνα τῶν τε ὄντων, καὶ τῶν μελλόντων τοῦ τε ἡγεμόνος, καὶ αἰτίου πατέρα κύριον: Deũ omniũ rerũ præſentiũ, ac futurarũ Principem, tũ principis et cauſæ ſiue autoris Patrẽ Dominũ. Si igitur Plato memorat Patrẽ τοῦ αἰτίου, cũq́; Dominũ appellat: iſtũ aũt αἴτιον Laërtius fatetur à Platone dictũ mũdanum illũ Opificẽ: profectò cognoſcimus hũc autorẽ, creatoreq́;, ut noſtra, ac Aegyptiorũ Chaldæorũ quoq; prædicabat Theologia, Filiũ eſſe, ac Prolem Dei. Eſt enim αἴτιος is, qui habet Patrẽ, in Epiſtola: & is Platoni eſt Opifex mũdi teſte Laërtio. Clarũ igitur apud Platonem ab altißimis generis humani initijs & per omnes ætates delabens dogma, θεοῦ γεννήματα πάντα, cuncta eſſe creaturas Dei, non ſolum in principio temporis, ſed etiã ſemper et perpetuò, nõ ſolũ perpetuò, et ſemp, ſed etiã aliquo temporis primordio, nata cũ prius nõ eſſent, diuinæ arte reperta, et reperi ſemper (reiecto Democriti, Leucippi, quos ſecutus eſt Epicurus, dogmate) ex fortuita cauſa cuncta conſtitiſſe. Nã q̃ iſti ingeſſerunt, ab antiqs ſeculis nõ eſt profectũ, ex eorũ capite, quod & Atomos ſomniauit ortũ. Sicq́; claret ſententia Platonis de ſummo Deo, Opifice mundi, cui tot locis uocaliſsimè dat creationẽ, dat cunctarũ rerũ natarũ, ac naſcentium ſapientiã, ac cauſam adpellans Naturã, Artẽ diuinã, Inuentionẽ ingenij diuini. Is eſt Deus, quẽ, ut phibet Laërtius dixiſſe Platonẽ, ὅπως διάδηλος τ' ὡρῶν ἦ ἀριθμὸς, καὶ μετάσχῃ τὰ ζῶα ἀριθμοῦ, τὸ τοῦ ἡλίου φῶς ἀνάψαι τὸν θεόν: Vt manifeſtus eſſet horarũ tẽpeſtatũq; numerus, caperẽtq́; numerũ animalia, Solis lumẽ accẽdit. Eoq́; ſunt oĩa creaturæ Dei. ſic enim bene uideor interpretari γεννήματα, quoniã creauit rerũ formarũq́; corporearũ autorẽ Solẽ. Eoq́; Moſes teſtatur eũ poſt inuentã maſſã, et chaos, extuliſſe lucẽ, per quã naſcũtur oĩa corporea. Ac in eius creatiõe aßignãda mirabiliter cũ Moſe conſentit Plato. Neq; enim etiã Moſes alias, quas affert lux utilitates aßignat, ſed temporũ tantũ, horarũ, dierũ, noctiũ diſtinguendorũ. Poſuit, inquit, ea in firmamẽto cœli, ut lucerent ſuper terram, & ut eſſent in ſigna & tempora, dies, & annos. Plato autem ad diſtinguenda tempora, numeroq́; certo res ſeparandas, accenſum eſſe ſolis à Deo iubar in cœlo. Cæteras autem utilitates tacitè demonſtrat Moſes, dum primã cunctarũ rerum lucẽ ſcribit à Deo creatã, nimirũ ut eius auſpicijs cætera co orirentur. Horum igitur omniũ Plato ſanctißimè diſtinctè, ſeparatim, clarè refert inuentionem in unum ſingularẽ, unicumq́; Deũ, quem clamat iubar Solis inflammaſſe, ingenio ſuo, omnes rerum ſpecies extuliſſe. Hunc appellat Deum, Mentem, id eſt Sapientiam, Intelligentiã, appellat Cauſam, in Cratylo καὶ τὴν βασιλικὴν... νοῦν,

regiam,

regiam, imperatricem Mentem. Etiam Regem, Principem, uniuerſalē, per omnia commeantem, naturam rerum, ut ſuperius uidiſti, producentem. Is autem eſt diuina proles, diuina ſapientia, cui Patrem tribuit in Epiſtola.

Alijs locis creatorem cœli, ordinumq; cœleſtium moderatorem Platonem dicere Deum, qui diſtribuerit ad gubernacula mundi Angelos ſuos, creator mundi, bonorum omnium repertor. Cap. XI.

EAdem affirmat in eo, qui inſcribitur Politicus, in quo Regem deſcripturus, qualem eum eſſe deceat, repetit fabulam ex Atreo, & Thyeſte, qua dicitur antea Solem diuerſa ratione atq; nunc oriri ſolitum, fuiſſe enim Solis occaſum, ubi nunc ſit ortus. Hæc autem etſi fabula ſit, ut idem fatetur, poſita tamen eſt, ut ex ea uerior quædam deſcriptio depromatur. Ibi igitur ſæpenumero repetit cœlum à Deo creatum: concitationem, conuerſionemq; eius, Dei opus eſſe, regi ab eo & circumuerti: poteſtatis eius eſſe, flectere in quam uelit ipſum partem: in hunc ortum, & occaſum, & in hanc formam, qua nunc ſit, poſitum à Deo. Ac dicit: τότε δὲ δὴ μαρτυρήσας ἄρα ὁ θεὸς ἀτρεῖ, μετέβαλεν αὐτὸν εἰς τὸ νῦν σχῆμα: Tum uerò conteſtatus Deus Atreo, mutauit ipſum ſcilicet Solem, in præſentem figuram. Paulò pòſt: Vniuerſum hoc aliquando Deus ipſe regit circum actum, flectitq; circum, aliquando dimittit, cum reuolutiones numerū temporis ei congruum iā habuerunt. Hoc autem iterum ſponte ſua in contrarium flectitur, utpote animal, & rationem, ac prudentiam ſortitū ab eo qui à principio ipſum conſtruxiſſet. Hæc Plato. In quibus Deum gubernatorem cœli, motusq; eius præſidem fatetur, cuius maxima, & uniuerſalis incitatio poßit, flecti, cirnumagi, ſiſti à Deo. Qui poßit cœlo ſic imperare, ac quaſi dicere, Siſte gradum, aut, Flectere in aduerſum, motusq; tuus, qui nunc tendit, in occaſum, flectatur in ortum. Deinde dicit cœlum rationem accepiſſe ab eo à quo à principio factum fuiſſet. In quo ſunt tria dogmata, quæ etiam in Timæo propoſuit, quòd cœlum eſt à Deo conſtructum, compoſitum, coaptatum, quòd id factum ſit κατ᾽ ἀρχάς, ab initio, inprincipio, ſicut eſt apud Moſen, In principio creauit Deus cœlum & terram. Tertio quod tametſi rationem, intelligentiamq; cœlum habeat, habuit tamen ab eodem atque homo conditore ſuo. Homo mentem, rationemq; ſortitus ab eo, qui creauit rationem: ab eodem, Platone teſte, cœlum, factum eſt rationale. Quocirca ſicut non meretur homo Diuinitatē, id eſt, diuinos honores, ob rationem & ſapientiā, tanquam ipſe rationis & mentis ſuæ ſit autor: ſic non meretur, nec mereri debuit apud Philoſophos cœlū, ob rationē, certamq; ſapientiā, ordinisq; Diuinitatē. Sed exclamandū fuerat, quod ille longe ſapientior, Cœli enarrant gloriam Dei. Huic honores diuini, huic laudes, hymniq;, non cœlo debebantur. Quod aūt de reuolutione loquitur Plato, & quid ueri habeat, quandoquidem toto illo loco diſſerit de reditu ad alteram uitam, declarabitur alio oportuniore loco. Proſequitur Plato, qui totis ſuis libris ab Heraclito duo genera rerū ſemper memorat, quod ſemper eſt, et quod nunquā, fitq; ſemper, cœlū dicit eſſe ex primo genere: ὃν δὴ οὐρανὸν καὶ κόσμον ἐπωνομάκαμεν, πολλῶν μὲν καὶ μακαρίων παρὰ τοῦ γεννήσαντος μετείληφεν:

Quod

Quod, inquit, cœlum, & mundũ nuncupauimus, multa quidem, et beata ab eo qui eum creauit accepit. Factum dicit cœlũ beatum à Deo genitore ſiue creatore ſuo, factum incorruptibile, inſeneſcibile, ut dixit in Timæo, eoq́; eodem ipſo loco accepiſſe fatetur immortalitatem ἐπισκευαστὴν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ, aduentitiam, factitiamq́; à conditore, ab opifice. Id eſt, non ueram immortalitatem, qualis ipſius opificis, ſed factam quandam, excogitatamq́; ab ipſo, qualis animorum ab ipſo repertorum, qui potuit creare res æternas, & corruptibiles, ut uellet. Hic Plato quoque perhibet in illa παλιγγενεσίᾳ, reuiuiſcentia, renaſci terrigenas & ex terra, ex humo conſurgere, eos duntaxat, ὅσους μὴ θεὸς αὐτῶν εἰς ἄλλην μοῖραν ἐκόσμησε. Quos non Deus ipſe in aliã ſortem diſpoſuerit. Quo docet, & cœli cõuerſionẽ, et illã regenerationẽ diuino nutu adminiſtrari, De quo poſtea diligentius. Proſequitur loquens de ſeculo illo aureo, cũ ſponte ſua tellus ferret oĩa nec raſtros patiebatur humus, non uinea falcẽ eã ſeculi felicitatẽ nõ fuiſſe ſub hac cœli cõuerſione, motuq́; hodierno, ſed alia. τότε γὰρ αὐτῆς πρῶτον τῆς κυκλήσεως ἦρχεν ὅλης ἐπιμελούμενος θεός: Tunc enim eius conuerſionis primũ Deus præſes erat, & princeps. Autor, inquit, ipſe fuit felicitatis eius, cœlum uertebat ipſe, præerat ipſe cœli reuolutioni ille. Eodem loco tantam huius Dei maieſtatem fatetur, quemadmodum Timæus Locrenſis tradidit in ſua Geneſi, ut affirmet eum uniuerſo mundo præfeciſſe Dæmones, id eſt, Angelos, ut Philo interpretatur, qui regãt tanquam ductores gregum, totum genus humanũ, iuxta diſtributiones ſuas, quas aßignarit eis Deus, θεὸς ἔνειμεν αὐτούς. Paulò inferius, τοῦ παντὸς κυβερνήτης, Vniuerſi gubernator. Ibidem, θεὸς ὁ κοσμοποιήσας, Deus creator mundi: Et quod paulò ſuperius mundum ſiue chaos inordinationis, confuſionisq́; antè plenum fuiſſe, quàm in hodiernũ ordinẽ redigeretur. παρὰ μὲν γὰρ τοῦ συνθέντος πάντα καλά: Ab eo enim, qui cõpoſuit, omnia bona, aut pulchra. Id ſcilicet quod Moſes: Et uidit Deus lucem, quòd eſſet bona. Sicq́; ad omnia opera ſex dierum, Quòd eſſent bona. Tandem, Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, quòd erant ualde bona. Nam cum Ideam Boni, uniuerſalem, magnamq́; Bonitatem attribuit Deo, ut ui diſti, tum eum uerè Bonum duntaxat eſſe iuxta ſacras literas affirmat. Siquidem in Protagora qđ à Simonide didicerat, perpetuã aut uerã bonitatẽ homines poßidere non poſſe, ſed ſoli Deo hoc decus eſſe. In quo & uetuſtæ Theologiæ, quæ in Simonide apparet, dignitatem admirari licet. Quippe & diuinam hanc Sapientiam Plato dicit, & eã, uel à Simonide cœpiſſe, uel eſſe etiã uetuſtiorẽ. Agnoſcis inquã uetuſtæ Sapientiæ, ac Theologiæ maieſtatem, quæ ſoli Deo perfectam adiudicat Bonitatem. Eſt enim hoc quod ipſa Progenies Dei apud nos, Nemo bonus niſi ſolus Deus. Et, Omnis homo mendax.

Varia teſtimonia, quibus ſingularis Dei apud Platonem probatur confeſsio: quem & creatorem mundi fatetur, & ei bona cuncta accepta refert. Cap. XII.

SVnt aliæ per totam Platonis Theologiam, de ſummo, ac ſingulari Deo, mundi,

rerumq́;

rerumq; omnium autore clariſsimæ uoces, quas qui conſideret, uidebit eandem ſem
per apud ſapientes fuiſſe magni Dei, quem Natura docuit ipſa, confeſsionem. Eas
ſi quaſi per epilogum ſub oculos poſueris, ueriſsima, quæ dico probabis. Laërtius
Diogenes creatorem mundi Platonem aſſerit Deum ſenſiſſe, quod Marcus noſter
perhibet: Qui in Timæo, inquit mundum ædificauit Platonis Deus. Idemq; paulò
pòſt, Si hæc nata ſunt, ut Platoni uidetur. Et Ariſtoteles in libris de cœlo καὶ γε-
νόμενον, ἄφθαρτον διατελεῖν ὥσπερ ἐν τῷ τιμαίῳ. ἐκεῖ γάρ φησι τὸν οὐ-
ρανὸν γενέσθαι μὲν οὐ μὴν φθαρτόν. Et Laërtius à Deo factũ mundũ ſenſibilem;
& chaos indigeſtum, reuocatum ad ordinem à Deo, Platonem dixiſſe, Deumq; ei
uidere incorporeum: Iuſtitiamq; eſſe legem Dei. In Apologia, adeo Deũ colendũ
obſeruandumq;, & ob amorem eius, nunquam iuſtitiam uiolandam, ut fateatur So
crates ab antiquis Philoſophis acceptum, ſe Deo potius obſecuturũ, quàm homini
bus omnibus: πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν. Id eſt, nempe quod ueri,
ac ſancti Theologi, Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Ibidem ſe da-
tum à Deo ſuæ ciuitati gloriatur, qui mores eorum corrigeret, oſtenderetq; ſolam
uirtutem eſſe colendam: ὅτι δὲ ἐγὼ τυγχάνω ὢν τοιοῦτος οἷος ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῇ
πόλει δεδόσθαι. Is Deus eſt, qui per omnes ætates dedit aliquos meliores, miſit
Prophetas, & Sapientes, & Scribas, ſingularis, prouidus, humanus, creator, pro-
ſpector rerum humanarum. In eo, qui ſcribitur Phædon, apertè prædicat cum cura
re res noſtras, εὐλόγως ἔχει, θεόν τε εἶναι ἐπιμελούμενον ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐ-
κείνου κτήματα εἶναι. Id eſt: Rationabile eſſe, & Deum curare, ac prouidere
nobis, & nos eſſe poſſeſsiones, aut peculium eius. Hoc Ariſtoteles eſt in moribus
ſecutus. Ibidem ſe cogniturum paulò pòſt, quæ poſt hac uitam ſequãtur, ſi Deo pla
cuerit, ait Socrates. In Cratylo, eum per quem uiuamus, eſſe naturam τοῦ θεοῦ, Dei.
In Theæteto quid dicturus, more piorum loquitur σὺν θεῷ, cum Deo, cum Dei
adiutorio, ſi Deo placuerit. Eodẽ libro ſtatuit ab hoc mundo quamociſsimè fugien
dum: φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ δυνατόν. Fugam autem eſſe fieri Deo ſimi-
lem pro uiribus: innuens quod Moſes, Ad imaginem Dei fecit illũ. Similitudinemq;
eſſe, ſanctum, ac iuſtum eſſe cum ratione, & prudentia. In Politico præter ſuperio
ra, uocat Deum ποιμένα ἀνθρωπίνης ἀγέλης, Paſtorem gregis humani. In
Parmenide, ſolum Deum poſsidere abſolutiſsimam ſcientiam, qua poſsit etiam res
humanas cognoſcere: οὐκ ἄν τινα μᾶλλον θεὸν ἔχειν τὴν ἀκριβεστάτην ἐπιστή
μην, οἰόσ τε ἔσται ὁ θεὸς τὰ παρ᾽ ἡμῖν γιγνώσκειν. αὐτὴν ἐπιστήμην ἔχων.
Et quòd apud Deum ſit hæc dominatio omnia noſcendi. Quod Ariſtoteles in Me-
taphyſicis. In Philebo, poſuiſſe in mundo infinitum, & definitionem τὸν θεὸν τὸ
μὲν ἄπειρον δεῖξαι τῶν ὄντων, τὸ δὲ πέρας. Ibidem præter alia ſupe-
rius oſtenſa, Veras eſſe uoluptates, quæ uirtute pendentes, Deo ſint comites. In Phæ
dro,

dro, Deum eſſe θεὸν ἀθάνατόν τι ζῶον, Animal immorttale. Ibique optat ut ea, quæ diſſerit, ſint Deo placita, ταῦτα, μὲν δὴ ὅπῃ θεῷ φίλον. Ibidem Iupiter eſt magnus Dux ac Princeps, ut apud nos, Rex exercituum, quem ſequatur exercitus Deorum, & Dæmonum, ut eſt in noſtris literis, Currus Dei multiplex millia lætantium. pro quo Græce, Currus Dei μυριοπλάσιον, multarum myriadum. Et pro Lætantium, ſunt Angeli. Sic Plato: ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ ζεὺς πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων, τῷ δ᾽ ἕπεται στρατιὰ θεῶν τε καὶ δαιμόνων: Magnus princeps in cœlo Iupiter currum alatum inagitat, ſequiturq; eum Deorum, ac Dæmonum exercitus. Et quod ait, an poßint inueniri qui intueantur in ipſum Vnum aut multa, θεὸς οἶδε, Deus nouit. Et cum rogat ibidē, an noſcat quomodo Deo rem gratam poßit facere, de oratione agens, uel loquens, ὅπῃ θεῷ μάλιστα χαριῇ. Et in Alcibiade, cum quid dicturus ait ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ, Si Deus uoluerit. Similiter, ὅ,τι ἂν θεὸς ἐθέλῃ, Quodcunq; Deus uoluerit. Et cū ibidem teſtatur, quòd cognoſcens quis Deum & ſapientiam, ſic etiam noſcet ſe ipſum, θεῷ ὄντι καὶ φρόνησιν, οὕτω καὶ ἑαυτὸν ἂν γνοίη μάλιστα. Et cū in Theage Socrates fatetur, Theagem multum augendum, ἐὰν μὲν τῷ θεῷ φίλον, Si Deo gratum fuerit. In eo qui inſcribitur Laches, poſtridie promittit ſe uenturum Socrates, Deo uolente. Simile in eo qui dicitur Hippias maior, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ. In eo qui appellatur Lyſis, Deum amicos facere, quos iuxta Homerū, aſſociet ad inuicē. Quid uerò illud in Gorgia, Quantum temporis uiuendum nobis ſit non debere uos ſollicitos eſſe, neq; uitæ nimio amore detineri, ſed ſuper eo Deo relinquendā curam, credendumq; mulieribus, neminem eſſe qui diem conſtitutam ſubterfugiat. Itaq; conſiderandum diligenter, ut hoc quidquid temporis eſt, iuſtè, & laudabiliter tranſigatur. Et illud quod eſt in ſeptimo de Legibus, Deum quidem eſſe omni beato ſtudio dignum, hominem autē eſſe opus eius. Et cum in decimo, de anima locuturus affirmat Deum inuocare oportere. Et in quinto, quòd Deus dedit eis ut nouam conderent rempublicam. Socrates item in Phædone, Deum, inquit, arbitror, & ipſam uitæ ſpeciem, & ſi quid aliud eſt immortale, omnes cōfitentur nunquam interire. Omnes per Iouem, inquit, homines, & longè magis, ut ipſe arbitror, Dij. Hic plato monſtrat omnium hominum, ac Deorum eſſe confeßionem, Deum eſſe ſempiternum, ſeparans Deum à Dijs, quorum confeßione Deus ſit immortal is. in eo autem qui dicitur Ion, ait Deum ablata uatibus mente, eis uti miniſtris, poſitis ſcilicet in exceſſu: Quale noſtris Prophetis uſu ueniebat. Sunt alia plurima, quæ ſi quis ſapienter conſideret, cernet profectò ualido naturæ, & ueritatis impulſus in omni actione, cogitationeq; uitæ ad inuocationē ſingularis Dei. Atq; hanc Platonis uariam naturalemq; Theologiam, quam Natura formabat ipſa, apud omnes, ſed præcipuè uetuſtiores inueniet, qui libros eorum diligenter dictáque perſpiciet Similiter enim locuti ſunt, ut uidimus, Pytagorei, Tales, Empedocles, Parmenides, Anaxagoras, Euripides, Aeſchylus, Theognis, Phocylides, Pindarus, Heſiodus, Demoſthenes, Homerus.

AVGVS/

AVGVSTINI STEVCHI EV- GVBINI DE PERENNI PHILO SOPHIA LIBER SEXTVS.

Quod recentiores Philoſophi, qui poſt Platonem & Ariſtotelem floruerunt, Theologiam maiorum uenerati imitariq́, mirifice cum Theologia cœleſti conſenſerint, unum ſingularemq́; Deum appellantes, omniaq́ de eo prædicantes, quæ ſunt in libris ſacris. Teſtimoniumq́; Theophraſti, & Alexandri de Deo. Cap. I.

OMnium ſeculorum conſenſus, & omnis per uniuerſa tempora linguis humanis conſonè celebrata diuinitatis cõfeſſio declarat uel illam à rerũ exordio lucẽ ueritatis, per omnes ætates progreſſam, nunquam penitus caligaſſe, uel ipſam ſeſe attollentem naturam, ſemper ad notionẽ, confeßionemq; Dei iter hominibus aperuiſſe, inſtigaſſeq́; eos, ut eũ non modò ſingularem ubiq; nominarent, ſed eas quoq; uoces ederẽt, quibus in ueris literis, cœleſte Numẽ à Prophetis exaltatur. Vt appareat unam eandemq́; eſſe ſapientiam, uel quam Natura, uel quam oraculum cœleſte reuelauit. Ita demum fieri, ut lux poſtremis ſeculis allata terris, ea ſit, quæ fuit ſemper, quamq́; uelut naturalem, ueramq́; & unam, multorum ratio, præcipuè ſapientũ, conſentiens uidit, aſſeruit. Nullamq́; eſſe, ſi quis cunctas ad unum fontẽ, ex quo fluunt omnes, reuocet hominũ ſententias, in uita degenda, in aſſerendis principijs ac finibus inter omnes diſcordiam. Niſi quòd obſcuritate priorum ſeculorum fulgore magnæ lucis illuſtrata, iter quod erat tenebroſum, & ambiguũ ad uerã ſapientiam apertum eſt. Factumq́; ut audacius de rebus diuinis poſteriores Philoſophi, & maiore nobiſcum conſenſu diſſeruerint. Sed unde fulgor ille ueniret, eorũ pleriq; fateri noluerunt. Ordiamur igitur à Theophraſto, & quid de ſummo, & incomprehenſibili Deo ſenſerit, audiamus, ut ex diſcipulo præceptorẽ Ariſtotelem, omnemq́; ſcholã agnoſcas. Is in libris de Metaphyſica ſcribit de primo principio: τὸ γὰρ δὴ πρῶτον, καὶ θειότατον, πάντα τὰ ἄριστα βουλόμενος. τάχα δὲ. τοῦτο μὲν, οἷον ὑπερβάλλοντε καὶ ἀζήτητον: Nam id quod eſt primum, & diuißimũ, omnia optima uult eſſe. Fortaſſeq́; id eſt exuperans omnẽ ſcientiã, & inſcrutabile. Quid altius dici et ueræ Theologiæ cõgruentius potuit? Hæc Theologia illa magnorũ Philoſophiæ noſtræ principiũ: Ô altitudo diuitiarũ ſapientiæ, et ſciẽtiæ Dei, q̃ incõprehenſibilia ſunt iudicia eius, et inueſtigabiles uiæ eius? Quis enim cognouit

ſenſum

ſum poßis, facere nolle. Et quoniam utrunq; alienum eſt à Deo, neq; utrunq; ſit in eo, neq; alterum. Quòd ſi uult & poteſt, utiq; etiam proſpicit. In his non modò ſingularis ille Deus nominatur, uerum etiam is Deus, qui non ſolùm moueat cœleſtes orbes, aut primum Mobile, quod Ariſtoteles ſentire uidetur, uerum etiam per omnem mundum diffuſus, cuncta proſpiciat, præcipuè res hominum, quas æternis regit imperijs. Abſoluitq; eum Alexander (quanquam Peripateticus) ab orbe primo, cuius concitatione fit totius cœli conuerſio. Neq; dedit ei, quemadmodum ſentire Peripatetici hodierni aſſeuerant Ariſtotelem, duntaxat machinæ cœleſtis motum. Neq; enim ſi Deus proſpicit, quod neceſſarijs rationibus colligitur ab Alexandro, prouidentia eius ſolo cœli motu conſtabit reliquis alijs multis, quibus nulla cum cœleſti motu ſit cognatio. Neq; ſolùm corporaliter more beſtiarum uiuitur, neq; frugibus legendis, carpendis fructibus motu cœleſti maturatis conſtat hominum uita. Sunt aliæ actiones, ad quas oculos ſuos intendere prouidentiã oporteat, alioqui non efficiatur quod colligitur ab Alexandro. Ecce igitur Deum uerum, uniuerſalem, totam mundi regionem complentem, uſq; in intimas cogitationes penetrantem propoſuit Alexander nobis, non Deum mouentem duntaxat primum orbem, aliud præterea nihil agentem. Cui ſi gubernaculum, ſi prouidentia, rerumq; adminiſtratio tribuitur, non ſolus cœli motus profectò tribuitur, qui corporeus eſt omnis, animans mundum corporaliter, ſed tribuitur item cura rerum meliorum, ſpiritualiũ, actionum humanarum, diſpoſitio regnorum, animaduerſio malorum, prouectio bonorũ, quibus conſtat prouidentia. Hoc teſtimoniũ Alexandri ſufficit pro cunctis peripateticis, quorum poſt Theophraſtum nemo æquè nobilis. Premat licet Auerroës, reſpiciam meliores uetuſtioresq;, quorum autoritas ſubſecutos pudeficiat. Sed ego qui poſt Theophraſtũ, ſeculorum ordinem reſpectans, è noſtris eos, qui non longius ab eo ſecuti ſunt, accerſire debuerã, qui luces quoq; ſuas, muneraq; Naturæ nobis oſtenderent, Alexandrũ inieci propter familiæ cognationem. Hinc iuxta Theophraſtum duos ex his nobiliſsimos ſtatuamus, Marcum Tullium, & Vergilium, & alios nonnullos, qui de deo præbebunt eadem teſtimonia.

Theologiam Romanorum agnoſcere, fateri nominare Deum unum ſingularem, proſpicientem omnibus, ubiq; præſentem, mundum omnem implentem, immenſæ ſapientiæ, rerum creatorem, animorum largitorem, Mentem Vniuerſi, inuiſibilem, ex operibus agnoſcendum. Variaq; de eo Marci Tullij Philoſophia. Cap. II.

Similis igitur horum quoque atque Græcorum Theologia eſt, ſi quis uoces eas capiat, quas ex illo inſtinctu protulerunt, quo non ſuperſtitioſi, ſed homines & ſapientes erant, ex illa progenie nati, quam Deum creaſſe eumq; creantem & loquentem, uidiſſe, audiſſeq;, doctrina cœleſtis declarauit. Iam primum audi Vergilium, qui & ſingularem, uniuerſalemq; Deum iuxta Homerum, omneq; genus hominum nominauit, exinde quædam propius è Theologiæ fontibus manantia deſcripſit: ut illud, Dabit Deus his quoque finem. Is Deus, qui finem laboribus imponit, recreat afflictos, quis alius, niſi is, de quo Pſalmus, Dominus erigit eliſos, ſoluit

t compeditos?

compeditos? Non utique quiſquam ex illius tempeſtatis poëticis Dijs, Nominatur enim per excellentiam Deus, qui res humanas attendat, Deus Vniuerſitatis. Naturalis, non natus è Saturno, aut fictitius quiſquam. Is ille quem Prophetæ ſemper celebrant, & nouiſsimis ſeculis omnium per ora uerſatur, oblatus à Natura prius, dein manifeſtè reuelatus: quem ratio, Naturaq́; ſuggerit animis, & ad eum nominandum linguam impellit. Eundem poëta reſpexit, Numero Deus impare gaudet. Reſpicit enim hic harmoniam, rationemq́; mundanorum numerorum, quos repertos à Deo, factosq́; ut inuicem continerent, in quo imparitas eſt, eaq́; harmonia, id eſt, conſonantia, congruentia, etiam Ariſtoteles teſtis, ut ſuperius claruit. De eodem ſcripſit apertius ex ſententia Pythagoreorum:

–Deum nanq; ire per omnes
Terrasq́; tractusq́; maris, cœlumq́; profundum.
Hinc pecudes, armenta, uiros, genus omne ferarum,
Quemq́; ſibi tenues naſcentem arceſſere uitas.

Is Deus Vniuerſi, fons animorum, quia creator, origo, unde petunt animas omnia naſcentia, uitam hominum gubernans, finemq́; laboribus, & incommodis imponens, omnia faciens numeris imparibus conſonare. Eundem deſcripſit, Naturamq́; magnam, per omnem mundum diffuſam, fundentem uitas omnes, mundum animantem, alentemq́; omnia nominauit:

Principio cœlum ac terras, camposq́; liquentes,
Lucentemq́; globum Lunæ, Tītaniaq́; aſtra,
Spiritus intus alit, totamq́; infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Hæc de magno Deo, quem Pythagoras ψύχωσιν τοῦ παντός, animationem Vniuerſi dixit, imitatusq́; eſt eum Poëta. Hunc itē Ouidius ſingulariter uocat, & mundanæ creationis autorem confitetur. Qui chaos inuolutum, confuſum expedierit, elementorumq́; litem compoſuerit,

Hanc Deus & melior litem Natura diremit.

En quod Ariſtoteles, Philoſophiq́; ſolent in diſſerendis, explicandisq́; Naturæ rebus, aſſociare ſemper Deum ac Naturam. Videlicet quia Naturæ princeps, autor, moderator, quo ſi uacaret, in cineres Natura, nihilumq́; abiret, omniaq́; in chaos reuerterentur, chaos in nihilum, tenebrasq́; priores Hanc ob cauſam Deus & Natura coniunctim nominantur, ut nauis & gubernator, ut hortus et conſitor, ut currus & auriga, opifex et opificium: Rex et regnum. Eundem pulcherrimè Philoſophiæq́; ex theſauris nominauit, deſcripſit, aperuit alius Latinus Philoſophus Seneca. Quid eſt, inquit, Deus? Mēs Vniuerſi. Quid eſt Deus? Quod uides totū, et quod nō uides totū. Sic demū magnitudo illi ſua redditur, qua nihil maius excogitari poteſt. Sic ſolus eſt omnia, opus ſuū, & extra, et intra tenet. Quid ergo intereſt inter Naturā Dei et noſtrā? Noſtri melior pars animus eſt, in illo nulla pars extra animū,

totus

totus ratio eſt. Hæc definitio Dei apud Senecam, oſtendit eandem omnium genti/ um cum Theologia cœleſti ſuper appellatione, ſcientiaq; ſummi Dei, concordi/ am. Hebræi, Græci, Latini conclamāt unicum, omnipotens, magnumq; Numen, cuius magnitudo ſuperet omnia. Quid enim aliud hoc Philoſophi Latini, atq; quod apud Hebræum Vatem de ſe prædicat Deus? Cœlum & terram ego impleo. Ec/ ce Latinus quoque affirmat, tunc illi magnitudinem ſuam reddi, maieſtatemq; ei/ us uero exemplo demonſtrari, cum circunſpiciens cœlum ac terram, talem ac tan/ tum cogites eum, qui fecit hæc omnia: maiorē quoq;, quoniam eſt quod uides, & quod non uides. Non modò uidelicet æquè atq; uiſibilis mundus, ingens, ſed ingen tior item, inuiſibili noſtris oculis magnitudine. Quæ ſi uideri poſſet, uideremus eum non modò cœlum ac terras æquantem, ſed inæſtimabili interuallo ſuperantem. Eſt igitur Deus, quod uides, & quod non uides. Eſt ſcilicet quaſi mundus, ſed mundus inuiſibilis, mundus ſapientiæ, ſcientiæ, rationis, uniuerſuas incomprehenſibilis, ani mi uaſtitas. Nihil illic non animus, non ratio, tam unicus, quàm magnus. Immenſi/ tas uniformis, non corporis autem, non elementi, non ignis, aquæ, uel aëris immen ſitas, ſed ſapientiæ, rationis, conſilij, prudentiæ, bonitatis. Cernitur autē in hoc mun do uelut opifex in opere ſuo, cum iudicamus ex opificijs opifices. Sic magnitudo di uina æſtimatur ex operis ſui magnitudine, cuius quidem mens eſſe dicitur, nō quod corpus Dei ſit, mundus, ſed quòd opificium regitur, aliturq; ab opifice ſuo, perin/ de ſi dicas, mentem nauis eſſe gubernatorem. Item omnia, dicitur eſſe, quoniam per ipſum facta ſunt omnia deq; theſauris ſuis proruperunt, nec ſine ipſo fieri quic/ quam potuiſſet. Item de immatura morte diſſerens, Non intelligis, inquit, autorita/ tem, ac maieſtatem iudicis tui rectoris orbis terrarum, cœliq; & Deorum omni/ um Dei, à quo iuſta numina, quæ ſingula adoramus, et colimus, ſuſpenſa ſunt. Item in exhortationibus: Hic cum prima fundamenta molis pulcherrimæ iaceret, et hoc ordiretur, quo neque maius quicquam nouit Natura, nec melius, ut omnia ſub du/ cibus ſuis irent, quamuis ipſe per totum corpus ſe intenderat, tamen miniſtros reg ni ſui Deos genuit. Hæc Seneca, quæ etiā à Lactantio proferuntur. Omnis ergo lin gua confiteetur Dominum. Inciſa enim fuit ea lex in natura, quam nulla peruerſitas unquam obliteret, qua ſurſum rapitur ignis, aqua labitur deorſum. Sed ad Philo/ ſophiæ Romanæ inter omnes facile principem reuertor, huc uſque uolens utro/ que prolapſus. Apud hunc, magnam Naturæ facibus illuſtratatam lucem ue/ ritatis deprehendas, haud ei diſsimilem, quàm cœleſtes in terris uoces intonu/ erunt. Modoque eum uim immortalem, inuiſibilemque appellat, modò crea/ torem mundi, ſæpe quoque ſingulariter, quemadmodum ſuperiores, nomi/ nat. Ac quanquam erat cum cæteris Romanis, ſub uanis natus & educatus ſuperſtitionibus, quæ non ingentem modò Deorum plebem colerent ac nominarēt, ſed eorum etiam Deorum, quos ubique Natura repudiaret, ſæpe tamē ad unicum illum Naturæ totius Deū conuerſa mente, ſingularem Diuinitatis appallationē ei

uendicat. In Quæſtionibus Academicis primum referens ſententiam Philoſophorum, Nam cum dicatis, inquiunt, uiſa quædam mitti à Deo. Item, Quærunt quonam modo falſa uiſa quæ ſint, ea Deus efficere poßit probabilia. Et, Si tale uiſum obiectum eſt à Deo dormienti, ut probabile ſit. Et ſub perſona contradicentium, Quis enim tibi dederit, aut omnia Deum poſſe, aut ita facturum eſſe, ſi poßit? Et, Neque tam quererer cum Deo, quod parum longè, quàm quod falſum uiderem. Item, Plato ex materia in ſe omnia recipiente, mundum eſſe cenſet à Deo factum ſempiternum. Item, Cur Deus omnia noſtri cauſa cum faceret, (ſic enim uultis) tantam uim natricum uiperarumq́; fecerit? Et ex Epicuro, Sic ille & Deum opere magno liberat, & me timore. Quis enim poteſt, cum exiſtimet à Deo ſe curari, non & dies, & noctes diuinum Numen horrere? Et in Legibus. Ad Deos adeunto caſtè, opes amouento: qui ſecus faxit, Deus ipſe uindex erit. His conſtat Philoſophos uti caput, ſummamq́; omnium conſiderationem & ſcopum, ad quem totus de natura ſermo dirigatur, autoremq́; rerum omnium, de quibus dicendum eſt, Deum proponere, cui & factionem mundi, & rerum humanarū procurationem, uniuerſalemq́; autoritatem decernunt. Eadem eſt Philoſophorū nuncupatio Dei, omniumq́; rerum attributio in libris de Natura Deorū. Ac quanquam Marcus iuxta uulgi conſuetudinem nonnunquam plures Deos de rebus differens aſciſcat, errore tamen abiecto, mens, linguaq́; redit ad unum. Et in ſecundo de Natura Deorum, Non eſt igitur natura Deorum præpotens, neque excellens. ſiquidem ea ſubiecta eſt ei uel Neceßitati, uel Naturæ, qua cœlum, maria, terraq́; reguntur. Nihil autem eſt præſtantius Deo. Ab eo igitur neceſſe eſt mundum regi. Nulli igitur eſt Naturæ obediens, aut ſubiectus Deus. Omnem ergo regit ipſe Naturam. In his Marcus cum Deos ac Deum appellet, cum ſummum aut ſupremum Deum, ſæpe cæteris in libris nominauerit, ut oſtendam, & cum hic nihil Deo præſtantius affirmat: qui præſtat autem cæteris, unum ſit neceſſe eſt: neque enim præſtaret, ſi multos æquales haberet: certè coarguitur uanitas eſſe, Deum non ſemper, ut nonnunquam, aſciſcere. De eodem. cum Philoſophi res admirati, cœpiſſent philoſophari, Sic Philoſophi, inquit, debuerunt, ſi fortè eos primus aſpectus mundi conturbauerat, poſtea cum uidiſſent motus eius finitos & æquabiles, omniaq́; ratis ordinibus moderata, immutabiliq́; conſtantia, intelligere ineſſe aliquem non ſolùm habitatorem in hac cœleſti ac diuina domo, ſed etiam rectorem & moderatorem, & tanquam Architectum tanti operis, tantiq́; muneris. Hæc conſideratio reſpicit unum ſingularem, iuxta ea quæ tradiderat Plato, quem libenter ſequitur Marcus. Nam architectus operis tanti, quem Græcè Plato uocat δημιουργόν, unus ſit neceſſe eſt, & unus à Platone nominatur. Habitatorem quoque mundi, ſi bene reſpicias, appellat, quem maiores animum mundi, mentem Vniuerſitatis, animationemq́; dixerunt. Quam uim, inquit in Academicis, animum eſſe mundi dicunt, eandemq́; eſſe Mentem, ſapientiamq́; perfectam, quem Deum appellant.

appellant. Vnus igitur mundi Architectus ô Tulli, non plures eſſe poſſunt: ſic una Mens, non plures, unus animus, una ſapientia. Cur ergo dicis nonnunquam Deos, non ſemper unum? cuius magnitudo impleat cœlum & terram, Deos habens uti miniſtros. Eundem de Natura Deorum innuit, cum ait, Quam, inquam, id eſt, rerum per omnem mundum uarietatem, ſi ut animis, ſic oculis uidere poſſemus, nemo cunctam intuens terram, de diuina ratione dubitaret. Appellat diuinam rationem, quam in Academicis dixerat à Philoſophis appellatam Mentem, ſapientiamq́; perfectam, eamq́; eſſe Deum. Eundem quoque, reſpicit, autoremq́; generis humani, quemadmodum Moſes, omniumq́; ad uitam degendam commodorum largitorem, prædicat in ſecundo. Ad hanc, inquit, prouidentiam naturæ tam diligentem, tamq́; ſolertem, adiungi multa poſſunt, è quibus intelligatur quantæ res hominibus à Deo, quamq́; eximiæ tributæ ſint, qui primum eos humo excitatos, celſos & erectos conſtituit, ut Deorum cognitionem, cœlum intuentes, capere poſſent. Et Cotta referens eadem in tertio, Sed à Deo, inquit, tantum rationem habemus. Quid amplius eſt in Theologia cœleſti? quòd hominem ad ſimilitudinē ſuam fecerit, præeſſe cunctis animantibus uoluerit. Id enim eſt, celſos eos & rectos fuiſſe conſtitutos, ut cognitionem capere poſſent, non Deorum, quorum enim Deorum? ſed eiuſdem, qui celſos eos & erectos conſtituit. Ex quo cœlum intuentes, exclamarent, quod ille diuinus, Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius nunciat firmamentum. Quem enim alium decet homines agnoſcere, & fateri, colere, & uenerari, admirari & ſuſpicere, quàm eum, de quo Marcus idem ſic locutus eſt, ut ſi uates quis Hebræus eſſet, in ſecundo de Diuinitate: Et eſſe, inquit, præſtantem aliquam, æternamq́; Naturam, & eam ſuſpiciendam, admirandamq́; hominum generi, pulchritudo mundi, ordoq́; rerum cœleſtium cogit confiteri. Hæc ille. Vna igitur præſtans, æternaq́; Natura, cuius pulchritudo mundi, ordoq́; rerum cœleſtium fuit inuentum, ſuſpicienda & cognoſcenda ex intuitu cœli, non Dij. Quos enim Deos ſentiam, ſi una eſt præſtans, admirandaq́; nobis Natura? Innuit ergo ſingulare unicumq́; Numen, de quo quaſi diuinum fudit oraculum in tertio de Legibus, de lege & imperio loquens: Sine quo, inquit, nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt. Nam & hic Deo paret, et huic obediunt maria, terræq́; et hominum uita iuſsis ſupremæ legis obtemperat. Ecce igitur, ut ipſe loquar, Deus ille uerus, uniuerſalis, unicus: quem terra, pontus, æthera colunt, adorant, prædicant: cui parent motus cœleſtes, cuius poteſtati nihil reſiſtit: Sic ab his prædicatus, quos in eius admirationem natura, conſideratioq́; trahebant, ſicut ab his, quos paterna traditio uſque ab origine mundi, famaq́; cœleſtis commouebat: Eumq́; ſenſit, maieſtatemq́; eius inuiſibiliter in omni mundo præſidentem, quæ Romanas opes auxerit, confeſſus eſt pro Milone, uelut Theologus: Nec uerò, inquit, quiſquam aliter arbitrari poteſt, niſi qui nullam uim cœleſtem exiſtimat Numen'ue diuinum.

Quem neque imperij ueſtri magnitudo, neq; ſol ille, nec cœli, & ſignorum motus, nec uiciſsitudines rerum, atq; ordines mouent, neq;, id quod maximum eſt, maiorum ſapientia, qui ſacra, qui cerimonias, qui auſpicia & ipſi ſanctiſsimè coluerunt, & nobis ſuis poſteris prodiderunt. Et eſt profectò illa uis, neq; in his corporibus atque hac imbecillitate noſtra ineſt quiddam quod uigeat & ſentiat, & non ineſt in hoc tanto Naturæ tam præclaro motu. Niſi fortè idcirco non putant, quia non apparet, nec cernitur, perinde quaſi noſtram ipſam mentem, qua ſapimus, qua prouidemus, qua hæc ipſa agimus ac dicimus, uidere, aut planè qualis, aut ubi ſit ſentire poſsimus. Ea uis, ea eſt igitur, quæ ſæpe incredibiles huic urbi felicitates, atq; opes attulit. Et de Aruſpicum reſponſis Latinæ Philoſophiæ facilè princeps, ex ea Natura, quæ, ut idem ait, ſine doctrina notitias paruas ingenuit rerum maximarum: Nulla maior res atq; Deus, cuius ingenuit ſine doctrina, notitias ingentes Natura nobis. Vt minimè mirum fieri debeat, eos de Deo ſenſiſſe, locutosq; eſſe talia, quos Philoſophia nunc magnū ſparſa per orbem, non erudijſſet. Preſtò enim erat alia minor quidem Philoſophia, quam non didicimus, accepimus, legimus, uerùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſsimus. Ad quam non docti, ſed facti, non inſtructi, ſed imbuti ſumus. Hæc aperit os nobis ad confeſsionem magni Dei. Eoq; dux fuit eidem Ciceroni, ut item ſingularem Diuinitatem nominaret, eamq; uerißimè definiret in Tuſculanis: Nec uerò, inquit, Deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi Mens ſoluta quædam & libera, ſegregataq; ab omni concretione mortali, omnia ſentiens & mouens, ipſaq; prædita motu ſempiterno. Agnoſcis quod noſter Vates introducens eum loquentem, Cœlum & terras ego impleo. Et, Leuate in excelſum oculos ueſtros, & uidete quis creauit hæc. Deus ſempiternus, Dominus qui creauit terminos terræ, & non deficiet, neq; laborabit, nec eſt inueſtigatio ſapientiæ eius. Et, Verè tu es Deus abſconditus, Deus Iſraël, ſaluator. In hac igitur Marci definitione, omnia ſunt, quæ literis ſacris continentur, nomina diuina. Primum, Mens immortalis, incorruptibilis ſapientia, perennis, incorporea, omnia ſentiens. Spiritus enim, id eſt, Sapientia Domini, repleuit orbem terrarum. Per omnes ſpiritus penetrans, ut idem Salomon ait. Quem quodam mirabili conſenſu uidetur Marcus expreßiſſe. Vt enim Marcus aſſerit Deum eſſe Mentem omnia ſentientem & mouentem, ſegregatam ab omni concretione mortali: ſic ſapiens ille, quiſquis fuit, πάσης γὰρ κινήσεως κινητικώτερος σοφία, διήκει δὲ καὶ χωρεῖ διὰ πάντων, διὰ καθαριότητα. Omni motu uelocior eſt Sapientia, penetrans per omnia, & commeans ob puritatem. Vides puritatem, quod ille ſuis uerbis, ſegregatam ab omni concretione mortali. Et quem dixit omnia ſentire, ſapiens ille πανεπίσκοπον, omnia circunſpicientem. Et εὐκίνητον, τρανὸν, ἀμόλυντον, mobilitate uigentem, penetrabilem, incoinquinatum. Is igitur ſi mouet omnia, ſolus etiam mouet orbes cœleſtes, non aliæ Intelligentiæ. En igitur eandem exhibet Natura Theologiam, atque reuelatio diuina:

Eundem

Eundem ſingulariter Marcus appellauit, rectiſſimeq́; ſenſit eum inuiſibilem ex operibus ſuis agnoſcendum. Vt, inquit, Deum non uides, tamen ut Deum agnoſcis ex operibus eius. Et, Illud modò uideto, ut Deum noris, etſi eius ignores & locum, & faciem, ſic animum tibi tuum notum eſſe oportere. Et, Certè & Deum ipſum & diuinum animum corpore liberatum, cogitatione complecti non poſſimus. Eundem affirmat creatorem animorum. Nec inuenietur, inquit, unquam unde ad hominem uenire poſſint, niſi à Deo. Ab eodem ait denunciari exceſſum è uita, ſicut animi creatorem aſſeruerat. Nos uero, inquit, ſi quid tale acciderit, ut à Deo denuntiatum uideatur, ut exeamus è uita, læti & agentes gratias pareamus. Et; Vetat enim dominans ille in nobis Deus, iniuſſu hinc nos ſuo demigrare. Et, Nec tamen illa uincula carceris ruperit (Leges enim uetant) ſed tanquam à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à Deo euocatus, atque emiſſus exierit. Eundem ſingulariter reſpexit & nominauit, cum ait in Legibus de eo, qui cœlum, terras, maria, omnemq́; rerum naturam perſpexerit, ipſumq́; ea moderantem, regentemq́; penè prehenderit. En moderatorem, regemq́; cœli ac terræ, naturæq́; eum conſalutat. Eundem creatorem hominis in legibus ſentit & nominat: Nunc quoniam, inquit, hominem, quod principium reliquarum rerum eſſe noluit, generauit, exornauit Deus. Et paulò antè, animi ſatorem: Animum, inquit, eſſe ingeneratum à Deo. Agnoſcis Theologiam Moſaicam: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit omni terræ, principium ſcilicet reliquarum rerum. Et de afflatu animi: Eſt, inquit, quoniam nihil eſt ratione melius, eaq́; & in homine & in Deo, prima homini cum Deo rationis ſocietas. Et, Parent huic cœleſti deſcriptioni, Mentiq́; diuinæ & præpotenti Deo. Et, Itaq; ex tot generibus nullum eſt animans præter hominem, quod habeat notitiã aliquam Dei. Deq́; ipſis hominibus nulla gens eſt, neque tam immanſueta, neque tam fera, quæ non, etiam ſi ignoret qualem habere Deum deceat, tamen habendum ſciat. Et in Tuſculanis: Sic mentem hominis, quamuis eam ut Deum, non tamen ut Deum agnoſcis ex operibus eius: ſic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omniq́; pulchritudine uirtutis uim diuinæ Mentis agnoſcito. Hic & unum Deum fatetur, & per ea quæ facta ſunt, quæ opera eius dicit, putat eum agnoſcere oportere. His omnibus igitur conſtat, uera eſſe, quæ Theologi noſtri, primi religionis præcones, prodiderunt ex omni Natura cunctas nationes diſcere Deum potuiſſe, niſi ſuperſtitionũ agmen terras occupaſſet. Sed enim multos tibi ſegregauit Deus, qui non incuruaſſent genua coram Baal. Hi ex operibus eius, & per ea quæ facta ſunt, inuiſibilem eum agnouerunt, & aſſeruerunt. Videre autem ex his licet, quantum ab hac Latinorum grauiſſima Theologia deſciuerit Plinius, quem laudes Diuinitatis, quas inuiſibili Deo cæteri decantarunt, corporeo mundo non puduit uendicare: Quòd ſit Numen æternum, immenſum, nec genitum unquam, neque interiturum: Aeternus, immenſus, totus in toto. Sed eum mundi, cuius omnes de-

creuerat explicare partes, longius extra decorum prouexit amor, in numerum Philoſophorum planè non ponendus, uerùm eorum duntaxat, qui promiſcuè aliorum placita referentes, iudicium ſuum adhibere uel noluerunt, uel non potuerunt.

Senecam unum ſingularemq́ Deum ore pleno nominare Autorem mundi, & rerum humanarum Præſidem ſæpius prædicare: Ei cuncta in terris bona accepta referre. Cap. III.

SEd cum me neceßitas abſtraxerit, ut in declarationem Spiritus eius, ſiue Mentis, quam ſublimis Vates per omnes mundani corporis artus infuſam dixit, duobus Senecæ teſtimonijs Tullianam Theologiam præueniens uterer, nunc à Tullio digrediens, ad Stoicum Romanæ Theologiæ maximum, eminentißimumq́; antiſtitem reuertor. Huic Spiritus ipſe, qui per ætates & gentes omnes inambulans, ſæpe multorum pectus impleuit, dedit ut ſingularem Deum (quanquam Philoſophus, quanquam Romana idololatria florente natus) ſæpe nominaret, rerum creatorem moderatoremq́; agnoſceret, fateretur omnia tribuens ei, quæ litera cœleſtes indefeſſè clamant. Vt hinc ſit perſpicuum, uerißima eſſe, quæ noſtri dixerunt: Vnus Dominus, unus Deus, una tandem fides, una religio. Is igitur primum in libro de uita beata, alijsq́; libris, ſic unum ſingularemq́; Deum ueneratur, appellat. Hæc, inquit, qui contemplatur, quid Deo præſtat? Ne tanta eius opera ſine teſte ſint. En fatetur in mundum ueniſſe homines, ut opera diuina contemplarentur, appellans opera eius, cuncta quæ ſub contemplationem noſtram cadunt. Et teſtes operum diuinorũ Philoſophos appellato ſermonem aureum. Eodem libro: In regno nati ſumus, Deo parere libertas eſt. Vides quid dicat. Nunquid aliud in religione uera? Libertate qua nos Ieſus Chriſtus liberauit, inquit diuus Paulus. Et ipſe Deus, Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue. Regnum uocat Senecа, diuinis parere mandatis. Eadem retulit in Epiſtolis: Philoſophia, inquit, adhortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunæ contumaciter reſiſtamus: hæc docebit, ut Deum ſequaris, feras caſum. Hic ſingularem Deum toties appellat, felicitatem appellat, huic uni parere. In libro autem de Prouidentia. Ipſis inquam, Deus conſulit, quos eſſe quàm honeſtißimos cupit, quoties illis materiam præbet, aliquid animoſè, fortiterq́; faciendi. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoſcit, exercet, Eos autem, quibus indulgere uidetur, quibus parcere, molles uenturis malis ſeruat. Hæc non´ne eſt Philoſophia Chriſtiana? quam quidem non quòd libros noſtros legerit, licet legiſſe potuerit, arbitror Senecam effudiſſe, ſed ex animi & rationis bonitate. Audis, ſingularem Deum. Tum quæ Deus ipſe in Apocalypſi: Ego, inquit, quos amo, corrigo & caſtigo. Ibidem: Quid mirum ſi dura generoſos ſpiritus tentat Deus? Digni uiſi ſumus Deo in quibus experiretur, quantum humana natura poſſet pati. Et hoc eſt propoſitum Deo, quòd ſapienti uiro oſtenderet hæc quæ uulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe, nec mala. Hæc ab illo dicuntur, quem par eſt, cum cæteris Romanis ad templa Deorum adire ſolitum, quanquam iam fulgor Euangelij Ro-

mam

mam afflauerat. Sed mihi crede, dicebantur ab eo tanquam ethnico, tanquam Philoſopho, non plebeio, non uulgarium errores attendente, natura duce, diuino Spiritu duce, quo ducimur omnes. Proſequitur: Quare tamen bonis patiatur aliquid mali Deus fieri? Ille uerò non patitur, omnia mala ab illis remouit, ſcelera, & flagitia, & cogitationes improbas, auida conſilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam. Ipſos tuetur, aut uindicat. Nunquid hæc quoque à Deo aliquis exigit, ut etiam ſarcina ſeruet? Remittunt ipſi hanc Deo curam. Democritus diuitias proiecit, & onus, illas bonæ mentis exiſtimans. Quid ergo miraris, ſi id Deus bono accidere patitur, quod uir bonus aliquando uult ſibi accidere? Puta itaque Deum dicere. Quid habetis quod de me queri poſitis, uos quibus recta placuerunt? Alijs bona falſa circundedi, & animos inanes ueluti longo, fallaciq; inſomnio luſi: auro illos, argento, & ebore, adornaui. In his boni nihil eſt. Iſti quos pro felicibus aſpicitis, ſi non quà currunt, ſed quà latent uideretis, miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parietum ſuorum extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida, & ſyncera felicitas, cruſta eſt equidem tenuis. Vobis dedi bona certa, manſura. Quando magis uerſaueritis, & undique inſpexeritis, meliora maioraq; permiſi uobis, metuenda contemnere, cupiditates faſtidire. Non uulgeus extrinſecus. Hæc ille in confeßionē ſingularis uniciq; Dei, qui ſolus ſit, qui res aſpiciat humanas, bonis et malis cōſulat, ſed malis tribuat qd' in literis ſacris eſt, Recepiſti mercedē tuā. Eiuſmodi mercedē Deum clamat Stoicus improbis dediſſe, quos auro fulgere, diuitijs affluere dederit: probis autem dediſſe lōgè maiora, ſi quis rectè decernat, bona, ſanum, prudentem, fortemq; animum, caducorum contemptorem, ſcelera ab eis flagitiaq; auertiſſe. Hæc eſt omnis ſacrarum literarū doctrina. In Epiſtolis autem de eodem dicit, quod noſter Theologus Ioannes, Deum nemo uidit unquam. Seneca uerò ad Lucilium, Nemo nouit Deum, multi de illo malè exiſtimant, & impunè. Et ad eundem, Nemo alius eſt Deo dignus, quàm qui opes contempſit. Et, Craſtinum ſi adiecerit Deus, læti recipiemus. Ibidem, Agamus Deo gratias, quòd nemo nos in uita tenere poteſt. Et, Bonus uir ſine Deo, eſſe nemo poteſt. An poteſt quiſquam ſupra fortunam, niſi ab illo adiutus, exurgere? Ille dat conſilia magnifica, & recta. Audi etiam quæ decima epiſtola: Audacter, ait, Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Quibus omnibus, qui Deos Romanorum cum multitudine coleret, apparet, dū philoſopharetur, dum mentem in rerū obſeruationē immitteret, unum nominaſſe operum mundanorum autorem, humanæ uitæ cuſtodem ſenſiſſe, grauiter & ſæpe cum ſuperioribus ſeculis, cum origine mundi, cum religione ſancta, quæ totum mundum feliciter occupauit, aſſeruiſſe.

Senecam exordium mundi fateri à Deo fuiſſe, qui ſingula diſtinxerit, loca rebus, ſitus q; aßignauerit. Antiquior mundo, lucis creator, operis ſui ſpectator, per Vniuerſum diffuſus. Ventorum moderator, largitor, proſpector, cuius decreto cūcta fiant, qui mare diffuderit ad beneficium noſtrum, benignus Pater, bonorum amantißimus. Cap. IIII.

partem freti occupaturas compleremus milite, hoſtem in mari, aut poſt mare in-quireremus. In his diſpoſitor mundi, ſuperius creator, rector, Ventorum largitor, illud quod in ſacris literis, Qui producit uentos de theſauris ſuis, & omnibus eis nomina uocat. Qui apud Moſen creat quod Hebraicè dicitur, chamaim, nem-pe aërem, qui per omnes mundi partes diffuſus, aleret omnes quieſcens, motus autem nauigijs curſus dirigeret. Ibidem: Non tantum, ut paulò ante dicebam, queri poſſumus de autore noſtri Deo, ſi beneficia eius corrumpimus & ut eſſent efficiamus. Dedit ille uentos ad cuſtodiam cœli, terrarum'que temperiem ad e-uocandas, ſupprimendas aquas, ad alendos ſatorum, atque arborum fructus, quos ad maturitatem cum alijs cauſis adducit iſta iactatio. En glorioſa Philoſopho rum cum ſacris literis confeßio, de autore noſtri Deo ſingulari, qui non crearit modò genus humanum, ſed uentos dederit, quibus excitæ cœleſtes aquæ, ter-ras grauidarent. Quid amplius eſt in Pſalmis, prophetis & Moſe, quod ad hoc attinet? Res naturales, ipſumq; omnem mundum docuit, aſſeruit inuentum, di-ſpoſitum, regiq; à Deo, humanas autem docuit, & docet ſimiliter ab eodem admi-ſtrari. Tertio eiuſdem operis de rebus Naturæ: Nunc cum maximè Deus alia ex-altat, alia ſubmittit, ac molliter ponit, aut ex faſtigio ſuo nullas habitaturas reliqui-as iactat. Fatetur moderatorem rerum humanarum Deum ſummum, confitens eum facere, quod prophetæ indefeßè conclamant: Vidi impium ſuperexaltatum & eleuatum ſicut cedros Dei, & tranſiui, & ecce non erat. Et, Dominus paupe-rem facit, & ditat, humiliat, & ſubleuat Et, Suſcitans à terra inopem, & de ſterco re erigens pauperem? Vnde concordia, niſi quia ueritas nullo loco non adeſt? Eo-dem loco Seneca: Quidquid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi uolueris accidere. Debu-iſſes enim uelle, ſi ſciuiſſes omnia ex decreto Dei fieri. Sic denique nihil eſt, cuius non fateatur Deum autorem, cuius conſilio fieri cuncta refert. Nam in Suaſorijs: Non in hanc, inquit, conditionem Deus fudit æquora, quàm ne omnis ex uoto iret dies. Quidquid fuit extra iuſſum Dei, tutum fuit adultero mare. Superius: Qui mundum condiderit, diſpoſuerit. De Prouidentia quoque ſic, Cum præeſſet, in-quit, Vniuerſis, Prouidentia probauerimus & intereſſe nobis Deum. Ibidem, Inter uiros bonos ac Deum amicitia eſt conciliante uirtute. Amicitiam dico, imò etiam neceßitudo, & ſimilitudo: quoniam quidem bonus tempore tantum à Deo differt: diſcipulus eius, æmulatorq; ex natura prouenient, quem parens ille ma-gnificus uirtutum, non lenis exactor, ſicut ſeueri patres, durius educat. Bonum uirum in delicijs non habet, experitur, indurat, ſibi illum præparat. Eodemq; li-bro, Paternum Deus habet aduerſus bonos uiros animum, & illos fortius armat, & operibus, doloribus, ac damnis exagitat, ut uerum colligant robur. Paulo in-frà, Miraris tu, ſi Deus ille bonorum amantißimus, qui illos quàm optimos, at-que excellentißimos uult fortunam illis, cum qua exerceantur, aßignat. Ecce ſpe-ctaculum dignum ad quod reſpiciat intentus operi ſuo. In quibus omnibus qualis in li-

in literis diuinitus ſcriptis conſonat Theologia, ſiue qua cum Deo nobis eſt ſimilitudo, ſiue qua patrio nos ille complectitur amore. Aut quòd nos eum oporteat æmulari, ad quod ipſe nos inuitat: Diſcite, ait, à me quia mitis ſum, & humilis corde. Audimus etiam parentem magnificum uirtutum, amantiſsimum bonorum. Non'ne Stoicus item confeſſus eſt, quòd ipſe generis humani magiſter, nos docendo declarauit, ut precaremur, Pater noſter? Seneca uerò, Paternum Deus habet ad uerſus bonos uiros animum. Quibus probatur omnium gentium, quas ex uno fonte natas ſenſus, rationisq́; ſimilitudo ſociauit, fuiſſe ſemper in unius ueri, ſingularisq́; Dei maieſtatem, laudesq́; omnes eius, ora propenſa. Denique de moribus Seneca dicit: Optimus ergo animus, & pulcherrimus, cultor Dei eſt. Et, Quid eſt dare beneficium? Deū imitari. Et, Poſt Deum, ueritatem colendam, quæ ſola homines Dijs proximos facit. Quid illud item quod in libris de beneficijs? Eunt'que, inquit, tua cauſa, etiam ſi maior illis alia, prior cauſa eſt. Quanto ſatius eſt, gratum aduerſus præceptas uoluptates, non aliorum annos computare, ſed ſuos benignè æſtimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum indicauit Deus. Hoc ſatis eſt, Potuit plus, ſed hoc quoque beneficium eſt. Nihil igitur relinquit, ut ipſe loquar, ſapientiſsimus, & grauiſsimus Philoſophus, quod altitudinem Theologiæ ueræ ante oculos ponat. Nihil illi ratio, & Natura negauit, quod benignitas diuina, melius oraculis ſuis declarauit.

Deſignatio diuinę Naturę apud Senecam: quod ſit ratio incorporea, rerum magnarū opifex: per omnia diffuſa, cuſtos, rector uniuerſi, Dominus, & artifex: cauſa cauſarum: Natura rerum ex qua nata ſunt omnia. Quomodo ſit ipſe mundus, aut pars maxima mundi. Qui ſit plenus Ideis æternis, ad quas formauit mundum. Fundator mundi: & quod ipſa Natura. Cap. V.

DE ſubſtantia uerò diuina, quoniam præclara quædam Philpſophorumq́; digna penetralibus mirabili cum noſtris ſimilitudine ſcripſit Seneca, ea libens, uolensq́; cunctis oſtendam, ut fiat perſpectum unum fuiſſe Romanorum, uel cum idola colerentur, cunctarum'que gentium atque Hebræorum Deum. In libro de Conſolatione: Quocunque nos mouerimus, ſequetur natura communis, & propria uirtus. Id actum eſt, mihi crede, ab illo, quiſquis formator Vniuerſi fuit, ſiue ille Deus eſt potens omnium, ſiue in corporalis ratio, ingentium operum artifex, ſiue diuinus Spiritus, per omnia maxima, ac minima, æquali intentione diffuſus, ſiue fatum, & immutabilis cauſarum inter ſe cohærentium ſeries. Id itaquam actum eſt, ut in alienum arbitrium niſi uiliſsima quæque non caderent. Hæc ille. Principio fuiſſe mundi formatorem confeſſus, quem quidem tribus appellationibus, ſed in eundem congruentibus appellat: Nam ſi percuncteris quid ſit Deus, optima erit & ueræ Philoſophiæ apta definitio, Ratio nempe intellectus, ingenium, mens, ſapientia in corporalis, ingenium operum artifex. Item diuinus Spiritus per omnia maxima, ac minima diffuſus: Nuſquam ſcilicet non præſens. quod in ſacris literis pariter dicitur, Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Quartā uerò nuncupationem

cupationem Fatum, non alium quàm hunc ipſum deſignare ipſuſmet Senecæ ſer/ mone docemur. Nam cum in confeſſo apud grauiſsimos Philoſophos ſit, idem eſſe Fatum, atq; Naturam, ut quod ait Poëta:

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

Is idem confitetur apertè, idem eſſe Deum atq; Naturam. Si Natura igitur & Fatũ idem: Deus autem & Natura idem, Idem ergo Deus et Fatum. In quæſtionibus igi/ tur libro ſecundo, Eundem inquit, Ethruſci, quem nos, Iouem Intelligunt, cuſtodẽ, rectoremq; Vniuerſi, animum, ac ſpiritum mundi, huius operis Dominũ, & artifi/ cem, cui nomen eſſe conuenit. Vis illum Fatum uocare? non errabis. Hic eſt ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, ex quo ſunt omnes cauſæ cauſarum. Vis illum prouidentiam dicere? rectè dicis. Eſt enim cuius conſilio, huic mundo prouidetur, ut inconcuſſus exeat, & actus ſuos explicet. Vis illũ Naturam uocare? non peccabis. Eſt enim ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu uiuimus. Vis illum uocare mundum? non falle/ ris. Ipſe eſt totum quod uides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens, & ſua. Et ſui ſimilis ubiq;, uocans rectorem mundi, & artificem, Spiritum ſimiliter, atq; in li/ bro de Conſolatione. Eundemq; ait appellari Iouem, qui non modò fuerit operis huius artifex, ſed nunc quoque Dominus, & cuſtos. Hunc ipſum dicit appellari Fa tũ, quia cauſa cauſarũ, ab eo pendentium princeps, à quo totus ordo cauſarum de/ pẽdet. Ex cuius decreto dicebat ſuperius omnia fieri. Mirabilis quoq; eſt, et è Philo ſophiæ deprompta theſauris Naturæ nuncupatio. Magna ueritatis explicatio. De/ clarantur enim quæ ſæpe cum multis, ac magnis alijs Philoſophis Ariſtoteles uſur pat, cum Philoſophantes, & per rerum uaſtos campos contemplando delati ſociãt Deum, atq; Naturam, Nihil agere fruſtra Deum ac Naturam dicentes, omnia ope ra, mirabilesq; rerum ordines utrique ex æquo tribuens, ſed priorem Deum nomi/ nantes. Declarant enim Naturam eſſe motum, artemq; Dei, quòd à Deo moderatè, ſolerter agitur, excitatos ordines, circumq; actos, & in hoc ſpiritu, uitaq; conſerua tos à Deo. Quòd autem ait illum appellari poſſe Mundum, idem eſt atque Naturæ nomen. Non ſcilicet hoc mundanum corpus. Quomodo enim, ſi ſuperius Deum di cebat, rationem incorpoream? Primo quoque Quæſtionum naturalium, Quid eſt Deus? Mens Vniuerſi. Quid eſt Deus? quod uides totum, & quod non uides. Vult igitur Deum appellari poſſe Mundum, quemadmodũ Naturam. Eſt enim Natura mundum omnis, cunctæ res, quibus conficitur mundus, quarum mirabilem uitam perennesq; motus, uocamus Deum, uelut opus diuinum, diuinam ſapientiam, ſoler tiam. Nam quòd non ſentiat Deum hæc corpora, perſpicuum inde eſt, quòd appel/ let eam, Mentem, Rationemq; Vniuerſi. Ratio uerò, ac mens incorporeæ. Seuocat igitur eum à corporibus, ſuperaddens, uocari poſſe Animationem Vniuerſi, ſapien tiſsimeq; ſtantes ordines nomine rerum ab ſe repertarum. Rectorem igitur, artifi/ cemq; mundi uocauit nomine operis ſui, propter ſapiẽtiam in ipſo opere apparen tem. Non ſcilicet opus ipſum corporeum: Nam ſuperius quærebat mundo antiqui/

orem,

orem, à quo iſta ſidera exierint. Erat igitur ille anteaquam eſſet opus ſuum. Non eſt *igitur ipſum opus: Nec id uult Philoſophus. Rationes ergo, ingeniũ, ſapientiamq́; apparentem in opere mundano, Deum clamauit.* Eodem *ſenſu intelligendus eſt, to taq́; Philoſophia declaratur, cum ait in* Quæſtionibus, *Neq; enim omnia Deus hu manis oculis nota fecit. Quota oculis pars tãti operis committitur? Ipſe qui ipſa tra ctat, qui condidit, qui totum hoc fundauit, deditq́; circa ſe, maiorq́; eſt pars operis; ac melior, effugit oculos, cogitatione uiſendus eſt. Multa præterea cognata* Numini *ſummo, & uicinam ſortita potentiã, obſcura ſunt. Paulo infrà, Cum maxima pars mundi* Deus *lateat.* Hæc Philoſophus. *Vides ut primum fatetur Deum inuiſibilem, effugientem oculos. Si inuiſibilis, ſi fugiens obtutum, certè ne corpus quidem mun/ danum, quod uidetur & tangitur. Sicq́; declaratur quod poſuit ſuperius. Quid eſt* Deus*? quod uides totum, & quod non uides. Si Deus inuiſibilis, non eſt quod uides totum. Ergo ſolertiam operis, ac Diuinitatem deſignauit. Quòd autem dicit Deum maximam mundi partem, tenens quo modo ſit intelligendũ. Maximã ſcilicet rem in mundo, inter omnes res, inter omnes animos principẽ. In ipſo enim exordio do/ cebit: Qui, inquit, condidit, qui totum hoc fundauit. Si condidit igitur, & ſi totum fundauit, certè fuit ante fundamentum. Fuit totus ipſe. quo modo igitur pars eius quod condidit & fundauit? Imò toto opere ſuo, ſed alia magnitudine, maior.* Nam *ſuperius dixit,* Deus *eſt ratio incorporalis, ingentium operum artifex. Ergo cũ di/ cit,* Deus *eſt maxima pars mundi, ſentit,* Deus *eſt maxima res in mundo, omnibus ſubſtantijs, ſimul aggregatis maior. Vna res in mundo, ipſo mundo maior, mundi nunc appellatione ſignando, quicquid ubiq́; eſt. Quod aũt dubitãs, et inquirens lo/ quitur in* Quæſtionibus naturalibus, *Quis autor ſit, aut cuſtos: quid ſit* Deus*: totus in ſe intendat, an ad nos aliquando reſpiciat: Faciat quotidie aliquid, an ſemel fece rit: pars mundi ſit, an mundus: Liceat illi aliquid ex lege* Fatorum *derogare, an ma ieſtatis diminutio ſit, & confeßio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe enim eadẽ pla/ cere cui niſi optima placere nõ poſſunt. Nec ob hoc minus liber et potens eſt. Ipſa enim neceßitas ſua. Hæc omnia, quæ nunc disiungendo, inquirendoq́; proferuntur, habent ſuas alijs locis reſolutiones, aſſeuerando probatas. Quis enĩ autor ſit et cu ſtos, et an ſemel fecerit. Et an bonis ſuis delectatus, à nobis oculos auertat, ſæpe cõ feſſus eſt, autorem eſſe Deum, nec autorem modò, ſed nunc quoq́; cuſtodem.* Hunc *ipſum ſuperius fatebatur, ſemel hæc omnia feciſſe, Qui condidit, inquit, qui totum hoc fundauit. Fundatio autem exordium machinæ deſignat. Mille locis autem uidi mus eum ſuperius fatentem, Deum res humanas attendere. An autem ſit uel pars mundi, uel mundus, ſuperius declarauit, mundum, rationes appellans, rectos ordi/ nes, leges æternas in mundo: Et has Deum largißimè appellatione diffuſa, nuncu/ pauit, deſignans ea eſſe ſolertiam, inuentionemq́; diuinam. Declaratum quoq́; non poſſe Deum uocari ab eo mundum, ſi mundum corpus mundanum ſentis: quia di cit, Deum nunc* Mentem Vniuerſi, *nunc* Rationem incorporalem, *ingentium ope/ rum*

rum Artificem. Oſtenſum quoq; quomodo Deus ſit pars mundi, ſcilicet res in omni numero rerum, qui dicitur mundus, maxima, eminentiſſima. Maior ſcilicet, quàm omnes homines, cœlo, et terra quoq; maior. Sentit autem Seneca, cum Deum uocat partem mundi, rationem, mundum gubernantem, à corpore mũdano ſegregatam, uelut animum à corpore. Non uult autem ut cuipiam fortaſſe uideretur, mundum, eſſe quaſi corpus Dei. Deum autem animum ipſius mundi. Scit enim et fatetur artificem mundi, mundo longè antiquiorẽ, condidiſſe, & fundaſſe hoc omne, ſegregatum ab ipſo ſemper. Sed cum Deus ſit inuiſibilis, à quo mũdus uiſibiliter regitur, dixerũt Deum eam rationem, qua regitur, agiturq; mundus, uelut à ratione corpus. Quod autem inquirit, an ex lege fatorum ei liceat aliquid demutare, ipſe declarat, ubiq; confitens in manu Dei eſſe Fata, quia ipſe Fatũ eſt, ipſe Princeps Cauſa. Facit quod uult, & non uult niſi optima. Non poteſt ab hac uoluntate mutari, ut uelit aliquando non optima, nec tamen minus ob id liber, & potens. Impotentia eſt, poſſe uelle non optima. Ea uerò pulcherrima, ſacraq; Philoſophia apud eũ de creatione mundi, de cauſis, de toto ordine creandi, explicãtem quam probabat Philoſophiam Platonis. Hæc, inquit ad Lucillum, exemplaria rerum omniũ Deus intra ſe hàbet, numeros uniuerſorum, quæ agenda ſunt, & modos mente cõplexus eſt. Plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat immortales, immutabiles, indefatigabiles, innumerabiles. Non procul inde, Cauſa efficiens Deus eſt. Forma hæc eſt habitus, et ordo, quem uidemus, exemplar ſcilicet, ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit. Propoſitum, propter quod fecit. Quæris quid ſit propoſitum Dei: bonitas eſt. Ita certè Plato ait, quæ faciẽdi mundi ſit cauſa. Bonus eſt, bona fecit. Bono nulla cuiquam inuidia eſt. Fecit itaq; quàm optima potuit. Paulo inferius, Quærimus, inquit, quæ ſit cauſa: ratio ſcilicet faciendi, id eſt, Deus. Ita non ſunt multæ et ſingulæ cauſæ, ſed ex una pendẽt ea quæ faciunt. Progreſſus inde, Et non quæram, ait, quæ ſint initia uniuerſorum, quis rerũ formator, qui omnia in uno merſa, et materia inerti conuoluta diſcreuerit. Non quærã quis ſit iſtius artifex mundi: Qua ratione tanta magnitudo in ordinem, & legẽ uenerit: Qui ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit. In una deformitate iacentibus faciem diuiſerit: Vnde lux tanta fundatur, ignis ſit, an aliquid igne lucidius Ego iſta non quæram. Ego neſciam unde deſcẽderimus. In fine autem, Nempe uniuerſa ex materia & Deo conſtat. Deus iſta temperat, quæ circunfuſa rectorem ſequuntur et ducem. potentius autem eſt, ac pretioſius quod facit, quod eſt Deus, quàm materia patiens Dei. Quem locum in hoc mũdo Deus obtinet, hunc in homine animus. Hæc omnis Philoſophia Senecæ maximè cõformis Moſaicæ, de mundano primum opifice, de maieſtate eius, de exordio mundi, de Ideis, rerum ſcilicet ſeminibus affluentiaq; ſempiterna. hæ ſunt enim Ideæ, diuino Verbo, nempe opifice mundano, contentæ. Hæc rerum ubertas, diuinæq; ſapientiæ fœcũditas, qua grauidus erat Deus. Ex hac magna, inenarrabili, nata ſunt omnia. Secunda pars Philoſophiæ eius, & ipſa Moſaicæ conformis eſt, qua dicitur à

Moſe

Moſe Terra inanis, & uacua, à Græcis interpretibus inuiſibilis, & incompoſita. Ea erat terra & aqua conuolutæ, iactæ ad fundamentum mundi, in quibus omnes terreſtres, & cœleſtes formæ latebant. Ibi erant ignes ætherij, puræ cœleſtium orbiũ ſubſtantiæ. Ibi aëris globus, illic animantes terreſtres, & aquaticæ plantæ quoque et herbæ. Ecce autem ut opifex, qui terras et aquas fundauerat, admouit potentes manus. primum puriſsima lucis orbisq́; cœleſtis, qualis nubium candentium educta eſt & extricata ſubſtantia. Sol cœpit rotari per orbem, aquas exhauſit, aërẽ abſtraxit, ſiccauit terras, mari ſubſedente. Terræ madentes, herbas, arbores, animalia genuerunt. È terra madenti, lutulenta, ſumptum corpus humanum. Hæc cum dixerint Prophetæ, Seneca ex uetuſta fama apud Philoſophos audita, confirmat. Vocat rerum formatorem, Deum illum Moſaicum. Hunc optima dicit feciſſe, quemadmodum Moſes, qui ad unamquanq; rem creatam facit Deũ uidiſſe aſſeruiſſeq́; bona. Erant omnia in uno corpore terræ, & aquæ ut embryone merſa, et conuoluta. Tunc opus ex pulchris, & bonis factum, apparuit pulcherrimum. Veneruntq́; omnia in ordinem, legemq́;. Ab illo formatore nos deſcendimus. Ipſe quidem inuiſibilis, regnans imperansq; in mundo, & ubiq; præſens, licet inuiſibilis, quemadmodũ animus in corpore. Talis eſt Senecæ diuina Philoſophia, partim ex ſucceſsione ſeculorum, partim luce rationis oſtenſa. Nomina, quibus Deus ab eo uocatur, ſunt, Formator, Opifex mundi, Ratio incorporalis, Mens Vniuerſi, Animus in mundo, Fatũ, Cauſa cauſarum, Vnica rerum Cauſa, Natura, id eſt fons rerum & ordo, Spiritus per omnia diffuſus, Fundator, Conditor mundi, Prouidentia, Temperator, Dux ordinis omnis. Vt autem finem faciam, audi tantùm diuiniſsimam eius uocem, qua docet nihil eſſe Naturam niſi Deum, in libris de Beneficijs: Natura, inquit, hoc mihi præſtat. Non intelligis, te, cum hoc dicis, mutare nomẽ Deo? Quid enim aliud eſt Natura, quàm Deus, & diuina ratio, toti mundo, & partibus eius inſerta? Ergo nihil agis ingratiſsime mortalium, qui te negas Deo debere, ſed Naturæ. Quia nec Natura ſine Deo eſt, nec Deus ſine Natura, ſed idem eſt utrunq;, nec diſtat. Si quid à Seneca accepiſſes, Anneo te diceres debere, uel Lucio, non creditorem mutares, ſed nomen. Sic ille.

De ſummo & ſingulari Deo, ex Plutarcho, Philoſopho inſigni, omnes ferme de eo laudes canens, quæ in ſacris literis habentur. Hunc unum adorandum eſſe, nõ elementa mũdi huius, Solẽ, Lunãq;, eſſe ſigna quibus diuina maieſtas, innoteſcat: Ea eſſe organum, artemq́; Dei. Deum eſſe creatorem mundi, qui ſit templum ſacerrimum, in quod ſpectator operum diuinorum introducatur homo. Mundum eſſe tanquam theatrum, in quo nobis ſpectatoribus Deus inſignes opes ſuas oſtentat. Deum creaſſe Solem, qui ſit quædam lucis æternæ ſuæ per mũdum decurrens imago. Diuinam naturam eſſe, ac felicitatem, uirtutis excellentiam. Cap. VI.

NEmini dubium erit, qui ſapientiores Philoſophos conſuluerit, quin omnes qui uanis ſuperſtitionibuss populo relictis, ſe per campos totius Naturæ ferri paſſi eſſent, unum, ſingularemq; Deum, omnium rerum autorem, parentemq́; didicerint, & hunc ſolum adorandum, ſuſpiciendumq́; confeſsi fuerint, eiq́; meritas

laudes attribuerint. Audi igitur quàm diuina, excelſa, de fonte ueritatis hauſta, locutus ſit Plutarchus, in eo qui inſcribitur de Iſide & Oſiride: ἀγαπητέον οὖν, οὐ ταῦτα τιμῶντας, ἀλλὰ διὰ τούτων, τὸ θεῖον, ὡς ἐναργεστέρων ἐσόπτρων, καὶ φύσει γεγονότων, ὡς ὄργανον, ἢ τέχνην ἀεὶ τοῦ πάντα κοσμοῦντος θεοῦ νομίζειν καλῶς: Debemus, ait, lætari, conquieſcere, non hæc elementa mundi uenerantes, ſed per hæc, ut clara exempla, & ſpecula, ipſam Diuinitatem, quæ cum natura naſcantur, tanquam inſtrumentũ aut artem omnia ſemper ornantis Dei, arbitrari præclarè habet. Ô uocem penè Apoſtolicam, Propheticam. Non eſt, inquit, cur Solem, Lunam, Cœlum uenerari, & adorare decere te putes, ſed per hæc uenerare ipſam Diuinitatem, & hæc tanquam exempla clara maieſtatis eius agnoſce, tecumq́; reputa, nihil uniuerſam Naturã aliud eſſe, quàm inſtrumentum, aut artem ſummi Dei, omnia ſemper exornantis, & pulcherrimos hos, quos ſurſum deorſumq́; cernis, concentus rerum efficientis. Nimirũ quod ſapientiſſimus alius, qui & ipſe popularibus ſuperſtitionibus contẽptis, ueriora quærebat: Et eſſe, inquit, præſtantem aliquam, æternamq́; naturam, & eam ſuſpiciendam, admirandamq́; hominũ generi, pulchritudo mundi, ordoq́; rerum cœleſtium cogit confiteri. Aſpicis ad unam ueritatem mortales concurrentes, maieſtatemq́; diuinam ex aſpectu rerum docentes? Cogit, inquit, fateri etiam inuitos ordo rerũ cœleſtium, mundiq́; pulchritudo, eſſe præſtantem æternamq́; naturam, quam ſuſpicere, et admirari, colere, uenerari, non ea quæ fecit ipſa, non pulchritudinẽ ab ea effectam, mortales debeant. Idemq́; in Legibus: Nam et hic mundus Deo paret, et huic obediunt maria, terræq́;, & hominum uita iuſſis ſupremæ legis obtemperat. Aſſerit hic, quod illic ex argumentis colligebat. Argumenta igitur et exempla diuinæ maieſtatis, eſt ornatus mundi. Non'ne & noſter Theologus? τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις, καὶ θειότης. Quod eſt: Nam inuiſibilia, inquit, eius, ſcilicet maieſtas eius (quod paulò pòſt explicat) à creatura mundi, id eſt, à re creata in mundo, ab hominibus qui ſunt creatura mundi, in ipſis rebus factis apparens conſpicitur. Conſpicitur inquam æterna poteſtas, diuinitasq́; eius in τοῖς ποιήμασι, rebus effectis: Hæc autem ſunt quæ Tullius dixit, pulchritudo mundi, ordoq́; rerum cœleſtiũ: Et quòd huic obediunt, maria, terræq́;. Verè igitur ipſorummet uoce refellitur, coarguitur, exibilatur omnis idololatria. Ecce ſi quid popularibus ſuperſtitionibus dabant, alius in pectore ſenſus reſidebat. Veritas una ſemper eſt et fuit. Sed proſequor Theologiam Plutarchi, dictis diui Pauli uehementer conſonantẽ, In eo quem inſcripſit De hilaritate animi, & quòd conſiderata mundi pulchritudo, nos in omni ſemper lætitia retinere debeat, uiſibilia, exempla eſſe inuiſibilium, opera diuina, quæ tanquam ſpectacula, theatraq́; nobis aperuit: ἱερὸν μὲν γὰρ ἁγιώτατον ὁ κόσμος ἐστὶ καὶ θεοπρεπέστατον. εἰς δὲ τοῦτον ὁ ἄνθρωπος εἰσάγεται διὰ τῆς γεννήσεως, οὐ χειροκμήτων, οὐδὲ ἀκινήτων ἀγαλμάτων θεα

τὴς, ἀλλ' οἷα νοῦς θεῖος αἰσθητὰ νοητῶν μιμητά φησιν ὁ πλάτων ἔμφυτον ἀρχὴν ζωῆς ἔχοντα καὶ κινήσεως ἔφηνεν. ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἄστρα καὶ ποταμοὺς, νέον ὕδωρ ἐξιέντας ἀεὶ, καὶ γῆν, φυτοῖς τε καὶ ζώοις τροφὰς ἀναπέμπουσαν. ὧν τὸν βίον μύησιν ὄντα, καὶ τελετὴν τελειοτάτην εὐθυμίας δεῖ μεστὸν εἶναι, καὶ γήθους, οὐχ ὥσπερ οἱ πολλοὶ, κρόνια καὶ διονύσια, καὶ παναθήναια καὶ τοιαύτας ἄλλας ἡμέρας περιμένουσιν, ἵνα ἡσθῶσιν, καὶ ἀναπνεύσωσιν ὠνητὸν γέλωτα μίνοις καὶ ὀρχησταῖς μισθοὺς τελέσαντες, εἶτα ἐκεῖ μὲν εὔφημοι καθήμεθα κοσμίως οὐδεὶς γὰρ ὀδύρεται μυούμενος, οὐδὲ θρηνεῖ πύθια θεώμενος. ἢ πινῶν ἐν κρονίοις. ἃς δὲ ὁ θεὸς ἑορτὰς ἡμῖν χορηγεῖ, καὶ μυσταγωγεῖ, καταισχύνουσιν ἐν ὀδυρμοῖς τὰ πολλὰ καὶ βαρυθυμίαις καὶ μερίμναις ἐπιπόνοις διατρίβοντες. Quæ ſunt, Templum ſanctiſſimũ, ſacerrimumq́; eſt mundus. In hunc introducitur homo per generationẽ, non quidẽ imaginum, quæ manibus fit ſpectatur, ſed quæ diuina illa Mens, ut ait Plato, ſenſibilia ad exemplũ intelligibilium, inſitũ uitæ & motus principium habentia propoſuit: Solẽ & Lunam & aſtra, & flumina noua ſemper aqua exuberantia: Terrã quoq; plantis & animalibus alimentũ ſuppetentẽ. Horum uita cum quædã arcana initiatio, perfectiſſimaq́; teleta ſit, decet eam plenã hilaritatis, gaudijq; ſemper eſſe. Non quemadmodũ plerìq; Saturnalia, Dionyſia, Panathenæaq́;, & id genus dies expectãt, ut hilareſcant, reſpirentq́; emptitiũ riſum, mimis, ſaltatoribusq; mercede ſoluẽtes. Exinde ſedemus ibi compoſitè, incomptisq́; uocibus abſtinentes. Nemo enim lamentatur cum initiatur, neq; deplorat qui Pythia ſpectat, aut cũ eſurit in Saturnalibus. At quos Deos feſtos dies nobis apparat, et largiter quotidie primus actor celebrat, quaſi nos ad initiões ſuas cõuocãs, deformamus lachrymis plerunq;, curis operoſis, mœroribusq́; nos dedentes. Sic ille. Ecce igitur Deus, Solis, Lunæ, totius cœleſtis ordinis autor: & quoniã à ſanctiſſimo repertus, & compoſitus opifice, & plenus diuinæ pulchritudinis, ſupremæq́; uenuſtatis, nihil ineptum, incompoſitè uagãs, nihil exorbitans, & errans continet, Ecce mundus templum ſanctiſſimũ, ſacerrimũ, alma lux, lux ſacra diei. Ecce quoque rerum tantarum inductus homo contemplator, ut cœlum ſuſpiceret, opera magni Dei diligenter attenderet, inde coleret, ſuſpiceret, manibus ad cœlum tenſis exclamaret, Ô rerũ creator optime, dignus quem ob infinitã ſapientiam, benignitatemq́; immenſam ueneremur, In his hymnis noctesq́; diesq́; agamus. Hæc ſint noſtra ſpectacula, è terra tanquã theatro cuncta contemplantes, hinc omne lætitiæ genus animis infundamus, diuinos ordines, incredibilemq́; uarietatem in Theatro totius mundi, uarijs animalibus, arboribusq́;, fontibus, et fluminibus pleno, aſpiciẽtes. Hæc ſunt ſpectacula, hi feſti dies, celebritates, panagyris, ad quas Deus diuitias gloriæ ſuæ monſtraturus, inuitat: Quarum ſpectacula, niſi ſe corrumperet, inficerétque animus, uberrima lætitia ſe paſceret. Tanquam diuini templi antiſtitem,

ſtitê, ait Lactantius ſpectatorē operum rerumq́; cœleſtium, fecit hominem. Hæc illi prædicabant, non Chriſtiani, nō illa, quæ noua et magna mundo ſuperuenit, attacti luce, ſed illa duntaxat, quā Deus ad imaginē ſuam creans animū, infudit ei. Eadem memorat Plutarchus in eo quem ſcripſit aduerſus Principem imperitū: Qualē, inquit, ἐνίδρυσε, poſuit, pulcherrimū ſui met in cœlo ſimulachrū, Solem et Lunam Deus, tale eſt in urbibus exemplū, et lumen, Princeps, qui Dei ſimilis, iuſtitiā ſequatur, nimirū cuius animo ratio inſideat diuina. Hac deſcriptione Plutarchus docet ſimulachrū Dei eſſe Solē, uelut ſcilicet Solem maximum, radiantiſſimū, ſed ut is corporeus, ſic incorporeus ille, incorporabiliterq́; nitens. Declarat etiam & fatetur, Deum Solis, Lunæ creatorē, qui locauerit, fixerit faces illas in ſublimi congruens undequaq; cū Moſe, qui dixit, Et poſuit Deus duo luminaria magna in firmamento cœli. Plutarchus ἐνίδρυσε, locauit: Addens hæc quaſi Diuinitatis eſſe ſimulachra, per quæ, ut diuus Paulus, ipſeq́; idem, ſuperius, uelut imagines, peruenias ad ſcientiam creatoris. Proſequitur idem offerens multa, quibus intelligas, quæ ſit Natura diuina, qualē nos eam cogitare deceat, uelut quis è cœleſtibus Theologis eodem libro: Indignatur, inquit, Deus in eos, qui tonitrua ſua, fulmina, fulgetras, radiorumq́; iactationes imitantur: ſed his qui uirtutem eius, & probitatem æmulantur, ſeq́; ipſos ad honeſtatem, humanitatemq́; eius componunt, delectatus auget, participesq́; eos æquitatis, & iuſtitiæ, ueritatis, manſuetudinis, qua ipſe præditus eſt, fecit, quibus diuinior neq; ignis eſt, neq; lux, non ſolis rotatio, conuerſio, non ortus, obituſq́; aſtrorum: οὐ τὸ ἀΐδιον, καὶ ἀθάνατον. οὐ γὰρ χρόνῳ ζωῆς ὁ θεὸς εὐδαίμων, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς τῷ ἄρχοντι, τοῦτο γὰρ θεῖόν ἐστι, καλὸν δ᾽ ἑαυτῆς, καὶ τὸ ἀρχόμενον: non æternitas, atque immortalitas. Neque enim diuturnitate uitæ Deus eſt beatus, ſed excellentia uirtutis. Hoc enim eſt Diuinitas, hæc pulchritudo eius, & principatus. Sic Plutarchus ore diuino locutus, ubertate cœleſti completus: Ecce igitur Natura diuina, magnitudo Bonitatis eius. Ecce beatitudo, quòd ineſtimabiliter bonus, uirtute, iuſtitia, manſuetudine, clementia ineffabili. Eo'que miſericordia eius plena eſt terra. Hæc creationis cauſa, ut ait Plato. Nam cum ea natura eſſet Deus, nemini bonitatem ſuam, ac lucem, ſciens etiam ac proſpiciens fore malorum ingratorumq́; innumerabilem in mundo, quem creabat multitudinem, inuidit. Hinc quo manſuetiores, placidiores, benigniores'que ſumus, hoc ei ſimiliores. Ex eodem fonte & cauſa eſt, quod idem in eo qui eſt de Theologia Aegyptiorum: οἶμαι δὲ τῆς αἰωνίας ζωῆς, ἣν ὁ θεὸς εἴληχεν εὐδαίμον εἶναι, τὸ τῇ γνώσει μὴ προλείπειν τὰ γιγνόμενα: Arbitror, inquit, & ſempiternæ uitæ, qua Deus fruitur, beatitudinem eſſe, præoccupare ſcientia, ea quæ fiunt. Sic ait. Nam magnitudo ſapientiæ, facit excellentem uirtutem, ac bonitatem. His conſtat unum eundem'que ſingularem Deum Naturæ luce, eos agnouiſſe, eum'que ſingulariter nominaſſe, ſummas'que dotes ei tribuiſſe, quæ crebrò in ſacris literis canuntur.

Sic apparet eadem omnium ſcientia, religio, idololatriæq; fictitiorumq; Deorum exibilatio.

Item ex Plutarcho Deum in pelago ſanctitas habitantem, cuncta recte moderari: Solem in cœlo uelut exemplum ſui collocaſſe. Eſſe eum uirtutis omnis ſimulachrum & Ideam, quam homines oporteat imitari quoad fas eſt. Principes eſſe diſtributores honorum, quæ largitur Deus. Principem eſſe imaginem Dei uiuam. Præcipuum inſignemq; Dei cultum, eſſe, imitari bonitatem eius. Ad uirtutes acquirendas opem eius eſſe neceſſariam. Res Romanas creuiſſe, Deo uolente. Deum eſſe regem mundi, Bonorum largitorem. Cap. VII.

Similia de Diuinitate ſcripſit Plutarchus eodem libro de Principe, ſæpe & ſingularem, unicumq; Deum, ac naturalem habens in ore, & Theologiam mirabilem, ſacroſanctam de eo profundens, ut clareat quemadmodum omnes ſumus filij eius, ſic omnes Patrem ſuum duce Natura, licet oculis inuiſibilem, ratione ſibi aperiente uiam, recognouiſſe. Neque enim, inquit, uериſimile eſt, neque decorum, quemadmodum Philoſophi nonnulli aſſeuerant, Deum miſtum eſſe cum materia, cuncta patiente, neceſſitatesq; et fortunas, mutationesq; innumerabiles recipiente: ἀλλ' ἡμῖν αὐτὸ μὲν περὶ τὴν ἀεὶ κατὰ ταῦτα οὕτω φύσιν ἔχουσαν, ἱδρυμένος ἐν βάθροις ἁγίοις ἥ φησι πλάτων εὐθεῖα περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος. οἷον δὲ ἥλιον ἐν οὐρανῷ μίμημα περικαλλὲς αὐτοῦ, δι' ἐσόπτρου ἀναφαίνεται τοῖς ἐκεῖνον ἐνορᾶν δι' αὐτοῦ δυνατοῖς: *Sed nobis deſuper defixus, ſtabiliſq; ea natura, quæ ſemper codẽ modo permanet, immutabiliter ſanctus, ſiue roboribus ſanctis ut ait Plato, recta peragit per omnem naturã ambulans, quaſiq; præclarũ ſuæ maieſtatis indicia, Solẽ locauit in cœlo, per quẽ ut ſpeculũ apparet his qui eũ per ipſum intueri poſſunt. Hic iterũ Plutarchus Solẽ dicit à Deo uelut ſpeculũ et exemplũ ſuæ claritatis collocatũ in cœlo. Eſt enim Deus Sol iuſtitiæ, Sol inuiſibilis, incorporeus, luminoſiſſimus, per hunc apparentẽ oculis, cerni poſſe nõ apparentẽ. Eũ eſſe in natura ſtabili, uniformi ſemper, à Philoſophis appellata* κατὰ ταῦτα, *robore, aut fundamento ſancto, cuius ſcilicet firmamentũ, ac fundamentũ, ſtabilitas æterna, ſancta, Deus, inquit, fundamẽtis ſanctitatis ſubnixus, per omnẽ naturã inambulat: non quaſi materiæ miſtus, ſed in excelſo throno diuinitatis ſuæ, mirabili modo regnans in cœlo, et per omnia diffuſus, uelut Sol flammis terrarũ opera omnia luſtrãs. Sol eſt exemplũ inuiſibilis claritatis eius. Quàm magis Solẽ intuearis, tã magis deluſus cœcatusq; diſcedas: ſic oculis temerè in Solã illũ defixis æternũ, periculum ſit, ne tenebris offuſis, non modò cognoſcendo nihil promoueas, ſed noua caligine obuoluaris. Parte alia, poſſis ex Sole uiſibili, inuiſibilẽ noſcere, ſi claritatẽ, ſi uniuerſalẽ præſentiã, ſi cauſam cur eo uideant et uideãtur omnia, cõferas. Pluraq; alia. Plutarchus itẽ in eo, quẽ inſcripſit de his qui ſero à Deo puniũtur, ſæpe ſingularẽ, naturalemq; Deũ appellat, et ei mirabiles, ſuſpiciẽdasq; Theologiæ laudes uẽdicat, quas in noſtris literis audimus ſæpe cõſonare:* κατὰ πλάτωνα, πάντων καλῶν, ὁ θεὸς ἑαυτὸν ἐν μέσῳ παράδειγμα θέμενος, τὴν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν, ἐξομοίωσιν ἁμωσγέπως πρὸς αὐ-

τὸν

τὴν ἐνδίδωσι, τοῖς ἕπεσθαι δυναμένοις. Iuxta Platonem, inquit, omnium bonorũ honeſtorumq́; Deus in medio, ſeipſum proponens exemplũ, uirtutem humanã his qui poßũt ſequi, cõcedit aßimilationẽ eſſe ſibi. Sic ille. Non'ne hæc eſt Theologia noſtra? Imitamini, inquit ipſe, Patrẽ ueſtrũ qui Solem ſuũ oriri facit ſuper bonos et malos. et idẽ clamabat, Diſcite à me, quia mitis ſum, et humilis corde. Et alius de eo, Omnis Chriſti actio, noſtra eſt inſtructio. Sic Plato & Plutarchus, humanã uirtutẽ fieri, naſci ex aßimilatione, et imitatione bonitatis diuinæ, quoad fas eſt: Neq; enim ſentiunt nos ad infinitam bonitatẽ eius, quantumuis conemur, labores pluſquã Herculeos exantlemus, aſpirare poſſe: ſed dicunt quantũ humanæ uires procedant, uſq; quò naturæ datũ. Hunc igitur uirtutũ fontem reſpicias, in eũ uelut ſpeculũ ac ſpecimẽ contuitus te formes, componas. Reſpice ſi parcit hoſtibus, an ſit beneuolentißimus, bonorũ ſuorũ effuſißimus largitor. Agnoſce puritatem, candorẽ, cæteraq; quæ ſacris libris decantantur. Hæc imitare. In libro quoque aduerſus Principẽ imperitũ, ſic ſingularẽ, naturalemq; Deũ nominat, ut ei dicat ſeruire Principes ad curã, ſalutemq́; hominum, ut ea bona, quæ largitur hominibus Deus, partim diſtribuãt, partim adſeruẽt: ἀληθέστερον δ' ἄν τις εἴποι, τοὺς ἄρχοντας ὑπηρετεῖν θεῷ πρὸς ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν καὶ σωτηρίαν, ὅπως ἃ θεὸς δίδωσιν ἀνθρώποις, τὰ μὲν νέμωσι, τὰ δὲ φυλάττωσι. Hæc autẽ ab eo dicũtur, qui Chriſtianæ, Moſaiceq́; religionis uix nomẽ audiſſet, ſolo Naturæ lumine ſuperiorũq; Philoſophorũ bonorũ, eodẽ naturali iudicio, ad ueritatis ueros fontes deuectus. Seruire Deo principes ceu diſtributores, conſeruatoresq; bonorum, quæ Deus largitor hominibus effudiſſet. Hinc magnus Theologus noſter dixit, Qui poteſtati reſiſtit, Deo reſiſtit. Fatetur cuncta bona, quemadmodũ noſtri, cœlitus deſcendere. Omne datũ optimũ, et omne donũ perfectũ, deſcendit ſurſum à Patre luminũ, inquit ille noſter. Plutarchus autẽ, dari à Deo bona, honeſta, quæ per Principes uelut miniſtros eius, diſtribuãtur, et conſeruẽtur. Idẽ imaginẽ ornantis, moderantisq; cuncta Dei, Principẽ dicit, cui non ſit opus Phidia aut Polycleto, uel Myrone ſculptoribus, ſed ipſe ſeipſum ad ſimilitudinẽ eius per uirtutẽ cõponat: ἄρχων δὲ εἰκὼν θεοῦ τὰ πάντα κοσμοῦντος, οὐ φειδίου δεόμενος πλάττοντος, οὐδὲ πολυκλείτου, καὶ μύρωνος, ἀλλ' αὐτὸς αὑτὸν εἰς ὁμοιότητα θεῷ δι' ἀρετῆς καθιστάς. Hinc toties ſingularis Dei nominatio, hic illa Theologia, quòd ab eo cũcta moderentur, componãtur; quòd omnia bona ipſo largitore contingant. Demũ quòd imago eius ſunt Principes, qua de re uocantur etiã in diuinis literis, Elohim, Dij diuini. Illum Principẽ, pulcherrimã imaginem ſui uel ſtatuã erigere, qui ſe diuinis uirtutibus reddiderit, inſignẽ, reſpectans archetypũ ſuũ. Principẽ quidem imaginem Dei dicit, quòd imperat, dominatur, moderatur, componit. homines item ſentit nihil maius aſſequi poſſe, quo frui Deo queant, & quaſi ex Diuinitate eius delibare, quàm ut uenerantes perſequentesq; bona quæ ab eo poßidentur, ad uirtutes contingant. In eo, Qui ſero à Deo puniuntur: οὐ γάρ ἐστιν ὅτι μεῖζον ἄνθρω

νων ἀπολαύειν θεῶν πέφυκεν. ἢ γὰρ τιμῆσαι, καὶ δοξάσαι τὸν γ᾽ ἐκείνου καλῶν καὶ ἀγαθῶν, εἰς ἀρετὴν καθίστασθαι. Sed breuiter ſumma quæque perſequar, quæ uelut uerus, naturæque apprimè narus Theologus idem Plutarchus ſcripſit & ſenſit de ſummo Deo. In eo, Qui ſero à Deo caſtigantur, patientiam ſuſtinentiamq; diuinam (ob quam uocatur in ſanctis litteris μακρόθυμος) exempla eſſe debere uirtutis noſtræ, & quos moueant dicta, factaq; magnorum uirorum, iramq; nonnunquam retundant, multo magis debere θεὸν ὁρῶντας, Deum reſpicientes, quem neque metus ſollicitet, nec pœnitentia mutet, ſerò & cunctanter ad pœnas procedentem, fieri meliores, putantes partem diuinam eſſe manſuetudinem, ἣν ὁ θεὸς ἐνδείκνυται, quam Deus claram oſtentat. Hic enim commendatur celeberrima illa in ſanctis literis patientia: dicitur eſſe diuina uirtus. procedit etiam ad alias Diuinitatis ueræ laudes Plutarchus, non eſſe, ut ait Heſiodus, humanæ ſapientiæ animorum latebras perſpicere, ἀλλὰ θεοῦ, ſed Dei. In eo autem quem inſcribit, Quomodo ſe quis citra inuidiam laudare poßit, uitari poſſe inuidiam, ſi bene facta referas in Deum; nonnunquam Fortunam. Emendat etiam ſententiam Euripidis, dicentis, Deus magna curat, parua relinquit: ἐγὼ δὲ τῇ τύχῃ οὐδὲν οἶμαι ἐπιτρέπειν: Ego uerò Fortunæ nihil arbitror permittendum. Quanquam alio loco id mulcet interpretando. Siquidem & in noſtris eſt literis, Nunquid Deo curæ eſt de bobus? Magna autem quæ curat Deus, ſunt res humanæ. Illud in eo quoque præclarum, quòd arbitratur ad uirtutes obtinendas, opem diuinam necaſſariam. Manſuetudinemq; & æquitatem animi, quæ prius aſpera, duraq; uideretur, experientiam ipſam auxiliante Deo docere, et oſtendere, nemini, quibus cum degas adeò dulcem, gratumque eſſe, ac iucundam, atq; ei qui poßidet. οἶθεν οἶμαι καὶ θεοῦ συλλαβόντος ἐξεβίωσεν ἡ περὶ ὀργὰς ἀκολασία ἐκείνη, ὅτι τὸ ἵλεων τοῦτο, καὶ πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον, οὐδενὶ τῶν συνόντων εὐμενὲς ἐστὶν οὕτω, καὶ φίλον καὶ ἄλυπον, ὡς αὐτοῖς τοῖς ἔχουσι. Sic quoque in eo, quem inſcripſit, De fortuna Romanorū, quemadmodum Plato, ex igne & aqua, uelut ad mundi conſtitutionem neceſſarijs ac primis, ut poſſet uideri & tangi, opus fuiſſe, ſic tempus poſt Romā conditā inſecutum. μετὰ θεοῦ, τύχην καὶ ἀρετὴν ἐκέρασε, καὶ συνέζευξεν: Cum Deo, fortunam, & uirtutem temperaſſe, & coniunxiſſe. Primis quoq; ſeculis illis, urbe creſcente uehemēter, quòd nec fames, nec peſtilētia deſæuiſſet, nō humanū conſiliū, ſed fortunā diuinā fuiſſe, tempora illa gubernāte: ὡς οὐκ ἀνθρωπίνης εὐβουλίας, ἀλλὰ θείας τύχης ἐπιτροπευούσης τὸν καιρὸν ἐκεῖνον. In his apparet omnigena Theologia, ſiue qua conditionis rerū maieſtas, ſiue qua imperiū, adminiſtratioq; pertinet, omnia ſummæ ſapiētiæ cōſona. Idē in eo, qui eſt De documētis Reipu. gubernādæ, ait Principē ad maxima, potißimaq; debere reſpicere: ὡς τοῦ κόσμου βασιλεὺς τὰ μὲν γὰρ μεγάλα πράττει θεὸς, τὰ δὲ μικρὰ εἴα τύχην ἀνεῖσθαι: Quemadmodū Rex mundi. Deus enim magna, ingentiáq; curat, parua Fortunæ relinquit. Hic Regem mundi uocat, ut cernis, Deum. Quemadmodum no

dum noſter, Regi ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria. Parua autem dicit ea, quæ non ſunt ullius momenti. Quanquam et ea, cum uult, reſpicit, ut idem ſuperius. In eo autem, qui eſt De non fœnerando, oſtendit nihil nobis deeſſe diuinitus: οὕτως ἡμῖν ὁ θεὸς δίδωσι ξυλίνην τράπεζαν, καὶ κεραμέαν λεκάνην, καὶ τραχὺ ἱμάτιον, ἐὰν ἐλεύθεροι ζῆν θέλωμεν. *Sic, inquit, dat nobis Deus ligneam menſam, peluimq; teſtaceam, rigidamq; ueſtem, ſi liberi uiuere uoluerimus. His oſtendit, nihil à Deo nobis defuturum, modo placeat libertati, nullis nos malis dedere.*

Affirmare Plutarchum omnia facienda in Republica, honoris diuini cauſa: Deum eſſe Patrem hominumq; Deumq;, creatorem autem mundi. Hunc priſcos fateri totius ordinis, harmoniæq; autorem. Principium iuſtitiæ. Viuens æternum, optimum. Dæmones malos eum non feciſſe ex inordinatione ordinem feciſſe. Optimum artificem, plenum artificij, immortalem, beatum, beneficum, uidentem uniuerſa. Cap. VIII.

SEd ea quoque mira, peneq; de noſtris cœleſtibus fontibus manantia, aut uerius de fonte naturæ, qui & ipſe fluxit à cœlo. Sint, inquit in eo quem De politicis documẽtis edidit, distributiones, largitionesq; primum gratis. Ita enim deuinciunt, detinentq; accipientes. Tum ex occaſione, ciuilem, honeſtumq; prætextum habente μετὰ τιμῆς θεοῦ πάντως ἀγούσης πρὸς εὐσέβειαν: *Cum honore Dei, ducente prorſus ad pietatem. Ingeneratur enim ſimul multis uulgus affectus & opinio, eſſe Diuinitatem magnam, & uenerabilem, cum quos ipſi honorant, magnosq; arbitrantur, ſic largiter & promptè uiderint* περὶ τὸ θεῖον, *erga Deum profuſos, accenſos. Hæc Plutarchus, non Chriſtianus quidem, ſed rationem tantùm Natura ſuggerente, in Republica, in regno, quæ fiant, principio uertenda eſſe ad cultum, honoremq; Dei. Populos enim uidentes Principem, pietatis colentem, liberalemq; in omni religione, & cultu, arripere de maieſtate eius, ſanctitateq; perſpectiorem ſententiã. Hoc religionis noſtræ fundamentum: hoc principes, qui ſunt paſtores populorum, iubentur: hic rerum humanarum uertitur cardo. Agnoſcit Plutarchus, fatetur, prædicat omnia munera, dignitates, honores, largitiones, pompas apparatus, priuatim & publicè, ad honorem Dei, quemadmodum fecit Dauid, Solomon, uertenda, unde pietas in populo naſcatur. Videatur, conſtet, quicquid honoris, magnificentiæ impenditur in Republica, ad honorem Dei fieri à Principe, aut qui aſſidet gubernaculo. Hic igitur & ſingularis Dei eſt nomen, & uult, quod noſtræ ſemper literæ clamant, haberi certã, firmamq; de maieſtate eius ac ueneratione ſententiam: Omnem largitionem referri ad honeſtationem eius, eamq; celebrem, magnificam, cum magnifica, liberaliq; pietate. Has trahit è pectoribus hominum Natura uoces, Si nulla etiam aſſorent oracula. In eo quoque, quem De quæſtionibus Platonicis prætitulauit, quærit cur Plato uocet Deum* πατέρα πάντων καὶ ποιητὴν, *Patrem omnium ac creatorem: reſpondetq; Patrem eſſe* θεῶν τῶν γεννητῶν, *genitorum Deorum, atque hominum, ut Homerus appellat: creatorem autem ratione, uitaq; carentium: & Pater mundi Deus,*

quia mundus animal, plenum uitæ motus. Hic habes et Deos genitos, nempe crea/
tos, non æternos, & Iouē apud Homerū, ac Philoſophos eſſe uerū ſingularemq́;
Deum, Patrem hominum atq; Deorū: Sic Deorum, ſicut hominū: Hominū autem
uti factor, opifex, non procreator. In eo quoq; quē De primo frigido cōpoſuit, mo/
deratorē Vniuerſi Deum dicit: καὶ ὅσα διακοσμῶν, καὶ βραβεύων ὁ θεὸς ἁρ/
μονικὸς καλεῖται καὶ μουσικός. Quæcunq;, inquit, moderatur gubernatq́; Deus,
ob quæ uocatur Harmonicus, Muſicus. Qui fuerint autē hi, qui Deum Muſicū, har
moniæq́; autorem faterentur, declarat in eo quē inſcripſit De Muſica: τὴν γὰρ τῶν
ὄντων φοράν, καὶ τὴν τῶν ἀστέρων κίνησιν οἱ περὶ τὸν πυθαγόραν, καὶ ἀρχύ
ταν, καὶ πλάτωνα, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων. οὐκ ἄνευ μουσι/
κῆς γίγνεσθαι, καὶ συνεστάναι ἔφασκον, πάντα γὰρ καθ' ἁρμονίαν ὑπὸ
τοῦ θεοῦ κατασκευάζεσθαι φασίν. Quæ ſunt, Nā rerū omnes motus, ſiderumq́;
conuerſiones, Pythagoras, Archytas, Plato, reliquiue priſcorū Philoſophorū, non
citra muſicā fieri, ac conſtare dicere ſolebant, omnia per harmoniā, à Deo conſtru
cta contendentes. Agnoſcis uoces uetuſtatis? Vides priſcam pietatme, naturalem
de Deo Philoſophiā, celebrē ſemper, quo magis in priora ſæcula reſpicias? Quē di
xere condidiſſe, fabricaſſe mundū, tanta harmonia, tanto ordine, concentuq; rerū,
ut emerſerit opus indiſſolubile, nullis caſibus interiturū unquā, niſi ſolus ipſe re/
ſoluat, qui ſolus ubi ſint uincula, quibus ligauit Vniuerſum, cognoſcit. Hunc om/
nes omnipotentē, omnium bonorū fontem, ordinum, iuſtitiæ, ueritatis originē agno
uerunt, ut mirabilis ſit, quo modo perſuaderi potuerit hominibus olim cultus homi
num beſtiarum. Nam Chryſippus eodem autore Plutarcho (quod in Legibus imi/
tatus eſt Marcus Tullius) οὐ γὰρ ἔστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν,
οὐδ' ἄλλην γένεσιν ἢ τὴν ἐκ τοῦ διός, καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως: Neq; e/
nim eſt inuenire aliud iuſtitiæ principiū, atq; ortum, niſi à Ioue, & à communi na
tura. Hanc Chryſippi ſententiā Marcus ſic expreſsit. Orta autē ſimul eſt cū Mente
diuina. Quamobrē lex uera atq; princeps, apta ad iubendū, & ad uetandū, ratio
eſt recta ſummi Iouis. Iouē, ut uides, uocat Mentem diuinā, creatorēq;, ut uiſum ſu
perius, omniū: Hunc ordinis harmoniæq; cuncta repleuiſſe, quia fons ipſe iuſtitiæ
& æquitatis. Eum Antipater eximius Stoicorū, autore eodē Plutarcho eodē libro,
quaſi ſecutus Ariſtotelē definiebat: θεὸν νοοῦμεν ζῶον μακάριον, καὶ ἄφθαρ/
τον, καὶ εὐποιητικὸν ἀνθρώπων. Deum, inquit, ſentimus rem uiuentem, bea/
tam, & immortalem, hominumq; beneficam. Ariſtoteles autem in Metaphyſicis:
φαμὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῶον ἀΐδιον, ἄριστον, ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχὴς
καὶ ἀΐδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ, τοῦτο γὰρ θεός. Dicimus Deū animal ſempiter
num, optimū. Quocirca uita, et æuū perenne, ac ſempiternū, ineſt Deo. Hūc ipſum
cū Chryſippus præfeciſſe dixiſſet Dæmones malos ad clades & calamitates, Plutar
chus redarguens Chryſippū, bonū, Regē, omnipotentēq; ſic prædicat: τὸ δὲ φαῦ

λους δαίμονας ἐκ προνοίας ἐπὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστασίας καθίστασθαι πῶς οὐκ ἔστιν ἔγκλημα τοῦ θεοῦ, καθάπερ βασιλέως κακοῖς καὶ ἐμπλήκτοις σατράπαις καὶ στρατηγοῖς, διοικήσεις ἐπιτρέποντος, καὶ περιορῶντος ὑπὸ τούτων ἀμελουμένους, καὶ παροινουμένους ἀρίστους: Eſſe aũt ex prouidentia Dæmones malos, ad has prouincias delegatos, nõ ne crimẽ eſt Dei, ceu Regis, q Satrapis improbis, uecordibuſq; gubernacula permittat, ſinatq; ab his optimos negligi, et in eos debacchari? Hoc loco Plutarchus primũ nõ Stoicos modò, id eſt, Chriſippũ, ſed etiam Platonem, ſeq; ipſummet reprehendit, ſiquando Dæmones hominibus curandis præfectos à Deo dicunt. Secũdo dicitur Deos moderator Vniuerſi, qui bonos benignoſq; præfectos, non improbos adhibuerit. Tertio dicitur Deus non permittere malos improborum Dæmonum poteſtati. In eoq; reprehenditur Chryſippus, huius dogmatis aſſertor. In eo quoque carpitur Chryſippus ab eodem, prædicatur autem diuina maieſtas, quòd cum Chryſippus diceret rebus neceſsitatem admiſtam: καὶ μὴν, εἰ πολὺ τὸ τῆς ἀνάγκης μέμικται τοῖς πράγμασιν, ὅτι κρατεῖ πάντων ὁ θεὸς, ὅτι πάντα, κατ' ἐκείνου λόγον διοικεῖται. Atqui, inquit, Si multum neceſsitatis, rebus eſt admiſtum, neque regnator omniũ eſt Deus, neque cuncta ad rationem nutumq; eius gubernantur. Ex his admiranda multa, & contra nonnullorum Philoſophorum etiam ipſius Plutarchi ſententiam colliguntur, de materia prima, quam Plato, ſecutus Timæum Locrenſem, quoſdamq; alios ſuperiores, Platonem ſecutus Plutarchus, arbitratus eſt ſempiternam ante creationem, eiq; motum quendam inordinatum affuiſſe. Stoici cauſam malorum, Deoq; reſiſtentem dixerunt. Hæc cum ratio doceat uaniſsima, pueriles q; ſuſpiciones eſſe, tum uerior autoritas eorum, meliora ſequentum, animoq; ueriora cernentum deſtruit, & refellit. Quanta enim uanitas duo principia dicere, ſi Deus ſolus æternus, ſolus omnipotens, cuius omnipotenti manu fieri cuncta poterant? Si datur huic ratione docente uniuerſale rerum gubernaculum, uniuerſalis poteſtas, etſi Deo parent cœlum, ac terræ, eiq; obediunt omnia, cunctis id unanimiter fatentibus, cur etiam ſupra materiam primam non datur ei poteſtas, ut eam quocunque uellet, duceret? Cumq; docuerit eum ratio omnipotentem, ut cui pareant omnia, cur hæc ipſa rerum uniuerſalis obedientia, non docebit eum cuncta, quæ parent, creaſſe. Si paruit materia, paruit quia talis ab eo, quæ parêret, facta fuit. Si Deus materiam non feciſſet, ſequeretur, quod inducit Plutarchus, multum neceſsitatis uiolentiæq; rebus ineſſe. Hinc Deum omnipotentem magiſtrumq; omnium, et dominum non eſſe. Verum Plutarchus in libro de ψυχογονίᾳ, non ſuam, ſed Platonis referebat ſententiam. Hic Deum fatetur omnipotentem, nullam rebus ineſſe reſiſtentiam, uiolentiam, omnia ad nutum eius fieri. Similia ſcribit in Sympoſijs, Deum magnum ex inordinata, confuſaq; rerum congerie, ordinem feciſſe, mundum edidiſſe, omnia ſuis locis diſpoſuiſſe, pulcherrimumq; mundum, ex deformiſsimo

ἐκ τῶν γενητῶν, καὶ περιάγοντος ἐπὶ τὰ ὄντα, τὴν διάνοιαν. ἐν αὐτῷ γὰρ ἐστὶν ἐκείνῳ, καὶ σὺν αὐτῷ, καὶ περὶ αὐτὸν, Neque enim Deus mathematica indiget, uelut organo, quod agat & conuertat mentẽ à genitis, factisq́; ad ea quæ ſunt. Eſt enim in illo ipſo, & cum ipſo, & circa ipſum: uel ſunt ipſa entia. Hoc magnum in Plutarcho ſacramentum, noſtrarum literarum ſacerrimum myſterium, per ipſum, & cum ipſo, & in ipſo eſſe omnia. Quia fœcundum omnium principium, &, ut ait Plato, & idem Plutarchus, πέλαγος τοῦ καλοῦ, pelagus bonitatis. De eodem ſapienter omnia moderante, in pondere, & menſura diſponente eodem loco: ταύτην ὁ θεὸς ἐπάγει τὴν ἀναλογίαν τοῖς πράγμασι δίκην καὶ νέμεσιν προσαγορευομένην καὶ διδάσκουσαν ἡμᾶς τὸ δίκαιον ἴσον ἀλλὰ μὴ τὸ ἴσον δεῖν ποιεῖσθαι δίκαιον: Hanc Deus inſerit rebus analogiam, ſiue proportionem, quæ Iuſtitia, Nemeſisq́; uocatur, docetq́; nos, oportere facere iuſtitiam æqualitatem, non æqualitatem iuſtitiam. Hoc eſt, quòd æquitas ſubiacet iuſtitiæ. Idem eodem loco, quomodo creauerit Deus: οὔτε θεὸν ἑτέρῳ τινὶ τρόπῳ κοσμοποιεῖν, ἢ περατοῦντα τὴν ὕλην ἄπειρον οὖσαν οὐ μεγέθει καὶ πλήθει, διὰ δὲ ἀταξίαν καὶ πλημμέλειαν αὐτῆς, τὸ ἄριστον, καὶ ἀπερώλατον ἄπειρον εἰωθότων καλεῖν τῶν παλαιῶν: Neq; Deũ alio modo mũdũ creaſſe, quàm finientem terminantemq́; materiam infinitam, non magnitudine, et multitudine, ſed propter inordinationem et errorem eius, quod erat ei optimũ, ſed interminatum infinitum ſolitis priſcis nuncupare. Hæc ille. Sed docuimus, quomodo (neq; enim ueritatẽ prorſus agnouerũt) de materia ſentire deceat eis æterna, nõ creata. Fuit error, ſi fuit in Priſca Philoſophia, manans ex libris Triſmegiſti, dictis'que Moſis haud ſapienter intellectis, Terra erat inanis & uacua. Non erat in æternum. Quanquam duos habet ſenſus, ut liquet ex fonte. Inanis & uacua, aut penitus nihil, priuatio non formarum modò; Sed ipſius etiam materiæ, uanitas omnimoda in æternum. Nihil enim erat ante terram, primordium, fundamentum'que rerum. Quòd ſi nihil ante primordium, ne etiam ante ea, quæ ex primordio. Alter ſenſus, ut ſuperius, fuit prius ſeminarium confuſum, congeries ex terra & aqua: Verum non in æternum, fuit ut fundamentum naturaliter antegrediens omnem ſubſecutam creationem. Sed hæc toties exagitata mittamus. Singularem quoque Deum Plutarchus nominat, & ab eo precari mortales bona dicit: καὶ ὅσα μὴ παρ' ἡμῖν ἐστὶν, εὐχόμεθα τὸν θεὸν διδόναι, δρόσους μαλακοὺς, καὶ εἰλήσεις ἐν πνεύματι μετρίως, ὡς ἀεὶ τοῦ ἀπολείποντος ἀναπλήρωσιν ἡ φύσις ἔχει διατηροῦσα τὴν κρᾶσιν. Quæcunque, inquit, quæ non ſunt apud nos precamur Deum, ut largiatur molles rores moderatos'que turbines, ut ſemper reparet Natura, quod deficit, ſeruans temperiem. His conſtat mortalium uota, preceſq́; olim, etſi colebant portenta, ſimulachra, in unum ſingularem Deum ſpectaſſe ſemper, Natura, quò nihil eſt rapacius, ſic ad id rapiente, quemadmodum nemine docente, ad

cibos,

Ioue, Plutarchus idem contra Stoicos. ὁ δὲ πατρῷος καὶ ὕπατος, καὶ θεμίστιος Ζεὺς. καὶ ἀριστοτέχνας· κατὰ πίνδαρον, οὐ δρᾶμα δήπου μέγα, καὶ ποικίλον, καὶ πολυμαθὲς, δημιουργῶν τὸν κόσμον, ἀλλὰ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἄστυ κοινὸν συννομησομένων μετὰ δίκης, καὶ ἀρετῆς, ὁμολογουμένως, καὶ μακαρίως: At patrius, inquit, & ſupremus, iuſtiſſimusq́; Iupiter, &, ut ait Pindarus, optimus artifex, non modò fecit hunc mundum, opus ingens, uarium, artificioſum, ſed etiam uelut urbem communem hominum atque Deorum, qui iuſtè, beatè, cum uirtute conſenſuq́; in eo habitarent. Quanta, quæſo, quàm multiplex his Plutarchi dictis Theologia ſubeſt? Deus ſupernus patrius, quia nos ut pater tuetur, optimus opifex, conditor mundi, Deorum, hominum'que genitor, qui tanquam ex una ſtirpe nati, in hac ingenti, decora, præclara ſocialiter urbe, degerent. Factus igitur à Deo mundus, non ſibi, ſed Dijs & hominibus: Cœlum, cœli Domino, terram autem dedit filijs hominum. Dijs, id eſt, Angelis, datum cœlum, hominibus terra. Sed Dij diligunt homines, ſæpeq́; uentitãt ad eos: homines eos uenerãtur. Sic una urbs omniũ, conſenſus unus, & pater idem. De quo perhibet ſentire Stoicos: αὐτοὶ δὲ τῶν καλῶν ἀρχὴν ἀγαθὸν ὄντα τὸν θεὸν ποιοῦσι: Ipſe, inquit, Principium bonorum, Deum bonũ faciunt. Et contra eoſdem, qui cenſerent pleraq; Deum uolentem prudentemq́; mala feciſſe: πρῶτον μὲν οὖν τὴν κακίαν γεγονέναι κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν ὥσπερ τὸ φαῦλον ἐπίγραμμα γέγονε κατὰ τὴν τοῦ ποιητοῦ βούλησιν, πᾶσαν ἐπίνοιαν ἀτοπίας ὑπερβάλλει: Principio, inquit, extitiſſe ex diuina prouidentia, malum, malitiam, nequitiam: ceu ſi malum epigramma, poëta uolente, extitiſſet: nihil abſurdius poteſt cogitari. Ô Plutarche diuine, duæ monitiones, caſtigationesq́;, in te, Philoſophosq́;, ex his dictis tuis colliguntur de Dæmonibus, de materia prima: Cum in confeſſo ſit, Dæmones eſſe malos, autoresq́; malorũ, non fuiſſe, cum crearentur, naturæ huius, quia ſuperat te teſte cunctas abſurditates, mali alicuius fateri Deum autorem. Secunda, nõ eſſe malam, ſiue maleficam materiam primam. Siue enim Deus eam creaſſet, non malam creaſſet: ſiue non creaſſet, quod abſurdum eſt, tanta tamen bonitas eius fuiſſet, ut euincere malitiam eius, & abolere potuerit.

Deum feciſſe hominem animal placidum, ſociabile, Amore patrio eum hominum res attendere. Omnia circum mare & terras proſpicientē, omnibus conſulentem, Volũtate eius, pulcherrima quæque fieri. Animam eſſe inſtrumentum eius. In eo ſempiternam eſſe præſentiam. Hominem ad cognoſcendum feciſſe. Cap. IX.

Svnt alia multa, quæ neq; religio, quippe qui coleret Deus Græcorum, nec reuelatio, ſed Natura duntaxat ſuggeſſit, de ſingulari, naturaliq́; Deo dictat Plutarcho, è quibus eſt in eo, quem De diſcernendo adulatore inſcripſit, de ſuauitate amicitiæ loquens, ſicut ſit iucunda lux, οὕτω τῷ βίῳ μίξας τὴν φιλίαν ὁ θεὸς, ἅπαντα φαιδρὰ, καὶ γλυκέα, καὶ προσφιλῆ ταύτης παρούσης, καὶ συναπολαυούσης ἐποίησε: Sic admiſta Deus humanæ uitæ charitate, & amicitia, cuncta læta, dulcia, chara, præſente ea uerſanteq́; nobiſcum, reddidit. Hic Plutarchus

cur

cur homo ſit animal placidum, amicabile, ſocietatis amans: cur amicitia, charitasq́; uigeat, agnoſcit Deum autorem. Tacitéque illam Moſaicæ Theologiæ partem confitetur, qua retulit hominem ad imaginem ſuam, Deum feciſſe. Ea enim imago Dei cum primis fuit, quod quemadmodum Deus eſt placidus, mitis, bonus, amoris: beneuolentiæq́; cupidus, tenax, amator, amans, & amari cupiens, ſic animal creare ſui ſimile decreuit. A ratione uerò, ſenſu cognitioue naſcitur amor. Feritas enim eſt non cognoſcentium. Ergo fecit animal prouidum, ſentiens, qui facere beneuolum, ſociabile, mite decreuerat. Is autore non Moſe ſolùm, ſed his etiam, qui nec Moſen legerunt, nec ullum Numinis præſentiam cœlitus habuerunt, ſed unam Naturam ducentem ſequebatur, Deus fuit: Qui charitate beneuolentiáq́;, pectoribus humanis inſpirata, ingenijsq́; placidis, ſimilibusq́; ſui nobis conceßis, humanam uitam alacritate, iucunditatéque repleuit. Eundem ſingularem Deum nominat, eique prouidentiam humanarum rerum attribuit, qui patrio genus humanum gubernet amore, in eo, quo conſolatus eſt Appollonium: τίς γὰρ οἶδεν εἰ ὁ θεὸς πατρικῶς προνοῶν, καὶ κηδόμενος τοῦ ἀνθρωπείου γένους προορώμενος τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαι προεξάγει τινὰς ἐκ τοῦ ζῆν, ἀώρους: Quis, inquit, nouit, an Deus paternè proſpiciens & conſulens humano generi, & procul aſpectans quæ poßint accidere, ſubducit immaturos aliquos è uita? Hic et prouidentiã, paternamq́; charitatem erga genus humanum, & gubernaculum, rerum item futurarum proſpectum Deo uendicat. Optimam quoq; rationem conſolandi proponit relatis omnibus ad prouidentiam diuinam, cuiuſmodi celebris eſt in ſacris literis. Ibidem quoque Deum ſingularem nominat, de quo ſæpe mortales iniuſtè querantur: Qui, inquit, fortunam lamentantur, poſſet in eos dici, θεὸς δέ σοι ζημίαν οὐδὲν, ἀλλ' αὐτὸς σύ σοι: Deum iacturam tibi nullã, ſed ipſe met attuliſti tibi, per ſocordiã et imprudẽtiã, quia ferre neſcis aduerſa. In Sympoſio quoq; referẽs Orionẽ uectũ ſuper Delphinibus incolumẽ, quẽ iniuſtè nautæ in mare demerſiſſent, Cœlum ſtellis ſerenũ ſuſpicientẽ eũ, conſideraſſe, ſecũ, ὡς οὐκ ἔστιν εἷς ὁ τῆς δίκης ὀφθαλμὸς ἀλλὰ πᾶσι τούτοις ἐπισκοπεῖ κύκλῳ ὁ θεὸς τὰ πραττόμενα περὶ γῆν τε καὶ θάλατταν: Quòd non unus duntaxat ſit oculus iuſtitiæ, ſed omnibus his præſidet, Deus proſpectans circum, quæ terra & mari geruntur. Aduectúmque incolumem, αἰσθέσθαι θεοῦ κυβερνήσει γεγονέναι τὴν κομιδὴν, Senſiſſe, Dei conſilio, uectionem illam Delphinum fuiſſe. Is Deus Plutarchi, eſt Deus, cuius conſi io Iona Propheta præceps actus à nautis in mare, exceptúsque uentre Ceti, tertia die in littus eiectus eſt incolumis. Prædicatur Deus, omnium quæ toto in mundo, mari, terrisque gerantur, proſpector, cuſtos, cuius non unus ſit oculus. Sic nullis mortalibus fuit unquam obſcurum, quin unus eſſet ſingularis Deus, humanorum operum contemplator, quem nihil, quocunque loco fiat in mundo, lateat, tam cernentem maria, quàm terras. Rex item Aethiopum eodem libro dicit, ὠφελιμώτατον θεὸς, Vtilißimũ omnium Deus.

Cui reſpon/

Cui reſpondit Thales, πρεσβύτατον θεὸς ἀγέννητον γάρ, Antiquiſsimam
rem eſſe Deum: Ingeneratum enim: In his apparet confeßio ſingularis Diuini/
tatis. Suæ Deo ueræ dotes tribuuntur. Dotes maximæ bonitatis, & incommu/
nicabilis æternitatis. Deus antiquißimus dicitur, quia ſolus æternus, præte/
rea nihil. Solus ille ingeneratus: cætera genita, uel facta. Damnatur eorum
imperitia, qui uel materiam ſempiternam, antiquißimam, uel mundum quo/
que antiquißimum, id eſt, æternum dixerunt, pluſquam unum antiquißimum
inducentes. Specioſa deceptio patet eorum Philoſophorum, qui unum qui/
dem antiquißimum, ſed mundum, cui dant æternitatem, idcirco non antiquiſ/
ſimum dicunt, quia in æternum pependit à Deo. Formoſus imposturæ color:
Senſus clarus Antiquißimi nunc eſt, non quòd antecedat natura, graduqúe e/
uniuerſa, ſed quòd tempore, æternitate. Id enim ſonat Antiquißimus, & eo ſenſu
protulit Thales priſcus Theologus. Eodem libro dicitur, Haud mirum eſſe, εἰ τὰ
κάλλιστα περαίνεται θεοῦ γνώμῃ: Si pulcherrima quæque ex Dei ſententia per
ficiãtur. Eſſe enim inſtrumentũ animæ, corpus: θεοῦ δὲ ἡ ψυχή, Animã inſtrumen
tũ Dei. Et quemadmodũ corpus, multos à ſeipſo motus habeat, plurimos ac pulcher
rimos ab anima, ſic rurſum animã à ſeipſa motã, plurima operari:, τὰ δὲ τῷ θεῷ
παρέχει χρωμένῳ κατευθύνειν καὶ τρέπειν ἑαυτὴν, ᾗ βούλοιτο: Multa
Deo cedere utenti, ut dirigat flectatq; quocunq; uelit, quæ ſit omnium inſtrumen/
torum ſibi aptißimum. Neque enim æquum eſſe, ſi ignis quidem & uentus, aqua et
nubes, & hymbres inſtrumentum ſint, δι᾽ ὧν πολλὰ σώζει τε καὶ τρέφει, πολ
λὰ δὲ ἀπόλλυσι, καὶ ἀναιρεῖ, ζώοις δὲ χρῆται πρὸς οὐδὲν ἁπλῶς, οὐδ᾽ ἐπὶ
τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ γινομένων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξηρτημένων τῆς τοῦ θεοῦ κινήσε
σιν ἢ Σκύθαις τόξα, λύραι δὲ Ἕλλησι, καὶ αὐλοὶ συμπάθουσι: Quibus
multa conſeruet, & alia multa quoque perdat, & interimat, animalibus ad
nullam omnino rem utatur, quaſi quæ non fiant ab eo, ſed ea magis ex poteſta/
te diuina pendentia, ſeruire & conſentire motibus Dei, quemadmodum Scythis
arcus, lyræ tibiæ´que Græcis obſecundent. Hæc è penetralibus Theologiæ ue/
ræ, intimisq; Philoſophiæ theſauris, in poteſtate Dei motus animorum eſſe.
In ſacris literis, Scrutatur renes & corda: Intellexiſti cogitationes meas de longè.
Quocirca Thales priſcus Theologus rogatus, εἰ λήθοι θεοὺς ἄνθρωπος ἀδι/
κῶν ἀλλ᾽ οὐδὲ διανοούμενος ἔφη: An lateat Deos quis peccãs? Sed ne cogitãs
quidẽ, inquit. Hæc etiã ſunt quæ noſtri, Templũ Dei iſtis uos. Habitat in uobis De/
us. Quid illi minus, pandente Natura uiam, ſenſerunt? Idem in eo, quem inſcripſit,
Ignis´ne, an aqua ſit utilior: δι᾽ ὃ τέτταρα τὰ στοιχεῖα, θεῷ καθάπερ τεχνίτῃ
πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐργασίαν ὑποκείμενα: Quocirca, inquit, quatuor elemen
ta, Deo uelut opifici ſubiacẽt ad operandũ. Nullas igitur uel abſente lege Moſaica,
uel ante diuinũ Euangelij iubar, natura uoces non dabat, inuitans omnes ad cogni

tionem

tionem ſcientiamq; creatoris ſui. Quas cum clarius nonnulli, cæteri obſcurius au/ diſſent demum uenit creator Naturæ uerus, omniumq; ambagum, apertis myſterio rũ abſtruſiſsimis theſauris, reſolutor: Quo ueniente, uulgata ſunt omnia bona, cor roborata uerarum rerũ ſcientia. Plutarchus item in eo, quem inſcripſit de eo quod erat Delphis, Tu es, de Natura diuina altiſsimè philoſophatur, Nefas eſſe, ut de eo qui eſt, dicatur fuit uel erat, quæ mutationes quædã, declinationesq; eius ſint, qui in eſſendo nequeat conſiſtere: ἀλλ' ἐστὶ θεὸς, χρὴ φάναι, καὶ ἐστὶ κατ' οὐδένα χρόνον, ἀλλὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν ἀκίνητον, καὶ ἄχρονον καὶ ἀνέγκλιτον, καὶ οὗ πρότερον οὐδὲν ἐστὶ, οὐδ' ὕστερον, οὐδὲ νεώτερον. ἀλλ' εἷς ὢν ἑνὶ τῷ νῦν, τὸ ἀεὶ πεπλήρωκε. καὶ μόνον ἐστὶ τὸ κατὰ τοῦτο ὄντως ὄν, οὐ γεγονὸς, οὐδ' ἐσόμενον, οὐδὲ οὐδὲ ἀρξάμενον οὐδὲ παυσόμενον: Sed eſt Deus, oportet dicere: et eſt, nõ ſecundũ tẽpus, ſed ſecundũ immobilẽ intẽporalẽ et indeclinabilẽ æternitatẽ: Cuius neq; prius ſit, neq; poſterius quicq̃, neq; recentius: ſed unus exiſtens, una præſentia, ſempiternitatem repleuit: et ſolum eſt quod uerè exiſtit, non præteritum, aut futurum, neq; quod cœpit, aut deſinet. *Hæc apud* Plutarchum *philoſophia, myſterij totius* Moſaici *declaratio, quod dixit* Deus *de ſe,* Ego *ſum qui ſum.* Nec *poßit hoc myſterium apertius explicari.* Declarat *enim* Plutarchus *præſens illud in* Moſe *deſigna/ re totius æternitatis præſentiam, cui neq; futurum, neq; præteritum ſit admiſtum.* Eſt *enim præteritum tempus earum rerum, quæ præterierunt: futurum earum, quæ non ſunt, aut quæ non habent uel ætatis, uel alterius rei, quod habitura ſunt.* At Deus *habet, quod ſemper eſt habiturus.* Habuit *etiam ſemper, idq; immobile, indeclinabile.* Quocirca *cum regnum eius, cum diuinitatem, & beatitudinem, cũ aliquo ætatis fluxu cogitamus, innoteſcat nobis, nos metiri diuina cogitationibus rerum fluentium, miſcere nõ miſcenda, falli quemadmodum febricitãtes, quibus amaror linguæ cuncta reddit amara.* Illud quoq; præclarum de Natura diuina teſtimonium, uelut è theſauris Philoſophiæ cœleſtus depromptum: quo maximè probatur, nunquã non claram lucem mortalibus obtuliſſe Naturam ad cognitionem ueri Dei. Idololatriam autem fuiſſe uulgi ſuperſtitionem. Contra Epicurum Plutarchus probans quam uiam ad uoluptates, iucundamq; uitam putaret ſe aperuiſſe, auertiſſe potius à magnis gaudijs: Eſſe autem magnam iucunditatem in cognitione, certaq; ſcientia ueri Dei, qua piiſsimi quiq; fruantur. Quantis, inquit, quamq; ſynceris uoluptati/ bus fruitur genus hominum meliorum ac piiſsimorum ſuper conſideratione Dei? Vt ſit omnium bonorum Princeps, Pater omnium honeſtorum, omnis pulchritudi/ nis: Qui nihil improbum poßit facere, aut pati. Bonus enim eſt. Bonum autem nulla de re incidit inuidia, aut metus, aut ira, uel odium. Neque enim calidi eſt frigefa/ cere, ſed calefacere. Sic neque boni nocere. Ira quoq; à benignitate, iracũdia à manſuetudine, ab humanitate & clementia perturbatio & truculentia, longißimè na/ turæ lege diſtat. Hæc enim ut uirtutis ſunt ac roboris, ſic ea imbecillitatis & impo/ tentiæ. Itaque Diuinitas neque iracundiæ, neque gratificationibus ſubiecta eſt. Sed

quod

quod benefaciendi, auxiliandiq; naturam habet iraſci, maloq; afficere minimè poteſt. Magnus autē in cœlo Iupiter, inambulat per terras componens, curansq; omnia. Cæterorum autem Deorum alius eſt Largitor: alius Milichius, benignus: alius Alexicacus, malorum depulſor: omniaq; Deorum ſunt, iuxta Diogenem, amicorumq; omnia communia. Amici autē Dijs ſunt boni. Itaq; amicū Dei, uel non eſſe fortunatū uel modeſtum & iuſtū, impoßibile eſt. Hæc Plutarchus. Quibus intelligimus, paucis demptis, eandē eſſe ſcientiā Dei, quam capacē ueritatis hominē propter ſimilitudinē Dei Natura docuiſſet, atq; eam quam ſuis Deus oraculis demonſtraſſet. Eundē ſingularē Deum autorē, ut homines naſcerentur, & ad cognoſcendū naſcerentur, fatetur in eo, qui eſt, An rectè dictū ſit Viuēs latita. δοκῶ δὲ ἐγὼ, καὶ τὸ ζῆν αὐτὸ, καὶ ὅλως τὸ φῦναι, καὶ μεταϲχεῖν ἀνθρώπον γενέσεως εἰς γνῶσιν ὑπὸ θεοῦ δοθῆναι: Videor, inquit, etiā ipſam uitā, omninoq; ipſum naſci, & quòd generationis homo particeps factus ſit ad cognoſcendū, à Deo fuiſſe datū. Fatetur à Deo lucē, uitā, natales homini datos, datos autē ad noſcendū: omniū autem notionū, Dei nobilißima. Hæc potior igitur, ad hanc conditus homo.

Ex alio Philoſopho, qui dicitur Epictetus, Stoicus autem fuit, non Chriſtianus, de Natura diuina, de qua deprædicet quæ ſacræ literæ concelebrant. Eandem eſſe naturam bonitatis ac Dei. Subſtantiam diuinam eſſe Sapientiam, perfectamq; rationem. Deum cunctis proſpicere, mundum gubernare. Hominem eſſe opificium eius. Ad unum Deum reſpiciendum eſſe. Et pro beneficijs gratias haberi oportere. Cap. X.

SEd dimiſſo Plutarcho, diuinus eiuſdem tempeſtatis alius Philoſophus audiendus Epictetus, non ille quidem Chriſtianus, ſed Philoſophus, tamen & uir bonus, qualis Plutarchus. Bonus autem Philoſophus, et qui oblatā ueritatis à Natura lucem, intueatur, eamq; ſequatur, adeò congruet cum hodierna Theologia, quia non commentitia, ſed plena rationis eſt, ut id putem, quemadmodum mihi fuit, plerisque mirum. Is igitur Arriano autore, uelut Oraculum, uelut Propheta ſic diuino pectore fatetur: ὁ θεὸς ὠφέλιμος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαθὸν ὠφέλιμον. εἰκὸς οὖν ὅπου ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ, ἐκεῖ εἶναι καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ. τίς οὖν οὐσία θεοῦ; σάρξ; μὴ γένοιτο, ἀγρός; μὴ γένοιτο, φήμη; μὴ γένοιτο, νοῦς, ἐπιστήμη, λόγος ὀρθὸς ἐνταῦθα τοίνυν ἁπλῶς ζήτει τὴν οὐσίαν τοῦ ἀγαθοῦ. Deus eſt utilis. Sed et bonū eſt utile. Veri igitur ſimile, ubi ſit ſubſtantia Dei, illic eſſe & ſubſtantiam bonitatis. Quæ igitur eſt ſubſtantia Dei? Caro? Abſit. Ager? Abſit. Fama? Abſit. Mens, Scientia, Recta ratio. Hic igitur ſimpliciter quære ſubſtantiam Boni. Hæc quidem ille dixit, quem fortè iam toto orbe coruſcans Euangelium ad hanc tam ſublimē, præſtantemq; pietatem prædicandā adiuuerat. Sed etiam potuit à Platone, multisq; alijs Philoſophis Naturam hanc diuinam didiciſſe. Vides igitur quid ei, qui non Chriſtianus eſſet, ueritas obtulerit. Primum Naturam diuinam eſſe naturam, ſubſtantiamq; Bonitatis. Id enim etiam docuit Chriſtus: Nemo bonus, niſi Deus. Eadem ſuperius Philoſophatus eſt Plutarchus. Sed ante omnes antiquißimus Triſmegiſtus. Ad hæc, non carnem, non corpus, nihil eiuſmodi eſſe

x Diuinitatem,

Quod etiam ſit homo ſimulachrum, ſimilitudo Dei, iuxta Theologiã Moſaicam, delibatio, hauſtus, his confitetur: σὺ ἀπόσπασμα εἶ θεοῦ, ἔχεις τι ἐν σεαυτῷ μέρος ἐκείνου. Τί οὖν ἀγνοεῖς σοῦ τὴν συγγένειαν; Tu, inquit, es abſciſio, delibatio Dei. Habes aliquam in te ipſo partem eius. Cur igitur ignoras affinitatem tuam? Cur neſcis unde ueniſti? Non uis meminiſſe cum comedis, qui ſis qui comedis, et quem nutris: cum in congreſſu es, qui ſis, quis utaris. Cum in colloquio, in exercitatione, cum diſſeris, neſcis quòd Deum nutris, Deum exerces, Deum circumfers. Miſer & ignoras. Videris me dicere argenteũ quendam, uel aureum extrinſecus. In te ipſo fers ipſum, ipſum coinquinans non ſentis, impuris quidem cogitationibus, fœdis autem operationibus. Et imagine quidem Dei præſente, non audeas horum quicquam facere: ipſo autem præſente Deo exterius, et aſpiciente cuncta, exaudienteq́; non erubeſcis hæc cogitare? Hæc ad uerbũ ille. Cum partem diuinam hominẽ appellat, deſignat afflatum, ſimilitudinẽ, ex æterna luce ſcintillam. Eſt autẽ homo Deus factus à magno, uero Deo, paruus ipſe, ſimulachrumq́; ueri. Quemlibet pudere debeat fœdis aut factis, aut cogitationibus inquinare ſacrũ illud exemplum, partemq́; diuinam. Manifeſta igitur in his Moſaicæ Theologiæ confirmatio, tum de nata, diuinitusq́; nobis donata mente, tum cũ creatore ſimilitudine. Repetit eandẽ creati hominis à Deo prædicationẽ, reor ex ſapientia Moſis, cuius ubertate Philoſophorũ omnium aucta eſt doctrina: τούτου τοῦ δημιουργοῦ καὶ τὸ κατασκεύασμα ὤν, καταισχύνεις αὐτό. Huius opificis opus cũ ſis, dedecoras ipſum. Quid quòd non modò te fecit, ſed & tibi ſolũ te credidit, et commiſit. Neq; id modò non recordaris, uerum etiam dehoneſtas mandatum. Si autem Deus orphanum quem tibi commiſiſſet, ſic ſanè negligens eius eſſes, tradidit te ipſum tibi, neq; poſſum dicere fidelius te ipſo. Hunc mihi aſſerua οἷος πέφυκε, qualis natus eſt, modeſtum, fidelem, excelſum, ſine ſtupore, ſine morbis, ſine perturbationibus. Hæc de conditione ſenſit, prædicauitq́; hominum, Philoſophus bonus, ut ſi quis æquus, iuſtusq́; arbiter eſſe uelit, uideat omnes ſapientes ueræ Theologiæ reuerenter aſſurgentes. Hodiernã Sapientiam, non priuatam quandam, ſed uniuerſalem, humanam ipſam, à Naturaq́; in pectoribus hominum inſitam, atq; inuſtam Sapientiam: Audi de pietate, de uirtutum origine, quàm ſentiat nobiſcum, & fugandorum penitusq́; extirpandorum uitiorũ quis ſit modus: Peſtes, inquit, has ταῦτα δ' οὐκ ἔστιν ἄλλως ἐκβαλεῖν, εἰ μὴ πρὸς μόνον τὸν θεὸν ἀποβλέποντα, Nõ eſt aliter eijcere, niſi ad unũ Deum reſpiciendo, uni illi cohærendo, rebus eius ſanctificatum. Si, inquit, aliud uolueris, lugens & gemens, ſequeris fortiorẽ, extrà requirens ſemper felicitatem, καὶ μηδέποτ' εὐρεῖν δυνάμενος. ἐκεῖ γὰρ ζητεῖς αὐτήν, οὗ μὴ ἔστιν, ἀφεὶς ἐκεῖ ζητεῖν ὅπου ἐστί, Et nunquam inuenire potens. Illic enim quæris eam, ubi non eſt, omiſſo inquirere, ubi eſſet. Quid hac uoce præclarius, magnificentius, qua uel inuiti, quanquam non inuiti, confirmant, collaudant, in cœlum ferunt Philoſophi Sapientiam hodiernam, cuius eſt omnis cura, ad

ri. Atque ita εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ, ἐφ' οἷς δεῖ εὐχαριστεῖν: Gratias agimus Deo, ob quæ decet habere gratias. Liberatus ſum à Deo, cognoui mandata eius. Melius enim cenſeo, quod Deus uult, quàm quod ego. Adhærebo ei miniſter et aſſecla. κρεῖττον γὰρ ἡγοῦμαι ὃ ὁ θεὸς θέλει, ἢ ἐγώ, προσκείσομαι, διάκονος καὶ ἀκόλουθος ἐκείνου. Proſequitur ibidē diuiniora: Mihi, inquit, ſatis eſt, ſi poſſim ad Deum tendere manus, diceris quòd quas abs te occaſiones accepi, ut moderamen tuum agnoſcerem & ſequerer, has non contempſi. Egoq; habeo, cui me placere oporteat, cui me ſubijcere, cui obtemperare. Nempe Deo, & his qui poſt eum. Ille me mihi ipſi commendauit, ſubiecit electionem mihi uni, traditis regulis ad uſum rectum. Addit etiam, Pugna tecum pro libertate: τοῦ θεοῦ μέμνησο, ἐκεῖνον ἐπικαλοῦ βοηθόν: Memento Dei, illum implora adiutorem, & aßidentem, quemadmodū Dioſcuros, in tempeſtate. Beatos etiam appellat, εἰς τὸν θεὸν ἀφορῶντας ἐν παντί, καὶ μικρῷ, καὶ μεγάλῳ: Qui Deum attendunt in omni re, parua et magna. Quàm præterea clara totius creationis, prouidentiæq; confeßio, cum ait: Fruſtra igitur tibi Deus oculos dedit, incaſſum ſpiritum eius tam acrem, artificioſum, ut procul expatians, rerum uiſarum formas apprehenderet adlecit? Quis nuntius adeò uelox, & diligens? Incaſſum'ne aërem in medio tam clarum, & pellucidum dedit, tanquam artificioſum, ut per ipſum traijceret uiſio? Fruſtra lucem creauit, qua non præſente, nullus erat cæterarum rerum futurus uſus. O homo neque ingratus eſto, neque immemor ſupremæ poteſtatis. Sed pro uiſu, & auditu, & quidem mediusfidius pro ipſa uita, & quibus ea ipſa ſuſtinetur, pro fructibus maturis, pro uino, & oleo εὐχαρίστει τῷ θεῷ, gratias agas Deo. Memineriſq; quòd aliud excellentius quàm hæc omnia tradidit tibi, nimirum quòd his ipſis uteretur, probaret quantum quidq; ualeret. Hæc Epictetus. O ſapientiam, cum uera germanaq; eſt hominum ſapientia, ubiq; ſui ſimilem, radijs ſuis omnium paßim mentes colluſtrantem. Quid aliud ſonat Theologia Moſaica, & hodierna, cultum, memoriamq; Dei, ſemper inculcantes? Ecce uox Naturæ, uox cœleſtis. Quæ dixit oſculum ore Prophetarum, dixit etiam Natura ore Philoſophorum. Denique ſubijcit: Coruus crocitans tibi quid portendit. Non coruus eſt, qui portendit, ſed Deus. Quòd ſi quid ſigni datur humana uoce, non'ne fecit idem Deus loqui, quo ſcires poteſtatem diuinam alijs ſic alijs alio modo ſignificare? περὶ δὲ τῶν μεγίστων & κυριωτάτων διὰ καλλίστου ἀγγέλου σημαίνει: De maximis autem ac potißimis per pulcherrimum Angelum ſignificat. Hæc ad uerbum ille. Ad poſtremum ait, Digreſſus hinc tecum dicito, Hæc mihi non Epictetus dixit. Vnde enim ei? Sed Deus quis propicius, per illum: Neq; enim ſuccurriſſet Epicteto, hæc efferri non ſolito. Age igitur τῷ θεῷ πειθώμεθα, ἵνα μὴ θεοχόλωτοι ὦμεν, Deo pareamus, ne diuinæ iræ ſubiecti ſimus. His omnibus non modò ſingularis, uniuſq; Dei confeßio, hominis quem Natura duceret, ore prædicatur, ſed cum his firmè Theologia confirmatur.

Eadem de ſummo ac ſingulari Deo ſenſiſſe ſubſecutos Philoſophos. Iamblichũ affirmare, Deum principium, medium, finem, in eo reſpiciendo & ſequendo felicitatem eſſe. Eum eſſe Dominũ omnium bonorũ, principium beatitudinis, finemq; omnis Philoſophiæ. Felicitatem eſſe, ſequi mandata eius. Cap. XI.

EAdem fuit Philoſophorum, qui ſucceſſerunt, Theologia, idẽ ſermo, niſi cum uel per allegorias fabularum, incerti uagarentur, & commentis aures adhibentes, à Naturæ documentis audiendis, auerterentur, uel hominis unius, ei quaſi addicti & conſecrati, decreta pertinaciter tuentes, tam non æquo iudicio mortalem illum quàm fabulas poetarũ illi admirarentur. Sed ſiquando ſeſe à coactis impoſturis exemiſſent, & ad ueram Philoſophiæ uiam reuerſi Naturam, cœlumq; omne conſpexiſſent, tum uerò ſenties mirabiles eis uoces excidiſſe, tacitamq; ueritatem in eis uires exercuiſſe ſuas. Videbis eos alios, quàm prius cum in cogitationibus ſuis euanuiſſent, et quales ſpiritus mẽdaces, qui falſis oraculis editis, ſæpius etiam miranda cecinerunt, ueramq; Theologiam aperuerunt, animos, quos ſuperſtitiones raperent, ad ſe ueritate reuocante. Ex his Iamblichus ſæpe Platonicorũ more multos Deos nominare ſolitus; poeticis item fabulis, Aegyptiorumq; ſuperſtitionibus interdũ implicitus, euigilãs, oculoſq; ad ſidera tollẽs, & quaſi ſupra regione terreſtri leuatus, ex antiquioribus Philoſophis ceu flores decerpens, uelutq; e Prophetis ueris unus, ſuper uno ſingulariq; Deo ſuper omni cœleſti Theologia uoces admirandas edidit. De ſecta Pythagoreorũ hoc primũ: θεία αἰτία ἀρχὴ, τέλος, μέσον, ἧς δεῖ ἀεὶ ἔχεσθαι τοὺς μέλλοντας εὐδαιμονήσειν: Diuina cauſa, eſt principiũ, finis, medium, cui adhæreant neceſſe eſt, qui uolunt eſſe beati. O uocem magnam, cœleſtem, Angelicam, non hominis, ſed naturæ uocem. Hoc prior Orpheus dixerat, confirmatum dein à Pythagoreis, maximè uerò Archyta, & Philolao, tum Platone & Ariſtotele. Proſequitur: ἐπειδὴ γάρ ἐστι θεὸς καὶ οὗτος πάντων κύριος, δεῖν ὁμολογεῖται παρὰ τοῦ κυρίου τὸ ἀγαθὸν αἰτεῖν. πάντες γὰρ οὓς ἂν φιλῶσιν. καὶ οἷς ἂν χαίρωσιν τούτοις διδόασι τὰ ἀγαθά, πρὸς οὓς δὲ ἐναντίως ἔχουσι, τὰ ἐναντία. Nam cum ſit Deus, & is ſit omnium Dominus, in confeſſo eſt, oportere à Domino bona petere. Nam quos quidem diligimus, quáque iucundi nobis ſunt, eis beneficio præſtamus, contra ſolemus in eos affici, qui non diligunt. Hæc ille. Quid igitur ſupereſt, quo minus ſit fueritque ſemper una pietas, religio, ſcientiáque Dei, unáque ad eum ſemper animorum propenſio? Cernis à uera uia ſeductos exoptatam demum lucem reſpexiſſe: quibus autem ueritatis oppugnatio placuiſſet, tenebris obortis bellum ſuis dictis intuliſſe; ſpes ſuas in una demum, quæ lucet hodie, ueritate quenque poſuiſſe. Dum finis, qui nunc oſtenditur, eſt is quem cuncti concorditer prædicauerunt, reſpexerunt. Infert enim Iamblichus eodem libro: πάσης ἀληθείας καὶ εὐδαιμονίας, οὐσίας τε καὶ τῶν ἀρχῶν, ὁ θεὸς ἐξηγεῖται: Omnis ueritatis & felicitatis, ſubſtantiæ, & principiorum, Deus eſt princeps. Vnde ſplendor iſte mentes eorum ſubijt, qui ueræ religionis exortes fuerunt? A Natura certè, à qua, ſi deſit oraculum, ueritas hauriatur. Qua duce, hæc quoque mirabiliter fudit Iamblichus idem:

τέλος πάσης θεωρίας, τὸ ἑνὸς θεωρητικὸν, ἀνάγειν ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ πλήθους εἰς τὸ ἓν: Finis omnis contēplationis, eſt contēplatio Vnitatis, attollere ſeipſum à multitudine ad Vnitatē. Sæpe declaratū eſt, Vnitatē antiquiſsimis Philoſophis fuiſſe nomen ſummi ac ſimpliciſsimi Dei. Multitudinem dixerunt res omnes propagatas ab ipſa. Ecce igitur beatitudo uera noſtræ religionis, aſpirare contemplando ad rerum fontem, uidere illum ſicuti eſt. Hic terminus heret omnis felicitatis, totius Philoſophiæ, quemadmodū ſacris oraculis reuelatus, ſic à Philoſophis, naturæ teſtimonia petentibus agnitus. propterea propius hæc explicans, et confitens Iamblichus: ἡ μὲν γὰρ ἀμείνων ψυχὴ, μετὰ θεοῦ οἰκεῖ, καίπερ πορεύεται κατ᾽ οὐρανόν. Anima, inquit, melior, habitat cū Deo, et per cœlū cū eo deſpatiatur. Teſtatur idē, Pythagoreos omnē uitæ degendæ rationē direxiſſe ad confeſsionē, τοῦ θείου, Diuinitatis: καὶ ἀρχὴ αὕτη ἐστι, καὶ βίος ἅπας, συντέτακται πρὸς τὸ ἀκολουθεῖν τῷ θεῷ: Et hoc eſſe principiū, omnēq; uitā coordinatā eſſe ad ſequendū Deū. Sentis philoſophorū uoces cū ſacris literis conſonātes, eas reuerenter affirmātes? Quid eſt, quod ſeparet eorū Philoſophiā à Chriſtiana ſapientia, quam quidem coluerunt, ſed alijs nominibus deprædicantes, animis eiſdem reſpexerunt, cum lumen pietatis noſtræ terras intrauit. Tunc enim Philoſophi os aperire cœperūt, audaciusq; aſſerere, quæ prius magnis ambagibus occultabantur. Quocirca ſubijcit Iāblichus: Certū eſt, inquit, ea ſolū agenda eſſe, οἷς τυγχάνει ὁ θεὸς χαίρων, ταῦτα δὲ οὐ ῥᾴδιον εἰδέναι, εἰ μήτις ἢ θεοῦ ἀκηκοὼς, ἢ θεοῦ ἀκούσῃ, ἢ διὰ τέχνης θείας πορίζηται, Quibus delectatur Deus. Hæc autē nō eſt facilè noſſe, niſi quis aut Deū audierit, aut arte diuina cōparet ipſe ſibi. Hæc cū dixerit Iāblichus, nō'ne pro philoſophis omnibus teſtis erit, eā deniq; religionē, ſolā uitæ magiſtrā, artēq; uiuēdi uerā, mortalibus apparuiſſe, quæ Deū audiuit, cognouitq; ex ore eius, quæ grata forēt illi? Philoſophi proteſtātur neminē quæ placita Deo ſint, facilè cogniturū, in quo totius Philoſophiæ uertitur cardo, niſi Deū audierit. Quis aūt Philoſophorū Deum audiuit, qui partim oracula, partim indicia Naturæ ſecuti, loquebantur? Quo fit, ut illic ſolū uigeat perfecta cognitio bonorū, ubi diuinæ uoces auditæ ſunt, cognitaq; Deo placentia. Ea fuit Philoſophia Chriſtiana ſolùm, etiam uerò Hebraica, ſed ea magis, quoniā quæ præſentia ſua corporaliter Deus in ea geſsit, in Hebraica per internuntios ac legatos ſuos. His & alijs conſtat Iamblichum cum cæteris Philoſophis, ſingularem Diuinitatem, Principem mundi, Reginam rerum, Principium cauſarum cognouiſſe, ſuſpexiſſeq;, creationis autorem, & à quo totius felicitatis, beatitudinis ducatur exordium, prædicaſſe.

Porphyrium, ſingularem, unicumq; Deum commemorare, cui rationabili ſacrificio, caſtisq; cogitationibus ſit litandum. Eum eſſe omnipotentem, omnis uirtutis autorem. Cap. XII.

HAud ſecus cæteri Philoſophi, Porphyrius, Damaſcius, Proclus, Simplicius, Olympiodorus, de quibus minus fortaſſe mirum, quòd Euangelio coruſcante, cuius ad eos nitor ueniebat, licet ingratos, floruerunt. Omnium quidem horum

Philoſophia ſuperſtitionibus eius temporis eſt contaminata, ſed ueritas tamen fulgore ſuo ſuperior emerſit. Principio Porphyrius in uita Plotini teſtatur oraculum ab Apolline non de ſe, ſed uero Deo, ſic editum:

Οἶδα δ' ἐγὼ, ψάμμοντε ἀριθμὸν, καὶ μέτρα θαλάσσης,
Καὶ κωφοῦ ξυνίημι, καὶ οὐ λαλέοντος ἀκούω.
Eſt mihi perceptus cumulus numeroſus harenæ.
Audio quod mutus loquitur, & uerba ſilentū.

Hoc oraculum ſimile Propheticis oraculis, Dæmones enim credunt & contremiſcunt. Si tanta eſt igitur diuina ſapientia, ut poßit harenæ numerū cogitatione complecti, quæ fuit dementia, ne dicam impietas, eorum, qui prouidentiā eius intra certos limites incluſerunt? Et ſi longè & incommemorabiliter maior eſt harenarū numerus numero hominum, habet autē capillos illos omnes, licet perexiguos, in numerato, non longè facilius noſcet ſingulū quenq; hominū? Igitur uel tacentes, uel arcanū animi exaudit ſilentiū. Idem Porphyrius de ſummo ac ſingulari Deo, in ſecundo de Abſtinentia, oſtendens quo ſacrificio ſit colendus: Sacrificemus, inquit, etiā nos, ſed ſacrificemus ut decet, θεῷ μὲν τῷ ἐπὶ πᾶσι ὡς ἀνὴρ σοφὸς ἔφη, μηδὲν, μήτε θυμιῶντες, μήτε ἐπονομάζοντες· οὐδὲν γάρ ἐστιν ἔνυλον, ὃ μὴ τῷ ἀύλῳ εὐθὺς ἀκάθαρτον. διὸ οὐδὲ λόγος τούτῳ, ὁ κατὰ φωνὴν οἰκεῖος, οὔτε ὁ ἔνδον, ὅταν πάθει ψυχῆς ᾖ μεμιασμένος. διὰ δὲ σιγῆς καθαρᾶς, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ καθαρῶν ἐννοιῶν, θρησκεύομεν αὐτόν: Deo quidem, qui eſt ſuper omnia, quemadmodū inquit uir ſapiens, nihil neq; euaporantes, neq; acclamantes. Nihil eſt enim materiale, quod non mox ſupremo Deo ſit pollutum & immundum. Quocirca neq; oratio exterior, neq; interior cum fuerit affectu animi polluta: Sed puro ſilentio, caſtisq; de eo cogitationibus colamus ipſum. Porphyrius uirum ſapientem reor appellat Paulum, cuius eſt celebre dictum, Deus qui eſt ſuper omnia. Deum ſupremum, altißimum nominat, ſentit ſolis puris cogitationibus ei ſacrificandum, quas habet, ut oraculum dixit, exploratas, cæteris ſacrificijs ſuperſedendū, maieſtati ſummæ eius non congruentibus. Diceremus quidē ipſi, primum, præſtans, uerūq; ſacrificiū, quo Deus, qui Mens eſt, pura mente colitur, ſi quid exterius offeratur, eſſe puræ mentis illius indiciū. Quid igitur ô Platonici ſupererat, qui Deum ſupremū nominabatis, uenerabimini, piè celebrabatis, quàm ut eam ueram religionē declararetis, quæ ſuperſtitionibus, numinibusq; falſis damnatis, coleret tantum Deum ſupremū, eiq; ſola pietate, ſapientia, caſtißima ueritate litaret, Tū ſi ſupremus, eminentißimusq; à uobis inducebatur, cur non hunc unū, inepta poëticorū Deorum turba irriſa, non approbata, toto Philoſophiæ regno exturbata colebatis, non colentes amplectebamini, nō hos unos ſapere cēſebatis? Solus ille ſupremus rationi notus erat, ſeq; exorari uolebat et ſinebat, cæteri nō poterāt, quos ratio, & natura negabat. Sunt alia generis eiuſdem apud Porphyriū: ſed mihi ſatis eſt, è Philoſophis ceu flores decerpens, quos mentes ſuperſtitionibus liberatæ, ſolamq;

tem〈q́〉; ad ueritatem intentæ non rapido errorum æſtu longius abſtractæ ſparſerint, docere ſemper decus hodierna uiguiſſe ueritatis, cunctis philoſophorum ſuffragijs comprobatū. Simplicius igitur, qui ſe Philoſophorū in numerū, profeſſionem Chriſtianæ pietatis refugiens, ponebat, incredibili miraculo ea de ſummo ſentit et docet Deo quæ ſacræ literæ, quarum ille maieſtatem diſsimulabat agnoſcere, perpetes cō celebrant. E quibus eſt quòd omnem refert hominum, rerumq́; mundanarū conſtitutionem in illum unū, quem ſingulariter appellat ubiq́; Deum: ut quòd ſi peccet animus, minimè ſit accuſandus Deus qui liberum, ſuiq́; iuris eum creauerit. Et quòd libertas electionis & arbitrij ad utilitatem ὑπὸ θεοῦ γίνεται, fit à Deo. Et mirabilem fuiſſe Dei molitionem, animam inter æterna caducaq́; feciſſe, quæ ſe quocunq; uellet ſiue ſurſum, ſiue deorſum flecteret, & quodcunq; uellet, eligeret. Et quòd ipſe fecerit eiuſmodi uirtutem, ut maneret immotus animus, quoad ipſe uellet. Eamq́; eſſe propriè cum Deo ſimilitudinem, qua nihil hominibus beatisq́; animis ſit melius. Quippe Deus habet robuſtiſsimam potentiam, omnis poteſtatis autor, itemq́; optimam uoluntatem ὁ γὰρ θεὸς δύναμιν ἔχει τὴν ἰσχυροτάτην πάσης δυνάμεως αἴτιος ὑπάρχων, καὶ βούλησιν τὴν ἀγαθοτάτην. ἀγαθὰ μὲν πάντα, φαῦλον δὲ μηδὲν εἶναι βουληθείς: Qui bona cuncta uoluerit, prauū autem nihil, quoad fieri poſsit. Aequata uoluntate ac potentia, omnia bene efficiat, quatenus cuiq́; fas ſit, participē eſſe bonitatis eius. Et quòd animus humanus, cui nō ſit ſuperna poteſtas, quia tamen, βούλησιν δὲ ἔσχεν ἀπὸ θεοῦ αὐτεξούσιον, uolūtatem habuit à Deo liberam, qua poſſet cuncta bona uelle, cum certum id ei fuerit, iure hac parte, Deo maximè aſsimilatur, cum uoluntatis utitur omni iure ſuæ.

Item ex Simplicio profunda Theologia, de uno bonitatis fonte, unico rerum, ſinguloq́; principio. à quo cauſæ cunctæ, cunctaq́; principia dependeant. Et quod ſe ſe ad ferendam miſeris opem inclinet. Cap. XIII.

ILLA uerò è profundis hauſta Philoſophiæ myſterijs, quæ contra ueſaniam eorum, qui duo principia, Bonum & Malum, è Zoroaſtris impietatibus conſtituebāt, Simplicius diſſeruit. Vnitas, inquit, neceſſariò præcedit multitudinem, cunctaq́; ex participatione Vnitatis extiterunt: ἀπὸ γὰρ τοῦ θείου, καὶ ἀρχικοῦ καλοῦ, πάντα τὰ καλὰ πρόεισι. καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης τῆς θείας ἀληθείας, πᾶσα ἀλήθεια. ἀνάγκη καὶ τὰς πολλὰς ἀρχὰς, εἰς μίαν ἀρχὴν ἀνάγεσθαι. οὔτινα μερικὴν ἀρχὴν οὖσαν ἐκείνην, ὥσπερ τῶν ἄλλων ἑκάστην, ἀλλ' ἀρχῶν ὑπερέχουσαν πασῶν, καὶ ἐξῃρημένην, καὶ πάσας εἰς ἑαυτὴν συνάγουσαν. A diuina enim & principali pulchritudine cuncta pulchra proueniunt. Et à prima diuina ueritate, ueritas omnis Neceſſarioq́; omnia principia, ad unum principium rediguntur, quod quidem non ſit aliquod particulare principium, quemadmodum reliqua omnia, ſed principium cuncta principia ſupergrediens, ſeſeq́; ſuperattollens, & omnia principia, ad ſe colligens. Omnibusq́; principijs præbens à ſe ipſo principalem dignitatem, ut cuiuſq́; naturæ congruit. Hinc igitur abſurdum eſt, duo uel plura omnino quàm Vnum, prima principia dicere. Coguntur q́; duo principia

Vniuerſitatis aſſerentes Bonum & Malum, & Bonum qui dicitur ab eis Deus, nõ amplius omniũ autorem dicere, neq; uero omnipotentem, iure laudare: neq; ſuprẽmam ei poteſtatẽ uendicare, ſed totius autoritatis dimidiũ: Quod ſi uerum ſit, neq; omnia beneficio afficere, illuminareq;, πηγὴν λεγόμενον ἀγαθότητος ϗ φωτός, Qui dicitur fons bonitatis & lucis. Hæc ille præclara ſuper Epictetũ. In principio uerò operis, longè quàm ferè cuncti Philoſophi diuinius, decerpens ex illis, et lumẽ Chriſtianæ religionis quod iam toto terrarũ orbe relucebat, ob oculos habẽs, ſic ſcribit, Omniũ rerũ, fons & principium eſt τὸ ἀγαθόν, ipſum Bonũ. Nã quod omnia concupiſcunt, id omniũ eſt principiũ & finis, A ſeipſo quoq; Bonũ cuncta producit, prima, media, et extrema. Sed prima et ſibi proxima, quæ ſola ſeipſo producit Vna Bonitas multas bonitates, Vna ſimplicitas & unitas, quæ ſuper omnes multas unitates, & unum principium, multa principia, Idem eſt Vnitas et Principium, et Bonum, et Deus. ϗ γὰρ θεὸς ἐστὶ τὸ πρῶτον, ϗ πάντων αἴτιον: Etenim Deus quidẽ eſt ipſa prima, et omniũ cauſa. Neceſſe uerò eſt primũ, ſimpliciſſimũ itẽ eſſe quoniam quod compoſitionẽ habet ullam, et multitudinẽ, iam non unũ, ſed Vnitate poſterius eſt. Omnis autem multitudo, & omne quod non eſt bonũ, Bonum deſiderat, ut quod ipſa ſuperemineat. Et quod non eſt principium, à principio ſit oportet. Neceſſe quoq; ſupremã, omnemq; habere poteſtatẽ quod omnia producit. Quocirca Vnum principiũ, multa principia, multasq; bonitates, ſimplicitatesq; proximè ex ſe producit, inter ſe diſtantes, ad unum cuiq; propriũ principium reuocatas. Vtq; omnia pulcbra in mentibus, animis, & corporibus, ad unum fontẽ pulchritudinis rediguntur: ſic recta, uereq; omnia principia & fontes, ad unum fontem et prinripium. πᾶσαι οὖν αἱ μερικαὶ ἀρχαὶ ἐνίδρυνται τῇ ὅλῃ: omnia igitur principia, in uno uniuerſali ſunt defixa. In Vnitate numerus, in una Bonitate, multas bonitates. Illudq; Principium non particulare eſt; ſed principiorum Principium. Hæc Simplicius, non Chriſtianus, ſed merè Philoſophus, quod ad alia uel inde conſtat, quod Philoſophorum more, & quo diſcrimine diſtat Philoſophia cœleſtis à terrena, admiſcuit quædam non uera, quaſdam per ſe bonitates αὐταγαθότητας, numero multo conſtituens, quæ per ſe beatæ ſemper, non indigeant fontali Bono. Sentit autem Ideas æternas, ad quarum ſingulas uti fontales & ſupremas, rerum ſeries rediangtur. Ad fontalem pulchritudinẽ, omnis pulcbritudo. Ad cõcinnitatem ſupremam, quæ dicitur ab eis συμμετρία, concinnitas omnis. Verũ una eſt Idea fonsq; ſupremus omniũ, una per ſe Bonitas, cui ſubiacẽt bonitates omnes. Bonitates aũt dico, nõ Ideas illas fontales, ſed omnia tam in animis, mundoq; intelligibili quàm corporibus bona. Fuit autẽ ea Procli, quem ſecutus is eſt, de Ideis, uti rerũ genetricibus, ſententia. Nos autem meliora ſecuti, probamus eis ueritatem, confeſsionemq; ſingularis Dei, licet ſuperſtitioſis, cõmentitiorumq; Deorum cultoribus, placuiſſe, ſi quid eſſent aduerſus ſententiam cœleſtis ſapientiæ prolocuti, reſipuiſſe, pectoribus eorum inſinuantem ſeſe mentẽ meliorem, ueros ſenſus neſcijs,

cum uenit uſus, ſuggeßiſſe. Quorum aliquando latratibus decus ueritatis eſſet imminutum, retrorſum reflexis uocibus, demum ad ſidera prouectum. Progreſſus autem Simplicius hæc quoq; ſupperaddit: Quos, ait, honores offeremus, Deus hominibus declarauit, quemadmodum hiſtoriæ teſtantur, ut & nos per ipſos cum eo familiaritatem aſſequamur. Suntq; nobis quæ ſunt extrinſecus uberrima, utiliaq; diuina irradiatione fluentia. Quemadmodum enim animam cuius autor ipſe eſt, offerimus ei, & conſecramus, expiantes eam diuinis de eo conſiderationibus, & cum naturaliter uiuimus: ſic opus eſt etiam corpus ab ipſo datum, offerre purgantes. Hæc Simplicius, agens de ſacrificio, quo primum animum & corpus expiatum puraq; in ueſte ſacrificamus, & cum primitias eorum, quæ Deus elargitus eſt, damus, Sanctum eſſe, iuſtumq; his qui dediſſent offerre: Non quòd his indigeat Deus, ſed ob gratificationem, gratiarumq; actionem. Quid quòd ait eſſendi patrem fuiſſe cauſam μετὰ θεὸν, poſt Deum, & eſſendi, beneq; eſſendi, quemadmodum Deum, parentes autores fuiſſe, referens ſcilicet in Deum diuinarum literarum more cuncta? Et cum dicit eum præſidijs humanis deſtitutos proſpicientem miſereri magis, ac defendere: ἔρημον γὰρ ὄντα ἐπικουρίας ἀνθρωπίνης, ὁ τοὺς ξένους ἐφορῶν θεὸς, ἐλεεῖ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκδικεῖ. Et cũ ait Deum ubiq; eſſe cum diuinis ſuis omnibus uirtutibus: ὁ γὰρ θεὸς, ἅμα πανταχοῦ πάρεστι μετὰ πασῶν αὐτοῦ δυνάμεων Et quòd cum cum multa ſunt à Deo producta, etiamq; humana ſpecies. Et omnia, lapides, arbores ſecundum uirtutem cuiuſque, ἐπιστρέφεται πρὸς τὸν θεὸν, uertuntur ad Deum. Quin etiam ſeparationem ſpecierum futuram nunquam fuiſſe, niſi ὁ τοῦ κόσμου δημιουργὸς ὁ θεός, opifex mundi Deus, ſecundũ ſeparatas in ſe cauſas, eas produxiſſet. Et quòd cuiuſque formæ eſt priuata cauſa, uſque ad extrema, αἱ δὲ πολλαὶ ἀρχαὶ πάντως ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἔχουσι τὸ τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα. οὕτω δὲ αἴτιον αἰτίων, καὶ θεὸς θεῶν, καὶ ἀγαθότης ἀγαθοτήτων: Multa porrò principia, prorſus ab uno Principio, principij dignitatem habuerunt. Sicq; Cauſa cauſarum, Deus Deorum, & Bonitas bonitatum eſt ipſe Deus. Quodq; magnum miraculum eſt, quemadmodum Moſi dixit Deus, Cur quæris nomen meum, quod eſt mirabile? Et Triſmegiſtus cum Sibyllis aſſeruit nullum poſſe ſummo Deo nomen coaptari. Sic Simplicius: ἔτι δὲ μᾶλλον ἐπιστῆσαι χρή, ὅτι τοῦ πάντων αἰτίου ὑπὲρ πάντα ὄντος τὰ ὄντα, οὐδ᾽ ἕν ἐστιν οἰκεῖον ὄνομα. Adhuc, ait, cõſiderare decet, quòd cauſæ, quæ cuncta ſupereminet, nullum eſt proprium nomen. Nam Deus autore Platone, priſcis fuit aſtrorum à curſu, rotationeq; cœleſti nomen, exin ad intelligibiles ſubſtantias, ſed apprimè priorem tralatum. Cætera quoque nomina, quibus Diuinitatem deſignamus, ſunt ex his, quas notas habemus, rebus aſſumpta. Hæc ait Simplicius.

Ex eodem Simplicio, Deum eſſe abſoluti boni noſtrorũ animorum principium finemq; in quem unum ſit reſpiciendum, cui quandiu cohæſerit animus, ſua radice hæreat, diuulſus marceſcat. Quòd mundum Deus creauerit. Cap. XIIII.

QVam illa quoq; admiranda, ſuſpiciendaq́; , quibus apparet ex quo lux magna ſuperis conceßit ab oris, eam Philoſophos aſpicientes obſtupuiſſe , lætosq; in laudes eius os aperuiſſe, confirmaſſe, non ut Chriſtianos, quod eis nomen propter inſcitiam inuiſum fuit, ſed ut Philoſophos. Dicit enim: διότι πάσης εὐζωΐας, καὶ τελειώσεως ψυχικῆς ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἀνάτασις. διά τε τῶν ὀρθῶν περὶ αὐτοῦ προλήψεων, ὅτι τε ἔστι, καὶ προνοεῖ καλῶς, καὶ δικαίως τὰ πάντα κατευθύνει: Omnis beatæ & perfectæ uitæ, inquit, in animo principium & finis, eſt ſuſpectus ad Deum, & amplexus, & inclinatio, tum rectis de eo ſenſibus, quòd ſit, & proſpiciat rectè, tum quòd iuſtè cuncta gubernet: Tum obſequendo, obtemperandoq; libenter his quæ fiunt ab eo , ut ab optima ſententia proficiſcentibus. Nam tametſi ſui iuris ſit, motusq; anima ſuos in poteſtate, principiaq́; habeat bonorum & malorum , at à Deo talis creata fuit, quæ ſeipſam moueret: διὸ ἕως μὲν ἐρρίζωται ἐν τῇ ἑαυτῆς αἰτίᾳ, καὶ σώζεται, καὶ τὴν ἑαυτῆς ἔχει τελειότητα, μεθ' ἧς αὐτὴν ὑπέστησεν ὁ θεός. ἀποσπάσασα δὲ ἑαυτὴν, καὶ ὅσον ἐφ' ἑαυτῇ ἀπορριζώσασα ἐκεῖθεν μαραίνεται καὶ φθίνει. αἰσχρὰ καὶ ἀσθενὴς γενομένη. ἕως ἂν πάλιν ἐπιστραφῇ, καὶ ἑνωθῇ πρὸς τὴν αἰτίαν, καὶ οὕτως ἀπολάβῃ τὴν ἑαυτῆς τελειότητα. Quocirca, dum ſe radicibus altis cum autore ſuo tenuerit , conſeruabitur , ſuamq́; perfectionem obtinebit, cum qua creauit eam Deus. Simul uerò ut ſe diuulſerit , totamq; illinc ſeſe abſciderit, marceſcet, & diffluet turpis, ac debilis effecta . Vſque dũ rurſum conuerſa fuerit, ſeq; cum cauſa coniunxerit, ſicq; perfectionem ſuã receperit. O uerba cœleſtia, miraculũ Philoſophos in pectore ſenſus hos habuiſſe , tum pias uoces profudiſſe, cunctos in hodiernã ſapientiã conſenſiſſe, quæ Philoſophis, quantũ uelint dißimulent, aditũ ad hanc ueram ſapientiam, ad hos profundos diuinosq; ſermones aperuit. Addit idẽ Simplicius, ὅτι πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνης ψυχῆς τελειότης εἰς τὴν πρὸς θεὸν ἐπιστροφὴν, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν σύνταξιν ἀποκορυφοῦται, Omnis animi humani perfectio, eſt ut ſeſe ad Deũ cõuertat, ſeq; ad eũ ſupremo coordinet. Refert itẽ cũcta in hunc ſingularẽ ac ſupremũ: Vt quòd nõ diuturnã uoluptatẽ, quoniã exitialis ſit deus fecerit. Et indiciũ πάντα εἰδότος θεοῦ, cũcta ſciẽtis Dei. Et quòd hũc finẽ pœnitentiæ reſpicit, ut animus omni prorſus cogitatiõe ab antea factis abhorreat: δῆλον ἐστὶν ἐκ τοῦ καὶ τὸν θεὸν εἰς τοῦτο τέλος ἄγειν τῆς καθάρσεως. Et quòd à pijs munera Deus accipiat: ἀπὸ μὲν γὰρ τοῦ εὐσεβοῦντος δῶρα πολλάκις ὁ θεὸς ὑποδέχεται. Et quòd quales noluerimus eſſe, in noſtra ſit à Deo poteſtate, qui cauſas uoluntatibus noſtris reliquerit, facultates eligendi permiſerit: ad minimas operationes uſque. Et quod mirabilius, καὶ οὐχ ἅπαξ ταῦτα μηχανησάμενος ἐν ἀρχῇ τινι χρόνου ἀπέστη τοῦ προνοεῖν, Nunquam deſtitit proſpicere Deus his , quæ machinatus eſſet in aliquo temporis exordio, & in eo cunctarum rerum creationem. Clarißima enim nũc fatetur uoce temporis exordium & in eo cunctarum rerũ creationem, quam in commentionibus

bus Philoſophiæ ſiluiſſet. Neque enim, inquit, principium temporis habet Bonitas Diuina, à quo bene cuncta fiunt. Neque Deus aliquando adeſt, aliquando abeſt. Hæc enim corporea ſunt. Sed ipſe ſemper adeſt omnibus, ab omnibus ſegregatus. Et prouidẽtia eius, quia ſemper ipſe et ubiq; eſt, et bonus eſt, omnibus rebus infunditur, ut quodq; meritum eſt. Et quemadmodum à lumine Solis omnia irradiantur, aliaq; uident, alia uidentur, alia germinant, alia proſeminantur: aliaq; albeſcunt, alia nigreſcunt: alia denſantur, alia diſſoluuntur, unumquodque ut aptum eſt, unius ac magnæ bonitatis ſuæ, ſine labore cunctis dante portionem, neq; horum ad aliquod laborante ſole, & de ſua beatitudine detrahente: Sic multo magis, bonitatis diuinæ, quæ & τῷ κόσμῳ τὸν ἥλιον δωρησαμένη, Solem mundo donauit, omnia participant ſine labore, beneſiuntq; ſecundum menſuram bonitatis eorum, nihil in eo laborante Deo, & ſeſe diſtrahente. Neque enim, quemadmodum res naturales, recipit offenſam. Neque aduentitiam, peregrinamq; habet bonitatem, ne fortè abſumpta fatiſcat. Neque aliud eſt è natura eius operari: ut ad multa noſter animus, ſic is ad prouidentiam mundi fatigetur, aut ad illam boni contentionem, quod excedit omnẽ mundum, debilitetur. Nam ſi perfectus animus humanus, et εἰς θεὸν ἀναχθεῖσα, ad Deũ cõtentus, dicitur in ſublime ferri ac uagari, omniq; mũdo deſpatiari, quãto magis ὁ τῆς ψυχῆς ὑποστάτης θεὸς, animi cõditor Deus, ſine defatigatione rebus ab ſe creatis proſpiciet? Hæc Simplicius de Natura diuina, de prouidentia, de animi creatione. Repetensq; rationem prouidentiæ, Haud, inquit, peior hominibus ſit Deus, qui una eademq; arte partes curant, & uniuerſum, & partes quidẽ propter ipſum totũ. Neq; uerò, inquit, uile peculiũ Dei eſt homo, ut eum Deus negligere debeat: οὐδ' εὐτελές ἐστι τοῦ θεοῦ κτῆμα ὁ ἄνθρωπος. Naturã quoque diuinam in eos, qui de prouidentia eius dubitant, definit. Nam cũ τὸ θεῖον Diuinitas, inquit, ea Natura ſit, habens abſolutiſsimam ſcientiam, fortiſsimam poteſtatem, optimam uoluntatem, omniaq; à ſe ipſo producens, profectò neque ſuarum rerum curam neſcit, quod ne tardiſsimis planeq; bardis & ſtupidis animantibus accidit, quæ prolem ſuam diligunt. Neque uero propter imbecillitatẽ tanquam uires ſuas rebus excedentibus abſiſtit. Qui enim fieri poteſt, ut τὸ παραχθὲν τοῦ παράγοντος, res creata, ſit creatore maior? Tum concludit, Quocirca omnibus modis eſt impoſsibile, quin à Deo cuncta proſpiciantur. Hæc & id genus plurima Simplicius, quem quidem arbitror apertius et copioſius ſermones religionis noſtræ prolocutum, quòd iam terrarum orbem rerum diuinarum lux, quàm Dei Filius è cœlo penetraſſet: quo claret eos ueritatem quidem ſuſpexiſſe, eiq; penitus aſſenſiſſe, ſed ueros cultores eius, propter inſcitiam, ac ſuperbiam, ut eam ſibi duntaxat uindicarent, eiusq; inuentores ſe ſuosq; primos gloriarentur, contempſiſſe. Quemadmodum uidelicet maiores eorum qui furati à Barbaris ſapientiam, cuius ſe repertores, primosq; autores oſtentare cupiebant, à quibus didiciſſent, ſiluerunt. Itaque ſic à Barbaris, literis nempe ſacris, didicit Theologus eſſe, diuiniusq;, quàm par

erat

erat proſarum loqui, Simplicius, quemadmodum Plato ſuſcepit ab Aegyptijs my ſterio de tribus Regibus, de creatione, de Dæmonibus, quæ uiribus humanis comprehendi nõ potuiſſent. Omnis item hæc Theologia Simplicij, ſi bene cuncta reuolvas, non ſtat cum æternitate mundi, pro qua contra Ioannem Grammaticum Chriſtianum fortiter dimicauit. Hocq; argumento eſt, quos Ariſtotelis dogmata corrupiſſent, ueritatem, rerumq; omniũ profundiorem conſiderationem, lucemq; ſacrarum literarum, meliora docuiſſe, eosq; ſecutos eſſe libenter & aſſenſiſſe.

Ex Proclo, de ſingulari Deo, quod ſit Vnus, quod Bonũ, quod prima cauſa bonorũ cunctorũ Autor, Deorum etiam Creator. Quod ineffabilis, incogitabilis, Virtutis infinitæ, Naturæ indeficientis. Cap. XV.

IN Proclo uerò (Neq; enim moror ordinẽ, quòd ante Simpliciũ floruerit) quãtum ueritas exercuit uires ſuas, eruẽs ex inuito pectore uelut è ſilice lucẽ? Dico pectus inuitũ, quoniã inter cõfertiſſimã ſuperſtitionũ turbã, quæ comes ibat ei cæteris in libris, nõ alia quàm ueritatis æſtu ad ſermones demũ redijt meliores. Vnius certè uis, & impetus eius fuit, hominẽ, cui domiciliũ, certaq; ſedes eius adeò diſplicuiſſet, ut inſectatus eſſet, poſtremò uelut pœnitentẽ, uelut aliũ, nouũq;, priſtina mente penitus exuta, uoces inclytas, uoces Angelorũ edidiſſe. In libro, quo format ex Platone Theologiã, quanquã de ſummo Patre, quẽ ut ſæpe claruit Platonici uocant τὸ ἓν, τὸ ἀγαθὸν, ipſam Vnitatẽ, ipſum Bonũ, præclara, profundaq; diſſeruit: ego flores quoſdã, paucis cõtentus legã. Quis igitur, inquit, ſit Rex omniũ, uel ὁ ἑνιαῖος θεὸς, Vnificus Deus, ab omnibus ſegregatus, & omnia producens à ſe ipſo, et per unã cauſam præcedẽs uniuerſos ordines. Quis itẽ, qui fines omnes conuertit ad ſe ipſum, et circa ſe ipſum creauit. οὗ γὰρ ἕνεκα τὰ πάντα, τοῦτον ἁπάντων τελῶν τέλος καὶ πρωτουργὸν αἰτίαν: Nã cuius cauſa ſunt cuncta, hũc omniũ finium finem, metã metarũ, primãoperandi cauſam uocãs, nõ errabis à uero. Quis itẽ omniũ pulchrorũ, bonorũq; autor in omnia irradians τῷ θείῳ φωτὶ, lumini diuino, & turpe immenſuratũq; ad extremũ uſq;, omniũq; obſcuriſſimũ includens? Si uerba Platonis attendas, eſt id quod neq; ſermonem admittit, neq; notionem οὔτε γὰρ νοῆσαι ταύτην ὡς ἄγνωστον, οὔτε ἀφερμηνεῦσαι δυνατὸν, ὡς ἀπερίγραφον: Neq; enim cogitare licet hunc, ut ignotũ, neq; effari, fandoq; declarare, ut incircumſcriptũ: Sed quidquid dixeris, de illo quidẽ dixeris, ipſum autẽ non dixeris. Nã quorũ ſit cauſa, poterit quidẽ aſſignari. ſed quidnam ſit, dicere aut cogitare non poterimus. Detrahit enim ſemper cogitatio nos ad noſtra. poſtremò concludit, Vna igitur de primo principio ueritas eſto, quæ cum primis eam laudat, appellans ἄῤῥητον, ἁπλοῦν, τῶν πάντων ἐκβεβηκὸς, Ineffabilẽ, ſimplicẽ, egredientẽ extra omnia. Cũ igitur adoraueris eum, uocans ineffabilẽ, ſecũdus honos erit, omniũ deſideriũ ipſum eſſe. Tertius, principiũ omniũ, quo ſe facit omniũ bonorũ creatorẽ. Itaq; prima ſimplicitas, Rex omnium, principatus, exceſſus, incomprenſibilis, cũ nullis coordinabilis. Primus Deus, Vniformis ſupereminens omnes cauſas. Omniũ Rex primus deus à Platone declaratus, cuius cauſa cuncta, autor omnium bonorũ, καὶ τῆς ἀγαθοειδοῦς τῶν θεῶν οὐσίας ὑφίστησι, Creans boniformem Deorum

rũ ſubſtantiã, omnia poſt ipſum, adhærentia, producens, perficiensq́; omnia intelligibilia, ut Sol ſenſibilia: Duos itẽ ait eſſe Platoni modos demonſtrãdæ Vnitatis. Duplex enim, inquit, tradit Plato nobis nomen τῆς ἀῤῥήτου ταύτης αἰτίας, ineffabilis cauſæ huius. In Republica, inquit, uocat, ipſum Bonũ, fontemq́; ueritatis, Mentem, & intellectualis unientis. In Parminidẽ nominat τῶν θείων ἑνάδων ὑποστατικὸν, Vnitatem diuinarum unitatum creatricem. Horumq́; nominũ aliud eſt creationis, ac productionis, alterum conuerſionis. Procedunt enim, inquit, ſubſiſtuntq́; omnia à Primo: Vnitatem ad ipſum tenentes, quæ cauſa eſt omnis multitudinis. Appellamus autem ipſum Bonum, quoniam, ab omnibus deſideratur: ὅτι πάντα ἀπ' αὐτοῦ προελήλυθεν· ἀρχὴ γάρ ἐστι τῶν πάντων, καὶ τῶν ὄντων, καὶ τῶν μὴ ὄντων: quoniam omnia ab ipſo proceſſerunt. Eſt enim principium eorum, quæ ſunt, & quæ non ſunt. Videlicet quod prior Empedocles,

Quæ ſint, quæ fuerint, quæ poſt uentura ſequentur. Ea ſunt enim τὰ μὴ ὄντα, quæ nondũ conſpicua ſunt. Eſt principiũ eorum quæ ſunt, & eorum quæ fieri ab eo poſſunt, non exiſtentia. Deniq; in eiſdem libris hæc in uniuerſum diſſerit Proclus (ne multus in eis referẽdis, quæ poßũt apud autores legi, ſtomachũ mouea͂) primũ oſtẽdit uiã, qua peruenitur ad ὑπερούσιον τῶν πάντων ἀρχὴν, Superſtãtiale cunctorũ principiũ, ſub ratione, et allegoria Vnitatis et multitudinis, quorum primũ eſt creator, ſecundũ res creatæ. Tũ probat eſſentiã Vnitatis ab omnibus corporeis ſubſtãtijs eſſe ſeparatã. Ad hæc oſtẽdit nomina, quibus, ut docuimus, appellatur ineffabilis Vnitas illa à Platone. Explicat itẽ collationẽ primi Principij cũ Sole apud Platonẽ. Probat item Platonem in Epiſtola ad Dionyſiũ de περὶ τοῦ θεοῦ, maximo, ſupremo principali Deo, quem primum Regem appellat, fuiſſe locutum, & quomodo circa eũ omnia, & eius cauſa cuncta, & ut omnium cauſa ſit bonorũ. Et quod de ſuprema hac & ineffabili Vnitate Plato diſſerit in Parmenide. Audi etiam diuinas quaſdam de Natura diuina eiuſdem uoces, agnoſce mirabilem, cœleſtemq́; apud homines Theologiam, partim à ſacris oraculis, partim ab altioribus exordijs, poſtremò ab ipſa Natura uenientem: διὸ οὐκ ἐν χρόνῳ, ἀλλὰ παντὸς χρόνου ἔξω. ὁ μὲν γὰρ χρόνος σκίδναται ἀεὶ πρὸς διάστασιν, τὸ δὲ αἰῶνος ἐν τῷ αὐτῷ μένοντος, καὶ κρατοῦντος, καὶ πλείονος ὄντος δυνάμει ἀιδίῳ, τοῦ ἐπὶ πολλὰ δοκοῦντος ἰέναι χρόνου. ἔστι δὲ ἐκείνη φύσις, οὐ μόνον τῷ ἀεὶ ἄπειρος, ἀλλὰ καὶ τῇ δυνάμει. χρὴ καὶ πρὸς ταύτην ἀπειρίαν τῆς δυνάμεως αὐτῇ παραθεῖσαν ἀποδοῦναι φύσιν αὐτὴν οὐ μεμερισμένην, καὶ ἐξηρτημένην ἐκείνης. πάρεστιν ὡς ζωὴ μία. ὁ γὰρ μεγίστων ἐν ζωῇ, ἡ ζωὴ ἀεὶ ἔχει δύναμιν τὴν αὐτὴν ἐνυπάρχειν. ἐὰν οὖν λάβῃς, ἀένναον ἐν αὐτῇ ἀπειρίαν φύσιν, καὶ ἀκάματον, καὶ ἄτρυτον, καὶ οὐδαμῇ ἐλλείπουσαν ἐν αὐτῇ, οἷον ὑπερζέουσαν ζωήν. Poſt pauca, εἰς ἐκεῖνον δὲ αἱ πόλεις ἐπιστρέφονται, καὶ πᾶσα γῆ, καὶ πᾶς οὐρανὸς πανταχοῦ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῦ μένοντα, καὶ ἔχοντα ἐξ αὐτοῦ τὸ ὄν, καὶ τὰ ἀληθῶς ὄντα μέχρι

ψυχῆς

ψυχῆς καὶ ζωῆς ἐξηρτημένα, καὶ εἰς ἓν ἄπειρον ἰόντα ἀμεγέθει τῷ ἀπείρῳ: Quocirca non in tempore eſt, ſed extra omne tempus. Cum tempus ſemper diſcindatur, diſsipeturq; ad ſpatium, quod interiacet, æternitas in eodem ſtatu permanet, & durat, pluſq; eſt æterna uirtute, quàm tempus, quod in multa uidetur tendere. Eſt autem illa Natura non modò infinita, quia ſemper, ſed et uirtute. Oportetq; ad hanc infinitatem uirtutis, æqualẽ et correſpondentem ex ea pendentem ſtatuere Naturam. Adeſt igitur ut una uita, Neq; enim uſq; ad præſcriptum, & certũ in uita. Hæc uita ſemper habet uirtutem eandem, infinitam, intimè in penetralibus naturæ ſuæ, ſi acceperis perennem in ea infinitatem, naturam inconſumptibilem, et indefatigabilem, nuſquam deficientem, ceu uitam ſuperferueſcentem. In illũ autem urbes reſpiciunt et omnis terra, & omne cœlum ubiq; in ipſo manentia, & habentia ex ipſo eſſentiam, & ea, quæ uerè ſubſiſtunt uſq; ad animam & uitam inhærentia, & in Vnitatem infinitam euntia, infinitate ſine magnitudine. Hæc grandia myſteria, quibus non poteſt mens humana cogitare maiora, Deoq; digniora. Hic primum cernimus philoſophos uirtutẽ Dei infinitam, indefatigabilem fateri, uirtutem æternam, perennem, nuſquam deficientem. Deus, inquiunt noſtræ literæ, cuius poteſtati nihil reſiſtit: cuius inuentio infinita, inexhauſta creatio, manatio uirtutis æterna: Non ſolum æterna uita, ſed immenſa poteſtas æternitati reſpondens. Quæ ſi nullo unquam tempore defecit, nec defuit ipſa ſibi, ſemper habuit quo uiueret & poſſet æternam. Ab hac omnia nata pendẽt, quibus eſſe fuit ab illa. Immenſitas eius non corporea, ſed ſimplex, Vnitas infinita, immenſitas incorporea, Poteſtas incognita, ſed immenſa, ſine magnitudine. Omnis terra, cœlũ, mare, flectitur in illum, pendet ab illa. Idem hæc quoq; ſcribit: ἡ τῶν ἀγαθῶν πρωτίστη καὶ ἀρχηγικωτάτη, καὶ ἑνοειδὴς ὕπαρξις. Et quæ ſequũtur, Bonorũ prima, et principaliſsima et Vniformis exiſtentia, omniũ ſimul bonorũ cauſas, et cõtinentias in ſeipſas & circa ſeipſas firmauit. Nec uſquam eſt boni quicquam, quod non ipſa poſsideat eiuſmodi uirtutẽ. Neq; beneficiũ, qđ nõ ad ipſam conuertat participationẽ eiuſce cauſæ. Omnia illinc & producuntur, & perficiuntur & ſeruantur bona, & una omnium bonorum concatenatio, & ordo in illum ut fontem. Hic appellat, ut cernis, Naturam diuinam, ſupremam, eminentiſsimam, fontalem omnium bonorum exiſtentiam, fontem omnium quot in omni natura ſunt bonorum, principium primum, originem. Quod habet beneficium, quod naturam uirtutemq; Bonitatis, ab illa habet. Illic omnium aggregatio bonorum: Si quid in orbe boni, dimittitur inde: palatium, aula, ubi naſcuntur: theſaurus, ubi celantur cuncta bona: inde ad nos uſque promuntur Vitæ, animæ, corpora, mentes. Ex his, & id genus omnibus, quæ de ſummo Deo, Philoſophorum celebrantur ore, quorum uerus, & limpidiſsimus, uberrimusq; fons manat in ſacris literis, docemur omnes, unum eundemq; Deum cunctarum gentium toto terrarum orbe diffuſarum eſſe, hunc omnibus ſeculis, hominibus apprimè ſapientibus innotuiſſe: cumq; ſit omnium ore celebratus, meritis, ſingulariterq;

leriterq; ſuis laudibus ab omnibus prædicatus probatur certè reüera ſapientiam cœleſtem diuinitus allatam, & ueram generis humani doctrinam apparuiſſe, quæ clarum, perſpicuumq; eum oſtendit, celebrauitq; ſemper, quem Philoſophi adorauerunt, laudesq; eius partim à maioribus acceptas, partim ab hac ipſa Sapientia, pleno ore decantarunt, ob quas à ſuis diuini dicebantur. Sicq; una ueritas eſt, ſicut Creator unus, & hominum Natura una.

FINIS.

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER SEPTIMVS.

IN QVO AGITVR DE CREATIONE MVNDI.

Omnem nationem à uetuſtiſſimis ſeculis traditione per omnes ætates deſcendente, fateri mundum creatum. Vidiſſe quædam creati mundi priſcos ſigna. Fuiſſe famam apud priſcos creati mundi creberrimam. Rationes, quibus nonnulli noluerunt creatum mundum. Cap. I.

POST res æternas explicatas, de Creatione mundi diſſerendum, locus huic operi longè aptiſſimus, cuius inſtitutum eſt, docere, quod quidem non magni laboris fuit, cùm ea ratione, quæ uiget in omnibus, quaq; ſapimus, loquimurq; omnes, rerum naturas ponderamus, tum communi quodam omnium gentium conſenſu, quem inuicem ſibi per omnia ſecula nationes tradiderunt, quemq; ab exordio generis humani manaſſe conſtat, cunctis ritè recteq; libratis, ſolam eam ſupereſſe, ueritatē, in quam ominum cogitationes, ſermonesq; tandem reſoluuntur, quamq; audiuimus cœlitus poſtea reuelatam. Ac de Creatione mundi, quemadmodum de Deo, mirabilis fuit omnium mortalium, ſignorum quoque coniecturarumq; conſenſus, ut quo anterius procedas, eò reperias conſtantius exordium cœli ac terræ prædicari, ut de mundi creatione uideatur eueniſſe, quòd de clariſſimis, uetuſtiſſimisq; quibusq; monimētis, de bello Troiano, poſt multa ſecula Romanorū triumphis, ac potentia, quorum illud quo fuerunt homines ei propiores, eo magis prædicabatur, diſtinctiusq; apud omnes reſonabat. Circunuolutis autem ſeculis, famaq; paulatim obſoleſcente, obſcurari cœpit, ut uix tenuis quædā notio ſuperauerit. Sic plurima nouerunt iactaruntq; ſuperiora ſæcula de Romanis, quorū nunc maxima pars obſcurata, ex humanaq; opinione obliterata, pars in libris, rariſq; quibuſdā ueſtigijs uix credibilis remanſit. Humana autem imbecillitas eſt, ut tum facile obliuione capiamur, tū uix etiam præſentia clarè intrepidaq; fide credamus. Sic euenit de Creatione, quā cū uetuſtiora ſecula conſtantiſſimè prædicarent, ſignis etiā qui-

buſdam claris adhuc ſuperſtitibus, poſterioribus, quos diuerſæ, incertæq; opiniones conflictarent, & in uarias ſententias circunflecterent, probabilius, ueriq; ſimilius uiſum eſt, nullum habuiſſe mundum principium, ſed his omnino perpaucis. Attulerūtq; illi rationes, quibus maximè & credebant ipſi, nullum unquam rerum fuiſſe primordium, et cæteris perſuadere conabantur. Itaq; fit, ut de conditione mundi ſermo duabus neceſſariò partibus integretur: una quæ reſpondeat ad eorum oppoſitiones, eaſq; diſſoluat, demonſtretq;, ſi fieri poſsit, probabilius eſſe, Naturæq; conformius & aptius, res habuiſſe principium, quàm fuiſſe ſempiternas: Altera qua uetuſtatis, gentiumq; omnium, ac religionum proponatur conſenſus. Qui per omnes ætates ſuperiores ſenſim reſolutus, ad aliquod rerum initium deniq; reducatur. Habuit igitur mundus aliquod primordium, idq; Græci, Aegyptij, Phœnices, Chaldæi, totus Oriēs, omnes literæ religioneſq; omnes aſſeruerūt. Cui cōſēſui, quoniam naturalis eſt, ueritas ipſa, rectuſq; prouidentiæ, pietatis, et ueritatis ordo mirabiliter aſſentitur, nunquam utiq; futurus, niſi in conditione, et initio certo mundi. Ac quoniam quibus uiſus eſt æternus mundus, tribus cum primis rationibus ſunt permoti: e quibus eſt, quòd ſcelus ſit inferre potius ſempiternam priuationem, rerumq; carentiam, quàm ſempiternum eſſe: Altera quòd non ſit rationi conſentaneum, nec uideat prudentia, cur tot ſeculorum millibus ceſſator ille Deus, quaſi de ſomno euigilans, repentè ad creandum, quod prius non faceret, ſe dederit: Tertia, quòd nō ſit ueriſimile, nec appareat, cur non creauerit ante hæc tēpora, ſempiternis retro ſeculis ocioſus. Quoniamq; his rationibus omnis fermè de cōditione mundi ſermo cōtinetur, ingrediemur ſuper his diſſerēdo, paulatī, quas primus Ariſtoteles, deinde ex aliorū perſona Plutarchus, tū Proclus, cæteriq; de Aeternitate mundi attulerunt: quibus in dubitationem plures uenire poſſe nō reor, rationibus explicatis. Ac Plutarchus, grauis ſanè autor, teſtis eſt, multos ſua tempeſtate Philoſophos nihil nō conatos, ſurſq; deq; detorquere, uiolētare omnia aggreſſos, ut abſconderetur, negaretur, Creatio mundi, ceu graue flagitium, nefandumq; piaculum adirent, qui tollerēt eius æternitatē. Quibus ille ex dogmatis Platonis, quæ conabantur peruertere, & in ſuas ſententias trahere, reſpondit. de quo poſtea diſſeretur. Nunc ea quæ ex fontibus ſuis ſuggeret Natura, perſequamur.

Reſoluuntur rationes de Aeternitate mundi. Nulli Aeternitatem prodeſſe, ſed uehementer obeſſe. Hunc eſſe mortalibus omnis impietatis, omnis infelicitatis fontem rerum humanarum confuſionem, Nullam reddi poſſe prouidentiæ rationē rebus æternis. Nō poſſe animos immortales eſſe rebus æternis: aut eos nō aſcendere in cœlū nullaq; eſſe poſt uitā premia uirtutū. Stultos eſſe, qui deteriora uelint æterna, quę ſint melioribus impedimento. Non eſſe malū deſtruere mundum cauſa maiorum bonorum. Cap. II.

NOn enim inexpiabile ſcelus eſt, Creatio mundi, ſed Aeternitas potius, non modò ſcelus, ſi quis altius ſpectabit, ſed omnium ſcelerum, omnium religionum, uirtutum, iuſtitiæ, probitatis omnis eſt interitus, ut ex omnibus flagitijs, quæ deteſtatur Natura, quoniam ueritatem, lucem, ſubſtantiamq; labefactant, hoc ſit principium, hoc caput, hoc profunda, uaſta, lacrymabiliſq; confuſio, in qua nullus ordo, nulla ueri-

nulla ueritas, ſed ſempiternus horror in habitet. Sublata enim Creatione mundi, nemo eſt, quin noſcat ac fateatur, nec mortalitatem animorum, nec prouidentiæ rationem defendi poſſe, nec res humanas ceu mare fluctuantes, ullam habere ſedem, ſolumque, quo ſtabiliantur: Vt eueniat ex hac horribili confuſione, ceu cum ſublimis arbor radicitus conuulſa, aut excelſæ moli fundamentis ablatis, omnium uirtutum, & cum uirtutibus labentibus hominum, rerúmque humanarum confragoſa ruina, & hoc ipſo neceſſe ſit eas in nihilum redigi ex quo illi plurimum eas ſtabilire, decoraréque, ſe putabant. Quis eſt enim, qui ſi ſibi proponens (quemadmodum ſæpe exemplorum cauſa proponimus ante animum quæ neque ſint, neque poßint eſſe) nullum mundi fuiſſe principium, extendat animum per omnia, quæ cogitanda in Aeternitate eſſent, qui non uideat cuncta ex contrario inuehi, quæ Creatio cunctis hominibus attuliſſet? Ex Creationæ rerum nata eſt pietas natũ eſt, ut cum admiremur, & colamus, potentiã, clementiã, bonitatemq́; eius ſuſpiciamus qui dedit nobis quod ipſe eſſet. Tunc primùm poteſtatem eius admirantes, quòd potuerit è nihilo tam pulchras, tamq́; uarias, tã multas ſpecies producere, ueneramur incendimur amore in illum, collaudamus benignitatem, ac bonitatẽ, gratias referre geſtimus, talem ac tantum nobis parentem gratulamur. Quis enim eſt, qui cũ ſe circunſpexerit, omnemq́; corporis ſui fabricã contemplatus fuerit, in interiores animi ſedes penetrauerit, eaq́; ſibi quondã à ſupremo Deo cognouerit donata, quod ſine temporis exordio fieri non potuit, quin rapiatur in cognitionem et admirationem, cultumq́; creatoris ſui? Hincq́; coniectet, ſe charum, acceptumq́; illi eſſe, utpote qui prouidentiam, curam, charitatem, ſapientißimæ mentis in eo artificio adhibuerit: Qui cum poſſet bonis ſuis ſempiternis frui, quorum ante mundũ copia circunflueret, plusq́; unus ſibi ſufficeret, quàm ſi totius mundi ad eum fieret acceßio, maluerit tamen largiri & effundere Bonitatẽ. Id uerò intuens animus, penitus amore incenditur & flagrat, amplectitur Parentem optimum, ueneratur, adorat. Neq́; enim ſi dependentiam attuleris, per quã à Deo conſerueris, ac ſuſtinearis, tantopere ad pietatem acceſſeris, tam te Deo debere cedideris, quàm ſi te conditum cum nihil eſſes, regi in omne tempus ab eo, & ſuſtineri perſuaſeris. A quo cum creatus es, perinde quaſi genitus, et conceptus, editusq́; in lucem fuiſti, ut cum genitrices, filios, quibus antea carerent, enituntur, efficiturq́; incredibilis genitricis, et prolis amor. Mirabilisq́; eſt alacritas noſtra, cum nos ſcimus à Deo creatos, Parentem noſtrum illũ audimus: ſicut incredibilis, mœror, & quaſi luctus, cum tantus honos eripitur et per infinitatem temporũ, ceu per profundißimas tenebras, inexplicabilesq́; ambages, quibus nec caput ſit, nec locus ubi conſiſtas, cogitãdo uagamur. Nullumq́; apparet in omni rerum deſperatione & quibus refertam conſtat humanam uitam difficultatibus, cladibusq́;, perfugium niſi ad eum, qui tui, totiusq́; mundi autor fuerit, qui te tanquam amantißimus procreauerit, creatum amet, foueat, amplectatur. Quod totam prorſus conuellitur, cum primæua origo denegatur. Nec aliud ſuccurrit cogi

tandū, rebus æternis conſtitutis; quàm quòd condere Deus eas non potuerit: Tum
quòd exiguum maieſtas eius præcellat, nihilq́; habeat fermè ſingulare, ſi totus
mundus æternus cū eo fuit, ſi Sol, et Luna tam indefatigabili, diuinaq; ui extiterunt,
ut lucere in ſempiternum, moueri in ſempiternum potuerint. Ex omnibus enim
dotibus, ac quaſi priuilegijs, quibus Diuinitas ſupra omnia ſublimatur, uel maxi-
mè eſt æternitas, quæ ſi ſingularis in Deo non eſt, efficitur, ingeneraturq́; ſuſpi-
cio, ut ſupra mundum præcipuè cœlo, luminibusq; cœleſtibus non multum maie-
ſtas eius emineat. Nec ualet hic illa reſponſio, Regitur, conſeruatur, generatur
ſemper. Verba prorſus inania, caſſaq́; oratio. Aut enim ſi dari poteſt ſempiterna
generatio, potuit aliquando generare ac creare Deus: Et quod perenniter facit, po
tuit ſemel feciſſe: aut ſi ita regit, ut tamen creare efficereq; non poßit, ne poteſt
quidem regere, & generare. Vt quod non poßit creare, non poßit regere. Si po-
teſt ſemper, potuit etiam aliquando. Neque enim perfectè regeret, niſi in poteſtate
totam Naturam, conditionemq́; haberet. Aut etiam conſtituuntur, res æternæ, quia
Deus eas creare non potuit: aut quia potuit quidem, ſed Aeternitas melior fuit.
Si creare non potuit, non poterit etiam in præſentia, priuaturq́; maxima parte
Diuinitatis Deus, quia nec creat in præſens: nec ſi deeſt facultas creandi, ade-
rit perfecta regendi: Aeternitatem autem non eſſe meliorem, ſuperiores, aliæq;
multæ rationes coarguerent. Nam neq; hominibus, neq; animalibus brutis, nullis
denique ſub cœlo rebus prodeſt Aeternitas magis quàm creatio. Similiter enim in
Aeternitate cuncta, atq; in Creatione corrumpuntur. Nec profuit cuiquam mun-
dum fuiſſe ſempiternum, qui tametſi ſpecies habuiſſet ſempiternas, dulcedo uitæ
tamen, & utilitas, ſenſusq; eſt particularium: particulares autem homines, tan-
tundem in omni æternitate cecidiſſent, ac ſi mundus non fuiſſet æternus. Cuius e-
nim æterna fuit iſta dulcedo, cum res particulares corrumpantur, ſentire autem
bonitatem, ſit particularis unius? Hoc uel maximè de hominibus uerum, quorum
nihil interfuit an æternus, an creatus mundus: quia uel in Aeternitate nemo fuit æ-
ternus. Quid Platoni profuit mundus æternus, quid Ariſtoteli, ſi ſimiliter cecide-
runt ac ſi creatus eſſet? Recenſe cæteros, menteq́; euolue per omnes. Ne ipſi quidē
mundo profuit æternitas iſta, cum omnia indiuidua ſint corrupta. Itaq; in particu
lari nullæ res capere ex Aeternitate mundi fructū potuerunt: uniuerſale autē non
ſentit, nec utile eſt particularibus, dū ea ipſa intereunt, eorum ſpecies eſſe ſempiter
nas. Quinetiā dum profuit ſpeciebus, obfuit particularibus, quia non habuerunt,
quò referrentur capite carentia: Hominesq́; in miſerrimā impietatem delabeban-
tur. Quod autem uni, & alteri nocet, nocet etiam uniuerſo. Ecce quod ad utilitatē
æternarum ſpecierū aſciſcitur, ad ruinā, calamitatemq́; indiuiduorū aſcitum, non
cognoſcitur. Sic ad interitū quoq;, et dedecus ſpecierum aſſumptum non cernitur,
dū uniuerſale, quod eſt aggregatio particulariū, tantundem infirmatur, quantum
particularia deprimuntur. Itaq; quot damna dat Aeternitas mundi particularibus,

totidem

totidem uniuerſalibus det neceſſe eſt. Virtutes autem et pietatem, prouidentiam, et quod euidens eſt, immortalitatem aufert Aeternitas mundi, confuſionem animis, perturbationemq́; offundit, id eſt, uniuerſis agmen afferet malorũ, ut non ſit aliud Aeternitas mundi, q̃ impietas æterna, æternaq́; animorum confuſio, mœror ſempiternus, & ſempiternus interitus animorum. Sic uaſtitas ingens particulariũ & uniuerſaliũ: Itaq; & hanc rationẽ diſcutiamus, quos Aeternitas mundi delectet; ſi bene deſiderium iſtud ſuum euoluant, nihil agnituros eos aliud ſe cupere, q̃ mortalitatis, corruptionis, flagitiorum, miſeriarũ, luctuum, calamitatũ, homicidiorum æternitatem. Quid enim aliud eſt humana uita, quàm nefariorũ ſcelerum ſpectaculum, fortunæ ſæuæ, niſi ſit alia ratio, ludibrium, uiuorum acerba colluctatio, uexatioq́; perennis, iuſtitiæ, & pietatis uiolatio? Quid aliud fit uiuendo, quàm quòd regnant, uigentq́; rapinæ, odia, ueneficia, homicidia, adulteria, proditiones, uiolẽtiæ, direptiones, luctus ubiq;, dolorq́;, & plurima mortis imago, laſciuiæ præterea, & corporis ad ſenectam uſq; ludibria, ſexus, uſusq; naturæ ueræ deprauatio, peſſimarum artiũ exercitatio, errores omnigeni, prauus ſemper rationis uſus? Deniq; nuſquã certa quies, dulcis animorũ tranquillitas, optata mentis ac placida ſecuritas. Hæc tu uis fuiſſe ſempiterna. Ex hac miſeria effectũ eſt, ut pleriq; pronunciarint, meliorem eſſe ſortem, conditionemq́; mortuorũ, quàm uiuentium, et bene agi cum eo qui ſimul natus occumberet, aut certè q̃ ocyſſimè. Socrates, & cum grauis orator ſecutus, uitã hanc, quam uolunt hi ſempiternã, mortem dicere non dubitarunt, quam lamentatus eſt idem, defleuitq́; multis lacrymis, ut qui legeret quæ ſuper eo ſcripſit, nihil mallet, quàm res has relinquere. Hegeſias ſic copioſe de fuga uitæ huius diſputauit, ut à Rege Ptolomæo prohibitus eſſe dicatur, quòd multis his auditis mortem ſibi ipſis conſciſcerent. Docuit Silenus Midam Regem, non naſci, homini longè optimum eſſe: proximum autem, quàm primum mori. Euripides, lugendum eſſe qui naſcitur, lætandũ ſuper eo qui moritur. Solomon ſapiens ille, cunctis miſerijs, ſpiritusq́; affectionibus & erroribus humanis conſideratis, intrepidè laudauit magis mortuos quàm uiuos, præ his eos, qui nunquam ad hæc mala ueniſſent. Non modò igitur ſempiterna mundi, hominumq́; progreſſio ei non eſt uiſa utilis, ſed eò uſq; prouectus eſt, ut hoc qualecunq; uiuitur, cenſuerit abolendum, exorteſq; lucis, prætulerit uiuis, priuatioq́; omnis uitæ, uiſa ſit ei, tota uita melior. Sic profectò priuationẽ mundi, non ſolum ſempiterno mundi ſtatui, ſed etiã temporario, reor, anteponere potuiſſet, niſi maior ratio fortaſſe, quæ pendet omnis ex creatione mundi obſtetiſſet, forteq́; iudicaſſet, aut non intereſſe, fieret mundus nec'ne, aut melius futurũ, ſi nunquã apparuiſſet. Nam niſi tranquilla quies meliorq́; ſeſe oſtentaret, niſi ſpes maior affulgeret, niſi portum, quo tranquillè, quaſſata mundi fluctibus nauicula, cõquieſceret, animus cerneret, et lacrymis redundare, luctibus reſonare neceſſe eſſet, et diem illã omnibus diris inſectari, quæ nos in hanc uitã extuliſſet. Longè autẽ paucis exceptis, quod miſerrimo illi contingeret, qui diẽ natalẽ, noctemq́;

conceptus execratus, nullũ inter annos omnemq́; temporis tractum, locum eis fuiſſe deſideraſſet, maledictis proſecutus, quæcunq́; in uitæ ſuæ primordio acciderent. Iã uerò quoniam quæ carent ex decretis Philoſophorũ initio, fine quoq; nullo terminantur, ſi mundo nullũ fuit exordium, minus itẽ exitus erit. Efficit aũt hæc ratio, ut nunquã ſit futurum, quod futurũ maximeq́; rebus humanis neceſſarium, ſapientia cœleſtis docuiſſet. Nam cũ innumerabilia ſcelera in hac uita impunè perpetrentur, cum multos uideas innocentes miſerabiliter patrimonio, aut imperio, uitaq́; priuari, cum ratio uitæ, qua degunt homines, non multum ab ea, quam piſces in mari, procul ſit, quòd illi dentibus agunt, hi & armis, & omni fraudũ genere, quas ratio mala miniſtrat, perpetrantibus, cum ſæpe iudicium, uindictamq́; Dei, uexati uiolenter, imploremus: denique cum maxima perturbatio in ſenſibus humanis inſidat, quòd tam malè, tam ſceleratè, tã iniquè uiuentes, nemo ſit, qui iudicet, & ulciſcatur, qui bonos à malis defendat, aut diſtinguat, dũ nõ modò bonorum et malorum æqualis, ut etiam longè deterior bonorũ ſit conditio, et ſicut non prodeſt bonis bonitas, ſic malis malitia non noceat. Hæc inquã cum per omnem humanam uitam obambulent, quæ et philoſophi uiderunt, et ſuper his obſtupuerunt, ignorantesq́; uerum portũ turbati ſunt, ut mouit multos Dionyſius, qui templis Deorum expoliatis, feliciter nauigauit, ultus eos, quos amor patriæ ad eam liberandam inſtigaſſet. Et Pœnorum crudelitati Reguli corpus eſt permiſſum. Aphricanum domeſtici parietes non texerunt, infinitaq́; noſtrorum exemplorum eſt copia. Hæc cum ita ſint, cum tam multa nunc impunè perpetrentur, quæ niſi animaduertantur, niſi per ſuaſum ſit, meliorem aliquando ſortem futuram bonorum, maior eſſet rerum humanarum confuſio, quàm cũ ſusq́; deq́; commuſtis elementis, Chaos inhorruit, ſtatuit Deus diem rerum ſupremam, cum miſerabili hac et cæca uita concluſa, uis ab uno quoq; in theatro totius mũdi repoſcet, Satis fietq́; omnibus ſuper ratione prouidentiæ, & malis malè, bonis bene, cunctis ſpectantibus dabitur. Quod cũ in omnium oculis totoq́; humano genere præſente fieri debeat, expectatur dies ſuprema, qua, facto omniũ mortaliũ cõcurſu, à iudice Deo cuncta iudicentur. Tollitur igitur hæc rebus humanis neceſſaria præſcriptio, dum Philoſophis habet Aeternitatem in poſterum, cuius ante nullum apparuit principium. Et hæc ſi rectè cernas, eſt rerum humanarum terribilis illa, uaſtaq́; confuſio, cæcaq́; inuolutio, in qua iuſtitia cum iniquitate, uitium cum uirtute, prudentia cum ſtultitia, probitas cum improbitate miſcetur. Nihil eſt in quo à malis boni ſeparantur: dedecus aſcendit, decor deſcendit: ſcelus ſublimatur, probitas deprimitur. Aut in eadem ſtrage iacẽt bona cum malis. Eſt tamen omnium Philoſophorum, quos aliqua ratio tenuiſſet, quorum ingenium à ueritate non prorſus abhorruiſſet, firma, congruensq́; ſententia immortali Deo curæ eſſe res humanas. De immortalitate quoq; animorum, & præmijs, ob uitã honeſtè aut turpiter actam plures locuti ſunt, etiam illi ipſi, quibus Aeternitas placuiſſet. Quorum oratio nec caput habebit, nec exitum, intricata pugnansq́; ſecũ conſequetur,

quetur, niſi rerum origine conſtituta. Vt cum te ratio, pudorq; deducant ad confeſſionem prouidentiæ, alios autem ueritatis impetus admoneat, fore malis & bonis perinde ac meriti ſunt, digna præmia, reuolui neceſſe ſit eos, ſi tueri hoc uoluerint, ad creationem mundi, cuius Aeternitas facit, ut nec tota prouidentia conſiſtat, nec ea maximè pars prouidentiæ, quæ in remuneratione bonorum ac malorum eſt poſita. Ac quoniã non ſuperiores modò, melioresq; Philoſophi, ſed uel ipſe quoq; Ariſtoteles aſſeruit, Deum remunerari bonos, fortunæ autem quæ dicuntur bona, cenſuit idem, quippe quæ bonis & malis ex æquo dentur, indigna quæ rectà diuinitus donari prædicentur. Hæc duplex atteſtatio efficit, ut hæc, quam dixit, bonorum remuneratio, in hac uita fieri non poßit: Remuneratur enim Deus pios, bona autem fortunæ ſunt temeraria. Nam ſi, inquit, diuinitus darentur, ſolis bonis darentur. Nefas enim eſt Deum erga malos, & immeritos eſſe beneficum. Igitur ſi non ſunt bona fortunæ diuinitus, nec peculiaris eſſet hæc remuneratio, qua promiſcuè fruantur boni ut mali: Donari autẽ peculiare, priuatũq; aliquid amicis ſuis à Deo neceſſe eſt, idq; in hac uita, in qua mali ſunt ferè beatiores, non inuenitur, reuoluitur neceſſariò ratio ad alia præmia futura poſt hanc uitam. Quorũ perfecta diſtinctio, rectumq; examen, omniumq; oculis ſatisfactio, atq; adeò mentis perturbatæ ſedatio, alia nulla ratione, cunctis ritè conſideratis, erit, niſi ut conueniat totus ad iudicium mundus. Quoniã igitur Philoſophi confeßi ſunt prouidentiã, remunerationemq; bonorũ: hæc autẽ in hac mortali uita, in qua fluctuant omnia, nec ſolũ eiſdem ſubiacent caſibus boni ac mali, ſed ſæpe deterior eſt conditio bonorũ, non cernitur, certè nemo erit quin fateatur, ad aliã uitã ea oportere referri. Nullus autẽ ſermo de præmijs illis, uitaq; futura fieri poteſt, ſi mundus ſit æternus, omniũq; eorũ neceſſariò ſequitur euerſio, quæ de uirtutibus Philoſophi diſputauerunt. Effectũq; primò hac neceßitate eſt, ut quibus Aeternitas placuiſſet, alij certum incorruptorũ fine, principioq; carentiũ animorum, numerũ fuiſſe ſemper dicerent, alij unicã cunctis animam attribuerẽt, alij corrũpi, euaneſcereq; eos aſſererent. Et hæc omnia dedit Aeternitas mundi. Iidẽ tamen, quibus horũ alterum uiſum eſſet, multa rurſum de probitate, et improbitate diſſeruerunt, de prouidentia rerum humanarũ, quibus à Deo proſpiciatur, non pauca. Nã Alexander qui tertiam ſententiã putatur ſecutus, de prouidentia diuina multa locutus, uidimusq; ſuperius eum ratione conficientẽ, aut non poſſe Deũ, aut nolle res humanas attendere, cumq; alterutrũ, & abſurdum, et indignũ Deo palàm ſit, confiteri ut attendat. Nulla uerò, ſi cæteros Philoſophos audias, res humanas reſpicias, cernitur nunc eiuſmodi prouidentia, quæ maximè in eo laborare deberet, ut boni beatè uiuerent, mali à iucundißimæ lucis aſpectu ſubmouerentur. Quod contraria ratione tranſigitur. Sic Simplicius, qui modò primã, modò ſecundã ſententiã uidetur approbaſſe, nõ de prouidentia ſolum diſſeruit, ſed eò uſq; progreſſus eſt, ut quos oratio Epicteti, in quo libro grauißimè et pulcherrimè dixit, non permoueret, ſolum ſupereſſe diceret, ut à iudicibus ſubterrancis ex

pectare ſupplicia poſſent. Deniq; ipſe Ariſtoteles, qui unã ex his ſententijs eſt ſe/cutus, remunerationem non tacuit. Omnem demum Philoſophum neceſſe eſt, ubi multa de natura, de cœlo, terra diſputaſſet, uenire ad mores, quæ prima, præci/puaq; eſt pars Philoſophiæ. De moribus autem loquentem, niſi ſubdolus ſimulator, ſæuus impoſtor ſit, aliquod caput, aliquem finem, ad quem, et à quo tota diſputatio fluat, & deſinat, ſtatuat oportet, idq; ſeriò, non populariter, ex Philoſophia. Hinc effectum eſt, ut qui prius in contemplatione rerum occupati, plurima, quæ non ca/perent, explicareq; non poſſent, aut tacere, aut contrà quàm Natura decernat, ſta/tuere coacti eſſent, cum ad mores uentum eſt, mutare ſermonem, os aperire, loqui quod Natura uolebat, compulſi ſunt. Id apud Ariſtotelem, Alexandrum, Simpli/cium, multosq; alios reperias. Caput igitur illud, & finis quis ſit, alij tacitè innue/runt, alij apertè prædicauerunt. Apertè Plato, ſuperioresq; omnes, tacitè Ariſto/teles, apertius alij poſt eum in Philoſophia eius clari multi. Eſt autẽ finis, ut res hu/manæ ad aliam quàm præſentẽ conditionem referantur, ſine qua tota claudicat di/ſputatio de prouidentia. Caput, ut à Deo habuerint initium. Si ſtatuis mundũ æter/num, ſtatuis aut unam in omnibus animam, aut certum numerum ſempiternorum animorũ, aut eos euaneſcere ac reſolui. Quodcunq; ſtatueris, tota collabitur ratio prouidentiæ. De moribus item, & fine rerum humanarum, ratione remuneratio/num ſermo uaniſsimus eſt, & commentitius, præſtigioſus, ac ſimulatus. Simulata, ficta ſunt ea quæ dicis, Deum remunerari pios, ô Ariſtoteles, decimo de moribus. Non minus ſubdola, & uana quæ de iudicibus ſubterraneis loqueris ô Simplici. Nam unica anima nullas pœnas admittet: ſi reſoluuntur, minus. Si certus æterno/rum numerus animorum, æternus etiam ad corpora & à corporibus reditus & di/ſceſſus. Quòd ſi de moribus, & prouidentia, remuneratione, & præmijs ſimulatè locuti eſtis, & quaſi populo ſatis facientes, ualete Philoſophi, cum ueſtra Philoſo/phia ſimulata, impoſtrice. Sublatis igitur & conuulſis radicibus, quibus uirtus eſ/floreſcit, uani ſunt omnes de uirtutibus Philoſophorum libri, uana tota ipſa Philo/ſophia: cuius finis eſt docere, non obtundere: augere, non minuere: condere, non deſtruere: utilitatem, non detrimentum afferre. Prima præſtantiſsimaq; uirtus eſt, Pietas. Hanc uelut reginam cunctæ uirtutes facta corona circunſtant, ducemq; ſe/quuntur. Sublato duce, diſpergitur agmen, palantes, incertiq; uagantur. Pietas non poteſt, ſi rectè conſideres, conſiſtere, niſi ſtantibus his, quæ Moſaica, & Chriſtiana Philoſophia, Philoſophi quoq; meliores tradiderũt, quòd creauerit hominẽ Deus, propter hominem mundum, quòd gubernet, quòd magna præmia uirtuti dabit in theatro totius mundi. Sic ſtat dux Pietas. Ablato duce diſsipatur agmen: agmine uirtutum diſsipato, hominum uita, non magis hominum, quàm beſtiarum uita, de/terior etiam, quòd hæ ratione carentes, ea neq; ad bona, neq; mala abutuntur. E/xuta ratio uirtute, peſsima eſt, noxia eſt. Exuitur, ſi pietas detrahitur, cum qua fugiente, terga uertit omnis uirtus. Aeternitas mundi dat tres de anima opinio/nes,

nes, à quibus ſic manat pietatis & uirtutis omnis interitus, ſicut aduerſa, quòd à Deo habuerint initium. Virtus omnis cum principe pietate. Vides quanta ſtrages, quis ſonitus, quis fragor omnium bonorum, quibus præclarum eſt humanum genus, Dijsq́; immortalibus æquatur, ruentium? Deducimur hac opinione, ad naturam beſtiarum: humanitate, iuſtitia, pietate exuti in naturam beluarum transformamur. Illa igitur de fontibus Naturæ uberrima ratio, ſceleratam, exitialem, magnorum bonorum interemptricem eſſe iſtam Aeternitatem. Tollit enim renouationem ad meliorem conditionem, quaſiq́; deificationem omnium rerum, quam præſenti modo & omni eius miſerrima Aeternitate, longè eſſe meliorem nemo eſt qui neſciat. Si ſit mundus æternus, fit ut nunquam deſinat, qualis ad omne tempus fuit. Nec recipiet, quam & ſancta oracula promittunt, & ſummis uotis efflagitat Natura, ut penè Deum accuſet, quòd tam corruptibilem ſe eſſe uoluerit, renouationem. Promittitur, decantatur, celebratur, clamitat, efflagitat, Natura, ac Ratio, humani primum generis reparationem. Sed dicatur renouatio deinceps omnium corruptibilium, mortaliumq́; rerum. Hæc omni mundi æternitate melior, deſiderabilior, optatior, qua ſine nihil hominibus miſerabilius eſſe potuiſſet. Volunt autem Aeternitatis amatores, nos in æternum miſerrimos fuiſſe, æternæ corruptioni, morti ſempiternæ ſubiacuiſſe. Miſera, lacrymabilis eſt, niſi ſit melior, humani generis conditio. Hanc omnes deplorarunt, ingemuerunt, huic multi æternam priuationem antepoſuerunt. Deus, quæ ſua eſt clementia, omnium ſtatuit renouationem & in meliorem ſtatum, commutationem, qua diſcedent lacrymæ, luctus, abradetur corruptio, deformitas. Quidquid nunc turpitudinis inſedit, expurgabitur. Multa´que bona conſequentur, quæ fando nemo audiuit, aut poſsit exprimere. Hæc adeò naturalis eſt, ut niſi futura eſſet, humana natura penè monſtrum extiterit, cuius omnis culpa in commutatione relinquitur corrigenda. Denique ruina euerſio´que eſt beatæ uitæ, mundiq́; futuri (ſi mentem latius extendas) Aeternitas præſentis. Nec ſtat quicquam eorum, quæ de futura beatitudine, quaſi Philoſophi ſomniauerunt. Quæ quidem omnis eſt in abolitione, et cõmutatione præſentis mundi. Quo ſunt autem res meliores, ſunt Naturæ propiores, optabiliores, magis eas à Natura deſiderari par eſt. Naturalior beatitudo, quàm mortalitas, et corruptio. Sic naturalior mundus ille beatus, quàm corruptibilis lacrymoſus iſte. Solus debet eſſe ſempiternus in poſterum, non mundus is, per quem regnat latè corruptio, mors, cui ſi propter hominum flagitia, quibus fuerat creatus, paratus eſt interitus, neceſſariò debuit inchoari. Tam autem propter corruptionem, turpitudinem´que, non dico rerum, ſed hominum, non debuit olim eſſe ſempiternus, quàm propter eadem reſcindetur in poſterum. Tam debet corruptibilis, flagitiorum´que, dedecoris, lacrymarum´que plenus mundus cadere, aut mutari, quàm beatus ille ſempiternus eſſe. Tamq́; naturale eſt, ut iſte non diu ſit, eò nec ſemper fuerit, quàm ut beatus ille ſit perennis. Sola igitur à Natura & à Deo Naturæ principe, merentur

æternitatẽ in quo mirabiliter ratio conquieſcit:in quibus eſt perfecta beatidudo:im perfecta uerò,& triſtia inſuauia,& in quibus dedecus eſt, & turpitudo,non mo dò non debent eſſe ſempiterna, ſed aboleri citò debent à Natura, *&* à Deo.*Et ſi ex duobus bonis,alterum altero ſit melius,impediat autem ſtatus deterioris ſtatum melioris,profectò natura Deus & homo deſtruent deterius,ut melius exiſtat.Illud ergo conſiderabitur,cognoſcetur à prudentiſsimis, multiq; cognouere & conſeßi ſunt nibil prodeſſe ipſum eſſe abſque beneeſſe.Nec tam dulce eſſe iſtud eſſe ut ip ſum mox admireris,& collaudes.Ecce tot teſtimonia,tot exempla.Pluris,ait ſapi ens ille,ſit unus homo iuſtus à Deo,quàm mille impij.Si decẽ iuſtos in flagitioſa ur be reperiſſet,pluris eos,quàm omnẽ ciuitatem feciſſet. Deleuit igitur omnes,quòd turpißimos melius erat non eſſe,quàm eſſe.Nec curauit extingui,aboleri,uaneſce re tantam hominum multitudinem,præferens non eſſe, ipſi eſſe, quia non aderat bene eſſe. Sic cum tota mundi ciuitas plena flagitiorum ſit futuraq; ſit magis,non eſt cur raptus in admirationem ipſius eſſe,mundi Aeternitatem probabilem,& pi am iudices.Tam non debes dare Aeternitatem mundo,quàm Deus urbem flagitio ſam maluit non eſſe ſi diuinus,ſi immortalis,ſi ſanctus fuiſſet mundus, fortaſſe præ bendæ aures eſſent de Aeternitate eius diſſerenti: nunc autem Natura potius ſua det,ut cupiatur,credatur, neq; fuiſſe,neque eſſe debuiſſe ſempiternus. An ſcilicet ut æterna bella ſempiternas miſerorum mortalium ſtrages , tot nefanda flagitia, Sol deſuper aſpiceret, & ſempiternum eſſet,quod eſt apud Homerum?*

Non homine eſt animal certè infelicius ullum,
Quod tellure ſuperſpiret,& inambulet ipſa.
Noſtrum quoque:
– Subeunt morbi triſtiſq; ſenectus,
Et labor & diræ rapit inclementia mortis.

Illud igitur examinetur,ſi duo ſint bona,alterum longè et incomparabiliter melius altero, ſed ſtatus deterioris impediat ſtatum melioris, nónne ſtultiſſimi fuerit, po tius deteriori, quàm incomparabiliter meliori uelle locum eſſe? Vt ſi manu ca piendum ſit, quantum capere manus poßit, aut ferrum aut aurum , acceptóque ferro,non ſit locus auro,non dementis erit ferrum potius ſumpſiſſe,quàm aurum? Sic cum ſint, ut dem iſtud, duo bona, quorum alterum ut altero incomparabiliter melius beatitudo,glorificatio, deificatio animorum, & corporum, Aeternitáſque beatæ uitæ,alterum Aeternitas præſentis mundi,prior conſiſtere non poßit,niſi re nouato uel abolito præſenti mundo (abolitio autem uel renouatio infert ut non fue rit ſemper,quia quæ fine teminantur,etiam principio clauduntur) certè dementiſ ſimi,naturæque parum gnari erit,potius iſtius mundi uanam,& inutilem Aeterni tatem,quàm Beatitudinem animorum ac Deificationem uoluiſſe,cum ex Aeterni tate iſtius mundi nihil boni,nec ad eum qui faucat ei,nec ad alios redundet: Lon gè autem

gē autē ſit optatior, ac melior una illius beatæ uitæ hora, quàm omnis uita in hoc mundo. Hac ſtultitia, & ignoratione ueri implicati ſunt omnes Philoſophi, quibus ſapientiæ ſummæ uiſum eſt, dare rebus corruptibilibus Aeternitatem, non uidentes hanc cum omni agmine ſcelerum, inſuper beatæ uitæ, de qua uel profani multa diſſeruerunt, ferre ſecum perniciem. Nos igitur potius Naturam quàm eos audientes, delectum'que in bonis, & malis, aut bonis, & optimis habentes, dicemus incomparabiliter meliorem beatitudinem illam, ac renouationem, quæ cunctas miſerias animorum, & corporum exuti, deiformes erimus, quæ & commutationem rerum, commutatio ut non ſit æterna, inducit, quàm æternitatem corruptibilis, tumultuoſiq; iſtius mundi: eoſq; in ſuis delyrijs cæcæq; uanitatis uolutabro uerſari ſinemus. Quòd autem cauſa meliorum deſtruamus ſæpe deteriora: & quòd non omne eſſe, ſit eligendum, claris apparet exemplis. Sæpe domum præſentem, meliorem, elegantiorem'que refecturi deſtruimus. Agricolæ, uinitores, ramos, & pampinos etiam latè florentes, quanquam pulchrum uoluptuoſumq; erat frondes uidere uirentes, amputant. Si decem catulos canis, aut feles ſuſtuliſſet, ſæpe maiorem numerum ſuffocamus. Ciuitas apud Ariſtotelem, exiguo, certoq; hominum numero conficitur, reijcitur ut inutilis immanis multitudo. Nuſquam Natura uiſa eſt infinitatem affectaſſe, moderatis, & paucis ubiq; contenta. Nec placet ei qualiſcunq; multitudo. Magis autem optimis & paucis delectatur, quàm infinitis quidem, ſed inutilibus, impeditis, incompoſitis, ſeſe inuicem euertentibus. Sic rerum corruptibilium Aeternitatem diſplicere ei par eſt, quippe quæ omnia bona, egregias primum uirtutes, rerum ad unum caput coniunctionem, beatitudinem ſempiternam deſtruat, & tollat. Nam eos quos tantopere mundi delectauit Aeternitas dicendum eſt animi imbecillitate, uilium, imperfectorum ſempiternam durationem affectaſſe, maiorem beatitudinem non uidiſſe (ut qui Deus bibere uinum, inter fœmineos amplexus reſolui, maiores meliores'que uoluptates neſcientes arbitrantur). Quam ſi uidiſſent, nūquàm rerum imperfectarum Aeternitas eis probari potuiſſet. Itaque conſtat eadem uanitate, miſerabiliq; hallucinatione iſtius mundi Aeternitatem eos affectaſſe, qua deificarunt flumina, fontes, aſtra, terram, oceanum, & adorarunt elementa iſtius mundi, ipſum'que omnem mundum, quem ſicut Deum nuncupaſſent, ut eſt apud Platonem, Ariſtotelem quoque, Marco Tullio teſte, ſic æternum uoluerunt. Eſt enim Aeternitas, quædam quaſi Deificatio. Diuinitatem ueram beatioremq; uitam, ſtatumq; rerum humanarum meliorem neſcientes, in gremio iſtius mundi nati, curas omnes & ſtudia, in ſpeculatione rerum uiſibilium poſuerunt, quarum ut ſtudium eſſet uenerabilius, & præſtantius, eas æternas, non corruptibiles uoluerunt. Ne de rebus Aeternitate carentibus, ſed ſempiternis libros ſcripſiſſe uiderentur. Viſum quoq; eſt eis quaſi Heroicum, diſcedere à uulgari perſuaſione, nouamq; Philoſophiam, quam cæteri nō adeò perſpexiſſent, cōdere. Sed fons totius mali uerus, ut dixi, fuit, Glorificatio,

Deifica/

Deificatioq; luminũ cœleſtiũ: quæ quidem incorruptibilia diuinaq; declarata, nefas ſit non fuiſſe ſempiterna. Neſcientes, nec animum ad cogitandũ inſtituere ualẽtes, cœleſtia lumina Deum incorrupta feciſſe, ut inferiora alerent, illuminarent. Id autem fieret non ſemper, quoniam non ſemper optimum eſt, ſed quoad utile eſſet. Nec illud quoque uiderunt, quod euidentiſſimum & in Philoſophia Moſis eſt, & in Natura clarum, non homines propter cœlum, ſed cœlum propter homines effectum. Nec adeò cœlum mereri Diuinitatem, & Aeternitatem, quòd ordinatè moueatur, quòd & res corporea ſit, & ſimilis in motu conſtantia etiam in cordibus, & humoribus animaliũ inueniatur, cœli uerò ſplendor, & claritas, permanensq; Natura ab optimo artifice compacta ſit, quem Natura interdũ imitata, ſimilia quædam, terra, & aẽre pariat. Sed his ſatis ſit oſtendiſſe, Aeternitatem mundi primùm nemini profuiſſe, tum exitialẽ, perniciosamq; eſſe, quæ nec à Deo decus, nec homini utilitatem conciliet, tollat autem ea quibus homo nobilis ſit, à naturaq; beſtiarum remotus, Immortalitatem animorum, uirtutes, beatitudinem. Quod ſi nec Deo decus, homini autem dedecus, & detrimentum afferat, qui ſupereſt in natura, cui prodeſſe potuerit Aeternitas? Neque enim debes, dum quæris gloriam, Deificationemq; luminum cœleſtium, res humanas lumminbus illis longè meliores euertere: Dum Solis & Lunæ captus amore, effundis in eos omnem Diuinitatem, homines bonis ſuis exuere. Cumq; luminum cœliſtium, & mundi Aeternitas, ac Deificatio, cum Beatitudine, Deificationeq; humana pugnet, malim ego, Solem & Lunam conflagrare, totum mundum ruere, nullam eius ante paucos annos uel ſcintillam extitiſſe, quàm me beatitudine, munere liberalitateq; diuina digna, ſpoliari. Quæ ſi uel paucorum ſit, melior eſt quàm omnis, triſtis, infelixq; Aeternitas mundi, hominumq; retro mortuorum ſempiternus interitus.

Diſſoluitur ſecunda ratio, In creando mundo non eſſe prius & poſterius tempore. Quandocunq; creatus fuiſſet mundus, quæri potuiſſe, cur non prius creatus. In æternitate non eſſe prius & poſterius. In multis hallucinari mentes humanas perinde atq; ſenſus. Omnẽ infinitatem abſurdam eſſe, & indecoram præter diuinam. Vnius tantum eſſe naturaliter Aeternitatem. Quod ſuperſedẽs Deus Creatione mũdi, neq; tardauit, neq; ceſſator fuit. Neq; dici poteſt ſuperſediſſe, ac diſtuliſſe. Cap. III.

SECVNDAM *ratioem diſcutiamus, cum qua ſequitur etiam tertia, ut utraque ſit clara, alterutra examinata. Non eſſe uериſimile, nec cadere in animum poſſe, ut tanta quæ mundum anteceßit, æternitate, creationem Deus diſtulerit. Et quomodo tandem in eum cogitatio faciendi inciderit, quod in omni æternitate non feciſſet. Et ſi creare uiſum eſt ei, cur tot annorum millibus antè non condiderit. Primum igitur conſiderare, & animaduertere, rationeq; perpendere operæpretium eſt, noſtrorum animorum imbecillitatem, ac ludificationem, quibus euenit ſæpe, quod oculis corporeis, cum baculum in aquam intuentes, fractum referunt animo: maiorem matutino, & ueſpertino tempore Solem dicunt, quàm meridie. Eundem nunciant maiorem non eſſe menſura bipedali. Nec ſolum in ſenſibus*

bus qui tamen iudices habentur incorrupti, eſt deceptio, ſed in animo multiplex, ac uaria, ut mirabilis ſit rerum, quæ placent, & diſplicent, bona uel mala putantur, uarietas iudiciorum. Ac ſunt multa, quæ cùm nobis uideantur, accurrens ratio, ac mens, et in ſeipſam conuerſa, caſtiget errorem, ſicut cum ueniam noſtrorum ſcele/rum imploramus, aut errores noſtros, quod fecit Hippocrates & Auguſtinus, confitemur, refellentes ſcilicet priorem ſententiam, in qua nos hallucinatos eſſe deprehendimus. Sic ſæpe fit, ut incidat in animum abſurda cogitatio, ſubitoq; accurrens ratio corrigat errorem, dicat rem ſic habere non poſſe, ſecus ſentiendũ eſſe, pro/pter maiorem ualidioremq; rationem. Ecce occurrit animo, difficileq; eſt non aſſentire, extra cœlum ſemper aliquid eſſe, ſuccedereq; res ſibi inuicem, in infinitum, quia non capit animus illud nihilum, cui extremitatem oportet eſſe adiunctam. Is error ea ratione corrigitur, quòd impoßibilis ſit, & abſurda infinitas rerum. Simi/lis error accidit infinitate durationis mundi. Percipienda igitur primum, diligen/terq; attendenda, rerum uniuerſalis infinitas, et omnis qui in ea uerſatur error ape riendus. Nam cum ſpecioſa prima fronte uideatur, quòd quo maior ſit numerus bonorum, hoc probabilior, & optatior, naturæq; adhærentior iudicetur, fit hac ſpecioſa perſuaſione, ut infinitas temporũ ac ſeculorum, rerumq; ſub ſeculis infi/nitis natarum, bona & naturalis uideatur. Vt autem errorem occultũ, errore ma/nifeſto ſæpe detegimus, oſtendentes abſurdum, ac impoßibile quod fieri poſſe ac naturale uideretur, ex eo quod non tam occultum, & ab oculis remotum eſt, cu/ius'ue abſurditas eſt clarior, ſic qui uellet iſtam irrationabilẽ, abſurdam, & aduer ſam naturæ rerum ſempiternarum æternitatem cernere, animoq; ſuo declarare re rum ſempiternarũ cupiditatem & apparentiam eſſe præter naturam, clarioribus exemplis uſus, eam fortaſſe coarguat. Opinantur probabiliorem, magisq; natura/lem eſſe infinitatem ſeculorum, quàm principium ac terminum, aut numerum cer tum, eoq; putant naturalius ſemper mundũ fuiſſe, quàm aliquando cœpiſſe. Opor tet igitur animorum, ac temporum infinitatem abſurdam agnoſcere, ex omni alia abſurda infinitate ut mundorum, ut infinitate extra mundum. Si placet enim infini tas, eamq; arguis meliorem, quia infinita eſt, arguas etiam licet melius non modò plures mundos, ſed innumerabiles eſſe, quàm unum, quia quo plures res ſunt, hoc melius eſt. Aut ſi unum mundum concedam, melius mundum millies plures homi nes quàm præſentem eorum paucitatem habuiſſe. Melius ſi cœlum non potuit in immenſum extendi, ſaltem effici centies latius aut ducenties. Melius infinitam uim hominum ſapientum, innumerabiles item ſtellas exiſtere. Sic melius unumquenq; hominem, ſi placet multitudo, centũ manus habuiſſe, cœlum uertice tetigiſſe, pro/cerioriſq; ſtaturæ eſſe. Montes itẽ aureos, aurea flumina extitiſſe. Vagariq; poteſt animus per omnes abſurdas infinitates et rapi cogitandi ludibrio, uelut à uentis, ad omnia, nuſquam ſiſtens. Simile prorſus ludibrium, errantis, et captantis ſeculorum ceu meliorem Aeternitatem. Agnoſcas igitur abſurdam ex reliquis infinitatibus.

Non

Non inuenit ullum extra cœlum finem cogitatio, nec adduci poteſt, quin opinetur ubi deſinit ſupremus orbis, ſubſequatur hæreatq́; aut corpus aut quiduis aliud. Pu-tes plures eſſe mundos, nunquam tam exiguum hunc fieri debuiſſe, decuiſſe maio-rem numerum hominum exiſtere, ſtellarum copiam numeroſiorem, latius mare, la-tiorem terram. Perſpicuum igitur ſit inimicas eſſe naturæ, & ad conditionem eius minimè aptas, omnes infinitates, ut quæ nec fieri poſſunt, & impoßibilitas exiſten-di profecta ſit ex abſurditate, quòd omnis infinitas, ſine capite, ſine ordine ſit, con-fuſionis plena. Nec aliud eſt infinitas, quàm inane animi commentum, uanumq́; co-gitationis ludibrium, quæ poßit non modò per omnes Naturæ conditiones tende-re, ſed extra naturam lapſa per ea quæ neq; ſint, neque fieri poßint quaſi naturæ, fingens ſibi omnia, temerè in ea incurrentia, ipſorum quoq; Philoſophorum ſuf-fragijs condemnata. Vera enim ſunt, quæ Proclus refert: ἡ μὲν οὖν ἀπειρία, παν-τάπασιν ἀγνώμων, καὶ ἄλογος. καὶ μηδαμῆ προσιεμένη θεόν, ἀλλὰ κεχω-ρισμένη πρὸς πάντα τὰ ἐκ τῆς τύχης, καὶ αὐτομάτου. ἡ δὲ ἐν ὡρισμένῳ πλή-θει, καὶ ἀριθμῷ κόσμων, ἐπιμέλεια, καὶ πρόνοια: Eſt, inquit, infinitas irra-tionabilis, incognoſcibilis, nuſquam recipiens Deum, ſed ubique temeraria, & for-tuita, procuratio autem & prouidentia in multitudine certa & numero mundo-rum. O Procle, cur non uides etiam in infinitate temporum quod opinaris in infi-nitate mundorum? Et quod item ait Plinius de infinitate mundi, transferatur ad in-finitatem temporis: *Quaſi, inquit, non eadem quæſtione, ſemper in termino cogi-tationis occurſura, deſiderio finis alicuius.* Ac quanquam Philoſophi diſtinguant infinitum in actu, & in potentia, primum negantes, ſecundum concedentes, dicen-dum eſt, quod prohibet ne ſit ſecundum, idem prohibere ne fuerit primum. Nam cum tempus reſpiciat non futurum modò, ſed etiam præteritum, ut illud ſit ue-rum tempus quod præterijt, totq́; millibus annorum confectum ſit, extiterit iam hoc infinitum, ſuamq́; ſubſtantiam, qualiſqualis eſt, habuerit, & nunc eſſe ac dici poſſet infinitum. Et potuerit fieri in præteritum, quod nunquam in poſterum fieri poſſe dicas. Nunquam enim fore infinitum tempus in actu dices. Sed friuolas has uanasq́; ſubtilitates relinquamus illis: quæ ſuis Natura docet uocibus, execrabi-lem eſſe Aeternitatem, innoteſcant. Perinde enim ſuam fert ſecum confuſionem, ſicut illa mundorum, ac rerum infinitas ſuam. Meritoq́; quibus infinitas iſta pla-cuiſſet, abſurdiora confiteri compulſi, & ab illo cogitationum ludibrio, tanquam phreneſi ad uſitata, inaudita ſunt raptati. Nuſquam igitur Natura patitur infinita, quæ cernitur ubiq; moderatis delectata. Non eſt pulchritudo aut utilitas in infini-tate, ſed temperamento, moderatione, numero certo. Iam aufertur et interpellatur decor, non modò ſi infinita, ſed ſi plura addideris, quàm ſi pauciora. Vbique ſunt certæ leges, limites præſcripti, & intra ſuas metas habitat uenuſtas, quam ſi uel ad plura uel pauciora redegeris, labefactaris, ſuſtuleris, uenuſtatis re et nomine priua-ueris. Certis regionibus circunſcriptum eſt cœlum, definita terra, cœleſtes orbes, et

lumina,

lumina, generis humani multitudo, numerus ſtellarum. Nec plura facta ſunt ubique, aut pauciora, quàm quæ uenuſtas, & utilitas poſtulaſſet. Nuſquam temeraria rerum immenſitas & infinitas aſpicitur. Vbi plura ſunt, quàm deceat, confuſio eſt, turpitudo eſt. In illa ſeculorum ac rerum infinitate, aut æternitate, turpiſſima quæq; ſordeſcit confuſio. Quàm pucherrimum fuit, ut aliquo principio, & capite res includerentur, ab aliquo initio manarent, tam fuit turpiſſimum eſſe eas ἀκεφάλας, ſine capite, ſine initio, eoq; ſine ordine. Quod cogitans ſapiens animus, triſtatur, mœret, nec habet ubi ſiſtat. Sicut aũt modicis delectatur Natura, ſic ars imitata Naturam conclusit cuncta artificioſis præſcriptis. Ipſi quoque non delectamur uel audiendo, uel uidendo, niſi modicis, ut quod ait ille, ſicut ſit infinitus ſpiritus datus, tamen eum perpetuare uerba nolimus. Sic perpetuare mundum non patitur ratio, ea perpetuatione, quæ nunc uſque ducta in æternum fuerit. Nam quod futurum eſt in poſterum, habuerit initium, cui nitatur, nec unquam erit infinitum, quod aliquando habuit principium. Clarum igitur eſt, niſi Deum, cuius nullum debet eſſe principium, ipſe omnium principium, æternum nihil eſſe debuiſſe. Neceſſe enim eſt Deum fuiſſe ſempiternum, quòd ante eum nulla ſit maieſtas nec aliud initium. Qui niſi fuiſſet æternus, nec ipſe naſci ex nihilo, nec res ex illo potuiſſent. Solus igitur ipſe debet eſſe ſempiternus, res autem & mundus non debent, tum quia habuerunt unde naſcerentur, tum quòd nefas ſit æquari Diuinitati ac maieſtati eius quicquam. Aequaretur autem, ſi pariter ſempiternum eſſet. Peculiaris enim eſt naturæ diuinæ dos, Aeternitas, qua demonſtratur ipſum ſibi principium, ortusq; ſempiternus eſſe, nec à quo procederet, indiguiſſe. Quem gradum ſi res attingerent, non ſingulare decus id ac neceſſitas Diuinitatis eſſet. Nec ualet, ſi detur æterno manatio, aut dependentia. Ad Aeternitatem quouis modo res attingẽtes, uel in æternũ à Deo naſcentes, per Aeternitatem coæquarentur. Melius igitur mundo & ad conditionem naturæ eius aptius eſt, habuiſſe principium, quàm ſemper fuiſſe, ut ſeruetur maneatq; Deo ſoli dignitas Aeternitatis. Qui niſi ſempiternus eſſet, non ſolùm illi ſed etiam nobis origine & cauſa carentibus nocuiſſet. Prodeſt autem nobis, ut ille ſolus ſit ſempiternus, quoniam Aeternitas eius fuit cauſa natalis noſtri. Et prodeſt illud caput eſſe præſtantiſſimum, omniq; dignitate, & æternitate præcellens, Iamq; pulchrum eſt utile nobis, habuiſſe principium, quàm decorum & utile uniuerſo, unum illum eſſe ſempiternum. Cuius decus, & excellentia redundat in bonorem noſtrum, dum habemus caput nobiliſſimum, originem infinitam, principem æternum. Nec nocuit, nec dedecus fuit nobis, ſemper non fuiſſe, qui nec ſentiremus ipſum eſſe, & natis poſteà melius fuerit habuiſſe caput ſempiternum, qui illa Aeternitate excepta, quod nefas & impoſſibile eſſet, omnibus præterea bonis, uel ipſa Diuinitate nos donaturus eſſet: Quæ donari non potuiſſet, mundo iſto corruptibili ſempiterno, in quo eodem ſemper manente nulla beneuolentiæ diuinæ erga genus humanum probatio fieri potuiſſet. Semperq; quæſitum fuiſſet, cur id prius

non feciſſet. Cur quandocunque beneficium contuliſſet, in æternum retro non contuliſſet. Nec uerò ſolum non malum eſt, aliud æternum eſſe, aliud creatum, aliud ſupremum, aliud infimum, ſed etiam optimum, ac neceſſarium. Sic in homine eſt nobiliſsima pars ratio, eſt uenter & pedes indigniores. Sunt item genitores antecedentes prolem. Idem in omni Natura, quæ mirabili uarietate decora eſt, ubique uiuit. Ita fuit & in omni mundo uenuſtiſsimum, ut ipſum principium eſſet ſempiternum, res autem haberent initium, creatore cum omni alia dignitate res creatas præcellente, tum uerò Aeternitatis honore. Cognita igitur & animaduerſa abſurda infinitate temporum, informiq; æternitate rerum, ex alijs abſurdis infinitatibus, & uiſo pietatis ueræ, ac naturalis eſſe, unius tantū fateri, & agnoſcere Aeternitatem, iuſtitia poſtulāte, ut cuius ſupra omnes præſtat ineffabiliter maieſtas, ſolus eſſe ſempiternus, ſolus his debitis honoribus à nobis adorari debeat, facilis erit reſponſio ad ea quæ obijcebantur. Nunquam enim ceſſator fuit Deus, nec uita ſempiterna eius uocari debet ceſſatio, ſed neceſſaria, naturaliſq; Aeternitas, quam nullæ res neque potuerint, neque debuerint attingere: quæ quandocunque creatæ fuiſſent, ſemper æternus ille, ipſæ creatæ, & incohoatæ dicendæ fuiſſent. Vt eadem conditio futura fuerit, ſi uel ſexcentis millibus annorum antea mundus creatus fuiſſet. Tantundem enim Deus æternus, tantundem mundus non æternus erat futurus, eadem in omni Aeternitate menſura manente. Quare mentis error corrigēdus, per abſurdas has infinitates uagantis. Nunquam enim locum, finemq; inueniet, qui quæret, cur non antè creatus mundus: cur tandiu Deus ceſſauerit. Quidquid tibi finxeris, ſemper idem erit, remanente ſemper eadem Aeternitate. Animi ludibrium eſt, cæcaq; hallucinatio, ut qui non poſſunt adduci credere Antipodas, cogitatione fingente ſibi, ſi qui eiuſmodi eſſent, ruere eos in inferius cœlum. Sic & ipſum cœlum ſub pedibus neceſſariò fore, mare quoque, & omnis aqua ſuperna uidetur eis fluere in cœlum. Qui quidem error ratione caſtigatur & exemplo. Adhibe ſimilem caſtigationem in hac uana cogitatione, ſtultaq; animi uanitate. Neque enim erat adhuc ante uel poſt, prius & poſterius, nec tandiu. Indiuiſibili quadam et incomprehenſibili ratione coniuncta fuit creatio cum Aeternitate. Ipſaq; Aeternitas non habet prius et poſterius, neq; in illa Aeternitate fuit quod ante grederetur, quod ſubſequeretur, quod fit in tempore. Difficileq; nobis, qui ſolum tempus habemus exploratum, nūquam in Aeternitate fuimus, erit percipere, inq; animum inducere, unicum Sempiternitatis ac ſimplicem actum. At agnouere & confeſsi ſunt Philoſophi, præcipuè Plato. Quare quærens cur ante tot annorum millibus Deus ceſſauerit, falleris, puerili er laberis, non uides te tempora fingere, ubi nulla eſſent tempora. Fingis in illa Aeternitate fuiſſe quod ante, quod in medio, quod pòſt ſequeretur, fuiſſe diuturnitatem breuitatem, temporis conditiones, & fluentium, inſtarq; aquæ prætereuntium, rerum, quæ nunc natæ, pòſt creſcunt, ac dilabuntur: ſuccedunt aliæ, fitq; idem circuitus, totaq; ratio unum quondam temporis exordium reſpicit. Illic nil tale. Vbi

nullum

nullum fuit exordium, ne fuit etiam prius & poſterius, quæ maximè principium quoddam reſpiciunt. Sic bellum Troianum anteceſſit Perſicum: & Moſes omnium ſcriptorum eſt antiquiſſimus, quoniam et principium fuit, cui tota temporis niteretur ratio, et anteceſſio. Et res, collapſis prioribus, ſucceſſerunt, quæ prius non eſſent. Illic quoniam eadem res ſemper eſt, nec aliud antè corrumpitur, aliud ſurgit, ac ſuccedit, ſed idem ſemper ſtatus permanet, non poteſt niſi per errorem & inſolentiam aſciri prius et poſterius, quibus tempus integratur. Fluuius eſt tempus, res quoque fluunt, Diuinitas eadem eſt. Quare qui fingat ibi prius & poſterius, accidit ei, quod his, qui putant Antipodes labi in inferius cœlum: Ac ſi poſſet intelligi, quanquam periculum eſt ne non intelligatur: adeò uaria eſt à tempore, et eo quod nunc uiuimus, Aeternitatis ratio, ut dicendum ſit, coniunctam fuiſſe indiuiſibiliter, nullo ſpatio intercedente, Creationem cum Aeternitate. Nulla fuit igitur uacatio, nec ociabatur Deus, quem etiam (tanta animi noſtri obtuſio eſt) ut non capiamus ubi potuerit eſſe antequã mundus fieret, exiſtimantes eum perinde ac nos & noſtra, aliquo mundi loco neceſſario contineri, & intercipi. Atqui nemo fuit, quin fateretur, omni mundo Deum eſſe maiorem. Quid igitur aliud, niſi ſtupor, obtuſaq; acies, te cogit addubitare, ac quærere, Deus ubi eſſet ante conditum mundum, ſi mundo maior eſt, res autem continens eſt maior contenta, Deus toto mundo maior, ut mundo nequeat intercipi? Sic non egebat hoc mundo, quo contineretur, qui nec capere quidem eum poſſit. Sunt alia, ut principio dixi, abſurda noſtrorum imbecillium animorum ſimulachra, figmentaq;, quibus rationis, prudentiæq; auxilio diſſipatis, docemus nos ipſos, aliunde petitis exemplis ſæpeq; ab errore reuocamus.

Examinantur Philoſophorum, primum Ariſtotelis de Aeternitate rationes. Ariſtotelem non impugnare ſimpliciter creationem, ſed qualem nonnulli ante eum depredicaſſent, qui Chaos æternum, Creationem in tempore fuiſſe aſſerebant. Priſcos non quemadmodum calumniatur Ariſtoteles, tempus æternum credidiſſe. Priſcos aſſeruiſſe tempus & cœlum creatum, creatum cœlum ex liquida aquæ ſubſtantia Caput IIII.

HAEc fuit prima ſermonis ratio, de mundi uel Aeternitate, uel Creatione. Secundo eſt, ut preſſius, ac nominatim eorũ rationes apponantur, quibus uiſa eſt Aeternitas probabilior. Ex his fuere præcipuè tres, Ariſtoteles quidem primus, pòſt quidam Platonici, exinde Proclus et Simplicius, qui creationem uertere non ſolum à natura, ſed etiam autoritate Platonis conati. Quorum prior reſpondit quidem ſolerter Ioannes Grammaticus, nos autẽ quoad huic operi congruit, partim eadem, partim diuerſa ratione reſpondebimus. Paucas igitur quaſdam rationes attulit ſuper Aeternitate Ariſtoteles, è quibus eſt in octauo de Auditione naturali, & in libris de Cœlo, ea, quòd mutuo ſe conſequantur tempus & motus, & res quæ mouetur. Omnes autem præter unum Platonem, confeſſos tempus æternũ. Quos neceſſaria ſequatur æternus motus. Nam ſine motu cœli, non eſſe tempus: Sic non eſſe motũ ſine re mota. Itaq; tria hæc ab inuicem eſſe inſeparabilia. Tempus, Motum,

Cœlū. Vt qui dixerunt tempus æternū, neceſſariò motum et cœlū rem motā, æternā dixerint. Sic totum mundū æternum. Argumentumq́; eſt à conſenſu maiorū ualidū certè, ſi ſit quod ait: ſed prorſus in contrariū oſtendam. Neminem priſcorum, tēpus aut cœlum æternū dixiſſe. Altera ratio à Natura ducitur: Nullū tempus ſine præſenti, et nunc eſſe aut cogitari poſſe. Ipſum autē nunc, ſeu præſens, mediū eſſe quoddam inter principiū et finem, principiū futuri, finem præteriti: Sic neceſſe eſſe ſemper eſſe tēpus. Extremū enim poſtremi accepti temporis, in aliquo nunc præſenti eſſe. Nihil enim in tēpore accipi poſſe, præter præſens. Quocirca, quoniā ſemper eſt principiū et finis, ipſum nūc ſeu præſens, neceſſariò ſemper ad utrāq; partē eius eſſe tēpus. Tēpus autē ſempiternū, motū inducit ſempiternū. Hæc ratio (pace tanti uiri dixerim) non modò naturalis non eſt, ſed penè ſophiſtica. Alias rationes propoſuit alijs in libris. De Cœlo, quòd corpus illud ſit diuinū, incorruptibile, cuius nunquā fuerit, nec maiorum memoria dicatur fuiſſe, labefactio: Quòd ſit Deorum domiciliū ex maiorū autoritate, ut æternorū æternū. Quòd ſit præter quatuor elementa quintū diuinum corpus: Quòd dictum ſit æther, ab æterno motu: quòd ſi ſit incorruptibile, non ſit creatū: Incorruptibile à Platone dictū: Ex ordine item rerum conſtanti: Ex ipſo corpore. In libris autē poſt res naturales, quod à diuinis Intelligētijs regatur, quod æterno motu moueatur à Deo primus orbis, ſic omnes deinceps: À ſubſtantijs æternis animatū. Hæ ferè ſunt Ariſtotelis rationes. Illud autē primum in his ſciendū, attenteq́; animaduertendū, non uſquequaq; rationes eius contra dogma noſtrū, & Creationem mundi, qualē tradimus ipſi, tendere, ſed potius aduerſus ante eū de Creatione locutus. Tres enim abſurdas de Creatione mundi producit idem maiorū opiniones: Alios tempus æternū, ſine cœlo, et mundo ſtatuiſſe: alios creatum mundū, ſed in poſterū incorruptibilē: Partim modò naſci, modò corrūpi, idq́; in omni Aeternitate omneſq́; rationes eius id laborant, ut hæc doceant abſurda, præſtareq́; mundū ſemper fuiſſe, quàm quoduis horū trium oſtendentes. Nos autē qui è tribus illis nihil aſſerimus, qui & tempus cū cœlo, & mundo ſimul natum dicimus, mundū autem aliquando creatū, non incorruptibilem, ſed corruptibilem, quanquā alia ſublimiore ratione quàm Philoſophorū illa, quod omnia orta occidant, nec tertiū, quod mundus modò cadat, ac ſeneſcat, modò reficiatur, ſtatuimus, certè liquet, ratiões omnes eas cōtra Moſem nō dirigi. Optimū uerò eſt, abſurda, et à Natura diſsidentia deſtruere, ueritatē tamē integra, quā ſæpe dum defendimus, labefactamus. Prima igitur ratio & atteſtatio non modò non aduerſatur nobis, ſed ipſius etiā Ariſtotelis teſtimonio prorſus eſt falſa, ut nō mea, ſed eius autoritate arguatur, priſcos æternū tempus, poſtea cœlū natum nō credidiſſe. Conferamus igitur inter ſe loca. Octauo de Auditu Naturæ libro, præter unū Platonē, tempus æternū cunctos ſtatuiſſe refert. At uerò in libris de Cœlo, omnes Græcos, et Barbaros attribuere Dijs cœlū uti immortalibus, et ingenitis, immortale et ingenitū. In libris poſt res naturales, preclarè maiores ſtatuiſſe Deos cœleſtes, primas,

æter-

æternasq́; eſſe ſubſtãtias. Poſſe itẽ multis rationibus probare, fermè neminẽ è priſcis, niſi fortè unum Democritum, tempus æternum, cœlum creatum dixiſſe. Nam Timæus Locrenſis imaginem Aeternitatis dicens Tempus, id tunc extitiſſe dixit, cum cœlum factum eſt. In qua ſententia ueriſimile eſt etiam Pythagoram Pythagoreosq́; omnes fuiſſe, fuit apertè Triſmegiſtus, & Orpheus. Sed relinquamus hanc nihil contra nos, ut dixi, pugnantẽ rationẽ, et deſtrui patiamur ab illis, quæ fuiſſent à nobis euertenda. Secunda ratio quod tẽpus ſemper habuerit præteritũ, quomodo uera erit ei, qui cœlũ nullo adhuc tempore ſentit creatũ? et cum cœlo, tempus creatum contendit? Vbi fuit præteritum illud, cum cœlum creatum eſt, ſi non Sol, non motus ullus adhuc cœleſtis eſſet? Quid cogitauit Plato, qui Ariſtotele autore creat tempus, cum tempus poſt natum cœlum, aut cũ cœlo dixit extitiſſe? Non uidit opificem mundi, ſine tempore operatum, maſſamq́; cœleſtem uolubilem, rapidam, ſubitò à ſe creatam, moueri iußiſſe? Quid Mercurius, & Phœnices, qui cenſent ex liquabili aquæ ſubſtantia, cœleſtes ſubſtantias coalitas? Puerilis propè argumentatio, Tempus ſemper iunctũ eſt præterito: nullum igitur habet initiũ. Verum eſt de omni ſubſecuto et iam nato tempore, quod ex illo dependet exordio. De naſcente tempore non eſt uerũ: quod naſcens poſt cœlũ, aut pariter cũ cœlo, ut ait Philo, neceſſariò cum cœlo non erat, ſicut non erat cœlũ pater eius. Quòd ſi fuit ſpatiũ ullum ante cœlũ, iam illud ueſtra autoritate non eſt tẽpus, qui tẽpus non quodcunq; ſpatiũ, ſed motus cœleſtis duntaxat aſſeritis. Sic illud ſpatiũ, in quo creatum eſt cœlũ, et cui ſubitò tempus, cœleſtisq; motus coniunctus eſt, non fuit tempus, ſed uel Aeternitas, uel quiduis aliud. Quod ad me igitur attinet, nihil non modò uideo in hac ratiocinatione neceſſariũ, ſed penè uitioſam uideo, peccantẽq; à tempore naſcente, ad tempus natũ. Vt ſi quis nullũ habere Tybrim ortũ, principiũq; contenderet, quia ſemper aqua, quæ ſit ante oculos, cũ præterlapſa, et ſuperius aduentante ſit iũcta, quo fiat ut ſemper ſit eadẽ ſuperioris, inferiusq; fluẽtis aquæ ratio, perpetuaq; manatio. Quod quidẽ arguerẽt, qui fontẽ, ortũq; fluminis ſcrutari nollent. Si cui non placeret explorare tẽpus ubi ortũ habuiſſet, omne tẽpus cũ præterito, et futuro coniunctũ contenderet. Vt igitur omnes operationes, aliquo initio particulari inchoãtur, aliqua fine claudũtur, ſic neceſſariò tẽpus earũ inchoatur, et deſinit, et à particularibus, priuatisq́; operationibus, eſt ad magnã illã cœli, terræq́; operationẽ peruenire, cuius inchoatio, tẽporis ortũ inchoauit, cũ neq; tẽpus, neq; res ipſa prius exiſteret. Quod aũt de corporis cœleſtis Diuinitate diſputat, cui memoria maiorũ nulla facta ſit unquã diminutio, et quòd ſit eorũ aßẽſu, Deorũ domiciliũ, ut æternorũ æternũ, et quod inditũ ſit nomẽ ab æterno curſu. Hæcq́; omnia fermè ex maiorũ autoritate trahũtur, cuncta potius in eũ reuoluũtur. Si placet enim aliquo in loco maiorũ autoritatẽ eſſe, clarũ eſt maiores, nemine diſcrepãte, præcipuè ſi uetuſtißimas gentes animo adieris, mirabili conſenſu, Tempus, & Cœlum creatum tradidiſſe. Hebræi, Aegyptij, à quibus didicere omnia Græci, Phœnices, Chaldei,

dei, Poetæ, Theologiq́; & ſuperiores Græciæ ſapientes, omnes unanimiter mundum condiderunt. Famaq́; per omnes ætates manabat, quàm magis initijs mundi hominibus propioribus, tam clara magis, & conſtans. Quod paucis teſtimonijs poſtea demonſtrabo. Maiores igitur non quidem imminutum Solis unquam, aut Lunæ iubar, obtuſamq́; aſtrorum aciem, aut de cœli ſubſtantia defeciſſe quid, tradiderunt, ſed illud uerè ac conſtanter tradiderunt, cœlum cum antea non eſſet, fuiſſe creatum. Hoc Moſes, totaq́; Hebræorum claßis. Hoc Triſmegiſtus, quem & Aegyptij, & Phœnices ac Græci, uti Philoſophiæ Deum adoreuerunt. Hoc Orpheus, Heſiodus, Homerus, alijq́; ſubſecuti. Maiores item indiderunt cœlo nomen æther, non ab æterno curſu, licet & id Plato aſſerat in Cratylo, ſed à nitore, ardore, lumine. Cuius ſubſtantia luminoſa, puraq́; eſt, & nitens inardeſcit, uitalemq́; terris infundit calorem, omne nomine ætheris deſignatum. Hinc unus è ſeptem erronibus, Mars ardens, dicitur ab eis Aethon, & Solis equi cum ſint quatuor, inditum eſt, uno excepto, cæteris nomen ab ardore, Pyrois, Phlegon, id eſt, igneus, & ardens: ratioq́; nominis quod ardeat, deſignat eum eſſe cœleſtem ignem, ex elementorum puritate generatum. Tradit enim uetuſtiſsimus Triſmegiſtus, quod apud alios quoque maiores uideas, & in quo Plutarchus multos Græciæ Philoſophos conſentire ſcribit, ex liquidiſsima puriſsimaq́; aquæ ſubſtantia, factum æthera, & Solis orbem, ſicut fiunt puriſsimæ nubes, faceſq́; & flammæ ſublimes, & nubes aquoſæ, colliſæ, flammatæq́; longum aëris illuminant tractum. Hæc illi dixere, ut oſtendam, eſtq́; uehementer rationi conſentaneum, cum uideamus eiuſdem uis & ſubſtantiæ multa luminoſa ex aqua, quæ uariatur incredibiliter in pulcherrimas quaſque admirandaſq́; ſpecies, fieri, ut aurum, cryſtallus, aër, nubes, ignes, colorum uarietates, nubes luminoſæ, uel in media nocte, Sic potuit à ſapientiſsimo Opifice liquidiſsima cœli ſubſtantia ex aquis ſecerni, ac ſeligi. Plutarchus igitur autor eſt, Empedoclem ex aëre, ab igne inſtar cryſtalli denſato, in quo igneum, & aërium inſit, cœlum crediidiſſe. Ariſtotelem, ex quinto corpore, igne, uel ex calida & frigida contemperatione. Anaximandrũ, plenum ignis eſſe Solem: Xenophanem, ex igniculis collectis: Stoicos, accenſionẽ intelligentẽ ex mari: Platonẽ, ex igne plurimo: Anaxagorã, petram igneam: Philolaũ, uitreum ex igne mundano ſumentem. Quibus apparet, ueteres æthera non à curſu perenni, ſed ab ardore & igne nuncupaſſe. Apparet etiam eis non fuiſſe cœlum adeò diuinũ, quantũ Ariſtoteles poſtea deificauit, quippe quod ex elementis natum, pureq́; ſelectũ cuncti aſſeruerunt: natura quidem elementare, ſed puriſsimè ſegregatũ, & compactũ. Triaq́; clarent ex autoritate maiorũ, contrà, q̃ Ariſtoteles poſtea innouaſſet, cœlũ ex igne, & aqua eſſe, aut puriſsimã ex aqua ſubſtantiam, quemadmodũ ex aqua fit aër, et ex aëre, æther, ætheriæ uerò ſunt ſubſtantiæ cœleſtes. Sicq́; claret eos ex eadem elementorũ maſſa, cœlũ ædificaſſe. Ex eo claret ſecundũ, eos corpora cœleſtia non deificaſſe, nec diuinũ corpus niſi quo puriſsimũ eſt & incorruptibile, appellaſſe. Tertium, non

non quintam quandam ſubſtantiā orbibus & ſtellis adiudicaſſe, ſed ex eadem atq; noſtra hæc terreſtria, quibus dominatur corruptio, feciſſe, puriorem tamen earum compagem, ſicut ex cibo fit ſanguis: demumq; ex craßis, & feculentis naſcitur puriſsimus ſpiritus, quo non modò uiuunt, ſed etiam ſentiunt animantes. Qui ſi in loco eſſet, ubi nihil labefactaret, & niſi animal deficeret, nunquam et ipſe deficeret, ut cœlū, quod in altißimis regionibus nulla aduerſa re labefactatur. Mirabilis igitur eſt maiorū conſenſus, cœlum fuiſſe creatū, et ex igne, aut aqua puriſsimè ſelectū: In qua ſententia cum primus fuiſſet Mercurius Triſmegiſtus, cuius ſuper hac re diuinum eſt teſtimoniū, fuit deinceps omnis qui ante Ariſtotelē, et Platonem floruerūt, Philoſophorū caterua. In eandē grauis autor Plutarchus aſſerit ipſum Ariſtotelē iuiſſe, his uerbis, ne putes meum eſſe commentū: de placitis Philoſophorum ſcribens, Anaximenes, inquit, ultimā circunferentiā terreſtrem eſſe. Empedocles, ſolidū eſſe cœlū, ex aëre compacto ab igne, inſtar cryſtalli, igneā, aëriamq; naturā in utroq; hemiſphærio cōplectens. ἀριστοτέλης, ἐκ πέμπτου σώματος, πυρὸς, ἢ ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ μίγματος: Ariſtoteles, ex quinto corpore, igne, uel frigida, et calida contemperatione. Hæc tametſi Ariſtoteles non dixit in his, qui nunc paſſim habentur libris, credendū eſt tamē in alijs, qui ad nos non peruenerūt (Siquidē et Tullius profert, et alij, quæ his in libris nūc non extant) Plutarchū legiſſe: Triſmegiſtus autē uetuſtißimus, è cuius fontibus bibit uniuerſa Græcia, apud quē omnē propè Moſaicā reperies Creationē, hæc aurea uerba, ut ſemper mihi uiſum eſt, ſcripſit de Creatione Solis, primo libro διεξοδικῶν, ad Tat filiū: ὁ δὲ πάντων κύριος εὐθέως ἐφώνισε. τῷ ἑαυτοῦ ἁγίῳ, καὶ νοητῷ, καὶ δημιουργικῷ λόγῳ. ἔστω ἥλιος. καὶ ἅμα τῷ φάναι, τὸ πῦρ τὸ φύσεως ἀνωφεροῦς ἐχόμενον, λέγω δὴ τὸ ἄκρατον, καὶ φωτεινότατον, καὶ δραστικώτερον, καὶ γονιμώτερον ἐπεσπάσατο ἡ φύσις, τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι, καὶ ἤγειρεν εἰς ὕψος. Hoc eſt, Dominus autem Verbo ſuo ſancto, intellectuali, & opifico, inclamauit, Eſto Sol, ſimulq; dicto, ignis, qui naturæ ſublimi cohærebat, dico ſcilicet purū, ſyncerumq; illud, & luminoſum, efficacius et fœcundius, natura ſuo ipſius ſpiritu, attraxit, et in altū, ex aqua ſublimauit. Hæc Triſmegiſtus: rogatus autē ſuperius fuerat, ἡλίου γένναν βούλει ἡμᾶς καταλέξαι, πόθεν ἐφάνη: Vis'ne generationē ſolis aperire nobis, unde extiterit? Quid hoc teſtimonio diuinius, naturalius, de ortu Solis, diuinis imperijs, ex aqua, quicquid eſſet purius, luculentius, fœcundius, ſyncerius extractū, ſubductumq; in altū, idq; Solē fuiſſe, accedente opere diuino. Fiunt enim etiā nunc candidißimæ, quæ ſurgunt altißimæ, nubes, ex aqua. Hæ ſæpe inflammatæ, etiam non à Sole, ſed ſuapte ui (Eſt enim etiam in aqua naturalis calor) illuminant ſubiectas terras. Hanc etiam famā, cum apud Græcos legiſſet, ad Græcos manauit à Phœnicibus, & Aegyptijs: Poëta Latinus, uerſibus eam Latinis decantauit, ſeparatum dicens ex infima congerie, liquidum cœlum.

Ignea conuexi uis, & ſine pondere cœli,

Emicuit, ſummaq́; locum ſibi legit in arce.

Quod ne fortuitu & temerè, ut Lucretius diceret factum fuiſſe, ſed diuino conſilio & uoluntate, quemadmodum docuit Moſes, & Triſmegiſtus, ſuſpiceris, audi:

Hæc ſuper impoſuit liquidum, & grauitate carentem
Aethera, nec quicquam terrenæ fæcis habentem.

Deus igitur, impoſuit, qui diremit litem, defecatamq́; Solis, atque ætheris ex aquæ ſubſtantiam, ſuſtulit in altum, & deſcriptione cœleſti cuncta concluſit. Quibus ſi fidem adhibere uelis, claret cœlum non eſſe quintam à quatuor elementis naturam, niſi putes hoc nomine nuncupari, quod ſit puriſſimum, liquidiſſimum, incorruptibile. Quintum autem non erit, quaſi non quod cætera quatuor, aut non ex his, ut omnia terreſtria. Hisq́; oſtenditur nullam Philoſophiam, nec Græcam, nec uetuſtiores, cœlo uel diuinitatem, uel ſeparatam quandam naturam dediſſe, quod confeſſæ ſunt à Deo creatum. Sequitur, etiam, non ueterum illorum modò, ſed ipſiuſmet Ariſtotelis teſtimonio, iſtud cœlum uelut Aeternum æternis Dijs habitandum à maioribus non datum. Nam neq; illi, neq; ipſe Ariſtoteles Deos habitare cenſent in orbe Solis aut Lunæ, aut ſtellarum, & omnino in diſſoluendo iſto, & quod nobis ſuſpicitur, creato ex aqua, cœlo, ſed ultra flammantia mœnia mundi, ubi neque locus, neq́; tempus ſit: Extra, anni, Solisq́; uias, Lunæq́; labores. Quod cœlum, ſiquidem ſit diuina, lumnoſiſsima claritas ſempiternum & increatum eſt, Eſſentiæ diuinæ fulgor ſempiternus. Non eſt cœlum illud, quo ſubiectæ terræ irradiantur, & cuius Aeternitas reddat mundum corruptibilem, æternum. Quod an corruptibile, ſit, uel, incorruptibile, quod perhibet ipſe Ariſtoteles ſenſiſſe Platonem, & arguit contra leges Naturæ, Platonem rei, quæ principium habuiſſet, dare perpetuitatem, argumentaturq́; multis quod principiũ habuiſſet, habiturũ quoq; finẽ, dicendũ, Platonẽ (eaq́; reſponſio uera eſt quod nõ ſyncerè et candidè ipſe reticuit, et ſuppreſſit) prudenter locutũ, hoc cœlũ ſuapte quidẽ natura, quoniã inchoatũ aliquando, incorruptibile nõ eſſe. Maiorẽ aũt neceſſitatẽ quã naturæ accerſuit, quæ cœlũ efficiat incorruptibile, ſuæ naturæ relictũ neceſſario corruptibile. Porrò autem poſſe diuinã poteſtatẽ, quod corrupcibile natura eſt, reddere incorruptibile, perneget Ariſtoteles quantũ uelit, ſufficit mihi ratio, et unus Plato. Ariſtoteles igitur ſeipſum redarguat, Cœlum quod Dijs tribuitur à maioribus habitandum, non eſſe uiſibile iſtud, quippe qui ut ſuperius uidimus, ait habitare Deos remotiſſimè à uertigine cœleſti: et hoc dicit, ubi de cœlo diſſerebat. Hæc ratio et atteſtatio deſtruit item ab intelligentijs cœleſtibus cœlũ moueri. Locat enim cœleſtes Intelligentias, aut Deos πᾶν τὸ θεῖον; totam Diuinitatẽ Ariſtoteles, extra cœlũ. Et uidimus Barbaricam fuiſſe ſuperſtitionem, deificare cœlum: Cui ne illi ipſi quidem, qui ipſum adorabant. Intelligentias diuinas præfecerunt, ſed ipſum merum corpus adorarunt Chaldæi, ſicut item ignem adorabant, rem inanimen. An autem tantus ordo cœli duci poſſit ſine aſſiſtente, & mouente Intelligentia: ſit ſanè nõ poſſe ſine ratione, et Intelligen-

Intelligentia duci:illud certè ex omni uetuſtate conſtat, eam Intelligentiã mouere, non quòd ſit anima in corpore, ſed uelut uniuerſalis potẽtia Dei, ad cuius imperiũ, & nutũ, per cœlũ, et terras commeantis, cuncta moueantur, prima machina cœleſtis, deinceps omnia terreſtria. Hoc etiam dixit Ariſtoteles, ut uidere eſt in libro de Mundo: Hoc Pythagoras, hoc omnis priſcorum Theologia. Mouetur igitur omne cœlum à Deo, cuius uoluntas non ſolùm mouet, ſed creauit etiam omnia. Mouetur autem non tanquã anima, & ratione eius, ſed extra, & intra mundum exiſtente: ſuperuacaneæq; ſunt cæteræ Intelligentiæ. Mouetur autẽ ceu res corruptibilis, & ſicut naſci facit indiuidua et particularia, ſicut itẽ mortalia regna cõmutat, non mouetur autem, tanquam ea ſit naturalis actio eius: ſic indigniſſimum eſt, Deum cuius eſt æterna, et infinita ſapientia, hanc cœli corporeã actionem habere naturalem, et inſeparabilem, ut quam efficiat ſolo nutu, non quadam animatione. Quod apparet maiores ſenſiſſe, omnes unanimiter cœlũ, ex aqua corruptibili, creantes. Atque ut Marcus noſter, non modò mentis ſuæ bonitate, naturaliq; inſtinctu, ſed etiam quia ſimilia uidit apud ſuperiores: Quod, inquit, dico legẽ, à me dici nihil aliud intelligi uolo, quàm imperium, ſine quo nec domus ulla, nec ciuitas, nec hominum uniuerſum genus ſtare, nec rerũ Natura omnis, nec ipſe mundus, poteſt. Nam et hic Deo paret, et huic obediunt maria, terræq;, et hominum uita iuſsis ſupremæ legis obtemperat. Ea dicens Marcus profectò ſentit uim, poteſtatemq; diuinam cœlo ac terræ, mariq; præſidentem, mouere, gubernare cunctas non naturæ ſolùm, ſed etiam humani generis res; & actiones, idq; non tanquam animum mundano corpori infuſum, à quo diſcedere, abſoluiq; non poſſit, ſed tanquam imperatorẽ, ſtantem celſa in puppi, uelut nauclerum, dictatoremq; ſupernum. Quod Deo longè dignius eſt, quàm ut animet orbem cœleſtẽ. Duoq; ſunt ab Ariſtotele, ut malè poſita, corrigenda, quod fecit in Compendio, ut Deus non ſit anima cœli, ita mouens ipſum, ut ab anima mouentur animalia: ſed nutu imperijsq;, quibus obediunt inuiſibiliter omnia, excluſa prorſus illa indecora mundani corporis animatione. Secundum quòd cum ſit eius unius tanta poteſtas, imperiumq;, per omne cœlũ & terras, et maria pertinens, ſuperuacaneum eſt, plures adhibere Intelligentias. Quod ex maioribus neminem inuenies feciſſe. Sed res luce clariores inculcare, uitium fortaſſe ſit. Satis igitur conſtat, nec corpus illud tantopere diuinũ eſſe, ut Diuinitatem mereatur, cum ſit eo melior ſenſus brutorũ animaliũ. Et uilis muſca, uermisq;, ut ait Auguſtinus, Sole ſit melior, quòd hic uita, illic nulla uita, nec autoritate maiorum, orbes hoſce cœleſtes, qui portant lumina, diuorũ eſſe domicilia. Nam Deũ præter corpora, genusq; hominum, Deos quoque creaſſe, fuit perſpicuum. Nec æthera ab æterno cur ſu appellatum, nec à diuinis Intelligentijs, ſed uniuerſali Dei poteſtate cieri: quæ quidẽ non ſit eius naturalis actio, ſed nutus, uoluntasq; omnia concitandi potens. Et hæc omnia non ratione ſolùm conſtant, ſed maiorum cum primis autoritate, perenniq; ſeculorum ſucceſſione, cui uidebatur Ariſtoteles deferre.

Diſſoluuntur rationes Procli partim è natura, partim opinione Platonis ductas. Tempus in quo conditus eſt mundus, non eſſe cœleſte tempus. Plura eſſe poſſe tempora, quàm cœleſte. Redundare, ſuperuacaneamq́ eſſe animam cœli, aut eam eſſe Deum ſummum. Maioris honoris eſſe Deo, æternitatem ſuam, quàm perennem rerum factionem. Aeternitatem mundi, impiarum opinionum eſſe fontem. Non ſequi poteſtatem æternam Dei, æternam mundi conditionem. Deum non eſſe mutatum cum creauit. Naturalem fuiſſe Dei æternitatem, mundi Principium. Platonem non æternum, ſed in tempore factum mundum ſcripſiſſe. Cap. V.

Relicto igitur Ariſtotele, ad rationes Procli ueniendum eſt, quas & ipſas non abſurdas modò, & ineptas, ſed deprauatrices etiam ueritatis & dogmatum eorum, quos ſibi propoſuit imitandos, reperies. Fuit autem Proclus eruditus quidem, & ubi maiores ſequeretur, autor ualde bonus, ubi autem ſeipſo contentus natare cœpit ſine cortice (cunctis enim fermè poſterior floruit) mirificis commentitiarum allegoriarum figmentis libros occupauit. Quem Ioannes Grammaticus, autore Suida, etiam in quibus ſibi plurimũ arrogaret, Platonicorum profanorumq́; dogmatum arguit imperitum. Cumq́; ſuperſtitiones mallet incolumes eſſe, quàm religionem Chriſtianam, quam putaret cum cæteris ineptam ſuperſtitionem, reuolutus eſt ad poëticos ſuperſtitioniſq́; Deos, elmenta iſtius mundi, cœlum, aërem, terram, Venerem, amorem uniuerſalem, Vulcanum, ignem ætherium, & cœleſtem deificans. Quorum ut eſſet Diuinitas uenerabilior, eos cum omni mundo declarauit ſempiternos. Deorumq́; arbitrarijs genealogijs incredibiliter eſt delectatus. ſed ubi ſuperſtitionibus, fabuliſq́; relictis, ſe Philoſophiæ commiſit, melior eſt. Huius igitur præter eas quas attulit Ioannes Grammaticus, partim eò ſpectant rationes, ut Plato, non quemadmodum multorum ſit ſententia, creauerit mundum, ſed aſſeruerit ſempiternum. Partim, ut hoc ipſum è Natura comprobet. È quibus è Natura ſunt, Quia ſi tempus non habuiſſet temporale principium, quod omnium ſit impoßibilißimum, ut eius utar uerbo, etiam cœlum fuiſſet ſempiternum. Semper item animam cœli fuiſſe, igitur & corpus. Opificem item mundi oportere non temporariorum, ſed ſempiternorũ eſſe opificem. Ad hæc eum non eſſe mutabilem. Si ſemper eſt opifex, ſemper rem fuiſſe quæ fit. Ad hæc cur infinito tempore fuiſſet otioſus, num ignarus creationem eſſe meliorem? quod abſurdũ. Si non ignarus, cur non prius ſit operatus? Si item mundus genitus, quod minus pulchrum ſit, Deum ſequi: Peccare quoq; in opificem qui aliquando mundum non fuiſſe contendant, quia ſi quando mundus non fuiſſet, ille non creaſſet. Si non creabat, erat poteſtate operans, quod arguit imperfectionem. Si autem in Deo prius et poſterius ſtatuas, eum non fore ex his, quæ in æternum agant? Tum ſi ſecundũ tempus operaretur, ad faciendũ eum mutari. Deinde creationis aſſertores peccare in poteſtatem prolificã, & uoluntatem ἀγαθοειδῆ, boniformem, quæ concurrens generet mundum, in ſempiternum. Deniq; nititur in hanc quoq; ſententiam uocare Platonem. Priorq́; ratio, quòd in Timæo, de mundo locuturus quærit. an ad imaginem alicuius æterni uel creati ſit creatus, quod non quæſiſſet, ſi genitum mundum ſtatuiſſet,

quòd ante genituram mundi nihil eſſet. Tum non ſubſtuliſſe Aeternitatem Platonem, ut quidam in Ariſtotelis teſtimonium conſentientes, opinẽtur. Nam quoniam tempus ſit à cœlo: tempus autem ſempiternum (neque enim, ut expoſui, dari poſſe tempus, in quo tempus ſit natum, ne tempus in tempore ſit factum) conſieri, ut cœlum ſit æternum. Iam in Republica pronunciaſſe, omne ortum occidere, in Timæo mundum fore incorruptibilem, ergo etiam ſine principio. Ad hæc in Legibus, docere Platonem, infinitum eſſe tempus præteritum, quia dicat infinities artes, & ſcientias ac res publicas natas et extinctas. Præterea, quòd in Timæo affirmaret, ſemper hominum genus fuiſſe, ubi uel exuſtiones, aut cataclyſmi immanes non accidiſſent. Poſtremo Proclus refert Porphyrium, Iamblichum, Plotinum, Crantorem, qui primus in Platonem commentarios ediderit, aſſeruiſſe eſſe mundum ſempiternum Platoni: genitum autem nõ uelut in aliquo temporis exordio, ſed uti ſemper naſcens à cauſa ſuperiore. Hæc et id genus quædam oppoſuit gignentibus mundum Proclus. Primum igitur rationes è Natura perpendantur, ſi quæ ſuperſunt è tribus illis non examinatæ, aut ſtrictim ſuperiores reſponſiones retexantur. Ac primum docuimus argumentum eſſe præſtigioſum, puerilemq́; technam & argutiam: Tẽpus non potuit in tempore creari, ergo ſempiternum. Si tempus ſempiternum, etiam cœlum, à quo naſcitur tempus. Incredibilis profectò hallucinatio. Non uides multos crediſſe tempus eſſe potuiſſe nondum cœlo creato. Non'ne fuere multi, ut Ariſtoteles perhibet, etiam illi ipſi qui creant cœlum, æternum quoddam tempus ante cœlũ ſuſpicantes? Ipſe quoq; Ariſtoteles ſupra Solem & Lunam, temporis ueros parẽtes, locat gentem diuinam, uiuentem omne æuum beatè. Deus etiam ſupremus, quem locant ſupra motus cœleſtes, uiuit, et uiuit non in tempore. Rogo te quoq; Procle, An Deus, qui poteſt torquere lumina cœleſtia, poßit ſiſtere unam diem, aut horam (quod noſtræ literæ prædicant, à meq́; creditur conſtantißimè) Solẽ. & à te credo non negabitur, ſi nõ his literis credente, ſaltem fieri poſſe, ut qui moueat, poteſtate quoq; ſiſtendi, ſi uoluerit, ſit præditus. Sole igitur deſidente, quod tempus erat uel eſſet? Tẽpus enim colligitur ex motu Solis, cuius diurnus ac nocturnus acceſſus & diſceſſus diem efficit: è diebus fiunt menſes: è menſibus annis: Anni conficiunt uniuerſale tempus: Vt tempus, quod apud Philoſophos eſt celebre, ſolo ex motu Solis colligatur. Nam Lunæ uarietas à Sole quoq; eſt. Sole igitur rapidos curſus ſiſtente, quo fuit, uel eſſe poßit tempus? Quod tempus item his, qui ſub altißimis cauernis degentes, uel ipſi, quos in Republica teterrimo in carcere, à die natali locat Plato, qui nunquã cœlũ uidiſſent, ſed illic habitantes, et aliquid neceſſariò agentes, ſuasq́; actiones, ſine motu Solis, quẽ nunquam ſuſpexiſſent, fortè ad clepſydram, ad motũ aquæ, ad motũ pulueris, non Solis, metientes, quod inquã his tempus eſſet, Solẽ Soliſq́; uicißitudines, hominumq́; negotia ignorantibus, quiq; Natura poſtulante, modò dormirent, modò uigilarent? Horrida quidẽ et crudelis uita, à luce iucundißima ſegregata, ſed quæ poßit eſſe et cogitari. Vt igitur, qui à particulari uniuerſale, aut

paucis multa colligeret, Vidi Germanum ferum, omnes ergo ſunt feri: Vidi Gallum tumultuantem, omnes ergo tumultuant: Græcum leuem, omnes ergo leues: uitioſè colligeret: ſic qui argumentaretur, Tempus cœleſte, aut Sol non potuit ſine tempore fieri, ergo ſine cœleſti tempore nõ potuit fieri. Non cernis uitiũ? Do tibi tempus cœleſte, aut Solem temporis cœleſtis patrẽ, ſine tempore, aut aliquo ſpatio, uel actione, fieri non potuiſſe: ſed non protinus do, ſpatium illud, aut actionem fuiſſe cœleſtem tempus. Atq; apud me ſunt plures ſpecies eius quod dicitur tẽpus. Eſt ipſa primum Aeternitas, quã Philoſophi inſigniter omnes à tempore diſtinguunt. Eſt actio illius beatæ uitæ, quæ uiuitur ultra tempus cœleſte. Eſt item tempus, quod ex aquæ aut pulueris deſcenſu colligitur. Nam ſi fuero in thalamo undique clauſo, ad quem nulla lucis aſpiret ſcintilla, ſed partiendum mihí ſit negotiũ, ut modò hoc, modò illud agam, metiar mihi, & colligam tempus ex deſcenſu pulueris, uel aquæ, in quo cum motu ſolis, nulla ſit affinitas. Sic, quemadmodum dixi, ad cogitandum facillimum eſt, quibus perſuaſum ſit potentiam diuinam, uniuerſalem eſſe, poſſe Solem, qui Deo uolente, tribus, aut quatuor horis requieuit, menſem, uel annum, in medio cœlo conſiſtere. Quæſo hic, quod tẽpus eſſet, Sole quieſcente? Decurriſſet tempus, non decurriſſet Sol: ſtante cœlo non ſtetiſſet tempus. Nam & interior digeſtio, ſuis ſpatijs conficeretur, & homines agere nõ deſiſterent, quãdiu uiuerent. Qui autem lapſura cuncta, ſi uel horam Sol conſiſteret, contendunt, pueriliter ipſi labuntur, obſtinataq; eſt ad deificationẽ cœli uoluntas. Tempus igitur, aut nõn eſt ſolum cœleſte, aut ſi ſolũ cœleſte meretur dici tempus, dico ipſum creatũ non in tempore, ſed actione diuina, aut ſubita, aut quoad rerum creatarum poſtularet natura, in quibus neceſſariò ſit aliud prius, aliud poſterius. Hæc autem actio non ſolum non cogitur fuiſſe, et poteſt facilè cogitari non fuiſſe in tempore, ut apud homines etiã actiones inueniantur, quæ ſine iſto cœleſti tempore poßint tranſigi. Fuit igitur ante cœleſte tempus Aeternitas, aut ſpatium aliud, etiam ipſórum Philoſophorũ teſtimonijs. In hac Aeternitate, uel dimenſione, uel quiduis appelles, creatus eſt mundus: Ac quoniã uetuſtißimi Theologi Moſes, et Mercurius, quẽ Platonici reuerenter adorant, & colunt, libroſq; ſuos Philoſophia eius decorauerunt, docent Solẽ temporis genitorem, è purißima, liquidißimaq; aquæ defecatione creatũ, neceſſariò ante Solem fuit aqua, aqua ſine terra eſſe nõ potuit. Igitur ante Solẽ, et tempus, fuit aqua cum terra. Certè igitur non in tempore. Nec erant igitur in tempore, nec creatæ ſunt in tempore. Et hoc dicit Mercurius Triſmegiſtus, pater & autor Platonicæ Theologiæ: Cuius ſi teſtimoniũ non recipiunt, infirmatur eorũ Philoſophia. Egoq; facilius aſſentiar & adhærebo principi, & fonti, quàm famulis et riuulis. Et hæc de prima ratione ſatis. Nõ minus ineptit, plenaq; uitiorũ eſt ſecunda, de Anima cœli. Duoq; hic ſunt reſponſa, unum ex Natura, alterum ex Philoſophia Platonis. Primum eſt, quòd aut anima illa cœli eſt Deus ille ſummus, aut alia quædã anima. Si Deus ſummus, quæ tandem dementia, eum dicere animam cœli, cum Deus, omnium Philoſo

phorum,

phorũ, uetuſtatis omnis autoritate, ſit à cœleſti, et mundana compage abſolutus, et maior omni mundo? Si non eſt Deus ſummus, redundat hæc anima in corpore cœleſti: Satis eſt, & eſſe docuit in libro de Mundo Ariſtoteles, diuina quæ per omnem mundum diffuſa ſit potentia, mouens, et uiuificans indefatigabiliter omnia. Sed hæc ratio quoniam magis eſt ex Philoſophia Platonis, audiant impudentes, et quæ luce clariora ſunt, perfricta fronte negantes, Platonem apertè fatentem creatam à ſummo Deo hanc animam. Quod Marcus Tullius interpretans, Deus, inquit, ortu, & uirtute antiquiorem genuit animum, eumq́; ut dominũ, atq; imperantem obedienti præfecit corpori. Pauloq́; inferius, Animum igitur cũ ille procreator mundi Deus, ex ſua mente, & Diuinitate genuiſſet. Hæc Plato, à ſolis impudentibus, à prudentibus nunquam neganda. Retorqueboq́; in eos: Plato claris, minimeq́; dubijs uerbis creat mundanum corpus, ergo & animam. Sed uera reſponſio eſt, nullam cœlo in eſſe animam, & Platonem non clarè percepiſſe, quæ Triſmegiſtus de hac anima docuiſſet: quam dixit non cœli eſſe, ſed uniuerſalem animationem:

Vnde, hominum, pecudumq; genus, uitæq; uolantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Quæ ſuperius melius claruerunt. Sed ueniamus ad tertiam rationẽ, Deum oportere ſempiternorum eſſe, non temporariorum opificem. Hæc quoq; ex parum perſpecta animaduerſaq́; rerum Natura. Fit autem ſæpe quadam humanæ mentis imbecillitate, ut quos cupimus, & credimus honorare, his ipſis, quibus decus afferre putaſſemus, dehoneſtemus, & contaminemus. Quotidianaq́; ſunt exempla. Sic Proclus dum uult, et putat pietatem. Deum ſempiternum rerum corporearum opificẽ, detrahit totum decus ei Diuinitatis ſuæ. Decus eſt ut ſolus ipſe ſit æternus, ſola ac peculiaris dos præcellentiaq́; Diuinitatis, ut ſicut ſingularis eſt, ſolusq́; Deus, ſic ſingulariter ſit æternus, nullaq́; res æquare poſſit eius Aeternitatem, & Maieſtatẽ. Nec indigeat ad maieſtatem ſuam, eximium, et ineſtimabile decus ſuæ Diuinitatis, creatione iſtarum rerũ. Quanto igitur eſt Deo dignius, & dignius eſſe ſapiens animaduertet, ut Deus creatione & perenni factione ad honorem ſuum non indigeat? Quaſi non idem Deus futurus, non eadẽ Diuinitas, ſi creando ſuperſederet. Quaſi cogatur creare, ne maieſtas eius ſit diminuta. Si creſcit decus eius ex creatione corporearum rerum, cur non plures fecit mundos? aut ſi cuncta potuit uno complecti, cur non fecit, ut is eſſet latior, capaciorq́;, & hominum numerus eſſet maior? Cur non plagam Solis iniquam fecit temperantiorem, homines ubi degerent? aut frigidam utranque, aliquo calore temperauit, ne tanta terrarũ uaſtitas cultore careret? Iam ſi ſempiternus iſtius mundi Deus operator fuiſſet, quarum quæſo rerum operator ſempiternus? Videlicet blaſphemorum, impiorum, qui & illum, & opera eius nunquam non execrarentur, maledictis inceſſerent. Cuius cum nos habeamus optimam ſolutionem ex abolitione iſtius mundi, quibus placet Aeternitas, ea carentes, neceſſariò turbabuntur, ambagibus inextricabilibus irretiti. Ecce Pro

cio euehit, quod in prouerbio eſt, Deuitans ignem, incidit in fumum. Dum pietatem putat, Deum æternum rerum corporearum declarare opificem, delapſus eſt in eam execrabilem impiamq́; ſententiam, quòd Maieſtas diuina indigeat creatione rerum. Quaſi ſi mundũ aboleret, nõ poßit Diuinitas eius conſiſtere. Quaſi cogendus ſit, etiam ſi plenus ſit habitatorum impiorum mundus, eos nõ delere, ne careat maieſtate ſua. Cur enim non uidit, nec conſiderauit, maiorem hominum partem impiam eſſe, ex quorum uita nec decus nec uoluptas Deo poßit accedere? Quòd ſi dicas propter bonos eum mundum feciſſe, & his ſolis eum à quibus honoretur delectari, utinam uerò dicas: neceſſariò enim te deducam, ut non ſit æternus is mundus in poſterum, ideo neq; in præteritum, ut dentur bonis opulentiora bona. Quibus in hoc mundo nihil quàm malis ſit melius, ſæpe etiã deterius. Sicq́; propter eos is mundus in ſempiternum duraſſe non debuit, cuius bonis neque fruantur, nec ſi fruerentur ſyncera, ac ſine temperatione multorum dolorum conſtent, nec ſyncera, nec diuturna, ſed omnium euerſi breuißimè futura: Quare cum nihil ad dignitatem, decusq́; diuinæ ſubſtantiæ faciat iſte mundus, cuius inuentio, cunctorum conſenſu non propter Deum, ſed homines, & Deos fuiſſe dicitur, utiq; nec minuitur bonitas non feciſſe, nec decus creſcũ feciſſe. Quis eſt enim, qui non uideat ſingularem Dei bonitatem, à rebus in infinitum diſiunctam? Illud item nõ uidit Proclus, quod uidiſſet, niſi pertinax Aeternitatis obſtinataq́; perſuaſio, à uero perſpiciendo eum retorſiſſet, longè decus Dei in eo præcellere, ſi ſolus ſit æternus, quàm ſi corruptibilium rerum Aeternitate ſociatus? Adde quòd ideo non modò decus, maieſtasq́; ei ex eo non accreſcit, ſed uehementer decreſcit, quòd cũ Aeternitate mundi ſequitur cultus ſui, pietatisq́; euerſio, interitus omnium uirtutũ. Ecce autem tota ratio in eum relabitur, quòd non ſolum ex Aeternitate decus augetur Deo, ſed ex hoc ipſo penitus minuitur, cum ex Aeternitate, Philone Iudæo cum ratione teſte, naſcatur perſuaſio contra prouidentiam, contra immortalitatem animorum, contra futuræ beatitudinis ſuppliciorumq́; expectationem, contra religionem, cuius fundamentum eſt Creatio mundi. Quibus euerſis, quod fit ab Aeternitate mundi, ſit pietatis euerſio, tollitur, eijcitur, fugatur ex hominũ genere Deus, non eſt eius iſte mundus, Quocirca cũ ſit gloria Dei maior, ſi pios remuneretur præmijs æternis, impios æternis deputet ſuplicijs, ſi princeps humani generis, & autor, et fons credatur, credendo colatur, quàm ut fecerit res corruptibiles mœſtasq́;, ſempiternas, ſempiternaq́; iſta, ac perpetua labentium rerum nece ſit delectatus; certè nihil conficit, ſed inficit, ſicut ſuperiores. hæc ratio Procli: & ex qua putabat gloriam opificis Dei prouehere ea demũ quicquid dedecoris eſſet, ei conciliauit. Ex his claret quartæ rationis præſtigium, Si ſemper opifex, ſemper opificium. Ratio prorſus à dialectices arte aliena. Arguat igitur Proclus, ſi tam pulchra ratiocinatione delectatur. Semper eſt ædificator, ſemper ergo ædificat. Semper belligerator, ſemper ergo belligeratur. Quamdiu quis eſt medicus, aut Philoſophus, ſemper aut medetur, aut philoſophatur. Sic

Deus

Deus opifex ſemper fuit, ſemper igitur operatus eſt. Si ſtat hæc argumentandi ratio, dicam de te, & quid in te ſequatur, uide. Quandiu Proclus potuit ſcribere, ac dictare, ſemper ſcripſit ac dictauit. Itaque nunquam hoc officium intermiſit, nec dormiuit, nec comedit, nec alijs actionibus functus eſt. Quod ſi abſurdum eſt, & aliud agendum eſt melius, magisq́; naturæ ſuæ neceſſarium, quàm dictare ac ſcribere cum opus fuit, & tamen cum uoluit & debuit, ſcripſit, & dictauit, cur itē Deū, cuius natura longè quàm corporearū rerum perenni factione, melioribus bonis, ſua Diuinitate contenta, ipſa ſuis pollens opibus, ſemperq́; beata, & opis nil indiga noſtri, fruitur, non putet ut eſt, ſic fuiſſe ſemper hac ratione beatam, habentem alia meliora bona (quod omnes Philoſophi confeſſi ſunt) quæ debuit in omni Aeternitate retinuiſſe, hicq́; inſtitiſſe? Vt quemadmodum nunc iſto mundo nihil indiget, ſic in omni Aeternitate nihil indiguerit. Vt ergo ſuperius uitioſè colligebat, argumētabaturq́; à particulari ad uniuerſale, eodem hic uitio, arguit ab eo quod eſt in potentia, ad id quod in actu: ab eo quod cum fieri poſſet, omnino factum ſit. Vt quandiu potuit Deus operari, tamdiu operatus ſit. Et abſurditatem domeſticam, nō trāſfert ad diuinam illam. Nec cognouit, præter hanc mundum molitionem, longè inæſtimabiliora bona poſſidere Deum, quibus potuerit in omni æternitate frui. Quo quidem fit, ut prorſus aduerſa colligantur his, quæ colligere decreuiſſet, dum commentitia tantopere eū iuuat Aeternitas, eamq́; Deo magis congruere, hancq́; fuiſſe perennem dignitatem eius putat, detraxit ei maximam Diuinitatis partem, eripiens tum maiora bona, quàm corruptibilium molitionem, tum omnipotentiam creandi è nihilo, tam ſeparatam, incommunicabilemq́; Aeternitatem Diuinitatis ſuæ. Quod quoniam fieri non poteſt, meritò falſas, non ueras argumentationes accerſiui. Nam & prorſus contrà eſt quàm ueritas poſtulet, quod mox ſubdit, ex hac creatione, ſequi in Deo mutationem. Eadem atque ſuperius argumenti ineptia. Scilicet & hic præſtigioſè, & per æquiuoca, & à particulari, uniuerſale colligitur. Vt ſi quis ratiocinetur, Mutatio à ſanitate ad ægritudinem, eſt mala, omnis ergo mutatio eſt mala, etiam ſi nunc ſedens, paulò pòſt proficiſcar: Si ſedatus, merito iraſcar. Vt liceat arguere, Nunc cum placidus eſſes, poſt flagitium conſpicatus, iratus es: omnis autem mutatio eſt mala: mutatus igitur es, mutatus peccaſti, aut imbecillitatem indicaſti. Ne igitur hæc imbecillitas, & mutatio ſequatur, his autoribus oportet aut ſemper ſedere, aut ſemper proficiſci: ſemper aut comedere, aut non comedere: ſemper aut iraſci, aut nō iraſci: manendūq́; ſemper in eadem conditione, ne ſi qua fiat mutatio, noſtra declaretur debilitatio. Nec uident, nec norunt, alias malas, et accuſandas mutationes, alias bonas, & neceſſarias, quæ nō aliud quàm ipſa uita ſunt. Nec aliud eſt uiuere, quā modò ſedere, modò ſtare, inambulare, modò dormire, modò uigilare. Non aliud iuſtitia, quàm modò iraſci, modò nihil iraſci. Hic mitem eſſe, illic ſeuerum: alios præmijs afficere, alios ſupplicio: erga hos clementi animo eſſe, aduerſus illos aſpero. Hæc ratio prouidentiæ poſtulat, ea uis & natura eius, ut modò ſta-

dò flagelles, modò placatus, ſedatusq́; ſerenes frontem, modò laxes ubertatem, modò cohibeas. Omnis hæc, optima, iuſtiſſimaq́;, & naturalis mutatio, ſi nobis eſt neceſſaria, eaq́; eſt natura, ea uita noſtra, cur deteſtemur in Deo, præcipuè quod ad res humanas attinet? Nam ſicut Deus his mutationibus non indiget, ſic indigent res humanæ. Tãtumq́; abeſt, ut ſint malæ, et uituperabiles, ut ſint néceſſariæ, ea ſit uita noſtra, Id demum uiuere. Quoniamq́; in Deo prouidentia eſt, & eſſe probatiſſimi quiq́; Philoſophorum aſſeruere, prouidentia mutationibus, & uarietatibus conſtat, certè in Deo ſunt uarietates, & mutationes. Vt autem Stoicos irriſere omnes, quos unum exemplum deprauauit, quòd iraſci aliquando malum ſit, concluſerunt'que ſemper malum eſſe iraſci, abſurdius'que prouecti, omnem in animo commotionem etiam miſericordem, '& bonam, decreuere malam: ſic irridere Philoſophos hos neceſſe, eſt, quibus una malè, imbecilliſq́; mutatio perſuaſit omnem mutationem malam. Dederunt'que nobis quaſi quendam Stoicum Deum immutabilem, inexorabilem, qui nec poſſit iraſci, nec ad miſericordiam commoueri. Cui ſi fuit turpe à neceſſaria Aeternitate Diuinitatis ſuæ, ad creationem mutatio: eadem eſſet etiam turpitudo, cum quotidie, ut ſacræ docent literæ, mutat regna, & pectora Regum, modò uiuificat, attollit, modò deprimit. Et ad uindictam ſui tardè procedens, demum ſupplicium, quod diſtuliſſet, magnitudine compenſat. Id, ſi Stoicus audieris, in Deo nequaquam eſt, ſicut nec in homine ſapiente. Sapientem enim non iraſci, nunquam gratia moueri, nunquam cuiuſquam delicto ignoſcere: neminẽ miſericordem eſſe, niſi ſtultum, & leuem: uiri non eſſe neque exorari, neq; placari. Sapientẽ nihil opinari, nullius rei pœnitere, ſententiam mutare nunquam. Petunt aliquid homines, caue quicquam momenti habeat gratia. Supplices aliqui ueniunt miſeri et calamitoſi, ſceleratus & nefarius, ſi quicquam miſericordia adductus feceris. Fatetur aliquis ſe peccaſſe, et eius delicti ueniam petit, nefarium eſt facinus ignoſcere. Hæc & id genus, quæ grauis orator Stoicorum uerius delyria, quàm decreta recenſet, à Stoicis noſtris, ut Proclo, quæ propter uicinitatem, & experientiam in hominibus indecora, ſtultaq́; habentur, in Deo noſtris ab oculis remoto impunè ſtatuuntur, arguentes maieſtati eius nos detrahere, ſi faciamus eum iraſcentem, pœnitentẽ, ignoſcentem: dicens has eſſe mutationes, omnem autem mutationem malam. Nec uidet eadem ineptia ac leuitate, hanc mutationũ uarietatem nos à Deo ſummouere, quæ ſubmouetur à ſapiente, quem ſolum Dei ſimilem in terris cenſuit Plato. Vt igitur contemnimus, irridemus, humanæ uitæ noxios & inutiles iudicamus Stoicos, quorum eſt error exibilatus, exploſusq́; undiq;, ſic contemnendus Proclus qui omnem hanc iniuriam Deo facit, ut nec eum pœnitere, nec ignoſcere, nec exorabilem eſſe, nec gratia duci contendat. Hoc autẽ facit, dum putat eum, cum mundũ bonitate, ut ait Plato, gratia, benignitate ductus, creare decreuiſſet, quaſi imbecilliter mutatũ: qui cũ eſſet in Aeternitate neceſſaria, ſolaq́; poſſibili Diuinitati ſuæ, ſic dedit ſe ad creandum, ſicut cõtulit alicui gratiam, beneficiũ, quibus ille quondam careret: aut

quemadmodum ignouit, exoratusq́; eſt delinquenti. Valeat igitur ſpecioſa diuinæ ſtabilitatis prædicatio: ſi in homine ſapiente turpis, noxia, indecoraq́;, multo magis indigna Deo. Lateatq́; ſub ſpecioſo nomine immutabilitatis, ut ſæpe fit, impoſtura mirifica. Meritoq́; ea & dedecus diuinæ maieſtatis, & humanarum rerũ continetur euerſio. Quas ſi Deus inexorabilis, & immutabilis, ſi nunquam gratia aut miſericordia ductus negligeret, in peſſum ire, ceuq́; nauem ſine nauclero iactari cerneres. Hæc omnia darentur nobis ex illa mirabili, diuinaq́; Aeternitate mundi, Aeternitate Solis, Lunæ, non mea, aut tua, quorum etiam in Aeternitate eſt miſeranda corruptio. Quod igitur arguis, Deum mutari ab Aeternitate ad Creationẽ, Idq́; indecorum eſſe, duplex reſponſio, Nec omnem mutationem eſſe malam, imò neceſſariam, ac naturalem, Nec hanc propriè dicendam mutationem. Non enim ſi optimum eſt, maximeq́; naturale, Deum duntaxat æternum eſſe, creauit autem poſtea, protinus mala & uituperoſa hæc mutatio fuit. Fuit neceſſaria, et naturalis. Vt fieri non poteſt, quin Deus ſit æternus ſolus: ſic fieri non poteſt, ut mundus ſit æternus. Nec debes, dum tollis quòd tibi uidetur abſurdum, aliud abſurdius inducere. Videtur abſurdum, Deum ab Aeternitate ad Creationem quaſi mutatum tranſiſſe. at abſurdius eſt, unum eum æternum non eſſe, creatorem & creata paris Aeternitatis eſſe. Iam, ut dixi, hæc idcirco nec eſt, nec appellari debet mutatio, quoniam omnis mutatio fit in tempore: ante mundum creatum non fuit tempus: non potuit ergo fieri, nondum creato tempore, mutatio. Dico ſcilicet, nullum, quale noſtris debilibus animis cogitamus, ſpatium ante mundum fuiſſe, in quo cum diuinum conſilium antea fuiſſet immutabile, poſtea in creatione mutatum fuerit. Somnia ſunt noſtra: ſicut putamus extra cœlũ neceſſariò aliquid eſſe, extremamq́; ſphæram in loco non eſſe non poſſumus cogitare. Sic ſpatium in Aeternitate opinatur ex errore, & uitio, quo ſolas res humanas opinamur. Quin nec ipſam probè nouimus Aeternitatem. Cum ergo omne ſpatium cum corporibus, & mundo, temporeq́; intelligatur: mutatio autem exigat aliquod temporis ſpatium, ut locus ſit inter duo conſilia, certè non fuit ante mundum, aut eſſe potuit mutatio, à cuius creatione ad antecedentem, qualis qualis fuerit, conditionem, nihil interfuit, quia nihil fuit, quod ſpatium, quod relatio eſt duorum terminorum, poſſet recipere. Indiuiſibilem enim, ſemperq́; præſentem Aeternitatem cuncti fatentur. Spatium autem, ſi temporis eſt, neceſſariò eſt inter præteritum, ac præſens, ſiue futurum: ſi loci, inter duos terminos. Submoto loco & tempore, deſigna tu quid ſit, digitoq́; oſtende. Vt autem ſpiritus per corpora penetrant, ut intellectio non indiget luce, ut non poteſt à corporibus mens capi, nec indiget lumine ad intelligendum corporeo: ſic diuerſum quiddam eſt illud, quod mundum anteceſſit, ab omni ſpatio, quod animis noſtris confingitur. Sic quidam Platonici diuinæ maieſtatis ab omni re, quæ cogitari poſſit, diſcrimen oſtendentes, appellant eam Non ens. & apud Dionyſium eſt negatoria Theologia, quòd Deus ſit non Deus, non ſub-

ſtantia,

ſtantia, Theologia in hoc ſpatio declarando neceſſaria: Vt appelletur nõ ſpatium,
non mutatio. Ex hiſq́; apparet ineptia eius quod infertur, Deum fuiſſe otioſum.
Quaſi Deo nõ ſit beatior longè, meliorq́; actio, ſuæ Diuinitatis cõtemplatio, gaudi
umq́; ex ſe ipſo, quàm creatio iſtius mundi. Qui potuit igitur otioſus eſſe, qui beati
tudine ſua, iſto nihil mundo indigens, fruebatur? Itaq; miſerabilis eorũ error incla-
reſcit, adeò mundum hunc deificãtium, ut ſine eo Deũ nec eſſe, nec uiuere potuiſſe,
ſibi perſuaſiſſe uideantur. Sic et mundum, Deum appellarunt, ac declararunt æter
num, nihil melius habente Deo, quàm eius perpetuam conſeruationem, qui perpe-
tuò in uoluendis orbibus cœleſtibus, in creãdis bobus, aſinis, equis, uermibus, ſit de
fixus, qua nullam habet maiorem uoluptatem, eaq́; nunquã carere potuerit. Quid
quòd omnes literæ, omnis Philoſophia nouit, prædicauit, hac corporea uita, aliam
meliorem, oſtendentes uitam iſtius mundi, nõ eam eſſe, qua nihil melius dari poßit?
Immenſa igitur eſt beatitudo diuina, immenſa gloria, à factione iſtius mundi longè
diſiunctißima. Ea Deus fruebatur, id agebat ante mundum. Eſt enim, ut ait Ariſto-
teles, felicitas, actio, non ocium. Hæc actio, hæc uita Dei perennis: ipſa ſuis pollens
opibus, ſemperq́; beata, & opis nihil indiga noſtræ: ut me pudeat, Epicureum, me-
lius, quàm Platonicum hæc uidiſſe. Etenim, Sæpe etiam eſt holitor ualde oportuna
locutus. Peccat igitur argumentatio Procli, eodem quo ſuperiores uitio, ab æquiuo
cis, uel à particulari ad uniuerſale: Qui uacat à creatione mundi, ociatur uſquequa
que. Et quaſi in hunc modum: Omnis actio diuina, eſt mundi factio. Hac ergo inter
miſſa, Deus ociatur, Et quaſi ſic: Qui non ſcribit, nihil ſupereſt, quod agat: ociatur
igitur. Sic abſurdum eſt, quod infert: Aut neſciebat creare mundum, melius fore: aut
ſciebat. Dico eum ſciuiſſe. Sed uideris tibi fingere tempus, & ſpatium à creatione
ad infinitatem. Sciebat, non'ne tempus præteritum eſt imperfictum? Fingis igitur
tempus interiectum à factione mundi, ad neſcio quem alium terminum, Et quaſi ſic
cogitas, ut ſi homo qui ſub tempore, ac motu cœleſti eſt, cuius'ue actiones, uitæ hu
manæ ſpatio decurrunt, prius aliud nõ agens, agere inde cœperit. Id uerò ſit tu Deo
cogitas, ſcito te falli, miſcere ſacra profanis, humana transferre ad diuina, rerum
corporearum ſimilitudine te ludificari. Scis tamen Platonem dixiſſe, in Deo nõ eſ-
ſe, erat, uel fuit, erit: ſed has eſſe noſtrarum rerum menſuras: ſemper autem in Deo
præſentem eſſe Aeternitatem. Eſt & ea uera reſponſio, Si naturalis fuit, ut expoſui
mus, neceſſariaq́; Dei ſolius Aeternitas, qui ſolus mereatur, debeatq́; eſſe ſempiter
nus, neceſſarioq́; mundus non fuit æternus, neceſſariò quoque Deus in æternũ an-
teceßit, mundus in aliquo Aeternitatis puncto creatus eſt. Vanaq́; prorſus, & in-
epta quæſtio, aut illatio, An creare mundum neſciebat melius, aut ſciebat. Et infers
ex poſtremo abſurdo alteram partem uelut neceſſariam. Dico neutrum in Deo fu-
iſſe, nec ſciebat, nec neſciebat. Quod hoc ſenſu uolo intelligi, non habere, uel habu
iſſe locum illic, Sciuit, uel Neſciuit: Aeternitatem naturæ diuinæ, neceſſariam dura-
tionem, et antecedentiam habuiſſe ad creationem mundi: Et neceſſariò mundũ tan

quam

quam umbram aut ludum, præ maieſtate diuina, ſubſecutum eſſe. Quod erat maximum, ac infinitum, diuina claritas, naturaliter ac neceſſariò in æternum durauit, & res infinita, & immenſa, immenſam uixit ætatem, quod infinitum, & minimum præ ea, neceſſario & naturaliter non fuit æternum. Si quis enim cogitet quid interſit inter hunc mundum, atq; creatorem eius, profectò uidebit infinitam diſtantiam, ut non ſit mirum, mundum cœpiſſe, illum unum ſempiternum eſſe, & eſſe potuiſſe. Quare nec ſciebat, nec neſciebat: ſed gloria, & claritate Diuinitatis ſuæ, omni mundo inæſtimabiliter maiore, naturaliter, ac neceſſariò mundum æternaliter antecedens, fruebatur. Nec ſi Deus ſciuiſſet, melius eſſe creare mundum, mundus æternus eſſe potuiſſet: ſed quidquid Deus ſuper eo cogitaſſet, ipſe Deus ſemper æternus, mundus ſemper aliquando genitus fuiſſet. Quencunque capias Aeternitatis locum, in quo mundi ponas creationem, ſemper eadem ratio, eadem cogitatio. Eſt tanquam orbis, cui non eſt principium, Aeternitas: ubicunque punctum defixeris, eadem ratio: quia neque principium, neque finis, neque prius, neque poſterius in eo. Vbicunque punctum in orbe defixeris, prius, aut poſterius dicere non poteris: Tantundemq; erit, ſi alibi defixeris. Eſt quoque in promptu, & ex ſuperioribus facilis, naturaliſq; reſponſio, cum ait Deum, ſi mundus ſit cum principio, non feciſſe melius, ſed ſecutum eſſe deterius. Non cernis errorem. Mundus non ex deteriore conditione, ſed naturali, neceſſariaq;, creatus eſt. Omne autem naturale bonum eſt: optimumq; eſt cuique, ut ait Ariſtoteles, quod ei è natura eſt. Sicut naturalis eſt Aeternitas Deo, ſic non Aeternitas mundo. Transferre mutareq; Naturæ limites, ſceleratum eſt, quantumuis ſpecioſum. Qui regiam ad ſe, qua iure careat, rapit autoritatem, capitali ſententia damnatur. Qui uult aduerſantia Naturæ, ineptus eſt: Sic cum naturaliter ſolus Deus ſit æternus, mundus naturaliter non æternus, qui putat generationem eius, Natura deteriorem, quia non uult Naturam ſuis in ſedibus eſſe, ineptus eſt. Eamus igitur, & homines deificemus, ignem, terram, aquam uti Deos ueneremur, cupiamus aureos montes, flumina decurrere Nectare, & Ambroſia, quòd his carere miſerum ſit. Et quia Deus hæc ad hunc modum fecerit accuſetur, quaſi inferiora ſecutus. Specioſa igitur, ſed non naturalis Aeternitas mundi. Et quia non naturalis, deterior, ſpecie modò formoſior, in receſſu turpior. Dictum quoque, reſponſumq; eſt, molitionem mundi non eſſe præcipuam, hærentemq; inſeparabiliter diuinitati operationem, ut ea carens Deus, caruerit maieſtate ſua, qui longè maioribus bonis perfruatur. Nec peccatum eſt, negare eum ſemper mundum feciſſe, ſcelus potius & maieſtatis eius dehoneſtatio, non unum eum declarare ſempiternum, non exiſtimare Diuinitatem eius à mundo diſiunctam, ſine mundo eum beatum eſſe non poſſe, magnitudine ſua contentum, ſemper perenniterq; lætum, id demum ſcelus turpiſſimum. Sic non eſt imperfectio, quod non actu, ſed potentia eſſet in omni Aeternitate. Dico in Aeternitate nullum ſpatium, in quo potentia ociaretur, fuiſſe: metienda di

uina cogitationibus rerum humanarũ dico non eſſe. Nego potentiã illam, quia ne-ceſſario Deus æternus, mundus non æternus fuit. Ad hæc, alia poſſedit meliora in actu, gloriam, decus, uoluptatemq́; æternam ſuam, quàm generationem iſtius mundi in potentia. Deciperis item humana cogitatione. In Aeternitate non eſt prius, & poſterius. Orbis ſi quis ſtet ante oculos (ut ab exemplo pulchro ne diſcedam) & in eo quid deſignas, hic ne ſpatium diſtantiamq́; complecti poßis, quia non eſt principium, nec dicere appropinquare, uel abeſſe quod deſignaſti, propius eſſe, uel remotius: Sic quocunque in Aeternitatis loco, quæ uelut orbis eſt ſine principio & fine, creationem ſtatueris, non potes prius aut poſterius, propinquius aut remotius dicere, nec potentiam, quæ ſpatio actionem antecedente nititur, fingere. Sic in Deo non eſt prius & poſterius. De mutatione quoque dictum eſt. Non enim Deus in ſua Diuinitate, Aeternitateq́; eſt mutatus, ſed creare uoluit mundum æternus ipſe naturaliter, non æternum ipſum naturaliter. Si fuit mutatio, fuit in mundo, non in Deo, quem neceſſe fuit eſſe ſempiternum. Eadem eſt ſolutio, quòd non peccatur in poteſtatem prolificam, ac bonam uoluntatem. Nam potius uoluntas tunc uerè cognita eſt, cum creauit, potens deſiſtere, haud æquè cognoſcenda, mundo ſempiterno. Putatumq́; fuiſſet naturalem mundo Aeternitatem eſſe, non à Deo. Prolificam uerò uirtutem in infinitum non ire, ſed iuſtis finibus includi debere; meliusq́; eſſe, rem etiam bonam habere principium, & aliquem terminum, ſatis ſuperq́; ſuperius claruit. Hac ratione Deus non fecit plures mundos, non plures Soles, non lunas, non terras decies maiores, maiorisq́; multitudinis capaciores. Sic non infinitate Deus aut natura delectatur, ſed modicis, moderatis, paucis & bonis. Claruit etiam quàm maiora, pluraq́; bona ex creatione mundi prouenerint, quàm æternitate: ut meritò mundum potius creare Deus debuerit quàm (ſi detur id eum potuiſſe) dimittere ſempiternum. Mihi tamen inuictus naturæ ordo uidetur, ut Deus æternus, mundus non æternus ſit. His reſolutis, ſupereſt ut pro Platone, quem eadem uanitate nituntur in ſuos errores protrahere, præſtigioſis certè rationibus, ut non minus hic quoque mira ſit hominis leuitas, quàm his rationibus, quæ de Natura ducuntur, depugnemus. Ac cum Ariſtoteles, quem ferunt uiginti duos annos Platonem præceptorem audiſſe, ut eum ſenſa præceptoris calluiſſe, ſit uериſimile, apertè fateatur, Platonem mundum & tempus creaſſe, idq́; affirmet etiam Plutarchus, & Philo, oſtendentes inſuper opinionis Platonicæ principium, quòd ſecutus ſit Heſiodum, cui Chaos primum, exinde tellus exiſtit: non defuere tamen, qui ueteris Theologiæ ordinem peruertentes, delectat elementorum huius mundi Diuinitate, Solis, & Lunæ, ſtellarum, inepta, ſceleratáq; Deificatione, nullum aliud hominibus bonum quàm quæ uidentur in hoc mundo, relinquerent, aut eſſe uellent, idq́; ob gloriam luminum cœleſtium, quorum ſemper admirantur oculis obtuſis claritatem. Quæ dum fuiſſe ſemper qualia ſunt, contendunt, hominis interea beatitudinem, & longè quàm eorum luminum, maiorem claritatem.

ritatem labefactare ſe non uiderunt. Nec uiderunt nihil homine melius in hoc mundo, uel illis ipſis ſideribus eſſe, quæ facta miniſterium, adiumentumq́; cunctis gentibus, non teſtimonium modò diuinæ ſapientiæ, ſed etiam quotidianus uſus oſtendit. Hunc uitæ corruptibilis ordinem, qui pendet omnis à cœlo, non debere ſempiternum eſſe, quòd imperfectus ſit, in quo plus malorum inſit quàm bonorum, Deo autem, ac Naturæ placere meliora, etiam ipſi ſint confeßi. Quo fiat, ut quæ noſtra religio prodidit, Philoſophiæ ſint magis conſentanea, quæ, cõmutata præſenti uanitate in ſtatum longè diuiniorem, promittat inæſtimabilem cunctis, qui rectè uixerint, felicitatem. Quo quidem ordine reſpondeant ipſi, an quicquam melius, rationabiliusq́; eſſe poßit. Plato igitur, cuius fermè fluxit omnis ex fontibus Mercurij Theologia, qui priſcæ Philoſophiæ ſtudioſißimus fuit, Pythagoræ, Philolai dogmatum apprimè gnarus, Socratis auditor aßiduus, non ut inepti ipſi, ſempiternam mundi factionem, ſed iuxta priſcos omnes, temporariam, paucis abhinc annis cœptam eſt confeſſus. Cuius rei prudentibus erit perſpicua ratio, ſi ſeculorum quaſi ueſtigia ſequentes, ad primos uſque fontes, unde Platonis fluxit ſententia, peruenerint: Neque enim Plato ex ſua quaſi diuinitate, mundum creatum ſenſit & ſcripſit, ſed tum publica fuit celeberrimaq́; omnium gentium confeßio: tum præcipuè ſapientes earum nationum, ad quas diſcendi cauſa, adiere Græci, ea prodiderant. Adeoq́; clarè Triſmegiſtus de creatione ſcripſit, ut quod à nonnullis Græcis eſt obſeruatum, etiam ſimplices Moſis dictiones Hebraicas Græcè ſcriptas, cuius linguæ, quippe quæ materna eſſet, non fuit ignarus, uſurpauit. Hunc præcipuè Plato ſecutus eſt, ut paulò pòſt oſtendam: interim ſingulam quamque rationem ſeorſum perpendamus. Quæſiuit inquit Plato ad cuius imaginem factus eſſet mundus, an ad id quod nullum unquam habuerit principium, aut quod ſit genitum. Qua quæſtione uult Platonem innuiſſe, ſiue ad æternam rem, ſiue creatam factus ſit mundus, neceſſariò ante mundum aliquid fuiſſe, ad cuius ſimilitudinem mundus fieret. Hanc rationem præſtigioſam, cauilloſamq́; planè eſſe, declarabunt ſimilia exempla. Neque enim cum primum quærentes qua de re, duas partes proponimus, protinus harum aut utranque, aut alterutram ueram eſſe uolumus, ſed ſæpe ex duabus propoſitis rebus, quas per diſiunctionem quærimus, altera poßibilis, & uera eſt, altera nec uera, nec poßibilis. Quæro an Deus ſit, an non ſit. Alterum uerum, & neceſſarium: alterum falſum, & impoßibile. An plures mundi, an unus. An Deus naturâm ſibi aſſociare poßit humanam, nec´ne. In hunc modum quærentes, non protinus quærimus, quaſi fieri poßit utrunque ſeorſum: ſed alterum poßibile ſæpe eſt, alterum falſum, & impoßibile. Sic quærens Plato an mundus ad imaginem rei æternæ an creatæ eſſet factus, propoſuit alterum quod eſſet, alterũ quod nec eſſet, nec fieri poſſet. Quomodo enim potuit eſſe quid genitum ante mundum, ad cuius ſimilitudinem fieret mundus, ſi res omnis genita eſt ipſe mundus? Perinde igitur quæſiuit an ad rei factæ ſimilitudinem mundus condi-

tus eſſet,ac ſi quæras,an Deus eſſe non poßit Quæris ſcilicet impoßibile, ut induceas poßibile,& uerum. Plato quæſiuit,ulláne res ante mundum eſſet genita corporea, ad quam factus ſit mundus. Propoſuit quod nulla ratione fieri poßit, tanquam partem inanem,& impoßibilē,ut induceret ueram & poßibilem. Sic quærere poſſum,an cæcus uideat,necne:ſurdus audiat,necne: mundus aboleri poßit in nihilum,necne. Poſſunt igitur in quæſtionibus partes impoßibiles uerſari. Hoc Proclus non uidit,nec puduit eũ ex tam friuolis argumentis, extorquere Platoni exordium mundi. Quin ipſa hæc argumentatio prorſus in eum reflectitur, quòd Plato quærens ad cuius ſimilitudinem factus ſit mundus, inducensq́; ad ſimilitudinem ſempiternam factum, prorſus quid ſenſerit, expreßit. Proteruis tantùm, & quos nulla ratio ab irroborata opinione flecteret, hæc non uidebuntur. Secunda ratio diluta eſt,oſtenſaq́;, et patefacta ſubiecta fraus, aut in tẽpore tempus non eſſe creatum,aut creatum quidem,ſed non eo tempore,quod generatur è cœlo,diuerſo ſpatio,uel æternitate, uel quod uis appelles. Quod autem ait Platonem in Republica pronuntiaſſe,Omne ortum ocidere. In Timæo uerò mundum incorruptibilem,ut duabus rationibus inter ſe ſociatis,Quod ortum eſt occidit,Quod occidit ortum eſt. Ergo ex aduerſo,quod non occidit, deleturq́;, non habuit ortum. Plato autem in Timæo cenſet mundũ non occidere,ergo nec habuiſſe principium. Facilis,& expedita reſponſio. Non enim uſquequaq; Plato mundum incorruptibilem pronuntiat, imò uerò ſuapte natura corruptibilem: ſed cum uiderat quàm longè,lateq́; pateat diuina poteſtas,hanc cenſuit efficere poſſe,ut qui ſuapte natura mundus ſit occiduus,ac corruptibilis,fiat incorruptibilis, diuina maieſtate eum ab interitu ſeruante. Hoc Plato claris et apertis uerbis expreßit. Marcusq́; Tullius interpretans Latinè,ſic pro Platone loquitur,Opificem mundi,Deos creatos,Dæmones,& ſidera inducens affantem: Quando igitur omnes,& qui mouentur, palamq́; oſtenduntur,& qui eatenus nobis declarantur,quo ipſi uolunt,creati ſunt, tum ad eos is Deus,qui omnia genuit,fatur,Hæc uos,qui Deorũ ſatu orti eſtis, attendite: Quorum operum ego parens,effectorq́; ſum, quæ per me facta, non ſunt diſſoluta omnino,quanquam omne ligatum ſolui poteſt. Sed haud quaquam boni, ratione uinctum uelle diſſoluere. Sed quoniam orti eſtis, immortales uos quidem eſſe, & indiſſolubiles non poteſtis, neutiquam tamen diſſoluemini, nec uos ulla mortis facta periment, nec fraus ualentior quàm conſilium meum, quod maius eſt uinculum ad perpetuitatem ueſtram,illa quibus eſtis tum, cum gignebamini,colligati. Hæc Plato diuinitus,non procul à ſancta, cœlitusq́; reuelata Theologia, quæ tradit multa hominum corpora ſuapte natura,longo temporis ſpatio alimentis carentia,morti debita,fuiſſe diuino conſilio,ab interitu defenſa. Sic in deſerto, quadraginta annis non ſunt attritæ ueſtes & calcei. Hoc conſilium, hanc poteſtatẽ dicit Plato uigere in cœlo,cũ debeat ortum,occidere,labefactari,obſoleſcere paulatim,ſeruari tamen ab omni fraude. Hæcq́; perſpicua ſunt,et manifeſta. Hanc ſuam

ſenten-

ſententiam iterat in Politico, in Republica. In Politico uſus uerbo euidentiſsimo, de cœlo loquens: λαμβάνοντα ἀθανασίαν ἐπισκευαστὴν, παρὰ τοῦ δημιουργοῦ: Accipere cœlum immortalitatem fabricatam, extructam ab Opifice. In Republica uerò, uocat cœlum θεῖον γεννητὸν, rem diuinam factam, genitam. Claraq; ſunt omnia, à Proclo in argumentando diſsimulanter prӕterita. Immortalitas cœli, ſi qua eſt, inquit Plato, non naturalis eſt. omnia enim quӕ principium habuerunt, denique diſſoluuntur. Hoc fatur Plato clara uoce. Eſt uis, inquit, cunctis naturis imperitans, cui ſunt omnia facilia, cœlum reddens inſeneſcibile. Quin ipſe Ariſtoteles ea potiſsimum ratione pugnat contra Platonem, quòd dixerit incorruptibilem rem, cui principium dediſſet. Epicureus item apud Ciceronem hӕc de Platone loquitur, eum irridens: Sed illa palmaris quidem, quòd qui non modò natum mundum introduxerit, ſed etiam manu penè factum, is eum dixerit fore ſempiternum. Hunc cenſes primis, ut dicitur, labris guſtaſſe Phyſiologiam, id eſt, Naturӕ rationem, qui quicquam quod ortum ſit, putet ӕternum eſſe poſſe. Quӕ eſt enim coagmentatio non diſſolubilis? aut quid eſt, cuius principium aliquod ſit, nihil ſit extremum? Hӕc Epicureus, aut Marcus pro eo. Philo autem Iudӕus inter Platonicos eximius, eadem in libro de Mundo perhibet. Eadem et Plutarchus, digni omnes, quibus maiorem quàm iuuenibus recentioribusq; hiſce, fidem habeas. Conuenit igitur inter omnes, mundum à Platone creari, ſed non diſſolui. Poteſt'ne igitur tam perfrictam habuiſſe frontem Proclus, ut quӕ teſtimonijs confirmarentur, denegaret. Quod autem ex Legibus arguit, Platonem dixiſſe infinities artes natas, & abolitas, hoc item conſideratione digniſsimum, pugnandumq; pro ueritate, & Platone, Oſtendam: igitur ex alijs locis, luceq; clarius probabo, ſermonem quo Plato fert artes infinitis temporibus extinctas ac renatas, non deſignare Aeternitatem, ſed plurimum quendam temporum tractum. Accipiam igitur alia loca ex Timӕo, ex Politico, quibus expreſſè fatetur mundum creatum, rurſum hunc longum annorum curſum commemorat. In Timӕo igitur, ut cognoſcas quod in Legibus ſcripſit, artes infinities aboleri, ac renaſci, non tollere creationem mundi, cum ſcribat clarè, ut Ariſtoteles quoque, & Marcus, & Philo, alijq; plures fatentur de creatione mundi: principio autem tradit ſimilia, atque in Legibus, uel eluuionibus, aut conflagrationibus immanibus, hominum interitum euenire, profectò conſtat eum, qui diluuijs aſſerat homines ſӕpe aut conflagrationibus extinctos, non protinus putare mundum ſempiternum. Nam Timӕus pariter & creationem memorat, & huiuſmodi diluuia, & exuſtiones. Eundem igitur arbitrandum eſſe ſenſum in Legibus. Conferamus uerò loca. In tertio de Legibus hӕc habentur: Arbitror, inquit Athenienſes, à temporum longitudine, & infinitate mutationibusq; crebris natas & creuiſſe res publicas. An uerò, inquit, ex quo ciuitates ſunt, & homines Rempublicam tenuerunt, arbitraris te poſſe comprehendere quantum temporis abierit? Nequaquam inquit. Id ergo, Athenienſis

nienſis ait, infinitum quoddam, & incomprehenſibile ſit. Omnino ſic eſt, inquit ille. An igitur non innumerabiles inuicem ſibi ſuccedentes fuere Reſpublicæ hoc tanto temporis ſpatio, eademq; ratione non pauciores extinctæ? Poſt pauca, An uidentur uobis uera, quæ priſcorum nobis ſermo prodidit, diluuijs, & peſtilentijs, multisq; alijs caſibus ſæpe homines interijſſe, exiguamq; partem remanſiſſe? Hæc ibi, addens eos, qui ad mare habitaſſent, eluuionibus facilius perijſſe, his qui montana tenerent, ſuperſtitibus, uelut quadam humani generis ſcintilla, referens ſcilicet. quod ab Aegyptijs audierat, ſed obſcurè, ſeruatam in montibus Ararat arcam, qua uehebatur Noê, Hunc igitur Platonis ſermonem, tametſi tempus infinitum, uariasq; generis humani clades referat, non deſignare tamen Aeternitatem, licet agnoſcere ratione ex Timæo, & Politico. Refert autem in Timæo eadem prorſus, ubi Sacerdos Aegyptius ſic cum Solone loquitur: Iuuenes eſtis animo uos Græci, in quo nihil habetis uetuſtum, nihil tempore diuturnum. Cuius cauſa eſt, quòd ſæpe genus humanum uarijs caſibus perijt et peribit, aut exuſtione, aut eluuione, alijsq; ſeorſum innumeralibus malis. Tunc igitur qui montes, excelſaq; loca, & arida tenuiſſent, facilius ſunt, quàm qui ad mare, & flumina habitaſſent, concremati. Quo caſu nobis Nilus adiumento fuit, eius beneſicio hac calamitate liberatis. Rurſum cum terrã aquis Deus alluerit, montes incolentes, ut paſtores, bubulci, ſeruati, ueſtræ autem urbes, quæ mari adiacerent, fluminum impetu in mare portatæ ſunt. Hæc in Timæo Plato. Cum ergo in Timæo, & uiciſsitudinem diluuiorum incendiorũq; memoret, rurſum clariſsimis uerbis ſcribat de creatione mundi, Ariſtotele cum multis id confitente, profectò liquet ex eo in Legibus ſermone, Platonem de Aeternitate mundi non cogitaſſe, ſed potius de numero quodã diuturno ſeculorũ, quia diluuia, incendiaq; audiſſet, & tempus à condito mundo ignoraret. Sciebat tamen, audieratq; ex libris Mercurij, maiorumq; ſuorum, mundum fuiſſe creatum. Hoc conſtat item ex his, quæ ſcribit eiuſdem generis in Politico. Ibi primùm teſtatur Deum creaſſe cœlũ, ac terram, Deosq; minores gubernaculis præfeciſſe, per omnes mundi partes diſtributos. eodem tamen libro hæc ſcribit: Interitus igitur, & clades maximæ animalibus acciderunt, exiguaq; hominum pars eſt ſeruata. Quibus & aliæ calamitates admirandæ, & inauditæ extiterunt. Hæc ibi, & alia plura Plato, quæ mihi non eſt curæ referre. Tantùm conſtet, ſermonem de cataclyſmis, & incendijs, & cladibus hominumq; et artium, non deſignare Platoni mundi Aeternitatem, ſed potius diuturnitatem quandam, hominibus incognitam, quibus ortus mundi non eſſet notus. Neque uerò ſemper infinitum, teſte Ariſtotele, deſignat, cui nullum ſit principium, ſed numeroſum ſæpe, & copioſum, humanaq; mente, non natura, incomprehenſibile. Neſciebat Plato, quod nobis Ieſu Chriſti in terris aduentus attulit, per quem factum eſt, ut creatio mundi & tempus à creatione ſit per totum orbem terrarum inuulgatum: neſciebat inquam quantum ad ſua uſque tempora, ab hominum ſatu proceſſiſſet. Idcirco multa ſecu

la ſu/

la ſuſpicabatur, ſed longè pauciora erant, quàm ſuſpicaretur, quamq́; cũ Aegyptij docuiſſent, apud quos nouem annorum millia (ſed annorum lunarium Plutarchus et alij tradunt) deprehendiſſet. Eſt igitur clara, et perſpicua argumenti dilutio, ipſo ſibi Platone ſuppetias afferente. Quæ porrò uis argumentationis, ingenijq́; elegantia, ſi locus unus duntaxat porrigat aliquam de Aeternitate mundi ſuſpitionem, longè plures de creatione teſtantes, conniuenter prætermittere? Plenus eſt Plato ſermonis de mundo condito. Quid poterit igitur unus ille in Legibus locus? Sic claret quo ſenſu ſit accipiendum, quod de cataclyſmis, ac diluuijs, quibus ſemper hominum pars perierit, ſcripſit. Quod tam clarum eſt, ut nugax ſit qui prolixius refellat Diſſoluet autem Proclus poſtea, ſi ex diluuijs, aut exuſtionibus Aeternitatem aucupatur, quæ mihi [illegible]que ex his ipſis fortaſſe ueriora occurrunt: Aut hæc incendia & diluuia fuiſſe uniuerſalia, aut particularia, ſi primum, deletis omnibus, nemo nunc eſſet ſuperſtes. Si particularia, cur nullis literis comprehenſa ſunt plura annorum millia, ſed totus orbis conuenit, paucis abhinc annis mundum cœpiſſe, ut ſi perierint ſcriptorum maxima pars, omnia perire, quæ ſunt in omni Aeternitate ſcripta, non debuerint? Ad hæc, ratio Naturæ eſt, diluuia, totam aliquam obruentia prouinciam, exiſtere non poſſe, ut poſſunt his aliquæ maritimæ urbes, & caſtella, aut pars inſulæ mergi. Non poteſt, uerbi cauſa, tanta inundare uis aquarum, ut omnem obruat uel Italiam, uel Galliam, aut Germaniam, uel Hiſpaniam. Quicunque Naturæ uires, certasq́; rerum & incommutabiles uiciſsitudines elementorum & reciprocationes ponderauerit, uidebit id fieri natura non poſſe. Tantundem eſt in elementis, et rerum compage, caloris, quantum humoris: huiuſce quoq; tantum, quantum illius. Eadem eſt caloris, & aquæ proportio, altero ex altero naſcente, ut inuicem ſeſe delere, quoniam pernicies unius interitus eſſet alterius, non poſsint. Vt ſæpe ſqualores, ut aquæ rapidæ inundationes extiterint, tanta tamen fuerunt, quo ad Natura progredi potuiſſet. Nunquam tandiu pluit, ut ſapientibus, cauſarumq́; peritis admiratione̅ afferret. Nunquam eo uſque ſqualluit, ut dici potuerit Naturæ limites ſqualore̅ tranſcendiſſe. Neque uerò fuit unquam talis, tantaq́; conflagratio (quoniam eſſe non poteſt) qualem apud Solonem iactabant Aegyptij, ut urbes, & gentes fuerint concrematæ. Quanquam de Paleſtinæ conflagratione, diuinitus facta, quod illi fortè neſcierunt, famam audierant, non erat in uniuerſum transferenda. Nec legitur unquam tantam cœlitus conflagrationem extitiſſe, ut integram prouinciam incenderit. Diluuia uerò prouinciarum nulla legimus, quibus una prouincia, gen usq́; ſit ſubmerſum. Nam diluuium Deucalionis, teſte Plutarcho, fuit diluuium Noe̅, referente ſcilicet Deucalionem ex arca columbam, & coruum emiſiſſe. Diluuium autem Ogygis, uix particulam Græciæ alluit: Noſtra quoque tempeſtate Hollandia in medio Rheno, qua mare Oceanum inuehitur, immanibus nimbis, quibus fluuius excreuerat, penè obruta eſt: ſed tametſi parte aliqua demerſa, non oppreſſa to-

 ta. Quid

ta. Quid quòd ipſemet ſtat pro ueritate Plato, dicens eiſdem in locis, quos alluuio preſsiſſet, ſeruari homines in locis editioribus? Semper ergo, ubi fuit diluuium, aliqua pars hominum fuit ſuperſtes, penes quam artes, & literæ, & monimenta remanere potuerunt. Quid quòd hæc diluuia maritimis tantũ urbibus accidere Plato teſtatur? ut ſi detur urbes Italiæ mari ſupero uel infero adiacentes mergi potuiſſe, montana tamen omnis mediterraneaq; regiones calamitatem euaſerint. His igitur claret, ſiue Platonis autoritatem, ſiue rationem ſequaris, nec fuiſſe, neq; unquam eſſe potuiſſe diluuium, quod totam aliquam prouinciam oppreſſerit, ut totum genus, uerbi cauſa, aut Italicum, aut Gallicum, aut Hiſpanum, aquis perierit, quòd ubiq; montes ſunt, plusq; eſt fermè quàm in orbis terrarum regione montiũ, quàm terræ campeſtris. Hoc autem omne efficit ut ſi non fuit unquam, nec potuit eſſe diluuium, quo genus ullum, aut prouincia funditus rapta, mergeretur, homines maiore ex parte ſuperſtites, artes & diſciplinas, literas, & libros, memoriasq; retinere debuiſſe. Quid igitur eſt, quòd hæc monumenta nuſquam ſunt? Nuſquam inuenies memorias decem aut uiginti annorum millium? Nam ut ait Lucretius (ſæpe enim homines mali loquuntur bene)

Præterea ſi nulla fuit mundi genitalis origo,
Terrarum & cœli, ſemperq; æterna fuere,
Cur ſupra bellum Thebanum, & funera Troiæ,
Non alias alij quoq; res cecinere Poëtæ?
Quo tot facta uirûm toties cecidere, nec uſquam
Aeternis famæ monumentis inclyta florent?

Nihil enim uериſimile eſt in omni Aeternitate, quod ipſi fatentur, nouum eſſe, impreſſuram, uel Grammaticam, aut ullam denique diſciplinam in omni Aeternitate defuiſſe. Putandum eſt, ſi mundus eſt æternus, literas quoque, & ſcriptores, hiſtoricos, & Poëtas innumerabiles ſemper extitiſſe: ut ſi ſcriptorum pars perierit, plura tamen cum hominibus remanſerint. Quoniam igitur diluuia aut conflagrationes, nec uniuerſum genus hominum, nec aliquam prouinciam extinguere potuerunt, ſed ſi quid id genus calamitatum accidit, uix exiguam prouinciæ particulam rapuit, & in omni Aeternitate, ſi mundus eſt æternus, innumerabiles ſcriptores florere debuerunt, quorum aliqua monumenta, de ſeculis æternis, rebus in æternum geſtis memorarent, id autem nuſquam apparet, certè ratio de cataclyſmis, & exuſtionibus, non modò nulla eſt, ſed potius confirmat mundum paucis abhinc annis exortũ, perindeq; homines et diſciplinas natas, paulatim adoleuiſſe, ad ſummumq; perueniſſe, ſicut homines ſenſim omnes terras repleuerunt. Quod autem de inſula Atlantide, ab Aegyptijs Plato auditum ſcripſit, ingentibus nimbis fuiſſe demerſam, ſcitu digniſsimum eſt, famæ cauſa. Audierat illud Noẽ diluuium, ut ob humana flagitia non Natura, nec ad Naturæ leges, ſed ſummi Dei conſilio, non modò pluuijs, ſed ſubterraneis portentoſis ſcatebris, omnes terras inundaſſet.

Cumq;

Cumq; de loco ei non adeò liqueret, gratificariq; Reipublicæ ſuæ uellet, cui genus ab ea gente deduceret, cætera quidem mirificè cum ſacris literis conſenſit, locum duntaxat mutauit, quemadmodum ſolitus eſt Homerus, ex Meſopotamia, aut Armenia, in inſulam Atlantidem. Quòd autem terribile illud diluuium, non naturaliter, ſed Dei uoluntate, delere ſceleratos decernentis, Plato accidiſſe uoluerit, & quòd adamußim repræſentet tempeſtatē Noë, apparet ex his, quæ ſcribit in eo, qui inſcribitur Critias. Vt enim ante diluuium, ſanctum genus creatum à Deo in terra, moribus paulatim iniquis deprauari cœpit, donec ſummus Deus de abolitione decerneret: & uidiſſe dicitur, omnem terram ſcelere repletam: ſic refert id genus quædam Plato in Critia, Donec progenies illa diuina Atlantica, his in locis à Deo collocata, legibus inſtituta ſuis, ſanctam affinitatem retinuiſſet, iuri, & Deo, cui ſimilis eſſet, beneuolè, & piè paruiſſet, in multa ſecula duraſſe, fuiſſeq; prudentia, et manſuetudine inſignem, contemnentes aurum, omniaq; inferiora uirtute ducentes, nullis immoderatis uoluptatibus à uerò unquam aberraſſe. At ubi ſatus ille diuinus, ſimilitudoq; eos ſenſim defeciſſet, humaniq; mores præualuiſſent, tum uerò nihil nō turpitudinis apud eos uiguiſſe, in iuſtitiam, uiolentiam. Itaq; Deum Deorū Iouem genus diuinitus natum, tam miſerè affectum conſpicatum, pœnas ei importare, ut meliores redderentur, ſtatuiſſe, deiſq; omnibus in pulcherrimo cœli loco, qua media cœli regio eſt, unde deſpicit omnia, congregatis, in hunc modum uerba feciſſe. Omnis igitur hæc hiſtoria, quam obſcurè audierat Plato, & quaſi poëtico more locum tranſtulerat, uidetur referre genus, moresq; eorum, qui ante diluuium floruerunt. Sed ſit quidquid libet, mihi ſatis eſt oſtendere, nihil ibi naturaliter, ſed diuina potentia factum docuiſſe Platonem.

Platonicos priſcos, non quemadmódum affirmat Proclus, mundum æternum dixiſſe, ſed factum. Diluuntur rationes Plutarchi ſub aliorum perſona. Deum creantem mundum, humanisq; rebus conſulentem non laboraſſe, Deum creaſſe hunc mundum non cauſa uoluptatis ſuæ, ſed propter homines, quod Stoici etiam fatentur. Vexationes bonorum, improborum ſecundas res non prohibere, quo minus mundus ſit creatus. Cap. VI.

SVPEREST magnorum Platonicorum autoritas, quam oppoſuit uelut aliquid ponderis habentem in aſſerenda Aeternitate mundi Proclus. In quo ſic mēdacem eum oſtendam, ſicut in his rationibus, quæ uel ex Platone, uel Natura deducebantur. Oſtendam, inquam Plotinum apertè creationem temporis, & mundi prædicantem, Porphyrium autem, & Iamblichum, Simplicium item oblitos erroris ſui: ſi uera dicit Proclus, non ſemper in ea ſententia permanſiſſe. Quæ quoniam in ultimum locum differuntur, nūc rationes allatas à Plutarcho ſuper Aeternitate mundi, non ſuam, ſed aliorum ſententiam recenſente, in medium afferam: tum ea quæ idem obiecit his, qui trahunt Platonem in Aeternitatem mundi, propo nam: quæ & ipſe, ſicut Ariſtotelis ille, cum maximè pugnent aduerſus eos, qui mundum anteceſſiſſe Chaos, & confuſionem contendunt, non omnino nobis aduerſantur. Communiter, inquit, uterq; peccat, Anaxagoras ſcilicet & Plato, quòd

Deum faciunt rerum humanarum curantem,huiuſq; rei gratia mundũ molientem At,inquit,animal beatum,& incorruptibile,omnibuſq; bonis opulentũ, experſq; omnis mali,in amplexu felicitatis,& immortalitatis totum,curam humanarum rerum ſuſpicere non debet. Miſer porrò eſſet,ſi uelut quidam faber ſtatuarius,aut lignarius,ſolicitudine,curaq; torqueretur ad molitionem mundi. Iam, Deus quem dicunt creaſſe,aut in anteriore æternitate non fuit,cũ corpora uel immota erant, uel incompoſitè iactabantur,aut dormiebat,aut uigilabat,uel horũ neutrum. Primũq; eſt abſurdum. Eſt enim Deus ſempiternus. Secũdum quoq; nulla ratione ſtat,quòd æternus ſomnus,æterna mors,nec ſomnus cadit in Deum, plurimumq; diſſita ſunt immortalitas Dei,& in mortem inclinatio. Quòd ſi Deus uigilabat, aut beatitudo deficiebat eum,aut omni beatitudine fruebatur. primum efficit,Deus ut beatus non eſſet:cui enim perfecta beatitudo nõ ſuppetit,beatus dici non poteſt. Quòd ſi beatus erat,& pulchrè degeret æuum, rerum nouarum molitione delectari non debuit. Quomodo uerò,ſi Deus eſt,& eius cura,res hominum gubernantur, uitia, ſceleraq; locum nobiliorem ferè obtinet,indigniorem uirtutes? Agamemnonq; ei bonus Rex,& fortis Imperator,ab adultero,et adultera dolo cæſus occubuit. Hercules ei conſanguineus,qui monſtris hominum uitam expiaſſet,à Deianira doloſè,uenenata ueſte ſublatus eſt. Hæc Plutarchus,ſiue ſua,ſiue aliorum ſententia. Si ſua,poſſem ſuis eum teſtimonijs ubiq; refellere,cũ de uirtute,& pietate ſit ei multus ubiq; ſermo. Tanquam transfugam,& impoſtorem coarguam. omnis enim hæc oratio,prouidentiæ eſt deſtructio. Et tamen ipſe de his,qui ſerò à Deo puniantur,optimis allatis,& quales à uera Theologia afferuntur,ſuper eo,rationibus ſcripſit. Vidit et aſſeruit à Deo caſtigari delinquentes,rationemq; cur ſerò caſtigentur, uidit et expoſuit. Satis igitur mihi eſt Plutarcho contra Plutarchum. Sed pauca quædam è Naturæ,Philoſophiæq; gremio,uera ad ea quæ poſuit, petamus. Dico Deum curare res humanas,idq; Philoſophos omnes,uno aut altero delyris exceptis, prædicaſſe. Vt mittam Platonem, Ariſtotelem, Alexandrum Aphrodiſeum, quorum toto hoc opere uiſa ſũt teſtimonia. Ac ratio,quæ mouit eos,perſpicua eſt. Quid eſt enim melius, ac dignius,quàm Deum gubernare mundum? Eadem autem ratio,quæ perſuaſit omnibus hominibus Deum curare res humanas,eadem ante creationem eum Dijs et hominibus proſpexiſſe,bonitatem,felicitatemq; communicare ſuam uoluiſſe, perſuadebit. Quòd uerò dicis,Deum animal beatum,laborare in attendendis rebus humanis non debere: aut uidelicet quia non poteſt, curaq; uelut mortalis, qui undiq; beatus eſt,angi nec debet,nec poteſt,eamq; ob cauſam quaſi ferens ei ſuppetias, ab hac ſolicitudine eum eripis: aut quia uel res mortales non indigent, uel indignum Deo eſt hoc officium. Primum certũ eſt,animali beato nihil quod agat, laborioſum eſſe. Neq; enim beatum eſſet,niſi perfectum eſſet. Perfectũ autem quidquid agat,in eo ſuſtinere laborem,ſolicitudineq; torqueri non poteſt. Quiduis agat Deus, quantum uelit cogitet,nihil poteſt ei laborioſum eſſe. Id enim eſt animal beatum. Quare

neq;

neq; mundo creando, neq; prouidendo Deus laborare poteſt. Indigentibus autem
rebus humanis aliquo præſide, nónne Deus ſolus, omni mundo maior, poteſt & de
bet curā ſuſcipere, qui & cæteris prodeſſet, et id ei laudi eſſet? Optimi enim eſt pro
ſpicere, ſi poteſt, regere, moderari (Nihil eſt enim melius, aut præſtātius bonitate, et
beneficētia) Deus aūt poteſt, & eſt optimus. Ecce igitur aceruus, Deus poteſt pro/
uidere prouidendo, neq; laborat, neq; interpellatur beatitudo eius: contrà aūt, nobi
le eſt & glorioſum ſuaq; maieſtate digniſſimū proſpicere, regioq; hoc munere fun
gi: poſtulant autem, efflagitantq; humanæ res hanc prouidentiam: prouidet ergo et
attendit. Ad hæc Plato, & Mercurius Triſmegiſtus docuerunt, Deum quòd bonus
eſſet, molitum hoc omne: fuitq; bonitas maxima & incommemorabilis, cui ex crea
tione rerum fieri nulla poſſet ad felicitatem acceſſio, quæſiſſe eadem in homines ef/
fundere, quæ poſſideret ipſe, bona. Cuncta enim in hoc mundo tandem ad homines
reuocantur. Hominū autem felicitas uera atq; perfecta, ob quam fuerint à Deo cre/
ati (Neq; enim eis mortalibus hunc mundum cōdere, admodum profuiſſet, bonaq;
ſua uerè communicaſſet) eſt, regiones feliciſſimas ſubire, fortunatis ciuibus, & his
qui pulcherrimum uultum eius intuentur, adſcribi. Hoc Deus ſciens, et uidens, per/
ſpectumq; habens, quanta domo ſua ſint gaudia, eſſe humaniſſimi, & qualis ipſe
natura eſt, iudicauit, cōdere quos in hoc iucundiſſimo proſpectu collocaret. Duosq;
gradus bonitatis, quaſi fontes duos, produxit: alterum iſtius mundi, lucem corpore/
am, qua uiderentur, ſentirentur res corporeæ, hacq; uita, res minores fruerentur, in
fimos rerum gradus hoc orbe comprehendens: alterum, quo diuina tantum, beata,
leta, ſyncera, ſempiterna, incorrupta, perfecta, cupiditatem, animumq; explentia
continerentur. Vides quanta bonitas, quanta gloria, quantum decus eius (Et nihil
laboris admittebat, nihil interpellabat ſua gaudia) ex prouidentia inclaruerint. Vti
le fuit nobis declarari eius bonitatem, quanquam hoc ei non fuit nouum gaudiū, cu
mulusq; felicitatis ſuæ. Tantū fuit, quoad ipſe uellet. Lætaturq; quotidie, aut quod
in ſacris literis dicitur, triſtatur, uſque quo placitum eſt ei. Aeternus tamen ipſe, res
autem creatæ, ne minor gradus, uitaq; infima, maioris ac perfectæ ſit euerſio. Nec
poteſt uterque mundus ſempiternus eſſe. Debet autem melior tantum permanere
in ſempiternum. Si das meliorem æternum, das inferiorem deſiturum habuiſſe prin/
cipium. Conſtat igitur magis decere Deum res hominum attendere, quàm ſperne/
re: falſaq; eſt argumentatio, Deum ſi res humanas curet, ſuam beatitudinem labefa/
ctare, quaſi lætitiæ ſuæ mœrorem offundere. Cogitatio, ex humana imbecillitate di/
uinam naturam iudicans. Quis tibi conceſſerit? Homo prouidendo uexatur, angi/
tur, uritur curis, ſimiliter Deus. Neque uerò Theologia uera, inducit Deum, tanquā
Ideam mentis ſuæ intuentem, conſultantemq; de creatione mundi, magnisq; quaſi
curis æſtuantem: ſed unico uerbo, ſolaq; cogitatione, quod & à Platonicis tradi/
tur, feciſſe: Dixit, & facta ſunt: Mandauit, & creata ſunt. Ideam illam Platonis
archetypam, dicemus ipſam Dei ſapientiam, nō exemplar, in quod uelut lignarius,
aut

aut ſtatuarius inſpiceret. Plato quidquid dixerit, non attendam: ſi uoluero, tuebor dictis Platonicorum, Ideam mundi, diuinam eſſe Sapientiam, Verbumq; fœcundũ, Mercurio, Philone autore. Vt autem aliam rationem diſſoluam, non cõſequitur, Fuit Deus ante mundum, non dormiebat, uigilabat in actione felicitatis ſuæ, beatiſsimus: Ergo ad rerum nouarum molitionem non potuit aggredi. Falleris, putas creaſſe, ut aſtris tanquam ſignis, aut æde picta delectaretur, ut adderet quod ad perfectam beatitudinem deeſſet. Quaſi domo, aut familia ante molitionem mundi carentem, domos, homines ædificaſſet. Hæc ſuſpicio, nobis, qui nihil cauſa ſua, ſed noſtra, quod placuit etiam Stoicis, Deum feciſſe cenſemus, non obſtrepit, iudicamusq; eam puerilem & ineptam. Soluta eſt igitur ratio, nihil diuinam bonitatem, opulentiſsimam, feliciſsimam, ſui cauſa, ſed noſtra feciſſe: quæ ſi ſua feciſſe dicitur, eódem pertinet, ut ad ſe ſcilicet cuncta reuocaret, quoniam ipſe finis omnium. Hoc autem adeò naturale, & clarum eſt, ut etiam Stoici quemadmodum dixi, id agnouerint. Epicureusq; contra Stoicum apud Marcum Tull. An hæc, inquit, ut ferè dicitis, hominũ cauſa à Deo conſtituta ſunt? Sapientum ne? propter paucos ergo tanta eſt facta rerum molitio. Hoc igitur omittamus. Supereſt, ut poſtremum diluamus, quod omnes fermè mortales, pietatem ueram, & non ueram profitentes, torſit: Mei autem penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei. Quia Zelaui ſuper iniquos, pacẽ peccatorum uidens. Quia non eſt reſpectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum. In labore hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Sic queritur propheta, Vſq; quò Domine clamabo, & non exaudies? Vociferabor ad te uim patiens, & non ſaluabis? Quare oſtendiſti mihi iniquitatem, & laborem, uidere prædam & iniuſtitiam contra me? Quare reſpicis contemptores, et taces cõculcante impio iuſtiorem ſe? Similiter Claudianus:

Sæpe mihi dubiam traxit ſententia mentem,
Curarent ſuperi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu.
Nam cum res hominum tanta caligine uolui
Aſpicerem, lætosq; diu florere nocentes,
Vexariq; pios:

Communis igitur omniũ mortalium dubitatio, nec aliud eſt totus liber Iob, cuius ex parte ſolutionem illi agnouerunt, perfectè autẽ agnoſcere non potuerunt. Quippe niſi ad aliam uitam, cuius etſi ſcientiam Philoſophi tenuerunt, perfectam tamen eius rationem nõ uiderunt, hæc referantur, nulla ſolutio eſt. Viderunt autem nonnulli Philoſophi, Pythagorei, Plato, perinde ut iuſtis, ac pijs præmia cœleſtia tribuenda eſſent, ſic danda pro meritis æterna ſupplicia ſceleratis. Non igitur huius ſeculi breuitatem uel in beatitudine uel ſupplicijs oportet attẽdere, quia ſicut nõ ſunt digna Deo præmia tẽporaria, ſic ſupplicia debent eſſe ſempiterna. Cumq; opinatus ſit cũ multis Plato, pios in cõcilio Deorũ collocandos, impios in profundum tartarum deturbandos, aut certè hoc denegas, aut concedis. Si

denegas,

denegas, primum quæram cur neges, & cur te tantorum uirorum autoritas non flectat. Si concedis, iam intelligis, nihil in hac uita decerni poſſe, ſatisq́; ſuppliciorum homicidis, rapacibus, uiolentisq́; futurum, cum ad ignes æternos, quod et Poëta noſter cecinit, adigentur. Sic ſatis præmiorum futurum iuſtis, cum regnis cœleſtibus, ubi gaudiorum, beatitudinisq́; omne genus, aſcribentur. Bona uerò temporaria nō ſolum ceu probitatis eorum præmium, iuſtis non ſunt augenda, ut etiam non cōcedenda uideantur, quòd tum diuina liberalitate, ac beneficentia indigna noſcantur, tum ſæpe deprauant, & à uirtute deducunt ad uitia. Paupertas autē, aut calamitas ſæpe deſides animos excitatos reddidit meliores, & contenta terreſtri, fluxaq́; felicitate, fecit maioris illius cupidiores. Clariorq́; uirtus ac perfectior elucet in aduerſis huius mundi, quàm rerū ſecundarū perenni ſucceſſu. Illeq́; ipſe Hercules, tunc toto terrarum orbe, clariſſimus effectus eſt, cum tyranni crudelitas eum egit exulē. Ac ut rationem reddam, cur ſit Agamemnon interfectus, plures poſſunt eſſe. Primū ut fatali decreto ab adulteris per dolum ſit interemptus, qui filiam Sacerdotis, Numē non ueritus, captiuā conſtuprandamq́; abduxiſſet, gementiq́; patri reddere noluiſſet. Sic iniuſtè ſæpe turbamur, & qui cæcos conſiliorū receſſus, obſcuraq́; pectora non perſpicimus, ſola ſuperna ſpecie capti, æquè bona non meritis effundi, ſicut immeritis ſupplicia, calamitatemq́; infligi, temerè iudicamus. Vniuerſali humani iudicij malum. Altera ratio, quam dixi, quòd (ut Philoſophi ingenuè cōfeſſi ſunt, creditumq́; eſt ab omni uetuſtate, ac prædicatū) præmijs iuſtorum, uel iniuſtorum æternis conſtitutis, oportet ad meliorem, & ſempiternum ſtatū hæc referri, ubi ſicut uerus carcer erit ſceleſtorum, ſic uera præmia bonorum. Tertia ratio eſt, quā uel ipſe Plutarchus attulit, dignius eſſe, atq́; honorificentius Deo, grauiter, moderateq́; procedere, expectare pœnitentes, quàm ſimul, perpetrato crimine, fulmen corripere. Quippe cum nemo ſit qui non peccet, plenaq́; uita ſit omnis delinquentium, ſi quoties peccatur, ſæuiret, breui totum humanū genus perderet Deus. Clementiæq́; ſuæ eſt expectare pœnitentes, ad illatas iniurias conniuere. Nec ſunt tamen diu felices, quos luce, tot ſceleribus perpetratis, putas indignos. Iidemq́; illi ſibi ſatis fecerunt. Tolluntur in altū, ut lapſu grauiore ruant: paucosq́; uideas euaſiſſe limina ad uſq́; ſenectæ beatos, quorū in uita, uagata latè crudelitas, impietasq́; fuiſſet. Eſſe autem uexationes, aduerſamq́; fortunā uirtutis quaſi ſopitæ ſtimulū, occaſionemq́; ad meliora, non noſtri ſolum, ſed ſui quoq́; Plato, Epictetus, Sīmplicius aſſeruerunt. Nec malum eſt Platoni, in Gorgia, malos puniri, quibus cum omni mundo proſit ſcelus expiari. Simplicio autē Epictetū interpretanti, ea de exercitatione in hac humana uita diſſeruntur, ut qui ſe putat immeritum, & quæ non demeruiſſet, perpeſſū, facili poſſit eius oratione mitigari. Sacras enim literas prætereo, nihil in aures noſtras aliud tam magis intonantes. Quarum autoritas eò grauior, potētiorq́; eſt, quòd nō modò ſunt à Deo reuelatæ, ſed etiam ualidiſſimas ſecum apportāt rationes breuiſſimæ uitæ, bene aut malè facta, ad futurum iudicium referentes. Aut igitur is, qui

Agamemnonem interfecit, debuit ſubitò rapi ad ſupplicīū, aut prohibenda ſcelerata uoluntas fuit. Primum credo non deſideres, ne tibi, innumerabilibusq; alijs idem contingat, ut uel homicidio, uel adulterio, uel alio admiſſo facinore, ſubitò traharis ad pœnas, breuiq; omnis terra deſerta cultoribus ſqualeſcat. Minus etiam qui ſapiens eſt, poſtulet ſecundum, quia quæ ratio prohibendi alterum, uel alterum conſilium fuiſſet, eadem in uniuerſum toto humano arbitrio ſublato ualuiſſet. Fortaſſe ſi Deus meliorem ſententiam obtuliſſet, ille ſcelere uictus, non ſe cohibuiſſet. Pleroſq; enim nec leges, nec pœnarum metus, nec amicorum conſilia frænare potuerunt, plus cupiditati, ac libidini, quàm ratione obſequentes. Si cogites cohiberi occultoq; quaſi motu retrahi debuiſſe, uide quid cogites. Omnes enim actiones malas, & omnes conſiliorum malorum exitus, quorum infinita mentes humanas inſidet multitudo, prohibere oportebit, ut longè paucis exceptis, cætera non noſtro, ſed alterius arbitrio tranſigantur, ſublata laudis, aut uitij materia uera. Melius igitur eſt, ſinere quenq; uoluntate ſua duci, legibus interea, monitis, exemplis, & probitatis, atq; improbitatis præmijs propoſitis, ut qui bene, rectèq; uiuere, cum uiuere peruerſè potuiſſet, maluerit, perinde ac meritus eſt, coronetur: ſic à beatorum choro excludatur, qui ſe factis impijs coinquinauit. Hoc iuſtiſſimum, hoc optimum, quo non liceat cogitare melius: perindeq; decorum, atq; pulchrū eſt dare pœnas delinquentes, ſicut coronare merētes. Hæ ſunt ueræ rationes, quas nec Philoſophi ignorauerunt. Satiſq; mihi uideor Plutarcho reſpondiſſe.

Diluuntur rationes Epicurei Cottæ & apud Tullium. Earum ſolutionem eſſe, quod ubi Marcus ipſe loquitur, ſecus ſentit. Et ea eſt Academicorum libertas. Platonem non ſuis primū oculis creationem uidiſſe, ſed apud priſcos legiſſe. Platonem dicere mundum corruptibilem in poſterum, ſed poteſtate opificis non interiturum. Non ociatum eſſe Deum, fruentem ante mundum Diuinitate ſua. Non ſuperſediſſe creatione mundi. Sapientibus & Stultis creando mundo prodeſſe uoluiſſe. Aſſecutumq; eſſe, quòd bonitatem ſuam fecit clariorem. Omnes particulares motus in primum motorem referri. Cap. VII.

AD Epicureum, & Cottam, qui contra creationem mundi, non quòd mundus nō ſit creatus, ſed non à Deo creatus, apud Ciceronem pugnant ueniamus. Quærit Velleius primùm quibus oculis intueri potuerit Plato fabricam illam tanti operis, quæ ferramenta, qui uectes, quæ machinæ, qui miniſtri tanti muneris. Quemadmodum obedire uoluntati architecti elimenta potuerint. Vnde natæ quinque formæ, quas in Timæo nominat. Quòd mundum factum, aſſerit non interiturum. Prouidentia cur mortalem fecerit mundum, iuxta Stoicos, non quemadmodum Platonicus Deus, ſempiternum. Cur mundi fabricator repentè extiterit, innumerabilibus antè ſeculis & in omni Aeternitate ceſſator. Laborem non fuiſſe, qui Deum non attingat. Cur Deus delectari quaſi ſignis, ſideribus, & cœlo uoluerit. Si ut melius habitaret, peius ergo habitaſſe in Aeternitate, opusq; ei fuiſſe iſto mundo: ſed nequaquā carere uoluptate hac cum tamdiu potuiſſe. Si propter homines, an ſapientes, uel

tes,uel ſtultos:ſapientes eſſe paucos,propter paucos ergo tantam rerum factã mo/litionem. Stultos autem hoc beneficio affici non debuiſſe. Deinde nihil eum eſſe aſ/ſecutum,quòd ſtulti ſunt ſemper miſeri,ut naſci nihil eis profuerit. Cottæ uerò ra/tiões ſũt,Si Deus creaſſet,ac prouideret,bene bonis,malis malè eſſet. Cùm ratione peruerſè et ad malũ ſẽper homines abutãtur,uel à Deo dari nõ debuiſſe,uel nõ da tã prorſus. Quòd ea quæ diuina prouidentia facta uideantur,per errorẽ rationi & menti aſcribantur, cũ Naturæ quædã ſit uniuerſalis neceßitas, omnes res motibus ſuis cientis. Sicut reditus tertianæ,aut quartanæ febris,marinorumq; æſtuũ, quorũ motus etiam certi & conſtantes,nulla ratione gubernentur:eadem neceßitate,et or dine,caro diuiſa renaſcitur,arbor cæſa reuireſcit,multa naſcuntur in terra prodi/gioſa. Quòd contemptoribus,cauillatoribusq; Diuinitatis proſperiores res ſucceſ/ſerint,quàm melioribus. Hæc & id genus multa oppoſuit ille. Quorum præcipua, ueraq; ſolutio eſt,quòd more diſputantium,ingeniumq; oſtentantium, & quãcun que contradictionem arripientium,egit,& quorũ ſit certa profeßio,omnia infirma re,ac refellere,ut ſi uel Solem dicas lucere,profeßionis ſuæ iura tuentes,parati ſint contradicere. Quòd autem potius ea ſit arrogans libertas,quæ cuncta ſubuertere ſibi licere putet, apparet uel inde,quòd contradicendi libidine relicta, eadem illa ſæ pißimè confirmauit,quæ fecit Cottam ſubuertere. Satiſq; uno erit teſtimonio, quo ueritatis omnis hæc oppugnatio redarguitur. In Legibus hæc dixit: Nihil porrò tã aptum eſt ad ius,conditionemq; Naturæ,quod cum dico Legem, à me dici nihil a/liud intelligi uolo,quàm imperium,ſine quo nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuerſum genus ſtare, nec rerum Natura omnis, nec ipſe mundus poteſt. Nam & hic Deo paret,& huic obediunt maria,terræq;,& hominum uita iuſsis ſupremæ legis obtemperant. Hæc ille. Idemq;, Orta aũt ſimul eſt cũ mente di uina. Quamobrem lex uera,atq; princeps apta ad iubendum, & ad uetandum, ra tio eſt recta,ſummi Iouis. Et, Ergo eſt lex iuſtorum,iniuſtorumq; diſtinctio,ad illam antiquißimam, et rerum omnium principem expreſſa Naturam,ad quam leges ho minum diriguntur. Hæc dixit qui Cottam induxit,quaſi libidine,uel quæ pulchrè,et uerè Balbus diſputaſſet, euertendi prouectum,dum & Carneadis petulantiam imi/tatur,bellũ inferre ueritati. Igitur ingenij fuit oſtentatio,ne uideretur aſſerere et aſ/ſentiri his,quæ Balbus diſputaſſet. Nam hæc ipſa cum ab illomet dicuntur,tũ uerò pleno ore laudantur. Et in ſecundo de Diuinatione, ubi ſimili modo quæ frater aſſe ruiſſet,deſtruxerat. Nec uerò,inquit(id enim diligenter intelligi uolo)ſuperſtitione tollenda,religio tollitur. Nam & maiorũ inſtituta tueri,ſacris cerimonijsq; retinen dis,ſapientis eſt. Et eſſe præſtantẽ aliquam,æternamq; Naturã, & eam ſuſpicien/dam,admirandamq; hominum generi,pulchritudo mundi,ordoq; rerum cœleſtium cogit confiteri. Quibus apertè mentem ſuam declarauit,tollendam quidem ubiq; ſu perſtitionem,ueritatem retinendam,ueritatẽ autem eſſe, quam pulchritudo mundi, ordoq; rerũ cœleſtium cogat confiteri,eſſe præſtantem aliquam, æternamq; Natu

ram,

ram, quam homines adorare, uenerariq́; deceat, cuius imperio maria, & terræ, omnis deniq; mundus obtemperet. Cottæ igitur rationes ipſe reſoluit. Nam in Legibus quoq; contra petulantiam Academicorum, & quòd ei non ſemper placuiſſet hæc in cunctis ueritatis oppugnatio, ſic docuit: Perturbatricem autē harum omnium rerum Academiam hanc ab Arceſila & Carneade recentem exoremus ut ſileat. Nā ſi inuaſerit in hæc, quæ ſatis ſcitè nobis inſtructa, & compoſita uidentur, nimias edet ruinas. Epicurei rationes, uel id abunde perimit, et euertit, quòd Epicureus erat, contra quam gentem, eiuſq́; deliramenta, totis ipſe ſuis libris bellum implacabile geſsit, proſcidit, uexauit, etiam inſcitiæ, & ignorationis omnium rerum, arrogantiæ præterea, ſemper eos arguens. Sed pauca quædam cum eo, & quaſi prætereuolantes, loquamur. Quibus oculis Plato machinam mundi intueri potuerit. Duo reſponſa: non ſuis primum oculis Platonem machinam mūdi, ſed apud uetuſtiſsimos, cū primis Aegyptios, aliosq́; Græciæ ueteres Theologos, uidiſſe Pythagoreos, Empedoclem, Philolaum, Pherecydem, Poëtas antiquiſsimos, Orpheum, Heſiodū, ſed præcipuè Triſmegiſtum, cuius non dogmata modò, ſed meras etiam dictiones uſurpauit, omnium gentium literis & teſtimonijs, claris præterea coniecturis in unum congruentibus mundum habuiſſe principium. His tot teſtibus, tanto hominū conſenſui putauit aſſentiendum modeſtiſsimus Plato, nō ut temerarius Epicureus, quæ natio in omnem Philoſophiam, ueritatēq́; fecit impetū, ac ceu cæteris Philoſophis urbanis, & ciuilibus, ipſi agreſtes, ruſtici, impoliti, rudes conſurrexerunt. Quare non multum eſt ponderis in eorum autoritate. Ad hæc, duplices ſunt oculi, animi & corporis: corporis ſolis uelut homines, Epicurei, ſapientioris autem magis animi, quàm corporis utebantur. His oculis Plato uidit fabricam mundi: uidere Epicureus non potuit, quia non habuit. Itaq; miratus eſt alium uidiſſe, quod cæcitas cum ſua uidere nō ſinit. Eiuſdem ſtuporis cætera, Qui uectes, quæ ferramenta, qui miniſtri. Si ſciſſet, aut tenere uoluiſſet quæ maiores de maieſtate diuina tradidiſſent, nec ſolida temeritate prouectus, ultro deſipere uoluiſſet, uidiſſet ſanè, nullis hic ferramentis opus fuiſſe, ſed quod Marcus ipſe paulò antè, mundum, maria, & terras, ei obtēperantia, ſine inſtrumentis fieri potuiſſe. Quo modo autē Plato dicat mundū non interiturum, ſuperius expoſitum eſt. Congruit autem Stoicorum, & Platonis de mundo corruptibili ſententia, quorum autoritati multo magis, quàm Epicureo ſubijciendum eſt iudicium. Formas autem illas in Timæo, etſi rectè poſsint intelligi, ac declarari, nos quidem non laborabimus quales ſint, oſtendere, nō Platonem, ſed ipſam ueritatem defendentes. Oſtenſum quoque, fabricatorem mundi non repentè, & quaſi ex infinito ſomno ſurgentem, aut qui laborem in æternum refugiſſet, extitiſſe, arreptumq́; fabricandi cupiditate, quod antea non faceret, operi manus admouiſſe. Delyrantis animi, & humana tantum capientis, nihil ſe ſupra corpus attollentis figmenta, ad puriores cogitationes non aſpirantis. Aliter Deum in æternum ante, & ſupra mundum extitiſſe, & exiſtere, aliter homines uiuere. Non otiari potuiſſe,

iſſe, cuius eſſet actio beatiſſima, perennibus gaudijs exuberans, uocantemq; à creatione mundi, non ab eo uacaſſe, quod eſſet beatitudo eius, ſed eo quo carere ſine detrimento poſſet, & quod ubi effectum eſſet, ad beatitudinem eius nihil addiderit. Vt ſi Rex duabus actionibus, altera naturali, digniſſima, grauiſſima, altera nihil ad ſe pertinente, propoſita, hacq; omiſſa, grauiorem, propriamq; ſibi exerceret, eum quaſi otioſum damnes. Non potuit igitur otioſus eſſe, cuius fuit æterna ex maieſtatis ſuæ contemplatione, beatitudo. Eſt enim cognitio, & contemplatio, actio perfectiſſima. Hoc autem cum ſit felicitas diuina, facile potuit, ac debuit æterna mundi molitione ſuperſedere. Tunc otioſus fuiſſet, ſi nihil aliud, quod ageret, habuiſſet, & ſi mundana factio, ſola fuiſſet eius, ac naturalis, inſeparabilisq; ſubſtantiæ ſuæ operatio, qualis igni calor, aut aſcenſus ad altum, ſine quibus ignis eſſe non poteſt. Ariſtoteles autem fatetur Deum ex contemplatione ſui, non mundi molitione eſſe beatum. Quoniam igitur una ea potuit beatitudine feliciſſimus, & contentus eſſe, ut quidquid additum ſit, nullam ad ſuam felicitatem acceſſionem fecerit, liquet eum, qui ſine mundi operatione putet Deum otioſum fuiſſe, ipſum potius à ſapiendo, & intelligendo, ſemper otiari. Creatione autem mundi naturaliter Deus in omni æternitate non ſuperſedit, aut diſtulit ad illud uſque tempus condere, quòd tũ omnis Aeternitas eſt æqualis, nec poteſt in ea fieri dilatio, aut acceleratio, prius aut poſterius, tum naturale fuit ei ſic uiuere, ſic eſſe, quemadmodum mundo, habere principium. Quare nec unica fuit eius uoluptas iſte mundus, qui meliore et præſtantiore frueretur, et ea potuit facile carere, nec quaſi ad habitandũ factus eſt ei mundus. Ariſtoteles enim affirmat, Deum ſic extra mundũ eſſe, ſicut intra mundum. Supereſt quod maioris eſt ponderis argumentum, Quibus ab eo ſit creatus, ſapientibus'ne, an ſtultis. Reſpondeo, ſapientibus & inſipientibus. Tum ſi ſolis ſapientibus, nihil mali, nihil abſurdi. Vtrunque probabiliter, optimeq; defendi poſſe: principalius autem, ſolis ſapientibus. Creatus eſt igitur mundus à Deo ſolis ſapientibus. Sapientes autem intelligo, non quales fortaſſe ſentit ipſe Philoſophos, Epicureos, Stoicos, Peripateticos, Platonicos, quorum ſub titulo ſapientiæ, plures ſtultiſſimi ſunt, & fuerunt ſemper: ſed bonos, innocentes, integros, quorum fuit ſemper magna in omni ætate multitudo. Si nemo ſit qui non peccet, omnis autem qui peccat, ſtultus eſt, maximam tamen peccantium multitudinem pœnitet peccati, hoc ipſo ſapientẽ, quòd errores ſuos agnoſcit. Numerus autem exiguus ille Philoſophorum, tantum abeſt, ut adducat in hanc de mundo ſuſpicionem, ut hos ipſos, ſi pauciores fuiſſent, melius propemodũ futurum fuiſſe, contendã. Nam contra hos, omne pro ueritate certamen, plebe, quã naturalis duceret inſtinctus, ſæpe meliora ſentiente. Soli igitur boni ſunt ſapientes: Hi plures ſunt: pauci autem prodigioſè mali. Longè pauciſſimi, qui ſi uel deprauatiſſimè uiuant, ſæpeq; cupiditatibus uicti, ſcelerata perpetrent, non deniq; ſummum Deum quoq; tempore agnoſcant, & fateantur. Sed demus ſolis bonis factum hunc mundum. Pluris fit, ait Sapiens, unus

bonus à Deo, quàm mille impij. Vt ille, uno Platone ſatis eſſe ſibi dixit, plebe ab auditorio eius defluente: ſic ſatis erit opifici, ſi uel pauci bonitatem eius agnoſcant & fruantur. Vt agricola plures conſerit arbores, nec ſperat omnes feliciter pullulaturas: ut qui ſeminat, ſcit quòd infelix lolium, & ſteriles dominabuntur auenæ: dulcius tamen ei eſt, triticū quantum quantū eſt, legere, quàm triſte, auenas comburere: ſic tametſi Deus cunctos beatos eſſe, et ſapiētes uoluiſſet, omnibusq́; his mundū condidiſſet, ſolos tamen ante oculos habuit, quibus cœlum, & terras conderet ſapientes. Quæ eſt etiam ars, quod elementum, quæ diſciplina, quæ inſtrumenta ad uſum & commodum reperta, ſed abutentium prauitate nonnunquam pernicioſa, quæ ſoleant magis accuſari, quàm ipſi abutentes, et in ea ipſa potius, quàm peccantes, crimen omne conferri? Quis eloquentiā inceſſuit, in ignem & ferrū, aquamq́; quis criminibus inuectus eſt, & inuolauit, quòd afferant nonnunquam perniciem? Sic planè, etſi non omnes nati ſunt in mundo ſapientes, nec mundus accuſandus, nec autoris bonitas non admiranda, ſuſpiciendaq́; nobis, cuius etſi fuit conſilium ſolertiſſimum & res ſapientiæ ſuæ magnitudine repertas uoluit optimas eſſe, deſiderauitq́; omnes naſci ſapientes, nec futuros tamen ſapientes omnes animaduertit, omittere, quin crearet, nec uoluit, nec debuit, ſed eo uel maximè bonitas eius incredibilis apparuit quòd immeritis etiam, & quos proſpiceret ingratos ſibi, beneficijq́; immemores futuros, creauit, promiſcueq́; cum bonis, & ſapientibus, luce & aſpectu iſtius mundi eos frui permiſit. Quod quicunq; apud nos faceret, humaniſſimus haberetur, ſimillimus Deo prædicaretur. Si, ut inquit orator grauis, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, aduerſariū amplificare, hæc qui faciat: uſque adeò laudatur, ut Deo ſimillimus iudicetur, cur non ea ipſa efficiens Deus maximè ſui ſimilis habeatur, quod factū ab homine, facit eum ſimile eius? Imitamini, inquit ipſe, Patrem ueſtrū, qui Solem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos et iniuſtos. Ecce igitur incommemorabilis bonitas, non modo profuiſſe, ac prodeſſe gratis, & ſapientibus, ſed ingratis etiam, inſipientibusq́;. Sapientibus enim, & inſipientibus, dixit alius eius aſſecla, debitor ſum. Cum itaq; diuina uirtus habeatur, uel malis prodeſſe, ignoſcere peccantibus, ingratisq́; beneficia præſtare, cum Natura inſtinctu id collaudet ſuo, extollatq́; in hominibus, certè & in Deo erit ſupremè, à quo ſupremè uirtus omnis poſſidetur. laudatur autem, admirationiq́; habetur ea uirtus, non ſine ratione: Fructuoſior enim eſt humannitas, & bonitas, clementia, benignitas, quàm ſeueritas, durities. Nec fas eſt propter malos nocere bonis: cùm beneficio bonorū mali naſci potius, ac uita frui debeant, quàm propter malos uita carere boni. Nec ſi Deus proſpexit fore maiorem numerum ſtultorum, quàm ſapientū, hanc ſapientibus & bonis iniuriā facere eum decuit, ut propter multos illos ſtultos abſtineret à creatione bonorū: ſed quæ ſua ſemper fuit probitas, hunc honorē bonis deferre debuit, ut tum hi, quantumuis malorū agmen conſequeretur, conderentur, nec quicquā eorum creationem impediret, tum hoc adderet, ut

ret, ut in eorum gratiam, etiam malis prodeſſet: quemadmodũ ſæpe, chariſſimis deprecantibus, ignoſcimus his, qui in nos peccaſſent: ſic cum ſciret Iudæorũ pectora dura, pronosq; animos in nequitiã magis quàm æquitatẽ, non omiſit, quin legem per Moſen præſens promulgaret, paucos illos bonos, multaq; alia digniſſima, ſpretis & contẽptis tot ſtultis, magis attendens. Reſponſio igitur eſt, (ut ſumma quæq; complectar) tanquam de bobus, et aſinis, muſcis, cæterisq; beſtijs, Deum de malis, & ſtultis illis innumerabilibus nihil curaſſe, attendiſſe, cogitaſſe, tum magis cum decuiſſe uſq;quaq; beneficũ eſſe etiam erga malos & ingratos, cuius uberrima, latiſſimaq; bonitas non modò non ſoleat propter ſtultos, et malos impediri, ſed etiam propter bonos prodeſſe malis. Bonus agricola, non propter loliũ in ſegetibus cooriturum, ſegetum ſatum, frugibus uelut ob ſtirpem malam iratus, dimittit, ſed propter ſegetes bonas ſinit cooriri lolium. Hoc apud mortales ſapientiſſimus quiſq; facit. Quòd autem rogas, quid tandem ſit aſſecutus ſtultis et ſapientibus promiſcuè, mundo ædificato, quòd omnes ſtulti ſine dubio ſint miſerrimi, uel hoc ipſo, quòd ſtulti ſunt: dico quòd quanquam hi, qui ſine dubio miſerrimi ſunt, & ſtulti, non principaliter conſilio eius, cum conderet mundum, propoſiti erant, intuebatuŕq; magis alia innumerabilia bona, tamen etiam ſtultis uita et omnis mundi habitatione conceſſa, aſſecutus eſt hoc, quo nihil eſt cogitare melius, quòd bonitatem ſuam fecit clariorem, quæ latuiſſet, ſi ſapientibus duntaxat, gratis, & beneuolis profuiſſet. Ad hæc, quærerem, ſi poſſem, qui ſint miſerrimi. Nam fieri poteſt, ut miſeros et ſtultos habeas, quos cæteri non habeant. Egoq; ô Epicuree, qui te fortaſſe unum è paucis illis ſapientibus exiſtimabas, miſerrimum uel hoc ipſo arbitror, quòd hæc flagitia animo concepiſti. Ita fortè factũ eſt, ut eodem iudicio de ſtultis, & miſerrimis, atque tua ſapientia, & Philoſophia, ſenſeris. Non protinus igitur omnes ſtulti ſunt miſerrimi: neque ſi ſunt, fortè eo ſtultitiæ genere ſunt, ut nec unquam naſci debuerint, eisq; uitam datam eſſe, fuerit reprehenſibile. Vidi enim pleroſque ſtultos, poſtea ſapientes. Itaq; non erant illi miſerrimi propter ſtultitiam, ut nunquam naſci debuerint, futuri aliquando ſapientes. Plenaq; ſic eſt uita pœnitentium, ac reſipiſcentium, ſicut delinquentium. Quòd ſi ſapientiam, uel ſtultitiam ad hanc uitam referas, ut ſtulti ſint, quos cruciant cupiditates & ægritudines, ſapientes quos non crucient, fingis quæ natura fieri nequeunt, eſſe ſapientes qui careant ægritudine, et cupiditate. Deinde in hoc ipſo probatur ſapientia, cui neceſſe eſt coniunctam eſſe ſtultitiam, ut appareat ſapientia, ubi ſtultitia eſſe potuiſſet. Falleris item mortalia tantum attendens, de quibus nemo perfectè iudicabit unquam, niſi poſt uitam conſecutura reſpiciens: quæ uos Epicurei neſcientes, aut à ueſtris maioribus tradita, temerè reijcientes, non mirum, ſi ferè ſemper hallucinamini, ut planè ſtultus ſit, cui curæ ſit ueſtram ſtultitiam coarguere. Sed liberaliter agamus. Quæ uerò Cotta oppoſuit de rebus aduerſis bonorum, ſecundis malorum, quoniam à Plutarcho obiecta, reſoluta ſunt: & Marcus ipſe, ſuo ſenſu loquens, malorum grauiora ſup-

plicis demonſtrauit, ut ſi malus, & ſceleratus ſis, id unum ſufficiat ad miſeriam, et docuit, illuſtribus animis pro patria uulnera paſſis, in cœlo patere locum, ſatis ipſe ſibi reſpondet. Nam in Piſonem dixit, non in eo cui facta eſt iniuria, ſed in ijs qui fecerunt, ſceleris ac conſcientiæ pœnā remanere. Et in Philippicis: Alia ô perditiſſimi homines, et amentiſſimi, ſunt multo miſeriora. Nam quo maior uis eſt animi, quàm corporis, hoc ſunt grauiora ea, quæ concipiuntur animo, quàm illa quæ corpore. Miſerior igitur qui ſuſcipit in ſe ſcelus, quàm is qui alterius facinus ſubire cogitur. Hæc igitur cum ſentiat Marcus ipſe, oſtendens miſeriores ſemper eſſe malos, quàm bonos etiā in hac uita, non opus eſt noſtro hic alio reſponſo. Non enim ſunt beatiores ſcelerati etiam ditiores, & opulentiores. Ad hæc ſi cœlū recipit inclytos, et qui pro charitate patriæ nullū laborem recuſarunt, certè ex aduerſo excluſi delinquentes, neceſſariò locum ſceleribus tenent congruentē. Sicq; refert Marcus ad aliud, bene & male facta humanæ quàm uitæ huius iudiciū, ut nemo debeat in hoc mundo turbari ſuper felicitate malorū, uexatione bonorum. Quod autem arguit, de rationis abuſu, qua pauci rectè ſapienterq; utantur, reſponſum, nullā hanc culpam autoris fuiſſe, cuius ſalutare fuerit ubiq;, benignumq; conſiliū. Claruit etiam exemplis, nec mortales ipſos, nec Naturam, nec artem propter intermiſta uitia, omittere uirtutes, ſupprimere bona propter mala, ſed contentari uel paucis bonis, quæ cum malorum multitudine compenſet. Exempla quoq; ex Tragœdia, rara ſunt, ut plures ſint qui ea non perpetrent, quàm qui dicantur feciſſe. Quod autem refertur in Naturam, quod mente, & intelligentia prædicetur factū, ipſe citra contradictionem, ſuam proponens ſententiam, diſſoluit, ſæpeq; ut uidimus, dixit cœlum, et terras, et maria, iuſſis ſupremæ legis obtemperare, et eſſe præſtantē quandam, admirandamq; humano generi, ſuſpiciendamq; Naturam, pulchritudinem mundi, rerumq; cœleſtium ordinem declarare. Pro Milone uerò id ex intimis Philoſophiæ templis deprompſit argumentum. Si in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra inſit quiddam, quod uigeat, & ſentiat, & non interit in hoc tanto Naturæ tam præclaro motu. Niſi fortè idcirco non putemus, quia non appareat, nec cernatur, perinde quaſi noſtram ipſam mentē, qua ſapimus, qua prouidemus, qua hæc ipſa agimus, ac dicimus, uidere, aut plane qualis, aut ubi ſit, ſentire poſſimus. Hæc cū Marcus ipſe pro ſe dicat, & ſentiat, non eſt quod nos in argumentatione Cottæ diluenda laboremus, Philoſophorum omnium accedente conſenſu, uigere in hoc mundo uim quandam, ut animum noſtrum, inuiſibilem, cuius motus ſit is omnis, quem primum uidemus in cœlo, ortu, obituq; ſignorum, tum omnium uiciſſitudinibus, et ordinibus rerum. Quæ uis etſi non uideatur à nobis, ex ipſo toto Naturæ motu, ordinibusq; ſtatis, & certis coniectanda eſt, nec idcirco non putanda, quòd oculis corporeis non ſubiaceat, cum ſeſe rationi affatim offerat. Cæteri philoſophi docuerunt, aut hanc, quæ dicitur Natura, eſſe uim illam diuinam inuiſibilem: aut probauerunt, nunquam motus hos tam conſtantes, & certos, totamq;

rerum

rerum pulchritudinem conſtare potuiſſe,niſi ingenti aliqua Mente præſide:ut qui dicat Naturam,excluſa Mente,et Intelligentia,nomen inane dicat. Ac quanquam ſint nonnulli motus,quos citra opem & conſiliũ Mentis uideamus perfici,ut æſtus maritimos,ut tertianas,quartanasq́; febres,& diſcedentium cicatricum coitus,re/pullulationemq́; arborum, ſcire opus eſt,omnes motus particularium rerum à primo,ac maximo motu gubernari, perinde ut qui machina impulſa, uarios motus ſubitò præſtat. Quam rem Ariſtoteles in libro de Mundo multis declarauit exemplis, Vt qui diuerſi generis aues ſinu contineat, dato uolatu, cunctæ uarias regio/nes petant: Aut ab eo,qui dicitur in choro,cantantiũ coryphæus,ſigno dato,ſubitò uarias uoces harmoniamq́; exaudias: Aut claßico canente, milites arma capiant, alius loricã induat,alius galeam aptet,alius fræna equo immittat, alius ad ſignum concurrat;Simile quid fieri à magna ac præpotenti Mente,ad cuius nutũ,ac ſignũ cuncta ſuis motibus,ordinibusq́; cieantur. Accidit autem ut res à primo ſpiritu na/ctæ uitam,& motum,quoſdam & ipſe priuatos motus edant: omnis enim uita motus eſt. In eumq́; motus omnes referre neceſſe eſt,qui primos,maioresq́; motus de/dit. Qui igitur corpus humanum formauit,humoribus, & ſanguine contempera/uit,in eum proculdubio motus omnes,aut principales, aut accidentes, referre ne/ceſſe eſt. Siue oculi exterius,ſiue mens interius agitetur,ſiue manus,ſiue pedes mo/ueantur, pulſentur uenæ, cordis item agitatio, furor, cupiditates, cuncta in pri/mum illum formatorem tandem rediguntur. omnem aquæ, omnem ignis motum, quis neget in Creatorem aquæ,et ignis,eſſe referendos, qui res ſuis rationibus mobiles creauit? Sunt autem, ut dictum eſt, quidam principales motus, ſunt ex ipſis alij præter intentionem,at ex Natura rerum,accidentes. Formatum eſt humanum corpus ab Opifice Deo,ſanguis additus,& uenæ,et humores,hæc principalia. Natura humorum,& rebus exterius aduentantibus,motus exiſtit tertianæ,& quartanæ febris,in quibus etſi ordo eſt,eſt ex ipſa re principali,cui motus,& ordo datus fuit ab opifice. Sic calore,& frigore euntibus,& redeuntibus,ſeq́; inuicẽ inſequentibus fiunt febres. Aeſtus autem maritimi à littoribus, ad littora cientur, aqua Na/tura non conquieſcente, ſed inſtabiliter ſemper decurrente, quod certo temporis ſpatio fieri neceſſe eſt. Hoc ſiue natura aquæ fiat,ſiue Luna coadiuuet, totum de/mum referendũ in eum,qui naturas has reperit,nulla ratione dubiũ eſt. Itaq; cun/ctis motibus particularibus ad ſuas cauſas relatis,& reſolutis,uenire tandẽ neceſ/ſe erit ad unum principium,omnium fontem, inuentoremq́; motionum, ad quem, per concatenationem cuncti motus proximi ac diſtantes,naturales,ſiue ad tempus accidentes,& extraordinarij,coaptantur. Quare qui quemadmodũ maritimos æ/ſtus,febresq́;,ſic item omnes mundi motus putet ſponte ſua fieri,non putabit bene, planeq́; tota re diſcuſſa,cernensq́; motus illos ratione carentes,ex alijs motibus habere principium,qui ſine intelligentia fieri nulla ratione potuiſſent. Nec ſi tertiana febris,ſine mente conſtanter reuertitur,protinus ad humanũ,aut cœleſte opificium

aſcendendum, in quibus ordo melior, mirabilis, ſtructura diuina cernitur, ſtata, certa, ſempiterna. Cui niſi Mens præfuiſſet, nunquam tantam pulchritudinem, tam tam uenuſtatem, ordinemq; habuiſſet. Quod ut clarum, & omnibus confeſſum prætereа. Alia complura obiecit Cotta, quæ cum ſuperius ſint reſoluta, eum conti- neantur alijs ſuperius reſponſis, & potius in diſputationem de diuina Prouidentia, conueniant, ut quod non auertat, nec prohibeat mala, cum poßit, de quo dictum eſt, mittam plura proſequi cum eo.

Diluuntur rationes Simplicij de Aeternitate mundi. Simplicium ægre tuliſſe Ioannem Philoponum rationes Ariſtotelis de Aeternitate motus refutaſſe. Eundem Teologiam Moſaicam contemnentem, non intellexiſſe quæ de luce & Sole creato idem ſcripſit. Non accepiſſe Moſen ab Aegyptijs Theologiam, ſed contra, Aegyptios ab eo. Græcos ab Aegyptijs didiciſſe, ut ſi ſit Aegyptiorum fabuloſa Theologia, ſit etiam Græcorũ. Quomodo oporteat intelligi, lucem primum creatam, quarta autem die creatum Solem. Reſoluuntur rationes, quibus Simplicius ex Platone probat æternum mundum. Cap. VIII.

ADeſt Simplicius Aeternitatis acerrimus defenſor, contra Ioannem Grammati- cum, pro Proclo credo, in factione mundi, ſuſtinens dogma Ariſtotelis. Cum quo breuibus agam, ſimili atque alij Philoſophi, dementia laborante, & quæ ne- ſciebat, inceſſente: nec cum maioribus ſolum, ſed etiam mirabiliter ſecum pugnan- te. Stupenda ueſania, cuius fuit ſtudium, humanam uitam, confuſione, impietateq; replere, ueram religionem aut funditus tollere, aut ſuperſtitioſam, poëticamq; alle- gorijs quaſi conditam, & fucatam, mundo colendam exhibere. Quid autem de mo- ribus, de religione prodeſt diſſerere, quod diligenter accurateq; fecit Simplicius ſu- per Epictetum, ſi uel neſciebant religionem, in qua ea præcepta perfectè continen- tur, aut à qua didicerant, eam inſectabantur, aut quæ de uirtute locuti eſſent, euer- tebant omnia, ex Aeternitate mundi, alijsq; ſuis dogmatis impijs? Ex quo apparet eos partim impoſtores, ſimulatoresq; probitatis, partim inconſtantes, & leues fu- iſſe, modoq; hoc, modò aliud ſtatuentes, aut non uidentes ſummam in dictis ſuis confuſionem, & pugnam. Gratias agamus diuinæ clementiæ, quæ mundo ab im- poſturis eorum liberato, fecit id toto terrarum orbe, etiam recentioribus his Philo- ſophis ſeſe opponentibus, uigere, quod eſſet melius ac uerius, uicitq; potentißima ueritas. Simplicius igitur ſuper libris naturalis Philoſophiæ Ariſtotelis, Ioannem Grammaticum Procli leuitatem, & ineptiam, inſcitiamq; ſuper Aeternitate mun- di, optimis rationibus refutaſſe, indignè ferens, tumido Philoſophorum ſublato ſu- percilio, ſolitaq; inflatus arrogantia, qua ſe ueritatis Deos, uniq; ſibi datum ſapere putant, criminatus eſt primum doctiorem, ac meliorem ſe uirum, tum rationes con- tra molitionem mundi, præcipuè quam tradidit Moſes, uibrauit, cuius librum cum non intelligeret, quod alijs pleriſque Philoſophis euenit, irriſit quæcunque de re- rum creatione ille prodidiſſet. Ac cum maxima pars ſuarum rationum in id ſit in- tenta, ut Ariſtotelem contra Ioannem Grammaticũ, qui rationes eius ſuper Aeter- nitate motus coarguerat, defendat (octauus autem liber commentationũ Philoponi

ſuper

ſuper naturali Philoſophia Ariſtotelis, ad meas manus nondū peruenit: audire autem aduerſariū, rationes & argumenta inimici referentem, non adeò fidele eſt, nec certum habet locum, ubi ſiſtat diſputatio) non ſum cum Simplicio pedem collaturus, quoad ipſum Philoponum loquentem audiam. Tantum pauca quædam afferam. Apparet enim Simplicium ineptè ſuperſtitioſum, ſimulq́; morbo atq; Proclum, & Porphyrium laborantem, quo Philoſophiā, profanamq́; religionem, iam Chriſtiana toto terrarum orbe coruſcante, defendere, proq; ea ſtare inuictis animis conabantur, contra Philoponum, uerbis contumelioſis inuectum. Apertè quidem fatebor quod uidi, & probaui, hoc deteriores Philoſophos fuiſſe, quo poſteriores, ac recentiores. Id quod in Peripateticis, ac Platonicis facilè noſcas, quorum qui uetuſtiores ſunt, meliores, religioſiusq́; de Deo, de Prouidentia inuenies loquentes. Iuniores autem cum Aeternitatem defenderent, uetuſtiſſimam Theologiam maiorumq́; pietatem peruerterunt, aut fabuloſam iudicauerunt. Cuius nunc exemplum ex ipſo Simplicio proponā. Is cum tueretur Aeternitatē motus, apud Ariſtotelem, ſine delectu et ratione ſequens eum, cuius, quia non Deus, ſed homo eſſet, non debuerat autoritas iudiciū & examen ueritatis tollere, contra Philoponū, qui creationē temporis, & motus apud Moſem repertā, ratione roborabat præcipuè quòd rationes Ariſtotelis debiles, & præſtigioſæ nihil conficerent, irriſit Theologiā Moſaicā, eamq́; commentitiā appellauit, et cum non intelligeret, quòd quarta die Sol dicatur creatus, prima autem die lux creatrix diei, cenſuit etiam Theologiam fabuloſam. Eius hæc uerba ſunt, Si autem Iudæorū legiſlatorem oſtendit dicentem, In principio creauit Deus cœlū, et terram: Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ ſuper faciem abyſſi, et Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Deinde cum idē creaſſet lucē, diremiſſetq́; lucem à tenebris, intulit: Et uocauit Deus lucē diem, tenebras noctem. Et facta eſt ueſpera, & mane dies una. εἰ οὖν ταύτην τοῦ χρόνου νομίζει γένεσιν, τὴν ἀπὸ χρόνου, γινωσκέτω ὅτι μυθική τις ἐστὶν ἡ παράδοσις, καὶ ἀπὸ μύθων αἰγυπτίων ἑλκυσμένη. ἐπεὶ πῶς εἶχε λόγον, τὸν ἥλιον, τὸν τῆς ἡμέρας αἴτιον, ὡς καὶ αὐτὸς μωσῆς φησί, τῇ τετάρτῃ τῶν ἡμερῶν γεγονέναι? Quæ ſunt, Si igitur hanc creationem temporis ab exordio temporis exiſtimat, norit quòd fabuloſa quædam ſit ea traditio, ex fabulis Aegyptiorum tracta. Qua enim ratione ſtat, Solem diei autorē, ſicut & ipſe Mòſes perhibet, quarta die extitiſſe? Hæc ille ex irroborata, contentaq́; animi obſtinatione unius alicuius ſcriptoris decreta tuendi: ſcilicet quidquid aduerſatur, ſiue uerū eſt, ſiue falſum, ſiue cœlitus reuelatum, ſiue uetuſtiſſima ſucceſſione proditū, cæca temeritate tollitur, negatur, commentitium iudicatur. Et hic ille Simplicius eſt, cui Ioannes Philiponus uiſus eſt audaciſſimus, quòd inclyti Ariſtotelis uerba non oſcitāter, quale fit ab ipſis, admiſit, ſed cenſuit examinā da, diligenterq́; perpendenda, nec ſe paſſus eſt autoritatè ludificari, impediriq́; ad notionē ueritatis. Cuius igitur fuit maior audacia eius ne, qui Ariſtotelem allatis quæ ſibi uiderentur rationibus,

non fuerit ſecutus, aut eius qui nulla ratione, uetuſtiſsimam Theologiam, quam Plato ueneratus eſt (nam extat dictum Numenij, nihil aliud eſſe Platonem, quàm Moſem Attica lingua loquentem) inſolenter fabuloſam uocarit? Sed his omiſsis, rationibus agamus. Dicis fabuloſam traditionẽ, nec tamen cur fabuloſa ſit, demonſtraſti. Sed perſuadeamus nobis duas eum rationes poſuiſſe. Vnam, quòd hæc de creatione mundi traditio, ducta ſit ex fabulis Aegyptiorum: altera quòd in ea ſit contradictio, autorem dici lumen primum eſſe creatum: quarta autem die referre Moſen creatum Solem. Oportebat igitur hominem acutum, prius probare, & hanc traditionem Aegyptiam eſſe. Deinde ſi uel Aegyptia eſſet, cur fabuloſa eſſet. Furore igitur & libidine contradicendi cæcus, duo poſuit falſiſsima, aut certè parum conſiderata. Falſum enim eſt, hanc traditionem ab Aegyptijs narrationibus deſumptam. Omnium enim ſcriptorum iudicio, & omnibus rationibus, Moſes eſt omnium, qui ſcripſerunt, antiquiſsimus. Neq; Chaldæorum, aut Aegyptiorum, uel Græcorum, & Phœnicum, quæ ſunt uetuſtiores nationes, habetur ſcriptor ullus, aut traditur fuiſſe Moſe uetuſtior. Quin ille Mercurius ter Maximus, Aegyptiæ Theologiæ pater, poſt Moſem temporibus enumeratis inuenitur floruiſſe. Obſeruatumq; à Græcis Theologis, eum etiam meras dictiones Moſaicas, ubi et ipſe de creatione ſcripſit, uſurpaſſe. Duo ſunt qui uetuſtiſsimi omnium, quos ueteres Græciæ Philoſophi ſecuti ſunt, narrantur, ceu Theologiæ principes, Zoroaſter apud Perſas, Triſmegiſtus apud Aegyptios. Nam Linus & Orpheus, cæteriq; horum æquales in Græcia, longè poſt eos floruerunt. His autem duobus, ſi quis ætates enumeret, multos annos Moſem inueniet antiquiorem. At qui putet quæ ſcripſit Moſes, ex Aegyptijs monumentis deſumpta, non poteſt ex alio Aegyptio ſcriptore deſumpta putare, quàm Triſmegiſto. Neq; enim extat antiquior quiſquam, qui de creatione mundi ſcripſerit, & qui peruenerit ad manus Simplicij, non peruenerit ad Platonis, Platonicorum, ſuperiorumq; manus. Sed cum probet uera ſeculorum ſupputatio, Triſmegiſtum multo poſt Moſen floruiſſe non ne fuit is impudentiſsimus, conſiderataeq; uanitatis, qui contendat, quæ ſcripſit Moſes, ſumpta ex Aegyptijs, cũ Aegyptij ſumpſerint ex Moſe? Hæc igitur erit prima ratio falſitatis, quòd in contrariũ, Geneſin Moſis dicat ab Aegyptijs acceptã, cum contrà ſumpſerint ex Moſe potius Aegyptij. Quod clarũ fit, tum temporibus conſideratis, tum ſcriptis utriuſq; Theologi diligenter perſpectis. Secunda ratio coarguit hominem, qui de Moſe, quem non noſtri modò; ſed profani ſemper admirati ſunt, ſummiſq; laudibus extulerunt, quem facit uenerabilem, ueridicumq; ipſa uetuſtas, tam impudenter contumelioſeq; ſit locutus, inſolentem et temerariũ, nec aliud præter Philoſophorũ arrogans ſupercilium tenentem: qui falſa & fabuloſa ferat eum ſcripſiſſe, quem non modò ſcripta eius, ſed omnes etiã mortales agnoſcunt & fatentur ſapientiſsimum, & optimum, qui primus Hebræos ex impijs erroribus Aegyptiorũ auxilio cœleſti liberatos, ſummi ac ſingularis Dei ſciẽtia initiauit: Ac

ut taceam alios; fidelem unum teſtem proferam Strabonem, qui curioſiſsimè gen/
tes, locaq; omnia luſtrauit, ritus moresq; omnium diligenter exquiſiuit Is cum non
eſſet Chriſtianus, ſed tamen cui certum eſſet uera ſcribere, non Philoſophorum mo
re, qui dum ſtare Ariſtotelis dogmata uolunt, omnem ueritatẽ nituntur euertere, de
Moſe ſcripſit, primũ referens famam eſſe, quod multos fortè fefellit, genitores gen/
tis Iudaicæ Aegyptios eſſe. Moſes enim, inquit, quidam ſacerdos Aegyptius, cũ par
tem Aegypti obtineret, deſtomachatus Aegyptiorum mores, inde in Iudæam demi/
grauit. Secutiq; eum ſunt plures τιμῶντες τὸ θεῖον, quibus Dei cultus charus
eſſet. Dicebat enim ille, & docebat quòd non rectè ſentirent Aegyptij, iumentis &
reptilibus diuinitatem aſsimilantes. Minus Libes, & Græci, qui Deum humana for
ma fingerent. Eſſe enim Deum id ſolũ, quod nos omnes, & maria & terras (quod
omne cœlum & mundum, rerumq; naturã uocamus) ſuſtinet, & continet. Huic igi
tur ullam ex his, quæ ſunt apud nos, figuram quis ſanæ mentis audeat aptare? Sed
oportere omnia ſimulachra relinquere dicebat, poſitoq; ſatis pro dignitate exem/
plo, ſine figura hic Deum colere: indormireq;, et incubare, pro ſe et alijs, bona ſom
nia, ac munus ſemper aliquod ac ſignum à Deo expectantes, qui ſobriè & iuſtè ui/
uant: cæteros autem minimè expectare oportere. Ille, inquit, talia dicens, perſuaſit
bonis & ſanis, deduxitq; in hunc locum, qui ſe non armis, ſed ſacris, & ipſo Deo
tuerentur. Aliaq; multa Strabo, addens nouiſsimè Moſem unum fuiſſe, qui diuinis
alloquijs, & oraculis aſſueti, referrent ad homines à Deo præcepta propemodum
oſtendens, quod clarum eſt etiam, & confeſſum apud nos, quæ ſcripſerit, ex ore di
uino, cœleſtiq; oraculo Moſen excepiſſe. Cũ igitur Moſes fuerit optimus, ac pius,
doctorq; pietatis, quiq; Aegyptiorũ impietates execratus, cuius gentis inquilinus,
non oriundus fuit, docuerit Hebræos aliam uitæ rationem: & cum hi, qui Deum co
lunt, aliosq; ad id cohortantur, ueritatis, non mendacij ſint ſtudioſi, & cum alios ab
errore, & impietate declinare Moſes docuiſſet, non'ne par eſt, eum maximè ueri/
dicum fuiſſe, præcipuè ſcribentem, quo nihil eſſe, ac melius poteſt, Deum autorem
eſſe cœli & terræ, eumq; unum inuiſibilem, infiguratum oportere colere? Quis ar
guet mendacij, niſi mendaciſsimus, eum, cuius optimus animus ubiq; cernitur, ſcrip
taq; eius teſtantur, eum nec gloriæ, nec imperij, aut pecuniarum, ſed ſolius uirtutis,
ac pietatis cupidum, meliorem uitam homines docuiſſe, quæ in eo potiſsimum uerſa
tur, ut ueram Dei teneas ſcientiam, pro comperto habens, eum cunctarũ rerum au/
torem eſſe? Cum igitur teſtimonia (alios enim prætereo paria atq; Strabonem refe/
rentes) doceant Moſen iuſtiſsimum, ac ueridicum, ſcriptaq; eius teſtentur, ſingula/
ris eum probitatis, ſapientiæq; fuiſſe, hæq; ratio abunde refellat, qui dicat eum fabu
loſa, commentitiaq; de rerum conditione ſcripſiſſe, eſt alia quoque ratio, quòd in ea
hiſtoria nihil eſt implicatum, nihil excogitatum, optatum, ſed adeò primum ſim/
plex eſt, ut appareat ſcriptorẽ eo modò res retuliſſe, quo factæ fuiſſent, nihil adden/
tem, nihil polientem, nuſquam elegantiam captantem. Ad hæc temporum, perſo/

narum continuatio, ac quaſi concatenatio, ſeculorum ad amuſsim relatus ordo, nomina gentium, ac prouinciarum, quæ nunc uſque perſeuerant, regnorum, exordia, deſcriptionesq; rerum geſtarum, quarum nunc etiam extant indicia, ut deflagrationis in Palæſtina, hæc omnia docent abunde eius hiſtoriæ autorem fuiſſe ueracem, non fabulas, ſed uerißima ſcripſiſſe. Huc adde, quòd facile poßis, ſi uelis, unicuique narratæ rei à Moſe, petere ex ſcriptoribus profanis duo & tria, pluraq; teſtimonia: ut ſi uelis de creato homine à Deo uera eum ſcripſiſſe docere, poßis ex teſtimonijs profanorum ſcriptorum etiam roborare. Sic de creationis ordine, poſtea de diluuio, de Gigantibus, quod factum eſt hoc opere, & alijs ſcriptis, fecerunt eruditißimi apud Græcos. Et Ioſephus contra Appionẽ Grammaticũ, multorum ſcriptorum teſtimonijs antiquitatem, primatumq; ſuæ gentis ſatis oſtendit. Philoq; Iudæus Philoſophis admirandus, docuit Chaldæos fuiſſe genitores Hebraicæ gentis, ut tametſi natus in Aegypto Moſes eſt, pietas tamen & doctrina, ac ſapientia, cognitio que creationis mundi uenerit à maioribus ſuis, qui norant perpetuis maiorum ſuorum relationibus, non infinitis quidem illis, ſed infra breue tempus conſtrictis, mundum fuiſſe creatum. Nam Abraham, ad cuius tempora peruenerunt anni Noë, potuit ab eo non ſolum de diluuio, ſed etiam de creatione mundi audiſſe. Quippe Noë uidit & cognouit Matuſalem: is uidit, & cognouit primum hominem, à Deo creatum. Potuitq; Abraham audiſſe eum, qui referret uidiſſe ſe eum, qui creatum à Deo uidiſſet. Hæc igitur temporum propinquitas, relationem creati mundi facilem, memorabilemq; continet. Non erat cur Moſes hanc ſcientiam ab Aegyptijs mutuaret, cum maiores ſui, Aegyptijs uetuſtiores, eam optimè tenerent, in primis Abraham, Iſaac, & Iacob, qui cum ſcirent perſpectißimeq; noſſent, Deum paucis antè annis, hominem mundumq; creaſſe, uenerabantur eum, & colebant, Creatoremq; mundi & humani generis appellabant. Abrahamq; dixit, Leuo manum meam, ad Dominum meum, poſſeſſorem cœli, & terræ. Melkizedek uerò ibidem benedicens, Benedictus, inquit, Abraham, Deo excelſo, qui creauit cœlum, & terram. Ecce uterque non Aegyptius, norant & fatebantur Deum creaſſe cœlum & terram. Quare non fuit opus Moſi ab Aegyptijs hanc ſcientiam petere, quam longè melius, & incorruptius maiores ſui tenuiſſent. Et apparuit enim ſæpißimè Deus patribus, ac maioribus ipſius Moſis, quibus oſtendebat ſe Creatorem cœli, & terræ, & prædicabat omnipotentem, id quod ſemper ab anteceſſoribus ſuis audierãt. His ergo rationibus non coactus uti præceptoribus Aegyptijs, didicit creationem mundi Moſes, tribus ſcilicet: Vna, quòd maiores ſui, quibus apparuit Deus, docens ſe Creatorem, reliquerunt poſteris eam ſcientiam: Secunda quòd ijdem maiores, ac progenitores, ab anteceſſoribus ſuis perpetua ſucceßione in domo Hebræorum remanente, audierant, feruebatq; de Creatione mundi apud omnes ſermo: Tertia, quòd Deus etiam ipſi Moſi apparuit, ſeq; omnipotentem ei, creatoremq; monſtrauit, & prædica-

nit, ſæpius id Moſes audiuit. Sed reuertor ad tertiam rationem, qua temeritas, ſummaq; cæcitas Simplicij comprobetur. Nam ſi uel concedam doctrinam Moſai, eam ab Aegyptijs manaſſe, non modò non habendam ob hanc cauſam fabuloſam, ſed uenerabilem, amplexandamq; probabo. Luce clarius oſtendam omnem Græcorum Theologiam, quicunque eam tractauerint, ſiue recentiores, ſiue uetuſtiores, (uetuſtiores dico ut Orpheus, Muſæus, Linus: recentiores, Pythagoras, Anaxagoras, Empedocles, & Plato) non modò qui conferat, agniturum eam Aegyptiam, ſed ipſorum etiam hanc eſſe confeſſionem, quicquid Græci de Deo, diuinisq; rebus eſſent locuti, à Barbaris, cũ primis Aegyptijs, qui ſunt Græcis uiciniores, allatum. Hoc Plato cõfeſſus eſt apertè in Cratylo, & in Timæo. In Sympoſio, & Phædro eſt honorifica mentio de Mercurio Triſmegiſto. Hoc Plutarchus, & Strabo, Iamblichus, & Proclus, qui paribus teſtimonijs perhibent, Philoſophos Græcorum, ad Aegyptios u'i præceptores adijſſe. Tota fermè Platonis de generatione mũdi Theologia, nominibus ſermonisq; tenore conſiderato, quam prior Timæus didicerat, Triſmegiſti eſt. Quòd autem ſapientiſſimi Græcorum, Aegyptiorum ſibi myſteria indaganda, noſcendaq; cenſuerint, ſit nunc, multis alijs poſthabitis, Plutarchus teſtis. In eo qui inſcribitur de Iſide, & Oſiride, Teſtantur, inquit, quàm ueneranda ſit Aegyptia Theologia, Græcorum ſapientiſſimi, Solon, Thales, Plato, Eudoxus, Pythagoras, & ut alij ferunt, etiam Lycurgus, qui in Aegyptum uenerunt, uſiq; ſunt commertio Sacerdotum. Fertur'q; Eudoxus audiſſe Chunephein, Solon Sonechitum Saitam, Pythagoras Aenopheum Heliopolitam. Præcipueq; Pythagoras admiratus eos, imitatus eſt rationem ſymbolorum ac myſteriorum, ægnimatis ea inuoluens. Nam ab his, quæ dicuntur literæ Hieroglyphicæ, nihil propè diſcrepãt præcepta Pythagorica. Vt eſt, Super ſede ne comedas: Super chœnice ne ſedeas: Ne plantes palmam: Ignem gladio ne diuerberes. Huc uſque Plutarchus. Ex his igitur conſtat, Simplicium dum mordicus Philoponum inſectatur, dum magis quàm deceat, Ariſtotelem admiratur, putat irrefragabiliter locutum homini non humanam, ſed diuinam tribuens autoritatem, non modò uetuſtiſſimam Hebræorum Theologiam, omnibus hominibus, & ſeculis uenerabilem, contempſiſſe, ſed maiores ſuos, ſuperioresq; Philoſophos Aegyptiã Theologiam admiratos, & amplexos, præcipuè Platonẽ, inſigni contumelia affeciſſe. Si enim fabuloſa eſt Hebraica, et Aegyptia Theologia, ſecuti ſunt fabulas, qui ad Hebræos, & Aegyptios cauſa diſcendi ſe contulerunt. Pluſq; uidit unus Simplicius, quàm omnis Græcia. Sed ad id ueniamus quòd eum maximè fefellit, ac ludificauit, uidentem in libro Moſis, lucem cauſam Diei, quarta die creari. Quo loco, primum dicendum eſt, non hoc ſolum quo fabuloſam eam narrationem oſtenderet, ſed totam hiſtoriam fuiſſe conſiderandam. Neque ſi quo in loco obſcuritas eſſet, aut implicatio, debuit omnem hiſtoriæ fidem ſubuertere. Erant alia perſpicienda, quæ ſi uera, ſi coherentia, ſi ſapienter dicta uiderentur, horum bonitas, debuit obſcuritatem

ritatem unius loci defendere, nõ ex obſcuro loco cæterorum claritas denigrari. Cũ ergo reliqua hiſtoria ſit mirabilis, ſit diuina, credendum erat locum illum obſcurum quidem, & ignotum ſibi, non falſum eſſe. Sed quid his faciat, quibus certum eſt, uno mortali nec ſatis probo homine, ſuis rationibus motum æternum colligente, cæteris quidquid dixerint, nihil credere, nihil attendere? Qui morbus non modò in hoc, ſed alijs longè clariſſimis rebus toto humano generi graſſatur, dum ſæpe malè affecti, plus credimus falſa loquenti, quàm uera. Quod ergo reddidit eũ dubium, fabuloſumq́; ea de cauſa putauit: mihi etſi dubium eſt, & obſcurum, non eſt protinus fabuloſum. Quis eſt enim alicuius ingenij, qui ad iſtum modum, in ſcriptis omnium Philoſophorum, ab una re obſcura colligeret, uniuerſum autorem mendacem? Declaro igitur locum, ac declaraui in mea Coſmopœia, quòd tametſi multi ſint myſticè interpretati primam lucem fuiſſe naturam Angelicam, quorum mihi expoſitio, quoniam hanc lucem narrat Moſes diem feciſſe, nulla ratione probatur: uerius eſſe, ac melius lucem illam, ut docuit Moſes, fuiſſe Solem, quòd tum in ſacris literis nomen lucis creberrimè ſit nomen Solis, tum nihil fuerit naturalius, qui ſit omnium corporearum formarum, omnis mundanæ uitæ autor, præſes, ac principium cunctarum apparentium rerum, primum poſt informia primordia eſſe creatum. Ac Moſes naturaliſſimè, & ut uenire in mentem melius non poſſit, primum recenſuit creata duo rerum inter ſe commiſta principia, tanquam mundi fundamentũ, tanquam Embryonem, terram, & aquam: Mox autem ceu tertium atq́; agens principium, quod adiunctum terræ & aquæ, omne genus formas produceret, effectam lucem. Omnium enim rerum terreſtrium, cauſa ſunt terra, & aqua, & Sol. Prima duo uelut accipientia, rationemq́; fœminæ habentia, tertium uelut maſculũ, imprimens in ea calorem et lucem genitalem. Decuit autem terram et aquam priores fieri, ob multas cauſas: præcipuã uerò, quòd ex aqua omniũ ueterũ Philoſophorũ cõſenſu ſelecta, puriſſimeq́; abſtracta fuit ætherea ſubſtantia, ex eaq́; Sol factus, & omnia lumina cœleſtia: Non enim moror hic Ariſtotelis autoritatem, ſed ſequor non modò uetuſtiſſimæ Theologiæ ſententiam, uerumetiam rationem, & exempla, cum uideas nubes aquoſas colliſas, horrenda in nocte largam exhibere lucem: ſic Lumina per aërem uolantia, ſtellasq́; cadentes uidemus & ſcimus ex humoribus & uaporibus generari, eiuſmodi quandam natura cogitantes eſſe lucem cœleſtem, artificioſius ab autore ſapientiſſimo compactam, ac denſatam. Sed quoniam poteſt facile perſuaderi, lucem illam primogenitam fuiſſe Solem: obſcuritas autem omnis inde eſt, quod quarta die dicitur effectus: quod nulla ratione cohærere poſſit, cum lux cauſa diei ſit effecta prior: ut non ſolum non potuerit creari quarta Die Sol, ſed ne prima quidem: quoniam nulla fuit Dies ante Solem creatum: Dicendum igitur, duoq́; ab his qui hæc legent, obſeruari poſtulanda: Vnum ut attentè conſiderent, agnoſcantq́; falſo dici, uulgoq́; iactari, & ſcribi, hãc uel illam rem factam prima, uel ſecunda, uel tertia die. Vt prima die ſit facta lux, ſecunda

cunda cœlum, tertia patefacta terra, quarta creatus Sol. Dico hoc & falſum eſſe, & impoßibile, nec à Moſe ſcriptum, ſed hiſtoriam eius hoc habere. Primò res ipſas fuiſſe creatas, pòſt dies fuiſſe ſecutas, & circumuolutas. Nec deputaſſe Moſen Opifici ſummo, dies, quibus, ut ſolent homines, operaretur, nocte ab opere quieturus, ac quaſi dormiturus diſcederet. Dico, & obſeruandum ab omnibus prædico, non eſſe facta opera illa, in hoc, & illo die, ut manè exorto Sole, ad opus quaſi ſurgens è ſtratis Opifex accederet: ſed eum dico ſine diebus operatũ: operante autem eo, exactos fuiſſe ſex dies. Nam quando Deus eſt opus mundanum aggreſſus, nulla dies fuit primũq; opus ab eo non fuit factum in die, ſed facto opere, Dies ſecuta eſt. Aſpice & conſule Moſen, uidebis eum apertè fatentẽ, cum crearetur lux, nullam diem fuiſſe, ſed luce creata, diem apparuiſſe: creata autẽ luce, ordine naturali ſecuta ſunt cætera opera: effectus eſt aẽr, quo effecto, ſecunda dies expleta eſt. Vt primũ aẽr eſt à luce flagranti ſelectus ex aquis, eodem tempore terra nuda remanſit, quæ humida remanſit, quæ humida ob recentes, aquas, inflammataq́; à Sole, non ſtirpes modò, ſed etiam terreſtria, aquaticaq́; animalia produxit, ut Nilo in alueum redeunte, totamq́; Aegyptum humidam relinquente, naſcuntur monſtra, uerſisq́; animalia glebis aratores inueniunt. Hæc igitur omnia, non fiebant in die, ſed his rebus effectis, trium dierum interuallum abſolutum fuit. Veriſimile enim eſt, cum primum lux eſt creata, ſubitò uagari cœpiſſe, aquasq́; inflammantem eas in aërem extenuaſſe, illo uidelicet primo die. Attamen aër fertur ſecunda die creatus. Hoc interuallo ſcias, beneq́; perpendas, non modò terreſtria, ſed etiam cœleſtia fuiſſe abſoluta. Perfectum eſt enim cœleſte, & terreſtre opus hoc ſpatio, narrante diuina hiſtoria, primum terreſtria facta, quæ ab illa primogenita luce dependebant, intermißisq́; rebus terreſtribus, quibus naturale trium dierum ſpatium attribuerat, ſubitò reuertitur ad opus cœleſte, quia narrata prima re, & ab ea paulum digreſſa, uenerat ad terreſtria. Vides igitur, quòd non dicit creata quarto die ſidera, Solem, Lunam, ſtellas: ſed ideo uidentur dici ab ea quarta die, creata, quia omiſſa fuerat narratio rerũ cœleſtium, ut breui facta digreßione, mox repeteretur. Ea repetita, non fuit quarta dies ipſarum rerum creandarum: ſed ideo fuit, quia tres dies opere terreſtri fuerant exacti, & narrati: reuocato opere cœleſti, oportuit addere, & dicere diem quartum: non quòd præciſè factum in ea die fuerit opus, ſed facto, et abſoluto, ac narrato terreſtri, ac cœleſti opere, circumuolutum eſt ſpatium quatuor dierum. Audi, & attende, quòd non eſt deputata unicuiq; rei dies una. Quũ enim fieri poteſt, cum prima lux, dum crearetur, nullam habuerit diem? Si non prima res, ne ſecunda quidem, nec tertia, nec quarta eodem ordine. Idcirco autem non eſt certa dies primis illis rebus deputata, quòd die, & noctu fierent: & tum lux facta eſt non in die, tum nonnullæ res, quæ uidentur dici certa die creatæ, tribus aut quatuor diebus ſunt factæ. Credendũ eſt enim, ut dixi, ubi lux apparuiſſet, aërem ex aqua flammis ſuis feciſſe, prima ſcilicet die & ſecunda: credendum quoq; eadem die, terras nudari cœpiſſe.

piſſe, nudatas eodem tempore et herbas, plantasq; produxiſſe, et animaliũ corpora informaſſe: ſic dũ hæc in terris fierent, ſidera cœperunt toto efferueſcere cœlo. Datur igitur dies non quidem uniuerſo operi, ſed perfectioni, abſolutioni. Sic ubi abſolutum fuit omne opus cœleſte, dicitur ueſpere quartæ diei affuiſſe, cum creato Sole non in die, conſecuta eſt creatio omnium ſtellarum: ſed ipſis expletis, abſolutæ ſunt quatuor dies. Hoc igitur obſeruato, quod quidem omnibus ſcriptoribus eſt uſitatiſſimum, qui prius principium alicuius rei attingentes, eamq; intermittentes narrando, quæ non intermitteretur operando, mox redeunt ad primam rem, quam breuiter attigiſſent, narrantq; tempus exactũ his rebus fiendis, quod ad prima, & ſecunda ſpectat. Conſtat etiam Moſen non retuliſſe quarta die creatum Solem, neq; hũc diem operi cœleſti deputaſſe, ſed cum principiũ operis cœleſtis breuiter narraſſet, ſolam ſcilicet lucẽ, aut Solem, moxq; ad terreſtria deſcendiſſet, iterum rediſſe ad id quod narraſſe cœpiſſet. Ac dico eodem tempore, eodemq; ſpatio, creatũ fuiſſe Solem, Lunam, Sidera, omnemq; ſubſtantiam cœleſtem: ſed cum narratio ueniſſet ad terreſtria, pauloq; pòſt reuerſa eſſet ad cœleſtia, repetitum eſſe totum cœleſte opus cum ea re, quæ prius fuiſſet expoſita. Propoſitum fuit exemplum in Coſmopœia, quia naturale eſt, ex ſcriptoribus profanis. Ouidius, qui Geneſim mundi, pariter atq; Moſes decantabat, cum prius dixiſſet magnum illum Opificem, certos rebus, & uentis ſitus dediſſe, retulit interim ſidera nata. At quomodo id factum eſt, ſi uenti, omniaq; terreſtria, quæ fiunt à ſideribus ſequi poſt ſidera debuerant?

Vix ita limitibus diſcreuerat omnia certis,
Cum quæ preſſa diu, maſſa latuere ſub ipſa,
Sidera cœperunt toto efferueſcere cœlo.

Ecce ſcribit eodem fermè modo atq; Moſes. Vt Moſes narrata luce, et die, perſequitur res terreſtres, mox reuertitur ad ſidera: cum ſiderib. autem Solẽ ſidus maximũ neceſſe fuit compræhendere: ſic ille cum uentos, cũ tractus aërios, cum ſitus elementorum deſcripſiſſet, ante quæ neceſſe fuit eſſe ſidera, tamen quoniam cuncta narrare ſtatuerat, ait, ſidera, quæ ſub maſſa, ſubſtantiaq; ætheria latuiſſent, efferueſcere interim cœpiſſe. Tale quiddam memorat Moſes, dum fieret aër, dum plantæ, et animalia in terris coorirentur. Ecce, inquit, ab eodẽ Deo ſidera quoq; ſub illa ætheria maſſa deliteſcebant, creabantur, rutilabant per omne cœlũ. Ac quaſi præteritũ perfectũ Moſis, Dixit quoq; Deus, fiant luminaria in firmamento cœli: intelligi debet ceu præteritum pluſquamperfectum, ut loquatur ad hunc modum, Dixerat quoq; Deus, ut fierent luminaria in firmamento cœli. Hæc autem luminaria erant nõ modò Sol, de quo principio dixi, ſed etiam Luna & ſtellæ, quæ prius omiſeram. Maiora autem ſidera, quod antea tibi non indicauerã, Iuſſit eſſe in ſigna, dies, & annos, ut lucerent, ut deſignarent omnia. Hoc autem omni opere abſoluto, fuit ueſpera quartæ diei, & mane ſequentis. Sic Moſes. Vides igitur quàm ea narratio ſit naturalis, neceſſaria? Quamq; uitare non poſſimus, quin aliquid prius exorſi, paulum digredientes

gredientes alia complectamur, rurſum quod fuerat inchoatum, & omiſſum, repetamus. Dico igitur ſapientiſſimè, naturaliterq; ſcripſiſſe Moſen, factum eſſe Solem primum. Semel quidem factus eſt Sol à Deo, bis à Moſe deſcriptus, propter narrationis ordinem, ut aduocaret ſidera efferueſcentia, ſuperius omiſſa. Quartus autem dies non eſt huic operi, ſicut nec primus primo deputatus, ſed opere toto abſoluto à Deo, narrato à Moſe, exactū eſt ſpatiū quatuor dierū. Ad ipſum Poëtam, ubi cūcta cœleſtia, ac terreſtria poſuiſſet, ut ordo clarior eſſet, & aptior, iterum dixit:

Hæc ſuper impoſuit liquidum, & leuitate carentem,
Aethera, nec quicquam terrenæ fecis habentem.

At hoc antecedere debuerat ea, quæ prius deſcripſiſti, motū oceani, uentos, ortus, obitusq; ſignorum. Repetiſti igitur, ſicut Moſes reducit Solē, cū omni ætheria claſſe. Reuocaſti ſuperimpoſitum rebus terreſtribus, uelut clauſtrum, & ſeptum (unde Græcè dictus Vranos, ſupremo deſcriptio) ambitum cœleſtem, ſublatamq; ab Opifice Deo in altiſſimas mundi regiones, leuiſſimam ætheriam ſubſtantiam. Atqui id non eſt eo loco, quem hic oſtendis, id eſt, nouiſſimè, poſt res alias, quas memoraſti: ſed primo, cū ſapiens Opifex ille, Chaos aggreſſus, omnipotentiq; manu, ſeparata liquidiſſima, leuiſſimaq; ætheria ſubſtantia, ex ea luces cœleſtes, ante omnes, Solem creauit, circumq; terras latos duxit orbes: Quod quidem fuit primum infinitæ, inexhauſtæq; ſapientiæ ſuæ opus: cætera ſubſecuta ſunt, quæ tamen prius memoraſti. Cùm hoc igitur exemplo, cuiuſmodi apud omnes ſcriptores magna copia eſt, Moſaicæ narrationis ordo uerus ac naturalis appareat, reſoluta, deiectaq; eſt Philoſophorum importuna calumnia, qui ſpernentes quæ nō intelligunt, in apertiſſimos errores dilabuntur. Reſponſio igitur eſt (ut per epilogum fiat clarior) ante formas omnes uiſibiles, Sapientiā diuinam creaſſe Solem, Lunam, omniaq; ſidera, totumq; hoc opus ad quartum diem perueniſſe. Secūdo, quartam diem operi cœleſti uti certam non deputari, ſicut nec reliquis operibus, ſed ſupremam manum deſignari, & quaſi perfectum re & hiſtoria opus. Vt quod dicatur, quarta die facta lumina cœleſtia, intelligendum ſit, ſpatium uſq; ad quartam diem exactum, cœleſti & terreſtri operi explendo: & quod dicitur ea die factum, intelligatur non tunc inchoatū, ſed à principio inchoatum, ibi completum, et abſolutum. Vt cum de ſideribus & aſtris creatis loquitur quarta die Moſes, Vt fierent luminaria in firmamento cœli, & diuiderent diē ac noctē, & ſint in ſigna, & tempora, ut luceant in firmamento cœli, et illuminent terram: & cum ſubijcit, Et factū eſt ita. et, Vidit Deus quòd eſſet bonū, & factū eſt ueſpere & mane dies quartus: is ſit ſenſus, non quòd à mane uſq; ad ueſperam illius diei ea facta ſint: dico Moſen nil tale dixiſſe, ſed omni opere cœleſti cum terræ nudatione & plantis, & herbis expleto, quartam diem circumuolutā. Tertio ſciendum, operationes et narrationes hoc differre, quòd ea narratio, cui ſint plura complectenda, non poteſt niſi unam rem ſeorſum codē loco referre: operationes autem uariæ fieri eodem tempore, diuerſis locis poſſunt. Sic dico quòd cum

Moſaicæ

Moſaicæ hiſtoriæ eſſet deſcribenda creatio cœleſtium, & terreſtrium, neceſſe fuit, ut unum, deinceps alterum referret. Operationes autem hoc impedimentum nō habuerunt, nec erat quod prohiberet, dum fierent terreſtria, quo minus etiam cœleſtia complerentur, aut dum fieret unum opus terreſtre, non fieret alterum, ut dum extenuaretur aqua in aërem, non detegeretur terra. Igitur tametſi Moſes poſt lucē narrat in terris factum aërem, factam nudationem terræ, natas arbores, & herbas, non propterea cœleſte fuit opus intermiſſum, etſi fuit intermiſſa narratio. Dū fierēt terreſtria, etiam cœleſtibus ſuprema manus imponebatur. Circumacta autem quarta die, ecce tibi abſoluta erant lumina cœleſtia, & tria opera terrena, aër, nudatio terræ, ſatus plantarum, cum quibus etiam animalia naſci cœperunt. Neq; hæc ego dicens, non ſentio poteſtatem diuinam ſubitò cuncta facere potuiſſe, ſed ordinem naturæ quendam declaro, quem poſuiſſe Deus, deſcripſiſſe Moſes uidetur. Quarto dicitur uſitatiſsimum ſcriptoribus eſſe, ob iuſtā aliquam cauſam reuocare, reducere, quod prius retuliſſent, et addere quod omiſiſſent, ut ſit concinnus ordo: Sic Moſen, etſi Solem prius in cœlo poſuiſſet, reuocaſſe poſtea, ut adderet quod omiſiſſet, Lunam, ſtellas, ſigna, tempora. Nec tamen eſt adeò quiſquam hebes, ut putet ſcriptorē bis eam ipſam rem creaſſe, etſi bis deſcripſerit. Hanc repetendi conſuetudinem ipſi Moſi frequentem eſſe, exempla in rebus clarioribus, in Coſmopœia docuerūt. His ita reſolutis, quibus apparet Simplicium tam ſapuiſſe in hiſtoria Moſaica, quàm in propria ſuæ Philoſophiæ profeſsione, & in refellendis argumentis Philoponi, reliquas eius, ut dixi, rationes, quibus impugnat iudicium Philoponi ſuper decretis Ariſtotelis, de Aeternitate motus, non perpendam, donec audiam diligentius ipſum ſua uerba loquentem Philoponum. Tantū nunc admirabor, quod regnat in eadem atq; Proclus inſania, ut expreſſè & apertè Ariſtotele aſſerente, Platonē tempus, & cœlum creaſſe, probare conetur (uide quæ ſæpe detinet homines inſania) uim uerbis allatis, non diſſonare mentes duorum Philoſophorum, ac non ad Platonem Ariſtotelem, ſed ad Ariſtotelem trahit Platonem. Quid igitur ad hūc philoſophari modum, aliud eſt, quàm dare operam, ut cum ratione inſanias, ſciens, & prudens deſipias, profeſsionem facias, ut te, & omnes homines ſemper decipias? Hiſtoria Moſis de Generatione mundi dicitur fabuloſa: Plato quæ de creato cœlo, & tempore diſputat, alium habere ſenſum prædicantur: ſi quis aliud, quàm quod attulit Ariſtoteles, oppoſuerit, ἐσκοτωμένος, obtenebratus appellatur. Quo planè conſtat, eorū eiuſmodi Philoſophiam, non aliud eſſe quàm lucis omnis, & ueritatis obtenebrationem. Satis igitur eſſet magnorum, ac priſcorum hominum teſtimonio, Ariſtotelis, Tullij noſtri, qui toties prædicat Platonem mundum creaſſe, Philonis Iudæi, Plutarchi, Alexandri Aphrodiſei, quorum autoritatem Proclo, Simplicio, aut ſi quis ex iunioribus pariter deſipiat, præponderare, uti maiorū meliorumq; Philoſophorum, clarum eſt. Sed ipſa ratio, qua Platonem æternum declarare mundum aſſeuerant, ſatis oſtendit, nihil ibi niſi uiolentum eſſe: Ac ſimilia his quæ Proclus refert, quoſdam

dam

dem Platonicos ſenſiſſe, tota ratione deſumpta ex eo, quod Græcè dicitur γινόμενον, genitum, quod fit, alterum τὸ ὄν, uere exiſtens. Quorum cum primum Plato pro rebus creatis, & corporeis uſurparit, ſecundum pro nunquam factis, ſed ſemper eodem in ſtatu permanentibus, deſignans Ideas, à quibus ceu fontibus æternis, natæ ſint res ſenſibiles in tempore: hæc duo ex aduerſo uelut irruentes, ſic iſti corripuere, & in ſuas ſententias uiolenter abſtraxere, ut primum non ſonet, id quod in tempore habuerit principium, unaq; cum tempore partũ, ſed quod naſcatur, pendeat, oriaturq; ab alio, etiam in æternitatem: Secundũ, quod in contrarium, à nullo dependeat, ſeipſo ſtans, ſibi principium. Has Ideas eſſe, illa quæ ex Ideis oriantur ſemper, infinito tempore naſcentia. Eoq; hoc ſecundum uocari γεννητὸν, generabile, factibile, quod ſemper fiat. ſic Ariſtotelem, cũ Platonẽ aſſerit generaſſe tempus, ſenſiſſe generationem continuam, perennemq; tranſitũ: ut non ſit duorum Philoſophorum diſcrepans ſuper tempore ſententia: altero dicente motũ, & tempus ἀΐδιον, ſempiternũ: altero generabile, qui ſenſerit, perpetuam ex altero generationem. Hanc igitur uiolentã, coactamq; interpretationem, ratio, magnorumq; Philoſophorũ, quibus hæc ante Proclũ, & Simplicium non fuerunt obſcura, autoritas coarguet. Reſpondeant igitur autoritate ſua, & ratione, ipſi uetuſtiores, ac uenerabiliores recentibus hiſce, nouitijſq; Philoſophis. Plutarchus in eo qui inſcribitur de Placitis Philoſophorũ: Pythagoras, inquit, et Plato, γεννητὸν ὑπὸ θεοῦ τὸν κόσμον, καὶ φθαρτὸν μὲν, ὅσον ἐπὶ τῇ φύσει, αἰσθητὸν γὰρ εἶναι, διὰ τὸ σωματικὸν, οὐ μὴν φθαρησόμενον γε προνοίᾳ καὶ συνοχῇ θεοῦ. Quod eſt, Mundum factũ ſeu genitum à Deo, & corruptibilem ſuapte natura, quòd et corporeus ſit, & ſenſibilis, non corrumpendum autem diuina prouidentia, & ſuſtentatione. In hunc modũ, Plutarchus, & ad uerũ ſenſum interpretatur id quod uocatur genitum, ſeu factũ, afferens in medium rationem Platonis, quòd omne ſenſibile & corporeũ corrumpatur, quoniã habuit exordiũ. Hæc fuit ratio Platonis, clara, aperta, uera. Eadem affirmat Laërtius qui Philoſophorum, uitas & dogmata diligenter deſcripſit: κόσμον τε εἶναι ἕνα γεννητὸν; ἐπειδὴ καὶ αἰσθητός ἐστιν, ὑπὸ θεοῦ κατασκευασμένον: Vnicum mundum & quia ſenſibilis ſit, genitum, & factum à Deo, ſenſiſſe Platonem. Sic Laërtius quoque conſtat quo ſenſu interpretetur genitum: factum ſcilicet in tempore, afferens & ipſe rationem Platonis. Idem Plutarchus diſſerens de ſatu animæ, quæ eſt in Timæo, de hoc hominum genere, qui Platoni detrahunt creationem mundi: Sunt, ait, plurimi operam dantes Platoni, qui timentes, & anxij, omnem mouent lapidem, omnia conantur, torquent, uim adhibent, ceu nefariam, ac nefandam, occultare, negare, mundi & animæ molitionem, & conſtitutionem, uelut quæ fuerit ab æterno, tempuſq; permanſerit infinitum. Quibus reſponſum eſt, & nunc id ſufficiat, quòd certamen, & orationem de Dijs, quo Plato fatetur ſumma contentione, & præter ætatem ſe aduerſus impios decertaſſe, confundunt, imò uerò tollunt in totum. Si enim ingenitus,

aut non factus eſt mundus, elabitur Platoni, animam, quæ corpore prior, & antiquior ſit, mutationis, ac motus omnis principem, & cauſam eſſe, ſicut ipſe dixit. Quæ autem ſit anima, & quo corpore, prior, & uetuſtior progrediens oratio demonſtrabit. Quod ignoratum uidetur magnã dubitationem ueræ ſententiæ iniecisſe. Exponam igitur primum, quæ mihi uideantur probabilia ſecutus, eoq́; meipſum conſolans, quòd ſit ueritas aliqua, etiam ab aliorũ opinione ſecluſa, tum interpretationem, demonſtrationemq́; inducam. Sic enim res, ut ipſe quidem arbitror, habent Hunc mundum, inquit Heraclitus, neq; Deorum quiſpiam, neq; hominum fecit: Quaſi uereretur, ne Deo excluſo, hominum alicui creationem mundi traderemus. Melius igitur eſt Platoni credentes, Mundum quidem à Deo factum dicere, & decantare, cum & mundus rerum factarum pulcherrimus, Deus optima cauſarum ſit. Poſt multa Plutarchus: Quid opus eſt afferre, quæ dicuntur in Timæo? inquit. Totus enim liber eſt de Creatione mundi. Et in Critia, ſiue Atlantico Timæus eũ dicit, τὸν πάλαι γεγονότα, qui olim factus à Deo eſſet, nunc eorũ orationẽ fieret. In Politico hoſpes Parmenidis, Mundum à Deo conſtitutum, multa bona habuiſſe: ſi quid difficile cernas, ex priſtino confuſionis, & inordinationis habitu remanſiſſe. In Republica θεῖον γεννητὸν, Diuinitatem factam, aut rem diuinam effectam, mundum appellat Socrates. Hæc et alia pleraq; Plutarchus, quæ cum ſententiã Platonis clarã exponant, noſtra declaratione non ſunt adiuuanda. Philo autẽ Iudæus inſignis Platonicus, cũ de mundo loqueretur, philoſophorũq; ſuper eo ſententias afferret, neque ſua tempeſtate deeſſent, qui quemadmodum Simplicius, & Proclus, Platonem ad Aeternitatem mundi nolentem traherent, perennem ei generationem aſſerentes dediſſe, loquitur ad hunc modum: Genitum autem, & incorruptibilem aiunt mundũ à Platone in Timæo declarari. Nonnulli uerò qui ſapientiã iactant, eamq́; ſibi arrogant, aut ſophiſticè agunt, arbitrantur à Platone mundũ generabilem dici, non quòd generationis acceperit principiũ, ſed quia ſi factus fuiſſet, non alia ratione, quàm quæ ab eo poſita eſt, conſtare potuiſſet: aut quia ſemper partes eius in generatione, & mutatione cernantur: βέλτιον δὲ καὶ ἀληθέστερον ὑπονοεῖν τὸ πρότερον: Sed melius eſt, & uerius opinari primum. non ſolum quia in omni opere Patrem, & Genitorem, & Opificem Deum illum, Architectum appellat, opificium autem uenuſtum, ac quaſi partum, ac prolem hunc mundum, ab exemplari intelligibili, ſimulachrum ſenſibile, omnia quæ ille intelligibiliter, ſenſibiliter in ſe continentem, perfectiſſimum ad Mentis perfectionem, exemplum ſenſibile: uerumetiam quia teſtatur id Ariſtoteles de Platone, quem ob philoſophiam mentiri ſane potuiſſet. Huius autem Platonici dogmatis autorem nonnulli Poetam Heſiodum arbitrantur, qui genitũ, et incorruptibilem cecinerit mundũ: Genitum cum ait;

Extitit antè chaos, exin latiſſima tellus,
Qui ſuper innixum pondus rerum incubat omne.

Incorruptibilem uerò, quia nullo in loco de eius interitu meminerit. Clariſſimè igitur extat

tur extat apud Heſiodum, mundum genitum. Hæc Philo. Quoties item Marcus noſter, de Platone ſenſit idem, & prædicauit? Qui in Tuſculanis, Poſſumus´ne, inquit, dubitare, quin his præſit aliquis conditor, uel effector, ſi hæc nata ſunt, ut Platoni uidetur, uel ſi ſemper fuerunt, ut Ariſtoteli placet? Simplicius item ipſo in octauo, ὁ μέντοι ἀλέξανδρος καὶ τὸν πλάτωνα φησὶν ἀπ᾽ ἀρχῆς χρόνου, τὸν κόσμον ὑφιστᾶναι: Alexander tamen, inquit, fatetur, & ipſe Platonẽ ab exordio temporis creaſſe mundũ. Aſſertq; idem in lib. de Cœlo uerba Alexandri, quibus oſtendit, Platoni mundum creatum in tempore. Tantorum igitur adeoq; antiquorũ Philoſophorum, non refutabit iuniorum leuitatem, & ineptiam, autoritas? Qui nõ ſolum æternum à Platone mundum dici, ſed etiam ubi ſuper hoc carpitur ab Ariſtotele, defendere, conciliare duos quaſi Philoſophiæ anteſignanos ſatagunt. Egregia uerò pax, ad quam uocant, omnibus modis repugnantes. Ea demum eſt eorum Philoſophia, certum, conſtitutumq; eſt eis, modò regnet quod ipſi opinentur, miſcere omnia, nihil non peruertere, pudore quo carent funditus, à nullo flagitio eos retrahente, temeritate, & inſolentia, duce, quæ pars eſt myſteriorum Ariſtotelicæ hodiernæ Philoſophiæ, nihil non audentes. Multæ ſunt item aliæ rationes, quibus à Simcio defenditur Aeternitas apud Platonem. Veluti quòd rogans an factus ſit mundus nec´ne, reſpondet factus quia uiſibilis tangibilis: non reſpondet, quia cum prius non eſſet, extitit deinceps. Quaſi non ſit eadem ratio, factum cum prius non eſſet, aut tangibilem, & uiſibilem factum dixiſſe. Cum Plato uelit omne quod tangitur, & cernitur, habere principium: Eo´que etiam diſſolubile, niſi diuina poteſtas obſtiterit, eſſe. Peruertitur quoque ac deprauatur, quòd Aeternitatis imaginem dicente tempus Platone, quo declarat iuxta Timæi Locrenſis ſententiam, æuum ſemper fuiſſe, tempus non ſemper, uelut rem factam ad illud exemplar æternum, peruertit inquam Simplicius, in eo temporis exemplum Aeternitatem aſſerens, quòd ea maneat in æternum, tempus in æternum fluat. Sed quomodo foret Aeternitatis imago tempus, ſi par utrique duratio, perennitasq; eſſet? Qua cauſa aſcita fuit à Timæo, & Platone hæc collatio perennitatis & temporis, ut primum foret exemplar, ſecundum ſimulachrum, niſi quia ad ſimilitudinem eius quod fuit ſemper extra mundum ſine mundo, factum tempus cum mundo dixerunt? Alioqui non opus erat hoc exemplo, ſi in utroq; perennitas eſſet. Nam exemplariorum ratio aſſumpta eſt à Platone, ut redderet cauſam, & inueniret principium & fontem creati mundi, & temporis, quaſi ſimulachrorum mundi innteligibilis, & æternitatis. Dixitq; cauſam exemplarem facti mundi, intelligibilem mundum, qui fuiſſet æternus, cauſam temporis exemplarem ipſum æuum. Hoc omne indicat factionem & exordium, ponuntq; diſtinctè ea quæ ſemper fuerunt, & quæ non ſemper. Semper exemplaria, non ſemper ſimulachra. Nec uerum eſt quod Simplicius ait, ſi ſimile ſit tempus Aeternitatis, neceſſariò infinitum, immenſumq; & ipſum eſſe. Dico ſimilitudinẽ temporis, et Aeternitaqis eſſe, quã aſpexit Plato, quòd Aeternitas ſemper

fuit, tempus autem quaſi factum eſt eius particeps, ſicut cum ſimulachra fiunt ad eorum, quæ prius extabant, exemplaria. Dicoq́; Platonẽ idcirco exemplarem cauſam, & res ad hanc factas induxiſſe, ut oſtenderet, quid inter æternum, atq; creatum intereſſet, & unde uenire res creatæ potuerint: arbitratus ſic rationem mundi facti habuiſſe, ſicut cum ædificatores, longè prius quàm ædificent, exiſtentes, continent animo ſpeciem futuri ædificij: Sic Deum ſemper habuiſſe formam mundi, animo inhærentem, mundum autem in lucem exiſſe ad eam ſpeciem, quæ ſemper in animo diuino extitiſſet. Itaque non erat cur has ſimilitudines aſſumeret Plato, ſi fuiſſent ſemper cauſæ & cauſata. Nec eſt in eo ſimile tẽpus Aeternitati, quòd ſit ſemper ſicut Aeternitas: ſed in eo, quòd habuit quandam ſimilem naturam, ipſi Aeternitati ſua perennitate remanente, tempore, cũ prius non eſſet, creato, in quo fuit ei ſimilitudo cum Aeternitate: Quia cum factũ eſt, ad ſimilitudinem eius quod prius foret, factum eſt, ſicut ad ſimilitudinem Patris dicitur Filius procreatus, qui prius non eſſet, exiſtente Patre. Sic exiſtente ſemper Aeternitate, quaſi filius eius natũ eſt tempus, & quaſi filius mundi intelligibilis, qui ſemper fuiſſet, conceptus, editusq́; in lucem eſt mundus ſenſibilis. Res igitur clara. Quod autem, dicente Ioanne Philopono, Deum operari ſine tempore: opponit ſeſe Simplicius, & arte ſophiſtica armatus occurrit, Si ſine tempore, ergo in Aeternitate, nunquã igitur operari deſtitiſſe, Aperta cauillatio. Non protinus ſi ſine tempore operatur, ſemper operatur. falſa inductio. Sine tempore operari tria deſignat, aut ſemper operari, aut momento inuiſibili, aut actione, non ſub ſole. Deus Sol extra mundũ, & tempus, omnia operatur, & operari poteſt, ſine iſto mundano tempore. Nec Deus tantum, ſed omnes qui ſunt extra Solẽ quidquid agunt, ſine tempore mundano agunt. Hoc modò Deus exiſtens extra mundum, maior omni mundo, quicquid fecit, ſine tempore fecit. Non opus ei fuit Sole, & die, qui ſolis & diei fuit autor. Sex autem illi dies apud Moſen, ſunt rerum ipſarũ abſolutiones, non ſpatia, quibus operatus ſit Deus, qui prius ſine die creauit terram & aquam, et ipſum cœlum, orbemq́; Solis. Philoponus autẽ ſentit uerißimè Deũ immediatè operari, hoc eſt, quòd ſi uelit facere, nullũ eſt impedimentũ: ſubito fit quod uult, actione inuiſibili, in ictu oculi, immenſurabili momento, cui nihil reſiſtat. Hoc ille dixit: Simplicius peruerſe et inſcitè intellexit, peruerſius interpretatur. Qui quod dicitur ἀμέρως ἀχρόνως, cum putet ſonare Aeternitatẽ, cum ſonet actionem momentaneã, profectò ſuam inſcitiã declarat, qui ne[illegible]cũ pondera ſentiat. Quod autẽ inducit Simplicius tanquam abſurdũ, ſi Deus non ſemper operetur, ineſſe in actionibus eius prius, et poſterius, et quaſi gradationẽ, nec fieri poſſe ut cuncta ſimul fecerit ſex diebus, quatuor anni tempora, uer, æſtatem: primum nego abſurdũ in actionibus eius eſſe prius & poſterius, ſecundũ dico non ineſſe. Neq; enim fas eſt, ſi quis mortaliũ plectendus eſſet à Deo, qui non plecteretur antea, poſtea plecti: Etſi Iupiter decreuiſſet aliquã perdere gentem, quod quondã non faceret, aut turpe fuit ei feciſſe, aut coactus eſt ſem-

per

per perdere, ne in actionibus eius ſit prius, & poſterius. Ineſt igitur gradatio in operationibus Dei, non quòd ei ſit impoßibile, cuncta momentis inuiſibilibus operari, qui poſſet omnia actione immenſurabili, & intemporea, quæcunq; ſex millibus annis fecit, feciſſe: ſed ordo rerum, ac Natura poſtulat ineſſe prius & poſterius eis, temporumq; gradationem, ad confuſionem euitandam. Nec oportet ad naturam Dei transferre quod rebus corporeis, & creatis eſt neceſſarium, quas neceſſe eſt ſeculis, ætatibusq; ſuis paulatim explicari. Eaq; bonitas eius, & prouidentiæ inuariabilis ordo. Quod autem negas eum, ſi creaſſet, ſex diebus omnia tempora ſimul potuiſſe complecti, hallucinaris. Quis eſt enim uel mediocriter eruditus, qui non ſentiat, eum ſimul omnia tempora feciſſe, uer, autumnum, æſtatem, hyememq;, eodem tempore, qui Solem harum uicißitudinũ cauſam creauit? Qui dixit, Fiat lux: id eſt, Sol, qui dicitur lux, luciq; dedit mirabiles ordines, & motus, ſimul cum luce quatuor anni tempora, quorum eſt cauſa lux, propterea certos eundi, redeundiq;, accedendi, et abſcedendi nacta ordines, ut fieret, quod factũ uidimus, creauit. Nam idem adiecit, Et ſint in ſigna, & tempora, & dies, & annos. Ergo cum luce totum fecit annum. Ipſeq; conſilium ab ſe creatæ lucis declarauit. Inſtruxit, aptauit cauſam omnium temporũ: & cum mirabiles Soli dediſſet ordines, quibus ſeſe inter utrunq; Tropicum flecteret, profectò repertor ipſe ueris, æſtatis, autumni, et hyemis fuit. Res igitur clara. Cui enim non conſtat, inuentores primarum cauſarum, omnium conſequentium effectuum haberi, & dici meritò autores? Sunt aliæ rationes apud Simplicium, quas, ut dixi, ſi dabitur unquam, ut quid Philoponus ſit locutus, poßim diligenter explorare, diſſoluam.

Oſtenditur Creationem mundi ab antiquiſsimis omnium nationum fuiſſe confeſſam. Cunctos ferme Philoſophos uetuſtæ famæ, patrumq; traditioni ſubſcripſiſſe. Explicatur in primis Theologia Triſmegiſti de Creatione mundi. Triſmegiſtum cum Moſe congruere in deſcribenda Creatione. De creatione lucis, ſiue Solis, ſiderumq; aliorum, & aëris ex aquæ puriſsima defecatione. Ante omnia de creatione terræ & aquæ, quæ cæteris fuere principia, dictum chaos ab illis, aut hyle. De nudatione terræ, creatione animalium, & hominis ad imaginem Dei creati. Hanc Theologiam uidiſſe Ouidium apud Græcos, Latineq; expreſsiſſe. Deos eorum eſſe ſidera, factos ex aqua. Secutos eſſe priſcos Græcos hanc Theologiam. exempla ex Platone. Cap. IX.

SVpereſt ut ipſam mundi Creationem omnes gentes, & Philoſophos, uno aut altero excepto, omnem uetuſtatem, fuiſſe confeſſam, exemplis comprobemus. Non fuit certè niſi mirabile ueritatis argumentum, tot fuiſſe uoces in hac re ſcriptorum gentiumq; cunctarum, omnibus in libris pariter conſonantes. Quin etiam eos ipſos, qui defendendam ſibi Aeternitatem ſuſcepiſſent, ſæpe dixiſſe reperies, quæ recurrente ad ueritatem animo, uiolentamq; perſuaſionem deſerente, ſuper rerum molitione, & temporis exordio eis exciderunt. Pleraq; etiam ſtatuerunt, quæ cùm neceſſario rerum principio (ſi quis reſoluendo per omnia pergat, perueniatq; ad aliquod ſupremum) nitantur, cernentur ſine dubio ſecum creationem mundi trahere. Itaq; mirabilem in eorum ſcriptis pugnam, ſummamq; dogmatum

confuſionem cernunt legentes, occultoq́; mœrore circum præcordia, ea legendo occupantur, nihil certum, nihil niſi acephalon, male poſitum, male conſtans, & prodigioſum, quaſi plenum lacrymis & horrore humanarum rerum chaos, offendentes: dum miſera, mœſtaq́; hæc uita, quam luctus, & labor, omnesq́; calamitates comitantur, nihil fore nobis melius pollicentur, & cœlum, elementaq́; iſtius mundi uenerati, eripuerunt hominibus, dederunt illis Aeternitatem. Cum hæc igitur ſit in dogmatis eorum confuſio, qui perſuaſionem hanc obtinentes, ne mutire quidem de moribus, de prouidentia, de noſtris animis, de uirtute poßint, de quibus quantumuis loquantur, quia ſubneruarunt, fundamentaq́; ſubduxerunt, uanus ſermo eſt, iure qui legit eorum dogmata, nullum fructum, ſed mœrorem, triſtitiam; confuſionemq́; animo reportat. Parte alia, quia non omnes cæcitas oppreßit, & quia uiolenta, tempore, aut ratione tandē diſſoluuntur: ſic rationis auxilio uiolenta illa dogmata, ipſa ſemet paulatim diſſoluunt, deſtruunt. Omnes igitur gentes à maioribus auditam, frequentemq́; priſcis ſeculis, conditionem mundi decantauerunt, et qualis apud Moſen eſt, celebrauerunt. Ac ut oſtenſum eſt, & confeſſus eſt Plato, cum Barbari ſint Græcis longè uetuſtiores, & traditū monimentis ſit, ob hanc cauſam, Græcos ad Barbaros diſciplinarum cauſa adijſſe, certum eſt, uti præceptorū, quæ Barbari ſenſiſſent, à Græcis quoq; ſentiri, et agnoſci, et recipi fas eſſe. Quod etiam fecerunt. À Barbaris autem poſt aliquod tempus uenit ad Græcos, ut alia dogmata, ſic de Creatione mundi ſermo, quem tamen etiam Græci ab antiquißimis progenitoribus acceptum, paulatim poſteris reliquerunt, et per ſucceßionem tradiderunt. Eoq́; apud uetuſtißimos quoſq; Poëtas Græcorum, inuenitur de Creatione & principio rerum celeberrima fama. Quo magis in antiquitatem te inſinuaris, tam magis deprehendas famigeratā, celebrem. Mercurius igitur Aegyptius, quem conſtat unum propè fuiſſe, quem Plato cum primis & Pythagorei fuerint ſecuti, de Creatione locupleter ſcripſit. Item Chaldæi, Phœnices, Hebræi, quibus nulla natio uetuſtior, ac memorabilior. Nam ab his natæ ſunt aliæ, & ſparſæ circum orbem terrarum gentes. Ipſe igitur Mercurius omnibus Aegyptijs, ac Græcis præceptor, totam adamußim creationem, in uniuerſum, & per partes deſcripſit, cum cœlum ac terras oſtendens à Deo ſumpſiſſe primordium, tum uerò claras & apertas rationes expediens, quibus ea, quæ fuerunt minorū poſtea rerum generalia principia, et ex quibus omnia nata feruntur, à Deo fuerint compoſita, & excogitata. Quomodo Sol conditus: tellus quod principium proferendarū plantarum, frugum, florum, quibus quaſi circumueſtita ſit, habuerit. Quid rerum poſtea natarū uarietatem, ut neceſſarium fundamentum anteceſſerit. Hæc ille docuit, & docuiſſe, uerbaq́; eius eſſe quæ de Creatione uir antiquißimus ſcripſit, non ea ſolum, quæ paßim de hoc homine ſummo conſenſu à profanis, et ſacris ſcriptoribus feruntur, teſtantur, ſed etiam quæ cernimus apud Platonē, Platonicosq́; omnes, et Pythagoreos uetuſtiores, ut Numenium, Philonem, Archytam, Anaxagoram, ac pleroſq; alios: de quibus

dicere

dicere pergemus,ubi res, locusq; poſtulabunt. Nunc autem Mercurij Geneſim explicans,dico eum confeſſum, & Creationem mundi aliquando extitiſſe, & inueniendarum rerum modum,quo ad humano ingenio fas eſt, aperuiſſe. In libro, qui dicitur Pœmander, id eſt, Paſtor hominum, nomen prouidentis Dei quale etiam Prometheus, quem librum hoc titulo præſcripſit, quòd in eo loquatur is ille, qui item apud Moſem, appellans ſeipſum Iehouah, ingreſſus de Creatione ſcribere, eum ipſum Pœmandrum qui apparuiſſet, inducit docentem, & explicantem. Omnium enim maximarum abſtruſarum que rerum priſci, Deum, aut Angelos eius habuere præceptores. Quo fit,ut quæ dixerunt, longè maiorem fidem, quàm quæ poſteri Philoſophi, qui ipſi ſibi fuere magiſtri, promereantur. Vbi igitur ei Pœmander apparuiſſet, ut ſoliti erant priſci patres, cum angelum, aut Deum uidiſſent, rogauit quis eſſet. Ego, inquit, ſum Pœmander, Mens autoritatis. Et ſcio quid uelis. Hæc ubi dicta dedit, mirabile ſpectaculum ſe uidiſſe teſtatur,in quo Creatio mundi, & qualia fuerint noua illa parta que è nihilo primordia continentur. Primum uidit diuinam claritatem, quæ fuit ante mundum, regnum Dei glorioſiſſimum,totius mundi principium. Parte alia uidit tenebras quaſdam horribiles,longè infra diuinam illam gloriam ſubiacentes. His ſubiacere Naturam quandam humentem,inexplicabiliter turbatam,fumum que uelut ex igne exhalantem, tum ſonitum fragrorem que inenarrabilem ex ea prodeuntem. Tum uero etiam uocem uelut ex igne emiſſam. ἐκ δὲ τοῦ πυρός, & c. Ex igne autem, Verbum ſanctum, Naturæ inſediſſe, ignemq; puriſſimum emicuiſſe ex humida Natura in altum, leuemq; fuiſſe, & acutum, ſimulq; efficax. Aëremq; leuiſsimum fuiſſe conſecutum ſpiritum aſcendentem uſq; ad ignem è terra,& aqua,ut uidebatur: eumq; ex ipſo pedendiſſe. Terram autem, & aquam fuiſſe inter ſe commiſta, ut præ aquis terra uideri non poſſet,ſed commota fuiſſe propter ſpirituale Verbum, quod ſuper ferebatur. Deinde explicatis qui apparuiſſet ſpectaculum, docens ſe lumen illud eſſe, quod fuiſſet ante humidam Naturam, quæ è tenebris apparuiſſet. Verbum autem radioſum luminoſum qui ex mente ſit,Filiũ Dei eſſe. Mentem autem Deũ Patrem. Neq; enim ſeparati,inquit,ſunt ab inuicem,quorũ ſit unio, ipſa uita. Hæc ubi dixiſſet,in ipſum defixiſſe oculos,ut contremiſceret ad eius Ideã, Triſmegiſtus ait: cũq; nutu eum ſubleuaſſet, Ecce,inquit,uideo animo,lucem illam innumerabilibus uirtutibus radiantem,uideo mundũ incircũ ſcriptibilem,et continere ignem,et ſtationem habuiſſe,contentum maxima uirtute. Ac cum in ſtupore eſſem,cogitans quæ mihi à Pœmandro aperirentur,rurſum mihi dixit, ut intuerer animo ſpeciem Archetypam,quæ principium infinitum antecedit. Hæc Pœmandrum dixiſſe. Elementa uerò,inquit, Naturæ,undenam extiterunt? Iterum ille, Ex uoluntate Dei,inquit,quæ Verbum nacta intuitaq; pulchrum mundum, imitata eſt, creans mundum per ſua ipſius elementa, & genituras animarum. At Mens Deus,cum ſit mas & fœmina, peperit Verbum,alteram Mentem. Huc uſque progreßi, Mercurij uerba explice-

mus: deinceps alia proferentur, in quibus reliqua de mundi Creatione hiſtoria continetur. Eſt autem diuina hiſtoria. Duoq; de ea noſcenda ſunt: primum, eam ſimilem eſſe Moſaicæ: deinde, hanc eſſe Platonem ſecutum, multosq; ante eum Græcorum, Orpheum, Anaxagoram, Heſiodum, ut appareat uerè uetuſtiſſimi illius Triſmegiſti librum eſſe, non modò quia multi eius meminerunt, uerum etiam quia claret, Pythagoreos, ſuperioresq; hæc imitatos, de Creatione mundi ſcripſiſſe. Nam quæ Timæus Locrenſis, & Plato, uocat mundum, νοητὸν, ἰνδαντικόν, exemplarem, mentalem, ad cuius imitationem Deus fecerit mundum ſenſibilem, hancq; potiſſimum cauſam celebrauerunt, & de ea copioſè ſcripſerunt, ecce Mercurius prior prodiderat, qui & Ideam archetypam memorauerat, & ad hanc, quam Principium infinitum ante oculos haberet, ait factum ſenſibilem mundum. Hocq; fuiſſe principium elementorum, hinc origines illas, quatuorq; membra, quibus conſtat mundus, apparuiſſe. Ac primò ſciendum, duas hic eſſe & nominari luces: Alteram, incorpoream, infinitam, incircunſcriptam, creatricem, immenſum quendam mundum: Alteram, corpoream, creatam: Igitur Moſes ſcripſit, In principio creauit Deus cœlum & terram. Tum creationem aggreſſus, Terra, inquit, erat inanis & uacua, & Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Triſmegiſtus autem non ex animo ſuo, ſed ex reuelatione, Antequam crearetur mundus, fuiſſe lucem, ut ipſe inquit, hilarem, flagrantem, glorioſam claritatem, quæ fuit glorioſus antequam mundus fieret, creator ipſe. Et quem Moſes uocat Deum, & Spiritum, dicens eum primò creaſſe cœlum, & terram, deinde creatæ iam terræ, & aquæ ſuperincubuiſſe, eum Mercurius Lucem appellat, immenſamq; claritatem & maieſtatem, ad quam ipſe contremiſceret, ei per ſpeciem oblatam. Hæc claritas inenarrabilisq; lux uidebatur ſupernè, & quaſi extra mundum, ſine mundo rutilare. Huic longè ſubiacebant tenebræ illæ immenſæ, quæ dicuntur apud Moſen, ſuper abyſſum incubuiſſe. Iam Deus creauerat terram & aquam. Sed humidæ Naturæ, id eſt, terræ & aquæ, ſuperextabant tenebræ, nondum ab illa æterna, ſupernaq; claritate, luce corporea producta. Vides igitur omnia ſimilia inter Moſen, & Triſmegiſtum. Apud Moſen eſt Deus Principium, Creator, apud Mercurium Lux immenſa, & Mens, ut ipſa docuit paulo pòſt. Apud Moſen uerus, ac naturalis Creationis ordo, quo non poſſit naturalior cogitari, id eſt, quòd principio Deus creauit terram, & aquam, deinde lucem cœleſtem. Quomodo eam creauerit, non adeo declarauit, ſed obtulit tantùm cognitionis ſcintillam, ut intelligeremus. Nam cur Spiritus Domini ferretur ſuper aquas, cur'ue mox Dominus dixerit, Fiat lux, Mercurius ipſè declarauit. Sæpe enim cum fuiſſent duo, aut tres idem ſcribentes, quod ab uno prætermiſſum eſſet, aut breuiter poſitum, refertur copioſius ab altero. Sic Ioannes multa retulit à cæteris Euangeliſtis prætermiſſa. Deſignauit igitur tantum, quaſiq; innuit Moſes, quomodo cœleſtis orbis, aut lux corporea poſt terram, & aquam creata ſit, aut cur ſuper aquis Spiritus ille ierit, quid'ue illic fecerit.

rit. Cauſa igitur fuit, ueraq; ratio, quam Triſmegiſtus expreſſit. Qui ubi deum opificē claritatemq; eius induxiſſet: Exinde tenebras horribiles, quibus ſubiacebat humida Natura, id eſt, quod dicitur Chaos, aut Hyle, terra uidelicet & aqua obuolutæ: deinde, Verbo ſancto, Spiritu ſcilicet illo Moſaico, incumbente, & turbante, ac cōmouente aquas, quod Moſes dicit merachephet, quaſiq; ſonitu ingenti, ex aquarum colliſione edito, refert exhalaſſe uelut fumum, ætheriam ſubſtantiā, ignemq;, ut ipſe uocat, ἄκρατον, purum, impermuſtum. Is igitur erat fragor aquarum, hæc abyſſus tumultuans, ut Hebraicè ſonat Thehom, ſcindebatur ab Opifice Deo, quatiebatur, turbabatur,ætheria ſubſtantia, puriſſimusq; ignis ex ea eliciebatur: quemadmodum colliſis nubibus aquoſis, naſcitur purus ignis; terras horrenda in nocte latè colluſtrans. Tale faciebat uerbum ſanctum, gloriaq; diuina apud Mercurium, apud Moſen ſpiritus Domini. Et quod Moſes dixit, merachephet, agitabat, quatiebat, mouebatur, operabatur ut opifex, hoc Triſmegiſtus Aegyptiæ, eodem fortaſſe uerbo, aut Græcè, cuius linguæ non fuit ignarus, dixit ἐπτέβη, ſuperibat, ſuperambulabat. Cur ſuperambulabat? quia uidelicet ignem purum, qui de humida natura ſe ſuſtulit in altum, eliciebat, fabricabatur Spiritus illic, eliciens ex aqua puram ſubſtantiam, Solem, lucemq; corpoream. Ideo ſubitò adiecit Moſes, factam lucē: Mercurius autem, ignem ἄκρατον, puriſſimum, in altum ſe ſuſtuliſſe. Habes igitur apud utrunq; mirabilem, & conſonum creationis ordinem, quòd ante omnia fuit ſempiternus Deus, lumen æternum, claritas ſempiterna. Pòſt ab eo cre ta eſt terra, ſimul & aqua. Abſente autem luce, tenebræ terrificæ ſuper aquis illis creatis incubabant. Oportebat ergo creare lucē, & cœlū, cœleſteſq; lucernas, quibus ſubiectæ terræ illuminantur, & aluntur. Ecce igitur Verbum ſanctum, & Spiritus ille magnus, infinitus, poteſtatis immenſæ, mirabilem, inauditumq; fragorem ſuper aquis, ac ueluti tonitru efficiens extraxit ex eis puriſſimā æthercam ſubſtantiam: extracta in altū ſublata, & artificioſè compacta, rutilare cœpit. Ac ſicut apud Moſen mox poſt lucem, efficitur ſhamaim, id eſt, aër, extenuatioq; illa, quam ipſe uocat ſua lingua Rakia: ſic Triſmegiſtus ait cum illo cœleſti, puro, acuto, efficaciq; igne, ſecutum eſſe aërem raptatum, extenuatū, attractū, ab ipſo igne cœleſti, id eſt, Sole, qui ei contiguus adhæreat. Fuiſſe autem quaſi repetens, anteaquam hæc fierent, docet terram, ſimul & aquam, commiſtas, confuſas, pòſt ſeparationem eſſe factam. Cernimus hucuſq; diuinam, mirabilemq; Triſmegiſti Philoſophiam, Creationem cernimus, & modum, atq; ordinem mirabiliter Moſi conſentaneè relatum, clariora etiam nonnulla, quàm apud Moſen. Nihil naturalius, uerius. Ecce terra & aqua priores creatæ, ut una mundi conglobatio, una maſſa, ex aqua facta ſunt omnia cœleſtia & terreſtria. Cœleſtia mirum in modum conſentientes, nūc uterq; ex aqua, uidelicet puriſſimum ignem, puriſſimam lucem, defæcatioremq; ſubſtantiam, ut nubium albentium, & candentium, ut fucum, & cometarum per aëra uolantiū. Item aërem ex aqua, cum igne, cœleſtiq; illa ſubſtantia, ſubſequutū. Creatio duorū prin

cipiorum, terræ & aquæ, creatio duarum rerum cœleſtium, ex aqua, ignis æthe-riſ, lucis cœleſtis, Solis, & aëris contigui. Hoc uterque Theologus docuit mira-biliter conformis. Sic Poëta quoque noſter his apud Græcos antiquos Theologos repertis, cecinit,

Et liquido ſpiſſum ſecreuit ab aëre cœlum.

Superius autem dixerat,

Nam cœlo terras, & terris abſcidit undas.

Et,

Et ignea conuexi uis & ſine pondere cœli
Emicuit, ſummaq́; locum ſibi legit in arce.

Erant enim in eadem Creationis maſſa. Moſes primò Spiritum Domini ſuper aquis agitaſſe, ſtatim'que lucem accendiſſe, diurnam'que feciſſe, extemplò'que, et ſecunda die aërem. Triſmegiſtus autem ait aërem συνακολουθῆσαι, ignem il-lum efficacem, rapidum, Solarem, aſſecutum. Neque enim aliud ſentit Moſes, nec ſeparat à luce primogenita aërem, quæ ſimul creata, ſimul rapuit aërem ex a-quis. Quod autem Mercurius Triſmegiſtus, per quem collatum nobis à Deo be-neficium, ſatis admirari & collaudare non poſſum, ut quæ tradit obſcurius Mo-ſes, ipſe fecerit perſpicua, & nos adiuuerit ad intelligendam Theologiam Moſai-cam, hunc ordinem Creationis tradiderit, diuinam immenſam'que poteſtatem cre-aſſe primum, terram, & aquam, ex aqua luces cœleſtes accendiſſe, atque hoc eſ-ſe quamobrem & tenebræ eſſent ſuper aquis creatis, nondum reperta luce, & cur ſpiritus diuinus ſuper abyſſum mouerit, operatus'que fuerit, & hanc ſuper abyſſum commotionem, fuiſſe creationem Solis, aut lucis, omnisq́; ætheree ſub-ſtantiæ: quod Moſes prodidit quidem, ſed obſcurius, cum ea declarant quæ eo li-bro ſcripſit, tum uerò nobiliſſimus ille locus, quem ſuperius adduxi, hic repetam re poſtulante. In libro διεξοδικῶν, ad Tat filium, quem locum citat etiam di-uus Cyrillus contra Iulianum Imperatorem, rogatus Triſmegiſtus, ut cauſam do-ceret modum'que, quo Sol eſſet creatus, & unde apparuerit, ſic diuinius reſpōdit: ὁ δὲ πάντων κύριος, εὐθέως ἐφώνησε, τῷ ἑαυτοῦ ἁγίῳ καὶ νοητῷ, καὶ δημιουργικῷ λόγῳ. ἔστω ἥλιος, καὶ ἅμα τῷ φάναι, τὸ πῦρ τὸ φύσε-ως ἀνωφεροῦς ἐχόμενον, λέγω δὴ τὸ ἄκρατον καὶ φωτεινόν, καὶ δρα-στικώτερον, καὶ γονιμώτερον ἐπεσπάσατο ἡ φύσις τῷ ἑαυτῆς πνεύ-ματι, καὶ ἤγειρεν εἰς ὕψος ἀπὸ ὕδατος. Quod eſt, Dominator omnium, inquit, ex templo ſancto ſuo mentali, opifico'que Verbo inclamauit, Exiſtat Sol. ac ſimul dicto, ignem qui naturæ ſublimis, ac leuis eſſet (dico ſcilicet puriſſimum, ac luminoſiſſimum atque efficacius, & genitalius) corripuit ſpiritu ſuo Natu-ra, & extulit in altum ex aqua. Hæc ille. Agnoſcis Theologiam Moſaicam? Moſes & dixit Deus, Fiat lux. Mercurius, Voce ſua ſancta inclamauit, Sit Sol. Ec-ce lux illa Moſis, non alia atque Sol. En cauſa quamobrem Spiritus Domini fere-batur

batur, mouebatur ſuper aquas: creabat uidelicet Solem, orbemq́; cœleſtem, & creabat ex aquis. Quidquid puriſsimum, uitaliſsimum, maximeq́; effi-cax eſſet, Natura imperijs impulſa Dei, corripuit in altum. En Sol, en or-bis cœleſtis. Hoc ſpiritus agebat, hoc moliebatur ſuper aquas, cui ſuperfe-rebatur. Simul enim ſuperferebatur, ſimul locutus eſt mentaliter, ut fieret Sol, eadem molitio, & locutio, Ferebatur, & Loquebatur: Locutus eſt, & Loquendo operatus. Si ſimul dicere Moſes potuiſſet, Ferebatur, Locutus eſt, dixiſſet. Non potuit, eoq́; primū ait eum affuiſſe, tum præſentem locu-tum eſſe. Opera igitur diuina in primordio apud Moſen, & Triſmegiſtum ſunt terra, & aqua, tum lux, id eſt, Sol, puriſsimusq́; ſubſtantiarum æthe-riarum globus ex aqua. Sequitur apud Moſen eadem opera, eodem tem-pore à luce cœleſti, aërem, quem ſua lingua uocat, ſhamaim, effectum, con-ſecutumq́; flammas illas cœleſtes, & purum ignem. Idem relatum eſt à Triſmegiſto. Hoc autem ipſo tempore creata lampade cœleſti, ſolariq́; ardore, ſublimiusq́; aſſurgente ex aquis aëre, neceſſariò terra nuda-ta eſt, ſublatis aquis, inq́; aërem extenuatis, quibus premeretur, ſimul ſcilicet factus eſt aër, ſimul aperta terra, & aquæ remanentes in loca caua profunda quæ deſcenderunt. Hoc docens Moſes, Et dixit Deus, Con-gregentur aquæ in unum locum, & appareat arida. Mercurius autem, ſuper quo obſtupeſco, ad Aſclepium, quem fecit Latinum Apuleius, quem locum profert diuus Cyrillus contra Iulianum Imperatorem:

καὶ εἶπε, φησὶν ὁ ὄσιρις, εἶτα ὦ μέγιστε ἀγαθὲ δαίμων, πῶς ὅλη ἡ γῆ ἐφάνη; καὶ εἶπεν ὁ μέγας ἀγαθὸς δαίμων, κατὰ τάξιν καὶ ἀναξήρανσιν ὡς εἶπον, καὶ τῶν πολλῶν ὑδάτων κελευσθέντων ὑπὸ τοῦ νοῦ εἰς ἑαυτὰ ἀναχωρῆσαι, ἐφάνη ὅλη ἡ γῆ ἔμπηλος, καὶ τρέμουσα, ἡλίου λοιπὸν ἀναλάμψαντος καὶ ἀδιαλείπτως ἀνακαίοντος καὶ ξηραίνοντος, ἡ γῆ ἐστηρίζετο ἐν τοῖς ὕδασι ἐμπεριεχομένη ὑπὸ τοῦ ὕδατος.

Hoc eſt, Et dixit, inquit, Oſiris, deinceps ô maxime bone Dæmon, quomodo terra omnis apparuit? & dixit magnus bonus Dæmon, Iu-xta ordinem, inquit, & areſactionem, ut dixi. Et quia multitudo aquæ iuſſa eſt à mente, ut in ſeipſam concederet: Apparuit que tota terra cœnoſa, tremens. Deinceps Sole radiante, & irrequietè comburen-te, & exiccante, terra ſolidata eſt, in aquis, quam aqua cir-cumplectitur. Hæc ille. Quid diuinius? Quæ Moſes neruoſè,

paucis

paucis, is pluribus uerbis, luculenter, apertè, naturaliter, diuinè, ut aliud dici nõ poſ ſit, quòd apparuerit terra per ſiccationem ſolis, quòd iuſſerit Mens, Sapientia diui/ na, Opifex filius Dei, congregatas aquas, abire in profundiores terræ partes. Iuſſit, quia exhauſit aquas per Solem, quæ ſuperiores terræ partes premerent, mare pro/ fundiores appetiuit. Hoc Dei, hoc Sapientiæ, æternæ & Mentis opus, Mentis, quæ placuit Anaxagoræ, Platoni, Ariſtoteli, ſapientiſſimis quibuſq;. Huc uſque igitur o/ mnia inter Moſen & Triſmegiſtum conſona. Poſt apertam terram cœnoſam, ma didam, trementẽ, uirginem, tenellam, ut teneri infantes, palpitantẽ, ex hac ipſa à So le tepefacta, nata docuit animalia Moſes, & diuina benedictione aucta, Triſmegi/ ſtus autem, ὁ δὲ θεὸς εὐθὺς εἶπεν ἁγίῳ λόγῳ, αὐξάνεσθε ἐν αὐξήσει, καὶ πλη θύνεσθε ἐν πλήθει πάντα τὰ κτίσματα καὶ δημιουργήματα: At Deus, in/ quit, continuò locutione ſancta, dixit, Augeamini incremento, & multiplicamini in multitudine omnes creaturæ & opera Sic Mercurius. Sed antè docuerat ueram animalium creandorũ, naturalemq; cauſam, dignam quam cuncti uehementer at/ tendant. Nanq; Sol, per quẽ, non unum, aut alterũ, ſed longè plurima bona Deus efficere ſtatuerat, cuius prudentiſſimum conſilium norat facienda, & quomodo fieri poſſent habeat exploratum, non ſolum aperuit terras, maximeq; ad omnia ne ceſſarium aërem ſuſtulit, quo ſpatium inter cœlum, et terram repleretur: ſed etiam duo fecit alia non minus miranda opera. Firmauit ardoribus ſuis terram, & ex ea adhuc madida, cœnoſa, tremente, tenera, uirgine, creauit animantes, omne genus. Hoc Moſes quidem dixit, ſed principalem tantum cauſam propoſuit: Mercurius tres cauſas, diuinam uoluntatem, ardorem Solis, & aſtrorum, & terram ipſam hu mentem: Moſes diuinum duntaxat imperium, & terram madidam, præterito So/ lis tepore, calore. Triſmegiſtus igitur, ἡ δὲ τούτων περιφορὰ καθὼς θέλει ὁ νοῦς ἐκ τῶν κατωφερῶν στοιχείων ζῷα ἤνεγκε ἄλογα, ἀὴρ δὲ πετεινὰ ἤνεγ/ κε, καὶ τὸ ὕδωρ νηκτά: Horũ, inquit, ſeptem aſtrorũ conuerſio, ut uoluit Mens, ex infimis elementis, animalia produxit. Aër autẽ protulit uolucres, et aqua aqua/ tica. Sic Triſmegiſtus Euidenter autem Ouidius, ut noſcas hæc non ab ullo noſtro/ rum conficta, ſed eſſe, ut ſunt, & feruntur, longe uetuſtiſſima, uidit in literis Græ/ corum, & uſurpauit, Latiniſq; uerſibus donauit. Audiſti Mercurium. Ille autem:

Terra feras cepit, uolucres agitabilis aër.

Ceſſerunt liquidis habitandæ piſcibus undæ.

Cum autem fuerint tres cauſæ, quæ ad animalium primordialem procreatio/ nem conuenerint, diuinum Imperiũ, Sapientiæq; uoluntas, Solis ardor, madida ac tenera terra: quartã, quæ comitata eſt, et ſine qua fieri quod factũ fuit, non potuiſ/ ſet, quæ non cauſa fuit efficiens, ſed finalis, Moſes & Triſmegiſtus pariter indu/ cunt: ſed occultè Moſes, oblata tantũ ſapiẽtibus occaſione, ut ſuper eo Philoſopha rẽtur. Triſmegiſtus apertè. Vide igitur quãta fuerit eius, qui cuncta creauit, ſapien tia. Molitus eſt terrã, altiſſimasq; aquas ei ſuperiniecit. Quo autem conſilio tantam

aquas/

aquarũ uaſtitatem condiderit, declarauerũt ſequentia: Nã ſi terra ſine aqua fuiſſet, quod fieri quoq; non poterat, multa incommoda ſecuta fuiſſent: Ea maxime omnia, quæ ſunt in mari ſabuloſo, ubi nihil aquæ eſt. Fuiſſet igitur primũ inhabitabilis omnis terra ſed cætera non proſequor. Ex his igitur aquis, quibus altiſſime terras Deus operuiſſet, hæc bona ſecuta ſunt, quæ quidẽ docuere, ſine his Creationẽ conſtare non potuiſſe, ſapientiamq; eius clamitant, qui tantas eas cũ terra exoriri feciſſet. Principio ex his facta eſt ætheria ſubſtantia, ſimiliter atq; aër, ac nubes, ex aqua accepta, puriſſimeq; genita, exinde diffuſus aër: tertio remanſit tellus humida, madida, apta ad generandas fruges, herbas, flores, arbores, et animantes. Agnoſcis quot ex aquis illis bona? Tres igitur habuit cauſas ingens ille cumulus aquarũ, ut fieret ætheria ſubſtantia, ut fieret aër, ut terra madeſceret. Non erant in terra permanſuræ ſemper ingentes aquæ, ne forent eadem incommoda, atq; his non creatis. Eleuata igitur ſublimi ſubſtantia, quæ diuiditur in æthera, & aërẽ, terra madida remanſit ad gignẽdos animantes, et aperta, ut eſſet habitabilis. Docent igitur Moſes et Mercurius ſeparationem hanc terræ & aquæ fuiſſe, quæ cum duas cauſas finales habuerit, Moſes nullam quidem aſſignat, ſed unius oſtendens effectum, docet cur arida diuinis imperijs apparuerit. Triſmegiſtus autem aſſignat cauſam & effectum: Is fuit animaliũ ortus, declaratq; cur aperta ſit terra. Quod tacitè Moſes innuit. Moſes, congregentur aquæ in unũ locum, & appareat arida: poſterius autem deſcribit ortum animaliũ. Triſmegiſtus uerò: διεχώρισαι δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἥτε γῆ, καὶ τὸ ὕδωρ, καθὼς ἠθέλησεν ὁ νοῦς. καὶ ἐξήνεγκεν, ἀπ' αὐτῆς ἃ εἶχε τετράποδα, ἑρπετὰ, θηρία, ἄγρια, καὶ ἥμερα: Separata eſt ab inuicem terra & aqua, quemadmodum uoluit mens. Et protulit ex ſeipſa quæ continebat utero ſuo, quadrupedia, reptilia, feras agreſtes, & cicures. Sic ille. Vltima denium totius operis manus, fuit hominis ſatus, naturaliter & diuinè poſt omnia ſecutus. De quo eadem fermè locutus eſt Triſmegiſtus atque Moſes, Quòd eum ſimilem ſui condiderit, quòd uti propriam prolem dilexerit, quòd dominatũ ſuper omnes animantes ei tradiderit. His uerbis: ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ, καὶ φύσις, ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον, αὐτῷ ἴσον, οὗ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου, περικαλλὴς γὰρ ἦν, τὴν τοῦ πατρὸς εἰκόνα ἔχων. ὄντως γὰρ καὶ ὁ θεὸς ἠράσθη τῆς ἰδίας μορφῆς, καὶ αὐτῇ παρέδωκε τὰ ἑαυτοῦ πάντα δημιουργήματα. Quæ ſunt, Omnium autem pater Mens, quòd uita eſſet, & natura, peperit hominem ſibi ſimilem quem dilexit uti propriam prolem. Formoſus enim erat, quippe qui patris gereret imaginem. Verè enim Deus propriam formam dilexit, eiq; ſuas omnes creaturas tradidit. Sic Triſmegiſtus. Moſes autem: Et dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris, et uolatilibus cœli, & beſtijs, uniuerſæq; terræ, omniq; reptili quod mouetur in terra. Sic Moſes. Nec hoc loco ſolum Mercurius, ſed omni etiam opere ſuo, copioſè de mundi, & hominis creatione ſcripſit. Eſt autẽ liber is, ex quo hæc produximus, qui inſcribitur ab

eo, Pœ/

eo, Pœmander, uelut Geneſis Moſis, & Timæus Platonis. Inq; eo ſunt quædã quæ poſſint animum offendere, ſimilia uidelicet his quæ ſcripſit Plato, aliiq; profani ſcriptores, quos cum delectu, & iudicio legere neceſſe eſt, ſolis ſacris literis hoc priuilegio pollentibus, quod uſq; quaq; ſunt incorruptæ, ſyncerè, pureq; ueritatem edocent. Hocq; argumento cum multis aliis, apparet eſſe hunc Triſmegiſtũ, antiquiſſimum illum Aegyptiæ Sapientiæ principem. De quo & Moſe, quidam apud Græcos uehementer eruditus, qui quædam ex Pœmandro interpretatus eſt, arbitratus Triſmegiſtum à Moſe accepiſſe: Claret, inquit, Theologiam Hebræorum toto orbe fuiſſe celeberrimam, ἡ νομοθεσία αὐτῶν ἀρχαιοτέρα ἦν, καὶ ἑρμοῦ τούτου, καὶ εἴτις ἄλλος παρ᾽ ἕλλησι, σοφὸς, πολλοῖς ἀποδέδεικται, Hoc eſt, Legẽq; eorũ, quòd uetuſtior eſſet, & Mercurio iſto, & omni alio, quiſquis fuit apud Græcos ſapiens, multis eſt probatum, & oſtenſum. Hoc ille ſcribit. Illud eſt clariſſimum argumentum, hunc ante omnes Græciæ Philoſophos floruiſſe, quòd Anaxagoras, Plato, multiq; priſcorum Philoſophorum nomina Philoſophiæ, & res ab eo didicerunt. Nam Mens apud eos celeberrima, creatrix mundi, principium formarum, à Mercurio priore nominata, inductaq; fuit: Quam credo eum lingua Aegyptia, Hebraicæ finitima uocaſſe Rochma, Sapientiam, in qua, & per quam cuncta creata prædicat Solomon. Adhæc, Chaos, ſiue Hyle, alterum mundi principium, patiens, recipiens, Græcis uſitatum. Mercurii eſt, ut apparet in Aſclepio, & in ſermone ſacro. Idea quoq; mundi, Platonis, & Pythagoreorum, Timæi Locrenſis, et multorum, à Mercurio uenit: quibus & aliis claret, ſuperiora priſcum illum Triſmegiſtum ſcripſiſſe. Nam totus fermè Timæus Platonis ab eo fluxit. Fuit autem inanis oſtentatio Græcorum, quæ eſt apud Platonem, quòd à Barbaris accepta, Græci fecerunt meliora. Dilatarunt quidem Græci, eloquentiusq; reſcripſerunt ea, ſed pleriſq; prauis intellectis, non pauca ſuperſtitionibus ſuis contaminarunt, ut potius à Barbaris accepta, quia ſenſus ſenſus deeſſet, fecerint peiora. Sed uenio ad alia, quæ de Creatione ſcripſit Triſmegiſtus. Duoq; ſunt diuiniſſima in eodem Pœmandro de Creatione, quemadmodum in Geneſi Moſis teſtimonia: unum quòd quemadmodum Moſes ſolis uerbis, & locutionibus inducit Deum operatum, ſic Mercurius, ubi in calce libri, admiratus opera diuina, in laudes Creatoris os aperuiſſet, eumq; ex uariis operibus eius collaudaret, dixit: ἅγιος εἶ ὁ λόγῳ συστησάμενος τὰ ὄντα: Benedictus es, qui ſolo Verbo cuncta feciſti. Sic Moſes item ad unamquanq; rem teſtatur Deum dixiſſe, ut fieret lux, fieret firmamentum in medio aquarum, terra produceret, fierent luminaria in firmamento cœli: Et noſter diuinus Vates, Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius, omnis uirtus eorum. Agnoſcis eandem locutionem apud Mercurium: Idem Triſmegiſtus docet, fuiſſe Verbum illud mentale, intellectuale, non exterius reſonans, ore, dentibus, lingua formatum. Secundum quod mirabile, &, ut dixi, ab omnibus Philoſophis præcipuè Platonicis uſurpatum, & quo uera mundi declaratur origo, eſt apud eum,

quòd

quod omnis rerũ inuentio, & omne eſſe, in Deo fuit antè per originem et formã, originaliter & formaliter, non ipſa rerum corpulentia, ſed efficacia, plenitudine, Idealiter, Diuinitus. Idem fermè, ac ſi dixeris, ignẽ in ſilice eſſe, per modum ſilicis, non per modum ignis, antequã ſit excuſus. Et in ſeminibus animalium, per modum ſeminis eſſe animalia, non per modũ animalium. In illa igitur infinita ſapientia, ori ginaliter, ac diuinitus, uelutiq; in ſuo fonte, & origine cuncta continebantur. Eoq; non eſt factus mundus è nihilo, ſed habuit originẽ uerißimã, ortumq; antecedentẽ & uirtutẽ, in qua cuncta uirtualiter, ut ſic loquar, eſſent congregata. Hocq; eſt, Quòd per ipſum omnia facta ſunt: Et ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. Aut, quod factum eſt in ipſo uitam fuiſſe. Hoc priſci Philoſophi declarantes, induxerunt mundũ archetypum, imaginẽ mundi ſenſibilis, dicentes hunc mundũ ſimulachrũ illius æterni, perinde ac ad originẽ, formamq; ſuam eum referrẽt: omnemq; naturam, ſimilitudinem & quaſi Diuinitatis partum, & prolem aſſeruerunt. Modus autem quo cuncta in illa diuina ubertate tenerentur, nõ eſt omnino comprehenſibilis, ſed intelligi tantum terrenis exemplis poſſet. Hoc igitur omne indicans Mercurius, & in principio Pœmandri, induxit ſpeciẽ illã mundi ἀρχέτυπον προάρχον, quæ præeſſet in Aeternitate, ipſaq; Diuinitate: & in calce, cum eum benediceret: ἅγιος εἶ, οὗ πᾶσα φύσις εἰκὼν ἐστί: Benedictus es, cuius omnis natura fuit imago. Sicut autem Moſes in primo capite Geneſeos totã creationẽ complexus, repetit in ſecũdo nonnullis, quæ prius omiſerat, adiectis, ſic Triſmegiſtus, cùm in Pœmandro latè de tota generatione rerũ ſcripſiſſet, iterũ eam repetit in tertio ſermone, quẽ inſcripſit ἱερὸς λόγος. Quo libro mira, prodigioſa, & quæ poſſint teſtari eandẽ ſemper philoſophiam, notionemq; Dei floruiſſe. Hic recognoſces dogmata nominaq; Philoſophiæ Grecæ. Videbis unde manarit ad Græcos, νοῦς, Intelligentia creatrix, & Chaos illis celebre. Recognoſces totius Platonicæ Philoſophiæ fontem, de rerum principijs. Iterum maximi hominis aſſertionem uidebis, cœleſte corpus diuinũ quidẽ eſſe, ſed factũ tamen, ſegregatũq; ex aquis, nõ quintã quandã ſubſtantiam, ut Philoſophis uiſum, qui ſubſtãtiæ cœleſtis originẽ inuenire nõ potuerunt. Sic uerò ſcribit: δόξα πάντων ὁ θεὸς καὶ θεῖον καὶ φύσις θεῖα, ἀρχὴ τῶν ὄντων, ὁ θεὸς καὶ νοῦς, καὶ φύσις, καὶ ὕλη, σοφία εἰς δεῖξιν ἁπάντων ὤν. ἀρχὴ τὸ θεῖον καὶ φύσις, καὶ ἐνέργεια, καὶ ἀνάγκη, καὶ τέλος καὶ ἀνανέωσις, ἦν γὰρ σκότος ἄπειρον ἐν ἀβύσσῳ, καὶ ὕδωρ καὶ πνεῦμα λεπτὸν, νοερὸν, δυνάμει ὄντα ἐν χάει. ἀνείθη δὴ φῶς ἅγιον, καὶ ἐπάγη ὑφ' ἄμμῳ ἐξ ὑγρᾶς οὐσίας στοιχεῖα, καὶ θεοὶ πάντες καταδιερῶσι φύσεως ἐνσπόρου. ἀδιορίστων δὲ ὄντων ἁπάντων, καὶ ἀκατασκευάστων, ἀφωρίσθη τὰ ἐλαφρὰ εἰς ὕψος, καὶ τὰ βαρέα ἐθεμελιώθη ἐφ' ὑγρᾷ ἄμμῳ, πυρὶ τῶν ὅλων διοριζομένων, καὶ ἀνακρεμασθέντων πνεύματι ὀχεῖσθαι, καὶ ὤφθη ὁ οὐρανὸς ἐν κύκλοις ἑπτά, καὶ θεοὶ, ταῖς τῶν ἄστρων ἰδέαις ὀπτανόμενοι:

σὺν τοῖς αὐτῶν σημείοις ἅπασι, καὶ διωρθρώθη σὺν τοῖς ἐν αὐτῷ θεοῖς καὶ περιελήγη τὸ περικύκλιον, ἀέρι κυκλίῳ δρόμῳ τι πνεύματι θείῳ ὀχούμενον. ἀνῆκε δὲ ἕκαστος θεὸς διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως τὸ προσταχθὲν αὐτῷ, καὶ ἐγένετο θηρία τετράποδα καὶ ἑρπετὰ, καὶ ἔνυδρα, καὶ πτηνὰ, καὶ πᾶσα σπορὰ ἔνσπορος, καὶ χόρτος, καὶ ἄνθου παντὸς χλόη, τὰ σπέρματα τῆς παλιγγενεσίας ἐν αὐτοῖς ἐσπερμολόγουν τάς τε γενέσεις τῶν ἀνθρώπων εἰς ἔργον θείων γνῶσιν. Quæ ſunt, Gloria omnium Deus, & Diuinitas, & Mens Natura. Diuinũ principium rerũ Deus & Mens, & Natura, materia, Sapientia ad declaratione omniũ exiſtens. principiũ Diuinitas, Natura, & efficacia, ſiue operatio, & neceßitas, & finis, & renouatio. Erant enim tenebræ infinitæ in abyſſo, & aqua, & ſpiritus tenuis, intelligibilis, diuina uirtute exiſtentia in Chao. Sublata igitur eſt ſancta lux, et congelata ſunt, ac firmata elementa inferius, ex humida ſubſtantia. Et Dij omnes amplectuntur, adamantq; Naturã ſeminalem. Cumq; omnia eſſent indirempta, & incompoſita, ſeparata ſunt leuia in altum, grauia in imum, in arena humida, diuiſis omnibus per ignem, et appenſis ſpiritu, ut uehantur. Et apparuit cœlum in circulis ſeptem, & Dij aſpectibus aſtrorum apparentes, cum ſuis omnibus ſignis. Et diſtinctus eſt cum Dijs, quæ in ipſa ſunt, & circunſcriptus eſt ambitus, aëre circulari uago, ſpiritu diuino uectus. Protuliq; unuſquiſq; Deus, per propriam uirtutem, quod imperatum fuit ei, nataq; animalia quadrupedia, reptilia, aquatica, uolucria. Omnisq; ſatus ſeminalis. Et fœnum, & flores, omnisq; herba, ſemina regenerationis in ſeipſis continuerunt, & generationes hominum ad cognitionem operum diuinorum. Hæc et id genus alia Triſmegiſtus, in quibus clara eſt creatio totiusq; mundanæ generationis ordo. Primumq; ipſa principia memorat, quod Plato in Timæo, Moſes noſter compendioſè, principium nobilißimum, glorioſißimum, immenſa gloria, qua glorificatus ipſe fuit antequam mundus fieret. Idem gloria rerum omnium Deus, & Diuinitas diuinum principium, Deus & Mens, Sapientia, efficacia, uel energia, operatio ſcilicet diuina. Parte alia idem Natura, materia, neceßitas, finis, renouatio, adde in his ipſam, ſi uis, energiã. Vides igitur hic principium mundi, quod Theologia noſtra clarius expoſuit, Mentem. Sapientiam. Hæc illa Intelligentia, ac Sapientia, per quam facta ſunt omnia, per quam Dominus fundauit terram, cœlos ſtabiliuit. Hæc item energia, ob quam Plato de Generatione ſcribens, induxit δημιουργὸν, Opificem, qui eam operationem efficeret. Renouatio autem & finis fuit, quòd ex incompoſito principio facta ſunt omnia, formisq; diſtincta, mũdusq; melior inductus. Quod quomodo factũ fuerit, declarat, ſicut declarauit & Moſes. Creatio autem ſpectat mundum inchoantẽ, informem, incompoſitum, exinde mundum meliorem, qualis nunc eſt, mundum uerum. Vtrunq; mundum Deus creauit. Prior uocatur Chaos, Hyle: ipſe autem uerus mundus, renouatio, Natura primus fuit ceu rude principium, uilis maſſa ſecundi,

perinde

perinde ac creta, uenuſtiſſimi paulò poſt futuri uaſis. Vtrunque Moſes, In principio creauit Deus cœlum, & terram. Triſmegiſtus docuit eum Verbo cuncta feciſſe. Creatio ſecundi mundi incipit apud Moſen quidem, ubi ait, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, & Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Nam quod dixit antea, Terra erat inanis & uacua, ut in Coſmopœia fuit expoſitum, declarat, Terram fuiſſe nihil, fuiſſe inane, uacuum, factam è nihilo. Vbi uerò inducit, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſſi: Iam innuit terram & aquas creatas. Igitur etiam apud Triſmegiſtum præuertitur, terram & aquam creatam, cum ait, Erant enim tenebræ in ipſa abyſſo. Hic itaque incipit ei ſecundus mundus. Igitur & Ouidius quæ legerat apud Græcos, canens poëticè, duplicem hunc mundum celebrauit, exordiens à fundamento, & materia ſecundi:

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia, cœlum,
Vnus erat toto Naturæ uultus in orbe,
Quem dixere Chaos, rudis, indigeſtaq́; moles,
Nec quicquam niſi pondus iners, congeſtaq́; eodem,
Non bene iunctarum diſcordia ſemina rerum.

Hucuſq; primus mundus, informis, indigeſtus, incompoſitus, ut dixere ſeptuaginta apud Græcos, ſacrarum literarum interpretes, & Triſmegiſtus hoc loco: Creatus eſt igitur primus et ſecundus à Deo, euidentiſſimeq́; Moſes & Triſmegiſtus id ſcripſerunt. Hi Philoſophi, qui materiã putarunt æternam, & à ueritate longius abierunt, & ueteris Theologiæ mentem praua interpretatione obfuſcarunt. Aſpicis igitur, ut Moſe dicente, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. quod Hebraicè hoc ſibi uult, horrorem teterrimum, lucis abſentiam, iam aquis, cum terra (quia terra ſolum aquarũ) creatis incubuiſſe latè? Etiam ſuper faciẽ terræ tenebræ erant, quia terris incumbebant aquæ, et ab aquis operiebatur terra: Mercurius etiam ait: σκότος ἄπειρον ἐν ἀβύσσῳ: Tenebræ immenſurabiles, infinitæ in abyſſo. Vtq; duo ſunt aquarum nomina apud Moſen: primum cum ait, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſſi: Secundum ipſum aquarũ nomen, Et Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas: Sic apud Triſmegiſtum, primum nominatur abyſſus, exinde ὕδωρ, aqua, quæ dicitur in abyſſo, ipſaq́; abyſſus fuiſſe. Quemadmodũ item Moſes poſt abyſſum, nominat Spiritum, qui non poteſt iuxta. quorundam Hebræorum ineptiam eſſe uentus, ſed uerus Dei Spiritus, id eſt, quam alijs nominibus uocat Mercurius νοῦν, σοφίαν, λόγον, Mentem, Sapientiã, Verbum: ſic idem Triſmegiſtus, πνεῦμα λεπτὸν, νοερὸν, Spiritus tenuis, intelligibilis, uidelicet νοῦς νοερὸν. Vt Moſes item ait animum hunc ingentem, omnipotentẽ, ſolertiſſimumq́; ſpiritum, fuiſſe ſuper aquis: paulò autem prius tradiderat, quòd etiam tenebræ erant ſuper abyſſo: Sed tenebræ erant, ſpiritus merachephet, id eſt, mouebat, agitabat, motum Opificis agebat: Hebræiq; exponunt merachephet, alio illuſtriore uerbo, יתנועע ithnonea, mouebatur; à Græcis antiquiſſimis, motus is creditus eſt & dictus δια/

κρισις, diuiſio, diremptio. ſic Mercurius dicit hæc in Chao fuiſſe, uidelicet aquam, tenebras, ſpiritum: Sed tenebræ uelut priuatio lucis, ſpiritus uelut opifex, aqua ut ipſa abyſſus. Hæc ait in Chao fuiſſe, appellans Chaos, ipſam terræ & aquæ indigeſtam, incompoſitamq; congeriem, cui & aquæ inerant & tenebræ: Spiritus aũt ut ſapiens Opifex ſuperextabat moliens orbes. Hucuſq; Hebraica, Aegyptia, Latinaq; theologia, diuinè congruunt. Nam Ouidius, à quo præclari operis ſui auſpicatus eſt initium, Theologiam ſine dubio ab hiſce Mercurij libris, quippe qui tempore quoq; Platonis iam ad Græcos perueniſſent, edidicit. Habuitq; à Mercurio totam illam creati mundi deſcriptionem. Quod clariſsimum cum alijs multis eſt uetuſtatis horum librorum argumentum. Chaos igitur non erat omnium elementorum confuſio, nec pugnabant illic elementa: ſed duo tantum miſta erant elementa, terra, & aqua, ſic ab Opifice creata, paulò poſt dirimenda, omnium rerum terreſtrium ac cœleſtium primordia: Terreſtrium terra, humore temperata, mollefacta: Cœleſtium aqua, puriſsimè, & quadam diuina operatione, in ætheriam, aëriamq; ſubſtantiam extenuata. Sicq; erant illic non pugnantia, non nata, ſed ut in ſua origine reliqua duo elementa, ignis & aër: Ignis inquam ætherius. Nam ignis terreſtris naturaliter ineſt omni corpori, nec ſolitarium eſt elementum. Ineſt etiã aquæ, quæ ſuis ſæpe motibus incaleſcunt. Vt igitur inerat aquis illis primordialibus uirtute & facultate ætherius ignis, ſic ineſt aquis, & terræ, omnibusq; corporibus ſuus. Erant igitur duo elementa. Sed his ita admiſta, congenita & conglobata, ut ſunt nunc ſemper, altera duo, ignis, & aër. Satis igitur ſuperq; erat duo creare, è quibus altera duo ſeligerentur, atque elicerentur uiciſsim, diuino ordine. Nam ut aqua fuit cœleſtis ignis origo, ſic ignis cœleſtis, pater, ac genitor aëriæ tenuitatis, atque exilitatis. Sicq; aquæ creatio, duo ſecum elementa traxit, cœleſtem ignem, et aërem. Reliquus, qui in corporibus eſt, nõ uerus ignis, ſed miſtus, magisq; corpus igneum, quàm ignis: in corporibus ceu pars eorum remanſit, puriſsimus in altum ſublatus eſt. Triplex igitur fuit, & triplex à Moſe, & Triſmegiſto, ex ſacra reuelatione deſcribitur ortus. Primus eſt è nihilo, terræ, & aquæ. Secundus duorum aliorum ex his elementorum, ignis cœleſtis, & aëris. Tertius rerum ex his omnibus: ex terra & aqua ut ſubſtantia: ex igni cœleſti, & aëre, altero ut patre gignente, altero ut matre nutriente, alente, multaq; alia bona præſtante. Hæcq; omnia bona ut ordine diuino creata, ſic mirabili deſcripta, alteris ex alteris mirabiliter naſcentibus. Cũ aqua igitur tria ſunt elemẽta creata, ipſa aqua, puriſsimus ætherius ignis, et aër, qui latebat in aqua. Hæc docuere diuinitus Moſes et Mercurius. Prior quòd ubi dixiſſet ſpiritum Domini ſeſe agitaſſe ſuper aquis: quis agitatus, quæ molitio ſpiritus eſſet ſuper aquis, ex aquis, docuit ſtatim, quum Deus dicit, Fiat lux. Atheria ſcilicet, ſolaris, pura, nitida. Mercurius autem, ἀνεῖθη δὴ φῶς ἅγιον, Sublata eſt, eleuata, aſcendit lux ſancta. Ea igitur fuit eleuatio, quòd ex aquis purus, albeſcens aſcendit diuino impetu ad regiones ſupernas ignis. Lucem

autem

autem ſanctam uocat, ut uidere eſt, toto opere, cœleſtem & ſanctam: quòd, ut apparet ubiq;, & quòd Plato, Ariſtotelesq́;, omnesq; item Platonici ſecuti ſunt, cœleſtia lumina Deos, Deosq́; ſeptem eodem libro ſeptem Planetas appellat. Hæc igitur lux ſancta ſupernas regiones pura, nitens, appetiuit, ſelecta mirabiliter ex aquis à Deo. Hoc clarius explicans adiecit: ἀδιορίστων δὲ ὄντων ἁπάντων, καὶ ἀκατασκευάστων, ἀποδιωρίσθη τὰ ἐλαφρὰ εἰς ὕψος. Quod eſt: Cum omnia eſſent indiſtincta, indiſiuncta, & incompoſita, ſegregata ſunt leuia in altum. Hoc Moſes non tam multis uerbis explicuit, ſed breuitatis ſtudioſus, ipſam duntaxat rem factam indicans, quomodo facta ſit, uno tantum nutu demonſtrauit, quòd Spiritus Domini mouebat, operabaturq́; ſuper aquis. Et Solomon, cum Iob, teſtantur eum ſuper aquis cœleſtē orbem extendiſſe. Cernis etiam, ut loquitur, quemadmodū Græcè eſt in Geneſi, Terra erat inanis, & uacua, ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, inuiſibilis, incompoſita: omnia enim incompoſita, nondū elementis ſeparatis: deus autem ſeparauit ætheriam ſubſtantiam, præcipuè Solem, is ſeparauit aērem. Elementa igitur denſiora, grandia docet remanſiſſe, terram et aquam lutulentam. Hæc omnia cum legiſſet Ouidius apud Græcos, ad uerbum expreſſit.

Nam cœlo terras, & terris abſcidit undas,
Et liquidum ſpiſſo ſecreuit ab aère cœlum.
Aſtra tenent cœleſte ſolum, formæq́; Deorum.

Triſmegiſtus enim prior, hos Deos dixerat: καὶ θεοὶ πάντες κατὰ διέρρωσι φύσεως ἐν σπόρῳ: et omnes Dij amant naturam ſeminalem. Paulo inferius: καὶ ὤφθη ὁ οὐρανὸς ἐν κύκλοις ἑπτὰ, καὶ θεοὶ ταῖς ἐν ἄστρων ἰδέαις ὀπτανόμενοι. Quod eſt, Et cœlū, inquit, apparuit in circulis ſeptē: & Dij in formis aſtrorum conſpecti. Vides formas Deorū apud utrunq; Vt autem Ouidius canit de terra ponderibus librata ſuis, Et preſſa eſt grauitate ſui: Sic Triſmegiſtus, καὶ τὰ βαρέα ἐθεμελιώθη ἐφ' ὑγρᾷ ἄμμῳ πυρὶ τῶν ὅλων διωρισθέντων. Hoc eſt, Et grauia fundata ſunt ſuper humidā arenam, igni cunctis ſeparatis. Quæſo igitur inſpice et obſerua, unde nati ſunt Dij quorundā Philoſophorū, ſidera: ex aqua uidelicet. Quanquā ergo Mercurius Deos eos dixerit, factos tamen et ortos in tempore aſſeruit: ortos autē ex aqua. Habesq́; quo in loco habuerint aſtra. Vt autē Moſes ſecunda die creat aērem, innuitur autē per lucis ardorem effectū: ſic Triſmegiſtus, illo igni cœleſti, flammisq́; ſupernis, aſſerit factā ſuperioris, ac inferioris aquæ diuiſionē: & ſublato ſuprà mare et terras aēre, alteram diuiſionē, ac quaſi ſelectionem effectam. Docet igitur leuia ſuperiores locos appetiſſe, grauia in terra, ut in fundamēto remāſiſſe: πυρὶ τῶν ὅλων διωρισθέντων, καὶ ἀνακρεμασθέντων πνεύματι ὀχεῖσθαι: Igni, cūctis ſegregatis, et ſuſpenſis, ut uento ferrētur. Poſt lucē creatā, uitales eius flāmas, aquis et terris inuectas, aquas quidē in aēra reſoluiſſe, poſt eas abactas, ac diſſolutas, eodē ardore grauidaſſe ac tū effeciſſe terrā, et ex eius utero plantas, animaliaq́; extraxiſſe, tacitè perhibuit Moſes, proponens eū rerū creatarum

tarum ordinem, & effectas res memorans, prius cauſis memoratis, ut hoc quod diximus facilè intelligeremus. Triſmegiſtus autem planè, & clarè declarat ſidera cœleſtia, quæ Deos uocat, ad imperium ſibi datum, protuliſſe feras, quadrupedia, ſerpentes, aquaticos, & uolucria, & quod anteceſſerat, fœnum, herbam, fruges: ἀνῆκε δὲ ἕκαστος θεὸς διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως τὸ προσαχθὲν αὐτῷ, καὶ ἐγένετο θηρία τετράποδα, καὶ ἑρπετὰ, καὶ ἔνυδρα καὶ πτηνὰ, καὶ πᾶσα σπορὰ ἔνσπορος, καὶ χόρτος, καὶ ἄνθη πάσης χλόης. Ex quibus apparet ſtellas fuiſſe antequam herbidæ coorirentur ubertates. Quemadmodum item Moſes docuit imperatum à Deo, ut terra non modò uirores omnes produceret, uerum etiam eos produceret, ut ſemen continerent, ad ſimilem ſui propagationem, ſtirpisq; perennitatem: ſic Triſmegiſtus, τὰ σπέρματα τῆς παλιγγενεσίας ἐν αὐτοῖς ἐσπερμολόγουν: Semina regenerationis in ipſis ſeminarunt. Moſes autem, Lignumq; faciens ſemen iuxta genus ſuum. Quibus omnibus apparet denuo Creationis repetitus ordo eadem ratione, atq; tenore, quo ſcripſit Moſes, & quo nullum in omni natura uidere poteſt animus meliorem, congruentiorem. Apparet item quoniã Latini, & Græci ſcripta Triſmegiſti hæc ſecuti ſunt (Nam tota generatio mundi apud Ouidium ex hiſce libris ſumpta eſt) apud Græcos autem & Heſiodus, et Orpheus, ut docebo, exinde Philoſophi ferme omnes ante Ariſtotelẽ, uerba & res iſtius libri decerpta, libris ſuis inſeruerunt, hunc autorem & antiquiſſimũ eſſe, et ſummæ apud omnes mortales autoritatis, cuius Theologiã amplexi ſint, & comprobauerint omnes Græci. ut hinc facilè poſſit intelligi, quantus error, ꝗ inaudita fuerit temeritas Simplicij, qui Theologiam Aegyptiorũ, quã maiores ſui ſumma ueneratione coluiſſent, tã turpiter appellarit fabuloſam. Sed alia proſequamur ex Triſmegiſto, de Creatione, ut fiat iuniorũ Philoſophorũ clarior inſolentia, qui ſibi ſapientiæ laudẽ ex inuentione nouarũ rerum optantes, quæ maiores ſui, à quibus genus, mores, ſermonem, urbes, domos, omniaq; bona ipſi habuiſſent, ſtulta temeritate, grauiſſimam eorum autoritatem in aſſertione creati mundi, reijcientes, ſequi noluerunt, ſed pauci omnino. In libro, qui dicitur κρατήρ: quod nomen uidetur in Timæo ſuo Plato ſecutus: Nam quemadmodũ et Plato de illo ſuo cratere, ſic is loquitur: κρατῆρα μέγαν γὰρ πληρώσας τούτου, κατέπεμψε δοὺς κήρυκα: Quod arbitrij cratera repletũ demiſerit adhibito precone. Mirabiliter fatetur omnia Deum non manibus, ſed uerbo ſolo feciſſe, qualis eſt Theologia Moſaica, ſic librũ exordiens: ἐπειδὴ τὸν πάντα κόσμον ἐποίησεν ὁ δημιουργὸς οὐ χερσὶν, ἀλλὰ λόγῳ. Id eſt, Poſteaquã mundum omnẽ creauit Deus Opifex, non manibus, ſed uerbo. Progreſſus inde proſequitur, euidentiſſima pectoris ſui, ſuæq; ætatis ſuperiorumq; ſeculorũ uſq; ad diluuiũ, primosq; Aegyptiæ gentis progenitores ſenſa. Atq; quaſi proſpiciens recentiorũ Philoſophorum impietatẽ, hortatus eſt filium Tat, ubi de homine creato diſſeruiſſet, in hunc modũ: μηδέποτε ὦ τέκνον Τὰτ ἀποστερήσῃς τοῦ δημιουργοῦ τὰ δημιουργήματα. Videlicet, Nunquã ô

fili

fili Tat, priues opificia ſuo opifice. Illi igitur planè ſeparant creaturas à creatore, qui mundum nunquam à Deo creatum contendunt, priuantes opifice opificia, ſeiungentesq; alterum ab altero. Illud uerò preclarum eſt quoq; teſtimonium, ſimillimumq; dictus Prophetarũ, quorum indefeßè uoces canunt, terminos eum mari poſuiſſe, terram ſuis columnis, ſtabiliq; mole ut in æternum moueri nequeat, firmaſſe. Quis, inquit, qui, ὁ τῆς θαλάσσης τοὺς ὅρους περιβαλὼν; τίς ὁ τὴν γῆν ἑδράσας, ἔστι γάρ τις ὦ Τάτ, τούτων πάντων ποιητὴς καὶ δεσπότης: Terminis, ac definitionibus mare circunſcripſerit? Quis terram firmauerit, ac ſtabilierit? Eſt enim aliquis ô Tat, horum omnium Creator & Dominus. In his confirmatur Creatio mundi, et Prouidentia, ut nihil ſit in omni mundo, quod non habeat æternæ Prouidentiæ rationem. Sic & Dauid cecinit de mari: Terminũ poſuiſti eis, quem non tranſgredientur, nec conuertentur operire terrã. Et Iob, ut ab eo penè Mercurius uideatur accepiſſe: Indica mihi, Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? Quis concluſit oſtijs mare, quando erumpebat quaſi de uulna procedens? Circumdedi illud terminis meis, & poſui uectem, & oſtia, & dixi, Vſq; huc uenies, et non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Mercurius item in eo qui inſcribitur Quod Deus inuiſibilis, ſit ex operibus manifeſtus, inquit, ἀρχὴ δὲ καὶ περιοχὴ, καὶ σύστασις ἁπάντων ὁ θεός. Principiũ, cõplexus, conſiſtentia omniũ rerũ, Deus. Sic quoq; in eo, quẽ de Bono inſcripſit, materiã mundi, quæ in illa defæcatione, ſelectioneq; rerum, ſubſediſſet, ab opifice Deo dicit corpulentã effectam, conſolidatãq; in orbicularem formam. Quale Ouidius de eodem Opifice:

Principio terram, ne non æqualis ab omni
Parte foret, magnis ſpeciem glomerauit in orbem.

Triſmegiſtus autem: καὶ ὅσον ἦν τῆς ὕλης ὑποκείμενον τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ τὸ πᾶν ὁ πατὴρ σωματοποιήσας, καὶ ὀγκώσας ἐποίησε σφαιροειδὲς: Et quantum, inquit, materiæ ſubſidens eſſet, id omne uerbo ſuo corpulentũ efficiens, & in tumorẽ ducens, orbiculare fecit. Quis non uideat Ouidiũ, ut reliqua omnia, de mundi ortu, ſic item de ſpecie terræ, hinc didiciſſe? Illo etiam elogio Mercurius mundũ prodidit creatũ, quod ſolitus eſt multis in locis Patrem uocare Deum, ipſum mundanũ opificium, Partũ eius. Quid quòd in eo libro quem inſcribit Mens ad Mercuriũ, contra eum qui contendat Deum inuiſibilẽ, imò uerò maximè uiſibilẽ aſſerit, ex operibus, quibus creandis idcirco incubuerit, ut maieſtas eius clara fieret: ἀόρατος ὁ θεός; εὐφήμησον, καὶ τίς αὐτοῦ φανερώτερος; διὰ τοῦτο, πάντα ἐποίησε, ἵνα διὰ πάντων, αὐτὸν βλέπῃς: Inuiſibilis, inquit, eſt Deus? Bona uerba quæſo. Et quis eſt eo illuſtrior? Ob hanc unam cauſam, cuncta creauit, ut in omnibus rebus eum cerneres, Hæc bonitas Dei, hæc eius uirtus, uideri, apparereq; eum per omnia. Sic ille. In eo quoq; qui dicitur Hymnodia, cũ precaretur omnia, ut ſilentiũ agerent, ſic dixit: μέλλω γὰρ ὑμνεῖν τὸν κτίσαντα τὰ πάντα, τὸν πήξαντα τὴν γῆν, καὶ οὐρανὸν κρεμάσαντα, καὶ ἐπιτάξαντα ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ

τὸ γλυκὺ ὕδωρ εἰς τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀοίκητον ὑπάρχειν εἰς τὴν διατροφὴν, τὸν ἐπιτάξαντα πῦρ φανῆναι εἰς πᾶσαν πρᾶξιν θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις. Quæ ſunt, Laudaturus enim ſum qui creauit omnia, qui terram firmauit ac fixit: Qui iuſsit aquam dulcem, ex oceano in uniuerſum terrarum orbem, ſiue qui habitatur, ſiue qui non habitatur, exiſtere, ad alimentum: Qui iuſsit ignem apparere ad omnes operationes, Dijs & hominibus. Hucuſque ille. Oſtenſum quoque ſuperius, locum illum nobilem in Republica Platonis, quo quaſi pictor naturalis dicitur Deus, potens omnia facere, quæ pictor effingere, ſumptum eſſe ex Mercurio, qui ad Aſclepium ſcribens: εἶτα τῷ μὲν αὐτῷ ζωγράφῳ ἔξεστι καὶ οὐρανὸν ποιῆσαι, καὶ θεοὺς, καὶ γῆν καὶ θάλασσαν, καὶ ἀνθρώπους καὶ τὰ ἄλογα, καὶ τὰ ἄψυχα. τῷ δὲ θεῷ ἀδύνατον ταῦτα ποιεῖν; ὢ τῆς πολλῆς ἀγνοίας, καὶ ἀγνωσίας τῆς περὶ τὸν θεόν. Quæ ſunt, At pictori, inquit, licebit & cœlum facere, & Deos, & terram, & mare, et homines, bruta que, et exanima: Deo autem impoſibile erit hæc facere? ô ſingularem inſcitiam, & imperitiam erga Deum. Hæc & alia multa ſcripſit de Creatione uetuſtiſsimus Theologus Triſmegiſtus, cuius, ut dixi, Theologia fuit maximè in cauſa, ut uetuſtiores Græci, de rerum primordio loquerentur. Cuius libros hoſce cum primis legiſſe Platonem, dogmata eius in Timæo ex his deſumpta, teſtantur. Quorum quædam ad exemplum nunc recognoſcam. Principiò quam creandi mundi cauſam Plato poſuit, amplexus que maximè eſt quòd diuina Bonitas, in quam non modò inuidia carere non poſsit, ſed quæ cupidiſsima ſit benefaciendi, Mercurij fuit prioris, cuius extat liber de Bonitate Dei, hocq; unũ uerum eſſe eius ſoliq; ei congruens, cæteris incõmunicabile nomen teſtatur. Totumq; de Bonitate apud Platonicos dogma, Triſmegiſti fuit. Verba Platonis ſunt, Dicamus, inquit, ob quam cauſam conſtitutus eſt iſte mundus, ab eo, qui eum conſtituit: ἀγαθὸς ἦν. Bonus erat uidelicet. Mercurius autem in Cratere: ἀγαθὸς ὢν, μόνῳ γὰρ τούτῳ ἀνατέθεικεν, ἠθέλησε καὶ τὴν γῆν κοσμῆσαι. Quod eſt, Cum eſſet bonus, hoc enim unũ in eo excellit, uoluit terrã ornare: Secundũ dogma de cratere, ut ſuperius monſtratum eſt in Timæo Platonis, quem mundanus opifex impleuit animorum, & de quo Plato: ἐν ᾧ τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν κεραννὺς ἔμισγε: In quo miſcens animam uniuerſalem, temperabat: fuit etiam Triſmegiſti, cuius eſt liber inſcriptus Crater, quaſi temperatio: in quo ſic loquitur: ἠθέλησεν ὦ τέκνον, τοῦτον ἐν μέσῳ ταῖς ψυχαῖς, ὥσπερ ἆθλον ἱδρῦσθαι, καὶ αὐτὸν ἱδρύσατο. κρατῆρα μὲν γὰρ πληρώσας τούτου κατέπεμψε, δοὺς κήρυκα. καὶ ἐκέλευσεν αὐτῷ. ταῖς τῶν ἀνθρώπων καρδίαις τάδε βάπτισον σεαυτὴν ἡ δυναμένη εἰς τοῦτον τὸν κρατῆρα. ἡ πιστεύουσα, ὅτι ἀνελεύσῃ πρὸς τὸν καταπέμψαντα τὸν κρατῆρα. Quæ ſunt, Voluit ô fili, hoc in medium quaſi certamen animis ponere. Ipſum que cratera ſtatuit plenum, demiſitq;

adhibito

adhibito præcone, iuſsitq́; ex eo cordibus humanis talia: Tinge, immerge te ipſum, qui potes, in hūc Cratera, qui credis quòd reuerteris ad eū qui demiſit cratera. Sic ille. Acceptus eſt igitur hinc Crater ille Platonicus, plenus et ipſe animarū, ſicut iſte Mercurij plenus mētis, ſapiētiæ, ad quē per præconē opifex Deus ōnes animas, inuitarit, ut quæ ſe imerſerit, accepta ſapiētia, reuolet ad ſuperos, Similia dicūtur in Timæo, ut uidere potes. Qui etiā illa ipſa anima uniuerſi, quā in illo cratere miſcet Plato, à Mercurio ſūpta ad uerbū eſt, cuius ad Aſclepiū hæc uerba ſūt: οὐκ ἤκουσας ἐν τοῖς γένεσιν, ὅτι ἀπὸ μιᾶς ψυχῆς, τῆς τοῦ παντὸς, πᾶσαι αἱ ψυχαί εἰσι? Nonne audiſti in generibus, quòd ab una anima Vniuerſi, omnes animæ exiſtunt? Hæc ille. Dogma quoq; de mūdano opifice, et hoc ipſum nomē δημιουργὸς, quod eſt in Timæo Platonis creberrimū, uenit à Mercurio: quod ut clarū relinquo. Præterea quæ Plato in principio Timæi de uehiculis animæ diſſeruit, manarūt à Triſmegiſto Verba Platonis ſunt, νοῦν δ᾽ αὖ χωρὶς ψυχῆς, ἀδύνατον παραγενέσθαι τῳ. διὰ δὴ τὸν λογισμὸν τόνδε νοῦν μὲν ἐν ψυχῇ, ψυχὴν δ᾽ ἐν σώματι συνιςὰς, τὸ πᾶν ξυνετεκταίνετο: Mentē uerò adeſſe cuiquam ſine anima, non licet, Quam ob cauſam, mente quidem in anima, anima in corpore incluſa, uniuerſum compaginauit. Hæc Plato. Triſmegiſtus autē in eo qui inſcribitur κλεὶς, Clauis: ψυχὴ δὲ ἀνθρώπου ὀχεῖται τὸν τρόπον τοῦτον. ὁ νοῦς ἐν τῷ λόγῳ, ὁ λόγος ἐν τῇ ψυχῇ: ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι, τὸ πνεῦμα διῆκον διὰ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν, καὶ αἵματος, καὶ κινεῖ τὸ ζῶον καὶ ὥσπερ τρόπον τινὰ βαςάζει. Quæ ſunt, Anima autē hominis uehitur hoc modo, Mens in ratione, ratio in anima, anima in corpore: Spiritus autē trāſit per uenas, et arterias, et ſanguinē, et mouet animal et quaſi portat. Eſt itē apud Plotinū, cæterosq́; Platonicos, et aliud uehiculū igneum, quo animus indutus, circumambulet mundum & cœlum. Eſt autem hoc uehiculum ueſtis illa nectarea corporum glorificatorum, Quando fulgebunt iuſti ſicut Sol in conſpectu Dei. De eo ſcripſit eodem libro Triſmegiſtus ὁ δὲ νοῦς καθαρὸς γενόμενος τῶν ἐνδυμάτων θεῖος ὢν φύσει σώματος πυρίνου λαβόμενος, περιπολεῖ πάντα τόπον. Quorū eſt Latinè ſenſus: Mens effecta pura, ex indumentis diuina exiſtens natura, igneo corpore aſſumpto ambulat omnem locum. Locutus etiam Triſmegiſtus prior, ad eum modum, quo Plato, quòd impoſsibile ſit mentem ſine anima exiſtere in corpore, Eodem libro: ἀδύνατον γὰρ τὸν νοῦν ἐν γηΐνῳ σώματι γυμνὸν, αὐτὸν καθ᾽ αὑτὸν ἐδράσαι: Impoſsibile eſt, mentem in humano copore, nudam ipſam per ſe firmare. Illud quoque dogma quod multis in locis de tranſitu animorum, præcipue que in Timæo extat apud Platonem, palàm Mercurij eſt. Inde primum fluxit, inde Pythagoræ Platoni que deſumptum, fortaſſe non quæ ipſi probaſſent, ſed quæ apud uetuſtiores uidiſſent affirmantibus. Ac Plato cenſuit quemadmodum à Mercurio didicerat puras animas ſeu mentes reuolare ad aſtra, impuras in ſecunda uita reuerti ad corpora, primum que eas fieri fœminas, ſin impuræ perſeuerauerint

in tertio reditu, tranſire in corpora brutorum, donec earum peccata expiētur. Mercurius uero bonas ac, puras mentes fieri Deos cœleſtes. de malis hæc loquitur ad Aſclepium, Nonne audiſti, inquit ab una Vniuerſi anima, cunctas alias naſci? τούτων κοινῶν τῶν ψυχῶν πολλαὶ μεταβολαί. τῶν μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ εὐτυχέστερον, τῶν δὲ ἐπὶ τὸ ἐναντίον, αἱ μὲν ἑρπετώδεις οὖσαι, εἰς ἔνυδρα εἰς χερσαῖα, αἱ δὲ χερσαῖαι εἰς πτηνά, αἱ δὲ ἀέριαι εἰς ἀνθρώπους, αἱ δὲ ἀνθρώπιναι, τῆς ἀθανασίας ἔχουσαι, εἰς δαίμονας μεταβάλλονται. εἶτα οὕτως εἰς τὸν θεῶν χορὸν χορεύουσι: *Harum igitur animarum multæ ſunt mutationes, quòd aliæ in ſortem beatiorem, aliæ in peiorem ſtatum recidunt. Humi repentes abeunt in aquaticas, aquaticæ in terreſtres, terreſtres in uolucres, aëriæ in homines. Humanæ factæ immortales, in Dæmonas mutantur, tum in Deorum choros abeunt. Sunt autem Dij ſtellæ. Hoc dogma quanquam ueritati, & dictis ipſiuſmet Mercurij eſt contrarium, nunc tamen mihi ſatis eſt, oſtendere Platonis Theologiã omnẽ à Triſmegiſto fluere, ut appareat huius ſcriptoris antiquitas.*

Orpheum adoraſſe, ſecutumq́ eſſe Theologiam Triſmegiſti de conſtitutione mundi. Minores affirmaſſe quæ prior Orpheus prodidiſſet. Primam Theologiæ partem apud Orpheum, eſſe laudes Creatoris æterni, ſapientiſsimi, fœcundiſsimi. Omnia nata eſſe ex fœcunda ſapientia uerbi diuini ſecundum Orpheum. Secundam Theologiæ partem eſſe de Chao, nempe terræ & aquæ creatione, poſt quas ex eis creatæ ſint formæ rerum. Similem eſſe Moſi Orpheum in hac creationis aſsignatione. Phaneta eſſe Solem, apud Orpheum: Amorem ipſam diuinã ipſam ſapientiam creandi cupidam. Ex Chao & Oceano natos eſſe Deos, nempe ſidera cœleſtia.

Caput X.

POſt Mercurium Triſmegiſtum ſupereſt ut alios ueteres Græciæ Theologos cũ Theologia Moſis conſentire, & eadem atq; Triſmegiſtum de generatione mundi ſenſiſſe, ac ſcripſiſſe monſtremus. Eſt autem primus ferme ſicut Triſmegiſtus Aegytiorum, ſic Orpheus Græcorum Theologorum, in quem ſubſequentes Philoſophos omnes præcipuè Pythagoram reſpexiſſe, ipſi una Græci uoce teſtantur. ut ordo Theologiæ, talis per omnes ætates extiterit: quod Triſmegiſtus primus qui maiorem Theologiam audiſſet, ut uetuſtior, Aegyptios docuit: ab eo fluxit ad Phœnices, & Græcos. Reuocatur à Græcis ad Aegyptios, ab Aegyptijs ad maiores quoſdam, famamq́; celebrem, certamq́; in toto terrarum orbe ſcientiã, quæ cũ ſeculis paulatim ſuccedentibus obſoleuiſſet, in libris remanſerit. Quocirca, eadem omnia ſunt apud Orpheum de creatione mundi, atq; Triſmegiſtum: niſi quòd & ſuperſtitionibus, magicisq́; uanitatibus ſe dedidit, & carminibus deſcripſit obſcurius, inuoluens quibuſdã ambagibus, quæ clarius Triſmegiſtus docuiſſet. Eſtq́; duplex apud eũ Theologia: uana quædã, & ſuperſtitioſa: altera diuina, ſuſpiciẽda, de fontibus Aegyptiorũ (ad quos ſe ueniſſe, ſacerdosq́; eorũ adiſſe, teſtatur in Argonautica) profluens. Vt igitur Mercurius dicturus de ortu mundi, opificẽ eius, ſapientiã, gloriamq́; infinitã prius memorat, à uera mundi præpotentiq́; cauſſa feliciter auſpicatus (quod item & Moſes antea, poſtea Plato, qui & bonitatem Dei, & Ideam mundi, ipſam ſcilicet diuinã Sapientiam cauſſas aſciſcit) ſic Orpheus quædam

dam diuiniſsima carmina de magnis illis ante conditum mundum in pectore diui no, et in palatio Iouis theſauris, cecinit, Theſauros abditos, et arcanos, palatiumq; Iouis, in quo cuncta bona continerentur, appellans, quas Ideas Platonici, noſtri Sapientiam, & Verbum, ſicut item Triſmegiſtus, in quibus uero mundi latitaret origo. Hæcq; carmina etiam ab ipſis Platonicis proferuntur.

Οὕνεκα σὺν τῷ παντὶ Διὸς πάλιν ἐντὸς ἐτύχθη
Αἰθέρος εὐρείης, ἠδ' οὐρανοῦ ἀγλαὸν ὕψος.
Πόντου τ' ἀτρυγέτου, γαίης τε ἐρικυδέος εὖρη.
Ὠκεανός τε μέγας, καὶ νείατα τάρταρα γαίης.
Καὶ ποταμοὶ καὶ πόντος ἀπείρατος, ἄλλα τε πάντα.
Πάντες τ' ἀθάνατοι μάκαρες θεοὶ, ἠδὲ θέαιναι,
Ὅσά τε ἦν γεγαῶτα, καὶ ὕστερον ὅσα ἔμελλεν.
Γίγνεσθαι, Ζηνὸς δ' ἐνὶ γαστέρι σειρά πεφύκει.
Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος ἀργικέραυνος.
Ζεὺς κεφαλὴ Ζεὺς μέσα, Διός τε πάντα τέτυκται.
Ζεὺς πυθμὴν γαίης τε, καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος.
Ζεὺς βασιλεὺς, Ζεὺς αὐτὸς ἁπάντων ἀρχιγένεθλος.
Ἓν κράτος, εἷς δαίμων γένετο, μέγας ἀρχὸς ἁπάντων.
Ἓν δὲ δέμας βασίλειον ἐν ᾧ τάδε πάντα κυκλεῖται.
Πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖα, καὶ αἰθὴρ, νύξ τε καὶ ἦμαρ.
Πάντα γὰρ ἐν Ζηνὸς μεγάλου τάδε δώματι κεῖται,

Quæ quidem oratione ſoluta reddam, ut ſint clariora.

Fuerunt, inquit, intra Iouem, cum uniuerſo, ætheria uaſtitas, & cœli preclara ſublimitas.
Immenſiq; maris, & telluris inclytæ latitudo,
Oceanusq; ingens, depreſſaq; tartara terræ,
Fluminaq; & pontus, ſine fine, & cætera cuncta,
Immortales omnes, beati Dijq;, Deæq;,
Quæ fuerint exorta, & quæ uentura ſequuntur,
Hæc in uentre Iouis rerum compago manebat.
Iuppiter ipſe eſt primus, Iuppiter ultimus idem.
Iuppiter & caput, mediumq;, & cuncta Iouis ſunt.
Iuppiter eſt terræ fundamentum, cœliq; micantis.
Iuppiter idem rex cunctorum, principiumq;,
Vna poteſtas, & Deus unus, magnus & autor.
Vnum eſt regale corpus, in quo hæc cuncta tenentur.
Omnia nanq; hæc in domibus Iouis magni iacent.

En Orpheus appellat, aut multis ſæpe rationibus oſtenſum, Diuinitatem uetuſtiſsimo nomine Iouem. Eſt enim Iupiter, Philoſophis & noſtris congruentibus, per quem uiuunt omnia. Id, inualeſcente idololatria, antiquaq; religione obſoleſcente, nomen hominibus attributum. Audi igitur diuinam, pulcherrimamq; Theologiam, quantusq; ſit priſcorum inter ſe Theologorũ conſenſus reſpice: Omnia in uiſceribus Iouis, id eſt, Sapientiæ theſauris, mente capaciſsima, ac ſcientia cuncta extitiſſe: In theſauris illis æternis antequã crearentur, cuncta latitaſſe. Eoq; res antequã crearentur, erant in altero mundo, qui appellatur Iupiter, ab alijs Verbũ Dei, prolificũ, ſeminale, uocatur Sapientia, originibus rerum fœcundiſsima. Nec res (ne forte decipiaris) creatæ ſunt è nihilo, id eſt, nullo earum primordio antecedente, ſed anteceſsit mundus ille, formarum, inuentionũ, rationum locupletiſsimus, ſapientiæ ratio uberrima, ditiſsima rerum aula, unde et potuerint quondam, & poſsint, cum libuerit, omnia depromi. Hoc receptaculum, ſedemq; cunctarum rerum, nomine mortali uocat uterum, ut etiam in noſtris literis, uenter aut uterus Deo tribuitur: Ex utero ante luciferum genui te. Appellat item regiam aulam, palatium: In palatio Iouis cuncta, ætheriam uaſtitatem, cœlum ſublime candens, pontum, terram, tartara, flumina: Deniq; & ipſos beatos Deos, antequam crearentur, ut in ſua origine, fuiſſe: Perindeq; illic iacuiſſe, aliquando in lucem prodituros, ſicut in origine ſua ſunt omnia. Idcirco Deus omnia eſt, ut à quo nata, & ex theſauris ſuis depromp ta cuncta. Qui producit, inquit noſter, uentos de theſauris ſuis. In illa diuina regione fontes ſunt omnium rerum, nihil factum eſt quod non fuerit in illa latiſsima Sapientiæ aula, nobiliſsimarũ formarum rationumq; pleniſsima, opulentiſsimo regno: unde rebus origo, etiam Dijs beatis fuit. Ecce igitur ea quæ Diuus Paulus de filio Dei, diuina Sapientia (libet enim ſæpius commemorare, ipſa ratione cogente; ut priſcæ Theologiæ maieſtas, quam maiores ab origine mundi continuatisq; ſucceſsionibus accepiſſent, ſit clara) Vt conformẽtur, inquit, in agnitione myſterij Dei, & Patris & Chriſti, ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι: In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, et intelligentiæ abſconditi, latitantes. Agnoſcis conſenſum? Siquidem totus ille rerum numerus in utero, aut palatio Iouis apud Orpheũ, ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi, arcani. Et qui apud noſtrũ eſt Chriſtus, apud Orpheũ Iupiter, ut ſæpe probatũ, probabiturq; magis: Idemq; noſter Theologus de eodẽ Ioue, (ſic enim etiam Hebraicè uocatur Iehouah (ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὅρωτα, καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτός ἐστι κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας: Qui eſt, inquit, imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ,

quoniam

quoniam in ipſo condita ſunt omnia quæ in cœlis, & quæ in terra, uiſibilia, & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum, & in ipſum ſunt creata. Et ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo conſiſtunt, & ipſe eſt caput Eccleſiæ. Hæc noſter Theologus, reſpondente ſibi apud omnes ueritate, ſed aperta magis, nouiſsimis ſeculis. Vt ergo dixit Orpheus, Iouem eſſe primum: ſic noſter, fuiſſe & eſſe eum ante omnia, & primogenitũ. Vt ille prædicat omnia intra Iouis arcana latitaſſe, quæ poſtea proruperunt in lucem, numerans uiſibilia & inuiſibilia, terreſtria & cœleſtia, multusq́; eſt in catalogo rerum terreſtrium, quantus noſter ut perfectior, ſapientiaq́; inſtructior, in catalogo cœleſtium, & inuiſibilium: ſic ipſe noſter per eum cuncta fuiſſe creata, contentus res terreſtres, ut notiores, uno nomine ſignificaſſe: res autem cœleſtes occultiores aperiens, inſtansq́; declarando nominibus eorum prolatis. Quosq́; noſter nominatim uocat thronos, dominationes, principatus, poteſtates, hos uno nomine Orpheus, Deos beatos, poëticeq́; addit, Deasq́;. Neuter enim ſexus eſt apud Deos, ut utroq; poſsint appellari. Sed dignius noſtra ſemper Theologia, ſexu maſculo. Quod ergo Paulus, *In ipſo & per ipſum condita ſunt omnia: Et, quia complacuit in ipſo habitare omnem plenitudinem*: eſt quod magis poëticè Orpheus, quòd in eo antequam crearentur, erant cœleſtia, et terreſtria, perinde ut in arcana ſapientia, theſauri, fontesq́; rerũ: Vt in utero aut palatio, ditiſsimaq́; aula. Quodq́; noſter alibi, Vnus Deus, & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti. Orpheus, Vna Poteſtas, unum Numen, unus omnium Princeps, Vnum corpus regium, in quo omnia. Quo uel totum mundum poſsis ſentire, qui ſit quaſi corpus, cuius animatio uisq́; ſit ipſe Deus, uel perſtat in eo quod cecinit, omnia in utero Iouis fuiſſe. Quare redditur omnium rerũ ratio, quas conditas à Deo memorat Moſes, cum refert eum, ignem, aquam, terram, maria, cœlum, noctem, diem, fontes, flumina, plantas, animalia creaſſe, quia ſcilicet in theſauris ſuis, unde facilè depromi poſſent, latitabant. Erat adeò ſapiens, & ſolers, plenusq́; rerum, fœcundusq́; conditor ille, ut quidquid cuperet fecerit. eoq́; doctiſsimè, & diuinè ſubiecit Orpheus:

> Πάντα τὰ δὲ κρύψας αὖθις φάος ἐς πολυγηθὲς
> Μέλλεν ἀπὸ κραδίης προφέρειν πολυθέσκελα ῥέζων.
> Cuncta hæc abſconſa lætas eduxit ad auras,
> Pectore mira ſuo proferens, & facta ſuperba.

Eſt item hæc omnis Orphei Theologia, ea quæ tam uaria, multiplexq́; eſt de Ideis apud Platonicos: quibus ſi uerum ſenſum adhibueris, erunt ueræ, & dignæ quæ recipientur. Siquidem & Mercurius adhibuit mundano opifici εἶδος ἀρχέτυπον. Hæ ſunt apud Platonem ζῶον νοητὸν, Animal intelligibile, omnium ſcilicet rerum origo, Apud Timæum Locrenſem κόσμος ἰνδαλικὸς. Nimirum, mundus ſapientiæ diuinæ, anteaquam res crearentur, θησαυροὶ ἀπόκρυφοι.

Neq;

Neq; poßis rectius de Ideis ſentire, quàm ſi eas appelles, iuxta diuinum Paulum, Theſauros ſapientiæ abſconditos. Dionyſius θελήματα, & προορισμοὺς τοῦ θεοῦ. Rectè, nã ſola uoluntate Deus creat. Ergo uoluntates, ſunt antecedentes creationes. Hanc item Theologiam Orphei poſtea ſecutus eſt Empedocles. Vt enim cuncta ab Ioue producit Orpheus, etiam Deos beatos: & ut diuus Paulus, ab imagine Dei, uiſibilia, & inuiſibilia: ſic Empedocles Vno, uel Vnitate, res omnes terreſtres, uolucres, piſces, mares, & fœminas, arbores, deniq; etiam Deos longæuos. Et in ea enumeratione eſt idem loquendi modus apud utrunq;:

> Quæ ſunt, quæ fuerint, quæ pòſt uentura ſequentur. Orpheus,
> ὅσσα τ' ἐν ἦν γεγαῶτα, καὶ ὕστερον αὖθις ἔμελλεν
> γίγνεσθαι. Empedocles,
> πάνθ' ὅσα τ' ἦν, ὅσα τ' ἔστι, ὅσα τ' ἔσται ὀπίσσω.

Quam ob rem, conſtat Empedoclem, ab Orpheo ea didiciſſe, appellaſſeq; Vnitatem, quod prior Orpheus, Iouem. Eſt igitur nunc apud tres Theologos, quædã Geneſis, quædam Coſmopœia, Orpheum, Empedoclem, & Paulum, Omnes unanimiter fatentes, terreſtria & cœleſtia, uiſibilia & inuiſibilia à ſummo Deo creata. Enumerantq; in particulari, duo Græci Theologi res terreſtres, utpote ſuperiora minus callentes: noſter autem appellat nominatim omnes ordines Deorum, ſatos ab illo magno Deo, quatuor rerum choris nominatis. Illud quidem Orpheus ſapientiſſimè & quaſi ex fontibus noſtræ Theologiæ, quòd agnoſcens theſauros Sapientiæ diuinæ, eos appellat δῶμα, palatium, aulam Iouis, eos in utero, & pectore, ſeu corde eius latitare, diuinamq; Sapientiam palatium rerum, aulam, pectus fœcundiſſimum, omniaq; bona in palatio et domo Iouis affluere prædicans. Poſt commemoratum diuinum illud & ineffabile omnipotenſq; mundi principium, ueram fœcundamq; originem, deſcendit ad creationem, & ad ipſas iam res apparentes Orpheus, eſtq; omnis ei de Chao rerumq; ex eo creatione Theologia, quæ uiſa eſt in Triſmegiſto. Duo ſunt rerum principia: alterum ſempiternum, Deus, inæſtimabilis ſapientia: alterum creatum Chaos, origo, maſſa totius mundi, mundanarumq; rerum materia. Globis informis, præcedens omnia non tempore, nullo adhuc tempore, ſed natura. Fecit enim primò Deus unã rem, ex qua cuncta depromeret, inde Sol, & omnis candida, puriorq; educta eſt ſubſtantia, exinde cuncta coorta, & formata terreſtria, Hoc igitur proſecutus eſt carminibus Orpheus, quæ ſunt in Argonautica, quibus totum mundi exordium, rerumq; ex Chao explicationem, qualem cecinit Ouidius, refert ſe ceciniſſe:

> Πρῶτα μὲν ἀρχαίου χάεος μελανήφατον ὕμνον.
> Ὡς ἐπάμειψε φύσεις, ὥστ' οὐρανὸς ἐς πέρας ἦλθεν.
> Γῆς τε εὐρυστέρνου γένεσιν, πυθμένα τε θαλάσσης.
> Πρεσβύτατόν τε καὶ αὐτοτελῆ πολυμήτιν ἔρωτα.

ὅσσά τ'

ὅσσά τ' ἔφυσεν ἅπαντα, διεκρίθέν τ' ἄλλο ἀπ' ἄλλου.
Καὶ κρόνου αἰνολέτην. *Quæ ut potuerunt, Latina fient.*

Principioq́; uetus Chaos, atro concinit hymno,
Vt naturas mutauit, fuit utq́; per actum
Cœlum, tumDatæ terræ ortum, tum maris imum,
Aeternum canit ex ſe perfectum, ſapientem,
Vt quæcunq; creauit amor, tum cuncta diremit.
Saturnumq́; uoracem.

Hæc Orpheus. Ecce Chaos antiquū, quam nuncupationē à Triſmegiſto didicerat. Antiquumq́; Chaos deſignat illud mundi naſcentis initium. Rectè uocatum antiquū, quod ante omnia extiterit. Et Græcè Archæum, quod in principio mundi fuerit. Hoc apud Moſen eſt, terra & aqua, quarum duarum rerū conglobatio dicitur Aphar, cui reſpondet Græcè ἰλύς, quod nomen, ut docebo, Orpheus etiam uſurpauit. Poſt Chaos tametſi eius creationem ſicut nec Triſmegiſtus, non expreſsit, naturaliter ſecutum eſt, à maioribus auditum & celebratum, ut naturas Chaos mutarit. Hæc fuit ſecunda mundi creatio, ſecundus mundus, ſcilicet ex informi, rudiq; principio, formarum pulcherrimarum productio, ex deformibus formoſiſsimis effectis. Iureq́; dixit naturas mutaſſe Chaos, quippe quæ ex ipſo, uelut rudi, incompoſitaq́; origine, eductæ ſunt, & pro deformi rudimento, ſucceſsit multitudo formoſarum naturarum. Naturas uocat ipſas res natas, uniuerſales, ex quibus omnia naſcuntur, cœlum, Solem, terram, mare, aërem. Has docet ex Chao depromptas, non explicans ad amuſsim ſicut Triſmegiſtus, qua quidq; ratione productum ſit, ſed eum tamen ordinem retinens, quem in præceptore animaduertiſſet. Nam in illa explicatione, principium naſcendi habuit cœlum, cum diremit, aquis inoperans, diuina Sapientia, ſelegitq́; ex eis ætheriam ſubſtantiā. Quocirca docet in hac explicatione, cœlū ad finem, perfectionemq́; uenuſſe. Ac cū dicat Orpheus ſe ceciniſſe quomodo nata ſint omnia ex Chao, primumq́; cœlum abſolutum, neceſſe eſt eum animo ſuo uidiſſe, notamq́; habuiſſe hanc abſolutionem, eamq́; ſpectaſſe, quæ literis Triſmegiſti contineretur, de creatione Solis, ſiue lucis, de creatione puriſsimi ignis ætherij, quod Triſmegiſtus latè et uerè enarrauit. Igitur ex Chao primū factum ſegregatumq́; eſt ὀυρανός, cœlū, cœleſtis ſubſtantia, in primisq; Sol. Et Moſes commemorato Chao, ſubitò perhibet extitiſſe lucem. Quod idem Orpheum quoq; retuliſſe paulò pòſt conſtabit. Præceſsit igitur Chaos, ſecuta eſt naturarum mutatio. Id ut factum ſit, explicat. Primum, ait, facta, eſt abſolutaq́; ætheria ſubſtantia. Exinde tellus lata ſinus aperuit, cœpitq́; eſſe et dici, uideriq́; terra, cùm, Sole deſuper ardente, & inflāmante, exhaurienteq́; aquas, ut docuit Triſmegiſtus, latiſsimos ſinus aperuit. Tunc uerè nata eſt: etſi foret antea cum aqua: ſed erat in maſſa, uerè terra dici non poterat. Ea fuit terræ γένεσις, ortus, exiccatio uidelicet eius, & conſolidatio, ac firmatio. Eadem autem opera, qua terra patefiebat, mare dirimebatur, ſitus, locosq; profundos ſuos ſortiebatur. Eoq́;

præ-

præcipuè, non creationem maris, ſicut terræ, ſed profunditatem et concauitatem ſicut Moſes item, memorauit Orpheus. Nam aquarum antea creatarum, in uaſtas terræ uoragines congregatio, mare uocitatum eſt. Moſes igitur dixit, Congregentur aquæ in unũ locum, et appareat arida. Orpheus autẽ expreßit hunc locum in quem diuino imperio coiẽre aquæ, πυθμένα θαλάσσης, profundũ maris, ſedem maris profundißimam. Huc uſque mundi creatio. Satis que nunc erat Orpheo, uniuerſalia dixiſſe: Primum Chaos, exinde cœleſtem ſubſtantiam, tum terræ apparentiam, demum ſeceſſum aquarum in profundum mundi. Sed ne putes eum Solis rebus creatis memoratis, contrà quàm maiores tradidiſſent, creatorem ſiluiſſe, & caſui temeritatíque ordines pulcherrimos adiudicaſſe, ecce non minus piè, quàm Moſes & Triſmegiſtus, quis fuerit autor tantarum rerum, cum ſuis ueris nominibus appellans, inducit. Nam quem uocat Moſes ſua lingua, Spiritum, uidelicet Sapientiam, Mercurius autem νοῦν, Mentem, Intelligentiam, Orpheus uocat ἔρωτα Amorem, tribus nominibus maieſtatem eius deſignans: Antiquißimi nimirum ante mundum, ante Chaos illud (dicunt enim Græci & Latini, Antiquißima, ſempiterna) tum αὐτοτελῆ, per ſe perfectum, ſibi ipſi ſubſtantiam, complementum, originem ſui: Poſtremo πολυμήτην, quod Sapientiæ diuinæ, in qua ſunt omnia conſilia ſcientiáque omnis, eſt nomen. Amoris autem ratio ea eſt, ut claret, quod deſignatur amor, cupiditas, uoluntas creandi, & creatoris bonitas, quem cupiditas impulerit, ut communicaret bona ſua. Ideóque ſunt apud Hebræos, qui Spiritum illum Moſis, interpretentur uoluntatem. Et Ariſtoteles in Maioris Philoſophiæ, amorem iſtum, rerum principium apud Theologos, cupiditatem interpretatur, dicens Parmenidem amorem ſeu cupiditatem principium ſtatuiſſe: κἂν εἴ τις ἄλλος ἔρωτα ἢ ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς οὖσιν ἔθηκεν ὡς ἀρχήν, οἷον καὶ παρμενίδης. Cornutus quoq; ueterẽ Thologiã explicans dicit: ὁ δὲ ἔρως σὺν αὐτοῖς εἴρηται γεγονέναι ἡ ὁρμὴ ἡ ἐπὶ τὸ γεννᾶν: Amor autem cum eis dicitur fuiſſe cupiditas ad generandum. Hoc quidem teſtimonio nihil diuinius, ut ſcias quid ſit Amor antiquißimus ſapientißimus, per ſe perfectus, apud Orpheum. Illud item mirabile eſt, quod ego cum reperi, miris gaudijs inceßi, quod Proclus ſuper Timæum, teſtatur Pherecidem priſcum illum Pythagoræ præceptorem, dixiſſe, Iouem cum creare uellet, in Amorem ſe transformaſſe: εἰς ἔρωτα μεταβεβλῆσθαι τὸν δία μέλλοντα δημιουργεῖν. Hunc Amorem teſtatur Orpheus cuncta produxiſſe, ſeorſum diremiſſe, quod fuit creatio, direptione, ac diuiſione facta omnium rerum, quæ globatæ in ſua maſſa, origineq; lâtitarunt: Porro Saturnum, ut uidere eſt alibi, uocat tempus uorax, unà cum æthere natum. Atq; hucuſq; eſt conſona cum Moſaica, & Aegyptia ſapientia Orphica Theologia admiranda, naturalis, ſuſpicienda. Rurſum in Argonautica eadem de Chao, rerumq; explicatione deſcribit Orpheus. Quæ carmina conabor pro uirib. enodare.

Ἀρχαίου μὲν πρῶτα χάους ἀμέγαρτον ἀνάγκην,

Καὶ

Καὶ κρόνον, ὃς ἐλόχευσεν ἀπειρεσίοις ὑπὸ κόλποις
Αἰθέρα, καὶ διφυῆ περιώπεα κυδρὸν ἔρωτα.
Νυκτὸς ἀεὶ γενέτης πατέρα κλυτὸν, ὅν ῥα φάνητα.
Ὁπλότεροι κικλίσκουσι βροτοὶ, πρῶτος γὰρ ἐφάνθη
Antiquum, pimumq; Chaos, magnumq; neceſſe,
Saturnumq;, ſinu immenſo qui clauſerat ipſum
Aethera, tum geminum, uigilem, uenerandum & Amorem,
Aeternæ & noctis patrem dixere Phaneta,
Quem poſt nati, nam cunctis prior iſte refulſit.

Principiò neceßitatem aſcribit Chao, in quo rerum cunctarum neceſſaria materia contineretur. Ingens exordium, magna moles ac globus (uocant enim Philoſophi materiam, neceßitatem) Poſt hoc principium & rude Chaos, mox extiuit ætheria ſubſtantia, quæ certis molibus atq; orbibus diſtributa, tempus expreßit: commemorantur q; primum Chaos: deinde æther natus ex aqua. Huic adiunctus eſt Saturnus, id eſt tempus. Memorat item Amorem illum diuinum, de quo eſt apud Philoſophos carmen ex eodem Orpheo:

Καὶ μῆτις πρῶτος γενέτωρ, καὶ ἔρως πολυτερπής.
Prima fuit genitrix Sapientia, dulcis Amorq;

Hoc carmine quo nullum diuinius, clarè, quid Amor priſcis Philoſophis celebris, & ad mundi creationem aſcitus, ſit, quam uim habeat. Ecce ſunt idem μῆτις, Sapientia, atq; Amor. Sapientia dicitur prima fuiſſe genitrix, dicitur etiam Amor. Quem Orpheus ſuperius uetuſtißimum, id eſt, ſempiternum, per ſe genitum aut perfectum, ſapientißimumq; appellat, eum nunc uocat περιώπεα, oculatum, omnia circunſpicientem, ſapientem ſcilicet, deinde uenerandum, cultu dignum. Poſt Amorem creatorem, ſapientem ſicut Moſes, ante res omnes uiſibiles clamat eductam ex Chao lucem: & Triſmegiſtus puriſſimum ignem diremptum, in altumq; ſublatum ex aqua: & Ouidius huius interpres Theologiæ,

Ignea conuexi uis, & ſine pondere, cœli,
Emicuit, ſummaq; locum ſibi legit in arce.

Sic Orpheus prodit, ante omnia Phaneta, hoc eſt, Solem, lucem, appariuiſſe, eo nomine nuncupatum, quoniam prior apparuit, uiſus & ipſe primus, & ut omnia uiderentur, primus autor, deſignans Orpheus, quod Latinis ex eo & Triſmegiſto acceptum, indicauit Ouidius:

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Moſes autem, Et tenebræ erant ſuper faciem abyßi. Triſmegiſtus, ἦν σκότος ἄπειρον ἐν ἀβύσσῳ: Erant tenebræ infinitæ in abyſſo. Quoniam igitur horrorem teterrimũ primus apparens mundo Phanes, diſcußit, meritò ſuo nomine celebris apud omnes mortales fuit. Atq; agnoſce, quē quod Moſes uocat Hebraicè or,

à quo

à quo Græcè factum orao, uideo, uertitur autem ea uox à Græcis interpretibus, φῶς, hunc Orpheus appellat φάνης, Phanes. Vtrunq; nomen ab eadem origine, & eiuſdem ſignificationis. Phos apud Moſen lux, lumen primogenitum, apud Orpheum Phanes, opus diuinæ potentiæ, mirabile argumentum, nihil in rebus corporeis melius. Apparuit prior omnibus lux, prior cum ſe uiſibilem præbuit, tum ut cætera uiderentur, fecit. Hæc Græcè uocatur φῶς, phos, & φάνης, phanes. Is apud Orpheum Genitor noctis, quoniam creata luce, diuiſit Deus inter lucem, & tenebras. Eodemq; tempore, eademq; opera, Sol diem fecit, & noctem. Inhorruerat autem nox æterna, quoniam fuit in æternum id quod lucem anteceßit. Anteceßit autem priuatio, interciſa, & terminata, cum lux inuecta eſt. Eſt igitur in Theologia Orphei maieſtas ſempiterna ante mundum, creatrix mundi, ineffabilis, inſuperabilis ſapientia, exinde creatũ Chaos, rude & iners põdus, origo informis, deinceps diuiſio, euolutio rerum, primum ætheriæ leuitatis, Solisq; uel lucis, & cum luce diei, ac noctis. Primum egregium mirandumq; opus ſapientiæ diuinæ. Cum Sole creatum eſt tempus, latens ſub finibus & reuolutionibus ætheris. Inuentor omnium fuit Amor. Quòd autem ſenſerit Orpheus creationem rerum inchoaſſe à rudi inertiq; congerie, & quòd Chaos fuerit uetuſtißimus ille limus ex terra, & aqua, & quòd omnes res ex illo aceruo ſint eductæ, declarat Athenagoras Philoſophus Chriſtianus, interpretãs ea, quæ prodidit Orpheus, cuius hæc ſunt uerba:

καὶ τοῦτο πᾶσιν αὐτοῖς συμφωνεῖ. ὁμήρου μὲν γὰρ λέγοντος,

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα τηθύν.

Ορφέως δὲ, ὃς καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν πρῶτος ἐξεῦρε, καὶ τὰς γενέσεις διεξῆλθε, καὶ ὅσα αὐτοῖς πέπρακται, εἶπε, καὶ πεπίστευται παρ᾽ αὐτοῖς ἀληθέστερον θεολογεῖν, ᾧ καὶ ὅμηρος τὰ πολλὰ καὶ περὶ θεῶν μάλιστα ἕπεται καὶ αὐτοῦ τὴν πρώτην γένεσιν αὐτῶν ἐξ ὕδατος συνιστάντος. ὠκέανος ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται. ἦν γὰρ ὕδωρ ἀρχὴ κατ᾽ αὐτὸν τοῖς ὅλοις. ἀπὸ δὲ τοῦ ὕδατος, ἰλὺς κατέστη.

Hoc, ait, inter eos omnes cõuenit, natos ſcilicet, & factos deos. Nã Homerus canit

Oceanumq; Deum patrem, Tethynq; parentem.

Orpheus autem, qui & ipſorum nomina primus excogitauit, & ortus eorum, & quæcunq; eis geſta eßent, enarrauit, fideliusq; putatur de Theologia ſcripſiſſe, quem & Homerus, maximè in opinione Deorum eſt ſecutus, etiam ipſe primam Deorum originem, ex aqua fuiſſe dixit. Fuit enim ſecundum hunc, aqua omnium rerum principium: ex aqua uerò hylen, ſiue limum dicit extitiſſe. Hæc ille. Claret igitur, Orpheum Theologiam Aegyptiorum expreßiſſe. Deos enim, ut ſuperius Mercurius, uocabat ſidera cœleſtia, è quibus ſeptem planetas, ſeptem deos nominat Mercurius, formas Deorum Ouidius. Hos Orpheus, ut prior Triſmegiſtus, natos ex oceano docuit, omnem uidelicet ſubſtantiam cœleſtem. Nam

Ignea conuexi uis & ſine pondere, cœli,

Emicuit,

Emicuit,ſummaq́; locum ſibi legit in arce

Hi ſunt Dij nati Orpheo ex aqua,quibus ſegregatis,ac ſelectis,terra remãſit hyle, limus,ex quo nata ſunt omnia terreſtria.Quam ob cauſſam iure dicitur oceanus origo cunctorum,præcipuè deorum,id eſt,ſiderum cœleſtium, quos ſolos à motu, ut teſtatur Plato,dixere priſci Deos.Nec ſunt nunc dij, Iupiter, Saturnus,Iuno. Nam etiam Triſmegiſtus,deos nuncupauit,quorum propria eſt nomenclatio θεὸς, ab incitatione & curſu.Hoc deſignat aliud Orphei carmen:

Ὠκεανὸς πρῶτος καλλίρροος ἦρξε γάμοιο.

Oceanus primus cœpit connubia pulchra.

Aqua igitur illa primordialis,genuit Deos cœleſtes.Item terreſtria,quæ etiã Moſes quoq; perhibet,nata ex ea,quæ dicitur Hebraicè Aphar,hoc eſt,limus. Nam animalibus quoq; brutis ea dedit principium.Mirus igitur priſcæ Theologiæ conſenſus,cunctis aſſerentibus cœleſtem liquiditatem,ac perſpicuitatem, ab aquis puriſsimè ſegregatam.Tum ſuper antiquiſsima materia,ſeu limo,quorum poſtremũ à Græco eſt Ilys,primum dicta eſt materia,quaſi mater omnium rerum, eadem canentibus.Ex his liquet(nam multa alioquin prætereo)Orpheum principẽ Græcæ Theologiæ,& creatum mundum aſſeruiſſe, & docuiſſe qua ratione ſit creatus,mirabiliter cum Moſe congruentem.Repertus etiã fons Theologiæ eius,quòd omnis fluxit à Triſmegiſto.Et quod memorabile eſt,cum ſuperioribus,Orpheo cœleſtia lumina ex oceano ſunt nata. Vidimus qua ratione oporteat intelligere carmen Homeri tranſlatum à Poëta Latino,

Oceanum rerum patrem,Tethynq́; parentem.

Homerus autem cecinerat, Oceanumq́; Deum patrem.

Deos cum Orpheo dicens,Solem,Lunam,ſeptemq́; planetas,quos lumen ſanctum uocat Triſmegiſtus,ex oceano in primordio mundi natos. Ouidiusq́; de eis,ex eadem Theologia,

Aſtra tenent cœleſte ſolum,formæq́; Deorum.

Prius autem docuerat hanc ſubſtantiam ex aqua natam,

Ignea conuexi uis,& ſine pondere cœli, Emicuit.

Vidimus hylen,ſeu materiam antiquiſsimam. Vidimus quid eſſet Chaos. Apparuit antiquiſsimũ Theologũ,creationẽ apertè fateri:ut ſit ſtupẽda recentiũ Philoſophorũ impudẽtia,ſuper æterni mũdi aſſertione,creatione, & à uetuſtiſsimis eorũ prodita,& maximis Philoſophis priſcæ Theologiæ placita reuerẽter cõfirmantibus.Scripſit etiã Orpheus peculiares hymnos,ut ipſe de ſe ipſo teſtatur,in Argonautica,de Coſmogonia,de Generatione mundi.Autor quoq; eſt Proclus,Orpheũ ab uno ſingulari Deo cuncta producere, etiam Deos,ſuper Timæum ſcribens, ἐκ τοῦ κρυφίως ὄντος θεοῦ τὰ,πάντα καὶ ἐκ τούτου πάσας ὑφίστησι τὰς δευτέρας τάξεις τῶν θεῶν:A ſecreto,& in arcanis habitante Deo, uniuerſa,& ab eo reliquos ordines ſecundos Deorum,producit.

Homerum atq; Heſiodum ueneratos hanc Theologiam, ſimiliter atq; priores de mundi origine, et eius principijs cecinisse. Terram et aquam Homerum primas res creatas dixiſſe. Heſiodum primum fuiſſe Chaos, id eſt, terram & aquam, totamq; creationem affirmaſſe ac decantaſſe. Cap. XI.

SECVTI ſunt poſt maiores hoſce, diuinosq; Theologos, Homerus, & Heſiodus, eidem ſacroſanctæ Theologiæ unanimiter acclamantes, eum'que mundanæ creationis ordinem, quem apud Triſmegiſtum, & Orpheum uidiſſent, piiſſimè ſeruantes. Siquidem & opifici autori que mundano meritos creationis honores detulerunt: deinde uerò Chaos illud, rudem'que ex aqua, & terra materiam, ex qua ſit informatus, decoratus'que mundus, nominauerunt. Nam quod cum maioribus ſenſerit Homerus, principium rerum fuiſſe terram, & aquam, nimirum Chaos, ad alios Iuſtinus Philoſophus teſtis, ipſa'que Homeri carmina demonſtrant, cum inducit imprecantes, ut hoſtes in terram & aquam reuertantur:

Ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ, καὶ γαῖα γένοισθε.

Sed uos in terram cuncti redeatis, & undam.

Subijcit Iuſtinus: δι' ὑπερβάλλουσαν ὀργὴν εἰς ἀρχαίαν φύσιν αὐτοὺς ἐκ γῆς ἀναλύων: Per uehementem iram, eos in antiquam originem ex terra reſoluens. Addit'que eum hæc ab Aegyptijs didiciſſe. Deinceps Heſiodus. Hinc interpretantur Græci quæ Poëtæ canunt, mundum antiquum fuiſſe πηλέα, καὶ θάτυν, nempe limũ et mare, miſtionem terræ & aquæ. Hocq; Orpheus reſpectans:

Νηρέα μὲν πρώτιστα καλῶ, πρέσβυσον ἁπάντων.

Nereaq; ante alios omnes appello uetuſtum.

Heſiodus uerò in Theologia, ad uerbum prodidit ea quæ prior Orpheus. Atque cum in libro, qui inſcribitur Opera & Dies, omni'que ſua poëſi, det ſummo Ioui principatum, autoritatemq; omnium rerum, tum ſuper omnes Deos & homines imperium, in cuius poteſtate ſint cœlum & terræ, certè conuenit cum Triſmegiſto & Orpheo, ſuper hoc æterno principio, ut prima eius Theologia æquè atq; ſuperiorum, ſit de conditore, de maieſtate, ſingulariq; poteſtate, prouidentiaq; eius: ſecunda de Chao, origineq; rerum, deq; ipſa iam mundi conſtitutione. Eius igitur carmina ex Orphei fontibus hauſta ſunt:

Πάντων μὲν πρώτιστα χάος γένετο, αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖα εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί,
Ἠδ' ἔρος, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισι.

Extit antè Chaos, poſt hæc latiſſima tellus,
Qua ſuper innixum pondus rerum incubat omne,
Atq; Amor, inter qui diuos ſacer enitet omnes.

Ecce Chaos ante omnia, terra ſcilicet & aqua, ſicut in Moſe, Initium mundi, rudis origo, inchoamentum, materia poſtea natarum formarum mater, informe cœli & terræ ſemen. Naturaliter ante omnia, factum ab eodem opifice, qui difficiliora, nem

pe mun

d

pe mundi qui ſucceſsit, feciſſet. Quicq; ea de cauſa rude rerum inchoamentum ie/ ciſſet, & inueniſſet, ut faceret, quod fecit. Qui niſi uerus autor materiæ fuiſſet, nunquam ex ea formas depromere potuiſſet, ſed ideo facile deprompſit, quia qualis ſibi uiſa eſt apta & fœcunda ad generandum mundum, materiam præparauit. Igitur poſt Chaos, ac uile initium, exinde iuxta Theologiam Triſmegiſti, & Moſis, apparuit terra tremens, madida, lutulenta, quæ ſolis fœcunda calore, peperit arbores, animalia. Non memorat Heſiodus pulcherrimum illum, qui primus uiſus eſt in mundo, & fecit ut uiderentur omnia, Phaneta, ſed tria tantũ conentus eſt principia po/ ſuiſſe. Fortè Orphicam, Hermaicamq; theologiã, non uſquequaq; clarè intellexit. Nam Triſmegiſtus, & Orpheus, non poſtpoſuerunt Amorem Chao, & terræ: ſed Triſmegiſtus prodiderat Mentem cuncta feciſſe, exornaſſe, Orpheus Amorem omnia ἔφυσε, produxiſſe. Quare non fuit Amor poſt terram, aut cũ terra, ſed creator et autor, cupidus et ſapiens inueniendi, fuit ante res inuentas. Tria igitur iuxta Heſiodum, fuerunt in principio, quorum poſtremũ eſt primum, Chaos, Terra, Amor. Fac, ut dixi, & ut Theologia priorum, unde nata eſt Heſiodica, priorem; ipſum Amorem. Inuocarat autem Muſas Heſiodus, hoc carmine:

Εἴπετε δ' ὡς τὰ πρῶτα θεοὶ, καὶ γαῖα γένοντο,
Καὶ ποταμοὶ, καὶ πόντος ἀπείριτος, οἴδματα θύων,
Ἄστρά τε λαμπετόωντα, καὶ οὐρανὸς εὐρὸς ὕπερθεν.
Dicite uos, ut primum Dij, telluſq; creata,
Fluminaq; & pontus uaſtus, qui tollitur undis,
Aſtraq; clara, Poluſq; immenſus, in alto.

Conſtat etiam nunc Heſiodum confiteri mundum, Deoſq; ſatos, Deos ſentientem, ut par eſt, eoſdem atq; Triſmegiſtus, & Orpheus, & de quibus Ouidius,

Aſtra tenent cœleſte ſolum, formæq; Deorum.

Hos ergo Deos canit cum cæteris mundanis rebus, cum terra, mari, fluminibus, ſatos: Deos inquam, quos Ariſtoteles à maiorum ſuorum ſententia uehementer alienè, & ſempiternos cenſuit, & ſubſtantias quaſdam diuinas iudicauit. En cuncta uetuſtas producit cœlum & ſidera ex aqua, & oceano, quo & eorum inchoata progenies declaratur, & ex eiſdem rebus conſtare, eiuſdemq; eſſe ſubſtantiæ, atq; omnia mundana, cœlum monſtratur. Scilicet non eſſe quintã ullam eſſentiam. Hanc eandem ſententiam eodem opere, carmine mirabili, Heſiodus declarauit:

Γαῖα δὲ τοι πρῶτα μὲν ἐγείνατο ἶσον ἑαυτῇ
Οὐρανὸν ἀστερόενθ', ἵνα μιν περὶ πάντα καλύπτῃ
Ὄφρα εἴη μακάρεσσι θεοῖς ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί.
Principioq; ſibi peperit ſimile undiq; tellus,
Stellatum cœlum, quo circum clauderet ipſam,
Utq; foret diuis ſedes ſecura beatis.

Hoc carmine non ſolum dicitur natum cœlum, & factum, cum non eſſet, uerum etiam genitum ex terra, his ſcilicet aquis, quæ in regione terreſtri immorabantur; Aequalem autem terræ, uidelicet ſphæricum, rotundum, orbicularis formæ: Genitum à terra, cuius à ſedibus, aquarum plenis, diuino imperio, ſtupendoq́; artificio, ſublata puriſſima ſubſtantia, clariſſimas illas luces accendit. Nec poteſt uenire in animum de cœleſti ſubſtantia ueriſimilius. Super quo mirus eſt omnium priſcorum conſenſus. Philoſophia Moſaica, omni ſapientia uetuſtiore, id priore innuente, à noſtris deinceps Theologis aſſertum. Quippe diuus Petrus in Epiſtola docet cœlum aqueam eſſe compagem: ὅτι οὐρανοὶ ἦσαν ἔκπαλαι, καὶ γῆ ἐξ ὕδατος, καὶ δι᾽ ὕδατος συνεστῶσα τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ: Quoniam cœli dudum facti ſunt, & terra, ex aqua, & per aquam diuino imperio conſtipata. Habes terram, & aquam commiſtas ab exordio, ex aquis tellurem emerſiſſe, ex eiſdem cœlum, qui dicitur ob eam cauſam æther, enituiſſe & exarſiſſe aquis, inaudito, & inſcrutabili artificio, à ſapientiſſimo ingenio, in eam liquiditatem extenuatis. Huiuſmodi eſt de creatione mūdi Heſiodi Theologia. Neq; enim laboro nunc uniuerſam eius Theologiam interpretari, his teſtimonijs contentus, quibus cœli, & mundi continetur origo, & quòd ſit aqueum. Quid autem Chaos, quid'ue Amor apud priſcos Theologos eſſet, præter ea, quæ diximus, etiam Cornutus oſtendit, explicans priſcam Theologiam: ἐστὶ δὲ χάος μὲν τὸ πρὸ τῆς διακοσμήσεως γενόμενον ὑγρὸν, ἀπὸ τῆς χύσεως οὕτως ὠνομασμένον, ἢ τὸ πῦρ, ὃ δεῖ ὁ ἰονεὶ χάος, καὶ αὐτὸ δὲ κέχυται διὰ τὴν λεπτομέρειαν. ὁ δὲ ἔρως σὺν αὐτοῖς ἐῤῥέθη, γεγονέναι ἡ ὁρμὴ ἡ ἐπὶ τὸ γεννᾶν. ἅμα γὰρ ἄλλο ἐξ ἄλλου γίνεται, καὶ παρεῖναι τῇ γενέσει νομιστέον ταύτην τὴν δύναμιν καλλίστην, καὶ ἀξιοθέατον οὖσαν, ἐγέννησε δὲ τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τῶν ἀναθυμιάσεων, οὐρανοῦ νῦν κοινότερον λεγομένου παντὸς τοῦ περὶ αὐτὴν λεπτομεροῦς. De Heſiodo uerò, τὰ μὲν τινα ὡς οἶμαι, παρὰ τῶν ἀρχαιοτέρων αὐτοῦ παρειληφότος, τὰ δὲ μυθικώτερα, αὐτοῦ προσθέντος ᾧ τρόπῳ καὶ πλεῖστα τῆς παλαιᾶς θεολογίας διεφθάρη: Eſt, ait, Chaos, ea humiditas, is humor, qui creationem anteceſſit, hoc nomine dictum à Chyſeos fuſione, uel ignis, quaſi Chaos à comburendo, fuſilis & ipſe ob tenuitatem: Amor autem cum eis dicitur fuiſſe cupiditas ad generandum. Simul enim ac fit aliud ex alio, adeſſe pulcherrimā hanc, dignamq́; admiratione uim cenſendum eſt. Genuitq́; cœlum ex euaporationibus. Dicitur autem nunc communius cœlum, omnis exilior circum terras ſubſtantia. Atq; Heſiodus, inquit, quędā, ut arbitror, ab antiquioribus accepit, quędam addidit ipſe fabuloſius Qua ratione, maxima ex parte uetuſta Theologia uitiata fuit. Hæc quidem Cornutus. Ecce igitur Chaos, non aliud, quàm limus ille priſcus, abyſſus illa Moſaica, terris incumbens humiditas, quæ dicitur à Moſe Hebraicè Aphar, Græcè Hyle, ſiue limus. Ecce cupiditatis, diuina ſcilicet ſapientia, cupidiſſima, uolentiſſima, plena

mu, plena impetus, & cupiditatis, ut communicaret ſua bona. Sic item cognoſcit, et fatetur Cornutus priſcam Theologiam fuiſſe meliorem, à ſubſecutis poëtis alicubi fabulis uitiatam. Ecce quoq; cœlum natum ex aquis euaporatis aut extenuatis in liquidiſsimam, qualis cryſtalli, ſubſtantiam.

Parmenidem, Thaletemq; creationem eſſe confeſſos. Amorem eſſe Deum ſempiternum apud eos. Solum Deum æternum dixiſſe Thaletem. Mundum opificium diuinum appellaſſe. Noctem anteceſsiſſe diem, dixiſſe Thaletem, ut Moſes tenebras ante lucem. Aquas illas primordiales Moſaicas eum principium dixiſſe, Mentem autem creatricem. Cap. XII.

Teſtatur quoque Plutarchus, Parmenidem, & Heſiodum de creatione ſcribentes, Amorem uetuſtiſsimum retuliſſe: διὸ παρμενίδης μὲν ἀποφαίνει τὸν ἔρωτα, τῶν ἀφροδισίων ἔργων πρεσβύτατον ἐν τῇ κοσμογονίᾳ γράφων.

Πρώτιστον μὲν ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων.

Ἡσίοδος δὲ φυσικώτερον ἐμοὶ δοκεῖ ποιεῖν ἔρωτα, πάντων πρεσβύτατον, ἵνα πάντα διὰ ἐκεῖνον μετάσχῃ γενέσεως. Quocirca, inquit, Parmenides pronuntiat Venereorũ operum amorem antiquiſsimum, ſcribens in creatione mundi:

Cunctorumq; Deum, primum molitur Amorem.

Verum Heſiodus naturalius mihi uidetur, antiquiſsimũ omnium Amorem feciſſe, ut omnia per ipſum naſcerentur. Verè, & ſapienter ſentis ô Plutarche. Nã Amor ſapiens, Amor inquã diuinus, diuina cupiditas, non res creata, ſed creator fuit: per ipſum nata ſunt omnia. Ecce igitur poſt Orpheum, et Heſiodum, Homerumq; qui ſecuti ſunt primores Philoſophi, iidẽ & Theologi, ac Poëtæ creationẽ mundi conſtanter aſſeruerunt. Nam Parmenides, quemadmodum & Orpheus, carminibus Coſmogoniam, creationem mundi celebrauit. Itemq; Empedoclem uidimus ſuperius aſſerentem ab uno cuncta fuiſſe profecta, etiam Deos longæuos: credoq; eum, quemadmodum ſuperiores omnes, Deos appellaſſe ſidera cœleſtia. Exinde Thales Mileſius, qui iuxta Theologiam Orphei, atq; Aegyptiorũ, omnium rerum principium aquã pronuntiauit, non ad eum uidelicet ſenſum, quo creditur paſsim, quòd omnia antequam oriantur, ſint aquea, ut animalium genituram, ſed uetuſtiſsimam, primordialemq; aquam reſpexit, è qua primum, autore Triſmegiſto nati ſunt Dij, Sol, Luna, natus item aër, natæ plantæ, camporũ, montiumq; uirores. Inde metalla quotidie, inde carnes animalium principiò coaluerunt. Diogenes item Laërtius, et Plutarchus in Sympoſio teſtantur Thaletẽ dixiſſe, πρεσβύτατον τῶν ὄντων θεόν, ἀγέννητον γάρ: Deum cunctarum rerum antiquiſsimum: Ingeneratus enim. Si mundum igitur credidiſſet æternum, non Deum ſolum antiquiſsimum retuliſſet. Nam etiam mundus, & homo, Sol, Luna, ſidera fuiſſent pariter antiquiſsima, quia pariter æterna. Sol igitur Deo dedit ſummam antiquitatem & æternitatem, non mundo, non materiæ. Quæ ſi etiam manaſſet perenniter à Deo, certè non unus fuiſſet antiquiſsimus. Quid enim aliud deſignat antiquiſsimũ, quàm quod omnia æternaliter anteceſsit? Secus qui contendat, aut peruertit, aut non percipit uo-

cum ſignificatus. Eodem pertinet quod eodem autore Laërtio pronunciauit idem Thales: κάλλιϛον κόσμος, ποίημα γὰρ θεοῦ, Pulcherrima omnium rerum mundus. Fabrica enim & opus Dei. Sentis eum ſubſcribentem Theologiæ Moſaicæ? Moſes, In principio creauit Deus: Græcè ἐποίησε, fecit: Thales per nomen affirmat, Eſt opus Dei, mundus: deſignans quod Moſes per uerbum ἐποίησε. Rogatus etiam, τί πρότερον γέγονε, νὺξ ἢ ἡμέρα; ἡ νὺξ ἔφη μιᾷ ἡμέρᾳ πρότερον: Quid prius extiterit, nox ne, an dies? Nox, inquit, una die prior. Ne putes eum aliud ſenſiſſe, quàm quod Moſes prior tradidiſſet, & quod Poëta Latinus ab iiſdem Græcis audiſſet: Thales autem qui autore Laërtio ad Aegyptios ſacerdotes erudiendus profectus eſt, ab eiſdem audierat:

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Si nondum erat luciferum aſtrum, certè nox erat, de qua Moſes, Et tenebræ erant ſuper faciē abyſſi. Orpheus quoq; de Phaneta, id eſt, luce, Sole, πρῶτος ἐφάνθη: Primus apparuit. Hunc igitur anteceſſit nox. Vna autē die anteceſſit, quia primum creata terra, & aqua, quib. horrenda nox incubabat, ſubitò lux producta eſt. Non diu, non æternaliter, terra, & aqua cum tenebris anteceſſerunt, ſed paulū, & quaſi una die: ſubitò lux extulit os ſacrum. Qualis igitur Moſis, Triſmegiſti, Orphei Theologia, talis Thaletis. Sicut hi omnes de mundi creatione locuturi, æternum & ingeneratum principium prius memorarunt, cum ſuis laudibus præſertim æternitatis & ingenerabilitatis decorantes. Sic Thales prius pronunciauit, Deum unum antiquiſſimū, ingenerabileq́; eſſe. Rogatusq́; quid eſſet τὸ θεῖον, Diuinitas, reſpondit, τὸ μήτε ἀρχὴν ἔχον, μήτε τελευτήν: Quod neq; principiū habet neq; finem. Exinde de creatione mundi, tria perhibuit teſtimonia, Quòd mundus eſt pulcherrimus, quia diuinum opificiū, referens id quod Moſes, ad unamquanq; mundi partem creatā, dicit Deum affirmaſſe, quod eſſet bonum, pulchrum, primū. Et uidit Deus lucem, quòd eſſet bona. Bonum enim Hebraicè pulchrū. Sic quod firmamentum quòd mare, quòd herbas, & plantas, & animalia produxiſſe pulchrū. Sic opus pulcherrimum mundus. Secundum quod dixit aquam fuiſſe primordium. Laërtius de eo: ἀρχὴν δὲ πάντων, τὸ ὕδωρ ὑπεϛήσατο. Quia ex aqua natus ſol, ſidera, nati dij, quorū luminib. nata, ut naſcuntur, omnia terreſtria. Poſtremo quòd nox anteceſſit diem, nondum creata luce, & tenebris ſuper aqua, quæ fuit primordiū, unde lux nata, incūbentibus. Refert etiam Marcus Tul. Thales, ait, Mileſius, qui primus de talibus rebus quæſiuit, aquam dixit initiū rerum, deum autem eam Mentem, quæ ex aquis cuncta fingeret. Quibus probatur eadem eum ſenſiſſe, atq; Triſmegiſtum, Anaxagoram, Platonem, qui Mentem reginā mundi, Creatricem appellauerunt.

Phyſicos autore Plutarcho confeſſos creationem mundi, cuius initium fuerit a terra: Ab aquis ſegregatam ætheriam ſubſtantiam primam. Cap. XIII.

POST Thaletem cæteri quoq;, qui propter inueſtigationem Naturæ dicti ſunt Phyſici non ſolum creationem mundi ſunt confeſſi, ſed eum etiam creationis or

dinem

dinem poſteritati ſcriptum reliquerunt, quem apud Moſen traditū cernimus. Mundana creatio, ſi Moſen conſulas, ipſaq; cogit fateri ratio, à creatione terræ inchoata eſt. Terra enim erat inanis & uacua. Ea fuit exordium mundi, fundamentum magnæ molis. Nec uerò ſine aqua, terra intelligi poteſt. Hæc itaque duo tanquam origo informis, ſubiecta ſunt, ab his ſurrexit ingens machina mundi. Dicta ſunt autem ea duo, Chaos, ob confuſionem ipſarum, miſtionem´que. Ex his, ut demonſtratum eſt ſuperius, æther primum ſegregatus eſt. Hoc igitur referens Plutarchus, οἱ φυσικοὶ ἀπὸ γῆς ἄρξασθαί φασι τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου, καθάπερ ἀπὸ κέντρου. ἀρχὴ δὲ σφαίρας τὸ κέντρον. Phyſici, inquit, à terra uelut à centro dicunt inchoatam creationem mundi. Principium autem ſphæræ centrum. Quod ait Plutarchus, eos phyſica ratione terram ſubieciſſe, nos quidem non modò ob hanc rationem, exordium fuiſſe fatemur à terra, ſed etiam quoniam ea eſt Theologia Moſaica. Poſt terram cum qua, ut dixi, neceſſariò conſequitur aqua, quemadmodum Moſes, refert exortam lucem. Extemplò enim memorata terra et aqua, creat puriſſimam lucem: ſic pro cæteris Phyſicis. Empedocles dixit iuxta ſuperiores, ex illa terræ, & aquæ maſſa, primum ſeparatam ætheriam ſubſtantiā, eodem autore Plutarcho, Ἐμπεδοκλῆς τὸν μὲν αἰθέρα πρῶτον διακριθῆναι. Vides igitur eundem ubiq; dictorū ordinem, eandem ubiq; ſcientiā, & confeßionem. Hunc ordinem Theologiæ & confeßionē creati mundi, Poëtæ et Philoſophi qui poſt primos Philoſophos ſecuti ſunt, aſſeruerunt. Siquidē Euripides, et Sophocles, Phocylidesq; prior modū illum creationis (dicitur enim Anaxagoræ diſcipulus fuiſſe) retulit: poſteriores autem, quemadmodū Prophetæ, creatorē mundi Deū cecinerunt. Vt igitur Mercurius, Orpheus, Phœnices, Empedocles, Anaxagoras, quos reſpexit Ouidius,

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia cœlum:

Retulerunt fuiſſe Chaos, molem rudem, atq; indigeſtam, duntaxat rerum pondus iners, quod Theologiæ Moſaicæ dogma ſi rectè quis interpretetur, eſt, qua dicitur, Terra erat inanis & uacua: ſic ſcripſit Euripides:

Ὡς οὐρανός τε, γαῖά τε ἦν μορφὴ μία
Ἐπειδὴ δ' ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα
Τίκτουσι πάντα, κἀνέδωκεν εἰς φάος
Δένδρα. πετεινά, θῆρες, οὕς τε ἅλμη τρέφει.
Γένος τε θνητῶν,

Cœlumq; terraq; unius forma fuit,
Sed cum fuiſſent abiuncta amplexu mutuo,
Emerſit omnis in lucem res progenita,
Arbores, aues, feræ, quaſq; affert mare,
Genuſq; mortalium.

Hæc igitur eſt eadem rerum conditarum diſpoſitio, atq; à ſuperioribus Philoſophis

aßignata, Vnam fuiſſe rerum nondum explicatarum confuſam, ignobilemq; formam: facta autem diſiunctione primum ſegregatum eſſe æthera, deinceps cuncta terreſtria. Sed nolo toties inculcare, quæ ſæpe coëgit dixiſſe neceßitas. Sophocles autem, reprehendens multorum Deorum cultum, ſingularem Deum prædicat adorandum.

> Ὃς οὐρανὸν τέτευχε, καὶ γαῖαν μακράν.
> Πόντου τε χάροπον οἶδμα, καὶ ἀνέμων βίας
> *Qui fecit axem, terrámq; latè patentem,*
> *Aequorisq; pulchros fluctus, uentorumq; impetus.*

Hæc, ut cernis, alio, atq; Prophetarum ſenſu, intelligi non poſſunt. Vt dicitur à Moſe, creauit, ſegregauit aquam, iußit eſſe lucem: Phocylides ad alia pulchra, quæ teſtantur originem, canit, ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεός: *Dediſſe Deum cunctis propria animantibus arma.*

Aratum fateri Deum ſummum poſuiſſe ſtellas in firmamento cœli, quemadmodum Moſes. Idem cantaſſe Ouidium. Cap. XIIII.

MIrabile mihi uiſum eſt, ut Aratus è priſcis illis ante Platonem Poëtis, non modò cum ſuperioribus omnibus, uerum etiam cum ipſo Moſe, tantopere ſuper creatione cœli, ac ſtellarum conſonet. Quemadmodũ enim Moſes declarans quam ob cauſam, & ad quem uſum, Deus in cœlo lumina poſuiſſet, dicit, Dixit autem Deus, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem, ac noctem, & ſint in ſigna & tempora, & dies, & annos, ut luceant in firmamento cœli, et illuminent terram: ſic Aratus eximia quadam pietate, Iouem, quem ſingularem Deum eſſe apud eum, declarat teſtimonium diui Pauli, confitetur in cœlo ſtellas ſtatuiſſe, ut hominum quaſi anteſignani operumq; duces eſſent, ſignaq; rerum gerendarum offerrent. His carminibus:

> Αὐτὸς γὰρ τάγε σήματα ἐν οὐρανῷ ἐστήριξεν,
> Ἄστρα διακρίνας, ἐσκέψατο δὲ εἰς ἐνιαυτὸν.
> Ἀστέρας, οἵ κε μάλιστα τετυγμένα σημαίνοιεν,
> Ἀνδράσιν ὡράων, ὄφρ᾽ ἔμπεδα πάντα φύονται.
> Τῷ μὲν ἀεὶ πρῶτόν γε, καὶ ὕστατον ἱλάσκονται.
> *Ille quidem cœlo defixit ſigna ſuperno,*
> *Partitis aſtris, ſtellasq; prouidit in annum,*
> *Quæ tempeſtates homines, & ſigna docerent,*
> *Vt firma in terris eſſent certo ordine cuncta.*
> *Hinc primos illi, extremosq; adhibemus honores.*

Docuit & cœlum uarijs luminibus diſtinctum à Deo, defixasq; paßim ſtellas radiantes, tum diuerſum omnibus ortum, obitumq; attributum. Primumq; uerbum, ἐστήριξεν, *eſt quod apud Moſen, Poſuit in firmamento: Aratus autem fixit, ſtabiliuit*

tuit, alligauit. Quod autem dixit, εἰς ἐνιαυτὸν, ſpectat eò, quòd data ſint, & distributa ſidera cunctis gentibus, totusq; annus ortu, & occulatione ſiderum uariatur. Et quod Plautus ſimili modo dixit,

Qui eſt imperator diuûm atq; hominum Iuppiter,
Is nos per gentes, alium in alia diſparat.
Ex quo tempeſtates, rerumq́; gerendarum opportunitates dignoſcuntur.

Cui igitur rerum iſtarũ tribuitur inuentio, eſt, eodem autore, is cuius genus ſumus, quum non cœlum modò, ſed humanũ quoq; genus natum ab eo declarat. Sic Philoſophia maiorum, quæ mundo ſuæ origini propinquo, per omnes populos ſui ſimilis circumſonabat, piiſſima, longè quàm quorundam è iunioribus ſanior fuit. Fatentur enim omnes cœlum, & à præpotenti, ac ſupremo Deo repertum ac poſitum, & cœleſtes ordines inuentum fuiſſe illius, tum uerò ex ſubſtantia ſenſibili, nota, non extranea, & noua, originem habuiſſe: ut ſi quam cœlum habeat Diuinitatem, ea tum corporea ſit, qualem dicimus formam diuinam alicuius: tum tribuunt ortum eius ſummo Deo. Ouidius etiam, ut profert Lactantius, eorũ aſſertor fuit, quæ Moſes ueluſtiſſimus, & quæ pòſt Aratus ſcripſerant, affirmans Deum lumina cœleſtia creaſſe, & in cœlo poſuiſſe.

Tot, numero, taliq; Deus ſimulachra figura,
Impoſuit cœlo, perq; atras ſparſa tenebras,
Clara pruinoſæ iuſſit dare lumina nocti.

Ariſtotelem, rationem fateri coëgiſſe creationem mundi. In æternitate, uel animos eſſe mortales, uel aſcendere in cœlum non poſſe, corpora ſemper animantes. Sequi ex his in Philoſophia grauiſsimos errores. Ariſtotelem à maioribus in creatione mundi diſſentire non debuiſſe. Verba Ariſtotelis quæ diuerſis locis poſita probant eum creationem prudentem uel imprudentem eſſe confeſſum.
Caput XV.

SEd his omiſſis, quæ priſcorũ ſeculorum, cunctarumq; gentium conſtantiſſimam famam de creatione mundi, conſenſumq́; omnium nationum, qui naturæ uox eſſe putatur, demonſtrãt, ad eas rationes nunc ordo uocat, quibus ex ore ipſorum Philoſophorum raptis, probare, luceq́; clarius oſtendere conabor, eos ipſos, quos Proclus, & Simplicius Aeternitatem mundi ſenſiſſe aſſeuerant, id eſt, Cratorem, Plotinum, Iamblichum, Porphyrium, prorſus alia credidiſſe. Ipſos quin etiam Aeternitatis aſſertores, ſibi ipſis apertè contradixiſſe. Verum anteaquam huc deueniam, cum Ariſtotele, qui primus omnium Philoſophorum, Aeternitatem inuexit, dictis eius nonnullis obſeruatis, loquar, precaborq; omnes, ut quæ ſequantur, animaduertant. Ac ſit prima ratio, quã breuiter ſuperius explicuimus, cũ qui primus, ſcientia omniũ ante eum ſeculorũ, firmaq́; in pectore mortaliũ perſuaſione, in ore omniũ conſtante prædicatione de rerum ortu, repudiata, nefariam de Aeternitate, mundi ſententiã effudit in mundũ, magnæ audaciæ hominem fuiſſe, ut quem nec religio ſuæ gentis, uel Barbarorũ, nec tantorum hominum, qui ante eum in Philoſophia floruerunt, ſapientia, ab hac perſuaſione concipienda reuocarint, nec ſucce

dentem per omnes ætates famã attenderit. Parte alia, mirari hominis ſapientiã neceſſe erit, qui corporum cœleſtium, mundiq; huius magis omni genere calamitatum redundantis, quàm cuiquam beatitudinem ueram largientis, æternitatem deſiderans, humanarum rerum, cunctis mundanis rebus meliorum euerſionem, ingentemq; ſtragẽ attuliſſe ſe non perſpexerit. Hæc uerò admiranda eius ſapientia fuit. Erit & illa in promptu ratio ſi quis eam perſpicere, recteq; ponderare uoluerit, quòd cum pleriq; doctiſsimi uiri opinentur eum ſenſiſſe, & clarè præ ſe ferat ipſe Ariſtoteles, animos immortales, ut quorum nulla in terris ſit origo, omnis hæc eius oratio uana, ficta, et ignara ſui, plenaq; contradictionis inuenietur, mundo nullum habente principium, cum quo ſequitur uel interitus animorũ, uel æternus eorum à corporibus diſceſſus, ac reditus. Cumq; et ipſe quædam quaſi ſomnians de beatitudine, quam in perfecta contemplatione, animiq; beata actione ſtatuerit, locutus ſit, uetus item ante eum cuncta priſcorũ corona, hanc ipſam beatitudinem, quæ quidẽ in terris reperiri non poſsit, extulerit laudibus, celebrauerit, miraq; rapti dulcedine & quaſi collacrymantes prouexerint, hunc portum, hanc ſedem certam, miſeriarumq; finem prædicantes, falſus, & inanis omnis is erit ſermo, quod in Aeternitate neceſſe ſit, uel animos euaneſcere, uel modò abire à corporibus, modò ea repetere, non aliud in omni Aeternitate munus gerentes. Neque enim reſtat aliud, quod poſsit de animis ſentiri, mundo ſempiterno. Primũ ſi ſunt immortales, erit eorũ numerus infinitus, & incomprehenſibilis, Naturæ contrariũ. Si quotidie naſci, qui prius non eſſent, cenſueris, aut à corporibus originẽ trahentes euanuerunt, uel aliunde ortũ habuerunt. Quòd ſi non à corporibus, ſed exterius uenerũt, quid tandẽ iſtud erit exterius, aut Deus ſcilicet, aut aliquis Deorũ? Quid enim poſt uiſibilia corpora ſupereſt? Igitur ſi ortum à Deo habuerunt, aut eius è ſubſtantia abſciſsi, ac quaſi diuulſi, aut è nihilo creati, Quorũ cum primũ fieri nulla ratione poſsit, nec priſcorũ ea fuerit ſententia, ſupereſt tantũ eos à Deo è nihilo procreari. Dabitur igitur nobis, et cõcedetur, ab ipſis Philoſophis, res altiſsimas, res optimas, multo q̃ corpora meliores, è nihilo poſſe fieri. Et ſi naſcuntur animi ex nihilo, cur non etiam mundus? Sed redeo ad primam rationem. Quis poteſt de animorũ beatitudine loqui, qui mundum dicat æternum? Nam in Aeternitate uel corrumpuntur animi, uel immortales non habent alium mundum, aliam regionem, ſed has ſedes mortales obtinentes, ſemper abeunt, redeuntq; ad corpora. At Ariſtoteles in moralibus, multa de animi beatitudine diſſeruit, eam in actione mentis, quæ uerus homo eſt, exiſtere confeſſus. Hæc autem actio mentis, & contemplatio, & ſpeculatio, in hoc mundo, in quo nihil eſt beatũ, ac certum, nec inueniri poteſt, nec inuenta eſt, neq; inuenietur unquam. Vbi igitur, & quo alio modo erit, niſi quo traditũ eſt à uetuſtate, ſapientiſsimaq; religione, traditum etiam ab ipſo Ariſtotele, Quòd Deus ſit beatus, contẽplans ſe ipſum? qui ſi ſibi tanto, ac tali exuberat, uiſus, & agnitus felicitate, facilius minoribus animis exuberabit. Sic quoq; Deos dixit beatos contemplando,

plando, et cognoſcendo, certè maximũ illum, uberrimumq́; uoluptatis fontem. Hic igitur beatitudo minorũ animorũ erit, quã Ariſtoteles tantumnon agnouit, et confeſſus eſt. Ad hanc igitur nunquã attingent animi, hoc mortali mundo ſempiterno, in quo neceſſe eſt, uel interire eos, & uaneſcere, uel permanentes, ire redireq́; ad corpora, Sic ſermo ille de beatitudine uanus, et autori contradicens comprobatur, ſi ſtat mundus æternus. Vanum eſt etiam, ac ſimulatũ, falſumq́; ſi quid unquam de pietate, quod uidetur in Politicis, et moralibus eſt Ariſtoteles locutus, Si uera ſunt, quæ magni Philoſophi prodiderunt, Aeternitatẽ mundi tollere rationem pietatis, ac prouidentiæ. Sed examinemus exquiſitius ſentẽtias de Anima: Si mundus eſt æternus, & animi ſunt immortales, quod Ariſtoteli placuiſſe, dicta eius, uirorumq́; magnorũ autoritas teſtatur: duo ſequuntur, quòd aut in dies procreantur: et ſi ſunt immortales, non ex ullo corpore, elemento ue oriuntur, ſed diuinitus dantur. Diuinitus autẽ dicens, ſentio quòd abſcindi ac quaſi diuelli ex ſubſtantia diuina, nequeunt, quis nec error, nec prauitas in eos caderet, reſtabitq́; diuinitus eos è nihilo creari. Hinc igitur primum duo dogmata contra mundi Aeternitatem ſequentur, quòd animæ, quarũ eſt maior pretioſiorq́; q̃ corporũ ſubſtantia, è nihilo generantur. Tũ datur immortale, et incorruptibile, quod habuit principiũ. In Aeternitate mundi, animu fuere ſemper immortales, naſcebantur quotidie nõ à corporibus, ſed à Deo: à Deo autem, non ex Dei ſubſtantia: è nihilo igitur. Ergo tum ſunt incorruptibiles in poſterum, qui principium habuiſſent, tum fuerunt è nihilo. Quòd ſi non concedit eos immortales hac ratione, quòd quotidie naſcãtur, ſed ea quæ ſupereſt, et quæ placuit pleriſq́;, quòd ſemper fuerũt immortales, et ſine principio, coq́; ſemper incorruptibiles, aut igitur fuit in omni Aeternitate numerus eorũ infinitus, aut certus, ac definitus. Si certus ac definitus, neceſſariò aut ille numerus meauit, remeauitq́; à corporibus ad corpora, quæ in omni Aeternitate pro ſe minabantur. Sicq́; non aliud geſſerunt, quàm quod animus Socratis in Aeternitate infinita corpora peragrauit, deſertoq́; corpore Socratis, conceſſit ad alterũ, ſimiliterq́; omnes animi: aut ſi certus erat numerus, et animato uno corpore, poſt diſceſſũ, non aliud appetierunt, efficitur ut in Aeternitate, pauculis illis corporibus animatis, relictisq́;, reliqua corpora quæ fuerũt in Aeternitate, infinita, exanima extiterint. Sicq́; homines ſine animis uixerũt, locuti ſunt, cogitauerunt, ſenſerũt. Quòd ſi fuit numerus eorũ ſemper infinitus, quæ ratio fuit, ut qui antea in æternũ ſeparati eſſẽt à corporibus, traditi ſint, ac demiſſi in corpora? Anima Platonis, cũ eſſet ingenerabilis, et incorruptibilis, anteaquã ueniſſet in corpus Platonis, tota illa Aeternitate abfuerat ab illo corpore, pariterq́; omnes illius tẽpeſtatis homines. Quæ fuit ratio eos in corpora demitti, cũ Philoſophi teſtentur melius animos manere ſeparatos à corporibus, quàm cũ eis alligari? Deinde ubi in omni Aeternitate habitarunt? Si enim in cælo, quomodo deſcendere in terras, & corporibus alligari uoluerunt? Et ſi non

[illegible]

ſponte ſua, ſed à Deo coacti uenerunt, cur fecit Deus quod eſſet peius? Iam uerò ſi numerus infinitus animorum fuit, ſuſpicio poßit eſſe æquaſſe eos ipſam Diuinitatem Nam ſi uel granum ſinapis unus animus ualuiſſet, congregata in unum infinitorum animorũ uirtus, infinita uirtus extitiſſet. Ad hæc quæ fuit ratio, cur cum infiniti animi eſſent, magis is uel ille, puta animus Platonis, uel Socratis demitterentur in corpora, cæteri extra corpora remanerent? Cur data hæc illis pœna, cæteris non data? Quæ porrò ratio, quis ordo in infinitate animorum, quæ cognatio, quis ſenſus inter eos, quæ diſcretio, quæ amicitia, cum infinitas non poßit cognoſci, ac percipi, gubernariq;? Plena confuſionis infinitas: ſicut ordo eſt ubi res certæ, moderatæ. Quis genius, ut uult Plato, infinitos illos animos rexiſſet, in uitam egiſſet? Qui ſcire potuiſſet, quinam ex infinito numero animorũ ad corpora duci debuiſſent? Infinitas enim, ut dixi, ſub cognitionem non cadit, quod ipſe docuit Ariſtoteles Quòd ſi ob multas cauſas infinitus numerus animorum eſſe non poteſt, certus autem ac definitus, nunquã aſcendet in cœlum, bibetq; Nectar, nec contempabitur unquã, quam uerã eſſe beatitudinẽ ſenſit et confeſſus eſt Ariſtoteles cum multis, quia tã paucos neceſſe eſt in omni Aeternitate, infinita corpora animare, modò hoc, modò illud animantes. Et propter hæc incommoda refugis ad aliam partẽ, eos morte multans: id uerò ſi feceris Ariſtoteles, tum te, omnesq; ſequaces tuos, mendacij ratio coarguet. Elabitur enim tibi, quidquid aſſeruiſti in Moralibus de parte hominis diuina, quam uerum hominem, partemq; diuinam, actionemq; eius, & facultatem à corporibus ſegregatam dixiſti. Nec aliam hominis beatitudinem ſtatuſti; quàm uiuere per intellectum, qui uerus homo ſit, cuius actio non habeat cum corporibus affinitatem et dependentiam. Eamq; partem, ibi Deo ſimillimam, in libris de Generatione animalium, ſolam diuinam prædicaſti. Speculationem autem Dei, ueram beatitudinẽ eſſe cenſuiſti. Sic neceſſariò etiam animis ſi ſpeculandum eſt, & ſpeculando ſunt beati, non eſt alia ſpeculatio, quæ faciat eos beatos, niſi Dei, non cœli, non terræ, non aſtrorũ, non animalium Hæc ratiò, quam tu propoſuiſti, elabitur tibi, ſi ſit animus mortalis. Elabitur quoq; quod in libro de Ortu animaliũ tradidiſti, Solam quæ dicitur mens, νοῦς, exterius aduentare, ſolamq; diuinam eſſe, cæteris animæ partibus ortum à corpore ipſoq; ſemine habentibus, & à natura corporis inſeparabilibus. In libris quoq; de Anima ſemper de intellectu ſeu mente loquens aliam eſſe rationẽ dicis, Ibiq; apertè prædicas, intellectũ ſeu mentem, à ſenſu ſeparari, quemadmodũ corruptibile, ab incorruptibili. Sed quoniam apud doctißimos, melioresq; Philoſophos, conſtantißima ſententia eſt, Ariſtoteli mentẽ & diuinam eſſe, et alterius q̃ corpora ſubſtantiæ, tũ habere cum natura Deorũ ſimilitudinẽ, quod quatuor ſummũ rationibus conſtat, quòd eam appellat in libris de Sat. et ortu animaliũ, θεῖον μόνον, ſolam diuinã: Ibidẽ ſeparatã à corporibus, ſolamq; θύραθεν, exterius aduenientẽ: In moribus θεοῖς συγγενέςατον, Dijs ſimillimã, maximeq; finitimã: Ibiq; uitã beatã mentis, contẽplari, et noſſe decernit: pro cõperto & con-

& confeſſo ſit, cum hoc unum tenuiſſe. Sint igitur Ariſtoteli immortales animi, mundus item æternus. Sic neſſariò eò res reuoluitur, ut uel infinitus numerus eorum, uel certus ac definitus: quarum utranque partem cum fœda in Philoſophia flagitia conſequantur, certè nulla ratione ſtabit cum immortalitate animorum, æternitas mundi. Eritq; in Philoſophia Ariſtotelis, maxima pugna, & irreſolubilis contradictio, conſiderato diligenter, funditusq; penſitato, quod fortaſſe pauci ſciunt, toto negocio, rebusq; cunctis, quod prudentiæ eſt, inter ſe collatis. Decet enim Philoſophos qui ſe ſolos ueritatis ponderandæ tenere rationes arbitrantur, uidere quid quodq; dogma, cuius primum molitionem aggrediuntur, conſequatur. Sed ſunt interdum adeò obtuſi, & hebetes, arroganterq; inepti, ut peius de unaquaq; re, quàm uulgares iudicare cernantur. Nunquã enim ad illam oratoris grauiſsimi monitionem oculos attollunt, In omnibus ſtudijs à multis commodiſsimum quodq; potius eligentes, quàm ſeſe uni alicui certo addicentes, minus in arrogantiam offendere, non tantopere in uitijs perſeuerare, aliquanto ex inſcitia leuius laborare. Hoc igitur eos cauere ferè nunquam uideas, quorũ ſunt in dogmatis unius Ariſtotelis peruerſè tuendis ingenia efferata. Si quis igitur ſit, quẽ ueritatis amor, non certa unius mortalis autoritas ueluti pecudem trahat, agnoſcet cum Aeternitate mundi, tum fœdiſsimas de animis humanis, quos eſſe reges huius mundi, nec in terra omniq; hoc corporeo rerũ ambitu eis melius eſſe, inter omnes conſtat, ſententias, obſcœnasq; opiniones conſequi, tum inexplicabiles ambages, quas nec uiderunt, nec uidere fortaſſe Philoſophi potuerunt. Nec ſolum in omni Natura ſequi abominandã confuſionem, ſed in ipſa eorũ, qui hæc ſtatuerunt, doctrina, locorum, ſententiarũ, dogmatum inter ſe fatalem diſcordiã ſe inuicem mirificè perimentium, unoq; ſtante, altero uel cadente, uel turpiter conſiſtente. Stante enim Aeternitate mundi, non ſtat uel Aeternitas, uel Felicitas animorũ. Non aſcenditur ab hoc ſtatu uitæ, in cœlũ. Non contemplabitur animus unquã. Quia perfecta, quæ poſsit reddere beatum, contemplatio, non maris aut terræ, animalium, plantarũ, ſiderum eſt, quibus rebus animus ipſe longè ſupereminet, ſed Dei, ad cuius conſpectũ uenire nunquã animi poterunt, aut potuerunt, ſi fuit mundus æternus. Neq; enim is aſcendentium animorũ ordo conſiſteret, æterno mundo. Cum autem animi, ut dixi, ſint omnibus mundanis rebus meliores, qui mundũ ipſum, ſoli ſpeculentur, noſcant, loquantur, rogant, quis eſt tam ſtultus, ac demens, qui cenſeat, mundi nec ſentientis, nec intelligentis, ſed muti, ignari, neſcij, meliorem ſtatum, quàm animorũ, quos incorporeos et diuinos eſſe, et ipſimet teſtantur, & probat ratio? Cum ergo Aeternitas mundi, tollat aut Aeternitatẽ, aut Felicitatem animorũ: & cum unus animus ſit Sole, Luna, totoq; cœlo, & mundo melior, pretioſior: aut ſtultitia fuit rei deterioris cũ exitio, damnoq; melioris, Aeternitatẽ credidiſſe: aut imprudentia, in unius Aeternitate, alterius interitũ non uidiſſe: aut execrabilis inſania mundi ſtatum ſempiternum, quàm Animorũ Aeternitatem, ac Felicitatem maluiſſe. Et cum ipſi ia-

ſtent,

ſtent, Deum, ac Naturā ſemper facere meliora, uideant utrum naturalius, ac melius ſit, reges mundi animos, propter quos omnia eſſe, quibus omnia uelut dominis parêre, clarum eſt, & confeſſum, peruenire ad ueram beatitudinem, q̄ corporeum mundū in æternū permanſiſſe. Melius eſt, Naturæq; et diuinæ uoluntati congruentius, ut uel unus animus, qui noſcit, ſentit, uidet, ſit beatus, attingens ad beatā Diuinitatis contemplationē, quàm ut Sol, Luna, ſtellæ, maria, terræ, quæ muta ſunt omnia, ſenſuq; carentia, permanſerint in æternū. Prædictū quoq; fuit, eius errorē fuiſſe, dum cœli motus conſtantes, corporisq; cœleſtis claritatē, incorruptionemq; admiratur, dignos Aeternitate cenſuit, excidiſſe illi meliorum conſiderationē. Neque enim fingenda mens erat, quanquā altius fortaſſe conſcendere non poterant, in ſola ſtellarū Diuinitate. Diximus et à Barbaris profectā ſtellarū adorandarū ſuperſtitionē. Illud porrò poſſet ex Ariſtotele quæri, qui uidit, prædicauitq; de ea uita, quæ degitur extra motus cœleſtes præclara, ubi nec locus, nec tēpus, nec corpus ſit, ſed animi degentes optimā, uberrimamq; uitam, ſi quis roget. Quid malis Ariſtoteles, quid'ue Deo, Naturæq;, quos dicis ſemper affectare meliora, aptius cenſeas, uitam'ne beatā illam eſſe, ac uigere in ſempiternū, an mortalem hanc, quam tot incommoda circunſtant? Quis dubitet, poſtremā hanc, niſi deſipiat, eum reſponſurū? Quid igitur, ſi quærenda hæc beata, omnibusq; conatibus ad eam aſpirandū, oportuit deificare hunc mundū, eiq; Aeternitatē munerari, cuius Aeternitas, detinuit in hoc corruptibili ſtatu animos in æternū, nec paſſa eſt eos ad felicitatē illam aſpirare? Et ſi meliora quæruntur, cur iſte tanquā optimus perfectiſſimusq; rerū ſtatus, fuit ſempiternus? Quaſi nihil eſſet melius, cum melius eſſe rectis animis repoſitum, quaſi ſit ipſe confeſſus. Præterea quòd Socrates, et Plato, et Marcus Tullius, omnesq; fermè præclaro ingenio uiri (quod & Ariſtoteli fuiſſet confitendū) dixerunt, uitam hanc potius mortem eſſe: quam ſi uoluit ſempiternam Ariſtoteles, non modò non optauit ſempiternā uitam, ut potius mortem ſempiternam expetiuerit. Diximus item rationes eius, quibus pro Aeternitate pugnat, in eos tendere, qui uel tempus ſine cœlo putaſſent, ex Chao ſempiterno poſtea mundum creantes, uel natum mundū poſtea non interiturū, uel nunc ſtare, nunc deficere, certis temporum periodis. Quorū nihil opinamur ipſi. Sed rationes, ob quas Aeternitas mundi infamat, deſiperēq; probat Ariſtotelem, ſub Epilogo colligamus. Primum, quod uel audacia fuit, à uetuſtiſſimis gentibus, maioribusq; ſuis de rerum molitione tradita contempſiſſe: uel admiranda inſcitia, neſciuiſſe, uel ſocordia, execrabilisq; caligo, tantam humani generis ſuæq; Philoſophiæ labem, ex Aeternitate cœli allatā non uidiſſe. Tollit enim Aeternitatem, aut tollit, impeditq; beatitudinem animorum. È duobus bonis deſideratur deterius, crediturq; Deus et Natura peius feciſſe. Nullum autem negotium in Philoſophia maius, nulla maioris ponderis in terris, quàm de animis contemplatio: de quibus niſi bene conſtitutum ac definitū fuerit, in omni uita ſumma perturbatio conſequatur neceſſe eſt. Vanum eſt philoſophari. Super quibus

quibus cum bene Ariſtoteles ſtatuiſſet,in libris de Anima, quòd mens,id eſt.ani/
mus,eſt incorruptibilis:in libris de Ortu animalium,quòd aduentat, ingrediturq́;
corpus extrinſecus,ſolusq́; diuinus eſt:in libris de Moribus, quòd eſt Dijs ſimilli/
mus,συγγενέστατος, ex eodemq́; maximè genere ibidem, quòd pars melior
mens,ſiue animus, eſt uerus homo,cuius operatio non ſit corporea,cuius uita ue/
ra, ueráq́; beatitudo, ſit intelligere: in libris de Cœlo, hanc beatitudinem bene
noſſet,collocaſſetq́; extra uertiginem cœli remotiſſimè, ubi non ſit tempus,locus,
corpus,ſed uita beatiſſima in æternum, Deosq́; beatos eſſe, quæ eſt etiam animo/
rum beatitudo, contemplando aſſeruiſſet:hæc inquam cum optimè,cum ſapien/
tiſſimè ipſam Naturam,rationemq́; magiſtram, præceptorisq́; Platonis philoſo/
phiam ſecutus,ſtatuiſſet,ſuſtulit omnia,confudit,euertit,aſtrorum motusq́; cœle/
ſtis corporeæq́; uitæ,quæ mors à Socrate,& ab omni ſapiente dicta eſt,illata Ae/
ternitate. His autem omiſſis,quoniam plura quoq́; ſuperius poſita ſunt,ea dun
taxat uerba adhibebo,quæ ſuper rerum molitione (cogit enim ſuadetq́; ſic loqui
Natura) imprudenti exciderunt. Vno in loco fatetur ordinem rerum,perennemq́;
indiuiduorum inuicem ſibi ſucceſſionem,quemadmodum & Moſes, inuentionem
Dei fuiſſe. Moſes ergo dixit,Et ait Deus,Germinet terra herbam uirentem & fa-
cientem ſemen,& lignum pomiferum,faciens fructum iuxta genus ſuum,cuius ſe
men in ſemetipſo ſit ſuper terra. De beſtijs autē,Benedixitq́; eis dicens,Creſcite &
multiplicamini,& replete aquas maris,auesq́; multiplicentur ſuper terra. Eáq́;
Moſes refert facta in principio,in exordio rerum, non in æternum. Ad eandem
prorſus rationem locutus eſt Ariſtoteles,quòd cum cuiuſque rei indiuiduum ſem/
per permanere non poſſet,propterea quòd nimium ab incorrupto æternoq́; princi
pio Deo diſtent: διὰ τὸ πόῤῥω τῆς ἀρχῆς ἀφίστασθαι, τῷ λειπομένῳ τρό/
πῳ συνεπλήρωσεν τὸ ὅλον ὁ θεός, ἐν τελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν.
Quo ſuperat modo,Deus uniuerſum compleuit,facta generatione perenni. Hic e/
nim duo ſunt,exordium mundi,rerumq́; hodiernarum ordinem apertè teſtantia,
quòd Deus repleuit defectum eius rei,quaſiq́; opem tulit,quæ permanere nō poſ/
ſet. Fieri non poterat,ut ea indiuidua in illo primordio creata,longo tempore ſub/
ſiſterent,illæ arbores, illæ beſtiæ primææ,illæ uolucres,illi duo homines,ut breui
tota rerum compago recens inuenta,diſſoluenda eſſet. Hoc ſagaciſſimus Deus ui/
dens, & animaduertens,niſi noua remedia adhiberentur, quædamq́; arctiora uin
cula rerum pararentur,uanam futuram ipſam creationem,nihil profuiſſe res è ni
hilo extuliſſe: Quocirca,reperit alium ordinem,quo rerum cunctarum indiuidua,
licet natura cadentia,ita tamen ſeſe inuicem repararent, inſtaurarentq́;,ut ad o/
mne tempus quaſi catenatim ſe continerent, quaſi manum inuicem ſibi porrigen/
tia. Nam indiuidua,non ſterilia,non infœcunda, non ſine ſemine creauit, ſed fœ/
cunda,ſtirpiſq́ue ſuæ ſeminibus ſcatentia. Et quod inauditæ, inexplicabiliſq́ue
ſapientiæ fuit,fecit ut in ſeminibus,exigua quædam animalia, exiguæq́ue & in/
uiſibiles

uiſibiles arbores latitarent, quæ poſtea in lucem erumpentia grandeſcerent. Hoc in-
uentum Dei fuiſſe, ingenuè fatetur Ariſtoteles, nihil cum Moſe diſcrepans. Sumíq;
præteriti temporis uerba συνεπλήρωσεν, ποιήσας. Prouiſio quoque, & quaſi
opitulatio rei deficienti uel defecturæ, deſignat interuallum, quo primum res non
exiſtentes, paulò pòſt extiterint, ita moderatæ & poſitæ, ut defecturæ breui, non
defecerint. Secundus locus huic ſimillimus eſt in Politicis, quod in libris de Ge-
neratione, & interitu, generatim tradiderat, preßius ad humanam propaga-
tionem referens. Vt enim diuinam inuentionem, perennem hunc rerum ex præce-
dentibus ortum fuiſſe retulit, ſic in libris de Republica, non dißimulauit quæ ueri-
tas eſſet, ſuper humana creatione. Vt ſi quis benignè ſapienterq; duos hos conſide-
ret locos, agnoſcat eandem de uniuerſali creatione, eſſe Moſis, atque Ariſtotelis
Philoſophiam. Nam tametſi Ariſtoteles creationem ipſam, ore pleno non memo-
ret, referens tamen ordinem illum, in quo tota poſteriorum rerum creatio contine-
tur, in Deum, dicensq; ab eo factam indiuiduorum perennitatem, haud dubiè Deū
omnia condidiſſe, quemadmodum & Moſes, confitetur. Quæ igitur Moſes de plā-
tarum, brutorumq; animalium propagatione, nouißimè de fœcunditate, & reſtau-
ratione prolis humanæ ſcripſit, his ſimilia prorſus ſcripſit Ariſtoteles. Moſes, Ma-
ſculum & fœminam creauit eos, benedixitq; illis Deus, & ait, Creſcite & multi-
plicamini, & replete terram. Ariſtoteles autem, ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπλη-
ροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ, τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ᾽ ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ
καὶ κατὰ τὸ εἶδος. οὕτω προῳκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου ἑκατέρου ἡ φύσις, τοῦ
τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν. Simul, inquit, na-
tura ſempiternum eße complet, hoc indiuiduorum reparatione. Propterea quòd
per ſpeciem tantum durare res poterant, non per numerum. Sic prouiſa fuit ab ip-
ſa Diuinitate, aut Numine diuino natura utriuſque, maſculi & fœminæ, ut inui-
cem copularentur. Quid hic dißimile inter Moſen & Ariſtotelem? Quo diſcrepat
utraque Philoſophia? Et non eſt hoc, quod ipſe Deus dixit, Quod Deus coniun-
xit, homo non ſeparet? Ieſus eam uocauit coniunctionem, Ariſtoteles κοινωνίαν.
Factum à Deo, Ieſus: Ariſtoteles, ὑπὸ τοῦ θείου. Sicut autem Moſes, hunc or-
dinem factum à Deo, in exordio temporis, non in æternum fatetur: Sic cum ſit
eadem prorſus ſermonis ratio in Ariſtotele, nulla ratione poſſumus aliud ſuſpi-
cari, quàm eum à principio factum, ac conſtitutum ſenſiſſe. Quod prudentibus
cogitandum relinquo. Duoq́ue hic adhibet Ariſtoteles, Naturam ac Deum. Ex
quo declarat, aut idem eſſe Naturam, atque deum: aut, quod uerius eſt, hunc or-
dinem, qui Natura eſt, eſſe inuentum Dei. Tertius locus eſt in libris, de ſu-
prema Philoſophia, ubi in maiorum opinionibus, de rerum principijs recenſen-
dis, occupatus, multorumq; placitis reiectis, eorum uerò collaudauit ſententiam,
qui mentem omnium rerum inuentricem ſtatuiſſent: eos ita efferens, ut cæteris præ
his dormitaſſe, hos uerò ſapuiſſe, uigilaſſe, acri iudicio fuiſſe, aſſereret, his uerbis:
τοῦ

νοῦν δέ τις ἐιπὼν ἐῖναι καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον, καὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρὰ ἐκεῖ λέγοντας τοὺς πρότερον. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν, ἀρχὴν, εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσι. Qui uero mentem, inquit neſcio quis, dixit quemadmodum animalium, & Naturæ cauſſam, & mundi, & omnis ordinis, is præ ceteris, qui antea temerè locuti eſſent, euigilaſſe uidetur. Qui hæc igitur ſuſpicantur, ſimul et ipſam cauſſam principiũ rerũ bene ſtatuerunt, et talẽ cauſſam, unde motus rebus extiterit. Hanc Ariſtotelis ſententiã, ſi quis altius põderet, excutiat, euoluat, in ea clarè cõtineri cõfeßionẽ creati mũdi, ſiue prudens, ſiue imprudẽs, cũq; rapiẽte natura locutus ſit, facilè dignoſcet. Atq; adeò clara res eſt, ut mirabile ſit, quo ſæpe ueritatis æſtus rapiat imprudẽtes. Repetamus igitur omnes, qui Mentẽ, mũdi creatricem declarauerunt. In his præcipuè fuerunt Triſmegiſtus, Orpheus, Pythagoras, cum primus uero Anaxagoras, tum Socrates, & Plato: omnesq; hi cum alijs multis aſſeruerunt, Mentem generaſſe hunc mundum, in cœlo lucem accendiſſe, cœlum & tempus condidiſſe, animalia, plantasq; ex humo cooriri feciſſe. Quorum declarans Latinè Ouidius Theologiam, canit,

Nam cœlo terras, & terris abſcidit undas,
Et liquidum ſpiſſo ſecreuit ab aëre cœlum,
Diſſociata locis concordi pace diremit.
Principio terram, ne non æqualis ab omni.
Parte foret, magni ſpeciem glomerauit in orbis:
Tum freta diffudit, rapidisq; tumeſcere uentis
Iußit, & ambitæ circundare littora terræ.

Aliaq; multa, de Sapientia parente, reginaq; huius mundi, cuius aſſerit eam originem. Quicquid igitur ex antiquorum Theologia cecinit Ouidius, aſſeueratur, prædicatur, effertur miris laudibus ab Ariſtotele. Affirmat eos bene, prudenter, ſapienterq; locutos, qui dixerunt νοῦν, id eſt, Sapientiã, Intelligẽtiam, Mentem, omnis ordinis, Naturæ, animalium, totiusq; mundi cauſſam, & autorem. Et bene ſapienterq; eos ſtatuiſſe dicit hanc, quæ dicitur excellenter Cauſſa, rerum principium, et tale principium, à quo motus, uitaq; cunctis rebus extiterit. Hoc ſuo ſuffragio totã collaudat, & comprobat Moſaicam Theologiam Ariſtoteles. Primus enim Moſes, ex his qui uetuſtam Theologiam literarum monimentis tradiderunt, ſcripſit, Spiritumſiue ſapientiã Domini, quẽ ſua lingua Græci uocarũt νοῦν ornaſſe cœlos feciſſe ut oriretur lumen in cœlo: Hanc ueram mũdi originem fuiſſe, cum terram, & aquas, quod Chaos, à confuſione duplicium harum rerum, uocarunt Græci, primùm è nihilo, tantùm ex Ideis ſuis æternis, quæ ſunt ipſamet, extuliſſet. Quippe quæ cuncta ſinu & pelago ſuæ Sapientiæ contineret. Hãc clarißima luce cœlũ

& terras compleuiſſe, diem noctemq; ab inuicem diſiunxiſſe, aërem in naſtas, ſublimes regiones, à terris in cœlum uſque diffudiſſe, maria in profundos ſinus, conuas'que mundi planicies conſidere iuſſiſſe, è terra plantas, animali'que, ex aquis item alia pullulare iuſſiſſe. Nouiſſimè tanquam regem iam genitarum rerum, in mundum ceu pulcherrimam aulam, hominem induxiſſe. Hæc prior ubique motum uitamq; dedit: prior ipſa mota ſuper aquis, unde cieri omnia, agitari, fieriq; cœperunt. Ex illo motu, Solis iubar emicuit, rapida uertigine concitatum eſt cœlum, terræ quoq; & aquæ primũ moueri cœperunt. Sic Mens inuenit omnem ordinem, cunctamq; Naturam, fuit autor mundi, autor animalium. Hoc admiratur Ariſtoteles, effert præconijs egregijs, tribus uerbis declarans & quàm ſibi huiuſmodi Theologia placeret, & quàm diuinè ſenſerint, qui nobis hanc ſapientiam reliquerunt. Primum quod fuerũt νήφοντες, prudentes ſapientes. Quòd omnes alij ſecus ſuſpicantes, temerè & imprudenter locuti ſunt. Poſtremò, quòd καλῶς, bene, pulchrè hi principium rerum appellarunt eam quæ uocatur ab eis αἴτιος autor, cauſa: quæ eſt eadem Mens, ut aſſerit Laërtius ſenſiſſe Platonem. Siue igitur prudens, ſiue neſcius, ſed ſolo ſecreto Naturæ ac ueritatis æſtu aſſeruit, plenoq; ore laudauit mundanam creationem Ariſtoteles, admiratus eſt huius Philoſophiæ præcones, quàm uelit alibi deſipuerit. Sufficit mihi ex inuito (quanquam fortè non inuito) pectore teſtimonium ueritatis excidiſſe. Quæ igitur deduxi, & quæ ſum hactenus locutus, uidebunt uera eſſe, qui norint, quam de Sapientia ſeu Mente diuina, Theologiam maiores, et qui ante Ariſtotelem floruerunt Philoſophi reliquiſſent. Quæ tota eſt, ut dixi, quòd ea creauit mundum, præcipueq; Chaos in ordinem redegit, & rerum formas cæco deprompſit aceruo: deniq;, ut Ariſtoteles ait, quod fuit autor mundi, Naturæ totius, ordiniſq; repertor. Quod cum bene ſapienter, præclareq; prædicatum aſſeueret Ariſtoles, nemini dubium poterit eſſe, quin creationis, qualis à Moſe & ab Aegyptijs, uetuſtiſſimiſq; Græcis fuerat decantata, aſſertor fuerit. Aliud teſtimonium, quod de creatione, rerum'que noua inuentione, prudenti uel imprudenti excidit, quod ſanè prudentiſſimus quiſque conſiderabit, eſt, quòd quemadmodum Marcus Tullius, plures'que alij, quendam hominem ſapientiſſimum fuiſſe dicunt, qui diſperſos homines congregauit, in quo neceſſario, aliquod rerum initium continetur, quo rudes, nuper'que nati homines, ſocietatis experti eſſent: ſic ab Ariſtotele ſimilia dicta, uelit nolit, cum origine mundi ſequuntur: ὁ δ'ὲ πρῶτος συνήσας μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος: Qui primus, inquit, diſperſos homines congregauit, maximorum bonorum autor fuit. Videat igitur, quicunque uult, an in æternitate non ſemper homines congregati fuerint. Nihil enim eſt nouum in Aeternitate. Nam ſiquando congregati homines, prius diſperſi erant, in æternum certè diſperſi fuerunt.

Ex dictis oratorum & poetarum, artium, ſermonis, & humani generis probatur exordium. Cap. XVI.

Eadem

EADEM ratio colligitur ex Tullio contra Philoſophos: aut qui primus, inquit (quod ſummæ ſapientiæ Pythagoræ uiſum eſt) omnibus rebus impoſuit nomina. Si primus enim quis impoſuit nomina, certè antequam impoſuiſſet, non erant nomina. Arguitur ergo humani generis initium: quoniam ſi fuiſſet Aeternitas, ſemper homines locuti fuiſſent, ſemper ſermo uiguiſſet. Nec primus quiſquam nomenclaturas uidere potuiſſet. Si fuit principium locutionis, & ſermonis, fuit etiam uitæ. Sic quod ſequitur; Aut qui ſonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis literarum notis terminauit, aut qui errantium ſtellarum curſus, progreſſiones, inſtitutionesque notauit. Hæc omnia comprobant exordia iſtarum artium. Ergo nec ſemper artes fuiſſe, nec homines eis uſos eſſe. Similiter quod ſubijcit Etiam ſuperiores, inquit, qui fruges, qui ueſtitum, qui tecta, qui cultum uitæ qui præſidia contra feras inuenerunt. Hæc docent apertè, omnium fuiſſe aliquod primordium. Si diluuia attuleris, deſtructum eſt, & euerſum, Nullam unquam potuiſſe tam immanem eluuionem eſſe, quæ totam humanam gentem abſtulerit. Quæ ſi cunctos abſtuliſſet, nemo nunc eſſet ſuperſtes. Quòd ſi fuerunt homines ſemper, ſemper etiam & ſermo. Itaque non fuit quidam, qui primus nomina rebus impoſuerit. Si fuit, non ſemper homo, linguaque ſed fuit exordium. Eadem ratio colligitur ex Platone, & eodem Marco. In Cratylo perhibet priſcos fuiſſe meliores, quia Dijs propiores. Marcus ueriora eſſe à priſcis tradita, quod minus aberant à progenie diuina. Si mundus igitur eſt æternus, ubi priſci, ubi Dijs propiores? In Aeternitate nil prius, nil poſterius, nil propinquius, nil remotius. Fuiſſe quoque Deo propiores aliquos, arguit initium, cum ſcilicet Deus creans, & aſtans cernebatur à priſcis illis, quos priores crearat, quos Marcus progeniem diuinam appellat. Plato θεῶν παῖδας, θεῶν ἀγγισπόροι, Filios Deorum, Dijs proximos, propinquos Iouis. Eadem ratio colligitur ex eodem Marco, cum quaſi ab omni alia dubia opinione, huc tandem ſiſtente, & appellente Natura. Non enim, inquit, temerè, nec fortuitò ſati & creati ſumus, ſed profectò fuit quædam uis, quæ generi conſuleret humano, nec id gigneret, aut aleret, quòd cum exantlaſſet omnes labores, tum incideret in mortis malum ſempiternum. Si ergo ô Marce ſati & creati ſumus, & ſi fuit quædam uis conſulens humano generi, certè fuit exordium quoddam, cum nondum creatis nobis aut dum crearemur, ab ea ui nobis conſulebatur. Similis probatio colligitur ex Poëtis, ut appareat, undiq; pro ueritate contra mendacium auxilia concurrere. Vergilius canit iuxta priſcos uates, ſponte ſua quondam fruges terram hominibus dediſſe, lætis, ociantibusq;, cum non cogerentur, ad ſuſtentationem uitæ, uarias artes excogitare:

Primusq; per artes,
Mouit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpere graui paſſus ſua regna ueterno.

Ergo non fuerunt ſemper artes, non ſemper agricultura. Quomodo igitur mundus

æternus, & homines æterni, ſine artibus? Et ſi non ſine artibus unquam, quomodo primus quidam, ſiue Deus, ſiue homo, reperit eas, cum prius non eſſent? Reperta agricultura, nauigatio, aſtronomia, uenatio:

Tunc alnos primum fluuij ſenſere rapaces,
Nauita tum ſtellis numeros, & nomina fecit.
Tum laqueis captare feras, & fallere uiſco
Inuentum, & magnos canibus circundare ſaltus:
Tum ferri rigor, atq; argutæ lamina ſerræ,
T n uariæ uenere artes.–

Artes igitur, quæ deerant, docent homines natos, non æternos.

Plotinum aperte fateri, contra quàm Proclus contendat, tempus creatum, cum cuius conditione conſequitur etiam cœli, mundiq; creatio. Cap. XVII.

QVoniam uero Proclus aſſerit in his, qui mundum ſempiternum crediddiſſent, ad alios fuiſſe Plotinum, ecce ueritas ipſa ſibi ſuppetias afferens, cui cum mendacio bella perpetua, quæ ſæpe mentes in mendacium prolapſas, deluctata diu, tandem ſubrigit ad lucem, & uerum, contrà, quàm ille pronunciet, oſtendet. Neque uerò boni iudicis eſt, in alteram partem inclinantem, audire rationes eius, cui fauemus, ad eius quem odio habemus, aures obdere. Sic ſi bene hic, ſicut alijs Philoſophiæ locis, rem Proclus ponderaſſet, fortaſſe iudex æquior fuiſſet. Nemo unquam me continebit, quin in ea ſemper ſententia perſiſtam, omnes fermè philoſophos ſuper eadem re (quoniam homines quales nos omnes, fuerunt, qui noſtra placita tota uita uariamus) opinione alternante, diuerſa protuliſſe. Peſſima uerò, ſed apud imperitos tantùm, regnat conſuetudo, ut unius alicuius autoris, cui ſe conſecrarunt, dicta perinde ac irrefragabilia, inuiolataq;, aut qui ſibi contradicere non potuerit, omnibus conatibus defendere certant. Sed his omißis luce clarius oſtenditur, Plotinum, aut uolentem, aut eorum oblitum, quæ dixiſſet alibi, factum tempus, ac mundum aſſeruiſſe, factum inquam, non quòd fiat, aut generetur, ſed quòd fuerit poſtea, cum non eſſet. In libro de Aeuo & tempore hæc ſcribit, δεῖ δὴ ἀναγαγεῖν ἡμᾶς αὐτοὺς πάλιν εἰς ἐκείνην τὴν διάθεσιν, ἣν ἐπὶ τοῦ αἰῶνος ἐλέγομεν εἶναι τὴν ἀτρεμῆ, ἐκείνην, καὶ ὁμοῦ πᾶσαν, καὶ ἄπειρον ἤδη ζωήν. καὶ ἀκλινῆ πάντη, καὶ ἐν ἑνὶ, καὶ πρὸς ἓν ἑστῶσαν. χρόνος δὲ οὔπω ἦν, ἢ ἐκείνοις γε οὐκ ἦν. γεννήσομεν δὲ χρόνον λόγῳ καὶ φύσει τοῦ ὑστέρου. τούτων δὴ ἡσυχίαν ἀγόντων ἐν αὐτοῖς, ὅπως δὴ πρῶτον ἐξέπεσε χρόνος, τὰς μὲν μούσας οὔπω τότε οὔσας οὐκ ἂν ἴσως καλοῖ εἰπεῖν τοῦτο. ἀλλ' ἴσως ὅπερ ἦσαν, καὶ αἱ μοῦσαι τότε. αὐτὸν δὲ ἄν τις τάχα τὸν γενόμενον χρόνον ὅπως ἐστὶν ἐκφανὴς, καὶ γενόμενος, λέγοι ἂν περὶ αὐτοῦ ὧδέ πως. ὡς πρότερον πρὶν τὸ πρότερον δὴ τοῦτο γεννῆσαι, καὶ τοῦ ὑστέρου δεηθῆναι σὺν αὐτῷ, ἐν τῷ ὄντι ἀνεπαύετο χρόνος οὐκ ὤν. ἀλλ'

ἐν

ἐν ἐκείνῳ καὶ αὐτὸς ἡσυχίαν ἦγεν. φύσεως δὲ πολυπράγμονος, καὶ ἄρχειν αὐτῆς βουλομένης, καὶ εἶναι αὐτῆς, καὶ τὸ πλέον τοῦ παρέντος ζητεῖν ἑλομένης, ἐκινήθη μὲν αὐτή, ἐκινήθη δὲ καὶ αὐτός, καὶ εἰς τὰ ἔπιτα καὶ ἀεί, καὶ τὸ ὕστερον: Oportet, inquit, attollere nos ipſos ad illam diſpoſitionẽ, quã in Aeternitate dicebamus eſſe, quietã illam, et ſimul totã et infinitã iam uitã, omninoq; indeclinabilem & in unitate, & ad unitatẽ ſtantem. Tempus autẽ nondũ erat, uel illis certè non erat. Generabimus autẽ tempus definitione et natura poſterioris. His igitur quietẽ agentibus in ſeipſis, quã nam primũ ratione exciderit tempus. Muſas quidẽ quæ nondum eſſent, haud quiſquã fortaſſe inuocet, quæ hoc canant, ſed fortè erant et Muſæ tunc: ipſum uerò creatũ tempus, fortè quiſpiã, quomodo apparuerit, & factũ fuerit dicat, de eo in hunc modũ: Quòd antequã primũ hoc gigneret & poſteriora cum ipſo indigeret, in ente requieſcebat tempus, cũ non eſſet. Sed in illo & ipſum quietẽ agebat. Natura autẽ ſolicita & curioſa, & imperare, uel incipere ipſa uolens, & eſſe ipſa, plusq; habere, quàm quod præſens eſſet, quærere eligens, mota eſt quidẽ ipſa, motũ eſt et ipſum tempus, et in poſterũ & ſemper. Talia locutus eſt Plotinus, in quibus euidens et luculenta eſt temporis creatio. Nos ergo Plotinũ explicantes dicamus. Primũ ut quid Aeternitas cum tempore diſcrepet, noſcas, iubet te attollere mentẽ ad illam, quæ rectè uocetur diſpoſitio, cũ nihil horũ, quæ cernimus & ſentimus, extaret, non natura, non cœlum, non terra, ne tempus quidẽ cum quieſcerẽt omnia uitã carentia, ſolaq; eſſet æternitas, uita Dei infinita, ut dixit eodẽ libro. Eſt enim æternitas, Deus ipſe, ipſa unitas, uita ſimplex, ſecùm coniuncta, indeclinabilis, immobilis, infinita. Nondũ erat tempus, nec rebus illis tempus erat. Dico res eas, ipſum Deũ, Ideasq; rerũ, tempore carentes. Vt autem tempus deſcribas, aſſumenda eſt natura poſterioris, ſcilicet quod poſterius eſt, in cuius eſſentia intelligitur tempus, Cunctis igitur rebus quieſcentibus, quia nihildum eſſet exortum, quomodo tempus apparuerit, quis explicet, inquit. An Muſas Poëtarum more, nondum & ipſas natas inuocabimus? ut quod ait Homerus,

Iram pande mihi Pelidæ diua ſuperbi: Sic nos dicamus:

Vos Muſæ nobis exponite temporis ortum.

Atqui fortè etiam erant tum Muſæ, Deæ uidelicet. At tempus ut fuerit creatum, ut emerſerit, Muſis dimiſsis, dicas licet in hunc modum, quod antea quàm iungeretur prius et poſterius, è quibus Ariſtotele autore, conficitur tempus: quieſcebat, et quaſi dormiebat, cum non eſſet, fieri quidem potens, ſed nullamdũ uitam nactum tempus. Quieſcebat autẽ in uaſta totius uniuerſitatis origine Deo. Natura uerò ſolicita excundiq; cupida, lucẽq; appetens, nec præſenti conditione contenta continuò erupit: ſimili quoq; erupit tempus impetu. Nihil igitur clarius & apertius, ipſo uel Sole luculentius, de creatione temporis. Hic enim nullæ latitant ambages, tota in propatulo oratio. Non eſt dependentiæ, fluxusq; perennis, ullum profugium. Ne Moſes quidem tam clarè locutus eſt, Creationẽ autem temporis nemini non perſpicuũ,

tum, ac factum ex aquis, ubi tanquam cadauer iaceret. Hoc teſtimonium, non poteſt inuito Plotino excidiſſe, ſed ſuapte arbitrio loquente, & eo modo loqui uolente, pronuntiatum, neceſſe eſt.

Aperte, perſpicueq́; Porphyriū de temporis exordio ſcripſiſſe. Iamblichū multis rationibus omnia nata eſſe, confiteri: Qui conſentaneè cū Moſe prędicet hominem diuinitus factum, hemiq́; ordines cœleſtes à diuiniſsimo Verbo repertos. Et quod condemnat hunc mundum, aſſerens ab eo fugiendum eſſe. Cap. XVIII.

PORphyrium & Iamblichum, quin ipſos etiam creationis inimicos, Proclum, & Simplicium, probabo uel falſitatis oblitos, uel aliquo ueritatis impetu, creationē temporis aſſeruiſſe. Quorū dicta, qui diligentius, accuratiusq́; penſitet, totamq́; eorū rationem euoluat, & quid ex ea neceſſariò ſequatur, altè ſpectet, eos deuolui cernet ad creationem, ſine qua ſtare quæ loquuntur (licet ipſi id forſan non animaduerterint) nulla ratione poßint. Sed teſtimonium Porphyrij eſt omni luce radiantius, admiratione certè dignum, allatum ſuperius. Is loquens de ea quæ dicitur à Philoſophis Mens, Principium & Origo mundi, conſideransq́; ſtatum eius quo uixiſſet ante mundum, tribuensq́; ei eas Diuinitatis laudes, quibus cum tempore nulla ſit ei communicatio, aperteq́; & luculenter eam à ſummo bono æternaliter natam aſſerens, dixit, quòd hæc natiuitas non modò fuit æterna, ſed etiam ante omnem Aeternitatem. Natam autem fuiſſe, ut dixi, æternaliter dicit, non in tempore, non modò quia ſempiterna fuit ea natiuitas, ſed etiam quia nondum tempus eſſet. Hæc enim ſunt expreſſa uerba eius: προελθόντος δὲ οὐκ ἀπ' ἀρχῆς τινὸς χρονικῆς, οὔπω γὰρ χρόνος ἦν, ἀλλ' οὐδὲ χρόνου γενομένου, πρὸς αὐτόν ἐστι τι ὁ χρόνος: Proceßiſſe uerò non ab aliquo temporali principio. Neque enim adhuc tempus erat. Sed nec facto quidem & creato tempore, tempus præ ea quidquam eſt. Hæc pauca ex multis apud Porphyriū uerbis. Quid mirabilius? Non potes hic aduocare ſolitum refugium, Tempus factum quidem, ſed æternaliter factum, ſicut dicunt de mundo. Ecce duo ſtatus proponuntur, æternæ Mentis, æternaliter manantis, atq; temporalis principij. Nominatur principium temporis, & dicitur hoc principium aliquando non fuiſſe, cum ſcilicet naſcebatur uel nata eſt æternaliter Mens à ſummo bono, nondum erat quod poſtea fuit. Mens non eſt nata in tempore, quia tempus nondum erat. Etiam uerò poſt factum tempus, nihil habet cum Mente tempus affinitatis, ut res creata cum æterna. Audis hic, cernisq́; γενόμενον χρόνον, tempus creatum. Cernisq́; ἀρχὴν χρονικήν, temporale principium. Vides, οὔπω χρόνος ἦν, Nondū tempus erat. Ibidemq́; dicit Porphyrius, κἂν ἀπ' αὐτοῦ γεγόνηται τὰ πάντα: Etiam ſi ab ipſa Mente facta ſint omnia. Hæc igitur cum clara ſint, qui ſecus intelligenda contendat, impudentem: Porphyrium autem, aut inconſtantem, ſi ſecus alibi ſtatuiſſe deprehendatur, aut quod fieri ſolet, ueritatem ſecretis ad ſe machinis eum traxiſſe, dicendum erit. Quomodo autem Iamblichum, quem diuinum non ceſſant uocare Platonici, confeſſus ſit, mundum, & genus humanum certo temporis initio, à Deo habuiſſe principium,

nem ueritatis impedimenta, deſerendum eſſe omnino, nunquã nobis ueritatem adepturis, niſi relicta odioq́; habita præſenti uita, quæ ueris bonis ignoratis, nos cupiditatibus, uaniſsimisq́; detineat amoribus: In primisq́; ait, τὸ μέγιστον ὑμῖν ἡ φιλοσοφία παρέχουσα, τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ γενέσει δεσμῶν: *Maximũ bonum afferre nobis Philoſophiam, quòd liberat & diſiungit nos à uinculis, quæ & in animo ſunt, & in hoc præſenti mundo corruptibili, qui dicitur à* Philoſophis Geneſis, *factio, generatio, inſtabilitas rerum*. De corpore quoq́; μηδὲ ἀναπιμπλώμεθα τῆς τούτου φύσεως, ἀλλὰ καθαρεύωμεν ἀπ᾽ αὐτοῦ, ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ὑμᾶς: Neq́; *uerò repleamur natura huius, ſed quàm maximè puri ſimus ab eo, donec* Deus *ipſe nos ab eo diſſoluat*. Dicit etiam *de anima, huic miſero mundo implicata:* καὶ ἐκ τούτων ἄμοιρος εἶναι τῆς τοῦ θειότε καὶ καθαροῦ, καὶ μονοειδοῦς συνουσίας: Ne *cupiditatibus, & huic mundo connexa, conſortij diuini, puriſsimæq́; et uniformis illius ſocietatis ſit expers*. De *eadem liberata,* καὶ ἐπειδὰν τελευτήσῃ εἰς τὸ ξυγγενὲς, καὶ εἰς τὸ τοιοῦτον ἀφικομένη ἀπηλλάχθαι τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν: *Et cum abierit ex hac uita, & ad conſanguineã gentem peruenerit, liberetur ab humanis malis. Hæc & multa alia præclara philoſophatur Iamblichus de contemptu, et fuga iſtius mundi, beatiorem dicens, qui eo minus utatur.* Ex his, *cui prudentia, iudiciumq́; inerit, uidebit neceſſariò deduci, non eſſe tanti mundum hunc, ut æternus eſſe debuerit, qui ſit animis potius cauſa mali, quàm boni, & in quo magno cum diſcrimine uerſentur animi*. Apparetq́; ipſum mundum, *cum potius malus ſit, quàm bonus, uoluptatesq́; eius ſpernendæ, fugiendæq́; à ſapientibus cenſeantur, nec melius fuiſſe ſemper eſſe, nec ſemper eſſe debuiſſe, eumq́; nec diuinum eſſe, nec deificandũ, adeo, ut maiorum bonorũ amittendorũ ſit cauſa: et à quo diſcedentes, à malis potius quàm bonis, ut ait* Cicero, *abducamur*. Huic annexa eſt ea ratio, *qua ſumus uſi ſuperius, euidentiſsima ſanè, & perſpectiſsima*. Cum *inconfeſſo ſit apud ſapientes,* Aeternitatẽ *mundi, tollere pietatẽ:* Secundò, *cum uitæ futuræ* Sempiternitas, *impediatur ab* Aeternitate *præſentis: quia ſi uita præſens eſt æterna, non poteſt eſſe futura, nec poſſumus quicquam de futura loqui, quia nunquam perfecta cœleſtis: apparebit, niſi deleta terreſtri, ut propter cœleſtẽ, neceſſariò remouenda ſit terreſtris: ubi autem finis eſt, fuit principium: efficitur ut hæc uita, tanquã corruptibilis, fugax, inferior, debilis, fragilis, quo ſuccedat melior, ſit interitura: nec æternũ debere fuiſſe, à quo fugiendũ* Philoſophi, *abſtinendumq́; crediderunt: nec æternũ eſſe, uel eſſe debuiſſe, cuius* Aeternitas *ſit melioribus bonis impedimento*. Huic adiuncta ea ratio *eſt, qua poſsit intelligi, mundũ nec fuiſſe perennem, nec eſſe debuiſſe, nec futurum eſſe, ex* Iamblicho, *qua diximus,* Melius *non eſſe prorſus, quàm malè eſſe*. Cũ autẽ *mundus potius in ſtatu calamitoſo, lugubriq́; ſit, malis, quàm bonis affluentior, nulli non modò perfectam lætitiam, ſed mœrorem afferens, idq́; ſemper, quandiu mundus fuit;* Iamblichus *autem aſſerit homini prauo, utiliorem eſſe mortem, quàm*

allocutus eſt Dæmones, ſiue Angelos, paulo antè cum mundo ſatos, ut alerent, fouerent'que homines, & cuſtodirent. Sunt alia plurima, quibus poßim, ſi uelim, docere, claras edidiſſe uoces Iamblichum ſuper creatione rerum factarum & inuentarum, cum prius non exiſterent, ſiue natura ſecreta, ſiue uoluntate, cert'aque perſuaſione huc eum euocante.

Crantorem Platonicum, uitam præſentem condemnaſſe, eique non eſſe & mortem antepoſuiſſe. Quo ſequitur improbatio Aeternitatis mundi. Idem ex Ariſtotele infertur. Cap. XVIIII.

SIMILIS *probatio poſſet, ſi uerum eſt quod Proclus refert, Crantorem Platonicum, Aeternitatem mundi uoluiſſe, ſe'que dictis Platonis uiolenter ad hanc ſententiam adiuuiſſe. Quicunque enim uolunt fuiſſe ſemper mundum, uolunt quia uidetur eis melius ſemper aliquid quàm nihil fuiſſe. Dictis igitur Crantoris probabo, non fuiſſe cur ob hanc cauſam deſideraret mundum æternum, quem dicit eſſe miſerorum mortalium habitaculum, uitamq; datam non ad uoluptatem, ſed ſupplicium. Plutarchus in conſolatione Apollonij, hæc de eo perhibet:* πολλοῖς γὰρ καὶ σοφοῖς ἀνδράσιν ὥς φησι κράντωρ, οὐ νῦν, ἀλλὰ πάλαι κέκλαυσαι τ᾽ἀνθρώπινα, τιμωρίαν ἡγουμένοις εἶναι τὸν βίον, καὶ ἀρχὴν τὸ γενέσθαι ἄνθρωπον, συμφορὰν τὴν μεγίστην: *Multis, inquit, & doctis uiris, ut inquit Crantor, non nunc, ſed olim deploratæ ſunt res humanæ arbitrantibus uitam eſſe ſupplicium, initium'que naſcendi hominem, maximam calamitatem. Plutarchus hæc quidem. Si calamitas igitur eſt naſci, ſi uita ſupplicium, certè non aliud deſiderant, qui mundum retro ſempiternum deſiderant, quàm ſempiternas hominum calamitates, ſempiterna ſupplicia. Sunt enim cum æterno mundo, etiam æternæ uitæ, calamitates æternæ. Aeternaſq; hominum calamitates, æterna ſupplicia cupiunt, qui cupiunt mundum æternum. Nec ſolum non meliora ferunt nobis, ſed deteriora. Melius eſt enim aut minus malum, paucis annis, quàm innumerabilibus fuiſſe miſerum. Non ſolum igitur horum iudicio, non debuit æternus, ſed etiam nunquam eſſe mundus. Vera certè ſententia, niſi ſpes melioris uitæ iunctæ cum abolitione præſentis nos ſolaretur. Nam uitam fugacem ueluti umbram, & quod grauius eſt, miſerijs & incõmodis refertam, melius erat nunquã hominibus contigiſſe. Hoc incommodum non accidit his qui creant mundũ, quia & finis fuit malorum aliquando, & erit, cum nullus malorũ finis adſit illis. Eandem rationem ducet ex Ariſtotele, qui uolet: quem autor eſt idem Plutarchus, ſimilia fermè de repudianda, nulliq; ſapienti magnopere expetenda uita prodidiſſe, eodẽ libro ſcribens: Hoc Ariſtoteles teſtatur etiam Silenum Midam docuiſſe. Sed melius, inquit, eſt ipſa Philoſophi uerba ſubijcere. Dicit hæc in eo qui inſcribitur Eudemus, uel de Anima: Quocirca ô optime omnium, et beatißime, præter quàm quòd beatos et fortunatos eſſe defunctos arbitramur, etiam mentiri, aut inſultare maledictis in eos, pium, ac ſanctũ, utpote contra eos, qui meliores effecti ſunt, non ducimus. Hæcq; adeò priſca uetuſtaq; decreta apud nos perſeuerant ut nemo neque temporis initium neque qui*

primus

beateq; uiuendum, homines à Deo creatos: ὁ θεὸς πάντας ἀνθρώπους ἐπὶ τὸ εὐδαιμονεῖν, ἐπὶ τὸ εὐσταθεῖν ἐποίησε. πρὸς τοῦτο ἀφορμὴν ἔδωκε, τὰ μὲν ἴδια δοὺς ἑκάστῳ, τὰ δὲ ἀλλότρια. τὰ μὲν ἀκώλυτα, καὶ ἀναγκαστὰ, καὶ ἀφαιρετὰ οὐκ ἴδια. Quæ ſunt, Deus omnes homines ad fœlicem, optimūq; ſtatum creauit, ad hoc occaſionē dedit: alia propria largitus unicuiq;, alia non propria. Sed quæ nō ſunt libera, coacta, et quæ auferri poſſent, nō propria. In his quis eſt, qui non cernat, apertam mundi creati confeſſionē? quia generis humani prædicatur primordium, quum creator & ſapiens, optimusq; ille Deus dicitur homines ad fœlicitatem, optimamq; conditionem creaſſe. Quæ quidem, ſi Moſen perſcrutaris, eſt, cum creauit eos ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam, dominatum ſuper omnes animantes dedit. Dedit ſapientiam, qua ſe contra malas cupiditates tuerentur, & in optima ſeſe conditione, beatæq; uitæ actione continerent. Hæc omnia reſpiciunt primordium, non perennem dependentiam nec ſine principio, ſi ſpecies altè, poteſt intelligi, ut Deus creauerit, ad fœlicitatem occaſionem dederit. Semper enim fuit hæc occaſio, ſi fuit mundus æternus. Qui ſi æternus fuit, nulla fuit ad fœlicitatē, et εὐσταθεῖν, compoſitamq; uitam occaſio, ſed fuit potius ad infœlicitatem, ad confuſionem. Idem Epictetus, & Arrianus (pauca enim è multis) τὸν δὲ ἄνθρωπον, θεατὴν εἰσήγαγεν, αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ. καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν: Hominem uerò ſpectatorem ſui, & operum ſuorum introduxit, nec ſpectatorem modo, uerum etiam interpretem. Quæſo philoſophi, quandò ſpectator in mundum introductus eſt homo, ſi fuit æternus mundus? Nullum enim fuit unquam tempus, in quo non homines ſpectatores Dei affuiſſent. Introducuntur enim prius abſentia: æterno mundo, humanum quoque genus æternum. Quomodo igitur introductus homo, quaſi prius non adeſſet? Nec defendes unquam per introductionem ſempiternam. Nam tametſi poſſet æterna creatio, æterna prouidentia dici, abſurdè tamen diceretur inductio ſempiterna, cum inductioni ſit abſentia neceſſaria. Repetit eadem Epictetus: πῶς δὲ γίνεται, ὡς διέταξεν αὐτὰ ὁ διατάσσων, διέταξε δὲ θέρος εἶναι, καὶ χειμῶνα, καὶ φορὰν, καὶ ἀφορίαν, καὶ ἀρετὴν, καὶ κακίαν, καὶ πάσας τὰς τοιαύτας ἐναντιότητας ὑπὲρ συμφωνίας τῶν ὅλων. ὑμῶν δὲ ἑκάστῳ σῶμα καὶ μέρη τοῦ σώματος, καὶ κτῆσιν, καὶ κοινωνοὺς ἔδωκε. Quæ ſunt, Quomodò fiunt hæc omnia? Quemadmodū inquā moderator ea moderatus eſt. Aeſtatē iuſſit eſſe, hyemē ſuccedere, ſtatuit abundantiā & caritatē, terræ uirtutē dedit, dedit et uitiū. omnes id genus contrarietates pro concordia rerū. Vnicuiq; uerò noſtrū dedit corpus et membra corporis, poſſeſſionē et participes. Hæc Epictetus. quibus omnibus, rerū diſpoſitarum non æternus, ſed inchoatus quidam continetur ordo, eruente Natura uoces has, è pectoribus hominum. Seneca quoque grauiſſimus Romanæ Philoſophiæ ſcriptor, exordium mundi ſæpe fatetur,

cum

minus, cui tu ſæpe ſubmittis omnia, ſceptrum rerum cunctarum dediſti, eſſet Deus. Qui quidē ſi eſſet, nullus ei in creatione obſiſtere potuiſſet, deuictus, & expugnatus, in cineres redactus ab illo. Quis æternæ inexhauſtæ bonitati Dei obſtare potuiſſet? Veritas igitur eſt, quòd ante mundum non fuit Chaos, ut ueriſſimis rationibus Ariſtoteles euincit. Neque fuit Chaos, neque Anima. Si Chaos fuit, ut ueritas eſt, ab antiquiſſimis ſeculis deſcendens, fuit initium rude mundi, non æternis ſeculis ante mundum, ſed ipſum mundi rude exordium, maſſa mundi, primum fundamentum, cui iacto poſitoq́;, reliqua mundi fabrica ſuperextructa fuit, ab eodem architecto fundamenti atque totius ædificij. Nullum interuallum, nullum otium à fundamento ad ædificium. Turbatio quidem elementorum, quæ dicitur etiam à Moſe nomine Hebraico rachaph, unde Græcum addita ſyllaba ταραχὴ, Tarachi, uera fuit, ſed fuit non ab aduerſanti anima, ſed ipſo eodem Deo, turbante nempe, fabricante, moliente terribiliter, ex aquis & abyſſo cœleſtes orbes, elementaq́; diſiungente. Iam Plutarchus peccat, quòd Platonis in Timæo Phædroq́; animam, non uerè nec iuxta mentem præceptoris interpretatur. Anima cuius origo contextusq́; deſcribitur in Timæo, non eſt omnis anima, ſed anima cœli. Eodem quoque libro deſcribitur origo particularium animarum. In Phædro quoque ſcribitur de anima humana: ſed in Timæo generatur, in Phedro ſempiterna declaratur. Quod à Plutarcho non eſt explicatum, ambagem hanc contradictionemq́; refugiente. Veritas igitur eſt primum, quod Plato (quis enim non præferat hominibus ueritatem?) inconſtans fuit, quòd generatum & ortum in Timæo, ſempiternum in Phædro conſtituat. Deinde nuſquam eſt apud eum anima malifica rebelliſq́; Deo. Sceleratum Magorum dogma. Si Platoni Chaos Placuit, ſecutus eſt maiores. Non rectè. Delectus enim in dogmatis humanis haberi debet. Aut ſi rectè, ſenſit Chaos nulla comitatum anima, ſed rudem elementorum confuſamq́; congeriem, turbatam non ab anima, ſed quia frigida pugnabant calidis. Ad poſtremum uerè defenditur Plutarchus, ueris auxilijs à dedecore redimitur. Non ex ubertate pectoris ſui ſana que Philoſophia, qua florentiſſimum eius ingenium exuberauit, talia ſcripſiſſe, ſed ex Platone, Platonem autem ex maioribus nonnullis, quorum dogmata pluſquam lyncæis oculis euoluenda, ſub eadem maſſa bonis & malis iacentibus.

Diſſoluuntur uanæ Lucretij contra mundi creationem, rerumq́; ordinem, calumniæ. Coarguitur neceſſario ſenſiſſe prouidentiam rebus ineſſe, Omnia cauſa noſtri feciſſe Deum: quæ putaſſet Epicurus noxia, uel ſuperuacanea, ſummam prouidentiam habuiſſe. Cap. XXII.

LVcretio uerò propter ſermonis inſolentiam quis reſpondeat? Meras enim, uelut emota mente, crepat uanitates: ſed non poteſt ſic ueritas aboleri, quin illam mens humana nonnunquam profundat. Principio igitur nominat naturam:

Confringere ut arcta

Naturæ primus portarum clauſtra cupiret.

Videtur item eam deteſtari religionem, quæ peperit ſcelerata & impia facta:

Quin contrà ſæpius olim
Relligio peperit ſceleroſa & impia facta.

Procedamus igitur per ſingula. Coëgit enim inuitum, uel incautum Natura fateri, quod omni eo libro fugiebat. Si natura eſt, ordo quoq; eſt. Quid enim eſt aliud Natura, quàm rerum naſcentium, creſcentium certus ordo, concentus, recta ratio? Si recta ratio & certus ordo rebus ineſt, qui Natura dicitur, ubi caſus, ubi temeritas, quam totis illis libris obnixè tuetur? Vbi temeritas atomorum? Vbi mundi conſtitutio ex concurſu temerè cadentium atomorum? Vbi lapſus & interitus eiuſdem, nullo præſide? Si uult ratione & natura diſcutiendos eſſe terrores, uult agi ratione cuncta, Quæ maior ratio, quàm Deum eſſe, resq; humanas eum ſcire & attendere? Quæ maior ratio, hominumq; conſenſus, quàm mundum conſilijs unius maximè ſapientiæ gubernari? Quæ natio tam effera, id non confeſſa eſt? Quis animus non animaduertit? Quot argumentis confirmatur? rerum ipſarum teſtimonijs prædicatur? Vult autem ratione nos uti Lucretius, & eius auxilio terrores uanos, falſasq; opiniones diſcutere. Ipſa igitur hæc ratio, docet eſſe falſiſsima, quæ libris illis ſcripſit. Præterea quid ſibi uult quod proſequitur?

Quippe ubi non eſſent genitalia corpora certa,
Qui poſſet mater rebus conſiſtere certa?
At nunc ſeminibus quia certis quæq; creantur,
Inde enaſcitur, atq; oras in luminis exit
Materies ubi ineſt cuiusq; & corpora prima.
Atq; hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quòd certis in rebus ineſt ſecreta facultas.

Audis ut ſeminũ certos ac præſcriptos ordines fateatur? Vt rerum formas inuariabiles, conſtantes, æternosq; reditus rerum naſcentium? Hæc conſtantia et certus ordo ſeminũ, quid eſt aliud, quàm conſilium Dei, quod Moſes explicuit datum, cum cuncta producerentur? Dixitq; Dominus, producat unumquodq; iuxta genus ſuũ, habens ſemen in ſemetipſo. Vides ordinem, ſecretamq; facultatẽ, quam Lucretius agnoſcit & fatetur fuiſſe imperiũ Dei. Secreta rerum et certa facultas arguit quandam ſapientiã inuentricem & præſidẽ. Certa quoq; genitalia corpora, quod Ariſtoteles et priſci plenis uocibus prædicauerunt, temeritatẽ tota Natura exulare cogunt. Proteſtantur artificis mirabilẽ, quæ dedit ordinibus, perennitatẽ, ſapientiam. Situs ille genitaliũ membrorum probat aliquem conſilio, ſolertiaq; potentem: Non caſu, fortuitoq; ueniſſe tale, tantumq; artificiũ, quod perennem ſuppeditaret originem. Nam qua temeritate ueniſſet, eadem breui concidiſſet. Cito enim cadunt, quæ temeritas inueniſſet. Per tot annos ordo naſcendi ductus eſt, idem ſemper et ſimilis ſui. Quòd igitur creãtur quæq; ſeminibus certis, arguitur ratio magna, mundi præ

ſes,

ſes, ingentium operum opifex, Naturæ rector, arguitur ſpiritus intus alens. Quòd uerò deteſtatur eam religionem, quæ peperit ſcelerata & impia facta: Ergo laudabilis & ſancta, quæ ſanguinem humanum fundi prohibuit, ſcelerata ſacrificia ſuſtulit, iter hominibus ad innocentiã aperuit: eos ſumma charitate, modò ſequantur, deuinxit cuncta flagitia ſummouit. Quòd ſi mala, nefariaq;

Tantum relligio potuit ſuadere malorum,

Certè quæ tot bona quotidie ſuadet, exoſculanda, ſummis laudibus efferenda. Vera generis humani magiſtra iudicanda. Hæc ad alia fatetur, ſuadet, mundum non temerè, ſed conſilijs æterni Dei fuiſſe creatum. Alias autem rationes, quas Epicurus, non contra creationem, ſed contrà quale retulit Moſes, inuexit, ſuperius diſcuſſas non repetam: quòd Deo nullum emolumentum gratia noſtra præſtare poteſt, ut cauſa noſtra mundum moliri uoluerit: Quòd tanto antè tempore quietum nihil illicere debuit, ut cuperet uitam mutare priorem. Fas enim eſſe, rebus nouis ſtudere eum, cui ueteres obſint: ſed cui nulla omni anteacto tempore ægritudo acci diſſet, cum pulchrè degeret æuum, non potuiſſe amore nouitatis accendi. Nobis quoq; non naſci nihil mali fuiſſe. Reſponſum enim ſuperius, Maiorem eſſe bonitatem, charitatemq; diuinam, quàm cuiuſuis hominum. Nec ſi homines remunerantur, qui beneficium dediſſet, eadem ratione Deum eos remunerari, à quibus beneficium accepiſſet: ſed cuius omnes uirtutes ſunt uirtutibus humanis in immenſum maiores: ſic benignitatem & clementiam tanto noſtra eſſe debere maiorem, quòd noſtra remuneratur à quibus accepiſſet, illa gratificatur à quibus nihil accepiſſet. Improbatur etiã & criminibus inceſſitur à mortalibus amicitia, quæ remunerationes expectat, mercatura dicitur, non amicitia. Contrà, ſummis laudibus tollitur uera charitas iudicatur, cum gratificatur amicus amico, nullius remunerationis cauſa, ſed ſola bonitate ſua. Deo quoq; ſimillimi iudicantur, qui beneficiũ inimico contuliſſent, qui peperciſſent. Vera igitur bonitas Dei fuit beneficium dare creandi mundi, à quibus nihil accepiſſet. Sic enim magnitudo bonitatis ſuæ cognita fuit. Quòd autem Deum creando mundo, uitam mutaſſe priorem, et quaſi tædio prioris ætatis accuſas ad creationẽ ueniſſe, magna cæcitas, inexpiabilis error. Si Deus cauſa noſtri, non ſua, creauit, cur putas eum uitam mutaſſe priorem? Mutaſſet, ſi propter ſe mundum feciſſet, ſi quaſi malè prius habitans mutare ſedes, reficere domum ſtatuiſſet. Hoc ſtulti dicant: ſapientes autem, Deo ſemper ubertate felicitatis ſuæ circunfuſo, nunquam ſempiterna gaudia ſua defuiſſe. Quibus cum bonitas quoq; par adeſſet, alios eius afficere participes uoluiſſe: Id autem in Aeternitate fieri non potuiſſe. Solus enim ipſe potuit æternus & lætus eſſe lætitia ſempiterna. Homines igitur & Deos feciſſe, terras hominibus, Dijs cœlum, utriſque cœlum & terras, ut maieſtatem ſuam noſcerent, colerent, pariterq; ſecum beati eſſent. Quod in tempore duntaxat, in Aeternitate minimè fieri potuiſſet. Solius enim eius æternum æuum. Sed his facilè reſolutis, quæ mouere forſan aliquem poſſent,

quæ poſuit Epicureus idem probaturus temerè, & fortuitò, non à Deò creatum mundum, quòd tantis culpis ſubiectus ſit, quod magna ubique temeritas & inordinatio, & confuſio, refellantur.

Principio quantum cœli tegit impetus ingens,
Inde auidam partem montes, ſyluæq; ferarum
Poſſedere, tenent rupes, uaſtæq; paludes,
Et mare quod latè terrarum diſtinet oras.

Hæc Lucretius. Ad hæc, quòd duæ maximæ mundi partes, aliæ feruoribus, aliæ gelu aßiduo mortalibus ſint ablatæ: quicquid autem arui reſtet, ni uis humana reæ ſiſtat, breui ſentibus obducatur. Et cum iam latè uirere, florereq; fruges cœpiſſent, partim nimijs feruorib. Solis, partim hymbribus gelidisq; pruinis auferri. Vexari uiolentis flatibus uentorum. Adhæc cur feras horriferas, hominibus infeſtas alant mare & terræ. Cur anni tempora morbos apportent. Quare mors immatura uagatur Cur infans humi proiectus, contrà quàm bruta, indigus opis, implet locum uagitu. Nec pecudibus quemadmodum nobis, opus eſt mœnibus altis, quibus ſe tueantur. Quibus omnibus Epicureus nitebatur probare, mundum non Dei conſilijs, ſed temeritate & caſu emerſiſſe, cuncta Fortuna gubernante. Ad quæ è ueriſſimis Naturæ theſauris rationes depromptas, poterit, qui uoluerit, obijcere. Principiò ut in omni cauſa, atque opere, qui bonis ſilentio præteritis, mala et accuſationi obnoxia perſequeretur, improbus haberetur: ſic improbus habendus, qui tam mirabilibus rebus, quibus conficitur ornatus mundi, tacitis, ea tantum inſectetur, quæ calumniandi locum præbere poſſent. Verè enim dixit grauis orator, ſed eſt iniqua in omni re accuſanda, prætermißis bonis, malorum enumeratio, uitiorumq; ſelectio. Innumerabilia ſunt in mundo, quæ non admirari modò ſapientes, ſed obſtupeſcere coëgerunt. Nec ſatiare ſeſe conſiderando illi potuerunt. Improbantur, ſtultiq; dicuntur, qui uel ignem, uel aquam, uel ferrum conuitijs inſectentur, quòd aliquas clades ab his importatas audiamus. Deniq; nulla res, cunctorum iudicio, utilis, neceſſariáque iudicata, quæ non ob aliqua adiuncta incommoda uituperari poßit. Conſideranda ſunt igitur longè plura ac meliora, quàm paucißima, ac minima mala. Quemadmodum qui eloquentia quàm diuina uirtus ſit, uult noſcere, non urbes euerſas malorum loquacitate, ſed innumera bona bonorum eloquentia parta conſideret. Vt igitur dem, in tanto bonorum numero, quædam mala interueniſſe, non protinus aſſequeris ut calumniari mundũ, mentemáque magnam, qua gubernatur, tollere poßis. Sed præter hoc reſponſum, mihi non modò calumniæ patere non uidentur, quæ Lucretius obiecit, ut non minus in his ipſis prouidentia uigilaſſe, ingeniumq; ſuum exercuiſſe uideatur, quàm his, quæ claram prouidentiam proteſtantur. Montes, Syluæ, uaſtæq; paludes, & mare latißimum Lucretio uiſæ ſunt, quæ prohibeant ne fateamur mundum diuinitus creatum. Audiat igitur principiò. Montes nihil habent in terris, quod non maximorum commodorum, incredibilisq; ue/

lis'que uenuſtatis cauſa factum uideatur: ut ſi montes in terris non adeſſent, multa mala cum dedecore conſecutura fuiſſe uideantur. Cernentur autem mala montibus abſentibus, ſi commoda uenuſtasq; his præſentibus conſiderentur. Iamprimum coërcetur montibus rupibusq; celſis mare, ne proſiliat in terras: in eos duriſſimos, et inexpugnabiles carceres illidit fluctus inſanos. Hic rabies efferata quieſcit. In montibus cœlum ſaluberrimum, defecatus aër, corporibus firmandis aptus. Et cum graue cœlum infeſtat æſtate habitantes in plano, qui tenent montes, locorum celſitudine, cœliq; bonitate à morbis defenduntur. Hic amœniſſimi ſeceſſus, hic ſaltus opaci, uirides ſyluæ, ad uoluptatem, uitam'que quietiorem iucundiſſimæ. Secedit in montes innumerabilis hominum multitudo, ſeceſſus illos ſacros, ſyluas'que uiridantes et propria cœlo loca adamantes. In campis nulla grata oculis uarietas, eadem ſemper terrarum facies. Montes autem mirabili uarietate diſtinguuntur. Hic ualles umbroſæ. Hic latè proſpectus oculorum. Nunc tumulus ſurgit, nunc caua uallis hiat. Nunc pendet rupis, nunc occurrit nemus umbriferum. Nihil in montibus ociatur. Nam ſyluæ tum gratiſſimæ ſunt, tum præbent nobis omne genus materiam ad humanos uſus maximè neceſſariam. Tum feras, animalia'que manſueta nutriunt, quæ cauſa hominum eſſe facta, declarat, quòd his ſoli homines utuntur. Qui feras item perſequentes, tum earum uenatu uictitant, tum exercentur: firmant uires corporum: Incredibilis eſt lætitia perſequendis eis. Ad poſtremum, magna montium neceſſitas. Sine his nec hominum uita ſuſtineri, nec ulla in terris uenuſtas inueniri poſſet. Quis eſt enim, qui neſciat, ſi non eſſent fontes & flumina, maximis incommodis humanam uitam fuiſſe uexandam, imò uerò defecturam breui? Montes igitur gignunt nobis fontes & flumina. In cauernis montium cogitur frigidus aër: hic deſtillat, defluitq; in fontes. Fontes aggregati flumina conficiunt. Hæc ad urbes in plano ſitas deſcendentia, deferunt ſecum quæ nullius ore numerari poſſunt bona. E montibus Aethiopiæ oritur, labiturq; per uarias terras Nilus. Heluetiorũ montes quatuor inclyta flumina mittunt in uarias terras, Danubium in mare Euxinum, Padum in Italiam, Rhenum per Germaniam in mare Oceanum, Rhodanum in Galliam. Sic è monte Tauro, Tigris et Euphrates. Deniq; cuncti fontes, è cauernis illis, latiſſimisq; ſpecubus oriuntur. Quid eſſet autem humana uita ſine fontibus, & fluminibus? Qui igitur accuſauit montes, eosq; temerè terras occupaſſe putauit, nec eorum uidit commoda & neceſſitatem, diuinamq; creandis eis prouidentiam non perſpexit, is ſine dubio dementiſſimus fuit. Quorum accuſatione expiata, purgata eſt etiam culpa ſyluarum, quæ tametſi tenentur à feris, tamen feræ ipſæ, ad utilitatem, uoluptatemq; noſtram deſeruiunt: ut, ſi non feciſſet Deus, facienda fuerint ab hominibus earum luſtra: tum maiores capiunt homines è ſyluis fructus quàm feræ, ut propter homines factæ, nõ propter feras apertè naſcantur. Venio ad paludes & lacus, & mare, quorum non minor neceſſitas & uſus, quàm montiũ, ac ſyluarũ. Hincq; primũ aggredior. Quanto melior Lucretio et poëta et Philoſophus fuit?

 qui collu-

cumulus, quàm ut ubi nunc mare decũbit, eſſet habitabilis terra: quæ nec ipſa, nec alia pars terrarum, quæ nunc habitatur, teneri ab hominibus propter ſterilitatem potuiſſent: ipſiq; animantes nec nati fuiſſent, et ſi nati, reſpirare poſtea non potuiſſent. Hanc calamitatem, quia contra naturam arma ſuſceperat, & in eam ſcripturus uenerat, uidere Lucretius non potuit: cui uiſum eſt, caruiſſe conſilio et prouidentia, quòd mare tantum terrarum occuparit. Mitto enim nunc alia, nullius ore enumeranda commoda, quæ percipiuntur è mari: mitto nauigationes, piſcesq; omnigenos, quibus maxima pars humanæ uitæ ſuſtinetur. Venio ad perpurgandas alias accuſationes, quòd aliæ terræ propter feruores, aliæ gelu aßiduo ſint mortalibus ablatæ. Eadem atq; ſuperius, Naturæ calumniandæ dira cupido. Principio deprehenſum eſt, nullas eſſe terras uel ob frigora, uel calores, nõ habitabiles. Deprehenſum eſt, eos falli, qui uel Zonam torridã, uel duas frigidas inhabitabiles exiſtimaſſent. Inuentumq; eſt, nec tam ſæua frigora, nec tantos eſſe feruores in mundo, qui prohibeant, quo minus omnis terra colatur, quiſq; locus hominum cultu teneatur. Omnis enim regio, quæ Solis rectis radijs ſubiacet, à Tropico Canceri, ad Capricorni, innumerabiles ſuſtinet habitatores. Mitius quidem cœlum noſtrũ, ac temperatius, at & illis ſunt ſua bona, quæ nos in terris produci noſtris cuperemus. Illiq; ad æſtus aſſueti tam iucundè ac beatè uiuunt in ſua, q̃ nos in noſtra regione. Cunctis Natura propriũ quid gratificata eſt. Si quid aduerſi dedit, remedia quoq;, quibus incommoda locorum leuarent, non denegauit. Eas quoq; Zonas, quæ polis rectè ſubiacent, ubi neceſſariò ſunt dies ac noctes temporibus uarijs bimeſtres ac trimeſtres, uidi qui ferrent non modò facilè ab hominibus habitari, ſed uſq; eò cœlum illud temperatũ eſſe, ut binas ac ternas fruges ſingulis annis legant. Cui ratio quoque aſtipulatur. Quo tempore Sol aßiduus ſuper terris immoratur, fruges maturari, produci de terra cuncta bona. Denſiores autem tenebræ, menſem duntaxat ingraueſcunt. Hæc uidi qui uidiſſent, fidelißimeq; referrent. Non illic mare glaciale eſt. Tum ſi glaciale, habitabile quidem, & ueſtigia patiens: ſuper aſtricta glacie caſas figunt, dum gelu durata ſolidæ terræ modum præbet. illic negociantur. Vbi reſolutio propinquat, tollunt urbem, redeunt in terras. Vbiq; igitur fuit diuinitus conſultum. Cur porrò tacuit Lucretius, qui quæritur æſtus & frigora, quæ ſolis facit acceſſus, ac diſceſſus, diuinum, quo Sol it, reditq; ſingulis annis, ordinem nunc hyemes, nunc æſtates efficiens? Quo quid diuinius? Dum nobis hyems neceſſaria, frigoraq; grauidant terram, & in uiſcera naturalẽ calorem reijciunt, hymbresq; omnia fœcundant, interea dat illis Sol acceſſu feruores, quibus maturatas fruges ad horrea portant. Quòd autem queritur accuſatq; Naturam Lucretius, quodcunq; reſtet agri boni, ni uis humana reſiſtat, ſentibus obduci, partimq; feruoribus, partim caſibus alijs auferri: primùm monebo eum, ſi uoluerit, aut potuerit ſuſpicere, quod longè meliores Philoſophi docuerunt, exemplorumq; abundè eſt, cum felicitas, rerumq; ſecundarum ſucceſſus et copia mortales reddat inſolentes ac peiores,

nec maturari potuiſſent. Ac uerè dixit ille, longa eſt oratio, multæq; rationes, quibus doceri poßit, omnia quæ terra concipiat ſemina, quæq; ipſa ex ſe generata ſtirpibus infixa contineat, ea, temperatione caloris, & oriri, & augeſcere. Solus autem Deus undequaque bonus ac beatus. Noſtra, bona quidem, ſed quoniam à Deo longè dißita nõ eadem perfecta, ſyncera, inuiolata bonitate, ut ſemper proſint, nunquam noceant. Quemadmodum nihil eſt luce melius, ac delectabilius: at Sol ſæpe corpora hominum inflammauit. Quod autem de feris horrificis, quæ nobis infeſtas alant maria & terræ, obiecit Lucretius, ſimilis reſponſio. Paucißimæ enim ſunt feræ hominibus infeſtæ, at innumerabiles ad omnes uſus aptæ. Ex eiſdem quoque remedia, uel ad earum, uel aliarũ ferarum nocumenta ſumuntur. In omni igitur Europa, ſiue Italiam, ſiue Germaniam, & Galliam aut Hiſpaniam peragraueris, has hominibus infeſtas, niſi fuerint priores irritatatæ, feras paucißimas enumerabis. Nam regiones calidiores, neceſſariò multa monſtra, propter feruores, aluerunt: ſed & ea prodigioſa, magnæ uoluptatis cum uiſuntur, magna Naturæ potentis indicia, non unam aut alteram faciem, ſed longè uarias ac dißimiles nobis offerentis, & quaſi ludentis. Quid Elephantis, Rhinocerotibus mirabilius? Quis Cetum conſpicatus, non obſtupuit, miratusq; uocem & mentem ad artificem ſuſtulit? Quod Naturam accuſans, caſum temeritatemq; defendis, quòd lupos, uoraces´que beſtias crearit, cur non laudas & admiraris, quòd boues et equos, ad humanam uitam neceſſarios, quòd tot ferarum genera ad cibos, omnesq; alios uſus eduxit? Cur oculis iniquis munera eius, tam´que mirabiles diuitias cernis, nec te uel odium, uel hebetudo laudare ſinunt, quæ meliores non modò laudarunt, ſed etiam obſtupuerunt? Factæ ſunt igitur quot fieri formæ potuiſſent. Mirabilius eſt, & ad diuinam prouidentiam illuſtrius, tot tantas´que animalium formas apparuiſſe, tam uarij generis arma, quibus ſe tuerentur, accepiſſe, quàm queſtu dignum, quòd his arma dediſſet. Quæ neque data ſunt, ut hominibus nocerent: ſed ſicut non fuit datum ferrum ad exitium ſed ad uſum, ſic ut his illa ſe tuerentur. Vt igitur cornua tauris, apibus aculeos, ceruis uelocitatem, equis calces dederit, ſi uenena ſerpentibus, morſus feris tetrioribus: quibus ut dixi, non nocerent, ſed ſe defenderent. Hoc fuit naturæ mirabile conſilium. Quòd autem morbos, mortem´que immaturam deplorat Lucretius, hinc´que prouidentiam, quæ rebus humanis conſuluiſſet, tollere feſtinat, in mediumq; protrahit infantes, humi proiectos & flentes, et opis indigos, una eademq; reſponſio. Nam quæ morbos apportant, parte alia ſunt optima, ſalutaria, uitalia. Sol magnis feruoribus febres accendit: at eodem tempore fruges torret: fructus matureſcere cogit: efficit ut uuæ dulceſcant, lectæq; et preſſæ dulcia uina profundant. Hisq; intelligimus, non idcirco totius orbis dominum, nobis lampada Solis inflammaſſe, quò corpora morbis conflictarentur, ſed quò frumenta, frugesq; omnes maturatæ carperentur, & uuarum liquores, acerbitate mitigata, ſuaues effecti, non multo pòſt ab hominibus biberentur. Quod ſi eodem tempore febres inflammant,

tum id perr. r .m eſt, tum nulla ratione cum bono & utilitate, quam ſeruor ille lar gitur, conferendum. Sed noſtræ prudentiæ extiterit, quemadmodum ignem ne lædat, declinamus, duntaxat autem ad utilitatem, quæ tam uaria, mirabilisq; eſt, utimur: ſic domibus, & tectorijs, quorum faciendorum Deus idem ingenium dedit, feruores Solis declinantes, eos ſinere flammas iactare per arua, et maturandarum frugum munus abſoluere, Quoties agricolas ipſe uidi, ſummis uotis æſtus ingentes efflagitantes, quibus excutiendis frugibus incredibiliter iuuantur. Vidi nautas mare, quod nauigantes, tam uaria bona domum aduertunt, dicere mare benedictum, mare diuinum, ac ſanctum: Sic feruores Solis agricolæ ſciunt ac fatentur ſanctos, diuinosq;, propter incredibiles uſus. Mors igitur immatura non fuit Naturæ conſilium, quæ cuncta mirabilibus modis ad omnium conſeruationem ſtuduiſſet. Raro hæc culpa eius, ſed noſtra, qui cupiditatibus effrænatis ſeruientes, exitium nobis acceleramus, & aut inimicitijs, ferroq; ante diem cadimus, aut morbis, quos uoluptates ac libidines attuliſſent, conflictamur. In uniuerſum reperies, uiros meliores ac modeſtiores diutius uixiſſe, Natura longos eis uitæ curſus aperiente. Sunt aliæ cauſæ, quas Lucretius uidere non potuit: eas ego contentus his quæ ſunt in oculis, ſenſuq; pateſcunt, ſciens & prudens relinquo. Nam cur infans, contrà quam aliæ animantes, omnem locum uagitu compleat, proiectus humi, Philoſophi ueriſſimas, optimasq; cauſas, quibus aſſignatis, omnis ſuſpicio conticeſcat, adducent. Primum docentes, uagitus infantium, non magis humani generis infelicitatem, quàm nobilitatem ſupra cæteros oſtendere. Nam cum reliquas animantes Natura uillis et cortice, pelleq; ſepiuiſſet, quo frigora depellerent, animal nobiliſſimũ leuiſſima cute, quo minimum ponderis Spiritus haberet ex carne, circundediſſe: Infantes ex calidis matrum uiſceribus egreſſos, frigus externum ſentientes, naturaliter uagire, quos durities cutis, uillisq; obtecta, non defendat. Craſſa igitur animalia, uillis & pellibus armauit: nobile, factumq; magis ad creationem, & cogitandum, quàm ad corporea, tenuiſſima cute contenta eſt protexiſſe? Cui ratio, non cornua, uel aculei, aut plumæ, & roſtrum ad præſidium dabantur. Quòd ſi leones aut equi, propter cutis tenuitatem, dolorem quemadmodum infantes acciperent, haud dubiè, dolentes aliquam uocem, quemadmodum cum uerberantur canes & feles, emitterent. Ecce igitur uagitus infantium, non calamitatem, miſeriamq; teſtantur, ſed corporis delicati contextũ, immortalis ſpiritus artificioſam, ac leuem, minimumq; ponderis habentem ſedem. Simili modo cœleſte ſacramentum docebunt Philoſophi fuiſſe, quòd opis indigus infans naſceretur: ut animal ſociabile, uinculum charitatis ex alterius auxilio retineret: parentes qui non modò genuiſſent, ſed etiam aluiſſent, diligeret & coleret, & beneficiũ quod ab eis infans accepiſſet, ſenibus redderet. Hoc diuiniſſimum, hoc facit ut contrà quàm bruti, & ratione carentes animãtes, parentes diligamus, et colamus, ueneremur, pro eis in ferrum, flammasq; ruamus. Genuerunt, difficilimam educationem præbuerunt. Quo tempore,

tempore, ipſi quoque parentes optimum beneficumq́; Deum, natis educandis, imitantur. Fitq́; amoris maxima coniunctio. Animantes rationis expertes, niſi ſubitò nati in pedes ſtetiſſent, educationis indigentes, quòd rationis expertes eſſent, è ueſtigio periiſſent. Charitas igitur ratioq́; parentum, plus eſt ad educandum, quàm brutis naſci non opis indigna. Eadem quoque de mœnibus altis, quibus nos defendimus, pecudes defendi non indigent, dicenda. Multo enim melius fuit mœnibus altis indiguiſſe, quæ cum uellent homines, ædificarent, quàm non indiguiſſe. Hæc enim ædificiorum egeſtas arguebat animal nobiliſſimum, quod ad habitandum parare ſibi domicilium, tueriq́; ſe ab iniurijs externis deberet & poſſet. Pecudes autem ſi mœnibus indigentes inſuper ingenio condendorum caruiſſent, ſine dubio non uixiſſent. Homines ergo mœnibus altis indiguerunt: ſed huic egeſtati ratio pulcherrimum remedium, quæ ſolis hominibus dabatur, erat adhibitura. Ad hæc poſſent homines ut tempore priſco, pecudes imitati, ſine mœnibus habitare, ſed melior, nobiliorq́; eſt habitatio ſub tectis, præclarasq́; urbes apparuiſſe. Quapropter hæc egeſtas peperit hanc toto orbe pulchritudinem, quòd urbes aſpeximus hominum ſolertia conſtructas. Quis neſciat, ſi poſſent pecudes, quemadmodum homines, urbes ſtatuere, potius in his ipſis, quàm teterrimis, horridisq́; ſpeluncis, aut caulis habitaturas? Quocirca quod optimum, & humanæ nobilitatis teſtimonium fuit, id Lucretius, qui neſcio qua beneuolentia pecudibus homines ſimiles uolebat, dedecus infamiamq́; prouidentiæ, temeritatis argumentum putauit, eadem cæcitate magis temeritatem, quàm prouidentiam defendens, qua ſimiles brutis homines habitationes non habuiſſe queſtus eſt.

FINIS.

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER OCTAVVS.

De Angelis, & ea natura, quæ inter Deum ſupremum, atque homines intercedit, & quod de his etiam priſci Philoſophi ſunt locuti: Et de ueris Dijs, fabuloſis excluſis. Cap. I.

NVNC *de dijs, & omni ea gente, quæ maior homine, minor principe, ac ſummo Deo, media inter nos, & illum creditur, de qua uarius ſermo priſcis & iunioribus Philoſophis habitus, agendum, hinc inde mendacijs, & fabulis à ueritate ſegregatis: & quod nominibus confuſum, confuſas quoque res exhibet, moraturq́; mentem ab aſpectu ueritatis, ſeiungendum, et in ſeparata genera partiendum: ut quæ*

bona, & uera ſunt, iucundè ſuſcipiantur, in ſuos ſitus, & ſacrum domicilium reuocata ueritate notam ſemper hominibus, & cœleſti beneficio ſemper in terris radiantem, luculentiſsimam autem magni Dei in terras aduentu, ob quæ uenerari Theologiam ueram neceſſe ſit. Ac iuniores Platonici omnia fermè Deorum genera, quæ noſtris in literis uidiſſent, furtimq́; uſurpaſſent, celebrauerunt: apud ſuperiores, uetuſtioresq́; Philoſophos uaria ratio, nunc qui moueant lumina cœleſtia Deos, nunc alia quædam numina uaga, nulli corpori alligata, cœlum, & terras inambulantia, celebrantes. Sed quoniam ad unum ueritatis filum cuncta reuocanda ſunt, reiectis his, quæ minus rectè ſenſerunt, eorumq́; teſtimonio declaratis, reſtabit nuda, exutaq́; mendacijs ueritas ſola. Omnes quidem propè uetuſtiſsimæ gentes, cum iam ueritas, priorumq́; ſeculorum bonitas obſoleſceret, poſt primum, ac ſupremum Deum, ſtellas deinde ut Deos coluerunt. Veriſsimumq́; eſt quod ſuſpicatur in Cratylo Plato: Videntur mihi, ait, priores homines Græciæ, hos ſolos Deos putaſſe, quos nunc plerique Barbarorum, Solem, Lunam, terram, & aſtra, cœlumq́;. Quæ concita perenni curſu intuentes, ab hac currendi natura Theus eos uocarint. Deinde, inquit, deprehendentes alios, iam omnes ipſo iſto nomine nuncuparunt. Eadem in libris primæ Philoſophiæ affirmat Ariſtoteles, Veteres primas ſubſtantias Deos putaſſe. Verùm quod arbitratur, corpora ſolum, Intelligentiasq́; cœleſtes, Deos dixiſſe, non eſt uerum omnino. Docebo enim tam ex Chaldæorum, quàm Aegyptiorum, Hebræorum, denique ueterum Græcorum Theologiæ, non Deos iſtos modò, id eſt cœleſtes Intelligentias, priſcos, ſed alia quoque Deorum genera putaſſe. Alterum quod peccat idem Philoſophus, nec rectè ſententias antiquorum interpretatur, eſt in ſecundo de Cœlo, Antiquos ſuperiorem locum Dijs attribuiſſe, ueluti ſolum immortalem: Inde confieri, ut nec genitus unquam. Nam omnis uetuſtas, & cuiuſuis gentis Philoſophia credidit, confeſſaq́; eſt cœlum quanquam diuinum & incorruptibile, at creatum, cuius uel ipſe Ariſtoteles arguit Platonem. Duoq́; malè de priſcis interpretatur, quòd primas ſubſtantias, & Deos, ſola ſidera, Intelligentiasq́; cœleſtes crediderint, quòd tribuerint eis cœlum uti ſempiternum. Quorum falſitas colligi poterit, tot ſuperius prolatis teſtimonijs. Vt igitur omnia ſegregata, ſepoſitaq́; melius inſpiciantur, dicendum eſt, tria fuiſſe, & eſſe in Philoſophia, uteriq́; Theologia genera Deorum. Ac ſicut ſeparauimus Dæmonas fabuloſos à ueris, ſic ueris Deis & fabuloſis & poëticis ſegregatis, Primum genus dicendum, Solis, Lunæ, ſtellarum: Secundum eorum Deorum, qui à motu cœli abſoluti, per terras uagari, è cœlo terras petere, in cœlo beatè uiuere, res humanas gubernare, dixerunt: Tertium eſt genus eorum, quos ex hominibus in Deorum concilio collocarunt poëtæ. Ex his generibus, ſolum medium, ſi quis altè ſpectet, & non Naturam modò, ſed omnem ueterum, maiorumq́; Theologiam conſulat, inueniet ueros Deos, primum, et tertium fictitium, & fabuloſum: ſed poſtremum à poëtis: primum ab his, quibus apud Barbaros, uiſum

ſum eſt cœlum habere Diuinitatem, fictum. Vt quo errore terram, quod Plato per/ hibuit in Cratylo, aſſeruit in Timæo, oceanum et flumina, omnemq; mundum dei/ ficarunt, eodem tribuerint & cœlo Diuinitatem. Vtq; fictitia fuit Diuinitas Hercu lis, Martis, Palladis, totq; poëticorum Deorum, ſi modò homines eos conſtet fu/ iſſe: ſic Diuinitas cœli fuit ex errore poſt antiquam, ac ſacroſanctam Religionem, uniuerſalemq; Dei cultum extinctum, aſcita. Nam uetuſtiſsima Hebræorum Philo/ ſophia, longè & Chaldæorum, & Aegyptiorum Theologia ſuperior, nunquam dedit cœlo, ſicut nec cæteris rebus Diuinitatem. Quæ Religio et Philoſophia quo/ niam antiquiſsima eſt, illud priſcis illis ſeculis, anteaquam pro ueritate ſuccederet mendacium, placuiſſe, crediumq; fuiſſe ſentiendum, quod traditur in ea. Ac Plato quoque teſtis eſt in Cratylo, & in Legibus, à Barbaris allatam ad Græcos aſtro/ rum Diuinitatem. Sed ubi inueneris non uetuſtiores, ſapientioresq; barbaros id fe/ ciſſe, nec ſemper apud Barbaros hunc errorem uiguiſſe, pronunciandum erit, Græ cos in eo non ueram Barbarorum Theologiam, ſed eorum uanitatem, erroresq; ſe cutos, cùm cœlo dederunt Diuinitatem. Nec Ariſtoteles fecit aliud, cum Diuinita/ tem ſiderum adeò ſuſpexit, hucq; mentem omnem defixit, quàm quòd Barbaros ſecutus eſt in eo, in quo poſt multa ſecula ab ortu generis humani illi errauerunt. Atque Ariſtoteles quoniam hanc cœli, ſiderumq; Diuinitatem à præceptore Pla/ tone, Triſmegiſto, Chaldæis, accepit, certè fatendum eſt ei, quod priores illi pro/ diderunt, Deos quidem eſſe planetas, ſed creatos à ſummo Deo, quod Plato toties, ut uidimus, confitetur, & Triſmegiſtus. Igitur autore Platone nil aliud eſt cœli Di uinitas, quàm Barbarorum ſuperſtitio, qualis fuit Diuinitas terræ. Siquidem eodem tempore, eadem religione terræ, ac cœli Diuinitatem ſuſcepere. Sed facilius de ter/ ra, quoniam præſens eſt, negari poteſt quòd ſit Dea, quàm de cœlo ab oculis remo tiſsimo, & incorruptibili, tum ordinum ſempiternorum pleno. Triaq; de cœli, & ſiderum, planetarumq; Diuinitate ſtatuenda. Eam ſuperſtitionem eſſe Barbarorũ, tum eodem honore, eadem opinione cœlum, atq; terram ab eis deificatam: ut tam deſipuerint in Diuinitate cœli, quàm terræ et oceani. Poſtremò, quòd tametſi Deos uocent Solem, Lunam, ſtellas, ab ſupremo tamen & magno opifice Deo facta con fitentur. Hoc Mercurius, hoc Timæus Locrenſis, hoc Plato. Excluſa igitur ueluti fabuloſa, fermeq; poëtica, cœleſti Diuinitate, cuius in Theologia Moſis, omnium ue tuſtiſsima, nulla fit mentio, imò quæ ſit infamis apud Prophetas, & quæ, ſi quidem ulla ſit, creata ſit à ſummo Opifice, & quæ nil aliud niſi motus cœleſtes operetur, quo ſola corporea uita adminiſtratur, ad animos nihil attingat, de ueris Dijs lo/ quendum eſt, ex Philoſophia. De quibus quoniã multa uera, admirationeq; digna, rurſum fabuloſa & fictitia multa diſputantur à Platonicis, conandum eſt pro uiri/ bus, aurum quaſi ex ſcoria deligere.

In ſermone Platonis, Ariſtotelisq́, apparere Deos alios, quàm qui moueant orbes cœleſtes. Nec alios eſſe poſſe, quàm Angelos ſupercœleſtes. Cap. II.

Ex om/

EX omni ueterum Philoſophorum, Theologorumq́; ſermone ratio quædam de Dijs colligitur, id quod poſtea beneficio Chriſtianæ religionis, melius et explicatius Platonici tradiderunt, apud quos nomina Deorum, ſiue Angelorum diſtincta; officia quoq;, quæ tribuit eis ſacra Theologia, Theologorumq́; Corypheus Dionyſius, quem clàm præcipuè Proclum, Platonicos ſecutos Græci teſtantur inueniuntur. Quos autem ueteres omnes promiſcuè Deos uocarunt, & quæ in mundo munera eis attribuerunt, deprehenſa ſunt eſſe, quæ dilucidè, & clarè, ex uetuſtißima Hebræorum Theologia, expoſuere noſtri. Permanauit quidem ex Hebraica Theologia quædam in omnes gentes fama de diuino illo genere, quod inter homines & Deos intercedens generatim ſit appellatum Deorum, ſeparatim autem apud Platonem, pluresq́; alios, Dæmones. Ac quoniam apud quos eſt mentio iſtorum Deorum, quibus munera quædam diuina, præcipuè gubernacula humani generis aßignent, & beatos eſſe eos, cœlumq; colentes prædicent, eſt etiam ſummi, ac ſingularis Dei mentio, deducendum eſt, eos aſſeruiſſe genus illud, quod aſſeritur à noſtris poſt Deum altißimum, omnemq́; de eis Theologiam eam propoſuiſſe, quæ uetuſtißima docuit ſapientia noſtra. Dico uidelicet quòd cum apud Platonem, Ariſtotelem, omnes deniq; Philoſophos, & Poëtas ſint, ac nominentur ſæpe Dij, rurſum celebretur ſingularis ille, ſempiternus, & omnipotens Deus, neceſſariò cogũtur de Dijs illis minoribus ſentire, et definire, quæ uetuſtißima docuit ſapientia noſtra. Rurſum cum Ariſtoteles, & Plato quædã de Dijs illis prædicent, quæ quidẽ facere non poſſent, ſi ad cœleſtes orbes adhæreſcẽtes, inde moueri non poſſent, quoniã dicunt eos intereſſe rebus humanis, multaq́; alia gerere, quæ nõ poſſent, ſi cœleſtes orbes animãtes ab illo ſuo corpore diſcedere non poſſent, deducendum eſt ex his, aut per errorẽ eos cœlo Deos affixiſſe, aut aliud Deorũ genus tradidiſſe, à cœli motu uagũ, ac liberum. Nam ſi Ariſtoteles affirmat probabile, et uerisimile, Deos curare res humanas, et gratos eis eſſe, et acceptos, pios, eosq́; præmijs afficere, certum eſt hoc eos facere non poſſe, ſi cœlũ uelut corpus ſuum animantes, ſeparari ab eo, uenire in terras, et prouidere, et conſulere bonis, et eis pro pietate reddere præmia nequirẽt. Rurſum cũ Ariſtoteles multa ſæpe de ſingulari, ac ſupremo Deo prædicet, neceſſe eſt Deos iſtos, quos alibi memorauit, longè illo minores eſſe. Vt quoniã ille ſupremus, hi minores, neceſſariò tanquã uniuerſali Imperatori obſequentes introducantur. Eadẽ ratio ualebit apud Platonẽ, Tulliũ, Poëtas, et omnes, qui de Deo, et Dijs loquuntur. Quod quidẽ alij clarè et apertè prædicauerunt ſubijcientes Deos minores uni maximo: alij ſi non apertè, hac tamen, quam dixi, ratione aſſerere coguntur. Ac primũ hac agendum ratione cum Platone. Prædicat in Timæo duo genera Deorũ, quod etiam in Legibus, et in Epinomide, aſtra ſcilicet, & Dæmones: primi noti, clari: ſecundi obſcuri, inuiſibiles: utroſq; ab opifice mundi ſatos aſſerens. In cæteris autem libris ubiq; & ſingularis Dei eſt mentio, et Deorũ, qui rebus humanis interſint, ſpeculentur, quæ fiant in terris. Ad

hec

hæc in Phædro, in Gorgia, in Phædone, alijsq́; libris, prædicat ſupra cœli uertice, ubi nec Sol, nec Luna ſit, nec aſtra, Deos beatos & fœlices uiuere, quibuſcũ, animi hominũ puri, ac ſancti pariter triumphent. Nulli igitur, qui res humanas præſentes uideant, & illi, qui ſupra cœlo uiuunt beatiſſimè, quinam ſint, quoniam nec ſunt animi ſiderum, & aſtrorum, quippe quæ nequeant à corporibus ſuis ſeparari, nec ſunt Dæmones, quibus locos ſublunares attribuunt, diligenter ſunt inquirendi. Eadem quærerem ex Ariſtotele, qui preſſius, & cautius loqui uiſus eſt. Aſſerit in libris de Cœlo extra cœli uertiginem, uiuere Deos, omne æuum beatos. In libris de Moribus, Deos proſpicere rebus humanis, præmia reddere bonis, & iuſtis. Quid igitur ſequitur aliud, quàm fabuloſam eſſe aſtrorum illam Diuinitatem? Quomodo enim ſupra, uel extra cœlum ſunt Dij, ſi cœleſti corpori ſuo inſeparabiliter inhæreſcunt? Quomodo etiam prouident hominibus, dant præmia iuſtis, ſi cœlum relinquere, ne quieſcat aliquando, mundiq́; accidat euerſio, diſcedere à claſſo, & reuolutione non poſſunt?

Quod Plato de Dijs ſiue Angelis uera ſenſit, & ſcripſit. Et quod eorum ſedes in cœlo conſtituit, quibus Deus gubernationem humani generis tradiderit: & de eorum natura. Cap. III.

CVm igitur apud Platonem ſit unus maximus, ac princeps Deus, ſæpe autem nominetur multitudo Deorum, aut eum multitudinis ritu loqui, non ad Philoſophiæ præſcriptum, aut naturam illam, genusq́; Deorum quos intercedere, quaſi legatos, & internuncios inter hominem, & Deum dixit in Sympoſio, ſpectaſſe, ſatendum eſt. Ac Laërtio de Platone dicente, οἴεται δὲ καὶ θεοὺς ἐφορᾷν τὰ ἀνθρώπινα, καὶ δαίμονας εἶναι: Exiſtimat Deos aſpicere res humanas, & Dæmonas eſſe: & cùm ipſo Laërtio teſte creatorem mundi Deum collaudet, & ſuſpiciat, toto autem opere nominet plures Deos, qui uerſentur in terris: ad hæc autor ſit Philo Dæmones eſſe apud Philoſophos, quos apertè Moſes, & appoſitè uocarit Angelos: conſtat quicquid de multis illis Dijs locutus ſit Plato, etſi non habuit nomen Angelorum notum, ſcripſiſſe, & ſenſiſſe de Angelis, qui etiam apud Prophetas, & in Theologia Moſis, & apud Sibyllas, Dij uocantur. Nã Elohim, quod eſt ſingularis Dei nomen, ſæpenumero Angelis adiudicatur: In conſpectu Angelorum pſallam tibi. Hebraicè, In conſpectu Elohim Deorum. Et, Minuiſti cum paulo minus ab Angelis. Hebraicè, ab Elohim, à Dijs. Sibylla quoq; ſuperius, ut uiſum eſt, Patrem conſtituiſſe Prolem ſuam dicebat ἡγητῆρα θεῶν, Ducem, Principem Deorum: Quos item choros, & Hierarchias Angelorum deſcribit Dionyſius, Platonici acies, & ordines Deorum ſolent appellare. Ex his igitur fit clarum quicquid de multis illis Dijs omnes, ſed Philoſophi præcipuè loquuntur, aut uolentes, aut rationis neceſſitate ſenſiſſe de Angelis. Ac primũ quod ait in Eutyphrone Plato, quòd ſanctitas φιλεῖται ὑπὸ τῶν θεῶν, diligitur, charaq́; habetur à Dijs, iuxta ſuperiorem rationem, cum ſingularem Deum alibi introducat, cum Philoſophi ſit unum caput, unam originem ſtatuere, cum Platonici contenta uoce fateantur

apud

apud Platonem iuxta Pythagoram, priſcosq; Theologos Deũ uocari, τὸ ἕν, Vnitatem, & cum Dij illi cœlum uertentes, quos alibi nominauit, non poſsint res hominum præſentes cernere, quòd cur[illegible]uertendi cœli, & illuminandi terras deſerere non poſſunt, neceſſariò hi, quos in definitione ſanctitatis aſciſcit, definiens ſanctitatem, quæ Dijs placeat, ſunt quos Moſes uocat puros, ac ſanctos Angelos. Sic quod ſcripſit in Phædone εὖ λέγεσθαι, τὸ θεοὺς εἶναι ἡμῶν τοὺς ἐπιμελουμένους καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἓν τῶν κτημάτων θεοῖς εἶναι: Rectè ſolere dici Deos curatores eſſe noſtros, & nos eſſe quaſi poſſeſsionem, aut peculium Deorum, clarè de Angelis locutus eſt. Laërtius enim perhibet Platonẽ confeſſum, Deos res humanas reſpicere, Eosq; Dæmones eſſe. Dæmonas autem Philo eſſe qui apud Moſen uocentur Angeli, teſtis eſt. Et Plato refert in Phædone, quod in Politico, & Legibus, in quibus libris fatetur ſupremũ Deum quoſdam hominibus diuinos, non humanos adhibuiſſe ueluti gregi cuſtodes, utens eiſdem illic, atq; in Phædone nominibus, uidelicet κτήματος, gregis, ouilis, et ἐπιμελεῖσθαι, cuſtodire, gubernare. Quare tota ratione conſentiente, illi in Phædone, et Eutyphrone Dij ſunt Angeli, rebus humanis à Deo præfecti. Propterea ſanctitas, quoniam ſunt ipſi ſanctiſsimi puritateq; delectantur, definitur eſſe, quæ placeat eis. Illud quoque quod item in Phædone eſt, ratio ipſa demonſtrat, nec ſtellas eſſe Deos illos, quibus Deorum nomina data ſunt, nec aliud Deos eſſe poſſe quàm Angelos: Viros ſanctos & probos poſt mortẽ proficiſci: πρῶτον μὲν παρὰ τοὺς θεοὺς ἄλλους, σοφοὺς τε καὶ ἀγαθούς, ἔπειτα καὶ παρ' ἀνθρώπους τετελευτηκότας ἀμείνους τῶν ἐνθάδε: Ad Deos quidem alios ſapientes, et bonos, tũ homines iam uita functos, longè his, qui apud nos ſunt, meliores. Non'ne & noſtræ literæ diuinitus ſcriptæ uociferantur ſemper, exertaq; uoce promittunt rectè uiuentibus, Deorũ, Angelorum conſortium, & quòd erimus æquales Angelis Dei? quòd filij Dei? Nam & Angeli nonnunquam filij Dei uocantur. Nec aliud egit noſtræ felicitatis autor è cœlo profectus in terras, quàm quòd nos Deos effectos, in Deorũ regionibus, et regnis collocaturus uenerat. Item quod ait eo loco Plato, Deos eſſe omniũ optimos, ἐπιστάτας, præfectos, quid aliud ratione fateri cogetur, niſi Deos iſtos eſſe præfectos Angelos à Deo? Et Philo inſignis Platonicus, ſcribens de Angelis, Platonis hoc utitur nomine ἐπιστάται. Deus ſummus præfecit eos à quibus regimur, ut rectè uiuentes, in cœlũ ab eis adducamur, Clarius itẽ quod antè propoſuerat, repetens in Phædone, quòd immundus iacebit iuxta Orpheũ, in cœno illo turpi inferorũ, purgatus autem, & expiatus illuc appellans, μετὰ θεῶν οἰκήσει, habitabit cum Dijs, Angelorũ innuit commerciũ, & celeberrimã in ſacris literis ἀποθέωσιν. Hanc Plato ab omnibus retro ſeculis auditam, celebratã, Socratem fecit moriturũ decantare. Quicunq; iuſtè uixiſſet, lætus iam cum Dijs futurus moriatur. Eodẽ libro iterat, ei qui non fuerit rectè pureq; philoſophatus, id eſt; qui curã carnis non abiecerit, ſordes uoluptatũ non eluerit, in genus Deorũ aſpirare nefas: εἰς δέ γε θεῶν γένος

μὴ φιλοσοφήσαντι, καὶ παντελῶς καθαρῷ ἀπιόντι, οὐ θέμις ἀφικνεῖσθαι. Quinta quoq; maieſtas eſt & eorũ quæ deniq; eodem libro concludit, quæ de fontibus his, à quibus fluxit Theologia noſtra, per omnẽ mundũ iam inde ab ortu hominũ manantibus, habuere originẽ? Quòd in cœlo ſint diuina ſpectacula, beati ſpectatores, καὶ δὴ καὶ θεῶν ἄλση τε καὶ ἱερὰ αὐτοῖς εἶναι: Etiã uerò lucis, et templa Deorũ eſſe, ἐν οἷς τῷ ὄντι οἰκητὰς θεοὺς εἶναι: In quibus ueri habitatores Dij incolant. Quodq; euidentius probat planetarũ Diuinitatẽ eſſe ſuperuacaneã, ueros autẽ Deos eſſe cœlicolas illos beatos, ecce manifeſtè fatetur Plato ab illis Dijs cœleſtibus, Solem, Lunã, & aſtra, qualia ſint, cuiuſ'ue naturæ, uideri, reliquamq; omnẽ comitari eos felicitatẽ: καὶ τόν δε ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα ὁρᾶσθαι ὑπ' αὐτῶν, οἷα τυγχάνει ὄντα, καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν ἀκόλουθον εἶναι. Qui ſunt igitur iſti Dij, qui ſub pedibus labẽtia ſidera cernũt, cernunt quæ ſubſtãtia Sol et aſtra, in cœleſtibus tẽplis habitãtes, cũ quibus iuſti triũphant? Vidẽt ordines, motuſq; cœleſtes: Videlicet illi in noſtra Philoſophia, nuſquã non obuiam Angeli cœlicolæ: Quorũ multitudinẽ adorare uirũ in excelſo throno ſedentem, & pſallere unà uidit Propheta: quorũ eſſe tẽpla in cœlo et Plato dicit, et feliciſſima, iucundiſſimaq; ſpectacula cerni: Et in Cratylo cũ dubitat de Dijs loqui, quid aliud ſuſpicandũ q̃ ſubſtantias illas inuiſibiles eũ ſenſiſſe? Hi quoq; ſunt Dij, quorũ neminem inimicũ homini eſſe dixit in Theæteto: οὐδεὶς θεὸς δύσνους ἀνθρώποις. Quo quidem liquet ſolos qui dicuntur à noſtris Angelos, tales eſſe, qui cuſtodes ubiq; & fautores hominum aſſeruntur, & qui gaudent in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiã agente, ob incredibilem erga genus humanum beneuolentiã. Neque enim hi, uel Homerici Dij poſſunt eſſe, qui ſæpe mortalibus nocuere, neque Dij, qui Ariſtoteli concitant orbes cœleſtes, quòd naturaliter agentes, homines neque odiſſe, neq; amare poſſunt. Quod autem dicit ibidem, peritura omnia uel apud Deos uel homines, ſi rapidus cœli curſus ſemel conſiſteret, oſtenditur hos Deos eſſe cœlicolas illos, quorum ſint cœleſtia domicilia, cum Solis orbe adiuncta. Sic neceſſe eſt Angelos ſentire eum, cum ait eodem libro, mala nullum apud ſuperos habere locum. Eoq; conandum, ut illuc quàm ocyſſimè conuolemus, οὔτ' ἐν θεοῖς αὐτὰ ἱδρῦσθαι. Deus quoque hoſpitalis, quem memorat in Sophiſta, qui nos comitetur, bene, ac malè facta intuens, eſt primum quidem ipſe ſummus Deus, tum uerò Angeli, qui uenerunt Sodomam ſceleratorum facinora cognituri, ut animaduerterent. Veneruntq; peregrinorum habitu, καὶ δὴ καὶ τὸν ξένιον οὐχ ἥκιστα θεὸν συνοπαδὸν γιγνόμενον, ὕβρεις τε καὶ εὐνομίας τῶν ἀνθρώπων καθορᾶν. Nec aliud fermè eſt Angelorum munus quàm quod ibi ex opinione maiorum Plato pronunciat, eos peregrinorum habitu uerſari per urbes. De quibus etiam diuinè iuxta Theologiam noſtram in Politico, quòd omnes mundi partes diſtribuerint inter ſe principes Dij: ὡς νῦν κατὰ τόπους ταὐτὸν τοῦτο ὑπὸ θεῶν ἀρχόντων πάντῃ τὰ τοῦ κόσμου μέρη διειλημμένα.

Qui ſunt enim hi Dij principes, niſi qui à noſtris item priſcis Theologis principes prouinciarum, nationumq́; declarantur? Et Deus conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Dei. Hi ſunt, quos beatos omnes dixit in Sympoſio, & in Phædro, quos item ſenſiſſe Deos par eſt, niſi Angelos, cum ait eruditione nihil apud Deos, & homines eſſe honorabilius. τῆς ψυχῆς παίδευσιν, ἧς οὔτε ἀνθρώποις οὔτε θεοῖς, τῇ ἀληθείᾳ τιμιώτερον. Et cum memorat eodem libro, equos Deorum, & aurigas, & dicit in cœlo habitare τὸ τῶν θεῶν γένος, Deorum genus: Et quod omnium euidentiſsimum, magnum in cœlo principem Iouem currum agitantem uolucrium equorum, ire per cœlum ornantem omnia, & diſponentem, hunc autem ſequi totum exercitum Deorum, ac Dæmonum. Hi Dij neque poëtici illi, neque ſiderum, qui nequeunt à corporibus luminibusq́; ſuis diuelli. Et ipſe Plato dicit hæc fieri ἐντὸς οὐρανοῦ, intra cœlum ſupra ſideribus. Idq́; etiam Ariſtoteles ſuſcepit, ut poſtea monſtrabitur. Et quòd ibi ſit uita Deorum, Ambroſia, Nectarq́;, & quòd locum illum nemo pro dignitate decantauerit. Nónne hæc excludunt hinc Deos Poëticos, illinc cœleſtes Intelligentias inſeparabiles, ut toties dixi, ab orbibus ſuis? & qui infra Deos illos beatos, Iouis aſſeclas habitent? In Alcibiade, qui dent hominibus bona largientes, & qui non exaudiant iniuſta precantes, & quòd muneribus non capiantur. Et quod in Protogora, qui à Dijs diligantur ſint optimi. Et in Gorgia, minus miſerum eſſe, qui det pœnas ὑπὸ θεῶν καὶ ἀνθρώπων: à Dijs, & hominibus. Ab illis nimirum qui per omnem mundum inuiſibiliter commeantes, caſtigant ſæpe delinquentes. Eodemq́; libro, ſententiam ſapientum eſſe, Deos, hominesq́; habere τὴν κοινωνίαν, ſocietatem. Et quod ſit lex apud Deos, ſanctè qui uixiſſet, tendere ad inſulas beatas. Deniq́; non manifeſtos illos, & claros aſtrorum Deos, Platonem, ſed quoſdam alios diuinos animos, ignotos autem nobis, ſenſiſſe, apparet quòd in Cratylo ueretur de eis loqui: ἔτι μὲν τῶν θεῶν, πρὸς θεῶν ἀπαλλαγῶμεν, ὡς ἐγὼ δέδοικα περὶ αὐτῶν διαλέγεσθαι. Deorum, inquit, ſermoni, per ipſos Deos ſuperſedeamus, nam de eis uereor loqui. Sunt alia multa toto opere exempla, ex quibus hæc neceſſariò conſequuntur. Primum, Deos hoſce neque Intelligentias cœleſtes eſſe, neque Deos Poëtarum, ex hominibus in Deos relatos. Secundum, quòd cum ſeparatim nominet multis in locis, Deum eminentiſsimum, in Timæo ut alia taceam, cunctarum rerum opificem, in Epiſtolis, principium, medium, finem, omniumq́; regẽ, neceſſariò quos alibi dixit, ac celebrauit Deos, eſſe genus illud, quod antiquiſſima Moſis Theologia uocauit Angelos. Cumq́; ferat in Timæo cuncta ab illo ſupremo ſatore creata, etiã Deos, hi & inferiores erunt ſummo illo, et erunt creati, omnisq́; eorum natura talis erit, & munera, quæ uera Theologia tribuit Angelis.

Ex Ariſtotele de Dijs ſiue Angelis, quos ſimiliter ac Plato in cœlo ſupra motus æthereos locauit, & beatos eos, rerumq́; humanarum cuſtodes dixit. Cap. IIII.

EADEM ratio ualet apud Ariſtotelem, & quidem uel inuitis, ſi qui forſan ob
tuſiores, efferacioresq; ſunt, Peripateticis. Ariſtoteles in libris uniuerſalis Philo
ſophiæ, in cæteris item libris, unius primi motoris celebrat maieſtatem, ei ſolam hāc
tribuens mirabilem, ſtupendamq; potentiam, quòd indefatigabiliter cœleſtes orbes
intorqueat, prætermiſsis indignè multis longè melioribus, quibus altiſsimi Dei ma/
ieſtas præcellit, ſenſibilibus modò conſideratis, inuiſibilibus, quæ religioſe tota ue/
tuſtas concelebrauit, ſilentio poſthabitis. Quo flagitio etiam peccauit, cū eſſet alia
Diuinitas audita ſibi, traditaq; à patribus, quorum diuinam cenſet ſapientiam, præ
terquā illam cœleſtium ſpherarum motricem, eam tamen diſsimulanter ubi diſſe/
rendi locus erat reticuit. Verum quoniam quod bene interdum diſsimulamus, lan/
gueſcente uigilia elabitur incautis, ſic eximius uir tandem à barbarica illa, coacta/
que ſuperſtitione reuocatus, aliam confeſſus eſt, & ſummi illius Dei, & diuinorū
animorū Diuinitatē. In libris de Cœlo, ſi quis originem ſermonis recognoſcat, ſcri/
pſit, quæ præceptor antea Plato in Phædone, & Phædro de Dijs ſupercœleſtibus,
ſemperq; beatis, quibus & templa in cœlo dedit, & lucos, aureasq; domos, itēq;
ſpectacula diuina, diuinas uoluptates, Nectar, Ambroſiam. Hoc igitur ſentiens, &
reſpiciens Ariſtoteles, in primo de cœlo primam de tribus nuncupationem uocari
cœlum aſſeruit, ἐν ᾧ τὸ θεῖον πᾶν ἱδρῦσθαι φαμέν: In quo totā dicimus ha
bitare Diuinitatem. Hanc aūt diuinitatē, ne ſtellarū arbitreris, ecce primum, hoc
ſignificatu refert cœlum appellari, extremam totius mundi circunferentiā, quic/
quid extra Solem, Lunā, omnesq; cœleſtes orbes putatur eſſe. Siquidem ſtatim ſub
ijcit ſecundum & tertiū ſignificatū. Secundum, cœlum eſſe quod his extremi mun
di regionibus ſubiaceat, in quo luceat Sol, Luna, multaq; alia aſtra. Tertium ſigni/
ficatū eſſe, totum uniuerſum, quod ab ultimis mundi regionibus clauditur. Appa/
ret igitur primum cœlum, & Deos eius, neq; Solis, Lunæ, ſtellarumq; orbem eſſe,
neq; Deos illos eſſe intelligētias, orbis quamq; ſui motricem. Intelligitur eum præ/
dicaſſe quod in noſtra Theologia, Chaldæorū, Aegyptiorū, ueterū Græcorū habe
tur et ſæpe dulci amore raptus Plato prædicauit, fecitq; Socratē decantare moritu
rum, quo ſit acceſſus iuſtis, ac bonis. Ac ne putes Ariſtotelem iuxta conſuetudinē,
quotidianumq; ſermonem fuiſſe de hoc cœlo locutum, ecce melius, & clarius, &
ex intimis Philoſophiæ myſterijs repetit, extra cœlum oſtenſum, ac probatum ſibi
nullum eſſe, neq; eſſe poſſe corpus. Itaq; perſpicuum eſſe, neq; locum, neq; uacu/
um, neq; tempus eſſe extra mundum. Quocirca neq; in loco quæ ibi ſunt, eſſe, neq;
facere tempus ea ſeneſcere: neq; ulli mutationi ſubiacere, quæ longiſsimè ſita ſunt
ſupra cœleſti concitatione: Sed immutabilia, & impoſsibilia, optimamq; uitam, &
opulentiſsimam perenniter, omniq; æternitate degere. Hanc Ariſtotelis rerū bea
tarum deſcriptionem, omnem ſermonem, ſcito eſſe, quem Socratem moriturum, cui
mors ob hanc fidem non modò diſplicere, ſed propemodum placere uidebatur, in/
ducit Plato prædicantem, in quo miris laudibus patriam cœleſtem commendauit,

eam eſſe è lapidibus pretioſis, omnem uiſibilem pulchritudinem ſuperantibus, Sardis, Iaſpidibus, Smaragdis: Hic auream eſſe terram, diuina ſpectacula, beatos ſpectatores, multaq; alia egregia, ut ſuo loco narrabitur. Antea uerò dixerat, ὅτι ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς οὐρανός, καὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς γῆ: Quòd illud ſit uerum cœlum, & uerum lumen, & uera terra. Poſtremo templa Deorum ibi, Deosq; ueros eſſe habitatores: Non ſcilicet poëticos illos, aut ſtellas. ſic cœlum aliud eſſe longè quàm iſtud, ſicut Ariſtoteles de primo cœli ſignificatu locutus eſt, eoq; præmiſit tanquam dignius omnibus cœlum illud. Et res quas dixit illic incorruptibiles, beatas, ſunt quas antè uocauit πᾶν τὸ θεῖον, totam Diuinitatem. Omnis igitur hæc duorum magorum Philoſophorum deſcriptio, & omnis de beatitudine ſermo eſt de Angelis, qui etiam à nobis dicuntur Dij, quia quos deſcribit, neq; ſunt poëtici illi, neq; motores orbium. Nam docuit eos eſſe longiſſimè ſupra & extra motus cœli, non in loco, non in tempore. Hæc autem Theologia uera. Cum igitur Ariſtoteles, & principem quendam Deum, & item Deos extra Solem, & Lunam beatiſſimè; ſempiternumq; uiuentes prædicet, certè non poſſunt hi eſſe, niſi Angeli apud Moſen, quod nomen officij eſt non Naturæ. Nam ad Naturam debent appellari aut Dij, aut animi beati, aut mentes, ut à noſtris, & à Platonicis uocantur. Etiam uerò interpretes Ariſtotelis, uidelicet Simplicius, pluresq; alij, ſentiunt eum illic in libris de Cœlo de ſeparatis Intelligentijs locutum, ſed orbium motoribus: Cæteri inquit, interpretes omnis, de ἀκινήτων αἰτιῶν, immotis cauſis, cœleſtia mouentibus, dicta uolunt intelligi, probatq; Simplicius contrà quàm ſentiret Alexander, de corporibus diuinis Ariſtotelē hæc dicere non potuiſſe. Nam cum dicat extra cœlum degere beata illa, quomodo cœlum extra cœlum eſſe poteſt? Et cum dicat nullius eorum eſſe mutationem, cum cœlum ſemper moueatur. Sed neq; ea quæ ſunt remotiſſima à motu cœleſti dixiſſet. Tū concludit: περὶ τῶν οὐρανίων καὶ τῶν ἀκινήτων ἀρχῶν ἔοικε λέγειν, τῶν τὰς οὐρανίας κινούντων σφαίρας. καὶ τὰ προηγούμενα πάντα χωρὶς βίας οἷόν τε ἐπὶ τὰς νοητὰς καὶ ἀκινήτους, καὶ ἔξω τοῦ κόσμου εἰρημένας, ὡς ὑπερκόσμους ἀνάγειν: De cœleſtibus & immotis principijs uidetur dicere, ſphæras cœleſtes mouentibus. Sed omnia, quæ præcedunt, fieri poteſt, ut minime uiolenter ad intellectuales, & immobiles cauſas, & quæ dicuntur extra mundum eſſe, ut ſupermundanæ, poſſint applicari. Cernis ſubſtantias ſupermundanas. Sed interpretes addiderunt motum, quem nec Ariſtotelis memorauit, nec rationi eſt conſentaneum, ut ſubſtantias extra cœlum remotiſſimas, dixerit mouere cœlum. Ergo ſunt Angeli, ſiue Dij, & eorum munera reſpexit quemadmodum Philo Iudæus, quæ Plato & Ariſtoteles tacitè ſenſerunt: ἄγγελοι πρὸς ἀνθρώπους ἱεραὶ καὶ θεῖαι φύσεις, ὑποδιάκονοι, καὶ ὕπαρχοι τοῦ πρώτου θεοῦ, δι᾽ ὧν οἷα πρεσβευτῶν, ὅσα ἂν ἐθελήσῃ τῷ γένει ἡμῶν προθεσπίσας ἀγγέλλει.

Ex cæteris locis probatio, Deos Angelosq́; Ariſtotelem ſenſiſſe ſupra ſidera motusq́; cœleſtes, eumq́; de beatitudine eorum uera ſcripſiſſe. Caput V.

EADEM ratio apparet, & colligitur ex his, quæ cæteris in locis eſt ſæpenumero locutus, quæ declarantur in libris de Cœlo teſtimonijs. Nam referens oculos ad eam beatitudinem, quã in libris de Cœlo, Deos, beatosq́; animos illos extra motus machinamq́; cœleſtem, & extra flammantia mœnia mundi frui dixit, in libris de Moribus addit, τοῖς γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος: Dijs enim omnis uita beata eſt. Repetamus igitur rationem: cum unum ſingularemq́; ſæpe Deum nominet, cum ſit Philoſophis principem, ſingularem, ſummum, unumq́; fateri, qui tandem erunt hi Dij beati? non uidelicet ex hominibus arbitrio poëtarum deificati: Deos autem illos oportet ab hominibus differre, neq́; animi ſiderum, ſed illi quos extra cœlum ſupra mundum uiuere felices prædicauit. Supereſt igitur in quo Platonem eſt ſecutus ut ſint animi, mentesúe, quas noſtri ad hunc Ariſtotelis ſenſum, uocant ὑπερουρανίους, ſupercœleſtes, quorum incredibilis fertur beatitudo, et agere dicuntur, quod Deorum proprium cenſuit Ariſtoteles, intueri, intelligere, noſcere, cum omnia, tum uerò pulcherrimum, formoſiſſimum Deum. Dicit enim ibi Ariſtoteles, ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική τίς ἐστιν ἐνέργεια καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανείη, τοὺς θεοὺς γὰρ μάλιστα ὑπειλήφαμεν μακαρίους καὶ εὐδαίμονας εἶναι: Quòd perfecta beatitudo, contemplandi ſit actio quædã, uel inde claret, quòd Deos maximè beatos, & fortunatos arbitramur: Deinde duratione nullam eſſe actionem, quam dijs illis dignam adiudicemus, quàm contemplationem. Ex hoc igitur apparet eos eſſe Angelos, quorũ unus uidelicet Raphaël, unus inquam ex ſeptem dixit ſe ueſci cibo inuiſibili, qui ab hominibus uideri non poſſit, & quod aſtaret conſpectui diuino. Hæc contemplatio, quam Ariſtoteles, ſiue ex ſuperiore Theologia, ſiue ingenij bonitate ſenſit, iudicauitq́; ſolam dignam, quæ & actio diceretur Deorum. Aſtare ſe præſentiæ diuinæ fatentur illi, Ariſtoteles eos contẽplari, intueri, ſpeculari. Quid aliud à cœleſtibus Theologis expectes? Eoſdem Deos, & hanc rerum felicitatem cum neceſſe eſt innuere, cum in eiſdem libris de Nectare Deorum loquens, quod uulgares arbitrentur uinum, quoniam nihil uino dulcius opinentur. Id ait eis accidere ex inſolentia, quaſi decernens Nectar illud Deorum, non quidem uinum eſſe, ſed omni uino ſuauius, longeq́; iucundius. Cumq́; ſuperius nihil aliud agere Deos, quàm contemplari ex ratione reperiſſet, bibunt autem Nectar, claret certè Nectar eſſe contemplationem. Sicq́; eò deuoluitur ratio, ut etiam hi Dij contemplantes ſint, qui ſe cibo inuiſibili, iſto nempe Nectare ueſci prædicabant. Veriſimileq́; ſit Ariſtotelem ſenſiſſe, de beatitudine Deorum ſcribentem quæ priſcus uates Homerus cecinerat, θεοὶ ῥεῖα ζώοντες: Dij beatè, & facilè, ſine labore uiuentes. Et de Olympo:

Τῷ ἔνι τέρπονται μάκαρες θεοὶ, ἤματα πάντα.

In quo Dij gaudent, exultant tempus & omne.

Et quòd ſunt ἀκήδεες, citra dolorem, & curam. Quam ſolam uerã eſſe de Dijs ſententiam Plutarchus exiſtimat. Vt item Plato ex antiquiſſima Theologia docuit Deum supremũ diuinos principes quoſdam, qui regerent homines, præfeciſſe, qui ſcirent, cernerentq́; pia & impia facta, ſic tales etiam Ariſtotelem ſpectaſſe neceſſe eſt, in decimo de Moribus, uſus Platonis nomine: εἰ γάρ τις ἐπιμέλεια τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ θεῶν γίνεται ὥσπερ δοκεῖ, καὶ εἴη ἂν εὔλογον: Si qua enim rerum humanarum eſt apud Deos prouidentia, ut uidetur, etiam rationi conſentaneum, delectari eos re optima, & ſui ſimillima: Quæ quidem eſt mens. Et eos qui partem hanc honorent, excolant, redamare, remunerari, ceu qui rem ſibi amicam & conſanguineã curent, laudabiliter item, & honeſtè uiuant. Talia fatur Ariſtoteles de Dijs curantibus res humanas, quibus mens, quam ſolam in libris de Generatione animalium diuinam, ſolamq́; exterius uenire in libris de moribus, differre, & ſeparabilem eſſe à compoſito, dixit, ſit συγγενέστατος, maximè conſanguinea, coniunctiſſima, ſimillima, gentiliſſima, ut ſic nunc loquar. Hanc docet amari à Dijs, uti rem eorum ſimilem, ut ille dixit, Conſeruus enim tuus ſum, & fratrum timentium Ieſum. Hanc Deorum in terris eſſe prouidentiam, quòd gubernet in uniuerſum quidem res humanas: in particulari autem, eos qui excolant animum, purum, integrumq́; habeant, amicam Deorum & conſanguineã mentem non ſinant impurari, uiolari, contaminari, hos redamare, hos remunerari Deos. Qui ſunt igitur hi Dij, ab illo ſummo, quem ſingulariter toties celebrat, nomine multorum diſtincti, qui ueniunt, uidentq́; res terreſtres; non ſcilicet corpoream uitã ſuppeditantes, ſed etiam ſubtiliora cernentes, uidentes qui bene, qui male agant: Qui ſunt inquam qui amore afficiuntur erga bonos, erga ſapientes, redamantes eos uti fratres ſuos. Quid enim aliud eſt συγγενής, ab eadem ſtirpe; ex eiſdem fontibus ortus, ex eadem Diuinitate delibatus? Ecce quanta ſit de Dijs, aut Angelis apud Ariſtotelem Theologia. In libris de Cœlo explicat eorum beatitudinem, deſcribens locum, quòd ſint ultra Solem, & Lunam, ultra definitionem hanc, qua cuncta clauduntur, cœleſtẽ, in alio meliore mundo: Hic eos agere beatos omne æuum, nec tempori ſubiectos, nec locis interceptos: In libris autem de Moribus, particularius, & clarius beatitudinem, præſtantiſſimasq́; uoluptates eorum eſſe, quòd contemplantur, quòd ſunt ſapientiſſimi. Et dicit eos ſuauioribus intereſſe menſis, quàm ſint uina mortalium, reſpiciens illam contemplationem, panemq́; Angelorum. Rationem igitur attende. In libris de uniuerſali Philoſophia, inquirit de beatitudine eius, quæ dicitur Mens: deniq; multis examinatis, eò tota ratio recidit, quòd Mens eſt beata contemplando, ſed non contemplando aliud quàm ſeipſam. Hanc autem Mentem requirens eadem, de ea in libris de moribus, Deum illum ſummum appellat. Quid igitur ſequitur? Deus ſummus qui dictus eſt à priſca Philoſophia Mens, contemplatur, et contemplando eſt beatus, non contemplatur autem niſi ſeipſum, quia ſi quid aliud contemplaretur, quod contemplando felicitaretur, omnino excellentius eſſet.

eſſet, à quo Deus eſſet beatus. Sed non eſt Deo melius, ergo ſeipſum contemplatur, & ex ſeipſo ſit beatus. Item Dij contemplantur, ex eo beati: ſed non niſi unus eſt, qui dicitur propriè Deus, cui nihil anteſtat, & præſidet, qui ex ſui contemplatione fiat beatus. ergo Dij, quos in libris de Cœlo, & de Moribus, ſeriò, & aſſeueranter beatos dixit, & beatos ex contemplatione, non ſunt beati contemplantes ſeipſos; cum ſit unius eminentiſsimi, quo nihil excellentius, ſuimet contemplatio. Ergo cum Dij illi ſint beati, beatitudo ſit contemplatio, non ex ſeipſis ſunt beati, quòd ratio quæ facit primum contemplari ſeipſum, quia non eſt ſuperius, eadem facit eos contemplari maximum illum, ſupereminentem. Efficiturq; ut iſti Dij ſint beati ex contemplatione illius maximi, cuius contemplatio & ipſummet, & minores Deos reddat beatos. Hæc omnis ratio fluit ex Ariſtotele, Sicq; deſcripſit locum, deſcripſit beatitudinem. Definiuit eam, luculenterq; expreſsit, quod ſit contemplatio: ex dictis autem ratio deſcendit, hanc contemplationẽ eſſe Dei illius ſuperni. Adhæc Ariſtoteles, de dijs his naturæ bonitate, nouit hanc Theologiã, eos gubernare res humanas: in particulari autem, bonos, rectè, iuſteq; uiuentes, ſapientesq; nec diligere modò, ſed ex amore, & beneuolentia remunerari eos. Sicq; colligitur tota, quæ noſtris in literis Spiritus ſancti inſtinctu ſcriptis, de Dijs, uel Angelis extat, apud philoſophos Theologia. Ducit enim uocatq; nos Natura ad has conſiderationes, et confeſsiones. Et ſicut literæ nos docuerunt beatitudinem eſſe, uidere illum facie ad faciem, et ſicuti eſt: ſic docuit eos Natura, non aliud eſſe beatitudinem, perfectiſsimam, locupletemq; omnium magnarum uoluptatum, quàm contemplari Deum, quem dixerunt contemplari ſeipſum, ex eo beatum. Deus autem ſi ſit ex ſeipſo beatus contemplando, certè et minores omnes mentes reddit uſus beatas. Sicq; ex contemplatione Dei naſcitur omnis generatim beatitudo, et omnium Platonicorum eſt confeſsio, nos redire oportere ad unitatem, à qua proceſsimus, quod ſola perfectè docuit horũ temporum Theologia. Hæc erit illa, quam Ariſtoteles dixit à Dijs remuneratio bonorum, quod ad has inauditas ducent eos uoluptates. Nihil enim licet aliud cogitare remuneratione Deorum dignum, cum terrena bona ſint corruptibilia non ipſa modò euaneſcentia, diffluentia, ſed corrumpentia etiã poſſeſſores. Quæ nemo ſapiens unquam concupiuit, nec Deus ipſa nobis ea largiri, nec polliceri uoluit. Et hoc item eſt, quod diuinitus omnis confeſſa eſt uetuſtas, et approbauit idem Ariſtoteles, in Eudemijs moralibus ſeptimo: ὥσπερ εἰ καθάπερ φασὶν ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοὶ, δι' ἀρετῆς ὑπερβολήν: Sita eſt, inquit, ut dicitur, homines fieri Deos, ob uirtutis excellentiam, hanc uirtutem eſſe heroicam, quam ipſe ſcribit eſſe ſupra nos Hoc præmium Deorum collatum ſui ſimillimis, quod quaſi in hoc mundo excellenti uirtute deificatos, efficit ex hominibus Deos: fiunt æquales Angelis Dei, fiunt filij Dei, cohæredes Chriſti. Hæc tota uetuſtas clamabat, ſentiebat, erãt uoces quædã per omnem mundum, de præmijs cœleſtibus, quòd iuſtiſsimi, ſapientiſsimi, patriæ, ſuorum, Dei cum primis & uirtutis amantiſsimi, ex hominibus fiunt Dij: æquales

ſcilicet ſupernis illis. Et nos fatemur eos diuos, qui uirtutibus his heroicis inclaruerunt, quos nulla fraus corrupit, excellens uirtus, ſtabilis beneuolentia, & charitas, inſignisq; iuſtitia decorauit, pepercerunt inimicis, quos multo quidem dignius, & magis ex Philoſophia retulimus in diuos, quàm illi Herculem, multosq; alios mortales, in quibus uirtutes heroicæ illæ perfectæ non fuerunt. Poſſem alia multa deducere ex Ariſtotele ſuper confeßione Deorum, quos ipſa ratio & ſermo et Philoſophia ſeparat ab illo primo, & ſermo de his neceſſariò cadit in eos, quos Angelos Moſes, omnium ſcriptorum uetuſtißimus appellauit.

Quod uitam, naturamq; Angelorum, & fœlicitatem Poëtæ ſicut & Theologi deſcripſerunt. Cap. VI.

DEOS etiam ſiue Angelos innuunt Poëtæ, beatitudininem que eorum habent exploratam à ſacris literis non diſſentientes, cum de eis multa diſſerunt: Vt quæ canit optimus Poëta Callimachus:

Κεῖνοι γὰρ τ᾽ ἄνοσοι καὶ ἀγήραοι πόνου δ᾽ ἄπειροι
Βαρυβόαν πορθμὸν πεφευγότες ἀχέροντος
Hi morbis, ſenioq; carent, neſciuntq; labores,
Traiectum reſonum qui effugerunt Acherontis.

Et quod Homerus præter ſupradicta, qui regionem eorum, locum, uitam, eſcamq; ſæpe pulchrè deſcripſit:

Οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσιν, οὐ πίνουσιν αἴθοπα οἶνον
Οὔνεκα ἀναίμονές εἰσι καὶ ἀθάνατοι καλέονται.
Non pane ueſcuntur, non guſtant cærula uina,
Sanguinis expertes hinc ſunt, immortalesq;

In noſtris literis fatentur ſe cibo ueſci, qui ab hominibus uideri non poßit. Panisq; Angelorum notus, non quo ueſcimur ipſi. Hi ſunt etiam, quorum ſe naturam nominaq; neſcire fatentur. In Cratylo Plato: ὅτι περὶ θεῶν οὐδὲν ἴσμεν οὔτε περὶ αὐτῶν, οὔτε περὶ τῶν ὀνομάτων: De Dijs, inquit, nihil ſcimus, neq; eorum nomina ſunt nobis nota. Eorum cibũ, ueramq; beatitudinẽ audiuit nouitq; uetuſtus Pherecydes, Pythagoræ præceptor, de quo Plutarchus in eo quẽ de facie quæ uiſitur in Luna: ὡς φερεκύδης ὁ παλαιὸς οἴεται σιτεῖσθαι αὐτοὺς θεοὺς ἀμβροσίᾳ, καὶ νέκταρι: Quemadmodũ ſentit priſcus Pherecydes, eos ipſos ueſci Nectare et Ambroſia. Agnoſcunt omnes igitur, Deorum cibum non mortalem, ut noſtrum.

Conſiderationes ex Marco Tullio, apud quem eſt Deus ſupremus, & item alij Dij nominantur, qui præterquam Angeli eſſe non poſſunt. Cap. VII.

EAdem ſi quis uelit, ex Marco Tullio, quem ego Romanæ non modò facundiæ, ſed etiam cum Varrone Philoſophiæ principem libenter prædicauerim, præcipuè quòd fermè quæ apud Philoſophos Græciæ ſcripta reperiſſet, cum delectu, & iudicio ſuo, Romana lingua expreßit, deducet. Eſt apud eum ſupremi Dei ſæpenumero confeßio, quem modò uocat, ut dixi, ſupremum: Animum, inquit in Legibus,

gibus, generatum eſſe à ſupremo Deo. Nunc appellat Mentem diuinam, nunc ſummum Iouem. Orta, inquit, ſimul eſt lex cum Mente diuina. Quamobrem lex uera, atque princeps ad iubendum, & ad uetandum ratio eſt recta ſummi Iouis. Ortam dicit cum Mente diuina, id eſt, æternam, comitem æterni Dei ſapientiam: Modò Platonem ſecutus in Timæo mundi pro creatorem, qui animum ex ſua mente & Diuinitate genuiſſet: Modò creatorem Solis, qui eum in ſecundo ambitu ſeu ſphæra ſupra terram accenderit: Et in Somnio, Animus datus à Deo: Et, ab eo munus humanum aſsignatum. & quòd princeps ille Deus mouet, moderatur hunc mundum. Hæc´que declarant unius magni, ac ſempiterni Dei excellentiam. Supremus, ſummus, creator mundi, & lucis, creator animi, prīceps Deus, motor mundi. Cum igitur hæc eminentiſsimum, ſingularem, unum´que deſignent, quò pertinebit cum Deos multos nominat, præcipuè poëticis illis excluſis, quos nec ipſe, mea quidem ſententia admitteret in Philoſophia? Ergo cum quærit de Natura Deorum, Quid hæc nominatio deſignabit? Omnem fortaſſe naturam, quæ diuina putatur. Quid illud in ſecundo? Itaque fit credibile Deorum, & hominum cauſa factum eſſe mundum, quæ´que in eo ſunt omnia. Si factus eſt cauſa Deorum mundus, certè fuit tempus, cum non eſſent Dij, quib. factus eſt mundus, ſicut item non erant homines, quibus item factus eſt. Sed mouet admirationem, quod addit: Facilius´que intelligitur à Dijs immortalibus hominibus eſſe prouiſum, ſi erit tota hominis fabricatio perſpecta, omnis´que humanæ naturæ figura, atque perfectio. Quantus error? quàm non digna tanto uiro inconſtantia? Paulò antè, Dijs creatus eſt, & hominibus mundus, ut una probetur generis utriuſque conditio. Si creatus igitur, an ſupremo, ac præpotenti Deo, an ab his, quos poſtea dicis hominibus prouidiſſe? Si à præpotenti Deo, non à Dijs eſt hominibus prouiſum, ſed ab iſto ipſo principe Deo. Si ab illis, non eſt ergo eorum cauſa factus mundus, quippe quo tam diu carere non potuiſſet. Hoc item conſequitur, ſi Dijs hominibus eſt prouiſum, Dij non ſunt homines in Deos relati, quia res creabantur, prouidebaturq́; hominibus à Dijs, nondum poëticis Dijs illis exortis: ſic neque ſunt, aut eſſe poſſunt Dij ſiderum, ac aſtrorum, qui præter motus illos perpetuos, nihil largiri poſſunt hominibus, ſolam lucem, & calorem terris infundentes: cum autem prouidentia, quam prædicat, ſit multiplex, ac uaria, præcipuè quòd eam, quæ ad figuram humanæ naturæ, & totam hominis fabricationem pertinet, narrauit, ſi rectè cenſeas à Dijs illis motoribus, quos ſola uerſandorum perenniter cœleſtiū orbium cura ſollicitat, profectò exerceri non potuit, qui relictis motibus cœleſtibus, in terras ad humanā tam ſolertem fabricationē deſcenderent. Huc adde, quòd nec iſti erant anteaquam prouiſum eſſet à Dijs. Supereſt igitur corrigendū quod ſecundo loco dixit, & teſtimonijs eius deſtruendum, cum dicit Deum ſupremum præclara quadam conditione hominem genuiſſe, uiuendi munus hominibus aſsignaſſe, animum in corpus induxiſſe, à quo iniuſſu eius diſcedere non liceat. In Timæo fatetur

ſum cum Platone mundi parentem, ac procreatorē. Illud igitur uerius, hominum, & Deorum cauſa, à principe, ac ſupremo Deo factum eſſe mundum: Deos autem animos eſſe maiores hominibus, minores ipſo principe, non Deos autem ſtellarū, aut poëticos illos in catalogo hominum, non Deorum referendos. Nam Dij ſtellarum faciunt quod ſupremus Deus decreuiſſet, ut hominum cauſa Deus eos feciſſe uideatur, nempe ut lucem, caloremq; in terras mitterent. Eorū autem cauſa factum nihil uidetur, qui ſeruiunt conſilijs eius, qui cuncta hominū cauſa facere decreuiſſet. Tuq; in libris illis repetens rationem, iterum fateris mundum Deorum, hominumq; cauſa factum, quæq; in eo ſunt omnia, ea parata ad fructum hominum, & inuenta. Eſſe enim mundum quaſi communem Deorum, hominumq; domum, aut urbem utrorumq;. Denique ſubijcis, Hæc ſi hominibus ſolis nota ſunt (loquens de ſtellis, & effe[c]tibus) hominū cauſa facta eſſe iudicanda. Sic dicis ab hominibus ſolis notata eſſe tempora, cognitos ortus, obitusq; ſiderum, ut appareat te iudice, ea facta propter homines, ut Moſes docuit à ſupremo Deo. Ex his igitur teſtimonijs claret eum contra naturam, Dijs toto illo opere demandaſſe rerum prouidentiam, ac creationem. Quoniam poëticis Dijs, qui creare mundum, attendere ad omnia nondum nati non poterant, & Dijs aſtrorū excluſis, qui nec ipſi adhuc extabant, facti poſtea cum toto mundo, nihil apparet, nec cadere in animum poteſt, quod nomine multorum Deorum ſit ſentiendum, quibus nec nomina ſunt, nec capit mens, ut Deorum multitudo concurrere ad creandos homines, omnemq; mundū potuerint. Tum teſtimonijs eius tota res deſtruitur, nunc principē, ſupremumq; Deum, nunc ſummum Iouem, nunc ſingulari nominatione parentem mundi nominantis. Videat igitur ipſe, quid tandem ſit, quod ait, Vt uero perpetuus mundi eſſet ornatus, magna adhibita cura eſt à prouidentia Deorum, ut ſemper eſſent et beſtiarum genera & arborū, omniumq; rerum. Quæ tanta inconſtantia, nunc unum ſingularem rerum creatorem, nunc multos, declarantis? niſi fortè Platonem eſt ſecutus, qui generationi animalium non eundem illum maximum, quem mundo naſcenti præfecit, ſed Deos inferiores. Quod item apud eum inconſtanter dicitur. Eo autem uel maximè declaratur, Tullium incertæ mentis fuiſſe, quòd earundem rerū nunc naturam facit inuentricē, nunc Deum ſingularē, nunc Deos plurimos. Nam quod dixerat magnam prouidentiā adhibuiſſe Deos, ut ſemper eſſent genera beſtiarum, de his ipſis loquens, Nam primū, inquit, aliæ mares, aliæ fœminæ ſunt, quod perpetuitatis cauſa machinata Natura eſt. At non uides admiſſa Natura, quàm pateat Epicureis, et Cottæ contradicenti inſultandi locus, qui quadam Naturæ neceßitate, nullius Dei conſilijs, fieri cuncta contendunt. At Ariſtoteles, quod quidē arbitror etiam Marcum ſentire, ferè ſemper Naturam cum Deo conuocat, Deum et Naturam nihil temere facere prædicans, Deos autem multos in creatione rerum, nunquam admiſit. Et hoc ipſum quod nunc eſt à Marco dictum, duobus locis memorans, in libro de Generatione & interitu, de Republica, Deo ſingulari utrobique

adiudi-

adiudicauit. Ipſeq́; repetit hæc opera fuiſſe prouidæ, ſolertisq́; Naturæ. Deinde exclamans, Sed illa quanta benignitas Naturæ? Cum igitur hanc Naturam, ſolertem, prouidamq́; prædicet, quis erit niſi Deus, qui ſit Natura prouidentiſsima, ſolertiſſimaq́;? Siquidem infert nouiſsimè, Sic undique omni ratione concluditur, mente, conſilioq́; diuino, omnia in hoc mundo ad ſalutem omnium, conſeruationemq́; mirabiliter adminiſtrari. Quibus intelligimus, nunc natura nominata, nunc Dijs illis, reuolui tandem eum ac referri quaſi Naturæ æſtu, ad confeſsionem magnæ, ſingularisq́; Diuinitatis, quæ fuerit rebus origo: Qui fecerit mundum earum animantium cauſa, quæ ratione utantur: hos autem eſſe Deos, & homines, Naturámq́; ſolertem, & prouidam, ſolum Deum eſſe. Hæc igitur ueritas erat, ut hi Dij, nec autores mundi, rerumq́; fuerint, & quorum, & hominũ cauſa facta cuncta dixit, non poëticos, et ſuperſtitionis Deos, ſed naturales ſentiret, nec Deos aſtrorum. Nam Cotta contradicens graſſatus eſt, et deſæuit pro libidine contra Deos, uidelicet poëticos, & ſuperſtitioſos. Facileq́; fuit tollere, qui non eſſent, his auferre mundi, rerumq́; molitionem, qui quoniã homines fuiſſent, nullum Diuinitatis ſuæ ſignũ dediſſent. Perſpicuum igitur, niſi Deos, quos ſæpenumero creatores, prouidentes uocat, animos illos diuinos ſentiat, nomen inane eſſe Deos, quibus nihil ſubſit, qui nec poëtici, Dijq́; illi, quos ex hominibus in deos relatos fatebantur, poſsint eſſe, nec motores orbium cœleſtium. Et ſæpe ſingularem nominauit. Illis autem Dijs, & animis diuinis creationem rerum ac prouidentiam etiam ipſius teſtimonijs, & rationibus, eam ob cauſam detrahemus, quòd cum iuxta Platonem fateatur unum totius mundi creatorem, cum mundo neceſſe eſt omnes animos creatos: Sicq́; creare mundum, qui non erant, non potuerunt. Minus item ſuapte natura prouidere, niſi magnus ille poſtea præfeciſſet. Hiq́; erunt, quorum & hominum cauſa effectum mundum prædicauit. Nam Deus ſummus, qui mundo ſua Diuinitate, omni mundo meliore contentus, nunquam eguiſſet, ſui ipſius cauſa mundum non effecit. Noſtra igitur, & illorum cauſa fecit omnia. Illis cœlum, nobis terram dedit, daturus etiam nobis cœlum: quod Marcus Tullius ipſe etiam aſſeruit. Hos igitur quos ſemper habet in ore ex ſuperſtitione potius q̃ phyſica, conſtantiq́; ratione, & quos contra naturam interdum præfecit creationi Deos, non eſſe Deos ueros, ſed à ſummo Deo creatos conſtat: quo redarguitur eos laborare creando non potuiſſe, totumq́; penè fictitiũ eſſe, quem de eis ſæpe fudit ſermonem, apparet ex eo quòd Cotta euertens de Dijs habitam orationem, de Mente diuina ſic loquitur: Audit igitur Mens diuina etiam de ſingulis. Videtis ergo eam non eſſe tam occupatam, quàm putatis. Fac eſſe diſtentam, cœlum uerſantem, terram tuentem, maria moderantẽ, cur tam multos Deos nihil agere, & ceſſare patitur: cur non rebus humanis aliquos ocioſos Deos præfecit, qui à te Balbe innumerabiles explicati ſunt? Hæc ille dicens, profectò ſentiebat aliam eſſe Mentem illam diuinam omnipotentem, cœlo, & terra præſentem, omnia gubernantẽ, alios Deos ab ea præfectos, aut

qui præfici debuiſſent. Et Dij à Balbo explicati ſunt, quos diuina Mens præficere debuiſſet: Eoq; merito concluſit, Itaque aliunde mihi quærendum eſt, ut & eſſe Deos, et quales ſint, diſcere poßim, quàm quales tu eſſe uelis. Quare hoc primum reprehendendum in eo, niſi quòd more ſuorum temporum locutus eſt, quòd de Natura diuina, à qua cœlum, ac terra regatur locuturus, præmiſit in titulo, de Natura Deorum. Quòd ſi de Dijs ueris, fabuloſis, & non naturalibus amandatis, ad quorum explicationem cum delata fuerit oratio, non habet ut in re commentitia quid proferat, deficitq; omnis ratio, & ad Poëtas accurrendum eſt, uenerat quæſiturus, non de Natura Deorum debuit inſcribere, ſed ui, menteq; diuina, aut Diuinitate. Sed dicamus propoſuiſſe eum quandam Deorum farraginem, ut in ſermone & uera, & omnis ea, quam uulgus coleret, Diuinitas quæreretur, ratio autem naturalisq; inquiſitio ſepararet à falſis uera. Sic certè effectum eſt. Nam is, de cuius prouidentia ac ſolertia, locupletißimaq; omnium bonarum rerum inuentione, pulcherrimè & fœcundiſsime diſſeruit, eſt uerus, ac naturalis, ſingularisq; Deus.

Ex alijs autoribus de Angelis ſiue Dijs, poſt ſummum Deum. Cap. VIII.

OMnes igitur mortales, poſt unum principem, ac caput, fontemq; omnium, genus minorum animorum, quod ab omnibus retro ſeculis audierant, conſtituerunt. Nec fabula fuit, quòd Homerus, Deum hominumq; Deûmq; patrem toties appellat, ſed rem naturalem & ueram poëticè decantauit. Nec aliud eſt, ut ſæpenumero dictum, quod uetuſtas uſurpare ſolebat, à ueteribus poëtis decantatum, cuius meminit in Republica Plato, quòd

Θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσι
Παντοῖοι τελέθοντες ἐπιστρωφῶσι πόληας.
Hoſpitibus ſimiles, uariaq; in ueſte, figuraq;
Ipſi adeunt urbes ſuperi, ac uerſantur ubiq;.

Quàm quod ſæpe literæ ſacræ referunt ad uiros innocentes, & integròs ueniſſe Deos, ipſos ſcilicet Angelos, quos illi primum peregrinos arbitrati, ob eximiam, quæ tempore eo uigebat, hoſpitalitatem, mutuamq; charitatem, accurrebant, prenſaq; manu, ad hoſpitium deducebant, inſtruebant conuiuium, pedes lauabant, ut eſt etiam apud Homerum tam crebrum. Hoc memorans item Philo, παλαιὸς λόγος ὅτι τὸ θεῖον ἀνθρώποις εἰκαζόμενον, ἄλλοτε ἄλλοις περινοστεῖ τὰς πόλεις, ἐν κύκλῳ, τάς τε εὐδικίας καὶ παρανομίας ἐξετάζων: Priſca fama Diuinitatē in humana ſimilitudine nunc hoc, nunc illo habitu obambulare urbes, æquitatem, & iniquitatem contemplantem. Quod Philo, & Plato prior ex poëtis antiquis retulerunt, factum fuit eo tempore, quo duo Angeli Sodomam uenerunt, ſcelerati populi facinora diligentius conſideraturi. Eoq; dixerat Deus, Clamor Sodomorum, & Gomorreorum multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis: deſcendam & uidebo, utrum clamorem qui uenit ad me, opere comple-

compleuerint, an non eſt ita, ut ſciam. conuerteruntq́; inde Sodomam, et abierunt. Ecce Deus quidem effatus eſt. Tacetur autem quod illi poſtea docuerunt, dicentes uiro iuſto Loth, Delebimus enim locum iſtum, eò quòd creuerit clamor eorum coram Domino, qui miſit nos ut perdamus illos: Miſsi ergo fuerant à Domino, eoq́; Angeli, & miſsi, etiam Hebraice. Tales Deos audierat, & norat uetuſtas adire urbes. Atq; ea quæ pauca, & potiora referuntur in ſacris literis, credendum eſt, non apud ſanctos uiros illos modò, ſed etiam gentes alias accidiſſe, ut Dij præſentes aut ad beneficia bonorum, aut ſupplicium malorum, aut alia in terris neceſſaria uenerint, unde apud omnes conſtans ea fama generatim increbuerit. Catullus igitur potius ex antiquis, quàm nouitijs poëtis, quæ quidem audierat:

Præſentes nanq; antè domos inuiſere caſtas
Cœlicolæ nondum ſpreta pietate ſolebant.
Sed poſtquam tellus ſcelere eſt imbuta nefando,
Iuſtitiamq; omnes cupida de mente fugarunt,
Perfudere manus fraterno ſanguine fratres,
Deſtiit extinctos natus lugere parentes,
Optauit genitor primæui funera nati,
Liber ut innuptæ potiretur flore nouercæ.
Ignaro mater ſubſternens ſe impia nato,
Impia non uerita eſt, diuos ſcelerare penates.
Omnia fanda, nefanda, malo permiſta furori,
Iuſtificam nobis mentem auertere Deorum.
Quare nec tales dignantur uiſere cœtus,
Nec ſe contingi patiuntur lumine claro.

Tales igitur cœlicolæ adiere caſtas domos ſanctorum integrorumq́; uirorũ, Abraham, Loth, Iacob. Inde increbuit fama, Deos obambulare urbes, humanos inuiſere cœtus, et Plato eodẽ loco ex poëtis famã eſſe, ὡς ἄρα θεοὶ τινες περιέρχονται νύκτωρ, πολλοῖς ξένοις, καὶ παντοδαποῖς ἰνδαλλόμενοι: Circunuagari Deos quoſdã noctu, uarijs peregrinis ſimiles. Noctu uidelicet per inſomnia: ut Iacob uidit per Somniũ ſcalã ſuper terrã cacumine tangentẽ cœlũ, et deſcendẽtes, et aſcendentes Angelos, et Dominũ innixũ ſcalæ. Quã ſcalã uidetur penè Homerus audiſſe, appellans eã aureã cathenã Iouis, qua cœlũ, ac terræ ſint deuinctæ. Et mirũ in modũ placuit Philoſophis. Illud adeò mirabere in Philoſophis, et ſacris literis, qđ promiſcuè nunc Deũ unũ principiũ, et autorẽ omniũ gerendarũ rerũ, nunc Angelos eius inducunt, ſimile quid extat apud Philoſophos. Vides enim Platonẽ, Tulliũ, multosq́; alios, in eadẽ re, nunc Deos nominantes, nunc Deũ ſingularẽ, In ſacris literis itẽ quod Deus ipſe dixit, Deſcendã, et uidebo, utrũ clamorẽ, qui uenit ad me, opere cõpleuerit, an non eſt ita. Poſtea nõ ipſe refertur ueniſſe, ac deleuiſſe, quod ibi toties minatur ſe facturũ, ſed duos Angelos, qui et uenerunt, et deleuerunt urbem.

urbem. Et cum ſubuerterent urbem, dicitur Dominus pluiſſe ſuper Sodomam, & Gomorram ſulphur & ignem à domino de coelo. Additur inde: Cum enim ſubuerteret Dominus ciuitates regionis illius, recordatus Abraham, & liberauit Loth de ſubuerſione urbium, in quibus habitauerat. Atqui duo Angeli liberauerant Loth. Sic in libris Iudicum, cum Angelus apparuiſſet, allocutusq; fuiſſet Manue patrem Sampſon, deniq; eo recedente, & intelligentes illi, Angelum eſſe dixerunt, Morte moriemur, quia uidimus Dominum. Sunt alia quædam exempla, quæ nunc libens prætereo. Similis igitur eſt loquendi quædam Philoſophis conſuetudo, ut quoniam quicquid minores Dij faciunt, maximi illius imperio faciunt, narrent modò Deum feciſſe, modò Deos. Vergilius:

Attonitus monitu tanto, imperioq; Deorum.

At Iupiter miſerat.

Sed hoc habent ſacræ literæ melius, quòd in rebus maximis, ut in Creatione mundi, nunquam memorant Deos illos, clariusq; eſt in eis ſingularis illius, æterni, diſcrimen ab iſtis. Illud tamen obſeruabit prudentiſsimus quiſq;, quò ſcriptores ſint uetuſtiores, eo ſanctius, & diſtinctius de ſingulari Deo loqui: ut quod aſſeruit Cyrillus, cum ab origine mundi ad eluuionē uſq; noſcerent omnes, faterenturq; ſingularem Deum, tum propinquiora ſecula temporibus Noë, ſimiliter unum eſſent confeſſa. tandem emerſerint malorum examina, & fabulæ de Dijs, ac principe Deo.

Ex oraculis Chaldaicis de poteſtatibus, ſiue mentibus ſummis: & quod has rectores mundi Chaldæi dixerint. Cap. IX.

POteſtates igitur poſt altiſsimum Deum, cum ea apud Homerum alios'que ratione, tum magis clara, & Phyſica, & aperta agnouerunt Philoſophi, ſimilia de his loquentes, atq; noſtri. Ac Magi Chaldæorum à quibus multa delibarunt Platonici, delibaſſe Platonem, & Ariſtotelem autor eſt Pſellus, & Pletho, propoſuerunt, & deſcripſerunt eas, πῶς ἔχει κόσμος νοεροὺς ἀνοχῆας ἀκάμπτους: Ut mundus habet intelligibiles ſuſtentatores, inflexibiles. Hæc nomina ſunt Angelicarum poteſtatum, quæ uocantur etiā in noſtris literis Autoritates, Virtutes, Dominatores. Nomen quidē νοεροὶ, eſt eorū ſubſtantiæ, quòd mentes, quòd intellectus ſunt, omniumq; Angelorum ſubſtantia, à noſtris ab illis dicitur νοερὰ. At uerò ἀνοχῆες ſonat, quod appellantur à noſtris Dominationes. Quemadmodū enim Dominatores, regunt, aguntq; ac ſuſtinent ea, quibus imperāt: ſic qui ſuſtinēt, dominantur & præſunt. Eſt aūt in hoc ueluti carmine ἀνοχεὺς, ſuſtentator quod clarioribus apud Platonem nominibus de eiſdem loquentem deſignatur, ἐπιμεληταί, ἐπιστάται, curantes, præfecti: paſtores item & gubernatores, nomina diuinarum harum poteſtatum. Hoc igitur & id genus multa carmina ueriſimile ad Platonem perueniſſe, ſuſceptis hinc, quæ de præfectis à principe Deo ſuper omnes mundipartes locutus, audiens mundū quoſdam habere rectores, ac ſuſtinentes, eoq; inflexibiles, incorruptos, immotos ſtabilis, ſolidæ fortiſq; naturæ. Hoc igitur carmē explanās Pſellus ſcribit: δυνάμεις οἱ Χαλδαῖοι ἐν τῷ κόσμῳ τίθενται, καὶ ὀνόμασαν αὐτὰς κοσμαγοὺς.

κοσμαγοὺς, ὡς τὸν κόσμον ἀγούσας προνοητικαῖς κινήσεσι. ταύτας οὖν νῦν ἀνοχέας καλεῖ, ὡς τὸν πάντα ἀνοχέως ἀνέχοντας. τῷ μὲν ἀκαμπεῖ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν δηλουμένης δυνάμεως, τῷ δὲ ἀνοχικῷ τῆς φρουρητικῆς. ταύτας δὲ τὰς δυνάμεις διὰ μονῆς τοῦ κόσμου αἰτίας, καὶ ἀκλινοῦς ὁρίζονται τάξεως. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεραι δυνάμεις λεγόμεναι παρ' αὐτοῖς ἀμείλικτοι, οἷον ἄτρεπτοι, καὶ ἀνεπίστροφοι πρὸς τὰ τῇδε. καὶ τὰς ψυχὰς ποιοῦσαι τοῖς θελκτηρίοις μὴ μειλίσσεσθαι πάθεσι, Poteſtas statuunt in mundo Chaldæi, easq; appellarunt mundi ductores ceu quæ mundum agant, motibus prouidentiæ. Has igitur nunc uocat ſuſtentatores, uidelicet mundum ſuffultiendo tenentes. Ac quòd eas uocat inflexas, deſignat ſtabilem, firmamq; eorum poteſtatem, quòd ſuſtentatores, indicat cuſtodiam. Hos autem poteſtates definiunt permanentiæ, perennitatisq; mundi, & ordinis immoti cauſas, Sunt autem & aliæ poteſtates, quæ dicuntur ab eis amulicti, quod eſt, intenſi, inuertibiles, ad ea quæ ſunt hic, & facientes animas illecebris et affectibus non demulceri. Hæc Pſellus. Ecce igitur claro in lumine omnis omnium gentium conſonat Theologia. In uetuſtiſſimis Hebræorum literis, principes prouinciarum, populorum, & in bello duces protectoresq;, contemplatores humanorum factorum declarantur, à Platone Græcaq; Theologia ſimiliter principes, legati, interpretes à Chaldæis, nunc ſuſtentatores, cuſtodes, conſeruatores mundi, nunc humanũ genus tuentes, agentes, moderantes proſpectores.

De triplici ordine Deorum, ſiue Angelorum ex Platonicis, præcipuè Proclo in quo uidetur noſtros ſecutus, ubi à ueritate diſſentiat: & de primo Deorum ordine. Caput X.

GEneratum igitur à priſcis illis cognitæ, & prædicatæ ſunt diuinæ poteſtates, particularius à ſubſecutis Platonicis eorum genera, nationesq;, & actio uitæ deſcriptæ, maxima ex parte è noſtris libris, licet hoc ab eis diſſimuletur, accepta. Primus omnium Platonicorum Proclus (Nam neque apud Plotinum, neq; Iamblichum, neq; Amelium, nec ſuperiores ea myſteria reperio) auſus eſt locupletius de his in ſua genera diſtributis loqui. Quæ cum ſuperiores Platonici, quos in cæteris ferè ſemper imitatur, non prodidiſſet, nouimus apertè, ut Græci quoq; teſtantur, cũ ex Dionyſio Areopagita ſurripuiſſe, ſed multis adiectis cõtaminaſſe. Dico ſcilicet hæc tria genera Deorũ, ſiue Angelorũ, qui dicuntur νοητοὶ, νοητοὶ καὶ νοεροί, νοεροὶ μόνον: id eſt, intellecti, intellecti & intelligentes, intelligentes ſolũ, quæ ſunt tres Angelorum à Dionyſio conſtructæ Hierarchiæ. Proclum ſecutus eſt Hermias, & Damaſcius, alijq; nonnulli. Cum igitur primus Dionyſius Deos illos intellectos, & intelligentes nominaſſet, omnemq; de eis Theologiam ex ſacris literis accepiſſet, Proclus uiolenter, & contaminatè colligens ex fabulis Poëtarum & Platone, cum primis Parmenide, ueram ſuper his Theologiam infecit: Reſtituentes igitur omnia in ſua loca, Proclumq; partim declarantes, partim cum Diony

ſio

ſio collatum, paucis (Nam alioqui numeroſé de his ille ſcripſit) emendantes Theologiæ conſenſum demonſtramus. Is igitur in eo, quem inſcripſit de Theologia Platonis, poſt ſingularem, atque ineffabili ſummi Dei Vnitatem, neceſſariò de generibus Deorum ſermonem habendum eſſe dicit. Ac primũ cenſet, in quo ſecutus eum Simplicius eſt, Quemadmodũ Natura naturaliter, Mens mentaliter, Anima quoq; per modum animæ operetur, & gignat: ſic ſupremam Vnitatem quoniam unificè, & per modum Vnitatis ſuæ oporteat eum gignere, ante omnia producere diuinas quaſdam ἑνάδας, *unitates, ipſi principi Vnitati ſimillimas. Nam optimum, ut Timæus ait, niſi optima facere nefas eſſe. Hæc ab eis etiam uocatur* ἑνιαῖον πλῆθος, *unifica multitudo. Dicitur fons bonorum Deus, multas producere bonitates, Vnum eſſe Deum & multos Deos, unam Vnitatem, & multas ante omnes res unitates. Vnam bonitatem, & multas poſt unam. Non eſſe autem diuinas has unitates imparticipabiles, & omnino ab omnibus rebus ſeparatas, quemadmodum excellentiſsima illa Vnitas. Quid enim ab ea differrent? Sed eſſe ueluti florem, aut ſummitates, & ſummum in unaquaq; re. Eaſq; eſſe medias, quibus omnia uniantur ad ſupremam Vnitatem. Vnitates igitur Deos eſſe participatas, quæ coniungant omnia, & uniant, quæ poſt ſe ſunt, ob illam Vnitatem, quæ tranſit in eos omnes. Quoniã igitur quilibet Deorũ Vnitas eſt, & ab aliquo rerum ordine participatur, ob hanc cauſam eſſe participationem, cum ordine, quod prima à primis, ſecunda à ſecundis participantur: Sicq; propinquiores ſummæ Vnitati unitates à primis et ſimpliciſsimis ſubſtantijs participari longinquiores ab his quæ magis ſunt compoſita: concluditq; de his omnibus Proclus:* εἴπωμεν ὅτι μετὰ τὴν μίαν τῶν ὅλων ἀρχὴν, μονάδες ἡμῖν αὐτοτελεῖς ἐφάνησαν οἱ θεοί, μετεχόμενοι μὲν ὑπὸ τῶν ὄντων οὐσίαν, οἱ δὲ κατὰ τὴν συνθετωτέραν τὴν εἰς αὐτὰ ποιησάμενοι πρόοδον. *Quæ ſunt, Dicamus quòd poſt unũ rerum principium, unitates nobis Dij apparuerunt, per ſe perfectæ. Qui ſubſtantialiter à rebus participentur: alij uerò ſecundũ compoſitionem, ſubſtantiam facientes in cuncta proceſſum. Hæc à Proclo dicuntur, examinanda poſtmodũ, & quid ueritatis habeant dijudicanda. Item Proclus ait, ut ex his ea, quæ ſequentur, melius innoteſcant:* ἁπάντων δὴ τῶν ὄντων, καὶ αὐτῶν τῶν τὰ ὄντα παραγόντων θεῶν μία καὶ ἐξῃρημένη, καὶ ἀμέθεκτος αἰτία προϋφέστηκεν, ἄρρητος μὲν παντὶ λόγῳ, καὶ ἄφραστος, ἄγνωστος δὲ πάσῃ γνώσει, καὶ ἄληπτος, πάντα μὲν ἀφ᾽ ἑαυτῆς ἐκφαίνουσα, πάντων δὲ ἀρρήτως προϋπάρχουσα, καὶ πάντα πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστρέφουσα, τέλος δὲ οὖσα τὸ πάντων ἄριστον. ταύτην δὴ οὖν τὴν ὄντως ἐκβεβηκίαν χωριστῶς ἀπὸ πασῶν, καὶ πάσας μετὰ τὰς ἑνάδας τῶν θείων. πάντα δὲ τὰ γένη τῶν ὄντων. καὶ τὰς προόδους ἑνιαίως ὑφιστάνουσα, πάσης θεότητος αἰτία. τὸ γὰρ εἶναι θεὸν, πάντες οἱ θεοὶ διὰ τὸν πρῶτον ἔχουσι θεόν: *Omnibus igitur rebus, etiam ipſis Dijs,*

quã res producunt, una ſeparata, ſegregataq́; & imparticipabiliſq́; cauſa praeexiſtit. Ineffabilis quidẽ omni ſermone, & indicibilis: omni autem cogitationi incomprehenſibilis, & ignorabilis, omniaq́; ex ſe producens, et ante omnia ineffabiliter praeexiſtens, cuncta ad ſe reflectit. Finis optimus omnium rerũ. Hanc igitur ſeparabiliter et uerè ab omnibus ſegregatã, et omnes Deorũ unitates, generaq́; rerum & proceſſus unificè creans uocat Plato Solẽ, uocat regẽ circa quẽ omnia. Haec omnis Diuinitatis cauſa. Nã ut eſſent Dij, cuncti Dij à primo Deo habent. Ad hunc modũ Proclus diuinè, ſi perſeueraret, inſiſteretq́; ſemel inuentae et praedicatae ueritati. De Dijs autẽ primis, quorũ eſt poſt excellentiſſimã Vnitatẽ primus ordo, praeter ſuperiora ſubijcit: ἑνάδες γὰρ ἐφάνησαν ἡμῖν ἀπὸ τῶν σωμάτων ἀνιοῦσιν οἱ θεοί. ἑνάδες ὑπερούσιοι γεννητικαὶ τῶν οὐσιῶν καὶ τελεσιωτικαί, καὶ πάσας οὐσίας τὰς πρωτίσας εἰς ἑαυτὰς ἀναδησάμενοι: Vnitates, inquit, apparuerunt nobis Dij à corporibus aſcendentibus. Vnitates ſuperſubſtantiales, genitrices ſubſtantiarũ, et perfectrices, & omnes ſubſtantias proximas ad ſe ipſas colligantes. In hoc Procli dogmate hoc iudiciũ adhibendũ eſt, ut eum qui bene, rectéq́; Deos poſt altiſſimã Vnitatẽ locauit, errare conſtanter aſſeramus, & quae apud maiores, ipſumq́; Platonẽ nuſquã extent, confingere, cũ Deos illos primos dicit ſuperſubſtantiales. Aſſerunt enim Damaſcius, et Iãblichus, ſed prior Dionyſius, Vnũ duntaxat eſſe ſuperſubſtantialẽ, Vnũ illum ſingularẽ, eminentiſſimumq́; Deum iure uocari, ſupra ſubſtantiã, ut qui fuit, eſtq́; autor ſubſtantiae. Qui cũ fuerit, ipſis etiã teſtibus, autor Deorũ, quos creauit, planè ſupra Deos ineffabiliter extat, et haec ineffabilis excellentia dicitur ſuperſubſtantialis, quae ſoli illi congruat, cui ſoli congruit nomẽ Vnitatis. Quare idololatria eſt haec Procli, & crimen laeſae maieſtatis, incommunicabile Decus, honoreſq́; ſingulares, et ſoli Dei inhaerẽtes, creaturis uindicaſſe. Itaque eiuſdẽ impietatis eſt, hos Deos ſubſtantiarũ praedicare genitores, nimirũ creandi ſingularẽ Dei, et imparticipabilẽ poteſtatẽ transferre ad minores Deos. Et quod Plato, caeteriq́; omnes de cuſtodia generis humani, quã ſummo conſenſu Dijs adiudicarunt, ad generalẽ ſubſtantiarũ creationem deducere. Non ne Platoni mundanus opifex, quem Mentẽ et cauſam, et Deũ uocat autore Laërtio, creat omnia corporea, & incorporea, ipſos etiam Deos? Vbi ſunt apud eũ Dij ſubſtantiarũ genitores? Similiter errat aſſertio Deos alligare ad ſe cuncta. Nam Philo Iudaeus optimus è Platonicis, Verbum Dei ſolũ dicit eſſe, quo cuncta ligantur, ſuſtinentur, uinciuntur. Et Triſmegiſtus, in eo, quẽ inſcribit, Quòd in ſolo Deo ſit bonũ et pulchrum: πάντα γὰρ ὅσα ἐστὶν ὦ Ἀσκληπιέ, ταῦτα ἐν τῷ θεῷ ἐστί, καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γινόμενα, καὶ ἐκεῖθεν ἠρτημένα. Quae ſunt, Omnia quae ſunt, inquit, ô Aſclepie, ſunt in Deo, et à Deo fiunt, et illinc dependẽt, et ſuſtinẽtur. Paulò uerò ſuperius: ἀρχὴ δὲ καὶ περιοχή, καὶ σύστασις πάντων ὁ θεός. Hoc eſt, Principiũ, cõplexus, continentia rerum omnium Deus. Quare Proclus finxit nouã nunc Theologiam, à qua maiores ſui prorſus abhorruiſſent. Nam item allegationem, & reductionem

non

Qui ſunt enim hi Dij principes, niſi qui à noſtris item priſcis Theologis principes prouinciarum, nationumq; declarantur? Et Deus conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Dei. Hi ſunt, quos beatos omnes dixit in Sympoſio, & in Phædro, quos item ſenſiſſe Deos par eſt, niſi Angelos, cum ait eruditione nihil apud Deos, & homines eſſe honorabilius. τῆς ψυχῆς παίδευσιν, ἧς οὔτε ἀνθρώποις οὔτε θεοῖς, τῇ ἀληθείᾳ τιμιώτερον. Et cum memorat eodem libro, equos Deorum, & aurigas, & dicit in cœlo habitare τὸ τῶν θεῶν γένος, Deorum genus: Et quod omnium euidentiſſimum, magnum in cœlo principem Iouem currum agitantem uolucrium equorum, ire per cœlum ornantem omnia, & diſponentem, hunc autem ſequi totum exercitum Deorum, ac Dæmonum. Hi Dij neque poëtici illi, neque ſiderum, qui nequeunt à corporibus luminibusq; ſuis diuelli. Et ipſe Plato dicit hæc fieri ἐντὸς οὐρανοῦ, intra cœlum ſupra ſideribus. Idq; etiam Ariſtoteles ſuſcepit, ut poſtea monſtrabitur. Et quòd ibi ſit uita Deorum, Ambroſia, Nectarq;, & quòd locum illum nemo pro dignitate decantauerit. Nónne hæc excludunt hinc Deos Poëticos, illinc cœleſtes Intelligentias inſeparabiles, ut toties dixi, ab orbibus ſuis? & qui infra Deos illos beatos, Iouis aſſeclas habitent? In Alcibiade, qui dent hominibus bona largientes, & qui non exaudiant iniuſta precantes, & quòd muneribus non capiantur. Et quod in Protogora, qui à Dijs diligantur ſint optimi. Et in Gorgia, minus miſerum eſſe, qui det pœnas ὑπὸ θεῶν καὶ ἀνθρώπων: à Dijs, & hominibus. Ab illis nimirum qui per omnem mundum inuiſibiliter commeantes, caſtigant ſæpe delinquentes. Eodemq; libro, ſententiam ſapientum eſſe, Deos, hominesq; habere τὴν κοινωνίαν, ſocietatem. Et quod ſit lex apud Deos, ſanctè qui uixiſſet, tendere ad inſulas beatas. Deniq; non manifeſtos illos, & claros aſtrorum Deos, Platonem, ſed quoſdam alios diuinos animos, ignotos autem nobis, ſenſiſſe, apparet quòd in Cratylo ueretur de eis loqui: ἔτι μὲν τῶν θεῶν, πρὸς θεῶν ἀπαλλαγῶμεν, ὡς ἐγὼ δέδοικα περὶ αὐτῶν διαλέγεσθαι. Deorum, inquit, ſermoni, per ipſos Deos ſuperſedeamus, nam de eis uereor loqui. Sunt alia multa toto opere exempla, ex quibus hæc neceſſariò conſequuntur. Primum, Deos hoſce neque Intelligentias cœleſtes eſſe, neque Deos Poëtarum, ex hominibus in Deos relatos. Secundum, quòd cum ſeparatim nominet multis in locis, Deum eminentiſſimum, in Timæo ut alia taceam, cunctarum rerum opificem, in Epiſtolis, principium, medium, finem, omniumq; regē, neceſſariò quos alibi dixit, ac celebrauit Deos, eſſe genus illud, quod antiquiſſima Moſis Theologia uocauit Angelos. Cumq; ferat in Timæo cuncta ab illo ſupremo ſatore creata, etiā Deos, hi & inferiores erunt ſummo illo, et erunt creati, omnisq; eorum natura talis erit, & munera, quæ uera Theologia tribuit Angelis.

Ex Ariſtotele de Dijs ſiue Angelis, quos ſimiliter ac Plato in cœlo ſupra motus æthereos locagit, & beatos eos, rerumq; humanarum cuſtodes dixit. Cap. IIII.

EADEM ratio ualet apud Ariſtotelem, & quidem uel inuitis, ſi qui forſan ob
tuſiores, efferacioresq; ſunt, Peripateticis. Ariſtoteles in libris uniuerſalis Philo
ſophiæ, in cæteris item libris, unius primi motoris celebrat maieſtatem, ei ſolam hãc
tribuens mirabilem, ſtupendamq; potentiam, quòd indefatigabiliter cœleſtes orbes
intorqueat, prætermiſſis indignè multis longè melioribus, quibus altiſſimi Dei ma/
ieſtas præcellit, ſenſibilibus modò conſideratis, inuiſibilibus, quæ religioſè tota ue/
tuſtas concelebrauit, ſilentio poſthabitis. Quo flagitio etiam peccauit, cũ eſſet alia
Diuinitas audita ſibi, traditaq; à patribus, quorum diuinam cenſet ſapientiam, præ
terquã illam cœleſtium ſpherarum motricem, eam tamen diſſimulanter ubi diſſe/
rendi locus erat reticuit. Verum quoniam quod bene interdum diſſimulamus, lan/
gueſcente uigilia elabitur incautis, ſic eximius uir tandem à barbarica illa, coacta/
que ſuperſtitione reuocatus, aliam confeſſus eſt, & ſummi illius Dei, & diuinorũ
animorũ Diuinitatẽ. In libris de Cœlo, ſi quis originem ſermonis recognoſcat, ſcri/
pſit, quæ præceptor antea Plato in Phædone, & Phædro de Dijs ſupercœleſtibus,
ſemperq; beatis, quibus & templa in cœlo dedit, & lucos, aureasq; domos, itẽq;
ſpectacula diuina, diuinas uoluptates, Nectar, Ambroſiam. Hoc igitur ſentiens, &
reſpiciens Ariſtoteles, in primo de cœlo primam de tribus nuncupationem uocari
cœlum aſſeruit, ἐν ᾧ τὸ θεῖον πᾶν ἱδρῦσθαι φαμὲν: In quo totã dicimus ha
bitare Diuinitatem. Hanc aũt diuinitatẽ, ne ſtellarũ arbitreris, ecce primum, hoc
ſignificatu refert cœlum appellari, extremam totius mundi circunferentiã, quic/
quid extra Solem, Lunã, omnesq; cœleſtes orbes putatur eſſe. Siquidem ſtatim ſub
ijcit ſecundum & tertiũ ſignificatũ. Secundum, cœlum eſſe quod his extremi mun
di regionibus ſubiaceat, in quo luceat Sol, Luna, multaq; alia aſtra. Tertium ſigni/
ficatũ eſſe, totum uniuerſum, quod ab ultimis mundi regionibus clauditur. Appa/
ret igitur primum cœlum, & Deos eius, neq; Solis, Lunæ, ſtellarumq; orbem eſſe,
neq; Deos illos eſſe intelligẽtias, orbis quamq; ſui motricem. Intelligitur eum præ/
dicaſſe quod in noſtra Theologia, Chaldæorũ, Aegyptiorũ, ueterũ Græcorũ habe
tur et ſæpe dulci amore raptus Plato prædicauit, fecitq; Socratẽ decantare moritu
rum, quo ſit acceſſus iuſtis, ac bonis. Ac ne putes Ariſtotelem iuxta conſuetudinẽ,
quotidianumq; ſermonem fuiſſe de hoc cœlo locutum, ecce melius, & clarius, &
ex intimis Philoſophiæ myſterijs repetit, extra cœlum oſtenſum, ac probatum ſibi
nullum eſſe, neq; eſſe poſſe corpus. Itaq; perſpicuum eſſe, neq; locum, neq; uacu/
um, neq; tempus eſſe extra mundum. Quocirca neq; in loco quæ ibi ſunt, eſſe, neq;
facere tempus ea ſeneſcere: neq; ulli mutationi ſubiacere, quæ longiſſimè ſita ſunt
ſupra cœleſti concitatione: Sed immutabilia, & impoſſibilia, optimamq; uitam, &
opulentiſſimam perenniter, omniq; æternitate degere. Hanc Ariſtotelis rerũ bea
tarum deſcriptionem, omnem ſermonem, ſcito eſſe, quem Socratem moriturum, cui
mors ob hanc fidem non modò diſplicere, ſed propemodum placere uidebatur, in/
ducit Plato prædicantem, in quo miris laudibus patriam cœleſtem commendauit,

eam eſſe è lapidibus pretioſis, omnem uiſibilem pulchritudinem ſuperantibus, Sardis, Iaſpidibus, Smaragdis: Hic auream eſſe terram, diuina ſpectacula, beatos ſpectatores, multaq; alia egregia, ut ſuo loco narrabitur. Antea uerò dixerat, ὅτι ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς οὐρανὸς, καὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς γῆ: Quòd illud ſit uerum cœlum, & uerum lumen, & uera terra. Poſtremo templa Deorum ibi, Deosq; ueros eſſe habitatores: Non ſcilicet poëticos illos, aut ſtellas. ſic cœlum aliud eſſe longè quàm iſtud, ſicut Ariſtoteles de primo cœli ſignificatu locutus eſt, eoq; præmiſit tanquam dignius omnibus cœlum illud. Et res quas dixit illic incorruptibiles, beatas, ſunt quas antè uocauit πᾶν τὸ θεῖον, totam Diuinitatem. Omnis igitur hæc duorum magorum Philoſophorum deſcriptio, & omnis de beatitudine ſermo eſt de Angelis, qui etiam à nobis dicuntur Dij, quia quos deſcribit, neq; ſunt poëtici illi, neq; motores orbium. Nam docuit eos eſſe longiſsimè ſupra & extra motus cœli, non in loco, non in tempore. Hæc autem Theologia uera. Cum igitur Ariſtoteles, & principem quendam Deum, & item Deos extra Solem, & Lunam beatiſsimè, ſempiternumq; uiuentes prædicet, certè non poſſunt hi eſſe, niſi Angeli apud Moſen, quod nomen officij eſt non Naturæ. Nam ad Naturam debent appellari aut Dij, aut animi beati, aut mentes, ut à noſtris, & à Platonicis uocantur. Etiam uerò interpretes Ariſtotelis, uidelicet Simplicius, pluresq; alij, ſentiunt eum illic in libris de Cœlo de ſeparatis Intelligentijs locutum, ſed orbium motoribus: Cæteri inquit, interpretes omnia, de ἀκινήτων αἰτιῶν, immotis cauſis, cœleſtia mouentibus, dicta uolunt intelligi, probatq; Simplicius contrà quàm ſentiret Alexander, de corporibus diuinis Ariſtotelē hæc dicere non potuiſſe. Nam cum dicat extra cœlum degere beata illa, quomodo cœlum extra cœlum eſſe poteſt? Et cum dicat nullius eorum eſſe mutationem, cum cœlum ſemper moueatur. Sed neq; ea quæ ſunt remotiſsima à motu cœleſti dixiſſet. Tū concludit: περὶ τῶν οὐρανίων καὶ τῶν ἀκινήτων ἀρχῶν ἔοικε λέγειν, τῶν τὰς οὐρανίας κινούντων σφαίρας. καὶ τὰ προηγούμενα πάντα χωρὶς βίας οἷόν τε ἐπὶ τὰς νοητὰς καὶ ἀκινήτους, καὶ ἔξω τοῦ κόσμου εἰρημένας, ὡς ὑπερκοσμίους ἀνάγειν: De cœleſtibus & immotis principijs uidetur dicere, ſpheras cœleſtes mouentibus. Sed omnia, quæ præcedunt, fieri poteſt, ut minime uiolenter ad intellectuales, & immobiles cauſas, & quæ dicuntur extra mundum eſſe, ut ſupermundanæ, poſsint applicari. Cernis ſubſtantias ſupermundanas. Sed interpretes addiderunt motum, quem nec Ariſtotelis memorauit, nec rationi eſt conſentaneum, ut ſubſtantias extra cœlum remotiſsimas, dixerit mouere cœlum. Ergo ſunt Angeli, ſiue Dij, & eorum munera reſpexit quemadmodum Philo Iudæus, quæ Plato & Ariſtoteles tacitè ſenſerunt: ἄγγελοι πρὸς ἀνθρώπους ἱεραὶ καὶ θεῖαι φύσεις, ὑποδιάκονοι, καὶ ὕπαρχοι τοῦ πρώτου θεοῦ, δι' ὧν οἷα πρόσθεν τῶν, ὅσα ἂν ἐθελήσῃ τῷ γένει ἡμῶν προθεσπίζας ἀγγέλλει.

Ex cæteris locis probatio, Deos Angeloſq; Ariſtotelem ſenſiſſe ſupra ſidera motusq; cœleſtes, eumq; de beatitudine eorum uera ſcripſiſſe. Caput V.

EADEM *ratio apparet, & colligitur ex his, quæ cæteris in locis eſt ſæpenumero locutus, quæ declarantur in libris de Cœlo teſtimonijs. Nam referens oculos ad eam beatitudinem, quã in libris de Cœlo, Deos, beatoſq; animos illos extra motus machinamq; cœleſtem, & extra flammantia mœnia mundi frui dixit, in libris de Moribus addit,* τοῖς γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος: *Dijs enim omnis uita beata eſt. Repetamus igitur rationem: cum unum ſingularemq; ſæpe Deum nominet, cum ſit Philoſophis principem, ſingularem, ſummum, unumq; fateri, qui tandem erunt hi Dij beati? non uidelicet ex hominibus arbitrio poëtarum deificati: Deos autem illos oportet ab hominibus differre, neq; animi ſiderum, ſed illi quos extra cœlum ſupra mundum uiuere felices prædicauit. Supereſt igitur in quo Platonem eſt ſecutus ut ſint animi, menteſue, quas noſtri ad hunc Ariſtotelis ſenſum, uocant* ὑπερουρανίους, *ſupercœleſtes, quorum incredibilis fertur beatitudo, et agere dicuntur, quod Deorum proprium cenſuit Ariſtoteles, intueri, intelligere, noſcere, cum omnia, tum uerò pulcherrimum, formoſiſſimum Deum. Dicit enim ibi Ariſtoteles,* ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική τίς ἐστιν ἐνέργεια, καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανείη, τοὺς γὰρ θεοὺς μάλιστα ὑπειλήφαμεν μακαρίους καὶ εὐδαίμονας εἶναι: *Quòd perfecta beatitudo, contemplandi ſit actio quædã, uel inde claret, quòd Deos maximè beatos, & fortunatos arbitramur: Deinde dubitationem nullam eſſe actionem, quam dijs illis dignam adiudicemus, quàm contemplationem. Ex hoc igitur apparet eos eſſe Angelos, quorũ unus uidelicet Raphaël, unus inquam ex ſeptem dixit ſe ueſci cibo inuiſibili, qui ab hominibus uideri non poßit, & quod aſtaret conſpectui diuino. Hæc contemplatio, quam Ariſtoteles, ſiue ex ſuperiore Theologia, ſiue ingenij bonitate ſenſit, iudicauitq; ſolam dignam, quæ & actio diceretur Deorum. Aſtare ſe præſentiæ diuinæ fatentur illi, Ariſtoteles eos contẽplari, intueri, ſpeculari. Quid aliud à cœleſtibus Theologis expectes? Eoſdem Deos, & hanc rerum felicitatem cum neceſſe eſt innuere, cum in eiſdem libris de Nectare Deorum loquens, quod uulgares arbitrentur uinum, quoniam nihil uino dulcius opinentur. Id ait eis accidere ex inſolentia, quaſi decernens Nectar illud Deorum, non quidem uinum eſſe, ſed omni uino ſuauius, longeq; iucundius. Cumq; ſuperius nihil aliud agere Deos, quàm contemplari ex ratione reperiſſet, bibunt autem Nectar, claret certè Nectar eſſe contemplationem. Sicq; eò deuoluitur ratio, ut etiam hi Dij contemplantes ſint, qui ſe cibo inuiſibili, iſto nempe Nectare ueſci prædicabant. Veriſimileq; ſit Ariſtotelem ſenſiſſe, de beatitudine Deorum ſcribentem quæ priſcus uates Homerus cecinerat,* θεοὶ ῥεῖα ζώοντες: *Dij beatè, & facilè, ſine labore uiuentes. Et de Olympo:*

Τῷ ἔνι τέρπονται μάκαρες θεοὶ ἤματα πάντα.

In quo Dij gaudent, exultant tempus & omne.

eſſet, à quo Deus eſſet beatus. Sed non eſt Deo melius, ergo ſeipſum contemplatur, & ex ſeipſo fit beatus. Item Dij contemplantur, ex eo beati: ſed non niſi unus eſt, qui dicitur propriè Deus, cui nihil anteſtat, & præſidet, qui ex ſui contemplatione fiat beatus. ergo Dij, quos in libris de Cœlo, & de Moribus, ſeriò, & aſſeueranter beatos dixit, & beatos ex contemplatione, non ſunt beati contemplantes ſeipſos; cum ſit unius eminentiſsimi, quo nihil excellentius, ſuimet contemplatio. Ergo cum Dij illi ſint beati, beatitudo ſit contemplatio, non ex ſeipſis ſunt beati, quòd ratio quæ facit primum contemplari ſeipſum, quia non eſt ſuperius, eadem facit eos contemplari maximum illum, ſupereminentem. Efficiturq; ut iſti Dij ſint beati ex contemplatione illius maximi, cuius contemplatio & ipſummet, & minores Deos reddat beatos. Hæc omnis ratio fluit ex Ariſtotele, Sicq; deſcripſit locum, deſcripſit beatitudinem. Definiuit eam, luculenterq; expreſsit, quod ſit contemplatio: ex dictis autem ratio deſcendit, hanc contemplationē eſſe Dei illius ſuperni. Adhæc Ariſtoteles, de dijs his naturæ bonitate, nouit hanc Theologiā, eos gubernare res humanas: in particulari autem, bonos, rectè, iuſteq; uiuentes, ſapientesq; nec diligere modò, ſed ex amore, & beneuolentia remunerari eos. Sicq; colligitur tota, quæ noſtris in literis Spiritus ſancti inſtinctu ſcriptis, de Dijs, uel Angelis extat, apud philoſophos Theologia. Ducit enim uocatq; nos Natura ad has conſiderationes, et confeſsiones. Et ſicut literæ nos docuerunt beatitudinem eſſe, uidere illum facie ad faciem, et ſicuti eſt: ſic docuit eos Natura, non aliud eſſe beatitudinem, perfectiſsimam, locupletemq; omnium magnarum uoluptatum, quàm contemplari Deum, quem dixerunt contemplari ſeipſum, ex eo beatum. Deus autem ſi ſit ex ſeipſo beatus contemplando, certè et minores omnes mentes reddit uſus beatas. Sicq; ex contemplatione Dei naſcitur omnis generatim beatitudo, et omnium Platonicorum eſt confeſsio, nos redire oportere ad unitatem, à qua proceſsimus, quod ſola perfectè docuit horū temporum Theologia. Hæc erit illa, quam Ariſtoteles dixit à Dijs remuneratio bonorum, quod ad has inauditas ducent eos uoluptates. Nihil enim licet aliud cogitare remuneratione Deorum dignum, cum terrena bona ſint corruptibilia non ipſa modò euaneſcentia, diffluentia, ſed corrumpentia etiā poſſeſſores. Quæ nemo ſapiens unquam concupiuit, nec Deus ipſa nobis ea largiri, nec polliceri uoluit. Et hoc item eſt, quod diuinitus omnis confeſſa eſt uetuſtas, et approbauit idem Ariſtoteles, in Eudemijs moralibus ſeptimo: ὥστε εἰ καθάπερ φασὶν ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοὶ, δι' ἀρετῆς ὑπερβολήν: Sita eſt, inquit, ut dicitur, homines fieri Deos, ob uirtutis excellentiam, hanc uirtutem eſſe heroicam, quam ipſe ſcribit eſſe ſupra nos Hoc præmium Deorum collatum ſui ſimillimis, quod quaſi in hoc mundo excellenti uirtute deificatos, efficit ex hominibus Deos: fiunt æquales Angelis Dei, fiunt filij Dei, cohæredes Chriſti. Hæc tota uetuſtas clamabat, ſentiebat, erāt uoces quædā per omnem mundum, de præmijs cœleſtibus, quòd iuſtiſsimi, ſapientiſsimi, patriæ, ſuorum, Dei cùm primis & uirtutis amantiſsimi, ex hominibus fiunt Dij: æquales

ſcilicet ſupernis illis. Et nos fatemur eos diuos, qui uirtutibus his heroicis inclaruerunt, quos nulla fraus corrupit, excellens uirtus, ſtabilis beneuolentia, & charitas, inſignisq; iuſtitia decorauit, pepercerunt inimicis, quos multo quidem dignius, & magis ex Philoſophia retulimus in diuos, quàm illi Herculem, multosq; alios mortales, in quibus uirtutes heroicæ illæ perfectæ non fuerunt. Poſſem alia multa deducere ex Ariſtotele ſuper confeßione Deorum, quos ipſa ratio & ſermo et Philoſophia ſeparat ab illo primo, & ſermo de his neceſſariò cadit in eos, quos Angelos Moſes, omnium ſcriptorum uetuſtißimus appellauit.

Quod uitam, naturamq; Angelorum, & fœlicitatem Poëtæ ſicut & Theologi deſcripſerunt. Cap. VI.

DEOS etiam ſiue Angelos innuunt Poëtæ, beatitudininem que eorum habent exploratam à ſacris literis non diſſentientes, cum de eis multa diſſerunt: Vt quæ canit optimus Poëta Callimachus:

Κεῖνοι γὰρ τ᾽ ἄνοσοι καὶ ἀγήραοι πόνον δ᾽ ἄπειροι
Βαρυβόαυ πόρθμου πεφευγότες ἀχέροντος·
Hi morbis, ſenioq; carent, neſciuntq; labores,
Traiectum reſonum qui effugerunt Acherontis.

Et quod Homerus præter ſupradicta, qui regionem eorum, locum, uitam, eſcamq; ſæpe pulchrè deſcripſit:

Οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσιν, οὐ πίνουσιν αἴθοπα οἶνον
Οὕνεκα ἀναίμονές εἰσι καὶ ἀθάνατοι καλέονται.
Non pane ueſcuntur, non guſtant cærula uina,
Sanguinis expertes hinc ſunt, immortalesq;

In noſtris literis fatentur ſe cibo ueſci, qui ab hominibus uideri non poßit. Panisq; Angelorum notus, non quo ueſcimur ipſi. Hi ſunt etiam, quorum ſe naturam nominaq; neſcire fatentur. In Cratylo Plato: ὅτι περὶ θεῶν οὐδὲν ἴσμεν οὔτε περὶ αὐτῶν, οὔτε περὶ τῶν ὀνομάτων: *De Dijs, inquit, nihil ſcimus, neq; eorum nomina ſunt nobis nota. Eorum cibũ, ueramq; beatitudinẽ audiuit nouitq; uetuſtius Pherecydes, Pythagoræ præceptor, de quo Plutarchus in eo quẽ de facie quæ uiſitur in Luna:* ὡς φερεκύδης ὁ παλαιὸς οἴεται σιτεῖσθαι αὐτοὺς θεοὺς ἀμβροσίᾳ, καὶ νέκταρι: *Quemadmodũ ſentit priſcus Pherecydes, eos ipſos ueſci Nectare et Ambroſia. Agnoſcunt omnes igitur, Deorum cibum non mortalem, ut noſtrum.*

Conſiderationes ex Marco Tullio, apud quem eſt Deus ſupremus, & item alij Dij nominantur, qui præterquam Angeli eſſe non poſſunt. Cap. VII.

EAdem ſi quis uelit, ex Marco Tullio, quem ego Romanæ non modò facundiæ, ſed etiam cum Varrone Philoſophiæ principem libenter prædicauerim, præcipuè quòd fermè quæ apud Philoſophos Græciæ ſcripta reperiſſet, cum delectu, & iudicio ſuo, Romana lingua expreßit, deducet. Eſt apud eum ſupremi Dei ſæpenumero confeßio, quem modò uocat, ut dixi, ſupremum; Animum, inquit in Legibus,

gibus, generatum eſſe à ſupremo Deo. Nunc appellat Mentem diuinam, nunc ſummum Iouem. Orta, inquit, ſimul eſt lex cum Mente diuina. Quamobrem lex uera, atque princeps ad iubendum, & ad uetandum ratio eſt recta ſummi Iouis. Ortam dicit cum Mente diuina, id eſt, æternam, comitem æterni Dei ſapientiam: Modò Platonem ſecutus in Timæo mundi pro creatorem, qui animum ex ſua mente & Diuinitate genuiſſet: Modò creatorem Solis, qui eum in ſecundo ambitu ſeu ſphæra ſupra terram accenderit: Et in Somnio, Animus datus à Deo: Et, ab eo munus humanum aſsignatum. & quòd princeps ille Deus mouet, moderatur hunc mundum. Hæc'que declarant unius magni, ac ſempiterni Dei excellentiam. Supremus, ſummus, creator mundi, & lucis, creator animi, princeps Deus, motor mundi. Cum igitur hæc eminentiſsimum, ſingularem, unum'que deſignent, quò pertinebit cum Deos multos nominat, præcipuè poëticis illis excluſis, quos nec ipſe, mea quidem ſententia admitteret in Philoſophia? Ergo cum quærit de Natura Deorum, Quid hæc nominatio deſignabit? Omnem fortaſſe naturam, quæ diuina putatur. Quid illud in ſecundo? Itaque ſit credibile Deorum, & hominum cauſa factum eſſe mundum, quæ'que in eo ſunt omnia. Si factus eſt cauſa Deorum mundus, certè fuit tempus, cum non eſſent Dij, quib. factus eſt mundus, ſicut item nòn erant homines, quibus item factus eſt. Sed mouet admirationem, quod addit: Facilius'que intelligitur à Dijs immortalibus hominibus eſſe prouiſum, ſi erit tota hominis fabricatio perſpecta, omnis'que humanæ naturæ figura, atque perfectio. Quantus error? quàm non digna tanto uiro inconſtantia? Paulò antè, Dijs creatus eſt, & hominibus mundus, ut una probetur generis utriuſque conditio. Si creatus igitur, an ſupremo, ac præpotenti Deo, an ab his, quos poſtea dicis hominibus prouidiſſe? Si à præpotenti Deo, non à Dijs eſt hominibus prouiſum, ſed ab iſto ipſo principe Deo. Si ab illis, non eſt ergo eorum cauſa factus mundus, quippe quo tam diu carere non potuiſſet. Hoc item conſequitur, ſi Dijs hominibus eſt prouiſum, Dij non ſunt homines in Deos relati, quia res creabantur, prouidebaturq; hominibus à Dijs, nondum poëticis Dijs illis exortis: ſic neque ſunt, aut eſſe poſſunt Dij ſiderum, ac aſtrorum, qui præter motus illos perpetuos, nihil largiri poſſunt hominibus, ſolam lucem, & calorem terris infundentes: cum autem prouidentia, quam prædicat, ſit multiplex, ac uaria, præcipuè quòd eam, quæ ad figuram humanæ naturæ, & totam hominis fabricationem pertinet, narrauit, ſi rectè cenſeas à Dijs illis motoribus, quos ſola uerſandorum perenniter cœleſtiũ orbium cura ſollicitat, profectò exerceri non potuit, qui relictis motibus cœleſtibus, in terras ad humanã tam ſolertem fabricationẽ deſcenderent. Huc adde, quòd nec iſti erant anteaquam prouiſum eſſet à Dijs. Supereſt igitur corrigendũ quod ſecundo loco dixit, & teſtimonijs eius deſtruendum, cum dicit Deum ſupremum præclara quadam conditione hominem genuiſſe, uiuendi munus hominibus aſsignaſſe, animum in corpus induxiſſe, à quo iniuſſu eius diſcedere non liceat. In Timæo fatetur

ſum cum Platone mundi parentem, ac procreatorē. Illud igitur uerius, hominum, & Deorum cauſa, à principe, ac ſupremo Deo factum eſſe mundum: Deos autem animos eſſe maiores hominibus, minores ipſo principe, non Deos autem ſtellarū, aut poëticos illos in catalogo hominum, non Deorum referendos. Nam Dij ſtellarum faciunt quod ſupremus Deus decreuiſſet, ut hominum cauſa Deus eos feciſſe uideatur, nempe ut lucem, caloremq; in terras mitterent. Eorū autem cauſa factum nihil uidetur, qui ſeruiunt conſilijs eius, qui cuncta hominū cauſa facere decreuiſſet. Tu q; in libris illis repetens rationem, iterum fateris mundum Deorum, hominumq; cauſa factum, quæq; in eo ſunt omnia, ea parata ad fructum hominum, & inuenta. Eſſe enim mundum quaſi communem Deorum, hominumq; domum, aut urbem utrorumq;. Denique ſubijcis, Hæc ſi hominibus ſolis nota ſunt (loquens de ſtellis, & effectibus) hominū cauſa facta eſſe iudicanda. Sic dicis ab hominibus ſolis notata eſſe tempora, cognitos ortus, obitusq; ſiderum, ut appareat te iudice, ea facta propter homines, ut Moſes docuit à ſupremo Deo. Ex his igitur teſtimonijs claret eum contra naturam, Dijs toto illo opere demandaſſe rerum prouidentiam, ac creationem. Quoniam poëticis Dijs, qui creare mundum, attendere ad omnia nondum nati non poterant, & Dijs aſtrorū excluſis, qui nec ipſi adhuc extabant, facti poſtea cum toto mundo, nihil apparet, nec cadere in animum poteſt, quod nomine multorum Deorum ſit ſentiendum, quibus nec nomina ſunt, nec capit mens, ut Deorum multitudo concurrere ad creandos homines, omnemq; mundū potuerint. Tum teſtimonijs eius tota res deſtruitur, nunc principē, ſupremumq; Deum, nunc ſummum Iouem, nunc ſingulari nominatione parentem mundi nominantis. Videat igitur ipſe, quid tandem ſit, quod ait, Vt uero perpetuus mundi eſſet ornatus, magna adhibita cura eſt à prouidentia Deorum, ut ſemper eſſent et beſtiarum genera & arborū, omniumq; rerum. Quæ tanta inconſtantia, nunc unum ſingularem rerum creatorem, nunc multos, declarantis? niſi fortè Platonem eſt ſecutus, qui generationi animalium non eundem illum maximum, quem mundo naſcenti præfecit, ſed Deos inferiores. Quod item apud eum inconſtanter dicitur. Eo autem uel maximè declaratur, Tullium incertæ mentis fuiſſe, quòd earundem rerū nunc naturam facit inuentricē, nunc Deum ſingularē, nunc Deos plurimos. Nam quod dixerat magnam prouidentiā adhibuiſſe Deos, ut ſemper eſſent genera beſtiarum, de his ipſis loquens, Nam primū, inquit, aliæ mares, aliæ fœminæ ſunt, quod perpetuitatis cauſa machinata Natura eſt. At non uides admiſſa Natura, quàm pateat Epicureis, et Cottæ contradicenti inſultandi locus, qui quadam Naturæ neceſſitate, nullius Dei conſilijs, fieri cuncta contendunt. At Ariſtoteles, quod quidē arbitror etiam Marcum ſentire, ferè ſemper Naturam cum Deo conuocat, Deum et Naturam nihil temere facere prædicans, Deos autem multos in creatione rerum, nunquam admiſit. Et hoc ipſum quod nunc eſt à Marco dictum, duobus locis memorans, in libro de Generatione & interitu, de Republica, Deo ſingulari utrobique adiudi-

adiudicauit. Ipſeq; repetit hæc opera fuiſſe prouidæ, ſolertisq; Naturæ. Deinde ex clamans, Sed illa quanta benignitas Naturæ? Cum igitur hanc Naturam, ſolertem, prouidamq; prædicet, quis erit niſi Deus, qui ſit Natura prouidentißima, ſolertiſſimaq;? Siquidem infert nouißimè, Sic undique omni ratione concluditur, mente, conſilioq; diuino, omnia in hoc mundo ad ſalutem omnium, conſeruationemq; mirabiliter adminiſtrari. Quibus intelligimus, nunc natura nominata, nunc Dijs illis, reuolui tandem eum ac referri quaſi Naturæ æſtu, ad confeßionem magnæ, ſingularisq; Diuinitatis, quæ fuerit rebus origo: Qui fecerit mundum earum animantium cauſa, quæ ratione utantur: hos autem eſſe Deos, & homines, Naturâq; ſolertem, & prouidam, ſolum Deum eſſe. Hæc igitur ueritas erat, ut hi Dij, nec autores mundi, rerumq; fuerint, & quorum, & hominũ cauſa facta cuncta dixit, non poëticos, et ſuperſtitionis Deos, ſed naturales ſentiret, nec Deos aſtrorum. Nam Cotta contradicens graſſatus eſt, et deſæuit pro libidine contra Deos, uidelicet poëticos, & ſuperſtitioſos. Facileq; fuit tollere, qui non eſſent, his auferre mundi, rerumq; molitionem, qui quoniã homines fuiſſent, nullum Diuinitatis ſuæ ſignũ dediſſent. Perſpicuum igitur, niſi Deos, quos ſæpenumero creatores, prouidentes uocat, animos illos diuinos ſentiat, nomen inane eſſe Deos, quibus nihil ſubſit, qui nec poëtici, Dijq; illi, quos ex hominibus in deos relatos fatebantur, poßint eſſe, nec motores orbium cœleſtium. Et ſæpe ſingularem nominauit. Illis autem Dijs, & animis diuinis creationem rerum ac prouidentiam etiam ipſius teſtimonijs, & rationibus, eam ob cauſam detrahemus, quòd cum iuxta Platonem fateatur unum totius mundi creatorem, cum mundo neceſſe eſt omnes animos creatos: Sicq; creare mundum, qui non erant, non potuerunt. Minus item ſuapte natura prouidere, niſi magnus ille poſtea præfeciſſet. Hiq; erunt, quorum & hominum cauſa effectum mundum prædicauit. Nam Deus ſummus, qui mundo ſua Diuinitate, omni mundo meliore contentus, nunquam eguiſſet, ſui ipſius cauſa mundum non effecit. Noſtra igitur, & illorum cauſa fecit omnia. Illis cœlum, nobis terram dedit, daturus etiam nobis cœlum: quod Marcus Tullius ipſe etiam aſſeruit. Hos igitur quos ſemper habet in ore ex ſuperſtitione potius q̃ phyſica, conſtantiq; ratione, & quos contra naturam interdum præfecit creationi Deos, non eſſe Deos ueros, ſed à ſummo Deo creatos conſtat: quo redarguitur eos laborare creando non potuiſſe, totumq; penè fictitiũ eſſe, quem de eis ſæpe fudit ſermonem, apparet ex eo quòd Cotta euertens de Dijs habitam orationem, de Mente diuina ſic loquitur: Audit igitur Mens diuina etiam de ſingulis. Videtis ergo eam non eſſe tam occupatam, quàm putatis. Fac eſſe diſtentam, cœlum uerſantem, terram tuentem, maria moderantẽ, cur tam multos Deos nihil agere, & ceſſare patitur: cur non rebus humanis aliquos ocioſos Deos præfecit, qui à te Balbe innumerabiles explicati ſunt? Hæc ille dicens, profectò ſentiebat aliam eſſe Mentem illam diuinam omnipotentem, cœlo, & terra præſentem, omnia gubernantẽ, alios Deos ab ea præfectos, aut

qui præfici debuiſſent. Et Dij à Balbo explicati ſunt, quos diuina Mens præficere debuiſſet: Eoq; merito concluſit, Itaque aliunde mihi quærendum eſt, ut & eſſe Deos, et quales ſint, diſcere poßim, quàm quales tu eſſe uelis. Quare hoc primum reprehendendum in eo, niſi quòd more ſuorum temporum locutus eſt, quòd de Natura diuina, à qua cœlum, ac terra regatur locuturus, præmiſit in titulo, de Natura Deorum. Quòd ſi de Dijs ueris, fabuloſis, & non naturalibus amandatis, ad quorum explicationem cum delata fuerit oratio, non habet ut in re commentitia quid proferat, deficitq; omnis ratio, & ad Poëtas accurrendum eſt, uenerat quæſiturus, non de Natura Deorum debuit inſcribere, ſed ui, menteq; diuina, aut Diuinitate. Sed dicamus propoſuiſſe eum quandam Deorum farraginem, ut in ſermone & uera, & omnis ea, quam uulgus coleret, Diuinitas quæreretur, ratio autem naturaliſq; inquiſitio ſepararet a falſis uera. Sic certè effectum eſt. Nam is, de cuius prouidentia ac ſolertia, locupletißimaq; omnium bonarum rerum inuentione, pulcherrimè & fœcundißime diſſeruit, eſt uerus, ac naturalis, ſingulariſq; Deus.

Ex alijs autoribus de Angelis ſiue Dijs, poſt ſummum Deum. Cap. VIII.

OMnes igitur mortales, poſt unum principem, ac caput, fontemq; omnium, genus minorum animorum, quod ab omnibus retro ſeculis audierant, conſtituerunt. Nec fabula fuit, quòd Homerus, Deum hominumq; Deûmq; patrem toties appellat, ſed rem naturalem & ueram poëticè decantauit. Nec aliud eſt, ut ſæpenumero dictum, quod uetuſtas uſurpare ſolebat, à ueteribus poëtis decantatum, cuius meminit in Republica Plato, quòd

Θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσι
Παντοῖοι τελέθοντες ἐπιστρωφῶσι πόληας.
Hoſpitibus ſimules, uariaq; in ueſte, figuraq;
Ipſi adeunt urbes ſuperi, ac uerſantur ubiq;.

Quàm quod ſæpe literæ ſacræ referunt ad uiros innocentes, & integros ueniſſe Deos, ipſos ſcilicet Angelos, quos illi primum peregrinos arbitrati, ob eximiam, quæ tempore eo uigebat, hoſpitalitatem, mutuamq; charitatem, accurrebant, prenſaq; manu, ad hoſpitium deducebant, inſtruebant conuiuium, pedes lauabant, ut eſt etiam apud Homerum tam crebrum. Hoc memorans item Philo, παλαιὸς λόγος ὅτι τὸ θεῖον ἀνθρώποις εἰκαζόμενον, ἄλλοτε ἄλλοις περινοστεῖ τὰς πόλεις, ἐν κύκλῳ, τάς τε εὐδικίας καὶ παρανομίας ἐξετάζων: Priſca fama Diuinitatē in humana ſimilitudine nunc hoc, nunc illo habitu obambulare urbes, æquitatem, & iniquitatem contemplantem. Quod Philo, & Plato prior ex poëtis antiquis retulerunt, factum fuit eo tempore, quo duo Angeli Sodomam uenerunt, ſcelerati populi facinora diligentius conſideraturi. Eoq; dixerat Deus, Clamor Sodomorum, & Gomorreorum multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis: deſcendam & uidebo, utrum clamorem qui uenit ad me, opere comple-

compleuerint, an non eſt ita, ut ſciam. conuerteruntq; inde Sodomam, et abierunt. Ecce Deus quidem effatus eſt. Tacetur autem quod illi poſtea docuerunt, dicentes uiro iuſto Loth, Delebimus enim locum iſtum, eò quòd creuerit clamor eorum coram Domino, qui miſit nos ut perdamus illos: Miſsi ergo fuerant à Domino, eoq; Angeli, & miſsi, etiam Hebraice. Tales Deos audierat, & norat uetuſtas adire urbes. Atq; ea quæ pauca, & potiora referuntur in ſacris literis, credendum eſt, non apud ſanctos uiros illos modò, ſed etiam gentes alias accidiſſe, ut Dij præſentes aut ad beneficia bonorum, aut ſupplicium malorum, aut alia in terris neceſſaria uenerint, unde apud omnes conſtans ea fama generatim increbuerit. Catullus igitur potius ex antiquis, quàm nouitijs poëtis, quæ quidem audierat:

Præſentes nanq; antè domos inuiſere caſtas
Cœlicolæ nondum ſpreta pietate ſolebant.
Sed poſtquam tellus ſcelere eſt imbuta nefando,
Iuſtitiamq; omnes cupida de mente fugarunt,
Perfudere manus fraterno ſanguine fratres,
Deſtitit extinctos natus lugere parentes,
Optauit genitor primæui funera nati,
Liber ut innuptæ potiretur flore nouercæ.
Ignaro mater ſubſternens ſe impia nato,
Impia non uerita eſt, diuos ſcelerare penates.
Omnia fanda, nefanda, malo permiſta furori,
Iuſtificam nobis mentem auertere Deorum.
Quare nec tales dignantur uiſere cœtus,
Nec ſe contingi patiuntur lumine claro.

Tales igitur cœlicolæ adiere caſtas domos ſanctorum integrorumq; uirorũ, Abraham, Loth, Iacob. Inde increbuit fama, Deos obambulare urbes, humanos inuiſere cœtus, et Plato eodẽ loco ex poëtis famã eſſe, ὡς ἄρα θεοὶ τινες περιέρχονται νύκτωρ, πολλοῖς ξένοις, καὶ παντοδαποῖς ἰνδαλλόμενοι: Circunuagari Deos quoſdã noctu, uarijs peregrinis ſimiles. Noctu uidelicet per inſomnia: ut Iacob uidit per Somniũ ſcalã ſuper terrã cacumine tangentẽ cœlũ, et deſcendẽtes, et aſcendentes Angelos, et Dominũ innixũ ſcalæ. Quã ſcalã uidetur penè Homerus audiſſe, appellans eã aureã cathenã Iouis, qua cœlũ, ac terræ ſint deuinctæ. Et mirũ in modũ placuit Philoſophis. Illud adeò mirabere in Philoſophis, et ſacris literis, qđ promiſcuè nunc Deũ unũ principiũ, et autorẽ omniũ gerendarũ rerũ, nunc Angelos eius inducunt, ſimile quid extat apud Philoſophos. Vides enim Platonẽ, Tulliũ, multoſq; alios, in eadẽ re, nunc Deos nominantes, nunc Deũ ſingularẽ, In ſacris literis itẽ quod Deus ipſe dixit, Deſcendã, et uidebo, utrũ clamorẽ, qui uenit ad me, opere cõpleuerit, an non eſt ita. Poſtea nõ ipſe refertur ueniſſe, ac deleuiſſe, quod ibi toties minatur ſe facturũ, ſed duos Angelos, qui et uenerunt, et deleuerunt urbem.

urbem. Et cum ſubuerterent urbem, dicitur Dominus pluiſſe ſuper Sodomam, & Gomorram ſulphur & ignem à domino de cœlo. Additur inde: Cum enim ſubuerteret Dominus ciuitates regionis illius, recordatus Abraham, & liberauit Loth de ſubuerſione urbium, in quibus habitauerat. Atqui duo Angeli liberauerant Loth. Sic in libris Iudicum, cum Angelus apparuiſſet, allocutusq́; fuiſſet Manue patrem Sampſon, deniq; eo recedente, & intelligentes illi, Angelum eſſe dixerunt, Morte moriemur, quia uidimus Dominum. Sunt alia quædam exempla, quæ nunc libens prætereo. Similis igitur eſt loquendi quædam Philoſophis conſuetudo, ut quoniam quicquid minores Dij faciunt, maximi illius imperio faciunt, narrent modò Deum feciſſe, modò Deos. Vergilius:

Attonitus monitu tanto, imperioq́; Deorum.

At Iupiter miſerat.

Sed hoc habent ſacræ literæ melius, quòd in rebus maximis, ut in Creatione mundi, nunquam memorant Deos illos, clariusq́; eſt in eis ſingularis illius, æterni, diſcrimen ab iſtis. Illud tamen obſeruabit prudentiſſimus quiſq;, quò ſcriptores ſint uetuſtiores, eo ſanctius, & diſtinctius de ſingulari Deo loqui: ut quod aſſeruit Cyrillus, cum ab origine mundi ad eluuionẽ uſq; noſcerent omnes, faterenturq́; ſingularem Deum, tum propinquiora ſecula temporibus Noë, ſimiliter unum eſſent confeſſa. tandem emerſerint malorum examina, & fabulæ de Dijs, ac principe Deo.

Ex oraculis Chaldaicis de poteſtatibus, ſiue mentibus ſummis: & quod has rectores mundi Chaldæi dixerint. Cap. IX.

Poteſtates igitur poſt altiſſimum Deum, cum ea apud Homerum alios´que ratione, tum magis clara, & Phyſica, & aperta agnouerunt Philoſophi, ſimilia de his loquentes, atq; noſtri. Ac Magi Chaldæorum à quibus multa delibarunt Platonici, delibaſſe Platonem, & Ariſtotelem autor eſt Pſellus, & Pletho, propoſuerunt, & deſcripſerunt eas, πῶς ἔχει κόσμος νοεροὺς ἀνοχῆας ἀκάμπτους: Vt mundus habet intelligibiles ſuſtentatores, inflexibiles. Hæc nomina ſunt Angelicarum poteſtatum, quæ uocantur etiã in noſtris literis Autoritates, Virtutes, Dominatores. Nomen quidẽ νοεροὶ, eſt eorũ ſubſtantiæ, quòd mentes, quòd intellectus ſunt, omniumq́; Angelorum ſubſtantia, à noſtris ab illis dicitur νοερὰ. At uerò ἀνοχῆας ſonat, quod appellantur à noſtris Dominationes. Quemadmodũ enim Dominatores, regunt, aguntq́; ac ſuſtinent ea, quibus imperãt: ſic qui ſuſtinẽt, dominantur & præſunt. Eſt aũt in hoc ueluti carmine ἀνοχεὺς, ſuſtentator quod clarioribus apud Platonem nominibus de eiſdem loquentem deſignatur, ἐπιμεληταὶ, ἐπιστάται, curantes, præfecti: paſtores item & gubernatores, nomina diuinarum harum poteſtatum. Hoc igitur & id genus multa carmina ueriſimile ad Platonem perueniſſe, ſuſceptis hinc, quæ de præfectis à principe Deo ſuper omnes mundipartes locutus, audiens mundũ quoſdam habere rectores, ac ſuſtinentes, eoq́; inflexibiles, incorruptos, immotos ſtabilis, ſolidæ fortisq́; naturæ. Hocigitur carmẽ explanãs Pſellus ſcribit: δυνάμεις οἱ Χαλδαῖοι ἐν τῷ κόσμῳ τίθενται, καὶ ὠνόμασαν αὐτὰς κοσμαγούς.

κοσμαγοὺς, ὡς τὸν κόσμον ἀγούσας προνοητικαῖς κινήσεσι. ταύτας δὲ νῦν συνοχῆας καλεῖ, ὡς τὸν πάντα συνοχέως συνέχοντας. τὸ μὲν ἀκαμπὲς τῆς διατηρητικῆς αὐτῶν δηλουμένης δυνάμεως, τὸ δὲ συνοχικὸν τῆς φρουρητικῆς. ταύτας δὲ τὰς δυνάμεις διὰ μονῆς τοῦ κόσμου αἰτίας, καὶ ἀκλινοῦς ὁρίζονται τάξεως. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεραι δυνάμεις λεγόμεναι παρ' αὐτοῖς ἀμείλικτοι, οἷον εὔτονοι, καὶ ἀνεπίστροφοι πρὸς τὰ τῇδε. καὶ τὰς ψυχὰς ποιοῦσαι τοῖς θελκτηρίοις μὴ μειλίσσεσθαι πάθεσι, Poteſtas ſtatuunt in mundo Chaldæi, easq; appellarunt mundi ductores ceu quæ mundum agant, motibus prouidentiæ. Has igitur nunc uocat ſuſtentatores, uidelicet mundum ſuffultiendo tenentes. Ac quòd eas uocat inflexas, deſignat ſtabilem, firmamq; eorum poteſtatem, quòd ſuſtentatores, indicat cuſtodiam. Hos autem poteſtates definiunt permanentiæ, perennitatisq; mundi, & ordinis immoti cauſas, Sunt autem & aliæ poteſtates, quæ dicuntur ab eis amulicti, quod eſt, intenſi, inuertibiles, ad ea quæ ſunt hic, & facientes animas illecebris et affectibus non demulceri. Hæc Pſellus. Ecce igitur claro in lumine omnis omnium gentium conſonat Theologia. In uetuſtiſſimis Hebræorum literis, principes prouinciarum, populorum, & in bello duces protectoresq;, contemplatores humanorum factorum declarantur, à Platone Græcaq; Theologia ſimiliter principes, legati, interpretes à Chaldæis, nunc ſuſtentatores, cuſtodes, conſeruatores mundi, nunc humanū genus tuentes, agentes, moderantes proſpectores.

De triplici ordine Deorum, ſiue Angelorum ex Platonicis, præcipuè Proclo: in quo uidetur noſtros ſecutus, ubi à ueritate diſſentiat: & de primo Deorum ordine. Caput X.

GEneratum igitur à priſcis illis cognitæ, & prædicatæ ſunt diuinæ poteſtates, particularius à ſubſecutis Platonicis eorum genera, nationesq;, & actio uitæ deſcriptæ, maxima ex parte è noſtris libris, licet hoc ab eis diſſimuletur, accepta. Primus omnium Platonicorum Proclus (Nam neque apud Plotinum, neq; Iamblichum, neq; Amelium, nec ſuperiores ea myſteria reperio) auſus eſt locupletius de his in ſua genera diſtributis loqui. Quæ cum ſuperiores Platonici, quos in cæteris ferè ſemper imitatur, non prodidiſſet, nouimus apertè, ut Græci quoq; teſtantur, eū ex Dionyſio Areopagita ſurripuiſſe, ſed multis adiectis cōtaminaſſe. Dico ſcilicet hæc tria genera Deorū, ſiue Angelorū, qui dicuntur νοητοὶ, νοητοὶ καὶ νοεροὶ, νοεροὶ μόνον id eſt, intellecti, intellecti & intelligentes, intelligentes ſolū, quæ ſunt tres Angelorum à Dionyſio conſtructæ Hierarchiæ. Proclum ſecutus eſt Hermias, & Damaſcius, aliiq; nonnulli. Cum igitur primus Dionyſius Deos illos intellectos, & intelligentes nominaſſet, omnemq; de eis Theologiam ex ſacris literis accepiſſet, Proclus uiolenter, & contaminatè colligens ex fabulis Poëtarum & Platone, cum primis Parmenide, ueram ſuper his Theologiam infecit: Reſtituentes igitur omnia in ſua loca, Proclumq; partim declarantes, partim cum Diony

ſio

ſio collatum, paucis (Nam alioqui numeroſè de his ille ſcripſit) emendantes Theo
logiæ conſenſum demonſtramus. Is igitur in eo, quem inſcripſit de Theologia Pla
tonis, poſt ſingularem, atque ineffabili ſummi Dei Vnitatem, neceſſariò de generi/
bus Deorum ſermonem habendum eſſe dicit. Ac primũ cenſet, in quo ſecutus eum
Simplicius eſt, Quemadmodũ Natura naturaliter, Mens mentaliter, Anima quoq;
per modum animæ operetur, & gignat: ſic ſupremam Vnitatem quoniam unifi/
cè, & per modum Vnitatis ſuæ oporteat eum gignere, ante omnia producere diui
nas quaſdam ἑνάδας, unitates, ipſi principi Vnitati ſimillimas. Nam optimum, ut
Timæus ait, niſi optima facere nefas eſſe. Hæc ab eis etiam uocatur ἑνιαῖον πλῆ/
θος, unifica multitudo. Dicitur fons bonorum Deus, multas producere bonitates,
Vnum eſſe Deum & multos Deos, unam Vnitatem, & multas ante omnes res
unitates. Vnam bonitatem, & multas poſt unam. Non eſſe autem diuinas has unita
tes imparticipabiles, & omnino ab omnibus rebus ſeparatas, quemadmodum ex/
cellentiſſima illa Vnitas. Quid enim ab ea differrent? Sed eſſe ueluti florem, aut
ſummitates, & ſummum in unaquaq; re. Easq; eſſe medias, quibus omnia unian/
tur ad ſupremam Vnitatem. Vnitates igitur Deos eſſe participatas, quæ coniun/
gant omnia, & uniant, quæ poſt ſe ſunt, ob illam Vnitatem, quæ tranſit in eos om
nes. Quoniã igitur quilibet Deorũ Vnitas eſt, & ab aliquo rerum ordine partici/
patur, ob hanc cauſam eſſe participationem, cum ordine, quod prima à primis,
ſecunda à ſecundis participantur: Sicq; propinquiores ſummæ Vnitati unitates à
primis et ſimpliciſſimis ſubſtantijs participari longinquiores ab his quæ magis ſunt
compoſita: concluditq; de his omnibus Proclus: εἴπωμεν ὅτι μετὰ τὴν μίαν
τῶν ὅλων ἀρχὴν, μονάδες ἡμῖν αὐτοτελεῖς ἐφάνησαν οἱ θεοί, μετεχό-
μενοι μὲν ὑπὸ τῶν ὄντων οὐσίαν, οἱ δὲ κατὰ τὴν συνθετωτέραν τὴν εἰς
αὐτὰ ποιησάμενοι πρόοδον. Quæ ſunt, Dicamus quòd poſt unũ rerum prin
cipium, unitates nobis Dij apparuerunt, per ſe perfectæ. Qui ſubſtantialiter à re/
bus participentur: alij uerò ſecundũ compoſitionem, ſubſtantiam facientes in cun/
cta proceſſum. Hæc à Proclo dicuntur, examinanda poſtmodũ, & quid ueritatis
habeant dijudicanda. Item Proclus ait, ut ex his ea, quæ ſequentur, melius innote
ſcant: ἁπάντων δὴ τῶν ὄντων, καὶ αὐτῶν τῶν τὰ ὄντα παραγόντων θεῶν
μία καὶ ἐξῃρημένη, καὶ ἀμέτεκτος αἰτία προϋφέστηκεν, ἄρρητος μὲν
παντὶ λόγῳ, καὶ ἄφραστος, ἄγνωστος δὲ πάσῃ γνώσει, καὶ ἄληπτος,
πάντα μὲν ἀφ' ἑαυτῆς ἐκφαίνουσα, πάντων δὲ ἀρρήτως προϋπάρχου-
σα, καὶ πάντα πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστρέφουσα, τέλος δὲ οὖσα τὸ πάντων ἄρι
στον. ταύτην δὴ οὖν τὴν ὄντως ἐκβεβηκυῖαν χωριστῶς ἀπὸ πασῶν, καὶ πά
σας μετὰ τὰς ἑνάδας τῶν θείων. πάντα δὲ τὰ γένη τῶν ὄντων. καὶ τὰς προ-
όδους ἑνιαίως ὑφιστάνουσα, πάσης θεότητος αἰτία. τὸ γὰρ εἶναι θεὸν, πάν
τες οἱ θεοὶ διὰ τὸν πρῶτον ἔχουσι θεόν: Omnibus igitur rebus, etiam ipſis Dijs,
qui

quæ res producunt, una ſeparata, ſegregataq́; & imparticipabilisq́; cauſa præexiſtit. Ineffabilis quidē omni ſermone, & indicibilis: omni autem cogitationi incomprehenſibilis, & ignorabilis, omniaq́; ex ſe producens, et ante omnia ineffabiliter præexiſtens, cuncta ad ſe reflectit. Finis optimus omnium rerū. Hanc igitur ſeparabiliter et uerè ab omnibus ſegregatā, et omnes Deorū unitates, generaq́; rerum & proceſſus unificè creans uocat Plato Solē, uocat regē circa quē omnia. Hæc omnis Diuinitatis cauſa. Nā ut eſſent Dij, cuncti Dij à primo Deo habent. Ad hunc modū Proclus diuinè, ſi perſeueraret, inſiſteretq́; ſemel inuentæ et prædicatæ ueritati. De Dijs autē primis, quorū eſt poſt excellentiſſimā Vnitatē primus ordo, præter ſuperiora ſubijcit: ἑνάδες γὰρ ἐφάνησαν ἡμῖν ἀπὸ τῶν σωμάτων ἀνιοῦσιν οἱ θεοί. ἑνάδες ὑπερούσιοι γεννητικαὶ τῶν οὐσιῶν καὶ τελειωτικαὶ, καὶ πάσας οὐσίας τὰς πρωτίστας εἰς ἑαυτὰς ἀναδησάμενοι: *Vnitates, inquit, apparuerunt nobis Dij à corporibus aſcendentibus. Vnitates superſubſtantiales, genitrices ſubſtantiarū, et perfectrices, & omnes ſubſtantias proximas ad ſe ipſas colligantes. In hoc Procli dogmate hoc iudiciū adhibendū eſt, ut eum qui bene, rectèq́; Deos poſt altiſſimā Vnitatē locauit, errare conſtanter aſſeramus, & quæ apud maiores, ipſumq́; Platonē nuſquā extent, confingere, cū Deos illos primos dicit ſuperſubſtantiales. Aſſerunt enim Damaſcius, et Iāblichus, ſed prior Dionyſius, Vnū duntaxat eſſe ſuperſubſtantialē, Vnū illum ſingularē, eminentiſſimumq́; Deum iure uocari, ſupra ſubſtantiā, ut qui fuit, eſtq́; autor ſubſtantiæ. Qui cū fuerit, ipſis etiā teſtibus, autor Deorū, quos creauit, planè ſupra Deos ineffabiliter extat, et hæc ineffabilis excellentia dicitur ſuperſubſtantialis, quæ ſoli illi congruat, cui ſoli congruit nomē Vnitatis. Quare idololatria eſt hæc Procli, & crimen læſæ maieſtatis, incommunicabile Decus, honoresq́; ſingulares, et ſoli Dei inhærētes, creaturis uindicaſſe. Itaque eiuſdē impietatis eſt, hos Deos ſubſtantiarū prædicare genitores, nimirū creandi ſingularē Dei, et imparticipabilē poteſtatē transferre ad minores Deos. Et quod Plato, cæteriq́; omnes de cuſtodia generis humani, quā ſummo conſenſu Dijs adiudicarunt, ad generalē ſubſtantiarū creationem deducere. Non'ne Platoni mundanus opifex, quem Mentē et cauſam, et Deū uocat autore Laërtio, creat omnia corporea, & incorporea, ipſos etiam Deos? Vbi ſunt apud eū Dij ſubſtantiarū genitores? Similiter errat aſſertio Deos alligare ad ſe cuncta. Nam Philo Iudæus optimus è Platonicis, Verbum Dei ſolū dicit eſſe, quo cuncta ligantur, ſuſtinentur, uinciuntur. Et Triſmegiſtus, in eo, quē inſcribit, Quòd in ſolo Deo ſit bonū et pulchrum:* πάντα γὰρ ὅσα ἐστὶν ὦ Ἀσκληπιέ, ταῦτα ἐν τῷ θεῷ ἐστι, καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γινόμενα, καὶ ἐκεῖθεν ἠρτημένα. *Quæ ſunt, Omnia quæ ſunt, inquit, ô Aſclepie, ſunt in Deo, et à Deo fiunt, et illinc dependēt, et ſuſtinētur. Paulò uerò ſuperius:* ἀρχὴ δὲ καὶ περιοχὴ, καὶ σύστασις πάντων ὁ θεός. *Hoc eſt, Principiū, cōplexus, continentia rerum omnium Deus. Quare Proclus finxit nouā nunc Theologiam, à qua maiores ſui prorſus abhorruiſſent. Nam item allegationem, & reductionem*

non ad ſeipſos dixerat Dionyſius, quem Proclus imitari conatur, non imitatur be-ne: ſed, αἱ πανιεροὶ δυνάμεις ἀναγωγικαὶ πρὸς τὸ θεῖον: ſacræ poteſtates ſunt reductrices ad Diuinitatem. Reducunt ergo non ad ſe, ſed Deum. Sed nos de-lectum habentes in illis, quoniam ſolis ſacris literis data eſt incorrupta, & inuiolabilis ſapientia, probamus eos in admiratione & aſſertione diuinarum rerum pariter contendere nobiſcum.

Generatim de Dijs, & eorum prima acie, quid'ue Proclus commentitium aſſixerit. Caput XL.

E*Xinde is idem cum diuum Dionyſium tres Hierarchias Deorum ſiue Angelorum uidiſſet, refugeret autem uerum ueritatis ac religionis fateri fontem, diſſimulata horum trium diuinorum ordinum doctrinæ origine, ſuæq; ſuperſtitioni colorem adhibens, conatur ex Platone deducere, præcipuè ex Philebo, ubi ſint terminus Deus, & indeterminatio, in medio, id quod dicitur miſtum. Quo libro ſit etiam hæc trinitas,* κάλλος, ἀλήθεια, συμμετρία, *pulchritudo, ueritas, commenſurabilitas. Hæcq; eſſe tria illa genera, & tres ordines Deorũ. Ac de ſuperioribus ſic ſtatuit:* ὧν τὸ μὲν πέρας ἐστὶ θεὸς, ἐπ' ἄκρῳ τῶν νοητῶν, προελθὼν ἀπὸ τοῦ ἀμεθέκτου, καὶ πρωτίστου θεοῦ πάντα μετρῶν. καὶ ἀφορίζων, καὶ πᾶν τὸ πατρικὸν, καὶ συνεκτικὸν, καὶ ἄχραντον τῶν θεῶν γένος ὑφιστάς. τὸ δὲ ἄπειρον δύναμις ἀνέκλειπτος τοῦ θεοῦ τούτου, πάσας τὰς γεννητικὰς διακοσμήσεις ἐκφαίνουσα, καὶ πᾶσαν τὴν ἀπειρίαν, τήν τε προούσιον καὶ τὴν οὐσιώδη, καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης ὕλης. τὸ δὲ μικτὸν ὁ πρώτιστος, καὶ ὑψηλότατος διάκοσμος τῶν θεῶν, καὶ κρυφίως τὰ πάντα συνειληφὼς κατὰ τὴν τριάδα μὲν νοητὴν συνεκτικὴν συμπληρούμενος, παντὸς δὲ τοῦ ὄντος τὴν αἰτίαν, ἑνιαίως περιέχων, καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς τοῖς πρωτίστοις ἀκρότητα, καὶ τῶν ὅλων ἐξῃρημένην ἱδρυσάμενος. *Quæ ſunt, È quibus, inquit, terminus eſt Deus in ſummo intelligibili progrediens ab imparticipabili, & primo Deo, omnia commenſurans, & determinans, & totum paternum, & contentiuum, purumq; Deorum genus creans. At infinitum uirtus eſt indeficiens iſtius Dei, omnes generat ordines, efferens, & omnem infininitatem, & anteſubſtantialem, & ſubſtantialem, & uſq; ad extremam materiam. At uerò miſtum primus, & altiſſimus Deus, ordo Deorum, ſecreto cuncta complexus, per trinitatem intellectualem, contentiuã, repletus, omnis rei cauſam unifice complectens, & intellectualibus primis, ſummitatem, & ab omnibus ſeparatam ſtatuens. Hæc Proclus, nimium certè allegorica, imò uerò friuola, & commentitia, ex fonte uero, locoq; detorta, in ſomnijs humanis, chimeriſq; contaminata. Adhibenda igitur correctio, errorq; omnis, bonis ſelectis à malis, aperiendus. Prima igitur emendatio, idq; ex doctrina Dionyſij, unde manarunt iſta Procli, erit, quòd ille Deorum ordo non ſunt unitates illæ fontales, nequicquam eſt, cur*

hoc

cur hoc nomine uocentur, nec ſubiacet nomini quod ſuſpicatur, & aſſeuerat Proclus. Quod ut clarius intelligatur, intelligenda eſt, & conferenda ſententia Procli, & Dionyſij. Primum conueniunt uterq;, quòd ineffabilis, ac ſupereminens Vnitas ſit cauſſa omnium Deorum. Quod in ſuperiore teſtimonio Proclus dixit, Dionyſius autem de cœleſti Hierarchia, de Ieſu: ἡ τῶν ὑπερουρανίων οὐσιῶν ὑπερούσιος αἰτία: Supercœleſtium ſubſtantiarum, ſuperſtantialis cauſſa. Non conueniunt autem, errorq; Procli eſt, quòd non dicit genitos aut factos aliquando ab eminenti Deo, Deorum hos ordines, ſed generari, fieriq; ſemper, & quaſi ſempernitescere, innuens quendam ſempiternum ordinem naſcentium Deorum à ſupremo. Vera autem doctrina eſt, quòd Deus eſt æternus, ſubſtantiæ ſupercœleſtes, & ſi maximæ ſunt, maximeq; diuinæ, creatæ tamen ſunt. Et id deſignat Dionyſius, cum Ieſum uocat cauſſam supercœliſtium ſubſtantiarum. Generatio autem illa cum ſit impoßibilis, & non naturalis (quia qui naſcerentur, manarentq; à Deo, eodem genere Diuinitatis, atq; ſupremus, Dij eſſent, habentes fluentem in ſe ſubſtantiam, Diuinitatem, & dicunt tamen ipſi nobiſcum, ineffabilem illam Vnitatem ab omnibus eſſe ſeparatam) certè uerius eſt & naturalius, ut ſupercœleſtes ordines ſint creati, illaq; perpetua dependentia, manatioq; quaſi radiorum à Sole, ſic à ſupremo Deo, ipſorum Deorum eße non poßit. Secundum emendandum eſt, quòd Proclus idcirco uocat primos illos Deos, & quaſi primam Hierarchiam, θείας ἑνάδας diuinas unitates, quia deprauans ueram, quam ſuper hoc apud Dionyſium deprehendiſſet Philoſophiam, cenſet ad eos, quaſi fontes omnium rerum, &, ut ipſe uocat, ἀκρότητας, ſummitates, cuncta reuocari, atq; uniri, totum hoc ad creationem, generationemq; rerũ uniuerſalem referẽs, quæ à ſupremis hiſce Dijs adminiſtretur, Creditq; Deos hos ſupernos, eſſe Ideas illas ſummas, & quaſi uniuerſalia rerũ cunctarum, quod & impoßibile eſt, & naturæ contrariũ, Ideis neq; per ſe ſubſiſtentibus, neq; modũ, & rationẽ inueniente animo, huiuſmodi cõmenti. Vera igitur doctrina eſt, & id prodit Dionyſius, quòd Angeli, ſeu Dij, ſunt unifici, quia per eos, genus humanũ edocetur, & ad autorem ſuũ reuocatur, ſicut ipſe multis exẽplis ex ſcripturis declarat Dionyſius, dicens alios initiare, alios initiari: alios illuminare, alios illuminari: παντὸς τοῦ ἱεροῦ τὸ ὑπερέχον, ἐξῃρημένην, αἱ γοῦν ἅγιαι τῶν ὑπερουρανίων οὐσιῶν διακοσμήσεις. Ita nõ attingit creationẽ, neq; deſignat, neq; uniuerſalis eſt iſta unio, ſed particularis adminiſtratio humani generis, quo et à Platone, et à Dionyſio dicũtur πορθμεύοντες, tranſportantes, et inter homines, ac Deũ intercedentes. Hæc unio eſt. Hoc uocati unifici, cõiunctores, ductores: creatio aũt nõ eſt eorũ. Itaq; emendandũ quoq;, diligenterq; diſcutiendũ, quod ſuper eorũ actiõe uitæ traditur à Proclo. Neq; enim agũt Dionyſio et ſacris literis dij, quod illi ex inepta ſuperſtitiõe uoluerũt. Vera enim et naturalis doctrina Dionyſij, Platõis et Ariſtotelis eſt, quòd eorũ uita eſt contẽplatio dei, amorq; inauditus, et inebriatio, æternaq; dulcedo, et Nectar ex intuitu diuinæ præſentiæ, ſecreta

colloquia, gaudiaq́; omnibus mortalibus incognita. προσεχεῖς ἢ μένουσι, καὶ ἀεὶ πρὸς τὸ ἀνάντες ὡς θέμιστον, ἐν συντονίᾳ τοῦ θείου καὶ ἀκλινοῦς ἔρωτος, ἀνατεινόμεναι, καὶ τὰς ἀρχικὰς ἐλλάμψεις ἀΰλως, καὶ ἀμιγῶς δεχόμεναι. Vt ait Dionyſius, proximi aſsiſtunt, defixiq́; intuentur, quantum eis datur, in Deum amore diuino nunquam deficiente, accenſi. Regiosq́; illos radios immaterialiter, & impermiſtè accipiunt. Deinde generis humani adminiſtratio, procuratio que, ut ad eadem gaudia homines perueniant. Hæc agunt Angeli, id eſt, Dij. Proclus autem dimiſſa nobiliſsima hac actione uitæ, & à digniſsimis rebus ad inferiorem mundum eos auocans, ſicut humani generis immortalitate, deificationeq́; uera contempta, ineptiſsimè deificarunt hunc mundum, facit eos occupari in procreatione, & geniturís omnium corporum. Itaq; nec unitates ſunt hac ratione: nec eſt rerum inferiorum cum eis participatio. Non enim participāt res terreſtres ipſos Angelos. Solius Dei rectè dici poteſt uniuerſalis participatio: quia ſolus ab omnibus, precipuè Angelis participetur; deſignante participatione, uniuerſalem, diffuſamq́; per omnem naturam prouidentiam, tutelam, quod ſolius Dei eſt, & eſſe poteſt. Nec res ſubſtantialiter participant illos ordines Deorum, in quibus non ſit uniuerſitas Naturæ. Et participationem ſcribit: αἱ μὲν ὑπερβεβηκυῖαι τάξεις, ἔχουσι καὶ τὰς τῶν ὑφειμένων διακοσμήσεων ἐλλάμψεις καὶ δυνάμεις. ἀμέθεκτοι δὲ τῶν αὐτὰς ὑπερεχόντων εἰσὶν αἱ τελευταῖαι: Ordines ſupereminentes, habent radios & uires ordinum inferiorum, imparticipabiles autem ſunt, id eſt, non participantes nouiſsimi ſupereminentium eos. Poſtremo uelut totum commentitium, ac fabuloſum & minime naturale reijciendum, quod tradit de Deo Termino, & de Apiria, deq; Miſto. Primum quòd ea Platonis mens nō fuit in Philebo, ad hæc non eſt Naturæ, rationi conſentaneum, ut Terminus ſit Deus, creans ordines inferiorum Deorum, cum omnis creatio ſit ſolius Dei. Et quòd Apiria ſit infinita Dei iſtius potentia. Nam nulla niſi ſupremi, eminentiſsimiq́; Dei eſt immenſa poteſtas. Ad hæc nulla eſt Apiria, id eſt, immenſitas, niſi Dei. Nulli quoq; ſunt ordines Deorum γεννητικοὶ generatores, uno creatore ſufficiente. Preterea προούσιος, & ὑπερούσιος, ſunt nomina ſolius Dei, non ullius ordinis Angelorum. Solus enim Deus quod ſuperioribus libris ipſimet fatentur, eſt ſupra ſubſtantiam. Ea quoq; quæ de Miſto loquitur, friuola ſunt omnia, uitiatis bonis ſuorum commercio commentorum. Quod autem ſint maximè uiolenta, & coacta, quæ de Infinito, Termino, & Miſto comminiſcitur, apparet ex ipſo Philebo, quo libro Plato diſſerit de tribus rebus, quibus omnis res corporea ſubſiſtat, indicans iuxta Pythagoreos omnia conſtare ex materia, quæ ab eis dicebatur Infinitum, & ex forma quam Terminum appellabant, qua definiatur infinitas materiæ. compoſitum autem ex materia, & forma uocabant Miſtum. Hæc eſt ſententia Platonis: Factum eſt autem, ut quoniam arbitrariè interpretatus eſt hæc Proclus, quibus nullum ſubeſt fundum, meritò fabuloſa, uaniſsima ex his ſint nata. Inſatiabiliterq́; nugatur ſuper re commentitia, longam fabu-

gam fabularum, commentorumq; animi ſui contextam ſeriem ducens, in quibus neque ordo eſt ullus, neque ratio. Sed nobis ſatis eſt docere, ut ueritas eis etiam hoſtibus placuerit, & ſuis ſuperſtitionibus accommodare conati ſint.

De triplici Hierarchia Deorum, & quid ueri, aut a uero diſſentiens de ea ſcripſerit Proclus. Cap. XII.

RVrſus Proclus miſcens bona malis, hæc de Hierarchijs uera, noſtriſq; literis cõſona loquitur: καὶ γὰρ αἱ τρεῖς αὗται τριάδες μυστικῶς ἐπαγγέλλουσι τὴν πρώτου θεοῦ καὶ ἀμεθέκτου παντελῶς ἄγνωστον αἰτίαν. ἡ μὲν τὴν ἄῤῥητον αὐτῆς ἕνωσιν, ἡ δὲ τὴν πασῶν δυναμέων ὑπεροχὴν, ἡ δὲ τὴν παντελῆ τῶν ὄντων ἀπογέννησιν. Etenim, ait, hæ tres trinitates myſticè enunciant primi, & imparticipabilis Dei omnimodo ignotam cauſam. Alia ſecreta eius Vnitatem, alia omnium uirtutum eminentiam, alia omnimodam rerum generationem. Hæc de Natura, ſuper qua longè falſiſſima narrat, ſed officia congruentia noſtris è literis ſumpſit Proclus. Nam ut hoc nunciandi munus, myſteriorumq; notionem amplectitur, ratione docente, & ſummo Theologorum Dionyſio eadem tradente, ſic reijcimus fabuloſaq; iudicamus, quæ de primo genere Deorũ eloquitur: καθάπερ ἑνάδες εἰσὶν οἱ νοητοὶ θεοὶ πρώτως καὶ πατέρες εἰσὶ πρώτως· αἱ γὰρ ἑνάδες αἱ θεῖαι κατὰ βραχὺ προϊοῦσαι, πάντων τῶν ἐγκοσμίων τὸ πλῆθος ἀπεγέννησαν. ἔστιν οὖν ἡ τριὰς αὕτη πηγὴ, καὶ αἰτία πάντων, καὶ ἀπ' αὐτῆς πᾶσα ζωὴ, καὶ πᾶσα πρόοδος ὑφέστη, θεῶν τε καὶ τῶν κρειττόνων ἡμῶν γενῶν, καὶ τῶν θνητῶν ζώων: Quemadmodũ unitates ſunt intellectuales Dij primò, etiam patres ſunt primò. Nanq; unitates diuinæ, paulatim emanãtes, omnium mundanarũ rerum multitudinem progenuerũt. Eſt igitur trinitas iſta fons, & cauſa omnium, & ab ea, uita omnis, & proceſſus ſubſiſtit, uidelicet Deorũ meliorumq; nobis generum Deorum, & mortalium animalium. Hæc à Proclo inconſideratè, ne dicam impiè dicuntur: primum quòd ipſe ſibi pueriliter contradicit, ut qui multis in locis tria rerũ principia ex Theologia Platonis erigens, à quibus corporea, & incorporea naſcantur, uidelicet ſummo Bono, Mente, quib. ſuperius cunctas res genitas referebat, nunc adeò deformat, lacerat prædaturq; eorum imperiũ maieſtatemq; lædit, ut putet, & eò adducatur, ut credat poſſe alios eſſe Deos, à quibus omnia cœleſtia, & terreſtria ſint progenita. Nec uidet indigna Philoſophia, et rebus, quas extulit, inconſtantiã, friuolaſq; ineptias, et contra Naturæ leges impietatem. Si Deus unus eſt autor bonorũ, atq; Deorum, ut Plato, ut Ariſtoteles, ut ipſi fatentur, ut Natura fateri cogit, quid opus erat, Dijs his genitorib. aliorum Deorum, mortaliũ, quàm animaliũ? Cauſa mali fuit, quòd Deos iſtos, Ideas illas Platonicas primus credidit, per quas omnia nata prodierint in lucẽ, ſeparans Ideas à Mente diuina, quod nec Plato, nec boni Platonici fecerunt, eaſq; quaſi quendã potentiſſimarum Dearũ chorum, primoſq; fontes ſtatuens. Et tamẽ priſca Philoſophia, ut tot ſuperius exemplis eſt probatũ, Ideas Mentẽ diuinã dixerunt ipſam maximam Ideam,

ac formam uniuerſalem, fontemq; genitorem omnium rerum. Qui autem Ideas à diuina ſapientia ſeparatas diuinam eſſe gentem contendat, non ſecus deliret, atque is cui flumina, fontes, arbores, Dij prædicantur, & quaſi poeta Idearum eſt. præterquàm igitur quòd ſunt falſa, & impia, etiam uerò non naturalia, quæ dicit, ratione ſentiente, ipſis item docentibus, unum duntaxat ſingularem fontem, & autorem eſſe hominumq; Deûmq;, idq; nullo Idearum interueniente patrocinio. Quæ ſi ſunt Deus ipſe, ſunt diuina Mens, incomprehenſibilis, ineffabilis, inexhauſta ſapientia. Quare abijciantur tanquam ſcelerata, et ſacrilega, impiaq; figmenta hæc Procli, quòd nec Plato diuinus, nec cæteri Platonici ea tradiderint. Tum uero Philoſophia Dionyſij ab his Procli deliramentis inuiolata nobis remaneat, quam cum imitaretur, & è Platonis libris non inuentam uiolenter deduceret, quibuſcunq; caſus tuliſſet, nugis adhæſit. Præclara quidē de ſummo Deo Plato locutus eſt, itemq; de Dijs, qui inter ſupremum Deum, & homines intercedant: locutus autem eſt, quòd medij ſint, & internuncij, quaſiq; legati, quòd preces, & benefacta humana ad Deū perferant, ad homines diuina beneficia. Sed quòd ſint poſt ſingularē Deum, ceu fontes aliorum Deorū, mundanarumq; rerum, multaq; alia prodigia longis ſermonibus à Proclo contexta, hoc uerò nuſquam nec ſenſit, nec dixit Plato. Itaq; his annotatis reliquam nugarum ſeriem, quam mihi curæ non fuit euoluere, dignoſcent, qui in libros Procli inciderint. Quem enim habent in ueritate locum, quæ addit, quòd hoc genus Deorum νοητὸν, ab omnibus diuinis ordinibus unificè ſeparatur, & quòd ante omnia quæ intelliguntur, ſubſiſtat, quia imparticipabile ſit, & diuinum, intelligibile. Violenta ſunt ſedibusq; ſuis tranſpoſita, Dei ſunt, non Angelorum, ſiue Deorum. Illa quidem uera etiam à Dionyſio tradita, quòd hoc genus πληροῖ ἄνωθεν τοὺς θείους καὶ νοερούς διακόσμους, Replet supernè diuinos, & intelligentes ordines: uidelicet irradiat, ut ait ſummus ille theologus, Angelorum primus ordo, ſecundo, & tertio ueritatem, lucem, myſteria, communicatq;, & quaſi initiat. Vera quoque ſunt & illa, & eiuſdem generis, εἰκότως λέγομεν νοητοὺς θεοὺς τὴν ἄῤῥητον ἐκφαίνειν τῶν πάντων ἀρχήν, καὶ τὴν θαυμαστὴν ἐκείνης ὑπεροχήν, καὶ τὴν ἕνωσιν. Quod eſt, Iure dicimus Deos ſiue Angelos intellectuales ſecretam efferre omniumoriginem, & admirabilemq; eius excellentiam, & unitatem. Hæc enim ſunt arcana illa myſteria, quæ primo ab altiſſimis illis, Deoq; proximis Angelis noſcuntur, de quibus tertio & quarto capite, in cœleſti Hierarchia loquitur Dionyſius. Ea uerò partim uera, partim falſa. Quòd ſunt reges omnium cum cæteris Dijs incoordinabiles: Et quòd ſummum Bonum intellectuali luce afflauit omnia: & Deos ἀνέφηνε, declarauit, patres omniū: & quòd primum Deorum genus propter propinquitatem, & ſimilitudinem, cum ſummo Deo ſubſtantiam dat ſecundis Dijs. Si igitur adimas creationem rerū, quam Dijs hiſce ſupremis iniuſt conceſſit, cæteraa fermè uera ſunt, & ex fontibus Dionyſij ſyncerè fluentia.

De ſecundo Deorum ſiue Angelorum ordine, quem ex Dionyſio deducat Proclus. Cap. XIII.

PRoſequitur poſt hos Proclus ſecundum Deorum genus, quos appellat νοητοὺς καὶ νοερούς, intellectos ſiue mentales, & intelligentes, προέρχονται τοίνυν ἐκ τῶν νοητῶν οἱ πρῶτοι νοεροὶ θεοί. κατὰ πάσας ἄρα τὰς νοητὰς αἰτίας ἀπεγεννήθησαν αἱ νοηταὶ καὶ νοεραὶ διακοσμήσεις τῶν θεῶν. τῶν γὰρ νοητῶν ἐν τῇ τριαδικῇ προόδῳ τῆς ἑνιαίας ὑπάρξεως, οὐκ ἀποστάντων, οἱ νοητοὶ καὶ νοεροὶ θεοὶ τριαδικῶς ὑποστήσονται: Procedunt igitur ab intellectis, intelligibiles, ac mentales Dij. Itaq; ſecundum omnes intellectuales cauſas geniti ſunt ordines intellecti, & intelligentes Deorum: intellectis Dijs in triplici proceſſu, non diſcedentibus ab unifica ſua eſſentia. intellecti, & intelligentes Dij tripliciter ſubſiſtunt. Hæ tres propoſitiones de hoc ſecundo genere, apud Proclum. Declarans autem quare intellecti & intelligentes dicantur, dicit: νοοῦντες μὲν τοὺς πρὸ αὐτῶν, νοούμενοι δὲ ὑπὸ τῶν μετ' αὐτοὺς θεῶν: Quia intelligāt eos, qui ante ſe ſunt, intelligentur autem ab his qui ſubſequuntur. Tum id ipſum à principio commonſtrans, & poſt Deos intellectos ſuccedere intelligentes dicens in duo genera diſtributos. De his inquit, τὰ μέν ἐστι νοητὰ καὶ νοερά, ὅσα νοοῦντα νοεῖται, κατὰ τὸ λόγιον, τὰ δὲ νοερὰ μόνον: Alia quidē ſunt intellecta, et intelligentia, quæcunq; uidelicet intelligentia intelliguntur, ut ait oraculū, alia intelligentia ſolū. Hæc Procli dogmata, quoniā à uera Theologia, quam in Dionyſio uiderat, naſcebantur, ſpeciem habent ueritatis: rurſum ſordent falſitate, humanis commentis uiolata. Ac quemadmodū hi Dij, partim intellecti ſunt, quòd ab inferioribus intelliguntur: partim intelligentes, quòd ſupernos intelligunt: ſic dogmata, & dicta Procli, partim uera ſunt, quia de fonte bono prodierunt, partim falſa, quia uera Philoſophia uiolentis inſomnijs eſt contaminata. Verum igitur eſt, poſt primam Hierarchiam ſummorum, excellentiſſimorum Angelorum, ſequi ſecundam. et uerum eſt, à Dionyſioq; item traditum, quòd primi dicuntur intellecti ſolum, quòd ab inferioribus tanquā diſcipulis, ipſi eorum magiſtri, doctoresq; aſpiciuntur, conſiderantur. Vtitur enim ea uoce Dionyſius, quòd inferiores: μαθητιῶσι, cupiunt ab eis noſcere, ſeq; eis uti diſcipulos offerunt, à quibus arcana myſteria, quæ Deo proximi, noſcunt, accipiant, eoq; Dionyſius utitur frequenter nomine irradiationis, ἐλλάμπεσθαι, irradiari, illuminari: & ueritas, ac ſapientia, quæ traditur, & qua inferiores initiantur, dicitur irradiatio. Atq; ad alia ſuper hac re ait, τοῦτο γὰρ σαφῶς οἱ θεολόγοι δηλοῦσι τὸ, τὰς ὑφειμένας μὲν οὐρανίων οὐσιῶν διακοσμήσεις πρὸς τῶν ὑπερβεβηκυιῶν εὐκόσμως ἐκδιδάσκεσθαι τὰς θεουργικὰς ἐπιστήμας. τὰς δὲ πασῶν ὑψηλοτέρας ὑπ' αὐτῆς θεαρχίας, ὡς θεμιτὸν τὰς μυήσεις ἐλλάμπεσθαι: Hoc enim clarè Theologi ſignificāt, inferiores ordines cœleſtium ſubſtantiarū à ſupernis per ordinē ſcientias diuinas edoceri: Ipſas autem omnibus ſuperiores ab ipſa ſumma Diuinitate, ut fas eſt, initiationes ir/

nes irradiari. Vides fontē Theologiæ Procli, unde loqui de diuinis ordinibus (Nam in Platone, ut ego quidē ſentio, ordines hi non ſunt) animatus. Adducit Proclus tamen Chaldaicū oraculum, Quæcunq; intelligunt, et intelliguntur, medio in ordine eſſe. Nam multa admiratione digna, maximeq; diuina apud Chaldæos illos depreħendas: Quàm ſint autem concordes in eo, Dionyſius, & Proclus, & quòd ſecutus ſit Proclus Dionyſium, declarant, quæ ſimili modo de irradiatione loquitur Proclus, dicens de ſapientia, quā uult eſſe ordinē Deorū. ὥσπερ οὐσίας ἐκείνη πᾶσιν ἐνδίδωσι, οὕτως αὕτη τὰς γνώσεις ἐπιλάμπει τοῖς θεοῖς, ἐν ᾧ ὁ μὲν ἡνίοχος τρεφόμενος τοῖς νοητοῖς ἑνιαίως μετέχει τῆς τελειότητος τῆς ἐκ τῶν θεῶν ἐλλαμπομένης: Et quemadmodū illa dat omnibus ſubſtantiā, ſic iſta cognitiones irradiat Dijs. Igitur auriga, quidē nutritus intelligibilibus unificè participat perfectionē à Dijs radiantem. Sunt igitur hæc omnia uera, nota, non ſolū noſtris, ſed etiā Chaldæis, qui ſubſtantias has appellant, ut ſuperius uiſum, κοσμαγούς, mundi ductores, et propter ſummā ſanctitatē ἀχράντους, intactos, intemeratos, et ἀμειλίκτους, incorruptos, indemulcibiles. Illa uerò nec apud Chaldæos ſunt, nec uſquā in ſacris literis. Naturæ quoq; et dictis eorū ſunt contraria, quòd q̄ bene de doctrina, et initiatione, et irradiatione dicuntur, quæ à maioribus detur inferioribus, tam malè de generatione, et ortu, quòd minores à maioribus naſcantur, ac ſubſiſtant, hoc ab ipſomet Proclo additum eſt. omnia enim à primo principio immediatè profecta, & creata etiam ipſi fatentur. Quare falſum eſt medios à primis oriri, & ſubſiſtere. Reliqua doctrina, cum tota fermè fabuloſa ſit & fictitia, ut quæ non ex apertis teſtimonijs ſit, ſed uiolentis allegorijs collecta, quas inexplicabiliter adamauit Proclus, ut, ſi meieret Socrates, allegoricè meierit, non eſt nec excutienda, nec admiranda. Illud item conſiderare operæpretium, ut ſcias Proclum, hæc ab alio fonte accepta quibuſdam uanis ſuis inſomnijs coloraſſe, in hoc ordine Deorum intellectorum, & intelligentium dicit eſſe hanc trinitatem, τὴν ἐκφαντορικήν, τὴν συναγωγόν, τὴν φρουρητικήν, Annuntiatricem, colligentem, cuſtodientem. Hæc nomina ſi uideris Dionyſiū, uidebis ab eo prius inuenta, & formata. Additq; Proclus: διόπερ ἡ μὲν δὴ συναγωγὸς τριάς, ἡ δὲ συνεκτικὴ τοῦ πλήθους, ἡ δὲ τελεσιουργός: Vt alia trinitas ſit colligens, alia continens multitudinis, alia perficiens totum hoc genus. Et hæc trinitas, nominá que ſumpta ſunt ex Dionyſio, cuius peculiare nomen eſt ἐκφαντολογία, neque à Platone, neque Orpheo, nec ullo ferè ex Platonicis uſurpato. Illud quoque Dionyſij eſt, quod Proclus ait de Dijs, ſiue Angelis, qui dicuntur τελεσιουργοί, ἐν οἷς τελούμεθα μὲν ἀνιόντες, ὑπὸ τοῖς τελεσιουργοῖς θεοῖς, μυούμεθα δὲ τὰ ὁλόκληρα καὶ ἀτρεμῆ φάσματα ὑπὸ τοῖς συνεκτικοῖς. Quæ ſunt, Ergo, ait, perficimur aſcendentes ſub perficientibus Dijs, initiamur autem uiſiones perfectas & ſtabiles, ſub contentiuis. Hæc inquam Dionyſij ſunt omnia, non res modò ſed etiam nomina. Illud quoq;

lud quoq; Dionyſij eſt, quod ait, εἰς ἣν δὴ καὶ ὑμᾶς οἱ τῶν ὅλων ἀγαθῶν ἡγεμόνες τελετάρχαι κατασκήσειαν, οὐ λόγοις, ἀλλ' ἔργοις φωτίσαντες. Ad quam teletam & nos omnium bonorũ principes Teletarchæ deducunt, non uerbis, ſed rebus illuminantes. Hoc totum Dionyſij eſt, cuius ſermo plurimus eſt, quòd ab Angelis irradiatur, illuſtratur, perficitur animis. Nomen quoq; Teletarches ipſius eſt, quo primum, ipſum initiationis principem Chriſtum, exinde Angelos appellat. Totaq; res de illuminatione ſpirituali, quæ etiam initiatio ab eo uocatur, Dionyſij eſt. Neq; Proclus de his loqui quicquam potuiſſet, niſi libros eius legiſſet, ſed diſsimulato præceptore uero, ex Platone miris artificijs, ordines hos Angelorum deducit. Quo fit ut eius doctrina ſit plena confuſionis, mirificarumq; fabularum, quas pro ueris traditionibus, ut ueritati, & his quæ erant alterius, germanum nitorem detraheret, ſuppoſuiſſet. Adeoq; in hoc eſt impudens, ut meras deliberationes, arbitria, ac decreta, de Dijs, eorumq; uita, genere, moribus, differentijs ſtatuere non erubeſcat, quaſi qui ſemper eorum fuiſſet à ſecretis, & à cubiculis, cum eis omne æuum exegerit, ut non exteriores actiones modò, & quas in omni mundo gerant prouincias uiderit, ſed cogitationes etiam, arcanaq; pectoris abdita penetrauerit. Quæ breuiter ego admonuiſſe contentus, nec arbitrans ad ſingula queq; operæpretium inſiſtere, ſelectis bonis, & oſtenſo, eos ſuper Angelis, ordinibusq; eorum conuenire nobiſcum. Nam congruente Proclo facile cæteros aſſenſuros, docet conſecutio, aſſenſusq; eſt Damaſcius, & Hermias. uenio ad tertiam Hierarchiam.

De tertia Hierarchia, uel ordine Deorum, ex Proclo, & quod in eo ſecutus eſt Areopagitam. Cap. XIIII.

HAnc Proclus, ut à principio dixi, uocat νοερούς μόνον, Intelligentes tantum, quia cum intelligant, afficiantq; ſuperiores, à quibus, ut ait Dionyſius, ueritatem, ac ſapientiam irradientur, ipſi in ultimo ordine, nullos alios illuminantes, dicti ſunt Intelligentes tantùm. De his Proclus in hunc modum diſputat: Τὸ δὴ μετὰ τοῦτο, τρίτην ἄλλην διακόσμησιν θεῶν, τὴν νοερὰν ἀποπληρουμένην θεωρήσωμεν, συνεχῆ μὲν τῇ πρὸ αὐτῆς, συμπεραίνουσαν δὲ τὰς ὅλας προόδους τῶν θείων καὶ ἐπιστρέφουσαν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ κύκλον ἕνα τῶν πρωτουργῶν καὶ παντελῶν διακόσμων ἀποτελοῦσαν: Poſt hæc, ait, tertium, aliũ exercitũ, uel ordinem Deorum, qui uocatur intelligibilis, conſideremus, continuũ quidem ei qui ante ſe eſt, abſoluentẽ autem omnes proceſſus diuinorum, et reflectentẽ ad principiũ, circulumq; unum omnium ordinũ, qui primi opifices ſunt, abſoluentẽ. Hæc Proclus. Tertius igitur ordo Deorũ, eſt continuus ſecundo, deinde in eo abſoluẽtur omnes diuini ordines, et quaſi facto circulo, ad caput reflectũtur. Hæc uera ſunt, et à Dionyſio priore ꝓdita, quibuſdã aũt adiectis, et uariata uerborũ ſerie, à Proclo diſsimulata, Sed uniuerſale ſcelus Procli, Dionyſius igitur: λοιπὸν ἡμῖν εἰς θεωρίαν ἱερὰν διάκοσμος ὁ τὰς ἀγγελικὰς συγκλείων

dunt intelligibiles Dij. Hoc iam dixi fieri non poſſe, ſummo Deo, cunctarum rerũ primo, ac uniuerſali fonte. Sed maiores ineptias, ne dicam impietates adiecit, quas quomodo uel animus ſuus ſomniare, uel cuiquam probabiles fore credere potuerit, ſatis admirari non poſſum: Vnitates, aut unitiones, inquit, accipiunt ab unitate, quæ eſt ante intelligibilia: τὰς δὲ οὐσίας ἀπὸ τῶν νοητῶν, τὰς δὲ ζωὰς τὰς παντελεῖς, καὶ συνεκτικὰς καὶ γεννητικὰς τῶν θείων ἀπὸ τῶν νοητῶν καὶ νοερῶν. τὴν δὲ νοερὰν ἰδιότητα παρ' ἑαυτῶν λαχόντες: Subſtantias aũt ab intellectis. At uitas uniuerſales & cõtentiuas & generatiuas diuinorũ ab intellectis & intelligenibus. Verũ intelligibilẽ proprietatem à ſe ipſis. Quæ eſt hæc distributio, ac quaſi dilapidatio, aut uerius fabrica, ut tanquã ad ædificiũ palatij, ſicut alius calcem, alius lapides, alius ligna cõfert, ſic ad compoſitionem iſtorum Deorum, Deus unitatem, prima Hierarchia ſubſtantiam, uitam autem apportet ſecunda? cur qui dedit unitatem, non etiam dedit uitam? Nouis igitur quibuſdam Dijs, ueris, ac naturalibus expulſis, cœlum ac mundum complere, nouamq; quaſi eorum Rempublicam conſcribere ſatagit. Sed ego cupidior bonorum, ac uerorum, quàm malorum fictorũq; eſſe narrator, productis quæ bona, noſtræq; Theologiæ conformia uiderentur, cætera ipſi Proclo de fece ſuarum fabularum hauſta relinquam.

Quod Hermias item, quemadmodum & Proclus, ſecutus eſt Dionyſium in deſcribendis Hierarchijs cœleſtibus: & quid non uerè addiderit. Caput XV.

DIONISIVM quoque & Proclum ſecutus eſt Hermias, ea nomina Deorũ, & res afferens, quæ clarè ſunt apud diuinum, ſupremumq; omnium Theologorum. Vtitur etiam irradiationibus illis Dionyſiacis, quibus minores ab altioribus, Deoq; propioribus Angelis afflantur. E quibus ad alia ſuper Phædrum Platonis ait, τὰ γὰρ ὑπέρτερα τοῖς κοιλοτέροις, ἀληθείας φῶς ἐλλάμπει: Superiora, inquit, lumen ueritatis inferioribus irradiant. Hoc quàm ſit Dionyſij, uidere eſt, in omni propè opere de cœleſti Hierarchia, uiſumq; abundè ſuperius. Proſequens autem Hermias, resq; acceptas à Dionyſio, nominibus ſuarum fabellarum appellans, addit: νοήσωμεν τοίνυν τέσσαρα ταῦτα, τὸ ἓν, τὴν πρώτην ἀρχὴν τὸν φάνητα, ὅπερ ἐστὶ πέρας τῶν νοητῶν θεῶν, ἀρχὴ δὲ τῶν νοερῶν ἐξῃρημένη. Quæ ſunt, Quatuor, ait, hæc conſideremus, Vnitatẽ, primumq; principiũ, Phaneta, qui eſt terminus, finiſque intellectorũ Deorũ, principium aũt ab intelligentibus ſeparatim. Reuocando igitur cuncta in ſuum locum, & noſtra à fabulis eorum ſegregando, dicatur uerißimum eſſe, quod de primo principio, quæ concorditer ab illis, priſcaque omni Philoſophia uocatur Vnitas, aſſeuerat. Quòd autem ait Phaneta finem, abſolutionemq; Deorum intellectorum, principium, intelligentiam, ſentitq; Deos intellectos, ut ſæpenumero docui, primos illos celſißimoſque Angelos, quos inferiores aſpiciunt, intuenturque uelut doctores ſuos

dum de Ioue, quod nouiſſimè prædicat de principio uniuerſali. Eſt enim hoc principium ipſe Iupiter.. Et quod ſit de hoc principio, à quo tota curia cœleſtis, omnesq́; ordines Deorum, larga luce Diuinitatis compleantur, lux autem ueritas eſt, et initiatio, & ſapientia. Acceptum'q́; ex uberrima illa, quæ loquendi de rebus hiſce audaciam dedit Platonicis, Theologia Dionyſij, quæ ad alia hoc habet: συνῆκται τοίνυν ἡμῖν, ὡς ἡ μὲν πρεσβυτάτη τῶν περὶ θεὸν νόων διακόσμησις ὑπὸ τῆς τελεταρχικῆς ἐλλάμψεως ἱεραρχουμένη τῷ ἐπ' αὐτὴν ἀμέσως ἀνατείνεσθαι κρυφιωτέρᾳ καὶ φανοτέρᾳ τῆς θεαρχίας φωτοδοσίᾳ, καθαίρεται καὶ φωτίζεται, καὶ τελεσιουργεῖται, κρυφιωτέρᾳ μὲν, ὡς νοητοτέρᾳ, καὶ μᾶλλον ἁπλωτικῇ καὶ ἑνοποιῷ, φανοτέρᾳ δὲ ὡς πρωτοδότῳ καὶ πρωτοφανεῖ, καὶ ὁλικωτέρᾳ. Quæ ſunt, Collegimus igitur, & concluſimus, quòd nobiliſſimus, ſupernusq́; mentium, quæ circunſtant Deum, ordo, à Tetarchica, id eſt, initiatrice, irradiatione, ſacris modis rectà, quòd in eam immediate intendat, occultiore, & clariore illuminatione à ſummo Deo manante purgatur, illuminatur & perficitur. Occultiore quidem, ut intellectiore, magisq́; ſimplici, & unifico. clariore autem, ut quæ prima datur, primoq́; apparet & uniuerſaliore. Hæc ille, omniq́; opere diſſeritur de lumine ueritatis, à fonte diuino in ſuperiorem inferioremq́; mu dū manante. Inde diuini operis principium auſpicatus, dixit πᾶσα πατροκινήτου φωτοφανείας πρόοδος εἰς ἡμᾶς ἀγαθοδότως φοιτῶσα. Omnis, ait, luminis & claritatis à Patre ſcatentis in nos, beneficia manatio. Quæ cre hinc accepere minores Platonici, quorū certè nemo erit, qui non miretur (ut loquar grauiſſimè) prauitatem, eam religionem infenſam eos habuiſſe, cuius myſterijs ſuam Philoſophia nobilitare ſtuduerunt, ſine quibus fabularum ineptias colorare nequiuiſſent. Nam nobiliſſima materia, diuinisq́; nominibus, totoq́; ſermonis ordine à Dionyſio ſuſcepta, fabularum ſordes, ut ſectionem Saturni ac Cœli, expulſione dilacerationemq́; Dionyſij, cæteraq́; id genus affixerunt, & tanquam nobilē ueſtem centonibus aſſutis, dehoneſtarunt. Sed boni eſt, nec bona ſpernere, necnon acri iudicio ueritatem à mendacio perpurgare.

De alijs generibus & nominibus Deorum apud Proclum, ex Dionyſio, & quid in his diſſentiat à uero. Cap. XVI.

SVnt item apud Proclum, etiam à Dionyſio deſumpta alia genera Deorum, ſiue Angelorum, quorum unum uocatur ἀπόλυτοι, abſoluti, exempti à mundanis gubernaculis, et quaſi ſemper cœleſtes, alij his oppoſiti, ἐγκόσμιοι, mundani: de quibus Proclus: λοιπὸν δὲ οἱ ἐγκόσμιοι πάντων ὑποδέχονται τὰς ἐλλάμψεις τῶν πρὸ αὐτῶν, διὸ καὶ ἐπεξουσιάζουσι τῷ παντὶ μιμούμενοι τοὺς ἀπολύτους, καὶ τοῖς εἴδεσι διακοσμοῦσι τὰ τῇδε. Deinceps, inquit, mundani, omnium qui ante ſe ſunt irradiationes accipiunt. Quocirca dominantur uniuerſo, imitantes exemptos, & ſpeciebus informant res has noſtras. Sic ille. In quibus, ut moris eſt, ſunt falſa & uera. Quod enim de adminiſtratione generis humani dixerat Dionyſius, quòd Angeli mundani rebus humanis præ-

facilius felicitet inferiores mentes. Cur autem non aliunde, quàm ex ſe ipſo beatus ſit Deus, cauſa dicebatur, quòd non habeat maiorem ex cuius contemplatione, & notione fiat beatus. Quæ ratio efficiebat, ut quoniam minoribus mentibus unus eminentiſſimus ante ſtat Deus, hunc unum neceſſario reſpectent demerſæ in pelagus infinitarum uoluptatum. Hoc Plato prior dixerat, *ſecutus eſt Ariſtoteles, cæteriq́;* Platonici, Dionyſius *autem noſter omni opere ſuper hac Angelorũ felicitate diſſeruit. Hæc igitur omnia partim Proclus de eſca horum Deorum loquens ſecutus eſt, partim adiecit ex ſuo pectore, perpendenda nobis an uera ſint. Secus autem quàm deceat, mea quidem ſententia, Platonem interpretatur, qui cum prata in cœlo ad exprimendam cœleſtem felicitatẽ ſtatueret, nil aliud in hac re quàm beatitudinem Deorũ, qui ſemper ſunt beati reſpiciens, per commentitias allegorias à Proclo contaminantur, eam eſſe uim feracem omnis uitæ formarumq́; omniũ.* Eſſe porrò Deorum *eſcam unitionem quandam intellectualem,* Ambroſiamq́; & Nectar, *notionem, et prouidentiam eſſe inferiorum,* ἐπειδὴ καὶ τὴν ἀμβροσίαν, στερεὰν τροφὴν εἶναι φασὶ, τὸ δὲ νέκταρ, ὑγρὰν: Quandoquidẽ Ambroſiam robuſtum pabulum eſſe ferunt, humidum Nectar. Hanc ob cauſam, ſolutam perq́; omnia tendentem prouidentiam Nectar eſſe, robur autem, firmamq́; aſſiſtentiam, in ſuperioribus eſſe Ambroſiam. Concludensq́; Proclus, νέκταρ οὖν καὶ ἀμβροσία, θεῶν τελειότητες, ᾗ θεοί: *Nectar igitur & Ambroſia Deorum perfectiones, quatenus Dij. Hæc de eſca, ab eorum, opinor, qui melius hæc ante eum norant ſententijs, aliena, cum nec* Plato, *nec* Ariſtoteles, Dionyſiuſq́; *ac poëtæ aliam Deorum Ambroſiam, ac* Nectar *celebrauerint, quàm ineffabiles eorum uoluptates, quod iuuenes ſemper procul ab omni clade, & uexatione, futuri ſemper tales, quòd aſſiſtant uultui diuino, in quo contemplando, inæſtimabiles uoluptates nullis niſi his, qui fruuntur cognitæ. Eſt quidem, & eſſe putandum eſt beatitudinis partem eorum, lucis illam myſteriorumq́; mutuam communicationem, qua minores à maioribus irradiantur, dum tam ſublime, diuinumq́; inter eos tranſigitur munus, ſed perfecta beatitudo eſt intuitus glorioſiſſimæ Diuinitatis, largos maieſtatis ſuæ, quemadmodum* Sol *in mundo ſenſibili, in regione ſuperna radios effundentis, implentisq́; circunſtantes beatitudine.*

Circunſtant animæ, dextra, læuaq́; frequentes:
Nec uidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat uſq; morari.

Hoc nectar *Deorum, &* Ambroſia, *quod* Raphaël *confeſſus eſt. Ea deniq́; exibilanda, quoniam Naturæ contraria tendunt, quæ de Dijs omnibus in uniuerſum eſt locutus. Alium eſſe Deum ſimpliciter, alium per unitionem, alium per participationem, alium per* συναφὴν, *connexionẽ, alium per ſimilitudinem. Et quòd unuſquiſq; τῶν ὑπερουσίων, ſuperſubſtantialium,* πρώτως θεὸς, *ſit primo, principaliterq́; Deus. Quilibet ex intelligentibus per unitionem, Dæmones diuini per copulationem: cum illis, Animæ hominum per ſimilitudinem. Quoniam igitur unus*

eſt

eſt duntaxat ſuperſubſtantialis, & principaliter Deus, cœleſtes autem omnes & terreſtres Dij ſunt per ſimilitudinem, redundat unitio & copulatio, & cum poeticis fabulis connumerabitur.

Ex Theologia Damaſcij de Dijs, ſiue Angelis, & uno ſuperſubſtantiali Deo, & quod is etiam imitatus eſt Dionyſium. Cap. XVIII.

Damaſcius quoque ſimilis eſt cæteris Platonicis in deſcribendis mentibus cœleſtibus Dionyſium & ipſe imitatus, qui præbuit Platonicis loquendi de choris cœleſtibus exemplum. Ex fontibus igitur eius, non modò rebus, ſed nudis etiam ſimplicibusq; uocibus uſurpatis, hæc ſcribit: ὡσαύτως δὲ φαίη τις ἂν καὶ τὰς πολλὰς εἶναι δοκούσας ζωάς. ἐλλάμψεις εἶναι ζωτικὰς ἀπὸ τῆς μιᾶς ζωῆς ὑφεστώσας, ἀναρρεούσας εἰς πάντα τὰ ζῶντα· καὶ τὰς πολλὰς πάλιν ἐνδόσεις εἶναι κατὰ ἔλλαμψιν ἀπὸ τῆς μιᾶς οὐσίας προϊούσας εἰς τὰ πάντα τὰ ὄντα. τί δὲ δεῖ πολλὰ λέγειν; ὅτε καὶ τοὺς θεοὺς οὕτως ὑποτίθενται πολλοὺς οἱ πρὸ Ἰαμβλίχου σχεδόν τι πάντες φιλόσοφοι, ἕνα μὲν τὸν ὑπερούσιον θεὸν λέγοντες, τοὺς δὲ ἄλλους οὐσιώδεις εἶναι ταῖς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἐλλάμψεσιν ἐκθεουμένους. καὶ εἶναι τὸ τῶν ὑπερουσίων πλῆθος ἑνάδων, οὐκ αὐτοτελῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τῶν ἐλλαμπομένων ἀπὸ τοῦ μόνου θεοῦ, καὶ ταῖς οὐσίαις ἐνδιδομένων θεῶν: *Similiter item dicat quiſpiam, & multas, quæ uidentur eſſe, uitas irradiationes eſſe uitales, ab una uita ſubſiſtentes, promanantes in omnia uiuentia. Multasq; item miſsiones ſecundum radiationem ab una ſubſtantia, procedentes in omnia quæ ſunt. Quid multis? quando et Deos multos hi omnes ferè qui ante Iamblichum floruerunt Philoſophi ſic ſtatuunt, unum quidem ſuperſubſtantialem Deum dicentes, alios ſubſtantiales eſſe, radiationibus ab uno deificatos: & eſſe ſuperſubſtantialium unitatum multitudinem, non per ſe perfectarum ſubſiſtentiarum, ſed radiantium ab uno Deo, & ſubſtantijs manantium Deorum. Hæc à Damaſcio dicta eo indicio perpendenda ſunt, quo multa Philoſophorum dogmata cœleſtibus literis non irradiata, digna fuerunt, quæ paulum lucis acciperent. Principio uerum eſt, & exempli uice ſeruiens ad agnoſcendum rerum præcipueq; animorum creationẽ, lucis manantis, ac radiantis exemplum: ſic omnibus rebus, omniq; uita animis natis, & profectis à Deo, quemadmodum radij funduntur à luce. Eoq; Philo uocat animos* ἀπαυγάσματα, *radiationes. Radiationes inquam uitales ab una maxima lucidaq; uita profectus. Sed quòd hæc quaſi radiorũ, Deorum multitudo perenniter lucens fluat à Deo, nunquam radijs à Sole ſuo non manantibus (quod eius, aliorumq; Platonicorum uidetur dogma) multis de cauſis uerum eſſe non poteſt. Eſſet primum Deorum ac ſummi ſingularisq; Dei ſempiterna coniunctio, ſemper Sole ſuas fundente luces. Eſſent æterni Dij minores, ſicut maximus æternus. Subſtantiam ſummæ Diuinitatis fluentem in eos, uel ipſi fluens ip-*

ſa Dei ſubſtantia forent: ſicq́; non unus ſolus æternus, ſolus uerus ſubſtantialisq́;
Deus, ſed in tot partes ſciſſa Diuinitas, quot à Deo manarent luces. Quocirca ne-
que fieri etiam poteſt quod Iamblichum, multosq́; ante eum Philoſophos opina-
tur ſenſiſſe, eſſe multos οὐσιώδεις, ſubſtantiales Deos, radijs diuinis deificatos, id
eſt, quorum Diuinitas radiet cum primo ac ſingulari Deo. Nam is qui eſt ſuper-
ſubſtantialis Deus, ueram ſolus obtinet ſubſtantiam Diuinitatis. Reliquorum ſimi-
lis ſubſtantiæ diuinæ, non ſubſtantia diuina: quemadmodum ſolus habet ſubſtan-
tiam humanitatis, quicunq; eſt ſubſtantialiter homo: qui autem non eſt naturali-
ter, ſubſtantialiterq́; homo, nunquam ſubſtantiam humanitatis poßidebit. Eſt au-
tem ſubſtantia natura cuiusq;. Quare cuicunq; ſubſtantia Diuinitatis adeſſet, uera
ſupremaq́; diuinitas etiam adeſſet. Vt igitur Philo mentis humanæ creationē, pul-
chro declaraturus exemplo, eam uocauit ἀπαύγασμα, radium, ſcintillam à
Deo, ſēſit autem non æternam ſcintillationem, ſplendoremq́; perenniter lucen-
tem, ſed ſemel quiddā ſplendoris ex æterna luce diuina demiſſum: ſic ſi Damaſcium
ſenſiſſe putemus, ſanum erit dogma, et Deorū quos ait radiationibus à Deo ἀπο-
θεουμένους, fieri Deos, quos etiā Dionyſius teſtatur in Theologia Deos uocari, di-
cemus creationē fuiſſe, cum diuinitus à poteſtate prolifica ſua Deus ſplendores
quoſdam uitales, qui Dij nempe mentes angelicæ fuerunt, demiſit, non ex ſua Diui-
nitate, ſed fœcunda poteſtate luces illas ſui ſimiles accendens, quemadmodum ex
ditißimis poteſtatis ſuæ theſauris lucem corpoream, quæ nuſquam prius eſſet, in-
flammauit. Obſeruandū igitur Dionyſium non uſum eſſe nomine creberrimo ipſi,
& Platonicis ἔλλαμψις ſuper eorū à Deo radiante ſubſtantia, ſed ſuper ſapien-
tiā, doctrina, ſcientia, myſterijs, quæ tanquam lumen à Deo ſupremo Angelis ſuis
infundatur. De quo in cœleſti Hierarchia, Inferiorum, inquit, ſubſtantiarum ordi-
nes, igneæ, ſapientis, intellectualis, diuinæ uirtutis, ſunt participes, inferius, & ad
ipſas priores reſpicientes. Ipſæ enim prius Deum cognoſcentes, & diuinam uirtu-
tem excellenter cupientes, etiam priores merentur, quoad eis fas eſt, diuinam pote-
ſtatem æmulari. Tum eas, quæ poſt ſe ſunt, ſubſtantias omni poteſtate inflammant,
dantes eis copioſè ſplendorem, qui in eas deſcendit. Similiter et hæ inferioribus, per
ordinē quælibet prima ſubſequenti. Tranſitq́; in omnes, ex proportione, ἡ ρόνοια
διαφοιτῶντος θείου φωτός, Diſpenſatio per omnes cōmeantis diuini luminis.
Eſt igitur omnibus illuminatis principiū illuminandi, Deus quidem natura, et uerè,
proprieq́; ut luminis ſubſtantia, & ipſius eſſe, ac uidendi autor, uerū & omnibus
mentalibus, ex proportione ἐκφαίνεται, apparet, luceſcit, propriā illuminatio-
nem præbens proximis, ac dignißimis. Hæc ad uerbū Dionyſius, in quibus appa-
ret, quàm non ſyncerè Platonici, quemadmodum multa, ſic nec dogma de illumi-
natione & irradiatione intellexerunt. Eſt igitur illuminatio Nectar illud, & Am-
broſia diuina, cognitio, ſapientia, quam ſupremam animorum uoluptatem ſenſit
Ariſtocles. Hæc incipiens à ſupremo Deo, qui primus dat ſapientiæ ſuæ lucem,

tranſit per omnes ordines diuinos ex proportione, & ordine, prius primis, exin poſtremis. Hæc illa θεωρία eſca Deorum ineffabilis uoluptatis, ſpectaculum implens animos uberrima lætitia, iure lux appellata, ut quæ non ſit niſi cognitio, contemplatio diuinorum myſteriorum. Quare quod Iamblichus dicit, referturq́; etiam à Damaſcio, ἕνα ὑπερούσιον θεὸν τοὺς ἄλλους ἐλλάμψεις ἀπ᾽ αὐτῆς θεότητος. Quod eſt, Vnum eſſe superſubſtantialem Deum, cæteros radios ex Diuinitate eius. Errabit, quicunq; non rectè interpretatus fuerit, ut radius Dei ſit Angelus, quemadmodum eſt mens humana. Creata ſcilicet à Deo, & tanquam lux accenſa creando. Vnus eſt enim Deus ſuperſubſtantialis, de cuius prolifica poteſtate cuncta manarunt.

DE DAEMONIBVS

Priſcis Dæmonum naturam innotuiſſe. Profanas literas ſimilia ſacris de Dæmonibus perhibere. Nomen Dæmonum, Græcum, Hebraicumq́ eſſe poſſe. Eſſe hoc nomen commune bonorum, ac malorum. Cap. XIX.

NVnc erit ſermo de Dæmonibus: propoſitisq́; ex priſca Philoſophia, cui natura, uisq́; eorum non fuit incognita, ſententijs, in ſacrarium ueritatis bona reuocabuntur, fabulis, & ſeculorũ diuturnitate è ſedibus ſuis tranſpoſita. Omnia quidem propemodum apud exteros, ſuper natura, caſu, genere Dæmonum deprehenduntur, atq; in Theologia uera, ſi ueritatis origine reperta, & quoniam inter ueritatem, ac falſitatem ſæpe magnum eſt commerciũ, prudenti ab inuicem iudicio ſeparentur. Vt autem præpotens Diuinitas, Diuinitatisq́; myſterium, creatio mundi, principium generis humani, immortalitas animorũ cognita fuit cunctis, & prædicata: ſic quandã fuiſſe ſemper de Dæmonibus ſcientiam apparet, quam noſtræ literæ poſtea melius explicuerunt. Ac primum nomen ipſum ueſtigandum, & in quos pertineat, apud Philoſophos, ac Theologos dirimendum, ut locis cunq; ſuis datis, ueritas eluceſcat. Tres ſunt huiuſce appellationis rationes, duæ Græcæ, una Hebraica. Plato primus autor fuit in Cratylo, quo tamen libro, cum de re difficillima, atq; ab animo longinqua quæreret, dubius ubiq;, & incertus uelutiq́; palpitans ingreditur, cenſet Dæmonas ex ſententia Heſiodi uocatos, quaſi δαήμονας, prudentes, ſcientes, in uetuſta lingua Græcorum eo nomine nuncupatos. Atq; ait eſſe non modò Heſiodi, ſed multorũ aliorum è poëtis ſententiam, uiros probos magnis honoribus affectos poſt mortem, Dæmones, iuxta hoc prudentiæ, ſapientiæq́; nomen, fieri. Eiq́; ſententiæ ſe quoq; libenter aſſentiri, ut optimus quiſque, ſiue uiuens, ſeu defunctus ſit, rectè quàm uocetur Dæmon. Hoc de eorum nomine ſenſit Plato. Quæ autem de re dicit, paulò pòſt diſquirentur. Cæteri Græci, præcipuè Euſebius, Dæmonas putat dictos ab eo, quod eſt δειμαίνω, exterreo, pauefacio, quod ſpectrorum, Dæmonumq́; ſit proprium. Tertia deductio, uera ni fallor eſt. Sæ

pe enim

pe enim ſum arbitratus quemadmodum magna nominum uis ex Hebraica lingua fluxiſſet ad Græcos, quoniam nati ſunt Græci à uetuſtißimis cognatis eorum, qui Hebræorum, Aegyptiorumq́; gentem progenuiſſent: ſic hoc nomen antiquum à uetuſta Hebraica lingua: quã uidetur ſomniaſſe in Cratylo Plato, aſſerens quandam barbaram linguam dediſſe cæteris linguis nomina, ad eos ueniſſe. Hebraicè Schadai dicitur Deus & Dæmon. Scribiturq́; in ea lingua, quæ ſolas conſonantes, raro uocales ſcribit, prior litera ſhin coniuncta cum daleth. Videntur itaq; Græci illi uetuſtiores reiecta priore litera, aut iuncta cum ſequenti uocaſſe Daimones, qui dicuntur Hebraicè Sdaim, ut ſi reijcias priorem conſonantem, fiat Dai, in numero multo Daim. Quod ne cuiquam mirum uideatur, norit pleraque nomina Hebraica, in lingua Græca, uel detractis ſyllabis uel auctis inueniri: Hebraicè dicitur Rapha, mederi, Græci addiderunt unam ſyllabam Therapha. Hebraicè dicitur Banum, intelligere, Græci unam ſyllabam detraxere νοῦν, Num. Hebraice eſt Ba, ambulare, Græci, & Latini addidere: Latini unam, Græci duas ſyllabas: illi Vado, hi Badiſſo. Itaque minimè mirum, cum ſint alia complura exempla, ab Hebraico Sdaim, factum Græcum Daimon: nam diphthongos ueteres Latini & Græci proferebant. Cognita igitur etymologia nominis Hebraici, unde Græcum defluxit, tum de natura Dæmonum melius diſſeremus. Eſt Hebraicè nomen Sdai, Dei omnipotentis, fortis. In numero multo Sdaim, ſemper Dæmones malos deſignat. Dicitur autem nomen à uerbo Hebraico, Sadad, euertere, uaſtare, inde nomen fortis, & omnipotentis. Vt igitur in cæteris diuinis nominibus Hebraicis, Græcis, & Latinis, communicatio fuit cum hominibus, ſuperioribusq́; ſubſtantijs (Etenim Elohim, quod Dei nomen eſt, etiam Angelis & iuſtis hominibus eſt attributum. Erant item Dij gentium, hoc nomine dicti: Græci autem θεὸν, non illum modò, uerum ſingularem, unicumq́; Deum, ſed multos alios appellarunt, item & Latini) ſic uidetur nominis diuini Sdai, facta Dæmonibus, ſpiritibusq́; malis communicatio. Niſi malis opinari uocatos Sadaim, quaſi euerſores, deſtructores: ſed, ut dixi, id etiam eſt in ſacris literis nomen omnipotentis Dei. Videtur igitur rectius, arbitrari id nomen datum eis ex communicatione, et ſimilitudine quòd ſint poteſtates ſuperiores, Angelis ſimiles. Proinde ſimile nomen obtinuerunt. Illud quidẽ mirabere in ſacris literis, quòd promiſcua ſunt nomina bonis et malis poteſtatibus. Quippe cum ſit unus Rex omnipotens mundi, hos tamen diuus Paulus etiam uocauit κοσμοκράτορας, mundanos principes. Ergo uerißimũ eſt, & ad intelligendũ quicquid de Dæmonibus à Philoſophis diſputatur, maximè opportunũ, quod Philo Iudæus admonuit in libro de Mundo, his uerbis: Animas, inquit, & Dæmonas, & Angelos nomine quidẽ differre: unam autem atq; eandem eſſe rem. tibi perſuadens, moleſtißimã ſuperſtitionis ſarcinam abijcies. Vt enim bonos Dæmonas & malos pleriq; dicunt, ſimiliter animas: ſic et Angelos, alios quidẽ, qui futura prædicerent, legatos quoſdam hominum ad Deum, ſacros, & incorruptos cu

ſtodes propter præclaram hanc, & inculpatam adminiſtrationem: contrà alios impuros & indignos, qui prædicerent, ipſe arbitratus, haudquaquam errabis. Hæc Philo. Eſtq́; ut dixi, optima, neceſſariaq́; in omnibus Philoſophorum libris admonitio. Monet autem tum eandem eſſe naturam animarum, Dæmonũ, Angelorum, & ſæpe alterum eſſe pro altero, tum hæc omnia, bona eſſe, & mala, bonas animas & malas, bonos Dæmones, & malos, bonos Angelos, et malos. His cognitis. fieri, ut grauiſsimũ ſuperſtitionis onus non feras animo. Neq; enim decipieris, impieq; peccabis, Dæmonas malos, arbitratus bonos, quod peccauit Plato, interdũq; Porphyrius, multiq; alij Platonicorum. Rurſum non errabis, audiens apud Philoſophos Dæmonas cuſtodes generis humani, interpretaberisq; eos Angelos illos bonos. Sic noſces prædictionem rerum futurarum, legationemq́; Dei ad homines, bonorum eſſe Dæmonũ: bonos autem Dæmonas, intelliges Angelos. Quoniam igitur hæc omnia ſunt in libris Philoſophorum, obſeruanda ſunt diligenter, ne altera, pro alteris accipiantur.

Exempla quibus monſtratur hoc nomen, diuinam potentiam, numenq; deſignare, & uſurpari pro Deo, Dijsq; à Poetis, & Philoſophis. Demum quod malorum poteſtatum ſit proprium nomen. Eſſeq; apud eos bonos & malos Dæmones. Cap. XX.

AD intelligendum igitur ea, quæ à noſtris, & à Philoſophis, de Dæmonibus, poſt nominis etymologiam, quam Hebraicam illam ueriorem credimus, à qua totius rei ſermo dependet, oportet ex illo præcepto Philonis noſſe, uarium ac multiplex eſſe Dæmonis nomen apud Poëtas et Philoſophos, ſicut ipſum Hebraicum Sadai eſt omnipotentis, & fortis Dei, Dæmonũ item malorum. Etenim Orpheus cum de ſingulari Deo, quem Iouem nuncupat, loqueretur, ut uidimus, dixit:

Ἓν κράτος, εἷς δαίμων γένετο, μέγας ἀρχὸς ἁπάντων.
Imperium, Dæmonq́; unus, mundiq; ingens Rex.

Homerus item promiſcuè pro eodem nomine Dei ac Dæmonis abutitur, ijdemq́; ſunt apud eum Dij, ac Dæmones, quod et apud priſcos omnes plurimum inoleuiſſe uidetur. E quibus eſt, quòd uim diuinam, uniuerſalem, cuius nutu cuncta gubernantur, ſolitus eſt, ut Orpheus, appellare Dæmona, ueluti cum Vlyſſes fluctibus oppreſſus, tempeſtatumq́; procellis iactatus, et naufragus timebat, ne Dæmon immitteret aliquem immanem cetum:

Ἠ ἔτι μοι καὶ κῆτος ἐπισσεύῃ μέγα δαίμων
Ἐξ ἁλὸς, οἷά τε πολλὰ τρέφει κλυτὸς ἀμφιτρίτης.
Aut mihi cetum immanem Dæmon mittat ab undis,
Qualia pontus habet ſub aquis & plurima paſcit.

Et alio loco, de reddita diuinitus tranquillitate:

Ἡ δὲ γαλήνη
Ἔπλετο νηνεμίη, κοίμισε δὲ κύματα δαίμων.
Tum uenti poſuerunt, ſtrauitq; æquora Dæmon.

Hic

Hic Dæmonem appellauit uim uniuerſalem, diuinam, ut ſi Deum ipſum nominaſ/
ſet, ut ante eum Orpheus, Vnus Dæmon, una poteſtas. Similiter locutus eſt Ariſto
phanes, quòd Dæmon efficiat alios dominos, alios ſeruos, & parentes. Is enim De
us uniuerſalis eſt. Homerus item cum Deum ipſum uniuerſalem, Dæmonem, tum
generatim quos Deos, eoſdem etiam Dæmonas dicit. Vt quòd Neptunus profectus
eſſet ad Aethiopas, —μετὰ δαίμονας ἄλλους, ad cæteros Deos. Et cum
in hymno Apollinis apud Ioue͂, —Ἔπειτα δαίμονες ἄλλοι ἔνθα καθίζουσι,
Dehinc alij Dæmones conſedere. Hi enim Dæmones ſunt, quos ſemper Deos appel
lat. Deniq; teſtatus eſt etiam Plutarchus, Homerum uideri uti utroq; nomine pro/
miſcuè, eſſeq; quando Deos uocet Dæmonas. Primum autem Heſiodum ſeorſum
rationalia genera in quatuor diuiſiſſe partes, Deos, Dæmonas malos & bonos, He
roas, & homines. Verum ut poſtea monſtrabitur, illi apud Heſiodum Dæmones,
non ſunt ueri, naturalesq; Dæmones. Thales Mileſius, ut refert Athenagoras, pri/
mus partitus eſt naturam diuinam in Deos & homines. Hac ratione locutus eſt
Ariſtoteles exordiens librum de Mundo, Semper ei Philoſophiam uiſam fuiſſe
θεῖόν τι καὶ δαιμόνιον χρῆμα, diuinam quandam, & dæmoniam rem: Pro eo
dem dicens diuinam, & dæmoniam, alterum alteri ſimile. Idemq; ait de inſomnijs,
an fieri poßit, ut per inſomnia, futura cernantur: & ſi cernantur, an ea, quorum
homo cauſſa, ἢ ὧν τὸ δαιμόνιον ἔχει τὴν αἰτίαν, uel quorum cauſſa eſt Dæ/
monium, Hic Dæmonium eſt Deus. Nam de hac ipſa re loquens de diuinatione per
inſomnia, etiam ſapientibus futuram ait hanc inſomniorum diuinationem, εἰ θεὸς
ἦν ὁ πέμπων, ſi à Deo darentur. Et Plutarchus, quem alij diuinum Platonem,
Dæmonium in libro de Educatione. Et quod ait ſolitum ſuo te͂pore mores & uer
ba & uiros uocari dæmonios & diuinos. Item de his, qui ſero à Deo puniuntur,
cunctationem Dei, ac tarditatem uocat βραδυτῆτα τοῦ δαιμονίου, Dæmonij,
quem toto corpore Deum dicit. In Galba, qui adoptaret Piſonem, Cæſaremq; de/
clararet, tempeſtates, hymbres, tonitrua, tenebras fuiſſe, quaſi Dæmoniu͂ declara
ret, adoptione͂ boni cauſſa minimè factam non approbare, ὡς καταδῆλον εἶναι,
μὴ προσιέμενον, μηδ᾽ ἐπαινοῦν τὸ δαιμόνιον, γινομένην οὐκ ἐπ᾽ ἀγα
θῷ, τὴν εἰσποίησιν. Et inde diſcernendo ab adulatore amicum uerum, adducit
Euripidem dicentem, ὅταν δ᾽ ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί δεῖ φίλων, Cum Dæ/
mon bene dederit, quid amicis opus eſt? Hic enim Dæmon eſt Deus, Fortuna. Sic
Ariſtophanes dixit Dæmone͂ facere ſeruos. Sic & ad Apolloniu͂ tribus rebus pro/
ſperis nunciatis Philippo, manus eu͂ in cœlu͂ tetendiſſe dicente͂, ὦ δαῖμον μέτρι
όν τι τούτοις ἀντίθες ἐλάττωμα, O Dæmon, moderata͂ his iactura͂ reco͂pen/
ſa. Sic Græcus uetus ſermo beatos uocauit εὐδαίμονας, quibus eſſet Deus propi
tius. Eande͂q; Fortuna͂, & Dæmone͂ dixeru͂t. Eſt enim Deus ipſe, operans occultè,
Fortuna uocatus. Sic fortaſſe locuti ſunt Epicurei et Stoici, diuo Paulo Ieſum Chri
ſtum Athenis prædicante, ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι: Quòd

nes, alij tantum bonos agnoſcentes, alij bonos & malos, cæteri promiſcuè, ſicut Chaldæus: Platoni nunquam mali: Mercurio Triſmegiſto nuſquam boni: Chaldæo potius mali, quàm boni: nonnullis, ut Porphyrio, utrunque. Quoniam autem ſicut in omni Philoſophiæ quæſtione, uetuſtiora cum primis rimanda, ſic potiſsimum in inueſtiganda Dæmonum natura facere conuenit: cum primis autem Philonis præceptum oculis intentis obſeruandum, moleſtiſsimum ſuperſtitionis pondus abiecturi, ut quæ de Dæmonibus bona dicuntur apud ueteres, ne malis tribuantur: ſed ita de his eos locutos putes, ut ſi de Angelis ſermo eis fuiſset.

De uario genere Dæmonum apud Philoſophos: & quod non ſemper phyſice nomen hoc uſurpent, transferentes nomẽ, naturamq; Dæmonum ad alios. De Dæmonibus ueris & fabuloſis ex Platone, & Poetis. Et quod ueri Dæmones ſint aerij. Correctio eius, quod ſitum aetium dicunt naturaliter Dæmonibus attributum. Caput XXI.

IN cipiens igitur à Platone, non unam eandem'que apud eum, nec Phyſicam ſemper de Dœmonibus, ſed fabuloſam nonnunquam deprehendes rationem. Phyſica ratio, uere'que Dæmonibus congruens eſt, cum eos in Epinomide iuxta ſenſus omnium ante, & poſt eum Philoſophorum, definit genus aërium. Nam de prioribus Dijs aſtris ſcilicet, quorum præclaram naturam precioſiſsimam'que docuiſſet, locutus, addidit: μετὰ δὲ τούτους καὶ ὑπὸ τούτοις ἑξῆς, δαίμονας, ἀέριον δὲ γένος ἔχον ἕδραν τρίτην καὶ μέσην, τῆς ἑρμηνείας αἴτιον, εὐχαῖς τιμᾶν χρεὼν χάριν τῆς εὐφήμου διαπορείας: Poſt hos, ait, & ſub his deinceps cenſendi Dæmones. Eſt autem genus aërium, habens tertium, ac medium locũ interpretationum, legationumq; autor: eos'que honorare uotis ualde operæpretium eſt, ut fauſta ſit eorum pro nobis legatio. Hæc Plato locutus ſubijcit: Horum duorum generum animalium, alterum ex æthere, alterum ex aëre, prorſus utrunque non cerni, adeſſe nobis tamen, etiam non perſpicuum, perſuadere debemus: Eſſe'que mirabili ſapientia præditum, utpote genus docile, ac memor, cognoſcens omnem noſtram cogitationem, mirabiliter'que amplectens, qui ex nobis boni, probi'que ſint, odio habens incredibiliter malos, ceu qui mœroris ſint capaces: Deum enim ſupremam dignitatis arcem obtinentem, extra dolorem, & uoluptatem eſſe, ſolum ſapere & noſſe dicendum: Cumq; mundus animantium ſit plenus, eos adinuicem, & ſupremos Deos omnes, omnia perferre, eò quòd animalia interiaceant, quæ mira celeritate in cœlum, ac terras, omnemq; mundum ferantur. Hæc Plato, recto, ſanoq; iudicio perpendenda: quoniam plurima uera multis fabuloſis temperauit. Adiecit enim, quaſi ſuum quendam ordinem ſecutus, genus aqueum, ſemideũ, Tritones, Leucotheam, Matutam, Inous Melicertem, cæteroſq; id genus poëtarum, non Naturæ Dæmones, à Poëtis, non à Deo factos. Vt autem in Timæo et in Epinomide, in Dæmones recenſet Iouẽ, Iunonẽ, quos homines fuiſſe conſtat, idq; poëtarũ teſtatur deſcriptio, hi quoq; dicendi ſunt, in natura, & in hac Platonica ſuperius definitione nullũ habere locum. Cauendũq; ne fabulis ueræ Naturæ inquiſitio deprauetur. Dæmonas igitur illos aqueos conſtat, eſſe fabuloſos, & poë-

ticos, ab ipſiſmet Poëtis, non à Deo repertos, qua licentia deificant flumina, fontes,
arbores, antra. Itaq; etiam Dæmonas illos Iouem, Iunonem non eſſe naturales, de
quibus quærimus, Dæmonas, teſtantur hi, à quibus accepti ſunt. Vbique enim Poë/
tæ demonſtrant eos partim Deos, partim homines fuiſſe, non agnoſcentes cum fa/
buloſè loquuntur alios Deos. Quare etiam Apuleius, qui Platonem imitatus in his
Dæmonibus cenſet Palladam, quæ Græcis ferret opem, palàm eſt à uera Philoſo/
phia ad fabulas delapſum. Quomodo enim perſuadere ſibi poterat Pallada Dæmo
nem eſſe, ſi cum cæteris, qui Deorum apud Poëtas implent, numerum, ex homini/
bus eſt in Deos relata? An igitur ante Deos, Dæmones non fuerunt? At Plato in Ti
mæo cenſet Dæmones in principio rerũ, imperio Dei homines creaſſe. Huc quoq;
pertinet, unde ſententiam hanc hauſiſſe Platonem palàm eſt, quod idem ait in Cra
tylo, ſecutus Heſiodũ, Dæmonas eſſe probos homines, quibus poſt mortem id præ/
mij ſit datum, ut Dæmones effecti cuſtodes eſſent generis humani. Verum enim/
uero etiam hæc non naturalia, ſed poëtica. Quærimus ipſi Dæmonas eos, quos ge
nus, & natura ſeparet ab hominibus, & quos oportuerit cum toto mundo fuiſſe
creatos. Nã ſi ex hominibus aſſumpti, & tralati in Dæmonas fuerunt, nulli, ante/
quam hi excederent è uita, Dæmones fuiſſent. Nos autem quærimus naturales Dæ
mones, excluſa uanitate, ac ſuperſtitione. Nam hæc Platonis in Cratylo, et Timæo
ſententia, etiam ipſius autoritate refellitur: quoniam et in Phædro, et in Republica
cenſet eos dari cuſtodes & duces, ſimul ac nati ſint homines. Ergo multi homines
anteaquam homines in Dæmones referrentur, ſine ducibus fuiſſent. Teſtatur item
in Legibus Deum adhibuiſſe humano generi cuſtodes, non adhibuiſſe autem eiuſ/
dem generis: ſicut nec nos mortales paſtores pecorũ, aliquam pecudẽ, uel capram,
ſed hominem adhibeamus: ut tantũ inter duces illos intereſſe, atq; nos ſtatuat, quan
tum inter homines et pecudes. At hæc cum in Epinomide de naturali rerũ ordine,
mundaniſq; regionibus, & incolis loquatur, tribuens ſupremam ætheriamq; Dijs
cœleſtibus, aëriam Dæmonibus, uidetur illi naturale eſſe, ut cũ Deus crearet mun/
dum, replens eum animalibus, ſimul impleuerit cœlum, ſimul aëra, ſimul aquas,
ſimul terras. Quòd ſi uera eſſent, quæ ex ſententiã Heſiodi diſputat, aër in creatio/
ne ſuis animalibus caruiſſet, neceſſeq; fuiſſet expectare, dum probi homines uita
functi Dæmoneſq; effecti, aëriam regionem complerent. Quoniam igitur Plato et
Apuleius cum Natura Poëſin contaminarunt, pugnantia ſcilicet inuicẽ, effectum
eſt, ut nihil rectè, et ex Philoſophia eis ſucceſſerit. Aut enim ſequenda ſeorſum Poë
ſis eſt, aut Natura. Si temperes, coinquines, nihil efficias clarũ et certum. Exami/
nanda igitur Platonis illa deſcriptio, amandata procul interim Poëtice: quoniã ipſe
quoq; proponit quendã ordinem naturæ. Plato igitur ſentit Dæmonas aërios, etiam
in eo fortaſſe Heſiodum ſecutus, qui ex hominibus in Dæmones commutatos ait:

Ἀέρα θ' ἑσσάμενοι πάντῃ φοιτῶσιν ἐπ' αἶαν.

Aëraq; induti tota tellure uagantur.

Tribuit

*Tribuit ſcilicet aërium corpus Dæmonibus,ut etiam Apuleius ex ſententia Plato/
nicorum.Sed Plato & Apuleius etiam aërem eis tribuunt, non modò ex quo cor/
pora eorum ſint formata,exigua,tenuia,ſed etiam quem habeant pro regione,&
regno,exiſtimantes nullam fuiſſe mundi partem, quam Deus animalibus non re/
pleuerit.Sicut autem cœlum plenũ eſt ſideribus, diuinis ſcilicet animalibus,ut ipſi
cenſent:ſic aërem fuiſſe animalibus natura, & Diuinitate, genere cœleſti infrio/
ribus repletũ.Excluſis igitur fabuloſis illis,poëticiſq; Dæmonibus, naturales Dæ/
mones priſcorum omnium,ac Philoſophorum eſt ſententia,aërios eſſe,duabus de
cauſis:quòd & in regione ſint aëria proximè poſt Lunam,orbemq; cœleſtem:&
quòd ſint corporibus aërijs,ſed propter tenuitatem,quales ſunt ſoni & uoces, &
id genus ſpiritualia,inuiſibilibus, quibus induti per omnem mundum inambulant.
Hæc autem definitio erit omnium generatim Dæmonum tam bonorum, quàm ma
lorum.Quod autem Plato de interpretatione, legationeq; dicit, ſanabitur illo do/
cumento Philonis,hoc munus Angelorum,non Dæmonum eſſe, quod eorum no/
mine ſignificatur, quo in Hebraica lingua,& ab antiquiſſimo Moſe, & ab ante/
ceſſoribus eius ſunt ab eo munere appellati:ab Aegyptijs, ſuperioribusq; Theolo
gis,Platoni auditum,ſed nomen immutatum: Aut dicemus eum ſecus quàm maio/
res prodidiſſent,fuiſſe locutum,aſcribentem Dæmonibus, quod erat apud priſcos,
meliorum poteſtatum,quos fama,certa'que ſcientia erat, creditis eis à Deo rebus
humanis,à cœlo in terras nuncios mitti.Hoc non Dæmonibus decuit aſcribi, ſed ut
apud maiores fama increbuiſſet,Dijs ipſis cœleſtibus,& Angelis,quos ſuper ſca/
la,quæ ſolo fixa cœli cacumen tangeret, uidit áſcendentes, & deſcendentes, Ia/
cob.Id officium in ſacris literis dicitur ἀγγέλλειν, nunciare, apud Philoſophos
ἑρμηνεύειν,interpretari. Inde Hermes, diuûm interpres. Dicitur etiam πορθ/
μεύειν, intercedere, perferre, tranſmittere. Definitionem igitur Platonis, quòd
Dæmones ſit gens aëria,non modò aërijs, inuiſibilibus'que corporibus, ſed etiam
regione,ut ſint quaſi mundani Dij,proxima cœlo loca obtinentes, quoniam is eſt
omnium fermè Philoſophorum conſenſus,approbabimus. Sed officium, quod tri/
buit eis,dicemus iuxta Philonem,non ipſorum eſſe,ſed Angelorum, quibus ueri/
tas cœleſtis, non aërem tribuat, ſed ipſum cœlum habitandum, diuina'que præ/
ſentia ſemper frui,excepta'que mandata proferre in terras,affirmat. Quod cum
ſit ipſorum proprium, Dæmones à tam preclaro, ut ait Philo, munere exclude/
mus, ne mala pro bonis accipientes, decepti; rerum ſimilitudine, ſuperſtitionis
pondus noſtris ceruicibus imponamus. Aut dicemus unam quidem gentem, unum
genus eſſe Dæmonas & Angelos,ſed non omnes Dæmonas,duntaxat autem bo/
nos legationibus fungi.Definitio igitur Dæmonum erit, quòd aërijs corporibus
regiones aërias incolant:legationes autem erunt Deorum ætheriorum, non Dæ/
monum, quibus morum prauitas dignitatem, decus'que hoc eripuit. Verita/
temq; à fabulis,& mendacijs,attentis oculis, ſic apud Platonem, ut apud ceteros*

 Philo/

Philoſophos ſecernentes, duabus correctionibus utemur in explicatione Platonica de Dæmonibus: primum reijcientes poëticos illos Dæmones, qui cum homines fuiſſent, ſeparatum à Dæmonibus genus habuerunt, nominaq́; ipſa fuerunt hominum nuncupationes: ſecundum, ut legationem, cuſtodiam generis humani non Dæmonũ eſſe, ſed eorum, quos Deos appellant, dicamus. Aut ſi demus bonos, & malos Dæmones eſſe, bonos, Angelos appellabimus, quorum ſint legationes, & interpretationes. Sed definitio, quòd ſint aërij regione, quoniam angeli, ac Dij in ſacris literis (nam nomen Dei Elohim, eſt etiam Angelorum, ſic etiam in prophanis) legationibus fungantur, humano generi dati à Deo præſides, & ſunt cœleſtes, non aërij, niſi forte corpore, non congruet, nec erit eorum cum Dæmonibus miſcenda natura. Separato igitur munere legationis, & interpretationis, reliquam definitionis partem accipiemus, eſſe eos aërios, à cœleſtibus aulis, commercioq́; Deorum excluſos, & in terram, aëremq́; tenebroſum deiectos. Illud item uidetur in Platone, Apuleio, forteq́; etiam Philone corrigendũ, ſitũ aërium datũ Dæmonibus nõ naturaliter, ac quaſi ſuccedentibus inuicẽ ſibi mundanis regionibus, quæ fuerint in creatione repletæ, cunctis elementis habẽtibus ſua animalia. Nam ſi natura ſitus is Dæmonibus eſſet, nunquam mali, ſed boni ſemper fuiſſent: quoniam tum autor omnia bona fecit, tũ nihil eſt à Natura factũ deprauatum. Nec Deus malis habitatoribus mundum ſuum repleuiſſet. Ille igitur aëris ſitus accidentalis fuit: non natura, nec fuit diuina diſpoſitio, ut cœlo diuinis animis repleto, compleretur aër item ſuis incolis. Quod ſi Deus feciſſet, bene feciſſet, nec mali Dæmones eſſent, nec aërem, ſed cœlum incolerent. Relinquitur igitur has ſedes datas uti malis, uel ut quibus non licuerit ad cœleſtia templa propter ſcelus aſpirare. Quocirca quod Philo perhibet in libro de Mundo ſecutus Platonem, ἀέρι μὲν τὰ πτηνά, καὶ δυνάμεις ἄλλας αἰσθήσει οὐδαμῆ οὐδαμῶς καταλαμβανομένας, ψυχῶν ὁ θίασος ὅτος ἀσωμάτων ἐστὶ, διακεκοσμημέναις οὔσαις αὐταῖς ὑποδέξεσιν. Aëri, inquit, attribuit uolucres, & poteſtates alias, quæ ſenſu non poßint percipi. Eſt autẽ is chorus animarum incorporearum, per acies & ordines diſtinctus ſuos. Deinde infert, Quarum alias ratio probat corpora mortalia ingredi, certisq́; temporibus rurſum migrare, diuiniorem compagem ſortitas, omnis terrenæ habitationis expertes eſſe, ſed ſupernè ad ipſum æthera purißimas eſſe. Quas Græcorũ Philoſophi Heroas, & Dæmonas uocant, Moſes recto nomine Angelos, legationibus fungentes, & nunciantes à Principe bona ſubditis, & ipſi Regi ea, quibus indigẽt ſubiecti. Et in libro, quòd inſomnia ſint à Deo. ἀὴρ ψυχῶν ἀσωμάτων οἶκος: Aër incorporeorum animorum domiciliũ. Quandoquidẽ omnes mundi partes replendas eſſe, pulchrũ iudicauit opifex. Quocirca terrã terreſtribus, mari & fluminibus aquatica, cœlo ſtellas attribuit. Quarũ ſingula non modò animal eſt, ſed etiã purißima mens. Quare etiam in alia regione uniuerſi, aëre, ζῶα γέγονεν. εἰ δὲ αἰσθήσει μὴ καταληπτά, τί τοῦτο, καὶ ψυχὴ γὰρ ἀόρατον, καὶ μὲν ἐκός

γε

γε ἀέρα, γῆς μᾶλλον ἢ ὕδατος ζωοτροφεῖν: Animalia creata ſunt. Quòd ſi ſenſu non percipiuntur, quid mirum? Siquidem & anima inuiſibilis. Atqui ueri ſit ſimile, aërem multo magis quàm terram animalia nutrire. Hoc igitur Philonis dogma, dicerent Theologi non eſſe planè Moſaicum, negantes eſſe in aëre animas, anteaquã in corpus deſcendant, aëremq́; puriſsimos animos habitare non concedentes, qui locus datus ſit eis à Deo, tanquam naturalis, ut legationibus fungantur. Si enim accedunt ad Regem, certè cœleſtes ſunt, non aërij. Et ipſi Angeli confeſsi ſunt ſe ſemper aſtare conſpectui diuino. Si ſunt cœleſtes, ut clara ratio eſt, quoniã ſunt Angeli, qui Dij dicuntur à Philoſophis, etiamq́; in Theologia, supereſt eos etiam cœlum habere pro regione, eosq́; ſolos legationibus fungi. Eos autem qui tenent aëra, non modò non eſſe puriſsimos, ſed aliorum Theologorum teſtimonio inquinatiſsimos, utpote uetitos propter impuritatem cœleſtes penetrare domos. Quare ſecutus in eo Platonẽ Philo, dogma propoſuit non uſquequaq; Moſaicum. Probarem enim teſtimonio Moſis, tum Angelos cœleſtes eſſe, ſemper in aula regis ſui commorantes: tum aërem non alia animalia, quàm uolucres habere: nec aliud animantis genus aëri neceſſarium fuiſſe, quo repletur, niſi uolucres & uolatilia: ſicut nec aquæ ſunt alia animalia, nec terræ niſi corporea, & uiſibilia. Dæmones autem quoniam tantus eſt Philoſophorum conſenſus aërios eſſe, dicerem non conſilio creatoris, & natura ſitum hunc habuiſſe, ſed caſu & uitio ſuo, quibus cœlum, quemadmodum cæteris animis, eſſet paratum. Eadem correctione uterer in Apuleio, ſelectis bonis multis, quæ de Dæmonibus ſentit.

Declaratur ſententia Platonis de Dæmonibus, quæ tribuit eis legationes, interceſsionemq́; inter hominem, atq; Deum. Et quod hi ſunt Angeli cœleſtes. Cap. XXII.

DEclaratum eſt igitur, quod Plato prodidit in Epinomide. Cum ergo legationes, et interpretationes, non Dæmonum aëriorum, ſed cœleſtium Deorum eſſe deprehenderimus, recognoſcere, & in ſedes ſuas reſtituere neceſſe erit, quod item Plato dixit in Sympoſio de dæmonibus: Etenim, inquit, omne Dæmoniorum genus interiacet inter Deum, & mortales, referens Dijs res humanas, hominibus diuinas: Hominum quidem preces, & ſacrificia: Deorum imperia, & præmia ſacrificiorum. Cumq́; ſit in medio amborum, efficit ut uniuerſum ſit inter ſe deuinctum. Per hos tendunt omnia uaticinia, arsq́; ſacerdotũ, eorumq́; omnium, qui ſacrificijs & initiationibus, incantationibusq́; & ueneficijs inſiſtunt. Deus autẽ non habet cum hominibus commercium, ſed per hos omnis ſit legatio et allocutio Dijs ad homines. Vigilantibus item & dormientibus. Atque qui in his doctus eſt, uir dæmonius dicitur. Igitur hi Dæmones multiplices ſunt & uarij. Hæc Plato. Quæ quidem eodem atq; ſuperiore calculo examinanda eſſe, ne uel in ſuſpicionem, uel indignam Philoſophia hallucinationem cadamus, certum eſt. Tanta eſt enim propter ſeparationem à corpore inter Dæmones bonos & malos, aut Angelos, & Dæmones ſimilitudo, & quia mali ſepe transformant ſeſe in Angelos lucis, ut ea-

dem eiſdem apud Philoſophos tribuantur, deceptos eorum nonnullos, ut ait Porphyrius, ex ſimilitudine. Quoniamq́; credendum eſt Platonem, ſicut omnem aliam Philoſophiam, ſic de Dæmonibus hanc ab Aegyptijs, cæteriſq́; Barbaris, etiam iudice Plutarcho hauſiſſe, ueriſimile ſit quæ de utroq; genere audiſſet, huc eum in commune attuliſſe. Dico igitur in hac Platonis relatione, etiam Platonicorum teſtimonio, cum myſta ſit duplex natura, non congruere Dæmonibus omnia, ſeparandaq́; eſſe recto ſanoq; iudicio: quoniam nihil eſt aliud miſcere ſuperſtitionem cum religione, quàm indigna Deo, indigna malis, prædicare, ut ſiue bonis mala, ſiue mala bonis aſsignes, par utrinq; periculum adeas. Functio igitur illa, legationes, & interpretationes, et inter Deum, hominemq́; interceßio, delatio mandatorum Dei ad homines, precum, & benefactorum ab hominibus ad Deum portatio, non eſt eorum, quos ibidem incantationibus, & ei quæ dicitur γοητεία, maleficium, initiationibus item, quæ ſæpe fuerunt execrabiles, præfectos dicit, & quibus totam attribuit Magicen: ſed eſt cœleſtium Deorum, & eorum qui ſemper aßiſtunt diuino conſpectui, quos Ariſtoteles & Plato beatos in cœlo prædicant ob hanc cauſam uiuere.

Quòd longè quàm Aegyptiorum, & Græcorum Theologia Moſis uetuſtior, in qua Dij cœleſtes à ſummo & Principe, ac Rege ſuo Deo monſtrantur, ad homines mißi, rurſum ab hominibus preces, et benefacta attuliſſe, probat. Ac ut taceam Moſen, de precibus clarum. Apud Tobiam inquit Angelus, Quando orabas cum lacrymis & ſepeliebas mortuos, & relinquebas prandium tuum, et mortuos abſcondebas per diem in domo tua, & nocte ſepeliebas, ego obtuli orationem tuam Deo. Et quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit ut tentatio probaret te: nunc miſit me Dominus ut curarē te, & Saram uxorem filij tui Dæmonio liberarem. Ego enim ſum Raphaël unus ex ſeptem, qui aſtamus ante Dominum. Hæc ipſe Angelus, addens ſe ueſci cibo immortali, inuiſibili, qui ab hominibus cerni nō poßit. De ſacrificijs autem in Apocalypſi: Aſcendit fumus aromatū ante conſpectum Dei de manu Angeli. Ergo nō à Dæmonibus, ſed ab ipſiſmet Dijs functio hæc celebratur. Triaq́; ſunt in hac Platonis aßignatione corrigenda, ut Theologiæ tranſpoſitus ordo in ſuas regiones reuocetur: Quod ait Dæmonas intercedere inter Deos & homines. Nam qui inter Deum, hominesq́ue intercedunt, quaſiq́; mediatores, & πρόξενοι exiſtunt, non ſunt Dæmones, ſed ipſimet Dij: nec eſt cum Dijs illis multis, quos & ipſos confeſſus eſt Plato ab Opifice mundi creatos, interceßio: nec ad eos fit relatio, ſed Deum ſupremū, nec habent miniſtros, internuncios, & legatos. Qui enim ſunt Dij illi, inter quos, & homines, medij, & internuncij Dæmones intercedant? Tranſpoſitus igitur eſt ordo, corrigendus et reſtituendus à nobis, ut quos dixit Deos, & quos Ariſtoteles prædicauit extra cœli uertiginem uiuere beatos, quod etiam Plato ubique, deſcendant è cœlo inter homines Deumq́; altißimum intercedentes, digni qui uocentur, ſicut in ſacris literis uocantur, Dij: Quos omnis uetuſtas etiam cognouit, & ſenſit, & audiuit, expertaq́; eſt ad homines uenire. Nanque Catullus.

Qui cœtus

Qui cœtus humanos inuiſant: & quod Plato in Epinomide, Bonos & pios amplectuntur: non aërios illos Dæmones, ſed Deos cœlicolas dixit, qui quondam ſumptis pulcherrimis, uiſibilibusq; corporibus, darent ſeſe in conſpectum pijs, ac iuſtis, ut Abrahæ, ut Moſi, ut Iacob, plerïſque probatiſsimis uiris poſt & ante eos. Scelera autem noſtra auertiſſe, iuſtitiæ, probitatisq; amatricem, eorum mentem à nobis. Hi ſunt legati, interpretes, relatores, ultro citroq; à cœlo in terras, à terris in cœlum, legatorum more reuolantes. Secundum corrigendũ eſt, ut quemadmodum non eſt inter Deos, hominesq; interceſsio, ſed inter Deum principem, quem & ipſe agnoſcit, ueneraturq; Plato, nec ponere fas eſt aliũ ordinem inter homines, & Deos: ſic prædictio futurorum, legatio, & allocutio, Dæmonibus & aërijs illis poteſtatibus erepta, tradatur Dijs melioribus, non nuncijs ex poteſtatibus, ſed ipſis nunciorum munere fungentibus. Tertium, quòd quemadmodum munus iſtud præclarum traditum Dæmonibus, reſtituitur ueris poſſeſſoribus Dijs: ſic officium execrabile, ueneficiorum, incantationum, teletarum, quæ ſæpe turpiſsimæ, abominandæ que fuerunt, non bonis illis, & potentibus Dijs, quibus mens eſt, ut Catullus ait, iuſtifica, tradatur, ſed relinquatur aërijs iſtis Dæmonijs. Hoc igitur pacto fiet, ut datis ſuis cuique locis, ordo Theologiæ uerus appareat. Habemus interim à Platone, Dæmones eſſe genere aërios, magicæ, ueneficijs, incantationibus, oraculis præfectos: Legationes autem, ut ipſa ratio docuit, reſtituimus Dijs. Docet enim ratio, non inter Deos, ſed maximum præpotentem que Deum intercedere legatos. Ergo ſi ſunt Dij cœlicolæ, ut fatetur Plato, hi maximè parentes principi Deo, legationibus funguntur. Sequitur item ex dictis Platonis, neceſſaria, naturali que deductione, Dæmones non eſſe bonos, id que duabus rationibus. Sunt aërij, non admittuntur in cœlum, non fruuntur, diuina præſentia. Sunt item ſceleratis maleficis que artibus, teletis execrabilibus præfecti. Quo arguitur eos impuros eſſe, & inquinatæ mentis, nec eos delectari, quod in Epinomide dixit, bonis, odiſſe malos, quod eſt ipſorum Deorum cœlicolarum, ut Catullus oſtendit. Emendandum item aut declarandum, quod ait, Deum uel Deos cum hominibus non habere commercium. In Gorgia ſentit contrarium: φασὶ δ᾽ οἱ σοφοὶ, καὶ οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ θεοὺς, καὶ ἀνθρώπους τὴν κοινωνίαν συνέχειν, καὶ τὴν φιλίαν, καὶ κοσμιότητα: Aiunt ſapientes cœlum & terram, & Deos, & homines habere ſocietatem, & amicitiam, & inter ſe ordinem. Hucuſque poſſent ſic Dæmones definiri ſecundum Platonem: Dæmones genere ſunt aërij, id eſt, loco, & corpore: ſunt malis affectibus, quia delectantur impuris ueneficijs: præſunt incantationibus, quæ ſine impuritate, & ſine flagitijs non fiunt. Habemus etiam ex Platone, & Catullo definitionem Angelorum, ſiue Deorum, quòd ſunt cœleſtes, præfecti legationibus, inter nos & Deum intercedentes, imperia Dei nobis, noſtras Deo preces perferentes. Delectantur mirum in modum bonis, adeunt domos caſtas, execrantur malos, auertunt ſe ſe ab eis.

Item Daniel genere Barbarus (à Barbaris autem fluxit ad Græcos Theologia) multos natus annos ante Platonem, inducit quendam è cœlitibus, nimirum Angelum Gabrielem, cui populus Hebræus creditus eſſet, dicentem reſtitiſſe ſibi principem Perſarum, ueniſſe, autem Michaëlem unum de Principibus primis in adiutórium ſuum. Ibidem eſt princeps Græcorum, & Michaël item princeps Hebræorum. Hi ſunt igitur quos Plato ſimiliter dixit ἄρχοντας, Principes, mundi rectores, Præſides generis humani. Nec alia ſentiebat ipſe, quàm à Barbaris audita, nomine tantum diſſenſit, nec quæ Barbari docuiſſent, quoad decuiſſet, percepit. Poſſemq; ex ipſo declarare, uel corrigere Platonem, qui cæteris libris non à Dæmonibus, ſed Dijs aſſerit curari genus humanum. In Phædone, ut alia loca taceam, Bene, inquit, illud celebrari, crebrò quæ iactari mihi uidetur, θεοὺς εἶναι ἡμῶν τοὺς ἐπιμελουμένους, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἓν τῶν κτημάτων τοῖς θεοῖς εἶναι, Deos eſſe gubernatores, cuſtodesq; noſtros, & nos eſſe Dijs, quaſi peculium. In Apologia quoque dicit non negligi res uiri pij, ac iuſti à Dijs. Ergo correxit Platonem Plato, tulitq; etiã pro ueritate ſuffragium. Vt ergo fabuloſè propè fuerat pro uero Deo Saturnus, ſic pro ueris Dijs, aut Angelis, nominati ſunt Dæmones. Sed corrigitur et autoritate Prophetarũ, quorum uetuſtior eſt, quàm Platonis Theologia, & ipſiuſmet teſtimonijs Plato. Habes igitur præter ſupradicta nihil aliud quidem de Dæmonibus: de Dijs autẽ, quod concorditer cũ uera Theologia, diſtributas partes omnes mundi à principibus ſuis Dijs aſſerit Plato. Sicq; poterunt Dij definiri. Dij cœleſtes, quos Angelos & nuncios cæteri uocant, incolunt cœlum, ſunt legati Dei, inter Deum, & homines intercedentes: ſunt item principes prouinciarum, urbium, locorum rectores, ac paſtores diuini quidam, à quibus tanquam ducibus & principibus gubernantur res humanæ. Hosq; diſtribuit præpotens ille Deus. Quare non ſunt Dæmones illi aërij principes, quos dixit Plato, cum Dæmones magnis illis principibus longè ſint inferiores & imbecilliores. In Tobia uidimus ab Angelo fugatum Dæmonem utpote immundum, impurum, imbecillum, à ſancto, puro, præpotẽti. Hi ſunt igitur ueri principes, et hos uériſimile fit ex Theologia Barbarorũ audiſſe, et ſcriptis ſuis celebraſſe Platonem. Et nos in ſuũ locum theologiam reſtituimus, etiam non reclamante Platone: qui & in Politico hæc ipſa diſſerens, πάντες οὖν οἱ κατὰ τόπους συνάρχοντες τῷ μεγίστῳ δαίμονι θεοὶ, γνόντες τὸ γιγνόμενον, ἀφίεσαν αὖ τὰ μέρη τοῦ κόσμου τῆς αὐτῶν ἐπιμελείας: Omnes, ait, qui cũ magno Deo per loca imperabant Dij, cognoſcentes iã quod fieret, partes mundi ſuis gubernaculis deſtituerunt. Sic Deos appellat, quos alibi Dæmones. Mirabile, diuinumq; propè oraculũ apud Platonẽ, principibus diuinis creditas res humanas, eos & Principes appellantẽ ſicut literæ ſacræ, et eam gerendã prouinciam demandantem, quam item literæ ſacræ, per omnia ſanctæ Theologiæ conformis. Et Philone dicente, apud Philoſophos Dæmonas eſſe, qui in ſacris literis Angeli, noſcimus principes Dæmonas eſſe principes Angelos.

De Dæmonibus eligendis, eorumq́ præſidio, cuſtodiaq́ hominum in uita, & poſt, a Platone tradita, in Deos, uel Angelos congruere. Quis ſenſus, cum aiunt iuſtos poſt mortem fieri Dæmones. Cap. XXIIII.

Illud item obſeruandum ſuſpiciendumq́; eſt, & , ut fecimus, etiam declarandum, quod alijs multis in locis de Dæmonibus tradit Plato, Quos ut docui tribus uitæ conditionibus, ſortitos res humanas, eas adminiſtrare, ante uitam, in uita, poſt uitam aſſerit. Quæ dicta ſunt, ſpectant ad conditionem, qua uiuimus: quæ autem in Phædro, decimo de Republica, ante uitam & poſt. In Timæo quoque cum iubentur humano corpore formato animas diuinitus creatas inſerere, & regere, atque alere, & conſumptos ſinu recipere, tradit ea, quæ cæteris libris. Et quod progreſſus in Timæo: τῶν δὲ θνητῶν τὴν γένεσιν, τοῖς ἑαυτοῦ γεννήμασι δημιουργεῖν προσέταξε, οἱ δὲ μιμούμενοι παραλαβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀθάνατον, τὸ μετὰ τοῦτο θνητὸν σῶμα αὐτοῖ περιετόρνευσαν: Mortalium autem ſatum & opificium ſuis filijs aut progeniei demandauit: Qui quidem eum imitantes, acceptoq́; animæ immortali principio, deinceps ipſi corpus effinxerunt, & adornarunt. Iuxta igitur hoc ſuum dogma in creatione hominis, quod autoritate eius, aut corrigitur, aut declaratur, Plato multa alijs locis diſſeruit. In decimo de Republica docet electionem Dæmonum, quos ipſi uitam ineuntes eligimus, uel ipſi nos eligant, noſtram eſſe. Referendumq́; , ut dixi, ad Angelos & Deos cœleſtes, quos dari ſimul ac nati ſumus, cuſtodes nobis, omnes propè ſacri ſcriptores conſentiunt. Eliguntur autem à nobis, quòd quancunque uiam, electionemq́; uitæ ſuſcipere uelimus, noſtræ ſit libertatis: uita uerò ſuſcepta, ſuſcipitur, eligiturq́; Genius ſiue Angelus, qui diligunt, amplectunturq́; bonos, execrantur, auertuntq́; ſeſe à malis. Cui iuſtitia, pietas, probitasq́; placuerit, Angelum ſibi cuſtodem, præſidemq́; elegit. Nam Plato & Ariſtotes, ipſa quoque ſacra doctrina bonos eum primis à Deo curari, diligi, foueri conteſtantur. Viroq́; iuſto nec uiuo, nec defuncto nocere quicquam ob illam cuſtodiam poſſe aſſeruit Plato. Noſtra igitur eſt electio, noſtrum eſt decernere, utrum pijs caſtisq́; factis puros illos, ſanctos, & cœleſtes animos uelimus aduocare et conciliare nobis, an ſceleratis, impurisq́; auertere. Quod ubiq; in noſtris literis decantatur. Reuocabitur igitur & iſtud, quod ad ſtatū ante uitam pertinet, in ſuum Theologiæ locū, aut mentem Platonis fuiſſe dicemus, quod apertè & in Phædone, et Politico, alijsq́; locis demonſtrauit, Dæmones eſſe Deos, illos cœleſtes humani generis præſides à Deo datos. In Phædone quoq; ubi loquitur de ſtatu animorum poſt uitam, hæc ad alia habentur, referente ipſo famā quandam priſcam Animam indigere cuſtode, ὡς ἄρα τελευτήσαντα ἕκαστον, ὁ ἑκάστου δαίμων ὥσπερ ζῶντα εἰλήχει, οὗτος ἄγειν ἐπιχειρεῖ εἰς δή τινα τόπον, οἷ δεῖ τοὺς ξυλλεγέντας διαδικασαμένους εἰς ᾅδου πορεύεσθαι: Scilicet, unum quenq; uita functum uniuſcuiuſq; Dæmonem ſicut uiuentem ſortitus fuiſſet, ſic conari agere ad quendam locū: Quo collectos, oporteat ad inferos tendere indican

indicandos. Hæc Plato, addens quòd animas, quæ uel homicidijs aut iniurijs, uel alio ſcelere ſe commaculaſſent, earũ duces execrati, & peroſi, neq; proficiſci cum eis, neq; duces eſſe uelint. Ipſas ire uagas, & palabundas, donec certa temporis reuolutione peracta, à neceßitate ad dignum ſceleribus ſuis locum rapiantur. Quæ autem purè, ac ſanctè, moderateq; uixiſſent, factas duces & comites Deos, in locum congruum deduci. ξυνεμπόρων, καὶ ἡγεμόνων θεῶν τυχοῦσα ὤκησε τῶν αὐτῇ ἑκάστη τόπον προσήκοντα. Ipſo igitur etiam atteſtante Platone, uidemus duces illos, et comites animarũ eſſe Deos. Apparetq; uenerabilis, primæua, per omnes ætates deſcendens, habens ortum à cœlo Philoſophia de Dijs, ſiue Angelis cœleſtibus: Eos à Deo rebus humanis præfectos, quàm natura hominum, ſuperioris conditionis, iuſſos & antequam uitam ineant animi, & cum in uita degunt, & cum exceſſerint, ſequi, comitari, amplecti, regere ueluti gregem. Traduntur eadem in Theologia, Quòd Michaël princeps iuſtorum animarum: Et in Petro pulſante hoſtium ſuſpicio, quòd Angelus eius eſſet. Et quòd ab his in terra iuſta noſtra muniuntur. Et quòd aſcendit fumus aromatum de manu Angeli in conſpectu Domini: Et quòd Angelus eius nobiſcum eſt: & quòd Angelus meus præcedet te: Et in Tobia, Angelus Domini comitetur nobiſcum: & quòd tradit Deus Mihaëli animas ſanctorum. In quibus apparent non res modò, ſed nomina ſimilia, duces, principes, comites, munientes, ferentes ſacrificia, precesq;. Apud Platonem ξυνέμποροι ἡγεμόνες, ἑρμηνευταί, πορθμεύοντες, Hæc apud Platonem Theologia; eſt illa ſeculorum omnium, eſt ingens, quod ſemper cœlo cum terra fuit commercium: quo, ſicut cœlites, et princeps ipſe Deus, exploratas habuere ſemper res noſtras, & claras, defixeq; eas intuebantur: ſic terræ propter id ipſum commercium, cum crebrò ante domos caſtas uentitarent, nouerunt, uiderant eos in omni ſeculo, ſicut apud Hebræos, & noſtros, ſic item exteras gentes. Omnes enim ſumus filij Dei. Et prioribus illis ſeculis nondũ terra uiolata idololatria, ſæpe Angeli in terris uiſebantur. Dogma uerò, quod ijdem ducant, animas corporibus exutas, mirabile eſt, ut illis etiam perſpectum fuerit. Sic undiq; omni ratione concluditur eandem ſemper fuiſſe pietatem, religionem, Philoſophiam, ſed nominibus mutatis, & ordine Theologiæ tranſpoſito, aut ab aliquibus ineptis, & malè ſanis temerato, primorum ſeculorũ ſanctitatem caligaſſe: donec magna Mens, creatrix hominũ, cœleſtibus aulis digreſſa in terras, eas larga bonitatis ſuæ luce repleuit, fecitq; ſapientiæ ſuæ fontibus exuberare omnia. Hactenus habemus ſeorſum ex Platone, nempe ex priſca Philoſophia, eoq; uberiore. Nã et Plutarchus perhibet hæc à Chaldæis, Aegyptijsq; manaſſe, quæ de medijs inter Deum & homines Dæmonibus poſuit Plato, natura Angelorũ, ſiue Dæmonum bonorũ; ſicut ſuperius aërios illos à cœleſtibus ſeparauimus, ſemouimus etiam fabuloſos, et nõ naturales Dæmones, poëticos ſcilicet à ueris. Poëtici Dæmones ſunt homines, ex hominibus in Dæmones relati, Pallas, Mineruа, Iuno. Qui cũ non ſint naturales, mirũ eſt Apuleio,

ſed

ſed antea Platoni fuiſſe inductos. Quod poterit tamen rectè interpretari. Vt enim in noſtris literis homines pij fieri ſicut Angeli Dei dicuntur, & ut oſtenditur finis totius beatitudinis eſſe ἀποθέωσις, deificatio, ut efficiamur Dij, conſortes imaginis filij Dei, & coheredes eius: ſic tale quid innuebant illi, poſt mortem fieri bonos, ac iuſtos uti Deos, ac Dæmones. Sic etiam Plotinus credidit malos animos fieri Dæmones malos. Sed Theologiæ, rerumq; uitanda confuſio. Quod & Tatianus Philoſophus admonuit: δαίμονες δὲ οἱ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιτάττοντες, οὐκ ἐισὶν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαί, πῶς γὰρ ἂν γένοιντο δραστικαὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν, χωρὶς εἰ μὴ ζῇ ἢ ὁ ἄνθρωπος; Dæmones, ait, qui hominibus imperant, non ſunt hominum animæ. Quomodo enim eſſent operantes, poſt mortem niſi uiuat homo? Hæc ille. Sed non placet autoritas eius, quantum Chryſoſtomi, & aliorum.

Separantur ueri Dæmones à fabuloſis, quos celebrant poëtæ, Veros Dæmonas alios illos eſſe. Cap. XXV.

TRia igitur, ut ſeorſum, ſeparatimq; cuncta tradantur, ſunt apud Platonem Dæmonum genera, è quibus una tantum natio ſunt ueri, naturalesq; Dæmones, reliqui non naturales. Naturales & ueri ſunt aërij illi. isq; eſt omnium Philoſophorum, totiusq; Philoſophiæ conſenſus, eſſe naturales, quos Plato ueneficijs, incantationibus, Magicæ, γοητείᾳ, ſacerdotumq; artibus oraculisq; præficit. A quibus ex una parte ſeparandi ſunt Dæmones fictitij, & poëtici, ut Matuta, Oceanus, Galacia, Phorcis, Saturnus, Opus, Iupiter, Iuno, quos memorat in Timæo Plato, in libro de Vniuerſitate Marcus. Ex altera porte cœleſtes illi Dij, quibus aërij Dæmones ſubiecti, reformidant, tremuntq; ad potentiam eorum, poſſuntq; uarijs cruciatibus ab eis torqueri: Et quos nonnulli Philoſophorũ miniſtros Angelorum, id eſt Deorum, dixere. Hac ſeparatione facta, facilius omnia, quæ traduntur à Philoſophis, et à Theologia uera cognoſcemus. Tam uerò ſunt in Theologia ſeorſum Dæmones à ſuperioribus, & ab hominibus diſiuncti, quàm apud nonnullos Philoſophos confuſi. Confuſum eſt igitur, primum quod Laërtius ait. Platonem exiſtimaſſe θεοὺς ἐφορᾶν τὰ ἀνθρώπινα, καὶ δαίμονας εἶναι: Deos intueri, & regere res humanas, & Dæmonas eſſe. Dico Dæmones hic, non eſſe ueros illos, aëriosq; Dæmones, ſed ut à principio demonſtraui, ex communicatione nominis Dæmonis, quod apud priſcos erat etiam nomen Dei, ut exempla probabant, Deos, id eſt Angelos, Dæmonas dictos. Dæmonium autem Socratis, cuius meminit tot locis Plato, cum Socrates eſſet uir bonus, hortareturq; ad uirtutem omnes homines, & ab ipſo Dæmonio ad bonum ſemper uocaretur, fortaſſe non mali eſſet, ſentire fuiſſe Angelum ipſius, qui & Balaam hariolo, & Mago apparuit, à ſcelereq; auertit. Quod autem dicit in Apologia Dæmonas, aut Deos eſſe, aut filios Deorum nothos ex Nymphis, dicendum eſt hos poëticos, & fictitios, fabuloſosq; Dæmones eſſe, non ueros illos, ac naturales, & quos in Epinomide genere aërios

definiuit. Et nec filios Deorum Dæmonás, nec Deos eſſe poſſe. Præter naturam, ſolumq́; poëticum, eſſe ut Deus miſceatur cum muliere, indeq́; naſcatur Dæmon. De quo poſtea. Sic quos dixit in Cratylo ex ſententia Heſiodi Dæmones, homines ſcilicet iuſtos uita functos, non minus erunt fabuloſi, atq; poëtici illi: habebit autem res ueri quandam ſimilitudinem, ſi Dæmonas uelut Angelos interpreteris, quibus poſt hanc uitam ſimiles fiant homines, iuſti, ac pij. Ad eandem rationem attinebit uocatus Triſmegiſtus Dæmon, quaſi Deus quidã, non Dæmon uerus. Et quod Plutarchus ait, uti nonnullos mutationibus, ut quemadmodum è terra aqua, ex aqua aër, ex aëre ignis fit, ſic ex hominibus Heroës, ex Heroibus Dæmones, è Dæmonibus pauci in Deos abeant. Hæc ratio uera non eſt, Naturæ modos non ſeruat, datos, ac præfixos à Deo. De quo poſthac. Ex genere quoq; fabuloſorum, poëticorumq́; Dæmonum erunt, quos ex ſententia Heſiodi refert Plutarchus, proferens quædam ex eo carmina:

> Ἐννέα τοι ζώει γενεὰς λακέρυζα κορώνη
> Ἀνδρῶν ἡβώντων, ἔλαφος δὲ τέτετρα κόρωνος
> Τρεῖς δ᾽ ἐλάφους ὁ κόραξ γηράσκεται, αὐτὰρ
> Ἐννέα τοὺς κόρακας, δέκα δὲ ὑμεῖς τοὺς φίνικας ὁ φοῖνιξ
> Νύμφαι ἐυπλόκαμοι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο.

Quæ non curabo reddere carmine. Nouem, inquit, ſecula uiuit arguta cornix uirorum adoleſcentium. Ceruus autem quatuor cornices. At tres Ceruos Coruus ſeneſcit. Verum Phœnix nouem Coruos. Decem autem Phœnices uiuitis uos. Nymphæ crinitæ, filiæ Iouis Aegiochi. Arbitratur enim Plutarchus has Nymphas ex ſententia Heſiodi Dæmones eſſe. Dicendum igitur hos minimè ueros, ſed fictitios, & fabuloſos Dæmones, & à poëtis introductos, ſicut fontes, quercusq́; Deos, reliquamq́; fictitiam Diuinitatem. Item erit falſa commentitiaq́; prorſus perſuaſio, ut ſuperius, bonos uiros in Dæmonas bonos migrare dicebant, ſic quod à ſanctiſſimis, et grauiſſimis Theologis noſtris repudiatur, homines malos poſt mortem Dæmones redditos, nonnunquam corpus humanum uexare. Eò enim non eſſe credendum Chryſoſtomus inquit, quoniam Dæmones ipſi deceptores ſemperq; mendaces id fateantur. In hac perſuaſione fertur fuiſſe Plotinus. Quod niſi ſimilitudinem interpreteris, ut ſicut bonis detur habitatio, quædamq́; ſimulis Angelorum natura, animo, & corpore beatis effectis, ſic mali ſint Dæmonibus corruptis, & infelicibus pares, loco & ſorte, alius uiolandus & tranſponendus ordo Naturæ non eſſet. Similiter quos ipſe in tertio de Republica reijcit Dæmonas, Heroásq; fictos ab Homero, pariter reijciemus.

Veri Dæmones oſtenduntur eſſe aërij, natura malefici, ingenio praui, boni nunquam ipſiſmet Philoſophis autoribus. Et quod etiam Ariſtoteles de Dæmonibus eſt locutus; Cap. XXVI.

SElectis igitur, & accuratè cunctis ſepoſitis, ueri Dæmones, omnis Philoſophiæ conſenſu, dicendi ſunt aërij malefici. De quibus Platonis etiam teſtimonio, hæc pronunciãda ſunt, primum eos aërios eſſe habitatione & corpore, tum ſcelere, turpitudine delectari. Quod propoſitionibus ex ipſo Platone prolatis probabitur, altera ex altera naſcentibus. Prima propoſitio eſt, quod ait Dæmones præfectos ei, quæ dicitur à Græcis γοητεία, hoc autem eſt deceptio, qui decipiunt ſunt mali, Dæmones ergo mali. In tertio de Republica: ἐοίκε γοητεύειν πάντα ὅσα ἀπατᾷ: Videntur inquit Plato, facere præſtigiũ, quæcunq; decipiunt. ergo ex Platone nihil eſt aliud γοητεία, præſtigiũ, quàm deceptio, cui præfectos dixit Dæmones. Secunda propoſitio eſt ex ſecundo de Legibus, ubi nititur omni conatu probare Deũ eſſe bonũ. Bonũ autem non fallere, neq; eſſe γόητα, præſtigiatorẽ. Ergo ſi Deus, quia bonus, non eſt γόης, ut loquitur ibi Plato, neceſſariò quicunq; eſt γόης, eſt malus. Longè autem peior, qui præeſt ueneficijs, uel præſtigijs. Dæmones igitur maximi deceptores, & implanatores, nec mali modò, ſed etiam peſſimi. Tertia propoſitio ex decimo de Legibus, ubi prohibetur ea, quæ dicitur γοητεία, & quæ ἐπῳδαί, incantationes, ut quæ funditus urbes euertãt, ſuppliciaq́; ibi exercẽtibus adhibentur, ὡς θυσίαις τε καὶ εὐχαῖς καὶ ἐπῳδαῖς γοητεύοντες, ἰδιώτας τε, καὶ ὅλας οἰκίας, καὶ πόλεις, χρημάτων χάριν ἐπιχειρῶσιν κατάκρας ἐξαιρεῖν: Quaſi ſacrificijs et uotis et incantationibus præſtigiantes, priuatos itẽ & domos integras, atq; urbes pecuniæ cauſa conãtur funditus euertere. Ecce docet Plato euentũ, ſtudiumq́; incantationũ, ac præſtigiarũ, euerſionem nempe priuatorum, familiarũ, & urbium, idq́; ob pecuniã. Quicunq; igitur hæc exercent, mali, execrabiles, quicunq; præſunt, ſceleſtiſſimi, nocẽtiſſimi. Itaq; Dæmones ore ipſius Platonis, Platonicorũq; ſunt, quales teſtãtur noſtræ literæ, inquinatiſſimi, ſceleſtiſſimi. Deniq;, quæ nos ex coniecturis colligimus, Porphyrius aperta uoce confeſſus eſt in ſecundo de abſtinentia: διὰ μέντοι τῶν ἐναντίων ἡ πᾶσα γοητεία ἐκτελεῖται· τούτους γὰρ δὴ μάλιστα, καὶ τὸν προεστῶτα αὐτῶν ἐκτιμῶσιν. οἱ τὰ κακὰ διὰ γοητειῶν πάσης φαντασίας. ὅτοι καὶ ἀπατῆσαι ἱκανοὶ οἱ διὰ τῆς τερατουργίας. δι' αὐτῶν φίλτρα, καὶ ἐρωτικὰ κατασκευάζουσιν οἱ κακοδαίμονες. πᾶσα γὰρ ἀκολασία, καὶ πλούτων ἐλπὶς καὶ δόξης, διὰ τούτων, καὶ μάλιστα ἡ ἀπάτη. τὸ γὰρ ψεῦδος τούτοις οἰκεῖον. βούλονται γὰρ εἶναι θεοί, καὶ ἡ προεστῶσα δύναμις δοκεῖ θεὸς εἶναι: Per contrarios, ait, Dæmones, omne maleficiũ peragitur. His enim maximè eorum principem colunt, qui mala in maleficijs, aut præſtigijs omnigenæ apparẽtiæ aucupantur. Hi et decipiendi artifices per oblata oculis portenta. Per hos amatorias illecebras componunt miſeri homines. Omnis enim intemperantia, diuitiarũ, honorisq́; ſpes, per hos eſt, maximeq́; deceptio. Mendaciũ eſt his proprium. Volunt enim eſſe Dij, & præſidens eis poteſtas uidetur Deus. Ecce eos præſtigijs præfectos, et per eos exer

oeri Porphyrius teſtis. Sic omnis deceptio, infandaq; cupiditas, Veneris, pecuniæ, dignitatis, quæ Plato in Legibus, per eos fit. Mendacium eſſe eis familiare, idq; in portentis, falſisq; miraculis: & quòd uolunt uideri Dij, & princeps eorum Satanas eſt Deus huius ſeculi. Quare in contrarium & ſibi contradicens quod in eiſdem libris Plato: ξύμμαχοι δὲ ἡμῖν θεοί τε ἅμα καὶ δαίμονες ἡμεῖς δὲ αὖ κτήματα θεῶν καὶ δαιμόνων: Coadiutores nobis Dij ſimul, et Dæmones. Nos rurſum poſſeſsiones Deorum, et Dæmonũ. Clarum eſt hæc in contrarium tendere Platoni. Nam præſtigiatores confeſſus eſt urbes euertere, multo magis qui præſunt diris his artibus. Non ergo auxiliatores Dæmones, ſed euerſores, hoſtes inimici. Quarta propoſitio ex ipſo Platone: οὐδεὶς θεὸς δύσνους ἀνθρώποις: Nullus Deorum hoſtis homini. Ergo neq; Dij ſunt Dæmones, neq; non inimici. Si enim præſunt maleficijs, & præſtigijs, & incantationibus, odere homines: ex quo naſcitur, ut non ſint Dij. Ex primo naſcitur odium, ex hoc ſecundo, quòd non ſunt Dij. Quinta propoſitio ex Homero:

Οὐ γὰρ σχέτλια ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσι.
Ἀλλὰ δίκην τίμωσι, καὶ αἴσιμα ἔργα ἀνθρώπων.
Dij ſcelerata adamant haudquaquam facta, beati.
Iuſtitiam ſed amant, rebus lætantur & æquis.

Ex quibus exiſtit euerſio ſuorũ poëticorum Deorũ, qui noxij fuerũt omnes, ut Diana interficiens Actæonẽ, et alij, ut Mars: ſequitur itẽ Dæmones nõ eſſe Deos, neq; etiã bonos, quia diligunt præſtigias, et incantationes, et ſacriſicia, quæ præ ſe ferunt odiũ, & mentem inquinatã. Quinta propoſitio, ex Euripide: εἰ θεοί τι δρῶσιν αἰσχρὸν, οὐκ εἰσὶν θεοί: Si quid turpe faciant Dij, non ſunt Dij. Cũ Dæmones operentur ubiq; omniũ conſenſu turpia, nefanda, certè nec boni ſunt, nec Dij. Hæc itẽ probantur ex his quæ multipliciter attulit, et in multa abeuntia, Plutarchus. Ex cuius dictis, bene animaduerſis, nulla ſupererit dubitatio, quin Dæmones ſint, quales induxit Plato, præfectos maleficijs: tales autẽ exiſtentes, quin neceſſariò ſint mali, et impuri. Quæ et ipſa in ſuas propoſitiones diſtinguã. Primum quod ait de defectu oraculorũ, ſtultum eſſe et pucrile, ego impiũ dixerim putare Deum ſubeuntẽ uiſcera uentriloquarũ, quæ Græcè ἐγγαστρίμυθοι, ex eorũ ore loqui. Huic addit Chryſoſtomus, eũ qui partes impudicas mulierũ, è quibus loqueretur, ſubiret, clarã fateri ſolitũ ſuã impuritatẽ. Ex his igitur efficitur, ſicut ex illo Platonis teſtimonio, ut Dæmones ſint omniũ conſenſu mali, et inceſti, Proſequitur aliã propoſitionẽ Plutarchus, Magnis difficultatibus Philoſophos liberaſſe, qui Dæmonũ genus in medio Deorũ, nempe Angelorũ, atq; hominum ſtatuiſſent, qui quidem Dæmones τὰ θνητὰ, καὶ μεταβολὰς ἀναγκαίας, affectus mortales, neceſſariasq; mutationes reciperent. Ex his enim efficitur, ut affectus mortales excipientes indigni ſunt, qui uel Dij uel boni habeantur. Nam illi homines, etiam Philoſophorũ conſenſu meliores, diuinioresq; habentur, qui diligenter, prudenterq; affectus hos huma/

nos, ac mortales ſopierint. Deinde quòd intericcti ſint inter Deos & homines, ea cauſa fuit, quòd cum multa fieri uidiſſent à ſuperiore, quàm humana poteſtate, ſed ea mala, ac ſcelerata. Deoq; indigna, mediam poſuerunt poteſtatem, cui malas affectiones has affigerent: Nefas enim putat Plutarchus, & qui cum eo ſuper hac re philoſophabantur, humanis affectibus, malis ſcilicet, non bonis, admiſcere Deum. Ergo qui præſunt his, & per eos exercentur indigni, & Diuinitate, & nomine bonorum. Ac fatetur Plutarchus, ſicut in hominibus, ſic in eis ineſſe differentias uirtutis, id eſt, poteſtatis, καὶ τοῦ παθητικοῦ, καὶ ἀλόγου, affectionũ et irrationabilitatis. Ergo ubi & affectus ſunt, et pars bruta et feritas, certè neq; Diuinitas eſt, neq; Bonitas. Rurſum apertè Plutarchus aſſerit, Orgia quædam et humana ſacrificia, multaq; alia nefanda, θεῶν οὐδενὶ, δαιμόνων δὲ φαύλων ἀποτροπῆς ἕνεκα, Nulli Deorũ fieri, ſed cauſa auertendi Dæmones malos: Et quòd uiolenti Dæmones quidã expètant animam humanam, corpore circundatã, cum qua per corpus miſceri non ualentes, tempeſtates, bella, ſeditionesq; ciere ſoleant, donec potiantur. Ex quibus et illi cognouere Dæmones eſſe peßimos, interitus humani cupidos, animarũ expetentes. Plutarchus item prædas, erroresq; Deorũ, fugas, occultationes, non Deorũ, ſed Dæmonũ affectiones habendas ait. Deniq; concludit Cleombrotus apud eũ, diſcrimen quo differant à Dijs Dæmones, non poſſe monſtrari, ſi & ſine affectibus et peccatis ſint, et non ſubſtantia, uirute, incorruptioneq; differãt à Dijs. Hæc Plutarchi præpoſitio ueriſsima: Omnis enim differentia, quæ conſtituit duo genera, alterũ Deorum cœleſtiũ, alterum Dæmonum ſubcœleſtiũ, qua ſeparatim cognita ſunt à mortalibus duo genera, fuit probitatis & improbitatis. Et quòd cœleſtes illi ſemper boni, eoq; humanæ ſalutis amantes, hi ſemper mali, inceſti, debiles, polluti, deceptores, affectibus malis obnoxij: Hoc fecit ut in omni ſeculo dignoſcerentur, ſeparatimq; prædicarẽtur. Deniq; Plutarchus ait Dæmones malos, non Empedoclem ſolum ſcriptũ reliquiſſe, ſed etiam Platonẽ, Xenocratem, Chryſippum, quin etiam Democritũ, qui cum precàretur bona ſpectra, mala quædã ex aduerſa noſſet. Ad hæc proponit dignã, quæ debeat attendi propoſitionẽ, ſoluens ea, quæ obijcerentur Empedocli de Dæmonibus malis, Nõ poſſe ſempiternos, & immortales eſſe malos. Affert exemplum in contrariũ, Multos malos diutius uixiſſe, q̃ bonos. Hæc propoſitio neceſſaria, ne putes ideo bonos, Dæmones, quia incorruptibiles. Ex his igitur omnibus, ſenſum illatis, et inuicẽ ſe conſequẽtibus, ſolũ reſtat, Dæmonas eſſe malos, idq; cognitũ, et prædicatũ non à noſtris ſolũ, ſed etiam ab omnibus gentibus, præcipueq; uetuſtiſsimis Philoſophis: confeſſos eſſe Empedoclẽ, Platonem, Xenocratem, Chryſippũ, etiam Mercurium Triſmegiſtũ, Chaldæos, Pherecydem, Syrũ, omnis deniq; mortales, omnia ſecula: ut duo dicta et prodita fuerint à cunctis, quæ quidẽ nec Ariſtoteles omnino negari poßit, Dæmones eſſe cunctis ætatibus, omni religione conſentiente, tũ eos eſſe malos. Fuerat igitur Platonis ſuperiorumq; omniũ ſententia, Dæmones eſſe animalia aëria, ex aërio corpore conſtan-

tia, quemadmodum terreſtria ex terreſtri. Nam Plato tum in cæteris locis, tum uerò in Timæo ea maximè ratiõe Dæmonas eſſe corporeos innuit, quòd opifex mundanus iubens nouitijs Dijs, qui ſunt omnium conſenſu Dæmones, genij à Romanis appellati, ut ibi Marcus interpretatur, ut corpus humanum, animaliaq́; terreſtria effingerent, partibus ex omni mundo, quibus corpora ſtiparentur, acceptis, adiecit, οὐ τοῖς ἀλύτοις, οἷς αὐτοὶ ξυνέχοντο δεσμοῖς: Nõ eiſdem, ſcilicet, uinculis, atq; eadem diſſolubili compage, qua ipſi ligati eſſent, aſtringerent. Quibus Plato demonſtrat corpora Dæmonum conſtare quidem ex elementis, ſed ea compage, eaq́; temperie reuinctis, atq; ſtipatis, ut ſint indiſſolubilia. Eoq́; mundanus opifex alloquens hos ipſos nouitios Deos, eos, quoniam creati ſunt, & ex elementorum tẽperie compacti, pronunciat eſſe non omnino indiſſolubiles. Hinc Apuleius definiẽs Dæmonas, ait eos eſſe genere animalia, corpore aëria. Hanc igitur Ariſtoteles priſcorum ſuperiorumq́; Theologorum ſententiam declarans, & ſentiens idem, atq; illi, de Dæmonibus in quarto Metaphyſi ſcribit: Subſtantia, inquit, dicuntur ſimplicia corpora, ut terra, ignis, aqua, & id genus, omninoq́; corpora, & ea, quæ ex his cõſtant, ζῶά τε καὶ δαιμόνια καὶ τὰ μόρια τούτων, Aniamlia, et Dæmonia, et partes horũ. Ecce igitur aſſerit Dæmonia cõſtare ex elementis, quemadmodũ et animalia. Quo autẽ elemento, quoue corpore cõſtent, eorum quis locus, aut regio, quæ gens item Dæmones, in primo de Anima cum ſuperioribus conſentiens. ἐπιζητήσειε γὰρ ἄν τις καὶ διὰ τίνα αἰτίαν, ἡ ἐν τῷ ἀέρι ψυχή, τῆς ἐν τοῖς ζῴοις βελτίων ἐστὶ, καὶ ἀθανατωτέρα: Quærat quiſpiã, quã ob cauſſam anima, quæ eſt in aëre, ſit potior & magis immortalis ea, quæ eſt in animalibus. Hæc Ariſtot. quorum quanta cum noſtris concordia, uel inde clarũ, quòd dicta diui Pauli Græci exponẽtes aiũt, σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὡς πάλαι ὁ μὲν διάβολος τοῦ ἀέρος ἐνεπιστεύθη τὴν ἐξουσίαν. φύσει γὰρ τοῖς πνεύμασιν ἡ ἐναέριος διατριβή: Aperte nos docuit quòd olim Diabolo data eſt aëria poteſtas. Eſt enim natura ſpiritibus, aëria regio, regnumq́;. Hæc igitur animalia aëria ſenſit Ariſtoteles, Simpliciusq́; eius interpres: ἀλλὰ ὁ μέγας ἰάμβλιχος πολλὰ τὰ ἀφανῆ ἡμῖν οἴεται εἶναι ζῷα, δαιμόνιά τε καὶ κρείττω. Hæc Ariſtoteles, qui tametſi improbet eorũ ſententiã, qui putabãt animã ineſſe omnibus mũdi partibus. Improbat aũt, quoniã ſi anima in omni parte mũdi neceſſariò exiſtit, anima in igne erit ignea, in aëre erit aëria, quia pars eſt ſimilis toti. Volebant autẽ illi animã eſſe partẽ eorũ, è quibus deſumeretur. Improbat igitur Ariſtoteles ſi dicatur anima pars elementorum, quæ inhabitat. Ego autem pro priſcis dico, eos non dixiſſe Dæmonas eſſe animas, quibus ineſſet uis aëria, ſed quorum corpora ex aëre conſtantia ab animis excellentioribus inhabitarentur. Propter corpus igitur aërij Dæmones dicebantur. Tertius locus eſt item in libris de Anima. Alijs, inquit, cogitatiua ineſt, atq; item mens, ut hominibus, & ſi quid aliud excellentius. Quem locũ Simplicius explicãs, τιμιώτερον ἢ εἰ καὶ δαιμόνιον ὑποτεθείη γένος ποτε,

& αὐτὸ εἰς παθητὸν προϊὸν σῶμα: *Pretioſius, inquit, ſi genus Dæmonũ ſta tuat unquam progrediens & ipſum ad paßibile corpus.*

Dæmones eſſe gentem aëriam. Hoc ſacram & profanam ſentire Theologiam. Idē Platonē, Pythagoram, Ariſtotelem prodidiſſe. Teſtimonium etiam diui Pauli. Cap. XXVII.

HAEc *igitur ultima de Dæmonibus fuerit reſoluta explicataq; ſententia, primũ cunctis Theologis & Poëtis uetuſtiß. teſtibus eſſe Dæmonas, eſſe itē aërios, ani mi aũt conditione malos, & improbos. Itaq; quod ad genus eorum definitionemq; attinet, credendũ eſt Ariſtotelē, apud quē de Dæmonibus mirũ ſilentiũ, innuere uo luiſſe, quæ prior Plato, totaq; priſcorũ ſchola prodiderat, ut ſuperius uiſum. Sub ſtantia, inquit, dicũtur tũ corpora ſimplicia, ut terra, ignis, aqua, cæteraq; id genus omninoq; corpora, tum ea quæ ex his conſtant animalia, & Dæmonia. Credendũ eſt inquã Ariſtotelem nunc ſpectaſſe publicam quandam cōmunemq; inter omnes gentes de Dæmonijs ſententiam, ea eſſe ex elementis compoſita, ſicut animalia, quorũ quo plus terræ corpora poßideant, eoq; uiſibilia, & tangibilia, tanto minus corpora Dæmoniorum ſolum aëria. Conſtant igitur ex elementis animalia & Dæ monia, ſed animalia magis ex terra, Dæmonia magis ex aëre. Illa propter terrã ui ſibilia, hæc propter aërē inuiſibilia. Illa corruptibilia, quoniã magis cōpoſita: hæc incorruptibilia, ut ſimpliciora. Cōueniũt igitur Plato et Ariſtoteles in definitione Dæmonũ, eos eſſe genere aërios: genere autem dico corpore, & ſede, habitatione, Plato ſedem expreßit, Ariſtoteles craſim, compoſitionem. Heſiodus item craſim:*

ἠέρα δ' ἑσσάμενοι πάντῃ φοιτῶσιν ἐπ' αἶαν.

Aëraq; induti, tota tellure uagantur.

Noſtrorũ quoq; unus idēq; conſenſus, ſemper aëris poteſtates, Dæmones uocantiũ ſiue quòd in aëre morentur, ſiue quòd corporibus ſint aërijs. Sed qui ſtatuat al terum, alterutrum ſtatuat neceſſe eſt, ut ſi des Dæmonibus aërem habitandum, propter corpus uolucre, ſicut corpora terrena, tenēt terrã, ſiue des aëriũ corpus, neceſſariò des corpori uolucri conuenientem habitationem. Ariſtoteles igitur & Plato definiunt Dæmones aërios. Hac de cauſſa putatur à Theologis ab Apoſtolo dictum, Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, *Contra mundanos principes tenebrarũ harũ, ad uerſus aërios, et ſpiritualia ſceleris in cœleſtibus. Tria ſunt nomina, uim, naturam Dæmonum declarantia, quòd ſunt principes tenebrarum. Tenebraſq; aërem cir cum terras omnem caliginoſum dicit, quidquid intra Lunam & terras interia cet. Hunc ipſum etiam uocat* ἐπουράνιοι, *cœleſtia: cœlum enim aër eſt Latinis, Græcis, Hebræis, in cœleſtia dicuntur, quæ in cœlo hoc tenebroſo. Sunt iſtæ pote ſtates in caligine, ſunt in aëre, uocatæ ob id* ἐπουράνια, *quaſi aeriæ. Tertium nomen* πνευματικὰ, *ſpiritualia, uentoſa, aëria, ex aëre, ex uento, qui dicitur* πνεῦμα, *non ſpiritualia, ut cœleſtes angeli, ex ætheris ſerenitate, ut ait Calcidi us, corpora tenētes, ſed ut corpore ueſtita aërio, aut habitatione aeria, circa caligi*

nem

nem hanc terris incumbentē habitantes, excluſi à conſortio diuorū. Natura igitur, Dæmones iuxta ſublimē Theologū, ſunt aërij, loco et corpore, ſunt mali, ſcelerati: Sicq; conueniūt ſacra et prophana. Dæmones eſſe aërias poteſtates, malas, ſceleratas, ut Plato, ut Plutarchus, Chryſippus, Empedocles, et Philo ſuperiores Theologos ſecutus, Platonē, Ariſtotelē, ſed priores Aegyptios, Chaldæos, Empedoclē. In libro de gigantib. ipſe Philo. οὓς ἄλλοι φιλόσοφοι δαίμονας, ἀγγέλους μωσῆς εἴωθεν ὀνομάζειν, ψυχαὶ δ᾽ εἰσὶν κατὰ τὸν ἀέρα πετόμεναι: quos, inquit, alij Philoſophi Dæmones, Moſes Angelos ſolitus eſt appellare. Sunt autem animæ per aëra uolātes. Sed aduerte ô Philo, quòd iſti per aera uolātes Angeli, nō ſunt illi boni ac cœleſtes, qui propriè dicūtur Angeli, nuncij Patris ſūmi, ſed quos ſuperiores philoſophi dixere malos, incantationib. ueneficijsq; præfectos, cum quibus nobis colluctatio. Eadē Euſebius, ſecutus Theologos, et Philoſophos omnes, exiguā qui ex tanta bonorū Angelorū gente cecidiſſent partē, datā exercitationis cauſam circū aera, & terras habitantem: ὃν βραχύ τι καὶ μικρὸν ἀπόσπασμα γυμνασίου χάριν τῶν εὐσεβείας ἀθλητῶν ἀμφὶ γῆν, καὶ τὸν ὑπὸ σελήνην ἀέρα, καταλείφθειν. Auguſtinus itē ſuper Geneſim Dæmones dicit aëria animalia. Similia in oratione regia Euſebius, αὗται γὰρ αἱ δυνάμεις, αἳ τὸν ἀέριον χῶρον διακατέχουσαι δυνάμεις οὐρανῶν εἴρηνται: Hæ poteſtates aëriæ uel celeſtes dictæ, quòd aëriam regionē obtineāt. Cœlū enim aer eſt in Theologia. Iterū Philo in eo, quod inſomnia ſint à Deo, ἀὴρ ψυχῶν ἀσωμάτων οἶκος: Aer, ait, incorporearū animarū domiciliū. Hoc ſuum dogma ea, ut ſuperius dictum, ratione probant, quoniam cū omnes mundi partes complendas uiſum fuiſſet Opifici, terris animalia, mare piſcibus, cœlo ſidera, quæ non modò animalia ſint, ſed etiam mentes uniuerſales puriſſimæ, dediſſe. Quocirca etiam in reliqua uniuerſi parte animalia facta eſſe. Quæ etſi ſenſu non capiantur, quid mirum? Siquidem & anima inuiſibilis. Atqui uerſimile eſt, aerem magis, quàm terra & aqua, animalia nutrire. Sic ille. Sed ſciat Philo hunc non naturā diſponentis, ſitumq; rebus dantis Dei ordinē fuiſſe, ut quemadmodum omnia elementa ſunt animalibus, ſic ſuis & aer repleretur. Fuit alia recondita magis, et nō cuiuis perſpicua ratio, cur aer datus ſit illis pro domicilio. Sed nūc conſtetiſſe Dæmones aerios. Idem perhibet incorruptibiles, æternasq; animas habere aerē. Ad hanc rationē uidetur Pythagoras locutus, cum præcepit, uenti flantis ſonitum uenerari. Quod explicans Iamblichus, αἰνίττεται γὰρ ὡς δεῖ τῶν θείων οὐσιῶν καὶ δυνάμεων τὴν ὁμοιότητα ἀγαπᾶν: Innuit, inquit, oportere, diuinarum ſubſtantiarum & poteſtatum ſimilitudinem amare. Diuinas ergo ſubſtantias, quibus aerē ſimilē dixit, fortaſſe dæmonas ſentit, quanquā id patet latius etiā in ſupercœleſtes. Eandē fermè adhibuit definitionē Tatianus: Dæmones, inquit, πάντως σάρκιον οὐ κέκτηνται, πνευματικὴ δ᾽ ἐστὶν αὐτοῖς ἡ σύμπηξις ὡς πυρὸς ὡς ἀέρος, μόνοις δὲ τοῖς πνεύματι θεοῦ φρουρουμένοις εὐσύνοπτα καὶ τὰ τῶν δαιμόνων ἐστὶ σώματα τοῖς δὲ λοιποῖς, οὐδαμῶς. q ſūt, omnino carnē nō poſſi-

dent,ſed eorum compoſitio ſpiritualis eſt,ut ignis,uti aëris.Solis autem his, qui ſpi ritu Dei cuſtodiuntur,conſpicua ſunt eorum corpora:cæteris haud ita.Eadē ferme Plotinus: καθόσον δαίμων μετά τινος σώματος, ἢ ἀέρος, ἢ πυρὸς εἶναι: Vt Dæmon,ait,eſt cum aliquo corpore,ſiue aërio,ſiue igneo.

Ex priſca Magorum Theologia,naturæ Dæmonum clara definitio. Eos eſſe maleficos incantationibus præſidentes,quod Plato aſſeruit: eſſe feras agreſtes. Stygios canes, Vltores,carnifices malorum: affectibus malis delectari,domicilijsq́ impiorum: Transferre ſeſe in Angelos lucis. Cap. XXVIII.

ET ſi Dæmonum propria ſedes aër, quoniā ſunt aërijs uolucribusq́; corporibus, dicitur apud antiquiſſimos tamen, datæ ſunt eis,præcipuè inquinatiſſimis, ſubterraneæ partes,conſentiuntq́; ſuper eorum improbitate. Apud Mercurium igitur Triſmegiſtum audies Dæmonas eſſe,et eſſe malos,ſceleratorum carnifices, quibus Deus dignam ſua natura demandarit prouinciam. Sic & Chaldæi,& Magi, à Zoroaſtre fatentur Dæmonas impuros,inquinatos,ultores hominum malorū. Ac primum extant apud eos, quæ Plato ab eis accepit, eos incantationibus ueneficijsq́; præfectos eſſe. Sententia Chaldaica, ἡνίκα δὲ ἐρχόμενον δαίμονα πρόσγειον ἀθρήσῃς, θύε λίθον μνούζιριν ἐπαυδῶν: Cum uideris uenientem Dæmonem terreſtrē, ſacrifica lapidem Mnuzirim,excantans. Hoc dogma Chaldaicū probat Dæmonas præfectos incātationibus,ideo malos. Sed Pſellus explanās,inquit, Mendaces, inquit, natura ſunt Dæmones terreſtres, ut qui procul à diuina cognitione ſummoti,& tenebricoſæ materiæ impliciti. Quòd ſi uis ab eis uerū capere ſermonem,præpara ſacrificiū,et offer lapidem, Mnuzirin. Lapis autem is uim habet euocandi alterius Dæmonis maioris: qui obſcurè accedens ad materialē Dæmonem elicit ueritatē eorum,quæ poſcuntur,quam ille reſpondebit ſciſcitanti. Dic etiam et nomen euocatiuum,cum ſacrificio lapidis. Atq́; Chaldæus alios Dæmones bonos, alios malos ſtatuit: noſtra autē pia Theologia, in uniuerſum decernit malos. Hæc ille. Sed ſciat Pſellus,nulla ratione Chaldæum decernere Dæmonas ullos bonos,ſed generatim omnes malos et inquinatos. Et hæc ipſa excātatio, aductusq́; Dæmonis, probant eos eſſe ſceleſtos,non probant eſſe bonos, quoniam preſtò adſint. Ex his Chaldaicis uerbis apparet Platonē,qui hæc ipſa,teſte Pſello,legit, præfeciſſe Dæmonas ſacrificijs,præſtigijs,incantationibus,ex quo nequitia eorum,et quam dant ei noſtræ literæ fallacia ſcelusq́; probatur. Nihil enim aliud innuebat in Sympoſio, cum Dæmones incantationibus præficit Plato, quàm quod traditum fuiſſet ab his Chaldæis. Audiſti quoq́; Dæmonem materialem,terreſtrem, feculentū, ſordidum, humoribus fœdis gaudentem, qui ambulans per loca arida,& inaquoſa, nec inueniens humorē,reuertitur in locum priſtinum. Sunt quidem Dæmones omnes generatim aërij,quia corporibus aërijs,inuiſibilibusq́;, et per aëra uolant: ſed nonnulli, quoniā magis petunt terram,humoresq́; terreſtres,terreni,inquinatioresq́; dicuntur. Ex Chaldæo igitur habemus Dæmones ſceleſtos,et malos,duabus de cauſis,tū quia præſunt incantationibus,ſceleſtisq́; præſtigijs, tum quia terreſtres dicuntur.

Con/

Confirmaturq́; magis improbitas eorũ, quam eis antiquiſsimi Philoſophi *tribue/
runt,ut ſuperius oſtenſum.* Hoc itẽ melius,*& apertius duabus alijs ſententijs* Chal.
dæus declarauit:è quibus prior *prædicat* Dæmonas *inſidere corpus humanum,im
purũ,affectibus malis mancipatũ:altera,quod ueluti carnificibus hiſce tradũtur ma
li homines.prior,* σὸν ἀγγεῖον θῆρες χθονὸς οἰκήσουσι: Tuũ uas *feræ terreſtres
inhabitabũt,* Quod explicans Pſellus,Vas,inquit,*eſt cõpoſita uitæ noſtræ conſtitu
tio .* Feræ terreſtres,qui circũ terras uagantur Dæmones. Igitur *noſtrã uitam ſca/
tentẽ malis affectibus,eæ feræ inhabitabunt. Siquidẽ hæc genera cũ ipſis affectibus
coaleſcunt,fiuntq́; eadẽ ſubſtantia,& ſedem habent et ordinẽ materialẽ.* Quocir/
*ca cum & ipſi affectionũ ſint pleni,ad corporea,et incorporeas affectiones,adiun
guntur,et connectuntur,ſimile ſimili attrahentes,cũ habeant uim mouendarũ affe.
ctionum. Sic* Pſellus.*Feras ergo terræ, uetuſtiſsima* Chaldæorum Theologia *uocat*
Dæmonas,*in quibus feritas eſt, et crudelitas.* Et *ſimiliter in noſtra* Theologia *uoca
tur,*Leo *rugiens,* Draco *inſidians,* Echidna, *Serpens.*Hi *circum terrã uolutantur,
ſedibus ætherijs excluſi.ſed cum ſint inuiſibiles,et uolucres,feruntur per aëra inuiſi
biliter.* Affirmauit autem Chaldæus,*& tradidit,hoc dicto , quod toties habetur in
noſtris literis,&* quod ipſe Deus dixit,Cum *immundus ſpiritus exierit ab homine,
ambulat per loca arida,& inaquoſa,quærens requiẽ,et non inuenit.* Ecce enim et
Chaldæus docet inhabitare Dæmones *humani corporis domicilium.uerum non cu
iuſuis corporis,ſed malis affectibus ſcatentis.* Quod et ipſe *ſeruator dixit,quòd in/
uenit domũ ſcopis mundatam:uidelicet* quaſi per ironiam,aptam habitationi Dæ/
monis,plenã malarum affectionũ, quas Dæmones conſectantur, *ut qui ſunt etiam
ipſi affectibus hiſce detenti,pleni.Sunt autẽ affectus uel paſsiones,mediæ inter ani/
mam et corpus,nõ ſunt* prorſus corpora,*nec* prorſus incorporei,Dæmones,*et ipſi
huiuſmodi quadã præditi natura,qui nec* corpora craſſa *ſint,nec penitus incorpo/
rei,magnam habent cum affectionibus affinitatem.* Affectiones *ſunt motus impo/
tentes animi,iræ, cupiditates , uehemens in terram inclinatio .* Hi *motus cum ui/
geant cum primis in illis , quibus in omnia ſcelera rapiuntur , feruentq́; mentis
æſtu , ardentes cupiditate nocendi , ſi quem eius generis hominem nacti fuerint,
propter ſimilitudinem aſſociantur illi, quorum eſt in humoribus, et omni mala ma
teria,à qua affectus ſæpe excitantur,ſedes.* Ad hos *humores libenter inhæreſcunt,
uniuntur,aſsident,alligant ſæpe .* Ex his *igitur etiam elucet magis natura* Dæmo/
*niorũ,conſentientibus omnibus,eos circum terras , per aëra uagari , delatos ubi/
que corporibus inuiſibilibus, corpora malarum affectionum redundantia inſiden/
tes.*Quo *& improbitas eorum noſcitur, & quod ipſe* Deus *apertè pronunciauit,*
Spiritus *immundus cum exierit,&c.Sunt enim immundi,immundis,& inquina/
tis domicilijs,terraq́; gaudentes.materiales ob hanc cauſam uocati : & confiten/
tur* Philoſophi *nidoribus eos ſacrificiorum delectari:incantationibus item,quæ ple
runq́; ſanguine fuſo , ſuffumigationibus adhibitis celebrabantur , præfuiſſe .* Vbi

etiam intentio nocendi. Appareto; omnium conſenſu Dæmonas eſſe malos, & immundos, quod ſtudium & delectatio declarat, aërios eſſe, quia corporibus aërijs πάντη φοιτῶσιν ἐπ' αἶαν, tota tellure uagantur, ut ait Heſiodus. Poſtremo ἐμπαθεῖς, affectos eſſe, affici ſemper. Et quod Plutarchus ſuperius, plenos ἀλόγου, irrationalitatis. Sed multò magis eorum improbitatē, naturamq; mentiendi confeſſus eſt alia ſententia Chaldæus, affirmans ea, quæ noſtra Theologia: ἐκ δ' ἄρα κόλπων γαίης θρώσκουσι χθόνιοι κύνες, οὔποτ' ἀληθὲς σῆμα βροτῷ δεικνύντες: Ex finibus terræ exiliunt canes terreſtres, nunquam uerum ſignum mortali oſtendentes. Quod explanans Pſellus, De Dæmonibus, inquit, materialibus eſt ſermo. Et canes quidem eos appellat, uelut animarū ultores: terreſtres autem, ut è cœlo lapſos, circumq; terras uagos. Igitur iſti, inquit, longi à uita beata ſemoti, intellectualiq; contemplatione deſtituti, prædicere futura non poſſunt. Quocirca quicquid dixerint, & oſtenderint, falſum eſt, & arbitramū. Vident enim per phantaſias præſentia: ad futura uerò coniecturis incertis, & non clarè expreſſis, ſed confuſis notionibus utuntur. Sic Pſellus. Superius Feras, nunc Canes appellat uetuſtiſsima Chaldæorum Theologia Dæmones: quæ cum præcipuè coluerit artem Magicen, quod ipſum Chaldaicum nomen indicat, cùm prima dicatur incantationibus malorumq; Dæmonū euocationibus uſa, fatetur tamen ingenuè, ueniſſe quidem eos uocatos è terra, ſed ueri nihil unquam oſtendiſſe, quidquid prædixiſſent, oſtendiſſentq;, falſum fuiſſe ſemper & ſimulatum. Sicq; conuenit cum Theologia noſtra, quam Deus ipſe reuelauit, quòd Diabolus eſt mendacium, & pater, inuentorq; ipſius mendacij. Etiam Cerberus ille apud ueteres Poëtas, qui latratu trifauci terret ex[illegible]ngues animas. Vt conueniunt cum noſtra uetuſtiſsima Sapientia cuncta, quòd feras cr[illegible]deles, quòd canes eos appellat, uiperas, ſerpentes, leones, dracones? Terreſtr[illegible]s autem, tametſi proprij ſint aërij, quia corporibus aërijs circum terras uagantur, tamen ſceleſtiores eorum in altiſsimis cauernis immorari par eſt, fatenturq; multi. Ideo dixit eos emicare, emergere è terra uocatos. Sed an ſit in eis differentia, quod Plutarchus dixit, poſtea diſquiretur. Alia ſententia Chaldæus expreſſit qui ſint Canes et feræ ἀλλὰ τοὺς δὲ χθὼν κατωρύκται ἐς τέκνα μέχρις. Hoc eſt, Terra mugit, uociferatur a a, contra hos, ad filios uſq;. Deſignatur hoc oraculo latratus Stygiorum canum contra ſceleratos. Ideo terra mugit in eos, in ſubterraneis cauernis: Idq; uſq; ad filios, quando filij paternas impietates perſequentes, permittuntur ultoribus Dæmonijs. Hanc ſententiam declarans Pſellus, De impijs loquitur, inquit, quòd uſq; ad poſteros extendit eis ſupplicia Deus. Nam ſubterraneas pœnas oſtendens oraculum, dicit in eos mugire ſolum, hoc eſt, locum ſubterraneū in eos uociferari, & quaſi leonis quendam rugitū edere. Quoniam, ut Proclus ait, eadem eſt animarū ex eadem proſapia conditio. Et quæ non uinculis Naturæ ſunt abſolutæ, in conſanguineorū ſuorum affectibus detinentur. Neceſſe igitur eſt, & has totius iudicij partem capere, & plenas propter naturalem affinitatem

piaculorum,

piaculorum, expurgari iterum ab eis. Hæc ille. Supplicia igitur & pœnas ſubterra neas Chaldæus memorauit, quod traditur paßim à noſtra Theologia, ut undequaque pateat improbitas Dæmoniorum: Eſſe iterum malos, impurosq́; eos, ſed ſeipſos in Angelos lucis transformantes, uideri quales non ſint, mirabiliter cũ noſtra Theologia concordes, iidem antiquißimi Magi pronunciarunt, hoc oraculo:

Ἡ φύσις πείθει εἶναι τοὺς δαίμονας ἁγνούς.

Καὶ τὰ κακῆς ὕλης βλαστήματα καλὰ καὶ ἐσθλά.

Natura ſuadet ut credas eſſe Dæmonas puros, & malæ materiæ germina pulchra, et bona. Hoc oraculo deſignatur, naturam Dæmonũ præſtigijs, humanis oculis illudentẽ, falſaq́; pro ueris offerentem, adniti ut credas Dæmonas eſſe puros & bonos, quales cœleſtes animi, cum quibus ex parte ſimilitudinem Dæmones gerentes ſæpe mortales multos deceperunt, ut Platonem uidimus ſuperius aſſerentem, niſi iuxta Philonem interpretemur. Perſuadetq́; malæ materiæ, inquinatæq́; ſubſtantiæ genus ſe eſſe bonum, & honeſtum. Eos inquam, qui cum turpi et immunda cohæreſcunt materia, habere nitorem, puritatem. Quod ſecus eſt longè, Influit, inquit Pſellus in inuocationibus, multus Dæmonum chorus, & multiformes Dæmonum ſpecies excitantur. Abſcedentibus autem partibus mundi lunaris, et compoſitæ, ac partitæ, & iocundæ, & gratæ ſæpe oſtenduntur, imaginẽ alicuius bonitatis ei, qui initiatur, ſimulantes. Ex his igitur uetuſtißimis Chaldæorũ ſententijs, quas autore Pſello, et ipſa ratione docente legit Plato et Ariſtoteles (Platonici autẽ indefeſſè his abutũtur, quod uel maximè in libris Simplicij, & Procli, Porphyrijq́; uidere licet) apparet quid de Dæmonũ natura ſit ſentiendum, et ſenſerit antiquitas, ut ſi quid à poſteris fuerit confictũ, neceſſariò ſit ad ueritatem ponderandam, ad maiores recurrendum. Similia enim ſenſit, & tradidit Mercurius Triſmegiſtus: ut omnis Theologia Aegyptiorũ, Chaldæorum, Hebræorum, id eſt, quam colimus ipſi à Moſe primum, tum Chriſto, et Apoſtolis traditã, conueniat ſuper declaratione Dæmonum, primum eos eſſe, tum malos, impuros, coinquinatos, immundos eſſe.

Ex Theologia Aegyptiorum uetuſtißima apud Triſmegiſtum Dæmonas eſſe, & eſſe malos, malorum inſpirationum autores. His eſſe omnia plena. Vltores impiorum eſſe. Eos eſſe ex alijs aërios, uagos, per phantaſias, & illuſiones decipientes. In quibus cum noſtra Theologia concordia. Cap. XXIX.

MErcurius igitur in eo qui inſcribitur, quòd in ſolo Deo ſit bonitas, de Dæmonibus eiuſdẽ generis atq; ea, quæ tradit noſtra Theologia, ſcribit, eos eſſe humanorum ſcelerũ autores, cogitationes improbas, malorumq́; operũ principia afflantes. Mens, inquit, humana cum bonarum cogitationũ acceperit à Deo, recta parit: ἐναντία δὲ ὅταν ὑπό τινος τῶν δαιμονίων, μηδενὸς μέρους τοῦ κόσμου κενοῦ ὄντος, δαίμονος τοῦ ὑπὸ θεοῦ πεφωτισμένου δαίμονι, ὥστις ὑπεξελθὼν ἔσπειρε τῆς ἰδίας ἐνεργείας τὸ σπέρμα, καὶ ἐκύησεν ὁ νοῦς τὸ σπαρὲν, μοιχείας, φόνους, πατροτυπίας, ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, ἀγχόνας, τῶν κρημνῶν καταφορὰς, καὶ ἄλλα πάντα ὅσα δαιμόνων ἔργα: Contraria

traria uerò,cum ab aliquo Dæmoniorum. Cum nulla mundi pars uacua ſit Dæmo ne. Qui ſubiens tacitè mentem,propriæ operationis inſeruit ſemen, et peperit ipſa mens,quod ſatum fuerit,uidelicet adulteria,cædes,parentum uerberationes; ſacri/ legia,impietates,ſtrangulationes, per præcipitia impulſiones, & alia omnia, quæ ſunt Dæmonum opera. Ecce Mercurius nouit,confeſſus eſt,uim,ingenium,ſtudia, conatus Dæmoniorum,quòd tacitè ſubeant pectoris arcana, ſicut in noſtris extat literis,cum Diabolus miſiſſet in cor,ut traderet eum Iudas: omniumq; noſtrorum eſt confeßio,eos irritare cupiditates,cõturbare ſtimulos naturæ,ſuggerere ſemper mala. Ac Tertullianus, ex quo pauca quædam in declarationem iſtius loci deliba/ bo:Operatio eorum,inquit,eſt hominis euerſio, ſic malitia ſpiritualis à primordio auſpicata eſt in hominis exitium. Itaq; corporibus quidem et ualetudinis infligunt, & aliquos caſus acerbos. Mentis quoq; corruptelas agit furoribus,et amentijs fœ dis,ac obſcœnis libidinibus cum erroribus uarijs. Lactantius quoq; in eandem ſen tentiam pendet:Illicita,inquit,deſideria immittit,ut aliena contaminent, quibus ha bere propria ſine delicto licet. Obijcit quippe oculis irritabiles formas, ſuggeritq; fomenta, & uitijs pabulum ſubminiſtrat, tum intimis uiſceribus ſtimulos omnes conturbat,& commouet,& naturalem illum incitat,atq; inflammat ardorem,do nec irretitum hominem,implicatumq; decipiat. Eadem ſenſit,& prodidit Athena/ goras Philoſophus Chriſtianus: ὅταν ὁ δαίμων ἀνδρὶ πρόσνυν κακὰ, τὸν νοῦν ἔβλαψε πρῶτον: Cum Dæmon cuipiam ſuggerit malam mentem, labefa/ ctat prius. Euſebius item Cæſarienſis, in Panegyrico: Et communis quidem om/ nium ſeruator,rebelles poteſtates,quæ circũ hunc,qui terris imminet, aërem per/ uolantes humanis animis inſinuabant ſeſe, inuiſibili,ac diuina poteſtate, uelut fe/ ras agreſtes, ſuarum ouium ceu paſtor bonus, procul fugauit. Hic audis apud Euſebium inſinuare ſe poteſtates illas inuiſibiles in animos hominum. Tatianus e/ tiam ſimile quid ſcriptum reliquit ad gentes in Apologetico: δαίμονες εἰς πολ/ λὴν κακίαν ἐξοκείλαντες τὰς μεμυημένων παρ᾽ ὑμῖν ψυχὰς διὰ ἀ/ γνοιῶν, καὶ φαντασιῶν ἐξηπατήκασι: Dæmones,ait, in multum ſcelus pro/ lapſi,animas apud nos initiatorum per inſcitias,et apparentias deceperunt. Sic ille. Talia ſuperius Plato: Vt igitur alia complura taceam,apparet mirabilis conſenſus ueterum Philoſophorũ,cum cœlitus reuelata ſapientia, de prauitate Dæmonum, de poteſtate penetrandi in animas, & commouendi humores interiores, ſpirita/ les inſpirandi cogitationes. Et quod accidit inſtinctũ dæmoniaco Iudæ, ut ſtrangu/ lent ſeſe mali,aut dent præcipites,ut agant & quatiant furoribus mentes, ut adul/ teria,homicidia ſuggerant. Audiſti etiam ut Euſebius ſimiliter atque Chaldæus,eos appellauerit feras agreſtes. Quæ Triſmegiſtus igitur dixit, ſunt quæ Plato, Phe/ recides, Chryſippus, Xenocrates, de prauitate Dæmonum ſenſerunt. Sic apud nos, quoniam omnium ſcelerum princeps; & inuentor eſt, per excellen/ tiam uocatur ὁ πονηρός. Et Deus ipſe docuit nos precari, Libera nos à malo.

Quod

Quod Græcè, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ: A maligno, ab eo qui prauus, & malignus eſt. Et in Sympoſio ſeptem Sapientum dictus eſt δαίμων βλαβερώτατον, nocentiſsimus. Conſentiunt igitur Chaldaica, Aegyptiaca, Hebraicaq́; Theologia ſuper Dæmonum improbitate, & quòd ſint Dæmones. Quam quidem concordiam, priſcorumq́; tantam Theologiam, Ariſtoteles, niſi ſit impudens, negare non poſsit. Meminit etiam Dæmonum Mercurius in Pœmandro, declaratq́; ſummo cum cæteris conſenſu, uim eorum: A ſtultis, inquit, ergo Deus, prauis improbisq́;, inuidis, & auaris, & homicidis, & impijs procul faceſſo: τῷ δὲ τιμωρῷ ἐκχωρήσας δαίμονι, ὅστις τὴν ὀξύτητα τοῦ πυρὸς προσβάλλων, θρώσκει αὐτὸν αἰσθητικῶς, καὶ μᾶλλον ἐπὶ τὰς ἀνομίας, αὐτὸν ὁπλίζει. ἵνα τύχῃ μείζονος τιμωρίας, καὶ οὐ παύεται, ἐπ᾽ ὀρέξεις ἀπλάτους τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων ἀκορέστως σκοτομαχῶν καὶ τοῦτον βασανίζει καὶ ἐπ᾽ αὐτὸν, πῦρ ἐπὶ τὸ πλέον, αὐξάνων: Vltori cedens Dæmoni, qui acumen ignis accipiens impellit, feritq́ue eum ſenſibiliter, & magis ad impietates ipſum armat, ut aſſequatur maius ſupplicium, & non ceſſat in cupiditates infandas cupiditatem habens inſatiabiliter, in tenebris pugnans, & hunc cruciat, & in ipſum ignem plus auget.

Dæmones nidoribus oblectari, ob id materiales appellari. Caput XXX.

IN alio quoque conſentiunt noſtri & illi, ſcituq́; digniſsimum eſt, de Dæmonibus, Eos nidoribus ſacrificiorum, libaminibusq́; oblectari: Quod ex noſtris cumprimis aſſeruerit Tatianus, Tertullianus, Lactantius, Euſebius, ex illis Porphyrius, forteq́ue etiam Plato. Nam cum eos ſacrificijs præfecerit, & ſub eorum tutela eſſe, & in eorum gratiam fieri, quas teletas dicunt, aſſeruerit, ea de cauſſa ueriſimile fit, id ſtatuiſſe, quod poſtea noſtri, nonnulliq́; Philoſophorum melius explicuerunt, quia nidoribus illis inquinatis delectentur. Eandē rationem fuiſſe putauerim, cur à multis noſtrorum, & eorum, exiſtimati fuerint circa materiam uerſari, ut eos materiales uocarent: & eorum principem, materiæ primum inuoluerint. Hæc materia, etſi poſsit omnis mundus, quatuorq́; elementa, quibus præſint Dæmones, intelligi, uidetur tamen nidor ille ſanguinis, & ſacrificiorum præcipuè ſentiendus. Quo crediti etiam, & uocati fuerint immundi, non modò uidelicet ob peccatum, mentisq́; turpitudinem, flagitioſasq́; cogitationes (omne enim peccatum macula eſt, & turpitudo) ſed etiam ob nidores hos, & immundiciem, qua dicuntur oblectari. In hoc igitur conueniunt ferme omnes. E quibus Athenagoras. δαίμονες πρὸς τὰ ἱερεῖα οἱ προσετηκότες τῷ ἀπὸ ἱερείων αἵματι, καὶ ταῦτα περιλιχνώμενοι: Dæmones ad hoſtias aſsident, earū ſanguine illecti, quē auidiſsimè captāt. Pauloq́; inferius, οἱ περὶ τὴν ὕλην δαίμονες λιχνοὶ περὶ τὰς κνίσσας, καὶ τὸ τῶν ἱερείων αἷμα: Materiales Dæmones guloſi circa nidores, ſanguineq́; hoſtiarū. Ecce materiales Dæmones nidoribus hoſtiarū illecti. Similia Porphyrius, addēs, quòd eo nidore eorū aëris odoribusq́; ſimilia corpuſcula pingueſcunt, in ſecundo de abſtinentia:

ſtinentia: οὗτοι οἱ χαίροντες λοιβῇ τε, κνίσσῃ τε, δι' ὧν αὐτῶν τὸ σωματικὸν καὶ πνευματικὸν πιαίνεται. ζῇ γὰρ τοῦτο ἀτμοῖς, καὶ ἀναθυμιάσεσι, καὶ ποικίλως διὰ ποικίλων καὶ δυναμοῦται: Hi mali Dæmones, ſunt qui gaudent libamine, & nidore, quibus eorum corpuſculum, & aërium illud pingueſcit. Viuit enim id uaporibus & fumigationibus, uarieq; id, ut uaria ſunt ea, roboraturque nidoribus. Et alia, quæ ſequuntur. Quæ fortè uera ſunt, ut proinde locis humidioribus inhæreant. Sed mihi cum primis ueſtigantur, quæ multorum mortalium teſtimonijs confirmata, ob id ueriora noſcantur. Sic ambulantes per loca arida, & ſine humoribus, et aqua, non habent ubi conquieſcant. Tertullianus quoq;, omnem paucis uerbis hanc rationem aperuit: Renunciant, inquit, ſe immundos eſſe, quod uel ex pabulis eorum, ſanguine, & fumo, & putidis rogis pecorum & impuratiſſimis linguis ipſorum uatum intelligi debuit. Eſt igitur ex his ratio clara, cur & materiales uocentur & immundi. Nam quòd melioribus eorũ data ſit inferioris mundi cuſtodia, ob quã cauſam ſint appellati materiales non adeò ſicut ſuperiori rationi, aſſentior: nec arbitror Chriſtianæ Theologiæ congruere:

Quæ Dæmonibus nonnulli Philoſophi attribuerunt, eos omni mundo præficientes, Angelis congruere, idque ab eis deprædicari. Cap. XXXI.

SED cum Plato Dæmonas tradidiſſet bonos, ſed ex dictis eius prauitas eorum eliciatur, ſecuti ſunt deinceps cæteri Platonici dicta eius, ea nõ examinantes, quemadmodum decuiſſet, præceptoris autoritatem uenerati, è quibus fuit Philo & Iamblichus. Poſterior de ſecta Pythagoreorum, explicans ea, quæ de Dæmonis electione Plato tradiderat, ait, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐσμὲν ἐν τύχης καὶ δαίμονος τάξει, καὶ ἡμεῖς τὸν δαίμονα αἱρούμεθα, καὶ εὐδαίμονας αὐτοὶ ἑαυτοὺς παρασκευάζομεν: Ipſi nobis ipſis ſumus Fortunæ, & Dæmonis loco, & nos Dæmonẽ eligimus, & Eudæmonas, id eſt Genij, aut Fortunæ bonæ nempe beatos ipſi nos efficimus. Hoc loco ſcito Dæmonas ex ſentẽtia Platonis appellatos Angelos, qui nos ſortiuntur, aut quos ſortiamur ipſi: quia ſi bene ſtatuimus uiuere, comitantur boni nobiſcũ: ſi malè, continuò ſontes aßiſtũt. Hocq; explicans fuſius Iamblichus ex Pythagora: δευτέρα δὲ ἡ τοῦ παραδοθέντος, καὶ συγκληρωθέντος ἡμῖν ἀπὸ θεῶν δαίμονος δεῖξις ἐμφανὴς, καὶ δι' αὐτοῦ πάλιν πρὸς τοὺς θεοὺς πάλιν ἀναγωγή, οὐδὲ γὰρ ἄλλως τις δυνηθείη πρὸς τὸ θειότατον αὐτοῦ, καὶ κυριώτατον τῆς οὐσίας, ἀναδραμεῖν, εἰ μὴ ὑπὸ τοιούτῳ δαίμονι ἡγεμόνι χρήσαιτο. ὃν δεῖ πάντα τὸν ἐραστὴν τῶν θεῶν γνησίως ἀποκαθαίρειν, ἀφ' οὗ δὴ πρώτη μὲν ἔσται κακῶν παῦλα, τῶν συμπεφυκότων ἡμῖν ἀπὸ τῆς γενέσεως, ἔπειτα γνῶσις ἡμῶν ἀληθινὴ παρέσται τῆς εὐδαιμονίας, καὶ μακαρίας ζωῆς, ὅστις καὶ ὁποία, μεθ' ἧς ἀνιόντες τὸ ἀρχηγὸν γένος τῶν ἀνθρώπων κατοψόμεθα, καὶ εἰς αὐτὸ ἐνιδρυθέντες τέλος ἕξομεν τοῦ προτεθέντος ἀπὸ τῶν θεῶν, τοῖς ἀνθρώποις μακαριωτάτου βίου: Secunda, inquit, uia rectè uiuendi eſt, traditi, & ſortiti nos à Dijs, Dæmonis manifeſta demonſtratio, & per eum rurſum ad Deos reductio. Neq; enim ſecus quis poßit ad diuiniſſimam, ma

ximeq; propriam ſubſtantiam redire, niſi tali Dæmone duce utatur. Quem omnem Deorum amatorem oportet legitimè expiare, à quo prima erit malorum depulſio, quæ nobiſcum ab exordio cohæſere. Tum perfecta noſtri, & felicitatis, beatæq; uitæ, quanta, qualis eſſe poßit notio. Cum qua aſcendentes præcipuum genus hominum intuebimur, in quo defixi, finem aſſequemur propoſitæ à Dijs homini, beatæ uitæ. Hæc ille. In quibus is error, quòd Dæmonas ipſi ſortiamur, & quod hi ſint humanæ uitæ duces, non erit omnino, intollerabilis: quia Dæmonas, Angelos ſentimus. Illud prorſus Philoſopho tanto indignum, quòd ait hanc Dæmonis ſortem datam hominibus à Dijs, cum ipſe Plato apertè fateatur Deum patrem, ſummumque parentem, dediſſe, præfeciſſe certos hominibus cuſtodes, duces, moderatores, non Deos id feciſſe. Eſtque obſcœna in Philoſophia idololatria, cum ſit Iamblichus ubique confeſſus Deum caput, principem rerum humanarum. Quod tot exemplis poterit probari. Sed ſufficit nunc, quòd contrà quàm locutus eſſet Plato, cuſtodiam hanc, & gubernacula à Dijs data dixerit, quod ille factum à ſuperno Deo confitetur, ut uidiſti. Itaque longè ſapientius Philo non ſolum in dicta Platonis intuens, ſed etiam à Moſaica ſapientia adiutus: Aër, inquit, eſt animarum incorporearum domicilium. Quoniam omnes mundi partes replere dignum cenſuit opifex. Ob quam cauſam terra dedit terreſtria, fluminibus et mari aquatica, cœlo ſidera, quæ non ſolum animalia, ſed etiam puriſſimæ in totum mentes eſſe dicuntur. Quocirca & in alia parte uniuerſi aere animalia facta ſunt. Quæ tametſi oculis non uſurpantur, nil mirum. Nam & anima eſt incomprehenſibilis. Atqui uериſimile eſt, quàm terram, & aquam magis aerem, animalia nutrire. Tum proſequitur, Sunt aliæ animæ, puriſſimæ & optimæ, maioris diuinioris'que mentis, quas nulla terrenarum rerum attingit libido: ſunt autem magiſtratus mundani, uniuerſaliſq; principis ueluti maximi regis aures & oculi, intuentes omnia, & exaudientes. Has cæteri Philoſophi Dæmonas, Moſes conſentanea nuncupatione uocat Angelos. Siquidem iuſſa, & mandata patris ad filios, filiorum neceßitates ad ipſum parentem perferunt. Hæc Philo. Longè quidem ſapientius, et magis ex Platone, quàm cæteri Platonici, quos uana ſuperſtitio in Deorum traxit appellationem. Duo'que rectius Philo, quàm illi, quòd datos hos cuſtodes, & magiſtratus, & nuncios à Deo, qui inter nos, Deum'que intercedant, ob quam cauſam non miniſtri deorum ſed dei ſunt: quòd dæmonas Philoſophorum, Angelos Moſis interpretatur. Et quoniam Angeli & literis ſacris, & profanis ſunt Dij, hi certè erunt, qui imperio Dei res humanas adminiſtrent. Nec erunt duo genera Dij, ac Dæmones illi boni, puriſſimæ'que mentes apud Philoſophos. Quippe boni Dæmones, & nuncij, ſunt Angeli, Angeli ſunt Dij cœleſtes. Quare genus, quod poſt Dæmonas bonos ſequeretur, erunt Dæmones mali: Vt boni illi Dæmones ſuperius quidem habeant maximum imperatorem, regem'que uniuerſi, Deum, inferius Dæmonas malos, ueluti mancipia, uilia'que animalia. Eadem ratione ſunt uel emendanda, uel de

claranda, quæ Iamblichus idem eodem libro, Pythagorã priorem tradidiſſe, quod poſtea Plato tot locis aſſeruit: ὅτι οὐκ ἐχρῆν ὅθεν ἡ διάβασις, εἰς τὰ ἀέρια, καὶ τὰ ἐπίγεια φέρεσθαι πέφυκεν, καὶ ἔτι περὶ τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀκολουθίας πάντων, διεξῄει γνωριμώτατα πᾶσι: Eſſe cœlitus in aëria, & terreſtria, traiectionem, ac tranſitum, rurſum quòd òmnia in cœlum reflecterentur, cunctis perſpectiſsimum docebat. Loquitur enim Iamblicus de his quæ Plato, et Philo paulò antè tradiderant, Eſſe nuncios inter homines, ac Deum, eſſe tranſitum: ultro citroq́; commeare inter cœlũ, et terram Angelos, ut ſit ſocietas, & communio inter Deum, & homines. Sic Iacob uidit ſcalam, cœlum quæ uertice tangeret, & Angelos Dei deſcendentes, & aſcendentes. Tranſitus igitur is fit à Dijs cœleſtibus, non Dæmonijs, & illi ferunt cœlitus auxilia, non Dæmonia, quod ipſe per errorẽ paulò antè dixit. Bellis ſæpe ſæuis, aut peſtilentia graſſante, aut fama, ſeu ſterilitate, παραγενομένων δαιμονίων τινῶν, καὶ θείων εὐεργετημάτων, ἐπειρᾶτο συμπείθειν ὡς ἐστι θεία πρόνοια πᾶσαν ἐλπίδα ἀνθρωπίνην, καὶ δύναμιν ὑπεραίρουσα: Quoniam acceſsiſſent præſentia quædam Dæmonia, diuinaq́; beneficia, conabatur perſuadere Pythagoras, eſſe diuinam prouidentiam omnem humanã ſpem, & uim, ſuperantem. Præclarè locutus es Iambliche, ſed unum duntaxat corrigendũ. Nam qui peſtilentiam, bellaq́; depulerunt, non fuerunt Dæmonia, ſed Angeli, Dij ſcilicet illi cœleſtes, ætherij, ut apud Ioſue antiquiſsimũ ducem legitur: Cum autẽ, inquit, eſſet Ioſue in agro urbis Hiericho, leuauit oculos, & uidit uirum ſtantem contra ſe, euaginatum tenentem gladium, perrexitq́; ad eum, & ait, Noſter es, an aduerſariorum? Qui reſpondit, Nequaquam. Sed ſum princeps exercitus Domini, & nunc uenio. Hæc autoritas cum ſit uetuſtiſsima, quam Pythagoras forte didicit ab Hebræis, ad montem Carmelum longo tempore, eodem Iamblicho teſte, Philoſophatus, adoranda quoque Platonicis eſt, qui iuuenes ſemper, Theologiam à Barbaris didicerunt. In Maccabæis quoque uiſi ſunt Angeli in acie pro ſuis dimicantes. Eadem ſunt exempla de peſtilentia. Quòd ſi quid à Dæmonibus illis factum eſt quod prodeſſe uideretur, magna quoque detrimenta erant adiuncta, aut humana ſacrificia, aut obſcœni ludi, ut facilè naturam tuam qui apparuiſsẽt, indicarent. Longè igitur noſtri Philoſophi melius hæc declarauerunt. Nam & Euſebius in libro de Euangelica ἀποδείξει, demonſtratione, proponens ex ſacra Theologia, quæ Pythagoras & Plato ab Aegyptijs, & Hebræis audita uehementer approbauerant, uulgarantq́; per omnem Græciam, ſcribit iuxta Philonem: Optimus, inquit, ille Rexq́; omnium altiſsimus uniuerſaliſq́; Deus, ne beſtiarum ritu homines ſine principibus, & præfectis in terris agerent, præfectos eis & gubernatores, ceu paſtores, gregumq́; ductores, diuinos Angelos, adhibuit, quibus omnibus præfecit unicum, ac primogenitum ſuum Verbum. Huic ſubiecit Angelos & Archangelos, diuinaſq́; poteſtates, omnes immateriales, ſupercœleſteſq́; ſpiritus, uelut unum exercitum, partemq́; eius præcipuam. Et quidem etiam animas

pias

pias eorum qui agunt in cœlo, qui quondam terras tenuiſſent. Hoc maximum myſterium, primus Theologorum Moſes olim inter arcana docuit Hebræos, dicens, Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi, Quando diuidebat altiſsimus gentes, cum ſepararet filios Adam, conſtituit terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei, Hæc ille, licet Hebraicè non ſit, iuxta numerum Angelorum Dei, ſed filiorum Iſrael. Hic igitur apparet quàm rectius, quamq; magis conſentaneè Philoſophiæ, à ſummo, ac principe Deo, conſtitutam hanc prouidentiam tradiderint, non à Dijs, cum Dij ſint ipſi conſtituti, & nefas ſit, alium ullum rem tam præclaram atq; illum qui mundum creauit, feciſſe. Vt qui ſitum locumq; dederit elementis, multo magis ſuperas Intelligentias ad gubernacula generis humani adhibuerit. Miniſtros autem malos, pœnis exercendis addictos, eſſe maioribus illis Angelis cœleſtibus ſubiectos, Aſclepius in Definitionibus aſſeruit ad Ammonem regem. Eſſe primum multos Dæmonum choros circum radios ſolares, uarijs exercitibus ſimiles, non procul à ſuperis. Inde ſortiti regiones has res hominum attendere, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν θεῶν ἐπιταττόμενα ἐνεργοῦσι θυέλλαις καὶ καταιγίσι, καὶ πρηστῆρσι, καὶ μεταβολαῖς πυρὸς, καὶ σεισμοῖς, ἔτι δὲ λοιμοῖς, καὶ πολέμοις ἀμυνόμενοι τὴν ἀσέβειαν, A Dijs imperata facientes, procellis, tempeſtatibus, conflagrationibus, terræmotibus, peſtilentia, fameq;, impietatem caſtigantes Sic ille, concordans cum literis ſacris, immiſsiones per Angelos malos memoratus. Qui pœnas igitur exercent, in numero malorũ ſunt habendi, quos alij nomine Erinnyas dixerunt. De quibus ſcribit Iamblichus, ὁ ἐπιμενίδης ὁ πυθαγόρου μαθητὴς μέλλων ὑπό τινων ἀναιρεῖσθαι, ἐπειδὴ τὰς ἐρινύας ἐπεκαλέσατο, καὶ τοὺς τιμωροὺς θεοὺς ἐποίησε τοὺς ἐπιβουλεύοντας πάντας ἀναιρεῖσθαι ἑαυτούς, Epimenides diſcipulus Pythagoræ, cũ à quibuſdam eſſet interficiẽdus inuocatis Erinnybus et Dijs ultoribus, fecit ut omnes interficerent ſeſe.

De Dæmonibus qui dicuntur ſe mulierum commercio contaminaſſe, alioſque Dæmones genuiſſe: Hos eſſe Dæmonas fabuloſos, & quaſi poeticos, non ueros: & quod is fuit multorum error. Cap. XXXII.

HIS ita declaratis, illud quoque reijciendum, ſeparandumque à natura Dæmonum uera, & penè inter fabuloſos Dæmones cenſendum, quod non modò è noſtris quidam, ſed etiam profanæ Philoſophiæ profeſſores pleriq; ſibi perſuaſerunt, de filijs illis Dei, qui dicuntur apud Moſem filias hominum uidiſſe, accenſoſq; in earum cupiditate, ex eis filios genuiſſe: qui cum dicantur Hebraicè Nephelim, ab Hebræis neſcio quibus, & noſtris, ut dixi, quinetiam externè Philoſophis, Dæmones crediti ſunt, qui partem diuinam, atq; humanam miſtam habuerint. Fueruntq; multi filios illos Dei, Angelos ſuſpicati, è quibus cum multis Hebræis, Ioſephus, in ſua de Antiquitatib. Iudaicis hiſtoria: πολλοὶ γὰρ ἄγγελοι θεοῦ, γυναιξὶν συμμιγέντες ὑβριστὰς ἐγέννησαν παῖδας διὰ τὴν ἐπὶ τῇ δυνάμει πεποίθησιν. Quod eſt, Multi enim Angeli Dei mulieribus miſti, contumelioſos filios genuerunt,

nuerunt, ob uirium fiduciam. Quanquam Zonatas hiſtoricus excuſat Ioſephum: ὁ δὲ ἰώσηπος ἀγγέλους λέγει τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων λαβεῖν, οὕτω καλέσας οἶμαι αὐτοὺς υἱοὺς σὴθ, ὡς εὐαρεστοῦντας θεῷ, καὶ τὴν ἐκείνων πολιτείαν ἐπιτηδεύοντας: Ioſephus autem Angelos dicit filias hominum acce/ piſſe, ſic arbitror appellans filios Seth, ut Deo placentes & Angelorum uitam æ/ mulantes. Sic ille. Sed quidquid uelit ſenſerit Ioſephus, certè alij fuere in ea ſuſpicio/ ne, ut Lactantius. Videturq; antiquiſſimus error è libris Moſis, non rectè intellectis, hauſtus. Siquidẽ perhibet Plutarchus Pythagoram, Xenocratem, Platonem, Chry/ ſippum, ſuperiores Theologos ſequentes, credidiſſe, Dæmones fuiſſe hominibus quidem robuſtiores, uiribusq; longè præcellentes, τὸ δὲ θεῖον οὐκ ἀμιγὲς οὐ/ δὲ ἄκρατον ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φύσει καὶ σώματος αἰσθήσει συνειλο/ χὸς, ἡδονὴν δεχομένῃ καὶ πόνον: Diuinitatem, inquit, habentes neq; ſynceram, neq; puram, ſed cum animæ natura, & ſenſu corporeo coniunctam, uoluptatis & laboris capacem. Hoc etiam credidit Athenagoras Philoſophus Chriſtianus, Iuſti/ nus item, idem Philoſophus, & Tertullianus, omnes ambiguitate uocabuli ducti, ar/ bitratiq; filios Dei, Angelos, purosq; Deos, genitos ex eis, alij Dæmonas, alij Hero/ as, uocantes eos ἀπὸ τοῦ ἔρωτος amore illo, quo illi filij Dei in fœminas exarſiſ/ ſent, filiosq; eximiæ uirtutis, & audaciæ genuiſſent, quod in Cratylo retulit etiam Plato. & Athenagoras in legatione ſcribit: καὶ τὸ περὶ τοὺς ἀγγέλους ἐν ὁμοίῳ καθέστηκεν. οἱ μὲν ἄλλοι αὐθαίρετοι δ' ἦ γεγόνασιν, οἷοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἔμειναν, ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ διέταξεν ὁ θεός. οἱ δὲ ἐνύβρισαν καὶ τῇ τῆς οὐσίας ὑποστάσει καὶ τῇ ἀρχῇ. Et quæ ſequuntur. Quæ ſunt, Similis quoq; conditio fuit Angelorum. Etenim cum eſſent omnes liberæ uoluntatis, alij in ea, qua creati à Deo fuiſſent, conditione permãſerunt, alij & naturam ſuam, & conditionem uio/ lauerunt. Is ergo Dæmon materiæ, & formarum, quæ ſunt in ea imperator extitit, & cæteri, qui ex his circa primum æthera uerſantur. Scitis autem nihil abſque te/ ſtimonio nos prædicare, cum nitamur dictis Prophetarum. Illi igitur à carne uicti, & in concupiſcentiam prolapſi: is autem neglector, & prauus circa rerum ſibi creditarum curam, eſt inuentus. Ex his autem qui in uirgines exarſerunt, nati ſunt hi qui gigantes ſunt appellati. Itaque Angeli lapſi de cœlo, circa aerem, & terram, prohibiti deinceps cœlum repetere, uerſantur. Animi quoq; Gigantũ circum mun/ dum. Hæc ille. Tertullianus quoque eadem ſenſit. Sed quomodo, inquit, de Angelis quibusdam ſua ſpōte corruptis, corruptior gens Dæmonum euaſerit, damnati à Deo, cum generis autoribus, & cum eo, quem diximus principe, apud literas ſan/ ctas ordine cognoſcitur. Hæc illi ſenſerunt. Quæ quidem meliores doctioresq; The/ ologi, quibus filiorum Dei notior fuit appellatio, nunquam dixiſſent, non Hierony/ mus, non Auguſtinus, non Gregorius Nazanzenus, non prudentiſſimus Chryſo/ ſtomus. Nec difficile eſt erroris fontem agnoſcere, nec durum probare ſolitas ſa/ cras literas, filios Dei nuncupare dilectos illi, illumque colentes. Vt de Iſraël, Ex

Aegypto

Aegypto uocaui filium meum. Et in Exodo, Filius meus iſraël. In Pſalmo quoque clara differentia, cum homines ſunt filij Dei, & cum non ſunt: Ego dixi Dij eſtis, & filij excelſi omnes: uos autem ſicut homines moriemini. Ecce eoſdem filios Dei, & homines appellat: ſed filios Dei, quia creati ab illo, factiq́; uelut Dij, futuriq́; ſi Deum coluerint: homines autem in terrenam fragilitatem delapſi, regis cœleſtis imagine denigrata. Tales erant illi eluuionis tempore filij Dei, bona progenies ex Seth, quæ commiſta cum filiabus hominum, ſcilicet corruptiſsimis fœminis, quæ ſicut uxor Adã, deincepsq́; fermè omnes, ſic maritos ſuos corruperunt, unde corruptiores filij nati, origo mali, ſanguinis pij cum impio commiſtio, propterea nati, bellicoſi, ſuperbi, contumelioſi. Hæc ſunt ueriora, à natura non abhorrentia, cum illa non abſit à fabulis Poetarum. Nec natura fieri poteſt, nec aſſētitur Philoſophia ſpiritus corpore nudatos, amore fœminarum capi, aut ex eis generare potuiſſe. Habet enim fontem ſuum, & inferiores ortus, cupiditates, ſi deſit cauſſa, deſit effectus. Vbi non ſunt membra genitalia, non eſt amor coeundi. Vbi non eſt cibus, & potus, non eſt ſperma. Vbi non fuit quærenda ſucceſsio, & propagatio, non adhibuit natura cupiditatem generandi. Sicut ſpiritus nudi ſitire, eſurire non poſsunt, ſic Veneris libidine nequeunt inflammari. Abſurdum quoq́; eſſe duo genera Dæmonum, tum ipſos Angelos lapſos in concupiſcentiam, tum animas gigantum. Fuerũt enim gigantes homines: nec ex hominibus faciendi ſunt Dæmones: Nec caſus eorũ fuit, quòd exarſerint in amorem. Erunt igitur fabuloſi Dæmones, tam quos libido rapuiſſet, quàm generati ex eis. Tales erũt, quales Hector, Achylles, Aeneas, Hercules, ex hominibus, & Deis nati, apud poëtas.

Apud Orpheum cum ſint Dæmones boni & mali, hoc nomen deniq; malorum potius eſſe, quam bonorum, ſicut in ſacris literis. Capus XXXIII.

Cum Plato Dæmonas ſolum bonos, cæteri fermè omnes, qui poſt eum promiſcuè bonos & malos tradiderunt, uidentur Orpheum, & Chaldæos ſecuti. Is enim tum bonos & malos eos induxit, tum uaria eorum genera perhibuit, aëria, terreſtria. Verum cum Dæmonas bonos appellat, ut principiò docui, ſentit quaſi Deos quoſdam, quemadmodum uocat Homerus Deos, Dæmonas, μετὰ δαίμονας ἄλλους: ſed præcipuè malos ſub hoc nomine concluſit. Teſtatur ergo etiam Plutarchus, apud Homerum, & Heſiodum eſſe Dæmonas bonos & malos, mala & bona uolentes, impulſores ad bona & mala. Heſiodum uerò, cuſtodes, diuitiarum largitores. In primo tantum nominis ſocietas, ſecundum tralatum, non uerum. Inuocat igitur in hymnis Orpheus:

Δαίμονα τ' ἠγάθεον, καὶ δαίμονα πήμονα θνητῶν,
Δαίμονας οὐρανίους, καὶ ἠερίους, καὶ ἐνύδρους
Καὶ χθονίους, καὶ ὑποχθονίους, ἰδὲ περιφοίτους.
Dæmonaq́; imploro ſanctum, pariterq́; malignum,
Aerios, aqueos, cœli & conuexa tenentes,

Terreſtres, infernosq́; , circum omnia euntes.

Hæc Orphei partitio id habet ueri, quod ex priſcorum conſtitit Theologia, *ut* D*æmones boni non ſint in eodem genere: Vt in hominum genere, quemadmodum ſunt boni, & mali, ſic in genere Dæmonum, boni, & mali inueniantur. Sed Dæmones apud* Homerum *ſunt Dij, ijdemq́;* Angeli, *quod ſuprà monſtratum eſt. Vtq́; tyrannus commune fuit omnium imperatorum, regumq́; bonorum, ac malorū nomen, poſtea ad malos ſolos recidit, ſic Dæmon commune cœleſtibus, excluſisq́; è cœlo nomen, recidit ad excluſos tantum, ac ſceleratos. Dæmon igitur ſanctus, & Dæmones cœleſtes ſunt Dij. Dæmonas autē aërios, et aqueos, terreſtres, ac ſubterraneos nullo genere, ſed loco duntaxat differentes, agnoſcunt etiam noſtri, ratioq́; oſtendit, qui ſunt aërij, qui per aëra ferantur, poſſe terras petere, totoq́; in mundo uerſari, quod ab eis appellatur* περιφοιτῶν. *Sceleratiores autē corruptioresq́; fuiſſe in Dæmonibus quoſdam, ſicut in hominibus malis, ſunt alijs alij nequiores, hisq́; datas pro meritis infernas ſedes, etiā noſtra* Theologia, *ratioq́; agnoſcit, Tenebras exteriores, earumq́; habitatores Dæmonas appellans. Rurſum non refugiens, imò docens eſſe Dæmonas etiam aërios, & in cœleſtibus, quod eſt in aërijs. Hæc igitur partitio uera eſt, ſi modò ſanè, rectèq́; intelligatur. Illud adeo mirum in* Orpheo, *quod totus deniq; inclinat in ſententiam, Dæmonas eſſe malos, eosq́; flagellis Deorum caſtigari. Nam in hymno ad Titanes:*

Δειμαίνουσι δὲ σοῦ ὀθοῆς μάγιστος ἀπειλὴν,
Δαίμονες, ἀνθρώπων δηλήμονες ἀγριόθυμοι.
Ψυχαῖς ἡμετέραις διεραῖς κακὰ προσιῶντες
Ὄφρ' αἰεὶ περὶ λαῖτμα βαρυσμαράγου βιότοιο
Σώματος ὁ τλήνουσιν ὑπὸ ζυγόδεσμα παθοῦσαι
Ὑψιτενοῦς δὲ κάθοιοντο πατρὸς πολυφέγγεος αὐλῆς
Ἀλλὰ σὺ ψυχῶν ἀνωγεὺ
Κέκλυθι δὴ καὶ μὲ κάθηρον ἁμαρτάδος αἰεὶ ἁπάσης,
Δέχνυσο δ' ἱκεσίην πολυδάκρυον, ἐκ δὲ μελυγρῶν
Ῥύεο κηλίδων.

Exhorrentq́; tuum rapidum, durumq́; flagellum,
Dæmones humani hoſtes, atq; feri, atq; maligni,
Qui noſtris animis uacuis infanda miniſtrant,
Vt ſemper diram uitam cum crimine ducant,
Corpore peccantes, ſemper uinclisq́; retenti,
Excidat ut nobis ſummi fulgor patris aulæ,
Sed tu dux animorum.

Vides eum Dæmones humani generis hoſtes dicere mala, nequitias ſuggerentes, uoluptatibus, illecebrisq́; mundi, animos irretientes, ut obliuiſcantur curiæ cœleſtis,

ſtis, quam uocat πολυφεγγῆ, luminoſam, radioſam: oratque ut ei ab eorum inſidijs liceat uiuere ſecuro.

Dæmonas ab Antiquis Philoſophis proditum, dare pœnas toto mundo perſecutionem patientes. Nullum eos elementum admittere cœlo cadentes, ab Empedocle dictos. Pherecydem de eis ſcripſiſſe. Zoroaſtrem principem malorum quendã prodidiſſe. Nomen Dæmonis eis proprie malorũ eſſe. Cap. XXXIIII.

Esse uerum & conſtans priſcos potius malos, quàm bonos Dæmones credidiſſe, & ſi, ut Plutarchus quoq; teſtatur, Homerus eo nomine utatur promiſcuè, ἐπί τε χρηστῶν καὶ φαύλων, ſuper bonis, & malis, apparet uel inde (eſtq; mirabile ut cum literis ſacris congruat) quod Empedocles priſcus Theologus autore Plutarcho Dæmones uti nequam et malos, ſcelerum dare pœnas eorum quæ peccauerint, totoq; mundo exagitari, undiq; repelli, nuſquam admitti, ſcriptum reliquit: ἐμπεδοκλῆς δὲ καὶ δίκας φησὶ διδόναι τοὺς δαίμονας ὧν ἐξαμάρτωσι καὶ πλημμελήσωσι. Idq; Empedocles cecinit his carminibus:

Αἰθέριον γὰρ σφε μένος, πόντον δὲ διώκει
Πόντος δ' ἐς χθονὸς οὖδας ἀπέπτυσε, γαῖα δ' ἐς αὖθις
Ἠελίου ἀκάμαντος, ὁ δ' αἰθέρος ἔμβαλε δίναις.
Ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται, ςυγέουσι δὲ πάντες.
Aetherius motus in pontum deijcit illos.
Pontus at in terram pellit, ſed terra remittit
Ad Solem rapidum, is ubi fit conuerſio cœli:
Ex alioq; alius fugat, execrantur & omnes:

Nihil his carminibus Empedoclis diuinius. Ecce enim quod noſtræ ſalutis autor: Videbam Satanam ſicut fulgur deſcendentem de cœlo. Et, Non eſt amplius inuentus locus eis in cœlo. Quæ declarat ipſe melius Plutarchus, comparans in libro de non fœnerando, eum qui fœneratur, Dæmonibus hiſce uagis: ἀλλὰ πλάζονται καθάπερ οἱ θεήλατοι καὶ οὐρανοπετεῖς ἐκεῖνοι τοῦ ἐμπεδοκλέους δαίμονες αἰθέριον γάρ σφε: Quemadmodum illi labentes è cœlo, diuinitusq; exagitati Dæmones Empedoclis, uagantur debitores fugientes conſpectum eorum, quibus debent. Vides eum dicere Dæmones uagos, cœloq; labentes. Addidit autem ex ſe Plutarchus (Neq; enim par eſt Empedoclem retuliſſe) hanc perſecutionem Dæmones & fugam pati, donec caſtigati, & expiati, iterum locum naturalẽ, & ordinem recipiant. Credendum eſt, hoc eos perenniter pati. Niſi quod uerißimum eſt, cum ſcelus perpetrarunt, cum homicidij, belli, mali alicuius autores fuerunt, diuina ſapientia tantas imponit pœnas ad ſuppliciũ, quanta fuit ſceleris magnitudo nec minus luũt pœnas flagitiorũ quotidie quàm parata ſũt impijs: pro nequitijs, põdera pœnarum. Hic admirabilis eſt priſca Theologia. Ex hac igitur fertur & Pherecydes de caſu eorum ſcripſiſſe. Ex eadem antiquißima Theologia, multa de Dæmonibus conſtant myſteria. Conſtat eos duntaxat malos agnouiſſe. Vt noſtræ literæ docuerunt eſſe cœli & terræ totiusq; Naturæ, omniumq; bonorum, omniũ rerum exiſtentium

autorem Deum, ex aduerſo Satanam non quidem creatorem, aut opificem, & au/
torem alicuius rei, ſed ſcelerum tantum, malarum ſuggeſtionum, quas ex re uoca/
tur in noſtris literis κοσμοκράτωρ, princeps mundi, non ſcilicet cœli, terræ, Na/
turæ, ſed malarum opinionum, errorum, ſcelerum, flagitiorum. Simule quid tradi/
tum eſt in Theologia uetuſta Chaldæorum, ac Magorum, cuius meminit Plutar/
chus, ſed malè poſtea à nonnullis intellectum eſt: Duos, inquit, Deos inuicem ad/
uerſarios, alterum bonorum, alterum malorum autorem arbitrantur. Aliiq́; uo/
cant hunc bonorũ autorem ἀμείνονα θεὸν, τὸν δὲ ἕτερον δαίμονα, ὥσπερ
Ζωροάστρις μάγος: Meliorem Deum, alterũ autem Dæmonem, quemadmodum
Zoroaſtris Magus, quem quinque millibus annis ferunt bellum Troianum ante/
ceßiſſe. Hæc igitur docent, Dæmones eſſe tantum malos, quorum princeps ab an/
tiquißima Theologia, ſuomet nomine uocatus eſt Dæmon. Ex deſcriptione quoq;
noſcitur, Dæmon ipſe malus, ſcelerum autor, qua deſcripſit eum Zoroaſtris, ut ap
pareat priſcos de Dæmonibus, omnia fermè tenuiſſe, atque poſteriores. Deſcribit
enim autore Plutarcho Zoroaſtris eum, quòd primum illum ſummum Deum, re/
rum creatorem dicebant lucem, ardorem: aduerſarium autem ſimulem eſſe σκότῳ
καὶ ἀγνοίᾳ, tenebris, & inſcitiæ. Sed ſuperſtitioſè iußit Zoroaſtres, & uelut Ma
gus propicia ſacrificari priori, & in quibus haberentur gratiæ. poſteriori autẽ ho/
ſtias triſtes, malorumq́; depulſorias. Et in ſacrificio dicit Plutarchus eos inuocaſſe
ᾅδην, inferũ, & tenebras, cum ſanguine lupi, in loco tenebroſo. Eoq́; ſecundum
apparet Satanam eis fuiſſe, quod pugnante bono, & malo, tandẽ ſuperari à bono
malum, & ſuccumbere dicebant. Cætera, quæ non ſanè intellecta Perſæ & Mani/
chæi ſuper hac re confinxerunt, relinquantur illis. Nos ueritatẽ à ſuperſtitione, et
mendacio duntaxat ſeparare conamur. Perhibet item Plutarchus, Pythagoricos,
Typhonem uim Dæmoniacam credidiſſe. Verè & rectè. Eſt enim Typhon uentus
turbulentus, tempeſtuoſus, euerſor, ſtrages edens Talis eſt Dæmon peßimus. Pro/
inde dictus Hebraicè ſhadaim, euerſor, deſtructor. Ex his igitur luce clarius con/
ſtat, ritè cunctis examinatis, nomen Dæmonis eſſe potius malarum poteſtatũ. Con
ſtat etiam priſcam Theologiã audiſſe tradidiſſeq́; eos malos, ſcelerum autores, &
inuentores, odio haberi ab omni mundo, undiq; uelut immundos, nequißimos re/
pelli, nuſquam eis locum eſſe, quo conſiſtant. Eoq́; ſimili modo Seruator dixit, eos
ambulare per loca arida, & inaquoſa, requiẽ quærentes et non inuenientes. Con/
ſtat igitur, Dæmonas etiam priſcis potius malos quàm bonos fuiſſe. Communicatio
nem nominis, ſi quando bonæ poteſtates dicantur Dæmones, non eſſe communica
tionem, ſocietatemq́; naturæ. Nec in eodem genere Dæmonũ, bonos eſſe ac malos,
uel eoſdẽ, modò bona, modò mala uolentes. Tantũ nomen commune Naturæ ſeor/
ſum uariæ. Eorũ prauitatẽ experti ſunt homines ſæpe. Eoq́; Xenocrates autore Plu
tarcho, cẽſuit turpia ſacriſicia, neq; Diis, neq; Dæmonibus bonis cõgruere, ſed eſ/
ſe quaſdã in uniuerſo naturas magnas, et fortes, δυσφόρους καὶ σκυθρωπάς,
peruer/

peruerſas, & truculentas, quæ delectentur iſtiuſmodi ſacrificijs, quæ conſecutæ, nihil præterea mali faciant. Ex hac deſcriptione noſcuntur Dæmones mali, uocati ſimili modo κοσμοκράτορες, à noſtris, Principes mundi, tenebrarum harum. Et apud diuum Paulum, Deus huius ſeculi. Hæ ſunt Naturæ magnæ, & fortes, peruerſæ, truculentæ. Quicunq; igitur eos bonos putauerunt, partim ab his ipſis de quibus ſermo eſt, decepti ſunt, partim nomine Dæmonum Deos ipſos appellarunt, uelut non propriè homines uocantur Dij.

Dæmonis nomē apud priſcos malorū eſſe. uera eorū deſcriptio apud Philoſophos uera'q; cognitio: eos eſſe aërios, uagari per omnem mundū, Deo perſequente dare pœnas. Cap. XXXV.

CLaræ quoq; coniecturæ ex Philoſophis occurrunt, nomen Dæmonis eorū eſſe quos ſcelerū ultores, truces impiorumq; carnifices inſtituit Deus. Idem enim Plutarchus in eo, qui inſcribitur de his qui ſerò à Deo puniuntur, ait impios & malos: τούτους δ' ἤδη μετὰ τὴν τελευτὴν ὁ δαίμων παραδίδωσι, Iuſtitiæ, ſiue pœnis Dæmonem tradere, poſt mortem. Et quòd in Galba facit ſcelerū autores, cum Centurionem milites obiurgantem inducit, qui toties ad proditionem imperatoris mutarentur, nulla ratione boni'que delectu, ſed modo Dæmonis alicuius impulſu: κατ' οὐδένα λογισμὸν, οὐδ' αἵρεσιν ἀμεινόνων, ἀλλὰ δαίμονος τινὸς αὐτοὺς ἐκ προδοσίας εἰς προδοσίαν ἐλαύνοντος. Et cum ait de generatione animæ in Timæo Platonis proponens ſententias Philoſophorū de Principijs: Zoroaſtres, inquit, ponit θεὸν καὶ δαίμονα. Hic apparet Dæmonem ex aduerſo opponi Deo, nomenq; hoc eſſe malorū. Et cum ait de Mileſijs mulieribus, quib. inſolitum malū accidiſſet, ut ſeipſas interficerent, καὶ τὸ κακὸν ἔδοξε δαιμόνιον εἶναι, καὶ κρεῖττον ἀνθρωπίνης βοηθείας: Dæmoniacam fuiſſe calamitatē & pluſquam humanā. Et quod ait hominem per uiſionem, in regione pœnarū uidiſſe τρεῖς δαίμονας ὁμοῦ καθημένους ἐν σχήματι τριγώνου πρὸς ἀλλήλους τὰ ῥεύματα μέτροις τισὶν ἀνακεραννῦντας, Tres Dæmones ſimul ſedentes in figura triangulari, inuicem ſtagna illa, quibus animæ uerſantur, miſcere, quibuſdam menſuris. Et quod Dæmonas neſcio quos præfectos ſupplicijs, in ſtagna illa mergere & attrahere dicit animas, καί τινας ἀφεστάναι δαίμονας, Et quod ait in libro de Non iraſcendo, τὸ δὲ κολαστικὸν, ἐριννυῶδες καὶ δαιμονικὸν οὐ θεῖον δὲ οὐδὲ ὀλύμπιον: Caſtigare, torquere, Erinnyū, & Dæmonum eſſe non eorum qui diuini ſunt, cœlumq; tenent. Hoc conſtat, eſſe Dæmonē atq; Erinnym eundem, & qui torquent, uexantq;, non Deos cœleſtes eſſe: tormenta, non eſſe bonorū. Ex his igitur claret, uexatores illos, ac tortores, carnifices, nec Deos eſſe, nec bonos, nec datā eis hanc prouinciā uti bonis, ſed ut impuris, prauis, miniſtris immūdis, quippe quos tormēta delectāt. Eoq; coarguitur falſū, quod idē Plutarch. in libro de Defectu oraculorū: γίνονται γὰρ ὡς ἐν ἀνθρώποις καὶ δαίμοσιν, ἀρετῆς διαφοραὶ καὶ κακίας: Sunt enim ſic ut in hominibus, ſic in Dæmonib. diſcrimina uirtutis, & uitij. Dico ex tua ſententia ô Plutarche, nō eſſe uerū. Facis enim Dæmones eoſdē atq; Erinnyas, ſuppliciaq; exercere dicis eorū eſſe, qui cœlū non habitant. Ergo non ſunt hæ

neq; poſſunt eſſe differentiæ, malis, ſœdiſq; miniſterijs fungentibus. **Ex hoc etiam** *apparet uera eorũ declaratio, et confutatio, quæ dicit in libro de Defectu oraculorum. Primũ cum ait Dæmones eſſe mediam naturam inter Deum, hominemq́; habentes affectus humanos, & potentiã Dei:* ἡ δαιμόνων φύσις ἔχουσα καὶ πάθος θνητοῦ, καὶ θεοῦ δύναμιν. *Quomodo uirtutem Dei, ſi tantum mali, improbi, nequiſsimi tortores, carnifices, ut ſuperius dicebas, cum hoc fœdum miniſterium negares eſſe Deorum? Nihil igitur te teſte commune Deo, & Dæmoni. Dæmon tortor, Deus ſemper beneuolus, placidus. Sic falſum, quod eodem libro, tanquam in medio Deorum, et hominũ, excipientes affectiones mortales, neceſſariaſq; mutationes, quos Dæmonas arbitrantes, & nominantes, bene habent ſecundum morem patrum colere. Ô Plutarche, quò te rapit oratio, tibi ipſi te aduerſari non cernis? Non ſunt neceſſariæ mutationes in Dæmonibus. Neq; enim tales creati fuerunt, ſed ſe tales ipſi reddiderunt, deprauantes naturã ſuam. Quid enim neceſsitatis habet in mundo natura hæc immunda? Ad quid ea opus eſt, ſi uelut tortoribus impiorum, carnificibuſq; fuit eis opus? Iam hæc non eſt bona natura, ne ei cum Deo ſocietas. Nec prouincia plectendi, animaduertendi, commune quid facit: quandoquidem tu ipſe pronunciaſti, nulla ratione diuinũ eſſe* τὸ κολαστικὸν, *quod cruciat, uexat, torquet. Longè à Dijs diſiunctiſsimum, cœleſtia templa tenentibus. Norant igitur audierantq́; Dæmonas eſſe poteſtates improbas, malis inhiantes, ſed cauſam cur tales eſſent, neſciebant, putantes eorum prauitatem, naturalem, non fortuitam, & ex deprauatione. Errorq́; eſt manifeſtus. Non enim Deus opera ſua tam triſtia, tã dira, nefandaq́; feciſſet, qualia norunt illi, confeſsi ſunt eſſe Dæmones. Eſt ne probabile, Deum creaſſe monſtrũ illud, cuius à doctiſsimo uate natura deſcribitur?*

Tu potes unanimes armare in prælia, fratres,
Atq; odijs uerſare domos, tu uerbera tectis,
Funereaſq; inferre faces, tibi nomina mille,
Mille nocendi artes, fœcundum concute pectus,
Deſijce compoſitam pacem, ſere crimina belli.

Superius autem,

Luctificam Alecto, dirarum ac ſede ſororum,
Infernisq́; ciet tenebris, cui triſtia bella,
Iræq; inſidiæq; & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe Pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum, tot ſeſe uertit in ora,
Tam ſæuæ facies, tot pullulat atra colubris.

Veritas igitur eſt, eiuſmodi naturam Deum minimè feciſſe, ſed eam ſe talem reddidiſſe. Neq; enim Deus creauit homines rapaces, homicidas, uiolentos, improbos, ſed cũ boni, & ſine crimine ancipiteſq; creati eſſent, & electionis liberæ, maluerunt eſſe tales, quàm boni. Veriora ſunt igitur quæ eodem libro, ab eodem dicuntur,

cuntur, has improbitates nulla ratione diuinum quidquam habere. Et quod ἰσχυροὶ καὶ βίαιοι δαίμονες ἐξαιτούμενοι ψυχὴν ἀνθρωπίνην τὴν περιεχομένην σώματι, καὶ διὰ σωμάτων ὁμιλεῖν οὐ δυνάμενοι ταύτῃ, λοιμοὺς τε πόλεσι, καὶ γῆς ἀφορίας ἐπάγουσι, καὶ πολέμους, καὶ στάσεις, ταράττουσιν, ἄχρις οὗ λάβωσι, καὶ τύχωσιν οὗ ἐρῶσι. Quæ ſunt, Fortes, & uiolenti Dæmones, expetentes animam humanã corpore circundatam, & per corpora ei miſceri non ualentes, peſtilentias urbibus, annonæq; caritatẽ adducunt, bella, ſeditiones turbant, donec quam amant, potiantur. Hæc ſunt ueriora. Quo fit clarũ nihil Dæmones habere diuinũ, ſolumq; hoc eſſe nomen malorũ, improborum, noxiorũ. Omniaq; hæc conueniunt cũ noſtris, eo excepto, quòd non expetunt animã Dæmones ut amatores, ſed ut odio habentes, ut crucient, obſideant. Quod etſi Plutarchus hic non fatetur, alijs tamen fatetur locis, cæteriq; congruũt, Chaldæi, Triſmegiſtus, Orpheus. Vera ſunt et illa, fugas, raptus, ſeruitia, non Deorum, ſed Dæmonũ eſſe. Malim tamen hæc neq; Deorũ eſſe, neq; Dæmonum, ſed fabuloſa. Ea ueriora, Dæmones oraculis præfectos, τοῖς περὶ τὰ μαντεῖα, καὶ χρηστήρια τεταγμένοις δαιμονίοις. Et illa maximè uera, ἀλλὰ δαίμονας ὑπηρετὰς θεῶν, quòd Dæmones ſint miniſtri Deorũ. Hoc maximè uerum, Sunt miniſtri, carnifices Dei, nihil cum Deo commune, ſed tantùm miniſtri, mancipia, iuſsi faciunt, permittunturq; facere mala. Sed quod diſplicet Plutarcho, mihi placet, nonnullos ſenſiſſe iuxta ſuperiorem Empedoclis ſententiã, Dæmonibus ineſſe ἁμαρτίας καὶ ἄτας, καὶ πλάνας θεηλάτους, peccata, & noxia mala, perſecutionesq; diuinas. Ideo autem placet, quia ratio docet eſſe uerũ. Et idem Plutarchus in eo, qui inſcribitur de Iſide, et Oſiride, oſtendit hanc ſibi placere ſententiã, Peccant igitur Dæmones, nocent, diuina poteſtas eos inſectatur. Quod ipſe Dæmon confeſſus eſt: adducitur à Lactantio:

Δαίμονες οἱ φοιτῶσι περὶ χθόνα, καὶ περὶ πόντον,
Ἀκάματοι, δάμνανται ὑπὸ μάστιγι θεοῖο.
Dæmones errantes per terras, & mare ſemper,
Aeternas pendunt diuino uerbere pœnas.

Hoc, ut uidiſti, ſuperius cecinerat etiam Empedocles: Vagantur per omnia dæmones. Quod noſter expreſsit magis, ut ſit mirus conſenſus: Aduerſarius ueſter Diabolus circuit quærens quem deuoret. Et Satanas in Iob: Circumiui terras, et perambulaui eas. Illud admirabile, quòd externi Philoſophi, ipſiq; etiam Dæmones confeſsi ſunt ſe flagellis Dei, uerberibusq; torqueri, ut ſceleſtos ſcilicet, et peccantes, nocentesq;. Neq; enim impune nocent mortalibus. Eodem libro Plutarchus dicit non ſolum Empedoclem, ſed Platonem, & Xenocratem, Chryſippum, & Democritum Dæmones malos credidiſſe: qui cũ ſimulachra bona precaretur, indicaſſe, alia praua eſſe, et καὶ μοχθηρὰ, ἔχοντα προαιρέσεις τινὰς καὶ ὁρμὰς, Et ſceleſta habentia electiones quaſdam & cupiditates. Vera quoque & illa, ut ſtupeam Titanica, & Typhonica, quæ circumferantur, fuiſſe pugnas Dæmonum, contra Dæmones,

fugasq́; ſuperatorum, ἢ δικαιώσεις ὑπὸ θεοῦ ἐξαμαρτόντων, aut iudicia Dei, contra eos, qui peccauerunt. Hæc inquam uera. Vt congruunt cum noſtris dicentes flagellis, iudicijsq́; Dei Dæmones exagitari? Quocirca ſuperius uocabat eos θεηλάτους ὀρχανοπωντεῖς. Et illa uera, ut ſuperius, ἀφισαμένων καὶ ἀπολιπόντων τὰ χρηστήρια δαιμόνων, Abſceſsiſſe, deſeruiſſe Dæmones, oracula. ecce Dæmonum oracula erant. Hinc ſe præcipitem dedit, eodem autore, aliquando Pythia, dæmoniaco furore correpta. Idemq́; in eo, qui eſt de deuoratione carnium, declarat nomen Dæmonis malorũ eſſe cum ait: τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν ἄλογον καὶ ἄτακτον, καὶ βίαιον οὐ θεῖον ἀλλὰ δαιμονικὸν, οἱ παλαιοὶ τιτᾶνας ὠνόμασαν, καὶ τοῦτο ἐστὶ κολαζομένου, καὶ δίκην διδόντος. Nã quod in nobis eſt irrationale, citra ordinem, uiolentumq́;, non diuinũ, ſed dæmoniacũ, ueteres Titanas appellarunt, Et hoc eſt eius qui plectitur, datq́; pœnas. Vides Dæmonem, uiolentũ, irrationalem, inordinatũ. Hæc eorum natura, hæc naturæ deſcriptio. Vt poſsis eam ſic ex Plutarcho deſcribere, Dæmones natura ſunt irrationalis, inordinata, temeraria, uiolenta, quæ dat pœnas ſemper, & caſtigatur. Id quoq; euidentiſsimum argumentum, nomen Dæmonis, malorum potius fuiſſe priſcis, non bonorũ, naturamq́; prauã eorum cognitam eos habuiſſe, quod in Sympoſio ſeptem ſapientũ idem Plutarchus dictum refert in conuiuio, optimam, utiliſsimamq́; rem Deum, βλαβερώτατον δαιμόνων, nocentiſsimã Dæmonem. Chryſippusq́; eodẽ autore de rebus Romanorũ, φαῦλα δαιμόνια περινοστεῖν, Errare circũ, mala Dæmonia: quibus uti carnificibus, malorumq́; ultoribus utatur Deus. Ex priſcorũ igitur Philoſophia, hæc de Dæmonũ natura ſcitu digna conſtant. Eos eſſe aërios, uagari, rapi, turbari per omnem mundũ, perſequente Deo fugere, peccaſſe, & peccare, ſcelerum luere pœnas, Dei flagellis uerberatos, Exitiales, nocentiſsimos eſſe. Ex his itẽ poſſet corrigi ipſe idem Plutarchus, qui non animaduerterit, quæ totis libris ſuis uariè tradiderit. Nam in libro de Fato, triplex eſſe fati genus dicens, de tertio ſcribit: Tertium inquit, fatũ iure dicatur, prouidentia, curaq́; Dæmonũ, qui circum terras præfecti ſunt cuſtodes, et proſpectores rerum humanarũ. Hoc igitur multipliciter eiuſmet autoritate coarguitur. Tũ quòd ubiq; cernitur ire in eam ſententiã, Dæmones eſſe malos, hocq́; nomen ferè malorum eſſe & improborum, ut exempla ſuperius docuerunt: Tum ipſa eius clara uerba ſunt, quibus hæc refellas. Hos enim Dæmones illos uagos, cœloq́; cadentes, Deo perſequente terga dantes, ubiq;, apud Empedoclẽ, Eoq́; dicuntur in terra uerſari. Boni tum in terris uerſantur, tum redeunt ad ſuperos, ſuntq́; cœleſtes. Iam uerò Dæmones hi ſunt, quos ipſe contra Chryſippum negat ut improbos rerum humanarũ datos cuſtodes, hæc dicens, τὸ δὲ φαύλους δαίμονας ἐκ προνοίας ἐπὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστασίας καθίστασθαι πῶς οὐκ ἐστιν ἔγκλημα τοῦ θεοῦ· Et quæ ſequuntur. Adhibitos inquit eſſe Dæmones improbos ad eiuſmodi gubernacula, quomodo non eſt Dei calumnia, uelut regis, malis, uecordibusq́; ſatrapis, & prætoribus credentis prouincias, eosq́; permittentis, in optimos

nos neglectos debacchari? Benedictus ſis Plutarche, aurea uerba fudiſti. Cum Dæmones omnium ferè conſenſu Philoſophorum ſint improbi, rabidi, uiolenti, irrationabiles, uagi, calumniam Deo facit, qui cenſet eum rebus humanis eos præfeciſſe, in quibus neq; ratio ſit, neq; prouidentia, ſed furor tantum, truculentia, ſitisq; nocendi, ut leonibus, uiperis. Vera igitur duntaxat quæ Chryſippus ſenſit eodem autore de rebus Romanorum: ἢ μᾶλλον ὃ λέγουσιν ἔνιοι ῥωμαίων ἀληθές ἐστι, καὶ καθάπερ οἱ περὶ χρύσιππον οἴονται φιλόσοφοι, Et quæ ſequuntur. An potius, inquit, uerum eſt, quod quidem Romani ſentiunt, & Chryſippus Philoſophus prodidit, praua Dæmonia circumire, quibus Dij ut publicis carnificibus, aduerſus improbos, impiosq; homines utantur? Sic lemures et lares Erinnyci quidam ſint infeſtiq; Dæmones domuum, rerumq; geſtarum exploratores. Hæc uera ſentiebat Chryſippus ab anterioribus Philoſophis manantia. Errantes igitur, circumq; euntes illi Dæmones, ſunt illi mali, improbiq; carnifices hominum, noſtris calumnijs inuigilantes, meritò uocati Diaboli, ſitientes necem, cladesq;, tanquā publicorum facinorum ultores. Huiuſmodi traduntur in ſacris literis, & hæc eorum munera feruntur, accuſandorum criminum, plectendorum malorum, in hoc quidem mundo, multo ualidius in futuro. Vides quanta Philoſophiæ cum literis ſacris concordia? Nam Chryſippus multis ante Euangelium floruit annis. Tradidit autem Seruator, prodiderunt Apoſtoli toto orbe, perſpicuumq; fecerunt, quod à Philoſophis quidem, à ſeculis ſuperioribus ueniens dicebatur, ſed obſcurè, dubiè. Nam ſuper eo dubitat Plutarchus.

Diuinationem, uaticiniaq; & oracula ab halitu terreſtri fieri non potuiſſe. Ariſtotelem, Plutarchum, Ciceronem iſti ſuſpicatos, ſe ipſos declarare, contrarias rationes opponentes. Cap. XXXVI.

ILlud inſuper quod ab Ariſtotele, Plutarcho, noſtro Cicerone affirmatur, diſquirendum eſt, an diuinatio, quam Dæmones enunciauerunt, quæq; fuiſſe fertur in Dæmonibus, ex halitu terræ potuerit fieri. Nam Ariſtoteles refugiens fortaſſe Dæmones ſubſtantias ſeparatas confiteri, redditurusq; oraculi Apollinis rationem in libro de Mundo, perhibet, exhalationes terreſtres, uarias efficere affectiones: ὧν τὰ μὲν ἐνθουσιᾶν ποιεῖ τοὺς ἐμπελάζοντας, τὰ δὲ ἀτροφεῖν, τὰ δὲ χρησμῳδεῖν, ὥσπερ τὰ ἐν δελφοῖς, καὶ τὰ ἐν λεβαδίᾳ: Quarum aliæ diuinos furores inijciunt appropinquantibus, aliæ cibi odiū, aliæ faciunt uaticinari, ut oraculū Delphicum, & id quod eſt in Lebadia. Hanc Ariſtotelis autoritatē Marcus noſter in Diuinatione ſecutus, Nā terræ uis, inquit, Pythiā Delphis incitabat. paulo ante, Poteſt autem, inquit, uis illa terræ, quæ mentē Pythiæ diuino afflatu concitabat, euanuiſſe uetuſtate, ut quoſdam exaruiſſe omnes, aut in alium curſum contortos, & deflexos uidemus. Sed ut uis acciderit, Magna enim quæſtio eſt. Talia Marcus, Plutarchus, cuius tempore quòd oracula iā toto orbe filuiſſent, auditumq; ſub Tiberio Cæſare, magnum Pana, quem Dæmonem arbitratur, defunctum, uoluit eam afferre rationem, quòd halitus ille terræ, quemadmodum omnia terreſtria, ut fon/

& fontes occultos dijudicamus, pronunciauit, easq; operationes alterius generis, quàm ipſius compoſiti oſtendit: ſic ex oraculorum operationibus apparet terram tales halitus edere non poſſe. Spiritualis enim eſt omnis diuinatio, & mentalis: halitus autem etſi diſponere animum, & in furorem agere, quemadmodum uinum poſſit, puritatem tamen illam uaticiniorum efficere unquam. Furor ac dementia, & à ſenſibus abſtractio fiat ab halitu, & à uino, at prædictio, quæ non ſolum mens eſt, ſed et humana mente melius, à terreſtri principio excitari, quis ſibi perſuadeat? Rationem igitur ex Ariſtotele ipſo, & Plutarcho claram deduces, ſi uolueris Ariſtotelem refellere: Dicis ô Ariſtoteles in libris illis mentem ſolam diuinam eſſe, ſolam exterius ingredi, ſolam ſeparari, cæteras animas non ſeparari, ſed à ſemine, & ſpiritu terreſtri, qui eſt in ſemine, naſci. Id autem dicis ex operationibus mentis, quas diuinas, alteriuſq; omnino generis, quàm aliarum animarum, ſenſitiuæ, uegetatiuæ, cognoſcis, & ſimiles operationibus, quæ fiunt à diuinis, cœleſtibuſq; animis, præcipuè ipſo Deo, quæ dicuntur, ratio, conſilium, ſolertia, multiplex cogitatio. Diuinatio autem non ſolum hæc ipſa eſt, ſed etiam diuinius, & excellentius. À terreſtri igitur uapore non dependet. Neque enim etſi phrænetici, & melancholici, aut ebrij & dementes aliquid unquam inuſitatum dixerunt, protinus aut diuinarunt, uideruntq; futura, ut quod minimum eſt, & fortuitum, referas in rationem certam, ac ſtabilem, aut tales etſi ſimiles, aliquo modo diuinantes erunt. Nam & Prophetæ à ſenſibus in aduentu numinis abſtrahebantur, cadebantq; penè mortui, tuncq; prophetabant. Et Marcus ipſe Tullius, refert eodem loco uim Naturæ Sibyllam, ſicut uis terræ Pythiam, incitaſſe. Quæ eſt enim hæc uis Naturæ? Quæ differentia inter Pythiam, & Sibyllam? Etſi Naturæ uis Sibyllam, cur non item Pythiam concitabat? Quid hoc ab illo ſegregat? Igitur ſatis his rationibus erit ad refellendam illam Ariſtotelis ſententiam, ut Ariſtoteles Ariſtotelem oppugnet, & ex uerbis eius eliciatur redargutio. Sic etiam eſt ratio apud Plutarchum in contrarium apud Ciceronem quoque ita loquentem, Quid tam diuinum, quàm afflatus ex terra mentem ita mouens, ut eam prouidam rerum futurarum efficiat, ut non modò cernat multo antè, ſed etiam numero, uerſuq; pronunciet? Eadem ergo uaticinij Delphici, ac Sibyllini ratio, ut quam des uni, neceſſariò des & alteri.

An oraculum Apollinis à bono uel malo Dæmone funderetur. Quod à malo, ſignaq; eius. Quod ſæpe Deus ſpiritibus, hominibusq; improbis uſus eſt ad prædictionem futurorum. Cap. XXXVII.

ET *quoniam huc deuenimus, de oraculo Apollinis ueſtigandum. Nam multa bona bello, paceq; autore Plutarcho Græcis attulit: rurſum multa obſtant, quo minus in numero bonorum, ſpiritum illum referas. Leguntur quidem nonnulla, quibus beneuolentiam, æquanimitatem, prouidentiam eius agnoſcas: in contrarium multa deprehendas, partim impoſturam oraculi, partim autorem eius non fuiſſe ſpiritum bonum, teſtantia. Prima igitur ratio, ſpiritum illum in numero bonorum*

non

gibus ue,ut licet ex Teletis & Orgijs,quæ cum lamentis, debacchationibusq́; ce/lebrantur,conijcere. A Philoſophis igitur datur ratio,oraculum Apollinis,Dæmonis oraculum fuiſſe,Dæmonis inquam,non Dei,uel ſpiritus alicuius puri,melioris. Sed quoniam ſparſa per libros Philoſophorum oracula,quibus uelut diuinis docu/mentis ſunt eruditi homines,teſtantur ſpiritus eius bonitatem, ut quod eſt in Xenophonte,qui ad bellum cum Cyro,contra Xerxem profecturus,ſciſcitatus eſt oraculum,iret ne reuerſurus,reſpondit utrunq;. Et quòd Socratem ſapientiſsimum Græcorum iudicauit: Et Plutarchus de uirtutibus mulierum refert Chijs,actis prodigijs cœleſtibus,oraculũ reſpondiſſe,ut interficerent, qui interfeciſſent Regem Hippo/clum:cumq́; illi dixiſſent,totam urbem cum interfeciſſe: Omnes iuſsiſſe oraculum relinquere urbem,ſi ſceleris cuncti participes fuiſſent,ſicq́; non paucos eiectos ex urbe: Quo quidem apparet ſpiritum docuiſſe expiandi modum, quaſi cædem exe/cratam. Alium autem,qui matrem interfeciſſet,agereturq́; pœnis, Hermias autor, oraculum iuſsiſſe,ut aliam terram quæreret: Illum inſulam à flumine emerſam ſibi dari percepiſſe,ibiq́; habitantem pœnis cruciari deſijſſe. Pluraq́; ſunt alia, benefi/cium oraculi præ ſe ferentia. Horum igitur omnium,ſicut à Philoſophis exhibetur oraculi Apollinis demonſtratio,ſic à ſacris literis uera ſolutio. Eſt igitur ſolutio uera,quòd Deus uti bonus, & humanus,cũ homines falſa uaticinia relicto Deo uero, ſuſcitaſſent, ne per ſpiritus quidem aut homines malos dedignatus eſt reſpondere, uſus ad beneficium improbitate malorum. Huius aſſertionis uera ſunt in ſacris lite/ris teſtimonia. Balaam ariolo uno è Magis illis Perſarum à Zoroaſtre (fuit enim Babylonius) qui fœdus cũ Dæmonibus malis pacti,eorũ auxilio multa facerent cæteris hominibus prodigioſa,quo uel opes,quemadmodũ ipſe Balaam,uel opinionẽ Diuinitatis ſibi cõpararent, uſus eſt Deus ad prædictionẽ bonorũ,uerorumq́; ora/culorum. Is enim prædixit, Orietur ſtella ex Iacob, Hunc autem, iubente Moſe, in bello cũ cæteris Iſraëlitæ interfecerunt,quia nefarius improbusq́; monuerat forni/cari Moabitidas cum Iſraëlitis,ut læſo numine,caderent in bello. Eſt item teſtimo/niũ in libris Regum, quod ad Pythonem profecto Sauli dicitur Dominus reſpon/diſſe per Pythonem,quemadmodum oraculum Apollinis Python erat. Eſt autem Apollo Pythius dictus ab interfecto dracone Pythone. Inde omne per os uaticiniũ, dictũ Python, quaſi Apollineũ. Dedit igitur pœnas Saul, cum ob alia ſcelera,tum quia conſuluerat oraculũ,quod ipſe iam dudũ Zelo religionis ſuſtulerat ut impium è terra. Et tamen reſpondit ei Dominus per Pythonem, miſſo Angelo ſub perſona Samuelis. Item eſt teſtimoniũ in Ezechiele dicente Deo, Si adieris ad falſos Prophe/tas,ego tibi reſpondebo per illos. Dicendum igitur prædictionem futurorum, non per bonos duntaxat extitiſſe,quemadmodũ nec miracula. Nec contra rationẽ eſ/ſe ut uſus homine,uel Dæmone malo Deus,agat uel loquatur bona. Nã Caiaphas, qui in necem Domini conſenſiſſet,prophetauit: pluresq́; homines mali propheta/uerunt etiam bona,utilia. Autor inſuper Plutarchus cum alijs, Erythræã Sibyllam

oraculo Apollinis præfuiſſe. Ea tamen uſus eſt Deus ad prædictionem rerum futurarum, non earum modò, quæ à Romanis toto terrarum orbe gerendæ eſſent, ſed etiam quæ Chriſtus facturus, ſuprema quoq; ſecula oraculis complexa. Et ipſe Seruator teſtatus eſt, non admiſſurum ſe eos in regnum cœlorum, qui dicant, Domine non'ne in nomine tuo prophetauimus, Dæmonia eiecimus? Quid? quòd exibant Dæmonia clamantia, Tu es filius Dei. Veritatem ſcilicet clamantia. Vt autem Balaam qui aliquando bona prædixiſſet, ſceleſtus fuit aliàs & improbus, ſic oraculum Apollinis, etſi ſæpe bona conſuluit, multas tamen ubique fraudes, ambages item, & indignas ſpiritibus bonis uoces apud ſcriptores deprehendas, quas ut notas prætereo.

Dæmones nunquam in conſortio beatorum fuiſſe, non ex cœleſtibus gaudijs, quæ poſsiderent, ſed poſſeſſuri eſſent, ſi recte operarent, cecidiſſe. Peccatum eorum fuiſſe ſuperbiam, inuidiamq;. Cap. XXXVIII.

ET ſi libris hiſce profanamq; Philoſophiā pertractamuſq;, comprobātes, ubi fieri poßit, eam Philoſophiæ cœleſti conformem, tamen ut ſit perfecta de Dæmonibus inquiſitio, duæ ſuperſunt examinatæ ſententiæ: Prior, an aliquando fuerint in cœlo, beato ac ſacroſancto diuinorum ſpirituum regno, glorioſi, fœlices, unde propter ſcelus immane deturbati. Tum quod ſcelus tantum, flagitiumq; eorum extiterit, ut hoc decus amittere, damnari pœnis æternis meruerint. Nam ſuper utroq; uariare ſententias apud Theologos inuenies. Fuerunt igitur probatißimi Theologi, in quibus & Auguſtinus eſſe uidetur, qui cenſerent nunquam Dæmonas in cœlo fuiſſe, nunquam gloriam Dei uidiſſe, ſed ancipites, ſuæq; poteſtatis quales homines iam creatos non amiſiſſe, quod iam poßiderent. Quemadmodum non amittunt homines præmia cœleſtia, iam adepti, ſed quæ adepturi erant, ſi piè iuſteq; uixiſſent. Atq; Dæmones non in cœlo, regione beata, fuiſſe creatos. Nam ſi ibi fuiſſent aliquando, tum illuc ob aliqua merita perueniſſent, tum nunquam inde repulſi fuiſſent, quia nec in loco perfectionis, perfectæq; beatitudinis peccare potuiſſent, nec fuiſſent illic, quorum mens aliquando mutari contra autorem ſuū potuiſſet, quiq; nondū mundi, perfecti, ſapientesq; haberi potuiſſent, tantisq; præmijs digni propter futura peccata debuiſſent. Hanc igitur ſententiam qui ſecuti fuerint, magnis incommodis liberabuntur, non aſſentiente ratione (& qui id cogitat turbatur) peccaſſe, qui uiſione Dei in cœlo, quæ ſapientißimos eos redderet, fruerentur. Peccaſſe tam turpiter, nefarieq; eos, quos illa uiſio diuina omni ſapientia, beatitudine perenniter imbutos, immutabiliter in ſe raperet, nequid aliud deſiderare poſſent. Eſt igitur ſententia uera, nunquam dulcedinem uiſionis diuinæ Dæmones guſtaſſe, ſed creatos infra cœlum, & in hoc mundo, uidelicet aêre, & ſui arbitrij libertate abuſos, peccaſſe. Quid autem peccauerint cum adhuc ancipites eſſent, & ad bona, & ad mala poſſent, quemadmodum ſpiritus humani, declinare, inferius declarabitur. Nunc ea ſententia uerior habeatur, qua dicuntur in concilio, cœtuq; beatorum nunquam fuiſſe, ſed in hoc mundo creatos, ſicut homines, liberum arbitrium peccandi,

peccandi, & non peccandi habuiſſe, indignos adhuc commercio beatorum. In qua ſententia cum Auguſtinus referat fuiſſe Theologos quoſdam ſuperiores, eandem uidetur ipſe comprobare. Ait que ſuper Geneſim: Quidam enim noſtri non putant eos cœleſtes aut ſupercœleſtes Angelos fuiſſe. Non mirum, ſi poſt peccatum in hac caligine retruſi ſunt. Rurſum: Quidā enim ſenſerunt non fuiſſe Diabolum in illa ſublimi natura Angelorum, quæ ſupercœleſtis eſt, ſed eorum qui inferius in mundo facti ſunt. Hæc Auguſtinus. Qui tametſi inferius uideatur aſſerere, non poſſe ex ſcripturis demonſtrari duo Angelorum genera, alterum ſupercœleſte, alterum mundanū, tamen nec ipſi diceremus duo genera, ſed etiam ſupernos Angelos aliquando fuiſſe probatos, et admiſſos in cœlum, quos aliqua pietas eò ſublimaſſet. Cæteri quoque Theologi conſentiunt ipſum Auguſtinum in ea ſententia permanſiſſe, nunquam Dæmones gaudijs cœleſtibus interfuiſſe. È quibus Theodorus Theologus Latinus unus antiquorum, poſt Auguſtinum Theologorum, ingenio, & eloquentia mirus, ambages has & quæſtionum ſinus exoluens, dignus quem non oſcitanter omnes audiant, ſcribit Quis enim, inquit, credidit Diabolum in beatitudine Paradiſi fuiſſe? qui mox ut conditus, lapſus eſt, dicente Domino in Euangelio, ille homicida erat ab initio, & in ueritate non ſtetit. Auguſtino quippe aſſerente, nunquam Diabolus in ueritate ſtetit, nunquam cum Angelis beatam uitam duxit, ſed ab ipſo ſuæ conditionis initio cecidit. Factus enim, continuò ſe à luce ueritatis auertit, ſuperbia tumidus, et propriæ poteſtatis delectatione corruptus: Vnde beatæ, atque Angelicæ uitæ dulcedinem non guſtauit, quia non utique acceptam faſtidiuit, ſed nolendo accipere deſeruit, & amiſit. Proinde nec ſui caſus præſcius eſſe potuit: quoniam ſapientia pietatis eſt fructus. Ille autem continuò impius, conſequenter & mente cæcus, non ex eo quod acceperat, cecidit, ſed ex eo quod acciperet, ſi ſubdi Deo uoluiſſet. Quod profectò quia noluit, & ab eo quod accepturus erat, cecidit, & poteſtatem illius, ſub quo eſſe noluit, non euaſit, factusq; eſt in illo pondere meritorum, ut nec iuſtitiæ poſſit lumine delectari, nec ab eius ſententia liberari. Hæc ſcribit Theodorus. Duæ ſunt igitur rationes eis, cur Dæmones non amiſerint quod haberent, nec ex beatitudine ceciderint, quam nondum fuiſſent aſſecuti, quòd ſapientia, aut dulcedo uitæ cœleſtis, pietatis eſt fructus, eſt præmium probatorum, præmium ſempiternum, præmium quod nunquam amitti poteſt: non eorum, qui peccare poſſint: non quorum mens adhuc in ſcelus anceps: ſed firmiſſimorum, ſtabilium, quos uirtus probatos confirmaſſet. Omnes igitur Angelos Deus arbitrio ſuo creatos, quemadmodum primos homines, reliquit, qui ſubdi Deo uoluiſſent, qui cœleſtia præmia propoſita magni æſtimaſſent, in numerum ſuorum collocauit, qui ſecus, excluſit, in aërem detruſit. Secunda ratio, quòd Dæmon continuò creatus, ſicut homo, peccauit, nec ſpatium fuit à creatione ad peccatum, ut aliquandiu triumphis cœleſtibus, quæ paulò pòſt amitteret interfuerit. Probant igitur ijdem Theologi ex Euangelio, Diabolum ab initio creationis

ſuæ homicidam fuiſſe, nimirum contra hominem peccaſſe. Continuò igitur creatus, peccauit. Quid autem Dæmones peccauerint, tres ſunt ſententiæ, non quidem inuicem ſibi contradicentes, ſed quæ fermè poßint omnes eſſe ueræ. Quòd Deo ſubdi noluerint, rebellesq; extiterint. Quòd homini creato, quem regere debuiſſent, inuiderint. Quòd uti minores Dij, & mundo regendo præfecti, in concupiſcentiam fœminarum exarſerint. Communis quidem multorum Theologorum ſententia, rebelles eos creatori fuiſſe, ſiue quòd maieſtatem eius affectauerint, ſiue quòd non eum uti meritus eſt, coluerint, mandatisq; eius obſecuti fuerint. Hanc ſententiam maximè comprobantes ex dictis Eſaiæ, Ponam ſedem meam in Aquilone, & ero ſimilis altißimo, Lucifer qui mane oriebaris. Qui quidem locus apertè non eſt de Dæmone, ſed rege Aſſyriorum, qui habitat ad Aquilonem, qui ſe ſimilem altißimo, & ſideri matutino gloriabatur. Sed ego quidem à ſummis Theologis non diſſentio, cum quibus eſt Gregorius Nazanzenus, Auguſtinus, aliáq; numina. Secundam ſententiam, quòd homini inuiderint, & hoc eorum fuiſſe peccatũ, Græci complures ſecuti ſunt, Athenagoras, Petrus Alexandræus, Auguſtinus quoque noſter, qui ſuper Geneſim perhibet: Dicitur enim cecidiſſe, quia inuidit homini facto ad imaginem Dei: Sed inuidia ſequitur ſuperbiam. Inuidentia enim cauſa eſt ſuperbiæ, qui eſt amor propriæ excellentiæ. Inuidia enim eſt odium felicitatis alienæ. Qui enim amat excellentiam, uel paribus inuidet, qui æquantur, uel ſuperioribus, quibus non æquatur, uel inferioribus, ne æquentur. Hæc Auguſtinus. Superius quoque dicebat Theodorus ex Euangelio, Dæmonem ſimul creatũ peccaſſe, quoniam fuit ab initio ſuæ creationis homicida. Plures Theologorum hoc ipſum aſſeruerunt. Hanc ſententiam ſequitur hoc incommodum, quòd maxima quædam Dæmonum multitudo dicitur peccaſſe, & cecidiſſe, at hominem duntaxat unus appetiuit, decepit, impulit in fraudẽ. Si nihil igitur aliud Dæmones peccaſſent, quàm quòd primos parentes decepiſſent, unus duntaxat damnatus, non quanta fertur multitudo fuiſſet. Vnus, ut par eſt, tentauit, & fefellit. Solus igitur is cecidit, ſolus in aulam Dei non peruenit. Neque enim perhibet ſcriptura, uelut quendam exercitum, atque agmine facto, Dæmones aggreſſos primos parentes. Vnus enim uni ſufficere potuiſſet. Et unus ſerpens dicitur tentaſſe. Quare priuſquã Dæmon hominem tentaſſet, uidetur aliquod per totam eorum gentem, qui damnati fuerunt, flagitium perambulaſſe, quo quidem admiſſo, cum meliores, qui conſentire noluiſſent, iam prouecti fuiſſent, qui Cherubini dicuntur in ipſo Geneſis exordio, nequiores in aëre caliginoſo cum ſui ſceleris macula, & amiſſæ felicitatis dolore remanſiſſe, & eo percitos dolore ne primus homo, quem glorificandum ſentiebant, felicitatis, & immortalitatis culmen aſcenderet, in eandem damnationem protraxiſſe, miſſo è ſuis uno, quo non præſtantior alter, ſeu uerſare dolos, ſeu certæ occumbere morti. Sed hæc cum ſint obſcura, nec ſcriptura commemorauerit, longa diligentia inquiri non debent. Hoc tantũ ſcimus, Dæmones fuiſſe damnatos, quia mali.

ſcimus

ſcimus primis eos parentibus inuidiſſe. Nam ſcelus aliud antea, puta ſuperbiæ, uel aliud hominibus incognitum flagitium patraſſent, ſcripturarum certè teſtimonio non eſt clarum, ratione duntaxat ſit manifeſtum, nec Deum creaturas ſuas malas, prauasq; feciſſe, nec qui damnati fuerunt, iniuſtè damnari potuiſſe. Videtur autem probabile, quoniam regnum cœlorum, uiſioq; diuinæ claritatis eſt inenarrabile præmium, ad quod ſine uirtutis, & perfectæ pietatis probatione nefas ſit attingere: ſic Angelos omnes ſubitò creatos, fuiſſe probatos à Deo, ſicut mox homo creatus fuit probatus. Et ſicut homo probatus & conſtans, diuinisq; mandatis obſequens, immortalitatis honore decoratus fuiſſet, ad æternos triumphos admiſſus, & confirmatus, qui prius anceps eſſet ad uitam & mortem, ſic Angelos, qui prius eſſent ancipites, nec adhuc diuinis honoribus glorificati, nec ignominia damnationis affecti, aliqua nobis incognita ratione fuiſſe probatos, aliquid præcipiente Deo, quo probare pietatem, beneuolentiamq; eorum uoluiſſet, oſtenſo pietatis fructu, quem daturus eſſet, ſuis præceptis obſecutis. Qui igitur ut Auguſtinus ait, præmia illa faſtidiſſent, contempſiſſent, quemadmodum contemnunt homines hodie, regnum cœlorum, diuinis illis præceptis parere negligentes, arrogantes, ſuperbi, diuinorum mandatorum, & uitæ beatæ, quam promiſiſſet Deus, contemptores, meritò non peruenerunt in cœlum, & diuino fauore deſtituti, peiores quàm fuiſſent deinceps extiterunt. Hoc igitur etiam dicebat ſuperius Theodorus. Vitæ dulcedinem non guſtauit, quia non utiq; acceptum faſtidiuit, ſed nolendo accipere deſeruit, & amiſit. Nihil quidem Auguſtinus de hac uniuerſali cunctorum probatione meminit, ſed minores illos Angelos, nempe Dæmones ait arbitrium bene et malè agendi habere potuiſſe. Tales enim, inquit, poſſet aliquid illicitũ delectare, quam delectationem, ſi peccare noluiſſent, libero arbitrio cohibuiſſent. Hoc Auguſtinus dicens, uidetur eorum proponere ſententiam, quæ tertia eſt, qui putant Dæmones gubernaculis hominum datos, in fœminas exarſiſſe, quam nec ipſe, nec quiſquam bonorum Theologorum probauerit. Si quis igitur eſt, cui non placeat, fuiſſe cunctos Angelos probatos, nec ego cogã eos aſſentiri, nec aſſentiar ipſe pertinaciter, ubiq; probabiliora ſecutus. Sicut autem Moſes nihil de creatione ſcripſit Angelorum, ſic nec de probatione, glorificatione bonorum, damnatione malorum, quòd propoſuiſſet de mundo noſtro, & homine creato, probato, coronando, ſi fortiter egiſſet, ſcribere. Tertia igitur fuit ſententia de caſu Angelorum, quòd fœminas appetiuiſſent, de qua dictum ſuperius. Oſtenſumq; filios Dei non ſemper eſſe in ſacris literis Angelos, ſed ſæpe probos, pios: meros autem homines appellari, quibus humana tantum, fragilia, tranſeuntia placeant, quæ ob immoderatos amores diuinis præferunt. Tales illo ſeculo. Sentit autem Auguſtinus cum cæteris ſacris, & profanis ſcriptoribus, Dæmones eſſe genus aërium, tum propter aërium corpus, quo ueſtiuntur, dolorum, uulnerumq; capace, tum propter aërias, quas incolunt, ut conſtanter affirmabant ſuperius omnes, ſedes.

Nn 2 De

De Dæmonibus e cœlo ruentibus, priſcos quædam cognouiſſe, & prodidiſſe, Pherecidem, Empedoclem, Homerũ, Plutarchũ ruinã hanc deſignaſſe. Cap. XXXIX.

DVo quoq; memorabilia ſunt apud priſcos gẽtium Poëtas de Dæmonibus: ut mirum ſit unde ad eos hæc fama manauerit: De ſuperis illato ab eis bello, quo fertur à noſtris Michaël eos ſuperaſſe: tum eorum è cœlo ruina. Nam caſus è cœlo, ſiue quòd ſummo Deo rebelles extiterint, ſiue quòd aliud ſcelus patrarint puta inuidiæ, cum primum hominem in fraudem impuliſſet, mirantur ab illis. Pherecideſque fertur de hac ruina ſcripſiſſe. Vetuſtiſsimus autem Empedocles uocat eos οὐρανοπετεῖς, cœlo ruentes. Homerus autem quæ de Ate, quæ Satanas eſt, à Ioue deturbata è cœlo, cecinit, creditur à Theologis ex priſca fama Dæmonum caſum in his myſticè ſenſiſſe:

Αὐτίκα δ' εἷλεν ἄτην κεφαλῆς λιπαροπλοκάμοιο
Χωόμενος φρεσὶν ᾗσιν, καὶ ὤμοσε καρτερὸν ὅρκον
Μήποτ' ἐς Οὔλυμπόν τε, καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα,
Αὖτις ἐλεύσεσθαι ἄτην, ἣ πάντας ἀᾶται,

Quæ durè quanquam, ſic Latinè ſonant:

Extemplò apprehendit Aten, de crine comanti,
Atque animis iratus, formidabile iurat
Sidereum cœlum, ſummiq; cacumen olympi,
Admittetur Ate non ultra, noxia cunctis.

Sentiunt igitur noſtri, de Satana deiecto cœlitus Homerum ſcripſiſſe. Bella quoque, quæ feruntur à noſtris inter eos & Angelos geſta, uidentur ab eis audita, cũ Plutarchus aliiq; ſcribant, Typhonem, Giganteſq; Dæmones eſſe malos, qui bellum ſuperis intuliſſent.

De Genijs. ſiue Angelis, ſingulo cuiq; cuſtodibus datis, inter eos & noſtros mirus conſenſus. Teſtes horum Menander, Empedocles, Plutarchus, Arianus. Cap. XL.

FVit item de Dæmonibus, ſiue Genijs fama priſca quædam cum ſacris literis ex parte non abhorrens, Vnumquenque uitam ingreſſum, continuò Genios, alterũ propitium, alterum aduerſum comitari. Vetuſtiſsima, ut dixi, opinio, Plutarchuſq; refert Menandrum dixiſſe, ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαραστατεῖ εὐθὺς γενομένῳ μυσταγωγὸς τοῦ βίου ἀγαθός: Omni homini Dæmon, ſiue Genius ſtatim aſsiſtit nato, ductor uitæ bonus. Empedocles quoque eodẽ autore, διτταί τινες ἡμῶν ἕκαστον παραλαμβάνουσι, καὶ κατάρχονται μοῖραι καὶ δαίμονες ἐνθεία, χθονίη τε: Duplices quæcunq; natum excipiunt, ducuntq; ſortes, & Dæmones, diuina, terreſtriſq;. Et quod ait idem Plutarchus, Dæmonem ſiue Genium Antonij timere ſolitum Genium Auguſti. Arianus quoq; ſuper Epictetũ, καὶ ἐπίτροπον ἑκάστῳ προέστησε τὸν ἑκάστου δαίμονα, καὶ παρέδωκε φυλάττειν αὐτὸν αὐτῷ, καὶ τοῦτον ἀκοίμητον καὶ ἀπαραλόγιστον: Et

cuſtodem

cuſtodem adhibuit unicuiq; proprium Dæmonem, & tradidit ei cuſtodiendum, cuſtodem peruigilem, & incorruptum. Noſtri quoque magno hæc aſſenſu comprobantes, quos Philoſophi Dæmonas Angelos ipſi uocantes. E quibus Baſilius contra Eunomium: Angeli, inquit, ſinguli, quemadmodum eandem nuncupationem, ſic eandem naturam ſortiti ſunt. Veruntamen eorum alij nationibus præſunt: οἱ δὲ ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν πιστῶν, Alij ſingulo cuiq; piorum. Et quanto eſt uniuerſitas ipſa mundi, uno particulari homine præſtantior, tanto neceſſe eſt ſit dignitas maior eius Angeli, qui nationi præeſt, quàm eius cui ſingulus quiſq; eſt creditus. Chryſoſtomus quoq; ſimilia ſentit, τὸ δὲ συνεῖναι ἑκάστῳ τῶν πιστῶν ἄγγελον, Adeſſe uerò, inquit, unicuiq; fidelium Angelum, ceu pædagogum quendam, et paſtorem, qui regat uitam. Nemo contradicet, reſpiciens ea quæ ſeruator dixit: Angeli eorum ſemper uident faciem Patris. Ex his igitur conſtat, quod Plato quoque perhibuit, famam hanc Angelorum ſiue Dæmonum datorum ad cuſtodiam, uetuſtiſſimam eſſe. Tantum diſſentiunt noſtri, & illi, quòd Angelos dicent, quos illi Dæmones: diſcrimen leuis momenti, ſi quis documenta Philonis meminerit, Dæmonas Philoſophorum Angelos eſſe Moſis Prophetarumq;. In illo uerò, apertè diſſentient, quòd non quemadmodum ſit datus unicuique paſtor, pædagogusq;, ſic datus ſit aduerſarius, deprauator. Tentant quidem Dæmones, & unuſquiſque tentatur: ſed non eſt ordo dati cuique aduerſarij, quemadmodum adhibiti paſtoris. Dicendum igitur datum ſingulo cuique paſtorem, ducem, non datum maleficum pari ſorte. Hoſtis eſt hominibus generatim malus ille. Seruius ergo Vergilij interpres ſuper eo carmine,

Niſus ait, Dij ne hunc ardorem mentibus addunt,
Euriale, an ſua cuiq; Deus ſit dira cupido?

Scribit, Apud Plotinum Philoſophũ, & alios quæritur, utrum mentis noſtræ acies per ſe ad cupiditates et conſilia moueatur, an impulſu alicuius numinis. Et primo dixerunt mentes humanas moueri ſua ſponte. Deprehenderunt tamen ad omnia honeſta impelli nos Genio, & Numine quodam familiari, quod nobis naſcentibus datur, praua uerò mente nos noſtra, cupere & deſiderare. Neq; enim fieri poteſt, ut praua, numinum uoluptate capiamus. Quibus nihil malum, conſtat placere. Ex his & alijs multis perſpicuũ fit tum ſententiam de Genijs uel Angelis datis ueram eſſe, & priſcam, tum non omnes ex illis pari ſorte, ſimiliq; ordine datos malos æquè ut bonos aſſeruiſſe, ut undequaq; cum literis cœleſtibus conueniant.

Chalcidij de Dæmonibus ſententiæ, Dæmones ætherios, quibus ſerena, puráue corpora tribuat idem, potius Angelos appellandos. Definitio Dæmonis iuxta eundem. Cap. LI.

QVæ uerò Chalcidius de Dæmonibus, ſuper Timæo Platonis ſcripſit, non prius mihi probanda quàm calculis ponderata, riteq; diſcuſſa uidentur. Primũ multa Dæmonum genera quoſdam Platonicos ſecutus proponit, ætherium, aërium, terreſtre: Generis ætherij compagem (nam cunctis quædam corpuſcula concedit) ex

ætheris & aëris ſerenitate conſtituens, hac definitione concludit: Dæmon eſt animal rationale, immortale, patibile, ætherium, diligentiam hominibus impertiens. Hac aßignata definitione, non abſcondit, quam ob cauſam dixerit eos ætherios: nimirum ex loco, & qualitate corporis, in definitione ſuppreſſum, num ex loco, an corpore nomen eis ætheriorum dediſſet. Declarat autem corporis compagem non diſſoluendam propter ætheris, aërisq; tenuißimum, defecatißimumq; liquorem: Tum non conſpicuum neq; tactui renitentem, quoniam non adſit tantũ ignis, neq; tantum terræ. Hæc igitur omnia dixit de Dæmonibus ætherijs: eadem de aërijs, niſi quòd hi maneant in aëre. Terreſtres autem uiles ultores, & carnifices fatetur. Hæc igitur id habent ueri, quòd quos dixit ætherios, non ſunt Dæmones, ſed Angeli, rectiusq; mea ſententia Calcidius, cui fuit notum nomen Angelorum (uidetur enim fuiſſe Chriſtianus) has nomenclationes non confudiſſet. Excluſis igitur Angelis, nulli ſunt Dæmones ætherij Si placet ætherios Angelos eſſe, tum definitio uera fortaſſe fuerit, eos habere corpora purißima, ætheria, leuißima, uolucria, plagis non obnoxia, non mortalia, non caduca, procurationis humanæ ſtudioſos, peruigiles cuſtodes, corporibus cœleſtibus ueſtitos. Dabiturq; eis ætheriorum nomen, quòd & corporibus ætherijs ueſtiantur, & quòd ſedes ætherias obtineant. Veritas autem dilucida, claraq; erit, euitabiturq; omnis confuſio, ſi Dæmones uero nomine, ſolisq; ipſis congruente dicentur aërij, quibus omnis antiquitas, & corpora, & ſitus aërios conceßit. Soli quoq; Dæmones iuxta definitionem Platonis, ætherios, non Dæmones, ſed Deos uocitantis, aërium genus Dæmonas expreſſè uocantis. Tunc etiam definitio non diſſonabit, eos eſſe animantia patibilia, rationalia, immortalia, aëria, non prouidentes, ſed inuidentes hominibus, truces hoſtes: congruetq; item ſimilis definitio terreſtribus & ultoribus eiuſdem cum aërijs generis, & conditionis. Quapropter mihi quidem placent ætheriæ ueſtes, leuißima, tenuia, purißima corpora, quæ nobis oſtendit Calcidius, Angelorũ. Placebit item ſimiles, ſed non tam diuinas, et ſacras, aërios Dæmonas habere ueſtes, corpora ſub oculis non cadentia. Miſtio uerò nominũ, cum clarè Philoſophi poſteriores, Dæmones ab Angelis ſeiunxerint, præcipuè qui malos à bonis ſegregauerint, non placebit, cum uerum, germanum, legitimumq; ætheriorum nomen, ſit Angelorum: Dæmonum autem, quibus ſub æthere, nec ſitus tam ſanctos, purosq;, nec glorioſa, diuinaq; corpora datum eſt poßidere.

FINIS.

AVGV-

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER NONVS.

DE CREATIONE HOMINIS, ET IMMORTALITATE ANIMORVM.

Quod omnes conſenſerunt hominem à Deo creatum: animos uenire diuitus, & quomodo fuit hæc fama manans à priſcis, temporum longinquitate apud nonnullos denigrata. Cap. I.

Diſſerendum hoc libro de Creatione hominis, & animorum Immortalitate, cuius cum uarias Philoſophi rationes attuliſſent, illæ certè potiores, uerioresq́; ſemper fuerunt, quæ ab antiquißimis ſeculis uſq; ab exordio generis humani deſcendentes, apud Platonē clariores, Ariſtotelē autem cæteroſq́; Philoſophos, occultiores extiterunt. Has qui uiderit ſapientiæ cœleſti tempore concordes, cognoſcet à magno quodam, diuinoq́; principio profectas, eademq́; ratione perueniſſe ad homines famam immortalitatis animorum, qua creati mundi & unius ſempiternæ Diuinitatis ſcientiā. Eas ego ſæpenumero mecum cum Theologia uera tantopere congruere admiratus, perſuaſi mihi, nulla unquam ſecula, præcipuè uetuſtiora, caruiſſe ea, quæ nouißimis ſeculis in omni mundo claruit, ſapientia. Aduenitſſeq́; de cœlo prolem diuinam, ut quæ foret occultior, fœdata mendacijs, et temporum denigrata caligine, ſapientia, clareſceret, qua nobis initiatis, deletaq́; ſuo ſanguine iniquitate noſtra, nos, quod omnes ſperarunt olim, in cœlū reuocaret. Nec fieri potuit, quin reuelatū aut diuinitus eſſet, aut à primis hominibus per ſucceßionē traderetur, quod tam conſtanter ab omnibus Philoſophis eſt creditum, & aſſertū, datos nobis animos à Deo, ex eius Diuinitate decerptos, habere nos cum eo ſimilitudinē, inde fieri ut immortales ſimus, longe q̃ res corporeæ, ratione creati. Illa quoq; uetuſtißima fama, quòd ſint uirtuti, & ſceleri præmia poſt mortem, cū mirificè reſpondeat reuelatæ cœlitus ſapientiæ, ſimilem quandā originem, fontemq́; ex quo fluxerit, autorē à quo manarit, habuiſſe neceſſe eſt. Ac quoniā in ſeipſa tota implicata, comprehenſaq; Theologia reuoluitur, ut ſit narrationis perfectus ordo, repetētur nonnunquā quæ ſuperioribus libris dicebantur. Primū igitur quod de animis traditū, celebreq́; apud omnes gētes, Chaldæos, Aegyptios, Hæbræos, Græcosq́; ſemper fuit, erat eos eſſe diuinos, id eſt, ſocietatē, communicationēq́; habere cū Deo, à ſedibus æthereis lapſos, ab ipſo Deo creatos, ueniſſe in corpora. Nā cū eorū ortū in terra reperiri poſſe negarēt, nec à quibus terrenis corporeisq́; regionibus accederēt in corpora, poſſet intelligi, neceſſariò diuinis à ſedibus nō lapſum, ac ruinā, ut pleriq; poſtea pperā ſuſpicati ſunt, ſed ortū, ac originē innuētes, uenire prædicauerūt. Cū aūt mortales oēs, Ariſtotele autore, ſedē ſummi Dei cœlū arbitrarentur, animos quos à Deo

creari, & in corpora demitti dixerunt, ſenſerunt diuinam ac cœleſtem, non terreſtrem originem habuiſſe. Sed qui Paradiſum illum Moſaicum, quem Chaldæi, Aegyptij, totusq; Oriens, tum in libris Moſis legerunt, tum per ſucceßione[m] naſcentis ab origine mundi doctrinæ, audierunt, ſuſpicati ſunt fuiſſe cœlum, ſedemq; diuinam: Adam, quem inde fugatum audiſſent, animam é cœlo in terram proiectam, corporiq; incluſam crediderunt, ad pendendas quorundam ſcelerum pœnas. Eoq; ferebant corpus dictum σῶμα σῆμα, id eſt, ſepulchrum animi: & fama antiqua peruenerat ad eos, ob magna quædam peccata, uiuere homines in corpore, cuius meminit etiam Plato. Ecce idem prauus ſenſus ex libris Moſis, qui omniũ antiquiſſimus, lectus ab omnibus fermè, inoleuit apud eos de terra inani, & uacua, quæ cũ cœlum, formasq; rerum, omnemq; ab infinito tempore creationem anteceßiſſet, de us acceptam, in ordinem ſpeciesq; rerum prius incompoſitam redegerit. Sunt alia multa, quæ ſi prudens paulum deuiantia in ſuum locum reſtituerit, uerumq; & uetuſtiſsimum ſenſum aſsignarit, uidebit noſtra eſſe, deterſaq; ſcabie, quam uel uetuſtas, uel prauus ſenſus intuliſſet, ab integris germanisq; fluxiße noſſet. Nam cum omnis antiquitas confeſſa ſit à Deo genus humanum habuiſſe principium, qui corpus & animum totiusq; corporis opificium crearit profectò declaratur eo, & theologia Moſis, ſimilem quandam à priſcis ſeculis deſcendentem ſparſamq; per omnes terras ſapientiam celebrem ſemper fuiſſe, firmasq; in ſenſibus humanis radices egiſſe cunctis originem, ortumq; ſuum Deo acceptum referentibus, quo & creatio mundi, omnium confeßione demonſtratur, & prouidentia.

Vt Pythagoras, & Archytas conſentiant hominẽ a Deo creatum, eiq; ſuper omnes animantes imperiũ datum. Et quod hæc fuit etiam totius ſcholæ ſententia. Cap. II.

HOminem igitur à Deo magnis dotibus inſignem, omnium animalium principem conditum, quod prodidit Moſes, Archytas Tarentinus, qui præcipuus è Pythagoreis fuit, pro tota familia Pythagoreorum, diuinis uerbis teſtatur: quæ etſi prolixiora ſunt, ut tamen, & mirabilem conſenſum: & unam ſemper fuiſſe religionem intelligamus, proponam: Iamblicho autore, de Secta Pythagoreorum: ἄνθρωπος πάντων ζώων, ὅτι πολλῷ γέγονε σοφώτατος, θεωρῆσαί τε γὰρ δυνατός ἐστι, τὰ ἐόντα, καὶ ἐπιστάμαν, καὶ φρόνασιν, λάβεν ἐκ τῶν ἁπάντων. παρὸ καὶ ἐνεχάραξε, καὶ ἐπεσημήνατο τὸ θεῖον αὐτῷ, τὸ τοῦ παντὸς λόγω σύστημα ἐν ᾧ τά τε εἴδεα πάντα τῶν ἐόντων ἐνδέδεσαι, καὶ τὰς σημασίας τε τῶν ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων, τοῖς μὲν γὰρ φθόγγοις τὰς φωνὰς τόπος ἀφώρισται φάρυγξ καὶ στόμα, καὶ ῥῖνες. ὥσπερ δὲ τῶν φθόγγων, δι' ὧν, τὰ ὀνόματά τε, καὶ ῥήματα, τυπούμενα σημαίνεται γέγονεν ἄνθρωπος ὄργανον, οὕτω δὲ καὶ τῶν νοημάτων, τῶν τοῖς ἐόντεσσι ὀπιζομένοις ἔργον σοφίας. τοῦτο δοκεῖ μοι ἦμεν πόθ' ἀπὸ καὶ γέγοναι, καὶ συνέστα ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὄργανα, δὲ, καὶ δυνάμεις εἴληφεν

παρὰ τῶ

παρὰ τῷ θεῷ. Quæ ſunt, Homo omnium animalium ſapientiſsimus eſt creatus,
potens res conſiderare, & ſcientiam, ac prudentiam capere ex omnibus. Quoniã
impreſsit, & indidit ei Deus omnium rationum plenitudinem, in quibus uniuerſæ
rerum ſpecies continentur, & omnium nominum, ac uerborum ſignificationes. Nã
ſonis locus uocis decretum eſt guttur, & os, & naſus: ſicut autem uocum: quibus
nomina, & uerba formata ſignificantur, factus eſt homo organum, ſic item intelle/
ctionum, ſeu cogitationum in rebus uiſis eſt opus ſapientiæ. Hoc mihi uidetur fuiſſe
aliquando ſicut fuit, quòd creatus ſit homo, & organa, facultatesq; accepit à Deo.
Hæc Archytas, in qua ſententia credendum eſt, omnes Pythagoreos ipſumq; prin/
cipem Pythagoram fuiſſe. Quod & ipſe Iamblichus apertè eſt confeſſus, dicens,
καλῶς ἄρα κατά γε τοῦτον τὸν λόγον πυθαγόρας εἴρηκεν ὡς ἐπὶ τὸ
γνῶναί τε καὶ θεωρῆσαι πᾶς ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ θεοῦ συνέστηκεν. Bene, in
quit, ſecundũ hanc rationem loquutus eſt Pythagoras, quod ad cognoſcendũ, & in
telligendũ omnis homo factus eſt à Deo. Hæc igitur eſt illa Theologia, quæ ex ſuc/
ceſsione per omnes ætates deſcendit, & ratione, iudicioq; docente fuit cõparata,
mirabilem membrorũ & ad loquendũ, corporeasq; actiones exprimendũ, & ad
cogitandũ fabricã, opus eſſe cuiuſdã longè maioris, quàm humanæ ſapientiæ. Tradi
derat aũt prior Pythagoras, oẽs corporis actus, omnẽ poſitũ, formãq; membrorũ
ſpectare quidẽ in diuerſos, quibus uita ſuſtinetur, et agitatur, uſus, ſed rurſus omnia
eò idẽ reuolui, ut uiuentes cogitemus et intelligamus. Eò aũt omnẽ cogitatũ tandem
reſoluendũ ac finiendũ, ut eũ cogitemus, qui nos omniaq; nobiſcũ cõdidit, quod tan
ta ſapientia factũ fuit, ut nihil prætermiſſum ab eo ſit, quod ſapientis animalis, &
intelligentis ædificiũ poſtularet: Qui potuerit effingere, formare, aperireq; locos,
quibus & uoces formarentur inferius, ex earũ ſignificationibus acceptis, diuerſæ
quas cernimus actiones exiſterẽt. Hoc quicũq; caſu, et abſente ſapientia factũ exiſti
met, næ ille lõgè ab omni ſapiẽtia abſens eſt. Eò igitur omnis humana deniq; ſpectat
cõfeſsio, ab omnibus ſeculis auditũ, et rationis inſtinctu perceptũ, unũ ſingularẽ eſſe
Deũ, autorẽ, patrẽq; generis noſtri, à quo tota humana propago ſumpſit exordiũ, q
debeat coli, adorari, cognoſciq; à creaturis ſuis, gratias immortales omnes illi per/
ſoluere, qui nos uitæ, lucisq; participes lõgeq; omniũ animaliũ fecerit ſapiẽtiſsimos,
eosq; dominos eorũ. Ecce enim quod traditũ eſt à Moſe, Datũ à Deo ſuper omnibus
animãtibus ſuper omni terra, dominatũ homini. Qui, ſi recte perſpicias, eſt is, quẽ di
xit Archytas σοφώτατος, ſapiẽtiſsimus omniũ, quòd poteſt ſapientiã et prudentiã
capere, quòd aptus formatus eſt ad cogitandũ, ad intelligendum. Hæc illa magna ſu
per omnibus animãtibus excellentia, is dominatus Nã cũ et uiribus corporis, et ſen
ſuũ ſagacitate illæ lõgè nos antecellãt, ſola ratione omniũ principe, & domina à no
bis ſuperantur. In qua cum Deus maximè regnet, dominetur q;, ſapientiæ, pruden/
tiæq; princeps, cui dedit rationem, ac ſapientiã, dedit ei ſimilitudinẽ, & partẽ eius
quod ipſe eſt. Sicq; eſt apud Archytã, & Pythagorã, quod apud Moſem, Ad imagi

nem ſuam fecit eũ. Appellat autẽ Deũ Archytas primo τὸ θεῖον, ſecundo τὸν θεόν. Itaq; et Ariſtotelẽ uidimus, uidebimusq́; illud ipſum τὸ θεῖον, creatorem hominis ab Archyta prædictum, declaraſſe: & quod Archytas de facultate loquendi, & intelligendi pronunciauit ab Ariſtotele de Situ membrorum genitaliq́; ſocietate, quod & ipſum fuit ſummæ ſapientiæ, pronunciatum.

Quod hæc Pythagoreorũ, de homine diuinitus creato Theologia ducitur ab Aegyptijs: Et quod Mercurius Triſmegiſtus eam latius expreſſit. Cap. III.

HAnc Pythagoreorum de homine à Deo creato Theologiam, alios fontes, aliam originem habuiſſe, ab altioribus ſeculis fluxiſſe, ad eos autem tanquam minores, Barbarisq́; poſteriores, uelut hæreditariã deſcendiſſe, declarat Mercrius Triſmegiſtus, à quo fortè Pythagoras, quem uiginti duos annos in Aegypto peregrinatum refert Iamblichus, edidicit. Triſmegiſtus igitur latius in hanc Theologiã, uelut loquendi dulcedine raptus, inundauit, ueluti dilatans ea, quæ Moſes compẽdioſe, ut integerrimus hiſtoricus, ſcripſit. In eo qui inſcribitur, quòd Deus inuiſibilis, ſit ex operibus manifeſtus: νόησον ὦ τέκνον δημιουργούμενον ἐν τῇ γαςρὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ δημιουργήματος ἀκριβῶς τὴν τέχνην ἐξέταζε, καὶ μάθε τίς ὁ δημιουργῶν τὴν καλὴν ταύτην καὶ θείαν ἀνθρώπου εἰκόνα. τίς ὁ τοὺς ὀφθαλμοὺς περιγράψας. τίς ὁ τὰς ῥῖνας, καὶ τὰ ὦτα τρυπήσας, τίς ὁ τὸ ςόμα διανοίξας, τίς ὁ τὰ νεῦρα ἐκτείνας, καὶ δεσμεύσας, τίς ὁ ὀχετεύσας τὰς βλέφας, τίς ὁ τὰ ὀςέα ςεῤῥοποιήσας, τίς ὁ δέρμα τῇ σαρκὶ περιβαλὼν, τίς ὁ τοὺς δακτύλους διελὼν, τίς ὁ τοῖς ποσὶν βάσιν πλατύνας, τίς ὁ διορύξας τοὺς πόρους, τίς ὁ τὸν σπλῆνα ἐκτείνας. τίς ὁ τὴν καρδίαν πυραμοειδῆ ποιήσας, τίς ὁ τὰ νεῦρα συνθεὶς, τίς ὁ τὸ ἧπαρ πλατύνας. τίς ὁ τὸν πνεύμονα συραγγώσας, τίς ὁ τὴν κοιλίαν εὐρύχωρον ποιήσας, τίς ὁ τὰ τιμιώμενα εἰς τὸ φανερὸν ἐκτυπώσας, καὶ τὰ αἰσχρὰ κρύψας. ἴδε πόσῃ τέχνη μιᾶς ὕλης, καὶ πόσα ἔργα, μιᾶς περιγραφῆς, καὶ πάντα περικαλῆ καὶ πάντα μεμετρημένα, πάντα δὲ ἐν διαφορᾷ, τίς πάντα ταῦτα ἐποίησε. ποία μητὴρ, ποῖος πατὴρ; εἰ μὴ ὁ ἀφανὴς θεὸς, ὁ τῷ ἑαυτοῦ θελήματι πάντα δημιουργήσας, καὶ ἀνδριάντα μὲν, ἢ εἰκόνα, χωρὶς ἀνδριαντοποιοῦ ἢ ζωγράφου οὐδεὶς φυσὶ γεγονέναι, τοῦτο δὲ δημιούργημα χωρὶς δημιουργοῦ γέγονεν; ὦ τῆς πολλῆς τυφλότητος, ὦ τῆς πολλῆς ἀσεβείας, ὦ τῆς πολλῆς ἀγνωμοσύνης: *Quæ ſunt, Cogita ô fili hominẽ in utero matermo compoſitũ, totãq; opificij artẽ diligenter perpende, & diſce quis ſit opifex, qui hanc hominis pulchrã, diuinãq; imaginem fecerit, quis oculos formauerit, quis nares, et aures terebrauerit, quis os aperuerit, quis neruos tetenderit, & ligauerit, quis uenas irrigauerit, quis oſſa ſolidauerit, quis pellẽ carni circũdederit, quis digitos diſtribuerit, quis pedibus ingreſſum, uel plantã dilatauerit, quis poros aperuerit, quis lienẽ tetenderit, quis cor figurã pyramidis habere fecerit, quis neruos compoſuerit,*

quis ſtule

quis pulmones cauernoſos fecerit, quis uentrem dilatauerit, quis honeſtiores partes in propatulo poſuerit, obſcœnas abſconderit. Aſpice quot artes unius materiæ, quot opera una circumſcriptione, cunctaq́; pulchra, cuncta cum menſura, cuncta ſeorſum. Quis hæc omnia fecit, quæ mater, quis pater, niſi inuiſibilis Deus, qui ſua uoluntate cuncta operatus eſt? At ſtatuam, uel imaginem, ſine artifice, aut pictore, nemo dicet extitiſſe. Hoc ergo opificium fuit ſine opifice? O cæcitatem incredibilem, ô magnan impietatem, ô incredibilem ingratitudinem. Hæc & alia pleraque Triſmegiſtus, quæ uidiſſe, imitatumq́; Pythagoram, Pythagoreosq́;, ueriſimile eſt, ſicut uidit, & ſecutus eſt magna ex parte Plato. Similiter Triſmegiſtus, quod in primo libro poſitum fuit diuinam hanc edidit uocem: ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ καὶ φύσις ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον αὐτῷ ἴσον, οὗ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου: Omnium, inquit, pater, genetrixq́; Mens, cum ſit uita, & natura, peperit hominem ſibi ſimilem, quem tanquam propriam prolem dilexit. Aegyptia igitur, Græcaq́; Theologia, conſpirant cum Hebraica, de homine creato à Deo. Veriſimile autem eſt eam ſcientiam ab ipſo generis humani principe ad omnem poſteritatem propagatam, tradentibus inuicem eam ſibi priſcis, plenamq́ue eius omnium aures fuiſſe, nulli non perſpicuam, non celebrem, nulli nationi, ab uno cunctis natis, non perceptam extitiſſe.

Poëtas antiquos, quos ſecutus eſt Ouidius, Moſaicã de homine diuinitus creato, ſententiam confirmaſſe, idq́; etiam Cornutum aſſerere. Cap. IIII.

HAnc famam item à Moſe primo manantem, apud omnes autem tum ex eo libro nobilem, tum ex illo primogenito, tot quibus uixit ſeculis uociferante ſe manibus diuinis compoſitum, corpus ex illo primæuo limo ſumptum, animum autem diuinitus inſpiratum, declarat ea, quæ tanquam fabula habita eſt apud Græcos: ſed ſi quis & nomen artificis, & rationem totius rei, tum ſapientum teſtimonia noſcat, non fabula ſed à primordio rerum fama uera, à primis genitoribus in omnes ab eis ſatas nationes ſparſam, de Prometheo, qui corpus humanum ex limo iuxta Theologiam Moſis informarit. Hunc igitur fuiſſe uerum Deum, Deum inquam illum Moſaicum, & Platonicum, uniuerſitatis artificem, cuius ſuprema in tota creatione manus fuerit humana creatio, declarat & ipſum pulcherrimum, mirabileq́; nomen. Siquidem Græcè Prometheus, eſt ſapiens, prouidus, unde προμήθεια, inſignitus à priſcis hoc nomine, ob mirabilẽ illam, quã Triſmegiſtus expreßit ſapientiã, tũ ipſa ſermonis ratio. Nam in hunc modũ loquitur ueteris huius famæ interpres Ouidius:

Sanctius his animal, mentiſq́; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet.
Natus homo eſt, ſiue hunc diuino ſemine fecit,
Ille opifex rerum, mundi melioris origo,
Siue recens tellus, ſeductaq́; nuper ab alto.
Aethere cognati retinebat ſemina cœli,

Quam

Quam ſatus Iapeto, mixtam fluuialibus undis
Finxit in effigiem dominantum cuncta Deorum.

Duas de creatione hominis proponit ſententias. Prior eſt, ut ab eo ipſo, qui fuit mundi melioris, id eſt, eius mundi, qui poſt Chaos ſucceßit, origo, diuino ſemine fuerit ſatus. Semen autem diuinum, cœleſte, ætherium, non terreſtre intelligas: Altera, ut è terra recenti, quæ paulò antè à cœleſti materie dirempta, retineret adhuc calorē, cœleſtemq; bonitatem. Nec in hac duplici ſententia diuerſitas eſt opificis, ſed materiæ, ex qua creare potuerit homo. Illum igitur, quem melioris mundi dixerat originem, aſſerit humanū corpus non ex diuino ſemine, ſed terreſtri materie creaſſe, appellans poſtea Prometheum, quem paulò antè mundi melioris originem. Nam ſi fuit mundi melioris origo, maxima autem melioris mundi pars eſt humanum genus. etſi certos uentis, & mari terminos ad hominum utilitatem, & ut terra compleri poſſet, dedit, certè is quoq; fuit humanæ naturæ repertor. Etſi item, eodem Poeta autore is prouidit,

Neu regio foret ulla ſuis animalibus orba,
Aſtra tenent cœleſte ſolum, formæq; Deorum,
Ceſſerunt nitidis habitandæ piſcibus undæ,
Terra feras cepit, uolucres habitabilis aër.

Quibus oſtenditur, eū omnes mundi partes animalibus repleuiſſe, piſcibus aquas, feris terras, cœlum ſideribus, aëra uolucribus. Cur non etiam humanā ſtirpem, qua paßim terrarū omnia loca latè replerentur, ſine qua deſerta omnia, plena feris, dumisq;, inculti quoq; agri erant futuri, condidit? Cui tribuis igitur creationē, quā clamans mundi melioris originem, & quem facis autorem cæterarū rerum, eundem ſtirpis humanæ principatū in cunctis obtinentis, facias neceſſe eſt. Qui fecit uniuerſalia, qui formas rerum maiorū, qui terminos, ſitusq; omniū rerū præſcripſit, oportet & particularia feciſſe. Cogeris etiam, niſi aberrare, falli uelis, illius ordinē ſequi Theologiæ, à qua cætera quoq; didiciſti. Didiciſti autem hæc ab Aegyptijs, & Phœnicibus, hi ab Hebræis, & Chaldæis, à Moſe, Abraham, Noē, multarū gentiū progenitoribus. Hi tradiderant ab eodem mundano opifice totam rerū gentem, nouißimè autem, tanquam regem in palatium, exædificatum, aulæis, rerumq; uarietate decorum, hominem, quem creaſſet introductū. Sed hæc notißima. Et Græci priſcorū Theologiam, in qua ſub ſcyrpis, & ænigmatis ſublimia, grandiaq; latitant, enodantes, teſtantur Prometheum eſſe diuinam prouidentiam. È quibus Cornutus: παραδεδομένου τοίνυν μύθου ὅτι ὁ Προμηθεὺς ἔπλασεν ἐκ τῆς γῆς τὸ πᾶν ἀνθρώπων γένος, ὑπονοητέον Προμηθέα εἰρῆσθαι τὴν προμήθειαν τῆς ἐν τοῖς ὅλοις ψυχῆς. ἣν ἐκάλεσαν οἱ νεώτεροι πρόνοιαν. κατὰ γὰρ ταύτην τά τε ἄλλα ἐγένοντο, καὶ ἐκ τῆς γῆς ἔφυσαν οἱ ἄνθρωποι ἐπιτηδείως πρὸς τοῦτο ἐχούσης κατ' ἀρχὰς, τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως: Quod autem traditur Prometheum finxiſſe è terra, omne hominum genus, intelligendum, Prometheum appella-

appellatam prouidentiam animæ uniuerſalis, quam iuniores uocarunt Prouidentiam. Secundum enim hanc homines è terra ſunt nati, aptè ſeſe in mundi exordio habente. Hæc ille. Sed non prorſus omnia uerè. Nam nec Ouidius, neq; Græci, neque Phœnices aut Aegyptij tradiderant homines è terra natos, ſed Prometheum acceptum limum ſinxiſſe ad imaginē Elohim, id eſt, dominatoris, Dei omnipotentis, illius ſcilicet, qui potenter omnia crearat. Illud uero mirabile eſt, ut Mercurius Triſmegiſtus, Archytas, Pythagoras, Poëta uno conſenſu pronuncient. Nam quod ait Poëta præcipuè illum hominis formatorem cogitaſſe, ut eſſet ei os ſublime, cœlumq; contrà quàm aliæ animantes ſuſpiceret, eſt quod Archytas paulo antè, hominem omnis ſcientiæ, & intelligentiæ capacem factum à Deo. & Pythagoras à Deo creatum ad contemplandum: preßiusq; idem admonens iubebat Iamblicho autore φιλοσόφει τὸν οὐρανὸν ὁρῶν, *philoſophare cœlū ſuſpectans. Quod fecit uates diuinus, erumpens in hanc uocem, Cœli enarrant gloriam Dei. Mercurius autem docens, quòd Deus inuiſibilis ſit ex operibus manifeſtus:* εἰ θέλεις αὐτὸν ἰδεῖν, νόησον τὸν ἥλιον, νόησον τὸν τῆς σελήνης δρόμον, νόησον τῶν ἀστέρων τὴν τάξιν: *Si uelis eum uidere, aſpice Solem ſuſpice Lunæ curſum, conſidera aſtrorum ordinem. Hoc igitur eſt, cur Opifex os homini ſublime dederit, & erectos ad ſidera uultus, ut artificem cœli, tantorum'que luminum, tantæ rationis, & moderaminis inuentorē, in ipſo mirabili opere, qui natura ſit inuiſibilis, nec tangi potens, agnoſceret, repeteret'que artificemq; ſuum. Et Plato, maximam utilitatem oculorum à Deo datam. Rerum, inquit, optimarum cognitionem nobis oculi attulerunt. Nam hæc, quæ eſt habita de uniuerſitate ratio, à nobis haudquaquam eſſet inuenta, ſi neq; ſidera neque ſol, neq; cœlum, ſub oculorum aſpectum cadere potuiſſent. Nunc uerò dies, noctes'que oculis cognitæ, tum menſium, annorumq; conuerſiones, ad numerum machinatæ ſunt, & ſpatium temporis dimenſæ ſunt, & ad quæſtionem totius Naturæ impulerunt, Eadem Tullius: Qui primum eos humo excitatos, celſos, & erectos conſtituit, ut Deorum cognitionem, cœlum intuentes, capere poſſent. Sunt enim è terra homines, non incolæ, atque habitatores, ſed quaſi ſpectatores ſuperarum rerum, atque cœleſtium, quarum ſpectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet. Sic græcè dictus* ἄνθρωπος, *aſpectus in altum, ſublimis aſpectans. Quoniam igitur datur à Poëta Deo mundanum opificium, datur litis, ac diſcordiæ, qua pugnabant inter ſe turbabāturq; elemēta concordia. Hanc Deus & melior litem Natura diremit. Dicitur item eius cura, & prouidentia, in uarias cœlum, ac terras diſtinctas plagas: diſtinctas autem ad habitandum, quoniam dedit temperiem duabus, calore et frigore adhibito, certè idem feciſſe hominē neceſſe eſt, cui fecerit, paraueritq; antea commodum ad habitationem locum. Propterea nouiſſimè ſatus eſt homo, qui dominari inter cætera poſſet. Si autem Deo tribuis ignobiliora, locum ſedemq; mundi eum poſuiſſe, animalia bruta creaſſe, cur detrahis omnium creationem? Sed neceſſe eſt eum, cuius cogitatio in eo potißimum inſtiterat,*

ut alicuius

ut alicuius cauſa poneret, & diſtingueret orbem, compoſitisq́; rebus, locisq́; cuiq; ſuis deſignatis, eſſet pulcherrimus, & habitabilis mundus, ipſe idem manum imponeret cogitationi, quæ fuit ut propter habitatorem, qui creatorem item ipſum ſuſpiceret, pararet, ut ſic dixerim palatia, domosq́; mundi. Ecce igitur mirabilis cum uera Theologia, quæ mater fuit Græcis, junioribusq́; Latinis ſapientiæ, conſenſus. Scribit Moſes, Et homo non erat, qui operaretur terram: Poëta uerò:

Sanctius his animal, mentisq́; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet.

Apud Moſen, Non erat: Apud Poëtam, Deerat adhuc. Opinari autē terram, quod colere, qui poßidere, inhabitareq́; ut dominum deſignat, eſt quod Poeta, Quod dominari in cætera poſſet. Idcirco & apud Moſen, Replete terram, ſubijcite eam, dominamini piſcibus maris, & uolatilibus cœli, & uniuerſis animantibus, quæ mouentur in terra. Quid clarius, & conformius? Sanctum autem animal, quia mentis capacius altæ, quod caperet illam altißimam, æternamq́; mentem, quæ mundi fuit origo. Mentis item altæ capacius, alterius ingenij, maioris animi, ratione plenum animal: ut Marcus, ut Plato in Timæo, ζῶον τὸ θεοσεβέστατον, animal pijßimum, Dei colentißimum, imago Dei. Proinde is finis, ea ſuprema cogitatio, ut naſceretur qui coleret Opificem, admiraretur, ſidera ſuſpiceret, Solem, Lunamq́; intueretur, non ut Deos quidem, ſed ut à Deo ſapientißimo creata, ut retro omnes: ut ex uiſibilibus inuiſibilem noſceret. Et, ut ait Philo, τῶν μὲν ἄλλων τὰς ὄψεις περιήγαγε κάτω κύψας, διὸ νένευκε πρὸς χέρσον, ἀνθρώπου δὲ ἔμπαλιν ἀνώρθωσεν ἵνα τὸν οὐρανὸν καταθεᾶται. Cæterorū, inquit, oculos interius depreſſit, eoq́; nutant in terram: contrà, uultum humanum eleuauit, ut cœlum aſpiceret.

Quod etiam Chaldaica Theologia confirmat hominem a Deo creatum, animamq; exterius infuſam in corpus. Et quod idem aſſerunt Aegyptij Philoſophi, & item oraculum Apollinis. Cap. V.

ORacula Chaldæorum, Sibyllarumq́; non aliud uociferantur, quàm hominem à Deo creatum. E quibus eſt illud, quod à Platonicis item profertur: ταῦτα πατὴρ ἐνόησε, βρότος δὲ οἱ ἐψύχωτο: Hæc pater cogitauit, mortalis autem eſt ei animatus. Eſt autem ſicut apud noſtros ſic item Platonicos & priſcos omnes, ipſum quoque Ariſtotelem, cogitatio, ſiue intellectio diuina, operatio. Omnis enim operationis initium à cogitatione ſumitur. Hac mouente manus, manibus organa, operationes noſtræ peraguntur. Sed Deus, qui tum manibus non indiget, tum immenſæ poteſtatis eſt, cogitat quidem & ipſe, & uult, tranſit autem ſic in omnem naturam corpoream, per quam omnem diffuſus eſt, eius cogitatio, ſicut ſubita noſtra cogitatio, ac uoluntas peruenit ad manus, & pedes: perinde autem res omnes ſubiectæ ſunt, parentq́ue Deo, terreſtres, & cœleſtes naturæ, ſicut corpus cuilibet ſuum, cuius mouendi initium eſt uoluntas. Sic autem licebit illa diuina percipere, ſi uoluntatem cogitationemq́; humanam, minimam & imbecillam, conferas cum uaſta illa, immenſaq́; Dei, ad cuius motum poßint omnia concitari: Etſi item cernas

multorum

multorum hominũ uoluntatibus ex conſenſu una effectis, tot corpora ut unum mouentem fieri ſubitò ingens aliquod opus: Sic uoluntas, cogitatioq́; diuina, longè quàm multorum mortaliũ coniurata uoluntas excellentior, ad cuius motum multo plura, ac maiora corpora cieri poßint, operatur ingentia, incredibilia, admiranda. Hoc ait oraculũ, Patrem, opificemq́; mundi hæc omnia, quæ cernimus, in quibus eſt humana progenies, cogitaſſe, uoluiſſe, ſubitoq́; creata apparuiſſe. Subitò mortalẽ animatum, extemplò creatum Adam, diuina uoluntas cum protulit in lucem, inſpirauit in faciem eius, & factus eſt in animã uiuentem, quod Chaldæus ἐψύχωτο, animatus eſt. Inſpirationẽ Chaldæus intimè in Philoſophiam, et initia rerũ penetrans, interpretatur uoluntatem illam, cogitationemq́; diuinam. Hoc igitur teſtimonio, duo, quæ docuit Theologia Moſaica, noſcuntur, corpus ſeorſum, & animam ab uno, eodemq́; Deo, mundanoq́; opifice creata. Corpus à Poëtis, ſicut ab oraculo dicitur Græcè βροτὸς, mortalis, deuorabilis, tempori ſubiectus edaci. Illud uidelicet quod ſumptũ eſt ex limo terræ, & quod in cinerem reuertitur. Hoc, inquit, animatum fuit à Patre, ſicut dicitur in Moſe, & Pater mundi, fuit item hominũ, qui corpus eorum, et animũ procreauit. Hæc item fuit priſcis uulgata Theologia. Eoq́; Aſclepius Theologus in ea, quæ appellatur Hymnodia, ad Animonẽ regem inquit: θεῷ μὲν πανακηράτῳ καὶ πατρὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, πρὸς μυρίων στομάτων καὶ φωνῶν, τὴν εὐφημίαν ἀναφέρεσθαι πρέπει. Deo, inquit, undequaq́; incorruptibili, & patri noſtrorũ animorũ ab omni lingua, et uoce, gratiarũ actionem referri conuenit. Ecce patrẽ animarum uocat, & creatorem. Videlicet quod Chaldæus animatorẽ, uiuificatorem, fontem noſtrorũ animorum. Iuſtinus item teſtatur oraculũ, ὅτι τὸ παρ' ὑμῖν χρηστήριον ἀξιωθὲν ὑπό τινος, ὕμνον παντοκράτορος ἐκδοῦναι θεοῦ, οὕτως ἐν μέσῳ τοῦ ὕμνου ἔφη. ὅτι πρῶτος πλάσας μερόπων ἀδὰμ δὲ καλέσας, καὶ τοῦτο σώζεσθαι τὸν ὕμνον παρὰ πολλοῖς, οἷς ἴσμεν, συμβαίνει: Quod apud uos oraculũ rogatũ à quodam ut hymnũ Dei omnipotentis concineret, ſic in medio hymni dixit, Quòd primus hominũ formator Adam uocauit. Et hunc ſeruari hymnum, apud multos quos ſcimus, contingit.

Sententia Platonis de homine diuinitus creato, & quòd in Timæo formationem corporis attribuens minoribus Dijs, poeticè potius dixit, in alijs locis tribuens totum opificium ſummo Deo. Cap. VI.

SAepe ſubit admirari, ut multarum in ſacris literis traditarum rerum fama in omnes gentes progreſſa, quoniam & à longinquis temporibus deſcenderet, & autorem apud eos certum non haberet, adulterata fuerit, præcipuum Græcorum uitium, qui Barbarorum uti maiorum Theologiam æmulati, malè perceptam, temporum diuturnitate iam obſoletam, fabulis ſæpe peruerterunt. Veluti quod paulò antè de Prometheo, & Gigantibus, quod turris ædificium fuit, congeſtos montibus mõtes fuiſſe diuulgarunt. Et columbã ex arca à Deucalione, quod Plutarchus retulit, emiſſam. Et lapſum animorũ in hunc mundum è Paradiſo in corporis carcerem, ad pœnam ſceleris incluſorũ. Igitur & Plato, cum ex ſacris literis audiſſet,

Deum

Deum creaturum hominem, quaſi circunſtantibus quibuſdam dixiſſe, Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. ipſe qui totam Theologiam ſuam à Pythagoreis, & Aegyptijs, certisq; per omnes ſermonibus obambulantibus deducebat, introducit mundanum illum Opificem cum Dijs iunioribus, quos ipſe paulò antè procreaſſet, loquentem ſuper hominis creatione, iubentemq; eis acceptà ab ſe immortali anima, in corpus, quod ipſis effingere mandaſſet, inſerere, humanæ creationi fermè duos adhibens opifices, ſupremum Deum animæ creatorem, & Deos iuniores, quibus idem iubeat corpus informare. Hæc eleganter, ut omnia, Marcus Tullius, qui Timæum Platonis fecit Latinum, è quibus pauca delibabo: Tum ad eos is Deus, qui omnia genuit, fatur, Hæc uos, qui Deorum ſatu orti eſtis, attendite, ut mortali generentur conditione, uos ſuſcipite, quorum uobis initium, ſtatus traditur à me. Vos autem ad id, quod erit immortale, partem attexitote mortalem. Paulò pòſt, Pòſt autem eam ſationem Dijs, ut ita dicam, iunioribus permiſit, ut corpora mortalia effingerent, quantumq; eſſet reliquum ex humano animo, quod deberet accedere, id omne & quæ ſequentia eſſent, perpolirent, & abſoluerent. Itaq; cum accepiſſent immortale principium mortalis animantis, imitantes genitorem, & effectorem ſui, particulas ignis, & terræ, & aquæ, & aëris à mundo, quas rurſus redderent mutuabantur, easq; inter ſe copulabant, haud iiſdem uinculis quibus ipſi erant ligati, ſed talibus, quæ cerni non poſſent, propter paruitatem. Aliaq; multa proſequitur Plato. Totus locus ſumptus eſt ex libro Moſis, Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, Siquidem etiam nonnulli Hebræi ferunt eum cum Angelis, quos paulò antè creaſſet, tunc locutum. Et Philo Iudæus, quos Philoſophi Dæmones uocent, Angelos dicit in ſacris literis appellari. Imaginem autem, & ſimilitudinem, imitationem illam credidit Plato. Hanc igitur eius ſententiam, qua ſeparatur creatio, ut aliud fecerit Deus maximus, aliud Dij minores, manifeſtæ rationes coarguent. E quibus erit prior, quòd ipſe ſibimet contradicit: ſecunda, quòd præter Theologiam maiorum, à quibus edidicit, hanc fabulam confinxit. Demum quòd ratio his quæ dicit apertè refragatur. Coarguat igitur Platonem Plato, cui refellendo ſufficeret, quòd quæ Barbari docuiſſent non clarè percepit, ſuſpicione ad alia longè declinante, quàm fons ipſe, cuius riuulus fluxit Theologia Græcorum, ſapuiſſet. Quippe ſi uel concedam illum apud Moſem parentem mundi, cum iunioribus Dijs fuiſſe locutum, non protinus eos aſciuiſſe adiutores ad creandum, opemq; quaſi eorum imploraſſe contendam: Aut eum dedignatum corpus attrectare, collectisq; ex quatuor elementis particulis, fabricari, eam miniſtris ſuis prouinciam delegaſſe. Probarem enim optimis, naturæq; maximè conſentaneis rationibus, nihil eſſe in toto mundo homine nobilius, ut qui crearit indigniores, minorisq; ponderis res, multo facilius admouerit nobiliſſimæ conditioni manus. Omnibus enim elementis melior eſt homo: corpora uerò cœleſtia cum manifeſtò deſeruiunt humanis commodis, quia facta ſunt etiam

autore

*autore Platone, ut lucerent ſuper terram, ac motibus eorum perceptis, tempori/
busq; diſtinctis, hominum negocia in terris regerentur, eſſetq; rebus humanis cer/
tus ordo, profectò uidetur id melius, ac nobilius eſſe, cuius utilitas impulit autorē
ad creationem cœli. Qui ſi cœlum creauit, multasq; corporeas formas exemit ex
illa congerie, certe fecit etiam quod eſſet animal nobiliſsimum, ac ſanctiſsimum, ut
idem aſſeruit. Ad hæc non uidetur unius eiuſdemq; rei ſeparanda, duobusq; quaſi
opificibus tradenda creatio. Nam cum nulla cauſſa ueriſimilis afferri poßit, cur
ſapiens ille Deus refugerit humanam conditionem, niſi uidelicet quòd corpus hu/
manum corruptibile ſit (indecorum ſit autem ſummum opificem rei incorruptibi
lis autorem fuiſſe: quod quidem nihil ad dedecus Opificis ſpectat) ſanè ueritati plu
rimum conſentit, ut ſit animi, ac corporis quorum eſt admirabilis coniunctio, idem
artifex. Eſt autem diuinum corporis opificium, fuitq; ſapientibus ſemper ſtupori,
& admirationi. Ac niſi quòd incorruptibilis naturæ eſt cœlum, ad ſapiētiam cer
tè artifici, nihil illic eſt humano artificio excellentius: Nemoq; fuit, uel ante, uel
poſt Platonem, cui fabula hæc in exponenda hominis creatione arriſerit, nec à ſum
mo Deo præclara conditione creatum ſenſerit hominem, cuius corpus, etſi morta
le eſt, prouiſum tamen mirabili ſapientia fuit, quod etiam eſt Ariſtoteles confeſ/
ſus, ut in re corruptibili, ſempiterna quædam eſſet ſucceßio, dum ſemen inuicem ſi
bi corporibus tradentibus, exiſtit hominum perennis progenies. Quod æquè diui/
num eſt, ac ſi in uno eodemq; corpore æternitas fuiſſet. Sed non eſt mihi cōtra Pla
tonem ſuper hac re diſſerendum, quem quaſi poëticè potius, &, ut pleraq;, ſub fa/
bulis ſcripſit, quàm phyſica, conſtantiq; ratione apparet locutum. Nam neq; ſer/
mo ille Opificis mundani cum minoribus Dijs, uerus eſt, neq; materiæ cœleſtis,
ad eum, quem tradidit modum, ſectionem fas eſt intelligi. Dij quoq; minores nuſquā
ſunt: quia ut docuit antea, non Dæmones illi, ſed homines fuerunt. Ipſum duntaxat
aliter in Timæo, & alijs locis loquentem, & Deum autorem hominis confitentē,
iuxta ſuperiores, quibus operam dedit, Philoſophos, rationibus omißis, audire ſa/
tis erit. Licet igitur Plato tradat Deos minores à Deo paulò antè ſatos ipſius im/
perio, corpus humanum finxiſſe, ubiq; tamen quaſi ueritate eum à ſuperſtitione
reuocante, tribuit hoc mirabile opificium ſummo Deo. E quibus eſt in eodem Ti/
mæo, quod Deus fecit iecur aptum ad excipiendas rerum futurarum imagines:*
τούτῳ δὴ θεὸς ἐπιβουλεύσας, αὐτοῦ τὴν τοῦ ἥπατος ἰδέαν ξυνέστησε.
*& quæ ſequuntur. Videlicet hoc igitur Deus conſiderato, ipſius iecoris formam fa
bricatus eſt, & poſuit in eius conſtitutione denſitatem ac leuorem, & perſpicui/
tatem, dulcedinemq; & aſperitatem. Paulò etiam pòſt, hunc ipſum ſummum Deum
refert medullam, in qua animæ eſſent, ex elementis collectam, compoſuiſſe. Hæc,
inquit, elementa Deus ſingula à ſuis generibus ſecernens, miſcensq; ad proportio/
nem inuicem, ſatum uniuerſalem omnis mortalis generis excogitans, medullam ex
eis operatus eſt, & deinde ei genera animarum demiſit inſerta. Hic audis totam*

materiam, Deum componentem, & optimam quamq; elementorum partem in medullam, quæ animarum fundamentum eſſet, ubi ſpuma genitalis, miſcentem, ac temperantẽ. Paulo poſt exponit quomodo noſter κηροπλάστης, formator, fictor, compoſuerit, carnẽ et oſſa et neruos, ex quibus ue elementis, quantaq́; proportione. Unde factum, ut fluxiorẽ, ſed quæ magis contendi poſſet, quam carnis, molliorem autem quàm oßium, uim nerui habuerint. Quibus, inquit, oſſa circunducens & medullam alligans ad inuicem neruis, demum carnibus ea operuit deſuper. Deinde ipſum eundem dicit neruos ad extremum capitis adligaſſe: διὰ ταῦτα, καὶ οὕτως ὁ θεὸς, ἐπὶ ἐσχάτην κεφαλὴν περιστήσας. et quæ ſequuntur. Neruos ob hæc, & hac ratione, Deus ad extremum caput circumactos, circa collũ ſimili modo deuinxit. Et extremas mandibulas eis alligauit ſub faciem, reliquos in omnia membra diſtribuit, alligans articulũ articulo. Demũ Plato dicit, Deum, quò traijceret humorem ex uentre ad uenas, abuſum aëre, & igne. Totamq́; interiorem illam membrorum rationem diuinitus explicat, referens in Deum. In quibus euidentißimè uniuerſam illam ſuperius poſitam à Mercurio Triſmegiſto hominis creationẽ declarauit, ſecutusq́; eſt adamußim, explicans, aperiensq́;, quæ breuiter Mercurius pronuncaiſſet, ex hisq; in admirationem Opificis, omnes incitaſſet. Quocirca cum & in Timæo & ubique fatetur animam à Deo creatam, & habere cum eo ſimilitudinẽ, & affinitatem, quod etiam affirmat Ariſtoteles, uidetur planè rationi conſentaneum, ut qui fecit meliorem partem, etiam ipſum mirabile, ſapientißimæq; intelligentiæ opificium conſtruxerit. Hoc ueritate cogente non modò in Timæo, ſed alijs locis confeſſus eſt, ut quod in ſecundo de Republica tradidit à Deo nata, & facta omnia, cœleſtia & terreſtria, Deos, & homines. Et in ſeptimo de Legibus diuinitus ſic eſt de Deo, & homine, & quod intereſſet, locutus: Natura Deum quidem eſſe omni beato ſtudio dignum, hominem uerò ludum quendam eſſe Dei, uereq́; id optimum eius fuiſſe. Hæc Plato. Cuius uidetur eſſe ſenſus, in Deum, resq; diuinas, omne ſtudium eſſe conferendum. Dignum enim eum eſſe, in quo colendo omnibus conatibus, & ſtudijs utamur. Hominem autem eſſe longè Deo inferiorem, quippe qui ſit res ab eo ueluti iocularis effecta, ut quaſi luderet, cum machinatus eum eſt, ueluti ſi pictor, aut ſtatuarius aliquod opus effingeret. Græcè enim παίζειν, ludere, uidetur eſſe etiam creare, gignere, unde παῖδες, filij, proles, dicti pignora Latinis. Sic fuit homo, quaſi filius, et proles Dei, ſed μεμηχανημένος, machinatus, fabricatus, factus. Idq́; ait Plato fuiſſe omnium, quæ Deus facere poſſet, optimum, ac præcipuum. In tertio quoq; de Republica, non Dæmones, ſed Deum ſupernũ innuit hominem creaſſe, cum ait, quòd Deus formans homines, alijs aurum id eſt, mentem, admiſcuit plurimum, alijs argentum: ἀλλ᾽ ὁ θεὸς πλάττων, ὅσοι μὲν ὑμῶν ἱκανοὶ ἄρχειν, χρυσὸν ἐν τῇ γενέσει συνέμιξεν αὐτοῖς. διὸ τιμιώτατοί εἰσιν. ὅσοι δὲ ἐπίκουροι, ἄργυρον, σίδηρον δὲ καὶ χαλκὸν, τοῖς τε γεωργοῖς καὶ τοῖς δημιουργοῖς: Deus, ait, fingens qui ad imperandum creabantur, aurũ in eorum ſatu admiſcuit,

admiſcuit. eoq́; ſunt pretioſiſsimi, qui cuſtodes & adiutores argentum, ferrum, porrò & æs agricolis & cæteris opificibus. In ſexto quoq́;, non Dæmones aſciuit, ſed ut Moſes, & Triſmegiſtus priores, uerũ Deum hominis opificem. Hunc ait, ſenſum uidendi feciſſe copioſiſſimũ, multarumq́; rerum capaciſsimũ, uidelicet quod omnes os ſublime dedit, ut caperent notionẽ Dei. Nunquid, ait, ἐννενόηκας τὸν τῶν αἰσθήσεων δημιουργὸν, ὅσῳ πολυτελεστάτην τὴν τοῦ ὁρᾶν τε καὶ ὁρᾶσθαι δύναμιν ἐδημιούργησεν? *Quod eſt, Conſideraſti ſenſuũ artificem, quàm locupletem fecerit uidendi facultatem? Senſit igitur cum ſuperioribus Theologis, tota'que ante eum hominum Philoſophia.*

Quod Ariſtoteles mirifice conſentit cum Theologia Moſaica, hominem a Deo conditum, formatumq́ corpus, datam ſexus uarietatem, animam autem extrentus inſpiratam. Cap. VII.

SEnſit etiam quæ ſuperiores, ſi quis prudenter dicta eius perpendat, non pertinacium tempeſtatis huius Peripateticorum more, in quibus quo plus eſt inſcitiæ, plus etiam temeritatis, & arrogantiæ, mordicus dogmata certa eius defendat, aut uerius deprauet Ariſtoteles. Triaq́; ſunt præclara, euidentia, manifeſtaq́; de creatione hominis à Deo ſiue animi, ſiue corporis, apud eum teſtimonia. Vnum uniuerſale duo particularia: Ex his duobus alterũ ad animũ ſpectans, alterũ ad corpus. Quæ etſi produximus ſuperius poſcit tamẽ ordo, ut huc reuocentur. Dicebat in libris de Generatione & interitu, quod cùm res terreſtres & corruptibiles plurimũ diſtarent à principe Deo immortali, & incorruptibili, nec capere res terreſtres in indiuiduis immortalitate poſſent, Futurum fuiſſe, ut res creatæ breui circumacto temporis interuallo, migrarent è uita. Huic malo ſapientiſsimũ Deum ſic prouidiſſe, ut inchoato à primis illis indiuiduis ordine, deinceps altera gignerent altera, eſſetq́; in unoquoque ſemen, in quo, Platone docente, inuiſibilia quædã animalia continerentur, quæ in uteris animantium conſopita coaleſcerent. Sicut in utero terræ ſemina plantarũ. Quo conſilio nunquam perpetuæ creationis deficeret ordo. ἐπεὶ γὰρ ἐν ἅπασιν ἀεὶ, τοῦ βελτίονος ὀρέγεσθαι φαμὲν τὴν φύσιν. βέλτιον δὲ τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι, τοῦτο δ᾽ ἐν ἅπασιν, ἀδύνατον ὑπάρχειν, διὰ τὸ πόρρω τῆς ἀρχῆς ἐφίςασθαι τῷ λειπομένῳ τρόπῳ, συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεὸς, ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν. *Quod eſt: Nam cum in omnibus ſemper deſiderare melius naturam dicamus, melius eſt autem eſſe, quàm non eſſe, hoc autem in cunctis erat impoſsibile, quoniam à principio plurimum diſtarent, qui ſupererat modò compleuit uniuerſum Deus, perennem faciens generationem. Hæc, ut ſæpe admonui, in præteritis temporis uerbis pronunciat Ariſtoteles, fecit, compleuit, ut non innuat continuam dependentiam, ſed ut magiſter Plato, omnis'que uetuſtas principium quoddam. Proponuntur enim duo inter ſe contraria, è quibus cum alterum ſequi Deus poſſet, elegit potius alterum, ut eſſet perennis ordo. Quod ſi contendis, & proteruus inſiſtis, ne ſibi contradicat Ariſtoteles, eum temporis ini/*

tium non ſpectaſſe, ego ex aduerſo dicam imprudenti, & ad mendacium, ſi tamen alibi dogma minime attendenti confeßionē ueritatis excidiſſe, cuius non imperitos, efferatosq́; in dogmatis eius Peripateticos, ſed prudentißimos quoſq; uelim conſideratores. Hoc igitur mirabili, uenerandoq́; Ariſtotelis (ſic enim appellare libet) oraculo declaratur, & continetur, quod præcones theologiæ noſtræ toties uociferātur: Manus tuæ fecerunt me, &, ante & retro formaſti me. Imperfectū meum uiderunt oculi tui. Quomodo enim fecerunt, aut creauerunt nos manus eius, qui tantum diſtamus à primo illo, quem diuinæ præſentes fecere manus? Videlicet quod ipſi nos Philoſophi, ſæpe Theologiæ cœleſtis interpretes, docuerunt. Permanauit ad nos uſq; à primo perennis generationis à Deo excogitatus ordo: qui non ſolum creauit primos illos, erexitq́; è nihilo in pedes, ſed uaſa quoq; membraq́; molitus eſt in eis, in quibus genitale ſemen contineretur, ſemini autem eam indidit uim, ut quod ait Plato, exigua quædam & propter breuitatem inuiſibilia animalia ei ineſſent. Aptauit quoq; membra, ut fieri poſſet generatio. Et quod mirabile ſuſpiciendumq́; maximè eſt, ut eſſet copioſißima ſatio, mutuæ coniunctionis magnum excogitauit ardorem. Et quod admiratus explicuit deducens totam rem à Deo Plato, Deſcendere, inquit, fecit per collum à capite ſemen. Quod ueluti animal, accepta reſpiratione ubicunq; reſpirādo fluxit, uitali cupiditate animali ingenerata, gignendi amorem abſoluit. Quocirca genitale uirorum membrum, utpote ſui iuris, rationisq́; impatiens omnibus effrænata cupiditate conatur potiri: Similiter quæ uulua in mulieribus dicitur, cum ſit animal ob hæc ipſa, procreandorū filiorum auidum. Et reliqua, quæ perſequitur Plato, deducens, ut dixi, mirabilem hanc arcanamq́; naſcendi ſapientiam omnem à Deo. In his igitur continetur quam Ariſtoteles dixit ἐντελεχὴς γένεσις, Perpetua, continuataq́; ſucceßio. Quam ſi uoluiſſet explicare, dicenda ei fuiſſent, quæ prior Plato: quæ cum magiſter ipſe ingenuè tribuat Deo, certè & Ariſtoteli ut tribuit, tribuenda fuiſſent, confitendumq́; fuiſſet, Deum autorem tanti operis. Ille igitur idem poſteros nos creauit, qui priorem illum, creans nos in illo, faciens perpetuū ſucceßionis ordinem, dans apta membra ad generationem, & utriq; ſexus mutuam appetentiā. Et hoc eſt quod apud Moſen dicit, Creſcite, & multiplicamini. &, Producat unumquodq; iuxta genus ſuum, habens ſemen in ſemetipſo. In Politicis itē loquens de mutua uiri, & mulieris coniunctione:
ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ εἶδος. οὕτω προῳκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς κοινωνίαν.
Quæ ſunt, Simul autē & natura, inquit, ſupplet hoc circuitu, perenniter eſſe: quandoquidem non ſecundum numerū, ſed ſecundum ſpeciem id fieri poterat. Sic prouiſa fuit à Diuinitate utriuſq; natura, uiri, & mulieris, ad ſocietatē. Cernis ut ſibi conſentiat, Confitens à Diuinitate prouiſum fuiſſe, non ſolùm nunc prouideri, imò ideo prouideri, quia prouiſus fuit ſexus uiri, et fœminæ. Nonne hæc eſt Theologia

Moſaica?

Moſaica? Maſculum, & fœminam creauit eos. Et dixit, Creſcite & multiplicami
ni. Ea eſt periodus, & ἐνδελεχὴς γένεσις. Factum à Deo, Moſes: Factum, &
Ariſtoteles. Factum aliquo temporis initio, Moſes: idem & Ariſtoteles: apud utrun
que Fecit, Creauit, Repleuit Deus. Neceſſe igitur eſt Ariſtotelem hic ſenſiſſe, quæ
maiores, Plato, Pythagoras, omniſq; Græcia prodiderant, cum & ſermo id decla-
ret, & habuerit antea quos ſequeretur. Tertium teſtimoniũ de creatione animi eſt,
cum in quarto libro de Generatione animalium, omnem aliam animam interire,
quia coniuncta ſit cum elementis, à quibus etiã oriatur, & ab eis ſeparari non poſ
ſit, quia non ſit aliud quàm ipſa, fatetur. Solam autem mentem, aut intellectum, ex-
terius accedere, quia ſeparabilis ſit, & alterius generis, ut in libris etiam de Ani-
ma diſſerit: ὥστε καὶ θύραθεν εἰσιέναι ἀδύνατον. οὔτε γὰρ αὐτὰς καθ᾽ ἑαυ-
τὰς εἰσιέναι οἷόν τε ἀχωρίστους οὔσας, οὔτ᾽ ἐν σώματι εἰσιέναι. Τὸ γὰρ σπέρμα
περίττωμα μεταλαβούσης γαστρός ἐστι, λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύρα-
θεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον, οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σω-
ματικὴ ἐνέργεια: Quocirca, inquit, impoßibile eſt, ut exterius ingrediatur ani-
ma ſenſibilis. Neq; enim ipſas per ſeipſas ingredi ſeu inſeparabiles datur. Eſt enim
ſemen excrementũ corporis, à quo continetur. Supereſt autem ſolam mentem exte
rius ingredi, et ſolam diuinã eſſe, cuius operatio non communicat cum actione cor
porea. Hæc Ariſtotelis dicta, qui æqua lance, ſynceroq; iudicio ponderet, colliget
hominẽ, quæ uetuſtißima noſtra Philoſophia, ſenſiſſe, quodq; ex ſucceßione, reuela
tioneq; ſenſit noſtra, hoc Ariſtotelẽ ratione & iudicio prodidiſſe, ratione cum ueri
tate cœleſti conſonante. Priora exempla ſatis ſuperq; declarabant creationẽ arti-
ficiumq; humani corporis, opus fuiſſe diuinæ ſapientiæ: hoc poſtremũ ualidißimè
clamat ab origine diuina, ſatum noſtrorũ animorum. Si enim mens ſola ſeparabilis
ſola à natura corporis abſoluta, neceſſariò eſt origo eius à Deo, quoniã à nullo cor
pore. ſupra corpus enim eſt natura diuina. A ſolo igitur Deo. Quod ipſe etiã con-
fiteri non erubuit. Supereſt, inquit, ſolam hanc eſſe diuinã. Diuina ſunt, quibus uel
ortus à Deo, uel ſimilitudo cum Deo. En totum hominẽ ab uno eodemq; Deo dixit
Ariſtoteles creatum, conſentiens cum priſca Philoſophia, cum Aegyptijs, Chaldæ-
is, Pythagoreis. In cuius dictis, ſi penitus euoluas, rei caput attingas, rerum creatio,
quantum uelint torqueant hic ſeſe Peripatetici, continetur.

Quod Ariſtoteles de animi immortalitate, ac diuinitate ſenſit, ac dixit, quæ ſupe riores, Chaldæi, Pythagoras, Aratus, Mercurius Triſmegiſtus, exinde Philo, & Marcus Tullius. Cap. VIII.

VEriſimile eſt, ut dixi, maiores Theologos Græcos, & Barbaros, ratione quo-
que, iudicioq; accedente, in hac præclara, de aduentu exterius animi noſtri aſ-
ſertione Ariſtotelem fuiſſe ſecutum. Quæ ſi hodierni Peripatetici tenerent, fortaſſe
melius & hoc loco, & omni Philoſophia eius Ariſtotelem interpretarentur. Veri
inquam ſimile eſt, nunc Philoſophum dixiſſe, quæ cum cæteri, tum Chaldaicum ora
culum, quod ſolet etiam Platonicis proferri, prius ediderat.

Χρὴ σε σπεύδειν πρὸς τὸ φῶς καὶ πατρὸς αὐγάς,
Ἔνθα ἐπέμφθη σοι ψυχὴ πολὺν ἑσσαμένη νοῦν. Quæ ſunt,
Accelerare opus eſt te ad lucem, & patris ſplendorem,
Vnde tibi eſt animus miſſus, multa indutus mente.

Hoc oraculum explicans Pſellus Philoſophus, ἐπειδὴ οὐκ ἀπὸ σπερμάτων ἡ ψυχὴ τὴν ὑπόστασιν ἔλαβεν, οὐδ' ἐν σωματικαῖς ὑφέστηκε κράσεσι, ἀλλὰ ἄνωθεν ἀπὸ θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει πρὸς ἐκεῖνον δεῖ ἐπιστρέφεσθαι. & quæ ſequuntur. Poſteaquam, inquit, non ex ſeminibus accepit ſubſtantiam anima, neq; corporeis ſubſiſtit temperamentis, ſed à Deo ſupernè habuit eſſe, ad illum etiam conuertatur oportet, & ad lumen diuinum faciat aſcenſum. Magna enim ueſtita intelligentia huc deſcendit, hoc eſt induta eſt à creatore, & patre, reminiſcentias diuinorum conditionum, quando huc accepit deſcenſum. Hinc per eaſdem illas reminiſcentias iterum illuc reuertitur. In his Pſellus, etſi nimium Platonicè de animorum deſcenſu locutus eſt, uerus tamen ſenſus eſt, animos eſſe diuinos, his à ſedibus deſcendentes, ubi conſenſus omnium mortalium prædicat eſſe aulam Dei, qui tametſi per omnem mundum intentus cœlum, ac terras implens, ut noſter ait Propheta, propius tamen ubi magis colluceat maieſtas eius locus, dicitur Cœlum. Ab illa aula, quoniam nec à mundo corporeo, nec ab ullis elementis ueniunt, dixere noſtras animas deſcendere, formatas ab ipſo Deo, ſimiles autem ſibi formatas, nullo ex corpore depromptas, ſolo Deo earum origine, & fonte. Propterea Philo pro omnibus Philoſophis, animũ eſſe ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα, Abſciſſionem aut radium à Deo. Salomon, ἰδιότητα, proprietatem. Oraculum Apollinis, μερίδα, particulam. Moſes, afflatum. Tullius, decerptos ex mente diuina. His modis eſt anima demiſſa cœlo, diuinitus data, diuinitus decerpta, mirabili modo formata. Quas autem dixit Pſellus reminiſcentias, non illas ſcilicet Platonicas dixit, niſi rectè ſentias, ſed naturalem ad cœlum ſuſpectum, & conuerſionem, unde fuit origo, ſimilitudinem cum Diuinitate, & quòd animus decerptus, aut afflatus eſt ex mente diuina, naturali cupiditate deſiderans fontem genitorem ſuum: non quòd antea, quàm in corpus intraſſent, in cœlo fuerint animi, ſed uno momento creati, diuinitusq; dati. coguntur conditoris ſui reminiſci, ſemper ad propriam regionem ſuam animorumq; loca, ubi Deus inuiſibilis, regnumq; eius florentiſſimum, ſuſpirant, cum nec terra, nec aqua, nec aër, nec ignis poſſit animis placere, quippe qui nec è terra, nec aqua, nec aëre, nec igne, ſed à regno Deorum, à locis immortalibus, inuiſibilibus, incorruptibilibus uenere. Huius regni recordantur animi, lumen ſempiternum ſentiunt inſtinctu naturali fulgentiſſimum, mirabile, iucundiſſimum, alacritatis ineffabilis, incognita mortalibus, ſolis his, qui adſunt, nota gaudia. Hæ ſortes, aut conditiones meliores, de quibus ſæpiſſimè Plato, & noſtræ literæ. Magnam autem mentem etſi Pſellus illas reminiſcentias interpretatur, mihi tamen uidetur oraculum ſimilitudinem Dei, & id ipſum, quo diuina eſt

anima,

animæ, ſenſiſſe, illamq́; Diuinitatem deſignaſſe, quam ſedibus ætherijs deſcendens tulit anima ſecum. Hæc magna, hæc multa mens, plena diuinæ naturæ, inſtinctusq́; beati, notionisq́; cœleſtis. Hoc quis neget Ariſtotelem ſenſiſſe, aſſeruiſſe, cum nulla ſit in hoc mundo regio, nec locus, nec corpus, à quo aduentare animus potuerit? Et tamen exterius eum ingredi dixit. Vidiſti quoque, ut Pſellus propoſuerit, peneq́; declarauerit locum ſuperius adductum ex Ariſtotele: Non ſubſiſtit anima corporeis temperamentis, ut quidam in Phædone ſuſpicantur: nec ſemini, ſpumæq́; illi, ſubſtantiam debet ſuam: non eodem, atq́; corpus ſatu ſeminatur: ſed habuit diuinitus, & ſupernè ſubſtantiam. Id igitur Ariſtoteles dicebat, ex ſemine, quod excrementum, uel ſpuma corporis ſit, ſenſitiuam, corporeamq́; animam creari: ſolam autem mentem alterius rationis eſſe, cuius omnis incorporea ſit operatio. Ob id eam eſſe diuinam ſolamq́; exterius accidere. Quod quidem cæteri Philoſophi communibus ſuffragijs omnes decreuere. Vidimus enim apud Platonem, Opificem mundi, ſe principium, & fontem animorum confitentem, cuius, inquit, initium traditur nobis à me. Et quòd Dij minores acceptam, genitamq́; à Deo animam, incluſerint in formatum à ſe corpus. Aliaq́; plura, quæ pòſt referentur. Igitur, & Pythagoras aperuit, propalauit, uociferatus eſt, quod Ariſtoteles occultè deſignauit: cuius dictum, animum exterius accidere, eſt quod Pythagoras omnibus prædicabat.

–Θάρσει, ἐπεὶ θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσι.

Aude, nanq́; genus diuûm mortalibus extat.

Genus diuinum eſſe nobis etiam mortalibus, propter corpus, ut Chaldæus ſuperius: animi autem origo, inquit Pythagoras, eſt à Deo. À quo genus ducimus, inde natus animus, propterea cognatus, & quod ait Ariſtoteles, συγγενέστατος, affinis, gentilis, ut Marcus. Tenemur agnatione diuina. Genus noſtrum, id eſt, eius, qui uerè homo eſt, nempe animus, non eſt à corporeo, corruptibiliq́; mundo, ſed à Deo. Propterea diuinum genus eſt nobis, ut haudquaquam timere, quaſi morituri, debeamus. Imò fidendũ eſt maximè, magnaq́; cum alacritate uiuendum, quibus non ſit cum his quæ moriuntur, & intereunt, agnatio, ſed cum Deo immortali. Cernis autem Pythagoram eodem nomine atque Ariſtoteles uti? Relinquitur, inquit Philoſophus, mentem ſolam extrinſecus aduentare, ſolamq́; eſſe θεῖον, diuinam: Pythagoras autem, diuinum genus, ſatus diuinus, diuina cognatio, natura, origo, ortusq́; diuinus nobis, propterea non mortalis. Eadem deprecantem, & quid ſenſerit Ariſtoteles declarantem noſtræ Theologiæ antiſtitem, etiam Arati teſtimonio, qui ſimiliter atque Ariſtoteles, et Pythagoras, licet Ariſtotele prior, fuerat locutus, allato, conſidera: Ipſe, inquit diuus Paulus, Deus cum ſit Dominus cœli & terræ, non in manufactis templis habitat, neque manibus humanis colitur, alicuius indigens. Ipſe dans omnibus uitam & ſpiritum in omnibus, creauitq́; ex uno ſanguine omnem humanam gentem. In ipſo, inquit paulò pòſt, uiuimus,

& mouentur, & ſumus, ſicut quidam è Poëtis ueſtris dixerunt, Huius enim genus ſumus. Genus igitur cum ſimus Dei. & quæ ſequuntur. Viſum quid ſentiat Ariſtoteles & Pythagoras. Diuinè quoq; & ſimiliter atq; hi omnes, animi ſubſtantiã, & fontẽ declarauit Triſgemiſtus ad Aſclepium: ὁ νοῦς οὖν οὐκ ἐστιν ἀποτετμημένος οὐσιότητος τοῦ θεοῦ ἀλλ' ὥσπερ, ἡπλωμένος καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς: Mens inquit, non eſt abſciſſa ex Dei ſubſtantia, ſed quaſi explicata, ſicut Solis lumen. Quis eſt igitur tam infelici iudicio, tanta impudentia, quanquam os hodierni Peripatetici, & frontem perfricuere, non omnes dico, qui non uideat Mercurium, Pythagoram, Aratum, Paulum, Chaldæum aperientes, quod obſcurè protulit? Ariſtoteles, exterius animum ingredi, uidelicet ortus illi diuinus eſt, genus, generatio, natales diuini, non mundani, non corporei, corruptibiles, diuina ſtirps. Hoc item clarius expoſuit Marcus, ut qui ſententiam Ariſtotelis ſuper eo uerbo θύραθεν, à foribus, uel non intelligant, uel deprauent, id de intellectu uel Dei, uel uniuerſali quodam exponentes, aut de intellectu, ſiue intellectione, & doctrina, quæ paulatim exterius aduentet, ſit locutus, meritò cæteros magnos uiros audientes, à pertinaci, ſtultaq; hac ſua perſuaſione dimoueantur. Quid enim uериſimile ſit aliud Ariſtotelem ſenſiſſe, quàm quod eſt apud Marcum in Tuſculanis, & in Conſolatione? Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri poteſt. Nihil eſt enim, inquit, in animis miſtũ, atq; concretum, quod ex terra natũ, atq; factũ eſſe uideatur. Nihilq; humidum, aut flabile, aut igneum. His enim innatum nihil ineſt, quod uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quo & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti poßit præſentia, quæ ſola diuina ſunt. Hæc ratio Marci noſtri de immortalitate animi latior, uerbisq; Latinis declarata eſt, quam ſæpe Græcè, & ad morem Philoſophorum poſuit Ariſtoteles in ſecundo de Generatione animalium. Nam cum diuiſiſſet, omnes animæ ſpecies, aut ſeparatas eſſe, aut non ſeparatas, aut quaſdam ſeparatas, quaſdam non uel naſci, & eſſe in ſemine maris, non exterius ingredientes, aut in ſemen maris ingreſſas: aut exterius accedere omnes, uel non: quòd non omnes prius fuerint, quàm ingrederentur, clarum eſſe hac ratione: Quæcunq; enim principia habebant operationes corporeas, ea ſine corpore eſſe non poſſe, ut incedere ſine pedibus, ut id non poßit exterius accedere. Neq; enim ea principia ipſa per ſe introire poſſe, ut inſeparabilia, neq; corpus introire. Semen enim excrementum uentris eſſe. Solam igitur mentem ingredi exterius, ſolamq; diuinam eſſe. Neq; enim cum operatione eius ulla ratione cõmunicare operationem corpoream. Hæc ratio eſt, quam Marcus attulit, memoriæ, cogitationis, prouidentiæ. Hæ enim ſunt operationes incorporeæ, ab incorporeo principio naſcentes.

Quod confirmauit Ariſtoteles eandem ſententiam alijs locis, quibus ſenſit aperteque pronunciauit animum a corpore ſegregatum, idemq; teſtantur Peripatetici eum ſenſiſſe. Caput IX.

Hanc

HAnc item Ariſtotelis uerè ſententiã fuiſſe, non is modò, & omnis qui in libris de Anima eſt locus, ſed & ille in Moralibus, ab alijs etiam animaduerſus, cui mille tenebræ ab inimicis ueritatis offundi poßint, abunde teſtatur. Eſt autem in decimo. Illic perſpicuè duas oſtendit, confiteturq; hominum uitas: alteram, qua uiuitur ſecundum compoſitum: alteram, qua ſecundum mentem, ac intelligentiam. Virtus item, & operationes eſſe duplices, alteras ſecundum compoſitũ, quæ propriè uocentur ἀνθρωπικαί, humanæ, quaſi corporeæ, & in hac uita: alteras ſeparatas, mentis & intelligentiæ: αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταὶ, ἀνθρωπικαὶ καὶ ὁ βίος δὲ ὁ κατ' αὐτὰς, καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἡ δὲ τοῦ νοῦ κεχωρισμέναι. Quæ ſunt, Virtutes, inquit, compoſiti humanæ, uita quoq; quæ ſecundũ eas agitur. Sic item felicitas. At uerò uirtus, & felicitas mentis, eſt ſeparata. Hæc Ariſtoteles. Superius autem ueram perfectamq; felicitatem, declarauerat mentis actionẽ, ac contemplationem: ſed eiuſmodi maiorem eſſe, q̃ ſecundum hominẽ. Neq; enim quatenus homo ſit, ſed quatenus diuinũ quiddam in ſe habens, eam uitam ab eo agitandã. Quanto autem differat hoc à compoſito, tantopere differre operationẽ eius, ab operationibus, quæ fiant ſecundum alias uirtutes. Quòd ſi mens ſit reſpectu hominis diuinum quiddã, etiam uita, quæ ſecundũ hanc tranſigetur, diuinã reſpectu humanæ uitæ fore. Neq; uerò audiendos eſſe, qui nos hortentur, ut qui homo eſt, humana curet, et ſentiat mortalis mortalia: ſed pro uiribus conandũ immortalem effici, omniaq; facere ut uiuas ſecundũ id quod optimũ eſt. Deniq; concludit, uitam ſecundũ mentem eſſe uerã uitam ac felicitatẽ, quando quidẽ is homo maximè ſit. His Ariſtotelis uerbis omnia continentur, quæ cæteri de immortalitate planè, et apertè attulerunt, Hominẽ eſſe plenũ rationis animal, memoriæ, cogitationis, prouidentiæ. Quòd animorũ nulla in terris origo inueniri poßit, quod ſint ſeparati, ut loquitur Ariſtoteles: ſeparatos autẽ eſſe, operationes incorporeas, & ſeparatas, et à corporis operationibus omnino differentes, atteſtari. Tullius autẽ, quòd in his nihil ſit miſtũ, atq; concretũ, aut quod ex terra natum, atq; factũ eſſe uideatur. Nihil humidũ, aut flabile, aut igneũ, nihil ex quatuor elementis. Quia in elementis, & corporibus nihil inſit quod memoriã, recordationemq; præteritorũ, futurorum prouidentiam contineat. Hæc Latinè ſunt, quæ apud Ariſtotelẽ, quòd ſint animi ſeparati, quòd operationes eorũ, quæ ſunt recordatio, memoria, cogitatio, ſpeculatio, prouidentia, ſint ſeparabiles, uidelicet à corporibus elementisq; diſiunctæ, non habentes ab elementis principium, ac dependentiã, ſed alterius generis diuinioris, quod non inueniatur in terris. Hoc Ariſtoteles appellat ſeparabiles. Atq; cernis eum, eadem loquentẽ in moribus, atq; in libro de Generatione animaliũ. Illic quòd animus ſolus, ſiue mens, quẽ cæteri dicunt intellectũ, eſt diuina, ſola ingreditur extrinſecus, ſola ſeparabilis eſt à corpore, nullũ cum corpore coniugiũ habens: non naſcens è ſpuma prolifica. Idq; rationibus, quæ ſint facultatum ipſarumq; ſubſtantiarũ indicia, colligebat. Hic uarijs modis ſeparat animũ à corpore, quòd uerus homo ſit animus, quo felicitas hu-

mana uera ſit non ſecundũ corpus, aut ſecundum compoſitũ ex animo, & corpore, ſed ſecundum animum ſeu mentem ſolam, qui uerus homo ſit, cuius uirtus, felicitas. & beatitudo ſit ſeparabilis. Quòd hæc beatitudo ſit maior, melior, q̃ humana, uidelicet terrena. Quibus uerbis prudentiſsimus quiſq; noſcet, Ariſtotelẽ hæc loquentem ſpectaſſe, mentemq́; fixã habuiſſe ad eam beatitudinẽ, quam in primo de Cœlo, de his qui degant extra cœlũ beatè, prædicauit: quanquã in eiſdem Moralibus, iuxta conſenſum mortaliũ, Dijs immortalibus attribuit, qui dicantur uiuere beatè. Cum autem beatitudo non ſit ſomnus, et dormitio, ſed actio maxima, ac beatiſsima, Deos autẽ à corpore ſeparatos nihil agere corporeũ, neceſſe ſit, relinqui duntaxat eos contemplari. Quid autem contemplentur, idem Ariſtoteles propemodũ cognouit, & faſſus eſt. Hanc igitur animorũ uidit, et ſpectauit in Moralibus felicitatẽ, ſimilẽ uidelicet ei, qua Dij fruuntur, à coniugio corporis ſegregati. Euiuſmodi enim animos eſſe noſtros, quales Deorũ innuebat, etiam in corporibus ſeparabiles à corpore. Nam quòd hanc uitã beatam ſenſerit Ariſtoteles, liquidò uerba eius oſtendunt. Si enim, quã proponit, beatitudo, felicitasq́; non eſt compoſiti, dum autem ſumus in corpore, ſumus in compoſito, certè ſpectabat eam felicitatem, quæ quidẽ in corpore nemini contingere poſsit, niſi munere diuino, in ectaſim raptus, ſopitisq́; ſenſibus, uideat arcana Dei. Huc adde quòd nulla in corpore fruimur clara, lucidaq́; ſpeculatione, qua poſsimus eſſe beati. Nec poteſt animus occurrere noſtris, ſeq́; aſpectabilẽ exhibere, quod eos ſatiet perfecto ſolidoq́; gaudio. Non cœlum, terræ, maria, terreſtria, cœleſtia. Tũ in loco ſumus, ubi nulla unquã eiuſmodi contigit contemplatio, quæ redderet quenq; perfectè beatũ. Quid quòd noſtræ ſpeculationes plerunq; falſæ, fallacesq́;, uel ipſius Ariſtotelis teſtimonio, qui ſæpe priſcos illos carpit Philoſophos, arguitq́; erroris? Quid quòd ſpeculationes, uel à nobis ipſis oriuntur, generãtur, uel à libris, monumentisq́; aliorũ? Sed ſibi quiſq; peſsimus magiſter: libri fermè cuncti ſcatent erroribus, & fabulis. An Ariſtotelis libros legens, & ſciens quæ tradit, ero beatus, non potius ærumnoſus? Quæ quidem beatitudo ei priori, qui iſta tradit, contigiſſet, quem nunquam ego puto fuiſſe beatum. Cum igitur omnis humana, & in corpore ſpeculatio cuiuſcunq; modi neminem poſsit beare: Perfectam autem beatitudinẽ Ariſtoteles ſtatuit in animo cognoſcente: certè non potuit aliam ſpectare beatitudinẽ, niſi diuinam, de qua locutus eſt uberrimè Plato in Phædro. ipſe quoq; Ariſtoteles uidit eam in libris de Cœlo, aſſerens eos, qui ſunt extra mundũ, nec tempori nec caſibus ſubiacentes, nec locis incluſos, uiuere perenniter beatos. Alijs autem locis hos ipſos, aſſerit nulla corpora uoluptate, ſed intellectuali, ſemper beatos. Aliàs definiuit Deum ſupremũ cognoſcendo ſeipſum beatum. Hæc igitur eſt omnium animorũ beatitudo, ſicut Dei, ſic cæterarum mentium: contemplantur primum illum, ibi philoſophantur, ſpeculantur illinc omnem uoluptatẽ decerpunt. Hanc Ariſtoteles neceſſariò, non hanc beatitudinem uidit, ſiquidem in terris non inuenitur. Beatitudinẽ enim non eſſe rem

animam, et quæ nuſquam ſit, neceſſe eſt Ex hoc igitur loco cognoſcitur, iterum Ariſtoteles ſeparatos animos, ac diuinos dixiſſe. Idq́; agnouerunt eruditi. E quibus Michael Epheſius eo ipſo loco: Βέλτιον μόριον, καὶ ἄνθρωπον λέγει τὸν νοῦν ἡμῶν. τὸν γὰρ ὄντως καὶ μάλιστα ἄνθρωπον ἐν λογικῇ ζωῇ τίθεται, καὶ διττὸν αὐτὸν διὰ τούτων ἀποφαίνεται. ἕνα μὲν τὸν ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος, οὗ καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ εὐδαιμονεῖν, ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς εἶπε ζῆν εἶναι ἐν τοῖς μεγάλοις ἠθικοῖς. καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῶνδε βιβλίων. ἄλλον δὲ τὸν πρώτως καὶ ὄντως ἄνθρωπον τὸν ἐν ἡμῖν νοῦν. ὑπὲρ οὗ προϊὼν ἐρεῖ χωρισθεὶς δὲ τοῦ σώματος ὢν αὐτὸ τοῦτο ὅπερ ἐστίν. καὶ δῆλον καὶ ἐκ τούτων, ὡς οἱ λέγοντες τὸν Ἀριστοτέλη, θνητὴν δοξάζειν τὴν ψυχήν, οὐδέν τι λέγουσιν ἀληθές: *Particulam, inquit, meliorem, & hominem dicit mentem noſtram. Siquidem uerum maxime quę hominem in rationali uita conſtituit. Eum quę duplicem in his oſtendit: Alterum ex animo & corpore, cuius beatitudinem definiuit in magnis Moralibus, & in primo huius operis libro, uiuere ſecundum uirtutes. Alterũ autem qui primo, ac uerè homo ſit, mens noſtra, de qua proſequens diſſeret. Quidquid autẽ hoc eſt, à corpore ſegregatũ. Et ex his item fit perſpicuũ, eos qui dicunt Ariſtotelem opinari animã mortalem, nihil uerè loqui. Hæc ille.*

Ex his quæ ſcripſit in libris de Anima et de partibus animaliũ ſimilis probatio: quod hoc ipſum interpretes Græci contendunt Ariſtotelẽ ſenſiſſe. Cap. X.

EAdem apparent ex libris de Anima. Quo loco operæpretiũ eſt noſſe quæ etiam magnorum uirorũ eſt ſententia, aliud eſſe apud Ariſtotelem ψυχὴν, *animam aliud quæ dicitur* νοῦς, *mens, intelligentia. Priorem, quia corporis perfectio & actus eſt, corporis inquã organici, naturalis, cũ corpore cenſet interire. Quaſi corporis harmonia, quemadmodũ in Phędone Platonis quidã diſputant, ceſſans cũ corpore ſicut cithara perit harmonia. At eũ quæ dicitur mens, etſi in anima inſideat tanquã uehiculo, et ſeparabilẽ à corpore ubiq; dixit, et alterius omnino generis, cuius actiones, & operationes nulla cum actionibus compoſiti, aut corporis, & harmoniæ communicatione ſocientur. Separatũ prorſus, aliudq́; omnino rerũ genus, ut æthereũ corpus ab alijs corporib. longè diſtat. Hanc igitur mentẽ ubiq; prædicat immortalẽ, diuinam, ſimilẽq́; naturæ Deorũ. In libris de Generatione animaliũ, ab elementis nõ naſci, ſegregariq́;, exterius aduentare. In Moralib. ſeparari, ſeiungiq́; à corpore, & à cõpoſito, ut quæ ab eo nihil gerat, aliunde nata. Verus homo, pars diuina, Cuius duntaxat ſit fœlicitas uera. In libris de Anima multus eſt in ſeparãdo alterã ab altera. Atq; de mente clariſſimè pronunciat:* καὶ οὗτος ὁ νοῦς χωριστὸς καὶ ἀμιγὴς καὶ ἀπαθὴς τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνεργείᾳ. *Atq;, inquit, hoc modo mens eſt ſeparabilis, & impermiſta, et impaßibilis, ſubſtãtia exiſtens actu ſẽper, et operans. Paulo autẽ pòſt clarius et apertius, ut nulla ſupſit dubitatio:* χωρισθεὶς δ' ἐστὶ μόνον τοῦτο ὅπερ ἐστί, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον, καὶ ἀΐδιον. *ſeparatus, inquit, et ſegregatus eſt animus,*

animus, quidquid eſt. Et hoc ſolum eſt immortale, et ſempiternum. Quid apertius? Rurſus eodē libro: Quæ igitur, inquit, uocatur intelligentia, ſiue mens in anima (dico autem intelligentiam, qua intelligit, opinaturq́; anima) nihil eſt actu omnium antequam intelligat. Quocirca ueriſimile ſit, eam cum corpore non eſſe permiſtam. Quod enim ſit è corporibus. Hæc Philoſophus. Sciendum uerò apud Græcos duplicem eſſe mentem, ſiue intelligentiā: alterā, quæ intelligit: alterā, quæ intelligitur, uocitantes mentem ipſam rem intellectā. Hæc propriè dicitur διάνοια, diſcurſus, cogitatio. Hanc poſtremā dicit corruptibilē, ipſas ſcilicet intellectiones, animo nunc inhærentes, nunc abſcedentes, & euaneſcentes. Priorē, quæ eſt ipſa potentia, ſubſtantiaq́; mentis, incorruptibilē. Clarè quoq; & apertè dixit in ſecundo: περὶ δὲ τοῦ νοῦ, καὶ τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως οὐδέ πω φανερὸν, ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι. καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεται χωρίζεσθαι. καθάπερ τὸ ἀΐδιον τοῦ φθαρτοῦ, τὰ δὲ λοιπὰ μόρια τῆς ψυχῆς, φανερὸν ἐκ τούτων ὅτι οὐκ ἔστι χωριστά. De mente, inquit, & facultate ſpeculatiua nondū perſpicuū eſt. Sed uidetur aliud animæ genus. Et hoc ipſum ſolum poteſt ſeparari, tanquam ſempiternum à corruptibili. Cæteras animæ partes, ex his manifeſtum eſt, non eſſe ſeparabiles. Hic clarè, & apertè, ut cogar admirari, qui contraria ſentiunt, Ariſtoteles quid inter mentē & reliquas partes animæ interſit edocet. Declarat etiam quid ſit ſeparabile, nempe ſempiternū, incorporeū, incorruptibile. Talis eſt, inquit, mens, & ea, quæ dicitur uis ſpeculatrix. Separatur à corpore, perinde ac res incorruptibilis & ſempiterna à corruptibili. Ipſa incorruptibilis, reliquæ partes corruptibiles, poſt corpus non remanentes, ſola illa remanente. Agnoſcis igitur ea, quæ Tullius noſter ex his & alijs Græcorum fontibus: Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri poteſt. Nihil eſt enim in animis miſtum, atq; concretum, aut quod ex terra natum, atq; factum eſſe uideatur, aut quod humidum, aut flabile, aut igneum. Vbi eſt igitur quorundam maleſanorū, qui ſibi impiè philoſophando, ſupercilium, ſapientiamq́; arrogant, doctrina, non religionis modò, ſed Philoſophiæ bonæ deprauatio? Luce clarius eſt quid ſentiat Ariſtoteles, cæteris Philoſophis apertius, quod occultius ille, differentibus. Probant item Græci Ariſtoteli ſeparabilem à corpore diuinamq́; eſſe, & immortalem mentem, ex illo in ultimo de partibus animalium loco. Vbi dicit: πότερον φησὶ περὶ πάσης ψυχῆς τοῦ φυσικοῦ ἐστὶ διαλεχθῆναι, ἢ οὐ περὶ πάσης, ἀλλ' ὅσῃ μὴ ἄνευ τῆς ὕλης ὥστε οἴδε ψυχὴν χωριστὴν τῆς ὕλης: Vtrum, inquit, de omni anima, Phyſici eſt differere, an non de omni, ſed ſolum de ea, quæ ſine materia eſt. Ex quo, inquiunt Græci, animam ſeparabilē à materia ſenſit. Simplicius quoq; afferens Ariſtotelis teſtimoniū ſuper hoc. Quod enim Deus eſt ſemper, inquit ipſe Ariſtoteles in undecimo Metaphyſicæ. τοῦτο ἡμεῖς ποτὲ κατὰ δύναμιν δηλάδη ἡμετέραν. χωριστὸς δὲ ὁ θεὸς ἀεὶ, καὶ ἡμεῖς οὖν, εἰ καί ποτε. Hoc ſumus nos aliquando uidelicet pro uiribus noſtris. Segregatus autem eſt Deus ſemper, etiam nos igitur, tametſi aliquando.

hoc

hoc eſt, anima à corpore, diſiuncta. Sic ait Simplicius in libris de Animæ: ut undiq; fiat perſpicuum ſeparatæ naturæ mentem Ariſtotelem ſenſiſſe. Super his item uerbis, quæ paulò antè produximus, Et hoc ſolum immortale, & ſempiternum, Simplicius, ἐπιϛῆσαι ἄξιον τῷ παντὶ λόγῳ, θαῤῥούντως οὐσιώδη τῆς ψυχῆς νοῦν, ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον ἀποφαίνεται ἵνα καὶ ταύτῃ, τὴν πρὸς Πλάτωνα αὐτοῦ συμφωνίαν ἅμα θαυμάσωμεν: Animaduertere hoc uerbũ operæpretium eſt. audacter ſubſtantialem animæ mentem immortalẽ, & ſempiternam pronunciat, ut & hac ratione, concordiam eius cum Platone ſimul agnoſcamus. Hæc Simplicius: Super eo itẽ, ubi Ariſtoteles dicit in libris de Anima: οὐ μνημονεύομεν δὲ, ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθὲς, ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς, φθαρτὸς, καὶ ἄνευ τούτου οὐδὲν νοεῖ: Non recordamur, inquit, quoniã hoc quidem impaßibile eſt, mens autẽ paßibilis, corruptibilis eſt, et ſine hoc, nihil ſentit. Hæc declarans Simplicius, Non recordamur, inquit, τῶν πρὸ τῆς γεννήσεως, eorũ, quæ ante natiuitatem, uel antequam nati eſſemus: quia deſcendens animus in corpus, erat ſine phantaſia. Nihil intelligit autem non ſimpliciter, nam animus ſubſtantia eſt, ἐνέργεια, operatio, ſed in corpore ſine phantaſia. Hæc ille. Quibus probatur Ariſtotelem mentem ſentire à corpore ſegregatam, ut quæ eſſet, anteaquam in corpus intraſſet, eiuſdem futura naturæ poſt diſceſſum. Quæ ſeparata ſentiebat ſine phantaſmate, pura, in corpore autem ſine phantaſmate cognoſcere non poteſt, ideo non recordatur eorum, quæ uidit anteaquam ueniſſet in corpus. Quanquam alius codex habet non recordatur eorum, quæ poſt mortem. Quod quidem eſſet clarius. Ex quo probatur, eandem eius atq; Platonis ſuper animi ſeparatione ſententiã. Probatur eũ ſentire, quæ ſuperius Chaldæus, Miſſa eſt nobis anima magna induta mente. & quod Poëta.

Sedibus ætherijs ſpiritus ille uenit.

Et quod Tullius, Animorum in terris nulla origo inueniri poteſt. Simplicius item in hanc ſententiam de immortalitate ſic apparet propenſus, ut dicat optimos Philoſophos, qui hoc ſenſerint. Videtur, ait ſuper libris de animis, loquens de Alcmæone, optimè philoſophatus, ut licet ex his quæ Ariſtoteles adducit cognoſcere: ἀθάνατον γὰρ λέγει τὴν ψυχὴν, ὡς ἐοικυῖαν τοῖς ἀθανάτοις: Immortalem enim dicit animam, ut quæ ſimilis ſit immortalibus. Et apud Platonem, inquit, dicitur immortalibus ὁμώνυμος. Super primo quoq; Phyſicorum idem ſic perhibet de intellectu: quorum alter dicatur intellectus, potentia: alter intellectus actu: prior coniunctus cum irrationalitate, alter ſegregatus, τὸ δὲ χωριστὸν, οἷος ὁ ἐνεργείᾳ λεγόμενος νοῦς, Velut animus, ſiue mens actu. Eſt autem, ſi quis rectè conſideret, uerborum Ariſtotelis, quibus dixit, ſolam, quæ dicitur mens, ingredi exterius, ſolamq; diuinam eſſe, ſenſus, & interpretatio, qua Marcus Tullius pro Rabirio dixit. Itaque cùm multis alijs de cauſis uirorum bonorum mentes diuinæ mihi, atque æternæ uidentur eſſe. Agnoſcis duo Ariſtotelis uerba, quorum alterum, Mentes diuinæ, & quia diuinæ, æternæ. Quod ab Ariſtotele dicitur, θεῖον χωριστὸν, in libris

de

de Anima ἀΐδιον, diciturq́; de cunctis mentibus humanis, non una, exterius aſſidente. quod ne fieri quidem poteſt.

Quod Marcus Tullius pro cunctis Romanis animum & corpus affirmat à Deo ſupremo creatum, ipſumq́ animũ eſſe ad imaginem, & ſimilitudinem Dei: & quòd cum Moſe mire conſentit. Cap. XI.

IGitur priores conſiderationes fuerunt, hominem totum, ſiue animum, ſiue corpus à Deo creatum, ueluti lucem immortalem in creatione quod Triſmegiſtus, Philo, Pythagoras diſſerebant, radiaſſe. poſtremò quòd cum eiuſmodi naturæ ſit, nihil habet corporeum, ſed à corporibus ſeiunctam, ſegregabilemq́; naturam. Hæc autem cunctorum conſenſu comprobantur. Probatum eſt Ariſtotelẽ, corpus, opificiumq́; humanum, quæcunq; eum cogitatio tenuerit, opus Dei iuxta Theologiam Moſaicam confeſſum. Item quoniam confeſſus eſt, animum, ſeu mentem exterius ingredi, potuit probari, ipſam quoq; mentem diuinitus afflari eum dixiſſe. niſi uelit eam, quod tamen magna incommoda ſequentur, ingenerabilem, & incorruptibilem. Tum quoq; monſtratum, ſeparatam, æternamq́; ſubſtantiam, & immortalem animi naturam eum aſſeruiſſe. Quæ ſunt omnia in Theologia Moſaica. Deniq; quod apud omnes declarat animos immortales, eſt quòd, ut Moſes ſcripſit, ſunt ad imaginem, & ſimilitudinem Dei: Et quod Aratus dicebat aſſertum à diuo Paulo, Genus eius ſumus. Id etiam Ariſtoteles confeſſus, ut totam animorum Theologiam ueram appareat eum comprobaſſe. In decimo de Moribus mentem, ſiue animum uocat ἄριστον, συγγενέστατον θεοῖς, optimam, Dijs quoq; maximè finitimam, & conſanguineam eiuſdem maximè generis, ſimilis naturæ. Et hac ſimilitudine retenta, & exculta, uocat ſapientem, qui excolat, & ornet animũ, θεοφιλέστατον, Deo chariſſimũ. Vides igitur eum aſſerere, unum genus hominis eſſe atq; Dei. Moſes diceret, unam imaginem, unam ſimilitudinẽ. Hæc ſimilitudo immortalitatẽ declarat. Deſignatur enim animorũ naturam nullam cum corporibus, elementis ue, omniq; uiſibili mundo, ſocietatem, ſimilitudinemq́; gerere, ſed cum natura diuina modo. Eoq; ſeparabiles eos dixit, & ſempiternos, eorumq; eandem atq; Deorum ſupremam felicitatem cenſuit. Nam felicitatem Dei pronunciat eſſe, ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια μακαριότητι διαφέρουσα, θεωρητικὴ ἂν εἴη: Speculationem beatitudine mirabili. Huiuſcemodi quoq; tribuit animis humanis beatitudinem. Profequor igitur cæteros etiam, & ſatos à Deo animos noſtros & ſimili natura imagineq́; inſignitos prodidiſſe. Nam Tullius pro cunctis Romanis, quorum in Philoſophia, rerumq́; magnarum cognitione facile princeps, antequam illuceſceret ueritas hodierna mundo, diuino naturæ inſtinctu, et hac ipſa, de qua loquimur, quã dedit nobis Deus Diuinitatem, Eſt igitur, inquit, quoniã nihil eſt ratione melius, eaq́; & in homine, & in Deo. Prima hominis cum Deo, rationis ſocietas. Deinde, ut homines agnatione, et gente teneantur. Ad hæc, quòd aliquibus cohæreant homines, hoc eſt, ſocietatẽ habeant cum hoc mundo, è mortali genere ſumpſiſſe, animũ eſſe ingeneratum à Deo. Ex quo uerè uel agnatio nobis cum cœleſtibus, uel genus, uel

ſtirps,

ſtirps, appellari poteſt. Eiſdem libris, Nunc quoniam hominem, quod principium rerum reliquarum eſſe uoluit, generauit, & ornauit Deus. Ecce Marcus omnem primum Moſaicam, exinde Peripateticam Philoſophiam Latinis uerbis luculentius aperuit. Agnoſcis illud Ariſtotelis θύραθεν, extrinſecus animum ingredientem. Scilicet generatus eſt à Deo. Nam fragilia quæ ſunt in homine, ut Moſes quoq; perhibuit, è terra ſumpta ſunt, animus ſolus generatus à Deo. Moſes diceret, afflatus. Princeps Peripateticorum, exterius ingrediens, Vnde ingrediens, niſi generatus à Deo? Agnoſcis item declarationem nominis Græci apud Ariſtotelem συγγενέστατος, ſcilicet Latinè uel agnatio, uel ſtirps, uel genus cum cœleſtibus. Et diuus Paulus ſuperius ex Arato, Genus, inquit, cum ſimus Dei. Et Pythagoras, θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσι. Vides tot declaratores Hebraicæ Theologiæ, & nouiſſimorum temporum ueritatis, anteaquam nuncius cœleſtis eam diſſeruiſſet, humanis animis impreſſæ. Deniq; Marcus idem concludens, & ea quæ Moſes ſuper à Deo conceſſa homini ſimilitudine ſua prodidit, mirabili conſenſu pronuncians dicit, Iam uerò uirtus eadem in homine, ac Deo eſt, neque ullo alio ingenio preterea. Eſt autem uirtus nihil aliud, quàm in ſe perfecta, & ad ſummum perducta natura. Eſt igitur homini cum Deo ſimilitudo. Non'ne uides eandem Theologiam naturæ, atq; Moſis, omniumq; gentium, quam Deus reuelauit? Alteram prodidit, attulitq; de cœlo Deus, alteram docuit Natura. Sed eadem utraq; eſt. Natura docuit hominem è Romanis ſapientiſſimum, quod ueriſſimum fuit, eoq; naturale declaratum à Moſe, hominem factum ad imaginem Dei. Moſes ex notione, ſcientiaq; diuina, uti priore, cæteris ſignis, & coniecturis, ut poſterioribus acceperunt. Ex his igitur conſtat, ut Ariſtoteli fuit exorta prædicatio, locis inter ſe collectis, Deum corporis & animi humani autorem fuiſſe, animumq; ipſum profectum exterius in corpus, eumq; eſſe ſeparatum à corporibus, ac immortalem: ſic Tulliū eandem ſcientiam de animo, & corpore docuiſſe. Siquidem non ſolum animum ut tam multis exemplis, ſed etiam corpus, omneq; corporis opificium probatur eum autorem Deum clara uoce prædicaſſe. Nam ut etiam in creatione animi inſiſtam, quod Moſes ſimplici uerbo prodidit, Deum ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam hominem creaſſe: Marcus Tullius perinde ac ſi Moſen interpretari Latinis decreuiſſet, dixit in primo de Legibus, Non faciam longius, hoc enim pertinet animal hoc prouidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & conſilij, quem uocamus hominem, preclara quadam conditione generatū eſſe à ſupremo Deo. Ecce homo generatus à ſupremo Deo. Generari autem Latinis, non ſolū procreare eſt, ſed etiā facere. Non eſt ab alio generatus, et creatus homo, niſi à ſupremo Deo, non à Sole ut impius, dementiſſimusq; Iulianus, non à minoribus Dijs, ut ſecum diſſentiens uidetur in Timæo aſſeruiſſe Plato: ſed à ſupremo Deo, quē ob hanc cauſam, antiquiſſimus Poëtarum, patrem hominum, atq; Deorum ſemper clamat. Ab illo ſupremo Deo eſt generatus, qui propter ſupremam uirtutem, ac potentiā, cœlum

creauit

creauit & terras. Et quòd cum ad ſimilitudinem ſuam creaſſet, factus eſt animal prouidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & conſilij. Hæc enim eſt ſimilitudo, imagoq́; illa diuina. Quòd autem corporis quoq; Deum, quemadmodum & Moſes, prædicauerit autorem, ei tribuens omnem membrorum, iuxta ſuperiores, præcipuè Triſmegiſtum, Archytam Tarentinum fabricam, adeò pulcherrimum eſt noſſe, ut explicatiorē fermè ſuper eo Theologiam tradiderit, quàm ipſe Moſes, qui compendioſè, ſuccinctéq; ſcripſit. Loquens igitur de quibusq; pulcherrimè conſtructis à Deo membris, deq; uenis & arterijs, per quas ſanguis & ſpiritus per omne corpus diffunditur: Vtræq; autem, inquit, crebræ, multæq; toto corpore intextæ, uim quandam incredibilem artificioſi operis, diuiniq; teſtantur. En opus artificioſum, opus item diuinum, quemadmodum et Lactantius, dicit corpus humanum, uenas & arterias per omne corpus frequentes eſſe, non niſi diuini operis exemplū. Tale quid innuebat breuiter ſuccinctéq; Moſes, cum dixit, Deum tuliſſe limū terræ, inq; humanā effigiem eam finxiſſe, uenas, et arterias adhibuiſſe. Totū retulit paucis Moſes: Tullius cum cæteris, partes omnes. Nam proſequitur, Ad hanc prouidentiā Naturæ tā diligentem tamq; ſolertē adiungi multa poſſunt, è quibus intelligatur, quantæ res hominibus à Deo, quamq́; eximiæ tributæ ſint, qui primū eos humo excitatos, celſos & erectos conſtituit, ut Deorum, hoc eſt, ſtellarum cognitionē, cœlum intuentes capere poßint. Ecce Marcus, quod alius ex illis.

Os homini ſublime dedit, cœlumq́; uidere
Iußit, & erectos ad ſidera tollere uultus.

Non'ne ſubſcribunt omnes ad unum Hebraicæ Theologiæ, cum tot res datas hominibus à Deo fatentur, data interius, & exterius cuncta commoda, ut nuſquam prouidentiam dormitaſſe, ſed cuncta beneuolentißimè prouidiſſe iure dicendū ſit? Atq; ut membrorum apparatum omnem iam præteream, ipſam corporis ſtaturam, quòd erecta, & excelſa, ab humoq; excitata ſit, contemplans, eò pertinere docentibus eis intelliges, quòd homines decreuit, contrà quàm cæteros animantes, cœlū ſuſpicere. Hoc Deus inuenit, fecit, cogitauit. Hæcq́; non modò in ſecundo de Natura Deorum, tam ſapienter, mirabiliterq́; confeſſus eſt Marcus, ſed repetit etiam in primo de Legibus: Figuramq́; corporis, inquit, habilem & aptam ingenio humano dedit. Nam cum cæteras animantes abiecißet ad paſtum, ſolum hominem erexit ad cœli cognationem, domicilijq́; priſtini conſpectū excitauit. Hæc tametſi Naturam, ſuperius autem Deum feciſſe confitetur, agnoſcis tamen eodem in loco eum habere Naturam, atq; Deum, cum tribuit eadem opera utriq;, ſicut Ariſtoteles, Deum atq; Naturam ſemper in Philoſophia ſociat. Et Natura ſine ratione, ac mente temeritas, & caſus eſt, ratione autem prædita, quod ipſe docet, operanſq́; cum ſapientia, ſolus Deus. His igitur facile cernitur, eandem eſſe ſuper humana creatione, omnium gentium, atq; ipſorum etiam Romanorum (Nam Marcus cunctis eis fermè doctior, & eloquentior pro cunctis perhibet) atq; Moſaicam, Hebræorum,

bræorum,ac noſtram Theologiam.Omnis enim is de creatione hominis,de pulchritudine totius opificij,de membrorum uenuſtate,multiplex apud eos ſermo eſt, eorũ explicatio,quæ paucis,& ad morem Hebraicæ linguæ prodita ſunt à Moſe de imagine,& ſimilitudine diuina,de dominatu ſuper omnes animantes, & omni terra: Cum primis,quòd ipſe creaturus Deus acceßit,manus ſuas admouit : quæ diuinitus illi quoq; prodiderunt.

Variç,multiplicesq; Senecę ſententiæ de immortalitate, originecq; animorum. Fateri eum delibatos,aut fuſos eos a ſpiritu diuino. Futuros in æterna requie inter beatorum choros poſt a corpore diſceſſum. De eorum cum Dijs cognatione. de ſempiterna luce, fortunatorum ſedibus. Caput XII.

MIrabilis igitur hic eſt Romanæ,quemadmodum Græcæ Theologiæ cũ Hebraica,de conditione animorum concordia,ſiue ſit eorum deſignandus ortus,atq; origo,ſiue natura,proprietasq;,ſiue futurus eorum poſt à corpore diſceſſum,ſtatus. Huius Theologiæ Romanæ diuinus alius interpres Seneca , omnia fermè ſcripſit,de animis,quæ ſacræ literæ,uatesq; cœleſtes philoſophari ſolent,clarus aſſertor,explicatorq; eorum,quæ Plato ante eum Ariſtotelesq; ſcripſerant de natura animorum . Si quis enim ſcire uelit,quid Ariſtoteles ſenſerit, cum dixit ſolam mentem,quæ Græcè dicitur νοῦς, Latinè uel intellectus,uel animus,uel mens,uenire exterius , ab alia origine ad corpus,Seneca tibi plenè declarabit. Siue quæ Plato de beatitudine animorum , ubi corpus deſeruiſſent. Primumq; cum dubitationem de anima in Epiſtolis inieciſſet,quemadmodum Ariſtoteles,& Plato ſoliti ſunt,demũ totum ſe dedit in aſſertionem immortalitatis,magnisq; uerbis æternitatem eorum, puritatem,beatitudinem declarauit. Quod ergo dubitat in Epiſtolis dicens, Itaque de illo quærendum eſt,num poßit immortalis eße: Hoc quidem certum habe,ſi ſuperſtes eſt corpori,propter hoc illum nullo genere poße perire. Propter quod non perit, quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt,nec quicquam noxium æterno eſt. Quod ergo Seneca dicit nunc dubitanter, quanquam dicat animum non perire,deinceps omni dubitatione depulſa,totis libris ſuis conſtanter affirmat,animos æternos,primum ad Gallionem: An illud uerum ſit,& à me probatur maximè,homines diuini ſpiritus eſſe partem,ac ueluti ſcintillas quaſdam ſacrorũ in terra reluxiſſe,atq; ex alieno loco exiſſe. Audis uerbum Ariſtotelis,quo dixit animos ingredi in corpus θύραθεν,exterius. Declarabit tibi dicetq; Seneca,ex alieno loco,deinde à ſpiritu diuino,ut clarius intelligas. Et Marcus, Nec inuenietur unquam unde ueniant,niſi à Deo. Dicet etiam animi creationem,fuiſſe radiationem,ſcintillam, quemadmodum Moſes appellat inſufflationem,afflatum. Et hanc Moſes à Deo,Seneca à ſpiritu diuino. Dicet autem Seneca animum eſſe partem ſpiritus diuini,non ſcilicet ſubſtantiæ diuinæ partem, ſed quod poſtea expreßit , particulam, radium quendam,ſcintillam proiectam à luce ſua: Sicut Moſes flatum: Altero lucis exemplo,altero ſufflationis utente. Vtitur enim etiam Philo Theologus Hebræus fulgoris exemplo,dicens animum eſſe ἀπαυγάσματι quandam ſcintillationem. Quo

declaratur ſpiritualis animorum creatio. Oſtendens etiam Seneca diuinam, non terreſtrem, fragilem, corruptibilemq́; animorum originem, & quod Marcus ait, Animorum in terris nulla origo inuenire poteſt: ſic dicit ad Lucillum, Animum, inquit, excellentem, moderatū, omnia tanquam minora tranſeuntem, quidquid timemus, optamusq́; ridentē, cœleſtis potentia agitat. Non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaq; maiore ſui parte illic eſt unde deſcendit: quemadmodum radij Solis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt, unde mittuntur: ſic animus magnus, ac ſacer, & in hoc dimiſſus, ut propius quidē diuina noſcamus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet, illuc nititur, ac ſpectat, noſtris tanquam melior intereſt. Audis & hic quoq;, Vnde deſcendit? Demiſſus in hunc mundum, in hoc corpus. Audis origini ſuæ inhæret? Eoq; Deus eſt finis noſter, & deſideriū. Semper illum naturaliter reſpicit animus, recognoſcens originem ſuam. Repetit, inculcatq́; tertiò eandem ſententiam Seneca, non in terris eſſe quemadmodum Marcus ait, ſed alibi originem animorum. In Conſolatione, Facilius, inquit, ad ſuperos iter eſt animis ab hac conuerſatione dimiſſis. Minus enim fecis ponderisq́; traxerunt, antequam obducerentur, & altius terrena conciperent. Liberati leuiores ad originem ſuam reuolant, & facilius quidquid eſt illud abſoluti transfluunt. Nec unquam magnis ingenijs chara in corpore mora eſt. Sentis & in his item ad originem ſuam reuolantes animos? Audis iter animorum ad ſuperos? Vides eos aſſerere cum Moſe, non eſſe de terra, aut aqua quemadmodū aliorum animantium, quos iuſſit Deus terram aut aquas producere, animorū originem, ſed ipſum Deum qui creaturus animum alio creationis genere, uenit ipſe daturus de ſpiritu flatuq́; ſuo? Hæc origo fuit animorum. Dicitur à Moſe diuinitus edocto, dicitur & ab his, quos ipſa ratio prudens, & natura docebat. Inculcat de filio Martiæ, Ipſe quidem æternus, meliorisq́; nūc ſtatus eſt, deſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus, Hæc quæ uides oſſa circum nobis, neruos, & obductam cutem, uultumq́;, & miniſtras manus, & cætera, quibus inuoluti ſumus, uincula animorū tenebræq́; ſunt. Obruitur his animus. fugatur, arcetur aduerſis, omne illi cum hac carne graue certamen eſt. Ne abſtrahatur, & ſidatur, nititur illo, unde dimiſſus eſt. Ibi illum æterna requies manet. Hæc mirabilis Philoſophus. In quibus ſentis inſtinctum, qui fuit à Deo, cunctos homines docuiſſe, quæ docuit Philoſophia cœleſtis. Quòd hoc corpus ergaſtulum, & carcer eſt animi. Ob quam cauſam magnus ille Theologus clamat, Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Audis etiam Philoſophum profanum, nempe non Chriſtianum, Aeternam requiem animorum decantantem, cum ſolutis uinculis liberiores erimus. Audis etiam, Vnde demiſſus eſt: Moſes, quemadmodum multi Philoſophi, diceret À Deo dimiſſus. Audis quod ait ſapiens, Terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Addit eodem loco, Iacent, inquit, oſſa, cineres´que, non magis illius partes quàm ueſtes, alia´que tegumenta corporum. Integer ille animus paulum ſupra nos commoratur, dum expurgant

purgant inhærentia uitia, ſitum'que omnis mortalis æui excutit. Deinde ad excelſa ſublatus inter felices currit animas, excipitq; illum cœtus ſacer, Scipiones, Catones. Hactenus Philoſophus ille diuinus. Certè nihil in his eſt, quod non penè uideatur è theſauris ſapientiæ hodiernæ deprompium. Totius Philoſophiæ confirmatio. Eorumq; omnium aſſertio, quæ principes Philoſophorum Plato, & Ariſtoteles & omnis ante eos cœtus priſcorum de animis æternis, puritate eorum, limpidaq; ſubſtantia, uarijs modis cecinerant. Vides nullos egregios Philoſophos, quos ingenij ſublimitas ſeparat à uulgaribus, non conueniſſe ſuper animorum immortalitate. Ecce integer animus, nihil terris relinquens. Quare nihil relinquens? quia, ut ait alius eminentiſſimus Latij Philoſophus, Animorum in terris nulla origo inueniri poteſt. Ecce dicitur à Seneca, quod à noſtræ ſapientiæ, ſalutis'que principe: Multi ab Oriente, & Occidente uenient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob, in regno cœlorum. Is eſt enim cœtus iuſtorum, beatorum, cœlicolarum, qui uenientes è terris iuſtos triumphantes excipiunt. Ecce item philoſophatur, ut mirabile ſit, Seneca, de expurgatione quæ ſentiuntur à noſtris, quòd ſordibus ex terrena habitatione contractis purgatur animus in locis, quos Deus ipſe nouit: purgatus admittitur ad ſuperos: purgatur autem non diutius, ſed paulum, ſitumq; mortalis æui excutitur. En felices animæ inter quas currunt animi iuſtorum ſociæ canentes unà, triumphantes'que. Amplius dici de beatitudine, æternitate'que animorum non poterat. Hæc uerò ſenſerunt antea Plato & Ariſtoteles, ſed Plato clara uoce, Ariſtoteles obſcurius. Addit enim Seneca eodem libro, Erubeſce quicquam humile, & uulgare, & mutatos in melius tuos flere. Aeterna rerum per uaſta & libera ſpatia diuiſi, non illos interfuſa maria diſcludunt, nec altitudo montium, aut inuiæ ualles, aut incerta uada Sirtium. Tramites plani, & ex facili mobiles, & expediti, & inuicem peruij ſunt, intermiſtiq; ſideribus. Hæc ille. Vides & nunc animos mutatos in melius. Sentis deſcriptam libertatem animorum corpora egreſſorum, quos nec montes coërceant, nec maria diſcludant, quo minus inter ſe ultro, citro'que commeent, alloquantur, ſe'que inuicem fruantur. Aſſerens autem eandem ſententiam, quòd animi ſacri mutentur in melius, beatiq; omnes æternis uoluptatibus, ſocij ſe uidentes, noſcentesq; fruantur, dicit, Cur in domo noſtra diutiſſimè lugetur, qui feliciſſimè moritur? Coimus in unum omnes, uidemusq; non alta nocte circundati. Sic ille. Idem de animo noſtro, quem Ariſtoteles uocat νοῦν, eodem libro, Animus, ait, contemplator, admiratorq; mundi, pars eius magnificentiſſima, propria nobis, & perpetua, tandiu nobiſcum manſura, quamdiu ipſi erimus. Cernis & hic perpetuam animorum naturam. Exprimens item apertius'que omnia, quæ apud Ariſtotelem, cæteros'que habentur, diſſerens, eodem libro, Ideoq; nec exulare unquam poteſt liber, & Dijs cognatus, & omni mundo, omniq; æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cœlum, & in omne præteritum, futurumq; tempus immittitur. Corpuſculum hoc, cuſtodia,

noſſe. Hæc ille. Quæ quidem rationes, Ariſtoteli quoque priori placuerunt, cum dixit in Moribus ſpeculationem animi, facultatemq́; intelligendi diuinam, alterius quàm omnes alias operationes generis eſſe. Dixit animum Dijs proximum, *cognatum, dixit ſolum hunc eſſe diuinum, immortalem, ſempiternum, incorruptibilem.* In *argumentum* Diuinitatis *eius accepit ipſam ſpeculationem, quæ ſola diuina ſit, ſola beatitudo animi, qui eſt uerus homo? qua etiam* Deus, *qui eſt purus animus, ſit beatus.*

De ſempiternis animis hauſtis ex origine diuina, ex eodem Seneca. De eorum diuina ſtirpe, atq; natura. De naturali die, quo peruolabunt ad ſuperos. De uita beata poſt mortem, eiuſq; diuina deſcriptio. Cap. XIII.

DEnique non his omnibus, quæ pectore pleno, & uelut copiæ cornu effudit contentus, in Quæſtionibus naturalibus, & originem diuinitus eis eſſe, & immortalitatem aſſeruit, ſic memorans: Animus *uerò diuina origine hauſtus, cui nec ſenectus ulla, nec mors oneroſi corporis obſtat, uinculis exolutas, ad ſedes ſuas & cognata ſidera reuertitur. Sic ille. Si quis igitur noſſe uellet, quid* Ariſtoteles *ſentiret, cum dixit,* Animum *qui* Græcè *dicitur* νοῦς, *ingredi* θύραθεν, *extrinſecus, non'ne ſentiet eum reſpexiſſe, quod apertius, & audacius is* Philoſophus *exclamat, diuina origine hauſtus* Moſes *ſua lingua, diuino afflatu?* Id Ariſtoteles *quoque dixit, cum mentem uocauit* συγγενέστατον, *ex eodem maximè genere atq;* Dij, *ex eodem fonte hauſti.* Marcus Tullius, *ut appareat omnium ſapientiſſimorum concordia,* Animos *ait decerptos delibatosq́; ex* Diuinitate. *In libro quoque de* Con*ſolatione pulcherrima immortalitatis argumenta decantat.* Mobilis *enim, inquit, & inquieta mens homini data eſt.* Nunquam *ſe tenet: ſpargitur, & cogitationes ſuas, in omnia nota, atq; ignota demittit: uaga & quietis impatiens eſt, et nouiſſimarum rerũ lętiſſima.* Quod *non miraberis, ſi propriam eius originẽ aſpexeris, non ex terreno, & graui concreta corpore, ex illo cœleſti ſpiritu deſcendit. Hæc argumenta,* Ariſtoteli *quoq; mirificè placuerunt, ea omnibus libris ſuis uſurpanti.* De Generatione *animaliũ, quòd non ſit ex ſemine, & graui concreta corpore.* In *libris de* Anima, *et in* Moribus, *quòd animo ſit intelligendi diuina facultas, in omnia penetranti, æterna, ſpiritualia noſcenti.* Quibus *rationibus adductis pronunciauit eũ, & omnes eius operationes* χωριστὰς, *ſeparatas, ſegregatas à concretione mortali, non corporeas, non materiales,* Solum *animum, ſeu mentem diuinam eſſe, exterius ingredientem.* Clariſſimè *quoq; ſui ſimilis ſemper, in* Epiſtolis *ad* Lucillũ *pronunciat animos non extingui, diſſipariq; in morte. Uideturq́; etiã de reſurrectione neſcio quid effari.* Epiſtola *trigeſima ſexta,* Et *mors, ait, quam pertimeſcimus, intermittit uitam, non eripit.* Veniet *iterum qui nos in lucem reponat dies.* Arbitror *hic* Senecam *rerum reparationem, quam ab antiquiſſimis ſeculis, & oraculis* Sibyllarum *audiſſent, innuere, quam & noſtræ literæ proteſtantur, cœlum terramq́; nouam concinentes.* Ab *illis, & noſtris uocata* παλιγγενεσία, *regenera*

tio,reparatio: ſed in meliorem ſtatum, quod illi fortaſſe non adeò cognouerunt. Refert igitur ad corpoream uitam, cum ait, Mors intermittit, non eripit uitam. Cum autem mos omnium ſummorum Philoſophorum fuerit, ut ſuper rebus abſtruſioribus aſſerendis, cautè (necdum enim lux ueritatis omnis apparuerat) incederent, præcipuè in hac de animorum immortalitate, eam denique ſententiam ſuper his eorum, conſtitit eſſe, quam pluribus locis apertioribusq; uerbis poſtea confirmarunt. Quòd ergo dubitanter ait Epiſtola ſexageſima quarta, & fortaſſe, ſi modo uera fama eſt, recipitq; nos locus aliquis, quem putamus periiſſe, præmiſſus eſt. Et quòd paulò procul inde, Adijce nunc, quòd ſi modò corporibus ſolutæ animæ manent, felicioribus illis ſtatus reſtat, quàm eſt, dum uerſatur in corpore. Item, Magnus animus Deo pareat, & quicquid lex uniuerſi iubet, ſine cunctatione nunc patiatur, aut in meliorem emittitur uitam, lucidius, tranquillius'que inter diuina manſurus, aut certè ſine ullo futurus incommodo, naturæ ſuæ remiſcetur, & reuertetur in totum. Hæc inquam quæ cum dubitatione nunc proferuntur, multis alijs locis grandibus uocibus affirmantur, tota animi contentione, pulſis ambagibus, aſſeruntur. Exprimens enim animi diuinam, incorruptibilem'que naturam, ait in eiſdem Epiſtolis, libro octauo, Ratio autem nihil aliud eſt quàm in corpus humanum pars diuini ſpiritus emerſa. Dicens rationem partem ſpiritus diuini, ſentit quaſi ſcintillam, afflatum, hauſtum, ſimulitudinem: creationem animi declarans eſſe, non qualem corporum ab elementis corruptibilibus, ſed ab origine diuina, iuxta Moſaicam philoſophiam, incorruptibilem, immortalem propter hanc ipſam originem. Audi autem aureos ſacro'que è pectore ſpirantes ſuper æternitate ſermones, in eiſdem Epiſtolis: Tunc animus noſter habebit, quod gratuletur ſibi, cum emiſſus his tenebris, in quibus uolutatur, non tenui uiſu, clara proſpexerit, ſed totum diem admiſerit, & redditus cœlo ſuo fuerit, cum recepit locum quem occupauit ſorte naſcendi. Surſum uocant illum initia ſua. Erit autem illic etiam antequam hac cuſtodia exoluatur, cum uitia diſiecerit, purusq; ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. En Seneca dicit initia animi ſurſum eſſe, quo reuocetur ſemper animus, quibus uel in corpore purè, iuſteq; uiuendo intereſſe poſſit, inchoans in terris Paradiſum. Eadem affirmat, omnibus modis ingerit, cum ait in ipſis Epiſtolis, Si cui uirtus, animus'que in corpore præſens, hic Deos æquat, illò tendit, originis ſuæ memor. Nemo improbe eò conatur aſcendere, unde deſcenderit. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui Dei pars eſt? Totum hoc quo continemur, & unum eſt, & Deus, & ſocij eius ſumus, & membra. Capax eſt noſter animus, perfertur illò, ſi uitia non deprimunt. Nam ſi aliena ui ad ſumma niteretur, magnus erat labor ire in cœlum. Hæc ille. nunc etiam partem Dei dicens animum, eodem, quo ſuperius monſtrauimus, ſenſu intelligendus eſt. Quòd autem dixit, totum quo continemur eſſe Deum, uiſum ſuperius, cum de Deo loqueremur, Non ſcilicet mundanum corpus, ſed omnem uitam

tam

tam per omnem mundum diffuſam, diuinam rationem, poteſtatem ubiq; præſentem, per quem omnes uiuimus, à qua natus animus, natus autem non ex illa ſubſtantia diuina, ſed emiſſus, efflatus ineffabili modo. Eóque ait, ferri animum ad autorem ſuum, niſi uitia depreſſerint, graui pondere in terram detraxerint. Dicit item de eo qui nunquam queſtus eſt, qui paret legibus Dei. Habebat perfectum animum ad ſumma ſui adductus, ſupra quam nihil eſt, niſi mens Dei, ex qua pars & in hoc pectus defluxit. Maximum inquam Lucili argumentum animi ab altiori uenientis ſede, ſi hæc in quibus uerſatur humilia iudicat, & anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quò exiturus ſit, qui unde uenerit meminit. Hic quoque eſt ea Philoſophia, à mente diuina fluxiſſe in hoc pectus particulam, nato & ſato corpore ex ſemine mortali, cœlitus animo demiſſo, corporiq; deuincto, parte diuina immortali, cum terrena mortali copulata. Fluxiſſe autem ex mente diuina, ineffabili & incognito nobis modo, clamat item ab altiori ueniſſe animum ſede. Hoc illud Ariſtotelis θύραθεν, exterius, extrinſecus, à porta, nempe ab alteriori ſede. Idem non rationibus modò de fonte naturæ petitis probat, & animos oriri cœlitus, ab immortali fonte, & poſt diceſſum in immortalitatis regna reſtitui, ſed & hac ratione lætatur, qua Plato, & Marcus, Epiſtola centeſima octaua, cum inquit: De animarum æternitate diſſerimus, non leue momentum apud nos habet conſenſus hominum, aut timentium inferos, aut Deos colentium. Sic ait: Hoc quidem argumentum, ut dixi, placuit etiam Platoni, Ciceroni. Denique Seneca totis effuſus habenis, omnibus diſiectis ambagibus, nuſquam amplius hæſitans, ſed plenis uelis, immortalitatis portum ingreſſus, canit æternitatem, requiem animorum: & quaſi de terris ſuſpiciens eos ſinu diuorum receptos, miratur, exultat, inuitat ad hos triumphos, omnes: ut penè miraculum ſit, philoſophum profanum uelut ex adytis cœleſtis ſapientiæ prodeuntem myſteria tanta pectoribus plenis effundere. Epiſtola centeſima ſecunda, Cum uenerit dies ille, qui miſtum hoc humani, diuini que ſecernat tempus, hic ubi inueni relinquam, ipſe me diei reddam: nec nunc ſine illis ſum, ſed graui, terrenóq; pondere detineor per has mortalis æui moras. Illi meliori uitæ, longiori que præluditur. Quemadmodum nouem menſibus nos tenet maternus uterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco, in quem uidemur emitti, iam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpatiū, quod ab infantia patet in ſenectutem, in alium naturæ ſumimur partum, alia origo nos expectat, alius rerum ſtatus. Nondum cœlum niſi ex interuallo pati poſſumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriam proſpice. Non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quidquid circa te iacet rerum, tanquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta. Tranſeundum eſt. Dies iſte, quem tanquam ſupremum reformidas, æterni natalis eſt. Quid iſta ſic diligis quaſi tua? iſtis operatus es? Veniet qui te reuelet dies, & ex commercio fœdi, atque olidi uentris educat. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur; diſcutietur iſta caligo, & lux

undiq; clara percutiet. Nulla ſerenum umbra turbabit, æqualiter ſplendebit omne cœli latus. Dies, & nox aëris infimi uices ſunt. Tunc in tenebris uixiſſe dices, cum totam lucem & totus aſpexeris, quam nunc per anguſtiſsimas oculorum uias obſcurè intueris, & tamen admiraris illam procul. Quid tibi uidebitur diuina lux, cum illam ſuo loco uideris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum teſtes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet & æternitatem proponere, Quam qui mentem concepit, nullos horret exercitus, non terretur turba, nullis ad timorem minis agitur. Huc uſq; diuinus uates (ſic enim aueo dicere) uelut unus è noſtris, à naturæ ſecretis profectus, quem docuit prudentia, ratio, uerus inſtinctus, imò ſpiritus ipſe ſanctus, qui ſæpe profanis dedit cœleſtia loqui. Quæ noſtri uates, nuntij certiſsimi, uocibus ætherijs, per omnes generis humani ſedes inuulgarũt, perſpicua, notiſsima fecerunt, eadem ipſe canit. Audis hic nobiliſsimas, Apoſtolicas penè uoces: Alia origo nos expectat. Dies uitæ ſupremus, æterni natalis eſt. Ad aliam natiuitatem præparamur. In alium naturæ ſumimur partum. Hora illa fatalis, non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Sentis quàm conſonet cum diuino Paulo? Dum ſumus in corpore, peregrinamur à Domino. Audis etiam lætitiam, felicitatem animorum, cum lux æterna, lux diuina tota clarebit. Cum igitur dicant hæc illi, qui non fuere Chriſtiani, certè conſtat, ſolam illam eſſe, quæ ſupremo tempore cœlitus fulſit, ueritatem, cui Philoſophorum, ſapientiſsimorumq; hominum uoces conſonarunt.

De ſimilitudine, & imagine animorum cum Deo, ex Platone, qui tota ſua Philoſophia hoc idem perhibuerit: Et quòd hanc cauſam immortalitatis eorum aſſeruit. Cap. XIIII.

AD immortalitatem animorum comprobandam prima, præcipuaq; ratio, ex cunctorum mortalium conſenſu propoſita fuit, quòd non ſunt ex mortali natura, elementorumq; progenie: ſed cum & à Deo, & ad imaginem Dei creatos eos aſſerant cuncti, docere poſſemus omnes gentes Theologiam Moſaicam aut ſecutas, & comprobaſſe, inde præclaras has de noſtrorum cum Deo ſimilitudine animorum, ſententias haurientes, aut ipſam rerum, quam Deus in primordio feciſſet, ueritatem hominibus apparentẽ, ſe declaraſſe, et ad ſui conſeſsignẽ ignaros eos fortaſſe Philoſophiæ Moſaicæ, uocaſſe. Nam omnes ſuperius mirabili conſenſu, de diuino genere animorum loquebantur: alij eos ſcintillas, quæ quaſi ex Deo fulſiſſent, aut abſciſsiones quaſdam ex eo: alij delibationes, & hauſtus: alij afflatus: alij genus eius, & ſtirpẽ eos appellantes. Et ut Ariſtoteles eos uocauit maximè conſanguineos Deo, ut ſic loquar, ſiue ex eadẽ agnatione, et gente, ex quo cũctis hæc erat firma immmortalitatis eorũ ratio, ſic Plato Philoſophorũ eximius, ſæpe dixit idẽ, et uſus eſt hoc cũ primis de immortalitate argumento. Moſes ergo (ut Platonẽ cum eo conferam) ſcripſit, Deũ ad imaginẽ, & ſimilitudinem ſuam, hominẽ feciſſe, eaq́; eſt ratio immortalitatis: in Phædone autẽ, hoc eſt, in libro de Anima, Plato, τῷ μ̀ θείῳ, καὶ ἀθανάτῳ, καὶ νοητῷ, καὶ μονοειδεῖ, καὶ ἀδιαλύτῳ καὶ ἀεὶ ὡσαύτως,

καὶ

καὶ κατὰ ταυτὰ ἔχοντι, ἑαυτῷ, ὁμοιότατον εἶναι ψυχήν: Non'ne, Inquit, cenſes, animum eſſe ſimillimum ei, quod diuinum eſt, & immortale, & intelligibile, & uniforme, & indiſſolubile, & ſemper eodem modo ſimiliterq; in ſe permanet? Ecce animus ſimillimus ei quod eſt diuinum, immortale, cæteraq;, quæ ſunt deſcriptio Diuinitatis, quam ſolet ſemper definire Plato, ut eſt in Timæo, & Politico, multisq; alijs locis, eodem modo ſemper habentem, uniformē, indiſſolubilem. Quia ſolus, ut inquit ille, habet immortalitatem uerā. Ad hæc νοητὸν, intelligibile, id eſt, quod ſola mente poßit intelligi, conſiderari, non oculis ut corpora, omniaq; ſenſibus corporeis ſubiacentia. Dicitq; in Politico, τὸ κατὰ ταυτὰ, καὶ ὡσαύτως ἔχειν ἀεὶ, καὶ ταυτὸν εἶναι, τοῖς πάντων θειοτάτοις προσήκει μόνοις: Habere ſimiliter ſemper & eodem modo, idemq; eſſe, ſolis diuinißimis congruit. Huic rei, ſimillimus eſt, ait, animus. Vides quanta cū Ariſtotele, & Platone; & horum cū Moſe concordia? Ariſtoteles mens ſiue animus eſt Dijs συγγενέστατος, propinquiſsimus. Plato, ὁμοιότατος, ſimillimus. Moſes, Ad imaginem, & ſimilitudinem Dei fecit illum. Marcus Tullius, Eſt igitur homini cum Deo ſimilitudo. Idē multo mirabilius in Tuſculanis, Ergo animus, qui, ut ego, diuinus, ut Euripides audet dicere, Deus eſt. Ex hac ratione Plato uult animos redire, ubi à corporibus emigrauerint, ad ſuam ſtirpem, genus ad parentem, ad fontem ſuum, eodem loco, εἰς τὸ ὅμοιον αὐτῇ τὸ θεῖον ἀπέρχεται τὸ θεῖόν τε καὶ ἀθάνατον, καὶ φρόνιμον. Nempe, Ad diuinitatem, immortalem, ſapientem. Et πρὸς τὸν ἀγαθὸν, καὶ φρόνιμον θεὸν, Ad bonum, ſapientemq; Deum. Ac ſi quis rectè iudicet, eadem de animi immortalitate eſt ſententia Platonis, atq; Ariſtotelis. Nam Ariſtoteles in libris de Anima, ut uiſum eſt ſuperius, & tot alijs locis, animum dicit χωριστὸν, ſeparabilem, ſegregatum. In eo libro, & in libro De generatione animaliū uocat θεῖον: Ex quo, inquit, relinquitur, ſolum animum, ſiue mentem uenire exterius & hanc ſolam θεῖον εἶναι, diuinam eſſe. Immortalem deniq; & ſempiternā pronunciat, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον, καὶ ἀΐδιον, Et ſolum immortale eſſe, & ſempiternum, inquit de Anima. Omnia igitur, ut uides, aperta, clara, nullaq; ratione ambigua apud Platonē, ut ſimilius & conformius loqui non potuerint, ut alter ex ore alterius excepiſſe uideatur. Rurſus eodē libro expreßius appellat animum θεοειδὲς, Deiformē. Eaq; etiā Sibyllarum eſt nuncupatio. In Politico quoq; eadem ſenſit, & pronunciauit, cū ait ueritatem in animo, rerūq; bonarum, ac malarum in eo notionem eſſe, θεῖον ἐν δαιμονίῳ γένει, Rem diuinā in genere dæmonio, hoc eſt, in genere diuino, appellans genus diuinū, ſiue dæmoniū, ipſam mentē. Quemadmodū in Phædone multis uerbis, & ut Ariſtoteles ſæpißime. Ibiq; partē animæ diuinā, uidelicet ipſam mentē uocat ἀειγενὲς, generis ſempiterni, dicens, κατὰ τὸ ξυγγενὲς, τὸ ἀειγενὲς τῆς ψυχῆς αὐτῶν μέρος. Vt in hac æterna animæ parte ſit res ei ſimilis, nempe notio, ueritas. Ex quo probatur eandem eſſe de immortalitate mentis Philoſophiam Ariſtotelis, atque Platonis. Sicut enim Ariſtote/

les ſemper appellat mentem, ſeparans eam à reliquis partibus animæ, diuinam, im
mortalem, ſempiternã, Dijs ſimillimam, ac propinquiſſimam, ſic Plato τὸ ἀειγενὲς
μέρος ψυχῆς, Sempiternam animi partem, ſimillimam rei diuiniſſimæ, perpetuæ.
Vt idem ipſe Ariſtoteles, loquens de anima corporis, uitæq; corporeæ informatrice
ſeparat ſemper mentem, quæ ſapit, intelligit, recordatur, ei tribuens omnia, quæ te/
ſtentur eam immortalem, nunc diuinam dicens, nunc ſeparatam, nunc exterius ue/
nientem, nunc ex genere diuino, ſic quoq; Plato, quem prorſus conſtat ſecutũ Ari
ſtotelem, in Alcibiade clariſſimè fatetur: ἔχομεν οὖν εἰπεῖν τί ἐστι τῆς ψυχῆς θει
ότερον ἢ τοῦτο, περὶ ὃ εἰδέναι τε καὶ φρονεῖν; οὐκ ἔχομεν. τῷ θείῳ ἄρα τοῦ-
το ἔοικεν αὐτῆς καί τις εἰς τοῦτο βλέπων, καὶ πᾶν τὸ θεῖον γνούς, θεόν τε, καὶ
φρόνησιν οὕτω καὶ ἑαυτὸν ἂν γνοίη μάλιστα. Poſſumus ne igitur, inquit, dicere
quid ſit in anima diuinius? an hoc circa quod eſt ipſum noſſe, & ſapere? Ne
quaquam, inquit. Ergo diuinitati, hæc pars animæ ſimilis eſt, & qui in hanc reſpici
at, totamq; diuinitatem, Deumq;, & ſapientiam, ſic & ſeipſum ſanè maximè no/
ſcat. Hæc quoq; non Ariſtotelis modò, ſed Moſis Theologia eſt, Ad imaginem Dei
fecit illum. Non ne uides eadẽ clamantes, aſſeuerantesq; maximos Philoſophos, ali
orum Philoſophorum anteſignanos, ac principes? Docebat enim eos hanc natura
Theologiam, quam Moſen inſtruxit priſcosq; doctor ipſe Deus. Nec mirum, inueni
ri qui Ariſtotelis intimam hanc Philoſophiã profundè nõ percipiant. Non enim fon
tem Philoſophiæ huius agnouerunt, eoq; nouis dogmatis repertis, dicta eius, quo/
rum ſunt ferè parum capaces, deprauarunt. Eadem Plato quæ ſuperius, cum Moſe
mirabiliter conſentiens retulit in Prothagora de agnatione, generis propinquitate
inter hominem, ac Deum, quæ pòſt Ariſtoteles, inde Marcus, atq; alij uſurparunt.
Refert eo libro Plato ea, quæ apud Moſen, & Aegyptios reperta uetuſtiſſimi Græ
corum, paulo ſecus, quàm in fonte eſſet, tradiderunt, de homine ficto à Prometheo:
ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας. πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ
συγγένειαν, ζώων μόνον θεοὺς ἐνόμισε. καὶ ἐπεχείρει, βωμούς τε ἱδρύεσθαι,
καὶ ἀγάλματα θεῶν. Cum autem homo, diuinæ particulæ particeps effectus eſſet,
primum quidem propter conſanguinitatem, agnationemq; Dei, ſolos Deos ex ani/
mantibus opinabatur. Aggreſſusq; aras erigere, & ſtatuas Deorum. Vides hic par
tem Dei, & propinquitatem, illud ipſum, quod Ariſtoteles uſurpauit nomen, θεοῖς
συγγενέστατος. Oſtendit Philo Iudæus hanc eſſe Theologiam Moſaicam: πᾶς ἄν
θρωπος, κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ᾠκείωται θείῳ λόγῳ, τῆς μακαρίας φύσε/
ως ἐκμαγεῖον ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα γεγονός: Omnis homo ſecun
dum mentem aſſimilatur, domeſticus eſt, Verbo diuino, naturæ beatæ imago, uel ab
ſciſſio, aut radius factus. Et diuus Paulus, Genus ergo cum ſimus Dei. Ex quo ani/
morum immortalitas comprobatur. Hanc ob cauſam perhibet idem in Gorgia pri/
ſcos Poëtas, qui diuini eſſent, unanimiter immortalem animam dixiſſe: φασὶ γὰρ
τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀθάνατον. Ea fuit priſcorum ſapientia cui quid
recenti/

 524

recentiores poterunt obijcere? Similiter in nono de Repub. ut Ariſtoteteles, ſolam mentem diuinam dixit, ſic ipſe, τὸ θεῖον ἐν αὐτῷ ἄρχον, Diuinitatē, uel partem diuinam in unoquoq; homine imperantem. Ibidem, τὸ θειότατον, diuiniſſimam uocauit rationem, prudentiam, ſicut cupiditatem feram agreſtam: Illam quia ex genere diuinorum, ex immortali genere. Vſque igitur ad rauim uociferatus eſt, prædicauit animum eſſe ad imaginem, & ſimilitudinem Dei, totisq; ſuis libris, ubi locus is tractandus eſſet, aſſeruit, hoc in primis utens ad immortalitatem argumento. Itaq; in decimo de Republica repetit ea, quæ dixerat in Phædone, cæterisq; libris: Oportet, inquit, de anima cernere, εἰς τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς, καὶ ἐννοεῖν ὧν ἐφάπτεται, καὶ οἵων ἐφίεται ὁμιλιῶν, ὡς ξυγγενὴς οὖσα τῷ τε θείῳ, καὶ ἀθανάτῳ, καὶ ἀεὶ ὄντι: Quænā Philoſophia eius, & cogitare quæ contingat, & optet conſuetudines, & colloquia, ut quæ conſanguinea ſit, diuinæ, & immortali, ſemper exiſtenti rei. En igitur teſtatur animum eſſe propinquum, affinem, cognatum, connaturalem rei diuinæ & immortali. Sumus enim genus eius, tanquam ab eo nati, procreati, ſati, Eo'que è terra creato corpore, ſpiritum dimiſit à ſeipſo. Ex his'que denuo conſtat, & conſtare conſtantiſſimè, fortiter'que quiſque poterit aſſerere, eandem Platonis, atque Ariſtotelis eſſe de animi immortalitate ſententiam, eiſdem nominibus, eodem ſermone ab utroque deſcriptam, declaratam, defintiam. Quibus rationibus, & fonte Peripateticæ Philoſophiæ reperto, quem Auerroës, alij'que Peripateticorum aut neſcierunt, aut non animaduerterunt, erroris eos ſui coarguemus, oſtendentes dogmata, quæ ad tollendam animorum immortalitatem excogitarunt, ex ſumma imperitia, & impudentia eos confinxiſſe, ſiue unicum in cunctis intellectum, ſiue ſingulum cuiuſque, mortalem aſſerentes. Dicemus'que eos neſciiſſe, Ariſtotelis de animæ parte diuina doctrinā, Platonis fuiſſe prioris, qui talia dicens, de mente, uel animo, & ad immortalitatem eius probandam dixerit, et animo prodigioſam illam cunctorum animorum unitatem non ſpectarit. Quæ nec Ariſtotelē oporteat conſideraſſè, attendiſſe, cuius omnis de mentis immortalitate, ac diuinitate ſermo fluxit ex fontibus Platonis. Siquidem in Timæo quoq; ad hanc eandem rationem ſpectat, quòd dixerit animam φυτὸν οὐκ ἔγγειον, ἀλλὰ οὐράνιον, ἐκεῖθεν γάρ, ὅθεν ἡ πρώτη τῆς ψυχῆς γένεσις ἔφυ: Plantam non terreſtrē, ſed cœleſtem, quòd inde primū animi exordiū fuerit. Videlicet quod Marcus Tullius: Animorū, inquit, in terris nulla origo inueniri poteſt. Et quod Ariſtoteles: Corpus, aër, & anima ſenſitiua à ſpuma uentris naſcitur, animus autē ſolus eſt diuinus, et ſolus ſeparabilis, ſolusq; īgreditur exterius. quid exterius ſit, declarat Plato: ſed et Moſes prior, à deo demiſſus, in corpus: inde natus, inde ſatus, et plātatus. quis nō intelligit, eandē trium ſummorū hominū eſſe Philoſophiā, fluentē primū à Platone ad Ariſtotelē, ab his ad Tulliū? Addit Plato, quod Ariſtoteles item, et Tull. ſecuti ſunt, ea quæ ſapiunt, neceſſariò immortalia eſſe, et diuina, φρονεῖν μὲν ἀθάνατα καὶ θεῖα, ἄνπερ ἀληθείας ἐφάπτηται, πᾶσα ἀνάγκη πού. Hæc enim ratio ſemper

tio ſemper eſt apud Ariſtotelem. Sunt immortales animi, non ad unum uniuerſale intellectũ *redeuntes. Nam ſummi uiri nunquam unum illum intellectum agnoue/runt. Recentiorum Philoſophorum inuentum: quos operæpretium eſſet errorem ſuum agnoſcere, ſi pertinaces ſint, ueluti furentes, maleq; ſani ex omni Philoſophorum Republica exturbandi. Neq; enim uel ratio, uel præceptoris autoritas eos ad hæc flagitia concipienda deduxit, ſed inepta perſuaſio. Ariſtotelem hominem mor/talem, et qui, ut cæteris homines falli poſſet, defendendum eſſe, ne ſibi contradixiſſe uideatur. Contraria uerò ſunt, dogma de æternitate mundi, & animorũ æternitate. Malueruntq; cadere, obſcurariq; ueritatem, quàm hominem mentiri, ac falli potuiſſe. Quod cum ſit dementiæ, eam ſuis profeſſoribus relinquemus, bonos et ſanos ad hæc conſideranda inuitantes. Addit enim ſimilis ubiq; ſui Plato in quinto de Legib. Omnium, quæ noſtra ſint, poſt Deum, ſiue, ut mos loquendi temporis eius fuit, poſt Deos, diuiniſsimam eſſe, ſimillimamq; ipſis Dijs animam noſtram: πάντων γὰρ τῶν αὐτοῦ κτημάτων μετὰ θεοὺς, ψυχὴ θειότατον, οἰκειότατον ὄν. Vides eum appellantem animam familiariſsimam, propinquiſsimam ipſi Deo, quod Ari/ſtoteles in Moribus, συγγενέστατον. Sic quoque in ſexto dicit hominem educatum ſapienterq; innutritum, eſſe animal mitiſsimum, ac θειότατον, diuiniſsimum. Haud ſecus etiam de diuinitate animorũ, et cum Deo propinquitate, perhibuit in decimo, loquens cum eo, qui Deos eſſe putaret: ὅτι μὲν οὖν θεοὺς συγγένειά τις ἴσως σε θεία πρὸς τὸ ξύμφυτον ἄγει, τιμᾶν καὶ νομίζειν: Quod quidem Deos ar/bitraris, fortaſſe quædam agnatio, affinitasq; diuina te ducit ad ſimile colendum, & credendum. Idem ſermo, idem nomen atq; apud Ariſtotelem in decimo de Moribus ut conſtet eum hinc didiciſſe. Denique Plato, autore Plutarcho de Placitis Philoſophorum, uocaliſſimè pronunciauit animam, & diuinitus natam, & immortalem. Plato inquit, τὸ μὲν λογικὸν ἄφθαρτον, καὶ γὰρ τὴν ψυχὴν, οὐ θεὸν, ἀλλὰ ἔργον ἀϊδίου θεοῦ ὑπάρχειν: Partem rationalem eſſe immortalem. Etenim ani/mam non. Deum eſſe, ſed opus æterni Dei. Quanta cum Moſaica Theologia ſimilitudo?*

De Phocylide uetuſtiſsimo Poëta, qui dixit animam immortalem, digreſſamq; à corpore fieri Deum. Et quòd ſimilia confeſſa eſt antiquiſsima Theologia Magorum. Cap. XV.

PHocylides è priſcis illis uenerandis Græciæ, qui ante Philoſophos floruerunt, uatibus, mirabiliter omnem Moſaicam Chriſtianamq; Philoſophiam de animi creatione & immortalitate, & quòd ei ſit imago diuina, confirmat, in ſuis de uita de/genda præceptis: Corpus, inquit, ſumptum è terra.

Ψυχὴ δ' ἀθάνατος, καὶ ἀγήρως, ζῇ διὰ παντός.

Sed uiuunt animi, ſemper ſine morte, ſenectaq;.

Quid hoc ſacroſancta priſca, cui meritò poſteriores aſſurgant, Theologia uenera/bilius? Autor autem Suidas è carminibus Sibyllinis, hanc. Theologiam Phocylidem hauſiſſe. Addit idem:

Αεὶ ωα:

Λείψανα ἀποιχομένων, ὀπίσω δὲ θεοὶ τελέθονται.
Defunctis ſupereſt uita, & Dij deinde creantur.

Aſpicis reliquias defunctorum, quorum tametſi intereant corpora, uiuat tamen ani/
mus, et adeò uiuat, ut Deus exiſtat. Erunt enim, ut ait Chriſtus, omnes æquales An/
gelis Dei. Et, Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Addit quoq; Phocylides,

Ψυχαὶ γὰρ μίμνουσιν ἀκήριοι ἐν φθιμένοισι.
Incorrupta manet anima nam luce carentum.

Quid quòd uel reſurrectura corpora prædixit à Sibyllis edoctus, uel ab his tene/
bris prædicauit animos abituros ad lucem, hoc carmine?

Καὶ τάχα δ' ἐκ γαίης ἐλπίζομεν ἐς φάος ἐλθεῖν.
Atq; breui è terra ſperamus ſcandere ad auras,

Eſſe autem animum ad imaginem, & ſimilitudinem Dei, iuxta Theologiam Moſa
icam, ſic idem aſſerit,

Πνεῦμα γάρ ἐστι θεοῦ χρῆσις θνητοῖσι καὶ εἰκών
Spiritus eſt uſura Dei, mortalibus atq; imago.

Hæc autem Phocylidis & Græcorum de immortalitate animorum ſententententia, fu
it etiam Chaldæorū, quos Græci ſequebantur. Nam Magi, quorū dogmata, paucis
quibuſdā uerſiculis comprenſa circunferuntur, quæ Platonem, Platonicosq; legiſ/
ſe deſumpſiſſeq; ex his multa, Philoſophi Græcorū teſtantur, quorum teſtimonijs
utuntur Proclus & Simplicius, ad alia hæc habent de immortalitate: ζήτησον πα
ράδεισον τὸν ἀμφιφαῆ τῆς ψυχῆς χῶρον: Quære Paradiſum, clariſſimā ani/
morum regionē. Ecce uocat, dicitq; animos eſſe cœleſtes, quorum regio ſit flagran
tiſſima, diuorum patria. Hoc declarans Pletho Gemiſto Platonicus, animam dicit iu
xta Platonem, et Pythagoram indiuiduæ ſubſtantiæ, à materia prorſus ſegregatam,
quemadmodum mentes ſupercœleſtes: οἷς καὶ συγγενῆ πως τὰ ἔργα ἀποδί/
δωσι τῶν αὐτῶν, ὧνπερ καὶ ἐκεῖναι ἐφαπτομένη καὶ αὐτή. τῆς τῶν ὄντων
δὴ γνώσεως, καὶ θεωρίας, ἄχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνωτάτω θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, ἀνώ/
λεθρον: Quibus ſimules operationes efficit attingens ad eadem atq; ipſe, nempe re
rum notiones, & contemplationes, uſq; ad ipſum ſupremum Deum. Eoq; incorru
ptibilis. Audis rationem Chaldæorū, eandem & Platonis, atq; Ariſtotelis, qui cum
operationes mentis conſideraſſent cœleſtes eſſe, ac diuinas, cenſuerunt, quæ tales
efficeret, immortalem, ac diuinam, corpore quidem ueſtitam, latentemq; ſub corti/
ce mortali. Rurſus eadem Magicæ uetuſtiſſimæ ſententiæ, quas Pythagoras et Pla
to deflorarunt: ψυχὴ ἡ μερόπων θεὸν ἄγχει πως εἰς ἑαυτήν, οὐδὲν θνητὸν
ἔχουσα, ὅλη θεόθεν μεμέθυσται, ἁρμονίαν αὐχεῖ γάρ, ὑφ' ἧ πέλει σῶμα
βρότειον: Anima hominū Deum ferè aſtringit ad ſe, nihil mortale habens. Tota di
uinitus ebria facta eſt. Harmonia enim gloriatur, ſub qua eſt corpus mortale. Hæc
declarans Pletho, Anima, inquit, humana, Deum ad ſe quaſi aduinciet, ſiue fortiter
aſſimulabit, nihil habens per ſe mortale. Tota diuinitus inebriata eſt, ſiue repleta
eſt,

eſt, τῶν θείων καλῶν, diuinorũ pulchrorũ, uel diuinorũ bonorum. Nam tametſi huic mortali corpori eſt deuinct a, at et ſic harmoniã nempe unitionem nobilitat, uel non deturpat, ſub qua mortale exiſtit corpus. Sed & ſentit aliquid in ſeipſa uelut ipſa exiſtens, quæ talem toti adminiſtrationẽ adminiſtret: ὥστε τῶν θνητῶν τοῖς ἀθανάτοις, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἑνουμένων, οὕτω καὶ τὸ πᾶν ἐς μίαν τινὰ ἁρμονίαν συγκροτεῖσθαι: Quo circa unitis in homine mortalibus, cũ immortalibus, factũ eſt totũ una uelut harmonia. Sic Pletho. Clarus igitur ſenſus oraculi. Eadẽ Magica logia ſic iterũ clamãt: ὅτι ψυχὴ πῦρ δυνάμει πατρὸς οὖσα φαεινὸν. ἀθανατός τε μένει, καὶ ζωῆς δεσπότις ἐστι, καὶ ἴσχει κόσμου πολλὰ πληρώματα κόλπων: Eſt anima ignis clarus ex uirtute paterna. Incorrupta manens, & uitæ eſt regina ſuæq;. Atq; ſinu retinet mũdi loca plurima ſola. Hæc declarans ſupradictus interpres, Virtutẽ, inquit, & potentiam, & uirtutẽ eius intelligibilem, & mentẽ paternam, eundẽ ſecundum Deum oracula hæc uocant ubiq;. Primũ omnium aliorũ, ex patre, & ſuperno Deo profectũ. Dicitur igitur quòd ab hac paterna poteſtate facta eſt immediatè anima, exiſtens ignis lucidus, ſiue diuina quædã ſubſtantia, manetq; immortalis, διὰ τὴν θειότητα τῆς οὐσίας, καὶ δεσπότις ἐστι, Propter diuinitatẽ ſubſtantiæ, & domina eſt uitæ uidelicet ſuæ, utpote nõ habens uitã abijciendã. Nam quæ habemus, quæ poſſunt abijci, ac demitti, horũ domini eſſe nõ poſſumus. Et continet anima uidelicet, κατὰ τὴν ἑαυτῆς ἀϊδιότητα: Secundũ ſuã æternitatẽ, multas plenitudines mundi ſinuũ, ſiue uariorũ locorum ſuorũ in mundo, quæ ad rationẽ eorũ, quæ hic uixit, ubiq; aſſequitur. Sic illi ferẽtes animã eſſe lucẽ æternã, puriſſimã. quod teſtatur etiã Plutar. philoſophos ſenſiſſe, φῶς τῆς οὐσίας νομίζουσιν. Putãt animã nõnulli philoſophi lucẽ eſſe natura. In eo quẽ inſcribit, an rectè dictũ ſit, Viuẽdo latita, tũ alijs cõiecturis, tũ quia tenebras execratur, iucũdiſſ. ſentit lucẽ. Rurſus Chaldæus alio prodidit oraculo: ἐκτείνας πυρινὸν νοῦν, ἔργον ἐπ' εὐσεβείς, ῥευστὸν καὶ σῶμα σαώσεις: Extẽdẽs igneã mentẽ, ad pietatis opus, ſeruabis et fragile corpus. Igneã, luminoſã, ut uides, uocat mẽtẽ, corpus autẽ fluxũ. quicũq; uixerit piè, reſurget cũ corpore ob pietatẽ, quã coluiſſet, efficiẽs, ut etiam corpus, quod natura fragile, fluxũq; eſt, maneat incolume. Eſt autẽ uaticiniũ de reſurrectione corporũ. Ignis mẽtalis, eſt mẽs, nõ corporeus. Ideo fallebãtur, quos memorat Plutarchus cõtra Epicureũ, quoſdã exiſtimaſſe animas nũc in cœlo, nũc in terra multis annorũ curriculis uagatas, demũ reſolui in mũdo cũ Sole et Luna, εἰς πῦρ νοερὸν ἀναφθείσας, In ignẽ mentalẽ accẽſas. Sed nõ poteſt mẽtalis ignis, in ignẽ corporeũ reſolui. Tũ ignis mentalis eſt indiſſolubilis. Generatio igitur, ſiue creatio animæ à Deo, dicitur quaſi radiatio, ſcintillatio, ut cũ ex igne excutitur nitor, aut ſcintilla. Simplicius primo Phyſicorũ idẽ phibet: καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ ὑπὸ θεοῦ ἐλλάμπεσθαι λέγεται: Dicitur enim anima à Deo radiare. Vera igitur ſunt, quæ totis his cõmentationib. adnitimur probare, meliorẽ, ſyncerioremq; eſſe quo magis uetuſta ſit Philoſophia. Multa ſũt autẽ priſcorũ monumẽta, quorũ ueſtigia quædã ab his, qui

bus tem-

bus temporũ uicinitas ea uidere dedit, quæ longinquitas nobis non permiſiſſet, ex/hibentur nobis. Ecce Clemens Alexandreus in Stromatis teſtatur ſimilia ſenſiſſe uetuſtiſſimum Poëtam Epicharmum de immortalitate animorum, atq; Phocylidem, prolatis his ex eo: εὐσεβὴς νῷ πεφυκὼς οὐ πάθοις οὐδὲν κακὸν καταθανὼν, ἄνω τὸ πνεῦμα διαμενεῖ κατ᾽ οὐρανὸν, ψυχαὶ δὲ ἀσεβῶν ὑπουράνιοι ὧδε γαίᾳ πετῶνται ἄλγεσι φονίοισι, ὑπὸ ζάγλαις ἀφύκτοις κακῶν. εὐσεβῶν δ᾽ ἐπουράνιοι ναῖουσι κόλποις μακάρων, μέγαν ἀείδουσιν ἐν ὕμνοις. Si pietatem animo coluiſti, defunctus mali nihil patieris. Surſum in cœ/lo permanet ſpiritus. At impiorum animæ ſub cœlo uagæ, doloribus ſæuis, crucia/tibusq; æternis exagitantur. Animi piorum cœleſtes, ſinu beatorum recepti, iubi/lant hymnis. Hæc ut reperi produxi, meliora fortaſſe in ſuo fonte.

Epictetum in Philoſophia cunctis admirabilem, creatum animum à Deo ad ſimilitudinem ſuam fuiſſe confeſſum: & quòd membra corporis idem diſpoſuerit, animo libertatem dederit. Cap. XVI.

SEd dimiſſo Platone priſcisq; uatibus, cæteros Philoſophos audiamus, omni pro/pè ratione, de ſimilitudine, & propinquitate animorum cum Deo, eorumq; ab ipſo creatione iuxta Theologiam Moſaicam nobiſcum congruentes, ut appareat unam fuiſſe ſemper religionem, ac pietatem, quam ſi mali homines, & ignari ueritatis, poſt multa ab eius ortu ſecula corruperunt, ea cum non culpa fuerit eius, hominum bonorum diligentia repurgata, priſtino decori ſuo reddatur, principe, ac duce ueritatis Deo cunctos inſtruente, & illuminante. Arrianus igitur propo/nens ſententias Epicleti, quem ſuæ tempeſtatis homines plurimum admirati ſunt, multa ad hanc rationem pertinentia loquitur: εἴ τις τῷ δόγματι συμπαθῆσαι κατ᾽ ἀξίαν δυνάτο, ὅτι γεγόναμεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ πάντες προηγουμένως καὶ ὁ θεὸς πατήρ ἐστι, τῶν τε ἀνθρώπων, καὶ τῶν θεῶν, οἶμαι ὅτι οὐδὲν ἀγεννὲς, οὐδὲ ταπεινὸν ἐνθυμηθήσεται, περὶ ἑαυτοῦ: Si quis ad hoc dogma, & opinionẽ dignè affici poſſet, quod facti ſimus omnes à Deo, & Deus pater eſt hominũ, atq; Deorũ, nihil arbitror de ſe ipſo infame ac degener, humileq; ſentiet, et cogitabit. Ecce ſiue Arrianus, ſiue Epictetus, cuius ſententias compilauit Arria/nus, neuter Chriſtianus, ſed Philoſophus duntaxat, agnouerunt, prædicarunt om/nes homines factos à Deo, eumq; eſſe patrem hominum atq; Deorum, nempe An/gelorum. Quemadmodũ uerus, ac legitimus filius eius docuit in mundo homines precari, Pater noſter. Et, Eſtote ſimiles patri ueſtro, qui Solem ſuũ oriri facit ſuper bonos, & malos. Hoc utiq; continetur rerum primæua, hominũ cum primis, atq; Angelorũ creatio, & congruit cum Theologis ueris Epictetus, hortantibus ut ho/mo ſuæ dignitatẽ noſcat naturæ, et ut attendamus ad petrã unde exciſi ſumus. Hinc fore ut nihil de nobis uile, atq; humile ſentiamus, peruidentes nos eſſe ex genere di/uino, habere patrẽ optimũ, clementiſſimũ. Rurſus omnẽ corporis, atq; animi crea/tionẽ, in ſummũ Deũ perinde atq; Archytas, et Triſmegiſtus referentẽ cernere po

tes

tes Epictetum, & Arrianum. Vt enim Archytas ſuperius interiores corporis, atq; animi partes, organaq; ad rerum notiones capiendas neceſſaria diligenter explicans, à Deo formata, poſitaq; memorabat: & ut Triſmegiſtus, omnes ad amuſsim humani corporis artus executus, ex his gloriam Dei, antiquumq; hominis opificium diuinis manibus elaboratum prædicabat, excitans tardos & ſtultos ad conſiderationem artificis, explicantesq; uterq; quàm compendioſè Moſes prodidiſſet Theologiam, ad eandem rationem Arrianus uel Epictetus perſequuntur, quæ tam artificioſè in mundo, & in hum uno corpore fabrefacta, niſi ſenſu & ratione caream, clarè de ipſo poſsint artifice teſtari. Num, inquit, Deus colores fecit, facultatem autem, quibus colores uiderentur, non fecit? Quæ igitur fuiſſet utilitas? certè nulla. At rurſum, ſi facultatē uiuendi quidem feciſſet, res autem quæ caderent ſub oculos non feciſſet, quæ demum utilitas? certè nulla. Quod ſi utraq; hæc feciſſet, lumen non feciſſet, nec ſic quidem utilitas. Quis igitur aptauit illud ad iſtud, & iſtud ad illud? Quis aptauit gladium ad uaginam, uaginam ad gladium? An nullus? Atqui ex ipſis operibus ſoliti ſumus declarare, omnino alicuius artificis ea conſilio, non temerè facta eſſe: ἆρ' οὖν τούτων μὲν ἕκαστον ἐμφαίνει τεχνίτην, τὰ δὲ ὁρατὰ, καὶ ὁράσεις, καὶ φῶς οὐκ ἐμφαίνει. τὸ δὲ ἄρρεν καὶ θῆλυ, καὶ ἡ προθυμία πρὸς τὴν συνουσίαν ἑκατέρου οὐκ ἐμφαίνει. καὶ δύναμις ἡ χρηστικὴ τοῖς μορίοις τοῖς κατεσκευασμένοις οὐδὲ ταῦτα ἐμφαίνει τὸν τεχνίτην: Nunquid igitur hunc artificem, ſingulū quodq; opus oſtendit, uiſibilia uerò, & uiſiones, ipſa lux non oſtendit? Maſculus item & fœmina, & utriuſq; ad coitum impetus non oſtendit? Tum facultas, quæ membris his elaboratis utitur, nec hæc quidem artificem oſtendunt? En Epictetus, cuius ſui temporis hominibus, uita, mores, doctrinaq; fuit admirationi, quem Philoſophi ſuſpexerunt, uel ille creationis hoſtis Simplicius, maledicusq; Lucianus, qui fertur lucernam eius teſtaceam, multis millibus numorum emiſſe, clamat, bonus, & ſanctus, humani corporis harmoniam aliquem declarare opificem, ferre teſtimonium opificia de ſuis opificibus. Cum ſtatuas, cum pictas imagines intuemur, ſubitò mens accurrit ad artificē: cum domos, palatia ſuſpicimus, extēplò de opifice cogitamus. Sic qui non ſit ſtultus omnino, cum tantum in humano corpore artificium, cum oculos, & ad eos colluſtrandos lucem exteriorem, ipſosq; illuminatos colores perſpexerit, non'ne exclamabit ſuper artifice? Cum uerò quam propagandorum hominum & generis per ſecula ſuccedentis artem repererit, cum membra in utroq; apta, eaq; generandi cupiditate inflammata cogitauerit, quid aliud dicet, quàm ſapientiſsimum quendam talia molitum? Agnoſceq; hoc loco, explicatam Theologiam Moſaicam, Maſculum, & fœminam creauit eos, & benedixit eis, dicens, Creſcite, & multiplicamini. Quæ enim fuit alia benedictio, niſi membra, uaſaq; genitalia prolificis ſeminibus repleta, & ad generandum rapida cupidine accenſa? Suſpice nunc & contemplare, reuocaq; ad animum ſimilia quoq; confeſſum duobus locis Ariſtotelem, qui præci-

pué

puè retulit ab ipſa Diuinitate, factum utrunq; ſexum ad commiſtionem, & propagationem, οὕτω προσκονώμηται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν. Et hæc quicunq; iudex æquus eſſe uelit, clarè ad exordium in Theologia Moſaica, totamq; illam operationem, quam ſimili modo uetuſtiſsimus Iob admiratus decantauit, ſpectant: Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu. Sicut lac mulſiſti me, genitura demiſſa (ſcilicet ex genitore) oſsibus & neruis compegiſti me. Quæ poteſt igitur eſſe maior Philoſophorum Theologiæ ueræ concordia? Fatetur Ariſtoteles creationem corporis humani, fatetur & ille, cui tantum Philoſophi tribuerunt, ut aſſererent, quem dicta eius non commouerent, duntaxat ſupereſſe, ut pœnas ſubterraneas expectet. Rurſus Epictetus & Arrianus, non modo corporis humani quondã Deum fatentur autorem, uerum etiam ipſius animi creatorem, quem iuris ſui liberum, ſolutum feciſſe ingenuè comprobat: Deus, inquit, non ſolum dedit nobis facultates has, quibus generoſè cuncta aduerſa perferamus: ἀλλὰ ὃ ἦν ἀγαθοῦ βασιλέως καὶ ταῖς ἀληθείαις πατρὸς ἀκώλυτον τοῦτο ἔδωκε ἀνανάγκαστον ἀπαραπόδιστον ὅλον αὐτὸ ἐφ' ἡμῖν ἐποίησε, οὐδὲ αὐτῷ τινὰ πρὸς τοῦτο ἰσχὺν ἀπολιπών, ὥστε ἢ ἐμποδίσαι: Sed quod erat regis boni, & uerè patris, dedit hoc liberum, expeditum, non coactũ, ipſumq; omne inſeruit, & poſuit in nobis, nec ullam uim eſſe reliquã uoluit, quæ poſſet ei impedimento eſſe. Hic et animi creatio eſt, et ea natura, in qua lucet diuinæ poteſtatis imago. Apparet enim in animi libertate, qua cupiditatibus, ſi uolumus, imperamus, motusq; irrationales uſq; ſuperamus, & ſopimus, ut duo in uno homine ineſſe cernantur, alter rector, moderator, alter cõpreſſus, & fremat quantum licet, parere coactus. In hoc inquã eſt, quod omnes prædicant, ſimilitudo cum Deo, ſacra poteſtas, imperium frenandarum beſtiarum, quas gerimus nobiſcum furoris, & cupiditatis. Hoc tribuit Epictetus animo, et datum à ſupremo Deo, ingenuè fatetur. Epictetum autem adeò ſuſpexere Philoſophi, ut dicta eius ferrent in cœlum, eximijs laudibus celebrarent, ea colligentes, & interpretationibus illuſtrantes. Quo Procli, Porphyrij, Simplicij, multorumq; aliorum improbitas aut imperitia coarguuntur, qui religionẽ inſectabantur, eorum magiſtrã ueram, quæ reperta apud ſuos, ſuſpiciebant, uenerabantur.

Aliæ ſuper eodem, Epicteti ſententiæ, quod animus abſciſſus, ſiue radiaus ſit à Deo & quid abſciſsio aut radiatio animorum. Capus XVII.

EPictetus ſiue Arrianus nõ contenti ſemel ſuperiora de ſimilitudine, & affinitate Dei & hominis prædicaſſe, quoniam hoc erat totius doctrinæ fundamentum ſine quo, nulla de recta, bonaq; uita dari præcepta poterant, nulla uera religio conſtitui, inculcat eadem, hinc cæteras uirtutes attollens, totamq; beatam, quietamq; uitam inædificans, εἰ ταῦτα ἐστὶν ἀληθῆ τὰ περὶ τῆς συγγενείας τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων λεγόμενα ὑπὸ τῶν φιλοσόφων διὰ μὴ εἴπῃ τις, ἑαυτὸν κόσμιον, διὰ τί μὴ υἱὸν τοῦ θεοῦ: Si, inquit, hæc ſunt uera, quæ de affinitate Dei,

 & hominum

et hominũ dicuntur à Philoſobis, cur ſe magis Athenienſem, aut Corinthiũ quis uocet, nõ potius mundanũ, non potius filiũ Dei? Subijcit idem, τὸ δὲ, τὸν θεὸν ποιητὴν ἔχειν, καὶ πατέρα καὶ ἡγεμόνα, οὐκ ἔτι ἡμᾶς ἐξαιρήσεται λυπῶν καὶ φόβων; Habere, inquit, Deum creatorẽ, te patrem, ducemq́; nõ nos id ab omni mœrore, timoreq́; liberabit. Non ſolum ergo Epictetus, & Arrianus, eſſe homini cum Deo ſimilitudinem, uel agnationem confitetur, ſed eam quoque aſſerunt aliorum Philoſophorum eſſe ſententiam. Vidimus ſuperius hos Philoſophos, præcipuè Platonem, Ariſtotelem, ſed ante hos, Pythagoram, qui Dei genus homines dixit. Aratum, aliosq́; multos. Hos innuit, & ſequitur Epictetus, nulla ratione cum ſacris literis diſcrepans. Ego dixi, inquit Pſalmus, Dij eſtis, & filij excelſi omnes. Et, Videntes filij Dei, filias hominum &, Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Non'ne una eademq́; eſt, fuit ſemper à conſtitutione mundi religio, tempeſtate diluuij contaminata pòſt hominum errore denuo polluta, reſidens tamen in animis ſapientum? Quoniam igitur eſt nobis cum Deo ſimilitudo, propinquitas, ex eo delibatis, & hauſtis, quid eſt, cur & non maximè lætemur, triumphemusq́;, nihil humile de nobis ipſis ſentientes, nihil uile, noſtroq́; fonte, et parente indignum agentes in uita, noſtræ naturæ dignitatem agnoſcentes? Cur non concurrimus omnes, qui ſententijs conſpiramus, nos affines eſſe Deo, ad religionem eius? Imò cur Philoſophi, ſapientes que non concurrebant ad eam? Sed certè ſapientes, & qui tyrannis, impijsq́; imperatoribus non adularentur, eorumq́; muneribus non inhiarent, ueritatem fragilibus bonis præferentes, concurrerunt. Quodſi alij ueritatem à ſuis prædicatam admirabantur, à noſtris autem ſimiliter prædicatam irridebant, aut ſtulti, aut maleuoli, inuidiq́; fuerunt, aut ignari religionis huius ac maieſtatis eius uelut Andabatæ pugnabant cæci. Omnis hæc Theologia Epicteti, Arrianiq́; noſtra eſt, aut è noſtris libris, ceu quæ probarent, deſumpta, aut certe ſuccedens illa per omnes ætates ad Philoſophos uſq́; doctrina, nata ex eiſdem fontibus, atq; noſtra, ſi ad primos genitores, unde fluxit Moſaica, reducatur, quæq́; fuit penes Abraham, Iſaac, Iacob cæterosq́; nõ nominatos ſapientiſſimos uiros. Ex uno enim parente Deo nati ſunt omnes: Et, ut D. Paulus apud Athenienſes, Fecitq́; ex uno ſaguine omnem humanã gentem, quæ habitaret ſuper uniuerſam terram. Rurſus Epictetus eandem ſimilitudinẽ, ſocietatemq́; hominis, ac Dei, declarans, hincq́; omnẽ rectè uitæ rationem deducens ac ſtabiliens: καὶ συγγενεῖς τίνες τοῦ θεοῦ ἐσμὲν κἀκεῖθεν ἐληλύθαμεν, ἄφες ἡμᾶς ἀπελθεῖν, ὅθεν ἐξεληλύθαμεν: Non pudet, inquit, uitam cum dedecore tranſigere, impotenterq́; in aduerſis cedere? Et affinitas nobis cũ Deo eſt. Illinc uenimus. Mitte nos regredi, unde uenimus. Hoc Epicteti dicto, facile poteſt intelligi, quid Ariſtoteles ſenſerit, cum ait mentẽ ſolam diuinã eſſe, ſolamq́; uenire exterius. Venit ſcilicet, miſſa, infuſa, afflata diuinitus. Illinc ait Epictetus uenimus, eò redire nos oportet, ad priſtinũ domicilium. Quare quicunq; teſtimoniũ illud Ariſtotelis deprauant, ei ſenſum neſcio quem aliũ coaptantes, cõſtet eos parum ueritatis eſſe gnaros, priſcam

ros,priſcam Philoſophiam neſcientes, quæ ſi obſcura,clauſaq; interdum apud Ariſtotelem eſt,dictis certè aliorum Philoſophorum,qui clarius diſſeruerunt, enucleatur. Sed recentiorum Philoſophorum ea ferè calamitas,ut radios multos, quos uaria de parte ueritas effundit,non cernant,propterea quòd uni ſeſe Ariſtoteli non dediderũt modò, ſed adeò deuouerũt,ut ſi fuerit opus pro dogmatis eius tuendis,in ferrum flammamq; ruant: in cuius Philoſophia, ſic quaſdam opiniones prauas conceperunt,ut ipſum ſi ſurgeret,ea deſtomachaturum putem. Pergit etiam Epictetus,ut qui nunquam Chriſtianus fuit, fuiſſe ob doctrinæ bonitatẽ uideatur: Omnia,inquit, connexa,atq; apta inter ſe ſunt,auditoq; quaſi imperio Dei, cuncta parent, cuncta cientur: ἀλλ' αἱ ψυχαὶ μὲν οὕτως εἰσὶν ἐνδεδεμέναι, καὶ συναφεῖς τῷ θεῷ, ἅτε αὐτοῦ μορία οὖσαι, καὶ ἀποσπάσματα, οὐ παντὸς δὲ αὐτοῦ κινήματος, ἅτε οἰκείου καὶ συμφυοῦς ὁ θεὸς αἰσθάνεται: At animorum,inquit,qui eò uſque ſunt connexi, & copulati Deo, ceu ſint particulæ eius, & abſciſsiones,non'ne motum ceu proprium, & coniunctum ſentiet Deus? Aduertere commodum eſt hoc loco, hanc copulationem non eſſe ſubſtantialem, quod ipſe quoq; dixit Epictetus, Sunt enim animi,ut Philo quoq; diſertiſsimus aiebat, uſus eodem nomine atq; Epictetus,ἀποσπάσματα,abſciſsiones quædam, & auulſiones ex Deo. Dico autem abſciſsiones,non ſubſtantiales,ſed quales innuit Moſes,afflatus,aſpirationes,emiſſiones à ſe ipſo occultæ. Quod alio clariore nomine Philo declarat,ἀπαυγάσματα,ſcintillæ,radij,ex illa luce diuina miſſi,& abſciſsi,ſeparatiq;. Beneq;,ut ſuperius uiſum,nouit etiam Triſmegiſtus animos non eſſe de ſubſtantia Dei ad Aſclepium: ὁ νοῦς οὖν οὐκ ἐστὶν ἀποτετμημένος τῆς οὐσιότητος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἡπλωμένος, καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς: Mens,inquit,nõ eſt abſciſſa ex ſubſtantia Dei ſed quaſi explicata, ueluti Solis lux. Declarat igitur Mercurius quod eſt in Moſe. Ea enim explicatio uocatur à Moſe,aſpiratio. Hoc innuit Philoſophus,ſunt abſciſsi, non à ſubſtantia,ſed quod ſecundum deſignat,ceu radij miſsi,ceu ſcintillæ, uelut ſpirationes,Id Epictetum ſenſiſſe par eſt. Et diuus Paulus, nos genus eius dicit.

Quod factus eſt homo,in mundũq; introductus a Deo,ut contemplaretur, quod membra corporis ad operationes diſpoſita & quod is eſt eſt omniũ conſenſus. Cap. XVIII.

DEniq; omni Philoſophia ſua, quæ Platonicis, Peripateticiſq; admirationi fuit, Epictetus elamat,iterum,iterũq; monet, hominem iuxta Moſen à Deo creatũ, nunc animum contemplans,nunc corporis opificium: ex hiſq; in laudem creatoris & opificis,homines excitans. Ac primum,ut Moſes retulit,Deum hominem poſuiſſe in Paradiſo,ut habitaret, & cuſtodiret ipſum, nouiſsimumq; rerum creatarum hominem feciſſe,& ceu dominum,in palatium exædificatum induxiſſe,multaq; tacitus Moſes, prudentibus conſideranda reliquit. Haud aliter Epictetus, & Arrianus declarant & hominem in hunc mundum à Deo inductum, & quam ob cauſam ſit inductus: τὸν δὲ ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν, αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ οὐ μόνον θεατήν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν: Hominem autem contem-

platorem ſui & ſuorum operum introduxit: nec contemplatorem modò, ſed etiam
eorum interpretem. Agnoſcis hic & humanam creationem, & ſupremũ opificis
admirabileq; conſiliũ, ut ex ædificato, ac conſtituto mundo, ſuis in ſedibus, omnibus
ritè, rectèq; ſtabilitis, induceretur nouiſsimus ſpectator, ac contemplator, qui mira-
bilem hanc, pulcherrimam uaſtamq; admiratus domum, ſingularem agnoſceret, et
fateretur, collaudaretq; architecti ſapientiã. Sic noſtra quoq; Theologia monſtrat,
per ea quæ facta ſunt, conſpici intelligibilia. Et Ariſtoteles de mundo, Nõ alijs ocu
lis, quibus inuiſibilem Diuinitatẽ uideamus, opus eſſe, ſed his duntaxat, quibus cœ
lum, ac terras, maria, totoq; in mundo uitam, motuſq; perſpiciamus. Hinc uera de-
promenda, deducendaq;, niſi quis ſe ſponte luce multare, ultroq; inſanire uelit ar-
gumenta ſuper artifice. Pariter omnes conueniunt, profani, ſacri, maior, minorq;
Philoſophia, ex omni opere mundano quærendum, aſſerendumq; opificem. Oſten
ſum enim ſuperius, Platonem, Ariſtotelem, Marcum Tull. in eandem ſententiam
paribus ſuffragijs conceßiſſe. Quicunq; igitur hominem contemplatorem ſui in-
troduxit, is certè creator eius ut ſe contemplaretur fuit. Eodem conſenſu Marcus
Tull. ante Epictetũ. Hominemq; ipſum quaſi contemplatorem cœli, ac Deorum,
ipſorumq; cultorem fecit. Sed Epictetus pergit etiam per ſingula, quod de contem
platione, prædicationeq; diuinorum operum in uniuerſum dixerat, in partes expli
cans. Eius non ab homine profeßiones, ſed quaſi à Propheta, aut Apoſtolo prola-
ta, uerboq; Arrianus affert: Si mẽte, inquit, haberemus, an quicquã eſſet, quod nos
facere deceret, niſi laudare Deum, gratiaſq; cunctas referre? οὐκ ἔδει καὶ σκάπτον
τας, καὶ ἀροῦντας, καὶ ἐσθίοντας ᾄδειν τὸν ὕμνον, τὸν εἰς τὸν θεόν, μέγας
ὁ θεός, ὅτι ἡμῖν παρέσχεν ὄργανα ταῦτα, δι' ὧν τὴν γῆν ἐργασόμεθα,
μέγας ὁ θεός, ὅτι χεῖρας δέδωκεν, ὅτι καταπόσιν, ὅτι κοιλίαν, ὅτι αὔ-
ξεσθαι λεληθότως, ὅτι καθεύδοντας ἀναπνεῖν. ταῦτα ἐφ' ἑκάστου ὑφη-
μεῖν ἔδει, καὶ τὸν μέγιστον καὶ θειότατον ὕμνον ἐφυμνεῖν. Non'ne, ait,
deceret & fodientes, & arantes, & comedentes canere laudem in Deũ? Magnus
Deus quoniam nobis hæc inſtrumenta dedit, quibus terrã colimus, Magnus Deus,
quoniam manus dedit, quoniam hauſtum, quoniam uentrem, quoniam creſcere ta-
citè, & latenter, quoniã dormientes reſpirare. Hæc ad unamquanq; rem concine
re oporteret, ac maximum, diuiniſsimumq; hymnũ canere. Hæc ille dicit: quem, ut
ſæpe docui (cogor enim identidẽ referre, atq; id Philoſophis recentioribus demon-
ſtrare, ut hinc ſeipſos agnoſcant, cũ ſe ad ſcelerata, uel de immortalitate animi, uel
æternitate mundi dogmata referunt) is inquam eſt Epictetus, quem ſuo tempore ſu
ſpexere omnes, Philoſophiam, mores, uitam inſtitutum admirantes. Neque enim
Chriſtianus fuit, ſed qualis Plato, Socrates, uiri boni, ueritatemq; ab ipſa Natura,
melioreq; Philoſophia haurientes: ſi quid à uetuſtioribus gentibus ad Græcos aſpi
raſſet, collaudantes, exoſculantes. Forteq; uidit hæc in ſacris literis Epictetus, ſed
reor magis maiorum Philoſophiam, quæ pia fuit omnis, ac religioſa, et Naturæ uo

529

ces perſpectas habens, ea dixiſſe. Quis enim eſt, cui non uideatur, aliquem neceſſa/ riò creationis humanæ, eundemq́; omnibus modis ſapientiſſimũ autorem fuiſſe, cu/ ius ſapientiam, primumq́; conſilium, res conſecutæ declararunt. Vt igitur Moſes dixit de homine creato, Et poſuit eum in Paradiſo, ut operaretur, & cuſtodire ip/ ſum: & in terram miſit, fugatum è Paradiſo, quo, cultu agrorum deſudans, inde ui/ ctitaret: Sic Epictetus eundem ipſum confirmat manus ad fodiendum, arandumq́; dediſſe, reliqua corporis membra ſic diſpoſuiſſe, ut niſi is membrorũ ordo, et tum ſecretæ, tum in propatulo operationes eſſent adhibitæ, nullum futurum fuerit ge/ nus humanum. Quid memorem arcanas illas, quæ latenter peraguntur operatio/ nes augendi, reſpirandi, cum dormimus? In quem ergo è noſtris alius exclamauit Theologus, Manus tuæ fecerunt me, et plaſmauerunt me. Alius autem, Ante, & re/ tro formaſti me: Et, Qui plantauit aurem non audiet: qui finxit oculũ, non conſide/ rauit: in eundem tollit laudem, exclamandumq́; iubet Epictetus. In cuius oratione, operumq́; diuinorum prædicatione profectò talis mundanæ creationis prædicatio continetur, qualem ante oculos habuere noſtri, qui ſimiliter eum ex operibus col/ laudabunt. Neq; enim qui dixit, Manus tuæ fecerunt me: æternitatem, perennemq́; factionem reſpexit: ſed qualem Moſes deſcripſit: In principio creauit Deus cœlum & terram. Cum quo incluſa quoq; eſt humana creatio. Proſequitur autem Epicte/ tus, Quid igitur, ſi pleriq; obcæcati eſtis, non aliquem eſſe neceſſe eſt, qui locum hunc expleat, pro cunctis, efferens laudibus Deum? Quid aliud poſſum ſenex, & claudus, niſi laudare Deum? Si igitur eſſem luſcinia, facerem quæ luſcinia, Si cyg/ nus, quæ cygni. Nunc cùm rationalis ſim, Deum me laudare oportet. Hoc unum opus perpetuo. Nunquam hunc ordinem, quoad datum fuerit, deſeram. Voſq́; ad hanc eandem cantilenam cohortor. Ô hominem uerè diuinum, cuius exemplum debuit Porphyrium, Proclum, Simplicium, religionis hoſtes, potius ad eam uene/ randam, colendam, quàm contemnendã adducere, cuius eſt firma ſtabiliſq́; ſapien/ tia, Deum totius operis mundani, & humanæ gentis autorem ſemper collaudare, nihil nocteſq́; dieſq́; aliud agere, Solaq́; ipſa faciens, quod illi faciendũ cogente na/ tura, fatebantur. Si probabant Epictetũ, ſi ſapientiam mirabantur, decebat eos ad/ mirari quoq;, qui religione hac initiati, ſimiles eſſent, redditi tales ab hac unica ſa/ pientiſſimaq; religione, tanquã uberrimo eorum fonte, quæ uelut ex riuulo loquen/ tem Epictetũ, & ad eam doctrinam uiuentem, ſtupebant, admirabantur. Sola igi/ tur hæc uerè laudat Deum, creatorem uerũ fatetur, & agnoſcit. Quoniam igitur facti ſumus à Deo, & ad eum formati, iure mandat, hortaturq́; Epictetus, δια τõ/ το ἐσθ σώζειν τὰ σύμβολα τοῦ θεοῦ, Oportere nos ſeruare ſymbola Dei. Sci/ mus quid ſymbolum ſit, ſocietas naturæ, coniunctio, conformatio. Ac cerne ut Epi/ ctetus cum Chaldæo congruat, ut libro primo uidimus, σύμβολα πατρικὸς νõς ἔσπειρε ταῖς ψυχαῖς: Symbola, inquit oraculũ Chaldaicũ, paterna mens inſeruit animis. Ecce ſymbolum inter hominem, ac Deum. Vt enim Pſellus ait, Quemad/

modum ad imaginem Dei liber Moſaicus creat hominem, ſic creatorem Chaldæi teſtatur animis ſymbola ſuæ proprietatis inſeruiſſe.

Quod Philoſophi duplicem hominem aſſignauerint: ſed uerum ipſum animum, hunc immortalem & ſimilem Dei. Cap. XIX.

OMnes igitur mortales, quocunq; ſiue cupiditas ad ſpeculandum, ſiue Natura ad ueritatis agnitionem adduxiſſet, Græci, Chaldæi, Aegyptij, immortalitatem animorum una cuncti ducti ratione perhibuerunt. Ea ratio uarijs nominibus, eundem ſenſum reſonantibus apud omnes deſignatur, nunc à corporeis ſegregatio, manifeſtumq; à corporibus diſcrimen, & omnino rerum aliud genus. Nunc agnatio, familiaritas, nunc ſimilitudo Dei, nunc ſymbolum inter eum hominemq;, nunc cognitio, ſapientia, ſcientia. Eaq; omnia clarè dicuntur ab eis de mente, ſiue animo, quem uerum hominem eſſe, cum Plato, & Ariſtoteles poſt multa ſecula noſſent, prodidiſſent, Triſmegiſtus ante eos plurimos annos natus, hominibus inuulgauit, ut appareat omnium eandem ſententiam, conſenſumq; admirandum fuiſſe. Igitur qui prius dixerat, Deum creaſſe hominem ſibi ſimilem, eamq; uti propriam prolem dilexiſſe, deinde ſeparans, animũ, et corpus, hominem alterũ corpus ipſum mortale, alterum ipſam mentem immortalem, hancq; eſſe ſubſtantialem, uerumq; hominem: ἄνθρωπος διπλοῦς διὰ τὸ σῶμα θνητός, ἀθάνατος δὲ διὰ ψυχὴν, τὸν οὐσιώδη ἄνθρωπον : Homo, inquit, eſt duplex, propter corpus mortalis, immortalis propter animam ſubſtantialem hominem. Vt igitur Ariſtoteles in decimo de Moribus, mentem propriè appellat hominem, & βέλτιον μόριον, meliorem particulam, dicitq; id optimum, iucundiſſimumq; eſſe cuique, quod ei proprium natura ſit, καὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὴ ὁ κατὰ τὸν νοῦν βίος, εἴπερ μάλιστα τοῦτο ἄνθρωπος: Etiam homini, inquit, uita ſecundum mentem fore eiuſmodi, quandoquidem id maximè homo eſt. Ecce Mercurius Triſmegiſtus ipſam animam ſeu mentem uocat, οὐσιώδη ἄνθρωπον, nempe uerum, ſubſtantialemq; hominem. Et quemadmodum hunc Ariſtoteles ſolum diuinum, exterius aduentantẽ dicit, ſic Mercurius, hunc immortalem, corpus autem corruptibile. Duo igitur æquali à cunctis prædicatione celebrata, nos & à Deo creatos, & generis affinitate cum eo ſociatos, qui nobis ſymbolum, proprietatemq; naturæ ſuæ indiderit. Hoc illi ſenſerunt, locuti ſunt, quia per ſucceſſionem à primis hominibus, penes quos fuerunt ea perſpectiſſima, deſcenderunt in poſteros, ut quò procedas anterius in retro actas ætates, liquidius, maioreq; conſenſu deprehendas celebrata. Ferunt igitur Græci ſcriptores ſacri quod Thales, ἔλεγεν ἀδελφοὺς εἶναι ἡμᾶς, ὡς ἂν τοῦ ἑνὸς θεοῦ, καὶ ἑνὸς διδασκάλου: Dicebant nos fratres eſſe ceu ſcilicet qui ex uno Deo, & præceptore. Illud uerò contemplatione digniſſimum eſt, ut Plato partim rationem, partim priſcæ Theologiæ deſcenſum ſecutus, cuius hæres quaſi legitimus fuit, pronunciauit, eſſe animum uerum hominem, ſolumq; diuinum immortalẽ creatum à Deo longè alterius, quàm corpus conditionis, utq; hoc diſcrimen apud omnes Philoſophos extat. Quemadmodum igitur dupli-

tur duplicem hominem dixit Mercurius, ſed ueram, totam´que hominis ſubſtantiam, ipſam mentem, uel animam: Ariſtoteles autem hunc duplicem hominem in libro de Generatione animalium luculenter expreßit, ac diſtinxit corpus, & omnem à corpore inſeparabilem animam naſci dicens ex elementis, ſpuma, ſpermate, ſemine, corporis excremento, mentem autem exterius aduentare, genus aliud, diuinum, & incorporeum: ſic Plato in cuius ſententiam prorſus iuit Ariſtoteles, eam´que alijs uerbis declarauit, adeò diſtinguit animum, & corpus, uelut duos homines, in Timæo, ut duos eorum ſtatuat creatores, creatorem animi Deum ſupremum, corporis dæmones, Deos nempe minores Angelos. Atque eſt mirabilis Theologiæ Moſaicæ interpretatio, ut ſit operæpretium cernere conformitatem ſuper creatione animi cum Moſe. Vt Moſes humum illam lutulentam, cœnoſam, madidam, imagine humana informatam, ſed ante pedes Dei mortuam, exanguem´que iacentem, afflatu Dei dicit animatam, dantis ex ſe ipſo, atque inſpirantis uitalem ſubſtantiam, erat´que corpus, quando non erat animus præſens, corpus de humo terræ ſumptum, animus dimiſſus à Deo: ſic prorſus Plato creatorem animorum facit ſupremum illum opificem: Quorum, inquit, initium traditur uobis à me: Græcè, σπείρας καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ: Quorum, ait, ſatus, & initium traditur uobis à me. Quas ait ego ſeminaui, & inchoaui tradam uobis, loquens de animis. Et nos ad id quod erit immortale, partem attexitote mortalem. Formaſſe ſcilicet corpus Angelos, animum ex ſeipſo immortalem, ſui ſimilem dediſſe. Ligatum´que fuiſſe mortale cum immortali, quod dicebat Triſmegiſtus duabus rebus, altera mortali corpore ſumpto è terra & elementis, altero animo immortali diuinitus miſſo. Hic´que eſt tum creatio animorum, & ſatus à Deo, tum eorum immortalitas. Similitudo quoque diuina, ut in Moſe, quia uocat eos ibidem Plato, ἀθανάτοις ὁμώνυμον, uniuocum cum immortalibus, ut ſunt inter ſe animalia. Et, δι' ἐμοῦ ταῦτα γενόμενα, καὶ βίου μετασχόντα, θεοῖς ἰσάζοιτ' ἄν: Hæc, inquit, per me creata, ſcilicet animi, uitam´que aſſecuta, Dijs æquabantur. En admirandus cum Moſaica Theologia conſenſus cunctis prædicantibus animos à corporibus ſeparatos. Moſes quia fuiſſet corpus, quando non erat animus, quia miſſus animus à Deo, corpus è terra deſumptum. Plato, ſatus animus, & informatus à Deo immortalis, cum corpore mortali conſociatus. Marcus Tullius, Nec inueniuntur unquam, inquit, unde ad hominem uenire poßint, niſi à Deo, loquens de animis. Hæcq; eſt, quod Ariſtoteles θύραθεν, exterius, Marcus dicet, à Deo.

Quod ob hanc cauſam dixerunt animum e cœlo cecidiſſe in corpus, in quo uiuat in pœnam: & quod hæc ſuſpicio non ſit uera: & quod alio ſenſu intelligendum, quod priſci prodiderant: Et Plotini ſententia ſuper immortalitate animorum. Cap. XIX.

EX Hac cauſa factum eſt, ut hanc mortalis rei, cum mortali conſociationẽ commiſtionem, animorumq; cum corporibus colligationem, ex quodam rumore non

bene percepto, ad pœnam, & ſupplicium ipſorum, & ob quædam grauia ſcelera datam arbitrarentur, audientes ab antiquiſsimis progenitoribus, prius corpus fuiſſe, inde animum exterius infuſum, atq; alligatum. Itaq; Philolaus Pythagoreus: μαρτυρίονται δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ θεολόγοι τε καὶ μάντιες ὡς διά τινας τιμωρίας, ἡ ψυχὴ τῷ σώματι συνέζευκται, καὶ καθάπερ ἐν σώματι τούτῳ τέθαπται: Teſtantur, inquit, priſci Theologi ac uates, quod propter ſupplicia, anima cum corpore eſt alligata, & quaſi in eo ſepulta. Hæc igitur ſuſpicio, quæ principium uerum habuiſſet, non ſanè intellectum, ipſorũ quoq; teſtimonio deſtruitur. Nam Plato creationem animorum et corporũ deſcribens in Timæo, ubi amandare ſuperſtitiones oportebat, phyſicaq; ratione agere, ſcripſit ſic naturaliter, & conſultò, diuinam prouidentiam animũ corpori colligaſſe, ſicut naturaliter & utiliter creauit cœlum, & terram. Sed huius famæ uera cauſa fuit, quòd Paradiſum, quemadmodum Chaldæi myſticè interpretantes, etiam hominem è paradiſo fugatum, animam ſcilicet è cœlo deiectam, incluſamq; in corpus propter peccatum, quod, & ipſum myſticè ſenſerunt, exponebant. Qui quidem error autorũ ſuorum rationibus poſtea deſtruetur. Illud modò conſtet diuinorum animorum, ſeparatamq; à corporibus naturam, atq; ſocietatem cum Dijs habere, omnes agnouiſſe, prodidiſſe. Plotinus etiam his reſpondit, qui ſæpe & memoriam, ſenſumq; impeditum, turbatumq; cernentes de immortalitate dubitarunt, ipſi cæci, cœnoſoq; iudicio & caliganti: Anima, inquit, cum Dijs habet commerciũ, immortalis: facileq; id poſſet à nobis agnoſci, ſi puram, limpidamq; eam, ut ait Plato, uideremus. Nunc autem ſæpe labefactam cernentes, neq; diuinam, neque immortalem arbitramur. Sed enim cum naturam rerum ponderamus, puritatem earum inſpicere fas eſt. Quandoquidem quod adiectum eſt, ſemper eſſe ſolet impedimento ad eius perfectam notionem, cui facta acceſſio extrinſecus eſt. Itaq; conſideret demptis, ac detractis alienis, ſe quiſq;: καὶ πιστεύσει ἀθάνατος εἶν, ὅταν ἑαυτὸν θεάσηται ἐν τῷ νοητῷ, καὶ ἐν καθαρῷ γεγενημένον. ὄψεται γὰρ νοῦν ὁρῶντα, οὐκ αἰσθητόν τι, οὐδὲ τῶν θνητῶν τούτων. ἀλλ' ἀιδίῳ, τὸ ἀίδιον κατανοοῦντα, πάντα τὰ ἐν τῷ νοητῷ, κόσμον καὶ αὐτὸν νοητὸν, καὶ φωτεινὸν γεγενημένον: Credetq; ſe immortalem, cum ſe ipſum uiderit in natura intellectuali, ac pura. Videbit enim mentẽ aſpicere, et noſſe, nihil ſenſibile, neq; rem mortalẽ ullam, ſed cum re ſempiterna, ſempiternã rem intelligentem, omniaq; in natura intellectuali, mundumq; ſeipſum intellectualem, & luminoſum eſſe. Sic Plotinus. Eius igitur ſententia eſt, ut cernis, animos immortales, & ſempiternos eſſe, quia ſolis his res æternæ, & immortales noſcantur, ſicut ſenſu mortali mortalia capiuntur. Eam facultatem, qua res ſempiternæ, & incorporeæ comprehenduntur (quæ eſt tota ratio Ariſtotelis) incorpoream ſempiternã eſſe. Sic colligit Ariſtoteles, animũ eſſe ſempiternum, & incorporeũ, quia ſolus ſentit res ſempiternas, & incorporeas Animumq; eſſe intellectuale lumen, ſempiternũ. Simili ratione uſus Plato, ut conſtitit ſuperius. Fieri quoq; poteſt hac admonitione quiſq;

cautior

cautior, ac firmior, cum uiderit animos imbecillos, uacillantes, affectos. Abſcinde, inquit, Plotinus, tolle non ſua: Videbis diuinũ, magnum, lumen longè, lateq́; ſpiritu aliter progrediens animũ. Ea quæ ſapiunt, noſcunt, cogitant, proderant, prouident (cui ſubſcribit Ariſtotcles) ſunt incorrupta, immortalia. Diuinumquoq; eſſe animũ, eumq́; uerum hominẽ, iuxta ſuperiores, datamq́; ei præter cæteras animantes, particularem ſortem, luculenter ſuper Epictetum prædicauit Simplicius: ὁ δὲ ὄντως ἄνθρωπος εἶναι βουλόμενος, καὶ τὴν εὐγένειαν, τὴν ἑαυτοῦ ποθυμούμενος ἀνακτήσασθαι, ἣν ὁ θεὸς παρὰ τὰ ἄλλα ἄλογα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἐχαρίσατο, οὗτος σπουδάζει τὴν ἑαυτοῦ λογικὴν ψυχὴν ὥσπερ ἔχει φύσεως, οὕτω ζῆν: Qui uerè, inquit, homo eſſe uult, dignitatemq́; generis ſui cupiat redimere, quam Deus præter animalia bruta hominibus largitus eſt, is ſtudet ut animus ſuus rationalis ſic degat, ut natura habet. En uerus homo, generoſus, inſignis ſupra cæteras animantes: quod Deus ipſe largitus eſt. Nihilq́; intereſt inter Simplicium, & Moſen hoc loco. Moſes, Et creauit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam ut præeſſet piſcibus maris, & uolatilibus cœli. Hæc gratia diuinitus data eſt, ſimilitudo, proprietas que diuina, data ratio, qua dominamur brutis. Is uerus homo.

Alexandrum Aphrodiſeum, animũ immortalem ſenſiſſe. Separare eum animam corpoream, ab anima diuiniore. Animi agentis dignit item primum ſummo Deo tum intellectui noſtro tribuere, utrumq; incorruptibilẽ, affirmantẽ. Alexandri clara uerba de intellectus humani incorruptibilitate. Cap. XXI.

SAepe ſolet & in ſcholis Philoſophorum, & in omni propemodum uitæ actione, error is accidere, ut adſint qui grauis alicuius uiri ſententiam, aut uocem perperam excipientes (ut ſumus omnes in malum, quàm bonum propenſiores) faciant ut fama inualeſcat, uiros eos ſimile quid ſenſiſſe, quale ipſi interpretantur. Accedit item ignoratio, cum libros eorum aut oſcitanter legimus, aut omnes legere nõ curamus, contenti pauca quædam uidiſſe, & ex his iudicium ſcriptorũ feciſſe. Hoc cum primis euenit de Alexandro Aphrodiſeo, qui cũ putetur paſſim animi immortalitatẽ repudiaſſe, qui ſcripta eius omnia legerit, põderauerit, perpenderit, inueniet uel eũ ſecus ſenſiſſe, quàm fama eſt, aut ſi ſenſit, habebit unde ex dictis ſuis eũ abundè coarguat. Quatuor igitur rationes, ad omnẽ hanc probationẽ præſtò ſunt, quarũ priores iudiciũ quoddã faciant, nõ ſenſiſſe Aphrodiſeũ, animã mortalẽ. poſteriores dilucidè, perſpicuè, nullis obumbrantib. ambagibus hoc ipſumprædicabũt. Senſit igitur Alexander cũ cæteris, cum qui dicitur animus aut mens, græcè νοῦς, immortalẽ. Primaq́; ratio. Quia definitio, qua dicit, animã eſſe craſim & actũ, formãq; corporis, & ut eius utar uerbis, ἐκ τῆς ποιᾶς μίξεως καὶ κράσεως τῶν πρώτων, Ex quadã miſtione, et temperatione primorũ elemẽtorũ, eſt definitio animæ corporeæ, corporeæq; uitæ, qua uiuit animal hoc corporeũ, terreſtre, corruptibile, mortale: quod ipſe paulo pòſt his uerbis declarat: γίνεται δὲ ἡμῖν ὡς προεῖπον ὁ λόγος

περὶ ψυχῆς τῆς τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ. ταύτης γὰρ καὶ ὁ προειρημένος ὁρισμός: Fit, ait, nobis, quemadmodum prædiximus, ſermo de anima eorum, quæ ſunt in generatione, & corruptione, Hæc igitur eſt anima, quæ dicitur ab Ariſtotele, actus corporis organici. Secunda ratio, quòd animam diuiniorem, quæ propriè dicitur mens, ſiue animus, quo ſapimus, res inuiſibiles, arcanas, æternas apprehendimus, non uult incluſam eſſe ſub hac definitione, quia dicit ibidem de anima Deorum: ἡ γὰρ θεῶν ψυχή, εἰ καὶ ταύτην δεῖ ψυχὴν καλεῖν, ὁμωνύμως ἂν ταύτῃ ψυχὴ λέγοιτο: Nam animam Deorum, inquit, ſi modò ea uocitanda ſit anima, æquiuocè cum hac diceretur. Volens fermè dicere Alexander, animam Deorum incorruptibilem, immortalem, non eius generis eſſe, cuius ſunt ea, quæ cadunt, intereunt. Quòd autem animus noſter ſit ex hoc genere diuino, docet ipſe Peripateticorum princeps, appellans in Moralibus, mentem νοῦν θεοῖς συγγενέστατον, Dijs cognatiſſimam, propinquiſſimam, ex eodem maximè genere. Vidimus item ſuperiores unanimiter cunctos conſentientes eſſe hominеs diuinum genus. È quibus Pythagoras ad omnes clamabat,

Θάρσει, ἐπεὶ θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσι.

Eſto alacer, nam nobis eſt diuina origo. Et Aratus,

–Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν

Quod cum diuo Paulo placuiſſet, excepit his uerbis, Dei ergo cum ſimus genus. Seneca quoq; uir magnus, In homine, inquit, quid optimum eſt? ratio. hac antecedit animalia, Deos ſequitur. Audis, Deos ſequitur? Duobus maximè locis affirmat Ariſtoteles conſtare ex hoc diuino genere mentem, ſiue animum noſtrum. In Moribus uocat συγγενέστατον. De generatione animalium, Relinquitur, inquit, ſolam eam, quæ dicitur mens, ingredi exterius, καὶ θεῖον εἶναι μόνον, Et ſolam diuinam eſſe. Paulò infrà, τὸ μὲν χωριστὸν ὂν σώματος, ὅσοις ἐμπεριλαμβάνεται τὸ θεῖον, τοιοῦτος δ' ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς: Nam quod ſegregabile, ſeparabileq́; eſt à corpore, quibus diuina pars adiuncta eſt. Ea eſt autem quæ mens, ſiue animus dicitur. Vides Ariſtotelem uocare mentem noſtram θεῖον, diuinam partem, diuinū nempe genus, ſtirpem diuinam, ex eo genere, quo anima Deorum: Et hanc dicere ſegregatam à corpore. Cum ergo dicat Alexander definitionem animæ corporeæ, qua uiuit animal hoc corruptibile, non conuenire animæ Deorū, mentem autem noſtram affirmat Ariſtoteles cum cæteris omnibus eſſe ſicut animam Deorum diuinam, ſegregatam à commercio corporis, cui corporis interitus nihil noceat: profectò, uelit, nolit, eadem ſentit, aſſerit Alexander. Nam qui prudenter dijudicet, idem ſermo eſt, & eſſe debet Alexandri, atq; Ariſtotelis: Cum Ariſtoteles de anima ſenſibili, de ſemine principio animæ corporeæ, de ſpuma, excrementoq́; corporeo, ſuper quo fundatur totum animal, omniſq́; anima corruptibilis locutus. Deinde ſegregat ab hac corruptibilitate, corporeaq́; natura, partem diuinam exterius uenientē, nihil ab illo ſpermate habentē. Tale quid ſentit Alexander,

cum

cum primum diſſerit, de anima, quæ fit, ut idem ait, ex craſi, & miſtione elementorum. Dein ueniens ad diuinum genus, non corporeum, non corruptibile, dicit animam Deorum æquiuocè cum hac anima appellari. Sic igitur etiam æquiuocè dicetur & animus ſiue mens noſtra, quæ eſt diuina, cũ illa corruptibili anima. Tertia ratio erit, quòd nulla dubitatione interpoſita, uidetur Alexander clara uoce fateri, eam, quæ dicitur ab Ariſtotele mens actu, mens operans, Græcè ὁ ἐνεργείᾳ νοῦς, ὁ ποιητικὸς νοῦς, immortalem, incorruptibilem, alterius generis, quàm omnia corpora. Ac primum ait: τὸ ἄρα ἄϋλον εἶδος, νοῦς, ὁ κυρίως τε καὶ κατ' ἐνέργειαν: Forma igitur immaterialis eſt ea, quæ propriè dicitur mens, et ſecundũ actum. Paulò pòſt: καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος νοῦς, χωριστός τε καὶ ἀπαθὴς, καὶ ἀμιγής: Et eſt huiuſmodi intellectus, ſegregatus, impaßibilis, impermiſtus alteri. Hæc Alexander. Verum attendendũ eſt, quòd hunc intellectum agentem, dicit ipſum Deum, & primam cauſam, appellatum ab Ariſtotele, in quo grauiter reprehenditur à Themiſtio, & ratio, quæ ducitur ex uerbis Ariſtotelis (ſi ſentit ſimpliciter id Alexander) apertè reclamat. Perſpiciendum igitur hoc loco primũ, quòd Alexander mentem agentem, mentem, ſiue animum indefatigabiliter noſcentem, ſemper in actione cognitionis exiſtentẽ, quæ dicitur ab Ariſtotele, intellectus actu, ſiue animus operans, ſentit, clamat, uociferatur, ſegregatum, impaßibilem, incorruptibilem. Secundum, quòd huius intellectus, qui ſemper intelligit, fontaliter omni luce cognitionis impletur, principatum, primam dignitatem, tribuit intellectui diuino, qui dicitur prima cauſa, qui ſeipſum noſcit, intelligit, fruiturq́; autore Ariſtotele, ſpeculatione maieſtatis ſuæ. Secundũ gradum, & locum tribuit intellectui noſtro, dicens intellectum agentem primo, ac principaliter appellari debere primam cauſam, omnis animi originem, ſecundo minus principaliter, intellectum noſtrum, incorruptibilem & ipſum. Si bene igitur cernas, ſi ſpectes altè, uidebis Alexandrũ non ſimpliciter prædicare, quòd Deus ſolus ſit intellectus agens, ſed quòd ipſe primus fruatur hoc honore, ipſe mens infinita, inexhauſta ſapientia, lumen immenſum. Secundo loco, et quidẽ longè inferius, debiliſsimumq́; lumen præ illo, eſt intellectus noſter, immortalis & ipſe ſimiliter, & intellectus agens, et ſimiliter incorruptibilis, immaterialis, impaßibilis, incorporeus, quemadmodũ magnus ille. Quòd autem hoc ſentiat Alexander, ex uerbis eius liquidò conſtat: Talis, inquit, nempe immaterialis incorruptibilis, oſtenditur ab Ariſtotele, πρῶτον αἴτιον, prima cauſa, qui & propriè mens, eoq́; pretioſior noſtra, et quæ cũ corpore eſt. Dicet etiam Alexander, quòd mẽs, quæ intelligit ſempiterna, immortalia, immortalis et ipſa eſt. Hæc autẽ noſtra eſt. Demũ Alexãder in fine totius rationis, Intellectus is, inquit, ὁ θύραθεν καὶ ἡμῖν γενόμενος καὶ ἄφθαρτος. ἄφθαρτος δὲ ὅτι ἡ φύσις αὐτοῦ τοιαύτη, ὃ ἦν νοούμενος, ἄφθαρτος ἐν ἡμῖν νοῦς οὗτός ἐστι. ὅτι χωριστός τε ἐν ἡμῖν νοῦς, ὃν καὶ θύραθεν ἀριστοτέλης λέγει. νοῦς ὁ ἔξωθεν γενόμενος ἐν ὑμῖν. Quæ ſunt, Eſt exterius aduentans nobis, & exiſtens, & incorruptibilis. Incorruptibilis

ptibilis autem, quoniam ea eſt natura eius. Igitur intellectus, qui intelligitur, incorruptibilis in nobis is eſt, quoniam eſt ſegregatus in nobis intellectus, quem & Ariſtoteles exterius uenientē uocat, intellectus exterius exiſtens in nobis. Sic Alexander. Hæc igitur ueritas eſt, cui nemo poßit contradicere, quòd Alexander intellectum, quem Ariſtoteles in libris de Anima uocat operantem, ſiue intellectum actu; in libris de Generatione animaliū appellat θύραθεν, exterius aduentatem, ſentit, fatetur, conſtanter appellat immortalem, incorruptibilem, à natura corporis ſegregatum. Quod ſi quis putet intellectum illum exterius uenientem, Alexandrum alium quàm noſtrum dixiſſe, ecce uerba ipſius autoris ſunt in propatulo, quibus ait intellectum in nobis ſegregatum, incorruptibilem, uenientem ad nos extrinſecus, Ipſeq; Ariſtoteles cū de tota anima humana loqueretur, omneſq; corporeas facultates à corporeo principio naſcentes, inſeparabiles corpore, et cum eo corruptibiles pronunciaſſet, demum concluſit, reliquum eſſe ſolum eum, qui dicitur mens in nobis diuinam eſſe, ſegregatam à corpore, ſolamq; ab alia origine, quàm mortales illas facultates, uenientem. Loquitur ergo de quodam intellectu noſtro, eum tribus nominibus ab omni culpa mortalitatis uendicās, quòd ſit ſeparabilis à corpore, inconcretus, quòd diuinus, quòd extrinſecus aduentans. Hunc autē Alexander cum affirmet, fateatur incorruptibilem, certè animum humanum, qui dicitur intellectus agens, exteriuſq; aduentans, fatetur incorruptibilem, ſegregatum à corpore.

Quod idem Alexander Amphrodiſeus animum immortalem aſſeruit, & dubitationem de mortalitate reſoluit. Et quòd Plato prior & Ariſtoteles hoc ipſum docuerunt, oſtendentes organa labefactari poſſe, animo incorrupto & inuiolato. Cap. XXII.

MAgnæ profectò ſunt his habendæ gratiæ, qui labore ſtudioq; ſuo perfecerunt, ne diutius per ſcholas Philoſophorum, quos aliorum inſcitia inuexiſſet, debacharentur errores. Ecce aliud Alexandri admirabile de animi immortalitate teſtimonium, quod non uidiſſe peripateticos hodiernos, ut rarò ſolent fontem ueritatis adire, palam eſt. Secundo Problematum, oſtendens temperaturas & craſes bonas, facere uires naturales, atq; animæ, ut nonnulli ſentiunt, aut quod uerius, organa ipſarum. Nam pro ædificio organi, operari facultatem. Sic enim chordis in cithara, aut foraminibus in tibia bene poſitis, artificem optimè operari, prauè autem habentibus, non operari bene, ipſum uerò nihil pati, ſed habere in potentia τὴν τέχνην σωζομένην, καὶ οὐ κατὰ ἐνέργειαν, artem ſeruatam, & non ſecundum actum. Sic ſi quis, uerbi cauſa, cerebro deprauato ſit ob intemperiem, non operaturamq; quidē, ψυχὴ λογιστική, καθ' ἑαυτὴν δὲ ἄτρεπτος διαμένει δυνάμει τυγχάνουσα κατὰ τὴν ἐνέργειαν, διὰ τὸν ἀθάνατον, εὐπορήσασα δὲ πάλιν ὀργάνου εὐκράτου, τὴν δύναμιν εἰς ἐνέργειαν προβάλλει καλῶς: Animam rationalē, ſed per ſe tamen immutabilē permanere, facultate et potentia, exiſtentem in actu, propter immortalitatem. Rurſumq; nactam organū temperatum, potentiam in operationē proferre bene. Ecce ſui ſimilis Alexander. En explicatio, declaratio, cum uel infantes & pueros cernis non ſapere, uel ætate prouecta uiros inſanire,

inſanire, non mentis, inquit, animi'ue ea cauſa eſt, ſed organi male affecti, uirtute, & ipſa matre operationum potentia, immota, incorrupta, immortali. Cuius maximè indicium eſt, quòd iterum nacta organum bodi, expurgataq́; fœculentia, operatur ut ſolita erat. Si mens abijſſet, cum operatione deſtructa, nunquam redire potuiſſet. Manet, inquit, anima immutabilis, propter immortalitatem, qualem, ut ait Simplicius, creauerat eam Deus, prudentem, ſapientem: ſed accidit dementia, uel nobis uolentibus, ac prauè ratione utentibus, uel organo deprauato, ipſa mente propter immortalitatem, incorrupta, immota. Hinc reſipiſcens, et pœnitens fit alia, aut redit in ſeipſam. Hæc Alexander ſentit etiam in libris de Anima. Coëgit igitur ueritas eum fateri quod erat. Sciendum autem, quòd hæc Alexandri ratio, eſt etiam Platonis in decimo de Republica: Non'ne noſti, inquit, animam noſtram eſſe immortalem? Nam ſi corporis ægritudo, prauaq́; affectio non efficit animā prauam, et ægrotam, nunquā poterimus dicere ab ullo malo eam perire, ſine deprauatione, maloq́; ſuo. Itaq; neq; à febri, neq; ab alia ægritudine, aut cæde, neq; ſi quis toto corpore cæſus ſit fruſtillatim, ob hæc, animam interire dicet quiſquam, niſi prius comprobet, quòd ob corporis hæc mala, ipſa uel iniuſtior fiat, uel ſceleratior, quæ ſunt animi mala. Sed cum malum alienū affuerit in alio, non adſit autē proprium; ne animam quidem quidquam perdere dicemus. Nemo uerò probabit animas intereuntium, ob mortē fieri deteriores. Tum concludit: Bene igitur dicis. Nam ſi proprium animi malum, non poterit animum interficere. (Siquidem iniuſti, & ſcelerati, non modò ipſi uiuunt, ut auferre cæteris uitā ſoleant) uix erit malū, quod afferat animo perniciem. Ergo ſi neq; à proprio domeſtico'ue, neq; alieno malo læditur, δῆλον ὅτι ἀνάγκη αὐτὸ ἀεὶ ὂν εἶναι εἰ δ' ἀεὶ ὂν ἀθάνατον, Liquet utiq; neceſſariò eum ſemper eſſe. Quòd ſi ſemper, etiam immortalem. Hæc Plato. Deinde ſubijcit ea, quæ Plotinus de immortalitate, ut conſideretur animus, qualis natura eſt, non ut à corpore, cōmunicationeq́; corporis et cæteris malis offenſus, impeditus, ſed purus, ſyncerus, qualis debet eſſe, & eſſe ſolet animus ſapientium, ſimilis animis cœleſtibus, quos immortales nemo dubitat, retinens nobilitatem diuinam, & talis exiſtens qualem creauit eum Deus. Nunc autem uidemus eum ueluti Glaucum illum marinum Deum, aut fractis corporis partibus, aut fluctibus attritis, aut multatis, hærentibus oſtreis, aut alga, lapilliſq́;, ut uerius monſtro ſimilis ſit, quàm qualis natura eſſet, neque quiſquam priorem figuram recognoſcat. Huiuſmodi cogitemus animum, inquit, infinita malorum copia circumobſeſſum. At eò reſpiciamus, quibus cogitationibus euehitur, quorum inſpector, contemplator eſſe ſoleat, quibuſcum ſimilitudinem gerat. Hæc igitur, & ab Ariſtotele uiſa ſunt, & comprobata, & à Peripateticis, qui poſt eum floruerunt, declarata, explicata præſertim Alexandro, cui multum tribuunt cæteri Peripatetici. Nam animus, qui purus, cœleſtis, ſimuliſq́; naturæ diuinæ prius eſſet, exinde corpore aggrauantē, ſenſumq́; deprimēte, maliſq́; affectionibus obſidentibus oppreſſaq́; diuina ſimilitudine,

dine,

dine, bonitateq́; immortali, non apparet. Sed Alexander è ratione Philoſophiæ docet eam culpam, & fraudem uel organi eſſe, uel alienarum ab anima rerum, ipſa incorrupta, inuiolata. Cuius ſi dignitatem, immortalitatemq́; noſſe uelis, ad ea reſpicias, quæ monuit diuinus Plato. Seiunge, quæ non ſunt eius. Vide quantum ſapientiæ, prudentiæ. Tu, inquit Marcus Tullius, cum ſiue Deus, ſiue mater (ut ita dicam) rerum omnium Natura dederit animum, quo nihil eſt præſtantius, neq; diuinius, ſic te ipſe abijcies, atque proſternes, ut nihil inter te, atque quadrupedem aliquid putes intereſſe? Et, Animal, inquit, hoc ſagax, memor, plenum rationis, cæteraq; bona, quæ uidemus ab optimis poßideri, ut Dij, & filij Dei meruerint appellari. Hoc attende, hic inſiſte, Similitudinem, cum optimus quiſque ſimilem in ſe Deo reddit, agnoſce. Conſimilis ferè ratio eſt in Phædone. Vt enim ſuperius Triſmegiſtus, duplicem eſſe hominem aſſerebat, alterum mortalem, corruptibilem, alterum immortalem: Et ut Ariſtoteles hos duos uidit & oſtendit homines, alterum ſeparabilem, alterum inſeparabilem: Simplicius autem meliorem illum, nihil à dignitate ſua degenerantem in luxit: Plotinus & Plato obſeſſum meliorem corporeis peſtibus, ſed operationibus ſuis eluceſcere. Has autē operationes ſæpe, quemadmodum Ariſtoteles cum cæteris, ſapientiam, ſcientiam, prudentiam, memoriam dixit. In Phædone eas accepit, quibus tanquam duo in uno eodemq́; homine cernantur, alteri iubens, & imperans, alteri obtemperans, affectiones corporis comprimens, frænansq́; tanquam alteras à ſe libidines, & ſapiens. Quo non modò, affectiones corporis animam non eſſe, & quaſi contemperationem, harmoniamq́; demonſtrat, ſed prorſus ſeiunctam ab eo, atque diuulſam. An, inquit, eorum quæ ſunt in homine, quicquam aliud imperare dices, quàm ipſum animum, præſertim ſapientem? Et ſi non aliud, an id imperium exercet, obſequens aut aduerſans affectionibus? Dico uidelicet ſimile quid, ut ſi urgente ſiti, æſtuq́;, in contrarium tendat, recuſans bibere: Similiter fame premente, nolit manducare, cæteraq́; id genus innumera, in quibus conſtat animam corporeis cupiditatibus aduerſari. Quibus non corporis harmonia, & contemperatio aduerſatur. Nam harmonia nunquam chordis, & citharæ obſtat, ſed talis eſt cuiuſmodi corpus harmonicum, ſequens ipſum, non imperans ei. Conſtat igitur animum in contrarium ubiq; ferè aduerſari corpori, eiq; omnibus modis tota uita dominari. Aſperius nonnunquam & cum dolore, ut in omni exercitatione, & in medicina: nonnunquam mitius. Interdumq́; minitans furori, & cupiditati, aut timori, interdum monens, & ſuadens, ut alius prorſus exiſtens cum altera perſona loqui uideatur. ut Homerus facit in Odyſſea, ubi de Vlyſſe refert,

Tum ſecum, & cordi, percuſſo pectore, fatur.
Cor patere iſtud, nanq; hoc & grauiora tuliſti.

An, putes eum, inquit, hæc loquentem, credidiſſe animam eſſe harmoniam, & actum corporis organici phyſici, cui corporis affectiones dominentur, non potius

quæ

quæ agat, dominetur q́;, multo quàm harmonia diuinius quiddam? Hæc Plato. Quæ eſt eadem atque ſuperius ratio: ut quemadmodum ex ſapientia, memoriaq́; animi, falſam perſuaſionem deſtruebas oblatam ex organis deprauatis, operationibusq́; ceſſantibus: Sic ex imperio, dominatuq́; ſuper omnes cupiditates, & contra ſe propè minaciter tendere: Vel cum corpus ipſum urgemus, & impellimus, neq; cupiditatum ſuggeſtionibus acquieſcimus, comprobes imperatorem animum eſſe, ſeiunctum à natura corporis, prorſus ei diſsimilem, tanquam dominum, cui nulla cum cupiditatibus, & actu corporis ſit ſocietas. Ratio Ariſtotelis, cogens eum fateri, cum cætera in homine non ſeparentur, ſolum hunc ſeparari, tanquam facultatem, ſubſtantiamq́; diuiniorem. Sapientia igitur, & prudentia, memoria, proſpectus, cogitatio, ſolertia, probant animum incorruptibilem, immortalem, diuinum. Probat etiam dominatus, imperium ſuper cupiditatibus, ſupra ſeipſum, reſiſtere ſibi, ſeſe regere, impellere corpus, exercere ſi uel recuſet, ſitienti potum denegare, Venerem appetenti non acquieſcere, formidantem increpare, obiurgare, iraſcenti & furenti frænum imponere. Quæ quidem probant, aliud omnino eſſe qui imperat, aliud cui imperatur, & tanquam aſino calcar, uel frænum adhibetur. Deniq; ſuperior Platonis ſententia, quã Alexander explicuit, fuit etiam Ariſtotelis, ſi quis prudenter inſpiciat. In primo de Anima, Mens autẽ uidetur ineſſe ſubſtantia quædam exiſtens, & non interire. Maximè enim interiret ex imbecillitate ſenili. Nunc autem quemadmodũ in ſenſibus contingit. Si enim ſumeret ſenex oculum iuuenis, uideret quemadmodũ iuuenis. Quocirca ſenectus non euenit propterea, quòd anima ſit aliquid perpeſſa, ſed in quo fit operatio. Quemadmodum in ebrietatibus, & morbis. Itaque & intelligere ipſum, & ſpeculari, labefactatur, alia re exterius labefactata. Ipſa uerò potentia, eſt impaſsibilis. Cogitare autem, & amare, aut odiſſe, non ſunt affectiones eius, qui habet illud, uel illud habet (uidelicet animi) Quamobrem, & hoc pereunte, neq; recordatur, neque diligit, neque enim illius erant, ſed communis, quod perijt. Mens autem fortè diuinius quiddam, & impaſsibilis eſt. Ex his uides eandem Platonis & Ariſtotelis, Plotini, & Alexandri eſſe de immortalitate ſententiam, qui ſoluunt etiam, nubemq́; quaſi terram ab oculis depellunt dubitationem de organis deprauatis, cum quibus pariter anima deprauari, labefactariq́; uidebatur.

Rationes Plotini de immortalitate, & quod idem iterum Ariſtoteles & Plato ſunt confeſsi, animam eſſe incorpoream, quemadmodum Deum: Et epilogus eorum, in quibus uerè cuncti ferme Philoſophi conueniunt, ſuper immortalitate animorum. Cap. XXIII.

PLotinus itẽ omnia, quæ uel Triſmegiſtus, uel Plato, aut Archytas, ſed ante omnia quæ Moſes, de diuina animorũ ſimilitudine, eorumq́; immortalitate tradidiſſent, uerbis penè diuinis explicuit, declarauit. Expiatæ, inquit, animæ, aſsident optima ſapientia, omnisq́; alia uirtus ei domeſtica. Si igitur talis eſt anima, cũ ſe collegerit, et in ſeipſam redierit, πᾶς ὁ φύσεως ἐκείνης, εἰκὼν φασὶ τῆς θείας ἐν αὐτῇ

παντὸς

παντὸς εἶναι. φρόνησις γὰρ καὶ ἀρετὴ ἀληθὴς θεῖα ὄντα, οὐκ ἂν ἐγγένοιτο φαύλῳ τινὶ καὶ θνητῷ πράγματι, ἀλλ' ἀνάγκη, θεῖον τὸ τοιοῦτον εἶναι, ἅτε θείων μετὸν αὐτῷ διὰ συγγένειαν, καὶ τὸ ὁμοούσιον: Quomodo non naturæ illius erit, qualem eſſe rei diuinæ, ac ſempiternæ omnis dicimus? Nam ſapientia, & uera uirtus, quæ ſunt diuina, haudquaquam rei uili, atq; mortali inſint. Sed neceſſe eſt diuinum eſſe eiuſmodi, ut cui ſoli ſit cum diuinis ſocietas propter affinitatem generis, & ſubſtantiæ. Hæc ille. Cautè quidem & rectè audio, quòd animam dicat Deo ὁμοούσιον, conſubſtantialē, non ſcilicet eiuſdem, ſed ſimilis ſubſtantiæ, quaſi ὁμοιούσιον, Et quale prodidit Moſes, ad imaginem et ſimilitudinem. Ipſi enim ſe ipſos declarant, ut ſuperius Triſmegiſtus. Igitur hoc quod Plotinus effatus eſt, eſt quod Triſmegiſtus, νοῦς ἐν ἀνθρώποις θεός, Mens in hominibus Deus. Quod ueriſſimum eſſe, declarat omnium, qui hæc ſcrutari inſtitiſſent, conſenſus. Vt cum non didicerint, ſed inſtinctu quiſq; ſuo pronunciarit, didiciſſe tamen alter ab altero uideatur. Similia enim eo ipſo de generatione animalium loco, inculcauit Ariſtoteles: τὸ μὲν χωριστὸν ὂν τοῦ σώματος, ὅσοις περιλαμβάνεται τὸ θεῖον, τοιοῦτον δὲ ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς, τὸ δὲ ἀχώριστον, τὸ σπέρμα: A corpore ſeparabile eſt, cui Diuinitas ineſt. Talis autem eſt mens: inſeparabile autem eſt ipſum ſperma. Sentis quanta inter Platonem, Ariſtotelem, Platonicos, Peripateticos de animorum diuinitate, ac immortalitate concordia? Nam Laërtius prodit de Platone: δοκεῖ δὲ αὐτῷ, τὸν θεὸν ὡς καὶ τὴν ψυχὴν ἀσώματον εἶναι, οὕτω γὰρ μάλιστα φθορᾶς καὶ πάθους ἀνεπίδεκτον ὑπάρχειν: Videtur ei Deum, quemadmodum & animam eſſe incorporeum. Sic enim maximè interitus & affectionis incapacem eſſe. Eadem ergo & Marcus Tullius: Tu uerò enitere, inquit, in ſomnio, & ſic habeto, te non eſſe mortalem, ſed corpus hoc. Nec enim is es, quem forma iſta declarat, ſed mens cuiuſque is eſt quiſq;, non ea figura, quæ digito demonſtrari poteſt. Deum igitur te eſſe ſcito. Siquidem Deus eſt, qui uiget, qui ſentit, qui meminit, qui præuidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpoſitus eſt, quàm hunc mundum, princeps ille Deus. Et ut ipſe mundum ex quadam parte mortalem ipſe Deus æternus: ſic fragile corpus animus ſempiternus mouet. Quantus conſenſus? Aſpicis quid natura de pectore ſapientum, quam'ue conſonum, iugiter eruit? Hi loquuntur natura, rationeq; magiſtra, quod literæ ſacræ oraculo: Ego dixi Dij eſtis, & filij excelſi omnes. Et Plutarchus de quæſtionibus Platonicis, ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεός. Quomodo autem ſentiant animam noſtram, eſſe Deum, declarat idem de placitis Philoſophorum. Plato inquit, τὸ μὲν λογικὸν ἄφθαρτον, καὶ γὰρ τὴν ψυχὴν οὐ θεὸν, ἀλλὰ ἔργον τοῦ ἀϊδίου θεοῦ ὑπάρχειν: Rationem eſſe immortalem. Etenim animam, non Deum, ſed opus æterni Dei exiſtere. Vides mentem ſiue animam, non Deum ſummum, ſed quaſi opus magni Dei. Et hæc Moſaica Theologia. En uerus

illc

ille homo apud Ariſtotelem, uera diuina imago. His conſonè Chaldæus item ait, ἡ ψυχὴ ἀσώματον πῦρ, Anima incorporeus ignis. Duobus ferme millibus annorum ante Platonem tradiderat Moſes, animum ſimulachrum eſſe Dei, paulo ante Ariſtotelem Plato ante Plotinum trecentis, & plus annis, ante Marcum Tulliũ ferme ducentis Ariſtoteles. Succeßit per omnes ætates hæc Theologia, omnia tempora obambulauit, nullius ſapientis pectus nõ inſedit, mutuis ſententijs, ſuffragijsq́; roborata. Magna res eſt, & nemini non admiranda, tantus omnium ſeculorum, atque hominum ex omni genere, latè terras incolentium, linguis, moribus, ætatibusq́; inter ſe diuiſorum, conſenſus, in eandem rationem, ducente natura, conſpirantium. Marcus igitur idem, iterum ſui, ueterumq́; Philoſophorum memor, Humanus, ait, animus decerptus ex mente diuina, cum alio nullo, niſi cum ipſo Deo, ſi hoc eſt fas dictu, comparari poteſt. Quod dixit Decerptus, Philo, & Epictetus, ut ſæpe monui, ἀπόσπασμα, ἀπαύγασμα, Moſes Afflatus. Sic quoq; quod Moſes, Ad imaginem, & ſimilitudinem Marcus idem. Siquidem inquit, uel Dij ipſi, uel cum Dijs futuri ſumus. Eandem ſententiam, & ſententiæ cauſſam propoſuit de animorum immortalitate in orationibus: Itaq;, inquit, cum multis alijs de caußis, uirorũ bonorum mentes diuinæ mihi atq; æternæ uidentur eſſe, tum maximè, quòd optimi, & ſapientißimi, cuiuſq; animus ita præſentit in poſterum, ut nihil niſi ſempiternum ſpectare uideatur. Hæc ratio Platonis, Ariſtotelis, Plotini, Alexandri Aphrodiſei, omniumq́; fermè Philoſophorum. Quid illud quoq;, quod ait in Tuſculanis de animo cœlum cognoſcente? Quorum, inquit, aſtrorum cõuerſiones, omnisq́; motus, qui animus uidit, is docuit ſimilem animum ſuũ eius eſſe, qui ea fabricatus eſt in cœlo. Vidès ut uiderit, aſſenſusq́; fuerit, ex argumento uero, animum ſimilem eſſe Dei, ſimilem eius, qui ſidera fabricatus eſt in cœlo, quæ ſapiens artifex ſine diuino ingenio imitari non potuiſſet: ſicut ſine Deo moueri cœlum una conuerſione dißimilimis motibus nequiuiſſet. Idem in Tuſculanis, quod mirabile uidebitur omnibus (cogor autem repetere) Nec inuenietur, inquit, unquam, unde ad hominem uenire poßint, niſi à Deo, loquens de animis. Ecce non modo conformitas animorum cum Deo, ſed etiam conditio, mißio eorum ab ipſo, duo uidelicet Moſaica, Ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam: Et, Inſufflauit in faciẽ eius, dato à ſeipſo uiuenti ſpiritu, quem animum, mentemúe Latini, Græciq́; dicunt. Eodem diuino conſenſu Plutarchus de uirtutibus moralibus, rationem, quæ ſit diuina, & prudentiam perfectã ſummam rationis partem, fas eſſe imperare, dominari parti irrationali. Sapientiamq́; eſſe circa puram, impaßibilem mentem, cui inſit ſcientia diuinißima, ac beatißima: φύσει γὰρ προσήκει θεῖον ὄντα τὸν λογισμὸν ἡγεῖσθαι καὶ ἄρχειν τοῦ ἀλόγου, ἀλλ' ἡ μὲν ἀπροσδεὴς τοῦ ἀλόγου, καὶ περὶ τὸν εἰλικρινῆ καὶ ἀπαθῆ νοῦν συνισταμένη σοφία αὐτοτελής τίς ἐστιν, ἀκρότης τοῦ ἀλόγου, καὶ δύναμις, ἧ τὸ θειότατον, καὶ μακαριώτατον.

Epilogus rationum, quibus uiſus eſt ſapientibus animus immortalis. Cap. XXIIII.

CONſenſus igitur omnium, qui Naturæ uox putatur præcipuè maiorum, declarat animos ſempiternos Idq; etiam affert Marcus Tullius: Vt, inquit, Deos eſſe natura opinamur, qualesq; ſint, ratione cognnoſcimus, ſic permanere animos arbitramur conſenſu nationum omnium. Omnes itaque priſci, & omnes qui poſt eos ſecuti ſunt, animos æternos dixerunt, Moſes, Triſmegiſtus, Muſæus, Orpheus, Homerus, Pindarus, Pherecydes´que Syrus Pythagoræ præceptor, qui primus, ut ait Marcus, dixit animos ſempiternos. eam´que opinionem diſcipulus eius Pythagoras maximè confirmauit. Ipſe Plato, qui ut Pythagorea diſceret, in Italiam nauigauit, primum de animorum immortalitate non ſenſit idem modò quod Pythagoras, ſed rationes etiam attulit. Hæ rationes teſte Marco, plures ſunt, ut qui legat librum eius, amplius quid cupiat, non habeat. Sed illa maior omnibus, & claritate mirabilior, ad quam rapti ſunt uniuerſi homines, ut quaſi Moſen cuncti legiſſe, diſcipuliq; eius eſſe uoluiſſe uideantur. Ea eſt, quòd ex ea natura, quæ Deo conſenſu omnium tribuitur, exiſtit animus. Ergo animus, inquit, nunquam ſatis laudatus, dem Latinus Plato, ut ego, diuinus, ut Euripides audet dicere, Deus eſt. Putat audaciam animum dicere Deum: diuinum autem appellari, hoc eſt, ſimilem Naturæ diuinæ naturam gerentem, fas eſſe, caſtigatius, & rectius. Similitudinem autem, proprietatem´que eſſe, quòd ut illa natura cœleſtis terra uacat, & humore, ſic humanus animus eſt expers. Secundo, quidquid eſt illud, quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget, cœleſte, diuinum´que eſſe: Ob eam´que rem æternum ſit neceſſe eſt. Tertio, quòd quemadmodũ Deus non alio modo intelligitur à nobis, niſi mens ſoluta quædam, et libera, ſegregata ab omni concreatione mortali, omnia ſentiẽs, & mouens, ipſaq; prædita motu ſempiterno, hoc genere, atq; eadẽ è natura, eſſe humanam mentẽ. Dico hoc è genere, ut paulo antè diuinitus emendarat Euripidẽ, non ut Deus, ſed ut diuinũ genus. Sunt enim alia, quibus nullã habet homo cum Deo societatẽ. Igitur conuenere omnes, omnisq; uetus, ac noua Philoſophia ſacra, et prophana, animos eſſe è genere diuino, diuina natura, et incorporea. Nihil eos habere corporeũ, miſtum, diſſolubile, mortale, diſſipabile. Eſſe quàm hæc omnia, quæ cernuntur, alterius omnino naturæ. His igitur dictis, ad alia quædam progrediamur.

Contra rationem qua putarunt animos retro ſempiternos: & quod errarunt contra omnipotentiam, maieſtatemq; ſummi Dei, qui ſolus ſit præditus motu ſempiterno, imbecillos animis tribuentes: & quod animi humani non ſunt per ſe principium omnis motus, ſed ſolus Deus. Cap. XXV.

HOc omni opere id cum primis egimus, et eò mens defixa fuit, ut tum totius philoſophiæ bonitatem, & cum cœleſti conformitatem oſtendentes, tum ſi bonorum illorum aſſertores, aliqua exinde ſuſpicione (nondum enim claritas cœleſtis exorta omnem caliginem ex animis diſpulerat) à uero exciderunt, ad bonitatẽ illam ſuis eos præſidijs reuocare, admonitos ut dicta ſua diligenter penſitantes, ſe uanis illis ſuſpicionib. inuolui nõ patiantur. Id in hac de anima Theologia, cũ primis oc-

cum.

currit. Nam cum in Philoſophia ſempiternum, immobileq́; decretum poſitum ſit à Philoſophis. Quod immortale ſit, & incorruptibile, nullum unquam habuiſſe principiũ, hoc ad animos transferentes, ſicut eos immortales, quia naturæ diuinæ participes, ſic ſine principio, nunquam'ue natos crediderũt. Sed cum mens fluctuaret, multaq́; non ambigua modò, ſed abſurda, eo poſito, occurrerent, ceu ueritate labentibus porrigente manũ, natos iterũ eos à Deo intrepidè pronunciarũt. Cũq́; ſi nati ſunt à deo, retro non fuerint ſemper, ſed aliquo diuino, et nobis incognito oriantur modo, quoties eos ſine principio protulerint, repetemus eis dicta ſua, admonebimusq́; in re ambigua, non tantũ meliora ſequi, ſed ea etiam in quæ propenſiores ipſi fuiſſe uideantur. Marcus igitur Tullius (ut hinc incipiam) cum Platonis illam rationem euolueret, quæ de principio motus proponitur, diciturq́; de animis, nullum motus ſui eos habere principium, quod à ſeipſis moueantur: Sempiternum autem eſſe, quod ipſum nunc per ſe moueatur: Quia quod ortum ſit, ab alio habeat motũ. Ergo quod nunc per, & à ſe mouetur, neceſſariò ſemper motum habuiſſe, quia nunquã ipſum ſibi defuiſſe. Et niſi ſemper motum fuiſſet, ne nunc quidem moueri poſſe. Et ſi moueretur, ab alio mouendum non à ſeipſo, Quo deſinente moueri, ipſum quoque deficeret. Sicq́; non eſſet animus quod Græcè dicitur, αὐτοκίνητον. Habere autem animos eiuſmodi naturam, ut à ſe ipſis moueantur, ſicq́; ſemper tales exiſtentes nunquam natos. Concluditq́; Marcus, Neq́; nata certè eſt & æterna eſt. Plato uero & in Phædone, et in decimo de Republica, hac ratione examinata concludit: οὔτε γὰρ ἂν πȣ̃ ἐλάττȣς γένοιντο, μηδεμίας ἀπολλυμένης, οὔτε γὰρ πλείȣς. εἰ γὰρ ὁτιȣ̃ν τῶν ἀθανάτων πλέον γίγνοιτο, οἶσθ' ὅτι ἐκ τȣ̃ θνητȣ̃ ἂν γίγνοιτο, καὶ πάντα ἂν τελευτῶντα ἀθάνατα: Neq́; pauciores, inquit, unquã erunt animi, nullo pereunte, neque plures. Si quid enim immortale plus fieret, noſti quòd ex mortali fieret, omniaq́; deficientia eſſent immortalia. Hæc igitur illi dicunt. Probabitur autem non modò in dictis eorum eſſe diſcordiam, ut ſuis uerbis erroris admoneantur, ſed etiam ex his malis, & abſurdis, quæ ſequuntur, hanc eorum opinionem eſſe ueram non poſſe. Etenim ſi ſunt animi ingenerabiles, euertitur tota Platonis Theològia, primum cum euidentiſſimè creat omnem mundum in Timæo, non ſolum corpora, ſed etiam animos, & Deos: Quorum, inquit, initium traditur nobis à me loquens de animis. Græce'que ſi bene meminiſti, σπείρας καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ παραδώσω. Ego, inquit, initium, & ſatum animorum dabo. Eos ſatos demittam in corpus. Prædicat ergo Deus apud Platonem ſe ſatorem, ſeminatorem, informatorem'que animòrum. Quomodo ergo ſtat, animos ſempiternos, nunquam'ue natos, atque ſeminatos à Deo, & informatos, cum in corpus immitterentur? Platonem igitur Plato coarguat. Eadem diſcordia in Marco Tullio. Neque, inquit, certè nata eſt, & æterna eſt. At ô Marce, non recordaris te paulo antè, animos decerptos, ex mente diuina, alibi hauſtos dixiſſe? Si ſunt decerpti, non'ne nati? non'ne antequam decerperentur, aut deliberarentur, non ade-

rant nati poſtea? Quorum natiuitas dicitur delibatio, & hauſtus ex mente diuina. Ad hæc cum conſolationem quæreres originem animorũ, dixiſti in terris eam inueniri non poſſe. Neq; inueniendũ unquam unde ad hominem uenire poßint, niſi à Deo. Eos igitur à Deo uenire dixiſti. Quid aliud uenire, niſi naſci, oriri? Nam ſi fuiſſent ſempiterni, non uenirent à Deo, nec eorum originem requiſiſſes. Venire igitur dixiſti, quod alibi, delibari, hauriri. Hæc igitur cum apertè Marcus & Plato ſcripſerint, ſi nullis alijs rationibus uterer, his contentus eſſe poſſem. Similis error, & inconſtantia Simplicij nunc dicentis animum ingenerabilem, nunc à Deo creatum, & factum, ut uiſum eſt ſuperius. Hoc igitur contentus eſſe poſſem, ſi uellem. Sed latius prouectus, doceo primum, rationem illam, quæ non conueniat naturæ animorum, ſed ſoli naturæ diuinæ, eos non rectè collocaſſe. Iam ſi ingenerabiles eſſent animi, tot conſequi mala, quorum nullã inueniat ſolutionem Philoſophia, Animos ingenerabiles, conſequitur quod ait Plato, nec plures eos unquam fuiſſe, nec pauciores, hoc conſequitur miſeranda illa, ut dicam quod uerum eſt, exeuntiũ, redeuntiumq; ſemper calamitas ad corpora, & à corporibus animorum. Hoc igitur animi fecerunt in omni æternitate, ſemper è cœlo ceciderunt in terras ad animanda corpora. Vbi igitur, ô Plato, beatitudo animorũ quam toties decantaſti? Vbi præmia iuſtitiæ, poſt hanc uitam? Si redeunt animi ſemper (redeunt autem, quia dixiſti eos nec pauciores eſſe nec plures unquã) & ſi certus ille numerus diſceßit à corporibus olim tot ſeculis, quomodo corpora, quæ ſubſecuta ſunt animata fuerunt, niſi redeuntibus eis, ſemperq; in hoc ludibrio uerſantibus, et è cœlo labentibus? Si hoc, ubi beatitudo, ubi gloria bonorum, iuſtorumq; honores poſt mortem? Hæc opinio, non'ne confuſio Naturæ? Demonſtremus igitur fefelliſſe eos priorem rationem, unde, quæ fieri nequirent, animo conceperunt. Quanquã Marcus Latinus, de reditu animorũ reuolutioneq; illa dedecoroſa prudenter nihil ſcripſit, quòd ei credo nunquam placuiſſet. Si non placuit, tollatur genitrix eius prima ratio. Dico igitur malè coniunxiſſe eos naturam diuinã, ſupremamq; Diuinitatem, cum natura animorũ, qui tametſi diuini ſint, diuinitus et nati, et ſimiles Dei, fragiles tamẽ, et errãtes ſunt, hallucinantes, ignari multarũ rerum, in errores propenſi. Non igitur habuerunt, motus ſempiternam durationem, infinitamq; æternitatem. Habuit ſolus Deus, ſolus ipſe principiũ, ipſe à nullo motus, uitæ ſuæ ipſe ſibi origo, uerus αὐτοκίνητος, per ſe uiuens, per ſe motus. Animi autẽ per ſe non mouentur, quia tũ tempus fuit, cum non eſſent, tum ad naſcendum moti ſunt alio, non à ſeipſis. Alioqui non modò ingenerabiles eſſent, ſed etiam Dei æquales, non ab illo, ſed à ſeipſis originem ſui trahentes, cætera quoq; diuina poßiderent, non peccarent, non hallucinarentur, non uacillarent, non afficerentur morbis, impaßibiles, ſumma præditi Diuinitate. Non ſunt hæc unquã, non æquant ergo Deum, quẽ æquarent, ſi uitæ motusq; ſui ſibi forent principiũ: non æquantes, nec per ſe moti ſunt, nec ſibi origo uitæ, & motus. Ab alio omnipotenti, quẽ nullæ res mouerunt, nihil dedit ei uitam, ipſe eſt ſibi uita,

ſibi.

ſibi motus, uerus αὐτοκίνητος, principium, fons omnium motionum, exorti, ad uitam incitati. Ab ipſo mouetur cœlum & terra, omniſq; natura, ipſe fecit ut animi per ſe mouerentur facti ſimules ſibi. Quapropter hoc nomen αὐτοκίνητος, non proprie, ſed ſimulatè conuenit animis. Eſt autem, αὐτοκίνητος, ſicut αὐτοφυὴς, αὐτοαγαθὸς, αὐτοτελὴς, αὐτοζωὴ: quæ nomina nullus unquam Theologus ſoli Deo non conceßit. Igitur illa ratio, quam explicat Marcus ex Platone, quanquam in Tuſculanis, in Senectute, in Somnio uſurpauit, non congruit animis, qui non ſunt Deus, non principium, ſed moti ab illo omnipotenti fonte motionum, uitarumq; omnium, non ſolum cum naſcerentur, ſed ei nunc ſubiecti, mouentur omni tempore. De Deo igitur duntaxat hoc uerum eſt, quod ait. Nam quod ſemper mouetur, æternum eſt. Quod autem motum affert alicui, quod ipſum agitatur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat neceſſe eſt. Solum igitur quod ſeſe mouet, quia nunquam ne moueri quidem deſinit. Quin etiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi. Principio autem nulla eſt origo. Nam ex principio oriuntur omnia. Ipſum autem nulla ex re fieri poteſt. Nec enim eſſet hoc principium quod gigneretur aliunde. Quod ſi nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. Nam principium extinctum, nec ipſum ab alio renaſcetur, nec ex ſe aliud creabit. Siquidem neceſſe eſt à principio omnia oriri. Ita fit ut motus principium ex eo ſit, quod ipſum à ſe mouetur. Id autem nec naſci poteſt nec mori. Vel concidat omne cœlum, omniſq; natura conſiſtat neceſſe eſt, ne uim ullã nanciſcatur, quæ à primo impulſu moueatur. Cum pateat igitur æternum id eſſe, quod à ſe ipſo moueatur, quis eſt hic, qui hanc naturam animis eſſe tributã neget? Inanimatum eſt enim omne, quod impulſu agitatur externo. Quod autẽ animal eſt, id motu cietur interiore. Nam hæc eſt natura propria animæ atq; uis, quæ ſi eſt una ex omnibus quæ ſeſe moueat, neque nata eſt certè, & æterna eſt. At ò Marce, qui ſapientißimus ubique probaris, quiq; in his quæ à Græcis ad Latinos transferebas ſummo delectu, nec Platonẽ ſæpe, nec Homerum, quod et Vergilius, ſequi uoluiſti, ſed bonis aſſumptis, quæ non probares eis reliquiſti, cur etiam hac in ratione errorem Platonis non animaduertiſti, qui ſupremam diuinitatem, ingenerabilem, incorruptibilem, à nulla re mobilem, fontem motionum, ad animos fragiles, inſcios, tranſtuliſſet? Quorſum enim ſpectat quod ais? Vel concidat omne cœlum, omniſq; natura conſiſtat, neceſſe eſt. Num animi noſtri mouent cœlum, omnem naturam cient, quibus non mouentibus, cœlum ſit caſurum, ad quos rationem hanc applicaſti, & quæ Dei ſempiterni, omnipotentis erant, fragili, impotenti animo tribuiſti? Verba igitur eorum apertè clamat, diuinam hanc admirandãq; rationem, non animis noſtris, ſed animo ſummo, præpotenti, aliorum animorum fonti congruere. Neq; enim cœlum Naturamq; mouent animi noſtri, nec deficientibus nobis, concidere cœlum, omnis Natura conſiſteret, ſed deficiẽte Deo. Tum uero nec Sol moueretur, moleſq; cœleſtes, natura quoq; deficeret omnis. Hæc igitur eorũ ratio neceſſariò cõcludit

aliquem animum omnipotentem, ſine principio, ſine impulſu alieno, uniuerſalem præſidem, omnis uitæ motorem. Efficitq́; ratio, naturaliterq́; demonſtrat, niſi eſſet principiũ æternum, à nullo dependens, à ſeipſo cuncta bona, totamq́; potentiam agitandi, uiuificandi, non aliunde ſumens caſurũ omne cœlum, omnem naturam interpollandam. Is ſolus nunquam deſeritur à ſe. Hic ſolus nunquam caruit motu, uitaq́; ſua, omnis largitor uitæ. Et quia principium uerum eſt, ei nulla fuit origo, natis omnibus ex eo, ipſo à nullo nato, quia principium. Is uerè nunquam ortus, ſolus ob hanc cauſam, habens immortalitatem, ut inquit ille, & quia nunquam potuit naſci, nunquã poterit deficere. Hæc omnis de Deo neceſſaria, naturalis, admirandaq́; Philoſophia. Cum uero infers, & concludis: Cum pateat igitur id æternũ eſſe, quod à ſeipſo moueatur, quis eſt hic, qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? Ego is ſum, ô Marce, qui nego tributam hanc animis naturam. Nihil enim inter nos, Deumq́; diſtaret, ſi cuncta, quæ diſſeruiſti, poßideremus. Si ipſi nobis eſſemus cauſa uitæ, nullum aliunde motus noſtri habentes principium, ne Deo quidem ſubiecti eſſemus, nec ab eo quidquã habuiſſemus: quot facit Deus, totidem et nos faceremus: Vt ab illo mouetur cœlũ naturaq́; omnis, moueretur etiam moueriq́; poſſet à nobis. Sed ubi motus ille noſter ſempiternus, ubi perennitas, qui tam fragiles ſumus, imbecilli, inconſtantes, cæci, ut fragilitas ſuſpicionem mortalitatis attulerit? ſed res clara eſt. Non mirum ſi ex falſa illatione, et concluſione, naſcebatur abſurdius, applicata animis diuina natura. Eſt autem animus, ut idem Marcus, ſapiẽter corrigens Euripidẽ, diuinus quidem, ſed non Deus: ſimilis illius, at æternitate, omnipotentia, principio motionum, bonitate, longè diſsimilis. Primus igitur error, genitor ſecundi, quem utrunq́; deteſtatur natura, patefactus, diſsipat ſecundum, ineptamq́; perſuaſionem uero fundamento non innitentem demonſtrat, animorum retro æternitatem. Qui uel eo quoque patefit, quia Plato in decimo de Legibus de anima cœli, non anima prorſus noſtra rationem hanc induxit: Ibi probans animam principium motus, nec ſine anima quicquam moueri potuiſſe, eamq́; omnium antiquißimam eſſe: cœlum ab anima gubernari. Nouißimè, ἄγει μὲν δὴ ψυχὴ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ θάλατταν, ταῖς αὑτῆς κινήσεσι, αἷς ὀνόματα ἐστὶ βούλεσθαι, σκοπεῖσθαι, ἐπιμελεῖσθαι, βουλεύεσθαι, δοξάζειν ὀρθῶς: Agit, ait, anima omnia quæ in cœlo, & in terra, & mari, ſuis motibus, quibus nomina ſunt conſulere, opinari rectè. Hæc igitur non conueniunt animis noſtris, ſed ſoli Deo. Hanc ſententiam teſtatur Ariſtoteteles etiam Alcmenis fuiſſe: φησὶ γὰρ αὐτὴν, ἀθάνατον εἶναι διὰ τὸ ἐοικέναι τοῖς ἀθανάτοις, &c. Ait enim immortalem eſſe animam, quia ſit ſimilis immortalibus: id autem eſſe, quia ſemper moueatur. Moueri autem ſemper diuina, Lunam, Solem, aſtra, totumq́; cœlum.

Quod ratio, qua ſibi perſuaſerunt animos ingenerabiles nõ eſt uera: & quod errauit Panætius transferens ad animos, legem rerum corporearum. Et quod etiam Philoſophi conſentiunt non omnia nata occidere, e quibus Plato cenſuit mundum factum non interiturum, Tum ex ratione, decretum hoc Philoſophorum neq;

rum neq; uerum eſſe, neq; animis congruere. Reſoluunturq; rationes Ariſtotelis quibus probat omnia nata interire. Cap. XXVI.

DVæ ſunt rationes, quæ Platoni, multisque alijs perſuaſiſſe uidentur, animos retro ſempiternos. Prima quòd habent naturam per ſe mobilem, ſine principio: Tum quòd ſi ſunt immortales, ſunt etiam igenerabiles, cum ſit decretum Philoſophorum, omnia quæ naſcuntur, occidere, naſcentes animos corruptibiles eſſe. Non ſunt autem corruptibiles, ergo nunquam natos. Et Marcus huic rationi ſubſcribens, ait Panætio creditum animos corruptibiles, quia naſcuntur. Dicitque, Vult enim quod nemo negat, quidquid natum ſit interire, naſci autem animos. Prima igitur ſic deſtructa fuit, ut apertum ſit, falsò eos naturam ſummi Dei, credidiſſe naturam animorum, ſimuli errore, ut ſi quis inauratam ſtatuam cernens, nihil ab ea, quæ tota aurea eſſet, differre putaret. Eadē propè in ſecundo errore hallucinatio. Sed ex Platone primum probo Philoſophorum decretum illud, non adeò inuiolabile eſſe, quin aliquo modo reſcindi queat. Et quod Marcus ait, Vult enim, quod nemo negat, quidquid natum ſit interire. Inueniam qui pernegct, cuius magna eſt apud Philoſophos omnes autoritas. Atq; Ariſtoteles id arguit in Platone, cui ſit mundus incorruptibibilis, eidem principium dediſſe. Et Marcus ipſe inducens Epicureum hoc irridentem. Sed illa palmaris quidem, inquit, quòd qui non modo natum mundum introduxerit, ſad etiam manu penè factū, is eum dixerit fore ſempiternum. Hunc cenſes primis, ut dicitur, Libris guſtaſſe Phyſiologiam, id eſt, naturæ rationem, qui quicquam, quod ortum ſit, putet æternum eſſe poſſe. Quæ eſt enim coagmentatio non diſſolubilis? aut quid eſt, cuius principium aliquod ſit extremum? Ecce igitur inuentus eſt qui neget quod ortum ſit, non interiturum. In libro quoque de Vniuerſitate referens Latinè, quæ ſcripſiſſet Græcè Plato, Hæc uos qui Deorum ſatu orti eſtis, attendite, Quorum operum ego parens, effectorque ſum, quæ per me facta, non ſunt diſſoluta, me inuito, quanquam omne colligatum, ſolui poteſt. Sed haudquaquam boni eſt, ratione uinctum, uelle diſsoluere: ſed quoniam orti eſtis, immortales uos quidem eſse, & indiſsolubiles non poteſtis, neutiquam tamen diſsoluemini, nec ulla uos mortis fata periment, nec fraus ualentior, quàm conſilium meum, quod maius eſt uinculum, ad perpetuitatem ueſtram, quàm illa quibus eſtis, tum cum gignebamini, colligati. Hæc à Platone aſseruntur. Creditur à ſummo uiro, fieri poſse, ut ubi Natura defeciſset, ſuppleat diuina uoluntas. Vt ſi lumē ex cæcitate natura reuerti non poſsint, reuertatur uolente naturæ rege Deo. Hoc credidit Plato: credidit mundum natura diſsolubilem, quia generatus, & factus, conſilio tamen diuino ſtare incolumem. Nullus Philoſophus reor negabit unquam, quem faciunt omnipotentem, cœlum, & terras mouentem, formas animalibus, et uitas dantem, omnem machinam ſuſtinentem, non eundem illuminare poſse cæcos, reddere ſurdis auditum, ſuſcitare defunctos. Maiora enim ſunt ſuperiora. Si mouet cœlum, ſi facit ut omnia uiuant, permaneant non poterit ſuſtinere, natura caſurum ne cadat:

montem ruinam minantem, ne ruat, frenare: flumina uertere retro, multaq; alia, quàm uſitatus naturæ pergit curſus. Poterit certè, quia potuit maiora, nec Philoſophi qui primum indefeſſè Deo contribuunt, eripient ſecundū. Vna igitur ratio, decretum illud Philoſophorū facile reſcindi poſſe, quod Plato credidit, inuentusq; eſt, qui neget, quod neminē negare Marcus dicit. Tum ratione probantur, quæ dicuntur à Platone, Maius eſſe, & ualentius conſilium, uoluntatemq; diuinam, maiores uires, quàm omnem naturæ fraudem, omnem imbecillitatem, Superare uires Dei, cunctas difficultates Naturæ. Quibus uiribus, non ſolum animos, ſi uerum eſt, ſuapte natura corruptibiles, ſed etiam corpora, ſi uellet, incorrupta ſeruaret. Hoc Plato libenter fatetur. Ex his apparet animos uel natos, incorruptibiles eſſe, ſi non natura, certè uolente Deo.

Secundam rationem perpendamus, an uerum ſit omnia orta occidere, hinc animos natos etiam interituros. Sunt autem rationes Ariſtotelis, cur quod habuit principium, ſit finiendum. Principiò, quod ea ſola ſint rationabiliter ponenda, quæ uel in multis, uel in omnibus uideamus. Probari autem ſenſibus omnia quæ oriantur, interire. Ad hæc impoßibile eſſe ſecus fuiſſe in præteritum, quod erit deinceps ſemper æternū nec poſſe mutari. Accedet enim aliqua cauſa, quæ ſi prius affuiſſet, poſſibile fuiſſet aliter eſſe, quod erat impoßibile aliter eſſe. Si autem prius ex aliter exiſtentibus factus eſt mundus, ſi ſemper ſic exiſtentibus, et quæ non poſſent aliter exiſtere, nunquā certè factus fuiſſet. Quòd ſi factus eſt, neceſſariò et illa poſſunt aliter eſſe, & non ſemper ſic eſſe. Quocirca & ipſa compoſita diſſoluentur, et diſſoluta prius coacta, et collecta ſunt. Hoc, quia infinitū uel ſic extitiſſet, uel fieri ſaltem potuiſſet. Quod ſi ſit, non eſſet incorruptibilis, neq; ſi aliter habuiſſet unquā, neq; ſi potuiſſet aliter exiſtere. Deniq; ſimul erit ſemper potens eſſe, & potens non ſemper eſſe, quod oſtenſum eſt, impoßibile. Hæ ſunt rationes eius. Quas enim attigit ex parte Epicureus apud Marcū, nullam eſſe coagmentationem, quæ non aliquando diſſoluatur nihil eſſe. cuius principiū aliquod ſit, quin ſit aliquod extremū. Verba uerò Ariſtotelis conciſè, & obſcurè moreq; ſuo prolata, in diſſoluendo clareſcent. Vt igitur omittam Deum, cuius Plato credidit maieſtatē efficere poſſe, rem corruptibilem ne corrumpatur, rationibus agens, euincam, non latius has eius argumentationes tendere, uerioribus rationibus expugnatas. Audiat igitur Ariſtoteles primū. Si uerba Platonis, ut par eſt, legit, diligenterq; attendit, in quibus cū Philoſophis congruens, omne natum, diſſolubile ſentit: ſed ualentius noſcit, aſſeritq; diuinū conſilium, ac ullam quamtumuis detrimentoſam labefactricemq; fraudem. Hoc ô Ariſtoteles, qui uidiſti, ſed tacuiſti, tantumq; aſſumpſiſti, habentia principiū, æterna eſſe non poſſe, meliorem rationis huius partē fraudulenter, inſyncerè prætetiiſti. aut inquā credebas uires Dei cunctas ſuperare difficultates, imbecillia reddere fortia, labefactanda quoad uiſum ei fuerit etiam in æternum ſufficere. aut non credebas. Si credebas, tota ratio contra Platonem uaniſsima eſt. Neq; enim ſimpliciter

citer dixit Plato, mundum natum, nunquam abolendum, ſed robur diuinum plus ad perpetuitatem, quàm imbecillitatē mundi, ad ruinā eius ualere: & , ut ait Philo, Verbum Dei per omnes mundi partes intentū cuncta deuincire, formas rebus quibuſq; ſuas ſeruare perennes, concitare cœlum, naturam fœcundis partibus reparare. Si non credebas, rationibus euincam, non naturalibus modò, ſed tuis, Si cœlum conſiſteret, ſi Sol deſideret, futurum interitum non modò cœli, quod tu incorruptibile arbitraris, ſed etiam totius mundi. Cum ſit igitur uerum, cœlo ceſſante moueri, interitum omnium rerum conſecuturum: Deus autem mouet Ariſtoteli cœlum, mouens & cœlum, & uniuerſam terram, cunctamq; naturam alit, ſuſtinet: qui autem mouet, poteſt etiam, ſi uelit, niſi ligatus, & quaſi alterius legibus compeditus ſit, non mouere (Quis enim Philoſophorum non concedet, in quo ſit poteſtas mouendi, non eſſe ſiſtendi, remorandi?) Efficiat ergo Deus cœlum & omnis mundus interiturus, occaſurus, perdendus, ne perdatur, ne ruat, ne concidat. Suſtinet igitur & facit, quod ait Plato, mundus, qui ſi ſuapte natura collaberetur, laxarentur ordines omnes, tota rerum artificioſa machina corrueret, ne collabatur. Si modò ſupremum orbem, cuius conuerſione omnes cœli diſsimillimi motus peraguntur, Deus ſiſteret, fœdam cunctarum rerum ſtragem cerneres. Ipſe igitur Ariſtoteles hæc omnia confeſſus eſt in libro de Mundo: Fama, inquit, priſca eſt, & patria omnibus hominibus, quòd à Deo cuncta exiſtunt, & per Deum, ab ipſo, & per ipſum. Nulla uerò Natura, huius conſeruatione deſtituta per ſe ipſam ſufficiens eſt Multaq; ibi ad hoc pertinentia diſſerit. Vera eſt igitur Platonis ſententia, Ariſtotele ſuffragante, nullam Naturam uel cœleſtem, uel terreſtrem, per ſe incolumem eſſe poſſe, niſi ſalutari Dei præſentia, quæ per omnia tendit, conſeruata. Poteſt igitur Deus corruptibilia, incorrupta ſeruare. Diſcutiamus modò rationes, an ueræ ſint, & ſi ueræ, an conueniant animis, an omnibus rebus. Primum quod ait, ea ponenda, & aſſerenda cum primis eſſe, quæ uel in multis, uel omnibus appareant: admonebo eum ſolitos dicere ſapientes, remouendos eſſe oculos à conſuetudine, ut ſyncerum ſit ubique iudicium, ne contingat, cuius nonnullos incuſat Plato, ſola corporea, quæ uiderent, præ manibus, oculis gererent, putaſſe. nihil incorporeum, quia non appareret, exiſtimaſſe. ſic qui ſequitur uſquequaq; Ariſtotelis hoc decretum, uerum in nonnullis, in cæteris non item, falli poſſet. Cuius ſi uera eſt ſententia, cur non etiam uera Platonis, omnia quæ uidentur, tangi, quæ tanguntur eſſe corporea, compoſita, ergo diſſolubilia. Cœlum autem uideri, ergo corporeum eſſe & diſſolubile? Oſtendat igitur Ariſtoteles hoc non eſſe uerum in multis, aut omnibus. Nulla enim corporea res eſt, quæ quoniam oculis cernitur, non etiam ſoliditate roborata, multiplici rerum concurſu ſit effecta, ſicq; reſoluenda in ea, è quibus coaluiſſet. Cur hanc legem non admittit in cœlo, in Sole, quem & corporeū eſſe, & ſolidum declarant eclypſes, & ipſe faſſus eſt in Meteo ris? Colligit ergo ab exemplo rationem, Omnia quæ oriantur, apparere diſſolui-

colligat etiam quod ait Plato, Omnia corpora eſſe compoſita, ſicq́; diſſolubilia: er-
go cœlum diſſolubile, quia corporeum. Sed homo ſagax, & ,ut inquit Atticus, lo-
lignis inſtar ſe ſuis tenebris occultans, refugiet ad quintam eſſentiam. Quam ta-
men Plato cum quintam & ipſe dixiſſet, ei ſuapte natura immortalitatem dene-
gauit. Intereunt igitur omnia, quæ principium habuerunt, ſcilicet hæc noſtratia,
domeſtica, arbores, animalia, ædificia, urbes, mœnia, montes, aqua, aër. Sed ſunt
aliæ res nobis incognitæ, ſimplices, nullam compagem, & ex corpulentis, craſ-
ſisq́; admiſtionem recipientes, incorruptæ permanentes propter puritatem, leuita-
tem, nec quærit compoſitum redire ad ſuam gentem, nulla ſunt ibi uincula, quæ
ſenio laſſata reſoluantur. Huius naturæ primum eſt cœlum, eſt lux, ſunt mentes,
quas nulla fecit diſſolubiles compago, puriſſimæ, qualis Deus hac parte, diſſimil-
limæ potentia, maieſtate. Quantus error à corporeis, ad incorporea, quod facie-
bat Panætius, & qui ei ſubſcripſit, aſcendere: perinde ſi quis argueret, Omnia quæ
uidemus, ſunt compoſita: ergo res omnes, cuiuſcunque generis, ſunt compoſitæ.
& qui conditiones corporum ad animos transferret. Cum ſit igitur longè diuer-
ſa natura animorum, atque corporum, lex autem, quòd omnia nata intereant,
lata ſit corporibus, non animis (quia corpora non ſunt ſimplicia, ſed quorum con-
ſumpta colligatione, diſſoluuntur) certè magnus error fuit eorum, qui ſubiacere
legibus corporum animos uoluerunt. Sicut igitur non omnis creatio, aut factio eſt
rerum compoſitarum, ſic non omnis res nata diſſoluitur. Diſſoluetur ex pluribus
conſtipata, coagmentata. Quemadmodum autem omnis res compoſita debet re-
ſolui, ſic quæ quanquam facta, non autem compoſita, non reſolui. Patet igitur ne-
ceſſitatem rerum natarum, ad priſtinum ſtatum rediturarum, non omnium eſſe
natarum rerum, non puriſſimarum, non ſimplicium, tenuium, exilium, ſed com-
poſitarum, miſtarum, quia neceſſe eſt, partes inuitas à ſuis ſedibus tranſpoſitas,
ad genera ſua reuerti, aquam ad aquam, terram ad terram. Sic præclara reſoluta
domo, recidunt in terram omnia, quæ de terra uiolenter in altum fuerant ſubli-
mata. Solitus igitur in Philoſophis error, ab æquiuocis aut particulari uniuerſale
inferre. Quemadmodum paulò antè à præclara omnipotentiq́ue Dei natura ad
omnes generatim animos ducebatur ratio. His declaratis facilè rationes Ariſtote-
lis euaneſcunt, aut fraudem inſidioſumq́; æquiuocum abſcondere deprehendun-
tur: Quod erit in futurum perpetuum, neceſſariò ſemper tale fuiſſe in præteri-
tum, Quia ſi mutaretur conditio, ut ſecus eſſet in poſterum, ſecus in præteri-
tum, id fieret ex aliqua cauſa: quæ ſi prius affuiſſet, feciſſet ut quod erat corrupti-
bile non corrumperetur: id autem impoſſibile. Reſpondeo igitur, ut totam ratio-
nem membratim reſoluam, primum, quòd tota hæc Ariſtotelis ratio, eſt contra
æternitatem chaos, quod cum ſtatuiſſent ante ſempiternum, dixerunt in creatio-
ne mutatum. Eoq́; dico, Ea quæ nata ſunt, & in poſterum non reſoluuntur,
unam tantum ſemper conditionem habuerunt, ut ſubitò facta æterna eſſent, nec

ullam

nullam nouam conditionem à præterito ad futurum eis acceßit, quæ faceret ſecus eſſe in poſterum, quàm fuiſſet in præteritum. De re nondum nata, nullum ſermonem haberi poſſe: nullam eſſe conditionem rerum non exiſtentium. Non poteſt de re nata ac facta dici, ſecus habere in poſterum, quàm habuiſſet in præteritum. Et Ariſtotelis ratio de re facta, & creata æquiuocè cadit ſuper re ſempiterna in poſterum. Verum equidem eſt in futurum non poſſe, quod in præteritum ſemper ſtetiſſet, quia poſſet oriri cauſa noua, quæ ſi prius, id eſt, in æternum affuiſſet, fecisſet non fuiſſe perenne, quod perenne fuit. Quod nulla ratione fieri poteſt. Nunquam enim cauſa aut uis ulla erit efficiens, ut quod fuit perpetuum, non perpetuum fuerit, aut quæ tollat æternitatem in poſterum ei, quod nunquam tulit in præteritum. Talis quoq; cauſa in poſterum non erit unquam. De præterita igitur re & retro ſempiterna, uerum eſt. De futura non uerum: quia ponis præteritum & futurum, & ex uno infers alterum. Res tamen, quam dico nouiter creatam, non fuit in præteritum. Cur igitur dicis cauſam ſuperuenire? Cui ſuperueniet, cum in præteritum non fuerit res paulò antè creata? Dicis ergo nouam cauſam immortalitatis, ſi prius affuiſſet, facturam fuiſſe rem ſemper immortalem, quam ego dico creatam, id eſt, quod nunc me facit immortalem, & incorruptibilem, feciſſet ut ſemper fuiſſem immortalis. Hoc igitur non ſtat. Nam cauſa futuræ immortalitatis non ſufficit ad immortalitatem præteritam. Non datur, ut retro fueris ſempiternus. Magna æquiuocatio, magnum interuallum in æternitatem futuram, & præteritam. Futura nunquam erit in actu, præterita fuit iam. Poßis in præteritum mullia mullium ſecula connumerare, nunquam numerando fatigari, in futuro ſemper terminus erit à creatione tua, ad id quodcunq; numerabis. Non inducit igitur, nec trahit æternitas futura, æternitatē præteritam: æternitas futura potius temporaria eſt, q̃ æternitas. Initium, res creata. Res retro ſempiterna, nullum habuit initiũ. Non eſt ergo conſequens, ut ſi quod retro fuit ſempiternum, non ſit habiturum in poſterum, quod poßit afferre perniciem. Sic quod erit in poſterum ſempiternũ, nihil habuiſſe quod prohiberet, quin ſemper fuiſſet. Imo habuit, & uerum eſt de illo, de hoc non uerum. Abſtulit autem æternitatem in præteritum impoßibilitas. In futurum impoßibiltas non erit, quia poßibile eſt rem creari ſemper manentem, ſicut cœlum. Excepto Deo, retro ſempiternum nihil uult natura fuiſſe. Fatendum igitur, longè aliud rem eſſe creatam incorruptibilem quàm in præteritũ ſempiternam. Verum quidē eſt, ſi res hæc immortalis retro fuiſſet, nullam aliam cauſam ſempiternitatis ſuæ habiturã fuiſſe, quàm hanc quæ faciet eam ſempiternã. Vt ſi fuiſſent ſemper animi, non per aliud fuiſſent, quàm per quod ſemper ſunt futuri. Sed eſſe ſemper in præteritum non potuerunt, propter alia impoßibilia magna. Fecit igitur ſimulitudo, & quaſi ludificauit futuræ immortalitatis, ut crederent etiam in præteritum fuiſſe quod erit in futurum ſemper, non conſiderantes alia multa. Vis igitur Deo eſt creandi naturas corruptibiles, & incorruptibiles: Et tamen non conſequitur ſemper rem incorruptibi/

ruptibilem fuiſſe. Illud quidem uerum eſt, eam naturam dare animis immortalitatem, quæ dediſſet eis æternitatem, ſi creatæ non fuiſſent. Nunc autem creatis data eſt natura æterna, quam in ſempiternum retro impoßibile fuit habuiſſe. Si ſolitam igitur naturam reſpicias, uerum eſt eandem cauſam dare immortalitatem in prætetritum, quæ dat in futurum. Sed abduc oculos à conſuetudine, uidebis diuiniora, Videbis præſidem naturæ facere rem ſempiternam poſſe, quæ nunquam prius extitiſſet. Ad hæc cauillatio eſt, Si ea cauſa quæ facit ſempiternum in poſterum, factura fuiſſe ſempiternum in præteritum, ergo quod futurum eſt ſempiternum, fuiſſe retro quoq; ſempiternum. Perinde ſi quis argueret, Si concurrerent eæ cauſæ, quæ Cæſarem Dictatorem fecerunt, me quoque facerent Dictatorem. Sum ergo ſicut Cæſar Dictator. Si mihi corpus eſſet ætherium, glorioſum, tranarem nubes ut Chriſtus. Nubes igitur trano quemadmodum ille. Fitq; progreſſus à conditione ad aſſeuerationem, uitium maximum in ratiocinando. Similis igitur eſt argumentatio, Ea cauſa quæ facit animos immortales in poſterum, ſi prius affuiſſet, feciſſet immortales, & ſempiternos: ergo quia ſunt in poſterum æterni, in præteritum quoq; ſempiterni fuerunt. Conditiones hæ ſunt, non affirmationes. Clarius autem uitium oſtendam, Ea cauſa quæ facit animos immortales in poſterum, ſi prius affuiſſet, feciſſet retro ſempiternos: ſed quoniam impoßibile erat animos retro fuiſſe ſempiternos: ergo nunquam affuiſſet ea cauſa. Sunt enim hic duæ cauſæ, una conditionalis, altera quæ tollat, deſtruatq; id quod ſub conditione latitabat. Latet ſub conditione, præterita æternitas, ſed conditionalis, non aſſerta, non uera. non aſſeritur, quia ſuperuenit cauſa maior efficiens, ne ſit uerum, quod erat ſub conditione. Ea maxima cauſa eſt, quia fieri non poteſt, ſi rectè penſites, atque adeò altè ſpectes, Deo ſolo excepto, eſſe quidquam ſempiternum. Hæc cauſa facit, ut animi non fuerint pariter cum Deo ſempiterni: nulla autem prohibet cauſa ne ſint in poſterum: quia quantuncunque poſthac uixerint, nunquam erunt ſempiterni, id eſt, quales, ſi ab æterno fuiſſent, quæ eſt ſola unica diuinitatis poſſeßio. Sicque tota Ariſtotelis ratio patefacta eſt. Huc adde quòd rationes eius, ut dixi, tendunt contra mundum, compoſitum, mixtum, non contra ſimplicem naturam animorum, contra Platonem probantes, ſi factus fuiſſet mundus, & ex alijs rebus coagmentatus, has res aut potuiſſe congregari, cogiq; ad creationem mundi, atque aliter habuiſſent ante mundum: ſi aliter habuiſſent, nouamq; conditionem acceppiſſent, poſſe etiam in futurum redire ad priſtinum ſtatum, ſicut ab illo ſtatu uenerunt ad iſtum: Quòd ſi res illæ, è quibus factus eſt mundus, non poterant mutari, ad aliamq; molem transferri, nunquam certè ex his factus mundus fuiſſet. Factus eſt autem mundus, ergo poterant illa mutari, & non permanere ſemper, ſicuti erant. Itaque diſſoluentur ipſa compoſita in priſtinum. Sicque non eſt incorruptibilis mundus. Vides totam rationem tendere contra mundum à Platone creatum, ſed incorruptibilem in poſterum declaratum. Ratio que eſt ex compoſitis, nullum

habens

habens in animis locum. Et nos dicimus, etſi non dixerit Plato, ante mundum nullas res fuiſſe, à quibus ad mundum facta fuerit mutatio. Chaos interpretamur informe exordium. Sed tacuit more ſuo cauillaturus Ariſtoteles optimam partem Platonicæ rationis, non ſuapte natura mundum, ſed diuina poteſtate non diſſoluendum.

Quod lex in Philoſophia, omnia orta occidere, etiam à Philoſophis aliquando contemnitur: quod eorum ſententia, non modo incorporea, & ſimplicia, ſed etiam corporea poſsint incorruptibilia fieri: Et quod non eſt ſemper uſitatis exemplis inſiſtendum: & de duabus naturis. Cap. XXVII.

SEd placet, quando locus eſt, non ſolum pro Platone, ſed etiam ueritate, & priſcis depugnare. Nam cũ Timæus Locrenſis, Philoq́; Iudæus aſſeruerint Deum fuiſſe hunc mundum, ut à nulla cauſa poſſit niſi ab ipſo præpotente diſſolui, ducti ſunt forte probabili ratione, non omnia nata ſubiacere morti: opinati non modò poſſe res inuiſibiles, ac tenues, ſimpliceſq́;, quales animi, creari ſempiternæ, ut nunquam intereant, ſed etiam corporales. Eamq́; Philo putat Moſis eſſe ſententiam de mundo. Scrutentur igitur, anguſtijs illis in quas ſe ſolent conijcere Philoſophi, relictis, latiſſimos Naturæ campos, infinitaſq́; ſapientiæ diuinæ regiones. Videbimus multa uel eſſe, uel fieri poſſe, nulla cum noſtris Naturæ ſocietate coniuncta. Nemo inuentus eſt, neque forſan inuenietur unquam, qui poſſit, qua tandem ſidera, Sol, Luna, materia, compage ſint, explicare: Cur Sol caloris fœcundiſſimus, motus indefatigabilis, nunquam nec calore abſumatur, nec ob impetum concitatiſſimum illum diſſoluatur. Nulla extitit, ex quo fuit, diminutio, ſenium, attritio ex omni illo uaſto corpore, ut ſi non fuit ullum in præteritum detrimentum, nunquam etiam ſit futurum. Huic ſimilia multa credo fierent, ex omni fæculentia craſſaq́; compage, ad puriſſimam naturam deducta, incorrupta manentia, ſi ſummmo ſederet opifici. Quis eſt hic, qui ex uno aut altero terreſtri opere, omnipotentiam eius putet metiendam, quem cunctæ gentes, non apparentiũ modò autorem, ſed etiam quarundã, non ſemper, ſed rarò, & cum opus fuit exhibitarũ rerum confeſſi ſunt artificẽ, dicentes plura eſſe factibilia quàm facta, duas fermè magnas naturas inducentes, alteram in qua uiſa, uſitata nota, altera inuſitata, inſueta, prodigioſa, miranda, rarò contingentia, contineantur. In hac nota, perſpectaq́; natura, ſunt leges hæ, quas quotidie decurrere cernimus, ex terra fieri aquã, ex aqua aërem, ex aëre puros ignes: Iterumq́; reuolui ſuperiora ad inferiora, ignes ad finitimum aërem, hunc ad aquam, aquam ad terram: Ex terra naſci montes, ſaxa lutulenta, quorum in imo medullis ſuccus terreſtris exceptus, grandeſcat in ſaxa atq́; dureſcat, ut in uaſto elephantis corpore, ex herba quam paſcit, aqua quam potat, ſuccus ad teneras medullas delatus, & excretus, ingentia oſſa conſtipat. Naſcuntur ſimili ratione è terra plantæ, ferrũ, omneq́; æs, flumina, fontes, Similiq́; cuncta quæ fuiſſent orta ratione, ad matrem reuertuntur. Hæc reparat fœtus, & dum ſenio confecta recipit, nouos emittit partus ad auras, nunquam his legibus deficientibus: partimq́;

mundus.

mundus in continua reparatione, et interitu rerum eſt: partim manet incorruptus, è duabus quaſi gentibus factus, altera ſemper cadente, denuoq; ſurgente, altera eadem permanente, ne diu terreſtres hos interitus, uarietatesq; cerneres, nil aliud fieri potuiſſet à creatores crederes. Sublatis oculis in cœlum, nouas leges, uidebis, & tantopere fieri quæ non mererentur potuiſſe, quantopere facta ſunt, quæ ſemper interirent: nihil artifici ſummo difficili fuiſſe, modò à ſedibus rerum intereuntium puriſsimas ſublatas naturas, illæſas ad conſeruationem inferiorum ſtare, uiſum eſſet. Hac igitur natura nota continentur leges, ordines rerum uſitatarum. Altera, ut primum eſt natura cœli, incorrupta, inuſitata, ſic quæ non ſacris modò libris plura comprehenſa: ut cum flumen rapidum, ne curreret, repreſſum eſt: & aqua natura fluxa reddita non fluxa: nox Sole radiante terris inducta: Repreſſus idem, iuſſusq; rapidum curſum ſiſteret, ſciſſus oceanus hinc atque hinc fortiſsima moles naturæ non memor fluxæ, ad tempus eſſe coactus: mortuis reuocata uita: uenti tempore non ſuo exciti: aquæ maior quàm natura potuiſſet uis demiſſa terris. Non hæc ſacris inquam libris modò, quæ limites, & leges ſolitæ naturæ præuaricantur, continentur, ſed libris item Philoſophorum, & gentium uetuſtarum, quarum nulla propè eſt, quæ nō inuſitata Dei quædā facinora, contrà quàm oculi quotidianè cernant, recenſeat. Mitto libros Platonis ingenio præſtanti uiri, in quibus ad alia mortui reuixerunt, libros item Stoicorum. Sed & Ariſtotelem igneum flumen Aetnæ, quod natura rapidè ſuperfugientes inferret, ſciſſum cogente Deo, relictis in medio pijs, prætereo, quòd exemplorum tam ingentem aceruum efficerent, ut ambitioſus eis recenſendis uideri poſſem. Vnum illud cunctis fuit ſemper hominibus perſuaſum, ac perfectum, non hæc, quæ domeſticè noſcimus, ante animū perpetuò aſtare cernimus, ſola fieri poſſe, ſed item alia, quorum nulla nobis ratione reddita, attonitos, unamq; ſummi Dei omnipotentiam admirantes efficiant. Huius inexplicabilis, incomprehenſibilisq; generis ex corporibus eſt, ut dixi, cœlum, cuius quæ moles ſit, uiſibilis tamen, & ſolida, quo è genere rerū deſumpta, an à terreſtri an extraneo. Et quoniam mundus ex quatuor tantum ſeminibus conſtat, ut quod ex his non ſit, cum mundo numerari, & in rerum mundanarū exercitu locari non poſſit, conſtans ex his, uerbi cauſa, aqua, aut aêre: qua tandem arte ad ſummā, incorruptamq; puritatem redactum, non ſolum ſupernas regiones, ut candidiſsimæ nubes, appetiuit, ſed ita compactum fuit, ut radiantiſsima & indeficienti luce terras impleret. Hic ad portum, refugiumq; quò te condas, resq; corruptibiles, ad incorruptam naturam redactas ne fateri cogaris, concurres: portum ſcilicet nullū, quem tibi ne ueritatem cerneres, paraſti. Veteres tum minus fortè commentitiè, quàm naturaliter magis, quorum ille clarè retulit ſententiam:

Ignea conuexi uis, & ſine pondere cœli,
Emicuit, ſummaq; locum ſibi legit in arce.

Crediderunt ex illa mundana congerie non minus ſubſtantiam cœli incorruptam,

uolente

uolente Deo, atq; naturas corruptibiles effectas. Hanc admirandam, inexplicabi/lem potentiã, in qua ſunt innumerabiles formæ, quas nullus ſermo percurrere poſ/ſit, ad animos creatos uetuſtiſſimi homines retulerunt, non ſe cogi putantes, quem/admodum in rerum conſideratione ludificati Philoſophi poſteriores, darent ani/mis perennitatem in præteritum, ne nati morituri uiderentur.

Quomodo ſibi ipſis contradixerunt, animos è cœlo cadere dicentes, iterumq; reuerti, & quæ fuerit erroris cauſa. Et quòd perperam intellexerunt, quæ de regeneratione fuerant uaticinatæ Sibyllæ. Cap. XXVIII.

HIs erroribus ipſorummet Philoſophorũ uoce confutatis, quòd animi ſunt ſempiterni, neq; uidelicet Diuinitate motus, neq; quia ſunt immortales in poſterum, eiſdem quoq; uocibus ipſorũ, alius error declarandus eſt, animos antequã in hanc uitam deſcendant, in altera quadã uita uiguiſſe. Cuius erroris ſimilis atq; ſuperiorũ cauſa fuit, cum uellent animos ſempiternos in poſterum: efficacem rationem credi derunt, ſi probarentur, antequàm, ueniſſent in corpus, extitiſſe. Id autẽ probarunt ex rerũ ſuperioris uitæ reminiſcentia, perſuadentes ſibi (uidetur'q; ab Orpheo ma/naſſe) animos antea fuiſſe. Huius ſunt duæ cauſæ: una, quòd priſci tradiderunt, animos antea fuiſſe quàm in corpus, ob aliqua in anteacta uita facinora detruderen/tur: altera, quòd reminiſcentia palàm monſtret rerum quarundam præteritarum præceptam ſcientiam. Vult enim, ut Marcus Tullius ait, Plato memoriã eſſe ſupe/rioris uitæ recordationem, Multisq; in locis, præcipuè in eo, qui inſcribitur Mem/non, de hoc diſſeruit: Item in decimo de Republica, in Phædone: Ac, ut arbitror, prima cauſa peperit ſecundã, ut cum à maioribus audiſſent, animos antequam ad corpus acceſſiſſent, uiguiſſe, permoti ſint ad inueſtigandas huius rei aliquas cauſas: Sumptaq; eſt reminiſcentia, quæ ſit anteactæ uitæ ſcientia. Quam non operis huius eſt refellere, tantum, ex dictis eorum, & ex malis, quæ conſequantur, probabo uanam hanc, & hominum, nihil habentiũ certi quod ſtatuerent, opinionem fuiſſe. Huic ſententiæ etiã poſteriores Platonici ſubſcripſere. Principium eius, ut dixi, cre/ditur ab Orpheo, et Pythagora extitiſſe. De quo Olympiodorus: παλαιὸς λόγος ὀρφικός τε καὶ πυθαγόρειος, ὁ πάλιν ἄγων τὰς ψυχὰς εἰς τὸ σῶμα, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνάγων, καὶ τοῦτο κύκλῳ πολλάκις: *Vetus fama eſt, inquit, Orphica, & Pythagorica, quæ ducit animas in altera uita exiſtentes ad corpus, iterum'que à corporibus educit, idq; ſæpe. Sic Olympiodorus, ſecutusq; eſt totam hanc famam æquo ſuperſtitioſus Plato: deſtruitur autem paſſim profli/gatur'que rationibus, quas à natura, in qua ueritas eſt, mutauit. Meminit huius item Iamblichus:* οἷον προὔλαβε βίον ἡ ψυχὴ πρὶν καὶ εἰς ἀνθρώπινον σῶμα εἰσκριθῆναι, καὶ οἷον εἶδος πρόχειρον ἐποιήσατο, τοιοῦτον καὶ ὀργανικὸν σῶμα ἔχει, πρὸς ἑαυτὴν συνηρτημένον, καὶ φύσιν παραπλησίαν, συνακολουθοῦσαν: *Qualem, inquit, prius exercuit anima uitam, quàm in corpus humanum ſubiret, & qualem ſpeciem promptam feciſſet, tale & organi/cum corpus habet ſibi ipſi connexum: ſimilemq; naturam aſſequentem. Simulia re/*

peries

periceſ Iamblichi ſententiæ apud ſuperſtitioſos alios Platonicos, qui relicta inquiſitione Naturæ, temerè ſe maiorũ autoritati crediderunt. Hinc extat carmen de animis, apud eos:

Ἠ χῦθεν ἀπεπλάχθησαν ὅτε εἰς γενεθλήϊαν αὐτὴν
Κάππεσον, ὑλοτροφέεσι πόθῳ κλήροισι μανεῖσαι.
Hinc errabundæ ueniunt, cum ad littora lapſæ
Naſcendi inſanæ ſedis mortalis amore.

Empedocles etiam dicebat:

Ὣς κἀγὼ εἶμι φυγὰς θεόθεν, καὶ ἀλήτης
Νίκεϊ μαινομένῳ πισυνές.
Sic ego deſcendo diuorum pulſus ab axe,
Inſanæ liti parens.

Huius igitur perſpicui, exploratiq; mendacij non alios uolo teſtes, quàm ipſosmet, ut dictis ſuis, quæ dedit Natura uera refellantur. Omnis enim animorum deſtruitur Philoſophia, quam & antiquiſſimi tradidiſſent: & Natura docet, ſi uera hæc ſunt, ut melius animos fuerit mori, quàm illo ludibrio, continuoq; lapſu de cœlo rotari. Nec proderit Platoni, uel terroribus tartareis homines à ſcelere abſtraxiſſe, uel ad iuſtitiam præmijs cœleſtibus propoſitis inuitaſſe, ſi moratus animus aliquan diu in cœlo, detrudetur non multo pòſt in terras, aut non nocuerit improbis, dum cupiditates & libidines expleant ſuas, aliquandiu in tartaro fuiſſe, modo paulò pòſt in uitam reuertantur. Hanc ſortem, & has leges ſceleſtiſſimi quiq; magni æſtiment, optentq; præfixiſſe Naturam, ſicut iuſti dedignentur, & execrari non ceſſent. Haud planè diſſimilis eſſet his dominis Deus, qui largiti ſeruis beneficia, inde mutata ſententia eriperent. Certiſſimum igitur ſit, ne mutire quidem de uirtutibus, de pietate, de iuſtitia quas tueri, & perſuadere conatur ubiq;, Platonem poſſe, ſtante hac ſententia. Quam ſuis Natura uocibus obiurgãtiſſimè refellat. Gratias autem agamus diuinæ clementiæ, quòd aduenit lux illa, quæ ſola omnem caliginem diſpelleret: qua non ueniente, in magnis erroribus uel primos ipſos ſapientes cæterorum q; facile principes uerſari neceſſe fuiſſet. Rediturí igitur ad hanc uitam, cum ſint aut boni, aut mali, autoritas eſt Platonis, malos in tartarum precipites actos, inde nunquam emergere, ut non fuerint unquam in ſuperiore uita, ſed cũ primum in hac nati, uiuere ſceleratè quàm piè maluiſſent, in æternæ mœſtitiæ loca ſint detruſi. Qui, inquit in Phædone, propter magnitudinem ſcelerum, nullis piaculis expiari, ubi locus expiandi eſt, poſſe uidentur, quòd uel ſacrilegijs ſe expleuerint, uel cædes iniuſtas, cæteraq; id genus perpetrauerint: τούτους δὲ ἡ προσήκουσα μοῖρα ῥίπτει εἰς τὸν τάρταρον, ὅθεν οὔποτε ἐκβαίνουσιν: Hos debita ſors proijcit in tartarum, unde nunquam egrediuntur. Conſtat igitur, hac Platonis ſententia, pœnis æternis deputatos malos nunquam ex illis locis emergere. Quod etiam Poëta noſter eximius ſecutus, ſceleratos pœnis æternis canit cruciari:

-Sedet, æternumq; ſedebit
Infelix Theſeus, Phlegyasq; miſerrimus omnes
Admonet, & magna teſtatur uoce per umbras.

Eadem eſt ſententia de bonis, de quibus dicit in Phædone Plato. Qui, inquit, cognití fuerint piè maximè uixiſſe, hi ſunt qui ex his terreſtribus locis liberati, & uelut ex carceribus uindicati, ſurſum εἰς καθαρὰν οἴκησιν, ad purã habitationem uenientes, in illa beata terra collocantur. Et qui ſe Philoſophia expiaſſent, uiuunt ſine corporibus, in omne deinceps tempus, et in domus adhuc his pulchriores perueniunt, quas non facile ſit explicare, ſed nec tempus in præſens ſufficit. Quam ob cauſam conandum totis uiribus, ut uirtutem, ac prudentiam ſequamur in uita: καλὸν γὰρ ἆθλον, καὶ ἡ ἐλπὶς μεγάλη: Pulchrum enim præmium, & ſpes magna. Hæ ſunt Platonis duplices ſententiæ. Quamprimum igitur hinc egreßi animi uel tendunt ad ſuperos beati, uel damnati ad inferos. Nulla reuolutio, nulla rotatio. Quare uideat ſummam diſcordiam pugnamq; ſuorum decretorum Plato, cum in eodem libro ait uenire animas defunctorum ad loca quædam, ubi fluat Acheruſia palus, ibiq; certis temporibus aliàs diuturnius, aliàs breuius, πάλιν ἐκπέμπονται εἰς τὰς τῶν ζώων γενέσεις, Rurſus remitti ad uitas animantium. Quomodo mittuntur, ô Plato, animæ defunctorum, ſi iam dixiſti in Tartarum detruſos nunquam remeare ſceleſtos, iuſtos autem perenniter ad cœleſtia gaudia triumphaturos aſcendere? Quanquam mihi perſuadeo ſentire Platonem non omnes animas reuerti. Neq; enim uel cœlo donatas, uel æternis ſupplicijs addictas, ſed eas tantum, quæ ad locum ſubterraneum, & quaſi in Purgatorium profectæ iudicantur, an dignæ ſint quæ mittantur in cœlum, an in Tartarum contrudantur, an redeant in uitam, & cœli lumen, ut melius uiuant, triplici ſorte conſtituta, beatorum, damnatorum, mediorum, quibus detur id edictum, ut ad uitam reuerſæ, æquius, ac iuſtius uiuant, ut ibi óſtendit Plato. Ergo non eſt uera ratio de reminiſcentia, quæ uidebatur concludere de omnibus. Omnes enim præditi ſunt reminiſcentia: cuncti igitur in ſuperiore uita uixiſſent, quia cuncti mortales reminiſcuntur. Quod de illo puſione in Memnone proponit Plato, ualeret in omnes. Totaq; illa in Phædro probatur plena dißidij, ipſo ſecum autore dißidente, ratio: qua ex non uero fundamento probata anima immortali, quia ſit in ea motus æternus, proſequitur ut fuerit in cœlo, ſequens allata currum Iouis. Ioue ſupercœleſtem locum, ubi ſit ineffabilis pulchritudo, áſcendente, anima autem aſſequi non ualens, diffluentibus alis recidat in terram. Quæ duabus alijs oppoſitis rationibus ex ipſo petitis euertuntur. primum, quòd ſui quaſi oblitus, cum alibi ſtatuerit præmia iuſtitiæ maxima, magnamq; ſpem propoſitam uiuentibus piè dixerit, quæ demum ſpes ea eſſet? Aut enim dabitur, ut ad illum ſupercœleſtem locum, ubi cernitur inæſtimabilis pulchritudo, perueniam, indeq; nunquam deturber: aut ut attingam ad locum ſupercœleſtem, ubi aliquando alis amißis, iterum in terras reuoluar. Si primum, Animis omnium qui ab æter

no fuerunt pioru͂,receptis in locu͂ ſuper cœleſtem,ſicut etiã in Phædone dixit,adeò imminutum eſſe numerum animorum terras incolentium oportebit, ut in terris re/ lictos nullos ſimile ſit. Neceſſe enim eſt,in æternitate ſemper aliquos bonos fuiſſe. Vt ſi uel unus ſingulo quoq; anno pius reuerſus ſit in locum ſupercœleſtem, omnis iam animorum numerus neceſſariò ſit conſumptus. Sic ſi uel unus ſingulo quoque anno deiectus ſit in Tartaru͂.Quòd ſi non in æternitate, ſed certo à creatione tem/ pore,is ordo uiguit:ergo non ſunt animi ingenerabiles,ſed unà cum mundo nati,ſi/ cut in Timæo confirmauit. Si uerò datur pietati præmium, ſupercœleſtis locus: quod tandem præmium eſt,ad eam curiam proficiſci, quò, cum uelut in Barbaro/ rum aulam ad primos honores prouectus, peruenias, inde paulò pòſt deturberis? Hæccine præmia Plato,quæ iuſtis parata dixiſti? Huc adde, quòd eſt in libris eius ſuper hoc tanta inconſtantia,ut appareat nihil eum certi habuiſſe, quod ſtatueret. In Timæo uniuerſum mundum,cœlum,ac terras,cœleſtia, ac terreſtria, uiſibilia, & inuiſibilia creat à ſummo opifice. In Phædro ex ratione, animis minimè con/ gruente,concludit animos ingenerabiles: Et ex ratione incongrua deducit abſur/ diora. Sed tum rationibus Naturæ,tum ipſius autoris uerbis demonſtrato, hoc ca/ dentium animorum è cœlo ludibriu͂ eſſe non poſſe, cum quo ſequitur, animos in/ generabiles non eſſe, alia quoque obijcitur eis ratio, hoc dogma non rectè dilata/ tum,de paucis à ſuperioribus Theologis poſitum. Nam Pythagoras,cuius omnem ferè Theologiam ab Orpheo deſcendere Platonici teſtantur,retulit homines malos ubi è uita exceſſerint,id habere pro expiatione, ut in corpora brutorum tranſeun tes,ibi luant peccata. Ideo Timæus Locrenſis,diſcipulus Pythagoræ, dixit in Gene ſi ſua, Neceſſariò,inquit,& quædam dira,& inſolita ſupplicia poſita, ſubeunti/ bus animis,tumidis quidem,in muliebria corpora,ad contumeliam:homicidarum, in corpora ferarum,ad ſupplicium:guloſorum in formas porcorum,et aprorum: leuium autem in aues aërias:ſegnium,& ocioſorum, imperitoru͂,in formas aqua/ tiliu͂. Hæc illi dixerant. Illa quoq; quã Plato uocat in Phædro παλιγγενεσίαν, regenerationem(ſicq; uocatur à redemptore noſtro,cum Aegyptiorum, Chaldæo rumq; oraculis, quæ ad Triſmegiſtum, & Platonis manus peruenerant, ſcilicet fore ut aliquando omnes homines redirent in uitam, quod indefeſſè canunt Sibyl/ læ)feſellit eos, credentes ſingulis temporibus ſemper homines ad corpora reuerti: quod ſemel tantum ſupremo tempore futurum, oracula canebant. Nec mirum. Nam & lapſum Adæ, & fugam è Paradiſo crediderunt animorum lapſum de cœlo amiſsis alis. Et ad pœnam cuiuſdam facinoris, quod audierant, ſed ignora/ bant,aſſerebant animam incluſam in corpus. Et diluuium Noë uocarunt Deuca/ lionis. Turrim ædificatam Nembrot gigante, cæterisq; ſequacibus, ut uſq; ad cœ/ lum aſcenderent,iactarunt fuiſſe Gigantum conatum.

Ter ſunt conati imponere Pelion Oſſæ.

Multaq; alia peruerſè uitio locorum, temporumq; diuturnorum, intellexerunt. Nam

Ram regeneratio Stoicis quoq; nota fuit, cenſentibus omnibus ſeculis circumactis, reuerti homines ad corpora. Quod explicans Chryſippus τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος δῆλον ὡς οὐδὲν ἀδύνατον καὶ ἡμᾶς, μετὰ τὸ τελευτῆσαι, πάλιν περιόδων τινῶν εἰλημμένων χρόνου, εἰς ὃ νῦν ἐσμὲν, καταστήσεσθαι σχῆμα: Hæc, inquit, cum hoc modo habeant, perſpicuũ eſt, non eſſe impoßibile, nos quoq; poſt mortem, certis temporum reuolutionibus peractis, in eum quo nunc ſumus ſtatum, reſtitutum iri. Hæc igitur illa, quam in libris Sibyllarum, & famæ celebritate per omnes gentes audierant, Palingeneſia.

Quod Plato dicens in Timæo ſeri animos in aſtris, & inde demitti, non uidetur id penitus exiſtimaſſe: & quod alijs libris ueriora ſcripſit, quibus hæc in Timæo refelluntur. Cap. XXIX.

SEd ea quæ Plato de animis diſſerit in Timeo, ipſius teſtimonio, quia non ſunt uera, refelluntur. Ibi hæc loquitur de animis ſatis à Deo: Cum, inquit, conſtituiſſet uniuerſum, diſtribuit animas aſtris æquales, ſingula unicuiq; aſtro attributa. Easq; cum quaſi uehiculum, in naturam uniuerſi impoſuiſſet, monſtrauit eis leges fatales, dicens, Primam generationem fore unam cunctis æquè ordinatam, ne quis ab eo queratur ſe indignè affectum. Sed eas ſingulas ſparſas ut cuiq; congruum eſſet in ſingula organa temporũ, hoc eſt, ſidera, oportere producere animal piißimum, furore, & cupiditatibus cæterisq; affectionibus temperatum, Quibus ſi imperent, fore ut iuſtè uiuant: ſi uincantur, fore ut uiuant iniuſtè. Atq; eum, qui bene datum tempus exegiſſet, ad habitationem ſocialis aſtri profectum, uitam beatam habiturum. Qui autem ſe his ſuperari permiſiſſet, mutandum in ſecunda generatione, in naturam muliebrem Milleſimo anno utraſq; uenientes ad ſortem, & electionem ſecundæ uitæ eligere, quam uelit uitam. Ibiq; in ferinam uitam, animam humanam demigrare. Quòd ſi nunquam abſiſtat, quibus ſe uitijs dediſſet pro morũ quadam conformitate ſemper in ſimilem aliquam mutandum feræ naturã: tandiuq; in hac mutatione, & tranſitu futuram, dum abſterſerit, expiaueritq; ratione ſordes, quæ ex igne, aut aqua, aut aëre, & terra poſtea contraxiſſet: atque ad conuerſionem, motumq; eiuſdem, & ſimilis naturæ quam habet in ſeipſa reuerſa ad primam formam illius optimi & prioris habitus redierit. Quæ cum animis ſanxiſſet, ac definiſſet, ut ſi quid accideret poſtea mali, minimè ipſe autor uideretur, ſparſit alios in Solem, alios in Lunã, cæteros in alia temporis inſtrumenta. Hæc Plato. Quæ quidem cum ſint uiolenta, arbitraria, commentitia, ſingula ſingulis alijs uerbis eius et Naturæ teſtimonijs redarguuntur. Ex his enim refelluntur ea, quæ de reminiſcentia in Memnone, & Phædro ſuſpicatus fuerat. Similiter ea quæ in Phædro, et alibi de motu æterno animorum. Ecce enim hic traditur natiuitas animorum, Ecce quomodo, cum nondum nati nec moti, moti ſunt ab alio ad naſcendum. Moti, quòd omnes eis conditiones datæ, quibus uiuunt animi. Docetur etiam motus illos animorum furoris, et cupiditatis, deinde meliores alios ſuperioresq;, ut rationis, imperiũ, datos à Deo. Nõ ſemper ergo motus hos animi tenuerunt. Ad hæc non motus illos

etiam, quòd eos ait ſparſos in ſingula ſidera. Hos omnes motus habere babuiſſeq́; principium, Sicq́; non ſemper animos fuiſſe, palàm eſt. Non ſemper à ſe ipſis mouebantur. Non fuerunt origo ſibi, ne cunctarum motionum. Refellitur quoque reminiſcentia. Nam cuius uitæ prioris, quod Iamblichus dicebat, reminiſci in hoc corpore poſſunt animi, ſi nullam duxere prius uitam, ſed tantum in aſtris ſeminabantur, ſparſi per omnes ſtellas, ibiq́; tanquam in origine latitantes? Tum uolebant reminiſcentiam eſſe de rebus æternis ante. Nulla hic perennitas, ſed exordium, inchoatio. Secunda contradictio, quòd ait animos bonos reuerti ad ſuam ſtellam, beatam uitam acturos. Animos ſolares ad Solem, Lunares ad Lunam. At, ô Plato, non recordaris dixiſſe te in Phædro, felices animos ire ad ſupercœleſtem curiam, ad loca, extra flammantia mœnia mundi? Non recolis, ſæpe te gloriam, beatitudinemq́; bonorum eximijs laudibus extuliſſe? Quæ beatitudo, uiuere in Sole, Luna? An uno cum illis impetu rotari ſemper, & per omnem mundum deſpatiari? Non'ne ſuperiores omnes tradiderunt, beatitudinem animorum eſſe? tu quoque in Phædone confirmaſti, cum ad gentem diuinam proficiſci, æuum cum Dijs agere, dixiſti. Et Marcus noſter te imitatus dixit, Si quidem aut Dij, aut cum Dijs futuri ſumus. In Phædone dixiſti, non in Sole, Luna, habitare Deos & iuſtos cum illis, imò uerò, καὶ τόν δε ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα ὁρᾶσθαι, ὑπ' αὐτῶν, οἷα τυγχάνει ὄντα, καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν ἀκόλουθον εἶναι: Et Solem, & Lunam, & aſtra conſpici ab eis, quali natura ſint, & ſequi eos omnem aliam felicitatem. Quid rationis item habet, quæ cauſa Naturæ ſuaſit animos ſpargi per ſidera? Fortaſſe quòd cum ſimul creatos omnes arbitrarentur, nec haberet locum ubi eos conſtitueret, ſidera uiſa ſunt ei commoda habitatio. Ex uno abſurdo, ut uerè dixit Ariſtoteles, plura ſequuntur. Cum cenſuiſſent ſimul omnia uiſibilia, & inuiſibilia facta, animos quoque pariter creatos arbitrari, non crediderunt eos interim dum abſunt à corporibus, in terris eſſe: In cœlo igitur collocarunt. Sed & hoc cum dubium, & obſcurum eſſet, uariè, inconſtanter'que tradiderunt. Hic in Timæo naturaliter, & neceſſariò mitti de cœlo in corpora, in Phædro, & alijs nonnullis locis, ipſe & Platonici, ob neſcio quas priores culpas, è cœlo in terras & quaſi amiſſis alis deturbari. Quorum falſitatem arguit inconſtantia & malè ſtabilita ſententia inſuper & contractio detegit uanitatem. Nam Marcus ille Tullius, cum originem quæreret animorum, eam'que in terris inueniri poſſe negaret, loquens naturaliter, ſuperſtitione dimiſſa ſe'que iudicio ferri ſinens, dixit: Nec inuenietur unquam, unde ad hominem uenire poſſint, niſi à Deo. O ſententiam auream. Loquitur, ut uides, de uenientibus animis in corpora, ſingulis'que diebus proficiſcentibus à Deo. Neque enim dicit, quemadmodum Plato, olim à Deo ſparſos, & ſatos, ſed reſpiciens quotidianam animorum natiuitatem, uenire creatos à Deo, dimiſſos'que ſic alios, quemadmodum primum illum pronunciat. Idem ſenſit, confeſſus'que eſt Plutarchus, De his qui ſerò à Deo puniuntur: ἅτε γὰρ εἰδὼς ὅσην μοῖραν

μοῖραν ἀρετῆς, ἀπ' αὐτοῦ φερόμεναι πρὸς γένεσιν αἱ ψυχαὶ βαγίζουσι: Ignoſcit, inquit, differtq́; caſtigare Deus, ſciens quantum uirtutis inſit animis uenientibus ab eo in hunc mundum. Ad hæc, Si potuit Deus cunctos ſimul animos creaſſe, poterit etiam quotidie. Eſt autem rationalius quotidie creari, quàm ſimul omnes. Nam ſi fuiſſent in cœlo, nunquam eos in terram uenire fas fuiſſet. Eſt enim cœlum locus beatitudinis, perfectionis. Quidquid ibi eſt, ſemper ſit neceſſe eſt. Nec debet illic eſſe quicquam ad malum anceps. Nec uiuere quod in Tartarũ aliquando propter peccata ſit detrudendum. Eſt igitur cœlum, ſedes perfectorum, beatorum, ſedes Deorum. Si animi antequam mittantur in terras, illic degerent: degeret in cœlo, res in malum propenſa. Cum igitur æquè ſit poßibile animos ſingulis diebus creari, atq; à principio cunctos (ſed probabilius ſit ac melius ſingulis diebus creari: uitatur enim incommodum maximum, quod antè dixi) certè melius eſt, eos ſingulis diebus, quàm omnes dicere creatos à principio. Eſt certè abſurdum temerarium, irrationabile, eandem ſortem, eundem locum eſſe animorum bonorũ, & iam multis caſibus probatorum, atq; animorum in ancipiti ſorte exiſtentium, quiq; poßint eſſe mali, ac boni. Si enim animi antequam in corpus intraſſent, poterant eſſe boni, & mali, necdum ſe uel uitijs dedidiſſent, uel probitate, ac ratione peccatis imperaſſent, erant autem cum hac natura in cœlo, priuſquam in corpora ueniſſent: demißi in terras probantur an boni, an mali: mali migrant in ſecunda generatione in formas beſtiarum, ad aſtrum ſuum redeuntibus bonis, profectò redeũt eò, ubi aliquando ſcelerati illi, & in formas beſtiarum transformati, aut extremè nefandi in Tartarum præcipites acti, iam dudum uixerant. Sicq́; turbantur omnia iura, leges miſcentur, nec inter cœlum, ac terras ulla diſcrimina ponuntur. Et tamẽ Plato dicit cœlum locum purum, ſacroſanctum ſolos puros καθαρούς, accipere. Non ſunt puri nondum probati. Conſtat quidem hanc de cœlo labentium animorũ, famam potius fuiſſe de Adam è Paradiſo pulſo, ueſte pellicea, nempe corpore, in pœnam ueſtito. Sed hoc in terra. Similiter caſus Dæmonum non fuit e cœlo, loco ſancto, beato, quò nondum probati non aſpirauerant: ſed ex aëre, ut placuit prudentibus, ubi creati. Eoq́; nonnullis illic remanentibus, cæteri peiores, inferius ceciderunt. Sed ignoſcendum Platoni. Periculoſa enim & obſcura de ſatu animorum, & aduentu in corpora, ſententia. Quocirca poſitis clarioribus, riteq́; iudicatis obſcuris ſuperſedendum. Quod uitatum eſt ab Ariſtotele. Probabilius igitur eſt, & naturæ conſonantius, animos ſiue in cœlo, ſiue in terra creatos, ſubitò infundi in corpora & in corporibus probari: probatis dari regnum cœlorum, improbis contraria. Cœlumq́; eſſe locum probatorum, perfectorum, glorioſorum, non ad utranque uitam pendentium.

Quomodo uera ſit ſententia, ad animum uniuerſi, particulares reuerti. Quod hoc myſterium Philoſophi recentiores peruerſe intellexerint. Quod ea ſit ſacrarũ literarũ ſententia. Quod plato, & Pythagoras dicunt animos ad Deum reuerti. Et ſuper hoc errores Themiſtij. Caput XXX.

DE anima quoq; quæ circunfertur opinio, diciturq; eſſe quorundam recentium philoſophorũ, ſed fuit antiqua, ſi quis eam rectè intellexerit, uerã eſſe comperiet. Dicitur poſt diſceſſum è corpore reuerti ad unicã uniuerſi animam hancq; unã eſſe totum orbem terrarũ animantem, cuius quaſi ſint radij, ſcintillæq; particulares animæ. Hæc igitur opinio priſca eſt, nõ noua, ſed à nouitijs Philoſophis peruerſe intellecta. Primũ Pythagoras, qui dixit, autore Cicerone et Plutarcho, deũ eſſe per omnes mundi partes intentũ, et commeantẽ, ex quo noſtri animi carperẽtur, locutus eſt de aduentu noſtrorũ à Deo animorũ, eam de anima ſententiam proponens, quã recentes peruerſe dixerunt, unam eſſe omniũ animam Ecce igitur non rectè percẽperunt, aduentũ creationemq; animorũ, non intelligentes animos quidẽ infundi & inſpirari ab illa immenſa, totius orbis anima, ſed nõ connecti, iungiq; cum ea, ut tanquam à ſole, inſeparabiles radij niteſcãt. Ecce enim anima illa immenſa, priſcis, fuit Deus ipſe, non alia anima Quis enim totũ poteſt animare, complectiq; mundũ niſi Deus? Si Deus igitur eſt hæc anima magna, animæ autẽ particulares ſunt, tanquam ſubſtãtiales luces ab ea radiantes, ad quam redeunt, poſt ſeparationẽ à corpore, certẽ Deus eſſent animæ omnes, immenſæ ſapientiæ, non imbecilles, non errantes, non hallucinantes. Quarũ manifeſta fragilitas declarat animos diuinos quidẽ eſſe, Deos autẽ & ex diuina ſubſtantia, minimè. De reditu igitur animorũ ad hanc magnã animam Pythagoræ Platoniſq;, quemadmodũ item de aduentu fuit ſentẽtia, autore Plutarcho de Placitis Philoſophorũ: Πυθαγόρας, ϗ Πλάτων, ἄφθαρτον εἶναι τὴν ψυχὴν, ἐξιοῦσαν γὰρ πρὸς τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν ἀναχωρεῖν, εἰς τὸ ὁμογενὲς Pythagoras & Plato incorruptibilẽ eſſe animam. Exeuntẽ enim reuerti ad animã uniuerſi, ad ſuum genus Sic ille. Ex Cicerone autẽ eodemq; Plutarcho habes, hanc animã eſſe Deum. Dicebat enim ſuperius idem Plutarchus, Pythagorã, & Platonẽ ſentire, animã opus æterni Dei. Veniunt igitur à Deo, redeuntq; ad Deum animi: Quæ eſt etiã ſacrarũ literarum ſententia: Et ſpiritus, inquit Salomon, reuertetur ad dominũ, qui dedit illum. Dauid autem, Emitte ſpiritum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Erat igitur apud priſcos firma conſtanſq; ſententia, quemadmodum docuit Moſes, à deo qui eſt anima mũdi, omniũ ſpirituũ creator, et afflator, mitti noſtros animos, mitti autem non tanquam à ſua ſubſtantia. Iuxta quam priſcorũ ſententiam Simplicius, primo Phyſicorũ dixit: ϗ γὰρ ἡ ψυχὴ ὑπὸ θεοῦ ἐλλάμπεσθαι λέγεται: Etenim, inquit, dicitur anima à Deo radiare. En igitur anima uniuerſi, à qua dicũtur animi noſtri relucere. Et Marcus, Animus humanus decerptus ex mente diuina. Sic item erat ſententia reuerti eas ad ſuum genitorem, ſed non ita reuerti, ut ad ſuam ſubſtantiam coniungendos, & quaſi auulſos, copulandos, quemadmodũ dicuntur Auerroës, nonnulliq; alij ſenſiſſe: ſed ut ad creatorem, regemq; ſuum à quo creationẽ ſimilitudinemq; ſuæ naturæ acceperint, et cuius nõ ſunt de ſubſtantia, poſſint ab eo procul eſſe, ad regna conſpectum que eius nunquam uenire, ſi ſeſe malè factis coinquinauerint. Hoc ſenſit Plato, tota que antiquitas.

Errores

Errores Themiſtij, aliam eſſe animã uniuerſalem aſſerentis, aliam ipſum Deum ſummum. Si foret unus illuminans omnes mentes, intellectus Deum fore. Rationes cur non ſit unus. Cap. XXXI.

Quocirca cogor aduerſari Themiſtio, haud è Peripateticis ignobili Philoſopho, quem cum dubitatio ſuſpenſum tenuiſſet, potius in id quod magis eſſet uitandum, quàm quod ratio probaret, propenſus fuit, nec antiquæ ſapientiæ ueritatem attendit. Is in libris de Anima, primum uerè rectèq; affirmat animum, quem præceptor agentem, Græcè ὁ ἐνεργείᾳ νοῦς ὁ ποιητικὸς νοῦς, uocauit, eſſe eum qui nobis det eſſe, & ſubſtantiam. Nimirum hominem uerum eſſe ipſum intellectum, ſiue animum facientem, operantem, indefatigabiliter cognoſcentem, lumen inextinctum, ſemper luce notionis radiantem, cuius uita ſit ipſum intelligere, à quo nunquam relinquatur, quemadmodum nunquam relinquitur Sol à luce, & claritate ſua. Dixit ergo nos eſſe intellectum illum agentem, illum eſſe uerum hominem. Cum dicis hominem, animum ipſum uiuentem ſemper, & operantem, ſentiendum eſſe. Atque hanc eſſe ſententiam Ariſtotelis aſſerens ait, ἡμᾶς μὲν ποιεῖ τὸν ποιητικὸν νοῦν. νῦν δὲ τοῦτο ἡμῖν βεβαιότερον, ὅτι ἡμᾶς οἴεται τὸν ποιητικὸν, νοῦν: Nos, inquit, facit intellectum agentem. Nunc ait, fortius & uerius probatur, nos Ariſtotelẽ appellare animũ illum operantem. Quid autem ſit is intellectus ſemper operans, agens, declarat idẽ his uerbis: ὅταν δὲ αὐτὸς καθ' αὐτὸν ᾖ, τοῦτ' ἐστὶ μόνος ὅπερ ἐστίν. ἐστι δὲ ἐνεργείᾳ ἄπαυστος, καὶ ἀκάματος, καὶ ἀθάνατος, καὶ ἀΐδιος: Cum autẽ fuerit ipſe per ſe, hoc eſt, ſolus quod eſt. Eſt autem intellectus agens irrequietus, indefatigabilis, immortalis, ſempiternus. Hæc ille. Duas igitur ponit ueras aſſenſuq; dignas ſentẽtias: Quòd homo uerus Ariſtoteli eſt ille intellectus: ſecũda, quòd is intellectus eſt æternus, immortalis, incorruptibilis. Tertiã adijcit eandẽ, cum priore, quòd eos irridet (eſt autem is Alexander) qui dicebant hunc intellectum operantem Ariſtotelẽ ipſum Deum exiſtimaſſe. Irridet autem oſtendens ex dictis Philoſophi, de ſummo Deo nulla ratione eum ſentire potuiſſe. Ex his, inquit, Ariſtotelis dictis admirari eos operæpretium eſt, qui mentem agentem hanc πρῶτον θεὸν ὑπέθηκαν εἶναι κατὰ ἀριστοτέλη, Summũ Deum putarũt eſſe ſecundũ Ariſtotelem. Quarta ſententia, quæ ex his omnib. maximè reprehenditur, et cuius cæteros erroris refellit, ipſe maximè refellendus apparet. Quærit, animus, quem agentem, & immortalẽ eſſe, & Deum non eſſe docuiſſet, utrum ne ſit unus, an plures. Videri autem unum ſecundũ Ariſtotelem, quia lumini eum comparaſſet. Vnum autem eſſe lumen uniuerſi. Imò uero & fontem luminis, à quo omnes animaliũ oculi deducantur ex poteſtate ad actum. Et quemadmodũ nihil faciat ad unumquodq; animaliũ luminis incorruptibilitas, ſic non prodeſſe nobis intellectus agentis æternitatem. Quòd ſi plures eſſent, & eorum, quæ ſunt poteſtate, non unus eſſet agens, quomodo differant inuicem? Nam in his his, quæ ſunt eadem ſpecie, diuiſiones eſſe per materiã. Neceſſe autem eſt intellectus agentes eoſdem eſſe ſpecie, ſiquidẽ omnes eandẽ habent ſubſtantiã, actum, & eadem omnes cognoſcunt. Si enim nõ eandem,

ſed diuerſam, quæ erit ſeparatio? Vnde porrò mens poteſtate omnia cognoſcet, niſi primus intellectus cuncta noſcat, qui eam deducat in actum? An uerò primum eſt unus illuſtrans, illuſtrati autem, & lucentes plures? Nam Solus unus eſt, lumen autem uidetur propemodum in uiſiones omnes ſecari. Ob id enim non Solem, ſed lucem pro exemplo uſurpauit. Plato autem Solem, quem ſummo Bono comparat. Quòd uerò in unum agentem intellectum nos omnes reuocamur, compoſiti quaſi ex agente, & poßibili, & unicuiq; noſtrum ab illo uno eſt eſſe, non eſt cur miremur. Vnde enim communes conceptiones, unde ſimilis, et eadem omniū ſine præceptore primorum terminorum, primarumq́; dignitatum, cognitio, nunquam certè mutua cuiuſq; noſtrum notio fuiſſet, niſi eſſet una mens, cuius omnes eſſemus participes. Et uerum eſt, quod ait Plato, niſi aliquid eſſet hominibus, alijs quidē aliud quid, alijs aliud quid idem, ſed quis noſtrum priuatos affectus haberet, non eſſet facile alteri oſtendere affectionem ſuam. Similiter in ſcientijs qui docet, eadem ſentit cum eo qui diſcit. Vnde enim & diſcere & docere poſſemus, niſi idem eſſet doctoris, diſcipuliq; ſenſus? Quod ſi idem, ut neceſſe eſt, certè idem eſt intellectus docentis, ac diſcentis. Has et id genus ſuper intellectus unitate protulit Themiſtius rationes. Quarū confutatio non profundioribus modò, ſed etiam cuiuis de medio facilis eſt, tum quòd peruerſe Ariſtotelis ſententiā interpretatur, tum quòd & rationi, & autoritati maiorū contradicit. Et ex uerbis ipſis elicitur confutatio. Tres igitur rationes adſunt in contrariū. Primum, quòd negans illum intellectum, omnes illuſtrantem, & illuminantem, & quaſi lucem immenſam per omnes animos radiantem, eſſe Deum ſummum, apertè, & perſpicuè ſibi contradixit. Si enim eſt omnium hominum intellectus unus, & is eſt immortalis, incorruptibilis, et non eſt Deus, diffuſus eſt autē per omnem generis humani gentem, efficitur ut is ſit Deus, et non ſit Deus. Ille enim intellectus, illa mens, ille animus, qui dat lumen uniuerſis, qui ſpargitur per totū orbem terrarū, ubiq; præſens, fieri non poteſt quin ſit Deus magnus, quem dixit Pythagoras per omnes mundi partes intentū, et commeantem, ex quo noſtri animi carperentur. Eſt igitur ſolius ſummi, omnipotentisq́; Dei, uniuerſalis præſentia, uniuerſalis omniū animorū illuminatio. Hoc Ariſtoteles dixit, hoc Plato. hoc omnis antiquitas, hoc ratio clamat, uociferatur, apertam & perſpicuam contradictionem hominis huius pandentes. Negat Deum eſſe, qui omnino eſt Deus. Si quis igitur eſt intellectus, qui det lumen omnibus in toto terrarū orbe hominibus, qui luceat ubiq;, qui ueritatē ubiq; miniſtret, hic fieri nō poteſt quin ſit Deus. Themiſthius autē negat hunc eſſe Deum. expreſſa igitur contractio. Et ſimile quid facit Themiſtius, ac ſi deſcripſiſſet prius, Eſt animal in terris bipes, erectæ ad cœlū ceruicis, intelligens, ſagax, ſolers, loquens. Deinde hunc hominem eſſe negaret. Tale enim eſt dicere, Eſt quidem intellectus incredibilis magnitudinis, per omnē mundum diffuſus, illuminans omnes animos, à quo funditur micatq́; omnis ſcientia, & cognitio, ſed is non eſt Deus. Cū igitur ratio coarguat hunc, immenſum, ingentem

animum

animū, Deum eſſe, ſi quis eſt, qui det omnibus animis, ut uoluit iſte, lumen (ſed alia clarior ratio probat, ſi magnus is animus, qui eſt Deus, daret animis noſtris eſſe, id eſt, ſi homo uerus eſſet intellectus is, quem probat ratio eſſe Deum: hunc autem dixit Themiſtius homines ipſos eſſe) arguitur profectò, futuros homines ipſum Deum. Si enim magnus ille, & infinitus animus eſt Deus, ut probat ratio: & ſi iuxta Themiſtiū, is intellectus eſt ſubſtantia noſtra, planè coarguitur noſtrā ſubſtantiam eſſe ipſum Deū. Huc deuoluuntur, deſinuntq; nouæ, & à uetuſta Philoſophia abhorrente, perſuaſiones. Mirari autē operæpretiū eorum ineptias, quæ eos ad hæc prodigia confingenda perpulerunt: Quòd ſit cōmunis eademq; notio, quòd præceptor, et diſcipuli ſenſibus conueniunt. Quaſi unam animā in decem lupis eſſe, dicendū ſit, quia ſimulac unus exulularit, omnes ſtatim concurrant, cognita ſine ullo præceptore uoce, eos ad prædā inuitante. Sic una erit in bobus, aſiniſq;, & gallinis anima, quæ facile, nullo docente, uoces mutuas intelligant. Sic oua erunt eadē, quia ſimilia. Vbi igitur fuit ſimilitudo, uoluerunt eſſe unitatem. Similitudinem animorū, qua ſimilia noſcunt, cogitant, propter ſimilitudinē naturæ, incurſant in eaſdem notiones, in eadē conſilia, putarunt eſſe unitatē: Tale quid perpeſſi, ac ſi quis decem ſpecula, quia in cunctis eadem repræſentantur, diceret unum ſpeculū. Quæ ratio cum ſit apertiſſimè falſa, longius refelli non debet. Nam cur præceptor, ac diſcipulus conueniant, non unitas facit, ſed ſimilitudo animorū. Separationem autem rerum indiuiduorumq; ſinguli cuiuſq;, pertinacius, quàm par eſt, leges rerū corporearū, ad res corporeas transferre, dicunt à materia ſemper fieri: Vt ſeparatio indiuiduorū non exiſtat, ubi materia non eſt. Non eſt autē in animis, non ergo ſeparari poſſe. Hæc quoq; ineptius, quàm deceat Philoſophos tantos. Quid enim prohibet quo minus ſpiritualia, inuiſibilia ſint plura, habeant ſuam multitudinē, diffundantur latè? Quid has leges inuexit? cur mittis in cœlū terreſtria? Corpora per materiam ſegregantur, multiplicantur. ergo ubi non eſt materia, non eſt ſegregatio, non multitudo. Quæ tanta ineptia in Philoſophia? Alia lex eſt animorum ſpiritualiumq; rerum, alia corporū. Qui hoc non uidet, non uidet niſi terrā, niſi corpora, altius non aſſurgit. Hæret ſolitis, domeſticis. Separantur igitur per ſuas ſubſtantias mentes. Et ſicut unus eſt animus, per ſuam ſubſtantiā, ſic alter eſſe poteſt per ſuam ſubſtantiā, ſegregatus, diſtinctus, ſeiunctus ab illo. Quorū ſegregatio non erit à materia, ſed ab ipſorum ſubſtantia. Talis ac tanta ſegregatio, quanta ipſorum corporum. Nonne Deus ſegregatus eſt ab omnibus animis? Qua quæſo materia ſegregatus? Hæc igitur cū non minus q̄ ſuperiora, puerilia ſint, indignaq; Philoſophiæ grauitate, uerba in eis refellendis uereor profundere. Hoc addo poſtremū, ut error tantus appareat. Ille unus intellectus, quem incorruptibilē, immortalem aſſeruit, Deū eſſe negauit. Si perirent omnes homines è terra, quod fieri ratio non reclamat, ſi peſtilentia aut alia calamitate, aliquæ nationes interierunt, quemadmodum diluuium cunctos abſtulit, præter octo, ſic omnes extinguerentur, ubi remaneret, ubi ſubſiſteret,

ret, cunctis hominibus, quia mortales omnes, è terra ſublatis? Tolerabilior igitur error Alexandri, quem tacitè ſugillat Themiſtius, cenſentis agentem illũ intellectum eſſe Deum, primam cauſam ab Ariſtotele uocatũ. Sed & ipſe grauiſsimè peccat, clara dilucidaq́; præceptoris uerba, ut oſtendit Themiſtius, tam peruerſe interpretans, ut quod clariſsimè de intellectu noſtro dixit Ariſtoteles, uocans illum agentẽ, ipſe ad intellectũ diuinum tranſtulerit. Eodẽ uidelicet errore, quo ſuperius æternitatem, principiumq́; motus ab animo diuino ad humanũ detorſerant. Nunc quod hominũ eſt, ad Deum traducentes. Maneant igitur cuncta ſuis locis. Quod Ariſtoteles de noſtris apertè locutus eſt, nulla ratione transferatur ad Deos: ſimiliter quæ diuinæ potentiæ tribuit ratio, non fiant humana poſſeſsio. Vt igitur ſub epilogo rationes Themiſtiũ coarguentes proponam: Si quis eſt animorũ omnium illuminator, ſolus is eſſe Deus poteſt. Non facit unitatem animorũ ſimilitudo, conſenſusq́; cognitionis. Contra philoſophiã uerumq́; iudiciũ eſt, in quibus eſt ſimilitudo, ponere unitatẽ. Non eſſet immortalis, incorruptibilis unus animus ille, qui requieſcat ſuper omnes homines innixus illis, & inſeparabilis, ſi cuncta hominũ natio periret. Deniq; luminis comparatio quæ placuit Ariſtoteli non deſignat intellectus unitatem, ſed illuminationẽ, irradiatione ſinguli cuiuſq; intellectus agentis ſuper unumquenq; intellectũ poſsibilem. Demũ ſi nobis dat eſſe agens ille intellectus, & is eſt immortalis, omnis uiq; homo habet eſſe ſuũ, ſuamq́; ſubſtantiam immortalẽ. Quis homo eſt ille agens intellectus, incorruptibilis, immortalis. Veritas igitur ab antiquiſsimis prædicata poſterisq́; mãdata erat, quòd intellectus ille magnus, unus illuminator, eſt Deus magnus, magna mũdi animatio, à quo dicũtur animi noſtri, quando creãtur, quaſi radiare, ac ſcintillare: quemadmodũ ſuperius omnes aſſenſerunt.

De immortalitate animorum famam uetuſtiſsimam eſſe. Nolle facinoroſos animam immortalem, ne terrore futurarum pœnarum peccatis ſuis impendentium torqueantur. Cap. XXXII.

SVnt item hæc de animi immortalitate obſeruanda. Principio quod in undecimo de Legibus ait diuinus Plato, Fidẽ quòd animi ſint immortales, quòd poſt diſceſſum è corpore ſentiant, uiuant, uigeant, longè antiquiſsimã eſſe, ut ob uetuſtatem, quoniam uetuſtiora ſunt meliora, ut idem teſtis eſt, Dijsq́; propiora, magis ſit hominibus excipienda: αἱ τῶν τελευτησάντων ψυχαί, δύναμίν τινα τελευτήσασαι, ᾗ τῶν κατὰ ἀνθρώπους πραγμάτων ἐπιμελοῦνται, ταῦτα δὲ ἀληθεῖς μὲν, μακροὶ δὲ εἰσὶ περιέχοντες λόγοι, πιστεύοντε ταῖς φήμαις χρεὼν περὶ τὰ τοιαῦτα οὕτω πολλαῖς, καὶ σφόδρα παλαιαῖς οὔσαις: Defunctorum animæ, uim habent quandam defunctæ, & rerum humanarũ procuratrices ſunt. Hæc autẽ ueris, et antiquiſsimis ſermonibus circumferuntur. Fidemq́; adhibere neceſſe eſt omni alteri, quæ de hac re iactatur fama, cum ſit tam multa et adeò priſca. Hæc Plato, & hoc Tullius teſtimonio in Tuſculanis de animorum immortalitate utitur. Diuino igitur inſtinctu locuti ſunt, docentes famã de animis immortalibus eſſe uetuſtiſsimam, autoritate priſcorum ſeculorum confirmatam, à pa

tribus

tribus per continuam ſucceßionem quemadmodum notionem Dei, traditam. Vſq; ab origine mundi, ab Adam, Noë, Abraham, alijſq; antiquißimis, poſteritati prædicatam. Hoc igitur maximè obſeruandum. Alterum quod ait Hierocles Pythagoreus, qui maximè uelint animam immortalẽ, non prudentes, ac ſapientes, ſed impuros, ſceleſtos, quiq; libidinibus uitæq; turpitudini, ſe dediderunt: ὁ βούλεται ὁ κακὸς ἀθανάτον εἶναι τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἵνα μὴ ὑπομείνῃ τιμωρούμενος, καὶ φθάνει τὸν ἐκεῖ δικαστὴν, θάνατον ἑαυτοῦ καταψηφισάμενος: Non uult, inquit, improbus, animam ſuam immortalem, ne ad conſpectum illius iudicis equi pœnis torquendus adueniat. Itaq; ſe ipſum potius morte condemnat.

FINIS.

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER DECIMVS.

In religionem ueram cunctos Philoſophos conſenſiſſe: Pietatem, Philoſophiamq; Chriſtianam, quæ ſola cunctas ambages reſoluit, omnes tacite collaudaſſe: Rerum humanarum finem eſſe, Philoſophorum conſenſu, pietatem: Hanc autem eſſe ſolam Chriſtianam. Cap. I.

VLtima totius operis meta, uehementer his, quæ præceſſerunt, neceſſaria, & tanquam aptißimus colophon reſtat, probandum, cunctos naturali conſenſu, atque adeò rationis eius, quæ ſeparat homines à brutis, inſtinctu, conueniſſe, ibiq; demum uoces eorum, & teſtimonia deſiſſe: nihil eſſe mortalibus pietate, ac religione melius: collectiſq; rationibus, cunctos eò tandem deueniſſe, ut hodiernam hanc orbis terrarum religionem, ueram generis humani magiſtram, uel antequam exorta eſſet, ſola ratione duce prædicarint: ut omni natura diligenter humana, cunctiſq; rebus, quæ cadere in animum poßint, uniuerſa'que Philoſophia euoluta, id tandem cuncti, concordes, quaſi ratione ſeipſam excitante, decreuerint eſſe uerum bonum, quod promittit hæc religio, ſine quo, nec homine miſerius quidquam naſci, nec multæ ſedari animi perturbationes, de'que rebus humanis dubitationes potuerint. Verè quidem una hæc omnium perturbationum, ambiguitatum'que, quæ torſerunt in omni ætate mortales, uerſiſſent'que ſemper uerum aſylum portuſq; apparuit. Vna ſuperiorum ſeculorum tenebras & caliginem nitore ſuo diſpulit. Hæc omnia quondam dubia diſſoluit, humanarum rerum finem ſola declarauit,

degendæ

degendæ uitæ rationem ueram ſola docuit. Secuti ſunt autem uideruntq́; eam penè cuncti Philoſophi, quoniam non tam diuina eſt, cœlitusq́; reuelata, uerum etiam adeo naturalis, ac rationi conformis, ut recte iuſteq́; nihil ſtatuere poßis, niſi ad eam forte quadam delatus. Cernere igitur erit Philoſophiæ, & humanæ mentis, ubi minus deſiperet, cum ea concordia? Ac primum nemini dubium eſt, quin ſit in unaquaq; re, optimũ, ac pretioſißimũ, & cuius gratia cætera inuenta, ac conſtituta uideantur, quod in fine eſt. ſic res humanas, etſi multæ ſunt, quæ ſub Philoſophiæ conſideratione cadant, quorum afferat animis admirationem contemplatio, id tamen præſtantißimum eſſe nemini dubium, cuius uirtus reliqua facile præcellat. Eſſe autem finem rerum humanarũ, apertè, & clarè regio cœleſtis docuit, ut uitam hanc tranſigentes, & ab omni ſcelere, ac fraude abſtinentes, ad meliora, q̃ quæ in oculis habemus, perueniamus. Huc omnia demum rediguntur, qui quidem maximus, nobilißimusq́; finis trahit omnem pietatem, religionemq́; ſecum, uniuerſamq́; Philoſophiam, particulares item rerum cæterarum fines, quibus tota ferme conſtat religio. Nam ubi finem bene, recteq́; uiuendi conſtitueris, neceſſariò ſceleratæ uitæ finis conſtitutus erit. Sic neceſſariò quoq; erit eorum aperta ratio, quibus conſtat recta uita. Cunctaq́; eodem ſermone conſonare oportebit. Primum igitur de fine loquendum. Nam Plato & Ariſtoteles, multiq́; alij Philoſophorum adeò clarè hunc finem uiderunt, ut penè miraculum ſit eos ratione uidiſſe, quòd pòſt nuntius cœleſtis reuelauit. Quanquam, ut dixi, perennis hæc fuit uſq; ab exordio generis humani Philoſophia: cum mortales omnes, ut ſummi Theologorum perhibent, ante diluuium concorditer unicum, ſingularemq́; Deum noſcerent, eumq́; ſolum adorarent, uanis poſtea religionibus, quemadmodũ & flagitioſis alijs erroribus, repertis. Cum igitur omnes ſiue Natura docente, ſiue priſtinæ pietatis, per omnia ſecula ueſtigijs extantibus, magnum præclarumq́; illum humanarum rerum finem perſpexerint, profectò nulla ſuper reliqua religione diſcordia manebit. Vt aliquis occultatus, cunctos Philoſophos pariter conuocans, ſuisq́; eis ſententias oſtendens, probaturus ſit eis, nullam eos aliam religionem uoluiſſe, quàm hodiernam.

Philoſophos perhibere pietatem eſſe uirtutum principem: probari hanc ſolam eſſe Chriſtianam. Finem à Philoſophis conſentaneè religioni Chriſtianæ conſtitui, ut Deum ſequamur. Huc omnem uitam dirigendam. Hoc illos dicentes, aperte religionem, quæ ſequitur Deum, reſpexiſſe probaſſe, Philoſophis ueram ſcientiam eſſe, Deum noſcere. Cap. II.

PRimum igitur religionis, ac pietatis, quo regitur beatè uita, gradus eſt, quòd agnoſcendus eſt, & colendus Deus, ex cuius amore & cultu, ac bene noſtris factis, perueniendum ſit ad meliorem quàm caducam hanc, corpoream'que uitam. Hoc cum decantatum, celebre'que factum ſit, magno illo in terras adueniente Deo, omnes antea propter inſitam, donatam'que rationem, & quòd unanimes erant quondã in cultu eius, non ignorarunt. Hierocles igitur Pythagoreus, tametſi Chriſtianæ religionis hoſtis, omnis probitatis originem, ac principiũ dixit pietatem:

pietatẽ: πασῶν ἀρετῶν ἡγεμὼν ἡ εὐσέβεια πρὸς τὴν θείαν αἰτίαν ἀναφοροῦσα: Omniũ, inquit, uirtutum princeps, & dux eſt pietas, cauſam diuinã reſpiciens, in eãq; relata. Hæc Theologia ea eſt, quæ noſtris in literis prædicatur Deũ ante omnia uenerari oportere, & quæ conſtituit hanc toto orbe terrarũ celebrem religionem. Cuius principiũ, & caput, omnis deniq; cura, eſt ſummi Dei perfecta ueneratio. Efficit autem ratio, ut ſi pietas eſt princeps omniũ uirtutum, eam pietatẽ hoc cum primis honore præcellere, qua colitur Deus ſummus, ac primus. Deinde cum uirtute nihil ſit melius, ſtabilius, fortius, magis ſubſtãtia ſuffultũ: uirtutum autem magiſtra, ac regina ſit omniũ rerum maxima: ei ſubiectũ uerum neceſſariò ſubiacere, non ex nihilo naſci, in eo uerſari, quo non ſit melius, dignius, præſtantius. Ex his autem efficitur, ut hæc eorũ de pietate atteſtatio, quã ex pectoribus eorum eruebat Natura, non cadat niſi in hodiernã religionem, ac pietatẽ. Neq; enim ſi pietas eſt dux omniũ uirtutum, omnis probitatis generatrix, & lux, eorum poterit eſſe Deorũ, quos aut Poëtæ finxerunt, aut Philoſophi quidam recenter inuexerunt, quorũ priores homines fuerunt, ut Hercules, Pallas, Mercurius, poſteriores ſint ſidera, Dæmones. Efficitur igitur ut hæc pietas, quæ princeps reginaq; uirtutũ dicitur, non alia tandẽ poſſit eſſe, niſi hodierna de ſummo, ac ſingulari, & præpotenti Deo. Quoniam hæc de pietate prædicatio, naturalis eſt, nihil ei ſubeſt fabuloſum, commentitiũ, uanum. oritur ex intima rerũ perfectaq; conſideratione: & ſolũ de uero, ac principe Deo poteſt eſſe uera, cuius cultus, & agnitio, omnibus generatim uirtutibus, omni probitati præbeat lumen. Hinc enim duntaxat naſcitur modeſtia, temperantia, iuſtitia, rerum humanarum contemptus, in ſecundis conſtantia & moderatio, in aduerſis fortitudo, naſcitur integritas, innocentia. Quamobrem ſi quis prudenter dijudicet, hæc Hieroclis pro multis alijs atteſtatio deſignat, uerã religionem, non aliã eſſe poſſe, q̃ hodiernã, in qua pietas uera, id eſt Dei ueri, ac ſingularis, de quo tã multa ſuperiores loquebantur, colitur, ac celebratur. Itaq; Arrianus alius è Philoſophis, cũ optimè uiderit, diuineq; locutus ſit, τέλος ἁπάντων τοῖς θεοῖς ἕπεσθαι, finem omniũ rerum eſſe, Deos ſequi: in uno tantũ errauit, quòd Deos nominauit. Nam quos hic ſentiam Deos non habeo. Neq; finis eſt ſequi aut Deos illos Ariſtotelis, Intelligentiã Solis, Lunæ, aut Deos Poëtarũ, Herculem, Mineruam. Tũ ipſi & compellente Natura, et uoce clara ſæpe, unũ eſſe principem, cæteros autẽ ab eo natos, ac dependere confeſſi ſunt. Hunc igitur tantũ ſequi, non alios, uerus finis eſt, et eſſe poteſt. Ratione igitur cum eorũ teſtimonio coniuncta, prædicant, exclamant, non potuiſſe in mundo meliorẽ, ueriorem ſurgere religionem, q̃ hodiernam, cuius omnis finis eſt ſequi Deum uerũ, eius obtemperare præceptis, eum unũ aſpicere, cætera pro uanis, aut minoribus, longeq; inferioribus habere. Audi igitur Philoſophos ô Chriſtiane, finem omnium hominũ, ſupremam naturæ curam, ſtudium primũ, ut Deum ſequaris. Quod faciunt cultores Dei, præcipuũ eſſe; nihil eos melius exercere poſſe. Hoc omniũ eſſe quæ uiuentes agimus primum.

mum. Quidquid egeris aliud, non ad finem tuũ egeris: tunc humanæ naturæ finem ſecutus fueris, cum Deum ſequeris. Sequuntur autem, qui ſtudia curasq; omnes in eum collocarunt, ibiq; aciem mentis defixere, cætera facientes, uelut homines, ſemper tamen ad finem ſuum, aciem retorquentes. Hocq; eſt, quod ipſe dixit, Primum quærite regnum Dei. Et cum uult nos ſui memores, in itinere, in menſa, in lecto, ubique. Is igitur Philoſophorum teſtimonio eſt hominum finis. Itaque eadem repetit Arrianus, ſiue Epictetus conſentiens cum Hierocle, quòd non liceat bene quid fieri, niſi ad canonem, ſiue regulam diuinam referatur: πῶς γὰρ ἔσαι τι καλὸν, ὃ μὴ πρὸς κανόνα τὸν θεῖον πράττεται? Quomodo, inquit, erit ulla res bene, ac decorè facta, niſi ad canonem diuinum referatur? ô uocem præclaram, & auream. Suffragium Philoſophorum, ac conſenſus, ſiue uiolentium, ſiue natura cogente hodiernam, & iam ab exordio mundi natam religionem, unicã ac ſingularem eſſe, quæ regat una gens hominum, referens omnia ad canonem diuinum, ducem eum ac præceptorem ſequens. Eadem de laudibus pietatis, cultus'ue diuini, & quòd is ſit fons omnium uirtutum, omnis probitatis principium, uera hominum uita, locutus eſt Iamblichus, ob quæ creditus, & appellatus eſt à ſuis diuinus, ab alijs etiam diuiniſsimus. Quo nomine multo magis ſunt noſtri uocandi diuini, omnis que Philoſophia noſtra diuiniſsima dicenda, cum ea doceat multo melius, frequentius, quorum tractatio peperit eis nomen diuinum. Is igitur in eo, qui eſt de ſecta Pythagoreorum: ἅπαντα μέντοι ὅσα περὶ τοῦ πράττειν ἢ μὴ πράττειν διορίζουσιν, ἐστόχασται πρὸς τὸ θεῖον, καὶ ἀρχὴ αὕτη ἐστι, καὶ ὁ βίος ἅπας συντέτακται πρὸς τὸ ἀκολουθεῖν τῷ θεῷ: Omnia, inquit, de agendo, uel non agendo definiunt Pythagorei, reſpiciunt ipſam Diuinitatem: hoc eſt principium, omnisq; uita ad id coordinata eſt, ut Deũ ſequaris. Non'ne igitur una eſt Philoſophorum Chriſtianorumq; Philoſophia, eadem ſententia, quòd ſequendus eſt Deus, intuendum eſt in creatorem noſtrum? Cum hoc autem ſit corpus, uita, ſubſtantia religionis hodiernæ non'ne hæc illa eſt, quam Philoſophi ueram, unicam'que crediderunt? Sola enim hæc perfectè ducit uitam ad imitationem Dei, reſpicit perfectè numen æternum. Duo ſunt ex Philoſophis documenta, quòd pietas eſt uita uera, cunctarum laudabilium actionum origo: tum ex dictis eorum neceſſariò ducitur ſolam hodiernam pietatem eſſe magiſtram eorum, quæ tantis illi laudibus extulerunt. Audi etiam eundem non Chriſtianum, ſed merè Philoſophum. Eodem libro: καὶ τὸν θεὸν σεβώμεθα, κατὰ τρόπον, εἰ τὸν ἐν ἡμῖν νοῦν παρασκευάσαιμεν πάσης κακίας, ὥσπερ τινος κηλῖδος καθαρὸν: Deum quoq; colamus, & ueneremur congruè, ſi mentem noſtram ab omni ſcelere, quaſi nota, purã uelimus efficere. En conſentiunt nobiſcũ, nihil in omni uita ſupereſſe melius, quàm Deum timere, uenerari, ſequi. Vna igitur omniũ Philoſophia, una mens. Idem eodẽ lib. ἡ μὲν γὰρ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ, καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία, ποιεῖ τε ἡμᾶς θεοῖς ὁμοίους. Nam cognitio Deorũ, uirtus eſt, & ſapientia, perfectaq;

beatitudo

beatitudo, efficitq; nos Dijs ſimiles. Cur dicis Deorũ, ô Iambliche? quod Plato, et ratio, tu quoq; prædicaſti de unico Deo. Si Dei cognitio ſapientia eſt, multo magis ſupremi Dei, De hoc igitur ſolo dicenda hæc fuerant, ut dixit Plato, et tu ipſe. Nam eodem lib. de fine totius ueritatis, et ſapientiæ: ἐπειδὴ μάλιστα ἀληθείας καὶ σοφίας ἐφιέμεθα, προτρέπων ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην, ἥτε ἑνὸς ὄντα θεωρητικὸν, ὅπερ τέλος πάσης θεωρίας: Quoniã maximè ueritatem, ſapientiãq; concupiſcimus, ad eiuſmodi hortatur Pythagoras ſcientiã, & uitam, contemplantẽ Vnitatem, qui eſt finis totius contemplationis. Sic ille. Vnitas, ut uiſum eſt ſuperius, apud Philoſophos, eſt ſingularis ille, incomunicabiliſq; Deus. Finis omnis Philoſophiæ eſt notio huius, & unitio. Sic aiunt philoſophi, omnibus os apertè claudentes, qui putent cultu Dei, pietateq; in terris, quicquã melius. Marcus ergo Tull. eadem prædicauit, affirmans eam priſcæ Philoſophiæ fuiſſe ſententiã: Quæq;, inquit, ſunt uetera præcepta ſapientũ, qui iubent tempori parere, & ſequi Deum. Sic ille. Sentiebant enim prædicabantq; priſci cuncta in arbitrium, prouidentiamq; diuinam eſſe referenda, & cedendum tempori, uelut omnibus diuinitus miſsis, faciendumque quod ille: Dominus dedit, Dominus abſtulit ſit nomen domini benedictum.

Definiente Platone ueram ſapientiã fugam ex hoc mundo, aſſimilationemq; diuinam tum ſanctitatẽ, ac iuſtitiam, unam duntaxat religionem Chriſtianã hac definitione concluſiſſe. Probari Platonis hoc teſtimonio neceſſario uenturum in terras Deum fuiſſe, quem imitari genus humanũ poſſet. Iamblicho aperte fatente diuinã ſimilitudinem comparari, Deiq; præcepta cognoſci non poſſe, niſi Deus ipſe audiatur: palam hodiernã religionẽ neceſſariã mundo oſtendiſſe. Cap. III.

QVod ex minoribus Philoſophis deducitur, longè facilius ex priſcis, qui fuerunt diuinis propiores, liquebit. Vt enim ſuperius omnium gentiũ, eadem cum noſtra quod ad religionẽ attinet, probatur Philoſophia, propterea quod totius uitæ finem, ſtudiorum omnium, curarumq; ultimam metam congruit inter nos, & eos eſſe, ſequi Deum, nihilq; fieri rectè poſſe, quin ad regulam diuinam referatur: quo palàm fit ſolam uitam ueramque Philoſophiam eſſe, cuius ſit demonſtrator Deus, & conſtitutor: alioqui quomodo ad canonem diuinum potuiſſent omnia referri, niſi mortales eum, uel cœlitus ab eo miſſos audiſſent? ſed multo melius ſi eum audiſſent. ſic clarius, & apertius id prædicatum eſt à Platone. Atque ex eo primum teſtimonium ſumatur, quo uitam ueram, in eo qui inſcribitur Thæetetus, diuinè concorditerq; cum religione, definiuit: διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα, φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν, ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὅσιον γενέσθαι: Quocirca, inquit, omni celeritate conandũ eſt, ut hinc cò aufugiamus. Fuga autẽ eſt aſſimilari Deo pro uiribus: aſsimilari autẽ iuſtũ, & ſanctũ eſſe. Laërtius item de fine à Platone conſtituto: τέλος μὲν τὴν ἐξ ὁμοίωσιν θεῷ. Ex his apparet, ſi quis audire Platonẽ, eiuſq; autoritati ſtare uoluerit, illam deniq; fuiſſe religionẽ uitamq; hominum ueram, unicã ſingularem unicamq; Philoſophiam, cuius præcipuus finis, ac doctrina fuit, ut ab hoc mundo in cœlum celeriter aufugiamus. Quidquid hic reſonat, regni cœleſtis eſt prædicatio, omnes ad

cœlum inuitamur ab hac Philoſophia. Illeq́; eius clariſsimus præco, cupiebat diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Et item religionis huius finis, aſsimilari Deo: Quem ut imitari poſſemus, eiusq́; ſimiles fieri, fecit ſe nobis ipſe ſimilem, humano corpore, in quo actiones omnes uitæ ſacræ exprimerentur, aſſumpto. Itaque ſemper inhortabatur, ut eum ſequeremur, manſuetudinem, clementiam, tollerantiam attenderemus. Denique non eſt aliud hæc religio, quàm uitæ diuinæ, exemplorumq́; eius imitatio. Ac ſi quis altius ſpectat, hoc Platonis teſtimonio primum continetur, ut homines uerè, & clarè poſſent Deo, quod fas eſſet, aſsimilari, quantumq́; natura pateretur humana ad imitationem eius attingere, fuiſſe mundo præſentiam, conſpectumq́; diuinum neceſſarium, quem perfectè, & clarè intuentes homines, mores ſuos, omnemq́; uitam ad imitationem eius effingerent, inflammarenturq́; magis, quam uiam primus impreßiſſet, contemplati. Alioqui nunquam potuiſſet eſſe imitatio perfecta, ueraq́;, & quantū mortali naturæ fas erat aſsimilatio. Secundo continetur, eam deniq; ueram perfectamq́; in mundo religionem apparuiſſe, quæ ſola potuit, uſq; quò mortales decuiſſet, docere, & inflammare, ut Deo ſimiles fierent. Ac ſi fieri ſimilis Deo, uera uita, uera Philoſophia definitur, certè ſola uera Philoſophiæ nomen meretur, eaq́; debet omnium mortalium conſenſu probari, cuius eſt Deus exemplum ſcopusq́; uerus & clarus. Facilius autem fuit imitari præſentem, quàm abſentem. Eritq́; uerior, perfectiorq́; religio, & qua non poßit melior deſiderari, ubi perfectior fuit, & eſſe potuit aſsimilatio. Sola autem nouißimorum ſeculorum religio uidit, & audiuit Deum, ſolaq́; potuit perfectè cernere, & noſſe ueros iuſtitiæ ac ſanctitatis fontes. Definit enim Plato, aſsimilari Deo, ſanctum, iuſtumq́; eſſe. Ac ut idem potuiſſe Platonem, cæterosq́; augurari, (Naturæ enim documentum eſt) quæ ſit hæc iuſtitia, ac ſanctitas, quibus diuina ſimilitudo comparatur, non potuit tamen perfectè noſſe, nec quoad homini fas eſſet, per iuſtitiam, ſanctitatemq́; Deo conformari, quantopere qui aut uiderunt, aut audierunt ipſum Deum loquentem, & agentem. Ex his efficitur Porphyrium, Proclū, aut quicunque religionem Chriſtianam contempſerunt, non modò cæcos fuiſſe, inſectantes quod neſcirent, ſed etiam contra naturam, iudiciumq́; præceptoris ſui peccaſſe. Nam Platonis hæc de fuga ex hoc mundo, & aſsimilatione diuina, ſanctitate, ac iuſtitia definitio proinde uera eſt, quia naturalis, pura. Iudicium autem eius fuit, eſſe, aſsimilari Deo, Philoſophiam ueram. Cum autem religio Chriſtiana hanc maximè aſsimilationē profiteatur, cuius eſt præcipua cauſa, quòd potuit Deum uidiſſe, & audiſſe, totaq́; doctrina eius, ſit Dei imitatio, ex præceptis eius, & exemplis, et eorum qui eum uidiſſent, audiſſentq́; confecta, profectò contra ſe, & præceptorem inſanierant, hanc irridentes, eiq́; inſultantes. Quod autem uerè dicatur hanc eſſe ueriorem, quàm poßit eſſe, aſsimilationem Dei & imitationem, ex ipſa iuſtitia, ſanctitateq́; probatur, quibus aſsimilatio definitur. Maior enim ſanctitas, iuſtitia, integritas religionis huius profeſſorum apparuit, quàm aliorum, quos anterioribus ſeculis

culis habuit mundus. Hicq́; præcipuè uiguit perfecta illa iuſtitia, quam Plato ſæpe prædicauit, non modò non amicis, ſed ne inimicis quidem obeſſe. Præceptor autem, & dux religionis huius, etiam inimicos diligi mandauit, exemplumq́; ipſe præbuit primus. Deinde Iamblichus pro cunctis ſiue ſpiritu diuino concitatus, qui uel Dæmonibus extorſit ſæpe ueritatem, ſiue quòd hic demum per multa uagata ſiſtit, & conquieſcit ratio, proteſtatus eſt alta uoce, & quæ uera ſit religio, & quòd ea mortalibus innoteſcere non poterat, niſi Deus auditus in terris eſſet: δῆλον ὅτι ταῦτα πρακτέον, οἷς τυγχάνει ὁ θεὸς χαίρων. ταῦτα δὲ οὐ ῥᾴδιον εἰδέναι, εἰ μή τις ἢ θεοῦ ἀκηκοὼς, ἢ διὰ τέχνης θείας πορίζηται: *Certũ eſt, inquit, ea agẽda eſſe, quibus gaudet Deus. Hæc autẽ nõ eſt facile noſſe, niſi quis Deũ audierit, aut arte diuina comparet ſibi. Ecce Philoſophi confitentur, in eo uitã omnẽ trãducendã, ut Dei mandatis obſequendis totus incumbas, quibus ille gaudeat, inſiſtas. Hæc autem difficilia cognitu iudicantes, concludunt, niſi Deus ab hominibus fuiſſet auditus, nũquam patere uitam potuiſſe, quæ ferret ad Philoſophiæ ueræ fontes, & Deus ſuæ uoluntatis conſiliorumq́; ſuorum, & eorum, quibus delectatur, declarator ueniret. Quo iudicio definitur ab eis, ſolam in omnibus præteritis, & futuris ſeculis hodiernam fuiſſe, foreq́; religionem, quæ uera Philoſophia, uerus totius humanæ uitæ ſcopus, ſit habenda, quoniam declarata fuit à Deo, prædicans, amplectens, quæ Deum loquentem, uoluntatesq́; ſuas explicantem, homines audierunt. Hocq́; iudicio fit, quoniã ſine uoce diuina declarari mundo Philoſophia uera non poterat, ut Deus, cuius ſemper humanis rebus proſpexit cura, neceſſariò deſcenſurus eſſet, magnus dux, & declarator ſapientiæ.*

Beatos Ariſtotele & Platone prædicantibus, qui diuinam iuſtitiam ſequuntur hodiernam religionem cunctis laudibus comprobaſſe ſolam magiſtram ueram diuinæ iuſtitiæ. Caput IIII.

ASpicies omnium ſententias, confirmantes hodiernam religionem uidiſſe indicaſſeq́; eos ante, & poſt eam conditam, naturalem Dei cultum, ueramq́; pietatem. Nam quæ fuit Platonis ex ſublimi quodam iudicio ſententia, eſſe ueram Philoſophiam, actionemq́; humanæ uitæ perfectam, ſuſcipiẽdum, admirandumq́; finem, aſsimilari Deo, per iuſtitiam, ac ſanctitatem, uidens quaſi per ſomnium, & admirans hodiernam pietatem, eadem Ariſtotelis fuit. Is in libro de Mundo, quem eſſe eius, conſtans eſt ſententia, ibi iuxta Platonis ſententiam dixiſſet, eſſe priſcam famam, Deum principium, medium, finem omniũ continere: Huicq́; ſemper ire comitem Iuſtitiam, ſcelerum ultricem, ſic intulit: ἧς ὁ εὐδαιμονήσειν μέλλων, μακάριός τε καὶ εὐδαίμων, ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς μέτοχος εἴη: *Cuius mox à principio ſit particeps, qui beatus, & felix eſt futurus. Ecce igitur duorum magnorum Philoſophorum ſententia: prioris, per iuſtitiam, ac ſanctitatem ſimilitudinem diuinam quærendam: hanc eſſe uitam hominis ueram: poſterioris, beatum eſſe, feliceḿq;, qui ſimul natus cœpit iuſtitiam, legesq́; diuinas ſectari. Recordare igitur, et cõfer*

quæ dicunt noſtri: Beatus uir, qui timet Dominum. Beatus qui non abijt in conſi/lio impiorum. Quid aliud hæc religio, quàm quòd tam præclarè, ac propè diuini/tus Ariſtoteles ſtatuens beatitudinem ſupremamq; felicitatem, diuinis legibus ſe/ctandis. Beatum hunc Ariſtoteles prædicat, Prophetarum oracula beatum dicunt, qui mandatis eius cupit nimis. Et illæ ſapientiæ princeps, Beatos qui cupiant, ſi/tiantq; iuſtitiam: quod ſua lingua dicit Ariſtoteles, μέτοχον εἶναι τῆ δίκης: Par/ticipem eſſe iuſtitiæ, eam capere, amplecti non ſerò, & iam obrepente ſenecta: ſed iam inde à principio, ut primum lucem aſpexiſti, ſapere, loqui didiciſti, in omni de/inceps uita. Hæc religio diuinæ iuſtitiæ, præceptorumq; diuinorum perpetua com/mendatrix, indefatigabilis præco. Ad eam mortales ſemper inuitat. Hanc eſſe bo/norum omnium, & præſentium & futurorum feracem ſapientiam exclamat. Hanc Plato ſi noſſe potuiſſet, ſi tempora eius ad huius ætatē perueniſſent, unicam, ſingularemq; prædicaſſet, quæ facit, quod ipſe ſupremum bonum iudicaſſet. Nam in Apologia Socrates: ὅτι ἐστὶ τυγχάνει μέγιστον ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ τοῦτο, ἑκάστης ἡμέρας περὶ ἀρετῆς λόγους ποιεῖσθαι: Eſſe homini hoc maximum bo/num, ſingulo quoque die de uirtute habere ſermonem. Hoc facit igitur religio no/ſtra, id ſupremum eius ſtudium aſsidua cura. Primum loquitur ſemper de principe, reginaq; uirtutum pietate, ſemper hic eſt, hic uertitur omnis. Exinde de charitate, iuſtitiaq; erga homines, quos perinde ac te ipſum diligas, hortatur. His duabus ea ceu columnis fulcitur. Cum igitur quod maximum bonum eſt, ſit humanæ uitæ fi/nis, unum ab animis expetitum, exoptatum: maximum autem bonum de uirtute ſemper loqui, ut ad eam inflammeris, induariſq; ea cenſeat Plato: reuera hæc iudi/cata eſt ab eo, & prænunciata maximum bonum religio, ueraq; magiſtra, & ſola beatitudo animorum.

Platone præferente cunctis obedientiam diuinam, aperte aſſenſum eſſe hodier/næ religioni: ut homines ſcirent iuſſa ſuperna, in terras neceſſario uenturum fuiſſe Deum. Cap. V.

POſſet quoq; ex Platone ea deduci demonſtrandæ religiònis ueræ ratio, ſi quis cernat ea, quæ de obedientia diuina pronunciauit, inducens Socratem in Apolo/gia dicentem, Parendū magis eſſe Deo quàm hominibus, uel mortem intentanti/bus: nunquam in omni uita committendū, quin philoſophemur ſemper: πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον ἢ ὑμῖν, καὶ ἕωσπερ ἂν ἐμπνέω, καὶ οἷός τε ὦ, οὐ μὴ παύσομαι φιλοσοφῶν: Magis, ait, obſequar Deo, q̄ uobis ô iudices. Et dum ſpiritus hos reget artus, dumq; dabitur, nunquā philoſophari deſiſtam. dixit nunc Socrates, quod ille noſter: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Cum igi/tur talia loquentem, ut uerè locutus eſt, ſapientem hominem, quemq; tota Græcia, omneſq; Philoſophorum ſcholæ admirabantur, induxerit, conſequitur certè, eo/rum iudicio, quicunq; pareat Deo, nihil eum facere poſſe, quod in omni uita ſit ma/gis faciendum: Iam eam eſſe religionem Philoſophiamq; ueram, unicam, ſacro/ſanctam, quæ doceat ſemper & inhortetur, parere Deo: Eos autem ueros eſſe Phi/loſophos,

loſophos, uitam laudatiſsimam degentes, ueramq; Philoſophiam profitentes, quorum ſtudia eò ſpectant, ut Deo perpetuò obſequantur, dicta eius defixis oculis attendentes. Sequitur item clarè, & perſpicuè, quoniam parêre Deo eouſq; commendauit, & extulit, ut id uel uitæ præferendum ſtatueret (Parêre autem Deo, qui non uidetur, nec uenit ſub oculorum obtutum, difficile eſt: quanquam qui Naturæ paret, etiam Deo paret) naturale, non coactum, et contra Naturam fuiſſe, ut Deus aliquando in mundum delapſus de cœlo loqueretur, fundens ipſe oracula ſua, quibus homines auditis, unanimiter obſequerentur: Illamq; fuiſſe religionem ueram, & omni quæ ad ea uſq; tempora extitiſſet, futuraq; unquam eſſet meliorem, quæ cum Deum audiſſet, & uidiſſet, uenerabilem quandam, atq; admirandam conflauit ex dictis, & exemplis eius Philoſophiam. Hæc etiam ab alio ſummo Philoſopho declarantur, prædicantur: qui eum dicat obedire Deo maria & terras, omnemq; mundum, & hominum uitam iuſsis ſupremæ legis obtemperare: primum certum eſt, eum inuiſibilem quandam moderationem, quam cuncta ſuis legibus diuinitus repertis inſiſtentia, ſequantur, animaduertiſſe. Secundum, quoniam uiſibilia, propioraq; nobis, magis mouent, occultaq; illa, ac naturalis rerum obtemperatio, cui ſubiacent omnia, cuiq; parêre hominum uitam aſſeruit, melior eſſet, ac uerior, certiorq;, ſi maiore lumine inclaruiſſet, optimum fuiſſe, Deus ut ſeſe oſtenderet, ut ſecretas illas leges, quas acumine Naturæ uidêre Philoſophi, redderet clariores, quibus humana uita regeretur, nemoq; ſeſe excuſare poſſet, qui latentes Dei leges, uidere, quibus obtẽperaret, nequiuerit. Neq; enim philoſophari poſſunt omnes, & ipſi Philoſophi obſcuro in lumine, quaſi qui primo menſe ſurgere Lunam aut uidit, aut uidiſſe putat, uiderunt illas per omnem mundum latas leges. Naturale igitur fuit, ſummæq; ueritatis ordo, ut illa ſupremæ legis iuſſa, quibus hominum uita obtemperare dicit, inclareſcerent, fierent ſpectata, certa. Hoc autem duabus rationibus fieri poterat: uel per internuncios, quibus è cœlo miſsis leges illas ſuas declararet Deus: uel ut ipſe pro ſua clementia uiſibili præſentia circundatus: quod ipſi quoq; fieri poſſe crediderunt, ut Iupiter apud Poëtam.

Et Deus humana luſtro ſub imagine terras.

Quas ubiq; leges, cum primis humanæ uitæ tuliſſet, claras efficeret. Quomodo enim iuſsis ſupremæ legis hominum uita poterat obtemperare, quem eſſe finẽ ſentiunt, niſi cœlitus aliquis ueniſſet? Magna igitur uis ueritatis. Ecce Marcus hanc quaſi ex cœleſti reuelatione ſententiam tulit. Nulla enim lex humani generis fuit, cui neceſſe ſit homines obtẽperare, niſi præſentia diuina, et loquente Deo, lata. Vt quod ait Marcus, iuſsis ſupremæ legis obtemperare hominum uitam, reſpiciat uerè, quod eſt in ſacris literis, quòd prima homini naſcenti lata eſt à Deo, cũ ei præcepit, ut dominaretur in omni terra, creſcerent, multiplicarentur: ex omnibus fructibus ueſcerentur: adhæreret uir uxori ſuæ, duoq; eſſent in carne una: Vt terram coleret, ex ſudore ſuo uictitaret. Secunda quoq; lex hominibus repullulãtibus lata

fuit à Deo, cum præcepit Noë, & filijs ut creſcerent, replerent terram: Terror eorum eſſet ſuper cuncta animalia terræ & uolucres cœli, cæteraq́;, quibus quemadmodum etiam oleribus & fructibus ueſcerentur: Ne polluerent ſanguine dextras: Qui ſanguinem fudiſſet alienum, fundendus eſſet aliquando ſanguis eius. Tertia quoq́; lex diuinius lata eſt, cum Moſi latius edicta dedit ſuper homicidijs, adulterijs, cæteriſq́; peccatis. Nouiſſimè uenit ipſe totus ſuarum legum clarus præco. Hæc, non alia poſſunt eſſe iuſſa ſupremæ legis, quæ Marcus dixit. Cum igitur bonum uitā afferat obtemperare legi ſupremæ, certè illa eſt uera humana uita, uera religio, ad ſalutem generis humani cœlitus data, quæ non ut quondam in obſcuro, ſed clara uoce commoſtraret, quænam eſſent hæc iuſſa Dei. Illiq́; uerè uiuunt, qui ſub hac religione uiuunt, cognoſcentes ſupremæ legis præcepta, eisq́; quoad licet, obtemperantes. Itaq; concorditer in his literis dicitur, Beatus uir qui timet Dominum, in mandatis eius cupit nimis. Cum igitur hæc religio & iuſſa ſuperna commonſtrauerit, & omnis in commendandis eis uox conſonet, profectò hæc uera illa Philoſophia, claraq́; ſapientia fuit, cuius diuinitatē quaſi ſpirantes odores procul, ſenſerunt, & ceu per tranſennam diuitias eius admirati manibus applauſerunt, ac clamaueruntq́;, et ut præcones eius anteceſſerunt philoſophi. Quā qui ſequi nolit, planè ex his ſit habendus, quorū inſania animis euerſis, nec noſſe propinquos ſinit, amicos autē pro inimicis habere cogit, & homines execrati, cupiunt eſſe feræ.

Definitionem ſapientiæ ueræ, quæ aſsignatur à Iamblihho, uni Chriſtianæ congruere. Philoſophos in humana ſapientia nullam ſpem habendam aſſerentes, ſolam diuinam hodiernam, ueram eſſe iudicaſſe. Ex his quæ facere Philoſophiam contendunt, & quæ in humana Philoſophia reprehenduut, probari duntaxat Chriſtianā ueram Philoſophiam eſſe. Cap. VI.

AVdiendus eſt quoque Iamblichus, in definitione ueræ Philoſophiæ: uidebis, non aliam hanc eſſe, quam tanti æſtimat, & admiratur quàm hodiernam. De ſecta Pythagoreorum: αὐτὴ γὰρ διαμελετᾷ καρτερεῖν, καὶ τοῦ θανάτου καταφρονεῖν, ἐγκράτειαν ἀντιδιδόναι δι' ὅλου τοῦ βίου, καὶ πρὸς μὲν τοὺς πόνους ἐναθλεῖν γενναίως, τῶν δὲ ἡδονῶν ὑπερορᾶν παντάπασι. μόνης ἄρα ταύτης ἀντιλαμβάνεσθαι χρὴ τοὺς βουλομένους τῶν θείων, καὶ ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν πάντων μεταλαγχάνειν: Hæc enim, inquit, exercet tolerantiam, mortem contemnit, continentiam retinet in omni uita, contra labores fortiter dimicat, Voluptates aſpernatur omnino. Hanc igitur unam amplectantur oportet, qui uolunt omnia humana, ac diuina bona conſequi. Hæc ô Iambliche Philoſophia, cum nuſquam tempeſtate Philoſophorum apparuerit, cum nullis in libris ueſtrorum extet, una certè fuit, quam demiſſam nouiſſimis ſeculis cœlitus uos animo diuino ſolam iudicaſtis, quam omnes homines felicitatis humanæ, diuinæq́; cupidi ſequantur. Veſtro ô Philoſophi ſuffragio aſſerta eſt hodierna Philoſophia, uera, unicaq́; iudicata, quam omnes amplecti, ſub ea uiuere, quibus eſt cupido felicitatis oportcat. Nam primum hic tantum perfectæ uoluptates contemnuntur, mortis metus nullus

tus nullus fuit, ſequacibus exercita tolerantia, quia beati prædicantur, qui patiuntur iniuriam. Hæc ſola, non alia largitur fœlicitatem in corpore, doloribus fortiter toleratis, uoluptatibus fortiter contemptis, deinde fœlicitatem diuinam, ut præmia uirtutum iſtarum ſubſequantur. Quæ eſt enim alia Philoſophia, quæ bona diuina polliceatur? Vbi prædicatur alibi regnum cœlorum, niſi obſcurè, in nocte, incerto? Nemo igitur eſt, qui non ſentiat, hanc definitionem Philoſophiæ Iamblichi, primum eſſe magnæ, ueræ Philoſophiæ definitionem, non Platonis, Ariſtotelis, aut Stoicæ, Epicureæ, ſed Philoſophiæ ueræ, naturalis, inclytæ, deinde nulli alteri Philoſophiæ definitionem hanc congruere, niſi Chriſtianæ Philoſophorumq́; iudicio, hæc ſola cenſetur uera totius beatitudinis, humanæ, diuinæq́; finis. Humanæ in hoc corpore, & quoad homini, ut homo eſt, poßit contingere: diuinæ, ut aſſequaris fœlicitatem Deorum, maiora quàm humana bona, non probata hominibus unquam, ſed ratione quadam comprehenſibilia, de quibus eſt noſtri Theologi ſententia, Quòd neque auris audiuit, neq; in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Hæc illa bona diuina, ad quæ perducit Philoſophia uera, uoluptatibus calcatis, doloribus ſpretis, tollerantia, ſiue potentia, ſiue patientia, quæ tantopere noſtris in literis prædicatur, aſſumpta, quibus uelut gradibus uehimur ad diuina bona, quam ſapientiæ princeps & autor detulit è cœlo, duce magiſtraq́; Philoſophia. Hoc Philoſophi dicunt, ſentiunt: prædicant. Hic quoque conſiderandum ſuccurrit, nullam aliam ſapientiam eos iudicaſſe ueram, dignamq́; nomine ſapientiæ, niſi cœleſtem iſtam totamq́; humanam ſapientiam cenſuiſſe fermè nihil eſſe. Siquidem Socrates in Apologia: ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου τινὸς ἀξία ἐστὶ καὶ οὐδενός: Humanam ſapientiam exigui aut nullius pretij eſſe. Supereſt igitur, ſi nulla reperitur in terris uera ſapientia, ſi Philoſophorum libri, quoniam ab hominibus ſcripti ſunt eis aſſerentibus, non ineſt, oculis eos animi rationeq́; uidiſſe meliorem quandam, maioremq́;, quàm humanam ſapientiam, quæ neceßariò mortalibus aliquando innoteſceret, eamq́; ut magiſtram ueram in omni uita ſequerentur. Nõ igitur uel Plato, uel Ariſtoteles, aut quiuis alius magiſter ſapientiæ, uerus quem fidenter ſequaris eße poterat. Et ſi nemo pgtuit, certè fuit reliquum, ut ueniret Deus, qui ſolus humanis erroribus expiatis iter rectum ad fœlicitatem oſtenderet, cuius unius, quam traderet terris, Philoſophia uera eſſet. Hanc omnes mortales attenderent, hac Ambroſia ſe quantum uellent explerent. Propterea, quæ de Nectare & Ambroſia, ueraq́; ſapientia eodem libro loquitur Iamblichus, dicens bibendam, hauriendamq́; pro uiribus ſapientiam, quemadmodum Nectar, & Ambroſiam: τῶν κατὰ σοφίαν θεωρημάτων ἀπολαυστέον ἐφ' ὅσον, οἷόν τε καθάπερ ἀμβροσίας καὶ νέκταρος. nulla alia de ſapiẽtia, Philoſophiaq́; dictũ, q̃ hodierna, cuius autor inuitans ad pocula eius cũctos, clamabat: Si quis ſitit, ueniat ad me, et bibat. Flumina de uẽtre eius exibunt aquæ uiuæ. Solus igitur ille Nectar et Ambroſiã propinare potuit. Nec uſquã Nectareã illã inuenies ſapiẽtiã, niſi quã fudit ipſe de fonte ſuo.

Hic duntaxat eſt quod idem admiratus eſt Iamblichus, finemq́; omnis ſpeculationis, totiusq́; Philoſophiæ declarauit, idq́; eſt bibere Nectar, & Ambroſiam, cum ait: τὴν γὰρ πάντων καλλίστην, καὶ θειοτάτην φύσιν, ὅσην ἀνθρώποις θεὸς ἔδωκε κατιδεῖν: *Venire ad aſpectũ pulcherrimæ diuiniſſimæq́; naturæ, quoad datũ eſt à Deo. Ecce à Deo data fuit, non alio, ſapientia, qua uideamus diuiniſſimam, pulcherrimãq́; naturam, ipſius nempe maieſtatẽ, gaudia ſempiterna, lætosq́; triumphos in regno patris ſui, cuius cauſa ſeſe detulit in terras, ignotorũ bonorum, ueræq́; ſapientiæ clarus præco, quã nemo mortaliũ tradere potuiſſet. Quapropter Iamblichus hæc iudicio illo, quod homini naſcenti infudit Deus cernens, ſolãq́; eam cenſens uitam beatã, quæ tendit ad finem religionis huius,* καὶ τὰ μὲν ἀνθρώπινα ἤθη ἐᾶν ὡς δημώδη, τὴν δὲ τῶν θεῶν θρησκείαν ὡς ὑπερέχουσαν τῆς δημώδους ζωὴν ἀνταλλάττεσθαι: *Debemus, inquit, conſuetudines humanas, ut plebeias, abijcere, Deorũ autẽ cultum, qui longè præſtat uulgari uitæ, ſectari. Declarat Iamblichus quæ Ambroſia, quod Nectar, quæ uera ſapientia, quam ſuperius extulerat: Eſt, ait, ut abnegantes impietates, & ſecularia deſideria ſobriè, & iuſtè, & piè uiuamus in hoc ſeculo Nam mirum in modum congruit ſententia Iamblichi, cum ſummo Theologo noſtro. Quæ Paulus* κοσμικὰς ἐπιθυμίας, *ſecularia deſideria: Iamblich.* ἤθη δημώδη. *Quod Paulus, Abnegantes: Iamblichus,* ἐᾶν, *dimittẽtes, relinquentes. Quod D. Paulus,* σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν, *Sobriè iuſtè, piè uiuamus: ille, religionem Deorũ ſequemur. Sed ſermonis error, dicere Deorum, non Dei, cum ubiq; ſingularẽ Deũ præpotentem, regem cœli & terræ, hominũq́; Deumq́; patrem nominet Iamblichus. Viderunt igitur etiã ipſi, obſcura nati in nocte, cunctisq́; ſuffragijs confirmarũt hodiernam ſapientiam. Eam Socrates ante aduentum eius plurimos annos prædixit mundo neceſſariam, quòd in humana ſapientia nulla ſpes ponenda ſit. Veram autem illam ſapientiã, hodiernãq́; Philoloſophiam reſpexiſſe Iamblichũ, ſapientiam inquam, quæ nõ ſcientia rerum duntaxat, ſed iuſtitia, probitate conſtet, audi eum eodẽ lib. ingenuè fatentem:* πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται: *Omnem, inquit ſcientiã à iuſtitia, cæterisq́; uirtutib. diſiunctam, non ſapientiam, ſed malitiã uel impoſturam eſſe conſtat. Quid uerius et ad agnoſcendã ueram ſapientiã magis idoneum? ne putes ſapientiam, aut Philoſophiã Platonis, aut Ariſtotelis, Aſtrologiã, Mathematicam uel quancũq; humanã doctrinam. Quibus euenit ſæpe, ut quoniã ſunt à iuſtitia, pietate, cæterisq́; uirtutib. ſeparatæ, non ſapientia, ſcientiaq́; ſint, ſed aſtutiæ, malitiæ, cauillationes. Iuſtitia igitur facit ſapientiã. Vbi plus uirtutũ, plus ſapientiæ, plus hoc ipſum nomẽ. cætera uana ſunt omnia, umbra non habitus, ſimulatio nõ poſſeſſio ſapientiæ. Commoda fallendis mortalib. decepti o, quib. falſæ ſapientiæ ſpecies imponit. Condemnarunt igitur ipſi ſuis ſuffragijs humanam ſapientiã, Socrates aſſerens eam nullius pretij, Iamblichus appellans impoſturam: & eam ſolam innuentes, aperteq́; prædicantes, ſapientiam, quæ iuſtitia, pietateq́;*

tateq; nititur, quibus abſentibus quod remanet, impoſtura iudicatur, ſimulachrũq; inane ſapientiæ. Cum autem hodierna religio contemnat humana, reſpiciat diuina, perfectiſſima iuſtitiæ magiſtra, & quæ ſola iuſtitia, & cultu Dei glorietur, nihil umbratile, uanum, præſtigioſum præ ſe ferens, certè hæc illa uera fuit ſapientia, quam Philoſophi uiderunt, oculosq; ad eam defixos habuerunt, cum in reliquis diſciplinis, magna iactantia, inanis oſtentatio, plurima deceptio, iuſtitiæ nihil, minus pietatis. Audi enim Marcum Tullium, ſic ſapientiam iſtius mundi condemnantem, & quia damnat humanæ ſapientiæ magiſtros, ſolum diuinum probantem. Secundo Tuſculanarum: Quotus enim, inquit, quiſque Philoſophorum inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo, ac uita conſtitutus, ut ratio poſtulat, qui diſciplinam ſuam, non oſtentationẽ ſcientiæ, ſed legem uitæ putet, qui obtemperet ipſe ſibi, & decretis ſuis pareat? Videre licet alios tanta leuitate, & iactatione, his ut fuerit non didiciſſe melius, alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum ſeruos, ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio.

Philoſophos mundi uoluptates improbantes, omnemq; continentiam admirantes, collaudaſſe, comprobaſſe Chriſtianam religionem, ueram continentiæ magiſtrã: Mirabile Plutarchi dictum ad uirtutem & probitatẽ, opem Dei eſſe neceſſariã. Cap. VII.

IN hodiernam religionem conſpiraſſe, eamq; unam hominibus ſequendam ueritatem Philoſophos iudicaſſe, eſt ratio ex contemptu, & uoluptatum, & abiectione curæ carnis. Nam cum hæc religio ſtudeat, omnes uoces eius conclament, corporeas uoluptates, ut noxias ſpernendas, quoniam non ſolum turbant hanc uitam, ſed quod caput eſt, à maioribus bonis auertunt, nec aliud hæc religio ſit, quàm fuga uoluptatum, perpetua laus continentiæ. profectò toti pependerunt in eam, amplexi'que ſunt philoſophi, generis humani ueram magiſtram & ueram ſapientiam ſtatuerunt, cum & ipſi non conſenſerunt modò, ſed clamauerunt, uociferati ſunt fugiendas eſſe uoluptates. Ac primum audiendus Plutarchus, qui non ſolum optimam cenſet continentiam, & frugalitatem admiratur, ſuſpicit, ſed etiam uult hunc cultum honorem'que Dei eſſe, perinde ſi ſacrifices, templum'que eius donarijs adornes. In eo quem inſcripſit De non iraſcendo: ἐπὶ πᾶσι θοίνυμ τὸ μὲν τ̃ ἐμπεδοκλέυς μέγα ⁊ θεῖον ἡγοῦμην, τὸ νηστεῦσαι κακότητος, &c. In omnib. inquit, illud Empedoclis magni ponderis, diuinumq; cenſeã, ieiunare à uitijs. Laudarim, & eas uti nõ ingratas, nec à Philoſophia procul, in uotis cõſuetudines, à Veneris, & uino purè abſtinere, honorantes Deũ, continentia, frugalitate, itemq; certo tempore abſtinere à mendacio, obſeruantes nos ipſos ut ueridici ſimus in iocis cum omni ſtudio. Deinde his animũ meum cõponere, ceu nõ minor pietas ſit ſacras dies primũ paucas ſine iracundia tranſigere, ſicut etiam ſine ebrietate, & uino, perinde ut ſi frugale ſacrificiũ, melliſq; libationẽ celebrẽ. Deinde menſem aut duos paulatim meipſius periculũ faciens, ita ſenſim progrederer anterius ad innocentiã, obſeruans, et cuſtodiens meipſum cum ſermone miti, placidũ, purumq; à uerbis improbis & factis turpib. & commotione, quæ ob exiguam ineptamq; uoluptatẽ, turbas

ingentes turpiſsimamq́; pœnitentiam afferat. Quocirca ſic ſtatuo, Deo coadiuuan*te, ipſa demum experientia comprobabit animi manſuetudinē, et humanitatem, ne mini quibuſcū degas, æquè charam, atq; iucundam fore, atq; ei ipſi, qui poſsideat.* Hæc Plutarchus, *in primis admiranda, quòd cum* Empedocle *uetuſtiſsimo* Philoſo*pho, magnum, diuinumq́; ieiunium cenſet abſtinere à ſcelere: Vt ſuprema* Theolo*gia noſtra clamās in ieiunio, Scindite corda ueſtra, non ueſtimenta.* Derelinquat im*pius uitam ſuam, & uir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad* Dominum. Et *precamur,* Quos *ab eſcis carnalibus præcepit abſtinere, à noxijs quoq; uitijs ceſſa re concedat.* Viderunt *illi, confeſsiq́; ſunt præcipuū, præſtansq́; ieiunium eſſe à ſce lere.* Miratur, *collaudat* Plutarchus, *diuinū, magnumq́; cenſet, quòd* Empedocles *poſt excellens hoc ieiunij, ſecundo loco ſtatuit, ut cum in uotis ſumus, cum ſacrifi camus, cum* Deum *colimus, à* Venere, *uinoq́; contineamus:* Eſſe *hoc honeſtū, gra tum, ex* Philoſophia, *ſi te propter* Deum *à* Venere *contineas.* Oſtendit *autem uiam* Plutarchus *ad habitū probitatis & manſuetudinis, ad habitum non iraſcendi, & totius continentiæ.* Potiſsimū *à pietate, ſi diebus ſacris, ad cultū, honoremq́; Dei, te à uino,* Venereq́; *caſtum ſeruare ſtudeas: exinde paulatim inſueſcens, firmū, ſtabi lemq́; habitum continentiæ corrobores.* Sic *certo tempore, ſacris diebus, quibus di uinitas colitur, à mendacio uel in iocis cauens ſummo ſtudio, & obſeruantia, men tiri refugiamus.* Eadem *uia erit ad non iraſcendum.* Tantundē *pietatem cultumq́;* Dei *exiſtimans diebus illis ſanctis non iraſci, atque nec ebrietati, nec luxuriæ, nec mendacio te dedere.* Eſſeq́; *ſine iracundia, quaſi ſine uino & ebrietate, perinde ſi ieiunij frugale, quo nos à uino continemus, celebres.* Sic *menſem, aut duos in omni æquanimitate, manſuetudineq́; te cuſtodiens condoceſacias animum paulatim non iraſci, non mentiri, non loqui nefanda, indecorè agere, te ab ea commotione, & ui tio abſtrahere, quæ ob exiguam, ingratamq́; uoluptatem, fluctus ingentes, fœdiſsi mamq́; pœnitentiam apportat.* Hæc *rapida eſt incontinentia, et luxuria, cuius finis eſt fœda pœnitentia, nonnunquam grauiſsimum famæ, ualetudinis, uitæq́; diſpen dium.* Idq́; *ob exiguam, nulliusq́; ponderis uoluptatem.* Deinde Plutarchus *(uide quàm congruat cum ſacris literis, quid ue* Natura, *ueraq́; ſapientia ſuggerat) auxi lium* Dei *cenſet, ad deponenda uitia, uirtutes acquirendas, neceſſariū: ad habitum illum non iraſcendi, ſi modò nos ipſos excitemus, & à uolente uelimus adiuuari.* Si *uel exiguus* Dei *fauor cum aſſuetudine noſtra acceſſerit, inquit, uidebimus, ex periemur, ueniet in lucem iudicium illud, non minorem nobis fructum fore ex ha bitu illo modeſtiæ, atque his, quorum conſuetudine quotidiana utimur.* Quid *igi tur aliud loquuntur noſtri?* Audi Auguſtinum. Non *ſolum martyres, ſed et ipſum* Dominum, *cum ipſius adiutorio, ſi uolumus, poſſumus imitari.* Tota *igitur hæc è fontibus* Philoſophiæ *deprompta ratio, eſt hodiernæ* Theologiæ *confirmatio: quòd ieiunium uerum eſt à uitijs: quòd à ieiunio corporeo, et ſecundo, peruenitur ad pri mū, accedente habitu uirtutis, ex actu frequenti abſtinentiæ, quòd propter* Deum

ingredimur

ingredimur hanc uiam uirtutis, ingreßi penetramus, ad ſummumq́; uerticem eo coadiuuante aſpiramus: quòd colitur Deus abſtinentia, frugalitate à luxurie, ebrietateq́; continentia. Cultusq́; eius eſt, & expiatio, his minimè ſordere, præcipuè quòd hac aſſuetudine, confirmatio uirtutis comparatur, habitus malus paulatim exuitur. Iamblichus autē de ſecta Pythagoreorū: οὐ γὰρ δὴ λυσιτελεῖ, τὸ παντόδαπον θηρίον, ὥσπερ τὴν ἐπιθυμίαν εὐεχοῦντες ποιεῖν ἰσχυρὸν, οὐδὲ τὸν λέοντα, ὥσπερ τὸν θυμόν, & quæ ſequuntur. Non prodeſt, inquit, multiformem beſtiam cupiditatem optimè paſcentes, reddere fortem: nec leonem, nempe furorem, & iracundiā, & ea quæ circunſtant, nutrire fas eſt, et corroborare in nobis, hominē autem, ipſam nimirū rationem, fame enecare, aut debilitare. Quòd audis Iamblichū prædicantem homini non prodeſſe, feras duas, furorem, & cupiditatem nobiſcum inſitas impinguare, fortioresq́; reddere, eſt quod prædicabat ſe facere magiſter hodiernæ ſapientiæ: Sed caſtigo, inquit, corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne forte cùm alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Eſt autem magis ex Philoſophia bene agere, quàm bene loqui. Quod laudibus, uerbisq́; effert Iamblichus, factis Paulus comprobauit. Veriores Philoſophi, bene operantes, q̃ loquentes bene. Quod igitur prædicat hodiernæ Philoſophiæ nuncius, eſt quod etiam Platoni & ipſi Iamblicho, ſummis laudibus commendatur. Plato in Phædone, totusq́; locus proponitur ab Iamblicho de corpore. μὴ δὲ ἀναπιμπλώμεθα τῆς τούτου φύσεως, ἀλλὰ καθαρεύομεν ἀπ' αὐτοῦ ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς: Neq́;, inquit, natura huius repleamur, ſed puros nos ab eo cōſeruemus, donec ipſe Deus nos diſſoluerit. Sic illi. Bene & mirificè ô Philoſophi: ſed addidit noſter, Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Corpore diſſolui non ſufficit, niſi meliora ſequantur. Quæ quidem etiam ipſi, licet obſcurius, uiderunt, agnouerunt. Si, inquit Iamblichus ibidem, fieri non poteſt, ut in corpore quicquā purè noſcamus, è duobus alterum neceſſarium, aut nuſquam eſſe ſcientiam: ἢ τελευτήσασι. τότε γὰρ αὐτὴ καθ' αὑτὴν ἔσαι ἡ ψυχὴ χωρὶς τοῦ σώματος πρότερον δὲ οὔ: Aut defunctis tantùm. Tunc enim ipſa per ſe erit anima, ſine corpore, prius autem nunquā. Hoc igitur eſt, cur ille cuperet diſſolui, uenire ad curiam cœleſtem, ad chari genitoris conſpectū, ubi latet omnis ſuauißima ſapientia. Philoſophi dixerunt hoc animā per ſe in alta ſapientia. Sed noſtri ſcientiam, & ſapientiam clariſſimè propalarunt, eſſe cum Chriſto. Neq́; enim alia eſt ſeparatorū animorū ſcientia, ſapientia. Affert item Iamblichus, confirmatq́; ſuper fugiendis carnis oblectamentis dicta Platonis. Mille, inquit, incommoda, propter neceſſariū alimentū affert nobis corpus. Et ſi ſuperuenerit morbus, impeditur inueſtigatio ueri: corpus itē inflāmat libidinibus, terroribus, & ſimulachris uanis implet: ὡς ἀληθῶς τῷ ὄντι ὑπ' αὐτοῦ οὐδὲ φρονῆσαι ἡμῖν ἐγγίνεται. et quæ ſequuntur. Vt uerè ne ſapere quidē unquā per ipſum nobis liceat, prudenterq́; uiuere. Siquidē bella, ſeditiones, et pugnas, corpus duntaxat, et huius cupiditates nobis exuſcitant. Nā propter

renda neceſſaria, nulla non bella geruntur. Cum hæc igitur Philoſophi fateantur, ſupereſt eos tacitis indicijs hodiernam pietatem innuiſſe, ad eius confirmationem omnia eorum ſuffragia conſenſiſſe, quoniã uanos diſſuadet amores, à ſocietate corporis diuellit, curam carnis iubet abijcere, tranquillo in portu, mundano mari fluctibus inſanis fremente, continet. Et quod omnibus melius eſt, altius extollit, dux eius, quæ uerè dicitur beata uita. Itaq; etiam Simplicius, comprobans fugiendas ut exitiales uoluptates, deſcendit præcipuè ad Venereã: quæ ſi diuturna eſſet, mortem fore contendit, eoq; breue ad tempus factam à Deo. Aitq; de ea: ἡ δὲ ἐγκράτεια τῆς ἡδονῆς τῆς περὶ τὰς μίξεις, ὅσῳ πηλικωτέρα τῶν ἄλλων ἐστί, τοσούτῳ χρησιμωτέρα τε ἐστὶ τῇ ψυχῇ, καὶ τιμιωτέρα ἐκείνη: Abſtinentia, inquit, à uoluptate Venerea, quanto cæteris eſt maior ipſa uoluptas, tanto utilior animo, & pretioſior, plurisq; facienda. At diuus Paulus: Hæc eſt uoluntas Dei, ut abſtineatis uos à fornicatione.

Philoſophos eam laudantes Philoſophiam, qua uiuitur pure, & corporeis illecebris ſegregamur, aperte religionem Chriſtianam ſpectaſſe. Eos, uoluptates corporeas impedimento eſſe ad cœleſte iter aſſerentes, unam nobiſcum religionem aſſeruiſſe. Cap. VIII.

DE fugiendis igitur corporeis illecebris undequaq; nobiſcum Philoſophi congruentes, duasq; cauſas pariter approbantes, iam à principio quòd uitæ præſentis ſtatum perturbant, leges humanas deprauant, iura profanant, eisq; ſequendis ritus humanæ uitæ ferinus efficitur, ſed cum primis quòd auerſos à uita ducunt ad mortẽ, à ſemita cœleſti ſeducentes, dum uirtute, quæ nos euexiſſet ad aſtra, deſtituti, delabimur inferius, certè conſenſus eſt omnis inter nos, & illos, ſuper ea religione, cuius & ad contemptum uoluptatum omnes inſumuntur uoces, & illum beatæ uitæ portũ reſpicit omnis. Quis enim non ſentit eos apertè religionem Chriſtianam confeſſos, cum Iamblichus, qui diuiniſſimus ab eis appellatur, de ſecta Pythagoreorum ſcribens, probansq; ea quæ de fugiendis uoluptatibus, & coinquinatione corporis Plato ſcripſiſſet, qui carmen Orphei probaſſet:

Quicunq; ad Ditem incæſtus deſcenderit imum,
Infoſſus cœno perpes cruciabitur atro.

Plato autem, ſed purus, & expiatus eò delatus, μετὰ θεῶν οἰκήσει, cũ ſuperis habitabit Iamblichus autem, Si enim, inquit, ad gentem diuinam ei qui non fuerit Philoſophatus, pureq; uitam exegerit, nefàs eſt adire, certè ſolis accuratis, ac ſtudioſis licebit. Quas ob cauſas, continẽt ſeſe ab omnibus corporeis cupiditatibus uerè Philoſophi, ſeſe minimè dedentes eis et mancipantes. Alligatur enim per uoluptates, quoſdam ueluti clauos, anima corpori: quibus fit ut à diuino conſortio longius abducatur. Et cum exceſſerit, abit ad id, cuius ſibi ſocietatẽ comparauit. Itaq; ſola uidetur eſſe Philoſophia, quæ malis illecebris ſolutos, ἐπὶ τὸ ὂν καὶ γνῶσιν τῆς ὄντως ἀληθείας, καὶ κάθαρσιν τῆς ψυχῆς: Ad ueram eſſentiam, et cognitionem perfectæ ueritatis, expiationemq; animi perducat. Quòd ſi uera in eo felicitas eſt, in eam totis animis incumbendũ eſt, ſi uerè cupimus eſſe beati. Hæc omnis Philoſophorum

phorum

phorũ ratio, ſi quis æquè iudicet, cadit in religionem hodiernã, perfectamq; Philoſophiam, non Platonis, Ariſtotelis, aut cuiuſquã. Subditq; Iamblichus, Simul ut eò uentũ fuerit, melior quidem anima habitat cum Deo, circumq; ambulat cœlũ, meliorem ſortem aſſecuta. Sed quæ ſe factis impuris inquinaſſet, flagitiorũ, & impietatis plena, ad ſubterranea iudicia profecta, meritis ſupplicijs addicitur. His igitur ſic habentibus, non opus eſt pecunijs accruandis inhiare, neq; gloriæ ambitioniq; ſeruire, ſed duntaxat prudentiæ, & ueritati inuigilare, & ut anima ſit quàm optima. Hæc ad uerbũ ille. Ob quæ diuinus à ſuis appellatur. Subijcit autem, Deus, inquit, nuſquam eſt iniuſtus, nec eſt ei ſimilius quicquã, quàm qui fuerit è nobis iuſtiſſimus. Quanta, inquit, in pedibus celeritas, ἀκολασίαν φευκτέον, Fugienda eſt intemperantia. Hæc et ſimilia ſcribens, ingentiq; affectu proteſtans Iamblichus, aut uolens, aut innuens hodiernã religionem, declarat ueritatem illam eſſe, quã Deus hominibus aliquando reuelare debuiſſet. Quæ ſapientes eos efficeret, ab impietate, flagitijsq; abduceret, ſimiles Deo, iuſtiſſimos redderet, ad ſpes cœleſtes erigeret, cuius unius eſt clara, firmaq; promiſsio, pios et iuſtos, & quibus libidines non imperaſſent, habitaturos cũ Deo, triumphis beatis eius aſſuturos. Neq; enim alia Philoſophia promiſit & docuit hæc cœleſtia bona, niſi per umbrã. Velint igitur, nolint, hanc religionem ueram ſolam prædicauerunt, omnibus eam ſuffragijs generis humani Philoſophiam declarauerunt. Ac cum ſit omnibus in rebus ſummum, quo quidem ulterius nec re, nec cogitatione procedere liceat, ſic in omni ſapientia, hæc una perfectio, hæc cunctis rectè conſideratis Sol omnis Philoſophiæ erit. Eius præcepta confirmans addit Iamblichus: Nulla, inquit, utilitas diuitiarum, ſine prudentia, & ſapientia. Decus igitur animi duntaxat erit uita ſecundũ rectam rationem, et animæ profectio ſecundũ mentem. Vt aſſequantur finem beatæ uitæ hominibus à Dijs propoſitũ, & ſecundum præſentem ætatem, & in futura. Homo igitur ſenſu, & mente priuatus, planta ſimilis efficitur, ſed ſola mente multatus, efferaſcit. Irrationabilitate detracta manet in mente, aſsimilatur Deo. Itaq; pro uiribus feritatis affectus deponentes, animi puris operationibus, quæ & ſeipſum reſpiciant, & Deum, utamur. Omnia enim ſunt ad intellectũ et Deum conferenda: τὰς πράξεις ϗ τὰ ἄλλα πάντα, πρὸς νοῦν, ϗ τὸν θεόν: Maximum itaq; bonum præbet nobis Philoſophia, quod diſiungit à uinculis, quæ ſunt in anima, & generatione. Hæc igitur, ut loquar ipſe, Philoſophia, qui ſpectet altè, ſola Chriſtiana eſt. Neq; enim Peripatetica, cuius ſequaces, paucis admodum melioribus exceptis, uideas non modò non libidinibus liberos, ſed his etiam longè grauius, quàm ſi Philoſophi non eſſent, mancipatos. Vna hæc animos à uoluptatibus auocatos, efficit diuinos, inſignitè cæteros anteſtantes omni genere uirtutũ. Inſipienter itaq; ab his factum, qui decus eius, alijs nominibus agnoſcentes, eam ſuo nomine agnoſcere noluerunt.

Philoſophiæ finem, cognitionem Dei, maieſtatiſq; eius admirationem Philoſophos aſſerentes, religionem Chriſtianam, cuius finis eſt Dei notio, omnibus ſuffragijs confirmaſſe, Archytam, Plutarchum, Iamblichum, Simplicium hæc dicere. Cap. IX.

Quòd

QVòd autem de fine totius Philoſophiæ nobiſcum congruant, quo quidem ſit perſpicuũ, unam eorum, atq; noſtram religionem eſſe debere, declarant pro cæteris omnibus Plutarchus, & Iamblichus, Archytasq; Tarentinus, cuius ſententiam Iamblichus explicat. Ait igitur Plutarchus, in Sympoſijs de Geometria, quæ abſtrahit à ſenſibus et cõuertit: ἐπὶ τὴν νοητὴν, καὶ ἀΐδιον φύσιν, ἧς θέα, τέλος ἐστὶ φιλοσοφίας, οἷον ἐποπτεία τελετῆς: Ad intellectualẽ, ſempiternam naturã, cuius contemplatio eſt Philoſophiæ finis, quemadmodũ epoptia, id eſt, ſpectatio, finis initiationis. In his apertè Plutarchus uocat naturã intellectualem, ac ſempiternã, Deum ſolũ, cuius unius eſt æterna natura. Ac quanquã ſunt intelligibilia, ſiue intellectualia multorũ generũ, ſeparant tamen Philoſophi ſubſtantias æternas, & intellectuales, ab his quæ quidẽ ſolo intellectu percipiuntur, ſed à corporibus ſeparari nõ poſſunt. Solus igitur Deus eſt intellectualis, æternaq; Natura. Sunt quidẽ alia intellectualia, ut Dij, ſed non ſempiterni, eodem aſſertore Plutarcho. Finis igitur totius Philoſophiæ, eſt ad ſempiternam aſpirare Naturam, cuius aſpectus quæritur ut supremũ bonum ab omni Philoſophia. Eſt autem in Teletis, uel initiationibus ea quæ dicitur epoptia, ultimus actus, quo myſteria panduntur initiatio, totius initiationis finis. Sic omnis uitæ, philoſophiæq; finis eſt, ut uideas Deum, ſiue nunc, ſiue in poſterũ. Nunc in tota Philoſophia non eſt alius ſcopus, q̃ Dei ſcientia, et quaſi contuitus: hunc omnis uel promittit, uel oſtentare Philoſophia. Sed quoniã uideri non poteſt, nec ſatiatur hac animus ambigua nubilaq; contemplatione, tum quoniã finis is contẽplandi Dei, eſt propter finẽ, ut cognito nunc ac ſpectato Deo, traducas in cultu eius omnẽ uitam, traducta, maiora præmia, quæ fermè nulla ſunt hic, conſequaris, hunc Philoſophi proponunt & ſentiunt, cũ dicunt eſſe finẽ philoſophandi, naturæ ſempiternæ contemplationẽ. Itaq; poſt Plutarchũ, confirmans eadẽ Iamblichus, de ſecta Pythagoreorũ: Hortatur, ait, nos Pythagoras & Archytas ad ſapientiã, & ſcientiã, τοῦ ἑνὸς θεωρητικὸν, ὅπερ τέλος ἐστὶ πάσης θεωρίας, Vnitatis contemplatricẽ, qui finis eſt omnis contemplationis. Propoſuit, inquit, etiam aliud bonũ maius Archytas, uelut è ſublimi ſpecula Deũ et cuncta coordinata illi, contueri. Si enim uerè talis omnis fœlicitatis, ſubſtantiæ, cauſæq;, καὶ τῶν ἀρχῶν ὁ θεὸς ἐξηγῆται, & omnium principiorũ Deus eſt princeps, certè ſtudiũ omne conferendũ ad eam ſcientiam eſt, per quam ſpectare quis eum purũ queat, et per quã latos aditus ad eum reperiat, et per quam principijs extrema connectat: τελειοτάτη γὰρ ἡ τοιαύτη ζωὴ, καὶ εὐδαίμων: Eſt enim id uitæ genus perfectiſſimũ, ac beatum. Quo contemplando, non ſeparantur à primis extrema, ſed in unũ utraq; hæc cõplexus animus, principia, finẽ, mediumq; pariter connectit. Ea enim eſt diuina cauſa, q̃ amplectantur oportet cupidi fœlicitatis. Sicq; hæc cohortatio ad omnia, uel noſtra, uel quæ ſunt in Natura, deniq; res omnes ſpectans, omnes uias cõplectitur, quibus ad Deũ aſcendas, εἰς μίαν τὴν ἐπὶ τὸν θεὸν ἀνήκουσαν ἀναγωγήν. Hæc ad uerbũ Iãblichus. Claret igitur cũ ſit idem, teſtibus illis, noſtræ

atq; eorum Philoſophiæ finis (utraq; enim cupit ad Deũ mentes attollere) nullum eſſe nobis diſcrimen cum illis. Id etiam fit ex his perſpicuum, quoniam dicitur Philoſophiæ finis, Dei contemplatio, eam deniq; ueram perfectamq; probari Philoſophiam, quæ ſupra cæteras omnes oſtendit Deũ, clariusq; principia, cauſasq; omnes ad hunc ſuum reuocat fontem. Omnis enim alia Philoſophia, aliqua parte peccat, & ſeparat à fonte riuos, à creatore creata, nec dilucida contemplatione tendit ad rerum originem. Differtur, diſſultat à uero plurimũ. Hæc igitur Plutarchi, Iamblichiq; explicatio, qua ferunt eſſe finem totius Philoſophiæ contemplationẽ Dei: etſi non expeditè, & uerbis apertis, neceſſariò tamen eſt interpretatio dictorũ Ariſtotelis & Platonis, Tullij, cenſentiũ, beatam ueramq; hominum uitam contemplationem. Itaq; etiam Simplicius affirmat eum eſſe finem Philoſophiæ, & id Ariſtotelẽ uoluiſſe: cumq; eſſe finem Philoſophandi, ut ad ſcientiam Dei deducti, incendamur amore eius, eximiaq; pietate ut creatorẽ noſtrũ colamus, ac ueneremur. Hoc dicit interpretaturus libros Ariſtotelis De rebus naturalibus: Maximũ, ait, eſt ſcientiæ naturalis bonũ, quòd ad notionem ſubſtantiæ animi, & ad contemplationẽ ſeparatarũ formarum uia eſt pulcherrima, ut & Plato monſtrat à Phyſicis motibus aſcendens ad inuentionẽ ſubſtantiæ, quæ per ſe mouetur, et intelligibilis, diuinæq; hypoſtaſeos, id eſt, eſſentiæ: ἔςι δὲ πρὸς τὴν θείαν ὑπεροχὴν σέβας αὐτὴ μάλιςα διαθερμαίνει καλῶς ἐκ τῆς τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ γινομένων ἀκριβοῦς κατανοήσεως εἰς θαῦμα καὶ μεγαλειότητα τοῦ ποιήσαντος ἀναγείρουσα. τῷ δὲ θαύματι ἡ πρὸς τὸν θεὸν συμπάθεια, καὶ πίςις, καὶ ἐλπὶς ἀσφαλεῖς συνακολουθοῦσι. Inſuper ad diuinã maieſtatẽ, cultumq; eius animos ipſa hæc incendit Philoſophia, ex his, quæ fiunt ab ipſo, apprimè cognitis, & exploratis deducens in adminiſtrationẽ, & maieſtatem conditoris. Huic admirationi adiuncta eſt coniunctio cũ Deo & fides, & ſpes ſecuræ. Ob quæ maximè philoſophandum eſt. Hæc Simplicius. Quibus intelligimus ea gratia Philoſophandũ eſſe, & ob id philoſophos nobis deſudaſſe, librosq; ſcripſiſſe, ut rerũ cauſis explicatis, diligenterq; cognitis ad ſupremũ conditorem, earumq; inuentorem perueniamus: cognitamq; Diuinitatem, ac maieſtatem eius ueneremur, ſuſpiciamus: & amore, pietateq; accenſi ſpe & fide quoq; repleamur, quibus ſecurè nobis perſuadeamus, fore ut magnis quibuſdam bonis aliquando cum eo fruamur. Is philoſophandi finis: Pietas ſcilicet, amorq; diuinus. Hoc dicit Simplicius nõ Chriſtianus, Ariſtotelicæ Philoſophiæ interpres. Vultq; hunc eſſe Philoſophiæ finem. Eiuſmodi noſtræ quoq; Philoſophiæ finis. Si finis concordat, nulla nobis cũ Philoſophis diſſenſio. Hæc utinam hodierni Peripatetici, quorũ inſcitiam nonnunquam miſereor, inſpicerent.

Philoſophos præſentem uitam contemnendã, & ad ſolum Deum uertendos animos, odioq; habendum corpus affirmantes, hodiernam religionem comprobaſſe. Mercurij Triſmegiſti, Platonis, Ariſtotelis, Syriani ſuper eo teſtimonia. Cap. X.

QVòd autẽ Philoſophia omnis, cũ hodierna religione mirificè conueniat, eumq; finem reſpiciat, qui tollitur, prædicatur in hodierna cœlitus reuelata ſapientia,

ex antiquiſsimis philoſophis, quorũ poſteriores autoritatẽ ſunt uenerati, et ſecuti, poteſt intelligi. Mercurius Triſmegiſtus uetuſtiſs. fons, unde manauit Græcorũ Theologia, prior ea ſcripſit, quæ poſtea ſumus in Platone, cæteriſq; admirati. Audi igitur eum: ὅσοι δὲ τῆς ἀπὸ θεοῦ δωρεᾶς μετέσχον, οὗτοι ὦ Τὰτ κατὰ σύγκρισιν τῶν ἔργων, ἀθάνατοι ἀντὶ θνητῶν εἰσὶ, πάντα ἐμπεριλαβόντες, τῷ ἑαυτῶν νοῒ τὰ ἐπὶ γῆς, τὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ εἴ τι ἐστὶν ὑπὲρ οὐρανὸν τοσοῦτον ἑαυτοὺς ὑψώσαντες εἶδον τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἰδόντες, συμφορὰν ἡγήσαντο τὴν ἐνθάδε διατριβὴν καταφρονήσαντες πάντων σωματικῶν καὶ ἀσωμάτων, ἐπὶ τὸ ἓν καὶ μόνον σπεύδουσιν. Et, ad ipſum Tat: ἐὰν μὴ πρῶτον τὸ σῶμα σοῦ μισήσης ὦ τέκνον σεαυτὸν φιλῆσαι οὐ δύνασαι: Quicunq; gratiam Dei aſſecuti ſunt, hi, ô Tat ſecundũ operum comparationem, immortales pro mortalibus exiſtunt, omnia mente ſua, quæ uel in terra, uel in cœlo, & ſi quid eſt ſupra cœlum, compræhendentes. Ad eos ipſos ſubleuantes, uiderunt bonum, & uiſo, calamitatem exiſtimarunt hanc in terris uitæ actionem, omnibuſq; corporeis, & incorporeis contemptis, ad unitatem duntaxat feſtinant. Niſi primum corpus tuum odio habueris, ô fili, te ipſum amare non potes. Ecce igitur fons, unde Philoſophorum ſapientia manauit, qui dicebant ſuperius, finem omnis Philoſophiæ Vnitatis intuitum. Syrianus autem, nos cauſa boni philoſophari: Triſmegiſtus, uidendi boni gratia: quod cum aſpexerimus, omnia ſordere terreſtria. Ecce Triſmegiſtus cum ipſa diuina uoce conſentit, quia dixit filius Dei, Qui odit animam ſuam, in uitam æternam cuſtodit eam. Et qui uult uenire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Triſmegiſtus autem oportere nos ipſos odiſſe, ſi uerè nos amare decernimus. Notus eſt igitur & perſpectus, ſacræ profanæ´que Philoſophiæ, ueteris, ac nouæ finis, uenire ad intuitum Vnitatis, Videre Bonum quod excellenter ab omni Philoſophia Bonum appellatur. Propterea clarius hoc illi pandentes dicunt, ἄκρον καὶ τέλος καὶ ὅρος εὐδαιμονίας ὁ θεὸς Summum & finis, terminus´que felicitatis, Deus eſt. Ob hanc cauſam in Epinomide Plato: μεῖζον μὲν γὰρ ἀρετῆς μηδεὶς ποτὲ πείθη τῆς εὐσεβείας εἶναι τῷ θνητῷ γένει: Maius eſſe humano generi uirtute, quæ pietas dicitur, nemo nobis perſuaſerit. Eo enim, ut ipſe loquar, nihil eſt pietate apud mortales melius, quod adducat ad intuitum Vnitatis & Boni. Quamobrem quæ dicit Ariſtoteles in Moribus, rogatum Anaxagorã, qui´nam eſſet beatiſsimus, reſpondiſſe, Nemo quem tu putes, ſed quidam, quem tu fortè non putas. Id autem dixiſſe, quòd ſciret rogantem beatos putare, qui uel pulchri, uel diuites eſsent. αὐτὸς δὲ ἴσως ᾤετο τὸν ζῶντα ἀλύπως, & quæ ſequuntur. Ipſe uero, inquit, fortaſſe uiuentem lætè & purè ad iuſtitiam,´ aut aliqua diuina contemplatione fruentem, ut hominem beatum uocandum putabat. Solum diuinæ contemplationis, in qua ſola cuncti beatitudinem ſtatuerunt,´ effectum reſpexiſſe potuit. Quæ cum ſit in corpore nubila, dicentes, in ea beatitudinem eſſe, certè dixerunt in ea, quæ perfectè ſentietur in cœlo, regnis´que beatis:

Itaque quod ait idem Ariſtoteles, Τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἆθλον, καὶ τέλος ἄριστον φαίνεται, καὶ θεῖον καὶ μακάριον: Præmium enim, finisq; uirtutis optimus uidetur, & diuinum quiddam, atq; beatum: Non poteſt quicunq; rectè penſitet, niſi de præmio cœleſti, quod undequaq; beatum ſit, dictum eſſe. Neq; enim fructus is finisq;, beatitudoq; cernitur uſquam in terris. Neq; fuit quiſquã, quem præmio beato uirtus in terris affeciſſet. Verè quidẽ uiuunt quietius, tranquilliusq;, quos uirtus uberrima paſcit, ſed tum pauci id genus ſunt, tũ corporis, humanæq; conditionis fragilitas, tot obijcit incõmoda ad triſtitiã, ut mœror facilius præponderet lætitiæ turbatæ ſemper ab aduerſis. Itaq; etiã Plato partim cogitur idem ſenſiſſe, partim ſenſit apertè, et clarè cum ait in decimo de Repub. cũ ſint tres uoluptates, μιᾶς μὲν γνησίας, δυοῖν δὲ νόθοιν: Vnã quidem eſſe ueram, germanãq;, duas autem nothas, et adulterinas. Senſit autem primam, quæ eſt intuitu, contemplationeq; rerum. Sed cum rerum ſpectatio nõ efficiat beatũ, ſolam certè diuinæ uenuſtatis ſpeculationẽ neceſſeriò ſenſerunt. Inde dicunt ipſi, Ariſtotelesq; beatiſsimũ eſſe optimũ quenq;, ſceleſtum infeliciſsimũ: Atq; idem Plato ne corporeas uoluptates eos ſpectaſſe putes, ait, τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ πάντα φθείρει, καὶ ἀποσπᾷ, κάλλος καὶ πλοῦτος, καὶ ἰσχὺς σώματος, καὶ ξυγγένεια ἐῤῥωμένη: Quæ dicuntur bona corrumpunt omnia, atq; abducunt à recto, forma, diuitiæ, robur corporis, cognatioq; firma propinquorum.

Philoſophos affirmantes finem omnis Philoſophiæ eſſe contemplationem, & felicitatem ueram, ſolum intuitum Dei, & regnum cœlorum ſentire potuiſſe. In terris nullam eſſe beatos reddentem contemplationem. Ex his cum religione Chriſtiana palam eos ſentire. Cap. XI.

IGitur qui dicunt (ſunt autem tres hi Philoſophorum principes) ueram uitam, finemq; felicitatis eſſe, ſcientiam, ſapientiam, notionem, duo neceſſariò dicere coguntur: Vnũ quod ſuperius à Plutarcho, Iamblichoq; eſt declaratũ, non omnem in uniuerſum cõtemplationẽ eſſe felicitatem, finemq; Philoſophiæ, ſed cognitionẽ Dei modò: ac ſcire, noſſeq; rerum patrem, ad eum tanquam fontem omnia reuocare, & exclamare, Te Deum laudamus, te Dominũ confitemur: Te æternum Patrem omnis terra ueneratur, Eum uidere, ſentire creatorem cœli, et terræ: inde uelut rerum principio, ſapientiæ quoque & contemplationis origine incipere, & in eum deſinere. Tumq; abſolutum eſſe conſtabit philoſophiæ curſum, cum uentum fuerit ad ſummum rerum uerticem. Tum quoniam non eſt hic eiuſmodi perfecta contemplatio, quæ reddat animos perfectè beatos (non eſt autem uanus ullus, incaſſumq; à natura præfixus finis) Philoſophis item perfecta, dignaq; noſtris animis beatitudo, definitur contemplatio, certè concluditur hanc beatam contemplationem duntaxat eſſe contemplationem Dei, quod Plutarchus & Iamblichus apertè fatebantur, & hanc in terris, & in ergaſtulo corporis eſſe non poſſe. Iam primũ igitur quod Ariſtoteles ſcribit in lib. de Moribus: ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική τίς ἐστιν ἐνέργεια καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανείη: Quod autẽ perfecta beatitudo, ſit contemplandi quædam actio, uel hinc fit perſpicuũ, Deos enim maximè beatos, et fortunatos arbitra/

tos arbitramur. Sed quas eis actiones deſignemus, utrum ne iuſtitiæ, ceu mercatoribus, qui merces uiciſſim inter ſe commutent, depoſitaq; iuſtè reddant, cæteraq; id genus? An fortes, liberales, caſtos, eos & his actionibus eſſe, quemadmodum mortales, inſignes, & beatos dicemus? Sed cũ hæc non ſint apud eos, uiuere porrò beatos illos arbitramur, non dormiunt autem, neq; enim uiuerent, nam æternus ſomnus, æterna mors: ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα θεωρητικὴ ἂν εἴη: Quocirca actio Dei, ſupremæ beatitudinis contemplatiua ſit. Hominum quoq; quæ ſimilis illi, maximè beata. Hæc Ariſtoteles, addens, hanc eſſe ueram hominum beatitudinem uel exinde clareſcere, quòd nulli cæterorum animalium contingat. Qua cum beati ſint Dij, eadem quoque homines, quoad eiuſmodi operationis adſit eis ſimilitudo, beatos eſſe. Reliquorum autem animantium nullos eſſe beatos, quibus non ſit contemplationis participatio. Hæc Ariſtoteles, è cuius dictis, ſi quis prudenter, & accuratè perpendat, omnem quoq; ſermonem conſideret, quo ueram ſentit hominum beatitudinem, qua Dij quoq; ſunt beati, noſcet neceſſariò concludi, ueram beatitudinem eſſe quidem contemplationem, ſed non omnium rerum contemplationem, neq; etiam in corpore. Sed quoniam comparat beatitudinem Deorum, cum humana, ſimili beatos homines fore contemplatione, qua ſunt item Dij beati: Sed ratio probat, & Ariſtoteles mirabiliter ſuſpexit eam contemplationem, quæ facit ſupremum Deum beatum, ſatians, explensq; animũ eius, eandem facilius redditurã animos minores beatos. Deus autem contemplans ſeipſum, fit eodem autore beatus. ſimilis ergo inauditæ uoluptatis contemplatio felicitabit Deos. Neq; enim uidet aliud, quod dici poßit, ratio. Sed cum nemo fuerit unquã in corpore beatus, neq; ſit uſquam ulla contemplatio beatos reddens animos, aut qua ſe tanta uoluptate perfuſum quiſquam gloriari poſſet, qua nullam maiorem fateatur experiri ſe poſſe (quinetiam nubila eſt omnis, inſyncera'q; hominum contemplatio, affligens animos & corpora: Nefas autem eſt, naturam finem poſuiſſe, ad quem nunquam ueniri poſſet) ex his efficitur, ut ea contemplatio, quæ beatitudo uera definitur, ſit illud ſpectaculum, quo nullum ſit delectabilius, & quo ſunt in cœlo Dij beati. Quod homines in terris ſi cernerent, ſimiliter atq; Dij beati eſſent. Ac cum Deos efficiat contemplatio beatos, non ſit autem ueriſimile, quemadmodum nos mortales, eos philoſophari, plenos ambagibus, & ea conſiderare, quæ ſunt ſeipſis minora, Solem, Lunã, piſces, plantas, ex quibus fiant beati, alioqui non magis quàm nos eſſent beati: ex his omnibus arguitur, Ariſtotelem Naturam fateri, ac definire coëgiſſe, beatitudinem ueram atque perfectam eſſe ſpectaculũ Dei, ſolum, non aliud, non cœli, non terræ, non alterius cuiuſquam rei, in quibus ſpectandis nunquam erit beatitudo uera: Spectaculum Dei, uoluptatis omnis fontem uberrimũ, gaudia inaudita. Et hoc erit quod dixerunt Plutarchus, & Iamblichus, eſſe finem philoſophiæ, Vnitatis, æternæq; Naturæ intuitum. Idq; non in hac graui corporis ſarcina, in qua nemo contemplando potuit ſe gloriari fuiſſe perfectè

beatum

beatum, duabus quidem de cauſsis: quòd, ut ait Sapiens, aſsidua meditatio affligit animum: & uidemus ferè pallere ſemper philoſophantes, nō ſuſtinente longos animo digreſſus fragilitate carnis: Tum ſunt omnia craſsis occultata, & circunfuſa tenebris, quorum fatigat animos, difficilis cognitio. Ad hæc, nulla res eſt, quæ uiſa, ſpectataq; impleat animum ea, quam Ariſtoteles dixit, τελειᾳ εὐδαιμονίᾳ, perfecta beatitudine. Nam eiuſdem eſt ratio, cuius reddat cognitio, ſpectatioq; beatum, eſſe maius eo, qui beatus efficitur. Cum uerò nihil in terris ſit animo melius, certè cognitio rerum inferiorum, non efficiet eum beatum. Sola igitur ſuperest diuina, quæ repleat inſatiabilitatem animorum, contemplatio. Hæc autem nuſquam eſt in terris, ubi denſis tenebris occultantur omnia: nec inuiſibilis modò Dei ſed eorum etiam, quæ ſunt ante pedes, eſt ambigua cognitio. Certè ſi contemplatio eſt uera animorum beatitudo, cuius Ariſtoteles uulgaribus ignotam dicit ſuauitatem, cœleſtis quædam, non terreſtris ſit oportet. Fitq; uerſimile Ariſtotelem ſenſiſſe quod Marcus Tullius apertius indicauit, qui toties referēs beatitudinem à Philoſophis definitam, eſſe ſcientiam. Et de finibus dicens, Veteres Philoſophos in beatorum inſulis finxiſſe, qualis natura ſit uita ſapientum: Quos cura omni liberatos, nullum neceſſarium uitæ cultum, aut paratum requirentes, nihil aliud eſſe acturos putant, niſi ut omne tempus in quærendo, ac diſcendo, in naturæ cognitione conſumant. Hæc ille cum ueram beatitudinem ferè ſomniaſſet, demum retulit ad ſuperos apud quos ſit felicitas uera, dicens in Tuſculanis, eſſe noſtrorum aciem oculorum, etſi fuiſſet artificioſè fabricata natura, concretis, terreniſq; corporibus interſeptā. Cum autem nihil erit præter animum, nullam rem obiectam impedimēto futuram, quominus percipiant quale quidq; ſit. Quàm multa, quàm uaria, inquit, ſpectacula, animus in locis cœleſtibus eſt habiturus? Et, Profectò beati erimus, cum corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes. Quodq; nunc facimus, cum laxati curis ſumus, ut ſpectare aliquid uelimus, & uiſere, id multo tum faciemus liberius, totoſq; nos in contēplandis rebus, percipiendiſq; ponemus. Et, Oræ ipſæ locorum illorum, quò peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cœleſtium, eo maiorem cognoſcendi cupiditatem dabunt. Et, Quod tandem fore putamus, cum totam terram contueri licebit, eiuſq; ſitum, formam, conſcriptionem. Et, Atq; ea profectò tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cum quò natura fert, liber animus peruenerit. Poſtremò, Portum potius paratum nobis, & perfugium putemus, quò utinam uelis paſsis peruehi liceat. Hæc igitur omnia aut dixit, aut dixiſſe cogitur Ariſtoteles, quoniam quæ rationes perpulerunt Marcum, ut in locis cœleſtibus beatitudinem ſtatueret, quia ſcilicet nihil hic dilucidum, purumq; cernimus, & propter altiſsimas ambages, quibus interſepta ſunt omnia, non magis uoluptas eſt, quàm faſtidium, contemplatio: eadē Ariſtotelem cōmouere debuiſſent. Quid quòd Socrates contempſit, ſpreuit ut nauci, humanam ſapientiam: in Apologia: ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία, ὀλίγου τινὸς ἀξία ἐστὶ, καὶ

οὐδενός. *In hac igitur tam nihili, tam friuola ſapientia, quis unquam perfectam felicitatem, niſi qui ipſe ſine ſapientia eſt, potuiſſet? Vbi ſunt, aut fuerunt unquam admirabiles illæ, quas in Moralibus largiri ſapientiam uoluptates aſſeruit Ariſtoteles? Non ſolū autem Socrates, ſed idem Ariſtoteles uilem, exiguamq; iudicauit omnem humanam ſapientiā, ſeruam eſſe humiq; proiectā humanam naturam, ſententiā Simonidis ueram eſſe, Solius dei iure poſſeſſionē eſſe ſapientiam. Qui ſolus igitur poſſidet ueram ſapientiam, ſolus eſt uerè beatus. Eſt autem eodem autore, ſapientia diuina, uera maieſtatis ſuæ cognitio, eadem uera beatitudo: certè igitur eadem cognitio animorū erit beatitudo. Exclamat item Plato, tum finem fore malorū, cum corporibus relictis, erit animus in cœlo, cum gente Deoum. Et Iamblichus ſuperius eſſerebat, omnia nūc eſſe circunfuſa caligine, nec uidendā nunquam ueritatem, niſi è corpore, uelut è carcere euolaueris. Ac profectò cogitur Ariſtoteles his aſſentiri, quæ ſuper hac re præceptor prior locutus eſſet in Epinomide:* οὐ φημὶ εἶναι δυνατὸν ἀνθρώποις μακαρίοις τε καὶ εὐδαίμοσι γενέσθαι: *Nego inquit, fieri poſſe, ut homines beati ſint, ac fortunati præter omnino paucos, dum uixermus. Bona uero ſpes eſt, defunctis contingere, quorū cauſa dum uita manabat, elaboraſſent, ut qui laudatiſs. uixerit, etiam uitæ curſu expleto, præmiū uirtutis aſſequatur. Hæc Plato. Ego uero dico, non ſolū paucos, ſed nullos eſſe beatos in uita. Congruunt igitur ſiue palàm, ſiue tacitè, uerā beatitudinē eſſe diuinitatis intuitū, idq; in cœlo, non terra.*

Veram ſapientiam, & omnium quæ fieri poſſint, optimum, teſtibus Philoſophis eſſe pietatem: hanc autem eſſe ſimilitudinem cum Deo, eamq; felicitatem ueram. Hoc cum a Philoſophia fieri dicant, nullam aliam eos ſpectare potuiſſe Philoſophiam, quam hodiernam. Cap. XII.

CVm igitur duabus partibus uera religio conſtet, pietate, & charitate: quorum primum erga Deum, ſecundū erga homines eſt: primumq; à noſtris, & illis uera ſapientia deſinitur, & finis omnis humanæ uitæ conſtituitur: ſecundum ſummis item laudibus tollitur: certè Philoſophorū ac noſtrorum, ſeculorumq; omnium una eademq; noſcitur eſſe religio. Quoniam cuncti conclamāt cogitationū, ſtudiorum, laborūq; metam ſupremam, et calcem eſſe, ſapientiam: hanc autem eſſe, ſpectare, et colere Deum, ad illum cūctas actiones referre. Neq; enim qualencunq; cognitionē, ſapientiam cenſuerunt, aut qualencunq; ſapientiam, finem dixere ſupremū, ſed eam duntaxat, quæ cum ad aſpectū Dei, ſcientiamq; perueniſſet, colit eum et admiratur, hic omnes uoluptates poſitas arbitratur. Hoc ergo pro Pythagoreis Iamblichus ἀπὸ τῶν τιμιωτάτων ἀρχώμεθα πρῶτον, ὡς δεῖ θεοσέβειαν ἀσκεῖν. αὕτη δὲ οὐκ ἂν παραγένοιτο, εἰ μήτις ἀφομοιώσει τῷ θεραπευομένῳ τὸ θεραπεῦον. τὴν δ' ὁμοιότητα ταύτην ἡ φιλοσοφία παρέχει: *Ab optimis, inquit, & pretioſiſsimis exordium faciamus, oportere pietatem colere. Hæc autem non adſit unquam, niſi res colens rei cultæ fiat ſimilis, quam ſimilitudinem Philoſophia præſtat. En pretioſiſsimam, optimam appellat pietatem: illud nempe Solomonis, & patris, Initium ſapientiæ timor Domini. Eſt enim* θεοσέβεια, *timor Domini. A Græ*

ni. A Græco dicitur, τιμιώτατον, pretioſiſſima, optima excellentiſſima: ab Hebræo, principiū ſapientiæ. Quàm diuinè quoq; ueram pietatem definiuit, ut fiat qui colit, ei qui colitur ſimilis, illud uidelicet diuinarū literarum. Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Addit Iamblichus: ἡ μὲν γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ καὶ σοφία, καὶ εὐδαιμονία τελεία, ποιεῖ τε τοῖς θεοῖς ἡμᾶς ὁμοίους: Cognitio enim Deorum uirtus eſt, & ſapientia, et felicitas perfecta, facitq; Dijs nos ſimiles. At cur Deos dixiſti Iambliche, qui toties ſupremū tot laudib. extuliſti, eius intuitum Philoſophiæ finem prædicaſti? Cum igitur ſapientiā, et felicitatem perfectam dicat pietatē, profectò quidquid Ariſtoteles, & Plato de ſapientia, & felicitate prædicarunt, de pietate, et cognitione Dei, eſt prædicatū. Perfectaq; illa beatitudo, quam finem dixit in Moralib. ſapientia quoq; quam in libris poſt res naturales, multiſq; locis admiratur, non eſt alia, quàm pietas, cognitioq; Dei, & cum eo ſimilitudo: quod idem cum in Morib. eundem ſimillimum Deo, ac ſapientem, ac beatū definiſſet, profectò ſenſit. Dicit enim ſapientem, perpurgatam, ſegregatamq; ab omni contagione habere mentem, id autem eſſe ſimilitudinē Dei. Itaq; concludit eundem eſſe σόφον θεοφιλέστατον. τὸν αὐτὸν δ᾽ εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον: Sapientem Deo gratiſſimum, inde & beatiſſimum: ut apertè fateatur, beatum eſſe, cui cum Deo ſocietas, amicitia, atq; ſimilitudo. Hoc idem ſenſit Plato, cū in Euthydemo miris laudib. effert ſapientiam: ἡ σοφία ἄρα πανταχοῦ εὐτυχεῖν ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους: Vbiq; reddit beatos homines ſapientia. Et quod non ſit diuitijs opus, præſente ſapientia. Et quòd nihil utile ſit ſine ſapientia, & prudentia. Omnibuſq; ſtudijs conandum eſſe cuique, ut quàm ſapientiſſimus exiſtat. Et quòd ſi uel lapides aureos efficere poſſemus, nihil prodeſſet ſine ſapientia. Omnibus enim ueſtigatis, quæ tandem hæc ſapientia ſit, ſine qua nihil proſit, & quā præſente, cuncta bona ſequantur, eò tandem conſideratio deueniet, quod Iamblichus dixit, & Ariſtoteles obſcurius. Et quod admirari ſcriptores ſacri, cunctis cœlo, & terris rebus numeratis, in quibus ſit ſapientia, ac ſcientia, tandem clamant eſſe timorem Domini. Et de quo ſimiliter Platoni Solomon, Et qui tenuerit eam, beatus. Hanc omnes Philoſophos, cum tot laudibus tollant ſapientiam, cum Decus humani generis appellent, cum omne bonum in eam conſtituant, innuiſſe non ratio ſolum probat, (quòd nihil eſt, unquam quidquid euoluas animo, tot tantiſ'que laudibus dignum) ſed etiam clariſſima uoce, eorum nonnulli proſtrati ſunt. Nam Simplicius, cum beatitudinem uitæ, quam Ariſtoteles in contemplando, ſciendo'que terminaſſet, proponeret, hæc effatus eſt: πάσης εὐζωΐας καὶ τελειώσεως ψυχικῆς ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἀνάτασις, διά τε τῶν ὀρθῶν περὶ αὐτοῦ προλήψεων, ὅτι τε ἔστι, καὶ προνοεῖ καλῶς καὶ δικαίως τὰ πάντα κατευθύνει, καὶ διὰ τοῦ πείθεσθαι, καὶ εἴκειν ἑκόντα τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ γινομένοις: Omnis, ait, beatæ uitæ, perfectionis'que animi principium, & finis eſt ad Deum conuerſio, inclinatio: Tum de eo cogitationibus, ſen-

ſisq; rectis, quòd ſit, & proſpiciat iuſtè, rectèq; gubernet: Tum his ultro, libenterq; obſequendo, quæ fiunt ab eo, ut ab optima ſententia proficiſcentibus. Eodem loco Simplicius idem, Quocirca, inquit, donec cum autore, cauſaq; ſua firmis radicibus hæreat animus, manebit incolumis, perfectionemq; retinebit ſuam, cũ qua creauit eum Deus. Sed ſi ſe diuulſerit inde, atq; abruperit, marceſcet, ac dilabetur, turpis, elanguidusq; effectus, donec iterum conuertatur, uniaturq; ad cauſam. Hæc Simplicius, aliàs Ariſtotelis, nunc interpres Epicteti, ſed nunc ueritatis ſtimulis actus, dulcius, ac uerius loquens, quàm magis Ariſtotelis illic dogmata dilucidans, acerbior minusq; pietatis memor: ſed memor tamen in principio.

Miris laudibus extuliſſe Philoſophos charitatem non fictam: Eo Chriſtianam religionem, cuius fundamentum eſt charitas, comprobaſſe. De præcepto Pythagoreorum. Cap. XIII.

IN admiratione quoq; & laudibus charitatis, quæ pars eſt religionis ueræ ſecunda, quamq; ſacræ literæ poſt pietatem, præferunt omnibus, & commendant Philoſophi congruentes, declarant non aliam ueram eos iudicaſſe animis, & complexu mentis præſumpſiſſe religionem, atq; hodiernam, ſentientes, prædicantesq; maximum bonum, cui totis animis inhærendum ſit, charitatem non fictam. Principio Simplicius pro cæteris Philoſophis hæc ait: ἡ καθαρὰ φιλία τὰς φίλας ψυχὰς εἰς ἕνωσιν συνάγουσα μελέτη καλλίστη γίνεται τοῖς πρὸς τὸν θεὸν ἑνώσεως τυχεῖν, καὶ καλῶς οἱ πυθαγόρειοι πρώτως ὡς τῶν ἄλλων ἀρετῶν, τὴν φιλίαν ἐτίμων, καὶ σύνδεσμον αὐτὴν πασῶν τῶν ἀρετῶν ἔλεγον: *Pura charitas, ſiue amicitia, amicas animas in unitatem coniungens, eſt pulcherrima exercitatio, & præparatio, ad coniunctionẽ diuinam. Atq; præclarè Pythagorei præ cæteris uirtutibus charitatem uenerabantur, & complexum cunctarum uirtutum eam dicebant. Vides conſenſum, agnoſcis ſapientiam Chriſtianã, cuius omne decus, omne robur, eſt charitas, amicitia, eſſe naturalem, rationiq; undequaq; conſentaneam ſapientiam, quam prius Deus quàm reuelaſſet, Natura, ratioq; diuinitus nata, prudentioribus uelut lucem procul oſtentabat: qua nihil rationabilius, nihil æquitati congruentius. Nam ut omittam tot laudes, quas diuus Paulis de charitate prædicauit, quibus collatis, una Philoſophorũ, atque noſtrorum ſuper ea conſenſio comprobatur: id abunde eſt, quòd cunctarum uirtutum complexum dicentes eam, Pythagoreos, minores Philoſophi ſunt admirati. Charitas igitur teſtibus illis, eſt omnis uirtus, eſt ſocietas omnis probitatis. Quid aliud ait Paulus? Charitas non æmulatur, non agit perperam, non eſt ambitioſa, omnia ſuffert, omnia ſuſtinet, cæterasq; laudes eius, quas uno uerbo Pythagorei dixerunt, omniũ uirtutum ſocietatem. Ex hac charitate factum, ut in alio mirificè nobiſcum priſci Philoſophi congruerent, quod admirati minores, profectò ſunt hodiernam religionem admirati. Quemadmodum igitur ſub Apoſtolis dicitur unam fuiſſe Chriſtianorum ſubſtantiam. Et nemo erat egens inter eos: ſic Iamblichus de Pythagoreis,* τὸ μὲν πυθαγόρειον κοινὴν τὴν οὐσίαν διέταξε, καὶ τὴν συμβίωσιν ἅμα

διὰ

διὰ τοῦ παντὸς χρόνου διατελεῖν: Pythagoreorum cōmunem ſubſtantiā eſſe præcepit, & conuictū ad omne tempus. In eo quoq; mirificè conſenſerunt ijdē Pythagorei, referturq; uelut diuinū à minoribus Philoſophis, quòd quemadmodū diuus Paulus nobis præcepit, Sol non occidat ſuper iracundiā ueſtram: Sic Pythagoreos tradit, admiraturq; Plutarchus in eo quem inſcripſit de Philadelphia: Oportet, inquit, imitari Pythagoreos, qui genere nihil inuicem attinētes, ſed ſolius cōmunis ſermonis participes, ſi quando ad conuitia ab iracundia impulſi fuiſſent, prius quàm Sol occūberet, dexteras amplexi, & exoſculati, recōciliabantur. Hoc Philoſophi mirantur, referunt ut diuinū, præcipiunt imitari. Itaq; etiā Simplicius, ueram, Deoq; acceptiſſimā pœnitentiā definit, quam princeps & ſalutis, & ſapientiæ noſtræ docuit, ingeſſitq;, & ſuis teſtimonijs, beatisq; uerbis declarauit: Si offers, inquit, munus tuū ad altare, relinque, & uade prius reconciliari fratri tuo. At Simplicius, Vera, inquit, pœnitentia non uerbo, ſed opere fit, cū offenſos à nobis, contumeliaq; affectos, uel utcunq; læſos & multatos, θεραπεύσαι αὐτοὺς, ἢ προγόνους αὐτῶν, colimus, placamusq;, aut parentes eorū, execramurq; iniuſtitiā, auerſiq; rapaces, & iniuſtos, cū his, qui iuſtitiā colunt, cōſueſcimus. Hæc omnia probant Philoſophos noſtrorū dogmatū, totiusq; pietatis, quā fortè neſcirent, uoluntariè fuiſſe cultores, ad ſapientiā duce ratione delatos, & quaſi prudentiæ facibus adductos, quā detexit è cœlo, ſparſitq; per omnes terras Deus. Nā quod Deus iuſſit, ut amicos propter nos ipſos diligeremus, inimicos propter ſe, aſpice ut illi cōſtāter aſſeruerint, referente Iamblicho, iuſſiſſe Pythagorā, τοὺς φίλους ὥσπερ θεοὺς σέβεσθαι, τοὺς δ' ἄλλους ὥσπερ θηρία χειροῦσθαι: Amicos ut Deos, ſiue Angelos colendos eſſe, cæteros ut feras demulcendos, placandos.

In cultu Dei & pietate Philoſophos, eximias uoluptates ſtatuentes, affirmare, quæ ſemper concinnunt ſacræ literæ. Deſiderantes eoſdem perfectam, mirificamq; pietatem, hodiernam deſideraſſe. Caput XIIII.

IN eo quoq; mirabiliter ad ueram religionē Philoſophos Natura perduxit, cum non modò futuræ, ſed præſentis item bene, beateq; traducendæ uitæ cauſſam pietatem dicunt, aſſerentes nullis maiora, ſyncerioraq; exuberare gaudia, ueriores uoluptates decerpi, quàm quibus eſt ſtabilis, certaq; fides de diuina bonitate, omniq; natura Dei. Poſt eos, inquit Plutarchus pro cæteris contra Epicurum, qui Deum propter ſuam nequitiam, & quibus ſe demerſere uoluptates noxias reformidant, muneribusq; placāt: τρίτον ἤδη σκεψώμεθα τὸ βέλτιον ἀνθρώπων καὶ θεοφιλέστατον γένος ἐν ἡλικίαις ἡδοναῖς καθαραῖς περὶ θεοῦ δόξαις συνόντες, &c. Tertium conſideremus præſtantius hominum, pijſſimumq; genus, quot quantisq; uoluptatibus, puris de Deo cogitationibus & opinionibus aſſueti, perfruantur. Quòd ſit omnium bonorum princeps, pater omnium honeſtorum, cui prauum quid facere minimè liceat, quemadmodum neque perpeti. Bonus enim eſt, bono autem nulla de re adeſt inuidia, neque metus, neque ira, neque odium. Voluptates ineffabiles, quas Plutarchus ait pijs, optimisq; afferre pietatem, læti-

tiamq́; immenſam animorum, ſunt quas ubiq; noſtræ literæ decantant, Lætitia ſempiterna ſuper capita eorum: gaudium, & exultationem obtinebunt. Iocunditatem, & exultationem theſaurizabit ſuper eum. Cum igitur & illi ſentiant cultu Dei ueráq; de eo ſapientia, ineffabiles contineri uoluptates, profectò congruunt, hoc unũ elaborandũ eſſe in omni uita: ad quod cum noſtra religio deducat ob omnigenam animis inſpiratam ſcientiam Dei, *miras uoluptates afferens*, profectò ſolam hanc Philoſophi *uiderunt, & admirati ſunt abſentem*, conclamaueruntq́; *uitæ beatæ ducẽ, quæ ſynceras, nullis uitijs*, doloribuſq́; *inquinatas uoluptates ſemper, affatimq́; largiatur, omnem metum ſubmouens latè, paſcens animos uberrima, perenniq́; lætitia, quaſiq́; theatrum* bonorum pandens, *quo ſpes iucundiſſimæ rerum optimarum continentur: neque ea modò quæ* Plutarchus docuit, oſtendens, *uerum etiam alia* longè plura, quibus *animo* perceptis, et perſuaſis, *lætiſſimus efficitur* obtinens *triumphi ſimulachra futuri.* Si quis *igitur* dicendo, diuinaſq́; literas euoluendo dilatet, quod dixit Plutarchus: *uidebit eum totam ueræ religionis* bonitatem, contra Epicurum *fuiſſe* conſeſſum: hocq́; argumento eſſe, Philoſophos ſic Chriſtianam religionem procul *uidiſſe*, ac diuinaſſe, lætitiaq́; *ob eam elatos fuiſſe*, *ut qui matutinam lucem montium iuga* pandentẽ *cernentes*, de *maxima luce uentura iudicant*, atq; lætantur. Deſtructio quin etiam, deſtomachatioq́; ſordium Epicurearum, in quas boni omnes inuaſerunt, eſt hodiernæ religionis confirmatio, illecebrarum, ſordiumq́; corporearum contemptricis. Itaque omnia ſuffragia Philoſophi detulerunt abſenti: neq; enim ſciebat eam Plutarchus: decreueruntq́; ſolam ueram generis humani magiſtram, ducem ad cœlum affectandæ uiæ. Tanta igitur eſt Philoſophorum cum noſtris ſuper uera pietate concordia, *ut miraculum ſit*, multa cum ſacris literis eos conformia locutos eſſe, niſi ſciremus ſua ſponte Naturam offerre uerum. Vt igitur in noſtris literis eſt, *Maledictus* homo, qui facit opus Dei negligenter: *Sic illi* pietatis colendæ tarditatem, ignauiamq́; execrati, Simplicius pro illis: ὁ δὲ περὶ τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν ἀμελὴς, καὶ ῥαθυμὸς φαινόμενος, περὶ τί ἂν τῶν δεόντων σπουδάσειεν: Qui autem circa Dei cultum, honoremq́; negligens, ignauuſq́; cernitur, quanam neceſſariam rem ſedulò curabit? His pluſquam aureis dictis, quantas os humanũ fundere poteſt, laudibus ea religio tollitur, celebratur, illuſtris, claraq́; proponitur, cuius eſt ad pietatẽ honoreſq́; diuinos inflammata uoluntas faces animis admouens, non contenta mediocri probitate, non ſegni, tardaq́; iuſtitia, ſed abſoluta, in qua nihil ſit iniuſtitiæ reſiduum, inducens, ſollicitanſq́; animos ad ueram ſolidamq́; probitatem. Si talis igitur à Philoſophis deſideratur, nimirum deſideratur hodierna.

Philoſophos diuitias contemnendas docentes, maliſq́; malas & pernicioſas aſſerentes, paupertatem admirantes, curam carnis abijciendam, ſtudiumq́; ad pietatem, & cultum Dei transferendum contendentes, præſentem religionem unicè comprobaſſe. Hanc unam eos uoluiſſe. Cap. XV.

Eo quoq;

EO quoq; probatur, eos neſcio quibus arcanis, Naturæq; in receſſu abſconditis modis, quibus excitatur recta ratio, præſentium ſeculorum collaudaſſe, quæ foret hominum ſuprema ſapientia, religionem, quòd diuitias, & ea, quæ uulgus admiratur, uocatq; bona, tum contemnenda ſummo nobiſcum conſenſu prædicauerunt, tum dixere pernicioſa malis, nullam hanc ſuapte natura felicitatem efficere prædicantes, pro quibus Iamblichus, Quæ, inquit, bona uulgo putantur, non ſunt bona, ſed potius mala. Primum bonum dicunt ſanum eſſe, tum pulchritudinem, tertium diuitias, multaq; alia, acutè ſentire, facere quod cupis imperando. Hæcq; omnia cum immortalitate poßidere, beatitudinem eſſe: ὁ δὲ ἐμὸς λόγος τάδε λέγει ὡς ταῦτα ἐστὶ ξύμπαντα, δικαίοις μὲν καὶ ὁσίοις ἀνδράσιν ἄριστα κτήματα, ἀδίκοις δὲ κάκιστα ξύμπαντα ἀρξαμένους ἀπὸ τῆς ὑγιείας: Ego uerò dico, quòd hæc quidem uniuerſa, iuſtis, & ſanctis optima, iniuſtis peßima ſunt omnia, incipiens ab ipſa incolumitate, uegetisq; ſenſibus. Omninoq; ipſa uita maximum quidem malum, immortaleq; omni æuo poßidere omnia quæ uocantur bona, ſine iuſtitia, omnigenaq; uirtute. Minus autem malum ſi breui tempore huiuſmodi è uiuis rapiantur. Clarè etenim contendo, quæ dicuntur mala, iniuſtis eſſe bona, iuſtis autem mala. At uerò bona, bonis quidem uerè bona, malis autem mala. Atque is quidem qui iniuſtè, contumelioſeq; uixerit, neceſſariò turpiter uiuit: ſi turpiter, etiam malè. Quocirca inſuauiter, miſerè, ſibiq; pernicioſe uiuit. Dicimus enim & quidem iuſtè Deos iucundißimã, & eandem optimam uitam agitare. His Philoſophi dictis, ea maximè religio, ea Philoſophia confirmatur, quæ cunctis ad contemnendas opes, omniaq; præſentia bona hominibus inuitatis, ad prudentiam, ſapientiamq; ueram uitæ beatæ, etiam in corporibus cauſam, aperit uiam. Nulla enim unquam Philoſophia, nulla, quarumuis gentium, et à mundo condito doctrina, aut ſecta fuit, in qua ineſſet prudentia, ac ſapientia, quæ deſcribitur, et uelut abſens deſideratur à Philoſophis. Nam nulla magis uanos diſſuaſit amores, nec facit ulla magis, ut quæ dicuntur bona, utiliaq; non pernicioſa eſſent poßidentibus. Directus eſt huc omnis eius, & defixus ſcopus, ut bona præſentia, uel ſpernamus, in quibus beatitudinem ſtatuere non deceat, uel ea uirtutis, uitæq; adiumenta putantes, ex his non perniciem, ſed utilitatem capiamus. Huc igitur pertinet, quo noſcas, hodiernam religionem Philoſophis probatam fuiſſe, quòd quemadmodũ iudicium multitudinis in delectu bonorũ, uitaq; degendæ, non ſinit nos attendere præſens religio, idem ſenſerunt, cenſueruntq;. Iamblichus enim dicit: τὸ γὰρ πολλοῖς ἀρέσκον, τοῖς σοφοῖς ἐστὶν ἀπαρέσκον: Multis enim placuiſſe, eſt ſapientibus diſplicuiſſe. Longè igitur magis eſt diſplicuiſſe Deo, multis placuiſſe. Hinc ille noſter, Si hominibus placerẽ, Chriſti ſeruus nõ eßẽ. Audis Philoſophos, aliorũ anteſignanos, nobiſcũ concordes, unãq; religionẽ profitẽtes? Sic quod noſtræ Philoſophiæ et ſalutis autor, pro diuina ſua ſapientia, qui ſciret ubi non modò futuræ cauſa, ſed præſentis etiã uitæ tranquillitas eſſet, inhortatus eſt ad paupertatẽ uel capeſſendã, uel

noritis non aliud, quàm fœnum. Hæc quidem Epictetus. At Iamblichus ex Pythagora, qui præcepiſſet, ut publicas ſemitas uitares, multa diuinitus diſſeruit, eius ſententiæ declarator, qua diuus Paulus dixit, Nolite conformari huic ſeculo, Ille uerò, Hoc, inquit, Pythagoræ ſymbolũ, popularem quidem, uulgaremq́; uitam deſerere, ſeparatã autem, diuinamq́; agitare monet, publicisq́; opinionibus contemptis, ſecreta, ac priuata magni æſtimare. Contemptus item humanis illecebris, τῆς δὲ τῆς θείας βουλήσεως ἐχομένην εὐπραγίαν, περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι: Felicitatem, quæ ex diuina uoluntate dependet, plurimi facere. Humanas præterea conſuetudines, ceu plebeias abijcere, cultu Deorũ, qui longè præſtet uulgari uitæ, ſuſcepto, eoq́; optimo: θεῶν τε θεραπείᾳ χρῆσθαι τῇ ἀρίστῃ. Quis dubitet igitur, quin optimam religionem, cultumq́; Deorum, quanquã dicere non eſt è Philoſophia Deorum, Iamblichus puriſsimã, excellentiſsimamq́; ſenſerit: nimirum hodiernam, quæ non inueniet animus cogitando, nec meliorẽ, nec puriorem, cui, quem colat, non homines, aut aſtra, aut Dæmones, ſed unicus, ſingularis, præpotensq́; Deus eſt propoſitus. Certè ea eſt optima religio, perfectiſsimusq́; cultus, quæ ſupremum colit, & colit admirando, decantandoq́; eum, & opera miranda, ſuſpiciendaq́; eius.

Philoſophos aſſerere religionẽ pure exercendam eſſe, quærendumq́; acceptiſsimum Deo cultum, cuncta humana contemnenda. His probari, ea, quæ habentur in religione Chriſtiana, auidiſsimis animis eos acceptaſſe. Cap. XVI.

AD hanc rationem pertinent item quæ idem Iamblichus enarrans ſymbola Pythagoræ, diſſeruit, quibus quidem probatur, eos ubique religionem Chriſtianam demiratos, unam hanc tacitè coluiſſe, prædicaſſe, ſuſpexiſſe, unam ueram generis humani Philoſophiam iudicaſſe. Nam quod Pythagoras monuit, ut accedens ad templum adores purè, μηδὲν ἄλλο μεταξὺ βιωτικὸν μήτε λέγειν, μήτε πράττειν: Nihil aliud ibi uel agens, uel loquens: quod ad corpus ſpectet, eſt noſtræ religionis prædicatio. Quod explicans Iamblichus, Conſeruat, inquit, offertq́; Diuinitatem hoc ſymbolum, cuiuſmodi, puram, incontaminatam, ab omni concretione mortali ſegregatam: uultq́; hoc præceptum efficere, ut inſueſcas purum purè contingere, ne quid mortale, ac corporeum ad cultum diuinum apportes. Sunt enim quæcunque attuleris aliena, & contraria. Idem ad ſcientiam ualet plurimum. Neque enim cum ſcientia diuina miſcere cogitationem, opinionemq́; uulgarem, & humanam, curamq́; aliquam, & ſtudium corporis oportet. Neque uerò uerba ſacra, actionesq́; diuinas, & puras inquinare, uagis hominibus, aut moribus communicatas. Hæc Iamblichus ad uerbum. Qui quidem omnis ſermo, nemini dubium, quin ſit hodiernæ pietatis explicatio. Atque quod Seruator noſter præcepit, Primum quærite regnum Dei: Audi ut idem ex ſymbolo Pythagorico, quo dixit, non ingrediendum in templum ex caſu, & quaſi aliud agenti, diſſeruit: Non eſt, inquit, cur fores templi fortuitu oculis oblatis ingrediaris. Nam cum ſimile ſimili gaudeat, ſanè cum natura Deorum in uniuerſo ſit eminentiſsima, horum in primis cultus exercendus eſt. Quòd ſi hunc alterius negocij cauſa, quis

poſtpoſuerit, claret cultus, ac notionis ordinem eum peruerſum, reiecto quod erat primum, in ſecundum locum. Ad hæc, non decet bonis pretioſis utilitates humanas anteponere, aut obiter facere, quæ erant meliora, noſtris ad finem certum directis. Hæc Iamblichus. Hoc alio ſymbolo cum Pythagoras monuiſſet, quo dixit, Nudis pedibus ſacrifica & adora: Deſignat, inquit, modeſtè, compoſitè, minimèque ordine neglecto Deos colendos, capeſſendamque eorum cognitionem. Alterum oportere non impeditum, uincliſq; ligatum, cultum, notionemque eorum ſuſcipere. Hæcque non de corpore ſolum, ſed item operationibus animi præcipit, ut neq; ab affectibus eas impediri, neque à corporis imbecillitate, aut his, quæ circunſtant exterius, ſinas, ſed expedita cuncta, & prompta ad eorum propinquitatem nanciſcendam habeas: εὔλυτα δὲ πάντα ἔχειν, καὶ ἕτοιμα πρὸς τὴν μετουσίαν τῶν θεῶν. Hæc quidem diuinus Philoſophus. Quem quidem, quòd omnibus præfert, antecellereq; uult cultum Dei, religionem, pietatem, cunctas humanas curas, & cupiditates, ſatis laudare non poſſum: quòd autem Deos toties inculcat, poſſem eam ſuamet Theologia docere, atq; illi probare, quoniam ſummum, ſingularemq; Deum ſæpius agnoſcit, huic duntaxat cultum, religionemq; deberi, præterea nullis. Tendendum igitur animis in cœlum, maximeq; huic itineri, regione terreſtri, & labe relicta inſiſtendum, ut ad puriſſimam, ſegregatamq; omni labe uitam perueniamus, utendumq; optimo Deorum cultu, maximeq; ſupremis Dijs congruenti, aſſeruerunt: παραγγέλλει τῆς ὀρθίας πορείας ἀντέχεσθαι, καὶ τοῖς νοεροῖς θεοῖς συνάπτεσθαι, τῆς τε ἐνύλου χωρίζεσθαι καὶ περιάγεσθαι πρὸς τὴν ἄϋλον καὶ καθαρὰν ζωήν, θεῶν τε θεραπείᾳ χρῆσθαι τῇ ἀρίστῃ, καὶ μάλιστα τοῖς πρωτίστοις θεοῖς προσηκούσῃ. Ex his conſtat optimum illum, ad quem inuitat, Deorum cultum, ſupremoſq; maxime decentem, non alium eum innuere, quàm hodiernum, qui & optimus eſt, & ſupremo maximè Deo conueniens. Neque enim ſupremus eſt, niſi unus, adorandus ſolus, eis fatentibus. Hæc fuerunt ea, ob quæ uocatus eſt Iamblichus à ſuis diuiniſſimus, approbantibus ſcilicet quæ de religione docuiſſet. Itaq; etiam diuinè de rerum humanarum contemptu, ſummo cum Theologia uera conſenſu diſſeruit: Optant, ait, omnes eſſe beati, ſed quam cupiunt in primis uitam, niſi cauſa maior felicitatis accedat, ſentiunt eam non ſufficere. Ergo ridiculum eſt, non omni contentione, ſtudio, atque induſtria elaborare, quo ſapientiam conſequamur, quæ ſola poteſt efficere beatos. Inuenies enim, quæ magni ab hominibus æſtimantur, cuncta eſſe σκιογραφίαν, inania ſimulachra, adumbratamque picturam: ut rectè dicatur hominem μηδὲν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, eſſe nihili, humanaſque res inſtabiles eſſe. Siquidem robur, proceritas, forma, ridicula ſunt nullius pretij: γέλως ἐστὶ, καὶ οὐδενὸς ἄξια. Nam forma, præterquam quod nihil habet exquiſitum, ſi quis, quemadmodum Lynceum ferunt, parietes, & arbores penetrare uiſione poſſet, quantam malorum turbam uideret eam ſequentem? Honores porrò, gloriaque omnis, pro qua ſumma contentione

depugnatur,

depugnatur, ἀδιηγήτου γέμει φλυαρίας, inenarrabili uanitate redundat. Nam qui ipſam ante oculos habet æternitatem, ſtultitiam uidebit his ardenter elaborare. Quid enim humani eſt diuturnum? Hæc Philoſophus. Nihil igitur abeſt, quo minus omnibus ſuffragijs, hodiernam religionem, ueritatis ſedem, reginam probitatis, ſapientiæ ducem decernant, qua nihil ab immortali Deo melius hominibus dari potuiſset. Vna enim perfectè rerum humanarum fragilitatem, inconſtantiamq́; detexit, ab earum amore melioribus propoſitis diſſociauit. Sola magiſtra uera fuit eorum, quæ Philoſophis Natura docente, uidebantur. Conuocant igitur & ipſi mortales à terrenis, fragilibusq́; auocatos ad æterna, ad religionem puram, ad pietatem ueram, ad cultum Dei, ad ſpes cœleſtes.

Philoſophos arbitrio libertatem tribuentes, ſed opem diuinam ad opera recta neceſſariam prædicantes, mirifice cum religione hodierna congruere. Mala ex nobis ipſis eſſe, autoribus eis. Cap. XVII.

Illud quoque mirabile, ſcitu´que dignum, quòd de libertate animi, ac libero arbitrio, eadem atq; noſtros, apud eos habentur. Conſpirant enim ſapientia cœleſtis, atq; Natura. Omnem inquam animis datam eſſe libertatem, nobis permitti malimus'ne miſeri, an beati eſſe. Siquidem Iamblichus teſtis, eſt, Pythagoram, ſumma eſſeueratione, apud omnes περὶ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ αὐτεξουσίου δυνάμεως ἀναμφισβητήτως ἀπέδειξε: De animi iure, expeditaq́; poteſtate, ſine ulla ambiguitate diſſeruiſſe, demonſtrationes expreſſas præbuiſſe. Duobusq́; id nominibus deſignabat, δύναμιν, facultate, poteſtate. Vbi eſt enim poteſtas, nullum eſt uinculum, nulla obligatio, eſt facilitas. Altero αὐτεξούσιον, ſui iuris, ſuæ licentiæ, ſuæ libertatis. Sed diuinius, ac profundius hoc apud eum, & Platonem eſt demonſtratum. Siquidem Pythagoras affirmabat eodem Iamblicho autore, ὅτι αὐτοὶ ἐν αὐτοῖς ἐσμὲν ἐν τύχης, καὶ δαίμονος τάξει, καὶ ἡμεῖς τὸν δαίμονα αἱρούμεθα, καὶ εὐδαίμονας αὐτοὶ ἑαυτοὺς παρασκευάζομεν: Nos ipſos, nobis eſſe Fortunæ, & Genij loco, nos eligere Genium, noſmet facere ut ſimus fortunati. Quid diuinius, ad errores aperiendos humanos præſentius? Nuſquam eſt Fatum non eſt Fortuna, niſi quam tu uolueris. Quem malueris, Genium habebis. Dabit ergo malis mala Deus, dans eis, quæ maluiſſent dum bona, & mala uelle potuiſſent. Hoc Pythagoras eo carmine deſignabat,

Γνώσῃ δὲ ἀνθρώπους αὐθαίρετα πήματ᾽ ἔχοντας.

Sponte ſua noſces homines ſibi quærere clades.

Sed quoniam liberum quidem arbitrium eſt, uerum niſi maioribus auxilijs in malum poitus quàm bonum propter humanam fragilitatem procliue ſuſtineatur, delabitur in deterius, uerè ſanxit Theologia, liberum quidem arbitrium eſſe, ſed indigere auxilij diuini: Solus enim Deus, cuius eſt inexhauſta, indeficiensq́; bonitas, poteſt ſemper uelle bona. Nos autē qui longè diſtamus ab illo, cadimus, ſed uolentes, qui non cadere poteramus, ſi noluiſſemus. Auxiliū igitur diuinum implorandum, ut electio potens eſſe malorū, potius ſit bonorum; cum noſtris illi maximè ſenſerunt.

Iamblichus

mentemq́; ſequentem. Verum improborum uoluptas (ſit enim nunc commune nomen) efficitur motui fero, & ſtupido perſimilis. His Hierocles oſtendit uirtutem, ſimilitudinẽ, imitationemq́; eſſe diuinam, ſimiliter uoluptatẽ, ex uirtute naſcentem, ſimilem lætitiæ diuinæ, confirmans ea, quæ noſtris in literis habentur: Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Tollite iugum meum ſuper uos, & diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Imitamur igitur illũ, cum rectè uiuimus. Non aliud eſt hodierna Philoſophia, q̃ diuinæ probitatis, iuſtitiæ, bonitatis imitatio. Ecce una omniũ religio, mens omnibus una, unus Deus, unus uitæ finis, una eademq́; Philoſophia, Deum imitari, uoluptates ex hac imitatione naſcentes ſolas proſequendas, ſolas ueras, ſynceras. Syrianus autem præceptor Simplicij in interpretatione librorũ Ariſtotelis: τ᾽ ἀγαθοῦ ἕνεκα, &c. Boni enim cauſa, & ut cum Deo ſimulemur, et cauſa ſalutis noſtræ, ſpeculari deſideramus. Ô plus quàm aurea uerba Magnus igitur Philoſophiæ, & præclarus finis, Deo ſimulari, bonitatem eius imitari. Hæc noſtra ſalus, hoc bonum. Id optat ſibiq́; proponit Philoſophia. Vna eademq́; noſtra, atq; illorum: Illorum, docente Natura: noſtra, reuelante Deo. Non poteſtis igitur ô Philoſophi negare, quin omnibus quæ cœlitus hominibus donari potuiſſent, optatior, uerior hodierna ſit Philoſophia. Marcus igitur Tullius eximius & ipſe, diuineq́; mentis Philoſophus, de Finibus, Omnis, ait, autoritas Philoſophiæ conſiſtit in beata uita comparanda. Beatè enim uiuendi cupiditate incenſi omnes ſumus. Quæ igitur hæc, ô Marce, beatitudo, niſi quam Syrianus, cæteriq́; dicunt, primum diuinam pulchritudinem imitari, tum ex eo conſequi beatam uitam in poſterum, quæ nulla in terris reperiri poteſt? Demq; etiam uetuſtiſſimus Pythagoras uidit & celebrauit hanc beatitudinem donandam ex optimè in uita geſtis:

Ἡνιόχον γνώμην στήσας καθύπερθεν ἀρίστην
Ἢν δ᾽ ἀπολείψας σῶμα ἐς αἰθέρ᾽ ἐλεύθερον ἔλθῃς
Ἔσσεαι ἀθάνατος θεὸς ἄμβροτος, οὐκ ἔτι θνητός.
Optima mens, animi fac ut moderetur habenas,
Tum corpus linquens, tranabis ad æthera apertum,
Immortalis eris Deus, amplius haud mortalis.

En quod pater bonorum, hominibus in terra prædicauit: Erunt omnes æquales Angelis Dei. Quod eius Apoſtoli confirmantes, Dedit, inquiunt, eis poteſtatem filios Dei fieri. Et, Conformes imagini filij Dei.

Priſcos à maioribus audiſſe de præmijs æternis: Famam ſemper inter mortales crebuiſſe futuræ felicitatis poſt hanc uitam. Platonis, & Socratis, et Marci Tull. teſtimonia. Cap. XIX.

DEniq; de futura uita, omnibusq́; his quæ pari, atq; ſuperiora conſenſu cunctæ nationes, nullo non ſeculo crediderũt, aſſeruerũtq́;, partim ratione, iudicioq́; uidente, partim ex antiquiſſimis ſeculis, atq; ut ego quidem arbitror, ab exordio mundi per omnes ætates hæc Theologia manante, mirificè nobiſcum Philoſophi conueniunt. Quæ cum & à paucis, & obſcurè, autoreq́; incerto quondam circunfer/

cunfer/

cunferrentur, nuncio cœleſti, à regijs ſedibus ſuis in terras deſcendente, uelut intra adyta, repoſita, & condita lux, ruptis quibus antea clauſtris contineretur, torrenti ſimilis inundauit, clarißimis facibus, toto terrarum orbe explicata. In duas autem finditur hæc futura uita uias: alteram ad æterna præmia, alteram ad æterna ſupplicia ferentem. In quibus cum mirè Philoſophi nobiſcum congruant, fit omnium quæ ſuperioribus libris ſcripta ſunt, confirmatio. Confirmatur enim hinc immortalitas animorum, creatio mundi, cuius æternitas non ſtat cum uita futura. Confirmatur item prouidentia, hominumq́; creatio. Mirabile uerò eſt, ut ratio, Naturaq́; docuerat multos, quæ pòſt Deus ipſe reuelauit. Habet enim ueritas impetus ſuos, ſeſeq́; ſponte, propter diuinam ſimilitudinē animis offerens, eos ad confeßionem ſui compellit. Sed enim ſemper lux aliqua refulſit, & ex antiqua ante diluuium, ab humanæ prolis initio, pietate, qua ſolus Deus uno ab omnibus animo colebatur, quædam per omnes gentes reliquiæ reſtiterunt. Conſtat igitur, fidem apud mortales ſemper olim fuiſſe celebrem, eſſe poſt hanc uitam aliud uitæ genus, diuinius, animis pijs, iuſtisq́; paratum, eamq́; famam conſtantem per omnes gentes, ſeculis omnibus increbuiſſe, nunquam ſpem hanc ex humanis pectoribus extinctam, mœſtos eos, ac triſtes deſtituiſſe. Plato igitur in Apologia, εἰ δὲ αὖ οἷον ἀποδημῆσαι ἐστὶν ὁ θάνατος ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, &c. Sin autem mors eſt, quaſi hinc in aliū demigrare locum: & uera ſunt quæ dicuntur, eſſe defunctos illic omnes: quid eo melius dari poßit? Ecce priſcam publicamq́; famam de immortalitate animorum, de præmijs æternis, de conſortio ſocietateq́; bonorum, quam decantauit extulitq́; miris laudibus ibidem Socrates, nihil melius contingere cuiquam poſſe, quàm cum ſapientißimis, iuſtißimisq́; uiris uerſari, quos Græcorum optimos fuiſſe ſcirent omnes. Hanc celebrem, penesq́; omnes fuiſſe famam Plato docet. Si uera, inquit, ſunt, quæ dicuntur, Sermo conſtans unanimisq́; omniū teſtimonio corroboratus, quem, fontem aliquem magnum, unde flueret, autoritatemq́; maiorem quàm humanam habuiſſe neceſſè eſt. Magnus igitur omni ſeculo crebuit rumor, homines ex hac uita in alium quaſi mundum proficiſci bonosq́; cum bonis congregatos, beatißimè uiuere, quorum tanta ſit beatitudo, ut qui ſapiens ſit, non unam modò, ut eo fruatur conſortio, ſed mille mortes libenter occumbat. Addit enim Socrates: ἐγὼ μὲν γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι, εἰ ταῦτα ἀληθῆ: Ego ſæpius optarim mori, ſi hæc uera ſunt. Hoc ante oculos habentes martyres noſtri, omne mortis genus præſentißimis animis ſubeuntes, ſe quaſi ad epulas, & triumphos tum uocari fatebantur. Hanc quoq́; famam, publicamq́;, non Græcorum modò, ſed item aliarum nationum perſuaſionem fuiſſe, inſignis teſtis alius, Marcus Tullius: Autoribus, inquit, ad iſtam ſententiam, quam uis obtineri, uti poſſumus, quod in omnibus cauſis et debet, & ſolet ualere plurimum. Et primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe, quæ erant uera, cernebat. Itaq́; unum illud inſitum erat priſcis illis, eſſe in morte ſenſum, neq́;

exceſſu

exceſſu uitæ, ſic deleri hominem, ut funditus interiret. Ecce Marcus inſitū ait fuiſſe priſcis illis, à quibus Græci, Latiniq; originem, & ſermonē, ritus, et ſcientias ſuſcepere (quos Socratē apud Platonē ſpectaſſe uerū eſt) animos immortales curriculo uitæ præſentis exacto, ire in alia loca, frequentesq; bonos cū bonis lætari, triumphari in republica beata. Teſtimoniū uetuſtatis orator grauis ualere plurimū ſolere, et debere in omnibus cauſis, aſſeuerat. Quod Ariſtoteles quoq; in Moralibus confeſſus eſt. Meretur autem fidem uetuſtas, ne forte putes ſine ratione hæc eos ſenſiſſe, quòd ab ortu progenieq; diuina non longe aberant, propiores erant diuino ſatui. Progeniē autem diuinā ſentit, procreationē diuinam, qua Deus procreauit, genuit, ſeu fecit hunc mundū, & hominem, qui uera diuina progenies fuit. Aut ſentit Deos, & Angelos, quos unà cū hominibus progenitos, homines, uti præceptores audierūt: Forte intendit eò Cicero, quod Plato in Timæo docuerat, Difficile eſſe nō credere natis à Dijs. Credendū, inquit, mirū in modū eſt priſcis, ut aiunt, uiris, qui ſe progeniē Deorū eſſe dicebant. Hæc igitur cauſa, quamobrē priſcis credendū ſit, à quibus, ut ſæpenumero dixi, quandā conſtat manaſſe Theologiā, profectam quidem à priſcis ad poſteros, ad priſcos autē à Deo, cuius ſe progeniē illi aſſerebant. Deus enim Hebraicè dicitur numero multo dij. Natus homo à Deo, eruditus quoq; eſt, magna cognitione rerū diuinarū ex ſermone, et præſentia eius dotatus. Hunc et filios eius, ueteres audierunt, ſenſerunt eū aſſerentem ſe progeniē eſſe diuinam. Is et omnis pòſt ætas, dicti ſunt priſci, nati, ut ipſi aſſerebant, à Deo. Sed priſcos in Timæo natos à Dijs, dixit, in Tuſculanis autē propiores ſtirpi diuinæ, ut alij ſint priſci, alij progenies diuina. Fuerunt igitur primi genitores, progenies diuina: Cæteri poſt eos nati, eosq; contēplati edoctiq; ab eis ex quotidianis ſermonibus, priſci. Grauiſſimū igitur hac de cauſa, et fideliſſimū teſtimoniū uetuſtatis, quæ à parentibus ſuis, diuina progenie, animos immortales eſſe, et ab hac uita migrare ad conſortia beatorū, multaq; alia myſteria, quorū reliquiæ, & ueſtigia quædā collecta ſunt his libris, audiuit. Itaq; Marcus idē Tullius nō Platonis modò Theologiæ ſubſcribens, ſed firmā gentis ſuæ ſententiā proponens, Siquidē, inquit, aut Dij ipſi, aut cū Dijs futuri ſumus. En illa ſacroſancta miſſa de cœlo in terras ultimis tēporibus latiſſima, atq; uberrima ſapientia, Erunt, inquit huius ſapientiæ fons, omnes æquales Angelis Dei. Quod prædicauit uelatus humano corpore, nobiſcūq; uerſatus in terris, iā antea primos parētes, priſcosq; docuerat partim ſua præſentia, partim nūcijs cœleſtibus. Prædicatū eſt regnū cœlorū, et diuulgatū nouiſſimis ſeculis reſonantius, clarius, dimiſſis uſq;quaq; per omnes terras præconibus, ut haberet autoritatē firmā, atq; inconcuſſā, quod antè celebri quidē ſermone, ſed autore incerto uulgabatur. Scintilleq; illæ refulgentes, radiorūq; obſcuritas, ipſo toto corpore lucis apparēte, cognitæ ſunt, et perſpectæ unde micarēt. Audi igitur ut Plato audierit à priſcis, priſci à progenie diuina, diuina progenies, à parente ſuo Deo, iuſtis, et probis æterna bona commerciū Deorū, quos Moſes nūcupat Angelos, nec uerò commer

cium ſolum, uerum etiam æqualitas naturæ fuerit promiſſa, antequam lux illa magna flagraſſet in terris: Dura, inquit Socrates, mihi mors uideretur, εἰ μὲν μὴ ᾤμην ἥξειν, πρῶτον μὲν παρὰ τοὺς θεοὺς ἄλλους σοφούς τε καὶ ἀγαθοὺς ἔπειτα καὶ παρὰ ἀνθρώπους τετελευτηκότας ἀμείνους τῶν ἐνθάδε: Niſi putarem me profecturum, primum ad Deos alios ſapientes, ac bonos, tûm ad homines qui exceſſerunt è uita, longè his qui nunc in terra morantur, meliores. Vides ut ſpes illis quoq; ſeculis rutilaret ex hac uita ad ſocietatem Angelorum, ſanctorumq́; uirorum proficiſcendum? Angelorum, inquit noſter, choris intereſſe, cum beatiſsimis ſpiritibus gloriæ conditoris aſsiſtere. Superiora ante aduentũ lucis magnæ, poſteriora pòſt dicta ſunt. Eadem reluxit ſemper Theologia, obſcurior prius, & quaſi in crepuſculo, demum flagrantiſsima. Quoniam igitur ad beatitudinem animos ire prædicabatur, hinc fama erat, cuius meminit cum alijs multis idem Plato, eſſe nos in hac uita, tanquam in carcere: Eſt, ait, in arcanis quædam fama: nos qua in cuſtodia eſſe, à qua nemini liceat ſponte decedere.

Plato & Socrates & Marcus Tullius teſtes, fidem antiquã eſſe de præmijs iuſtitiæ, ac probitatis. Bos cum noſtris prædicare, fugiendas corporeas illecebras, uitam cœleſtem in corporibus agitandam. Qui hoc egiſſent, in concilio Deorum futuros. Cap. XX.

HAnc ipſam per omnes mortales à maioribus de futura beatiudine bonorum, malorum autem ſupplicijs, traditam famam, ac ſcientiam ubiq; repetit, inculcatq́; Plato. Nam ne credas malos pariter atq; bonos, ea felicitate, beatiudineq́; donari, ſentiasq́; iuxta Theologiam noſtram, id eſt, eorum, qui poſt cœleſtem effuſam per terras ſapientiam nati ſunt, eos quoq; malos ab hac felicitate ſecluſiſſe, teſtis idem Plato: Optima, inquit, ſum ſpe, eſſe defunctis aliquid, & , ut dictum eſt antè, longè melius bonis, quàm malis: εὔελπίς εἰμι εἶναί τι τοῖς τετελευτηκόσι, καὶ ὥσπερ γε καὶ πάλαι λέγεται. Idem paulo pòſt præclaram de hac uita, ac diſcrimine bonorũ, malorumq́; uocẽ extulit: Nefas eſt, inquit, ad gentẽ diuinã aſpirare cuiquã, qui philoſophatus non fuerit, purusq́; ex hac uita prorſus nõ abierit. Ob quã cauſam ueri Philoſophi ab omnibus cupiditatibus corporeis ſe continent, neq; ſe ipſos eis dedunt unquã. Sic Plato. Noſter autẽ, Apparuit, inquit, humanitas et benignitas Saluatoris noſtri Dei omnibus hominibus, erudiẽs nos, ut abnegantes impietates, & ſecularia deſideria, ſobriè, & iuſtè, & piè uiuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem. Hæc igitur Socrates uidit, & prædicauit moriturus. Eſt enim beata ſpes, quod Socrates dicebat, ſubleuari ad gentem Deorũ, Angelorum concilio adſcribi. Hoc non datur apud Socratem, niſi purè ac rectè philoſophanti, id eſt, ut ait diuus Paulus, ſobriè, & iuſtè, & piè uiuenti, abnegantiq́; impietates, & cupiditates mundanas, quaſi uulgares, quas homines impuri promiſcuè ſectantur, ſpectantes ad corpoream hanc, fragilemq́; uitam. Et oblectamenta, uoluptatesq́; mundi huius. Quibus impuratos, contaminatosq́;, & Socrates prius, & poſterius Paulus, negant aditum habere ad ſuperos. Itaq; Philoſophia de regno cœlorum, de conſortio Deorum, & quòd hominibus iuſtis uia patet ad ſuperos, eſtq́;

bea-

beatitudo parata, necnon quòd philoſophandum ſit, id eſt, ſapienter, iuſtè, pieq; ui
uendũ, quoniam ſunt magna præmia propoſita, nempe ſocietas Deorum, cũ prius
circumferretur, ultimo tempore celeberrimam reddidit legatus Dei in terras. Hinc
Philoſophi, & qui ſapere ex rerum conſideratione, non deſipere ſtatuerunt, agno
ſcent hodiernam religionẽ ſemper aliquo modo fuiſſe, eamq; ſapientiſsimos quoſq;
ſummis laudibus extuliſſe, prædicaſſe. Vt ſi Socrates hoc tempore, quo tam eximia
de patria cœleſti, uitaq; beata illa, Deorumq; commercio prædicantur, & prædi/
catur ſolos bonos ad eam ſublimandos, certè ſublatis ad cœlũ manibus dicturum
fuiſſe par ſit, hanc unicam, ſingularemq; ſapientiam, humani generis magiſtrã ap
paruiſſe, uerißimaq; eſſe & adoranda, amplectendaq; quæ ab ea dicantur: Nul/
lamq;, ſi quis rectè cenſeat, inter Philoſophos, et hanc religionem diſcordiam eſſe.
Nam Socrates ſapientißimus Græcorum ab Apolline iudicatus, ſi dixit, & prædi/
cauit, his qui ſapienter, recteq; uixiſſent, futurum id præmij, quod ad diuinam gen
tem proficiſcentur, ad quam nefas ſit impuros aſpirare, profectò dixit, quod Chri/
ſtus natus ad hoc ipſum, & corpore uelatus humano, in mundo regia uoce prædi/
cauit, aperuitq; explicans, et clara faciens, et radiantia, quæ quadã obſcura ratione
illi augurarentur. Marcus igitur iterum iuxta Platonis, & Socratis & ſuam, quod
ea mirificè probabat, ſententiam, duas eſſe uias, duplicesq; curſus animorũ è cor/
pore excedentium, dicit. Nam qui ſe humanis uitijs (quæ diuus Paulus appellat ſe/
cularia deſideria) contaminaſſent, et ſe totos libidinibus dedidiſſent, (contrà uideli
cet, quàm Chriſtus, & legatus eius Paulus prædicarint) quibus cæcati uelut dome/
ſticis uitijs, atq; flagitijs ſe inquinaſſent, uel in republica uiolanda fraudes inexpia
biles concepiſſent, ijs deuiũ quoddam iter eſſe, ſecluſum à concilio Deorũ. Qui au
tem ſe integros, caſtosq; ſeruauiſſent, quibusq; fuiſſet minima cum corporibus con
tagio (Quod diuus Paulus dixit, ſobriè & piè et iuſtè uiuere, Et fugere fornicatio/
nes, immunditiã, libidinesq; efferas) ſeſeq; ab his ſemper ſeuocauiſſent, eſſentq; in
corporibus humanis uitam imitati Deorũ (quod noſtri dicunt in carne eſſe, et præ/
ter carnem uiuere, agereq; in terris uitam Angelorũ) his ad illos, à quibus eſſent
profecti, reditũ facilem patere. Pauloq; inferius docet, ut conſueſcamus mori. Hoc,
dum erimus in terris, erit illi cœleſti uitæ ſimile, quo cum uenerimus, tum deniq; ui/
uemus. Hactenus Philoſophus Latinus, ex quibus intelligimus, eandem eſſe de ſu/
premis humanæ uitæ, malorumq; & bonorum finibus, Philoſophorũ, noſtræq; re/
ligionis ſententiam: Quòd malis erit iter quoddam deuium, ſecluſum à conſortio
Deorũ, ferens in alia longè diuerſa, quàm cœleſtia loca, quæ poſtea ſeparatim ex/
plicabuntur: Quòd fugiendæ ſint in corpore, corporeæ uoluptates, Angelorumq;
uita in terris agenda: Eſſe in corporibus humanis uitam imitandã Deorum. Hoc ue
ra religio philoſophatur. Innumerabilis multitudo patriæ cœleſtis amore, uitã imi/
tati Deorũ, non modò ab inconceßis uoluptatibus, ſed etiã licitis ſe continent. Quis
eſt, quin putet, ſi magni illi, anteſignaniq; Philoſophi cæterorum Philoſophorum

principes religionē hanc uidiſſent, non protinus dicturos fuiſſe, nihil ea melius dari hominibus à Deo potuiſſe, Principem et caput, non hominem, ſed Deum habuiſſe, conditam non humanis, ſed diuinis præceptis? Nam quanquam hæc dixerat Socrates, hærebat tamen adhuc, nec tota luce ſua, ueritas ei affulgebat, multaq; remanebant dubia. Refulſit poſtea faces ſuas è cœlo apportante Deo, qui primus aduentu ſuo, celebre facit & claram regnū cœlorum. Hanc eandem ſententiam, quæ uiro ſapienti ſummè placeret, retulit Marcus Tullius in Somnio, Si quidē, inquit, benemeritis de patria, quaſi limes ad cœli aditū patet, nunc tanto præmio propoſito enitar multo uigilantius. Ô ueritatē ſemper aliqua luce radiantē Hoc agitur nunc paſſim, agendūq; is qui merito dictus eſt humani generis Seruator, præcepit, hortatus eſt, oſtentans diuitias cœleſtes, omnes ad eas gratis capeſſendas inuitans. Homines autē ſapientes, tantis præmijs propoſitis, acriter enituntur, tū noxias à ſeſe uoluptates abijcientes, tū charitate, iuſtitia, modeſtia, pietate uitā Deorū imitantes. Quā idē ille, ſumma concordia cū religione uera, ſic deſcripſit: Sunt, inquit, optimæ curæ de ſalute patriæ, quibus agitatus, et exercitatus animus, uelocius in hanc ſedē, et domū ſuā peruolabit. Idq; ocyus faciet, ſi iam tū, cum erit incluſus in corpore, eminebit foras, et ea, quæ extrà erunt contemplans, q̄ maximè ſe à corpore abſtrahet. Nam eorū animi, qui ſe corporis uoluptatibus dediderunt, earumq; quaſi ſe miniſtros præbuerunt, impulſuq; libidinū uoluptatibus obedientiū, Deorum, et hominū iura uiolarūt, corporibus elapſi, circū terram ipſam uolutantur. Hæc ait ille. Nam quod ſubijcit, Nec in hunc locū, niſi multis exagitati ſeculis reuertuntur, poſthac examinabitur. Conſtat modò, eandem eſſe priſcā atq; nouiſsimā de præmijs bonorum, ac malorū, de regno cœlorū ſapientiam. Ad quod uita caſta, innocenti, pura, iuſta perueniatur, inde longius excludēdis qui ſe corporeis uoluptatibus dedentes, et ingurgitantes, ſimiles porcis et aſinis eſſe q̄ Dijs, aut Angelis maluerunt: Nolite, inquit oraculū, fieri ſicut equus, & mulus, in quibus non eſt intellectus. Ad Platonem tanquam legitimū hæredem, quaſiq; Atticū Moſen uenit à priſcis hæc Theologia, ſicut de tribus numinibus, de diuina ſimilitudine animorū, uenit ab Aegyptijs Hebræis, Chaldæiſq;, qui à progenie diuina audierant, Marcusq; ipſe, ſuæ gentis quoq; fu mam, inſitamq; penitus ſententiam eam fuiſſe cum Seneca confirmat.

Probos poſt uitam Deos declarandos, quemadmodum ſacræ literæ, prædicare Platonem. Improbos, iniuſtos, ſceleratos cum ſimilibus habitaturos, Tenebras appellare Platonem, pœnas malorum. Cap. XXI.

HAnc eandem ſententiam Plato non modò ut ſuam, quemadmodū Marcus Tullius, ſed ut maiorum ſuorum, qui diuini apud Græcos habiti ſunt, ſæpe memorat, famam tempeſtatis ſuæ, ſuperiorumq; ſeculorum, quibus à locis fragrantem, haud certum, præclarè inquit in Cratylo, Heſiodus, & alij multi ex Poëtis dicunt: ὡς ἐπειδάν τις ἀγαθὸς ὢν τελευτήσῃ μεγάλην μοῖραν, καὶ τιμὴν ἔχει, *&c. Quod poſteaquā quis probus exceſſerit è uita, magnā ſortem, honoremq; aſſequitur. Fitq; Dæmon, iuxta hanc ſapientiæ nuncupationē. Aſſentior igitur et ipſe, præ*

ſe, prudens & ſciens quicunq; ſit, Dæmoniũ eſſe, uel uiuentem, uel defunctum, rectéq; Dæmonẽ uocari. Ecce ab Heſiodo, uetuſtioribusq; Poëtis, quos eoſdem Theologos dictitabant, de præmijs, honoribusq; bonorũ poſt uitam, magna prædicatio, Qui decernantur, declarenturq; Dij, Quàm bene congruit cum eo, quod Seruator noſter, Erunt æquales Angelis Dei. Hæc illa beata ſpes, hæc illa deificatio, & conformatio imagini filij Dei, cum tales erunt boni, qualis ille: Cum fulgebunt iuſti, ſicut Sol, in conſpectu Dei. Hanc ueteres Poëtæ, præclaram ſortem, ſummosq; honores bonorũ à priſcis audierunt, Audierunt deificationẽ, quæ promittitur bonis poſt uitam, promittitur reddendos eos Deos, in numerum diuorum collocandos, appellandos Dæmones, hoc eſt Deos, ſiue Angelos, ut Philo declarauit. Hoc priſci Poëtæ, qui propius ab ortu mundi, ab hominibus, qui Deum uiderant, et audierant abfuiſſent, tradiderunt, perq; omnes ætates ferebatur. Idcirco non magnorũ modò uirorum teſtimonio, ſed ipſa quoq; ratione fit perſpicuum, uetuſtiores & ſyncerius Deum uerum coluiſſe, & de Diuinitate eius, de mundo, Dijs, hominibusq; rectius quàm poſteriores ſenſiſſe. Venit autẽ ſummi Dei filius, ut reuocatos ab erroribus, quos impietas ſeculorum attuliſſet, homines, & ad uetuſtiorem religionem, primorumq; hominum pietatem remiſſos, noua quoq; maioreq; ſapientia conſecraret, ſceleribus illis deletis, quæ & à principio contracta, & poſt multa ſecula exorta fuerant. Eandem Theologiam palàm aſſeruit in Theæteto Plato, Mala non eſſe apud Deos, ſed mortalem naturam, et hunc noſtrum peruagari locũ. Quocirca conandũ totis uiribus, ut ab his malorũ ſedibus, ad Deos confugiamus. Fugam autem eſſe fieri Deo pro uirili ſimulem. Similitudinem autem contingere, ſi iuſtus ac ſanctus ſapiensq; ſis. Hoc igitur eſt quod in Phædone, totq; alijs locis tradiderat, & quod Marcus ex ipſo Platone: Atq;, inquit, in corporibus humanis, uitam fuerint imitati Deorum. Hac imitatione & ſimilitudine, iter ad ſuperos, & à regno malorum fugã patêre. Quæ ſors autem ſit malorũ, expoſuit præclarè, & diuinè ibidem in Theæteto. Quicunq;, inquit dementiæ, ſtultitiæq; aſſuerint, dabunt meritas pœnas, uitam ſtultã degentes. Quòd ſi dixerimus fore, ut nunquã eos pœniteat flagitiorũ, uita quidem functos locus ille ſceleris, malorũq; purus non recipiet, ſed ſimilitudinẽ uitæ conſequentur, ſemper mali cũ malis habitantes. Separat hic, ut uides, patriam conſortiũ, ciuitatem bonorũ, ac malorũ Plato. Bonos cũ bonis, purisq; futuros, nõ futuros autẽ malos, reijciente eos loco puro, et nõ admittẽte pollutos. Ergo cũ malis, inquinatisq; ſpiritibus cohabitaturos meritis pœnis cruciandos. Sicut illi in collegio Deorũ, ſic hi in conſortio impiorũ, omniũq; damnatorũ. Has duas ſortes etiã in Phædro, planè, dilucideq; demonſtrat, de his qui per amorẽ recipiunt amiſſas alas, præmiũ ingens aſſecuturis, uenturis in patriã cœleſtẽ. Nefas enim eſſe, nec ullã legẽ pmittere, ut ad tenebras ſubterraneas hi pficiſcãtur, qui ſemel iter cœleſte carpere cœpiſſent: εἰς γὰρ σκότος ϗ τῆ ὑπὸ γῆς πορείαν, οὐ νόμος ἐστὶν ἔτι ἐλθεῖν τοῖς κατηργμένοις ἤδη τῆς ἐπουρανίας πορείας Quo loco diſtinguitur apertè locus amborũ. oſtenditur etiã infernus, Tenebræ ſcilicet, et iter ſub terrã

iuxta oraculum, In tenebras exteriores, ubi erit fletus & ſtridor dentium. Theologia maiorum ſimilis hodiernæ cœlitus demiſſæ, quemadmodum & illa, à ueteribus prodita, qui & meliores, & Dijs aut Deo propiores ipſo Platone in Philebo teſte: οἱ μὲν παλαιοὶ κρείττονες καὶ ἐγγυτέρω θεῶν. Quoniã ergo & meliores priſci & Deo propinquiores, ſicut Adam, qui uidit eum, et audiuit, filijq́; eius & nepotes, hanc diuinã de utraq; uia ad cœlum & inferos tendente Theologiam prodiderunt.

Ex Platone de bonorum, malorumq; futura ſorte. Teſtimonium eius hanc Theologiam priſcam eſſe. Caput XXII.

EAdem multo præclarius tradit in Gorgia, ubi primum ex ſententia Euripidis, dubitat an uerum ſit eos, qui uiuunt potius mortuos eſſe, qui moriantur uiuere. Quòd ipſe à ſapiente quodam audiſſet, ὡς νῦν ἡμεῖς τέθναμεν: Quòd nos nũc mortui ſumus. Eſſe enim corpus ſepulchrum animi, animam iacere in corpore, in ſepulchro uti defunctam, uicturam, cum è corpore auolauerit. Fabulamq́; illam, quam quidam ex Italia ſit interpretatus, de his fœminis, quæ Belides ſunt appellatæ, quæ ferre in inferis dicantur aquam cribro, ſtultorum animas eſſe, quas nullæ cupiditates, ceu pertuſas, implere potuiſſent, aut obliuioſæ ſemper nihil retinuiſſent. Eſſe igitur cribrum ipſam animam pertuſam, in inferis meritas pœnas ſtultitiæ, & inſatiabilitatis luentem. Sic longè diuiniorem de felicitate cœleſti, & pœnis proponit ſententiam. Legem fuiſſe ſub Saturno (Saturnum maximum Deum, ut ſæpe uiſum fuit, appellat) eamq́; adhuc ſemper uigere apud Deos, ut qui iuſtè, ac ſanctè uitam tranſegiſſent, pòſt ad inſulas beatas profecti, beatè uiuant, nullis malis obſtrepentibus. Qui uero ſceleratè, & impiè uixiſſent, ire ad pœnarum, ac uindictæ carcerem, quem uocent Tartarum: ὡς ἀεὶ καὶ νῦν ἔτι ἐστὶν ἐν θεοῖς, τῶν ἀνθρώπων τὸν μὲν δικαίως τὸν βίον διελθόντα, καὶ ὁσίως, ἐπειδὰν τελευτήσῃ εἰς μακάρων νήσους ἀπιόντα οἰκεῖν ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ ἐκτὸς κακῶν, τὸν δὲ ἀδίκως καὶ ἀθέως εἰς τὸ τῆς τίσεως τε καὶ δίκης δεσμωτήριον, ὃ δὴ τάρταρον καλοῦσιν, ἰέναι. Sic diuus Plato. Principio cernis, ſemper eum, Theologiam hanc non ex ingenio ſuo, ſed omni uetuſtate, cui plurimum deferebat, & cur deferendum eſſet demonſtrauit, deducentem. Cernis item beatas inſulas hic eſſe, quem in Phædone, & Phædro uocauit locum cœleſtem. Neque enim habitatio Deorum eſt in terra: cum Dijs autem habitaturos, ad ſocietatemq́; ipſorum uenturos iuſtos ſæpe ſæpius aſſerit. Quemadmodum autem noſtri locum cœleſtem, regnumq́; Deorum ſoliti ſunt uocare Paradiſum, nomen rei terreſtris, horti fluminibus irrigui, arboribus omnigenis, & plantis amœni, haud ſecus illi patriam cœleſtem, Fortunatas inſulas dixere: quaſi terras ſupernas, incognitas nobis, nominibus noſtris nuncupatas. Hic palàm eſt diſcrimen præmiorũ, uarietas locorum. Tartarus, carcer, ultionis & pœnarum ſedes, quibus iniuſti, uel quicunque diuina uiolaſſent, omni æuo cum ſimilibus pariterq́; nefandis habitaturi dicuntur. Locus autem beatus & amœnus & purus, ut dixerat antè, puros, innocentes,

ſanctos

ſanctos admittere. Quis non miretur hæc, celebrem ſemper hodiernam Philoſophiam extitiſſe? quam quidem credo uetuſtiſſimos, eoſdem & optimos plurimum tenuiſſe, diuinitus tunc reuelatam, ſed longo ſeculorum ingreſſu obſoletam. Quam cum Legatus ſummi Patris aperuiſſet, reddidit item luminoſiſſimam nullis in cœlo myſterijs relictis, quæ non in terras attuliſſet, omnes (modò uelint) ſapientiſſimos redditurus. Vos ô Philoſophi omnes conuoco, Platonicos, & Peripateticos, uidete hæc & dignoſcite à principibus ſapientiſſimisq́; Philoſophiæ ueſtræ prædicata, deſcendentia tamen ab altioribus ſeculis. Conferte nouiſſimam hanc poſt Philoſophos omnes ortam, delatamq́; in terras Philoſophiam. Suſpicite conſenſum cum priſca illa, & cur conſentiant, agnoſcite. Amplectimini, exoſculamini ſapientiam horum myſteriorum perfectam, abſolutamq́; magiſtram. Præclarè quoque dixit ibidem Plato, nulla quidem corporum, dignitatumq́;, quas hic geſſiſſent aut opum, illuc animas portare lineamenta, ſed ea tantum, quæ uelut cicatrices animis inhæſiſſent, iniurias, fraudes, affectiones prauas, & id genus mala, ſuper quibus à iudicibus, quos Deus præfeciſſet, iudicentur. Ac quanquam iudices inducit fabuloſos, ex hominibus natos, & ab Homero ſic inductos, ueros tamen hi repreſentant, habente hac Theologia ueriora apud priſcos. Iudicari igitur animas, inquinatasq́; peccatis in Tartarum præcipites agi, mitti bonas in inſulas beatas iudicari nemine pro eis rogante, uel patrocinante, nullo amico, nullo propinquo. Ad hanc uitam meditari ſe dicit Socrates, hortaturq́ue amicos, meditentur. Ea uerißima ſe credere, ut quibus nihil melius, ac probabilius, tamq́; ueritati conſentaneum, quantumuis ſapientes, Philoſophorumq́; prudentiſſimos congregatos, nunquam meliora reperturos. Similia ſenſit, & ſcripſit in primo de Republica, cum quis inſtare diem fatalem ſenſerit, ei ſubire pauorem ac curam, ſuper his quæ nihil antè curaſſet. Nam quæ dicantur de his quæ ſunt apud inferos, qui quid in terris iniuſtè peccaſſet, illic eum pœnas dare, quæ ridere quondam ſoliti eſſent, tum uerò torqueri animo, ne uera exiſtant: ipſumq́; ſiue quòd debilis cogat ſenecta, ſiue quòd uti propior ad ea trepidet, magis ea cernere, impleri ſuſpitionis & formidinis cogitantem an quenquam uiolauerit. Qui igitur in uita fraudes admiſiſſent, ueluti pueros crebrò è ſomno excitatos trepidare, reliquumq́; uitæ cum mala ſpe traducere. At qui nullius ſceleris ſibi conſcius ſit, ſpe blanda, ac dulci γηροτρόφου, ſenectutis alumna, ut ait Pindarus, nutriri. Pulchrè enim eum ceciniſſe:

Ὃς ἂν δικαίως καὶ ὁσίως τὸν βίον διάγαγοι
Γλυκεῖα οἱ καρδίαν ἀγάλλοισα

Ἡ γηροτρόφος συναορεῖ ἐλπίς.
Ἃ μάλιστα θνατῶν πολύστροφον γνώμαν κυβερνᾷ.
Quicunq; iuſtè, ſanctéq; uitam traduxiſſet,
Dulcis ei, cor nutriens & paſcens
Alumna ſenectæ, aßiſtit ſpes.
Quæ maximè uerſatiles animos mortalium gubernat.

Has duas ſortes, duplicem uitam, ciuitates duas, diſparia præmia, fœlicitatis ac pœnarum proponit. Hæc fœlicitas, cuius ſpes alit ſenectam, dicitur à diuo Paulo μακαρία ἐλπίς, beata ſpes. Eſt enim beata ſpes alumna ſenectæ, quòd ob anteactam uitam non modò ſupplicia non reformidamus, ſed etiam magna præmia ſperamus. Hanc igitur omnium ſeculorum manantem per omnes ætates ſiue natura partam, exhibitamq; opinionem, ſiue, ut ſæpius dictum eſt, diuinitus reuelatam, Latinus quoque Plato (ſic enim iure Ciceronem appellauerim) perhibet: Numquam, inquit, maiores illi noſtri cerimonias ſepulchrorum tanta cura coluiſſent, nec uiolatas tam expiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus, mortem non interitum eſſe omnia tollentem atq; delentem, ſed quandam quaſi migrationem, cõmutationemq; uitæ, quæ in claris uiris ac fœminis dux in cœlum ſoleret eſſe: in cæteris, humi retineretur, & permaneret tamen. Sic Latinæ Philoſophiæ princeps, uiros meritis & pietate, iuſtitia & ſanctitate claros, ut ſæpius, aſſeruit in cœlum tolli. Contrà qui uitam ſordidam, terreſtremq; egiſſent, humi retineri, ſed & ipſos immortales. Atque maiores ait tantum ſibi hac in re (nondum Philoſophia reperta) perſuaſiſſe, quantum Natura admonente cognouerant. Quod igitur docuerat eos prius Natura, deinceps à Philoſophis phyſica ratione penſitatum, aſſertumq;, quemadmodum Ariſtoteles, Plotinus, Alexander, Simplicius, alij'que fatebantur. Ecce autem non Romanorum maiores modò, quos Marcus protulit, ſed uetuſtißimi Græcorum, Muſæus, & filius Orpheus, ut ait Plato, tot bona dant iuſtis, probiſq; poſt uitam, ut eos ad locum beatum deducentes, & ad epulas τῶν ὁσίων, ſanctorum diſcumbere facientes coronatos, omne deinceps tempus ebrios uiuere fateantur, arbitrati pulcherrimum uirtutis præmium ebrietatem æternam: τὸν ἅπαντα χρόνον ἤδη διάγειν μεθύοντας, ἡγησάμενοι κάλλιστον ἀρετῆς μισθόν, μέθην αἰώνιον: At uerò impios, inquit, & ſceleratos, in cœnum quoddam infodiunt in inferis, cogunt'que aquam ferre cribro, uiuosq; triſtibus cogitationibus exagitant. Hæc Plato. Ex his conſtat ueriſsima eſſe, quæ de Theologia maiorum prodita ſunt, multa myſteria propter ſeculorum bonitatem eos tenuiſſe, de Deo multa diuinitus locutos eſſe, animos immortales, bonos in bonis, malos in malis, pœnis'que futuros agnouiſſe. Videmus enim

mus enim Orpheum, Muſæum, Homerum, Heſiodum, Pindarum, alioſq; ante natos Philoſophos, uno ore hæc omnia ceciniſſe. Itaq; etiam Timæus Locrenſis in calce operis ſui De mundo, impijs, legumq; contemptoribus, repoſita eſſe ad inferos ſupplicia: κόλασις ἅ τε ἐκ τῶν νόμων καὶ ἃ ἐκ τῶν λόγων, σύντονα ἐπάγοισα. δείματά τε ἐπουράνια, καὶ τὰ καθ' ἅδεω, ὅτι κολάσιες ἀπαραίτητοι ἀπόκεινται δυσδαίμοσι νερτέροις: Adeſt uindicta, inquit, ex legibus, ex oraculis, quæ terrores inducat cœleſtes, & ſubterraneos. Quoniam ſupplicia inexorabilia parata ſunt impijs ad inferos. Hæc cum dixerit Timæus Pythagoreus, ueriſimile fit, totam etiam ſcholam ſenſiſſe, cum primis præceptorem: Hunc autem à ſuperioribus didiciſſe, ut præceptore Pherecyde, qui & animos ſempiternos docuit, & de Dæmonibus malis multa retulit. Nec te moueat quòd & ipſe in Republica Plato, & Marcus in Tuſculanis, uolunt contemni aniles q; fabulas haberi, quæ de Cocyto, Tartaro, pœnis q; grauibus Poëtæ confinxerunt. Decernunt enim contemni oportere, ut Poëtæ ea exaggerauerant, impia quædam affigentes, Platoni minimè grata. Supplicia uerò ſceleſtorum celebrant, credunt, fatentur & ipſi.

Platonis de præmijs & ſupplicijs poſt uitam de regno Sacroſancto Beatorum, de teterrimo carcere malorum, de carnifibus infernis, ſententiæ, Quod boni bonos, mali malos adeunt. Quod hæc religio, Fidesq;, non fuit, niſi cœlitus antiquis reuelata. Cap. XXIII.

VBerius eadem diſſeruit in decimo de Republica. Abſoluto enim iam fermè de iuſtitia, uirtutibus'que Sermone, demum de præmio earum, quæ & ab hominibus & à iuſtitiæ Dijs tribuantur, ſiue homine uiuente, ſiue cum exceſſerit, loquendum eſſe ait: ζῶντός τε ἔτι τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐπειδὰν τελευτήσῃ. Et ſubijcit, Viro iuſto, ſiue inopia, ſiue morbo, cæteriſq; quæ mala putantur circunuento, omnia ceſſura in commodum et bonum. ζῶντι ἢ καὶ ἀποθανόντι, uiuenti aut mortuo. Veriſimile eſſe, eiuſmodi hominem, qui ſeſe iuſtè uiuendo, ſimilem Dei reddiderit, non negligi à ſimili ſuo Deo, Hoc etiam Ariſtoteles in Moralibus imitatus eſt. Plato, ſic dicit in decimo de Republica: οὐ γὰρ δὴ ὑπό γε θεῶν ποτὲ ἀμελεῖται ὃς ἂν προθυμεῖσθαι ἐθέλῃ δίκαιος γίγνεσθαι, καὶ ἐπιτηδεύων ἀρετὴν, εἰς ὅσον δυνατὸν ἀνθρώπῳ, ὁμοιοῦσθαι θεῷ. εἰκός γ' ἔφη τὸν, τοιοῦτον μὴ ἀμελεῖσθαι ὑπὸ τοῦ ὁμοίου: Neq; enim, inquit, à Dijs unquam negligitur, qui conetur iuſtus eſſe, uirtutemq; exercens, quatenus homini datum eſt, aßimulari Deo. Veriq; ſimile eſt eiuſmodi non negligi à ſimili. Ariſtoteles autem in decimo, Qui uerò, inquit, ſecundum mentem operatur, eamq; excolit, optimè affectus, hunc Dijs gratiſſimum eſſe, par eſt. Nam ſi qua cura eſt rerum humararum à Dijs, ut uidetur, utique probabile ſit eos delectari re optima ſibi'que maximè propin-

quæ. Eſt autem id mens. Qui uero hanc ipſam mentem diligant, & ornent remunerari, ceu qui curent quæ ſibi grata ſunt, & rectè ac laudatè uiuant. In his cum ſit apertè ſecutus Ariſtoteles Platonem, deducit rectiſſimè ratio, præmia illa, quæ iuſtitiæ propoſita dicit, iuxta Platonem ſic ſtatuiſſe, ſicut ipſe coſtituit Plato. Præmia inquam non modò uiuenti iuſto, ſed etiam defuncto. Totusq; ille locus Platonis in decimo, Ariſtoteli neceſſariò eſt aſſerendus, quo agit de præmijs æternis. Exigua enim ſunt præmia iuſtis in hac uita, in qua ferè ſunt miſerabiliores qui iuſtè uiuunt. Dicebat enim iuſtiſſimus, Si Chriſtus non ſurrexit, miſerabiliores ſumus cunctis hominibus. innuens, niſi præmia cœleſtia propoſita eſſent, niſi ſpes uitæ cœleſtis affulgeret, iuſtos in hoc mundo cunctis mortalibus eſſe miſerabiliores. Quomodo igitur probi, quod Ariſtoteles ait, & à Dijs diliguntur, & præmijs afficiuntur? niſi uera ſint quæ & ipſe Diuus Paulus ex cœleſti ſapientia, & Plato tradiderunt, ut ſpectentur præmia poſt uitam. Atque ipſe Plato connumeratis bonis, quæ poſſint iuſti conſequi in hac uita, demum ait, ταῦτα οὐδὲν ἐστι πλήθει, οὐδὲ μεγέθει πρὸς ἐκεῖνα, ἃ τελευτήσαντα ἑκάτερον περιμένει: Hæc, inquit, nihil multitudine & magnititudine ſunt præ his quæ manent pios cum exceſſerint. Hæc diuina ſententia, ea ferè eſt, qua Diuus Paulus protulit, Non ſunt condignæ paſſiones mundi huius ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Euidentiſſimè quoque Plato, de utraque ſorte, beatitudinis & pœnarum poſt uitam, ibidem in decimo de Republica diſſeruit, locus pulcherrimus, mirabilis, obſeruandus: Vt ſciamus quæ Deus noſter myſteria detulit in terras, aliquam famæ celebritatem ante aduentum eius habuiſſe. Ibi eadem atque in Phædone & Gorgia, de iudicibus nudas animas iudicantibus proponens, facit quendam ceu Prophetam, qui iam duodecimo die ab interitu (interfectus enim cum plurimis fuerat in prælio) cum iam ſepeliendus, rogo impoſitus eſſet, ucuuiſcentem retuliſſe, quæ ibi uidiſſet. Hic, multis præteritis, uidiſſe iuſtos iudicatos in dexterā & ſupernum cœli locum ire iuſtos, iniuſtos ad læuam inferius: ὡς ἐπειδὰν διαδικάσειαν τοὺς μὲν δικαίους τελεύειν πορεύεσθαι τὴν εἰς δεξιάν τε καὶ ἄνω διὰ τοῦ οὐρανοῦ, & cætera. Hæc Plato. Deus autem Platonis, & noſter, Et oues, inquit, ſtatuet à dextris, hœdos autem à ſiniſtris. Exinde cum animas ille uidiſſet, ultro citro'que ab inferis & à cœlo inter ſe commeantes, & ſua quaſque bona uel mala referentes, alias quidem ſqualore & ſitu obſitas, è terra emergentes, cum gemitu, & luctu memoraſſe, quot in ſubterraneo itinere mala uidiſſent, perpeſſæ'que eſſent. Alias autem è cœlo deſcendentes amœnitates, ſpectacula'que inauditæ pulchritudinis retuliſſe: τὰς μὲν ὀδυρομένας τε καὶ κλαιούσας, & cætera. Quis hic non cernat, unam, eandem'que omnium ſeculorum ſemper fuiſſe religionem? Refert enim

conſtan-

conſtanter eadem Plato, non ſibi credita ac perſuaſa modò, ſed à ſuperioribus ſeculis, à uetuſtioribus nationibus manantia, ſed ab his, qui eò delati fuiſſent, audita. Illud adeòuero mirabile, quod ait illum uidiſſe homines truces atq; igneos, aſtantes & aſpectantes quid os illud inferorum patefactum loqueretur. Atque alios priuatim captos abduxiſſe. Verum Ardiæum tyrannum, homicidam, aliosque ligatis manibus & pedibus, capiteque interius truſo, & excoriatos ſuper tribulis extra uiam traxiſſe, eos dilaniantes, oſtendentesque prætereuntibus, quam ob cauſam ea perferrent, & quòd in Tartarum capiendi traherentur. Ea eſſe ſupplicia: Ex diuerſo autem ſimilia præmia parata: ἐνθαῦτα δὴ ἄνδρες ἔφη ἄγριοι καὶ διάπυροι ἰδεῖν παρεστῶτες, & cætera. Quis hic non uidet, agreſtes illos, igneosque uiros, non niſi Dæmones eſſe, feros, horribiles, ſceleſtorum carnifices, eos excoriantes, & uerberantes, & quod ueritas ſummo conſenſu clarius reuelauit, ligatis manibus & pedibus in tenebras exteriores, hoc eſt, in Tartarum præcipitantes? Eadem igitur fuit illorum atque noſtrorum ſeculorum, quemadmodum multis alijs de rebus, ſic de præmijs iuſtitiæ, & ſupplicijs iniuſtorum, ſententia. De loco quoque congruit, de carnificibus item, miniſtriſq; iuſtitiæ diuinæ, quos oraculum Chaldaicum, canes appellat ſubterraneos. En impij, flagitioſique uinctis manibus ac pedibus, excoriati, uerberati trahuntur in Tartarum. Quid amplius eſt in Theologia? Fuit igitur eadem ſemper, præcipuè quo magis in prima ſecula reſpicias, religio: ſemper creditum eſt, bonos ſanctoſq; manere maiora, quàm mundi huius bona, ubi nullus ordo præmiorum, dum nec iniquis infligitur merita pœna, ut ſæpe cæteris feliciores ambulent, nec bonis datur uera remuneratio. Eadem clarè & apertè confeſſus eſt in decimo de Legibus: Cum, inquit, anima ſe uirtute quadā diuina exornauerit, etiam locum excellentem, ſanctum commutabit, delata in meliora regna. Sed cum contraria uixerit, in contraria proficiſcetur: ὁπόταν μὲν ἀρετῇ θείᾳ προσμίξασα γίγνεται, & cætera. Hac, ait, iuſtitia eſt Deorum cœleſtium, ô fili, ac adoleſcens, qui te putas Deorum prouidentiam ſubterfugere. Nam peiores effecti ad peiores, meliores ad meliores animas tendunt. Claret igitur poſt multa ſecula miſſam diuinitus Theologiam, nihil aliud fuiſſe, quàm priſcorum ſeculorum caligantis iam & & obſcuræ, quam animis hominum impreſſerat Deus, & uoce ſua in creatione, pòſt inſecuto tempore per nuncios tradiderat, ſcientiæ reuelationem. Neque enim fieri poteſt, quod poſtea cœlitus eſt apertum, quodque perfectè declaraturus uenit è cœlo in terras Deus, ante aduentum eius alia ratione celebre fuiſſe, quàm eadem ipſa quòd diuinitus eſſet traditum. Fuit certè traditio diuina omnium mortalium conſenſu confirmata.

Xx 5 Plato/

Platonem fateri, reddituros quoſque factis de proprijs rationem, bonos cum fiducia, malos cum ſumma trepidatione. Non illic aſto-re propinquorum cateruas, qui reos ante Tribunal iudicis defen-dant. Labores quos pij fortiter exantlaſſent in uita, meritis præmijs afficiendos. Deſcriptio patriæ cœleſtis, nominibus rerum ſenſibus expoſitarum Cap. XXIIII.

LOcupletius item perhibuit eadem in duodecimo (Huc enim uenire ne-ceſſe eſt, ac reuolui legum latores) Sunt´que aurea uerba: Quòd, inquit, uerus eſt homo (eſt quilibet noſtrum illud ipſum, eſt, dicitur anima: id´que cum ſit immortale, pergit ad Deos alios) redditurus rationem, quemadmo-dum patria lex dicit, Bonus quidem & probus fidenter, formidoloſe uero im-probus: Nullum´que ei defuncto affore patrocinium. Oportuerat enim cum uiueret, omnes propinquos opitulari, ut ſanctißimè ac iuſtißimè uitæ curſu exacto, defunctus nullas lueret pœnas, quæ poſt uitam impendent, ob facino-ra admiſſa. Ob quam cauſam conandum eſt ne domum corrumpas, coinqui-nes, cogitans non hunc eſſe hominem, qui ſepelitur ueri hominis imago, Sed illum qui exceßit filius aut frater, aut quiuis alius, cuius nunc deſiderio tene-ris, qui ſortem ſuam expleuerit. τὸν ὄντα, ἡμῶν ἕκαστον ὄντος ἀθάνατον εἶναι, ψυχὴν ἐπονομαζόμενον παρὰ θεοὺς ἄλλους ἀπιέναι δώσον-τα λόγον, & cætera. Eſſe inquit, quemlibet noſtrum immortalem, uocatum animam: hunc´que ad Deos alios proficiſcentem, redditurum rationem, pa-tria lex, rationem inquam tremendam, horribilem, formidabilem ſcelerato: probo autem rationem placidam, cum fiducia, fidenter, intrepidè. Stabunt e-nim, ut ait oraculum, iuſti in magna conſtantia, aduerſus eos qui ſe anguſtia-uerunt. De ſceleſtis autem, Videntes turbabuntur timore horribili: & præ an-guſtia ſpiritus gementes. Ecce igitur ſummo conſenſu prædictum fuerat à Pla-tone (eſt enim naturæ uox, eſt impetus excitus è pectore, eſt per omnia tem-pora lex famigerata Dei) quod à noſtro diuino Theologo: Reſurgent cum corporibus ſuis, reddituri quique de factis proprijs rationem. Et qui bona ege-runt, ibunt in uitam æternam: qui uero mala, in ignem æternum. Non´ne au-dis ſimilia Platonem dicentem? Malos reddituros rationem formidabilem, tremendam, horribilem, bonos cum magna fiducia, θαῤῥαλέον, conſtanter, intrepidè, nullo diuerberante ſcelere conſcientiam. Quocirca debent, inquit, propinqui, affines´que monere ſuos, ut rectè uiuant, hoc´que eis nunc præſta-re patrocinium, quod nullum illic poterunt afferre. Nec ante tribunal aderit propinquorum, domeſticorum´que caterua, qui te tueantur, iudicem exoran-tes, qui tibi ignoſcat. Hæc ipſa, præcipuè de beatitudine eorum, qui iuſtè uixiſ-ſent, confirmauit maximè in Epinomide ubi dicit fieri quidem non poſſe, ut ho-mines, præter omnino paucos, in uita ſint beati ac fortunati, καλὴν δὲ ἐλπὶς

τυχεῖν

τυχεῖν ἁπάντων, & cetera. Bona uerò ſpes eſt, defunctos conſequi ea o/mnia, quorum cauſa quis promptè pro uirili ſe iuſtiſſimè in uita geßit, & de/functum ſimilem finem indipiſci. Hæc uera præmia, hæc illa beata ſpes, ob hæc ſummis uiribus conandum, ut rectè uiuamus. omnibus hominibus uel ex oraculis, uel rationis bonitate perſuaſum ſemper fuit, eſſe magna bona re/poſta bonis, magna malis mala, cunctas humanas actiones ad aliam quàm præſentem uitam, referri oportere. Hic ſiue bonis malè, ſiue malis bene uide/as, haud magnopere mirandum. Non is locus eſt, ubi uirtus præmijs ſuis co/ronetur, aut pro merito ſcelus expietur. Hæc ipſa diſſeruit in eo qui dicitur Axiochus, ſiue Platonis ſit, ſiue alicuius eius tempeſtatis Philoſophi. Ibi primũ illud mirabile, quòd cum probitatem, pietatem tanta bona conſequentur, agno ſcit, fatetur afflatum, gratiam que Dei eſſe, rectè uiuere, ut triumphes. Profi/ciſcuntur, ait, animæ in locum ferreis clauſtris, clauibusq; munitũ. Hæc pateſa/cta ferunt ſtatim ad flumen Acherontem. Exin tranandus eſt Cocytus. Huc ani mæ profectæ ad iudices aguntur. Vocatur que is locus, Campus ueritatis. Hic ſedentes, diſquirunt quam quiſque uitam uixerit, quo ſtudio, uel inſtituto, in corpore uſus fuerit. Mentiri que non datur: ὅσοις μὲν οὖν ἐν τῷ ζῆν δαί/μων ἀγαθὸς ἐπέπνευσεν, εἰς τὸν τῶν εὐσεβῶν χῶρον οἰκίζονται: Quibus igitur in uita Dæmon bonus aſpiraſſet, hi in terris piorum collocan/tur. Quaſi in regione uiuorum, in terra uiuentium. Is enim eſt, χῶρος εὐσε/βῶν. Vbi, inquit, affatim uelut in Paradiſo nullum tempus anni non exu/berat omnigenis fructibus. Hic liquidi fontes, hic florum uarietate uernantia prata, congreſſus Philoſophorum, theatra poëtarum, chori in circunſtantes & dulcè canentes, iucunda conuiuia, epulæ que ſua ſponte offerentes, ἀκή/ρατος ἀλυπία, indeficiens alacritas, uita ſuauis: quippe nec uehemens, hyems, nec æſtus adeſt, ſed ſalubre temperatum que cœlum ſpargitur, pla/cidis Solis radijs illuſtre. Hic initiatis eſt certus honos, illic ſancta myſteria, celebrantibus. Plura que id genus perſequitur. Ex aduerſo autem, At qui, in/quit, uitam egiſſent ſcelerate, aguntur ab Erinnybus, ἐπ' ἔρεβος καὶ χάος διὰ ταρτάρου, per mediũ Tartarum, in Erebum, & Chaos. Vbi locus impio/rum, inexplebiles urnæ, ſitis Tantali, & uiſcera Tityi, & ſaxum Siſyphi, quod nunquam ſiſtitur in cacumine, finitusq; labor, denuo renouatur. Similia ce cinerat ante Platonem Sibylla de campis cœleſtibus,

Οἱ δὲ θεὸν τιμῶντες ἀληθινὸν, ἀέναόν τε.
Ζωὴν κληρονομοῦσι, τὸν αἰῶνος χρόνον αὐτοὶ
Οἰκοῦντες παραδείσου ὁμῶς ἐριθηλέα κῆπον.

Aeternum quicunq; Deum uerumq; colebant,
Accipient uitam, læti ſine fine beato,

Viuent in Paradiſo & lætis floribus horto.

À feris igitur improbos in inferis dilaniari, ignitisq́; pœnarum facibus concremari καὶ λαμπάσι ἑτοιμόνως πυρούμενοι ποινῶν, *omnibus flagellis uerberari,* ἀϊδίας τιμωρίας τεύχονται, *pœnis ſempiternis cruciari. Hæc ibi. Videsq́; totam Gehennæ deſcriptionem. Vides ignem æternum, pœnas æternas, ſtridorem dentium, tenebras exteriores, ſulphur et ignem, quæ parata ſunt Diabolo & Angelis eius. Vides Erinnyas, rapientes ad pœnas impios, illos ſcilicet miniſtros, quibus præcepit Deus, ligatis manibus & pedibus proijcere malum, ſordidum, in tenebras exteriores, Tartarum, Chaos, Erebum. Hæc igitur par eſt, antiquos tum quadam ſeculorum continuata Philoſophia didiciſſe, tum diuinis illis oraculis, quæ creberrima quondam Sibyllæ fundebant. Nam de locis beatis, ut uiſum, ſimilia prodiderat Sibylla.*

Deſcriptio regionis beatæ, Platonis, diuiq́; Ioannis. Vt pulchritudo uenuſtasq́; terreſtris, exprimit eis pulchritudinem cœleſtem. Cap. XXV.

MAGNAM *mouet admirationem, ut in Phædone patriam cœleſtem, eiſdem nominibus, eodem'que ſermone, rerum'que tralatione deſcripſerit Plato, quibus deſcribitur in ſacris literis. Vt appareat ueritatem Theologiæ ſupremæ, eò mirandam eſſe, quòd olim priſci ſiue per oracula, ſiue indagatione Naturæ uiſam & auditam ſuſpexerunt, mirificisq́; laudibus uexerunt, ratione ac ſapientia duce ad id delati, quod poſtea refulſit è cœlo. Igitur diuus Ioannes deſcribens terram cœleſtem dixit, oſtenſam ſibi urbem magnam, ſanctam. Ea de cœlo uidebatur à Deo deſcendere diuina claritate inſignis. Similis lapidi pretioſiſſimo Iaſpidi Cryſtalli puritatem referenti. Mœnibus excelſis, & magnis, portis duodecim, Angelis'que his inſidentibus, Duodecim tribuum Iſraël nominibus inſcriptis. Tribus ab Ortu, totidem à Septentrione, & à Meridie, atque ab occaſu. Duodecim fundamenta ſubſtrata mœnibus, nominibus duodecim Apoſtolorum inſignia. Vrbem in quadra, æqua altitudine, atque latitudine, Longitudine duodecim millibus ſtadiorum. Mœnia centum quadraginta quatuor brachijs ſurgentia. Structura mœnium ex Iaſpide, tota urbs ex auro puro, ceu uitro pellucenti. Ipſa mœniũ fundamenta omni genere gemmarum exornata. Primum fundamentum ex Iaſpide, ſecundum Sapphiro, tertium Calcidone, quartum Smaragdo, quintum Sardonyce, ſextum Sardio, ſeptimum Chryſolitho, octauum Beryllo, nonum Topazio, decimum Chryſopaſſo, undecimum Hyacintho, duodecimum Amethyſto, Duodecim portas, ſingulas duodecim Margaritas eſſe, plateam urbis aurum purum ceu uitrum. In ea Deum omnipotentem ceu Solem, nullo Solis illic, aut Lunæ lumine radiante, immenſa claritate refulgere. Hac luce ſeruatas incedere gentes. Nunquam*

portas;

portas claudi. Noctem nunquam non inhorreſcere. Exulare inde ſcelus omne. Ar
ceri qui non ſint ſcripti in libro uitæ. Fluuiũ aquæ puræ decurrere, hinc atq; hinc
pro ripis, arbores uitæ floreſcere, ſingulis menſibus frugiferas. Hæc et id genus plu
rima diuus Ioannes, amœnitate et claritate rerum terreſtrium, ad cœleſtes tralata.
Similia igitur neſcio qua diuinitate, quo conſenſu animorũ deſcripſit in Phædone
Plato: Eſſe primũ terram illam supernam, ſi quis eam ſuſpiciat, uelut orbem uariũ
coloribus, quorũ terreſtres colores ſint quædam quaſi exempla. Omnem illam ter
ram ex his eſſe. Purpureã alibi et admirandæ uenuſtatis, alibi χρυσοειδῆ, aureã,
uel candentẽ, gypſo, niueq; candidiorem. Alioſq; illic affulgere colores, plures lon
ge, uenuſtioreſq; quàm noſtrates. Noſtrates enim aëris et aquæ plenos, quandã co
loris ſpeciem exhibere, in aliorum colorũ uarietate renidentes: Hîc ſimilibus colo/
ribus cuncta exiſtere: arbores, fructus, flores, monteſq;, lapides præterea perſpicui
tate, & colore, quàm noſtrates pulchriores. Quorũ ſint quædam fruſtilla & parti
culæ hi lapilli, qui ſunt apud nos in pretio, Sardij, Iaſpides, Smaragdi, & id genus.
Illic nihil eſſe quod non ſit eiuſmodi, pluraq; alia Plato. Demũ illic templa Deorũ
eſſe, quorũ ſint ueri habitatores Dij, oracula quoq;, alloquiaq; Deorũ, ſpectari ab
eis Solem, Lunam, aſtraq;, qua natura ſint, nullamq; aliam deeſſe felicitatem. His
Plato deſcribit patriam cœleſtem, tralatis, ut dixi, nominibus rerum mortaliũ, ad
pulchritudinẽ cœleſtium, quarũ inæſtimabile, arcanumq; decus, uenuſtate rerum
terreſtrium facilius intelligatur. Hac ratione ſæpe dicitur in noſtris literis, Fulge/
bunt iuſti, ſicut Sol, in conſpectu Dei. Florebunt ſicut liliũ in ciuitate Domini. San/
ctorũ uelut aquilæ iuuentus renouabitur. Illa incomprehenſibilia, & ſolis nota pijs
gaudia, corporearũ rerum, oculiſq; apparentium omnigena uarietate, & pulchri
tudine, ut poſſunt, repræſentantur. Principio gemmæ pretioſæ, radiantes, colorũq;
uarietate delectantes. Aurum quoq; & argentum puriſſimũ. præterea Cryſtallus
ſumitur. Ex his igitur ſurgere muros, ſtrata eſſe pauimenta. Nihil non aureũ, non
pretioſum ea uenuſtate, et uarietate, quam quis unquã uel in Iride uel angulari Cry
ſtallo oculis obiecta conſpexit. Illic odores, florũ uarietas inſignis, prata uirentia,
perſpicui fontes, flumen hinc atq; hinc arboribus incognitis nobis, ut cum ab orien
te, noua quædã genera ad occidentales apportantur, effloreſcens, Vt Ioannes ap/
poſuit in deſcriptione flumen aquæ uiuæ. Xenochus æquè fontes liquidos, Plato
longius progreſſus, inſulas, mare, ſed omnia, noſtris diſſimilia. Eſt crebrũ in ſacris
literis, aërem amœniſſimũ, ac uarium illic niteſcere, qualis, ut dixi, efficitur in Cry
ſtallo. Hunc ſæpe mira ſpectacula, aut numinis aduentũ conſpicati Prophetæ, refe/
runt ſe uidiſſe. Plato pro eo eo, lumen purpureũ, ætherium per regionem beatam
diffuſum à Cœlicolis hauriri. Adiecit Ioannes, quod addere Plato non potuit, ſed
quaſi tamen ſomniauit: Solem, Lunamq; & ſidera nulla illic eſſe, ſed hæc ipſa ui/
deri à diuis illis inferius uertentia. Nã ſub pedibus diui labentia ſidera cernunt. At
pro Sole, Luna, luce qua uiuitur in terris, Ioannes retulit illic radiare longè melio

rem

rem, gratioremq́; lucem, inauditæ, ineffabilis lætitiæ. Qualem ex parte ſe ſe Deus oſtendit in monte, quando facies eius ut Sol reſplenduit, ueſtimenta ut nix canduerunt, imò magis quàm hæc ipſa (Neq; enim habuit, quo claritatem illã incomprehenſibilem redderet notiorem.) Ea uiſa dixerunt dulce illic eſſe. Cernitur hæc claritas in cœlo, qualisq́; uideri Cœlicolis & quanta ſolet. Is eſt eorum Sol, hoc uiuitur aſtro, Solemq́; ſuum ſua ſidera norunt. Diui & ipſi ſidera lucentia, ſemper Solem ſuum noſcunt, cernunt, contemplantur, inde beati, fortunati. Hæc eorum alacritas æterna. Hoc Plato non meminit. Neq; enim eò uſque cogitando aſcendere potuit. Tam igitur ſuperius Axiochus, quàm nunc Plato, ante Chriſti aduentum, ex priſca Theologia, ex oraculis, famaq́; ſuccedente, nobiſcum de beatitudine ſempiterna, loco, ratione, mirabiliter congruit.]

De pœnis ad inferos, ex Plutarcho. De Dæmonibus carnificibus. De præmiis æternis. Hanc Theologiam eſſe priſcam. Cap. XXVI.

EST quoq; admiratione dignum, & ſapientiſſimus quiſque cogetur admirari, quæ Plutarchus ſimiliter de pœnis malorum ac ſceleſtorum, de gaudijs, felicitateq́; bonorum, poſt exactum uitæ curriculum ſcripſit, mirè cum noſtris congruentia, comprobatis ſcilicet his quæ prior Plato ſcripſiſſet. Vt hinc ſit clarum, ſemper unum Deum, unamq́; eius ſcientiam apud ſapientiores fuiſſe. Hanc ipſam ſcilicet, quam nunc claram cuncti mortales uenerantur, tunc obſcuram, incertam, apud antiquiſſimos quidem puriorem, poſtea temporum iniuria, tanquam marinum Glaucum, ſordibus & fabulis obſeſſam, ſed ſuæ bonitati redditam, cum lux cœleſtis nituit in terris. Ac primũ Plutarchus ait, eandem eſſe de diuina prouidentia, atque immortalitate animorum ſententiam, nec alterum poſſe relinqui, altero ſublato: immortalitatem autem animorum conſequi præmia & ſupplicia: una ratione ſe inuicem tribus hiſce trahentibus. Eſt, ait, prouidentia, idq́; ueris apparet exemplis. Hæc docet animos immortales. Hos poſt mortem remanentes manere uel coronas, uel ſupplicia. Ea enim eſt ratio cur prouidentia inducat immortalitatem animorum, ne uel probitas contempta iaceat (contemnitur autem in hac uita) uel improbitas triumphet impunis: ἀλλὰ ὡς μὲν ἐκεῖ καθ' ἑαυτὴν ὅσα κομίζεται τῶν προβεβιωμένων χάριτος ἢ τίνας κολάσεις, οὐδέν ἐστι πρὸς ἡμᾶς τοὺς ζῶντας, ἀλλ' ἀπιστοῦνται, καὶ λανθάνουσι. *Et quoniam non uidentur, minus que creduntur, non defuiſſe diuinam prouidentiam, quæ præſtaret nonnullis, non tam è noſtris, quàm ſuis, ut per ſpeciem oblata indicarent. Itaque Platonis exemplum ſecutus Plutarchus, ut ille quendam induxit, qui cæſus in bello, quatriduanus reuixiſſet, referre, eo temporis interuallo uiſa prodigia: ſic refert Plutarchus, fuiſſe quendam Theſpium, qui cum primum uitæ ſuæ curſum omni libidine, intemperantiaq́; exegiſſet, amiſſo, breui, patrimonio, iam neceſſitate compellente, ſceleſtè uixerit, auiditate ſumma proſequens, quas cum pœniteret amiſiſſe diuitias, ſimile quid intemperantibus paſſus, qui cum habeant uxores, non cuſtodiunt, his amiſſis, alienas*

corrumpere

corrumpere nitantur. Itaque cum à nullo dedecore, quod uel uoluptatem uel lucrum promitteret, abſtineret, facultatem quidem non multã, ſed opinionem improbitatis breue ad tempus magnam ſibi conciliaſſe, præcipue que eum infamem reddidiſſe oraculum editum ex Amphilocho. Nam cum miſiſſet ſciſcituros an melius ſecum inſequenti tempore agendum eſſet, reſpondiſſe fertur, Tum cum eo melius agendum, cum mortuus. Itaque paulo pòſt, id neſcio quopacto expletum eſſe. Nam è loco edito in collum delapſum, ex percuſsione tantum, nullo uulnere accepto obijſſe. Sed è ſepulchro tertianum reuixiſſe : καὶ τριταῖος ἤδη περὶ τὰς ταφὰς αὐτὰς ἀνήνεγκε. *Vbi ſe celeriter corroboraſſet ac collegiſſet, incredibilem quandam uitæ mutationem feciſſe. Neq; enim in commercijs quenquam iuſtiorem, neq; ſanctiorem erga Deum, neq; inimicis infeſtiorem, amicis conſtantiorem eius temporis quenquam Cilices nouiſſe. Itaq; promouiſſe multos, ut cauſam tantæ uarietatis efflagitarent. Neq; enim putabant, id quod uerum, et ut ipſe retulit amicis, cum primis Protogeni, temerè morum hanc uarietatem accidiſſe. Itaq; cum mens è corpore auolaſſet, quale ſi quis gubernator è naui in profundum lapſus, ſic eum ſe ex mutatione habuiſſe. Exinde paulum eleuatum uiſum ſibi reſpiraſſe totũ, & circunſpexiſſe, uelut ex uno aliquo corpore, patefacta anima. Principio nihil ſolitũ uidiſſe ſed ſidera ingentia, plurimũq; ab inuicem diſtantia, ſplendorem immenſum et colorem mirabilem fundentia, ſolidum prꝛterea ut animam inuectam luce, tanquam in tranquillo paſsim & celeriter differret. Multisq; ſpectaculis prꝛtermiſsis narraſſe animas defunctorũ ab imo aſcendentes facere bullã luminoſam. Sed alijs pleriſq; ſilentio prꝛteritis, eſt primũ in hac omni deſcriptione, quòd Adraſtia filia Neceſsitatis & Iouis ſuper omnib. ſceleribus ultrix altiſsimè conſtituta eſt. Et quòd nemo ſceleratus, ſiue magnus, ſiue paruus, fuit unquã, qui uel clàm, aut per uim aufugiſſet. Varia autem ei ſeruire ſupplicia, quæ cuſtos è tribus eſt, et adminiſtra: Alios leniter pro culparũ ratione ſubijciens pœnis. Quorũ autem ſcelere maiore medicina ſit opus,* τούτους δίκη μετὰ τὴν τελευτὴν ὁ δαίμων παραδίδωσι, *Hos tradere Dæmonẽ pœnis poſt mortẽ. Qui autẽ ſint prorſus immedicabiles, à iuſtitia reiectos tertiã Adraſtiæ ſeueriſs. miniſtrã Erinnyn accurentem ad eos uagantes, paſsimq; diffugientes, miſerabiliter, acerbeq; omnes* ἠφάνισε, καὶ κατέδυσεν εἰς τὸ ἄῤῥητον καὶ ἀόρατον, *Sublatos è medio, in nefandũ, inuiſibilẽq; locũ intruſiſſe. Reliquæ inquit pœnæ in uita, ſimiles ſunt pœnis Barbarorũ. Vt enim apud Perſas, ueſtes eorũ qui plectũtur, & tiaras uellicant et cædunt, hi uerò cũ lachrymis orãt abſiſtant ſic plagã uel in corpore uel facultatib. non eſſe uehemẽtẽ. Quicũq; autẽ effrænatus et impurus illuc peruenerit, hunc iuſtitia nudũ mergere & abſcondere, in theatro omniũ, nihil illo abſcondente. Oſtenditurq; bonis parentib. ſi fuerint, execrabilis, & indignus. Quod ſi ipſi quoq; ſceleſti fuiſſent, eos uidens in tormentis, & uiſus ipſe, purgatur, detractis uitijs, ex diuturnis dolorib. et pœnis, qui tanto ſuperãt magnitudine et acerbitate dolores corporis et in carne, quanto clariora ſunt quæ uigi*

liam

liam, his quæ per inſomniū cernuntur. Parte alia deſcribit Plutarchus Paradiſum, unde aura mollis aſpiret, et placita odorataq́; De ſupplicijs autem hoc ad alia congruit cum noſtris, illic eſſe ſtagna, καὶ τινὰς ἐφεστῶτας δαίμονας, et Dæmonas quoſdam aſtare, uelut fabros ærarios, inſtrumentis, machinisq́; attrahentes, immergentesq́; animas, quas inſatiabilis auaritia, in ſcelera præcipites egiſſet. In his igitur omnibus, (neq; enim cuncta referre laboro) etſi Plutarchus quædā fabuloſius, Poëtarumq́; more retulerit, ſumma tamen hæc eſt, eſſe pietati, probitati, iuſtitiæ, ſimiliter improbitati ſua præmia. Nullū fore ſcelus in occulto, in theatro totius mundi latitantes hypocriſeis aperiendas. Eſſe ſupplicia animorū corporeis incomparabiliter acerbiora. Videri incredibilia, uel quæ de pœnis, uel præmijs paßim prædicentur, quòd abſconſa ſint, et oculorū obtutum fugientia. Dæmonas eſſe ſupplicijs præfectos, quos alio nomine Erinnyes, iuſtitiæ diuinæ miniſtras, irremediabiliter, malos cruciantes in tenebris æternis è medio ſublatos, iure uocatas ἄορατον, ἄζευτον, quòd,

–Tantum, tendit q́; ſub auras,
Quantus ad ætherium cœli ſuſpectus olympum.

Profundißimum, nefandum, teterrimumq́; carcerem, miſerorum luctibus æternis reboantem. Inſtare Dæmones animis cruciandis. His conſtat, paucis demptis, eandem priſci temporis eſſe, atq; noſtrorum ſeculorum Theologiam: ut tunc obſcuriorem, ſic poſtea in omnium pectoribus, allata de cœlo manifeſta luce, refulgentem, ſi quid erroris muſtum ferebatur, poſtea repurgato. Cætera quæ de purgatione ſenſit prior Plato, & nunc Plutarchus, ut animi à uitijs contractis expientur, ad melioremq́; habitum purgati reuertantur, & de genere pœnarum, paucis demptis, congruunt cum noſtris.

Ex uetuſtiſsimis Poëtis, de pœnis & præmijs bonorum ac malorum. Philoſophorum ac Poëtarum autore Plutarcho eſſe teſtimonium, manere bonos maxima præmia poſt uitæ curſum. Cap. XXVII.

SIquis uniuerſæ Philoſophiæ campos ingreſſus, in eam omnem oculos conuertat, facile noſcet, hac ratione ab exordio generis humani, ſecula decurriſſe, quòd paucis ab hinc annis clarè, perſpecteq́;, & celebriter creato mundo (cuius rei nemo priſcis illis ſeculis dubius eſſet, & creatorem eius uniuerſis agnoſcentibus ac fatentibus, multaq́; de bonitate eius ac prouidentia, de præmijs item ex amore & cultu eius, aut ſupplicijs ex contemptu conſequētibus, unanimiter prædicantibus) omnem hanc prædicationem, per omnes ætates, hominibus ſe diffundentibus, deſcendiſſe, ſed paulatim exoletam, partim celebritatem illam, claritatemq́; amiſiſſe, partim quæ remanſiſſet, commentis humanis contaminatam, non eandem apparuiſſe, ſemper tamen hoc meliorem, quo uetuſtiorem, & ab antiquitate minus diſiunctam. Haud igitur mirum, ſi tam multos ex priſcis illis de præmijs probitatis ac iuſtitiæ, uel ratione perſuaſos, uel ſucceßione doctrinæ, crebriſq́; Deorum uocibus & conſpectu admonitos, inuenias ceciniſſe. Ecce enim Pindarus longè ante

Chriſti aduentum, quemadmodum ſuperiores, per tralationem rerum amœniſsima rum, quas & in noſtris literis reperias, deſcribit præmia iuſtorum. Quale enim Io annes dicit, ſe uidiſſe beatos, palmas gerentes, laureatos, triumphantes: ſimile Pin darus de his ipſis:

Τοῖσι λάμπει μὲν μένος ἀελίου
Τὰν ἐνθάδε νύκτα κάτω,
Φοινικορόδιαι τε λειμῶνες εἰσὶ προάστιον αὐτῶν,
Καὶ λιβάνῳ σκιερᾷ, καὶ χρυσοκάρποισι βέβριθε.
Καὶ τοὶ μὲν ἵπποις, γυμνασίοις, τοὶ δὲ πεσσοῖς.
Τοὶ δὲ φορμίγγεσι τέρπονται.
Παρὰ δέ σφισιν εὐανθὴς ἅπας τέθηλεν ὄλβος.
Ὀδμὰ δ᾽ ἐρατῶν κατὰ χῶρον κίδναται ἀεὶ
Θύμματα μιγνύντων πυρὶ τηλεφανεῖ
Παντοῖα, θεῶν ἐπὶ βώμοις.
His nitor ingens Solis, noctem diſsipat atram.
Eorum ſuburbana prata ſunt uirentia.
Fructibus aureis, & thure prægrauantur arbores.
Partim equis & palæſtra, partim ludunt calculis,
Partim oblectantur & teſtudine.
Eis ſemper odorata uireſcit felicitas.
Odor gratus & amatus, tota terra ſpargitur.
Super altaribus diuûm redolet omnis ſuauitas.

Hæc Pindarus. Ego non reddidi numeros. His odoris, uiroris, cantus, alacritatis, tri pudiorum tralationibus, deſcribitur beatitudo cœleſtis. Sic & ipſe manifeſtus felici tatis autor & præco: Amplius non bibam de genimine hoc uitis, niſi cum bibam il lud in regno Patris mei. En potus & uinum. Similiter apud Ioannem in ripa flumi nis Paradiſiaci arbor uitæ ferens fructus ſingulo menſe. Neq; enim poſſumus ſen ſus erudire noſtros, niſi rebus manifeſtis. Erat igitur conſtans priſcis illis, inſitaq; fi des de præmijs, iuſtitiæ paratis. Itaq; Plutarchus hoc indicans: εἰ δὲ ὁ τῶν παλαιῶν τε ποιητῶν καὶ φιλοσόφων λόγος ἐστὶν ἀληθὴς, ὥσπερ εἰκὸς ἔχειν, οὕτω καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν μεταλλαξάντων ἐστί τις τιμὴ καὶ προεδρία καθάπερ λέγεται, καὶ χῶρός τις ἀποτεταγμένος, ἐν ᾧ διατρίβουσιν αἱ τούτων ψυχαί: Si uera ſunt, inquit, ut par eſt, quæ priſci Poëtæ et Philoſophi prodiderunt, pios qui deceſsiſſent, honoribus affici, quemadmodũ fertur, eſſeq; eis locum repoſtum, in quo eorum animi morabuntur. Hæc ait Plutarchus, ſequens, ut ubiq; ſolet, ſuperio res Philoſophos, Ex aduerſo autem, de ſupplicijs ſimilia atq; noſtri perhibet, in eo quẽ De facie quæ uiſitur in Luna, ex anterioribus Philoſophis audita: πᾶσιν ψυ χὴν, ἄνουν τε καὶ σὺν νῷ σώματος ἐκπεσοῦσαν, εἱμαρμένον ἐστὶ τῷ μετα

Yy ξὺ γῆς

ξὺ γῆς ϗ σελήνης χωρίῳ πλανηθῆναι, χρόνον οὐκ ἴσον: Omnem, inquit, animam, ſiue dementem, ſiue cum mente, ubi è corpore lapſa eſſet, fato decretum eſt, errare in loco, qui eſt inter Lunam ac terram. non æquali tempore: ſed iniuſtæ, immoderatæq́; ſcelerum pœnas perſoluunt: bonas autem oportet in amœniſſimo aëris eſſe loco, quem inferorum prata dicunt, certo tempore, quoad expiatæ corpore, quod omnis mali cauſa fuit, exin in patriam uelut poſtliminio reportatæ gaudijs perfruantur. In his Plutarchus, ut uides, criminum expiationem ubi diſceſſum eſt à corpore, fatetur. Variam perhibet expiationem, quòd impuræ pendunt pœnas infra cœlum, procul à loco, patriaq́; beata. Puriores autem expiantur & ipſæ, ſed lenius, tranquillius, in aëre, donec admiſſæ in patriam, æternis gaudijs perfruantur. Habes igitur apud eos omnia, quæ libris noſtris celebrantur, de triplici ſorte: aut eorum qui penitus adeunt regna beata, nuſquam remorati: aut qui ſubitò rapiuntur ad ſupplicia: uel quibus purgantur peccata, quibus expiatis, uelut in patriam reuocentur. Purgatorium eſſe infra Lunam & terram, quacunque nobis incognita ratione, modò ſummus iudex decreuerit, in loco quidem non ſancto, ſacro, beato, ſed medio. Quanquam non deſunt negantes mediam ſortem. Gaudium quoque uides apud eos, gaudium inquam arcanum, ineffabile, quod guſtant beati, expiati. Vides item patriam: uides hunc mundum exilium eſſe, & errorem. Errare, uagari animos, donec in cœlum reuocentur. Item Plutarchus de ſupplicijs improborũ apertius ſcribit eodem libro: Extra, inquit, mare Caſpium, & eos qui circa mare rubrum adhabitant, ſunt profunda, Lunæ concaua. Quarum maximam uocant ſpeluncam Hecates, ubi pœnas dant animæ, eorum quæ iam uel perpeſſæ eſſent, uel feciſſent. Hæc etſi fabuloſius de Lunæ concauitatibus à Plutarcho dicuntur, ſumma tamen eſt, in profundo receſſu animas pœnas malè geſtarum rerum dare. Ex his autem uel arguendus, uel certè declarandus Plutarchus cum eo quem inſcripſit. Quomodo deceat adoleſcentem audire poëmata, uult de fluminibus inferorum, & pœnis, Poëtas fabuloſius eciniſſe. Vel igitur ſibi contradixit, uel ſenſit, uera quidem eſſe ſupplicia, ſed addidiſſe Poëtas quædam fabuloſius, ob quæ eiecti ſint è republica Platonis. Teſtatur igitur Plutarchus, Homerum, Pindarum, Sophoclem, uates priſcos, de pœnis, fœdaq́; inferorum habitatione ceciniſſe: ἔνθεν τὸν ἄπειρον, ἐρεύγονται σκότος, βληχροὶ δνοφερᾶς νυκτὸς ποταμοί. Hinc eructant ſub immenſis tenebris horrendæ noctis rapida flumina. En Pindarus tenebras illas canit, quæ dicuntur à Deo, Tenebræ exteriores, in quas, manibus & pedibus ligatis, iubetur impurus, contaminatusq́; proijci. Sic Sophocles uates priſcus, Platone uetuſtior, & damnationem miſerorũ, & uitam beatorum egregiè prædicauit: τρισόλβιοι ἐκεῖνοι βροτῶν, οἱ ταυτα δερχθέντες τέλη, μολῶσ' ἐς ἅδου, τοῖς γὰρ μόνοις ἐκεῖ ζῆν ἐστὶ, τοῖς δ' ἄλλοις πάντα ἐκεῖ κακά: Terq́; quaterq́; mortales illi beati, qui uitæ metas has et fines contemplati tendunt ad inferos. His enim ſolis illic uiuere datum. Alijs ſunt illic cuncta mala, Hæc

Theolo

Theologia uetuſta naturæ uox, teſtimonijs cœleſtib. poſtea confirmata. Vides eum ter beatos, nimirum beatiſsimos prædicantem, qui uitæ fines reſpexerunt, qui dupli ces uitæ metas illas, uiuentes ante oculos habuerunt, quarum altera ducit ad bona, altera ad ſumma mala. Beati, ſapientes prædicantur, qui uiuentes ad hæc acres aci/ es intenderunt, hic defixos oculos habuerunt. hic inenarrabiliter, innumeris uocib. prædicantur in ſacris literis beati, qui timent Dominũ, qui diligũt iuſtitiam, qui ſper nunt impias & inconceſſas uoluptates, qui finem uitæ ſæpius reſpectant: prædican/ tur enim propter magna præmia, magnas illas & incomparabiles ſempiternasq́; delicias. Quia declaraberis Deus, in immortalitatis & diuinitatis gradu locaberis, tenebris horrendis euitatis.

Teſtimonium Plutarchi, Iamblichi, Marci Tullij, Pythagoræ, de præmijs ac ſupplicijs poſt uitam. Cap. XXVIII.

S*Imilia prodidit Plutarchus de ſupplicijs, in eo, quo ſcripſit an rectè dictum ſit, Vi uendo latita, à priſcis Theologis ac Philoſophis mutuans, Eſſe tertiam uiam eo/ rum qui impiè, legumq́; præuaricatores uixiſſent, quæ tradat animas εἰς ἔρεβος τι καὶ βάραθρον, in uoraginẽ quandam, teterrimũq́; barathrum, ubi ſonantia no/ ctis horrendæ flumina rapiant & auferant è medio celandos obliuione ſempiterna pœnis addictos κολαζομένους. Neq́; enim eſſe uultures ad inferosqui fibras ſemper renaſcentes iecurq́; iam uel roſtris illis uel tabo conſumptũdepaſcantur. Neq́; ſaxa quoq́; & pondera ceruicib. miſerorũ ſemper impendentia, quorum iam corpora et neruos, brachiaq́; labor et tempus abſumpſiſſet, ſed unum uerum ſupplicium malo rum, quod funditus è medio tolluntur, nullis amplius eos actos præcipites in flu/ men obliuionis æternæ, uiſuris, in abyſſum pelagusq́; profundũ hauſtos, uitæ om/ nis motus, lucis expertes. Vera igitur definitio Plutarchi, de ſupplicijs æternis, quòd longius à Deorũ regnis ſcelerati ſummouẽtur, in tenebroſũ, profundiſsimũ, longiß. à luce et uita, omniq́; actione carcerẽ trudũtur, meritò uocatũ ἄρρητον, ἀόρατον, infandũ, inuiſibile. Has ſeruator tenebras exteriores appellat. Has arbitratur pœnas Plutarch. quòd luce et cõmercio bonorũ, beatiſsimaq́; actione uitæ priuãtur. Nemo eos ãplius aſpiciet obſcuros, ignotos. At Iãblichus qui uitã dogmataq́; priſcorũ Py thagoreorũ diligenter accurateq́; perſcripſit, decerpent ex omnib. illis. Mors, ait, nõ modò nõ eſt extimeſcenda, pro ſed multò magis etiã optanda. Aut enim pereun te anima cum corpore, fit omniũ malorum reſolutio: aut ea remanente poſt diſceſſũ reſoluto corpore continget uita beatior, ſed quoniã eſt hoc poſtremũ (claret enim animã eſſe immortalẽ) certè nulla eſt alia uia certa ſalutis, quàm ut optimã, pruden tiſsimãq́; uitã agamus. Nihil enim fert ſecũ anima tendẽs ad alterã uitam, quàm pro bitatem, uel improbitatem, quæ plurimũ prodeſſe, aut obeſſe defuncto noſcuntur. Atq́; anima quidẽ melior μετὰ θεῷ οἰκεῖ, cũ Deo habitat, per cœli regiones bea tas inuecta. Quæ uerò ſeſe factis impijs cõtaminauit, impietate, impuritateq́; ſorde/ ſcẽs, proficiſcitur ad iudicia ſubterranea, meritis pœnis deputãda. Ob quã cauſã eo*

nandum eſt in hac uita, dum licet, & datur, uirtutem ac ſapientiam indiſpici καλὸν γὰρ τὸ ἆθλον, καὶ ἡ ἐλπὶς μεγάλη: Pulchrum enim eſt præmiũ, & ſpes ingens. Audendumq; ei, qui in hac uita moratur, ut omnes uoluptates corporeaq; ornamenta, tanquam aliena à ſeſe abijciat, non alieno, ſed ſuo cultu animum ueſtiens, ſapientia, & iuſtitia, reliquisúe uirtutibus: Sicq; expectet profectionem ad alteram uitam, uelut abiturus, cum uoluerit fatum. Quod cum ita ſit, non magnis pecuniarum aceruandarum curis æſtuandum, non gloriæ, non ambitionis: ſed prudentiæ, ueritatis & animi, ut ſit quàm optimus, ſtudium capeſſendum. Neq; enim fas eſt, quæ uili æſtimari debuiſſent, plurimi facere: neq; rurſum, quæ magno in pretio decuiſſet haberi, nihili pendere. Non corporum igitur, & opum, ſed animi. Non enim ex opibus uirtus, ſed ex uirtute opes. Viro igitur pio neq; uiuo, neq; mortuo, mali quicquam euenire poteſt. Nec uiuus, uel mortuus à Deo negligitur. Hæc iam blichus ex Slatone, ut dixi, decerpta. Idem immemores ſui, diuinarumq; rerum obliuioſos, omniaq; ſtultè credentes ait à priſcis deſignatos, fœminis urnas ad inferos geſtantibus. Quidam, inquit, eruditus, animum ſtultorum urnam dicebat eſſe, propter credulitatem, tum propter inſatiabiles cupiditates: τὸν δὲ κόσκινον ὡς ἔφη πρός με λέγων τὴν ψυχὴν εἶναι, τὴν δὲ ψυχὴν κοσκίνῳ ἀπεικάσας τὴν τῶν ἀνοήτων ὡς τετρημένην, ἅτε οὐ δυναμένην στέγειν, δι' ἀπιστίαν τε καὶ λήθην. Diuinè quoq; refert idem Iamblichus, Pythagoram de pœnis inferorum non ſecus atq; in uera religione habetur, ſtatuiſſe, admonuiſſeq; potius omnem contumeliam perferendam quàm adduci ut hominẽ interficias. πολλῷ δὴ μᾶλλον ἀδικεῖσθαι, παρήγγελλεν, ἢ κτεῖναι ἄνθρωπον, ἐν ᾅδου γὰρ κεῖσθαι τὴν κρίσιν. Marcus quoq; Tullius Romanorum omnium eloquentia facilè princeps, cuius teſtimoniũ in rebus grauiſſimis pro cũctis Romanis ſufficit, utranque ſortem bonorum ſcilicet ac malorum, credidit ac memorauit, antiquæ famæ ſubſcribens. Illi igitur, inquit, impij, quos cecidiſtis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent: uos uerò, qui extremum ſpiritum in uictoria effudiſtis, piorum eſtis ſedẽ & locum conſecuti.

DE MVNDI EXITIO.

MVNDVM aliquando immenſis ignibus cõflagraturum etiam Stoici crediderũt: De quo Athenagoras: τούτῳ δὲ οἱ ἀπὸ στοᾶς τῷ λόγῳ ἐκπυρωθήσεσθαι τὰ πάντα καὶ πάλιν, ἔσεσθαι φασὶν ἑτέραν ἀρχὴν τοῦ κόσμου λαβόντες: Hac ratione & Stoici, inquit, omnia inflammanda in poſterum, rurſumq; reficienda aſſeruerunt, aliud exordiũ mundi introducentes. Hæc & Ouidius uidetur reſpexiſſe cum cecinit.

Eſſe quoq; in fatis reminiſcitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaq; regia cœli
Ardeat, & mundi moles operoſa laboret.

Affirmantur eadem ab Euſebio, dicente id fuiſſe placitum Heracliti & Empedoclis: τὸ δὲ γίνεσθαι τὴν τοῦ δὲ παντὸς φθορὰν, οὐ μόνον χριστιανοῖς ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν ἑλλήνων σοφοῖς δοκεῖ, ὡς ἡρακλείτῳ τῷ ἐφεσίῳ, ὡς ἐμπεδοκλεῖ: Totius, ait, iſtius mundi interitũ fore, nõ ſolum Chriſtianis uiſum, ſed et Græcorum ſiue Gentiũ ſapientibus, ut Heraclito Ephesio & Empedocli. Lucanus itẽ, ſiue quòd eſſet Stoicus, ſiue quod hæc de inflammatione & interitu mũdi fama uetuſtiſsima ſit, longo ſeculorum ſucceſſu ad poſteros deuoluta in eam conſentit:

Inuida fatorum ſeries, ſummiſq; negatum
Stare diu, nimioq; graues ſub pondere lapſus
Nec ſe Roma ferens. Sic cum compage ſoluta
Secula tot mundi ſuprema coëgerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos: omnia miſtis
Sidera ſideribus concurrent: ignea pontum
Aſtra petent: tellus extendere littora nolet,
Excutietq; fretum: fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poſcet ſibi: totaq; diſcors
Machina, diuulſi turbabit fœdera mundi.

Lucanus quidem hæc. Patruus autem Seneca ſuæ fortaſſe ſectæ ueſtigijs inſiſtens, in Epiſtolis eadem: Non terra, inquit, non cœlum, non ſemper hic omnium rerum contextus, quamuis Deo agente ducatur, non ſemper tenebit hunc ordinem, ſed illum ex hoc curſu, dies aliquis deijciet. Lucretius, quoq; quanquã non Stoicus, idẽque Poëta melior quàm Philoſophus, credo quòd hæc apud Stoicos legiſſet:

Vna dies dabit exitio, multoſq; per annos
Suſtentata ruet moles, & machina mundi.
Nec me animi fallit, quàm res noua, miraq; menti
Accidit exitium cœli, terræq; futurum.

Lucanus igitur copioſius expreſsit quod à Chriſtianis exiſtimatur & prædicatur de his, quæ in interitu mundi contingent. Primum machinam mundi ſolutis uinculis omniũ rerũ, turbandã, reuerſuramq; ad antiquũ chaos: meminit horæ ſupremæ, de qua in ſacris literis creberrima mentio. Quodq; etiam in noſtris literis refertur, cœlum inuoluendum ut libri uolumen, ſic idẽ, Sidera ſideribus concurſura, igneaq; aſtra in mare lapſura. Id Eſaias, Tabeſcet omnis militia cœlorũ, cõplicabuntur ſicut liber cœli, & omnis militia eorum defluet ſicut defluit folium de uinea & de ficu. Et Seruator in Euangelio, Aſtra de cœlo cadent, & uirtutes cœlorum mouebuntur, & tunc apparebit ſignum filij hominis. Et Dauid, Ipſi peribunt, cœ-

lum et terra, uirtutes cœlorũ aſtra. Diuus autem Petrus ſæpe repetit in ſecunda epiſtola, Cœlũ et elementa igni abſumenda, in die iudicij reſeruata igni: οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, αὐτοῦ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ πυρὶ τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως: Cœlũ iſtud quod nunc eſt et terra ſecundum uerbũ eius igni repoſita ſunt in diem iudicij. Deinde, ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαύσεται: In qua die cœli fluminis inſtar præteribunt, elementa autẽ incenſa reſoluentur, et terra et quæ in ipſa ſunt colliqueſcent. Paulo pòſt, diẽ Domini commemorans ait, δι᾽ ἣν οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκεται: Per quã cœli inflãmati et elementa liqueſcent. Hæc diuus Petrus. Sibylla quoq; cõmemorat amnem ſulphureũ de cœlo labentem. Non tacuit etiam alia prodigia, quæ fore in fine mundi in noſtra Theologia prædicuntur. Videnturq́; ad alia Poetæ hæc in libris Sibyllinis legiſſe. Non diſſenſerunt autẽ, ſi recté iudices, Stoici à Chriſtianis in reparatione mundi. Siquidẽ et noſtri mundũ nouum, et terram nouã fore uaticinantur. Senſeruntq́; Stoici reficiendũ mundum, non eundem, ſed quaſi renouandũ, aliumq́; reſtituendũ. Noſtri quoq; interitũ mundi, renouationẽ interpretantur: Quorũ Euſebius: οὐ παντελῶς πρὸς φθορὰν ὁ κόσμος χωρήσει, ἀλλὰ πρὸς ἀνακαινισμόν: Non prorſus, inquit, mundus in occaſum tendet, ſed ad renouationẽ. Hippolytus quoq; et Hieronymus & Euſebius idẽ alibi, & alij pleriq;, eadẽ fatentur. Euſebius ſcripturã ſacram interpretans, quæ de interitu mundi apud Eſaiã uaticinatur: ἐπιτηρητέον δὲ ἐνταῦθα ἄξιον γενομένους τοὺς λόγους, ὡς οὐ φθορὰν, οὐδὲ ἀπώλειαν, οὐδὲ ἀφανισμὸν ἔσεσθαι τοῦ οὐρανοῦ σημαίνει ὁ λόγος, ἀλλ᾽ ὡς ἀνειλισσομένης βίβλου φανεροῦσθαι τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα, οὐ μὴν φθείρεσθαι ἡ βίβλος, τὸν αὐτὸν τρόπον ἀνειλισσομένης τῆς περιοχῆς τῆς τοῦ σύμπαντος αἰῶνος πράξεως, αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις ἀποῤῥεύσουσι τῆς περὶ τὸν ἀέρα διατριβῆς. τότε δὴ αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις αἱ πάλαι δίκην ἄστρων πολλοὺς ἀπατήσασαι πεσοῦνται, ὅτε καὶ αὐτὸς ὁ σατανᾶς μετασχηματιζόμενος εἰς ἄγγελον φωτὸς πέπτωκεν ὡς ἀστραπὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Quæ ſunt, Obſeruare hoc loco operepretiũ quæ dicantur, non enim interitũ, aut abolitionẽ, uel perditionẽ cœli futurã dicit propheta: ſed ſicut inuoluto libro, declarantur & panduntur ea quæ ſunt inſcripta, liber autẽ non deletur: ſic obuoluto libro quo totius æui res geſtæ continentur, aduerſæ poteſtates decident ex habitione aëria. Tunc inquã hæ, quæ quondam quaſi ſtellæ multos ſolerent decipere, cadent. Quãdo et Satanas ipſe in Angelũ lucis transfiguratus, cecidit tanquã fulgur de cœlo. Hæc Euſebius, non quidẽ declarans quomodo ſit rerũ innouatio futura, ſed tamẽ ſentiens non abolendũ mundum: Aſtrorũ autem lapſum hoc duntaxat loco, in Dæmonas referens. Quod et Cyrillus apertè ſentit: ὅτι τῆς θείας ὀργῆς ἡ ἔφοδος οὐ περὶ μόνων ἥξει τῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ καὶ κατ᾽ αὐτῶν δραμεῖται τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων, κεχαδέ[illegible] γὰρ δὴ ἧς

ὑψίσ

ὑφίστανται δίκης τὴν τοῦ θεοῦ μάχαιραν, τετυραννηκότες μὲν εἰς χρόνους
μακροὺς, καὶ ὅλην ἀπολέσαντες τὴν ὑπουράνιον διατριβὴν, ἕτοιμοι τῆς δυσ
σεβειῶν τὰς δίκας: Diuinæ iræ impetus, non ſolùm contra terreſtria deſæuiet,
ſed etiã contra ipſos immundos ſpiritus: plectentur enim gladio illo diuino, cuius iu
ſtitiæ ſubiacent qui longo olim tempore tyrannidẽ exercuiſſent, totaq; ſubcœleſti
habitatione amiſſa, pœnas repoſcentur ſuarum impietatũ. Vides hic refugere Græ
cos fateri aſtra peritura, uirtutesq; cœlorũ Dœmonas, q̃ aſtra malunt interpretari.
Subdit autem Euſebius eadẽ aſſerens: πρώτας δὲ μετελεύσεται τὰς ἐν τῷ ἀερίῳ
τόπῳ πονηρὰς καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις ἡ λεχθεῖσα μάχαιρα τοῦ θεοῦ,
δευτέρας ἔρχεται τὰς ἐπὶ τῆς γῆς τῶν ἀσεβῶν ψυχάς: Primũ, inquit, gla/
dius Dei corripiet ſceleratas et aduerſas in loco aërio poteſtates, exinde impiorũ
in terra degentiũ animas. Hic & hoc loci uirtutes cœleſtes interpretatur non ſtel
las ſed Dæmonas potius, quia non prorſus cœlũ perdendũ opinaretur. In hac item
ſunt alij Theologi Græcorum, quorũ autorum grauiſſima eſt opinio. Siquidẽ idem
quem ſuperius nominaui Cyrillus, ubi Eſaias ſcribit, Quia cœli ſicut fumus lique/
ſcent: θάνατον δὲ τῶν στοιχείων εὐφυῶς ὀνομάζει τὴν εἰς τὰ ἀμείνω μετα
βολὴν, οὐκ οὖν τὸν περὶ κτίσεως ἀνακαινισμὸν οἷον ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν,
καθάπερ ὑπὲρ σωμάτων τῶν ἀνθρωπίνων ἔσεσθαι φησὶν, λυομένων δὲ
στοιχείων, τὸ σωτήριόν μου εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται: Innouationem, ait, reparatio/
nemq; ad meliorem ſtatum appoſitè dixit mortem elementorũ. Itaq; fore prædicit
quemadmodũ corporum humanorum, renouationem rerũ creatarũ, quaſi à mor
tuis reſurrectionem. Reſolutis autem elementis, ſalutare meum erit, inquit, in æter
num. Eadem alius Theologus affirmat, qui Seuerus dicitur: οὐ παντελῆ λέγων
ἀπώλειαν· οὐδὲ γὰρ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ἄνθρωποι τοιαύτην ὑποστή
σονται, ἀλλὰ τὴν πρὸς καιρὸν καὶ δι᾽ αὐτῆς ὑπὲρ ἀφθαρσίαν μεταβάλλοντι. Quæ
ſunt, Non omnimodam dicit conſummationẽ: Neq; enim & hi qui inhabitant ip/
ſam terram, tali interitu ſubiacebunt: ſed temporariam, per quam incorruptionem
mutabuntur. Hæc à Theologis Græcis pari conſenſu approbantur, quæ noſter
ſenſit & affirmauit Hieronymus. Qui in id quod ait Pſalmus, Et ſicut pallium in/
uolues eos, & mutabuntur: Ex quo, inquit, oſtenditur perditionem cœlorũ non
interitum ſonare, ſed mutationẽ in melius. De quibus dicitur, Erit cœlum nouum,
& terra noua, quæ ego faciam permanere in conſpectu meo. probat etiam ex eo,
quòd omnis creatura ingemuſcit, ut mutetur et ipſa in melius, cum non animæ ſo/
lum ſuapte natura immortales, ſed etiã corpora glorificabuntur, & præteritis an
tiquis, facta fuerint omnia noua, conformandaq; eſſe omnia, ſicut et Seuerus opina
batur, hominũ innouationi. Deniq; concludit tametſi ſententiæ alternarẽt, glori
ficatis et innouatis hominibus cætera innouationẽ ſecutura: nulla putans poſſe con
ſecutione deduci, ut peritura ſint omnia, cũ hominũ animæ immortales, corpora
uerò immortalia ſurrectura, maxima ac præcipua mũdi pars nõ ſinit in nihilũ redi

genda, ſed futura potius meliora. Qui dicit omnem mundũ in nihilum abiturum, dicit etiam animas hominum & corpora, præcipuam mundi partem. Hoc autem ueritati eſt contrarium, Ex ſuperioribus autem Diui Petri teſtimonijs oſtenditur reſoluenda ardore omnia & conſumenda: Cœlum uidelicet & elementa, terram & omnia terreſtria. Sed quoniam horribile eſt ad cogitandum, ut in nihilum re/deant omnia, & tum rationes, tum ſacrarum literarũ teſtimonia nihil tale minari noſcuntur (Nam & idem ille Diuus Petrus, qui toties tantaq; aſſeueratione clama/uerat, igni cœlum & terram & omnia terreſtria conſumenda, affirmat fore cœ/lum nouum terramq; nouam, idq; ſecundum promiſsionem diuinam, καὶ νοὺς δὲ οὐρανοὺς, καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δι/καιοσύνη κατοικεῖ) uidetur hoc conſtatiſsimè tenendũ, in quo Stoici quoq; con ſentiebant cum Theologis, interitũ fore rerũ qua cernimus, ſed ita, ut reſolutis his, ſit alius mundus, ſiue ex his reparatus ſiue aliunde introductus. Atq; cœlũ nouum, & noua terra, ſiue nouus mundus, ut Stoici tradebant, aut ex his ipſis rebus repa/randus reficiendusq; eſt, aut alius quidã futurus mundus. Primũ igitur tota Theolo gia clamat, cœlũ et terram reſoluendã. Secundò, reſoluenda per ignẽ omnibus in/tra cœlũ & terram, cũ ipſis ſimul incenſis. Hæc accenſio ſine dubio ita cuncta re/ſoluet, ut penitus intereant et aboleantur. In nouo autẽ mundo omnes conſentiunt. An ergo ex cineribus illis reliquijsq; exuſti mundi ſit tanquã Phœnix ex cineribus ſuis reparandus, an futurus alius quidam alterius generis mundus, hoc cognitu di/gniſsimũ eſt, maximeq; neceſſariũ. Duobus ergo ſenſibus poteſt intelligi mundi per ditio ac renouatio. Primus eſt, ut omnibus rebus cœleſtibus & terreſtribus conſum ptis, futurũ ſit aut Chaos, aut id quod erat ante mundũ (erat autem nihil.) Secundo, ut abiecta hac forma et natura, penitusq; in nihilũ redacta, ſuccedat alia uice eius. Hic innouatio poteſt intelligi, aut ex illis mundi reliquijs, ut dixi, aut ex alijs qui/buſdã rebus alter mundus. De perditione prorſus ſecunda ſententia uera eſt. De in nouatione, an renouanda ſit terra & aqua & aër, & quaſi reformandus ueluti uas recoctũ, nouumq; redditũ, an pro præſenti futurus ſit alius alia natura, alia ſub ſtantia, alia forma mundus, in quo non aqua, non aër, non terra, non cœlũ ac ſide/ra, ſed alius quidã mundus, difficile expedire eſt. Videtur autẽ hoc poſtremũ Theo logia uaticinari, nullam rerum harum corruptibiliũ futuram, ſed alium quendam mundum. Ac diuus Petrus duobus locis, clarũ ſuper hac re præbuit teſtimoniũ, in li bris Recognitionũ, quos diſcipulus eius Clemens conſcripſit, et in hac ſecunda epi ſtola. Sed primũ audiendus eſt Didymus ille uidens, à quo poteſt cognitio & finien di mundi & innouandi, & ratio cur finem ſit habiturus, percipi: παλαιουμένων πάντων τῶν ὑπὸ χρόνον. τὴν γὰρ χρονικὴν ἀρχὴν ἐν τῷ γίνεσθαι λα-χόντα, πολλοῦ χρόνου παρατρέχοντος παλαιοῦται, τὸ δὲ παλαιούμενον, καὶ τὸ ἐλίσσεσθαι αὐτοὺς σημαίνει παρεληλυθέναι τὴν χρείαν, καθ' ἣν συ νεβάλλοντο τῇ παρούσῃ διακοσμήσει, ὡς γὰρ τὸ περιβόλαιον ἑλίσσεται

μετὰ

μετὰ τὸ πληρῶσαι τὴν χρείαν, οὕτως ἐπεὶ καὶ τὸν οὐρανόν, ἅμα τῇ γῇ, πάλιν ἀναστοιχειώσις ἔσται μετὰ τὸ παρελθεῖν αὐτὰ κατὰ τὸν λέγοντα σωτῆρα, ὁ οὐρανὸς καὶ γῆ παρελεύσεται: Omnia, inquit, tempori ſubiecta, ſeneſcunt. Nam quæ temporis principiũ naſcendo habuerunt, longo tempore antiquantur. Quod ergo canit Pſalmus, Veteraſcent, & mutabuntur, deſignat eum uſum abiiſſe ac feciſſe, quo rerũ ordines ſuſtinebant alebantq́;. Vt enim indumentum ubi officio functũ fuerit obuoluitur, ſic cœlum ac terræ functæ muneribus ſuis abibunt, rerumq́; erit reſtitutio, iuxta dictũ Seruatoris, Cœlum et terra tranſibunt. Huc uſq; Didymus. Quibus probatiſſima ratio proponitur, cur mundus finem ſit habiturus. Hæc autem ſummus docet Theologus. Primum, mundũ antiquandum, uetuſtate et ſenio interiturũ, ſed non eo ſenio quo res mortales corrumpuntur atq; abolentur. In cœlo tale ſeniũ nullum eſt, ſed aliud quoddam cuius ſimilitudo ex ueſtibus oſtenditur, cum deponimus eas ubi nobis eſſe uſui deſiiſſent, tanquã inutiles eas exuimus atq; obuoluimus. Sic mundus, id eſt, cœlum non eò delebitur, quòd eadem uetuſtate atque omnia animalia, arbores, maria, montes, aliquando ſit deſtructurus, ſed quia ceſſabit uſus eius, quo rerum tantos ordines peragebat. Totus autem uſus iſte cœli, eſt lucis, caloris, motus, ut omnia gubernet, gignat, alat, uitam omnibus ſuppetat. Hæc autem hominibus fiunt. Homini fulgent ſydera, homini naſcuntur plantæ, animalia, hominis eſt terra domicilium. Vt terra hominis eſt, ſic omnia terreſtria. Ac quoniã terreſtria à cœleſtibus aluntur, ea ratione apparet cœleſtia fuiſſe reperta, ut habitatoribus terrarũ deſeruiſſent. Itaq; omnes uſus, omnes uiſibiles ordines, ac rerum facultates, ad hominem reuocantur. Hominibus igitur eiectis in ſempiternum è terra, cui florebunt campi et montes, quibus equi, boues, cæteraq́; animalia naſcentur? Cui cœlum fulgebit? Quis contemplabitur admirabiliterq́; cœli mirabiles ordines, ortus & occaſus certos & ratos? Quibus Sol iam ſua luce ſaciatis noctem relinquet, nocte quoq; ex quiete refectis iucundam referet lucem, idq́; uiciſſim per totum orbem, aliis diem præſentia, aliis noctem abſentia efficiens? Sic item dum aliis æſtatem acceſſu, aliis hyemem diſceſſu præbens, ab utroq; Tropico iter uiciſſim mirabiliq́; ordine peragens. Semper agens nunc æſtatẽ, nunc hyemem, ut omnia reficiantur, humores concreſcant, fruges matureſcant. Hoc ordine ſoli terrarum coloni, totum circumquaq; orbem ſurſum ac deorſum occupantes, fruuntur. Solis ipſis oſtenditur excogitatus. His eiectis, aut ad meliorem ſortem, quoniam hæc mortalia & corruptibilia ſunt, ſolum corpoream uitam, non maius quoddam optatiſſimumq́; bonum habentia, receptis, quid Sole opus erit, cum uita corporea non erit opus? Cum erit alia uita, quam & rerum humanarum probat neceſſitas, et myſteria cœlitus reuelata demonſtrãt. Adueniente maxima Solis luce, lucernæ & faces remouentur: adueniente maxima uita, qua maior deſiderari non poſſit & melior, uſus iſte corporeæ uitæ prorſus ceſſabit. Hæc autem efficiuntur à Sole, omnium mortalium formarũ autore. Qui nactus terreſtrem humorem,

omnes generatim ſpecies elicit è terra, hominiſq́; peragitur is uniuerſus ordo. Quibus amotis, uanus & inutilis erit. Hoc ergo dicebat Didymus, eadem diuus Petrus, & hoc ſenium eſt mundi. Sed duplex poteſt intelligi mundana uetuſtas, naturalis corporis ipſius ætherij, quod ſit natura ſimiliter atque alia corruptibile, quod neq; ratio concedit, & tota Philoſophia ac Theologia negat. Ratio enim oſtendit æthereum corpus eſſe incorruptibile: quoniã quod futurum erat cauſa cæterorũ, ipſum oportebat eſſe incorruptibile: ne ſi & ipſum interiret, reliquarum rerum eſſet exitium. Quod etiam fuit tot ſeculorũ lapſibus incorruptibile, de cuius magnitudine & qualitate nihil abierit, apparet ſemper in poſterum fore incorruptibile. Nam futuri interitus ac ſeneſcentiæ, aliqua iã indicia præceſſiſſent: præceſſiſſet mutatio ab exordio ad hanc ætatem: de corpore quoq;, quemadmodum in arboribus, montibus, ſcopulis, animalibus ſeneſcentibus, aliquid decidiſſet. Non conſtaret idem Sol, non eadem fulgoris eſſet plenitudo, idem radiorũ uigor. Hæc igitur ſenectus nuſquam eſt. Hanc inſeneſcentiã Plato, Ariſtoteles, noſtriq́; pariter decantant. A Plato in Timæo, Deum ita feciſſe hunc mundum, ut nullam iniuriam poſſet recipere: ἔτι δὲ ἵνα ἀγήρων καὶ ἄνοσον ᾖ αὐτὸν ἐτεκτήνατο, κατανοῶν ὡς ἔξωθεν τὰ σώματα θερμὰ καὶ ψυχρὰ, καὶ πάνθ’ ὅσα δυνάμεις ἰσχυρὰς ἔχει, περιιστάμενα ἔξωθεν καὶ προσπίπτοντα ἀκαίρως, λύει καὶ νόσους, γῆράς τε ἐπάγοντα φθίνειν ποιεῖ, διὰ δὴ τὴν αἰτίαν, καὶ τὸν λογισμὸν τόνδε, ἕν ὅλον ἐξ ἁπάντων, τέλειον καὶ ἀγήρον καὶ ἄνοσον αὐτὸν ἐτεκτήνατο. *Quæ ſunt, Præterea ut eſſet inſeneſcibilis & ægritudinis expers, intelligens quòd ea quibus conſtant corpora calida & frigida, & quæ ualidas habent uires, exterius imminentia, & importunè incidentia, diſſoluunt, ægritudineſq́; et ſenium adducunt, & interitũ. Ob hanc cauſam hæc ſecũ perpendens, unum totum ex omnibus perfectũ, inſeneſcibile, ægritudinis expers, ipſum molitus eſt. Hæc antea Timæus Pythagoreus tradiderat, Doricè loquens,* ἀκήρατον τῶν ἐκτὸς κηρῶν· οὐ γὰρ ἦν δίχα τουτέων ἄλλα: *Incorruptibile ab omni exteriori corruptione. Nihil enim eſt extra mundũ. Cauſam quoq; immortalitatis mundi dicit eſſe, quòd ubi ſit rerum & elementorũ æqualitas & eadem proportio, alterũ ab altero non poſſit offendi, indiſſolubilem temperaturã habentia. Similiter Ariſtoteles cœlũ ait eſſe* στοιχεῖον οὐσίας ἕτερον τῶν τεσσάρων ἀκήρατόν τε καὶ θεῖον: *Elementũ ſubſtantia à quatuor reliquis diuerſum, incorruptibile et diuinũ. Hæc non illi ſolũ putauerũt, ſed etiã à noſtris facilè conceduntur. Chryſoſtomus eloquentiſſimè, ut omnia:* οὐκ ὁρᾷς τουτονὶ τὸν οὐρανὸν, πῶς καλὸς, πῶς μέγας, πῶς ποικίλως τῶν ἄστρων ἐστέφανωται χορῷ, πόσον διήρκεσε χρόνον, πεντακισχίλια γὰρ καὶ πλείω ἔτη λοιπὸν ἔστηκεν, καὶ τὸ πλῆθος τοῦ χρόνου οὐκ ἐπήγαγεν αὐτῷ γῆρας. ἀλλ’ ὥσπερ σῶμα νέον καὶ σφριγῶν, οὕτως ἔχει καὶ ἀκμάζουσαν αὐτοῦ τῆς ἡλικίας, τὴν ὥραν, οὕτω δὲ καὶ ὁ οὐρανὸς, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἔλαχε κάλλος,

διετήρησε

διετήρησε, καὶ οὐδὲν ἐπὶ τοῦ χρόνου γέγονεν ἀσθενέστερος. Nonne uides, inquit, cœlum hoc ut pulchrũ, ut ingens, ut aſtrorum choreis uarium? Quantum temporis uiguit? Quinq; ac plus annorum millia proceſſerunt. Et hæc annorum multitudo ei non adduxit ſenium, ſed ut corpus nouum ac uegetum, floridæ uigentisq; iuuentæ uiret ætate: ſic cœlum quam habuit à principio pulchritudinem, ſemper eadem permanſit, nec quicquam tempus eam debilitauit. hæc Chryſoſtomus. Verè igitur ſuapte natura inſeneſcibile & inuariabile eſt cœleſte corpus, indelebilisq; eius pulchritudo. Eſt enim puriſſima ſubſtantia, expers omnis iniuriæ, loco & natura. Corrumpuntur autem omnia aut ab igne, aut aqua, aut aëre, aut terra, longè lateq; à cœlo diſtantibus. Philo igitur Iudæus, uir eloquentiſſimus, dogma Theologiæ Moſaicæ, teſtatur eſſe cœlum creatum quidem, ſed non interiturum: quanquam ex libris Moſaicis non probat quod aſtruit, ſed rationibus duntaxat depugnat, alia labefactari detrimentis extrinſecus irruẽtibus, alia malis inteſtinis: ut ferrum ſi rubigine corrodatur, ſui ipſius interno malo depaſci: ſin domo uel urbe concremata, & ipſum concremari cõtingat, alieno morbo diſſolui: ſic animalia uel proprijs morbis cadere, uel cædibus externis, quorum nihil euenire poſſit mundo. Sed illa præponderat ei ratio, quòd à Natura propter ingens robur inſuperabili contineatur, omnes iniurias quæ poſſunt accidere ſuperante. Illa quoq; uidetur ei ualidiſſima, nullam fore unquam cauſſam, ob quam Deus in perniciem operis tanti ſeſe uertat. Hæc ille: quæ poſt melius examinabuntur. Hæc igitur eſt prior inſeneſcentia à nemine negata. Alia eſt quam Philoſophi neſcierunt, cum uſus cœli inutilis erit, ignis eius & lumen, nulli proderit. Seneſcet ergo cœlum, quia ſeneſcet uſus & cauſſa creati & permanſuri cœli. Ideo enim creatũ fuerat durabile, ut nunquã uitam hominum interrumperet, & quoad ipſe Deus uellet, uiuerent. Succedente uita meliore, quæ nullam à Sole & ſtellis habeat dependentiam, quis eis amplius erit opus? Diuus igitur Petrus docet promiſſionem eſſe cœleſtem, de mundo nouo & terra, in quibus iuſtitia habitat. Amoto igitur præſenti, ſuccedet cœlum & mundus, in quo iuſtitia inhabitat. Non habitat autem iuſtitia niſi in cœlo, ut Plato quoque & Poëtæ dixerunt, in propriæ charitatis ſanctitatisq; domicilio. Apud homines regnat potius iniuſtitia, quæ & diluuium adduxit, & incendiũ urbium impiarum profudit, quarũ ſuperbia & iniuria maxima memoratur. Iuſtitia autẽ non ſolum ipſe eſt Chriſtus, à quo omne ius manat, omnis ordo, omnis lex (Nam & Stoici legem dixerunt rationem ſummi Iouis, omne moderamen, & ad eum ſpectat omnium bene & malefecta dijudicare) ſed etiam omnes qui cœlum adierunt, non ſine iuſtitia peruenerunt. Inde exulant æternum cædes, rapinæ, quicquid poſſit iuſtitiam profanare. Hoc cœlum reſtabit, hoc uigebit tanquam melius, cum genus humanum ad uniuerſale iudicium adductum fuerit, cum dabitur pietati ingens præmium, alijs ad cœlum Empyrium, quod ſolum erit, ſplendentesq; domos aſcendentibus, alijs ad tenebras exteriores in centro terræ detruſis. Alij ſuſpicient tantũ ful

gores æternos, & quaſdam quaſi procul uiſiones intuebuntur, uoces diuinas longè reſonantes audient, medij inter undequaq; beatos, et undequaque miſeros. Cœlum igitur iſtud ad corpoream uitam repertum renouabitur. Cœlum Empyrium reſtabit, implens fulgore terras. Tunc erit lumen Solis ſeptem uicibus maius quàm fuiſſet. Solem, pro lumine ampliſſimo, largiſſimoq́; illo Empyrij cœli, quod ab altiſſimis ſedibus omnia ſurſum ac deorſum immenſo lumine colluſtrabit, Vate uſurpante. Reſtabit autem terra, ad quam exuſti cœli reliquiæ peruenient, tametſi ætheria ſubſtantia leuiſſima ſit, qualis nubium albentium, puriſſimarum, altarumq́;. Reſtabit terra initium mundi, quæ in æternum ſtat, purgata tamen & complanata collibus ac montibus, quod Sibylla dixit. Docuit igitur diuus Petrus in Epiſtola apud Clementem in Recognitionibus, quomodo nouum cœlum ſit futurum: Dixit enim ſuperius, ὁ νῦν οὐρανὸς, præſens hoc cœlū quod cernimus, hoc cœlum quod aſpicis igni reſeruatum. Apud Clementem uerò multa ſuper hoc Simonis magi refellens, impietates, diſſerit. Vt ſuperius Philoſophorum poſitæ ſententiæ de mundi exitio perpendantur, dicendum eſt, ſi Stoici & Lucretius, ut dicta eorum probare nituntur, rerum abolitionem naturali neceſſitate futuram ſuſpicantur, facilius futurum ut rationi iudicioq́; Ariſtotelis & Chriſtianorum, mens conquieſcat, quàm ſuſpicionibus eorum. Vera enim eſt ſententia Chryſoſtomi, quàm prior Ariſtoteles, maiorq́; Plato conceperant, corpus ætherium liquidiſſimæ ſubſtantiæ ſuapte natura nec diſſolui, nec ullo ſenio, quemadmodum rerum terreſtres poſſe contabeſcere. Quòd enim tot annorum curriculis illæſum fuit, cuius magnitudinem, pulchritudinem corporis, nulla temporis iniuria labefactauit, nulla ſeculorum macula uitiauit, utique tale ſemper futurum eſt, cuius fulgore nec unquam impalluiſſe, nec decreuiſſe perſpectus eſt, quod pati debuit aliquando tot antè ſeculis, ſi futurum erat, certè nunquam patietur, nec aut ſenio debilitatum, attritumq́; diffluet, nec ardoribus ullis, cuius eſt altiſſima regio, cunctis ignibus inacceſſa, concremabitur, nec ullam quàm cætera corpora iniuriam recipiet. Aliæ rationes apud Ariſtotelem uideantur. Quòd igitur Plutarchus ait in libro contra Stoicos, eos apertè prædicare: τοὺς θεοὺς ἅπαντας εἶναι γεγονότας, ϗ φθαρησομένους ὑπὸ πυρὸς κατ' αὐτοὺς ὥσπερ κηρινοὺς ἢ καττιτερίνους τινάς: Vniuerſos Deos creatos eſſe & interituros, liquefaciendos ab igne ueluti plumbeos cereosq́;: ratione quidem nulla fieri poteſt: ſed uera tamen Stoici loquebantur, ab anterioribus ſeculis audita, quibus Sibyllæ Prophetæq́; cantabant fore, ut omnis aliquando cœli compago, magnis ignibus inflammata deflueret. Ad alios eximius Prophetarum Eſaias, ſimiliter atque Stoici ſcripſerat, Tabeſcet omnis militia cœli. Complicabuntur, ſicut liber, cœli: & omnis militia eorum defluet ſicut defluit folium de uinea & ficu. In Euangelio quoque Deus ipſe, Aſtra de cœlo cadent, & uirtutes cœlorum mouebuntur. Et Dauid, Ipſi peribunt. Et idem Deus, Cœlum et terra tranſibunt. Virtutes autem cœli, Græci interpretes apud Eſaiam, Stellas interpretantur.

tantur. Vera igitur Stoici ſcripſerunt: ſed quod diuinis reuelationibus fuerat pro/
ditum, illi futurum alia ratione credebant, naturaliter humore omni conſumpto.
totam machinam à cœlo uſque in terras conflagraturam. Verum igitur id erit: ſed
cum extra naturæ cœleſtis leges, quibus incorruptibile, nulleq; iniuriæ ſubiectum
eſt ætherium corpus, ſit futurũ, Stoici referre debuerant, ſi poterant non in ſenium,
debilitatemq; corporis cœleſtis, aut ignes illos immenſos mundi, ſed illam poten/
tiam, quàm Sibyllæ monſtrauerant, Deum, meliora mortalibus daturum, cunctis,
quo melior lucentiorq; mundus ſequatur, renouatis alium mundum facturũ. Om/
nis enim, ait magnus Paulus, creatura hanc renouationem expectat, ingemiſcens
& parturiens, expectanſq; reuelationem filiorum Dei. Quæ quidem reuelatio fu/
tura tunc eſt, cum claritas ſanctorum corporum, quæ reſurgentia glorificabuntur,
manifeſta terris erit, cum qua rerum cunctarum renouatio conſequetur. Ob id ab
ipſis rebus expectata, quarum cum filijs Dei futura ſit in melius reformatio. Quòd
igitur Marcus Tullius, inducit Stoicum referentem, Ex quo, inquit, euenturum, no
ſtri putant, de quo Panætium addubitare dicebant, ut ad extremum omnis mundus
igneſceret, cum omni humore conſumpto, neq; terra ali poſſet, neq; remearet aër.
cuius ortus aqua omnis exhauſta eſſe non poſſet: Ita relinqui nihil præter ignem.
À quo rurſum animante ac Deo, renouatio mundi fieret, atque idem ornatus ori/
retur. Audierant euenturam mundi conflagrationem Stoici, ſed ad naturales cau/
ſas eam reuocantes, errabant. Quem errorem facilè meliores Philoſophi coargu/
ent. Partim probantes nullam offenſam poſſe cœleſte corpus accipere, partim nun
quam futurum, ut omnis humor abſumatur, quòd neceſſe ſit omnem aquam abſum
ptam, non in nihilũ, ſed in nubes ac uapores euaneſcere: quibus denuò coactis, re/
paretur aqua, ſemperq; is ordo remeet elementorum, nihil in nihilum abire, natu/
ra patiente. Nunquam, ſi quis arcana Naturæ contempletur, eueniet, ut omnis aër,
omnis aqua, cuncti uapores humoreſq;, in nihilũ aut igneam duntaxat materiam
diſſoluantur, eò quòd ſimul ardore Solis humor exhauritur, ſimul aër frigidus fœ
cundus humiditatis reparatur, ſimul in nubes hymbriferas grauidatur, ſimul in ca/
uernas ſubterraneas in flumina fonteſq; emanaturus, recipitur. Nec ulla ſit humo/
ris exhauſtio, quin eadem opera fiat eiuſdem reparatio. Tanta Soli radianti, poten
ti, moles humorum per omnem mundum obiecta eſt, ut eodem tempore quo conco
quit humores, & terras ardoribus torret, alio terrarum hemiſphærio regnet humo
rum copia, uigens & dominans abſente Sole. & cum terras noſtras inflammant
æſtiui dies, humorq; abſumitur omnis, eiſdem ſub Antipodibus ſæuit hyems, præci/
piteſq; cadunt ex æthere nymbi. Semper hoc ordine uigente, quem nulla tollat diu
turnitas, tanto contextu factis elementis, ut alterũ alterius pernicies nunquam eſſe
poßit, tot ſunt, eruntq; ſemper in mundo nubes, humoreſq;, quantũ Solis et ignis,
flammæq; cœleſtis. Nec dabitur unquã ut abolere poßit ignis aquam, tantam ſem
per futuram, ut iugiter ardoribus Solis reſiſtat, omnemq; conflagrationem pro/
hibeat

bibeat. Sic ardor ſolis diluuia prohibebit, dico autẽ non particulares aut conflagrationes, aut eluuiones, ſed uniuerſales, quales Stoici ſomniabant, Naturæ legibus nunquã euenturas, quod euenire non poſſit. Quid? quòd ſi uera dicerent, iam pernicies iſta & humoris exhauſtio, principiũ habuiſſet, aut ad medium adducta fuiſſet. Iam forent ætates torrentiores, iam minus ubiq; uaporis, iam terras ſqualores preſſiſſent, iam torreri mortales cœpiſſent, exhauſta maria, flumina, paludes, lacus, quorum nihil hactenus conſpicitur. Supereſt igitur uera quidem eos tradidiſſe de conflagratione, de nouo mundo: ſed hoc unum non uidiſſe, non rationibus Naturæ, ſed illius nutibus hoc euenturum qui cuncta creauit, potens eadem qua creaſſet poteſtate, cuncta reſoluere. Quem cum bonitas impulerit ad creandũ, quo conſilio & poteſtate creauit, eadem, pulchros ordines illos, uincláq; tenacia rerum reſoluet. Creauit autẽ, ut etiam Stoici fatebantur, hominibus omnia, quibus ſolis deſuper ſtellas micantes accendit, Solis curſus Lunæq; meatus inſtituit, terras proferre cibos iuſſit, animalia bruta ad diuerſos uſus eduxit. Hoc conſiliũ cum generationis omnis cauſa fuerit, idem cunctam generationẽ remouebit, cũ remoti fuerint, quibus omnis generatio parabitur. Nulla Naturæ neceſſitas Solis æternos curſus ſiſtet, nulla luminis naturalis hebetatio flagrantes eius radios terris auferet. Sic nullus neceſſarius ignis populabitur aëra & terras, aut inundatio rapiet montes & campos urbesq́;, ſed quidquid euenturũ eſt, eius conſilio dabitur, qui rerum leges excogitaſſet. Quas tunc abolebit, reſcindet, cum hi quibus parata fuerant omnia, remouebuntur. Remouebuntur autem homines è terra, quòd & à Sibyllis Prophetisq́; prædictum fuit, et Philoſophi ſi profundius conſiderauerint, negare non poterunt, cum tanta flagitia terras oppriment, ut uiuere mortalibus ſit miſerabile, uitaq́; mors à cunctis præferatur. Hæc una cauſa. Maior autem & apertior, quòd iudicandi mortales in theatro totius mundi ſunt aliquando iudice Deo: Quòd tota deificatio animorum & corporum futura eſt: cum qua neceſſariò curſus iſte uitæ quotidianus interpolabitur, ut ſit locus meliori conſilio, cum conſulet melius hominibus Deus, hoc ordine uitæ corporeæ ſublato, bonis præmia debita redditurus. Quæ ſi Philoloſophi perſpicere potuiſſent, quanquam ſimiles ſomniantibus quædam ſuper hoc augurabantur, non recuſaſſent optimam hanc expectatamq́; ab omni re creata renouationem, fateri. Nam quotidianam uitam non modò non laudarunt eorum pleriq;, uerum q́; bonum non iudicarunt, ut deplorarint uitam, mortemq́; ei facile prætulerint. Viderunt igitur ratione duce et incredibili deſiderio expetiuerunt aliam uitam, tantumnon in ius diuinam prouidentiã uocantes, quòd homines miſerabiliores cunctis animalibus propè creaſſet. Quæ quidem perturbatio tollitur cum felicitas alacritasq́; maior oſtenditur futura, renouato mundo. Hic omnis animæ tumultus ſedatur, hic ceſſat admiratio, bonos nũc infelicius agere quàm malos, impunè uigere flagitia, cædes bonorum uolitare, fortunam peſſimos quoſque flatibus ſecundis in portum collocare. Itaq; quod ait Philo Iudæus, deteſtatus exe-

execratusq́; exitium mundi: ὑπὸ δὲ θεοῦ φθείρεσθαι λέγειν αὐτὸν, πάντων ἀνοσιώτατον. ὁ γὰρ θεὸς οὐκ ἀταξίας καὶ ἀκοσμίας, καὶ φθορᾶς, ἀλλὰ τάξεως, καὶ εὐκοσμίας, καὶ ζωῆς, καὶ παντὸς αἴτιος ἀγαθοῦ, ἀνωμολόγηται παρὰ τοῖς τὰ ἀληθῆ δοξάζουσι: Nempe, dicere porrò mundum diuinitus occidere, ante omnia flagitioſiſsimum eſt. Neq; enim Deus autor eſt inordinationis, confuſionis, interitus, ſed ordinis, uenuſtatis, & uitæ: omniſq́; eum eſſe cauſam boni, in confeſſo eſt apud eos, qui ueritatem profitentur. Dico ego Philoni, renouatio mundi comprobabit Deum bonorum, pulchritudinis, non interitus autorem. Non enim diruet mundum, uelut opera ſua peroſus, ſed renouabit, reficiet, dabit meliorem, aperiet theſauros bonitatis, quos nunc ſecundum diuitias ſapientiæ ſuæ prudenter occultat. Tum uerò maxima largitate pandentur, effundentur arcanæ bonitates. Neq; uerò demolietur Deus mundum, nihil amplius daturus, aut animo iniquo quod benefeciſſet malè perditurus, hoc dicere, flagitioſiſsimum. Sed quoniam ſtatus iſte rerum non optimus eſt, & quo non poſsit melior eſſe, quin etiam multis lacrymis ſæpe deflet us eſt à pijs, multiſq́; malis obnoxius iudicatus, Deus pro ſua clementia reſtituet meliorem, ut diruta ſoloq́; æquata Alba refecta Roma fuit: Haud minus pro mundo corruptibili, caliginoſo, animorum ergaſtulo, oſtendetur lucidiſsimus, optimus, fortunatus, in fine ceu ſupremum bonum repoſitus. Ille uerus ordo, uerus mundus, & ornatus, erit uera uita, cum præſens ab ipſis Philoſophis penè pro morte ſit habita. Hæc reſponſio credo non diſplicebit Philoni. Qui quidem dogma Philoſophorum de poſtera mundi æternitate ſequens, & Solem Lunamq́;, & cunctam cœli pulchritudinem, cum Peripateticis ab interitu defendens, ſacros autores ſuos, quorum religioni initiatus eſſet, cum canunt abolendum, reſcindendumq́; cœlum, fulgorem ſiderum denigrandum, liquidiſsimam ſtellarum, totamq́; cœli compagem ignibus incoctam & tabefactam lapſuram in terras, qua tandem ratione tueatur, libenter didicerim. Verum noſtri beneficio cœleſti, myſterium aperuerunt. Hæc de exitio mundi dixiſſe ſat eſt.

VLTIMVM CAPVT.

VErum igitur beatitudinis fontem eſſe Pietatem: (quoniam in actionibus uirtutis beatitudo conſtituitur, fons autem iuſtarum, rectarumq́; actionum eſt Pietas) atque hunc eſſe finem totius felicitatis, omniumq́; uirtutum, atq; actionum moderamen: & qui dicit Beatitudinem, ſeu Felicitatem,

Finemq́;

Finemq́; omnium rerum, nihil aliud eum dicere, quàm Scientiam, & Cultum Dei: & hanc eſſe philoſophorum quoq; ſententiam, declarat mirificè, conſonans cum ſacris literis, idẽ Ariſtoteles, qui libros de Moribus ad Eudemũ abſoluens, quemadmodum Salomon ſuos claudens, dixit: Finem dicendi faciamus: Deum time, & mandata eius obſerua: Hoc eſt omnis homo. Sic Ariſtoteles illo præclaro fine uſus eſt: Omnes actiones noſtras, omniaq́; ſtudia, rerumq́; poſſeßiones, tanto iudicandas eſſe meliores, quanto magis fecerint, adiuuerint ad cognitionem, & cultum Dei. Deteriora autem cenſenda, quæ nobis impedimento fuerint, quò minus colatur Deus. ut quaſi ſic ſtatuat, ſi quis eius ſententiam planius euoluat, Quoniam, inquit, Felicitatem ueluti finem ſupremum quærimus: Felicitatem autem tibi demonſtro, eamq́; dico eſſe beatum, felicemq́; animi ſtatum, complexum, ſocietatemq́; omnium uirtutum: Apertius, ait, tibi loquar: ſedes omnium uirtutum, & finis ille, ad quem quicquid agimus, quicquid poßidere ſtudeamus, reſpiciendum eſt, Contemplatio & Cultus Dei. Cum, inquit, huc perueneris, tunc finis eſt, tunc beatus eris. Ob hanc cauſam quæcunq; te iuuerint ut huc peruenias, pro melioribus habenda: quæ prohibuerint, impedimentoq́; fuerint, deteriora iudicanda. Et is terminus uerus, hæc optima diffinitio, optimus rerum cognoſcendarum modus. Sic loquitur Ariſtoteles: ἥτις οὖν αἵρεσις καὶ κτῆσις τῶν φύσει ἀγαθῶν ποιήσει τὴν τοῦ θεοῦ μάλιστα θεωρίαν ἢ σώματος ἢ χρημάτων ἢ φίλων ἢ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, αὕτη ἀρίστη, καὶ οὗτος ὅρος κάλλιστος, ἥτις δὲ δι' ἔνδειαν, ἢ δι' ὑπερβολὴν κωλύει τὸν θεὸν θεραπεύειν, καὶ θεωρεῖν, αὕτη δὲ φαύλη.

FINIS.

DE NOMINE VRBIS SVAE

EVGVBIVM, QVOD CORRVPTE LEGITVR APVD SCRIPTORES: ET QVA RATIONE

ſit proferendum.

Viſum eſt in calce operis huius docere, quod fortaſſe legentibus non fuerit ingratum. Si quis eſt, qui neſciat nomen urbis meæ, non eſt Eugubium, ſed ut apud probatos ſcriptores conſtat Iguium, & ciuile nomen non Eugubinus, ſed Iguinus, uel Iguius. At ne noua, atq; auribus inuſitata uiderer afferre, ſequutus ſum uulgi conſuetudinẽ: ubiq; me Eugubinum appellans. Verum hoc nomen adeo corruptum, deprauatumq́; eſt apud ſcriptores, ut niſi iudicium, ſolertiaq́; Docliſsimorum uirorum, &

rum, & fides Antiquorum codicum ſuffragata eſſet, difficile potuerit recognoſci. Non fuiſſe igitur oppidum ignobile Iguium, declarat, quòd eius meminit Cæſar in Commentarijs, Tullius in Epiſtolis ad Atticum, Ptolemæus, & Strabo in Geographia, Plinius in libris de Naturali hiſtoria. Silius quoque Italicus. Sed tam uariè apud hos omnes deprauatum eſt id nomen, ut apud Cæſarem primo de Bello Ciuili uocetur Tignium, addita litera T, ex nomine Termi Prætoris Pompeiani, qui præſidio quinque cohortium oppidum defenderet: apud Ciceronem de ea re atque Cæſar loquente Siſiguium: apud Ptolomæum Iſuium, apud Strabonem Itor, apud Silium Inginum, apud Plinium in deprauatis exemplaribus ciues dicuntur Inginini. Cauſas autem deprauationis huius, quas ut dixi, mecum Doctiſſimi huius ſeculi repererunt, quorum iudicio ſuffragati ſunt codices antiqui, explicabo. Dico hoc oppidum eſſe, quod in Commentarijs Cæſaris de Bello Ciuili deprauatiſſimè uocatur Tignium, de quo Cæſar, cum Piſaurum Fanumq; oppida Vmbriæ, ab Eugubio non longè diſtantia, memoraſſet, quæ ipſe ſuis præſidijs occupauerat, ſubijcit his uerbis: Interea certior factus, Tignium Termũ Prætorem cohortibus quinq; tenere, oppidum munire, omniumq; eſſe Tigniorum optimam erga ſe uoluntatem, Curionem cum tribus cohortibus, quas Piſauri & Arimini habebat, mittit: Cuius aduentu cognito, diffiſus municipij uoluntati Termus, cohortes ex urbe educit, & profugit: milites in itinere ab eo diſcedunt, ac domum reuertuntur: Curio onmium ſumma uoluntate Tigniũ recipit. Hæc Cæſar. Deprenderunt igitur eruditi cauſam deprauationis: nam hoc oppidum, ut eſt apud Lucanũ, in Vmbria eſt. Eugubium quoque, ut Plinius docet, in Vmbria. Illud oppidum Tignium dicit eſſe in Vmbria Lucanus, ſcribens de Bello Ciuili, eo carmine,

Gens Ethruſca, fuga trepidi nudata Libonis
Iusq; ſui pulſo iam perdidit Vmbria Termo.

Et Lucius Florus his uerbis: Prima Arimino ſigna cecinerunt, tũ pulſus Hetruria Libo, Vmbria Termus, Domitius Corfinio. Nullum autem nunc eſt oppidum in Vmbria, nec ullum extat eius ueſtigiũ, quod uocetur Tignium: & illud oppidum non procul Arimino & Piſauro & Fano ſitum erat, ut quòd à Cæſare cũ his ipſis nominatur & cenſetur: Eugubium quoq; non multum diſtat à Piſauro & Fano. Cauſa igitur deprauationis, quod multis nominibus accidit, fuit nomẽ Termi Prætoris, qui literam primam ſui nominis dedit Iguio: nam locus in Commentarijs habebat. Interea certior factus Iguium Termũ Prætorem cohortibus quinq; tenere. facilius enim fuit ut pro u, legeretur poſtea n, ut quæ una, eademq; litera eſt ſurſum deorſumq; uerſa. Imperitia igitur ſcriptorũ & deprauatio codicum, fecit ut prima litera nominis Termi adderetur nomini Iguium. Haud mirum quidem, Nam maiora monſtra olim in omnibus bonis autoribus uiſebantur. Huius deprauationis uel illud clarum argumentũ eſt, quòd idem oppidum, quòd in Commentarijs appellatur Tignium, in Epiſtolis ad Atticum de eiſdem oppidis, quæ adhuc à Pompeianis

Vmbriæ cũ lætitia ſuſceperunt, expulſo Termo duce, qui Vmbriã poßidebat pro Pompeio, Iulia dicta ſit: an propter Iuliam uxorem Octauiani, determinare non ualemus. Hæc hiſtoria, tametſi non adeò Latinè & politè, ſed ſatis ad eorum fidem, quæ ſcripſimus, ut Tignium in Commentarijs Cæſaris noſcatur eſſe Iguium, quod à Termo prætore Pompeij teneretur. Nam Lucius Florus congruens cum hac hiſtoria ſcribit, Prima ciuilis belli arena Italia fuit, cuius arces leuibus præſidijs Pompeius inſederat: ſed omnia ſubitò Cæſaris impetu oppreſſa ſunt. Supereſt Plinius, in cuius hiſtoria libro I I I. de ſexta regione, poſt Foroſempronienſes numerantur Inginini. Sciendum hunc quoq; locum eſſe deprauatum, quod tum ratio, tum fides antiquorum codicum oſtendit. Ac primo uel hinc liquet non eſſe dicendum, quemadmodum hodie dicitur Eugubiũ: nam Plinius numerat cuiuſq; regionis oppida ſecundum rationem Alphabeti, primumq; recenſet quæ incipiunt à litera A, ſubijcit alia iuxta literarũ ordinem: poſt Forobrenitianos & Foroſempronienſes numerantur Inginini. Plinius ergo recenſuerat noſtrum hoc oppidum ſub litera I, non ſub litera E: nam ſi inciperet nomen à litera E, non nominaſſet ipſum poſt ea quæ incipiunt cum litera F. hoc argumento eſt, deprauatè uulgò dici Eugubium. Manifeſta quoq; ratio eſt cur deprauatum ſit, ut pro Iguini in Plinio legatur Inginini: nam apex qui ſolet Latinis ſuperſcribi literæ I, uidetur nonnunquam eſſe breuiatio, cum uolentes ſignificare præpoſitionem in, ſuperponimus quendam apicem. itaq; exiguum punctũ literæ I, fecit ut putaretur præpoſitio in: atq; ubi dicebatur in Plinio Iguini, ab imperito ſcriptore ſubiectum fuit Inguini: pòſt alia quoq; corruptio facilè irrepſit inter literas u, n. Hæc eadem corruptio accidit in Silio Italico, qui libro V I I I. deſcribens populos Vmbriæ, poſt Hiſpellum ac Narniam, oppida Eugubio finitima, recenſet Inginum, eo carmine,

Hiſpellum, & duro monti per ſaxa recumbens
Narnia, & infeſtum nebulis humentibus olim
Inginum, patuloq; iacens ſine mœnibus aruo
Fulginia.

Fuit igitur hic quoque ſimili ratiòne deprauatum, quoniam apex ſuperſignatus primæ literæ nominis ab imprudentibus ſcriptoribus pro litera n, acceptum eſt: ſcripſerat enim Silius, qui in hoc carmine ſequitur ordinem Plinij, aliorumq; Geographorum in recenſendis Vrbibus, Iguium, uti apud Cæſarem, Pliniumq; legeret, & interpres Silij ait Inginum oppidum eſſe in Vmbria: nullum eſt autem memorabile oppidum eſſe in Vmbria cui poßit hoc nomen applicari. Nam quod ait interpres, Inginũ à Strabone pro monte accipi, in Græcis exemplaribus Mons ille non Inginum, ſed γιγγῦνον ὄρος, Mons Gingunum uocatur, his uerbis, αὐτῆς δ' ἐστὶ καὶ ὁ αἶσις ποταμὸς καὶ τὸ γιγγῦνον ὄρος. Hos terminos ponit Vmbriæ Strabo, Flumen Aeſin & Gingunum montem, qui hodie quoque uocatur Genga: niſi fortè Strabo ſcripſerit Cingulum ὄρος terminus. Nec mirum quòd nebulis infeſtum oppidum Eugubium dicat Silius: ſubiacet enim ei planicies, quam nebula mane ſemper opacat, uehementius

illo fortaſſe tempore, ſi planicies erat inculta, & palus nebulam exhalabat. Adde quòd Eugubium in planicie dicitur fuiſſe ſitum, ubi nebula inumbrat: propterea dicit olim, non ſua tempeſtate. Sciendum quoq; hoc nomen apud Strabonem deprauate legi: nam poſt Hiſpellum oppidum Eugubio finitimum, ſubijcit "Ιτορ, Itor. Erat ſcilicet pro Tau, Gamma. Sic Igu. Sed reliquũ quoq; nomen corruptum fuit, ut alia pleraq; non minus deprauatè apud eum leguntur. Sed reuertor ad Plinium. Dum hæc mecũ agitarem, Angelus Colotius Epiſcopus Nucerinus, uir noſtri temporis doctiſsimus, in duobus Plinijs, quorum alter eſt uenerandæ uetuſtatis, alter ex prima impreſsione cum primò fuit Plinius excuſus, oſtendit, ubi nunc in uulgatis exemplaribus, & his etiam quæ ſunt impreſſa in Germania, legitur Inginini, omnino eſſe Iguini: hoc ego manifeſtè uidi. Illud autem uehementer in Plinio animaduertendum eſt, cuius me admonuit Iacobus Torellus Fanenſis, uir excellentis ingenij, cuius fere totum eſt, quod ſuper nomine Iguij ſuperius attulimus: is deprendit duobus alijs locis mentionem Iguij fieri apud Plinium libro XV. cùm agit de oleo factitio, & libro XXIII. cap. IIII. de oleo quoq; ſcribens: ſed is locus non admodum deprauatè legitur, eratq; clarus multis, his uerbis: Seleucinum, inquit, neruis utile eſſe diximus, ſicut herbaceũ quoq;, quod Enguini circa uiã Flamminiam uendunt. Hæc Plinius. Nõ admodum peruerſum eſt, ut pro Iguini legatur Enguini, quos ait eſſe iuxta uiam Flamminiam, ut ueriſsimum eſt: attingit enim Iguinus ager uiã Flamminiam. Quin Caſtellum Ditionis Iguij (quod ab antiquiſsimis Græcis uidetur appellatum Schiſſa ἀπὸ τοῦ σχίζειν, propterea quòd ſcinditur illic Apenninus, ut quaſi ſecuri ſectus uideatur) uia Flamminia medium pertranſit. Hic Iguini oleum herbaceum uendebant, neruis utile: Herbarum ſiquidem, non facilè alibi naſcentium, ferax illic Apenninus. Naſcitur ad alia Coccus, ſeu Vermiculus affatim lectus ex herba uulgò Pimpinella. Huius igitur olei meminit idẽ Plinius etiã lib. XV. ſed locus, ut dixi deprauatiſsimus eſt. Audi igitur eũ, & confer locum libri XXIII. cum hoc XV. ubi de oleo factitio ſcribit his uerbis: Suis, ait, herbis componunt inter Cappadociã & Seleuciũ quod Seleucinũ appellant, neruis admodum utile, ſicut in Italia è gummi. Locus, ſi rectè penſites, perperam habet, ut pro Eguuij legatur è gummi: dicendumq́;, Sicut in Italia Eguij. quod locus ipſe teſtatur abunde: nam nullum oleum conficitur è gummi. Adhæc oleum illud quod ſcribit libro XXIII. neruis utile, herbaceum eſt, non è gummi. Præterea ſimiles ſunt inter ſe locus ille libri XXIII. atque quintidecimi, propterea, quòd refert repetitq; eiſdem penè uerbis libro XXIII. eadem illa de oleo, quæ ſcripſerat quintodecimo: idq́; ipſe Plinius demonſtrat, Diximus (inquit libro XXIII.) neruis utile Seleucinũ, ſicut herbaceũ quoq;, quod Eguini uendũt. At ubi hoc dixerat Plinius? uidelicet quintodecimo, ibi ſcripſerat oleum herbaceũ neruis utile, non oleum è gummi. Quantus error, ut oleum herbaceum transferatur in oleum è gummi? Et cum idem Plinius ait, Sicut in Italia: indicat quod clarius repetit XXIII. nempe circa

uiam,

niam Flamminiam. Atque obſecro impreſſores omnes, ut poſt hæc tam in Cæſare quàm Cicerone & Plinio locos illos caſtigatius imprimant: Nã quod ad me attinet, plurimũ his debere fateor, qui hæc aperuerunt: in primisq; Iacobo Torello Fanenſi, perſpicacis ingenij uiro: cuius iudicio ut aſſentirer poſt aliquod tẽpus fecerunt coniecturæ clariores, & probatæ fidei codices. Igitur nomen urbis eſt Iguiũ, ciuile Iguinus, uel Iguius, ut eſt in Cæſare. Magnitudinem uiresq; oppidi, & quid momenti haberet, teſtatur, quòd illo bello Ciuili, cum Fanum, Piſaurum, Anconam ſingulis cohortibus Cæſar occupaſſet, miſit huc tres cohortes, & Pompeius quinq; cohortium præſidio cum prætore Termo tenebat. Vetuſtatem declarat Mauſoleum extra mœnia, & theatrum: tum complures tabulæ æneæ repertæ in agris, literis incognitis inciſæ, quas hucuſq; legere potuit nemo: ſuſpicantur nonnulli Hetruſcas eſſe: tum tegulæ ſepulchrorum, eiſdem literis impreſſæ, ab aratore inuentæ, cum finibus illis,

Exeſa inuenit ſcabra rubigine pila,
Aut grauibus raſtris galeas pulſabat inanes,
Grandiaq; effoßis mirabitur oſſa ſepulchris.

His autem Vrbibus & his finibus Iguium, ut ſitum cognoſcas, terminatur. à Meridie Peruſia, à Septentrione uia Flamminia, quæ penetrat Apenninos montes: ab Ortu Sentino, Saxoferrato uulgò, Nuceria colonia, Foro Flamminij: ab Occaſu Tiberno, uulgò Tifernio, in media ferè Italia, nunc ſub ditione Ducis Vrbini.

FINIS.

LOCORVM ALIQVOT IN GRAECIS LATI
niſq; deprauatorum emendatior lectio.

Pagina 3, uerſu 24, lege commercio. 5, 2, haberent. 7, 37, locum. 12, 11,
αἰτίαν. 15, 14, coordinans. ibidem 20, ; ὁ. ibidē 22, ὡς. 17, 34, ἀρχαὶ. 19, 14,
ἐνοειδῶς, ibidem 31, id eſt. 21, 29, καὶ τοῖς, ibidem 30, εὐθὺς τὰ πάντα γνω/
ρίζουσι, ibidem 31, τεταγμένοι. 26, 17, altera. 28, 16, ὁ πρὸ. 30, 26, diuus
ille. 31, 18. φανερὸν. 37. 18, δὴ πρ. 40, 9, ὁρμημένος. ibidem 18, ὑποςά/
σεως. 42, 31, ἀπὸ. 50, 21, πάσῃ, ibidē 33, οὔτε, ibidem 36, πρώτως. 51, 12,
Mens inde. ibidem 39, ubertate. 54, 5, τὴν ἀλήθειαν. ibidem 31, Archetyppa.
55, 2, aut. ibidem 22, conformatio. 56, 34, Græcum. 57, 16, ſubſtantiā expunge.
58, 25, ἀκροσοιχίδα. 60, 16, quem ea coleret. 63, 2, εἴνεχα. 64, 19, τῶν.
65, 5, ἡ φύσις. ibidem 37, ἀΐδιος. ibidem 39, ὅμοιος ἐςὶν, ἴσος δὲ. 66, 18, cā.
69, 9, μετῆλθε. ibidem 13, ἠκολούθησαν. ibidem 26, decreta. 70, 24, oracula
ſolum ibidem 29, μετοικισμοὶ. ibidem 31, πρόσφατα. 71, 9, Erythræam. ibi/
dem 10, προσηγόρευσαν. ibidem 14, ferunt. 74, 15, primum. ibidem 25, etiam
uocat eū. ibidē 29, πρωτόγονον. 75, 22, κατεσκευάσθαι. 78, 9, ἐκμαρτεῖον.
ibidem 32, δείκνυμι. 80, 14, γενέσθαι. ibidem 18, ad eum, qui. ibidem 29, συνα/
ποτελῶν. 77, 1, Ideoq;. 87, 8, αὐτὸς. ibidē 23, ἐποίησε. ibidē 24, παγκά/
λως. ibidē 28, χαραχθῆναι. 88, 26, προσηοάμενος. 91, 25, Pythagoreos phi/
loſophos. 93, 39, φαντάζεσθαι. 94, 5, carnem. ibidem 37, omniaq; quæ. 99,
11, γεννήματα θεοῦ. ibidem 13, ἐγγυτέρω. 109, 8, procedere. 111,
30, eſt eſſe. 112, 17, Tertium. 113, 7, eſt ſecunda. ibidem 25, ex Platone. 114,
31, inuſitatum. 115, 34, illum. 116, 3, denotabat. ibidem 11, εἰς αἰνιγματώδη. ibi/
dem 37, cunctis. 117, 12, Amelio. ibidem 36, Amélius. 118, 15, eum qui eſt. 120,
23, hæc. ibidem 28, διακεκριμένον. ibidem 30, mox poſt unum. 121, 12, quæ nō
primo. 122, 3, ſubſtantiam cum collocans. ibidem 31, ἐπ'. ibidem 33. λέγῃς. ibidē
39. αἰτίαν τῶν ὁπωσοῦν. 123, 4, πρώτιςον. ibidem 9, ἀμέθεκτον.. 124, 8,
ἐξηρημένον. 125, 3, cauſæ. 127, 28, μυςαγωγίας ἔκγονος, πρῶτον &c. ibi/
dem 29, ὑποδεξαμένου. 128, 25, perfecta. ibidem 13, illo. 129, 3, ὅτι πάντα
ἀπ' αὐτοῦ. 130, 2, γεννωμένου. ibidem 3, καὶ μεθ'. ibidem 7, αὐτῇ. ibidem 33,
aſſerebatur. 132, 1, μηδεμία. 134, 13, ſuum. 136, 31, ipſa ſua. 140, 10, guber
natorem. 141, 4, niſi. ibidem 35, ἀνεκώλυεν. 142, 11, πανταπασι. 143, 18,
illud oraculum. ibidem 24, ἔπαθε. 144, 2, ἔθνη. ibidem 9, immediatè. ibidem 17,
id in. 145, 34, fontibus ſuperiores. ibidem 31, ἐκέκλητο. ibidem 39, ἐγκυόν
τε. 151, 25, λειπομένῳ. 152, 29, iuuentam. 154, 3, habeat. ibidem 11, difficile
eſſe. 158, 6, συνωπῆ. 160. 15, κίνησις. ibidem 24, Dei partem. 162, 3, ἐςὶ πάν
των. 163, 2, callidiſſimo. 164, 6, debueram. ibidem 33, οὗτος ἦν το. ibidem 35, ἀνῆ
ρει. 165, 24, ἀντιτείνω. 166, 18, ὑδατοθρέμμονες. 168, 18, ὑπερμεγέθης.
179, 26, Hincq;. 180, 19, διελέχθησαν. 190, 3, μητέρος, 195, 24, ἀπόσπασ
μα. 196, 10. ἀναλίσκει. 199, 21, φοῖβος. 207, 27, φυλαττομένη. 219,
13, ἄτρυτον

 586

13,ἄτρυτον. 138,27,ἀειδίως. 243,28,φοβοῦνται. 255,18, πάντος. 259, 11,Moſes.ibidem 21,πάσχουσιν.ibidem 29,πάντα.πᾶν δὲ.ibidem 31, γίνεται. 261,25,δέλτος ἢ πόντου. 261,37,ἀλλοιουμέναν, 265,19,γένναῖος. 266, 28,τρία καὶ.. 270, 4,ἐξήκει. 273,7,δυνάμει. 274,38,γένος καὶ. 277,23,αἰτίαν.ibidem 38,ἁπλοῦν. 278,19,γενέσθαι ἄν.ibidem 20,ὁ θεὸς ὦν. θεοὶ μὲν οἱ ἄλλο πάντες ἀθάνατοι τετιμημένοι. 281,28,κάτω. 283.ult. μακαρίων παρὰ. 288,4,ἀνεξιχνίαστοι. 306,7,μίμοις. ibidem 11, μερίμ/ ναις. 301,2,ἔγκλημα.ibidem ἐμπλήκτοις.ibidem 15,λόγον. 314,20,ἅπασι τοῦσι. ibidem 39,τικτου. 316,9,ἔχει.ibidem 15,ὅτι ὁ. 318,16,συμβύσεσθαι: 319,23,τοῖς. 320, 8,ἄγγον.ibidem οὐδὲ expunge.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

587

PESCARA
1971